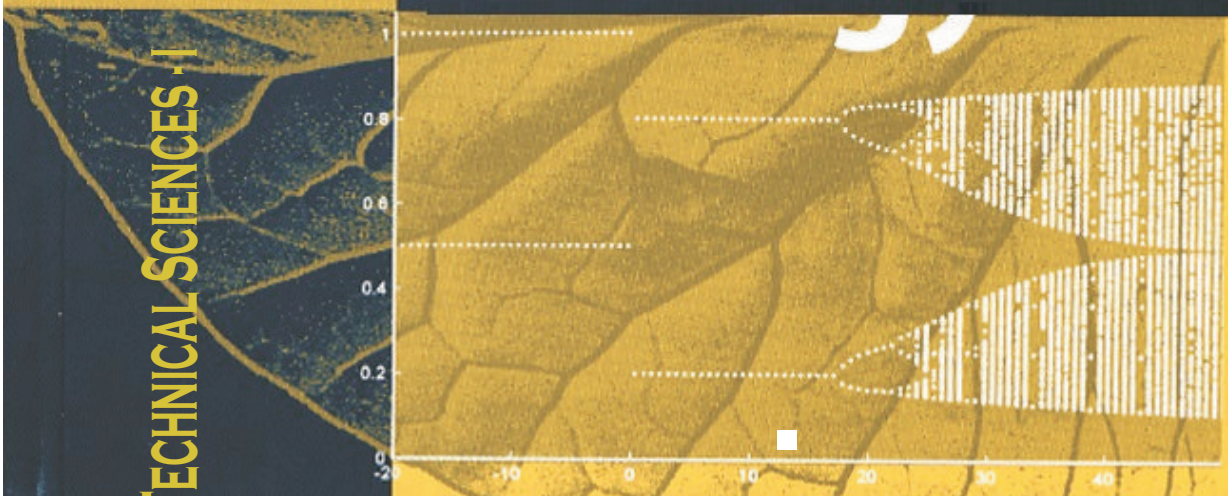
ISBN 978-605-9685-22-5

UMTEB-I

April 8-10, 2017
Batumi - Georgia

CONGRESS BOOK OF FULL TEXTS

Editors
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Ayşe Beyza BÜYÜKÇINAR

İKSAD Publishing House

International Congress on Vocational and Technical Sciences-I

CONGRESS ID

NAME OF CONGRESS

1st International Congress on Vocational and Technical Sciences (UMTEB-I)

TYPE OF PARTICIPATION

Keynote and Invited

DATE AND PLACE

April 8-10, 2017 Batumi / GEORGIA

ORGANIZATOR

Institution of Economic Development and Social Researches

HEAD of CONGRESS

Professor Dr. Salih OZTUK

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa Latif EMEK

COORDINATOR

Lecture Sefa Salih BILDIRICI

ORGANIZATION COMMITTEE

Mustafa Latif EMEK

Ayse Beyza BUYUKCINAR

Sefa Salih BILDIRICI

Barıs AYTEKIN

Erdem HILAL

Kaldygül ADİLBEKOVA

WU Yicheng

Serkan GUN

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD	
Professor A.Kadir SENGUR	Fırat University / Turkey
Professor Besir DANDIL	Fırat University / Turkey
Professor Hacı Mehmet SAHIN	Gazi University / Turkey
Professor Ibrahim TURKOGLU	Bingol University / Turkey
Professor Jarkinbike SULEYMENOVA	Kazakh State Women's Pedagogy Unıversıty / Kazakhistan
Professor Maha Hamdan ALANAZI	King Abdulaziz University / Kingdom of Saudi Arabia
Professor Mustafa TALAS	Omer Halisdemir University / Turkey
Professor Mustafa TASKIN	Mersin University / Turkey
Professor Salih OZTURK	Namık Kemal University / Turkey
Professor Sarash KONYRAEVA	Kazakh State Women's Pedagogy Unıversıty / Kazakhistan
Professor Servet YILDIZ	Fırat University / Turkey
Professor Yuksel KAPLAN	Omer Halisdemir University / Turkey
Professor Z. Hakan AKPOLAT	Fırat University / Turkey
Assoc.Prof. Ahmet KOCA	Fırat University / Turkey
Assoc.Prof. Bahar DEMIREL	Fırat University / Turkey
Assoc.Prof. Cholpon TOKTOSUNOVA	M.Ryskulbekov Kırgız Economi University
Assoc.Prof. Cumalı ILKILIC	Fırat University / Turkey

Assoc.Prof. Elvan YALCINKAYA	Omer Halisdemir University / Turkey
Assoc.Prof. Furkan SARSILMAZ	Fırat University / Turkey
Assoc.Prof. Kenes JUSUPOV	M.Tinisbaev Transportation and Communication Academy/Kazakhistan
Assoc.Prof. Kıshıbaev KACIMUHAN	Kazakh State Women's Teacher Training University / Kazakhistan
Assoc.Prof. Konırbaeva SARAS SAHIKIZI	Kazakh State Women's Teacher Training University / Kazakhistan
Assoc.Prof. Mahabbat OSPANBAEVA	Taras State Pedagogy University / Ukraine
Assoc.Prof. Mahmut ALKAN	Omer Halisdemir University / Turkey
Assoc.Prof. Mehmet CAVAS	Fırat University / Turkey
Assoc.Prof. Mehmet GEDIKPINAR	Fırat University / Turkey
Assoc.Prof. Mehmet Rahmi CANAL	Gazi University / Turkey
Assoc.Prof. Mustafa AY	Fırat University / Turkey
Assoc.Prof. Omur AYDOGMUS	Fırat University / Turkey
Assoc.Prof. Ugur CALIGULU	Fırat University / Turkey
Assist.Prof. Barıs AYTEKIN	Kırklareli University / Turkey
Assist.Prof. Cafer BAL	Fırat University / Turkey
Assist.Prof.Erkan DENIZ	Fırat University / Turkey
Assist.Prof. Gonca ÖZMEN KOCA	Fırat University / Turkey
Assist.Prof. Malik YILMAZ	Ataturk University / Turkey
Assist.Prof. Mehhmet USTUNDAG	Bingol University / Turkey
Assist.Prof. Mehriban EMEK	Adıyaman University / Turkey
Assist.Prof. Muharrem IMAL	Kahramanmaras Sutcu Imam University / Turkey
Assist.Prof. Malik YILMAZ	Atatürk University / Turkey

Assist.Prof. Mustafa METE	Gaziantep University / Turkey

CONGRESS PROGRAMME

08/04/2017	OPENING CERAMONY
13.^{00} - 13.^{20}	**Prof.Dr. Salih OZTURK** Head of Congress Opening Speech
13.^{20} - 13.^{50}	**Prof.Dr. Caner KARAVIT** Congress Opening Conference
	OPENING PANEL
	Head of Session: Prof. Dr.
PANNEL-I	**Head of Session: Prof. Dr. Lile TANDILAVA**
13.^{50} - 15.^{15}	Prof.Dr.Lile TANDILAVA
	Assoc.Prof.Dr.Vardo CHOKHARADZE
	Prof.Dr.Otar GOGOLİSHVİLİ
	Assoc.Prof.Dr.Emzar KAKHİDZE
PANNEL-II	**Head of Session: Prof. Dr. Mustafa TALAS**
15.^{15} - 16.^{15}	Prof.Dr. Mustafa TALAS
	Assoc.Prof.Dr. Elvan YALCINKAYA
	Assoc.Prof.Mehmet CAVAS
PANNEL-III	**Head of Session: Prof. Dr.Mehmet OKUR**
16.^{15} - 17.^{15}	Prof.Dr.Mehmet OKUR
	Assoc.Prof.Dr. Omer METIN
	Assist.Prof.Dr.Yusuf YILDIZ
	Research. Assis.Prof.Ayse Beyze BUYUKCINAR
PANNEL-IV	**Head of Session: Mustafa Latif EMEK**
17.^{15} - 18.^{15}	Fırat CAKIR
	Kadir GULDUR

10.^{20} - 11.^{20}

Salon Zeus	Salon Afrodit	Salon Athena	Salon Poseidon
Head of Session Prof. Dr. Tuncay ÖZYILMAZ & Prof.Dr. Gül ÖZYILMAZ	**Head of Session** Doç.Dr. Ümran TÜRKYILMAZ & Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜLEÇ	**Head of Session** Doç. Dr. İrfan ERTUĞRUL & Yrd. Doç. Dr. Hatice TAMBAĞ	**Head of Session** Yrd. Doç. Dr. Uğur UZUN & Yrd. Doç.Dr. Murat BERBEROĞLU
Znnimo Alaşımı Kaplı Bakır	Yüksekokullarında	Öğretme Yönteminin	TÜİK' in Gayri Safi Yurtiçi

Elektrodun Korozyon Davranışına Molibdat Tuzu Derişimi Etkisinin Incelenmesi Prof. Dr. Tuncay ÖZYILMAZ; İbrahim FİLAZİ & Çağla SÜRMELİOĞLU	Uygulanan Mesleki Eğitim Modelleri Ve Alternatif Bir Model Önerisi Yrd. Doç.Dr. İsmail GÜMÜŞ & Doç.Dr. Cemil ÖRGEV	Üstünlüğü: Power Point Sunumu Veya Klasik Öğretme Yöntemi Yrd. Doç. Dr. Esra DOĞRU HÜZMELI & Yrd. Doç. Dr. Hatice TAMBAĞ	Hasıla Hesaplama Tekniğini Değiştirmesine Bakış Öğr. Gör. Fatih Volkan AYYILDIZ
Glukoz, Sükroz Ve Laktoz Biyosensörü Tasarımında Poli(Anilin-Co- O-Anisidin) Kaplı Karbon Pasta Elektrot Kullanımı Prof.Dr. Gül ÖZYILMAZ, Dr. Esra YAĞIZ & Prof.Dr. Ali Tuncay ÖZYILMAZ	Temel Öbek Yapı Kuralları Bozulabilir Mi? Hollandaca Öğretiminde Bazı Yapısal Sorunlar Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜLEÇ	Sosyal Bilimlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanlarına Yansımaları: Bir Analiz Çalışması Ümit Yaşar ELYILDIRIM & Dr. Cengiz YANIKLAR	Türkiye'de Uygulanan Bireysel Emeklilik Sisteminin İnsani Gelişmişlik Endeksi Bağlamında Analizi Öğr. Gör. Cihan YILMAZ & Öğr. Gör. Fatih Volkan AYYILDIZ
CoCr Kaplanmış Paslanmaz Çeliğin (316l) In-Vivo Ortamda Korozyon Performansının Incelenmesi Prof. Dr. Ali Tuncay ÖZYILMAZ; Prof. Dr. Gül OZYILMAZ; Kimyager Çağla SÜRMELİOĞLU; Kimyager İbrahim FİLAZİ & Prof. Dr. Nureddin ÇOLAK	Bir Türk Arap Dili Ve Edebiyati Alimi Ez-Zemahşerî Ve Esâsu'l-Belâğa'sina Bir Bakış Arş. Gör. Abdullah KILINÇKAYA	Sosyal Bilgiler Programında Öğrenen Merkezli Paradigma Anlayışı Ümit Yaşar ELYILDIRIM & Dr. Cengiz YANIKLAR	İnternet Bankacılığı Gelişiminin Banka Performansı Üzerine Etkisi Yrd. Doç. Dr. Uğur UZUN Yrd. Doç.Dr. Murat BERBEROĞLU
Kimyasal Sentezlenen Poly(o-aminobenzilalkol- ko-N-metilpirol) Filmin Paslanmaz Çelik Elektrot Yüzeyinde Antikorozif Davranışı Prof.Dr. Nureddin ÇOLAK, Kimyager Sevcan YILMAZ & Prof.Dr. Ali Tuncay ÖZYILMAZ	Arap Dilinde Lahn Olgusu Arş. Gör. Abdullah KILINÇKAYA	Öğrencilerin Bilgisayar Seçiminde AHP Tutarlılık Sınaması İçin Çıkarım Yöntemi Önerisi Doç. Dr. İrfan ERTUĞRUL Arş. Gör. Abdullah ÖZÇİL Arş. Gör. Tayfun ÖZTAŞ Arş. Gör Gözde SARI	Üniversitenin Kobi Performansı Üzerine Etkisi: Artvin Örneği Yrd. Doç.Dr. Murat BERBEROĞLU; Yrd. Doç.Dr. Muhammed ARDIÇ & Yrd. Doç.Dr. Uğur UZUN
11.[25] - 12.[30]			
Salon Zeus	**Salon Afrodit**	**Salon Athena**	**Salon Poseidon**
Head of Session Yrd. Doç.Dr. Didem ÇAKMAK & Yrd. Doç.Dr. Süleyman YALÇINKAYA	**Head of Session** Doç.Dr. Atila DOĞAN & Yrd. Doç. Dr. Hüseyin BAL	**Head of Session** Yrd. Doç. Dr. Nilgün H. KÖK	**Head of Session** Doç. Dr. Sadettin PAKSOY & Yrd. Doç.Dr. Serkan AKÇAY
Kopolimer Kaplı Platin Yüzeylere Schiff Bazı Ni(II) Kompleksi İmmobilizasyonu ve Metanol Tayininde Kullanımı Yrd. Doç.Dr. Didem ÇAKMAK; Yrd. Doç.Dr. Süleyman YALÇINKAYA & Doç.Dr. Cahit DEMETGÜL	Kozmopolitçi Prensiplerin Realizasyon İmkânlarıyla İlgili Bir Değerlendirme Yrd. Doç. Dr. Hüseyin BAL	Semantik Gürültünün Üretilmesinde Formel İletişimin Rolü Örnek Kavramlar: Us, Ayıp, Mahalle ve Kadın Yrd. Doç. Dr. Nilgün H. KÖK	Tarihte Bedestenlerin Ekonomik Hayattaki Yeri Ve Önemi: Zincirli Ve Kemikli Bedestenleri Doç. Dr. Sadettin PAKSOY Prof. Dr. Asım Günal ÖNCE
Kromon Türevi Schıff Bazı Metal Komplekslerinin Sentezi, Karakterizasyonu Ve Katekolaz Aktivtelerinin	Latin Amerika'da Sosyal Darwinizm Doç.Dr. Atila DOĞAN	Çalışma Hayatına Adaptasyonda Yükseköğretimde Uygulamalı Derslerin Rolü	İktisadi Ve Ticari Hayata Atfedilen Su İle İlgili Sözler Doç. Dr. Sadettin PAKSOY

İncelenmesi Yrd. Doç.Dr. Neslihan BEYAZİT & Doç.Dr Cahit DEMETGÜL		Bağlamında Bir Öneri: Resmî Yazışma Kuralları Dersi Yrd. Doç. Dr. Nilgün H. KÖK	
Leptospirozis Yönünden Risk Taşıyan Grupların Serolojik Araştırılması: Artvin/ Türkiye Örneği Özgür ASLAN & Mithat ŞAHİN	Batı Siyasal Düşüncesinin Çöküşü Doç.Dr. Atila DOĞAN	Yaşlı Bakımı Öğrencilerinin Yaşlı İstismarı Ve İhmali Belirtilerine Yönelik Bilgi Düzeyleri Yrd. Doç. Dr. Hatice TAMBAĞ, Rana CAN & Rabiye ERENOĞLU	Osmanlılardan Günümüze, Kamuda Muhasebe Denetimi Ve Bu Yolda Atılan Önemli Adımlar Yrd. Doç.Dr. Serkan AKÇAY
Interactıon Between Two Close Plates On Elastıc Foundatıon By Usıng Modıfıed Vlasov Model Arş. Gör. Saffet KILIÇER Doç.Dr. Korhan ÖZGAN Prof.Dr. Ayşe T.DALOĞLU	Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Kadın Doç. Dr. Atila DOĞAN Yrd. Doç. Dr. Hüseyin BAL	Kariyer Yolu Tercihinde İşkolik Olmak: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma Yrd. Doç.Dr Aysun KANBUR Öğr. Gör. Güneş Han SALİHOĞLU	Eski Fakat Güncel Bir Sorun: Panama Belgeleri Ve Vergi Cennetleri Yrd. Doç. Dr. Muhammet ŞAHİN Arş. Gör. Candan YILMAZ
Application of Differential Equations in Physics Arş.Gör.Ethem İlhan ŞAHİN Yrd.Doç.Dr. Mehriban EMEK	Çalışma Hayatında Kadının Yeri Ve Kariyer Gelişim Engeller Yrd. Doç.Dr. Münevver KATKAT ÖZÇELİK	Makroekonomik Kırılganlık Göstergeleri Bağlamında Mint Ülkelerinin Değerlendirilmesi Doç. Dr. Rüştü YAYAR Arş. Gör. Mustafa Necati ÇOBAN	Modern Tarih Öğretiminde Manevi Değerler Ve Toplumsal Duyarlılık Doç.Dr. Metanet MEMMEDOVA Doç.Dr. Sevinç QASİMOVA Yrd. Doç.Dr. Özgür ERAKKUŞ
13.[15] - 14.[30]			
Salon Zeus	**Salon Afrodit**	**Salon Athena**	**Salon Poseidon**
Head of Session Prof.Dr. Şeref KILIÇ	**Head of Session** Prof. Dr. Muhammed Asıf YOLDAŞ & Doç. Dr. Adil ŞAHİN	**Head of Session** Yrd. Doç. Yalçın KANBAY	**Head of Session** Yrd. Doç. Hülya DERYA Yrd. Doç. Hasan MEMİŞ
Arazi Kullanım Planlamasının Ardahan İli Koşullarında Uygulanmasının Araştırılması Prof.Dr. Şeref KILIÇ	Kurucu Meclis Kavramı Ve Türkiye Örneği Doç. Dr. Adil ŞAHİN	Eleştirel Düşünme Ve Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Yrd. Doç. Yalçın KANBAY Ayşe OKANLI	Keiö'deki Ülkelerin Küresel Finansal Gelişim Kriterlerinin Aras Ve Copras Yöntemleri İle Değerlendirilmesi" Doç. Dr. İrfan ERTUĞRUL Arş. Gör. Gözde SARI Arş. Gör. Abdullah ÖZÇİL Arş. Gör. Tayfun ÖZTAŞ
Teknik Altyapı Çalışmalarında Yeraltı Radarının Kullanılabilirliğinin İrdelenmesi Arş. Gör. Yalçın YILMAZ Doç. Dr. Arzu SOYCAN	Erken Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikalarında Püerikültür Meselesi (1923-1946) Arş. Gör. Ertuğrul ERYÜCEL	Orman Bölge Müdürlüğü'nde Çalışan İşçilerin İş Sağlığı Ve Güvenliği Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi Serden BAŞAK Elif IŞIK Yrd. Doç. Dr. Yalçın	İllerin Yaşanabilirliğinin Belirlenmesinde Çkkv Yaklaşımı: Ege Bölgesi Örneği Doç. Dr. İrfan ERTUĞRUL Arş. Gör. Tayfun ÖZTAŞ Arş. Gör. Abdullah ÖZÇİL Arş. Gör. Gözde SARI

		KANBAY	
Kayseri'de Bulunan Sulama Birliklerindeki Arazi Büyüklüklerine Göre Optimum Traktör Gücü Ve Makina Kapasitesinin Belirlenmesi Doç. Dr. Cevdet SAĞLAM Doç. Dr. Sinan GERÇEK Arş. Gör. Necati ÇETİN Uzm. Levent KARACA	Ahilik Teşkilatında Sosyal Sorumluluk Ve İş Ahlakına Panoramik Bir Bakış Prof. Dr. Muhammed Asıf YOLDAŞ	Ebeveynlerin 3-6 Yaş Arası Çocuklarını Besleme Özellikleri Esra ÖZEL Sebiha SÜMER Derya KILINÇ Yrd. Doç. Dr. Yalçın KANBAY Özgür ASLAN Hatice İSKENDER	Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Borsalarda Ortalama-Varyans Ve Tek Endeks Optimizasyon Yöntemlerinin Karşılaştırılması Öğr. Gör Recep ÇAKAR Arş. Gör Oktay ÖZKAN
Sulama Birliklerinin Çalışma Prensipleri, Problemleri ve Çözüm Önerileri: Kayseri Sarımsaklı Pompaj Sulama Birliği Örneği Doç. Dr. Sinan GERÇEK Uzm. Levent KARACA Doç. Dr. Cevdet SAĞLAM Arş. Gör. Necati ÇETİN	Burjuvazinin Ve İşçi Sınıfının Hak Talepleri Ve Modern İnsan Hakları Teorisi Doç. Dr. Adil ŞAHİN	Üniversite Öğrencilerinde Depresyon Ve İlişkili Etmenler Yrd. Doç. Dr. Yalçın KANBAY Hatice İSKENDER Eda DOKUMACIOĞLU Nurhayat KILIÇ	Riski Seven Ve Riskten Kaçan Yatırımcıların Optimum Portföy Seçimi Yapabilecekleri Piyasalar Arş. Gör Oktay ÖZKAN Öğr. Gör. Recep ÇAKAR
Katı Atıkların Geri Dönüşümü Ve Alternatif Enerji Algısı Doç.Dr. Cemil ÖRGEV Yrd. Doç.Dr. İsmail GÜMÜŞ	Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Beden Terbiyesi Ve Spor (1923-1946) Arş. Gör. Ertuğrul ERYÜCEL	Yoksullukla Mücadele Açısından Bir Kırsal Kalkınma Politikası Olarak Güneydoğu Anadolu Projesi Uzm. Hüseyin ÇELİK Arş. Gör. Muhyettin ERDEMLİ Uzm. Hüseyin YILMAZ	Neoklasik Ekonomide Merkantilist Ekonomi Yrd. Doç. Hülya DERYA Yrd. Doç. Hasan MEMİŞ
The Development of Optics in Historical Process Yrd.Doç.Dr. Mehriban EMEK Arş.Gör. Ethem İlhan ŞAHİN	Duygusal Zekânın Kariyer Seçimindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama Prof. Dr. Muhammed Asıf YOLDAŞ Uzm. Gülay YENİÇERİ	Rekabet Gücünün Ekonomik Büyümeye Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz Arş. Gör. Muhyettin ERDEMLİ Uzm. Hüseyin ÇELİK Uzm. Hüseyin YILMAZ	İşletme Amaçlarını Gerçekleştirmede Girişimciye Katkı Sağlaması Bakımından Psikolojik Sözleşme Ve İş Tatmini Yrd. Doç. Dr. Hasan MEMİŞ Öğr. Gör. Mehmet Selim DİKİCİ
14.[45] - 16.[15]			
Salon Zeus	**Salon Afrodit**	**Salon Athena**	**Salon Poseidon**
Head of Session Yrd. Doç. Dr. İlknur BEKEM KARA Öğr. Gör. Cuma KARA	**Head of Session** Yrd. Doç. Dr. Hakan ARSLANER Yrd. Doç.Dr. Özgür ERAKKUŞ	**Head of Session** Yrd. Doç. Dr. Hürriyet ÇİMEN Yrd. Doç. Dr. Firuzan SAÇ	**Head of Session** Doç. Dr. Hasan AYYILDIZ Ferda YETİM Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mutlu AKYÜZ
Masif Mobilya Üretiminde Dişli Köşe Birleştirmeler	Yükseköğretime Başlayan Gençlerin Beklentileri Ve	Sinop İli Turizm Talebinin Yapay Sinir Ağları	Sosyal Müşteri İlişkileri Yönetimi Açısından

Öğr. Gör. Nurhan YILDIRIM	Değer Yaklaşımları: Oltu Örneği Abdullah Yiğit GÜNGÖR Muhammet KUTLU Yrd. Doç.Dr. Özgür ERAKKUŞ Yrd. Doç.Dr. Murat DİLMAÇ	Yöntemiyle Tahmini Özlem ALCAN Yalçın ALCAN Memnun DEMİR Zafer ÖZTÜRK	Türkiye'de Faaliyet Gösteren Markaların Değerlendirilmesi Yrd. Doç. Dr. Arzu KILIÇ Öğr. Gör. Şafak ALTAY
Borçka Acarlar Myo Öğrencilerinin İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği Farkındalıklarının İncelenmesi Öğr. Gör. Cuma KARA Yrd. Doç. Dr. İlknur BEKEM KARA	Çakışma Kontrollü Ders Programı Hazırlama Uygulaması Öğr. Gör. Dr. Ahmet ÇELİK	Sinop İli Elektrik Enerji Tüketiminin Hibrit (Ysa-Regrasyon) İle Tahmini Ve Turizmin Etkisi Yalçın ALCAN Memnun DEMİR Sedat ERSÖZ Özlem ALCAN	İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Oluşturulmasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Bir Örnek Olay İncelemesi Öğr. Gör. Mükremin UZER
Yapılarda Sürdürülebilirlik Ve Yangın Dayanıklılığı Açısından Cam Yünü Ve Taş Yünü Malzemelerinin İncelenmesi Yrd. Doç. Dr. İlknur BEKEM KARA Yrd. Doç. Dr. Yasemin BARAN	Maliye Eğitimi Alan Öğrencilerde Vergi Bilincinin Ölçülmesine Yönelik Bir Alan Çalışması Yrd. Doç. Dr. Hakan ARSLANER Öğr. Gör. Onur DURUKAL	Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Veren Yükseköğretim Kurumlarında Otomasyon Ders İçeriklerinin İncelenmesi Arş. Gör. Derya BAYSAL Yrd. Doç. Dr. Hürriyet ÇİMEN Yrd. Doç. Dr. Firuzan SAÇ	Olumsuz Değerlendirilme Korkusu İle Ani-Kompulsif Satın Alma Davranışı İlişkisinde Yatay Bireysellik Ve/Veya Normatif Uyumluluğun Olası Etkilerinin İncelenmesi Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mutlu AKYÜZ Doç. Dr. Hasan AYYILDIZ Ferda YETİM
Klasik Mobilya Üretiminde Şekillendirme Yöntemleri Öğr. Gör. Hüseyin ÜNER	Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimlerini Arasındaki İlişkinin Araştırılması Yrd. Doç. Dr. Muhammed ARDIÇ Öğr. Gör. Salih AYDIN	Türkiye'de Helal Konseptli Turizm İşletmeleri Ve Özellikleri Arş. Gör. Derya BAYSAL Yrd. Doç. Dr. Hürriyet ÇİMEN Yrd. Doç. Dr. Firuzan SAÇ	Bir Ağız Diş Sağlığı Merkezinde Çalışan Personelin Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesi S. Suna BAŞAK Elif IŞIK
Polimerle Dengelenmiş Sıvı Kristal Malzeme Yrd.Doç.Dr. Mehriban EMEK Arş.Gör. Ethem İlhan ŞAHİN	Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yerel Ekonomiye Katkıları Öğr. Gör. Salih AYDIN Öğr. Gör. Cuma KARA	Green Supply Chain Management Öğr. Gör. Veysel Tatar	Mesleki Yeterlik Ve Yenilikçiliğin Girişimcilik Potansiyeli Üzerindeki Etkisi: Girişimci Adayları Üzerinde Bir Araştırma Yrd. Doç.Dr. Fikret SÖZBİLİR
Mesleki Tükenmişlik Algılarının Örgütsel Sapma Davranışlarına Etkisi Olur Mu ? Prof.Dr. Hasan TUTAR; Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU; Doç.Dr. Nuran AKŞİT & Doç.Dr. H. Seçil	Opencv Kütüphanesi Kullanarak Bir Görüntü İşleme Uygulaması Öğr. Gör. Dr. Ahmet ÇELİK Doç.Dr. İsmet ÇELİK	Örgütsel Bir Hastalık: Mobbing Dr. Hürriyet ÇİMEN Dr. Firuzan SAÇ Dr. Cavit ELGEZDİ	Kariyer Değerlerinin Tükenmişlik Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Hopa İlçesinde Öğretmenler Üzerinde Bir Uygulama Yrd. Doç.Dr. Özgür DOĞAN

FETTAHLIOĞLU			
16.[30] - 17.[45]			
Salon Zeus	**Salon Afrodit**	**Salon Athena**	**Salon Poseidon**
Head of Session Yrd. Doç.Dr. Barış YILDIZ Arş. Gör. Gizem AKBULUT	**Head of Session** Doç. Dr. Ercan TAŞKIN Yrd. Doç.Dr. Özgür ERAKKUŞ	**Head of Session** Doç.Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU Öğr. Gör. Yener OĞAN	**Head of Session** Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇALICI Doç. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU
2008-2009 Küresel Ekonomik Krizin Kazakistan Maliye Politikası Üzerindeki Etkisi: Ulusal Fon Uygulaması Yrd. Doç.Dr. Barış YILDIZ Arş. Gör. Gizem AKBULUT	Effects Of Maritime Transport Upon Climate Change Öğr. Gör. Veysel Tatar	Sağlık Turizminin Mesleki Açıdan Önemi Dr. Hürriyet ÇİMEN Dr. Firuzan SAÇ Dr. Cavit ELGEZDİ Arş. Gör. Derya BAYSAL	Türkiye İkinci El Otomobil Piyasasının Varyans Analizi İle İncelenmesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇALICI Doç. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU
Dünya'da Sakin Şehir (CITTASLOW) Uygulamaları Ve Türkiye'ye Yönelik Öneriler Doç.Dr. Mehmet TUNÇER Abdurrahman OLGUN	Sustainable Ports & Port Environmental Management Systems Öğr. Gör. Veysel TATAR Meriç B. ÖZER	Türkiye'deki Sağlık Turizmi Sürecinde Gürcistan'ın Yeri Ve Önemi Öğr. Gör. Göksel YILMAZ	Faktör Analizi Yardımıyla Türkiye İkinci El Otomobil Piyasasının İncelenmesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇALICI Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY
Dünyada Rant Vergisi Uygulamaları Ve Türkiye'ye Yönelik Öneriler Doç.Dr. Mehmet TUNÇER Saliha COŞAR	Marka Vatandaşlığı ve Marka Performansı Oluşturmada İçsel Markalaşmanın Rolü Doç. Dr. Ercan TAŞKIN Öğr. Gör. Yavuz Selim DÜGER	Polonyalı İle Türk Turistlerin Pamukkale Destinasyonu Ürün Tercihleri Mehmet Emin GÜRCAN Doç.Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU	Ulusal Varlık Fonları Ve Türkiye Varlık Fonu Öğr. Gör.Dr. Eyyüp Ensari ŞAHİN Öğr. Gör. Harun KISACIK
Türkiye-Orta Asya İlişkilerinde Kazakistan'ın Merkezi Rolü: Ekonomi-Politik Bir Analiz Öğr. Gör. Özgür KANBİR	Kamu Kurumlarının Endüstriyel Ürün Pazarlaması Açısından Rekabet Gücünün İncelenmesi: Enerji Sektöründe Bir Vaka Analizi Doç. Dr. Ercan TAŞKIN Dr. Onur ŞAYLAN Öğr. Gör. Yavuz Selim DÜGER	Turizm Eğitimi Alan Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Profili Ve Mesleki Beklentileri Öğr. Gör. Ela OĞAN Öğr. Gör. Ceyhun AKYOL Öğr. Gör. Yener OĞAN	Türkiye'de Uygulamalı Bilimler Furyası Ve Muhasebe Eğitimine Nicel Katkısı Öğr. Gör. Murat AYDIN
Örgütsel Demokrasi Çalışmaları Örgütsel Sağlığa Etki Eder Mi? Prof.Dr. Hasan TUTAR; Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU & Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU	Az Gelişmiş Yerlerde Ulaştırma Sektörü Ve Müşteri Tepkileri Muhammet KUTLU Abdullah Yiğit GÜNGÖR Yrd. Doç.Dr. Özgür ERAKKUŞ	Örnek Bir Ekoturizm Bilgilendirme Eğitimi Projesinin Bölge Halkı Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi Öğr. Gör. Yener OĞAN Öğr. Gör. Ceyhun AKYOL Öğr. Gör. Ela OĞAN	İslam Kamu Maliyesinde Zekât Yönetimi Ve Genel Bir Değerlendirme Öğr. Gör. Murat AYDIN

18.30 - 20.00			
Salon Zeus	**Salon Athena**		
Head of Session Yrd. Doç. Dr. Barış AYTEKİN Öğr. Gör. S. Salih BİLDİRİCİ	**Head of Session** Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK		
Mesleki Eğitimde Uygulamalı Derslerin Önemi Giyim Üretim Teknolojisi Ve Moda Tasarımı Eğitimi Uygulamaları Örneği Öğr. Gör. Bahriye YALÇINKAYA	Fed'in Uyguladığı Faiz Politikasının Dünya Ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK Harun DEMİR		
Tasarım Ve Tekstil Bölümü Öğrencilerinin Profil Ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Denizli Teknik Bilimler MYO Örneği Öğr. Gör. Nesrin KACAR	Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkileri Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK Selen ÇOLTU		
Küreselleşmenin Sektörel Dönüşüme Etkisi :'Büro-ekonomi 'nin Yükselişi Öğr. Gör. S. Salih BİLDİRİCİ Yrd. Doç. Dr. Barış AYTEKİN	Stratejik Bir Ürün Olarak Tahıl Üretiminin Ekonomideki Yeri: 2000 Yılları Sonrası Türkiye Örneği Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK Yrd. Doç.Dr. Hasan METE		
Türkiye'de 'Kolektif Bellek' İnşa Süreci Açısından İletişim Araçları ve Sosyoekonomisi Yrd. Doç. Dr. Barış AYTEKİN Öğr. Gör. S. Salih BİLDİRİCİ	Aile ve Toplumda Yaşlı İstismarı ve İhmali Okt. Hakkı ŞİMŞEK		
Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yurt ve Barınma Sorunlarına Öğr. Gör. Nesrin KACAR	Örgütsel Iklimin Etkisi ile Örgütsel Adanmışlık Duygusu Oluşturulabilir mi? Prof.Dr. Hasan TUTAR; Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU & Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU		
Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu ve KOSGEB İşbirliği Öğr. Gör. Bahriye YALÇINKAYA			

FOREWORD

Batumi, the enchanting capital of Adjara, located on the Black Sea coast. The city's port serves as an important commercial gate for Caucasus. It is situated in a subtropical zone, rich in agricultural product such as citrus fruit and tea. While industries of the city include shipbuilding, food processing, and light manufacturing, most of its economy revolves around tourism. Actually for us Batumi has another special meaning dates back to historical relationships. Once, it was in Ottoman lands and the capital of Lazistan Province. After more than 300 years of being a part of Ottoman, it was captured by Russia and ruled untill the collapsion of Soviet union. Because of historical relationship with Batumi, we preferred to hold UMTEB, our first abroad congress, in Batumi.

UMTEB is the scientific congress has a wide range of topics contains all steps of social sciencies, natural sciences and engineering. Because of that feature, the congress is a kind of sciencie celebration having a large audience mass. This book is also an enthusiastic celebration of many original invaluable studies, especially those which are of social sciences, natural sciences, mathematics and engineering; intricate structure and scientific relevance. It is also a unique tribute to the many scientists who were involved in their study and inter disciplines synthesis, most of whom are illustrated on its pages. Still another element is provided by many interesting scientific details and an abundance of colorful illustrations. In addition to all mentioned above, this book has another significant importance that being a result of first congress of IKSAD held in abroad. Here it is a strong obligation for me too thank to the one of UMTEB architect, Mrs. Ayse Beyza BUYUKCINAR who organized the Batumi part of congress with a deep enthusiastic effort. And I also would like to thank to Mr. Salih BILDIRICI, prime mover and general coordinator of UMTEB; to H.E. Professor Salih OZTURK head of congress and head of IKSAD science committee; to the invited speakers Professor Otar GOGOLISHVILI, Professor Caner KARAVIT , Professor Vardo CHOKHARADZE, Professor Emzar KAKHIDZE, Professor Mehmet CAVAS and Professor Lile TANDILAVA; to all distinguished participants ; to the member of organizing and science committees; and lastly greates thanks to Batumi people that maked us to feel in our country with their sincerity and hospitality.

Your's respectully **MUSTAFA LATİF EMEK**

President of Institution of Economic Development and Social Researches

UMTEB BATUMI
PHOTO GALLERY

David the Builder (დავით IV)
Kypschaken
Alanen
Kaspisches
Meer
Tiflis
Lekia
Sultanat
der Seldschuken

CONTENTS

CONGRESS ID	i
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD	ii
CONGRESS PROGRAMME	iii
FOREWORD	xiv
PHOTO GALLERY	xv
CONTENTS	xvi
NOTIFICATIONS	
თამბაქოს წარმოების განვითარების ისტორიიდან ბათუმში ოთარ გოგოლიშვილი	1
YÜKSEKÖĞRETİME BAŞLAYAN GENÇLERİN BEKLENTİLERİ VE DEĞER YAKLAŞIMLARI: OLTU ÖRNEĞİ **ABDULLAH YIĞIT GÜNGÖR , MUHAMMET KUTLU, ÖZGÜR ERAKKUŞ , MURAT DILMAÇ**	5
TÜRKİYE İLE AZERBAYCAN VE GÜRCİSTAN'IN DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİ VE BAKÜ-TİFLİS-KARS DEMİRYOLU HATTININ ÖNEMİ **ADEM ÜZÜMCÜ ,SAMET TOPAL**	25
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DEPRESYON VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER **YALÇIN KANBAY, HATİCE İSKENDER, EDA DOKUMACIOĞLU, NURHAYAT KILIÇ**	51
AVRUPA KAFKASYA ASYA ULAŞTIRMA KORİDORU (TRACECA) KAPSAMINDA HOPA LİMANIN ROLÜ **VEYSEL TATAR , MERIÇ B. ÖZER**	60
SUSTAINABLE PORTS & PORT ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS **VEYSEL TATAR, MERİÇ B. ÖZER**	70
GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT **VEYSEL TATAR**	89
EFFECTS OF MARITIME TRANSPORT UPON CLIMATE CHANGE **VEYSEL TATAR**	101

ÇAKIŞMA KONTROLLÜ DERS PROGRAMI HAZIRLAMA UYGULAMASI **AHMET ÇELİK**	**115**
OPENCV KÜTÜPHANESİ KULLANARAK BİR GÖRÜNTÜ İŞLEME UYGULAMASI **AHMET ÇELIK ,İSMET ÇELIK**	**125**
YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ ÖNEMİ, AVANTAJLARI, EKONOMİK VE DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ **MEHMET ÇAVAŞ**	**136**
KATI ATIKLARIN GERİ DÖNÜŞÜMÜ VE ALTERNATİF ENERJİ ALGISI **CEMIL ÖRGEV , İSMAIL GÜMÜŞ**	**147**
TURİZM EĞİTİMİ ALAN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK PROFİLİ VE MESLEKİ BEKLENTİLERİ **ELA OĞAN , CEYHUN AKYOL , YENER OĞAN**	**170**
TEKNİK ALTYAPI ÇALIŞMALARINDA YERALTI RADARININ KULLANILABİLİRLİĞİNİN İRDELENMESİ **YALÇIN YILMAZ, ARZU SOYCAN**	**196**
KIRGIZİSTAN'DA DİNİ-AŞIRILIKÇI PARTİ OLARAK "HİZB'UT-TAHRİR EL-İSLAMİ". **BAUYRZHAN BOTAKARAYEV**	**206**
BİR AĞIZ DİŞ SAĞLIĞI MERKEZİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN MEMNUNİYET DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ **S. SUNA BAŞAK , ELIF IŞIK**	**212**
KEİÖ'DEKİ ÜLKELERİN KÜRESEL FİNANSAL GELİŞİM KRİTERLERİNİN ARAS VE COPRAS YÖNTEMLERİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ **İRFAN ERTUĞRUL , GÖZDE SARI , ABDULLAH ÖZÇİL , TAYFUN ÖZTAŞ**	**226**
TASARIM VE TEKSTİL BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN PROFİL VE BEKLENTİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: DENIZLI TEKNIK BILIMLER MYO ÖRNEĞI **NESRIN KACAR**	**253**
SOSYAL MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN MARKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ **ARZU KILIÇ, ŞAFAK ALTAY**	**274**

TARİHTE BEDESTENLERİN EKONOMİK HAYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ: ZİNCİRLİ VE KEMİKLİ BEDESTENLERİ **SADETTIN PAKSOY, ASIM GÜNAL ÖNCE**	**296**
İKTİSADİ VE TİCARİ HAYATA ATFEDİLEN SU İLE İLGİLİ SÖZLER **SADETTİN PAKSOY**	**312**
STRATEJİK BİR ÜRÜN OLARAK TAHIL ÜRETİMİNİN EKONOMİDEKİ YERİ: 2000 YILLARI SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ **SALİH ÖZTÜRK, HASAN METE**	**322**
SURİYELİ MÜLTECİLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ **SALİH ÖZTÜRK, SELEN ÇOLTU**	**340**
FED'İN UYGULADIĞI FAİZ POLİTİKASININ DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ **SALİH ÖZTÜRK, HARUN DEMİR**	**362**
LEPTOSPİROZİS YÖNÜNDEN RİSK TAŞIYAN GRUPLARIN SEROLOJİK ARAŞTIRILMASI: ARTVİN/ TÜRKİYE ÖRNEĞİ **ÖZGÜR ASLAN, MİTHAT ŞAHİN**	**377**
ÖRNEK BİR EKOTURİZM BİLGİLENDİRME EĞİTİMİ PROJESİNİN BÖLGE HALKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ **YENER OĞAN , CEYHUN AKYOL , ELA OĞAN**	**386**
ÖĞRENCİLERİN BİLGİSAYAR SEÇİMİNDE AHP TUTARLILIK SINAMASI İÇİN ÇIKARIM YÖNTEMİ ÖNERİSİ **İRFAN ERTUĞRUL , ABDULLAH ÖZÇİL , TAYFUN ÖZTAŞ , GÖZDE SARI**	**401**
ORMAN BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ'NDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ **SERDEN BAŞAK , ELIF IŞIK, YALÇIN KANBAY**	**429**
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN YEREL EKONOMİYE KATKILARI **SALİH AYDIN, CUMA KARA**	**438**
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ **MUHAMMED ARDIÇ , SALİH AYDIN**	**456**

POLONYALI İLE TÜRK TURİSTLERİN PAMUKKALE DESTİNASYONU ÜRÜN TERCİHLERİ MEHMET EMIN GÜRCAN,SELÇUK BURAK HAŞILOĞLU	485
TOPLUMSAL YAŞAMI SEMBOL DEĞERLERDEN OKUMAK: GIYIM KUŞAM OLGUSUNUN TÜRK ROMANINA (1870-1940) YANSIMALARI MEHMET MEDENI DOĞAN	500
KARİYER DEĞERLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: HOPA İLÇESİNDE ÖĞRETMENLER ÜZERİNDE BİR UYGULAMA ÖZGÜR DOĞAN	523
KURUCU MECLİS KAVRAMI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ ADIL ŞAHİN	550
KOZMOPOLİTAN DEMOKRASİ YAKLAŞIMININ DAYANDIĞI TEMEL İLKELER VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ HÜSEYIN BAL	562
BORÇKA ACARLAR MYO ÖĞRENCİLERİNİN İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ CUMA KARA, İLKNUR BEKEM KARA	580
YAPILARDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YANGIN DAYANIKLILIĞI AÇISINDAN CAM YÜNÜ VE TAŞ YÜNÜ MALZEMELERİNİN İNCELENMESİ İLKNUR BEKEM KARA, YASEMIN BARAN	604
KARİYER YOLU TERCİHİNDE İŞKOLİK OLMAK: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA AYSUN KANBUR , GÜNEŞ HAN SALİHOĞLU	622
MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA UYGULANAN MESLEKİ EĞİTİM MODELLERİ VE ALTERNATİF BİR MODEL ÖNERİSİ YRD.DOÇ.DR. İSMAIL GÜMÜŞ DOÇ.DR. CEMIL ÖRGEV	634
INTERNATIONAL INTERVENTION IN KOSOVO AND LIBYA: WHAT WENT WRONG? WHAT NEXT? MIRLIND BEHLULI	654
İLLERİN YAŞANABİLİRLİĞİNİN BELİRLENMESİNDE ÇKKV YAKLAŞIMI: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ İRFAN ERTUĞRUL , TAYFUN ÖZTAŞ , ABDULLAH ÖZÇİL , GÖZDE SARI	671

MESLEKİ EĞİTİMDE UYGULAMALI DERSLERİN ÖNEMİ (GİYİM ÜRETİM TEKNOLOJİSİ VE MODA TASARIMI EĞİTİMİ UYGULAMALARI ÖRNEĞİ) **BAHRIYE YALÇINKAYA**	**696**
İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLARA İLİŞKİN BİR ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ **MÜKREMIN UZER**	**724**
ELEŞTİREL DÜŞÜNME VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ **YALÇIN KANBAY, AYŞE OKANLI**	**747**
EBEVEYNLERİN 3-6 YAŞ ARASI ÇOCUKLARINI BESLEME ÖZELLİKLER **ESRA ÖZEL , SEBIHA SÜMER , DERYA KILINÇ , YALÇIN KANBAY , ÖZGÜR ASLAN , HATICE İSKENDER**	**760**
DENİZLİ TEKNİK BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN YURT VE BARINMA SORUNLARI **NESRIN KACAR**	**771**
ARTVİN MERKEZ-BORÇKA ARASINDAKİ SERBEST AKAN SULARIN YAŞAMA MUHTEMEL ETKİLERİ VE ÇÖZÜNMÜŞ OKSİJEN KONSANTRASYONLARININ TESPİTİ **SERDEN BAŞAK , KAZIM ONUR DEMİRARSLAN**	**798**
BURJUVAZİNİN VE İŞÇİ SINIFININ HAK TALEPLERİ VE MODERN İNSAN HAKLARI TEORİSİ **ADIL ŞAHİN**	**807**
BATI SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ÇÖKÜŞÜ **ATILA DOĞAN**	**817**
AHİLİK TEŞKİLATINDA SOSYAL SORUMLULUK VE İŞ AHLAKINA PANORAMİK BİR BAKIŞ **M. ASIF YOLDAŞ**	**826**
BİR TÜRK ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ALİMİ EZ-ZEMAHŞERÎ VE ESÂSU'L-BELÂĞA'SINA BİR BAKIŞ **ABDULLAH KILINÇKAYA**	**837**
AZ GELİŞMİŞ YERLERDE ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ VE MÜŞTERİ TEPKİLERİ **MUHAMMET KUTLU , ABDULLAH YIĞIT GÜNGÖR , ÖZGÜR ERAKKUŞ**	**852**

ARAP DİLİNDE LAHN OLGUSU **ABDULLAH KILINÇKAYA**	**859**
SİNOP İLİ ELEKTRİK ENERJİ TÜKETİMİNİN FARKLI YÖNTEMLER İLE TAHMİNİ VE KARŞILAŞTIRILMASI **YALÇIN ALCAN, MEMNUN DEMİR, SEDAT ERSÖZ, ÖZLEM ALCAN**	**885**
SİNOP İLİ TURİZM TALEBİNİN YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMİYLE TAHMİNİ **ÖZLEM ALCAN, YALÇIN ALCAN MEMNUN DEMİR,ZAFER ÖZTÜRK**	**899**
KAMU KURUMLARININ ENDÜSTRİYEL ÜRÜN PAZARLAMASI AÇISINDAN REKABET GÜCÜNÜN İNCELENMESİ: ENERJİ SEKTÖRÜNDE BİR VAKA ANALİZİ **ERCAN TAŞKIN ONUR ŞAYLAN YAVUZ SELIM DÜGER**	**911**
MARKA VATANDAŞLIĞI VE MARKA PERFORMANSI OLUŞTURMADA İÇSEL MARKALAŞMANIN ROLÜ **ERCAN TAŞKIN, YAVUZ SELIM DÜGER**	**925**
TÜRKİYE'DEKİ SAĞLIK TURİZMİ SÜRECİNDE GÜRCİSTAN'IN YERİ VE ÖNEMİ **GÖKSEL YILMAZ**	**940**

ოთარ გოგოლიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

თამბაქოს წარმოების განვითარების ისტორიიდან ბათუმში

ლაზარე ბინიათ–ოღლი

თამბაქოს სამშობლო სამხრეთ ამერიკაა. იქ არსებული 43 თამბაქს სახეობიდან 39 ენდემური ჯიშია. ევროპისათვის ეს მცენარე ცნობილი გახდა კოლუმბის პირველი ექსპედიციის დროს, 1492 წელს ანტალიის კუნძულებზე, კერძოდ კუნძულ კუბაზე, იქაური მოსახლეობა თამბაქოს დახვეულ ფოთლებს ეწეოდა და მას „ტაბაგოს“ უწოდებდა. მცირე ხნის შემდეგ ესპანელმა მოგზაურმა ბერმა რომინე პანემ ასეთივე მცენარე იპოვა სანტ–დომინგოში, ხოლო ბრაზილიაში თამბაქოს არსებობა აღწერა ანდრე–ტევემ 1555 წელს მოგზაურობის დროს.

თამბაქოს თესლი ევროპაში პირველად ესპანელებმა შეიტანეს 1519 წელს. ევროპაში თამბაქოს გავრცელებას საფუძველი ჩაუყარა საფრანგეთის ელჩმა პორტუგალიაში ჟან ნიკომ – პროფესიით ექიმმა.

ლიტერატურული წყაროების მიხედვით, საქართველოში თამბაქო XVII saukunis damlevsa და XVIII საუკუნის დასაწყისში შემოვიდა. XVIII საუკუნის ცნობილმა ქართველმა ისტორიკოსმა და გეოგრაფმა ვახუშტი ბაგრატიონმა „საქართველოს გეოგრაფიაში“ ბორჩალოს აღწერისას სხვა კულტურებთან ერთად თამბაქოც მოიხსენია. როგორც ჩანს, ჩვენში პირველად შემოტანილი ყოფილა დაბალი ხარისხის თამბაქო– წეკო. XIX საუკუნეში კი უკვე მაღალხარისხოვანი საპაპიროსე თამბაქო შემოჰქონდათ.

მეთამბაქოების გავრცელებას ჩვენში ხელი მოჰკიდეს კერძო პირებმა. მათ შორის იყო ლაზარე ბინიათოღლი.

ლაზარე ბინიათოღლი იყო ქალაქ კესარიიდან. ეს იყო თურქეთის შემადგენლობაში მყოფი, ბერძნებით დასახლებული ქალაქი. იგი გარდაიცვალა მის სამშობლოში 1907

წელს. დასაფლავებულია ქალაქ კესარიაში, მას პანაშვიდი გადაუხადეს ბათუმში, მის საცხოვრებელ სახლში.

ფაბრიკის ყოფილი მუშა მარიამ ხანთიძე იგონებს:

„ლაზარე ბინიათოღლის პანაშვიდზე ვიყავი, მუშებს გვაინტერესებდა მისი ბინის მოწყობილება. თვალები დაგვიბნელა იმ მდიდრულმა მორთულობამ, რაც იქ ვნახეთ. ხალიჩებით იყო მოფენილი ოთახების კედლები და იატაკი. ყველაფერი ბრწყინავდა. გაგვაკვირვა იმ მოვლენამ, რომ ოთახის ერთ კედელზე გაკრული იყო ქაღალდის ფულები, პანაშვიდს უამრავი ხალხი ესწრებოდა“.

ბათუმში თამბაქოს ფაბრიკის გახსნაში მონაწილეობა მიიღო სამმა ძმამ: ლაზარე, პაკი და მიხეილ ბინიათ–ოღლებმა. ამ საქმეში მათ დახარჯეს 80 თურქული ოქრო. ფაბრიკა თავდაპირველად ახმად ფაშას სახელობის ქუჩასთან (თანამედროვე ხულოს ქუჩა) მდებარეობდა. ბინიათ– ოღლის მუშაობა ჯერ ოთხი საამქროთი დაუწყია, სადაც ხდებოდა თამბაქოს გარჩევა, მისი დაჭრა, გილზებში ჩატენვა, ყუთებში ჩაწყობა. წარმოების გაფართოების მიზნით 1899 წელს ფაბრიკა გადავიდა ზურაბ ბერიძის (ძველი კალიევი) ორსართულიან სახლში ძველ ბაზართან.

ორი წლის შემდეგ 1901–1902 წ.წ. ქარხანა გადავიდა დღევანდელი დიმიტრი თავდადებული ქუჩაზე, სადაც ბინიათ– ოღლიმ შეიტანა ახალი დანადგარი. 1904 წლისათვის ბინიათ–ოღლიმ გახსნა 10 განყოფილება. დღის განმავლობაში ფაბრიკა უშვებდა მილიონ ცალ პაპიროსს.

XX saukunis dasawyisisaTvis baTumSi arsebobda Tambaqos ori fabrიკა „კამდილი“ და „თამარა“, რომელებიც 1911 წელს გახსნეს ძმებმა დანილოვებმა, 1919 წელს გაიხსნა ფაბრიკა „ვოსტოკი“.

ბინიათ–ოღლიმ წარმოება თანდათან გააფართოვა. მას თამბაქო შემოჰქონდა სოხუმიდან, სოჩიდან, რუსეთიდან, ართვინიდან, იალტიდან. პაპირუსის ქაღალდი შემოდიოდა რუსეთიდან, ხოლო მუდშტუკები როსტოვიდან. თამბაქოს ნაწარმი იგზავნებოდა რუსეთში, ჩრდილოეთ კავკასიაში, თბილისში, ბაქოში, კურსკში და სხვა ქალაქებში. სამუშაო იწყებოდა დილის 7 საათიდან და გრძელდებოდა საღამოს 8

საათამდე. შესვენება 1 საათი. მუშები ახალი წლის წინა დღეებშიც მუშაობდნენ 24 საათის განმავლობაში.

ლაზარე ძალიან მკაცრი ადამიანი ყოფილა. ფაბრიკაში არ არსებობდა სამუშაო პირობები, არ იყო სამედიცინო დახმარება, აფთიაქი, ბიბლიოთეკა, კულტურული მომსახურება. 1904 წელს მუშებმა მოაწყვეს გაფიცვა მეპატრონის წინააღმდეგ, რის შემდეგ ბინიათ–ოღლი წასულა გარკვეულ დათმობაზე. ლაზარე ბინიათ ოღლის ეკუთვნოდა თამბაქოს პლანტაციები: ოჩამჩირეში, სოჩაში, არტანუჯში. მის მიერ გამოშვებული თამბაქო იყო კარგი ხარისხის. ის უწევდა კონკურენციას დანილოვის თამბაქოს ფაბრიკას, რადგანაც ბინიატ-ოღლის კარგი სპეციალისტები ჰყავდა. ლაზარე როგორც მეწარმე მოხერხებული იყო და ძალიან მალე გამდიდრდა. მუშტრის შეძენის მიზნით, ხშირად, საქონელს უტოვებდა ნისიად, ზოგჯერ „ფეშქეშადაც“ ანუ საჩუქრად, რაც ხელს უწყობდა მისი ბაზრის გაფართოებას. მას მაღაზიები ჰქონდა გახსნილი თბილისში, ერევანში, სოხუმში, კრასნოდარში, სოჭში, მაიკოპში, ვარშავაში, კიევში, რიგაში, ასტრახანში, ხარკოვში და ბუნებრივია ბათუმში.

იგი ჯერ ცხოვრობდა 9 მარტის ქუჩაზე, ხოლო შემდეგ აიშენა ორსართულიანი კაპიტალური სახლი. მისი სიკვდილის შემდეგ ფაბრიკა გადავიდა მისი შვილის მურად–ბინიათოღლის ხელში. ის იყო უხეში, ვიდრე მისი მამა. ასეთივე უხეში იყო მისი ბიძაშვილი იოსებ ბინიათ–ოღლი, მურადმა კიდევ უფრო გააფართოვა წარმოება. მან პირველმა ჩამოიყვანა ბათუმში ავტომანქანა „ფორდი“

1917 წელს მურად ბინიათ–ოღლის ამერიკულმა ფირმამ შესთავაზა 5 მილიონი მანეთი ფაბრიკის აქციების შესაძენად, მაგრამ მიიღო უარი. 1918 წელს მურათ ბინიათ–ოღლიმ დატოვა ფაბრიკა და წავიდა საზღვარგარეთ. 1918 წელს დანელოვის, ბინიათ–ოღლის ფაბრიკა და „ვოსტოკი“ გაერთიანდა და ეწოდა „მიქოიანის სახელობის თამბაქოს ფაბრიკა“.

აჭარის ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში ინახება ლაზარე ბინიათ–ოღლის თამბაქოს ფაბრიკის მიერ გამოშვებული პაპირუსის ეტიკეტები.

ლიტერატურა

ჯაფარიძე ა; „ტექნიკური კულტურები“ , თბ; 1971

აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი № 7, საქმე 24

UMTEB

YÜKSEKÖĞRETİME BAŞLAYAN GENÇLERİN BEKLENTİLERİ VE DEĞER YAKLAŞIMLARI: OLTU ÖRNEĞİ

Abdullah Yiğit Güngör[1], Muhammet Kutlu[2], Özgür Erakkuş[3],Murat Dilmaç[4]

Özet

Örgün eğitim bazı bilişsel, duyuşsal, ve psikomotor kazanımları hedeflemektedir. Ancak sınav odaklı eğitim, öğrencilerin bazı kazanımları yeterince edinememesine neden olabilmektedir. Yükseköğretime başlayan gençlerin üzerinde de sınav odaklı eğitimin etkileri görülmeye genellikle devam etmektedir. Diğer yandan öğrencilerin belirli bir meslek veya meslek grubuna hazırlayıcı bir eğitime başlaması öğrencilerin kendini ve çevresini yeniden anlamlandırmasına sebep olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı yükseköğretime başlayan öğrencilerin eğitimden beklentilerini ve önem verdiği değerleri tespit etmektir. Bu kapsamda Oltu'da yükseköğretime devam eden birinci sınıf öğrencilerine anket uygulanmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: yükseköğretim, değerler, eğitim

EXPECTATIONS AND VALUE APPROACHES OF YOUTHS WHO HAVE STARTED HIGHER EDUCATION: OLTU EXAMPLE

Abstract

Formal education aims some cognitive, affective and psychomotor acquirements. But exam-oriented education can cause to undergraduates to fail to acquire some gains. Effects of exam-oriented education generally continue to be seen also on youths who have started to higher education. On the other hand, the beginning of the undergraduates to education which is preparatory for a particular occupation or occupational group can cause to re-meaning themselves

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi / Kars ayg@anadolu.edu.tr
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzurum Teknik Üniversitesi muhammet.kutlu@atauni.edu.tr
[3] Yrd. Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi / Erzurum enginler@yandex.com
[4] Yrd. Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi / Erzurum mdilmac@atauni.edu.tr

and their environments. The purpose of this study is to determine expectations and significant values of undergraduates who have started to higher education. In this context, the questinonnaire has been conducted to first graders and evaluated.

Key words: higher education, values, education.

Giriş

Üniversite mezuniyeti sonrası genç bireyler işgücü piyasasına ilk defa giriş, tecrübe eksikliği gibi genç işsizliğinin doğasında bulunan faktörler nedeniyle ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Ekonomik özgürlüğün elde edilememesi, sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkilemekte ve gelecek kaygısı, endişe, umutsuzluk gibi psikolojik sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır (Aslan, 2015). Günümüz dünyasında birçok devletin mücadele ettiği işsizlik ve yoksulluk gibi sosyoekonomik sorunlar, ülkemizde de çözülmesi önem arz eden problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de açlık ve yoksulluk sınırında yaşayan yaklaşık 18-20 milyon kişi devletten, vakıflardan ve sosyal yardım kurumlarından destek almaktadır (Alper, 2016). Ayrıca yükseköğretimde bir bölüme girmek iyi bir iş bulmanın anahtarı olarak görülmektedir. Düşük gelirli ailelerin çocuklarına, yoksulluktan kurtulmaları için gerekli eğitsel ve mesleki becerilerin kazandırılması toplum tarafından beklenen bir hizmet haline gelmiştir (Zastrow, 2015).

İşletmeler, işletme amaçlarına ulaşmak için uygun nitelikli işgörenlerle çalışmak isterken, öğrencilerin de meslek seçimiyle bağlantısı olması dolayısıyla üniversite bölüm tercihlerinde bir takım beklentileri etkili olmaktadır. Çalışma hayatı mevcut iş piyasası ve iş piyasasının temel nitelikleri de gençleri etkileyen makro hususlardan biridir. Gençlerin nitelikli işgücü olarak çalışma hayatına dâhil olması ile ekonominin büyümesi, yoksulluğun azalması ve gençlerin ekonomik olarak bağımsız bireylere dönüşmeleri arasında ilişkiler bulunmaktadır (Çelik, 2013). Bu durumda hem iş dünyasının hem de öğrencilerin, yükseköğretimden beklentileri bulunmaktadır. Bu beklenti karşısında, yükseköğretim kurumlarının gerekli tedbirleri alması ve iyileştirmeler yapması, sorunlara yönelik çözümlere katkıda bulunabilir. Bu bağlamda yükseköğretime başlayan gençlerin üniversiteden beklentilerinin tespit edilmesi ve sonuçlara göre gerekli düzenlemelerin yapılması faydalı olabilir.

Küresel dünyada insan kaynakları yönetiminin temel amacı, iyi seçilmiş, motive edilmiş, eğitilmiş bir insan gücü oluşturmaktır. Konusunu çok iyi bilen, kendisi ve çevresi ile barışık, kendisini sürekli geliştiren, güler yüzlü, çabuk ve kusursuz hizmet veren, yaratıcı özelliği olan bir insan kaynağının oluşturulması temel amaç olarak seçilmiştir (Altınok, 2015). Bu amaca ulaşmak için mesleğe başlamadan önce öğrencilerin eğitim hayatlarında da belli kişilik özellikleri ve beceriler kazanmış olması önemlidir. Gençler arasında kişiliğini geliştirme, belli nitelikleri kazanma mı yoksa ekonomik olarak yüksek getirisi olan ve statü katan bir meslek mi ikilemi arasında kalabilmektedirler.

Yöntem

Araştırmaya Atatürk Üniversitesi Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 38'i bankacılık ve finans, 33'ü işletme ve 31'i sosyal hizmet bölümlerinden olmak üzere toplamda 102 birinci sınıf öğrencileri araştırmaya katılmıştır. Araştırmanın evrenini Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde okuyan 186 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılara 5'li likert ölçeği kullanılarak hazırlanmış olan 26 anket sorusu uygulanmıştır. Ankette kullanılan sorulardan bir kısmı MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili (2011) adlı çalışmada kullanılan sorulardan uyarlanmıştır. Veriler SPSS 21 programı kullanılarak tanımlayıcı istatistiki analiz yapılmıştır. Bulgular bölümünde seçilmiş sorulara ait bulgular verilmiştir.

Bulgular

Tablo 1: Bölümlere Göre Katılımcılar

Bölümünüz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Bankacılık ve Finans	38	37,3	37,3	37,3
	İşletme	33	32,4	32,4	69,6
	Sosyal Hizmet	31	30,4	30,4	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Katılımcıların 37,3%'ü bankacılık, 32,4%'ü işletme, 30,4%'ü sosyal hizmet bölümünde öğrenim görmektedir.

Tablo 2: Cinsiyete Göre Katılımcılar

Cinsiyet

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Kız	60	58,8	59,4	59,4
	Erkek	41	40,2	40,6	100,0
	Total	101	99,0	100,0	
Missing	System	1	1,0		
Total		102	100,0		

''Cinsiyet'' sorusuna cevap veren katılımcıların 59,4%'ü kız, 40,6%'sı erkektir.

Tablo 3: Katılımcıların Yaş Durumları

Yaşınız

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	17-21	85	83,3	83,3	83,3
	21-25	16	15,7	15,7	99,0
	25 ve üzeri	1	1,0	1,0	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Katılımcıların 85'i 17-21 yaş, 16'sı 21-25 yaş aralığındayken, bir tanesi 25 ve üzeri yaş seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 4: ‘‘Öğrencileri eleştirel düşünmeye sevk etmelidir’’ sorusuna verilen cevaplar

Öğrencileri eleştirel düşünmeye sevk etmelidir

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	61	59,8	60,4	60,4
	Katılıyorum	31	30,4	30,7	91,1
	Kararsızım	6	5,9	5,9	97,0
	Katılmıyorum	2	2,0	2,0	99,0
	Tamamen Katılmıyorum	1	1,0	1,0	100,0
	Total	101	99,0	100,0	
Missing	System	1	1,0		
Total		102	100,0		

‘‘Öğrencileri eleştirel düşünmeye sevk etmelidir’’ soruna cevap verenlerin 60,4%’ü tamamen katılıyorum, 30,7%’si katılıyorum 5,9%’si kararsızım, 2%’si katılmıyorum, 1%’i de tamamen katılmıyorum yanıtı vermişlerdir.

Tablo 5: ‘‘Öğrencilere uluslararası düzeyde mesleki yeterlilikler kazandırmalıdır’’ sorusuna verilen cevaplar

Öğrencilere uluslararası düzeyde mesleki yeterlilikler kazandırmalıdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	72	70,6	72,0	72,0
	Katılıyorum	26	25,5	26,0	98,0
	Kararsızım	2	2,0	2,0	100,0
	Total	100	98,0	100,0	
Missing	System	2	2,0		
Total		102	100,0		

‘‘Öğrencilere uluslararası düzeyde mesleki yeterlilikler kazandırmalıdır’’ soruna cevap verenlerin 72%’si tamamen katılıyorum, 26%’sı katılıyorum 2%’si kararsızım, yanıtı vermişlerdir. Katılmıyorum ve ya tamamen katılmıyorum cevabı veren katılımcı yoktur.

Tablo 6: ‘‘Girişimciliği özendirmelidir’’ sorusuna verilen cevaplar

Girişimciliği özendirmelidir

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	59	57,8	57,8	57,8
	Katılıyorum	36	35,3	35,3	93,1
	Kararsızım	7	6,9	6,9	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

‘‘Girişimciliği özendirmelidir’’ soruna cevap verenlerin 57,8%’si tamamen katılıyorum, 35,3%’ü katılıyorum 6,9%’u kararsızım, yanıtı vermişlerdir. Katılmıyorum ve ya tamamen katılmıyorum cevabı veren katılımcı yoktur. 57,8% ile ‘‘girişimciliği özendirmelidir’’ en düşük tamamen katılıyorum oranına sahip soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda öğrencilere ilerleyen yıllarda girişimcilik dersi verilebilir ve girişimciliğin işsizliğe ve kalkınmaya yapabileceği katkılardan bahsedilebilir.

Tablo 7: ‘‘Girişimciliği özendirmelidir’’ sorusuna cevap verenlerin bölümlere göre dağılımı

Girişimciliği özendirmelidir

Bölümünüz			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Bankacılık ve Finans	Valid	Tamamen Katılıyorum	23	60,5	60,5	60,5
		Katılıyorum	11	28,9	28,9	89,5
		Kararsızım	4	10,5	10,5	100,0
		Total	38	100,0	100,0	
İşletme	Valid	Tamamen Katılıyorum	20	60,6	60,6	60,6
		Katılıyorum	13	39,4	39,4	100,0
		Total	33	100,0	100,0	
Sosyal Hizmet	Valid	Tamamen Katılıyorum	16	51,6	51,6	51,6
		Katılıyorum	12	38,7	38,7	90,3
		Kararsızım	3	9,7	9,7	100,0
		Total	31	100,0	100,0	

‘‘Girişimciliği özendirmelidir’’ sorusuna bankacılık ve finans 60,5%, işletme bölümü 60,6% olmak üzere sosyal hizmetle karşılaştırıldığında daha güçlü bir şekilde katılmışlardır. Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin devlet kadrolarına diğer iki bölüme göre daha düşük KPSS puanlarıyla atanmaları bu sonucun sebebi olarak düşünülebilir.

Tablo 8: ‘‘Yabancı dil eğitimini iletişim kurabilecek yeterlilikte verilmelidir’’ sorusuna verilen cevaplar

Yabancı dil eğitimini iletişim kurabilecek yeterlilikte vermelidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	67	65,7	65,7	65,7
	Katılıyorum	28	27,5	27,5	93,1
	Kararsızım	4	3,9	3,9	97,1
	Katılmıyorum	2	2,0	2,0	99,0
	Tamamen Katılmıyorum	1	1,0	1,0	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

‘‘Yabancı dil eğitimini iletişim kurabilecek yeterlilikte vermelidir’’ sorusuna katılımcılar tarafından 65,7% tamamen katılıyorum, 27,5% katılıyorum, 3,9% kararsızım, 2% katılmıyorum, 1% tamamen katılmıyorum yanıtı verilmiştir.

Tablo 9: ‘‘Öğrencilere sorumluluk almayı öğretmelidir’’ sorusuna verilen cevaplar

Öğrencilere sorumluluk almayı öğretmelidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	64	62,7	63,4	63,4
	Katılıyorum	33	32,4	32,7	96,0
	Kararsızım	4	3,9	4,0	100,0
	Total	101	99,0	100,0	
Missing	System	1	1,0		
Total		102	100,0		

‘‘Öğrencilere sorumluluk almayı öğretmelidir’’ sorusuna katılımcılardan 64’ü tamamen katılıyorum, 33’ü katılıyorum, 4’ü kararsızım yanıtını vermiştir. 1 katılımcı da bu soruyla ilgili işaretleme yapmamıştır.

Tablo 10: ‘‘Öğrencilere zamanı verimli kullanmayı öğretmelidir’’ sorusuna verilen cevaplar

Öğrencilere zamanı verimli kullanmayı öğretmelidir

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	67	65,7	65,7	65,7
	Katılıyorum	29	28,4	28,4	94,1
	Kararsızım	1	1,0	1,0	95,1
	Katılmıyorum	1	1,0	1,0	96,1
	Tamamen Katılmıyorum	4	3,9	3,9	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

‘‘Öğrencilere zamanı verimli kullanmayı öğretmelidir’’ sorusuna katılımcılardan 67’si tamamen katılıyorum, 29’u katılıyorum, 1’i kararsızım, 1’i katılmıyorum, 4’ü tamamen katılmıyorum yanıtı vermiştir.

Tablo 11: ‘‘Öğrencilere birlikte iş yapma alışkanlığı kazandırmalıdır’’ sorusuna verilen cevaplar

Öğrencilere birlikte iş yapma alışkanlığı kazandırmalıdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	61	59,8	59,8	59,8
	Katılıyorum	28	27,5	27,5	87,3
	Kararsızım	8	7,8	7,8	95,1
	Katılmıyorum	3	2,9	2,9	98,0
	Tamamen Katılmıyorum	2	2,0	2,0	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

‘‘Öğrencilere birlikte iş yapma alışkanlığı kazandırmalıdır’’ sorusuna katılımcıların 59,8%’si tamamen katılıyorum, 27,5%’i katılıyorum, 7,8%’i kararsızım, 2,9%’u katılmıyorum, 2%’si katılıyorum yanıtı vermiştir. Bu soru düşük diğer sorulara göre daha düşük oranda tamamen katılıyorum oranına sahip sorulardan biridir. Bu bağlamda iş hayatında, ekip olma ve sinerji yaratma kavramlarının önemi öğrencilerle paylaşılabilir.

Tablo 12: ‘‘Öğrencilere bilgiye ulaşabilme yollarını öğretmelidir’’ sorusuna verilen cevaplar

Öğrencilere bilgiye ulaşabilme yollarını öğretmelidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	67	65,7	65,7	65,7
	Katılıyorum	30	29,4	29,4	95,1
	Kararsızım	2	2,0	2,0	97,1
	Katılmıyorum	2	2,0	2,0	99,0
	Tamamen Katılmıyorum	1	1,0	1,0	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

‘‘Öğrencilere bilgiye ulaşabilme yollarını öğretmelidir’’ sorusuna katılımcıların 67’si tamamen katılıyorum, 30 u katılıyorum, 2’si kararsızım, 2’si katılmıyorum ve 1’i tamamen katılmıyorum cevabı vermiştir.

Tablo 13: ‘‘Öğrencilere diğer biteylere saygı duymalarını öğretmelidir’’ sorusuna verilen cevaplar

Öğrencilere, diğer bireylere saygı duymalarını öğretmelidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	72	70,6	70,6	70,6
	Katılıyorum	25	24,5	24,5	95,1
	Kararsızım	2	2,0	2,0	97,1
	Tamamen Katılmıyorum	3	2,9	2,9	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

‘‘Öğrencilere, diğer bireylere saygı duymalarını öğretmelidir’’ soruna katılımcıların 70,6%’sı tamamen katılıyorum, 24,5%’i katılıyorum, 2%’si kararsızım ve 2,9%’u tamamen katılmıyorum yanıtı vermişlerdir. Katılmıyorum seçeneğini işaretleyen katılımcı yoktur. ‘‘Öğrencilere, diğer bireylere saygı duymalarını öğretmelidir’’ sorusu 70,6%’lık tamamen katılıyorum oranı ile bu soruya kadarki meslekle doğrudan ilişkili unsurlara göre daha yüksek oranda tamamen katılıyorum oranına sahiptir.

Tablo 14: ‘‘Öğrencilere, diğer bireylere saygı duymalarını öğretmelidir’’ sorusuna verilen cevapların bölümlere göre dağılımı

Öğrencilere, diğer bireylere saygı duymalarını öğretmelidir.

Bölümünüz			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Bankacılık ve Finans	Valid	Tamamen Katılıyorum	28	73,7	73,7	73,7
		Katılıyorum	9	23,7	23,7	97,4
		Tamamen Katılmıyorum	1	2,6	2,6	100,0
		Total	38	100,0	100,0	
İşletme	Valid	Tamamen Katılıyorum	21	63,6	63,6	63,6
		Katılıyorum	11	33,3	33,3	97,0
		Tamamen Katılmıyorum	1	3,0	3,0	100,0
		Total	33	100,0	100,0	
Sosyal Hizmet	Valid	Tamamen Katılıyorum	23	74,2	74,2	74,2
		Katılıyorum	5	16,1	16,1	90,3
		Kararsızım	2	6,5	6,5	96,8

	Tamamen Katılmıyorum	1	3,2	3,2	100,0
	Total	31	100,0	100,0	

‘‘Öğrencilere, diğer bireylere saygı duymalarını öğretmelidir’’ sorusuna bankacılık ve finans ile sosyal hizmet bölümleri yaklaşık 74% oranında tamamen katılıyorum oranına sahipken, işletme bölümü öğrencileri bu bölümlere göre 63,6% ile daha düşük tamamen katılıyorum oranına sahiptir.

Tablo 15: ‘‘Öğrencilere toplumsal duyarlılık kazandırmalı ve dayanışma - yardımseverlik anlayışları geliştirmelidir’’ sorusuna verilen cevaplar

Öğrencilere toplumsal duyarlılık kazandırmalı ve dayanışma - yardımseverlik anlayışları geliştirmelidir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	72	70,6	70,6	70,6
	Katılıyorum	29	28,4	28,4	99,0
	Katılmıyorum	1	1,0	1,0	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

‘‘Öğrencilere toplumsal duyarlılık kazandırmalı ve dayanışma - yardımseverlik anlayışları geliştirmelidir’’ sorusu 70,6% ile doğrudan mesleki becerilere yönelik olan sorulara göre daha yüksek tamamen katılıyorum oranına sahiptir.

Tablo 16: ‘‘Öğrencilere toplumsal duyarlılık kazandırmalı ve dayanışma - yardımseverlik anlayışları geliştirmelidir’’ sorusuna verilen cevapların bölümlere göre dağılımı

Öğrencilere toplumsal duyarlılık kazandırmalı ve dayanışma - yardımseverlik anlayışları geliştirmelidir.

Bölümünüz			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Bankacılık ve Finans	Valid	Tamamen Katılıyorum	29	76,3	76,3	76,3
		Katılıyorum	9	23,7	23,7	100,0
		Total	38	100,0	100,0	
İşletme	Valid	Tamamen Katılıyorum	18	54,5	54,5	54,5
		Katılıyorum	15	45,5	45,5	100,0
		Total	33	100,0	100,0	
Sosyal Hizmet	Valid	Tamamen Katılıyorum	25	80,6	80,6	80,6
		Katılıyorum	5	16,1	16,1	96,8
		Katılmıyorum	1	3,2	3,2	100,0
		Total	31	100,0	100,0	

‘‘Öğrencilere toplumsal duyarlılık kazandırmalı ve dayanışma - yardımseverlik anlayışları geliştirmelidir’’ sorusuna bankacılık ve finans bölümünde 76,3%, sosyal hizmet bölümünde 80,6% oranında tamamen katılıyorum cevabı verilirken; işletme bölümünde bu oran 54,5%’tir. Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin çalışma alanları gereği en yüksek oranda tamamen katılıyorum oranına sahip olmaları beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 17: ‘‘Evrensel insanî değerlere (doğruluk, iyilik, adalet vb.) duyarlı olmaya teşvik etmelidir’’ soruna verilen cevapların bölümlere göre dağılımı

Evrensel insanî değerlere (doğruluk, iyilik, adalet vb.) duyarlı olmaya teşvik etmelidir.

Bölümünüz			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Bankacılık ve Finans	Valid	Tamamen Katılıyorum	29	76,3	76,3	76,3
		Katılıyorum	9	23,7	23,7	100,0
		Total	38	100,0	100,0	
İşletme	Valid	Tamamen Katılıyorum	18	54,5	54,5	54,5
		Katılıyorum	14	42,4	42,4	97,0
		Tamamen Katılmıyorum	1	3,0	3,0	100,0
		Total	33	100,0	100,0	
Sosyal Hizmet	Valid	Tamamen Katılıyorum	27	87,1	87,1	87,1
		Katılıyorum	3	9,7	9,7	96,8
		Kararsızım	1	3,2	3,2	100,0
		Total	31	100,0	100,0	

Bir önceki tabloya benzer şekilde sonuçlar elde edilmiş olup sosyal hizmet 87,1% ile en yüksek tamamen katılıyorum oranına sahiptir. İşletme bölümü 54,5% ile tamamen katılıyorum oranı en düşük bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oran bankacılık ve finans bölümünde ise 76,3%’tür.

Tablo 18: ‘‘Okulun bulunduğu şehirdeki kurumlarla ve toplumla etkileşim imkânları sağlamalıdır’’ sorusuna verilen cevaplar

Okulun bulunduğu şehirdeki kurumlarla ve toplumla etkileşim imkânları sağlamalıdır

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	77	75,5	75,5	75,5
	Katılıyorum	22	21,6	21,6	97,1
	Kararsızım	2	2,0	2,0	99,0
	Tamamen Katılmıyorum	1	1,0	1,0	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

‘‘Okulun bulunduğu şehirdeki kurumlarla ve toplumla etkileşim imkânları sağlamalıdır’’ sorusuna katılımcıların 75,5%’i tamamen katılıyorum, 21,6%’sı katılıyorum, 2%’si karasızım, 1%’i tamamen katılmıyorum cevabı vermiştir.

Tablo 19: ‘‘Mutlaka bölümümle ilgili iş imkânı sağlamalıdır’’ sorusuna verilen cevaplar

Mutlaka bölümümle ilgili iş imkânı sağlamalıdır.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	86	84,3	84,3	84,3
	Katılıyorum	13	12,7	12,7	97,1
	Kararsızım	1	1,0	1,0	98,0
	Tamamen Katılmıyorum	2	2,0	2,0	100,0

Total	102	100,0	100,0	

Katılımcı öğrencilerin, mutlaka bölümle ilgili iş imkânı sağlamalıdır sorusuna 84,3% ü tamamen katılıyorum; 12,7% si katılıyorum cevabı vermiştir. Yalnızca 3 öğrenci kararsızım veya tamamen katılmıyorum cevabı vermişlerdir. Bu durumda öğrenciler en çok, yükseköğretimin meslek bulmaya katkı sağlaması gerektiğini önemsemektedirler.

Sonuç

Araştırmadaki bulgulara bakıldığında öğrencilerin saygı, yardımseverlik ve evrensel değerler gibi unsurlara, mesleki becerilerle doğrudan ilişkili unsurlara oranla daha çok önem vermektedirler. Bu unsurların çoğunluğu yaklaşık 70%-75% oranında iken, mesleki becerilerle ilgili doğrudan ilişkili unsurlar yaklaşık 60%-65% oranında kalmıştır. Buna ek olarak, yükseköğretimin; öğrencilere alanla ilgili meslek sahibi olmayı sağlaması, en güçlü orana sahip beklenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani araştırmaya katılan öğrenciler ilk olarak alanla ilgili meslek sahibi olmayı önemsemekte, daha sonra değerler, saygı, yardımseverlik gibi konulara önem vermekte ve son olarak da mesleki becerilerle doğrudan ilişkili olan diğer unsurlarla ilgili beklenti içerisindedirler. Çalışmamız, yükseköğretimin sadece meslek sahibi olmak için bir yol olarak görülmemesi gereken; buna ek olarak öğrencilere birçok farklı konularda değer katabilen bir öğrenim olarak düşünülmesi amacıyla yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin ileriki yıllardaki eğilimlerinin farklılık gösterip göstermeyeceği de araştırılabilecek bir konu olarak düşünülebilir.

Kaynakça

Alper, Y. (2016). Cumhuriyetten günümüze Türk sosyal güvenlik sistemi, Zencirkıran, M. (Ed.) *Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı.* Bursa: Dora.

Aslan, B.Y. (2015). Genç işsizliğe yönelik alan araştırması: Üniversite öğrencileri arasında kaygı ve umutsuzluk. *Çalışma İlişkileri Dergisi, 6*(2), 69-86.

Altınok, V. (2015). Üniversitelerdeki insan kaynağının iş yaşamına ilişkin görüşleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi* (12), 388-415.

Çakmak, Ö. ve Hevedanlı, M. (2004). Biyoloji öğretmen adaylarının kaygılarını etkileyen etmenler, *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı,* 6-9 Temmuz, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.

Çelik, K. (2013). "Genç olmak zor iş": Türkiye'de genç olmayı etkileyen bazı unsurlar. *Gençlik Araştırmaları Dergisi 1*(1), 26-45.

MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili (2011). Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı., Ankara.

Zastrow, C. (2015). *Sosyal hizmete giriş.* (A. B, Çev.) Ankara: Nika.

UMTEB

TÜRKİYE İLE AZERBAYCAN VE GÜRCİSTAN'IN DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİ VE BAKÜ-TİFLİS-KARS DEMİRYOLU HATTININ ÖNEMİ

Adem Üzümcü[1] ve Samet Topal[2]

Özet

SSCB dağıldıktan sonra, Türkiye bağımsızlığını kazanan Azerbaycan gibi Türk Cumhuriyetleri ve Gürcistan gibi komşu ülkelerle dış ticaret ilişkilerini geliştirme yolunda önemli mesafe kat etmiştir. Bu çerçevede, günümüzde görece azalsa da, 2013'de Türkiye ile Azerbaycan arasındaki dış ticaret hacmi 3,3 milyar dolara, Gürcistan ile dış ticaret hacmi 1,5 milyar dolara yaklaşmıştır. Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan'a kazanlar, makineler, elektrikli makine ve cihazlar, demir çelik ürünleri gibi imalat sanayi ürünleri ihraç etmektedir. Türkiye, Azerbaycan'dan doğalgaz ve petrol türevi ürünler, Gürcistan'dan ise demir çelik, örme giyim eşyası, yem gibi ürünler ithal etmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin bu ülkelerle dış ticaretinin gelişimi yanı sıra Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattının iki ülke arasındaki dış ticaret, yük ve yolcu taşımacılığı açısından önemi ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmada, Londra-Pekin *demir ipek yolunun* bir parçası olan BTK demiryolu hattının Türkiye ile iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere katkısı üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: dış ticaret, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı

THE FOREIGN TRADE RELATIONSHIPS AMONG TURKEY, AZARBAIJAN, GEORGIA, AND THE IMPORTANCE OF BAKU-TBİLİSİ-KARS (BTK) RAILWAY

Abstract

After the collapse of the USSR, Turkey has made significant progress foreign trade relations with neighboring countries such as Azerbaijan and the Turkish Republics and Georgia, which gained independence. In this framework, despite the relative decline in the present day, the volume of foreign trade between Turkey and Azerbaijan in 2013 reached 3.3 billion dollars and the volume of foreign trade with Georgia approached 1.5 billion dollars. Turkey exports manufacturing industries such as boilers, machines, electrical machinery and devices, iron and steel products to Azerbaijan

([1]) Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Kars, Türkiye, ademuzumcu58@gmail.com
([2]) Araştırma Görevlisi, Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Kars, Türkiye, asttopal@gmail.com

and Georgia. Turkey imports natural gas and petroleum derivative products from Azerbaijan and iron steel, knitted clothing goods and feed from Georgia. In this study, is examined the development of Turkey's foreign trade with these countries and the importance of foreign trade, freight and passenger transportation between Baku-Tbilisi-Kars (BTK) railway line between the two countries. In addition, the study focuses on the contribution of the BTK railway line, which is a part of the London-Beijing iron Silk Road, to the economic relations between Turkey and the two countries.

Keywords: foreign trade, Turkey, Azerbaijan, Georgia, Baku-Tbilisi-Kars (BTK) railway

Giriş

Türkiye, ihracata dayalı dışa açık büyüme modelini benimsediği 1980 sonrasında ihracatını artırma yönünde çabalarını artırmış, sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracattaki payının artışını sağlamaya dönük teşvik tedbirleri yanı sıra ihracat yapabileceği ülke sayısını da artırmayı hedeflemiştir. Dışa açık büyüme modeli çerçevesinde ithalatın da büyük oranda serbestleştirildiği 1980-1990 döneminde ihracat ithalattan fazla artarken, dış ticaret açıkları hızla azalmış, bu gelişmeye birlikte toplam ihracat içinde sanayi ürünleri ihracatının miktarı ve payı hızla yükselmiş, ayrıca ihracat yapılan ülke sayısı da artış göstermiştir. Bu bağlamda 1990'lı yılların başında Türkiye, ihracat pazarlarını büyük oranda çeşitlendirmiş, İran, Irak, Bulgaristan ve Yunanistan gibi komşu ülkelerle dış ticaretini artırmıştır. İşte bu ortamda SSCB'nin 1991'de resmen dağılması ve Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan, Kazakistan gibi çok sayıda yeni ülkenin bağımsızlığını kazanması, Türkiye'nin bu ülkelerle dış ticaret yapma ve yatırım yapma fırsatı oluşturmuştur. Bununla birlikte bağımsızlığını yeni kazanan bu ülkelerin siyasi ve ekonomik istikrar açısından sıkıntılar yaşaması ve geçiş ekonomisi sorunları nedeniyle bu ülkelerle dış ticaret ve yatırım yapma noktasında birçok ülke gibi Türkiye de 1991-2001 döneminde sıkıntılar yaşamıştır. Ancak özellikle bu ülkeler içinde hemen sınır komşumuz olan Azerbaycan ile din, dil, kültür yakınlığımız ve Batum şehri gibi ülkemizin bir parçası gibi hissettiğimiz bir şehrin bulunmasının ötesinde bağımsızlığını kazanması sonrası politik ve ekonomik çıkarlarımızın örtüştüğü Gürcistan ile dış ticaret ilişkilerimiz büyük ölçüde gelişme göstermiştir.

Türkiye'nin Azerbaycan ve Gürcistan ile dış ticaret ve özelde enerji ilişkileri 1999'da Türkiye,

Azerbaycan ve Gürcistan Devlet Başkanlarının imzaladığı ve ABD Başkanının şahit olduğu Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının 2006'dan itibaren tam kapasite işlemeye başlaması yine Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattının 2007'de faal hale gelmesi ile yeni bir ivme kazanmıştır. Türkiye'nin bu iki ülke ile 2000'li yıllardan günümüze giderek artan dış ticaret ve enerji ilişkilerini ileriye götürecek adım ise "demir ipek yolu" olarak adlandırılan, temeli 2007'de atılan ve Haziran 2017'de faaliyete geçmesi beklenen Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattıdır. Bu proje ile Türkiye ile iki ülke arasındaki mevcut dış ticaret, enerji ve yatırım ilişkileri yanı sıra ülkeler arasında yolcu-yük taşımacılığının artması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda bu çalışmadaki amacımız Türkiye ile Azerbaycan arasındaki dış ticaret ilişkilerinin 2000 sonrası gelişimini göstermek ve BTK hattının önemini ele almaktır. Bu çerçevede çalışmanın planı şu şekildedir. Giriş sonrası ilk başlıkta Türkiye'nin 2000 sonrası genel dış ticaretinin gelişimi yanı sıra ihracat ve ithalatın ülkelere göre dağılımına yer verilmekte ve bu bağlamda Azerbaycan ve Gürcistan'ın toplam dış ticaretimizdeki yeri gösterilmektedir. İkinci başlıkta genel olarak Azerbaycan ekonomisi ve dış ticaret gelişmelerine yer verilmekte, üçüncü başlıkta Gürcistan'ın genel ekonomik durumu yanı sıra dış ticaret ilişkileri değerlendirilmektedir. Çalışmanın dördüncü başlığında Türkiye ile bu iki ülkenin ikili dış ticaret ve enerji ilişkileri analiz edilmekte, beşinci başlıkta BTK hattının inşa süreci ve tamamlanıp faaliyete geçtiğinde üç ülke ve bölge ülkeleri açısından önemi üzerinde durulmakta ve son başlıkta sonuç bağlamında genel değerlendirmelere yer verilmektedir.

1. Türkiye'nin Dış Ticaretinin 2000 Sonrası Gelişimi ve Ülkelere Göre Dağılımı

Türkiye'nin özellikle 1980-1990 döneminde ihracatın ithalattan daha fazla artışı ve dış ticaret açıkları azalışına karşın bilindiği üzere 1991-2001 dönemi ithalatın ihracattan daha fazla arttığı, ülkenin siyasi istikrarsızlığı yanı sıra dış konjonktürün bozulduğu bir dönem olmuştur. Bu bağlamda Asya-Rusya krizleri, Türkiye ekonomisinde 1994 ve 2001 krizleri ve 1999 İstanbul depremi bu dönemde ekonomik açıdan sıkıntılı geçmesine ve özellikle 1996-2000 döneminde ihracatın 26-28 milyar dolar düzeyinde kalmasına yol açmıştır (Üzümcü, 2010). 3 Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidara gelen Ak Parti döneminde dış ticarette önemli gelişmeler olmuştur. Bu bağlamda 2000'de Türkiye'nin ihracatı 28 milyar dolar civarında iken 2008'de 132 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin ihracatı küresel krizin etkisiyle 2009'da 102 milyar dolara indikten sonra 2014'de 157

miyar dolara kadar yükselmiş, ancak son iki yılda iç ve dış olumsuz faktörlerin etkisiyle gerileyerek 2016'da 142,5 milyar dolara inmiştir (Tablo 1). İhracatın 4,5 katına ulaştığı bu dönemde, ithalatın daha fazla artmasıyla ithalat miktarı 2000'de 54,5 milyar dolar düzeyinden 2008'de 202 milyar dolara yaklaşmış, küresel krizin etkisiyle 2009'da yaklaşık 141 milyar dolara inmiştir. Türkiye'nin ithalatı 2013'de 251 milyar dolara ulaşmış, son üç yılda petrol fiyatlarındaki gerileme ve iç talebin daralmasına bağlı olarak 2016'da 198,6 milyar dolara inmiştir. Bununla birlikte dış ticaret açıkları hızla artmış (örneğin 2011'de yaklaşık 106 milyar dolara ulaşmış), ayrıca ihracatın ithalatı karşılama oranı kabaca %70 düzeyinden %60 düzeyine kadar gerilemiş ve 2016'da %71,8 olmuştur.

Tablo 1: Türkiye'nin Dış Ticaretinin Gelişimi: 2000-2016 (Milyon Dolar, %)

YIL	İhracat (X)	İthalat (M)	Açık (X-M)	Hacim (X+M)	X/M (%)
2000	27.775	54.503	-26.728	82.278	51,0
2001	31.334	41.399	-10.065	72.733	75,7
2002	36.059	51.554	-15.495	87.613	69,9
2003	47.253	69.340	-22.087	116.583	68,1
2004	63.167	97.540	-34.373	160.707	64,8
2005	73.476	116.774	-43.298	190.251	62,9
2006	85.535	139.576	-54.041	225.111	61,3
2007	107.272	170.063	-62.791	277.334	63,1
2008	132.027	201.964	-69.936	333.991	65,4
2009	102.143	140.928	-38.786	243.071	72,5
2010	113.883	185.544	-71.661	299.428	61,4
2011	134.907	240.842	- 105.935	375.749	56,0
2012	152.462	236.545	- 84.083	389.007	64,5

2013	151.802	251.661	-99.859	403.464	60,3
2014	157.610	242.177	-84.567	399.787	65,1
2015	143.839	207.234	-63.395	351.073	69,4
2016	142.545	198.616	-56.070	341.162	71,8

Kaynak: TÜİK (2014), *İstatistik Göstergeler 1923-2013,* Yayın No: 4361, Ankara, ss. 438-440.

TÜİK (2017a), *Dış Ticaret İstatistikleri Aralık 2016,* Haber Bülteni, Sayı: 24821, Ankara, 31 Ocak 2017.

Türkiye'nin dış ticaretinin sektörel dağılımı (ISIC Rev 3) bağlamında, bu dönemde ihracatın ortalama %93'ü imalat sanayi ürünleri, %4,5 kadarı işlenmemiş tarım ürünleri, %2 kadarı madencilik ürünlerinden oluşmuştur. İthalatın sektörel dağılımında %75-%85'i imalat sanayi ürünleri, %10-%15'i madencilik ürünleri, %2,5-%4 kadarı tarım ürünleridir. Türkiye dış ticaretinin mal gruplarına (BEC) göre dağılımında; 2016 yılı itibarıyla ihracat içinde tüketim malları %40'nı, hammaddeler (aramallar) %47'ni ve yatırım malları %11'ni oluşturmuştur. İthalatın mal gruplarına göre dağılımında ise hammaddeler (aramallar) payı 2013'de %73 iken petrol fiyatlarında gerilemenin etkisiyle 2016'da %67,6'ya inmiş, yatırım malları payı %18 olmuştur. Bu dönemde 3.500 dolar civarından 10.000 dolar düzeyine ulaşan kişi başına gelir artışının etkisiyle tüketim mallarının payı %14'e ulaşmıştır (Dikkaya ve Üzümcü, 2017).

Türkiye'nin endüstri-içi ticaret ağırlıklı dış ticaret yapısı, tüketim malları ithalatı artışı yanında bu dönemde dış ticaretle bağlantılı iki gelişme daha ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi üretim ve ihracatın ithalata bağımlılığının çok yüksek düzeylere ulaştığı *ithalatlaşma süreci,* ikincisi enerji (petrol ve doğalgaz) ithalatı yanı sıra Çin, Hindistan, G. Kore gibi ülkelerden ucuz ara malları ve elektronik ürünleri ithalatının artması sonucu ithalatta *Asyalılaşma* süreci olarak belirtilebilir (Yükseler ve Türkan, 2008: 13-15).

Bu bağlamda Tablo 2'de görüldüğü gibi Türkiye'nin ihracat ve ithalatında AB ülkeleri önemli yer tutsa bile, komşu ülkeler ve Asya ülkeleri ile dış ticaretin miktar ve oranı son dönemlerde giderek artış göstermiştir. Örneğin bu çerçevede Türkiye'nin ihracatında Ortadoğu ülkelerinin payı 2000'de %9,3 iken 2016'da %22 oranına çıkmıştır. Diğer yandan Türkiye'nin ithalatında AB ülkelerinin payı

bu dönemde %52'den %39'a inmiştir. Çin, Rusya, İran, G. Kore ve Hindistan gibi ülkelerin yer aldığı yakın komşularımız ve Asya ülkelerinin payı hızla artmış, 2000'de %12,7 iken günümüzde %27 civarında paya ulaşmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Türkiye'nin Dış Ticaretinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı, (2000–2016, %)

ÜLKE GRUPLARI	İHRACAT			
	2000	**2005**	**2010**	**2016**
AB-28	56,4	56,3	46,3	47,9
Diğer Ülkeler	40,4	39,7	51,9	50,8
Diğer Avrupa	6,7	8,0	10,0	6,8
Afrika	4,9	4,9	8,2	8,0
Ortadoğu	9,3	13,9	20,5	22,0
Diğer Asya	4,7	4,1	7,5	6,8
ÜLKE GRUPLARI	**İTHALAT**			
	2000	**2005**	**2010**	**2016**
AB-28	52,3	47,9	39,0	39,0
Diğer Ülkeler	46,7	51,4	60,6	60,3
Diğer Avrupa	11,3	13,9	16,3	11,0
Afrika	5,0	5,2	3,5	2,7
Ortadoğu	6,2	7,3	7,0	6,9
Diğer Asya	**12,7**	**11,8**	**21,7**	**27,3**

Kaynak: TÜİK, (2017b), *Dış Ticaret İstatistikleri, Dinamik Sorgulama Sonuçları.*

Türkiye'nin bu dönemde ihracat ve ithalatında ilk sıralardaki ülkelere bakıldığında, 2016 yılı itibarıyla Azerbaycan ve Gürcistan ilk on sırada yer almamaktadır (Tablo 3). Bu bağlamda Türkiye'nin ihracatında 14 milyar dolarla ilk sırada Almanya gelirken bu ülkeyi 11,7 milyar dolarla İngiltere ve 7,6 milyar dolarla Irak izlemektedir. Türkiye'nin ithalatında 25,4 milyar dolarla Çin ilk sırayı alırken bu ülkeyi 21,4 milyar dolarla Almanya ve 15,1 milyar dolarla Rusya izlemektedir.

Tablo 3: Türkiye'nin Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke: 2016 (Milyon Dolar ve %)

İHRACAT				İTHALAT			
Sıra	**Ülke**	**Miktar**	**Pay**	**Sıra**	**Ülke**	**Miktar**	**Pay**
1	Almanya	14.005	**9,8**	**1**	Çin	25.440	**12,8**
2	İngiltere	11.691	8,2	**2**	Almanya	21.474	10,8
3	Irak	7.640	5,4	**3**	Rusya	15.161	7,6
4	İtalya	7.583	5,3	**4**	ABD	10.867	5,5
5	ABD	6.627	4,6	**5**	İtalya	10.219	5,1
6	Fransa	6.024	4,2	**6**	Fransa	7.365	3,7
7	BAE	5.406	3,8	**7**	G. Kore	6.384	3,2
8	İspanya	4.993	3,5	**8**	Hindistan	5.757	2,9
9	İran	4.968	3,5	**9**	İspanya	5.678	2,9
10	Hollanda	3.590	2,5	**10**	İngiltere	5.320	2,7

Toplam İhracat	**142.545**	**100**	**Toplam İthalat**	**198.616**	**100**

Kaynak: TÜİK, (2017b), *Dış Ticaret İstatistikleri, Dinamik Sorgulama Sonuçları.*

Azerbaycan ve Gürcistan ülkemizin dış ticaretinde ilk on sırada yer almamakta, ancak dördüncü başlıkta görüleceği üzere, bu ülkelerle dış ticaret önemli düzeylerdedir. Diğer ülkelerin göreceli ağırlıklarından kaynaklanan bu sıralamaya karşın TÜİK dış ticaret verilerine bakıldığında birçok yılda Azerbaycan'ın Türkiye ihracatında ilk yirmi ülke arasında yer aldığı görülmektedir.

Azerbaycan Ekonomisi ve Dış Ticareti

Azerbaycan ekonomisine ilişkin genel bir analiz yapılmak istenirse, öncelikle belirtmek gerekir ki, bu ülkenin ekonomik gelişiminde petrol ve doğalgaz dış ticaretinin önemli yeri bulunmaktadır. Nitekim Azerbaycan petrol ve doğalgazı sayesinde ekonomik gelişmesini sağlamış, Ermenistan'ın işgaline giren Dağlık Karabağ sorununa rağmen gelişen bir ülke görüntüsü çizmiştir. Dünya Bankası verilerine göre 1995'de 3 milyar dolar GSYİH ve 397 dolar kişi başı geliri olan Azerbaycan, 2014'de 75,2 milyar dolar GSYİH ve 7886 dolarlık kişi başına gelire ulaşmıştır. Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaza bağlı ekonomisi, petrol fiyatlarının 2015'de 40 dolar civarına inmesi ve yaşanan devalüasyondan olumsuz biçimde etkilenmiştir. Tablo 4'de görüldüğü üzere 2015 yılı sonunda Azerbaycan'ın GSYİH düzeyi 53 milyar dolara ve kişi başına GSYİH düzeyi 6560 dolara inmiştir (Worldbank, 2017a).

Azerbaycan'da 2016'da enflasyon oranı %4,2 ve işsizlik oranı da %5,3 gibi oldukça makul düzeylerde gerçekleşmiştir. Azerbaycan GSYİH içinde sanayi %59,1 oranıyla ilk sırada yer almakta ve petrol (neft) ve yan sanayisi önemli yer tutmaktadır. Azerbaycan ekonomisinde tarımın payı %6 ve hizmet sektörünün payı %34,9 düzeyindedir (Ekonomi Bakanlığı, 2017a). Azerbaycan 9,6 milyon nüfusa sahip bir ülke olarak günümüzde üst-orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. Azerbaycan'a son 15 yılda 100 milyar doları aşan yabancı yatırım çekilmiştir (Kalaycı, 2013: 41-43).

Tablo 4: Azerbaycan'ın Temel Makro Ekonomik Göstergeleri (1995-2015)

Yıl	GSYİH (Milyon $)*	Büyüme Oranı (%)**	Kişi Başı GSYİH ($)***	Enflasyon Oranı (%)****	İşsizlik Oranı (%)
1995	3.052	-11.8	397	412	6.5
2000	5.273	11.1	610	1.8	11.8
2005	13.245	26.4	1.270	9.7	7.3
2006	20.983	34.5	1.890	8.4	6.6
2007	33.050	25.0	2.710	16.6	6.3
2008	48.852	10.8	3.870	20.8	5.9
2009	44.291	9.4	4.800	1.4	5.7
2010	52.902	4.8	5.370	5.7	5.6
2011	65.952	0.1	5.530	7.9	5.4
2012	68.731	2.2	6.290	1.0	5.2
2013	73.560	5.8	7.350	2.4	5.0
2014	75.198	2.0	7.600	1.4	5.4
2015	53.047	1.1	6.560	4.2	5.3

Kaynak: Worldbank (2017a). * cari fiyatlarla. **ulusal parayla *** Atlas Metodu **** TÜFE

Azerbaycan'ın dış ticaretinin 2005-2015 yılları arasındaki gelişiminin yer aldığı Tablo 5'da görüldüğü üzere 2005'de yaklaşık 4,3 milyar dolar ihracat yapan Azerbaycan'ın petrol fiyatlarının zirve yaptığı 2008'de ihracatı 47,7 milyar dolara ulaşmıştır. Azerbaycan'ın küresel kriz sonrası

2009'da ihracatı 14,7 milyar dolara gerilese de 2013'de 24 milyar doları bulmuş, ancak petrol fiyatlarının gerilediği 2014 ve 2015'de ihracatı gerilemiş ve devalüasyonun olumsuz etkisiyle 2015'de 11,3 milyar dolara inmiştir. Azerbaycan'ın ithalatı 2005'de 4,2 milyar dolarken 2013'de 10,7 milyar dolara ulaşmış, 2015'de 9,2 milyar dolara inmiştir. Dış ticaret fazlası veren Azerbaycan'da ihracatın ithalatı karşılama oranı (X/M)'da zamanla yükselmiş ve 2008'de 6,6 katına kadar ulaşmıştır (ITC, 2017a).

Tablo 5: Azerbaycan'ın Dış Ticaretinin 2005-2015 Dönemi Gelişimi (Milyon Dolar ve %)

Yıl	İhracat (X)	İthalat (M)	Dış Denge (X-M)	Dış Ticaret Hacmi (X+M)	X/M (%)
2005	4.347	4.211	136	8.558	103,2
2006	6.372	5.267	1.105	11.639	121,0
2007	6.058	5.712	346	11.770	106,1
2008	47.756	7.162	40.594	54.918	666,8
2009	14.689	6.119	8.570	20.808	240,1
2010	21.278	6.597	14.681	27.875	322,5
2011	26.480	9.733	16.747	36.213	272,1
2012	23.827	9.642	14.185	33.469	247,1
2013	23.904	10.763	13.141	34.667	222,1
2014	21.751	9.179	12.572	30.930	237,0
2015	11.327	9.211	2.116	20.538	123,0

Kaynak: ITC (2017a).

Azerbaycan'ın dış ticaretindeki başlıca ürünlere bakılırsa 2010-2014 dönemi ortalaması olarak Azerbaycan'ın ihracatında en büyük payı ham petrol ve akaryakıt (%93,8) alırken işlenmiş gıda ürünleri (%2) ikinci sırayı almakta, kimyasal ürünler, basit sanayi ürünleri, ulaştırma ekipmanları ve

tekstil ürünleri %1'in altındaki paylarıyla bu ürünleri izlemektedir. Azerbaycan'ın ithalatı sanayi ürünleri ağırlıklıdır. Şöyle ki 2010-2014 döneminde ortalama olarak elektriksiz makineler (%20,7), basit sanayi ürünleri (%16,8), ulaştırma ekipmanları (%13,1), işlenmiş gıda ürünleri (%10,1) ve kimyasal ürünler (%9,7) pay almıştır. (ITC, 2017b).

Azerbaycan'ın dış ticaretinin ülkelere göre dağılımına bakılırsa, Azerbaycan'ın ihracatında ilk sırayı petrol ihracatına bağlı olarak İtalya (%29,9) almakta, ardından sırasıyla Almanya (%15,1), Endonezya (%8), Fransa (%7,9), Çek Cumhuriyeti (%6,8) gelmektedir. Azerbaycan'ın ihracatında Türkiye 2015 yılında 232 milyon dolar ve %1,5 oranındaki payıyla 14. sırada bulunmaktadır. Buna karşılık Azerbaycan'ın ithalatında 2015 yılı itibarıyla Türkiye %20,6 payla ilk sırada bulunmakta, ülkemizi Rusya (%16,6), İngiltere (%10,1), Almanya (%7,8) ve İtalya (%7,3) izlemektedir. (ITC, 2017b).

Gürcistan Ekonomisi ve Dış Ticareti

Gürcistan, SSCB dağıldıktan sonra bağımsızlığını kazanan 69.700 km^2 yüzölçümüne sahip, yaklaşık 4,4 milyon nüfuslu bir ülkedir. Ülkede önemli ölçüde Müslüman nüfus barındıran iki özerk cumhuriyet (Abhazya ve Acarya), Rusya'nın müdahalesine açık Güney Osetya özerk bölgesi ve 9 yönetsel bölgesi bulunmaktadır. Gürcistan coğrafi olarak Karadeniz'e kıyısı bulunan Güney Kafkasya ülkesidir. Dünya Bankası verilerine göre Gürcistan'ın GSYİH düzeyi 1995'de yaklaşık 2,7 milyar dolar, kişi başına GSYİH düzeyi 540 dolarken Tablo 6'da görüldüğü gibi, 2014'de 16,5 milyar dolara ulaşmış, kişi başı GSYİH 4490 dolar olmuştur. Bununla birlikte 2015'de görece gerileme ile GSYİH düzeyi yaklaşık 14 milyar dolara ve kişi başına GSYİH 4160 dolara gerilemiştir. (Worldbank, 2017b).

Tablo 6: Gürcistan'ın Temel Makro Ekonomik Göstergeleri (1995-2015)

Yıl	GSYİH (Milyon $)*	Büyüme Oranı (%)**	Kişi Başı GSYİH ($)***	Enflasyon Oranı (%)****	İşsizlik Oranı (%)
1995	2.694	2,6	540	163	-
2000	3.057	1,8	750	4,7	10,8
2005	6.411	9,6	1.410	7,9	13,8
2006	7.745	9,4	1.790	8,5	13,6
2007	10.173	12,3	2.240	9,7	13,3
2008	12.795	2,3	2.670	9,7	16,5
2009	10.767	-3,8	2.800	-2,0	16,9
2010	11.639	6,3	3.000	8,5	16,3
2011	14.435	7,2	3.300	9,5	15,1
2012	15.846	6,4	3.870	1,1	15,0
2013	16.140	3,4	4.240	-0,8	14,6
2014	16.509	4,6	4.490	3,8	12,4
2015	13.965	2,8	4.160	5,8	12,0

Kaynak: Worldbank (2017b). * cari fiyatlarla. **ulusal parayla *** Atlas Metodu **** GSYİH Deflatörü

IMF (2016) yılı tahminlerine göre, Gürcistan GSYİH düzeyinin 14,6 milyar dolar, kişi başına GSYİH'nın 3285 dolar, büyüme oranının %3,4 ve enflasyonun %2,6 olması beklenmektedir. Gürcistan ekonomisinde üretimin sektörel dağılımına bakıldığında hizmetler sektörü payı %62, sanayi payı %25,9 ve tarımın payı %12,1 düzeyindedir (Ekonomi Bakanlığı, 2017b). Gürcistan, Dünya Bankası sınıflamasına göre üst-orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. Gürcistan'da işsizlik oranı göreli olarak yüksektir. Bu bağlamda Dünya Bankası verilerine göre küresel kriz sırasında %16,9 düzeyine yükselen işsizlik oranı 2014'de %12,4 düzeyine ve Gürcistan İstatistik Kurumuna göre 2015'de %12 düzeyine inmiştir (GEOSTAT, 2017).

Gürcistan'ın dış ticaretinin 2005-2016 yılları arasındaki gelişimi Tablo 7'de yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, Gürcistan'ın ihracatı 2005'de 865 milyon dolarken 2013'de 2,9 milyar dolara kadar yükselmiş, ancak daha sonra gerileyerek 2016'da 1,8 milyar dolara inmiştir. Gürcistan'ın ithalatı 2005'de yaklaşık 2,5 milyar dolarken küresel kriz öncesi 6 milyar doları aşmış, 2009'da 4,3 milyar dolara inmiş, daha sonra artarak 2016'da yaklaşık 8,8 milyar dolara ulaşmıştır (ITC, 2017c). Gürcistan'ın dış ticaret açığı da giderek yükselmiş ve 2005'de 1,6 milyar dolarken 2016'da 7 milyar dolara yaklaşmıştır. Belirtilen dönemde Gürcistan'ın dış ticaret hacmi 2014'de 11 milyar doları aşmış, ancak artan dış ticaret açıkları nedeniyle ihracatın ithalatı karşılama oranı %36'dan 2016'da yaklaşık %21 düzeyine gerilemiştir.

Tablo 7: Gürcistan'ın Dış Ticaretinin 2005-2016 Dönemi Gelişimi (Milyon Dolar ve %)

Yıl	İhracat (X)	İthalat (M)	Dış Denge (X-M)	Dış Ticaret Hacmi (X+M)	X/M (%)
2005	865	2.490	-1.625	3.355	34,7
2006	935	3.674	-2.739	4.609	25,4
2007	1.232	5.214	-3.982	6.446	23,6
2008	1.497	6.056	-4.559	7.553	24,7
2009	1.134	4.364	-3.230	5.498	26,0

2010	1.583	5.095	-3.512	6.678	31,1
2011	2.186	7.072	-4.886	9.258	30,9
2012	2.377	8.054	-5.677	10.431	29,5
2013	2.911	8.022	-5.111	10.933	36,3
2014	2.861	8.602	-5.741	11.463	33,3
2015	2.204	7.730	-5.526	9.934	28,5
2016	1.819	8.778	-6.959	10.597	20,7

Kaynak: ITC (2017c).

Gürcistan'ın dış ticaretindeki başlıca ürünlere bakılırsa 2011-2015 dönemi ortalaması olarak ihracatında en büyük payı %22,3 ile ulaştırma ekipmanları (87 fasıl, otomobil parçaları) alırken basit sanayi ürünleri %15,4 pay ile ikinci sırayı, işlenmiş gıda ürünleri (%13,9) üçüncü sırayı almıştır. Bu ürünlerin ardından Gürcistan'ın ihracatında sırasıyla mineraller, demir-manganez bileşikleri (%13,3 pay) , kimyasal ürünler (%12,2 pay) ve taze meyve ve sebze (%10,5 pay) bu ürünleri izlemektedir. Bununla birlikte son iki yılda Gürcistan'ın ihracatında 2013'de 768 milyon dolara kadar yükselen tutarla hurda (demir) ürünler (26 Fasıl), tütün ve şarap (22 Fasıl) ve demir-çelik ürünleri (72 Fasıl) ilk üç sırayı almaktadır. Gürcistan enerji kaynakları açısından yeterince zengin olmadığı için petrol ve doğalgaz açısından Rusya, Azerbaycan ve Türkmenistan'a bağımlı durumdadır. Gürcistan'ın ithalatına bakıldığında 2011-2015 döneminde ortalama %18,2 payla ilk sırayı mineral yakıtlar (doğalgaz) almıştır. Gürcistan'ın ithalatında bu dönemde ortalama %12,4 payla kimyasal ürünler ikinci, ulaştırma ekipmanları %10,1 pay ile üçüncü sıradadır. Bu ürünlerin ardından sırasıyla basit sanayi ürünleri (%9,6), işlenmiş gıda ürünleri (%8,2) ve elektriksiz makineler (%6,9) gelmektedir (ITC, 2017d).

Gürcistan'ın dış ticaretindeki önemli ülkelere bakılırsa, Gürcistan'ın ihracatında günümüzde Rusya 194 milyon dolarla (%10,7 pay) ilk sırada yer almakta, ardından 168 milyon dolarla (%9,3 pay) Türkiye gelirken üçüncü sırada 166 milyon dolarla Çin ve dördüncü sırada 163 milyon dolarla Bulgaristan gelmektedir. Gürcistan'ın ihracatında sıralamada önemli değişkenlikler görülmektedir.

Örneğin 2015'de sırasıyla Azerbaycan, Bulgaristan, Türkiye ilk sıralarda bulunurken 2014'de Azerbaycan, Ermenistan, Rusya ve Türkiye sıralaması, 2013'de Azerbaycan, Ermenistan, Ukrayna ve Türkiye sıralanmaktadır. Bununla birlikte Gürcistan'ın daha çok komşularına ihracat yaptığı ve 2011-2015 döneminde ilk sırada Azerbaycan'ın bulunduğu, ikinci sırayı bazı yıllarda Ermenistan'ın bazı yıllarda Rusya'nın aldığı, Türkiye'nin ise üçüncü veya dördüncü sırada yer aldığı söylenebilir (ITC, 2017e).

Gürcistan'ın ithalatındaki önemli ülkelere bakıldığında 2016 yılı hariç Türkiye'nin ilk sırada bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda Gürcistan'ın Türkiye'den ithalatı 2011'den günümüze 1,3 milyar dolar ile 1,7 milyar dolar arasında değişmektedir ve 2016'da 1 milyar 244 milyon dolar olmuştur. Bununla birlikte Gürcistan, 2016'da Kanada'dan yaklaşık 1,8 milyar dolarlık ithalat yapınca, (son on yılda Gürcistan'ın Kanada'dan ithalatı 20 milyon doları bulmamıştır) Kanada 2016'da %20,4 payla ilk sırayı, Türkiye %14,2 payla ikinci sırayı almıştır. Gürcistan'ın ithalatında 2016'da üçüncü sırada son iki yılda ithalat artışı yaşanan İrlanda %9,6 payla (844 milyon dolar) bulunmaktadır. Bu üç ülkeyi sırasıyla Rusya, Çin, Azerbaycan, Ukrayna, Almanya ve İtalya izlemektedir. Bununla birlikte, ihracatta olduğu gibi, ithalatta da Gürcistan'ın partner sıralaması değişkenlik göstermektedir. Örneğin ithalatta 2015'de sırasıyla Türkiye, Çin, Rusya, İrlanda ve Ukrayna ilk beş sırayı alırken 2014'de Türkiye (%20,1 pay), Çin, Ukrayna, Almanya ve Rusya ilk beş sırayı; 2013'de Türkiye, Çin, Ukrayna, Rusya ve Almanya ilk beş sırayı almıştır. Özetle Gürcistan'ın ithalatta önemli partnerleri Türkiye, Çin, Rusya'dır. Ardından Ukrayna ve Almanya gelmektedir. Bu bağlamda Gürcistan'ın Kanada ve İrlanda'dan ithalat artışının geçici, istisnai bir durum olduğu söylenebilir. Gürcistan'ın 2015'de Kanada'dan yaklaşık 820 bin dolarlık eczacılık ürünleri ithalatı varken 2016'da eczacılık ürünleri ithalatı 1 milyar 782 bin dolara ulaşmıştır (ITC, 2017e).

Türkiye'nin Azerbaycan ve Gürcistan İle Dış Ticaretinin Gelişimi

Türkiye'nin Azerbaycan ve Gürcistan ile ikili dış ticaret analizlerini daha açık yapabilme adına iki alt başlıkta ele alabiliriz. Bu bağlamda öncelikle Türkiye-Azerbaycan ikili dış ticaretini ardından da Türkiye-Gürcistan ikili dış ticaretini analiz edeceğiz.

4.1. Türkiye-Azerbaycan İkili Dış Ticaretinin Gelişimi

Türkiye'nin Azerbaycan ile 2005-2016 dönemi dış ticaretinin yer aldığı Tablo 8'de görüldüğü gibi, TÜİK (2017b), dinamik sorgulama sonuçlarına göre, iki ülke arası dış ticaret hacmi artarak 2014'de 3,3 milyar dolara yaklaşmıştır. 2009 yılı küresel kriz etkisi hariç bırakılırsa Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı sürekli artış göstermiş, ancak 2015 ve 2016'da belirgin azalış olmuştur. Şöyle ki, Türkiye'nin ihracatı 2015'de 1,9 milyar dolara, 2016'da yaklaşık 1,3 milyar dolara inmiştir. Azerbaycan'dan ithalat da 2015'de 232 milyon dolara gerilemiş ve 2016'da 278 milyon dolar olmuştur. İkili dış ticaret hacmi 2016'da 1 milyar 563 milyon dolara inerken dış ticaret fazlası yaklaşık 1 milyar dolara gerilemiştir. Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler içinde Azerbaycan 2015'de 20 sırada yer alırken ihracatın büyük oranda gerildiği 2016'da 25. Sıraya inmiştir. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Azerbaycan'ın payı 2016'da yaklaşık %1 seviyesindedir. Buna karşılık Azerbaycan'ın ithalatında Türkiye 2015'de %20,6 payla ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 8: Türkiye-Azerbaycan Dış Ticaretinin Gelişimi (Milyon Dolar)

Yıl	İhracat (X)	İthalat (M)	Dış Ticaret Hacmi (X+M)	Denge (X-M)
2005	528	208	736	320
2006	695	297	992	398
2007	1.048	186	1.234	862
2008	1.667	**363**	2.030	1.304
2009	1.399	**141**	1.540	1.258
2010	1.551	**253**	1.804	1.298
2011	2.064	262	2.326	1.802
2012	2.585	340	2.925	2.245
2013	2.960	334	3.294	2.626

2014	2.875	291	3.166	2.584
2015	1.899	232	2.131	1.667
2016	1.285	278	1.563	1.007

Kaynak: TÜİK, (2017b), *Dış Ticaret İstatistikleri, Dinamik Sorgulama Sonuçları.*

TÜİK (2017b), dinamik sorgulama sonuçlarına göre, Azerbaycan'a 2016'da gerçekleşen ihracatımızda harmonize sistem sınıflamasına göre ilk sırada %10,9 payla kazanlar ve makineler (84 fasıl) bulunmakta, plastikler ve mamulleri (39 fasıl) %8,5 pay ile ikinci, elektrikli makine ve cihazlar (85 fasıl) %7,9 payla üçüncü, demir ve çelikten eşyalar (73 fasıl) %5,8 payla dördüncü ve mobilyalar (94 fasıl) %4,9 payla beşinci sırayı almaktadır.

Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatında harmonize sistem sınıflamasına göre ilk sırada %28,9 payla plastikler ve mamulleri (39 fasıl) bulunmakta, alüminyum ve alüminyumdan eşyalar (76 fasıl) %25,7 payla ikinci, mineral yakıtlar (27 fasıl) %16,9 payla üçüncü, organik kimyasal ürünler (29 fasıl) %5,9 payla dördüncü ve bakır ve bakırdan eşyalar (74 fasıl) ise %4,9 payla beşinci sırayı almaktadır.

4.2. Türkiye-Gürcistan İkili Dış Ticaretinin Gelişimi

Gürcistan ile ülkemizin ikili dış ticaretinin 2005-2016 dönemi gelişimi Tablo 9'da görülmektedir. TÜİK (2017b), dinamik sorgulama sonuçlarına göre, Türkiye'nin Gürcistan'a ihracatı 2005'de 272 milyon dolarken yaklaşık dört katına çıkarak 2008'de 1 milyar dolara ulaşmış, ancak küresel krizin etkisiyle 2009'da 763 milyon dolara gerilemiş, ardından artarak 2014'de 1,4 milyar doları aşmış ve 2016'da yaklaşık 1,2 milyar dolar olmuştur. Türkiye'nin ithalatı ise 2005'de 290 milyon dolar iken 2008'de 525 milyon dolara ulaşmış, ancak küresel kriz sonrası 2009'da 285 milyon dolara inmiş, 2011'de 314 milyon dolara çıksa da bu yıldan sonra genel olarak 180-230 milyon dolar arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 9: Türkiye-Gürcistan Dış Ticaretinin Gelişimi (Milyon Dolar)

Yıl	İhracat (X)	İthalat (M)	Dış Ticaret Hacmi (X+M)	Denge (X-M)
2005	272	290	562	-18
2006	408	345	753	63
2007	646	289	936	357
2008	998	**525**	1.523	473
2009	763	**285**	1.048	478
2010	769	**291**	1.060	480
2011	1.092	314	1.407	778
2012	1.253	180	1.434	1.073
2013	1.246	202	1.448	1.044
2014	1.444	233	1.676	1.211
2015	1.109	223	1.332	886
2016	1.177	212	1.389	965

Kaynak: TÜİK, (2017b), *Dış Ticaret İstatistikleri, Dinamik Sorgulama Sonuçları.*

Türkiye ile Gürcistan ikili dış ticaret hacmi 2005'de 562 milyon dolarken 2008'de 1,5 milyar doları aşmış, kriz nedeniyle 2009'da 1 milyar dolar civarına geriledikten sonra 2014'de 1 milyar 676 milyon dolara kadar yükselmiştir. Son iki yılda ikili dış ticaret hacmi gerilemiş, 2016'da 1 milyar 389 milyon dolara inmiştir. Öte yandan ikili dış ticarette 2005'de 18 milyon dolar dış ticaret açığı verilirken bu yıldan sonra dış ticaret fazlası verilmeye başlamış, 2014'de en yüksek düzeye (1,2 milyar dolar) ulaşan dış ticaret fazlası 2016'da 965 milyon dolar olmuştur. Gürcistan'a yapılan ihracat, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde 2016'da %0,8 pay almakta ve Türkiye'nin ihracatında Gürcistan 29. sırada bulunmaktadır. Buna karşılık Gürcistan'ın ithalatında 2014 ve 2015'de %20

civarında payla ilk sırada bulunan Türkiye, 2016 yılında Kanada'nın ardından ikinci sırayı (%14,2 pay) almıştır.

Türkiye'nin Gürcistan'a ihracatında önemli fasıllara bakıldığında, TÜİK (2017b) dinamik sorgulama sonuçlarına göre, Gürcistan'a 2016'da gerçekleşen ihracatımızda harmonize sistem sınıflamasına göre ilk sırada %10 payla plastikler ve mamulleri (39 fasıl) bulunmakta, demir ve çelikten eşyalar (73 fasıl) %9,9 payla ikinci, kazanlar ve makineler (84 fasıl) %9,6 payla üçüncü, elektrikli makine ve cihazlar (85 fasıl) %7,4 payla dördüncü, örme giyim eşyası ve aksesuarları (61 fasıl) %4,1 payla beşinci sırayı almaktadır. Türkiye'nin Gürcistan'dan ithalatında ise 2016'da ilk sırada %24 payla örme giyim eşyası (61 fasıl) bulunmakta, hayvan yemleri (23 Fasıl) %17,1 payla ikinci sırada gelmekte, üçüncü sırada %16,4 payla demir ve çelik (72. Fasıl), dördüncü sırada %9,1 payla katı ve sıvı yağlar (15. Fasıl), beşinci sırada %7,2 payla gemiler ve suda yüzen taşıtlar (89. Fasıl) gelmektedir. Bu fasılları, mineral yakıt ve akaryakıtlar faslı ile gübreler faslı izlemektedir.

Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu Hattı ve Önemi

SSCB'nin dağılması sonrası bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri sahip oldukları zengin enerji kaynaklarıyla 1990'lı yıllarda dünya ülkelerinin dikkatini çekmiştir. Bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılabilmesi için İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması amacıyla ABD, AB, Türkiye, İran, Çin, Japonya, Hindistan gibi ülkeler yeni projeler oluşturmaya başlamışlardır. Doğu - Batı güzergâhında ve kuzeyden güneye *Yeni İpek Yolu* projeleri hazırlanmıştır. Bu bağlamda AB'nin ortak ulaştırma politikasının bir yansıması olan TRACECA Projesi, Kafkaslar, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Avrupa arasında çok modlu ulaştırma koridoru oluşturmayı hedeflemektedir. Bu proje ile üye ülkelerin Avrupa ve dünya pazarına daha kolay erişmeleri, üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğinin artması, Trans–Avrupa Ulaşım Ağına (TEN-T) entegrasyonun sağlanması beklenmektedir. Jeopolitik konumu bağlamında Türkiye bu projelerde kilit ülkelerden biridir. TRACECA kapsamında Türkiye'nin doğrudan dâhil olduğu projeler Marmaray Geçişi, batı-doğu eksenli yüksek hızlı tren hattı projeleri ve BTK demiryolu projeleridir(Üzümcü ve Akdeniz, 2014: 189-190).

BTK projesi, ilk olarak 1993'de Ankara'da yapılan Gürcistan-Türkiye Karma Ulaştırma Komisyonu Toplantısı'nda gündeme gelmiş, ancak Ermeni lobisi ABD aracılığıyla Gürcistan'a baskı uyguladığı

için proje uygulamaya geçememiştir. Bu bağlamda "demir ipek yolu' olarak adlandırılan BTK demiryolu projesinin hayata geçirilmesi zaman almış, ilk adımlar ve ilk kararlar 29.12.2004'de Tiflis de Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan karma ulaştırma komisyonu toplantısında alınmıştır. Bu toplantıda, aşağıdaki haritada görüldüğü üzere, BTK projesi çerçevesinde demiryolu bağlantısını sağlamak amacı ile Türkiye ile Gürcistan arasında 73 km uzunluğunda yeni demiryolu inşası, Türkiye sınırından Gürcistan içinde Akhalkalaki'ye kadar 29 km yeni demiryolu hattı inşası ve Akhalkalaki-Tiflis arasındaki mevcut demiryolu hattını (183 km) rehabilite etmek kararları alınmıştır (Tahan, 2011: 9). BTK kapsamında, yeni demiryolu ağları inşası ve mevcut demiryollarının yenilenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. BTK kapsamında Gürcistan sınırlarında Marabda-Ahılkelek demiryolunun yenilenmesi ve Ahılkelek'ten Kars'a kadar toplam 98 km'lik kısımda yeni demiryolu hattı inşası planlanmıştır. 30 km'lik hat Gürcistan tarafından, 68 km'lik hat ise Türkiye tarafından inşa edilecektir (Kavrelişvili, 2011: 192).

Harita: Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi Hattı

BTK projesinin hayata geçirilmesi noktasında Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan ulaştırma bakanlarının katılımıyla 2005'te müzakerelere başlanmıştır. Kazakistan ve Çin'in desteklediği BTK ile ilgili anlaşma Şubat 2007'de Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında imzalanmıştır. İlk temel Gürcistan'da Kasım 2007'de Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan'ın cumhurbaşkanlarının katıldığı törenle atılmıştır. Projenin Türkiye kısmının temeli 24 Temmuz 2008'de Kars'ta Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan cumhurbaşkanları tarafından atılmıştır (Bissenova, 2008). Hattın Kars ili Çıldır ilçesi karayolunun doğusundan devam edilerek Yukarı Canbaz, Damlıca, Karakale'nin doğusundan geçerek Gürcistan sınırına varması planlanmıştır. Türkiye-Gürcistan sınırının 4,4 km uzunluğunda tünelle geçilmesi ve tünelin yaklaşık 2,3 km'lik

kısmının Türkiye'de bulunması söz konusudur (Tahan, 2011: 17-18). Ancak BTK hattına ilk ray döşenmesi gecikmiş ve Kars'ın merkeze bağlı Mezra Köyü yakınlarında Haziran 2013'de gerçekleşebilmiştir (Üzümcü ve Akdeniz, 2014: 191).

Şubat 2014'de Bakü'de, BTK Demiryolu Projesinin gerçekleştirilmesiyle ilgili konuların ve projenin bütçesinin görüşüldüğü "Azerbaycan ve Gürcistan İkili Koordinasyon Konseyi toplantısı" yapılmıştır. Azerbaycan Ulaştırma Bakanı Ziya Memmedov ve Gürcistan Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakanı Georgi Kvirikaşvili ile her iki ülkenin ilgili yetkililerinin katıldığı toplantıda Azerbaycan ulaştırma bakanı "*2014 sonunda Türkiye sınırına kadarki güzergahta testler gerçekleştirileceğini ve 2015'in ikinci yarısında ise demiryolunun tam olarak faaliyetine başlayacağını*" belirtmiştir. Ancak inşaattaki gecikme nedeniyle hattın Türkiye kısmının 2017 Haziran ayında tamamlanması beklenmektedir.

BTK projesinin temel amacı, Türkiye ile Gürcistan arasında doğrudan demiryolu bağlantısını kurmak ve mevcut demiryolu hattıyla Gürcistan üzerinden Türkiye ile Azerbaycan, Orta Asya, Çin ve Moğolistan arasında demiryolu bağlantısı oluşturmaktır (Kanbolat, 2007: 63). Böylece TRACECA'nın Türkiye-Kafkaslar bağlantısı sağlanmış olacaktır. BTK ile Avrupa'nın bölgeye ulaşımı Türkiye üzerinden olacak ve Türk Cumhuriyetlerine kadar kesintisiz olarak yapılabilecektir. TRACECA demiryolu ağları bağlamında Hazar Denizi kıyısında Bakü'de sonlanacak hat çerçevesinde yük taşımacılığı için oluşturulacak lojistik merkezin karşısında Türkmenistan demiryolu bağlantısı oluşturulacaktır. İki lojistik merkez arasında yükler taşınacak ve bu hat nihayetinde Çin'de Pekin'e bağlanacaktır. BTK, halen Türk Cumhuriyetlerine ulaşmada en kısa mevcut bağlantı olan İran üzerinden yapılan ulaşımdan 375 km daha kısadır (Barutça, 2008: 9). BTK Demiryolu Hattının açılması ile birlikte ilk etapta 1 milyon yolcu ve 6,5 milyon ton yük taşıma kapasitesi, 2034 yılında ise 3 milyon yolcu ve 17 milyon ton yük taşıma kapasitesine sahip olması beklenmektedir. Projenin toplam maliyeti 600 milyon dolar olarak beklenmektedir. Bunun 422 milyon doları yukarıda belirtilen hattın yenilenme maliyetini oluşturmaktadır (Lussac 2008: 213).

BTK hattının tamamlanmasıyla ileri-geri bağlantıları düşünüldüğünde hattın Bakü'den sonra, Türkmenistan üzerinden diğer Türk Cumhuriyetlerine, Çin'e ulaşması ve Ankara-İstanbul bağlantısı ile yeni hizmete giren Marmaray bağlantısı Türkiye içinde kesintisiz ulaşımı sağlamakta, geri bağlantıları bağlamında Bulgaristan, Sırbistan, Macaristan, Avusturya, Almanya, İsviçre, Fransa ve

Manş tüneliyle İngiltere'ye bağlamaktadır. Dolayısıyla hat, esasında Londra-Pekin demiryolu hattının önemli bir bileşenidir. BTK hattının tamamlanması ile Londra'dan Pekin'e uzanacak ipek demiryolu ile Çin'de gerçekleştirilen üretimin tüketim merkezi Avrupa'ya taşınması düşünülmektedir. Bu durumun dolaylı etkisi olarak Kars, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya açılan ticaret ve lojistik köprüsü olabilecektir. Bölgede dış ticaret ve dış ticaretle bağlantılı ticaret hizmetlerinin artması ile birlikte bu azgelişmiş bölgede önemli bir alternatif geçim alanı ortaya çıkabilecektir (Tutar vd., 2012: 3).

Kars, BTK demiryolu hattının işlemeye başlamasıyla, 1,5 saatlik mesafedeki 1,5 milyon nüfuslu Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e ve 4 saat mesafedeki 2 milyon nüfuslu Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye komşu olacaktır. Ayrıca Kars'ta lojistik merkezin kurulması ve BTK demiryolu hattı ile entegre edilmesiyle Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arası lojistik işlemleri için kullanılabilecektir (SERKA, 2015). Bu çerçevede 2014 yılında Türkiye'nin bu iki ülkeye ihracatı, Tablo 8 ve Tablo 9'da görüldüğü gibi 4,2 milyar doları aşarken bu iki ülkeden ithalat yaklaşık 500 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Azerbaycan, İran ve Gürcistan yanı sıra BTK hattından faydalanılarak Rusya Federasyonu ve Türk Cumhuriyetlerine ihracatın, yük ve yolcu taşımacılığının artması da beklenebilir (Üzümcü, Tokucu ve Ergiçay, 2015).

Sonuç

Türkiye, 1980'lerde başladığı dışa açılma, ihracatını ürün ve ülke bazında çeşitlendirme imkânını SSCB'nin dağılması sonrası artırmıştır. Bununla birlikte yeni bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri içinde Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan ile dış ticaretini bir ölçüde artırabilmiştir. Buna karşılık son dönemde üretim ve ihracatında ithalata bağımlılığı ve ithalatında ise enerji ithal ettiği Rusya ve İran; ara malları ve elektronik eşya ithal ettiği Çin, Hindistan ve G.Kore gibi Asya ülkelerinin ağırlığının arttığı bir süreç yaşamaktadır. Öte yandan Türkiye, 1980'lerden itibaren komşularla dış ticaretini artırmıştır. Bu bağlamda Azeraycan ve Gürcistan ile de dış ticaret hacmi artış göstermiştir. Türkiye bu iki ülke ile ikili dış ticarette fazla vermektedir. Türkiye'nin ihracatında Azerbaycan ve Gürcistan ilk sıralarda gelmemekle birlikte, bu iki ülkenin ithalatında Türkiye genellikle ilk sırada bulunmaktadır.

Türkiye'nin bu iki ülkeye ihracatında daha çok sanayi ürünleri, (kazanlar ve makinalar, elektrikli

aletler, demir çelik ürünleri v.b.) önemli yer tutmaktadır. Buna karşın Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatında petro kimya sanayi ürünleri, plastik ve plastikten ürünler yanı sıra doğalgaz önemli yer tutmaktadır. Türkiye'nin Gürcistan'dan ithalatında ise örme giyim eşyaları, hayvan yemleri, demir ve çelik (hurda) ürünleri, katı ve sıvı yağlar gibi ürünler önem taşımaktadır.

BTK demiryolu hattının üç ülke arasındaki yolcu ve yük taşımacılığı yanı sıra dış ticaret hacmini artırması beklenmektedir. Bu bağlamda BTK Demiryolu Hattının açılması ile birlikte; hem Londra'dan başlayıp Pekin'e kadar uzanması planlanan demir ipek yolunun üç ülkeye ekonomik açıdan katkı yapması ve hem de üç ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin yolcu ve yük taşımacılığı ile doğrudan hizmetler ve bu hizmetlerle bağlantılı dolaylı hizmetlerin sunulmasını sağlayarak ekonomik ilişkileri daha güçlü bağlarla bağlaması umulmaktadır.

Öte yandan BTK'nın hizmete girmesi ile yerel düzeyde Kars ilinin, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya açılan ticaret ve lojistik köprüsü olması, bölgede dış ticaret ve bağlantılı ticaret hizmetlerinin artması, lojistik merkezin kurulması ile birlikte, bölgenin gelişmesi sonrası serbest bölge kurulması ihtimali önem taşımaktadır. BTK'ye bağlı lojistik hizmetler ile yolcu ve yük taşımacılığı hizmetlerinin azgelişmiş tarıma dayalı ekonomik yapıya sahip Kars ilinde hizmetler sektörü bağlamında alternatif geçim imkânı sağlaması beklenmektedir.

Kaynakça

Barutça, Hayri, (2006), Orta Asya'ya ulaşımda demiryolu alternatifi, bölgesel güçler ve Türkiye, *Akademik Bakış (Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi),* Kırgızistan, Sayı:8, 1-12.

Bissenova, Alima (2008), President İlham Aliyev attends groundbreaking ceremony of Turkish stretch of BTK railway, *The Central Asia and Caucasus Institute Analyst*, 20 August 2008, News Digest, https://www.cacianalyst.org/publications/news-digest.html?start=48 (Erişim: 04.04.2017).

Dikkaya, Mehmet ve Adem Üzümcü, (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans,* 2. b., Savaş Yayınevi, Ankara.

Ekonomi Bakanlığı, (2017a), *Azerbaycan, Ülke Raporu,* http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/ disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Azerbaycan (Erişim:01.04.2017)

Ekonomi Bakanlığı, (2017b), *Gürcistan, Ülke Raporu,* http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/ disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Gürcistan/ ekonomik-gorunum (Erişim:02.04.2017)

GEOSTAT,(2017), *Gürcistan İşsizlik Göstergeleri,* http://www.geostat.ge/index.php?action =page&p_id =146&lang=eng (Erişim:02.04.2017).

IMF, (2016), *Gürcistan, Ülke Raporu,* http://www.imf.org/external/country/GEO/index.htm. (Erişim: 02.04.2017)

ITC (2017a), *Azerbaycan, Genel Dış Ticaret Verileri,* http://www.trademap.org/countrymap/Country SelProduct CountryTS.aspx (Erişim:01.04.2017)

ITC (2017b), *Azerbaycan, Dış Ticaret Verileri, Ülkelere ve Fasıllara Göre Dağılım,* http://www.intracen.org /layouts/CountryTemplate.aspx?pageid=47244645034&id=47244651693 (Erişim:02.04.2017)

ITC (2017c), *Gürcistan, Genel Dış Ticaret Verileri*, http://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS. aspx?nvpm=1|268|||TOTAL| (Erişim:01.04.2017)

ITC (2017d), *Gürcistan, Dış Ticaret Verileri*, *Fasıllara Göre Dağılımı,* http://www.intracen.org/country/ georgia/sector-trade-performance/(Erişim:02.04.2017)

ITC (2017e), *Gürcistan, Dış Ticaret Verileri*, Ülkelere Göre Dağılım, http://www.trademap.org /countrymap Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|268|(Erişim:02.04.2017).

Kalaycı, İrfan (2013), Kafdağı'nın önündeki ekonomi: modernleşen Azerbaycan, *Avrasya Etüdleri,* Yıl: 19, Sayı: 44, 2013/2, 27-56.

Kanbolat, Hasan (2007), Kars-Tiflis-Bakü demiryolu projesi Kafkasya'da demir ipekyolu, *Stratejik Analiz,* Ankara, 2007, ss. 63-83.

Kavrelişvili, Roin (2011), Günümüz Gürcü basınında Bakü-Tiflis-Kars demiryolu inşaatı, *Karadeniz-Blacksea-Chornoye More*, Yıl: 3, Sayı: 2, 12/2011, 191-196.

Lussac, Samuel (2008), The Baku-Tbilisi-Kars railroad and its geopolitical implications for the South Caucasus, *Caucasian Review of International Affairs,* Vol. 2 (4) – Autumn 2008, 212-224.

SERKA (2015), *Kars Lojistik Doğu'nun Merkezi Broşürü,* Kars: Ocak 2015.

Tahan, Y. Metin (2011), Bakü-Tiflis-Kars (BTK) ipek demiryolu projesi, *Ulaştırma Bakanlığı, DLHİ Genel Müdürlüğü Sunumu*, Kars: 30 Ekim 2011.

Tutar, Hüseyin vd. (2012), *TRA2 Bölgesinde Sınır Ticareti ve Sınır Kapıları*, SERKA Yayını, Kars.

TÜİK (2014), *İstatistik Göstergeler 1923-2013*, Yayın No: 4361, Ankara.

TÜİK (2017a), *Dış Ticaret İstatistikleri Aralık 2016,* Haber Bülteni, Sayı: 24821, Ankara, 31 Ocak 2017.

TÜİK (2017b), *Dış Ticaret İstatistikleri, Dinamik Sorgulama Sonuçları,* https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=21&param2=4&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5802 (Erişim:02.04.2017).

Üzümcü, Adem, 2010, Krizler, ekonomik iyileşme ve dış ticaret gelişmeleri: 1994, 2001 ve 2008 krizlerinin Türkiye ekonomisindeki etkileri üzerine karşılaştırmalı bir analiz", *Türkiye Ekonomi Kurumu, 2. Uluslararası Ekonomi Konferansı, Bunalım Sonrasında Küresel Ekonomi: Zorluklar ve Fırsatlar*, Girne-KKTC, 1-3 Eylül 2010, 1-30.

Üzümcü, Adem ve Sıdıka Akdeniz (2014), Yeni ipek yolu: TRACECA ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi, *Avrasya Etüdleri, İpek Yolu Özel Sayısı,* TİKA, Yıl: 20, Sayı: 45, (2014/1), 171-199.

Üzümcü, Adem, Erkan Tokucu ve Gülseren Ergiçay (2015), Kars Lojistik Merkezinin (KLM) TRA2 Bölgesinin kalkınması ve Kars ekonomisi açısından önemi: bir iktisadi analiz", *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 10, 191-222.

Worldbank, (2017a), *Azerbaycan Ekonomisi,* http://data.worldbank.org/country/azerbaijan (Erişim: 01.04.2017)

Worldbank, (2017b), *Gürcistan Ekonomisi*, http://www.worldbank.org/en/country/georgia (Erişim: 02.04.2017)

Yükseler, Z. ve E. Türkan (2008), *Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar,* TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-02/453, İstanbul.

UMTEB

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DEPRESYON VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

Yalçın KANBAY*, Hatice İSKENDER*, Eda DOKUMACIOĞLU*, Nurhayat KILIÇ*

***Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi**

ÖZET

Bu çalışma üniversite öğrencilerinin depresyon ve ilişkili faktörleri belirlemek amacıyla yapıldı. Veriler 303 öğrenciye "sosyo demografik özellikler anketi" ve "Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ)" uygulanarak toplandı. Örneklemin yaş ortalaması 20.2 BDÖ puan ortalaması 13.91'dir. Öğrencilerin %41.9'unda hafif, %15.5'inde orta ve %7.6'sında şiddetli düzeyde depresyon bulunmaktadır. Erkeklerin BDÖ puan ortalamaları kızların ortalamasından anlamlı düzeyde yüksektir. Sigara kullananların BDÖ puan ortalaması 17.28 puan sigara kullanmayanların ise 13.18 puan olup aradaki fark anlamlıdır. Alkol kullanan öğrencilerin BDÖ puan ortalaması 22.48 puan olup alkol kullanmayanların ortalamasından (13.28) anlamlı düzeyde yüksektir. Sağlık algısı kötü düzeyde olanlar (25.88) orta düzeyde olanlardan (15.74), orta düzeyde olanlar ise iyi düzeyde olanlardan (12.57) anlamlı düzeyde yüksek BDÖ puan ortalamasına sahiptirler. İçe dönük kişilik özelliğine sahip öğrencilerin BDÖ puan ortalaması 15.57 puan, dışa dönük kişiliğe sahip olanların ortalaması ise 12.53 puan olup aradaki fark anlamlı bulundu. Sosyal faaliyetlere nadiren katılan öğrencilerin BDÖ puan ortalamaları, sık sık ve arada bir katılan öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulundu. Özel yurtta barınan öğrencilerin BDÖ puan ortalaması 16.37 puan olup, ev (13.69) ve devlet yurdunda (12.91) barınanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulundu. Sınıf, BKİ, kilo algısı, algılanan ekonomik durum, egzersiz yapma alışkanlığı gibi değişkenlerin ise BDÖ puanları açısından farklılık göstermediği belirlendi. Sonuç olarak öğrencilerin önemli bir oranında çeşitli derecelerde depresyon olduğu belirlendi. Öğrencilerin cinsiyet, sigara ve alkol kullanma durumları, sağlıklarını ve kişiliklerini algılayış biçimleri, sosyal faaliyetlere katılım durumları ve barınma biçimlerinin depresyon düzeylerini etkilediği belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Depresyon, üniversite öğrencileri, depresyon prevalansı

PREVALENCE OF DEPRESSION AND RELATED FACTORS IN UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

Objective of the study were to determine the prevalence of depression and related factors leading to depression in university students. The collected datas were collected by 303 students using the "socio demographic survey" and " Beck Depression Inventory (BDI)''. The average score of the BDI was found 13.91 and the mean of age of the sample was 20.2. In this study, 41.9% of the students have mild, 15.5% have moderate and 7.6% have severe depression. BDI score of men was significantly higher than the average for girls. The average score of BDI was 17.28 in smokers while non-smokers was found 13.8, and the statistically significant difference was found between the smokers and non-smokers. The average score of students who use alcohol was 22.48 points, which was significantly higher than the average of those who didn't use alcohol. Those with poor health perceptions (25.88) have a higher average BDI score than those with moderate health perceptions (15.74). Additonally, those with a moderate level have a significantly higher BDI score than those with a good level (12.57). The mean score of the students with a bodily turnover personality characteristic was 15.57 points for the BDI score and 12.53 points for those who had the outward personality, and the difference was significant. The average scores of the students who rarely participated in social activities were found significantly higher than the average scores of the students who participated frequently and occasionally. The average score of BDI of students was found 16.37, 13.69 and 12.91 who live private residence, at houses and state residences (respectively). There were significantly higher differerence private residence than who livef house and state residences. There were no statistically differences between BDI scores of classes, BMI, weight perception, perceived economic status and exercise habits. As a result, it was determined that a significant proportion depression various degrees of the students. It was determined that students depression levels were affected gender, smoking and alcohol consume, health and personality perception, participation in social activities and forms of housing.

Key Words: Depression, university students, prevalence of depression

GİRİŞ

Depresyon, sıradan faaliyetlerde zevk kaybı, üzüntü, suçluluk ve değersizlik hissi, iştahsızlık, uykusuzluk ve cinsel istek kaybı ile ortaya çıkan duygusal bir durum olarak tanımlanır (Davidson & Neale, 1994). Yapılan çalışmalarda üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlık şikayetleri ve belirtileri, mental sağlık sorunlarının şiddeti ve sayısı giderek arttığı görülmektedir (Rubin, 2008; Ovuga et al., 2006). Ayrıca bu dönemde beslenme alışkanlıklarının değişmesi, sigara kullanma ve spor yapma gibi durumlar enerji ve besin gereksinim durumunu değiştirmektedir (Spear, 2002).

Bu dönemde; yaşam biçimindeki değişikler ile birlikte stres yönetimi, kendi sağlıklarının sorumluluğunu alamama, kötü beslenme gibi riskli sağlık davranışlarını beraberinde getirmektedir (Cohn and et. al. 1995). Yapılan pek çok çalışmalarda yemek bozukluğunun depresyon, anksiyete, düşük benlik saygısı ve psikopatolojik bileşenlerden oluştuğu belirtilmiştir (Willcox & Sattler, 1996; Grubb, Sellers, & Waligroski, 1993)

Üniversite öğrencilerinin sağlık durumunu ve akademik başarılarını depresyon etkilediği için üniversite öğrencileri arasındaki prevalansı ve risk faktörlerini belirlemek önemlidir (Abdulghani et., 2011; Hysenbegasi et al.., 2005). Ayrıca bu dönemde öğrencilerin üniversite eğitimimin başlamasıyla birlikte kişilik gelişiminde, bireysel yaşamda ve sağlık davranışlarında da değişimlere neden olmaktadır. Bu değişim özellikle sağlık alanındaki tutum ve davranışlar yönünden önemlidir; çünkü öğrencinin sağlık ile ilgili tutum ve davranışları bireysel olarak kendisini, şimdiki ve gelecekteki yaşamında ailesini ve toplumu etkilemektedir. Toplumların sağlık düzeyi, toplumda sağlıklı bireylerin çoğunlukta olması ile ölçülür (Ayaz et al., 2005).

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın Tipi: Araştırma tanımlayıcı olarak yapıldı.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman: Çalışma Aralık 2015 – Nisan 2016 tarihleri arasında Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesinde yürütüldü.

Evren ve Örneklem: Çalışmanın evrenini hemşirelik ve beslenme ve diyetetik bölümünde öğrenim gören 432 öğrenci oluşturdu. Çalışmada bütün öğrenciler çalışma kapsamına alındı fakat çalışmaya

katılmak istemeyen ya da soru formlarına eksik cevaplar veren öğrenciler olması nedeni ile çalışmanın örneklemini 303 öğrenci oluşturdu.

Verilerin Toplanması: Çalışmanın verileri, öğrencilerin etki altında kalmaması için çalışmayla ilgisi olmayan fakat öğrencilerin tanıdıkları başka öğretim elemanları aracılığı ile toplandı. Verileri toplayacak öğretim elemanı çalışmanın içeriği ve soru formları ile ilgili olarak bilgilendirildikten sonra verilerin toplanması aşamasına geçildi. Soru formlarının ortalama doldurulma süresi 2 dakika olarak belirlendi.

Veri Toplama Araçları: Çalışmanın veri toplama aşamasında "Sosyodemografik özellikler formu" ve "Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ)" kullanıldı.

Sosyodemografik Özellikler Formu: Katılımcıların demografik özelliklerini sorgulamaya yönelik bir formdur.

Beslenme Alışkanlıkları Formu: Katılımcıların beslenme alışkanlıklarını belirlemeye yönelik soruları içeren araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olan formdur.

Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ): Duygusal, bilişsel, somatik ve motivasyonel bileşenleri ölçmek amacıyla Beck tarafından geliştirilmiş bir ölçüm aracıdır. Temel amacı depresyon belirtilerini kapsamlı bir bicimde değerlendirmektir. Ölçek 21 maddeden oluşmuş olup iki madde duygulara, on bir madde bilişlere, iki madde davranışlara, beş madde bedensel belirtilere, bir madde kişiler arası belirtilere ayrılmıştır. Sorulara 0-3 arası puan verilerek, 0-63 arasında değişen skorlar elde edilmiştir (Sorias 1998, Hisli 1988). Ölçeğin Türkçe uyarlaması Hisli (1988) tarafından yapılmıştır. Normal (0-9 puan), hafif (10-18 puan), orta (19-29 puan) ve şiddetli depresyon (30-63 puan) olarak derecelendirilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi: Veriler SPSS 18.0 ortamında değerlendirildi. Tanımlayıcı veriler için sayı, ortalama ve yüzde kullanıldı. Farkların aranmasında; parametrik test olarak Varyans analizi ve t testi, Nonparametrik test olarak Kuruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri, ilişkilerin aranmasında ise Korelasyon analizi kullanıldı.

Araştırmanın Etik Yönü: Bu çalışma için Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulundan etik kurul onayı, çalışmanın yürütüldüğü kurumdan yazılı izin ve katılımcılardan ise sözlü onam alındı.

BULGULAR

Bu bölümde çalışmaya ait bulgular verildi. Çalışmaya ait bulgular aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Örnekleme ait bazı ortalamalar

	n	Min.	Max.	Ortalama	Stn. Hata
Yaş	303	17	26	20.21	.098
Boy		147	190	167.75	.466
Kilo		41	120	60.79	.604
BKİ		15.6	37.0	21.53	.164
Su Tüketimi		2	15	6.36	.186
BDÖ		.00	50.00	13.91	.567

Örneklemin yaş ortalaması 20.2 ± 0.1, boy 147 cm ile 190 cm arasında değişmekte olup ortalama 167.8 ± 0.5 cm'dir. Kilo 41 kg ile 120 kg arasında değişmekte olup ortalama 60.8 ± 0.6 kg'dır. Örneklemin BKİ 15.6 ile 37.0 arasında olup ortalama 21.5 ± 0.2'dir. Su tüketimi günlük ortalama 6.4 ± 0.2 su bardağıdır. Örneklemin SYBDÖ puan ortalaması 123.69 ± 1.10 iken BDÖ puan ortalaması 13.91 ± 0.57'dir.

Tablo 2. Örneklemin depresyon puan bilgileri

Tip	**n**	**%**
Normal	106	35
Hafif Düzey Depresyon	127	41.9
Orta Düzey Depresyon	47	15.5
Şiddetli Düzey Depresyon	23	7.6
Toplam	303	100

Örneklemin %35'inin depresyon puanı normal sınırlar içindeyken, %41.9'u hafif düzeyde depresyona, %15.5'i orta düzeyde depresyona ve %7.6'sı şiddetli düzeyde depresyona sahiptir.

Tablo 3. Bazı değişkenlere göre Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) puan ortalamaları farkı

		n	%	Ortalama	S. Hata	Anlamlılık
***Cinsiyet**	Kız	213	70.3	12.46	.557	t: -3.410
	Erkek	90	29.7	17.34	1.318	p<0.05
Sınıf	1	112	37.0	14.80	.950	
	2	77	25.4	15.39	1.124	F:2.488
	3	62	20.5	11.37	1.168	p>0.05
	4	52	17.2	12.85	1.372	
***Sigara**	[a]Kullanıyor	54	17.8	17.28	1.468	MW-U:
	[b]Kullanmıyor	249	82.2	13.18	.604	5052.000 **P<0.05**
***Alkol**	[a]Kullanıyor	21	6.9	22.48	2.897	MW-U:
	[b]Kullanmıyor	282	93.1	13.28	.553	1468.500 **P<0.05**
****Sağlık Algısı**	[c]İyi düzeyde	200	66.0	12.57	.690	KW: 21.367
	[b]Orta düzeyde	95	31.4	15.74	.911	**p<0.001**
	[a]Kötü düzeyde	8	2.7	25.88	4.623	
Kilo Algısı	Normal	154	50.8	13.29	.850	F: .648
	Şişman	96	31.7	14.67	.943	p>0.05
	Zayıf	53	17.5	14.38	1.226	
Algılanan Ekonomik Durum	İyi	92	30.4	12.66	.954	KW: 4.046
	Orta	195	64.4	14.06	.697	p>0.05
	Kötü	16	5.3	19.31	3.411	
***Algılanan Kişilik Biçimi**	[a]İçe Dönük	138	45.5	15.57	.865	t: 2.690
	[b]Dışa Dönük	165	54.5	12.53	.734	**p<0.05**
Egzersiz	Yapar	43	14.2	11.77	1.539	MW-U:

UMTEB

Yapma Alışkanlığı	Yapmaz	260	85.8	14.27	.608	4637.500 P>0.05
****Sosyal Faaliyetlere Katılım**	[b]Sık Sık	58	19.1	10.72	1.260	F:8.648 **p<0.001**
	[b]Arada Bir	150	49.5	13.17	.702	
	[a]Nadiren	95	31.4	17.04	1.138	
***Barınma Biçimi**	[b]Devlet yurdu	157	51.8	12.91	0.691	KW: 6.403 **p<0.05**
	[a]Özel yurt	71	23.7	16.37	1.269	
	[b]Ev	75	24.8	13.69	1.283	

***p<0.05, **p<0.001, a>b>c**

Cinsiyete göre depresyon puan ortalamaları incelendiğinde erkeklerin depresyon puan ortalamalarının (17.34 ± 1.318) kız öğrencilerin puan ortalamalarından (12.46 ± 0.557) anlamlı düzeyde (p<0.05) yüksek olduğu görüldü. Sigara kullananların BDÖ puan ortalaması 17.28 ± 1.468 puan sigara kullanmayanların ise 13.18 ± 0.604 puan olup aradaki fark anlamlı olarak belirlendi (p<0.05). Alkol kullanan öğrencilerin BDÖ puan ortalaması 22.48 ± 2.897 puan olup alkol kullanmayan öğrencilerin BDÖ puan ortalamasından (13.28 ± 0.553) anlamlı düzeyde yüksektir (p<0.05). Sağlık algısı kötü düzeyde olanlar (25.88 ± 4.623) orta düzeyde olanlardan (15.74 ± 0.911), orta düzeyde olanlar ise iyi düzeyde olanlardan (12.57 ± 0.690) anlamlı düzeyde BDÖ puan ortalamasına sahiptirler (p<0.001). İçe dönük kişilik özelliğine sahip olduğunu belirten öğrencilerin BDÖ puan ortalaması 15.57 ± 0.865 puan, dışa dönük kişiliğe sahip olduğunu belirtenlerin puan ortalaması ise 12.53 ± 0.734 puan oralar belirlenmiş olup aradaki fark anlamlı bulundu (p<0.05). Öğrencilerin sosyal faaliyetlere katılım durumlarına göre BDÖ puan ortalamaları incelendiğinde, sosyal faaliyetlere nadiren katılan öğrencilerin depresyon puan ortalamaları (17.04 ± 1.138), sık sık (10.72 ± 1.260) ve arada bir (13.17 ± 0.702) katılan öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulundu (p<0.001). Barınma biçimi özel yurt olan öğrencilerin BDÖ puan ortalaması 16.37 ± 1.269 puan olup bu puan ortalaması, barınma biçimi ev (13.69 ± 1.238) ve devlet yurdu (12.91 ± 0.691) olanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulundu (p<0.05). Sınıf, kilo algısı, algılanan ekonomik durum, egzersiz yapma alışkanlığı gibi değişkenlerin ise BDÖ puanları açısından farklılık göstermediği belirlendi (p>0.05).

Tablo 4. Bazı değişkenlerin BDÖ ile ilişkisi

		BDÖ		
Değişken	**n**	**r**	**r^2**	**p**
Yaş	303	.028	.000	.621
BKİ		.075	.005	.193
Su Tüketim Miktarı		-0.115	.013	.043*
BDÖ				

***p<0.05, **p<0.001**

Çalışmada su tüketim miktarı ile BDÖ arasında negatif yönde ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlendi. Bu bulguya göre su tüketim miktarı arttıkça depresyon puanı azalmaktadır ($p<0.05$). Buna karşın bu çalışmada yaş ve BKİ ile BDÖ arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamadı ($p>0.05$).

SONUÇLAR

Bu çalışmanın bulgularına göre; Öğrencilerin büyük bir bölümünde değişik derecelerde depresyon bulunmaktadır. Öğrencilerin BDÖ puanı bölüm, sınıf, kilo algısı, algılanan ekonomik durum ve egzersiz yapma alışkanlığına göre farklılık göstermemektedir. Buna karşın erkekler kızlara göre, sigara kullanmayanlar kullananlara göre, alkol kullananlar kullanmayanlara göre, sağlık algısı kötü düzeyde olanlar orta düzeyde olanlara ve orta düzeyde olanlar ise iyi düzeyde olanlara göre, kişiliğini içe dönük belirtenler dışa dönük belirtenlere göre, sosyal faaliyetlere nadiren katılanlar arada bir ve sık sık katılanlara göre, özel yurtta barınanlar evde ve devlet yurdunda barınanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek BDÖ puanına sahiptir.

Öğrencilerin yaş ve beden kitle indeksleri ile BDÖ puanı arasında ilişki bulunmazken, BDÖ puanı ile su tüketim miktarı arasında negatif ilişki bulunmuştur

ÖNERİLER

Öğrencilerde depresyon düzeylerini olumlu yönde etkileyen faktörlerin desteklenmesi, olumsuz yönde etkileyen faktörlere yönelik önleyici girişimlerin yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Abdulghani H, AlKanhal A, Mahmoud E, Ponnamperuma G, Alfaris E. (2011). Stress and its effects on medical students. A crosssectional study at a College of Medicine in Saudi Arabia. J Health Popul Nutr, 29(5):516–22.

Ayaz S, Tezcan S, Akıncı F. (2005). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin sağlığı geliştirme davranışları. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 9(2): 26-34.

Cohn, LD., Macfarlane, S., Yanez, C., and Imai, W.K. (1995). Risk-perception: differences between adolescents and adults. Health Psychology 14(3): 217-222.

Davidson, G., & Neale, J. M. (1994). Abnormal psychology (6th ed.). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Grubb, H. J., Sellers, M. I., & Waligroski, K. (1993). Factor related to depression and eating disorders: Selfesteem, body image, and attractiveness. Psychological Reports, 72, 1003–1010.

Hisli, N. (1988). Beck Depresyon Envanteri'nin Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma. Psikoloji Dergisi, 6:118-122.

Hysenbegasi A, Hass SL, Rowland CR. (2005). The impact of depression on the academic productivity of university students. J Ment Health Policy Econ 2005;8(3):145–51.

Ovuga E, Boardman J, Wasserman D. Undergraduate student mental health at Makerere University, Uganda: research report. World Psychiatry, 5:1.

Rubin LE. (2008). Student mental health in a chiropractic university setting. J Chiropr Educ, 22:12–6.

Sorias, O. (1998). Psikiyatrik Derecelendirme Ölçekleri. (Çev. ed.: Güleç C, Köroğlu E). Psikiyatri Temel Kitabı, Ankara, 81-93.

Spear, BA. (2002). Adolescent growth and development. J Am Diet Assoc, 102: S23-S29.

Willcox, M., & Sattler, D. N. (1996). The relationship between eating disorders and depression. Journal of Social Psychology, 136, 269–271.

AVRUPA KAFKASYA ASYA ULAŞTIRMA KORİDORU (TRACECA) KAPSAMINDA HOPA LİMANIN ROLÜ

Veysel Tatar[1] Meriç B. Özer[2]

Özet

TRACECA Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya'da uluslararası ulaştırmayı geliştirmeyi ve siyasi-ekonomik ilerlemeyi hedefleyen hükümetlerarası bir programdır. Programın temeli1993 yılında Avrupa Komisyonu, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan hükümetlerinin katılımı ile Brüksel'de düzenlenen Konferansta atılmıştır. 1996 ve 1998 yılları arasında Ukrayna ve Moldova, 2000 yılında Bulgaristan, Romanya ve Türkiye, 1 Haziran 2009 tarihinde İran programa dahil olmuşlardır. 2009 yılında TRACECA'ya gözlemci statüsüyle katılan Litvanya da eklendiğinde bugün TRACECA programı 14 ülkeyi kapsamaktadır. Ticaretin kesiştiği nokta olarak Asya ve Avrupa arasında yer alan ve üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye için ulaştırma sektörü ekonomide önemli bir yere sahiptir. Limanlar bir ulaştırma alt yapısı olarak uluslararası ticarette ve lojistikte önemli roller üstlenirler. Limanlar sahip oldukları alt yapı, üst yapı ve donanımlarıyla, kara yönünden gelen yüklerin (karayolu ve demiryolu) deniz yoluna aktarılmasında, başka bir ifadeyle yükün taşıma modunun değiştirilmesinde bir ara yüz görevi görmektedir. Hopa limanı (Hopaport), Doğu Karadeniz'in en doğusunda, Sarp sınır kapısına sadece 18 km mesafede yer almaktadır. Son yıllarda yük elleçleme faaliyetlerinde önemli gelişmeler yaşanan limanda kuru dökme yük, genel kargo, proje yükleri, konteyner, sıvı yükler (petrol, petrol ürünleri ve kimyasallar), RO-RO, yolcu gibi çok çeşitli yük türlerine hizmet verebilecek alt yapı özellikleri bulunmaktadır. Hali hazırda Van'dan karayolu ile direkt veya demiryolu ile İran'a ve karayolu ile Nahçıvan'a yapılan transit ticaret Hopa limanı için önem arz etmektedir. Ayrıca limanın Türkiye ile Kafkasya ve Orta Asya arasındaki ticaretinin gelişmesinde ve bölge yüklerinin Hopa limanı üzerinden uluslararası pazarlara aktarılmasında önemli bir potansiyeli bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hopa Limanı, Kafkasya, Orta Asya, TRACECA.

[1] Artvin Çoruh Üniversitesi. Öğr.Gör., vtatar@artvin.edu.tr
[2] Park Denizcilik ve Hopa Liman İşletmeleri A.Ş Genel Müdür., meric.ozer@hopaport.com.tr

THE ROLE OF THE HOPA PORT OF THE EUROPEAN CAUCASUS ASIA TRANSPORTATION CORRIDOR (TRACECA)

Abstract

TRACECA is an intergovernmental programme that aims at developing international transport and ensuring socio-economic growth in the Black Sea, Caucasus and Central Asia. The basis of the Programme has been established in 1993 at the Brussels Conference with the participation of the EU Commission and the Governments of Armenia, Azerbaijan, Georgia, Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan. Ukraine and Moldova joined the Programme in 1996 and 1998 respectively. Bulgaria, Romania, and Turkey became TRACECA members in 2000, followed by Iran in 2009. Including Lithuania which obtained observer status at TRACECA in 2009, the Programme covers 14 countries today. Transport sector occupies a special place in the Turkish economy, since Turkey resides at the intersection of Asia and Europe, surrounded by the Black Sea, Aegean and Mediterranean Seas. Ports play a pivotal role in international trade and logistics infrastructure as a transport. infrastructure owned ports, with superstructures and equipment, the cargo from the land direction (road and rail) in the transfer to the sea, sees an interface role in changing ie. freight transport mode. Hopa harbor (Hopaport), the east of the eastern Black Sea, is located just 18 km from Sarp border gate. Last year the cargo handling activities in the important developments in the port of dry bulk cargo, general cargo, project cargo, containers, liquid loads (oil, petroleum products and chemicals), RO-RO, a sub-structure features that can serve a wide variety of load types such as passenger. At present, direct or by road from Van rail transit and highway trade made with Iran to Nakhchivan is important for Hopa harbor. There is a significant potential to be transferred to the international market at the port's development of trade between Turkey and the Caucasus and Central Asia and the burden of Hope through the harbor

Keywords: Hopa Port, Caucasus, Central Asia, TRACECA.

GİRİŞ

Ulaştırma, ekonomik büyümenin ve rekabetin önemli bir unsurudur. Zaman içerisinde konteynerleşme gibi teknolojik gelişmeler ve yenilikler, taşıma maliyetlerini azaltıp, ürünlerin

fiziksel hareketini arttırmaktadır. Küreselleşme, yük taşımacılığındaki artış ve artan rekabet, endüstrileri, darboğazlar, ekonomik olmayan çözümlerden ve israftan kaçınılarak daha verimli taşımacılık ve lojistik hizmetler için zorlamaktadır. Küreselleşme sonucunda artan ulaşım mesafeleri, ulaştırma türlerinin bütünleşik zincirlerinin kullanılmasını gerektirmektedir.

Türkiye ise, gelişmekte olan ülkeler arasındaki en canlı ekonomilerden biri olup Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü görevi görmektedir. Doğu Avrupa, Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya kolay erişim sağlayan avantajlı bir coğrafi konuma sahiptir. Üç tarafı denizlerle çevrili, yarımada ülkesi olan Türkiye Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının düğüm noktası olup bu kıtalar arasında bir aktarma merkezidir. Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'yu birleştiren konumu ile ulaştırma sektöründe önemli bir üstünlük elde eden Türkiye, bu coğrafi konumu sayesinde kombine taşımacılık konusunda büyük bir potansiyele sahip olmaktadır (Şekil 1.).

Şekil 1. Türkiye'nin Orta Asya-Kafkasya Hattındaki Konumu

Kaynak: http://www.traceca-org.org/

1. AVRUPA KAFKASYA ASYA ULAŞTIRMA KORİDORU (TRACECA)

TRACECA, Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya'da uluslararası ulaştırmayı geliştirmeyi ve siyasi-ekonomik ilerlemeyi hedefleyen hükümetlerarası bir programdır. 1993 yılında Avrupa Komisyonu, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan hükümetlerinin katılımı ile Brüksel'de düzenlenen Konferansta atılmıştır. 24-25 Nisan 2002

tarihlerinde Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te gerçekleştirilen TRACECA Hükümetlerarası Komisyonu'nun (IGC) Bakanlar Konferansı'nda, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın TRACECA Programı'na dâhil edilmesi kabul edilmiştir (Ovalı, 2008). Uluslararası ulaştırma ve enerji koridorları üzerinde yer alan Türkiye, lojistik ve ulaştırma yapısını bu konumuna uygun olarak yeniden yapılandırabilmesi halinde bölgede önemli bir lojistik üs konumuna gelecektir. Türkiye'nin lojistik üs olma hedefine ulaşabilmesi için deniz, kara, hava ve demiryolu taşımacılığı sektörlerinde özellikle TRACECA gibi projelerdeki aktif rolünü sürdürmesi önem arz etmektedir (Çelik ve Ovalı, 2007:121-124). TRACECA Projesi'nin denizyolu, kara ve demiryolu güzergâhları şekil 2 ve şekil 3'de gösterilmiştir.

Şekil 2. TRACECA Ağı

Kaynak: http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/TRACECA/tr/images

Türkiye, üç kıtanın birleşme noktasındaki ayrıcalıklı coğrafi konumundan dolayı uluslararası taşımacılık için büyük potansiyel arz ediyor. TRACECA projesinin tamamlanması ile demiryolu ve karayolu bağlantıları olan limanlardaki ana nakliyat merkezleriyle Türkiye, Avrupa-Asya yük trafiğinde merkezi bir üs olarak kullanılacak. Projenin gerçekleşmesi Türkiye'ye Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirme fırsatını sunacak dahası karayolu üzerinden Orta Asya ile bağlantı kurulabilecektir. Bu ise Türkiye'nin Güney Kafkasya ülkeleri ve Asya ülkeleri ile ticaret

hacmini artırabilecektir. Bu durum da Avrupa ülkelerinin gözünde Türkiye'nin değerini artıracaktır. Projenin Türkiye üzerinden Orta Doğu ülkelerine uzanma fırsatı da bulunmaktadır. Programın amacı;

Bölgedeki ticareti geliştirmek için üye ülkeler arasındaki işbirliğinin teşvik edilmesi,

· Uluslararası ulaştırma koridoru Avrupa-Kafkasya-Asya TRACECA'nın Trans-Avrupa Networks'e (TENs) dönüştürülmesinde ki en uygun entegrasyonu teşvik etmek,

· Ticaret ve ulaştırma sistemlerinin gelişimini sağlayan faktörleri tanımlamak,

· TRACECA projelerini, IFIs ve özel yatırımcıların kredilerini etkilemek için teşvik etmek,

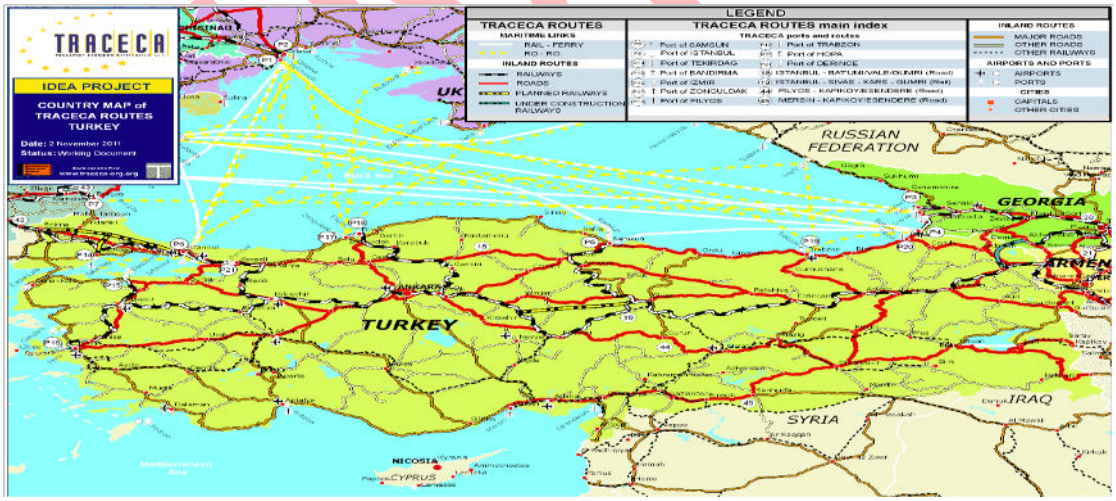
· Avrupa, Karadeniz, Kafkasya, Hazar Denizi ve Asya bölgelerinde ekonomik ilişkilerin, ticaretin ve ulaştırma bağlantılarının gelişimi.

· Uluslararası yol, hava ve demiryolu ve de ticari denizcilik konularını içeren ulaştırma pazarına girişleri kolaylaştırmak,

· Malların, yolcuların ve Hidrokarbon'un uluslararası ulaştırmasını teşvik etmek,

· Trafik ehemmiyetinin, malların güvenliğinin ve çevresel korumanın garanti edilmesi,

· Değişik ulaştırma modları arasında eşit rekabet oluşturmak.

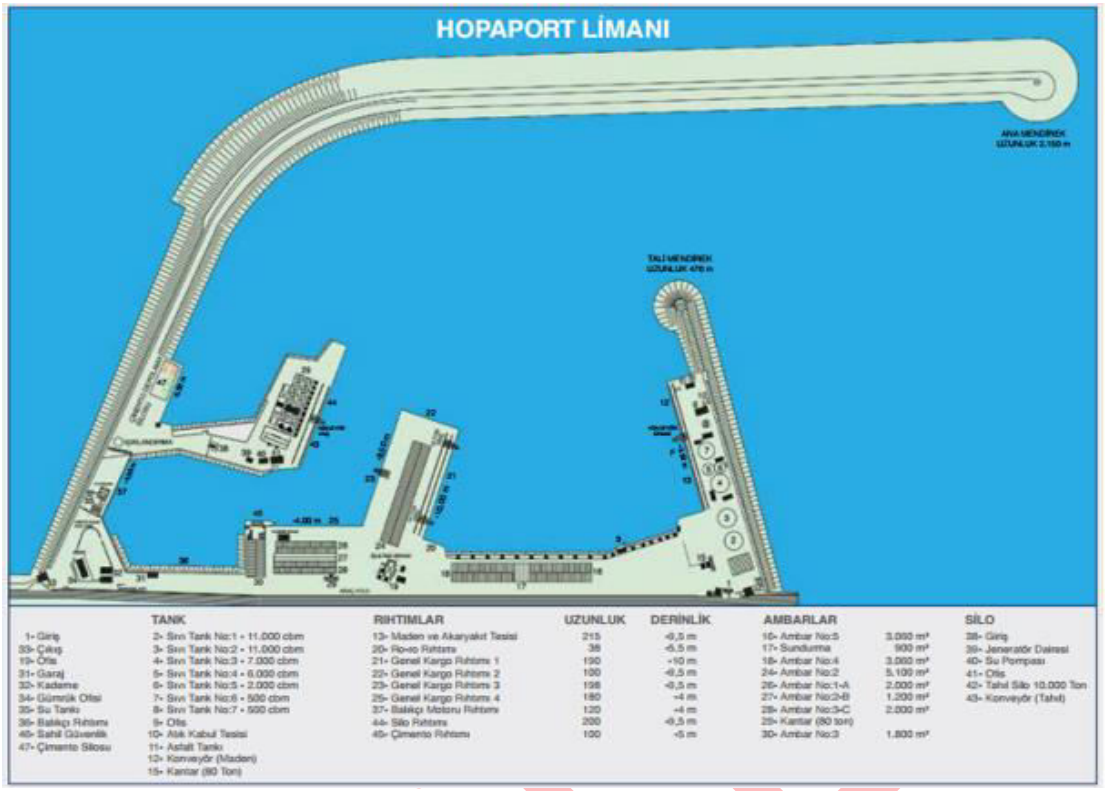
Şekil 3. TRACECA Türkiye hattı.

Kaynak:http://www.traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/TAREP/58jh/EXPERT_GROUP_MODEL_GIS/TURKEY_07_11_2011_300DPI.png

2. HOPA LİMANI

Hopa Limanı Sarp sınır kapısına 18 km uzaklığındadır. Hopa Limanı, devlet tarafından yapılan özelleştirme ile 26 Haziran 1997 tarihinde Türkiye Denizcilik İşletmeleri'nden Park Denizcilik Ve Hopa Liman İşletmeleri A.Ş.'ne 30 yıl süre ile işletme hakkı devri yöntemi ile devredilmiştir. Hopa Limanı 18.220 metrekare kapalı depolama sahası A tipi genel antrepo, geçici depolama ve dâhili depolama alanları ve tank Terminali, Ro-Ro rampaları, Tahıl Terminali ve Çimento Terminali, konteyner sahası ile aynı anda dökme yük, genel kargo, proje yükü, tahıl, sıvı dökme yük (petrol ve petrol türevi, lpg vb.), tehlikeli yük, proje yükü ve konteyner hizmetleri verebilen Türkiye'deki tek özel liman İşletmesi konumundadır. 1346 metre uzunluğundaki rıhtım ve iskele boyu ile gemi büyüklüğüne bağlı olarak aynı anda 10 veya 12 adet gemiye hizmet verebilmektedir (Şekil 4.). Hopa Limanı son yıllarda Proje Kargo taşımacılığında aktarma merkezi haline gelmiştir. Özellikle Güney Kore, Çin ve Hindistan gibi Uzakdoğu ülkelerinden büyük tonajlı gemilerle Hopa Limanı'na gelen Proje Kargo yükleri 50 ton'dan 600 ton'a kadar kaldırma kapasiteli vinçlerle gemilerden alınarak Liman geri hizmet sahasında depolanmakta ve ihtiyaç duyulduğu zamanda gemiden gemiye ağır tonajı yükler Limbo yapılmaktadır.

Hopa Limanı 18.220 metrekare kapalı depolama sahası A tipi genel antrepo, geçici depolama ve dâhili depolama alanları ile Karadeniz limanları içinde en büyük kapalı depolama kapasitesine sahip limanlardan biri olma özelliğine sahiptir. Liman ile ilgili sayısal veriler aşağıdaki şekillerde ve tabloda verilmiştir (Şekil 5. Şekil 6. Tablo 1.).

Şekil 4. Hopa Limanı Saha Yapısı

Kaynak: http://www.hopaport.com.tr/wp-content/uploads/2016/05/hopaport-katalog.pdf

RIHTIMLAR	Boyu	Draft
1-Maden ve tank terminal rıhtımı	215 m	9,5 m
2-Ro-Ro rıhtımı	38 m	5,5 m
3-Genel yük rıhtımı 1	195 m	10 m
4-Genel yük rıhtımı 2	100 m	9,5 m
5-Genel yük rıhtımı 3	198 m	9,5 m
6-Genel yük rıhtımı 4	180 m	4 m
7-Balıkçı rıhtımı	120 m	4 m
8-Askeri rıhtım	100 m	5 m
9-Tahıl Rıhtımı (SİLO)	200 m	9,5 m

Şekil 5. Hopa Limanı Rıhtım Sayısal Veriler

Kaynak: http://www.hopaport.com.tr/wp-content/uploads/2016/05/hopaport-katalog.pdf

ADET	KAPASİTE	
1	(40 ton) Mobil Vinç	Konteyner ve genel kargo
1	(42 ton) Stacker	
1	(25 ton) Mobil Vinç	
4	(10 ton) Mobil Vinç	Limanımız istek üzerine 600 ton ağır yükler için özel taşıma ekipmanları
1	(25 ton) Rıhtım Vinç	
2	(10 ton) Rıhtım Vinç	
1	(10 ton) Forklift	
4	(3 ton) Forklift	
4	(2.5 ton) Forklift	
1	İtfaiye Aracı	

Deniz Vasıtaları	Adet	Power (hp)
Römorkör	2	900
Palamar	1	150
Palamar	1	125
Palamar	1	240

Şekil 6. Liman Ekipmanları

Kaynak: http://www.hopaport.com.tr/wp-content/uploads/2016/05/hopaport-katalog.pdf

Tablo 1. 2013-2016 Hopa Limanı Elleçlenen Toplam Yük Miktarı (Ton)

	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLUL	EKİM	KASIM	ARALIK
2013	65.222,53	73.589,57	60.307,54	65.527,16	73.234,95	86.852,03	72.506,65	62.540,23	73.062,51	86.406,04	73.399,47	54.655,70
2014	51.071,78	30.136,07	43.404,70	54.841,42	61.521,84	29.558,91	54.139,56	46.794,06	52.073,58	68.960,88	49.331,95	95.392,13
2015	46.205,19	32.809,44	68.053,88	43.786,54	58.324,77	53.854,05	122.689,53	73.928,52	57.251,87	109.996,33	103.310,29	108.287,00
2016	78.398,88	51.162,11	41.912,69	61.395,38	49.924,17	52.318,52	41.164,01	104.054,77	54.017,07	118.189,64	117.825,39	82.085,29

Kaynak: http://www.hopaport.com.tr/wp-content/uploads/2016/05/hopaport-katalog.pdf

SONUÇ

Denizyolu konteyner taşımacılığında Türkiye, Akdeniz ülkeleri içinde İtalya, İspanya ve Fransa'dan sonra 4. sırada yer almaktadır. Konteynır taşımacılığı 2010 Ekim ayında 4.783.000 TEU olmuştur. Ulaştırma Bakanlığı tahminlerine göre bu rakamın 2010 yılı sonunda 6.230.000 TEU olması öngörülmüştür. Türkiye ulaşım potansiyelini Avrasya ulaşım ağının hizmetine sunmak amacıyla çalışmalar yürütmekte, uluslararası trafik ve sınır geçişlerinde yaşanan tıkanıklarının giderilmesine öncelik vererek bu amaçla Marmaray, BTK demiryolu, hızlı tren projeleri, çift yol yapımı, Karadeniz Sahil Yolu, İstanbul'a ikinci tüp geçit ve ülke sathında 12 lojistik merkezi kurulması gibi birçok projeyi uygulamaya koymaktadır. Ekonomik ve sosyo-ekonomik gelişiminin sürdürülebilir kalkınma düzeyinde devam edebilmesi için desteklenecek sektörler içinde lojistik sektörü de yer almaktadır. Lojistik sektörü ülkemizde son yıllarda hızlı büyüme ve gelişme gösteren, hem kendi içinde taşıdığı büyüme potansiyeli hem de Türkiye'nin 2023 yılına ilişkilendirdiği birçok ekonomik hedefe ulaşılmasında oynayacağı temel roller itibari ile şüphesizdir ki büyük önem taşımaktadır. Türkiye, Uzak Doğu-Avrupa eksenli ana ticari rotalara çok yakın bir konumda yer almakta ve transit yük taşımacılığında önemli bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Ancak söz konusu rotalarda faaliyet gösteren büyük ölçekli liman alt yapısının yetersizliği nedeniyle transit yük trafiğinden hak ettiği payı alamamaktadır (Ateş ve Esmer, 2011).

Trabzon, Rize ve Hopa Limanlarının demiryolu bağlantılarının olmaması nedeniyle ülkemiz lojistik faaliyetlerinden gelecek milyarlarca dolar döviz gelirinden mahrum kalmaktadır. Bunun yanında, Doğu Karadeniz bölgemiz Trabzon, Rize ve Hopa Limanlarının stratejik önemi kaybolmuştur. Asya kıtasından gelen yükler demiryolu ile Batum ve Poti Limanlarına ve buradan da denizyolu ile Avrupa'ya gidecek yükler demiryolu bağlantıları bulunan Bulgaristan-Varna veya Romanya-Köstence Limanlarına aktarılmakta, Ortadoğu Bölgesine gidecek yükler ise Dubai veya Suriye limanları üzerinden dağıtılmaktadır. Transit ticaretin bu akış şemasına göre hareket etmesi veya bu güzergahların tercih edilmesinde en önemli etken, limanlarda bulunan demiryolu bağlantılarıdır. Asya ve Avrupa arasındaki lojistik faaliyetlerin daha çok Romanya-Köstence, Bulgaristan-Varna ve Gürcistan'ın sınırımıza yakın Batum ve Poti Limanları üzerinden yapılması sonucu, ülke ekonomimiz olumsuz etkilenmiş, özellikle Trabzon, Rize ve Hopa limanlarının geri planda kalması bölge ekonomisine önemli oranda zarar vermiştir. Ülkemizi Orta Asya'ya demiryolu ağı ile bağlayacak ve Doğu Karadeniz Bölgemizin de demiryolu ağına kısmen bağlanmasını sağlayacak çok kısa mesafeli

38 Km uzunlukta ve çok fazla kaynak gerektirmeyen düşük maliyetle yapılabilirliği çok yüksek Batum-Sarp-Hopa demiryolu projesinin hayata geçirilmesi ülkemize ekonomik ve stratejik açıdan büyük katkılar sağlayacaktır.

Hopa limanı, Hopa'nın ticari hayattaki öneminin artmasına neden olmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmak için özel sektörün desteklenmesi, iş yapabilmelerinin önündeki engellerin kaldırılması gereklidir. Hopa liman tesisinin geri saha demiryolu ve karayolu bağlantılarının geliştirilmesi ve mevcut ana karayolu ve demiryolu hatlarına entegre edilmesi suretiyle bu tesislerin birbirlerini tamamlayıcı ve daha verimli kullanımının sağlanması gerekmektedir. Liman mevcut kapasiteleri ve hinterland bazında gelecekteki yük trafiğindeki artışları dikkate alınarak oluşacak kapasiteleri göz önünde tutularak, karayolu ve demiryolu bağlantı projeksiyonların da yapılmasını kapsayan planlama çalışmasının yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ateş, Alpaslan ve Soner Esmer (2011). Veri Zarflama Analizi ile Türkiye'deki Konteyner Terminallerinin Etkinlik Ölçümü, **12. Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması ve İstatistik Sempozyumu**, 26–29 Mayıs, Denizli.

Çelik, K. ve Ovalı, S. (2007). **TRACECA Projesi ve Türkiye**, KTÜ, Trabzon.

Ovalı, S. (2008). TRACECA Projesi ve Türkiye., **International Journal of Economic and Administrative Studies**. Year:1 Volume:1 Number:1, Summer 2008 ISSN 1307-9832.

OECD/ITF. (2009). **İntermodal Taşımacılık Ulusal Ülke İncelemesi**: Türkiye.

http://www.hopaport.com.tr/

http://www.traceca-org.org/

http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/TMKDG/tr/doc/20150106_122025_64574_1_64896.pdf

http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/TRACECA/tr/images/20100326_170203_10426_1_64.jpg

SUSTAINABLE PORTS & PORT ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS

Veysel Tatar[1]Meriç B. Özer[2]

Abstract

Port Authorities are increasingly under pressure to confirm compliance with environmental legislation, report on environmental quality, and demonstrate the effectiveness of their management programmes. However, many ports in this international sector of activity find that the resources necessary to develop, implement and operate an appropriate EMS are limited or unavailable. Port authorities and operators face a number of challenges with respect to their role and impact in sustainable development of coastal areas. The development and adoption of international safety, environment and security standards by global bodies have emphasized that an effective management system must not only encompass operational activities.This paper is a report the two main environmental management system (EMS) standards ISO 14001 environmental performance indicator for port industry, and implementation of waste management plans in ports and harbours presents the most effective means of minimising and avoiding the potential effects of operational and illegal discharges of oil and garbage from ships on the marine environment. The European Union (EU) is considered by some to have the most extensive environmental laws of any international organization. Protection of the environment is a well-established policy in the European Union. The environment has become a critical issue in business today. Since the applications of logistics are generally positive for the efficiency of transport systems, it has been suggested that logistics are environmentally friendly. Therefore organizations systematic environmental programs are planned and documented way to manage the case.

Keywords: Environmental Management, Waste Management, ISO 14001, Port.

[1] Artvin Çoruh Üniversitesi. Öğr.Gör., vtatar@artvin.edu.tr
[2] Park Denizcilik ve Hopa Liman İşletmeleri A.Ş Genel Müdür., meric.ozer@hopaport.com.tr

SÜRDÜRÜLEBİLİR LİMANLAR & LİMAN ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMLERİ

Abstract

Liman Otoriteleri, çevre mevzuatına uyumluluğunu doğrulamak, çevresel kalite hakkında rapor vermek ve yönetim programlarının etkinliğini göstermek için giderek daha fazla baskı altındadır. Bununla birlikte, bu uluslararası faaliyet alanındaki birçok liman, uygun bir EMS geliştirmek, uygulamak ve işletmek için gerekli kaynakların sınırlı veya kullanılamadığını bulmaktadır. Liman otoriteleri ve operatörleri, kıyı alanlarının sürdürülebilir kalkınmasında rolleri ve etkileri bakımından bir takım zorluklarla karşı karşıya. Küresel kuruluşlar tarafından uluslararası güvenlik, çevre ve güvenlik standartlarının geliştirilmesi ve benimsenmesi, etkili bir yönetim sisteminin yalnızca operasyonel faaliyetleri içermesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu yazı, iki ana çevre yönetim sistemi (EMS) standartları ISO 14001 çevre performans göstergesi Liman sanayii ve limanlarda ve limanlarda atık yönetim planlarının uygulanması, operasyonel ve yasadışı olan petrol ve çöplerin gemilerden deniz çevresine olası etkilerini en aza indirmenin ve önlemenin en etkili araçlarını sunar. Avrupa Birliği (AB), bazı uluslararası örgütlerin en kapsamlı çevre kanunlarına sahip oldukları düşünülmektedir. Çevrenin korunması, Avrupa Birliği'nde iyi kurulmuş bir politikadır. Günümüz iş dünyasında çevre önemli bir konu haline geldi. Lojistik uygulamaları taşımacılık sistemlerinin verimliliği açısından genellikle olumlu olduğu için, lojistiğin çevre dostu olduğu ileri sürülmüştür. Bu sebeple örgütler, sistematik çevresel programlar davayı idare edebilecek şekilde planlanır ve belgelenir.

Anahtar Kelimeler: Atık Yönetimi, Çevre Yönetimi, ISO 14001, Liman

INTRODUCTION

In May 2014, the European Commission (EC) released its Energy Security Strategy in which 4 it developed a set of short- and long-term measures in order to ensure a stable and abundant 5 supply of energy for European citizens and the economy. In October 2014, the European Council 6 endorsed the 27% renewable energy and 30% energy efficiency improvement targets. Currently, 7 the EU is importing more than half (53%) of all the energy it consumes. More specifically, it 8 imports 90% of its crude oil, 66% of its natural gas and to a less extent solid (42%) and nuclear 9 (40%) fuels. The total import bill is more than € 1 billion per day. Most of these imports go 10 through European ports. Given that approximately 40% of all commodities handled in European 11

ports are sources of energy and that European ports are important industry clusters representing 12 prominent energy users, it is clear that a changing energy landscape and the development of 13 Europe's Energy Union will be also imposing a significant impact on European ports (EC, 2014). Europe constitutes the densest port regions worldwide. It has more than 1200 commercial seaports along the 70,000 km of coastal zone, and over 200 ports in its inland waterways. According to the latest 2011 figures, more than 60,000 merchant ships called at European ports, which represented approximately 3.7 billion tonnes of cargo. Bulk carriers accounted for 70% of it, container ships 18% and Ro–Ro vessels 7%, the rest being other general cargo. A total number of 385 million passengers pass by ports every year and about 1.5 million of workers are employed directly in European ports (EC, 2013).

Environmental Management Systems (EMS) consists of a collection of internal policies, assessments, plans and implementation actions (Coglianese, & Nash, 2001). The ISO 14000 series of standards or the International Standard for Environment was released in September 1996 and comprises of two main parts: (i) specification with guidance for use and (ii) general guidelines or principles, systems and supporting techniques (Zutshi & Sohal, 2004). The reactive (or traditional) safety management approach is useful when dealing with technological failures, or unusual events (ICAO, 2013). An environmental management system helps organizations identify, manage, monitor and control their environmental issues in a "holistic" manner (ISO, 2015). The international standard ISO 14001 designed by the private body called International Organization for Standardization (ISO), and the Eco Management and Audit Scheme (EMAS) regulated by the European Regulation EC 1221/2009 (Testa et al., 2014). Port areas are hazardous areas of intense intermodal consideration as all the transport modes coalesce there. In most cases port areas are situated next to urban areas and/or other areas of special environmental attention due to the presence of protected species or even due to recreational purposes. Environmental Management System specifically for ports that can also be used by companies. Port development indicators are also included in operational indicators and they relate to operations carried out at sea, on land or both, be planned and executed with careful consideration of their environmental impacts (Puig, Wooldridge, & Darbra, 2014).

1. ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

Environmental management system has become one of the main tools used by companies to handle the environmental aspects and the impacts that their activities have on the environment. The first version of ISO 14001 (Environmental Management System: Requirements with guidance for use), the EMS standard from the International Organization for Standardization (ISO) was launched in 1996 (Lucila M. S. Campos, 2012). The ISO 14000 family of standards provides practical tools for companies and organizations of all kinds looking to manage their environmental responsibilities. Voluntary standards such as ISO 14001 were developed to overcome weaknesses in traditional regulatory instruments (McGuire, 2014). EMAS and ISO 14001. These schemes provide a third-party guarantee of environmental "excellence", which is able to give an advantaged position (with respect to their competitors) to those organizations that, by adopting EMAS or ISO 14001, commit themselves to improve the environmental performance (Iraldo, Testa, & Frey, 2009). In 1987, the World Commission on the Environment and Development of the United Nations published the report "Our Common Future" in which sustainable development is defined as the principle of "meeting the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" (To & Lee, 2014). ISO 14001 or EMAS, provide benefits on environmental and economic performances (Fresner & Engelhardt, 2004). Effective port environmental management needs to take into account the potential impacts on the environment, mitigating options, methods of prediction, information on environmental indicators and legislation (PPRISM, 2012). The ECOPORTS project also develops tools that will help port administrations to put the recommendations of the 2001 Environmental Review into action (for instance, the Port Environmental Review System (PERS) can be used as a standard for the implementation of these recommendations) (ESPO 2003). In 1974, the European Commission set up a Port Working Group, consisting of port authority representatives from Europe's major ports. Early 1993, the European Sea Ports Organisation was born out of this working group, as an independent lobby for seaport interests (ESPO, 2012). As part of the Environmental Performance Review, the environmental priorities of the sector have been redefined. Priority issues change their ranking with time but certain components retain their significance for the sector (ESPO, 2013).

In 1994, the Europen Sea Ports Organisation (ESPO) published its first Europen Enviromental Code Of Practise. This code was intended to be an expression of the collective commitment of the European port administrations to environmental improvement (Hooydonk, 2006). ISO 14001:2015 specifies the requirements for an environmental management system that an organization can use to enhance its environmental performance (ISO, 2015).

2. ENERGY MANAGEMENT

Energy efficiency is becoming more interesting for ports and terminals as they realise that substantial energy savings can be obtained through rationalisation of operation, adoption of new technologies and use of renewable energy sources (Wiegmans and Geerlings, 2010, Acciaro, 2013, Denktas-Sakar and Karatas-Cetin, 2012, Yap and Lam, 2013 and European Sea Port Organisation (Espo), 2012). The port energy mapping and consumption assessment process provides a clear picture of the 6 port's energy performance and enables, through the use of Key Performance Indicators (KPIs) or 7 a benchmarking process, to identify existing gaps that should be addressed for achieving energy 8 efficient port operations.

Port's strategic plan, energy management objectives and goals should be set 4 addressing the following five energy pillars (Burns & Mcdonnell Engıneerıng Company, 2014):

Resiliency: ability to sustain business continuity during a power outage and resume 6 operations after a catastrophic event.

Availability: access to energy sources that are required in order to meet present and future 8 power demand of port operations through energy generation, transmission and distribution.

Reliability: availability of high quality and consistent energy able to meet predicted peaks 10 in demand.

Efficiency: reductions in energy demand through management practices and technologies 12 that maximize operational productivity and cost-effectiveness.

Sustainability: integration of energy management practices and renewable power 14 generation to minimize the depletion of natural resources thus providing economical, social 15 and environmental benefits.

Energy efficiency is an important aspect of energy. Another important aspect is that the ports are making their own energy or using the energy obtained from renewable sources. Solar panels, wind farms and even wave and bottom currents to be installed on the port will reduce fossil fuel dependence by ensuring that the energy needed by the port is self-produced (Fedai and Madran, 2015).

3. WASTE MANAGEMENT

The MARPOL Convention (MARPOL 73/78) is the main international convention covering prevention of pollution of the marine environment by ships from operational or accidental causes. It embodies two treaties adopted in 1973 and 1978, and updated by amendments through the years. The Convention includes regulations aimed at preventing and minimizing pollution from ships - both accidental pollution and that from routine operations - and currently includes six technical Annexes as follows:

- Annex I. Prevention of Pollution by Oil;
- Annex II. Control of Pollution by Noxious Liquid Substances in Bulk;
- Annex III. Prevention of Pollution by Harmful Substances Carried by Sea in Packaged Form;
- Annex IV. Prevention of Pollution by Sewage from Ships;
- Annex V. Prevention of Pollution by Garbage from Ships;
- Annex VI. Prevention of Air Pollution from Ships.

UMTEB

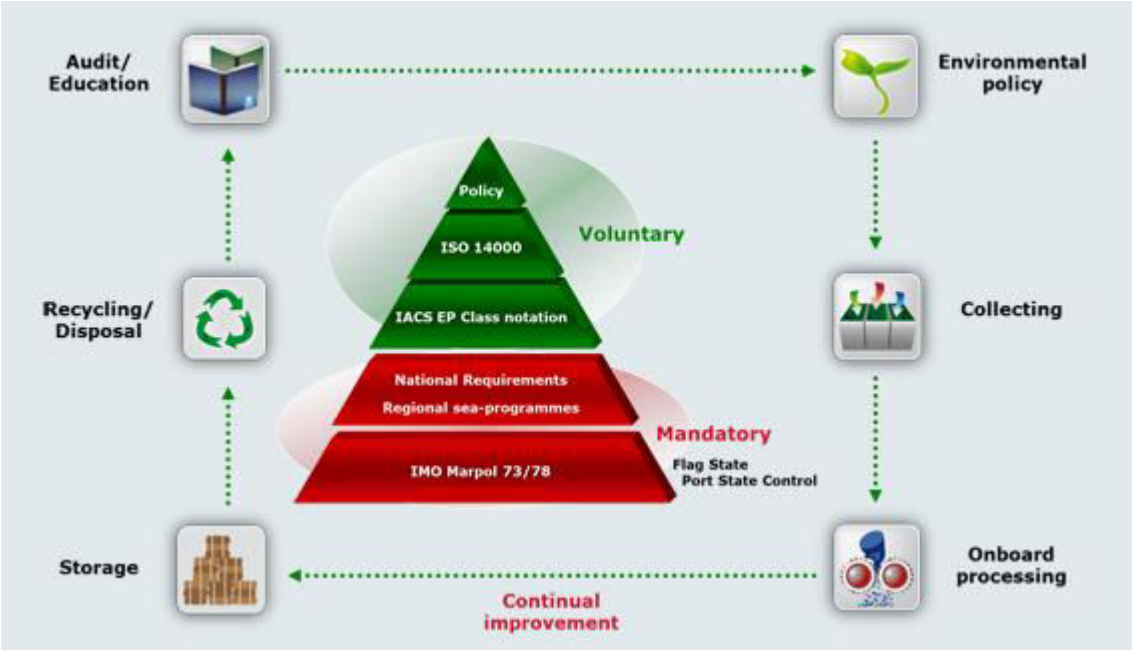

Figure 7.Waste Management Phases

The Marine Environment Protection Committee (MEPC), since its inception in 1974, has reviewed various provisions of MARPOL 73/78 that have been found to require clarification or have given rise to difficulties in implementation. In order to resolve such ambiguities and difficulties in a uniform manner, the MEPC agreed that it was desirable to develop unified interpretations. In certain cases, the MEPC recognized that there was a need to amend existing regulations or to introduce new regulations with the aim of reducing even further operational and accidental pollution from ships (IMO,MARPOL 73/78, 2011).

4. ISO 14001

The ISO 14001 is an international environmental standard that specifies requirements related to an EMS to allow the organization to devise its policy and objectives while considering the legal requirements and information concerning significant environmental impacts (L. M. S. Campos, Heizen, Verdinelli, & Miguel, 2015). One of the most widely used voluntary approaches involves the adoption of the certified environmental management system (EMS) called ISO 14001 (Arimura, Darnall, Ganguli, & Katayama, 2016). There are two main reference standards that set requirements for an EMS: the international standard ISO 14001 designed by the private body called International Organization for Standardization (ISO), and the Eco Management and Audit

Scheme (EMAS) regulated by the European Regulation EC 1221/2009 (Testa et al., 2014). The first step aims at testing if EMAS and, more in general, an Environmental Management System, are really able to produce an improvement in environmental performance as perceived by the organization. The second step aims at investigating if and how this performance, especially when strengthened by a third-party registration such as EMAS, can really give an organization better position on the four most important competitive leverages: innovation, marketing, productivity and intangible assets (Fig. 1) (Iraldo et al., 2009).

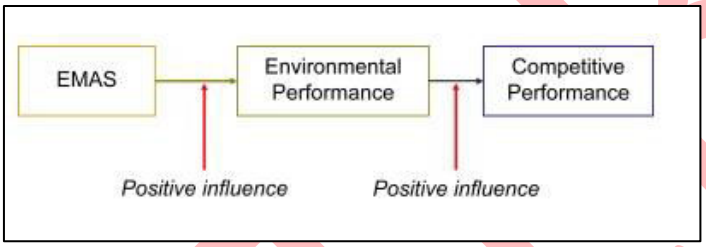

Figure8. The conceptual framework.

5. SAFETY AND HEALTH İN PORTS

Port work often involves a number of different employers and/or contractors who can all affect each other's activities. These may include harbour authorities, port operators, stevedoring firms, hauliers, ships' masters and crew. The transportation and warehousing industry retains its classification as an industry with the highest recorded injuries and fatalities, lagging slightly behind construction trades (see Figure 8.1). In 2005, the US Bureau of Labor Statistics reported 15 fatalities in the marine cargo industry (Bureau of Labor Statistics, 2007).

Table 1 Injuries involving longshore operations, selected characteristics, 1985–1986

Characteristics	*% of total cases*	*Characteristics*	*% of total cases*

Job category at time of accident		**Activity at time of accident continued:**	
Clerk, checker	7	Climbing or coming down ladder, gangway, vehicle and so forth	9
Deckman	5	Checking cargo	6
Dockman	12	Fixing or repairing gear, equipment, or container	6
Driver: forklift, tractor	15	Other	15
Holdman	29		
Maintenance, mechanic, gearman	7	**Personal protective equipment worn:**[1]	
Warehouse or shedworker	6	Dust mask	3
Other	19	Gloves	59
		Hardhat	77
Nature of injury:[1]		Reflective vest or jacket	3
Cut, laceration, puncture	19	Safety goggles	5
Bruise or contusion	28	Steel-toed safety boots or shoes	61
Muscle sprain or strain, torn ligament	48	Other	4
Hernia	1	Not wearing any safety gear	9
Fracture	18	**Worksite conditions contributing to the accident:**[1]	
Object in eye(s)	4	Too noisy	2
Other	9	Poor weather conditions	6

UMTEB

		Cluttered work area	8
Part of body affected:		Slippery work services	17
Head, including neck	9	Uneven work surfaces	19
Upper extremities	19	Equipment broke or did not work properly	16
Trunk	28	Working in too small or tight an area	13
Lower extremities	28	Hard to see or bad lighting	9
Multiple parts[2]	14	Work area not properly safeguarded	5
		Other work site condition	8
Activity at time of accident:		None	29
Handling cargo/equipment by hand	31		
Helping crane or winch operator to load or unload cargo	19		
Drive yard tractor, lift truck or other mobile equipment	10		
Using hand tools	3		

Source: US Bureau of Labor Statisics, US Department of Labor, 2008

These can be grouped under: 'Safe site, Safe vehicle, Safe driver'. You need to deal with all three of these to ensure good control of workplace transport risks (HSE, 2011).

Safe site

■ Every workplace should be safe for the people and vehicles using it.

■ Provide appropriate road signs and markings.

■ Vehicles and pedestrians should be separated where they share the same workspace. This may

involve excluding pedestrians from certain areas or providing separate pedestrian routes.

Safe vehicle

■ Vehicles should be safe, provided with suitable visibility aids, regularly maintained, repaired and inspected.

Safe driver

■ All drivers should be fit and competent to operate all the vehicles they use at work.

■ Workers should follow safe working practices.

■ Management should monitor these practices. The Self Diagnosis Method (SDM) is designed to support port managers in their efforts to r

The Self Diagnosis Method (SDM) is designed to support port managers in their efforts to regularly review the environmental management performance in their port The diagnosis generated through this analysis can determine both the enabling factors and the barriers to the implementation of effective environmental management systems (Romero, Asmus, Milanelli, Buruaem, & Abessa, 2014). The SDM should be a practical first step towards meeting ISO 14001 and/or EMAS. The presence of important ISO 14001 and EMAS requirements has been reviewed. The structure of the new version of the SDM is practically parallel to the order of the standard ISO 14001 (Table 2) (Darbra, Ronza, Casal, Stojanovic, & Wooldridge, 2004).

Table 2. Relationship between the structure of the SDM and ISO 14001.

SDM section	ISO 14001 section
1. A. Environmental policy document	4.2
1. B. Environmental policy scope	4.2
1. C. Environmental regulations and port activities	4.3.1, 4.3.2
1. D. Objectives and targets	4.3.3

1. E. Resources and budget	4.4.1
2. A. Responsibilities of the environmental management representative	4.4.1
2. B. Responsibilities of key personnel	4.4.1
2. C. Individual environmental responsibilities	4.4.1
3. Environmental training	4.4.2
4. A. Internal communication	4.4.3a
4. B. External communication	4.4.3b
5. A. Management programs and action plans	4.3.4
5. B. Standard operating procedures and working instructions	4.4.6
5. C. Environmental management manual	4.4.4
5. D. Environmental documentation management	4.4.4, 4.4.5
6. Emergency planning	4.4.7
7. A. Environmental monitoring	4.5.1–4.5.3
7. B. Monitoring of management	4.5.1–4.5.3

program	
8. A. Environmental audit	4.5.4
8. B. Review	4.6

RESULTS AND DISCUSSION

Global warming pushes port authorities and operators to find sustainable solutions, as well as the limitations of natural resources, work accidents, bad social effects, environmental pollution, human health, animal health and bad effects on nature. This area has yet to be worked out and is open to development. Ports need to be meticulously re-planned and managed, taking into account the environmental and social impacts, from the perspective of sustainable port management (Fedai, Madran, 2015). The first remark to be made is that all the priorities of the 2013 top-10 remain in the top-10 of 2016. There are just some variations in the ordering of the priority items. The relationship with the local community, port development and water quality primarily appear to be gaining importance. On the other hand, the handling of port waste, and dredging appear to move down the top-10 scale. Air quality remains the number one priority of the European ports, as in 2013. This is fully in line with the maintenance of air quality as a top priority also of the EU policy agenda and the various ongoing policy initiatives that include the implementation of the Sulphur Directive and the ongoing political process on the air quality package. Energy consumption becomes the second priority issue of the European ports. Since 2009, the importance of energy consumption has raised year over year as. One of the reasons for this increase is, of course, the direct link between energy consumption, and the carbon footprint of the ports and Climate Change. Noise is the third concern by priority and its importance has also grown smoothly since 2004. The relationship with local community climbs at the number four of priorities as the ports grant their license to operate and to grow from their local communities. Another interesting fact is that there are three issues that have appeared consistently in the priority list of the port sector

over the last 20 years, although they are not in the top positions of the table 3. These issues are port development (land), dredging operations and dust (ESPO, 2016).

Table 3. Top 10 environmental priorities of the European port sector over time.

	1996	2004	2009	2013	2016
1	Port Development (water)	Garbage / Port waste	Noise	Air quality	Air quality
2	Water quality	Dredging: operations	Air quality	Garbage/ Port waste	Energy Consumption
3	Dredging disposal	Dredging disposal	Garbage / Port waste	Energy Consumption	Noise
4	Dredging: operations	Dust	Dredging: operations	Noise	Relationship with local community
5	Dust	Noise	Dredging: disposal	Ship waste	Garbage/ Port waste
6	Port Development (land)	Air quality	Relationship with local community	Relationship with local community	Ship waste
7	Contaminated land	Hazardous cargo	Energy consumption	Dredging: operations	Port development (land related)
8	Habitat loss / degradation	Bunkering	Dust	Dust	Water quality
9	Traffic volume	Port Development (land)	Port Development (water)	Port development (land)	Dust
10	Industrial effluent	Ship discharge (bilge)	Port Development (land)	Water quality	Dredging: operations

CONCLUSION

The vital importance of the ports industry for EU trade is demonstrated by the statistics: the maritime sector is responsible for over two thirds (70%) of all trade between the Community and the rest of the world, as well as 41% of goods traffic within the Community (Short Sea Shipping). Ports are the gateway for the movement of millions of passengers each year and a wide range of goods (including vehicles, fresh food, steel, timber, building materials, machinery and manufactured goods) and raw materials (oil, petroleum, chemicals, ores, grain and animal feedstuffs) which are needed to fuel the European Union's economy (ESPO, 2004). The EC PORTOPIA project has gained data and insight on Environmental Performance Indicators for inland ports (Seguí, Puig, Quintieri, Wooldridge, & Darbra, 2016).

A sustainable port is one in which the port authority together with port users, proactively and responsibly develops and operates, based on an economic green growth strategy, on the working with nature philosophy and on stakeholder articipation, starting from a long term vision on the area in which it is located and from its privileged position within the logistic chain, thus assuring development that anticipates on the needs of future generations, for their own benefit and the prosperity of the region that it serves (Vellinga, 2013). Among various motivations for green

activities, the rise of environmental awareness can be critical to the development of a firm's green strategies (Luan, Tien, & Chen, 2016).

Maritime ports, especially those connected with or situated far inland in estuaries connected with navigable inland waterways and railways, can also play a significant role in reducing CO_2 emissions, but will also have to face the effects of climate change (EC, 2011). International Maritime Organization (IMO) has recognized that provision of reception facilities is crucial for effective MARPOL implementation, and the Marine Environment Protection Committee (MEPC) has strongly encouraged Member States, particularly those Parties to MARPOL as port States, to fulfil their treaty obligations on providing adequate reception facilities. MARPOL Annex VI, first adopted in 1997, limits the main air pollutants contained in ships exhaust gas, including sulphur oxides (SO_X) and nitrous oxides (NO_X), and prohibits deliberate emissions of ozone depleting substances (IMO, 2011).

Implementing ISO 14001can be time-consuming and incur some initial costs but the benefits outweigh the expense (Davies, 2005). Future research should deeply measure how certified organizations implement the requirements included in the environmental management system standards such as EMAS and ISO 14001.

REFERENCES

Arimura, T. H., Darnall, N., Ganguli, R., & Katayama, H. (2016). The effect of ISO 14001 on environmental performance: Resolving equivocal findings. *Journal of Environmental Management, 166*, 556-566. doi:10.1016/j.jenvman.2015.10.032

Burns & McDonnell Engineering Company, (2014). Port of Los Angeles: Energy 44 Management Action Plan. Draft Report.

Campos, L. M. S. (2012). Environmental management systems (EMS) for small companies: a study in Southern Brazil. *Journal of Cleaner Production, 32*, 141-148. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.03.029

Campos, L. M. S., Heizen, D. A. D., Verdinelli, M. A., & Miguel, P. A. C. (2015). Environmental performance indicators: a study on ISO 14001 certified companies. *Journal of Cleaner Production, 99*, 286-296. doi:10.1016/j.jclepro.2015.03.019

Darbra, R. M., Ronza, A., Casal, J., Stojanovic, T. A., & Wooldridge, C. (2004). The Self Diagnosis Method: A new methodology to assess environmental management in sea ports. *Marine Pollution Bulletin, 48*(5–6), 420-428. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.marpolbul.2003.10.023

Davies, J. (2005). What's the point of ISO 14001? *Filtration Industry Analyst, 2005*(5), 7. doi:http://dx.doi.org/10.1016/S1365-6937(05)70675-4

EC (European Commission). (2013). Europe's Seaports 2030: Challenges Ahead. Press Release Database. Available at: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-448_en.htm> (accessed: 27/04/2015)

EC. (2011). Guidance Document, Guıdelınes On The Implementatıon Of The Bırds And Habıtats Dırectıves In Estuarıes And Coastal Zones, ISBN 978-92-79-19372-9 doi: 10.2779/44024 http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/Estuaries-EN.pdf

ESPO(European Sea Ports Organisation). (2003). Environmental Code of Practice. ESPO, Brussels. On-line <www.espo.be/publications/English%20ENVIRONMENTAL%20POLICY%20CODE.pdf>

ESPO. (2004). Annual Report 2004 ESPO, Brussels http://www.espo.be/media/espopublications/annualreport2005.pdf

ESPO. (2012) Green Guide: Towards Excellence in Port Environmental Management and Sustainability. ESPO, Brussels. http://www.espo.be/media/espopublications/espo_green%20guide_october%202012_final.pdf

ESPO. (2013). *Port Performance Dashboard*. http://www.espo.be/media/espopublications/espo_dashboard_2013%20final.pdf

ESPO. (2016). European Port Industry Sustainability Report http://www.espo.be/media/news/EuropeanPortIndustrySustRep2016-dimished.pdf

ESPO / EcoPorts. (2016). Port Environmental Review 2016 http://www.ecoports.com/templates/frontend/blue/images/pdf/ESPO_EcoPorts%20Port%20Environmnetal%20Review%202016%20v1.pdf

European Commission. European Energy Security Strategy. Communication from 17 the Commission to the European Parliament and the Council, COM(2014)330 final,2014.

European Sea Port Organisation (Espo), (2012). Green guide: Towards Excellence in Port environmental Management and Sustainability European Seaport Organisation (ESPO), Brussels, Belgium

Fedai, A.,Madran, C.,(2015). Sürdürülebilir Liman Yönetimi Ve Antalya'da İki Yat Limanında Vaka İncelemesi, II.Ulusal Liman Kongresi, İzmir.

Fresner, J., & Engelhardt, G. (2004). Experiences with integrated management systems for two small companies in Austria. *Journal of Cleaner Production, 12*(6), 623-631. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2003.09.013

HSE, (2011)., A Quick Guide To Health And Safety İn Ports, 01/11

http://www.hse.gov.uk/pubns/indg446.pdf

ICAO. (2013). Safety Management Manual, third edition,

http://www.icao.int/safety/SafetyManagement/Documents/Doc.9859.3rd%20Edition.alltext.en.pdf

IMO MARPOL 73/78 Annex V

http://www .imo.org

IMO (International Maritime Organization). (2011). IMO AND THE ENVIRONMENT http://www.imo.org/en/OurWork/Environment/Documents/IMO%20and%20the%20Environment%202011.pdf

ISO. (2015). Introduction to ISO 14001:2015 http://www.iso.org/iso/introduction_to_iso_14001.pdf

ISO. (2015). Environmental management systems -- Requirements with guidance for use ISO 14001:2015
http://www.iso.org/iso/home/store/catalogue_ics/catalogue_detail_ics.htm?csnumber=60857

Iraldo, F., Testa, F., & Frey, M. (2009). Is an environmental management system able to influence environmental and competitive performance? The case of the eco-management and audit scheme (EMAS) in the European union. *Journal of Cleaner Production, 17*(16), 1444-1452. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2009.05.013

Luan, C.-J., Tien, C., & Chen, W.-L. (2016). Which "green" is better? An empirical study of the impact of green activities on firm performance. *Asia Pacific Management Review, 21*(2), 102-110. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.apmrv.2015.12.001

McGuire, W. (2014). The effect of ISO 14001 on environmental regulatory compliance in China. *Ecological Economics, 105*, 254-264. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.06.007

PPPRISM. (2012). Port Performance Indicators: Selection and Measurement (PPRISM). Project Executive Report http://www.espo.be/media/pages/12-01-25_-_PPRISM_WP4_Deliverable_4.2_Website.pdf

Puig, M., Wooldridge, C., & Darbra, R. M. (2014). Identification and selection of Environmental Performance Indicators for sustainable port development. *Marine Pollution Bulletin, 81*(1), 124-130. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.marpolbul.2014.02.006

Romero, A. F., Asmus, M. L., Milanelli, J. C. C., Buruaem, L., & Abessa, D. M. S. (2014). Self-diagnosis method as an assessment tool for environmental management of Brazilian ports. *Revista de Gestão Costeira Integrada, 14*(4), 637-644. doi:10.5894/rgci520

Sakar, G.D., Cetin, C.K. (2012). Port sustainability and stakeholder management in supply chains: a framework on resource dependence theory Asian J. Shipp. Logist., 28 (3) pp. 301–319

Seguí, X., Puig, M., Quintieri, E., Wooldridge, C., & Darbra, R. M. (2016). New environmental performance baseline for inland ports: A benchmark for the European inland port sector. *Environmental Science & Policy, 58*, 29-40. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.envsci.2015.12.014

Testa, F., Rizzi, F., Daddi, T., Gusmerotti, N. M., Frey, M., & Iraldo, F. (2014). EMAS and ISO 14001: the differences in effectively improving environmental performance. *Journal of Cleaner Production, 68*, 165-173. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.12.061

To, W. M., & Lee, P. K. C. (2014). Diffusion of ISO 14001 environmental management system: global, regional and country-level analyses. *Journal of Cleaner Production, 66*, 489-498. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.076

Wiegmans, B.W., Geerlings, H. (2010). Sustainable port innovations: barriers and enablers for successful implementation World Rev. Intermodal Transp. Res., 3 (3), pp. 230–250

Zutshi, A., & Sohal, A. (2004). Environmental management system adoption by Australasian organisations: Part 1: Reasons, benefits and impediments. *Technovation, 24*(4), 335-357. doi:10.1016/S0166-4972(02)00053-6

UMTEB

GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Veysel Tatar[1]

Abstract

Logistics is a logistics activity, which aimed to reduce pollution of the environment and consumption of resource, using of advanced logistics technology planning and implementation of transport, storage, packaging, handling, processing and distribution. It is an effective and efficient flow of goods that connecting the main green supply and the main green demand to overcome the obstacles between space and time and green services activities in the process of economic management, also known as environmental logistics. Since the applications of logistics are generally positive for the efficiency of transport systems, it has been suggested that logistics are environmentally friendly, thus the concept of "green logistics". Green logistics is when the company tries to adapt environmental friendly ways to the logistics chain to be successful, reverse logistics must encompass the entire supply chain. Trading partners have to work together to ensure that the reverse logistics process is linked across all levels of the chain.

Green Supply Chain Management (GSCM) has appeared as an environmental innovation which integrates environmental concerns into supply chain management. GSCM has gained popularity with both academic and practitioners today. Separate organizational units had responsibility for ensuring environmental excellence in product development, process design, operations, logistics, marketing, regulatory compliance and waste management. Green Supply Chain Management (GSCM) is a significant part of the company's operations. This is because logistics can be costly and harmful for the environment. In this paper green logistics will be analyzed in supply chain management.

Keywords: Green Logistics, Green Supply Chain Management, Reverse Logistics.

[1] Artvin Çoruh Üniversitesi. Öğr.Gör., vtatar@artvin.edu.tr

YEŞİL TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ

Veysel Tatar

Özet

Lojistik, gelişmiş lojistik teknolojisini uygulayarak, planlama, taşıma, depolama, ambalajlama, işleme ve dağıtımının sağlanarak, çevre ve tüketim kirliliğini azaltmayı amaçlayan bir lojistik faaliyettir. Ürünlerin yeşil tedarik içerisinde etkili ve verimli akışı, yeşil talep içerisinde zaman ve mekân arasındaki engellerin aşılması için, ekonomik yönetim sürecindeki yeşil faaliyetler çevresel lojistik olarak bilinir. Lojistik uygulamaları, taşıma sistemlerinin verimliliğini genellikle olumlu etkilediğinden, yeşil lojistik çevre dostu olduğu ileri sürülmüştür. Yeşil lojistik başarılı olabilmesi için tedarik zinciri içerinde tersine lojistiğin aşamalarını da kapsamalıdır. Ticaret ortakları tersine lojistik süreçlerinin tamamında bağlantılı olduklarından emin olmalıdırlar.

Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi içerisinde çevresel kaygılar ön plana çıkartılarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu yöntem akademi ve uygulayıcılar arasında önemli bir popülerlik kazanmıştır. Ayrı kuruluş birimleri, ürün geliştirme, süreç tasarımı, operasyon, lojistik, pazarlama, yasal uyum ve atık yönetimi çevresel mükemmellik sağlamak için sorumlulukları vardır. Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi, şirketin faaliyetlerinin önemli bir parçasıdır. Çünkü çevre için pahalı ve zararlı olabilir. Bu çalışmada yeşil lojistik, tedarik zinciri yönetimi içinde analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Lojistik, Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi, Tersine Lojistik.

INTRODUCTION

During the 1990s, many manufacturers and service providers sought to collaborate with their suppliers and upgrade their purchasing and supply management functions from a clerical role to an integral part of a new phenomenon known as supply chain management (Tan, 2001). Supply chain management (SCM) has become an important competitive approach for organizations in this environment (Zhu, Sarkis, & Lai, 2008). Green supply chain management (GSCM), which integrates environmental concerns into supply chains, has been widely implemented by companies to improve performance (Zhu, Feng, & Choi). Some studies showed that GSCM can bring both environmental and economic performance (Chiou, Chan, Lettice, & Chung, 2011). Supply chain

management is a hierarchical and strategic approach to planning supply and demand, sourcing raw materials and components, making products and parts, tracking inventory and order fulfillment, and delivering to the customer and end user (Chow et al., 2008).

The GSCM practices concept is introduced for measurement of a firm's competence involving management on environmental performance (Chong et al., 2015). Environmental activities goes beyond the firm's borders and involves the whole supply chain from the raw material supply to product usage and even further to postuse processes including reverse logistics (Seliger, Mohd. Yusof, Masoumik, et al., 2015). Consequently, companies should invest in design and planning to optimize their logistic network, while accounting for the trade-off between cost and environmental effects in this evaluation (Seliger, Mohd. Yusof, Memari, Rahim, & Ahmad, 2015).

1. GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Recent years have seen a growing interest among both academics and practitioners in the field of supply chain management. Generally, a coordinated decentralized supply chain usually performs better than the uncoordinated one (Chen, Shen, & Feng, 2014). Today's Globalization increases the opportunities for buyers. As buyers increase their focus on environment improvement, which increases the supplier environmental performance. Proactive purchasing activities must also address environmental issues within the organization as well within the supply chain (Zsidisin & Siferd, 2001). During the last decade, there has been considerable interest in both environmental management issues and buyer–supplier relations (Hall, 2000). Indeed, there are three approaches to GSC: environment, strategy, and logistics (Diabat & Govindan, 2011). The green SCM concept firms in supply chains today often feel obliged to reduce their own carbon footprints as a result of competition and ethical pressures (Tang, Wang, Yan, & Hao, 2015).

GSCM covers activities such as 'green design', 'green sourcing/procurement', 'green operations' or 'green manufacturing', 'green distribution, logistics'/marketing' and 'reverse logistics' (Diabat & Govindan, 2011). GSCM practices encompass a set of green activities in procurement, manufacturing, distribution and reverse logistics (Ninlawan et al. 2010).

Maritime transport emits around 1000 million tonnes of CO_2 annually and is responsible for about 2.5% of global greenhouse gas emissions (IMO, 2015). Shipping emissions are predicted

to increase between 50% and 250% by 2050 – depending on future economic and energy developments. Emissions from maritime transport account for 3% of global greenhouse gas emissions today – equivalent to more than the total annual emissions of Germany – and this share is expected to rise to 5% by 2050. This is not compatible with the internationally agreed goal of keeping global warming below 2°C, which requires worldwide emissions to be at least halved from 1990 levels by 2050 Fig.1 (EC, 2013).

Green Procurement means purchasing products and services that cause minimal adverse environmental impacts. Green procurement in companies is supported by a number of formal elements such as environmental policies and systematized environmental efforts (Alberg Mosgaard, 2015). Green, or environmental purchasing, is the involvement of the purchasing function in supply chain management activities such as life-cycle analysis (LCA) and environment design that facilitates recycling (Appolloni, Sun, Jia, & Li, 2014). By using their purchasing power to choose environmentally friendly goods, services and works, they can make an important contribution to sustainable consumption and production ("Green Procurement Guidelines," 2006).

Green technology is the application of one or more of environmental science, green chemistry, environmental monitoring and electronic devices to monitor, model and conserve the natural environment and resources, and to curb the negative impacts of human involvement (Singh, Paul, Bhole, & Chaudhari, 2014). Supply chain activities important for environmental performance include marketing, customer relations, distribution, product design, order management, and manufacturing (Zsidisin & Siferd, 2001).

Green distribution are consists of green packaging and green logistics. Companies that have adopted GSCM practices in distribution activities have successfully improved their business and environmental performance on many levels. Furthermore, the concept is often used in a context where different transport alternatives are compared. It is therefore much more fruitful to provide the concept of “green transportation services” (Björklund, 2011). The implications of marketing and distribution channels, and subsequently an SCM, appear in the early economics literatüre (Sarkis, Zhu, & Lai, 2011).

2. REVERSE LOGISTICS

Reverse logistics (RL) is becoming an important aspect of supply chain management. Many companies that, previously, did not devote much time or energy to the management and understanding of reverse logistics have begun to pay attention. Firms have begun to benchmark return operations with bestin-class operators. Third parties specializing in returns have seen demand for their services greatly increased. (Arun and Kwan, 2003:33)

Figure 1 shows the basic flow diagram of RL activities. The complexity of operations and the value recovered increase from botton-left to top-right in the figure.

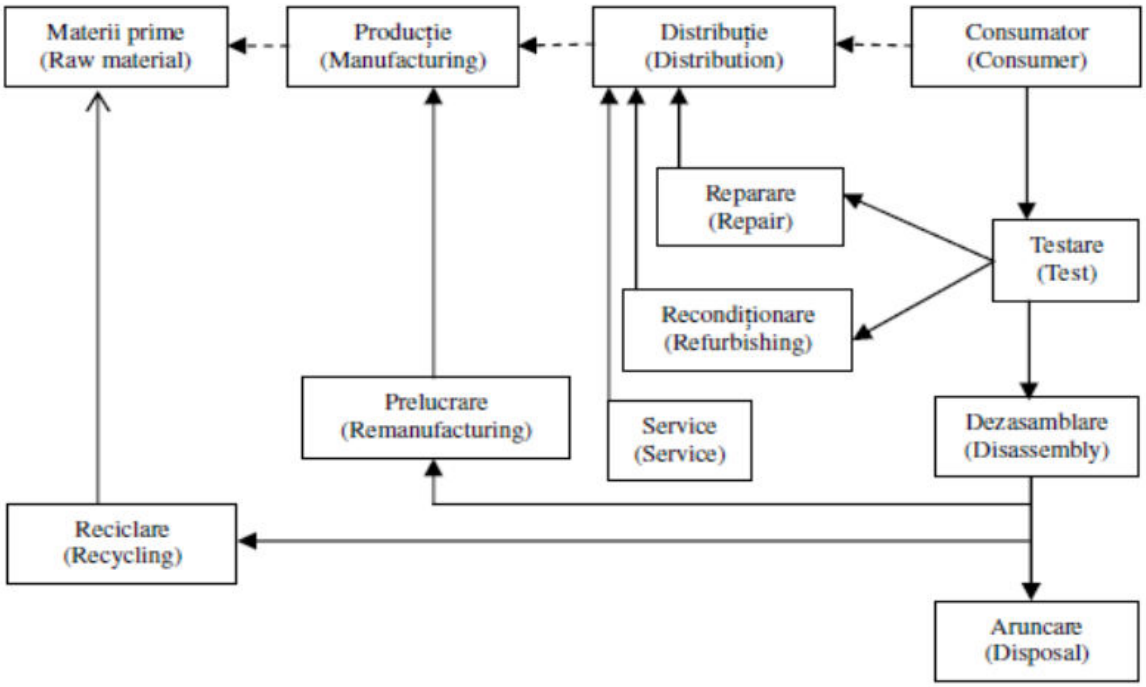

Figure 9. Flow diagram of reverse logistics activities

Green logistics includes recycling and disposal logistics, reverse logistics, and other names for it are 'reverse distribution', 'reverse-flow logistics', and 'green logistics' (Ala-Harja & Helo, 2015). Remanufacture denotes a higher order option than recondition and is the process of restoring used products to at least original equipment manufacturer (OEM) performance specifications (Khor, Udin, Ramayah, & Hazen, 2016). Many electronic companies such as HP,

Cannon and NEC Corporation are taking advantage of reverse supply chain (Gou, Liang, Huang, & Xu, 2008).

3. IMPACTS OF CLIMATE CHANGE UPON SUPPLY CHAIN OPERATIONS

Natural forces ensure that the Earth has experienced a changing climate since the beginning of time (Chapman, 2007). CO_2 emissions from an average car showed that 76% were from fuel usage where as 9% was from manufacturing of the vehicle and a further 15% was from emissions and losses in the fuel supply system (Potter, 2003). The amount of energy and carbon emissions that is required to satisfy transport needs in developed countries is high, has increased rapidly in the past few decades (Mattioli, 2016). 24% (12 GtCO2eq, net emissions) in AFOLU, 21% (10 GtCO2eq) in industry, 14% (7.0 GtCO2eq) in transport and 6.4% (3.2 GtCO2eq) in buildings. When emissions from electricity and heat production are attributed to the sectors that use the final energy (i.e. indirect emissions), the shares of the industry and buildings sectors in global GHG emissions are increased to 31% and 19%7 , respectively (Figure 2.) (IPCC, 2014).

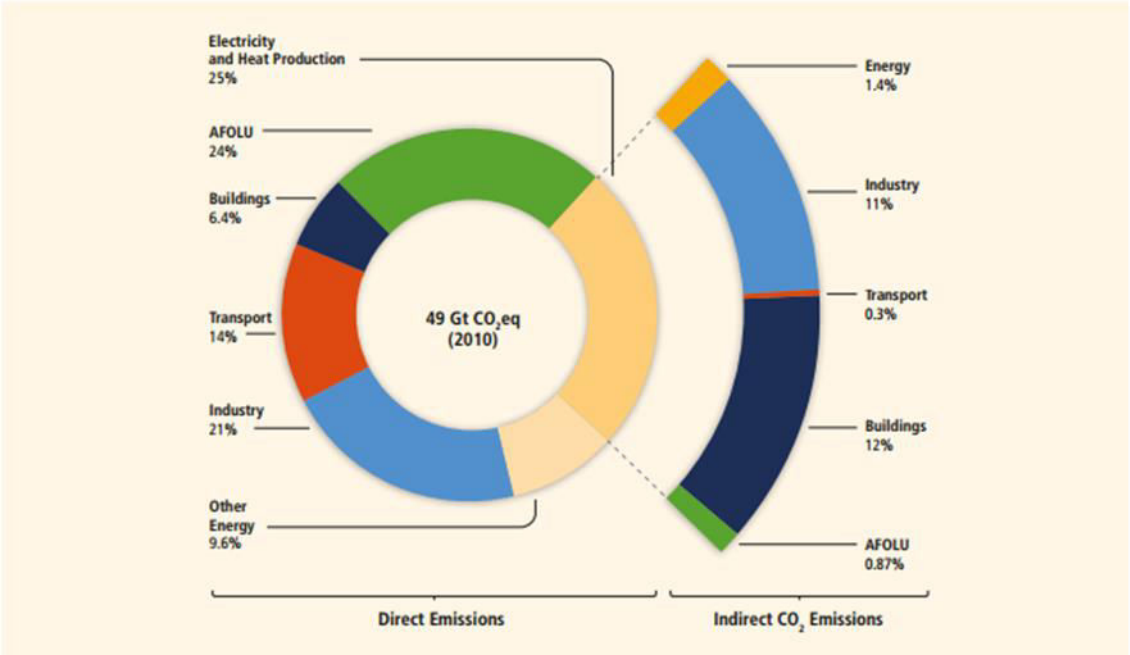

Figure 10. Total anthropogenic GHG emissions (GtCO2eq/yr) by economic sectors (IPCC, 2014)

CONCLUSION

Transport is a key economic sector, supporting economic and social development, allowing efficient allocation of materials and resources and mobility for human. Total CO_2 emissions from fossil fuel increased approximately 38% from 20.9 gigatonnes (Gt) in 1990 to 28.8 Gt in 2007, of which the emissions from the transport sector rose from 4.58 Gt in 1990 to 6.63 Gt in 2007, an increase of 45% (Saboori, Sapri, & bin Baba, 2014). Regional differences in contributions to global emissions conceal even larger differences among individual countries. Two-thirds of global emissions for 2013 originated from just ten countries, with the shares of China (28%) and the United States (16%) far surpassing those of all others. Combined, these two countries alone produced 14.1 GtCO2. The top-10 emitting countries include five Annex I countries and five nonAnnex I countries. For transport, the fast emissions growth was driven by emissions from the road sector, which increased by 68% since 1990 and accounted for three quarters of transport emissions in 2013 (IEA, 2015).

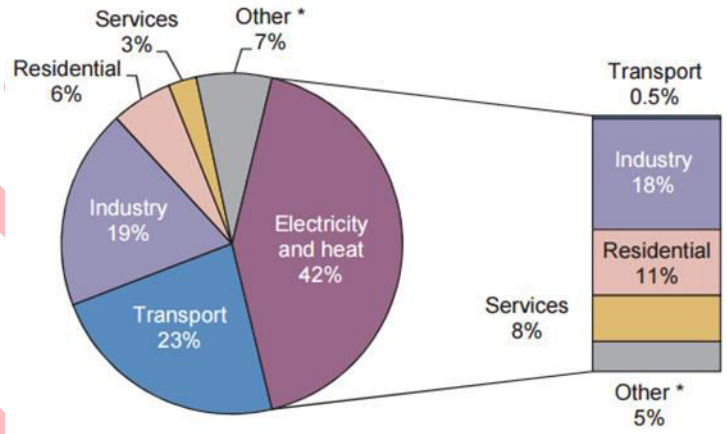

Figure 11. World CO2 emissions by sector in 2013 (IEA, 2015)

Economic expansion, rising per capita income, positive demographic trends and the rapid pace of urbanization have been the main drivers of energy demand, which is estimated to increase by around 6 percent per annum until 2023. If the small and medium enterprises are interested in making their processes more ecological, at the beginning it is important to focus on

implementation of initiatives of green logistics into such corporate strategies which will enable their implementation in the whole enterprise, and will have a positive impact on the offer of products and services (Bektas, Denisa, & Zdenka, 2015). Green logistics is therefore defined as efforts to examine ways of reducing these externalities and achieving a more sustainable balance between environmental, economic and social objectives. GSCM alone is not enough to improve financial performance but the manufacturers will need to extend their focus beyond organisational boundaries to their customers (Laari, Töyli, Solakivi, & Ojala, 2016).

REFERENCES

Arun, Kumar and Kwan, Tan, Albert (2003), Improving the performance of a computer company in supporting its reverse logistics operations in the Asia-Pacific region, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 33, nr. 1, pp. 59-74

Ala-Harja, H., & Helo, P. (2015). Reprint of "Green supply chain decisions – Case-based performance analysis from the food industry". *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 74*, 11-21. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.tre.2014.12.005

Alberg Mosgaard, M. (2015). Improving the practices of green procurement of minor items. *Journal of Cleaner Production, 90*, 264-274. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.11.077

Appolloni, A., Sun, H., Jia, F., & Li, X. (2014). Green Procurement in the private sector: a state of the art review between 1996 and 2013. *Journal of Cleaner Production, 85*, 122-133. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.106

Bektas, C., Denisa, M., & Zdenka, M. (2015). 4th World Conference on Business, Economics and Management (WCBEM-2015)Perception of Implementation Processes of Green Logistics in SMEs in Slovakia. *Procedia Economics and Finance, 26*, 139-143. doi:http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00900-4

Björklund, M. (2011). Influence from the business environment on environmental purchasing — Drivers and hinders of purchasing green transportation services. *Journal of Purchasing and Supply Management, 17*(1), 11-22. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.pursup.2010.04.002

Chapman, L. (2007). Transport and climate change: a review. *Journal of Transport Geography, 15*(5), 354-367. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2006.11.008

Chen, K., Shen, J., & Feng, M. (2014). Disruptions management of a supply chain under strategic subsidy policy for the demand-stimulating inventory. *Computers & Industrial Engineering, 76*, 169-182. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.cie.2014.07.030

Chiou, T.-Y., Chan, H. K., Lettice, F., & Chung, S. H. (2011). The influence of greening the suppliers and green innovation on environmental performance and competitive advantage in Taiwan. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 47*(6), 822-836. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.tre.2011.05.016

Chong, W. O., Chang, J., Parrish, K., Berardi, U., Tippayawong, K. Y., Tiwaratreewit, T., & Sopadang, A. (2015). Defining the future of sustainability and resilience in design, engineering and constructionPositive Influence of Green Supply Chain Operations on Thai Electronic Firms' Financial Performance. *Procedia Engineering, 118*, 683-690. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.proeng.2015.08.503

Chow, W. S., Madu, C. N., Kuei, C.-H., Lu, M. H., Lin, C., & Tseng, H. (2008). Supply chain management in the US and Taiwan: An empirical study. *Omega, 36*(5), 665-679. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.omega.2006.01.001

Diabat, A., & Govindan, K. (2011). An analysis of the drivers affecting the implementation of green supply chain management. *Resources, Conservation and Recycling, 55*(6), 659-667. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.resconrec.2010.12.002

G. Conzelman, V. Koritarov, (2002). Turkey Energy and Environmental Review, Task 7: Energy Sector Modeling, Center for Energy, Environmental, and Economic Systems Analysis (CEEESA), Argonne National Laboratory.

Gou, Q., Liang, L., Huang, Z., & Xu, C. (2008). A joint inventory model for an open-loop reverse supply chain. *International Journal of Production Economics, 116*(1), 28-42. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.ijpe.2008.07.009

Green Procurement Guidelines. (2006). *Manufacturing Engineering, 137*(4), 32-32.

Hall, J. (2000). Environmental supply chain dynamics. *Journal of Cleaner Production, 8*(6), 455-471. doi:http://dx.doi.org/10.1016/S0959-6526(00)00013-5

IEA, International Energy Agency. (2015). "CO2 Emissions from Fuel Combustion (2015 edition)

https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/CO2EmissionsTrends.pdf

IPCC, Intergovernmental Panel on Climate Chang. (2014). Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Edenhofer, O., R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, E. Farahani, S. Kadner, K. Seyboth, A. Adler, I. Baum, S. Brunner, P. Eickemeier, B. Kriemann, J. Savolainen, S. Schlömer, C. von Stechow, T. Zwickel and J.C. Minx (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA.

Khor, K. S., Udin, Z. M., Ramayah, T., & Hazen, B. T. (2016). Reverse logistics in Malaysia: The Contingent role of institutional pressure. *International Journal of Production Economics, 175*, 96-108. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.ijpe.2016.01.020

Laari, S., Töyli, J., Solakivi, T., & Ojala, L. (2016). Firm performance and customer-driven green supply chain management. *Journal of Cleaner Production, 112, Part 3*, 1960-1970. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.06.150

Mattioli, G. (2016). Transport needs in a climate-constrained world. A novel framework to reconcile social and environmental sustainability in transport. *Energy Research & Social Science, 18*, 118-128. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.erss.2016.03.025

Ninlawan, C., Seksan P., Tossapol K., & Pilada W. (2010). The Implementation of Green Supply Chain Management Practices in Electronics Industry. Proceedings of the International Multi Conference of Engineers and Computer Scientists, 17-19 March 2010 Hong Kong

OECD/ITF. (2015). The Carbon Footprint of Global Trade.

http://itf-oecd.org/sites/default/files/docs/cop-pdf-06.pdf

Potter, S. (2003). Transport energy and emissions: urban public transport. In: Hensher, D.A., Button, K.J. (Eds.), Handbooks in Transport 4: Handbook of Transport and the Environment. Elsevier, pp. 247–262.

Saboori, B., Sapri, M., & bin Baba, M. (2014). Economic growth, energy consumption and CO2 emissions in OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)'s transport sector: A fully modified bi-directional relationship approach. *Energy, 66*, 150-161. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.energy.2013.12.048

Sarkis, J., Zhu, Q., & Lai, K.-h. (2011). An organizational theoretic review of green supply chain management literature. *International Journal of Production Economics, 130*(1), 1-15. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.ijpe.2010.11.010

Seliger, G., Mohd. Yusof, N., Masoumik, S. M., Abdul-Rashid, S. H., Olugu, E. U., & Ghazilla, R. A. R. (2015). 12th Global Conference on Sustainable Manufacturing – Emerging PotentialsA Strategic Approach to Develop Green Supply Chains. *Procedia CIRP, 26*, 670-676. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.procir.2014.07.091

Seliger, G., Mohd. Yusof, N., Memari, A., Rahim, A. R. A., & Ahmad, R. B. (2015). 12th Global Conference on Sustainable Manufacturing – Emerging PotentialsAn Integrated Production-distribution Planning in Green Supply Chain: A Multi-objective Evolutionary Approach. *Procedia CIRP, 26*, 700-705. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.procir.2015.03.006

SIS, State Institute of Statistics (2003), Statistic yearbook of Turkey in 2002, Prime Ministry, Republic of Turkey, Ankara.

Singh, S. K., Paul, I. D., Bhole, G. P., & Chaudhari, J. R. (2014). 3rd International Conference on Materials Processing and Characterisation (ICMPC 2014)A Review on Green Manufacturing: It's Important, Methodology and its Application. *Procedia Materials Science, 6*, 1644-1649. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.mspro.2014.07.149

Tan, K. C. (2001). A framework of supply chain management literature. *European Journal of Purchasing & Supply Management, 7*(1), 39-48. doi:http://dx.doi.org/10.1016/S0969-7012(00)00020-4

Tang, S., Wang, W., Yan, H., & Hao, G. (2015). Low carbon logistics: Reducing shipment frequency to cut carbon emissions. *International Journal of Production Economics, 164*, 339-350. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.ijpe.2014.12.008

Tonanont, A., Yimsiri, S., Jitpitaklert, W., & Rogers, K.J. (2008). Performance evaluation in reverse logistics with data envelopment analysis. In: Proceedings of the 2008 Industrial Engineering Research Conference (pp. 764–769).

Zhu, Q., Feng, Y., & Choi, S.-B. The role of customer relational governance in environmental and economic performance improvement through green supply chain management. *Journal of Cleaner Production*. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.02.124

Zhu, Q., Sarkis, J., & Lai, K.-h. (2008). Green supply chain management implications for "closing the loop". *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 44*(1), 1-18. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.tre.2006.06.003

Zsidisin, G. A., & Siferd, S. P. (2001). Environmental purchasing: a framework for theory development. *European Journal of Purchasing & Supply Management, 7*(1), 61-73. doi:http://dx.doi.org/10.1016/S0969-7012(00)00007-1

UMTEB

EFFECTS OF MARITIME TRANSPORT UPON CLIMATE CHANGE

Veysel Tatar[1]

Abstract

Maritime shipping is integral to the global economy. Over 80 per cent of traded goods travel by ship. Transport accounts for 26% of global CO2 emissions and is one of the few industrial sectors where emissions are still growing. Global climate change has the potential to alter the environment as well as the ways humans interact with it. International maritime transport, like other economic sectors, faces a dual challenge in respect of climate change: the need to reduce its carbon emissions and, at the same time, adapt to the potentially wide-ranging impacts of climatic changes. With global warming, increasingly hardening of the meteorological conditions is considered as unfavorable effect.

Keywords: Climate Change, Maritime Transport, Global Warming.

DENİZ TAŞIMACILIĞININ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Abstract

Deniz taşımacılığı, küresel ekonominin ayrılmaz bir parçasıdır. Ticareti yapılan malların yüzde 80'inden fazlası gemilerle taşınmaktadır. Ulaşım, küresel CO_2 emisyonlarının % 26'sını oluşturur ve emisyonların hala büyüdüğü az sayıdaki sanayi sektöründen biridir. Küresel iklim değişikliği, çevrenin yanı sıra insanların kendisiyle etkileşime girme biçimlerini değiştirme potansiyeline sahiptir. Uluslararası deniz taşımacılığı, diğer ekonomik sektörler gibi iklim değişikliği konusunda da ikili bir meydan okuma ile karşı karşıyadır: karbon emisyonlarını azaltma ihtiyacı ve aynı zamanda iklim değişikliklerinin potansiyel olarak geniş kapsamlı etkilerine uyum sağlama ihtiyacının oluşması ve küresel ısınma ile birlikte, meteorolojik koşulların giderek sertleşmesi olumsuz etki olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Deniz Taşımacılığı, Küresel Isınma

[1] Artvin Çoruh Üniversitesi. Öğr.Gör., vtatar@artvin.edu.tr

INTRODUCTION

Transport is the only sector where greenhouse gas (GHG) emissions have *increased* (+14%) between 1990 and 2012 in the EU-28, notably for road transport (+17%) and international aviation (+93%) (Mattioli, 2016). Climate projections predict an increase in future climate variability. To ensure economically, socially and environmentally responsible transportation planning, it is necessary to consider future weather variations driven by climate change (Espinet, Schweikert, van den Heever, & Chinowsky, 2016). Urban areas are responsible for up to 70% of the production of carbon dioxide (CO_2) and other greenhouse gas (GHG) emissions causing global warming (Perez et al., 2015). Ships emit both to air and sea, and the main source of these emissions is the exhaust gas from fuel combustion in the ships engines (Lindstad, Bright, & Strømman, 2016). the climate change and global warming, considerable attention has been given in recent years to improving the shipping efficiency in order to reduce the total greenhouse gas (GHG) (e.g. CO_2) emission (Yuan, Ng, & Sou, 2016). Emissions from maritime transport account for 10–15% of global anthropogenic sulphur (SOx) and nitrogen oxide (NOx) emissions, and about 3% of global carbon dioxide (CO_2) emissions (Smith et al., 2014).

Current regulations provide emission limits for CO_2 for its climate change effects and for NO_x and SO_x for their health and environmental effects (Eide et al., 2013). In addition, several studies have indicated that there is a higher probability of heat waves and air pollution episodes in the future due to increased stagnation (Glotfelty, Zhang, Karamchandani, & Streets, 2016).

1. MARITIME TRANSPORT AND THE CLIMATE CHANGE CHALLENGE

Weather and climate have a profound influence on life on Earth. The concentration of the nitrogen oxides (NO and NO2) and of carbon monoxide (CO) are also increasing. Although these gases are not greenhouse gases, they play a role in the atmospheric chemistry and have led to an increase in tropospheric ozone, a greenhouse gas, by 40% since pre-industrial times (IPCC, 2001). The primary sources of air emissions from the Ports sector are diesel engines, which are used in ships, trucks, trains, cargo-handling equipment, and harbor craft. Diesel emissions include PM, NO_X, sulfur oxides (SO_X), hazardous air pollutants, and GHGs. As shown in Table 1, more ports are taking steps to quantify and reduce air emissions (USEPA, 2008).

Table 2: Emission Reduction Strategies Reported by Ports

	2005	2007
Have an emissions inventory	23%	42%
Have an emissions control or reduction strategy	25%	37%
Are using low-emission fuels	29%	47%
Have implemented program for diesel retrofits or replacements	NA	34%
Are using alternative enegy sources	NA	26%

Maritime transport emits around 1000 million tonnes of CO_2 annually and is responsible for about 2.5% of global greenhouse gas emissions (IMO, 2015). Shipping emissions are predicted to increase between 50% and 250% by 2050 – depending on future economic and energy developments. Emissions from maritime transport account for 3% of global greenhouse gas emissions today – equivalent to more than the total annual emissions of Germany – and this share is expected to rise to 5% by 2050. This is not compatible with the internationally agreed goal of keeping global warming below 2°C, which requires worldwide emissions to be at least halved from 1990 levels by 2050 Fig.1 (EC, 2013).

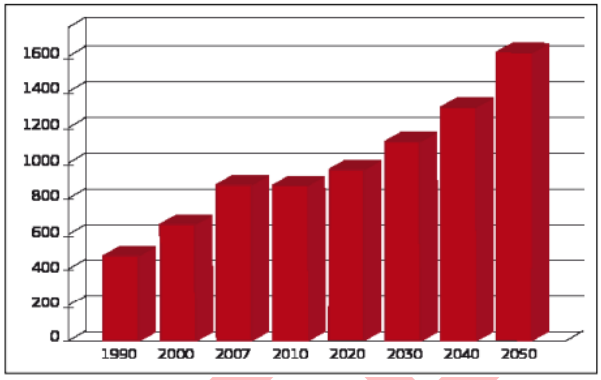

Figure 12. Rapid growth in CO2 emissions from international shipping

Source: EC, Time for international action on CO_2 emissions from shipping, (EC, 2013). http://ec.europa.eu/clima/policies/transport/shipping/docs/marine_transport_en.pdf

The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL) Treaty was agreed in 1973 to halt marine oil pollution from oil tankers. Since the 1950s, attempts had been made to restrict oil emissions into the marine environment by means of the International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil (OILPOL) (de Coninck, Fischer, Newell, & Ueno, 2008). The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) National Greenhouse Gas Inventories Programme, at the invitation of the Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice (SBSTA) of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), provides guidelines to assist countries to compile national inventories of greenhouse gases (Fitzgerald, Howitt, & Smith, 2011). The 1997 Air Pollution Conference was a historical response by the IMO to address air emissions from ships and their contribution to air pollution and other environmental problems. Especially the control of emissions of nitrogen oxides (NOx) and sulphur oxides (SOx) were subject of extensive discussion at the IMO prior to and during the Air Pollution Conference (IMO, 2005). In 2008, the IMO directed the first revision of the International

Convention for the Prevention of Pollution From Ships (MARPOL Annex VI) which resulted in substantial measures for a gradual worldwide reduction in SOx and NOx.

2. ENVIRONMENTAL SHIP INDEX (ESI)

The world's main ports are working to reduce greenhouse gas (GHG) while continuing their roles as transport and business centres. This is called the World Ports Climate Initiative (WPCI). The ESI was the focus of significant attention during the process to develop the World Ports Climate Declaration (WPCD) and its continued development and increasing use represents one of the main achievements of the WPCI (OECD, 2013). Ports are major sources of air pollutants that affect the health of people living in nearby communities, as well as contributing significantly to regional air pollution problems (Bailey & Solomon, 2004). Worldwide, marine vessels pour out 14% of the NO*x*, and 5% of the SO*x* from all fossil fuel sources (Corbett et al., 2001).

The overall ESI formula is built up of different parts for NOx, SOx and CO_2. The weight of the ESI_NOx in the overall index is twice the weight of ESI_Sox (WPCI, 2010).

$$ESI_{(overall)} = \frac{1}{3.1}\left(2 * ESI_{NO_x} + ESI_{SO_x} + RR\_CO_2\right) \quad (1)$$

Where:

ESI_NOx is the environmental ship index for NOx.

ESI_SOxis the environmental ship index for SOx.

RR_CO2 is the reward for reporting on ship energy effi ciency based on the EEOI or a SEEMP.

To calculate the ESI points of a ship, the information needed is summarized in Table 2.

Table 3. Data needed for ESI calculation

	ESI NO_x	ESI SO_x	RR_CO_2
Document	**EIAPP certificate**	**Bunker delivery notes over 1 year**	**EEOI reporting or ship energy efficiency management plan**
Data needed	Rated power (kW) and rated engine speed (rpm) main engine	Average fuel sulphur content per bunkering per kind of fuel (%)	Submission of EEOI reporting or ship energy efficiency manage-ment plan
	Rated power (kW) and rated speed (rpm) auxiliary engines	Amount of fuel, per kind of fuel, bunkered per delivery (ton)	
	Actual No_x emission value (g/kWh)		

3. ENVIRONMENT AND CARBON EMISSIONS

International maritime transport, like other economic sectors, faces a dual challenge in respect of climate change: the need to reduce its carbon emissions and, at the same time, adapt to the potentially wide-ranging impacts of climatic changes. Given the vital importance of international maritime transport for global trade, meeting the climate change challenge is imperative. With 80% of the volume of world trade carried by sea, international shipping and ports provide crucial linkages in global supply-chains and are essential for the ability of all countries, including those that are landlocked, to access global markets.

The global shipping industry is firmly on track to reduce its CO2 emissions per tonne-kilometre by more than 20% by 2020, with significant further reductions going forward. Global shipping, which transports around 90% of world trade, only produced about 2.2% of the world's total GHG emissions during 2012 compared to 2.8% in 2007. Total shipping emissions have reduced by over 10% during the same period (IMO, 2015).Forecast scenarios for the medium term suggest that international shipping carbon emissions could increase 50–250 per cent by 2050, depending on economic growth and global energy demand. Equally, international freight, including maritime transport, is projected to more than quadruple by 2050, with associated CO2 emissions generated by all modes engaged in the international trade between 2010 and 2050 growing by a factor of 3.9 (International Transport Forum/OECD, 2015).

Environmental management system has become one of the main tools used by companies to handle the environmental aspects and the impacts that their activities have on the environment. The first version of ISO 14001 (Environmental Management System: Requirements with guidance

for use), the EMS standard from the International Organization for Standardization (ISO) was launched in 1996 (Lucila M. S. Campos, 2012). The ISO 14000 family of standards provides practical tools for companies and organizations of all kinds looking to manage their environmental responsibilities. EMAS and ISO 14001. These schemes provide a third-party guarantee of environmental "excellence", which is able to give an advantaged position (with respect to their competitors) to those organizations that, by adopting EMAS or ISO 14001, commit themselves to improve the environmental performance (Iraldo, Testa, & Frey, 2009). In 1987, the World Commission on the Environment and Development of the United Nations published the report "Our Common Future" in which sustainable development is defined as the principle of "meeting the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" (To & Lee, 2014). ISO 14001 or EMAS, provide benefits on environmental and economic performances (Fresner & Engelhardt, 2004). Effective port environmental management needs to take into account the potential impacts on the environment, mitigating options, methods of prediction, information on environmental indicators and legislation (PPRISM, 2012). The ECOPORTS project also develops tools that will help port administrations to put the recommendations of the 2001 Environmental Review into action (for instance, the Port Environmental Review System (PERS) can be used as a standard for the implementation of these recommendations) (ESPO, 2003). In 1974, the European Commission set up a Port Working Group, consisting of port authority representatives from Europe's major ports. Early 1993, the European Sea Ports Organisation was born out of this working group, as an independent lobby for seaport interests (ESPO, 2012). As part of the Environmental Performance Review, the environmental priorities of the sector have been redefined. Priority issues change their ranking with time but certain components retain their significance for the sector (ESPO, 2013).

In 1994, the Europen Sea Ports Organisation (ESPO) published its first Europen Enviromental Code Of Practise. This code was intended to be an expression of the collective commitment of the European port administrations to environmental improvement (Hooydonk, 2006). ISO 14001:2015 specifies the requirements for an environmental management system that an organization can use to enhance its environmental performance (ISO, 2015).

CONCLUSION

CO2 emissions and climate change likely represents a loop, as presented in Fig. 2. If this is the case, this relationship implies that climate change may be self-reinforced by influencing energy demand, energy consumption and CO2 emissions, and accordingly, the process of global warming may be faster than is commonly expected (Hao, Chen, Wei, & Li, 2016). However, the take-up of available cost-efficient technologies and operational solutions remains lower than expected due to a number of market barriers.

Solution	Relative CO_2 savings	Savings/Costs per tonne CO_2	Take-up 2007	Take-up 2011
Speed reduction	17-34%	- 280 €/t	0%	50%
Propeller & rudder upgrade	3-4%	- 150 €/t	0%	0%
Hull coating	2-5%	- 280 €/t	0%	50%
Waste heat recovery	2-6%	+ 60 €/t	0%	0%
Optimisation of trim & ballast	1-3%	- 200 €/t	0%	50%
Propeller polishing	1-3%	- 280 €/t	75%	75%
Hull cleaning	1-5%	- 200 €/t	75%	75%
Main engine tuning	1-3%	- 250 €/t	75%	75%
Autopilot upgrade	1-1.5%	- 280 €/t	75%	75%
Weather routing	1-4%	- 280 €/t	75%	75%

Figure 13. The 10 most effective CO2 emissions

Source: European Commission, Time for international action on CO2 emissions from shipping, (EC,2013).

A sustainable port is one in which the port authority together with port users, proactively and responsibly develops and operates, based on an economic green growth strategy, on the working with nature philosophy and on stakeholder anticipation, starting from a long term vision on the area in which it is located and from its privileged position within the logistic chain, thus assuring development that anticipates on the needs of future generations. Among various motivations for green activities, the rise of environmental awareness can be critical to the development of a firm's green strategies (Luan, Tien, & Chen, 2016). Table 2 presents the full time series of shipping CO2 emissions compared with global total CO2 emissions. All data are calculated using the bottom-up

method and the results of this study are compared with the Second IMO GHG Stdy 2009 results in Figure 3 (all shipping).

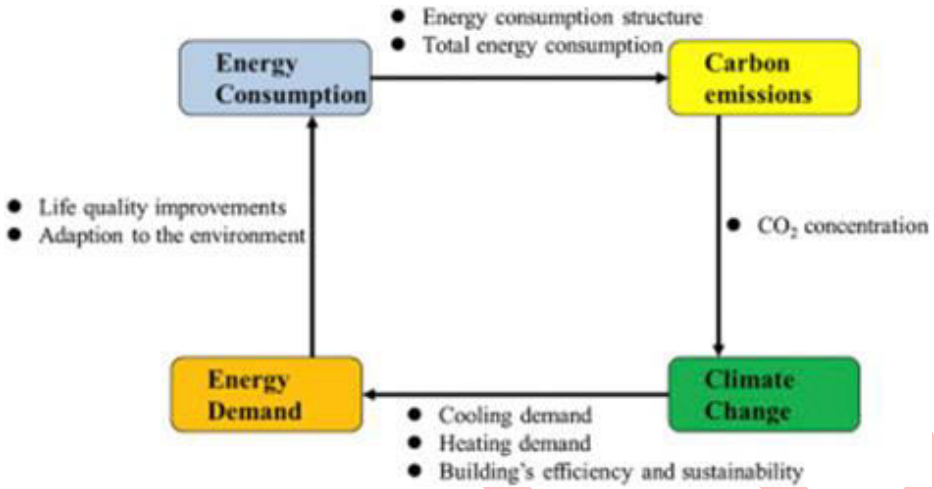

Figure 14. The relationship among energy demand, energy consumption, carbon emissions and climate change

Table 4. Shipping CO2 emissions compared with global CO2 (values in million tonnes CO2

Year	Global CO_2	Total shipping	% of global	International shipping	% of global
2007	31,409	1,100	3,5%	885	2,8%
2008	32,204	1,135	3,5%	921	2,9%
2009	32,047	978	3,1%	855	2,7%
2010	33,612	915	2,7%	771	2,3%
2011	34,723	1,022	2,9%	850	2,4%
2012	35,640	938	2,6%	796	2,2%
Average	**33,273**	**1,015**	**3,1%**	**846**	**2,6%**

Source: IMO, Third IMO Greenhouse Gas Study 2014 Executive Summary, http://www.imo.org/en/OurWork/Environment/PollutionPrevention/AirPollution/Documents/Third%20Greenhouse%20Gas%20Study/GHG3%20Executive%20Summary.pdf (IMO, 2015).

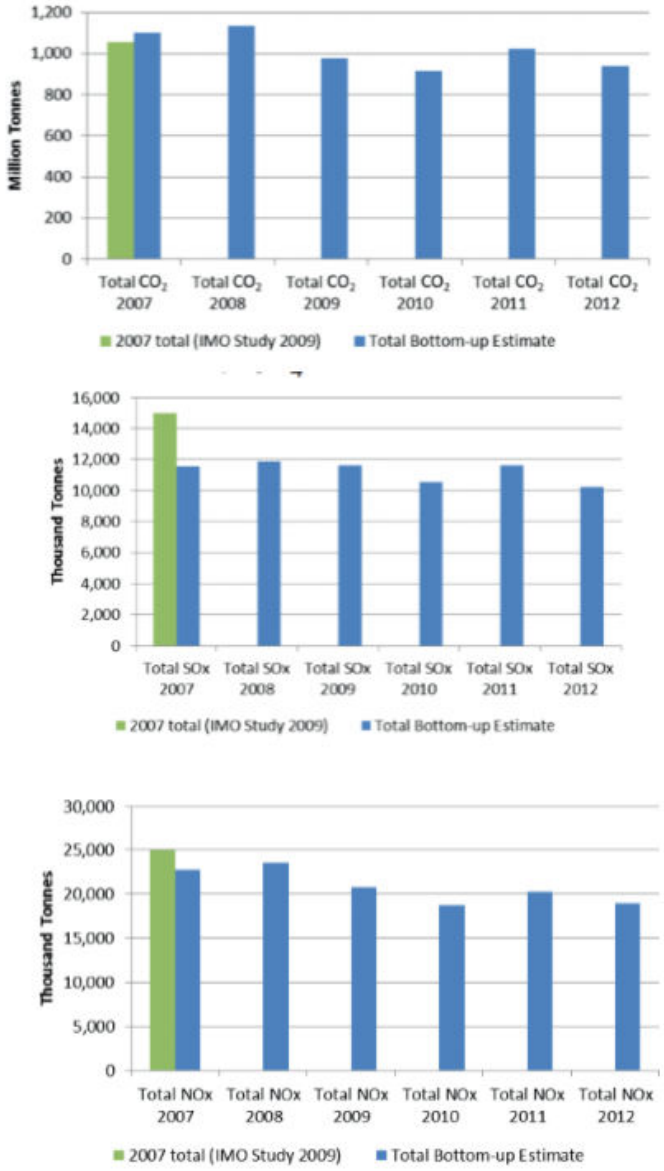

Figure 4. Time series of bottom-up results for GHGs and other substances (all shipping)

Source: IMO, Third IMO Greenhouse Gas Study 2014 Executive Summary, (IMO, 2015). http://www.imo.org/en/OurWork/Environment/PollutionPrevention/AirPollution/Documents/Third%20Greenhouse%20Gas%20Study/GHG3%20Executive%20Summary.pdf (IMO, 2015)

REFERENCES

Bailey, D., & Solomon, G. (2004). Pollution prevention at ports: clearing the air. *Environmental Impact Assessment Review, 24*(7–8), 749-774. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2004.06.005

Corbett et al., (2001). Corbett J, Fishbeck P, Sources and Transport of Air Pollution from Ships: Current Understanding, Implications, and Trends, 2001 Conference on Marine Vessels and Air Quality, EPA Region 9, Feb. 2001, San Francisco, California; http://www.epa.gov/region09/air/marinevessel/.

Espinet, X., Schweikert, A., van den Heever, N., & Chinowsky, P. (2016). Planning resilient roads for the future environment and climate change: Quantifying the vulnerability of the primary transport infrastructure system in Mexico. *Transport Policy, 50*, 78-86. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.tranpol.2016.06.003

de Coninck, H., Fischer, C., Newell, R. G., & Ueno, T. (2008). International technology-oriented agreements to address climate change. *Energy Policy, 36*(1), 335-356. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2007.09.030

EC (European Commission). (2013). Europe's Seaports 2030: Challenges Ahead. Press Release Database. Available at: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-448_en.htm> (accessed: 27/04/2015)

European Commission (EC), (2013). Time for international action on CO2 emissions from shipping.
http://ec.europa.eu/clima/policies/transport/shipping/docs/marine_transport_en.pdf

ESPO. (2013). *Port Performance Dashboard*. http://www.espo.be/media/espopublications/espo_dashboard_2013%20final.pdf

ESPO(European Sea Ports Organisation). (2003). Environmental Code of Practice. ESPO, Brussels. On-line <www.espo.be/publications/English%20ENVIRONMENTAL%20POLICY%20CODE.pdf>

ESPO. (2012) Green Guide: Towards Excellence in Port Environmental Management and Sustainability. ESPO, Brussels.

http://www.espo.be/media/espopublications/espo_green%20guide_october%202012_final.pdf

Eide et al., (2013). M.S. Eide, S.B. Dalsøren, Ø. Endresen, B. Samset, G. Myhre, J. Fuglestvedt, T. Berntsen Reducing CO_2 from shipping – do non-CO_2 effects matter Atmos. Chem. Phys., 13 (2013), pp. 4183–4201 http://dx.doi.org/10.5194/acp-13-4183-2013 2013

Fitzgerald, W. B., Howitt, O. J. A., & Smith, I. J. (2011). Greenhouse gas emissions from the international maritime transport of New Zealand's imports and exports. *Energy Policy, 39*(3), 1521-1531. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2010.12.026

Glotfelty, T., Zhang, Y., Karamchandani, P., & Streets, D. G. (2016). Changes in future air quality, deposition, and aerosol-cloud interactions under future climate and emission scenarios. *Atmospheric Environment, 139*, 176-191. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.atmosenv.2016.05.008

Hao, Y., Chen, H., Wei, Y.-M., & Li, Y.-M. (2016). The influence of climate change on CO2 (carbon dioxide) emissions: an empirical estimation based on Chinese provincial panel data. *Journal of Cleaner Production, 131*, 667-677. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.04.117

Hooydonk, E.V., (2006). The Impact of EU Environmental Law on Waterways and Ports, Antwerp Apeldorn, Maklu Publishers

IMO,(2015). Third IMO GHG Study 2014 Executive Summary and Final Report

http://www.imo.org/en/OurWork/Environment/PollutionPrevention/AirPollution/Documents/Third%20Greenhouse%20Gas%20Study/GHG3%20Executive%20Summary%20and%20Report.pdf

ISO. (2015). Environmental management systems -- Requirements with guidance for use ISO 14001:2015

http://www.iso.org/iso/home/store/catalogue_ics/catalogue_detail_ics.htm?csnumber=60857

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), (2001). Climate Change 2001: The Scientific Basis http://www.ipcc.ch/ipccreports/tar/wg1/pdf/WG1_TAR-FRONT.PDF

International Transport Forum/OECD (2015). ITF Transport Outlook 2015. Paris

Iraldo, F., Testa, F., & Frey, M. (2009). Is an environmental management system able to influence environmental and competitive performance? The case of the eco-management and audit scheme (EMAS) in the European union. *Journal of Cleaner Production, 17*(16), 1444-1452. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2009.05.013

Luan, C.-J., Tien, C., & Chen, W.-L. (2016). Which "green" is better? An empirical study of the impact of green activities on firm performance. *Asia Pacific Management Review, 21*(2), 102-110. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.apmrv.2015.12.001

McGuire, W. (2014). The effect of ISO 14001 on environmental regulatory compliance in China. *Ecological Economics, 105*, 254-264. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.06.007

To, W. M., & Lee, P. K. C. (2014). Diffusion of ISO 14001 environmental management system: global, regional and country-level analyses. *Journal of Cleaner Production, 66*, 489-498. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.076

PPPRISM. (2012). Port Performance Indicators: Selection and Measurement (PPRISM). Project Executive Report http://www.espo.be/media/pages/12-01-25_-_PPRISM_WP4_Deliverable_4.2_Website.pdf

Perez, L., Trüeb, S., Cowie, H., Keuken, M. P., Mudu, P., Ragettli, M. S., . . . Künzli, N. (2015). Transport-related measures to mitigate climate change in Basel, Switzerland: A health-effectiveness comparison study. Environment International, 85, 111-119. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.envint.2015.08.002

United States Environmental Protection Agency (USEPA), (2008). Planning for climate change impacts at U.S. Ports. White Paper prepared by ICF International for the USEPA

World Ports Climate Initiative (WPCI), (2010). Results From Questionnaire on Onshare Power Supply http://wpci.iaphworldports.org/data/docs/onshore-power-

supply/library/1266503470_microsoftword-reportonshorepowersupplyquestionnairefebruary2010.pd

Yuan, J., Ng, S. H., & Sou, W. S. (2016). Uncertainty quantification of CO2 emission reduction for maritime shipping. Energy Policy, 88, 113-130. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2015.10.020

UMTEB

ÇAKIŞMA KONTROLLÜ DERS PROGRAMI HAZIRLAMA UYGULAMASI

Ahmet Çelik[1]

Özet

Eğitim kurumlarının, eğitim öğretim dönem başlarında yapmaları gereken en önemli ve gerekli çalışma ders programının hazırlanmasıdır. Ders programı hazırlanırken dersliklerin, laboratuvarların sınırlı olması, öğretim elemanlarının sınırlı olması durumunda planlı şekilde dersliklerin, laboratuvarların, bölümlerin ve öğretim elemanlarının verimli şekilde zaman planlamasını sağlar. Şimdiye kadar bazı Web tabanlı derslik hazırlama uygulamaları gerçekleştirilmiş, ancak herkesin kullanımına paylaşılmamıştır. Bununda yanında web tabanlı bir program olduğunda güvenilir sunucular üzerinde verilerin tutulması önemli bir noktadır. Ayrıca web ortamında bazı ücretli programlarda mevcuttur. Ders programı yapılırken en büyük problem, çakışmayla karşılaşılmasıdır. Derslikte aynı anda başka bir dersin olması, bölümün aynı saatte başka dersinin olması, öğretim elemanının başka dersinin olması çakışma meydana getirir. Bilgisayar ortamında çakışma kontrollü basit bir uygulamanın olması bütün eğitim kuruluşlarının kullanabileceği bir program olması faydalı olacaktır. Geliştirilen program Excel tabanlı herkesin kullanabileceği ücretsiz dağıtımı planlanan elastik, kullanışlı tüm eğitim kurumlarına yönelik bir programdır. Program, dersliklerin, öğretim elemanlarının, bölümlerin boş zamanlarını da göstererek, hızlı bir ders programı yapılmasını sağlar. Program, herkes tarafından bilinen Excel ara yüzünü kullandığından öğrenilmesi çok kolaydır. Program konferansta tanıtıldıktan sonra isteyen herkesle paylaşılacaktır. Program, Excel makroları kullanmaktadır. Bu makrolar, Ofis 2010 ve üzeri yazılıma sahip tüm bilgisayarlarda çalışmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ders programı, Makro, Ofis, Zaman planlama, Çakışma

PREPARATION COURSE PROGRAM APPLICATION WITH CLASH CONTROL

Abstract

Preparation of the most important and necessary work is course program that educational institutions should make at the beginning of education and training period. While preparing

[1] Öğr. Grv. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Tavşanlı MYO, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, ahmet.celik@dpu.edu.tr

course program, in the case of the limited classrooms, laboratories, and lecturers that planned time efficiently. Up to now some web-based course preparation applications have been implemented, but not shared for everyone. It is important to keep data on reliable servers when web-based program working. There is also some paid programs on the web. The biggest problem when making a course program is encountering clash of course. Having another lesson at the same time in the one classroom, having another lesson at the same time of the department end of the lecturer come into clash. Having a simple application with conflicting control in the computer environment, be useful for all education institutions. The developed program in Excel that is a program for all educational institutions flexible and convenient to use and planning free distribution to everyone. The program provides a quick lesson schedule, showing the free times of classrooms, lecturers and departments.

The program is very easy to learn because it uses the general Excel interface. The program shared if wanted after conference program. Excel macros used in program. These macros running on Office 2010 and upper versions in all computers

Keywords: Course Program, Macro, Office, Scheduling, Clash

1.GİRİŞ

Ders programları eğitim öğretimin en önemli parçasıdır. Bir bilgisayar tarafından tüm parametrelerin otomatik atanması ders programının yapılması sağlar ancak sınırlandırmaların tümünün en başta girilmesi gerekir. Ders programları, dersliklerin sınırlı olması durumunda ekonomik zaman planlaması yaparak çok büyük kolaylık sağlamaktadır.

Günümüzdeki teknolojik ve bilimsel gelişmelere bağlı olarak büyük veri kümeleriyle karşılaşılmaktadır. Büyük veri kümelerinin işlenebilmesi için bilgisayarlara ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüz bilgi çağında bilgisayar önemli bir araç durumunda ve hızlı işlemler gerçekleştirmektedir. Eğitim aşamalarının tümünde de bilgisayarlardan faydalanılmaktadır (Akkoyunlu,1998). Ders program uygulamalarından bazıları sunucu üzerinden çalışabilir. Bu şekilde çakışma kontrollü farklı bölümlerinde programa ulaşması sağlanabilir (Karadağ, 2009). Ders programlarının web tabanlı olarak yapılması da mümkün ve kullanışlı olabilmektedir. Web tabanlı olması konum sınırlamasını ortadan kaldırmakta ve istenilen yerde ders programının planlanması gerçekleşmektedir (Harmanşah,2011).

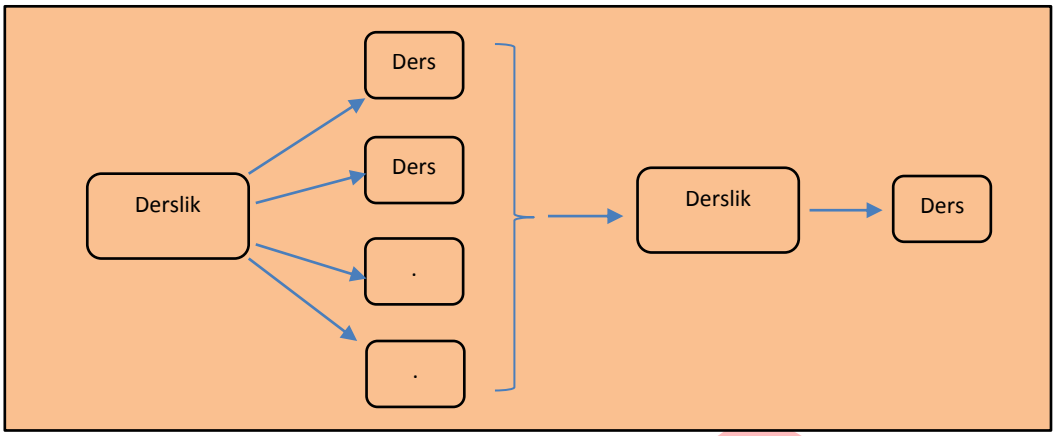
Dimopoulou ve Miliotis (2001) yaptıkları bir çalışmada ders programı ve sınav programı uygulamasını gerçekleştirmişler. Yapılan uygulama esnek ve alternatif önerileri de sunmaktadır. Ayrıca yaptıkları çalışmada sayısal programlama kullanarak doğrusal bir model kullanmışlardır. Atanak ve Hocaoğlu (2005) yaptıkları çalışmada; ders programı uygulamasının Genetik Algoritmalar kullanılarak nasıl gerçekleştirilebileceğini göstermişlerdir. Birçok parametrenin dikkate alınması gerektiğinde Genetik algoritmaların kullanılması fayda sağlamakta ve kısa sürede sonuç alınmaktadır. Akmeşe ve Küce (2013) de Osmancık Ömer Derindere meslek yüksekokuluna ait bilgiler kullanılarak web tabanlı zaman ve konuma bağımlı olmayan ders yerleştime uygulaması gerçekleştirmişlerdir. Yapılan uygulamada internet ortamının kolaylıklarından faydalanılmıştır. Zaman planlaması uygulamalarında karınca algoritması da kullanılmaktadır.

Bu çalışma; Dumlupınar Üniversitesi Tavşanlı Meslek Yüksekokulunun ders programlarının hazırlanması için tasarlanmıştır. Yapılan program şuanda sorunsuz bir şekilde kullanılmaktadır.

2. ÇAKIŞMA KONTROLÜ

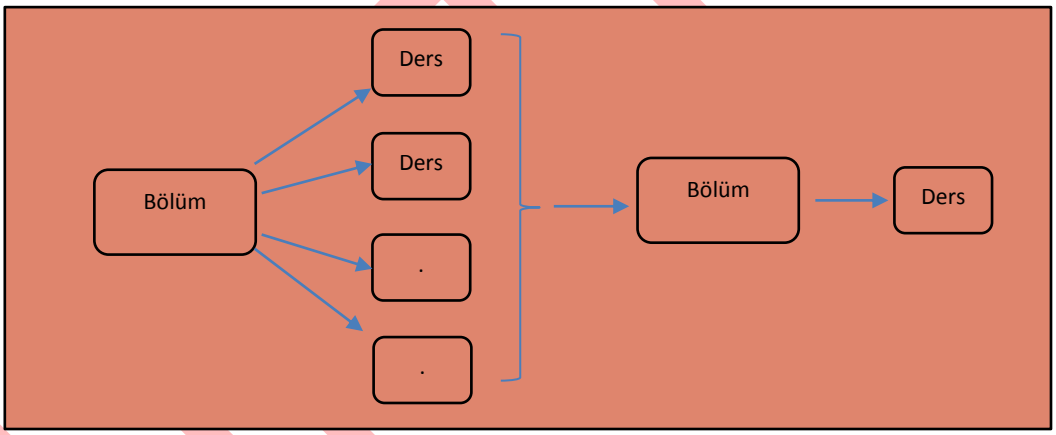
Ders programın en önemli bölümü olan çakışma kontrolü, derslikte aynı anda başka dersin olmaması, bir öğretim elemanının aynı zaman diliminde başka dersinin olmaması ve bir bölümün yada programının aynı zaman diliminde başka dersininin olmamasını kontrol eder.

Şekil 1.a da bir derslikte farklı derslerin olabileceği, ancak sadece bir dersin bir zaman diliminde olabileceğini göstermektedir. Çünkü aynı anda başka bir dersin bir derslikte olması mümkün değildir.

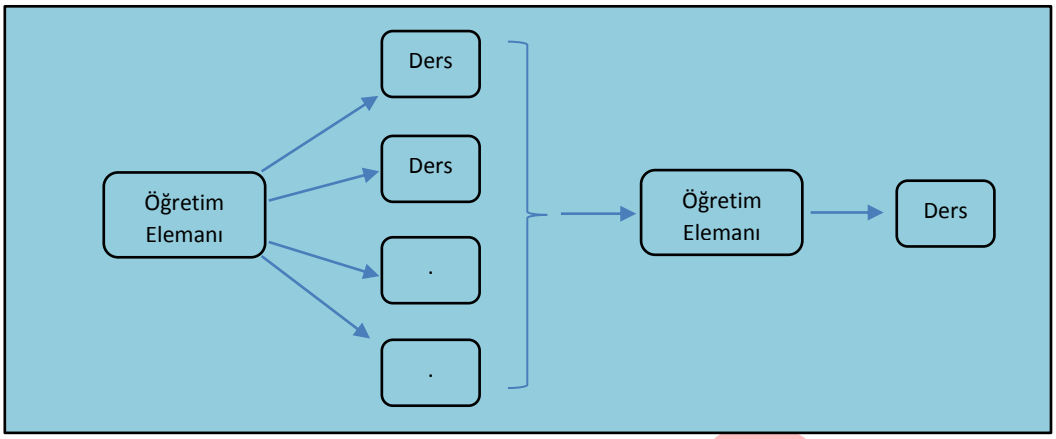
Şekil 1.a: Derslik ders çakışması

Şekil 1.b. de ise bir bölümün bir dönemde birçok dersinin olabileceğini, ancak bir zaman diliminde sadece bir dersin olabileceğini göstermektedir. Çünkü aynı anda bir bölümün başka dersininin olması mümkün değildir.

Şekil 1.b: Bölüm ders çakışması

Şekil 1.c. de ise bir öğretim üyesinin/elemanının bir dönemde birçok dersinin olabileceğini, ancak bir zaman diliminde sadece bir dersin olabileceğini göstermektedir. Çünkü aynı anda bir öğretim üyesi/elmanı başka bir dersi yürütemez.

Şekil 1.c: Öğretim Elemanı ders çakışması

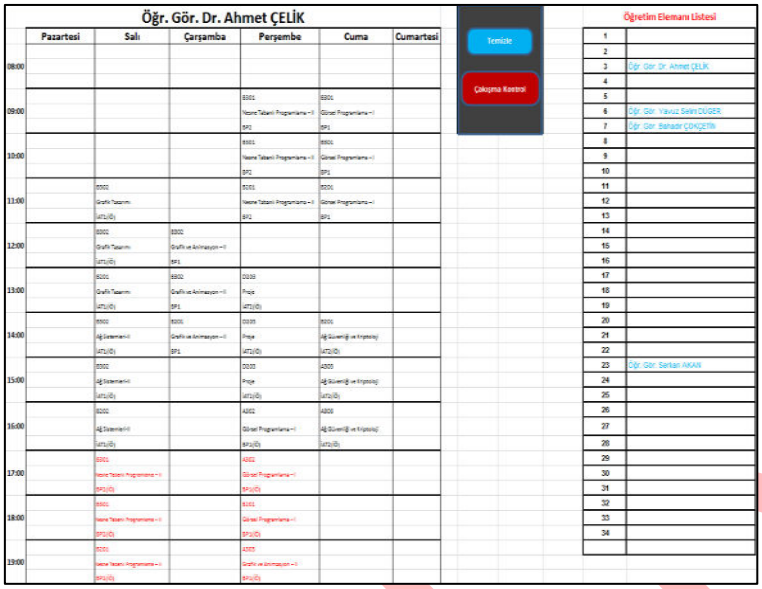
Şekil 2 de bir öğretim elmanın aynı anda birden fazla dersinin olması durumunda çakışmayı tespit ettiği görülmektedir. Çakışma durumunda; hem çakışma zaman dilimi hücresi kırmızı olarak işaretlenmekte hem de mesaj bildirimide yapılabilmektedir. Çakışma zaman diliminin olduğu ders programı bölümüne gidilerek çözüm bulunabilir.

Şekil 2: Çakışma Bidirimi

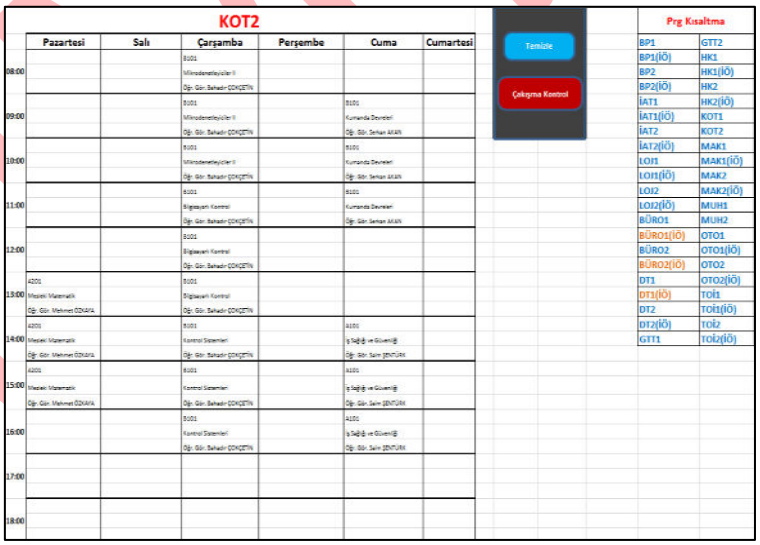
3. UYGULAMA BÖLÜMÜ

Programın birinci aşaması öğretim üyesinin/elemanının ders programın tespit etmek ve çakışma varsa bunu göstermektedir. Ders programı içindeki bütün veriler kıyaslanarak seçilen öğretim elemanına ait dersler saat ve gün değerlerinin olduğu tabloda gösterilir (Şekil 3).

Şekil 3: Öğretim Elemanı/Üyesi Ders Programı

Programın ikinci aşaması bir bölüme ait ders programın tespit etmek ve çakışma varsa bunu göstermektir. Ders programı içindeki bütün veriler kıyaslanarak seçilen bölüme ait dersler saat ve gün değerlerinin olduğu tabloda gösterilir (Şekil 4).

Şekil 4: Bölüm Ders Programı

Programın üçüncü aşaması bir sınıfa ait ders programın tespit etmek ve çakışma varsa bunu göstermektir. Ders programı içindeki bütün veriler kıyaslanarak seçilen sınıfa ait dersler saat ve gün değerlerinin olduğu tabloda gösterilir (Şekil 5).

Şekil 5. Derslik Ders Programı

4. PROGRAM KOD BÖLÜMÜ

```
Dim sayfa As Worksheet
Set sayfa = Sheets("Ders_Prg")

'*************Pazartesi için Çakışma Kontrolü **************
 '08:00 için
 For i = 3 To 400
 If ((sayfa.Cells(i, 10).Value = "Pazartesi") And (Cells(1, 1).Value = sayfa.Cells(i, 12).Value)) Then '*

     'Pazartesi 08:00 için
     If ((Cells(5, 2).Value <> "") And (Cells(5, 2).Value <> sayfa.Cells(i, 9).Value)) Then Cells(5, 2).Interior.Color = RGB(255, 0, 0)

     Cells(3, 2).Value = sayfa.Cells(i, 1).Value
     Cells(4, 2).Value = sayfa.Cells(i, 2).Value
```

```
        Cells(5, 2).Value = sayfa.Cells(i, 9).Value
        End If
Next i
'08:00 için
'09:00 için
For i = 3 To 400
 If ((sayfa.Cells(i, 10).Value = "Pazartesi") And (Cells(1, 1).Value = sayfa.Cells(i, 13).Value)) Then
            'Pazartesi 09:00 için
        If ((Cells(8, 2).Value <> "") And (Cells(8, 2).Value <> sayfa.Cells(i, 9).Value)) Then Cells(8, 2).Interior.Color = RGB(255, 0, 0)
        Cells(6, 2).Value = sayfa.Cells(i, 1).Value
        Cells(7, 2).Value = sayfa.Cells(i, 2).Value
        Cells(8, 2).Value = sayfa.Cells(i, 9).Value
      End If
Next i
'09:00 için
'10:00 için
 For i = 3 To 400
 If ((sayfa.Cells(i, 10).Value = "Pazartesi") And (Cells(1, 1).Value = sayfa.Cells(i, 14).Value)) Then
            'Pazartesi 10:00 için
        If ((Cells(11, 2).Value <> "") And (Cells(11, 2).Value <> sayfa.Cells(i, 9).Value)) Then Cells(11, 2).Interior.Color = RGB(255, 0, 0)
        Cells(9, 2).Value = sayfa.Cells(i, 1).Value
        Cells(10, 2).Value = sayfa.Cells(i, 2).Value
        Cells(11, 2).Value = sayfa.Cells(i, 9).Value
      End If
 Next i
'10:00 için
```

5. SONUÇ

Dersliklerin doğru planlanması, öğretim elemanlarının zamanlarının doğru planlanması ve bölümlerin derslerinin doğru planlaması eğitim öğretimin en önemli parçasıdır. Aynı anda bir konumun başka iki veya daha fazla görev için planlanması, bir öğretim akademisyenin aynı anda farklı derslere girmesi ve bir bölümün öğrencilerinin aynı anda farklı derslere girmesi mümkün değildir. Çakışma durumunda çözümler ise derslikler için farklı dersliklerin temin edilmesi, bölümlerin farklı zaman dilimine derslerinin konulması ve öğretim üyeleri/elemanları için ise farklı zaman dilimine derslerinin konulması durumunda çözüme ulaşılabilir. Ders programındaki çakışmaların gözle kontrol edilmesi de mümkündür ancak bu çok zaman alabilmekte ve hata yapma oranı artmaktadır. Ders programı yüzlerce veriden oluşabilmektedir ve bu verilerinin bir insan tarafından kontrol edilmesi çok güvenilir olmayabilir.

Ders çakışmalarının bir bilgisayar yazılımı tarafından kontrol edilmesi ise dakikalar veya saniyeler içinde gerçekleşebilmektedir. Bunun için iyi bir yazılımcı tarafından bütün yönleriyle verilerin incelenerek program yapılması gerekir. Yazılımı gerçekleştiren kişinin eğitim öğretim süreci içinden biri olması durumunda başarı oranı daha artacaktır. Bu çalışmada Excel makro temelli gerçekleştirilen program, ilköğretimden üniversiteye kadar bütün eğitim aşamalarında esnek şekilde kullanılabilir.

5. KAYNAKLAR

[1] Akkoyunlu, B., (1998), Çağdaş Eğitimde Yeni Teknolojiler, Anadolu Üniversitesi, ISBN:975-492-77.

[2] Karadağ, M., (2009), Gazi Eğitim Fakültesi Elektronik Dersane Koodinasyon Sistemi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

[3] Harmanşah, C., Seylan N., Sözeri, V., Önal, A., (2011), Web Tabanlı Derslik Yerleştirme Sistemi XVI. Türkiye'de İnternet Konferansı, Ege Üniversitesi İzmir.

[4] Dimopoulou, M. and Miliotis, P., (2001), Implementation of a University Course and Examination Timetabling System, European Journal of Operational Research, Volume 130, Issue 1, 202-213.

[5] Atanak, M. and M., Hocaoğlu, F. O., (2005), Genetik Algoritmalarla Ders Programı Hazırlama Otomasyonu Tasarımı, III.Otomasyon Sempozyumu ve Sergisi, Denizli.

[6] Akmeşe, Ö. F., and Küce, S. T., (2013), Web Tabanlı Ders Yerleştirme Programı], Hitit Üniversitesi, Çorum.

UMTEB

OPENCV KÜTÜPHANESİ KULLANARAK BİR GÖRÜNTÜ İŞLEME UYGULAMASI

Ahmet Çelik[2] İsmet Çelik[3]

Özet

Bilgisayarlar günümüzde her alanda kullanılmakta ve hayatı kolaylaştırmaktadır. Bilgisayar destekli görüntü işleme kullanılarak görüntülerin işlenmesi ve kararların verilmesi bu alanlardan biridir. Bilgisayar, yapısındaki donanımların görev paylaşımları sayesinde aynı anda birçok işlevi çok hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Bir görüntü piksellerden oluşmaktadır ve bir görüntü üzerinde milyonlarca piksel olabilmektedir. Pikseller yeşil, kırmızı ve mavi renklerden oluşmaktadır. Piksellerin renk farklılıkları kıyaslanarak ya da renkleri belirten değerler üzerinde hesaplamalar yapılarak görüntüler işlenebilir. Renklerin her biri 0 ile 255 arasında değer alabilmektedir. Görüntülerin pikselleri üzerinde yapılan bütün işlemler, bilgisayarların en çok performans harcadığı olaylardır. Görüntü üzerinde işlem yapan birçok paket program vardır ancak sınırlı ve sadece tek görüntü üzerinde kullanıcı destekli işlemler yapabilmektedir. Bu programlar otomatik olarak çalışmamaktadır. Ancak otomatik çalışan bir bilgisayar kodu yazılarak, aynı adres içindeki bütün görüntüler sırayla ya da paralel olarak aynı işleme tabi tutulabilir. Bilgisayarların programlanması için C, C++, C#, java, phyton, delphi gibi programlama dilleri kullanılmaktadır. Ancak bu programlama dilleriyle görüntüleri işleyebilmek için ayrıca görüntü işleme kütüphanesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada C++ programlama dili kullanılarak, bir açık kaynak kodlu bilgisayar görüntü işleme kütüphanesi olan OpenCV kullanılmıştır. OpenCV kütüphanesi yapısındaki 500 üzerindeki fonksiyon yardımıyla görüntüler üzerinde birçok işlemi hızlı bir de yapabilmektedir.

Anahtar Kelimeler : OpenCV, Görüntü işleme, Programlama, Performans, Piksel

[2] Öğr. Grv. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Tavşanlı MYO, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, ahmet.celik@dpu.edu.tr
[3] Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü, ismet.celik@dpu.edu.tr

IMAGE PROCESSING APPLICATION BY USING OPENCV LIBRARY

Abstract

Computer technology uses in all field nowadays and provides important benefits. The processing of images using computer aided image processing and making decisions is one of these areas. The computer can perform many functions very quickly thanks to the task sharing of the hardware of its structure. An image consists of pixels and can have millions of pixels on an image. The pixels consist of green, red and blue colors. The images can be processed by comparing the differences or by calculating the values that specify the colors of the pixels. Each of the colors can have a value between 0 and 255. All the operations on the pixels of the images are the ones that the computers spend the most performance. There are many software programs that do image processing but they are limited and can only do user-assisted operations on a single image. These programs do not run automatically. Barely all images within the same address can be processed in sequence or in parallel by writing an autorun computer code. Programming languages such as C, C ++, C #, java, python, delphi are used for writing computer software. However, in order to write image processing programs, image processing library is also needed. In this work, OpenCV, which is an open source computer image processing library, is used by using C ++ programming language. The OpenCV library is able to perform many operations on images quickly with the help of its over 500 functions.

Keywords: OpenCV, Image processing, Programming, Pixel

1. GİRİŞ

Görüntü işleme paket programları kullanıcılar tarafından manuel olarak görüntüler üzerinde işlem yapmaktadır. Ancak akıllı bir yazılım tarafından hedef konumdaki dosyaların, tümü üzerinde işlem yapılması ihtiyacı vardır. Görüntüler farklı kaynaklardan elde edildiğinde renkli olarak gelebilmektedir. Ancak bu görüntülerin tümün gri değere dönüştürülmesi gerekmektedir. Bir pikselin kırmızı, yeşil ve mavi değerlerin ortalaması bulunarak gri değere dönüştürülmektedir. Gri görüntünün piksel değerleri 0 ile 255 arasında olmaktadır. Temel olarak 3 farklı görüntü türü vardır. Bunlar Bitmap, Grayscale ve Gerçek Renkli görüntülerdir

(Kumar vd.,2010). Renkli görüntü; RGB ortalama hesaplamalarıyla, Grayscale görüntü biçimine, Grayscale görüntü de eşikleme yöntemiyle Bitmap görüntü formatına dönüştürülebilir.

OpenCV kütüphanesi; 1999 yılında intel tarafından ortaya çıkartılmış bir açık kaynak kodlu kütüphanedir. OpenCV, görüntü işlemede, özellik çıkarmada, nesne tanımada, video analizinde ve makine öğrenmesinde kullanılabilir (ESIEE,2014). OpenCV (Open Source Computer Vision Library), açık kaynak bilgisayarlı görü kütüphanesi olarak ifade edilmektedir. OpenCV üzerinde 500'ün üzerindeki fonksiyon ile görüntü bilgisayar görüntü işlemede çok etkilidir (Pisarevsky,2007).

OpenCV küphanesi; Windows, Linux, Macos X işletim sistemleri üzerinde çalışabilmektedir. Ayrıca Android ve IOS mobil işletim sistemlerinde de çalışabilmektedir. Bunlarla birlikte, CUDA arayüzü ile GPU üzerinde çalışabilme özelliği vardır. Özellikle c++ programla dili üzene çok uyumludur. Ek olarak c, python ve java programlama dilleri üzerinde de çalışabilmektedir (Gupta vd.,2012).

OpenCV yazılımları Willow Garage isminde bir yazılım uygulama grubu tarafından geliştirilmektedir. Bu grup robot tasarımları üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Robotların makine öğrenmesi OpenCV kütüphaneleri kullanılarak gerçekleştirilebilmektedir (Willowgarage,2017). OpenCV'nin statik kütüphaneleri mevcuttur. Bunlardan bazıları ise şunlardır (BSD,2013).

Core

İmproc

Calib3d

Video

Features2d

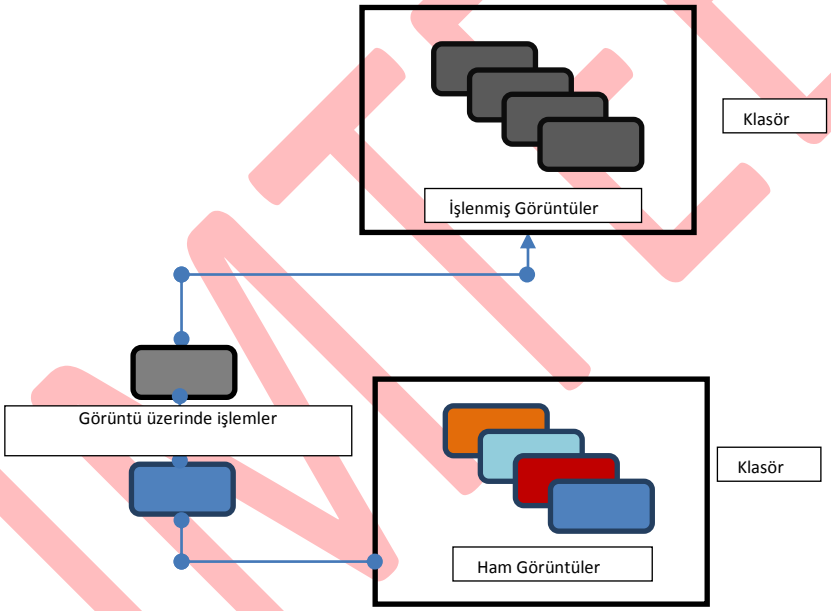
Objdetect

Highgui

Gpu

2. GÖRÜNTÜ İŞLEME YÖNTEMİ

Görüntülerin elde edilmesi "görüntü işleme" yönteminin ilk aşamasıdır. Kameralar kullanılarak görüntüler bilgisayar ortamına aktarılmaktadır. Görüntülerin işlenebilmesi için sayısal (digital) olarak elde edilmesi ve aktarılması gerekmektedir. Görüntüler, analog kameradan elde edildiğinde sayısal veriye çevrilmesi gerekir. Ancak sayısal kameradan gelen görüntülerin tekrar dönüştürülmesine gerek yoktur. Sayısal olarak kaydedilmiş görüntülerin tümünün ilk aşamada bir hedefte tutulması gerekmektedir. Bu aşamadan sonra, kaydedilen görüntüler sırasıyla yazılan program yardımıyla işlenir ve hedef klasöre kaydedilir (Şekil 1).

Şekil 1: Görüntü işlem basamakları

Şekil üzerinde kameradan elde edilen renkli görüntüler, bulundukları klasörden alınmakta ve her birinin üzerinde gri değere dönüştürme, kenarlıklarını hesaplama ve eşik değerlerini kullanılarak iki renkli görüntüye dönüştürme işlemi gerçekleştirilmektedir. Elde edilen sonuç görüntüler; örnekleme ve öz nitelik çıkarma işlemleri için kullanılma özelliği taşımaktadır.

3. GÖRÜNTÜ İŞLEME YÖNTEMLERİ

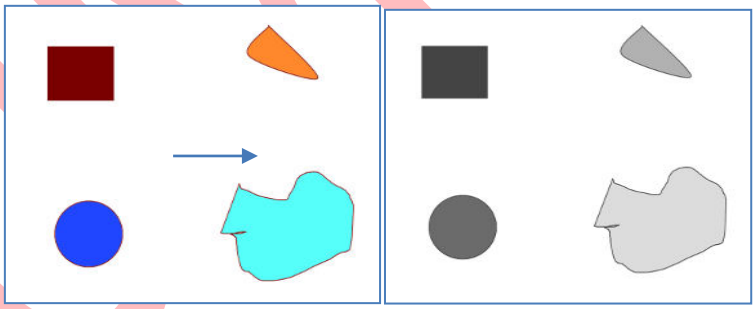
Kameradan elde edilen renkli görüntüler işlenerek farklı formatlara dönüştürülür. İlk işlem gri renk formatına dönüştürmedir. Diğer işlem ise eşik alma yöntemini kullanarak görüntünün daha basit bitmap (ikilik) durumuna biçimine dönüştürmedir.

3.1. Gri (GrayScale) Görüntü İşleme Yöntemi

OpenCV kütüphanesi içinde birçok fonksiyon bulunmaktadır. Renkli görüntüden Gri görüntüye dönüştürme işlemi cvtColor fonksiyonuyla gerçekleşir. Bu fonksiyonun kullanımı Eşitlik 1 de gösterilmektedir (BSD,2013).

cv::cvtColor(kaynak, gri_hedef, CV_BGRGRAY) *(1)*

Burada *kaynak* kameradan alınan ham görüntüyü ifade etmektedir. *gri_hedef* ise renkli görüntüden gri görüntüye dönüştürülmüş hedef görüntüyü göstermektedir. *BGRGRAY* ise RGB renk formatından GrayScale renk formatına dönüştürme biçimini göstermektedir. Şekil 2'de renkli bir görüntünün, gri biçime dönüşmüş görüntüsü görülmektedir.

Şekil 2: RGB renkli görüntüden Gri görüntüye dönüştürme

3.2. Eşik Alma (Threshold) Görüntü İşleme Yöntemi

Eşik alma görüntü işlem basamaklarının temelini oluşturmaktadır. Eşik alma fonksiyonu da OpenCV kütüphanesinde mevcuttur. Eşik fonksiyonu kullanılırken tip değerlerinin kullanılması gerekir. 5 farklı tip eşik değeri vardır.

a) THRESH_BINARY

b) THRESH_BINARY_INV

c) THRESH_TRUNC

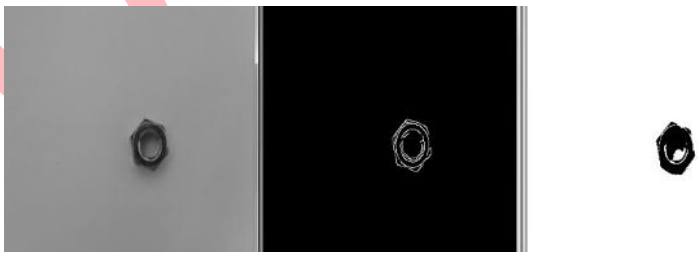
d) THRESH_TOZERO

e) THRESH_TOZERO_INV

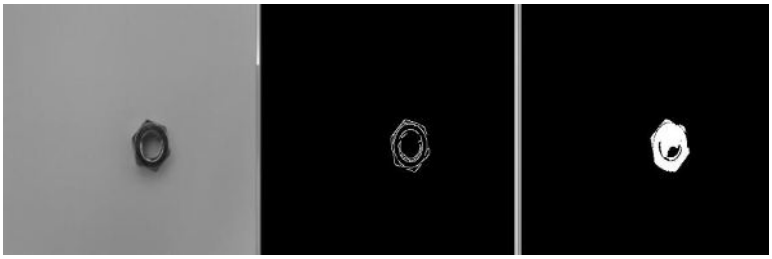
OpenCV görüntü işleme fonksiyonunda eşik alma fonksiyonu Eşitlik 2'de gösterilmektedir.

cv::threshold(kaynak, eşik_hedef, eşik, maksimum değer,tip) *(2)*

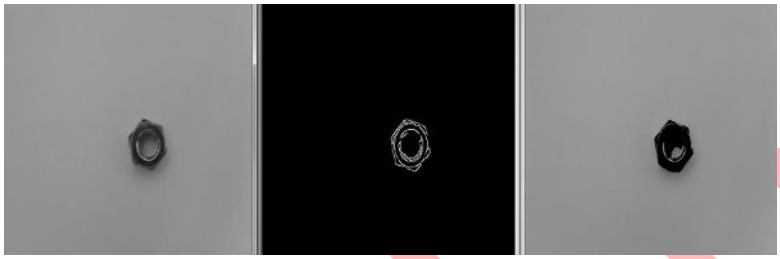
Burada *kaynak* gri görüntüyü ifade etmektedir. *eşik_hedef* ise gri görüntüden eşik değer dikkate alınarak bitmap görüntüye dönüştürülmüş hedef görüntüyü göstermektedir. *Eşik* ise sınır olarak belirtilen değerdir. Eşik değerinin üzerindekiler beyaz renkli yani "1", eşik değerlerinin altındakiler ise siyah renkli yani "0" ile gösterilmektedir. *maksimum* değer genelde 255 olur ve beyaz renklidir. Ancak istenilen renkte gösterilebilir. *tip* ise eşik tiplerini göstermektedir. Şekil 3 üzerinde eşik tiplerinin bir cıvatanın somununa ait görüntüsü için farklı sonuçlarını göstermektedir.

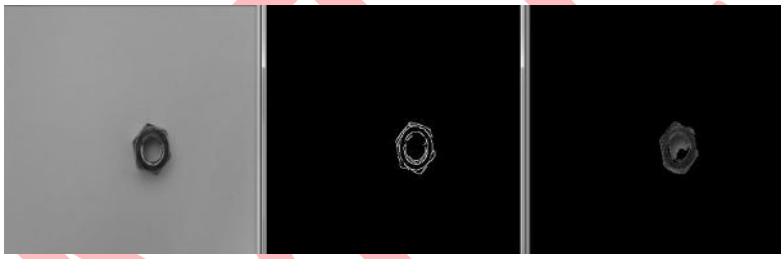
a-)THRESH_BINARY

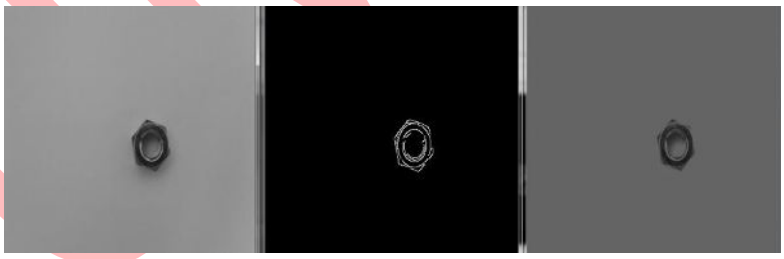
b-)THRESH_BINARY_INV

c-)THRESH_TOZERO

d-)THRESH_TOZERO_INV

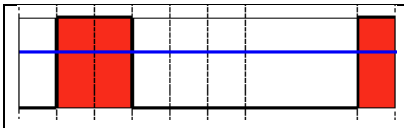
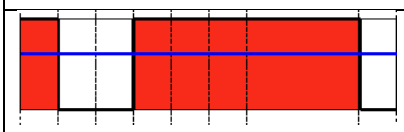
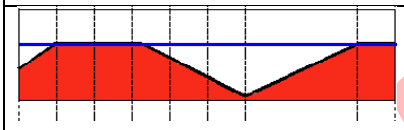
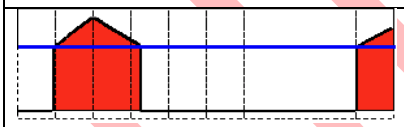
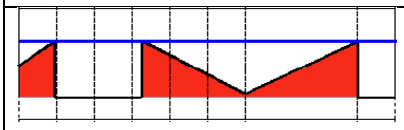

e-)THRESH_TRUNC

Şekil 3: Eşikleme Tipleri

Eşik tiplerinin matematiksel gösterimleri, Tablo 1 üzerinde gösterilmektedir. Bütün Threshold değerlerinde "0" siyah renk sonucu ile göstermektedir. THRESH_BINARY ve THRESH_BINARY_INV tiplerinde Maksimum değer, diğer tiplerde ise Eşik ve Kaynak(x,y) değer sonuçlarıyla karşılaşılmaktadır.

Tablo 1: Threshold İşleminin Matematiksel modellemeleri (Opencv,2017).

	THRESH_BINARY	{ Maksimum Değer Eğer Kaynak(x,y)>Eşik Hedef(x,y) = { 0 Aksi takdirde
	THRESH_BINARY_INV	{ 0 Eğer Kaynak(x,y)>Eşik Hedef(x,y) = { Maksimum Değer Aksi takdirde
	THRESH_TRUNC	{ Eşik Eğer Kaynak(x,y)>Eşik Hedef(x,y) = { 0 Aksi takdirde
	THRESH_TOZERO	{ Kaynak(x,y) Eğer Kaynak(x,y)>Eşik Hedef(x,y) = { 0 Aksi takdirde
	THRESH_TOZERO_INV	{ 0 Eğer Kaynak(x,y)>Eşik Hedef(x,y) = { Kaynak(x,y) Aksi takdirde

UMTEB

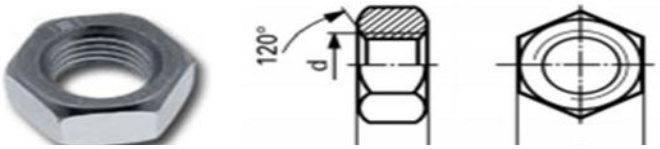
3.3. Kenarlık Bulma Görüntü İşleme Yöntemi

OpenCV görüntü işleme kütüphanesinde; Canny, Sobel ve Laplace fonksiyonları (Edge Detector) kenar tespitleri için kullanılabilmektedir. Canny yönteminde kenarlıklar bulunurken eşikleme yöntemi kullanılmaktadır. İki piksel değeri arasındaki farklar kenarların oluşmasını sağlamaktadır (Doğan vd.,2013). Somun görüntülerinin tespitinde Canny kenar tespit yöntemi olduğu iyi sonuç verdiği görülmüştür. Kenar tespitinden somunun birçok ayrıntısı görülebilir düzeydedir. Canny fonksiyonunun kullanımı Eşitlik 3'te gösterilmektedir.

cv::Canny(kaynak,kenarlı_hedef,düşük_eşik,yüksek_eşik,boyut, boolean) *(3)*

Burada *kaynak* gri renge dönüştürülmüş görüntüyü ifade etmektedir. *kenarlı_hedef* ise renkli görüntüden nesne kenarlığı oluşturulmuş hedef görüntüyü göstermektedir. *düşük_eşik,* küçük piksel değerini, *yüksek_eşik* ise büyük piksel değerini gösterir. *boyut*, sapma oranı, boyut ise kenarlık boyutunu, boolean ise bulanıklık durumunu gösterir ve keskin kenarlıklı olması için "*false*" olması gerekir.

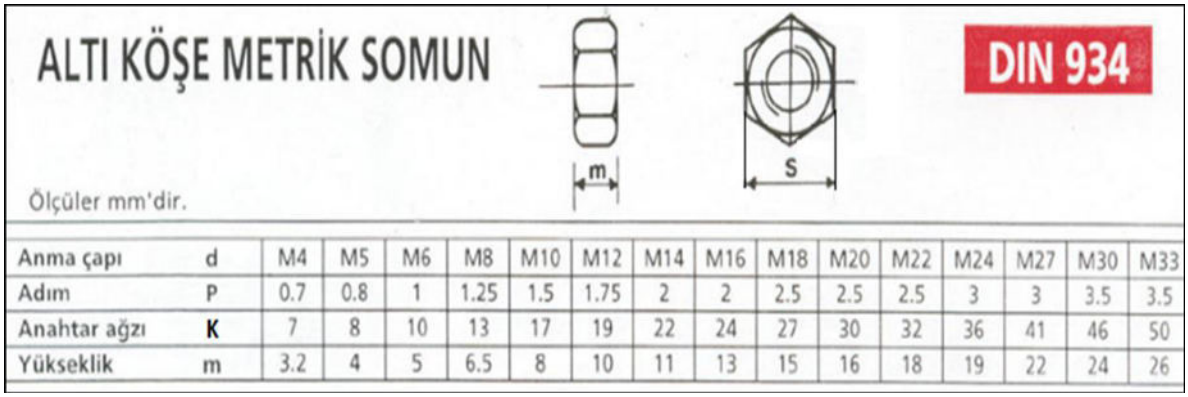
Cıvata somunları belirli standartlara göre imal edilirler. Şekil 4'de standartlara uygun metrik altı köşeli bir somun ve üzerinde geometrik parametreleri görülmektedir. Somuna ait *m*, somun yüksekliği, *s* ise anahtar ağzı açıklığı ve *d* vida çapıdır.

Şekil 4: Metrik altı köşeli somun (Şekercioğlu,2015)

ISO 4032, DIN 934 ve TS1026/1 standartlarına göre bu parametreler somunlar için oluşturulan serilerde sabit değerlerdedir. Tablo 2'de metrik altı köşeli somun serisine ait tablo verilmiştir (Şekercioğlu, 2015).

Tablo 2: Metrik altı köşeli somun tablosu (Şekercioğlu,2015).

Anma çapı	d	M4	M5	M6	M8	M10	M12	M14	M16	M18	M20	M22	M24	M27	M30	M33
Adım	P	0.7	0.8	1	1.25	1.5	1.75	2	2	2.5	2.5	2.5	3	3	3.5	3.5
Anahtar ağzı	K	7	8	10	13	17	19	22	24	27	30	32	36	41	46	50
Yükseklik	m	3.2	4	5	6.5	8	10	11	13	15	16	18	19	22	24	26

Bu çalışmada geliştirilen yazılım ile yakalanan görüntüye ait boyutlar standart somun tablo değerleri ile karşılaştırılarak tam değerler tespit edilebilir. Bu sayede somunun görüntüsünden gerçek dizayn verilerine geçiş yapılabilir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada bilgisayar görüntüsü olarak bilinen uygulamalardan birisi gerçekleştirilmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için Windows ortamında, C++ programlama ara yüzü üzerine OpenCV açık kaynak görüntü işleme kütüphanesi kullanılarak makine temel parçalarından olan somun görüntülerinin eşik ve kenar tespit fonksiyonları kullanılarak işlenebileceği gösterilmiştir. Bu fonksiyonlar kullanılarak somunların boyutları hesaplanabilir ya da makine öğrenmesi temeline dayanarak tanımlamaları gerçekleştirilebilir. Somun görüntülerinin elde edilmesi aşamasında sabit bir düzenek üzerinden yeterli ışık düzenlemesinin yapılması, kamera cihazının konumun belirlenmesi ayrıca somun parçalarının hep aynı konuma bırakılması gerekmektedir. Elde edilen sonuçlara göre Threshold fonksiyonu içinde THRESH_BINARY ve THRESH_BINARY_INV tiplerinin kullanılması daha doğru sonuçların ortaya çıktığını göstermektir. Kenar tespitini de yapılması somun ayrıntılarını net şekilde ortaya çıkarmaktadır. Bu fonksiyonların çalışması için görüntünün gri renk değerine dönüştürülmesi gerekir. Bu çalışma OpenCV görüntü işleme kütüphanesinin birçok alanda faydalı sonuçlar elde edilebilmesi için kullanılabileceğini göstermektir. Sonuçlar; makine

öğrenmesi ya da nesne tespiti alanlarında öznitelik çıkarma niteliği olarak kullanılabileceği de görülmektedir.

5. KAYNAKLAR

BSD (2013), The OpenCV Reference Manual Release 2.4.7.0,(1-903).

Doğan, T., Sert, E., Taşkın, D.,(2013) ,"Araç Destek Sistemleri İçin Kuş Bakışı Görüntü Dönüşümü", Akademik Bilişim 2013 (AB13), 1-8.

ESIEE, (2014), Cuda&OpenCV,1-47.

Gupta S., Emami, S., Brill, F.,(2012) ,OpenCV on a GPU, Nvidia.

Kumar, T. And Verma, K.,(2010), A Theory Based on Conversion of RGB image to Gray image, International Journal of Computer Applications, Volume 7,No.2, 7-10.

Opencv,http://docs.opencv.org, 01.04.2017.

Pisarevsky, V., (2007) ,"Introduction to OpenCV", Intel Corporation, Software and Solutions Group, 2-67.

Şekercioğlu, T., (2015), Makine Elemanları Hesap ve Şekillendirme, 125-129, Birsen Yayınevi, ISBN:978-975-511-601-3.

Willowgarage,http://www.willowgarage.com/pages/software/opencv, 15.03.2017.

UMTEB

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ ÖNEMİ, AVANTAJLARI, EKONOMİK VE DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Mehmet ÇAVAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Mekatronik Mühendisliği Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları incelenerek bu kaynakların avantaj ve dezavantajları açıklanmıştır. Ayrıca bu enerji kaynaklarının çevre üzerinde oluşturdukları olumsuz etkileri, istihdam etkileri, milli kaynakların ekonomik yönleri, sürdürülebilir enerjinin üretimi ile birlikte ülkenin kalkınması ve sosyal etkileri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir enerji, Fosil Yakıtlar, Enerji

ABSTRACT

In this study, renewable and non-renewable energy sources are examined, the advantages and disadvantages of these sources are explained. On the other hand, the effects of these energy sources on the environment, employment effects, economic aspects of national resources, production of sustainable energy, development of the country and social effects are explained.

Keywords: Renewable energy, Fossil fuels, Energy

GİRİŞ

Enerji günümüzde en önemli tüketim maddelerinden biri olup aynı zamanda bir uygarlık aracıdır. Özelikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli ihtiyaçlarından biri olan enerji ihtiyacı ve tüketimi sürekli artmakta ve bu artışın gelecekte de artarak devam edeceği görülmektedir. Bugün sahip olduğumuz teknolojik gelişmelerin devam etmesi ve bu teknolojinin insanoğluna sunduğu imkânların kullanılabilmesi doğrudan veya dolaylı olarak enerjiye bağlı olduğu kabul edilen ve bilinen bir gerçektir. Günümüzde tükettiğimiz enerjinin büyük bir çoğunluğu fosil yakıt kaynaklarından elde edilirken geri kalanı ise nükleer ve yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanmaktadır. Bu güne kadar kullanılan fosil yakıt kaynaklarının çevre üzerindeki olumsuz etkileri ve insan sağlığına verdiği zararlar dikkate

alındığında önlem alınmadığı takdirde telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğuracağı ve gelecek nesillerin ağır bedeller ödeyeceği kaçınılmazdır. Bununla birlikte enerji üretiminde kullanılan fosil kaynakların her geçen gün tükendiğinin ve bu kaynakların nihayetinde biteceği de bilinmektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında sanayinin gelişmesi ile birlikte kullanımı giderek artan enerji ihtiyacını karşılamak ve kesintisiz enerji sunabilmek için fosil enerji kaynaklarının yerine çevremizin kendi doğal ürünü olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve enerjideki payının arttırılmasının önemi anlaşılmış, yenilenebilir enerjinin daha fazla ve etkin kullanılabilmesi için ciddi çalışmalar ve teknolojik araştırmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile hava, su, toprak kirliliğinden bitki örtüsünün ve hayvanların yok olmasına kadar uzanan bu geniş yelpazedeki çevre sorunları da büyük ölçüde çözülmüş ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakılmış olacaktır.

YENİLENEBİLİR VE YENİLENEYEN ENERJİ KAYNAKLARI

Yaşamımızı sürdürürken hayatımızı kolaylaştırarak bizlere konforlu bir yaşam sağlayan teknolojik cihazları çalıştırılabilmek ve sanayide de üretimin devam etmesi için sürekli bir enerjiye ihtiyaç duyulur. İhtiyaç duyulan bu enerjinin elde edilmesi için çeşitli kaynaklar kullanılmaktadır. Bu enerji kaynakları(1-5);

Yenilenemeyen Enerji Kaynakları

Kömür

Petrol

Doğal gaz

Çekirdeksel fizyon (Nükleer)

2. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Güneş

Rüzgâr

Biyokütle

Hidroelektrik

Jeotermal

Hidrojen

Dalga, akıntı ve gelgit

Bu enerji kaynakları ekosisteme verdikleri zarara göre gruplandırıldığında,

Ekosisteme zarar veren Kirli Enerji Kaynakları

Kömür

Petrol

Doğal gaz

Çekirdeksel fizyon

Büyük barajlı su gücü

Ekosisteme zarar vermeyen Temiz Enerji Kaynakları

Güneş Enerjisi

Rüzgâr Enerjisi

Biyokütle Enerji

Hidroelektrik Enerji

Jeotermal Enerji

Hidrojen Enerjisi

Dalga, akıntı ve gelgit'ten elde edilen enerji

Barajsız su gücü Enerjisi

Yenilenebilir enerji kaynakları, genel olarak yeryüzünde ve doğada herhangi bir üretim sürecine ihtiyaç duymadan temin edilebilen, elektrik enerjisi üretilirken çevreye zararı ve etkisi geleneksel enerji kaynaklarına göre çok daha düşük olan, sürekli bir devinimle yenilenen ve kullanılmaya hazır olarak doğada var olan kaynaklardır. Bu kaynakların kullanımı fosil yakıt kaynaklarına göre ciddi avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar(3-8);

Yenilenebilir enerji çevre ve insan sağlığı açısından temiz ve sürekli bir enerji kaynağıdır.

Birçok yenilenebilir enerji üreten sistem kolay bir şekilde kurulabilir.

Çevre dostu olan yenilenebilir enerji kaynakları gerektiğinde enerji ihtiyacına bağlı olarak kolayca değiştirilebilen modüler yapıya sahiptirler.

Birçok Yenilenebilir enerji sisteminin çalıştırılması için yakıta ihtiyaç duyulmaması işletme kolaylığının yanı sıra mekanik yıpranmanın da az olmasından dolayı dayanıklı, güvenilir ve uzun ömürlüdürler.

Elektrik şebeke hattı bulunmayan ya da şebeke hattının götürülmesinin pahalı ve zor olduğu özellikle kırsal kesimlerde yenilenebilir enerji sistemlerinin kullanımı daha ekonomiktir.

Yenilenebilir enerji kaynakları sonsuzdur.

Güvenlik ve üretim maliyetleri düşüktür.

Enerji sektöründe ülkenin bağımsız olmasını sağlamakla beraber milli kaynaklardır.

Toplumsal ve ekonomik gelişmeyi destekleyerek ciddi istihdam alanları oluşturur.

vb. gibi avantajları oldukça fazladır. Bu avantajların dışında özellikle;

2.1. Enerji arzının güvenliği ve sürekliliği bakımından yenilenebilir enerjinin önemi

Özellikle fosil yakıtlar kullanılarak elde edilen enerjinin kullanılması ülkenin dışa bağımlılık, yüksek ithalat giderlerinin yanı sıra küresel ısınma gibi önemli çevre sorunlarına da neden olmaktadır. Bu vb. olumsuz etkiler ile birlikte kullanılan fosil yakıt kaynaklarının sınırlı olması ve bu kaynakların yakın gelecekte tükenecek olmasıyla ortaya çıkacak enerji sorunu da önem arz etmektedir. Fosil yakıtların dünya üzerindeki rezervleri şekil.2'de görülmektedir. Ayrıca, hammadde ve enerji kaynakları kapasitelerinin sınırlı olmasına karşın, hammadde ve enerji ihtiyacının hayatımızda her geçen gün giren yeni teknolojik ürünlerin kullanımı ile sürekli ve hızlı bir şekilde artış göstermesi, insanoğlunun alternatif enerji kaynaklarını kullanmaya zorlamış ve bu anlamda çözüm yenilenebilir enerji kaynaklarında bulunmuştur. Yapılan araştırma ve istatistiklere göre ülkemizin 2020 yılına kadar ki tahmini enerji ihtiyacı şekil.1'de görülmektedir(5-11). Bu enerji ihtiyacı dikkate alındığında, artan enerji ihtiyacının karşılanması yerel ve yenilenebilir enerji kaynaklarının daha etkin kullanımı hem ülkemizde hem de diğer dünya ülkelerinde enerji ihtiyacının karşılanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden tüm dünyada yenilenebilir enerji kaynaklarının verimli kullanılabilmesi ve enerji üretimindeki payının artırılması için hem teknolojik araştırmalar (AR-GE) hem de bu kaynaklardan üretilen enerjinin kullanımını daha cazip hale getirmek için ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji arzının güvenliği ve enerjinin sürekliliğini sağlamak açısından son derece önemlidir. Bu şekilde ülkelerin yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak ürettikleri enerji sayesinde(1-4),

İthal edilen yakıtlara olan bağımlılığı azalacak,

Yerli ve öz kaynakların kullanılması sağlanacak,

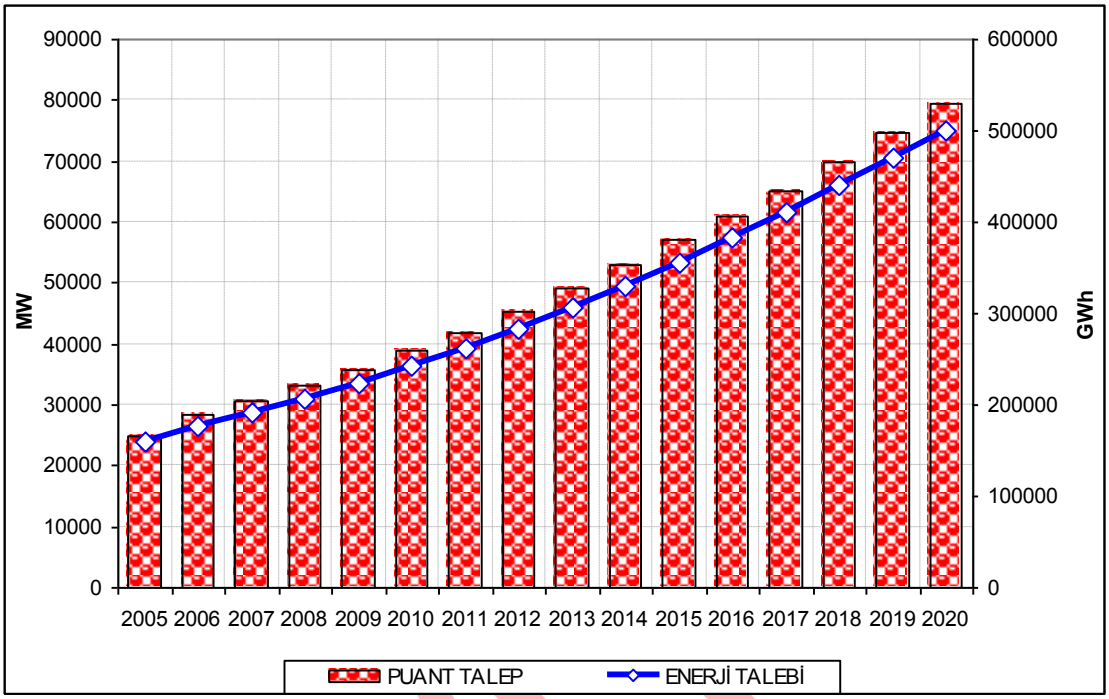
Yerli üretimin artırılması sonucu istihdam artacak,

Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve gelişmeye imkân sağlanacak

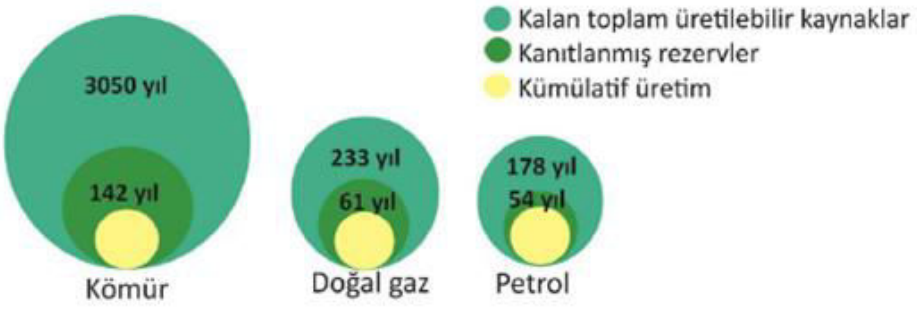
Enerji arz güvenliği artarak üretimde süreklilik sağlanacak

Sektörel bazda enerji talebini karşılamada sağlanan enerji arzı güvenliği ile enerjiyi kullanan farklı sektörler olumlu yönde etkilenerek sağlanan güven ortamından dolayı daha fazla yatırım yaparak ülkenin gelişimine katkı sağlayacaklardır.

Enerjinin üretiminden tüketimine kadar ki süreçte sağlanan güven ortamı ile sosyal ve ekonomik hayatta refah ve istikrarın temin edilmesi sağlanmış olacaktır.

Şekil.1. Ülkemizin 2020' ye kadar tahmini enerji ihtiyacı

BÖLGE	Antrasit ve Bitüm (Taşkömürü) (Milyon ton)	Altbitüm ve Linyit (Milyon ton)	Toplam (Milyon ton)	Dünya Toplamındaki Payı (%)
Avrupa Avrasya	92.990	211.614	304.604	35,4%
Asya Pasifik	159.326	106.517	265.843	30,9%
Kuzey Amerika	112.835	132.253	245.088	28,5%
Ortadoğu Afrika	32.721	174	32.895	3,8%
Güney ve Orta Amerika	6.890	5.618	12.508	1,5%
Dünya Toplam	**404.762**	**456.176**	**860.938**	

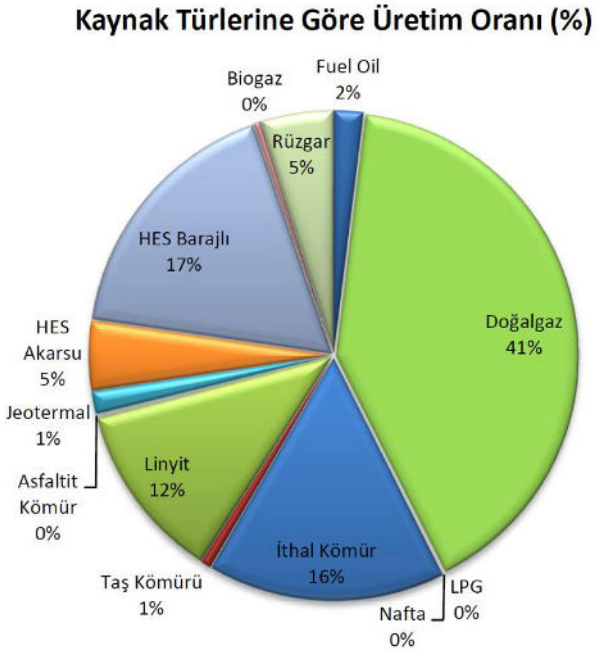
BÖLGE	Miktar (trilyon m³)	Dünya Toplamındaki Payı (%)
Orta Doğu	80,5	43,0
Avrupa ve Avrasya	58,4	31,2
Asya Pasifik	15,5	8,2
Afrika	14,5	7,7
Kuzey Amerika	10,8	5,8
Güney ve Orta Amerika	7,6	4,1
Dünya Toplam	**187,3**	

BÖLGE	Miktar (Milyar varil)	Dünya Toplamındaki payı (%)
Orta Doğu	807,7	48,4%
Güney ve Orta Amerika	328,4	19,7%
Kuzey Amerika	220,2	13,2%
Avrupa ve Avrasya	140,8	8,4%
Afrika	130,3	7,8%
Asya Pasifik	41,5	2,5%
Dünya Toplam	**1.668,9**	

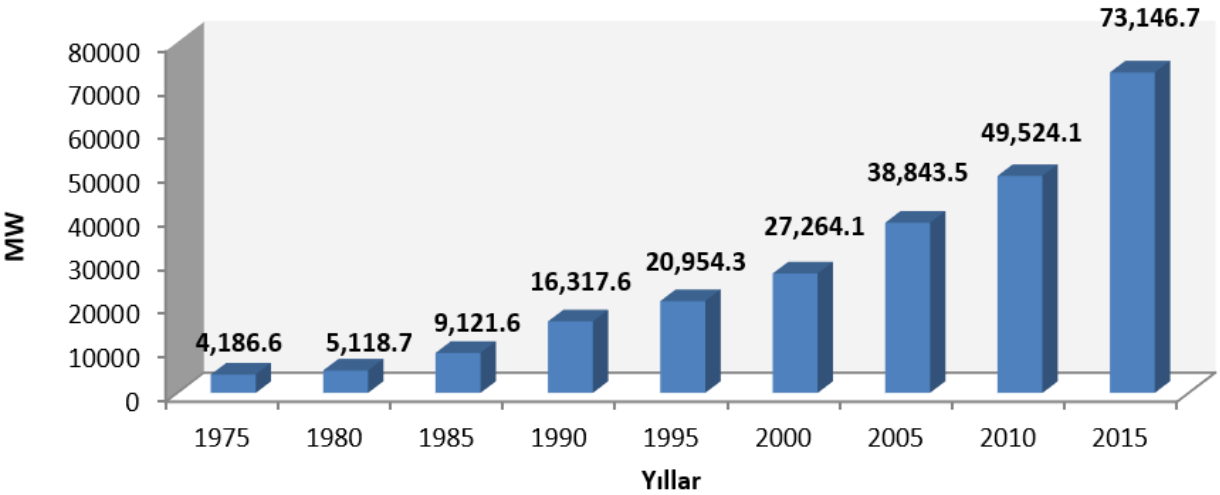
Şekil.2. Dünya fosil yakıt rezervleri (Nisan 2014)

Sosyal ve ekonomik açıdan yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi

Her ülke enerji üretmek amacıyla kuracağı her santral tipi için, maliyet hesabında birçok parametreyi dikkate alarak hesaplamalar yapmaktadır. Örneğin işletme, üretim, atıkların yok edilmesi vb. maliyet hesapları yapıldıktan sonra, ortaya çıkan maliyetler dikkate alındığında yenilenebilir enerji kaynaklarının ekonomik açıdan da avantajlı olduğu görülmektedir.

	Ekim 2014	Ekim 2015	Eylül 2015
Doğal Gaz	%51	%41	%41
HES (Barajlı)	%11	%17	%20
HES (Akarsu)	%2	%5	%4
İthal Kömür	%14	%16	%15
Linyit	%14	%12	%12
Taş Kömürü	%1	%1	%1
Fuel Oil	%2	%2	%2
Rüzgar	%4	%5	%4
Jeotermal	%1	%1	%1

Şebekeye bağlanmadan üretildikleri yerde tüketilme imkânına sahip yenilenebilir enerji kaynakları, özellikle iletim ya da dağıtım hatlarının erişiminin zor olduğu ya da küçük ölçekli enerji ihtiyacı nedeniyle hat yapımının ekonomik olmadığı bölgelerdeki enerji üretimi için rahatlıkla kullanılabilmekte ve ekonomik olmaktadır. Ülkemizin sektörel bazda enerji tüketimi, üretildiği kaynaklar ve yıllara göre üretim kapasitesi şekil.3'te görülmektedir(5-12)

a. b. c.

Şekil.3. Ülkemizin sektörel bazda enerji tüketimi, üretildiği kaynaklar ve yıllara göre üretim kapasitesi

Özellikle güneş ve rüzgâr gücüne dayalı yatırımlar, büyük ölçekli tesislere ayrılacak yüksek mali kaynaklar yerine daha uygun olabilmektedir. Böylelikle güç ithalatı yapmak yerine,

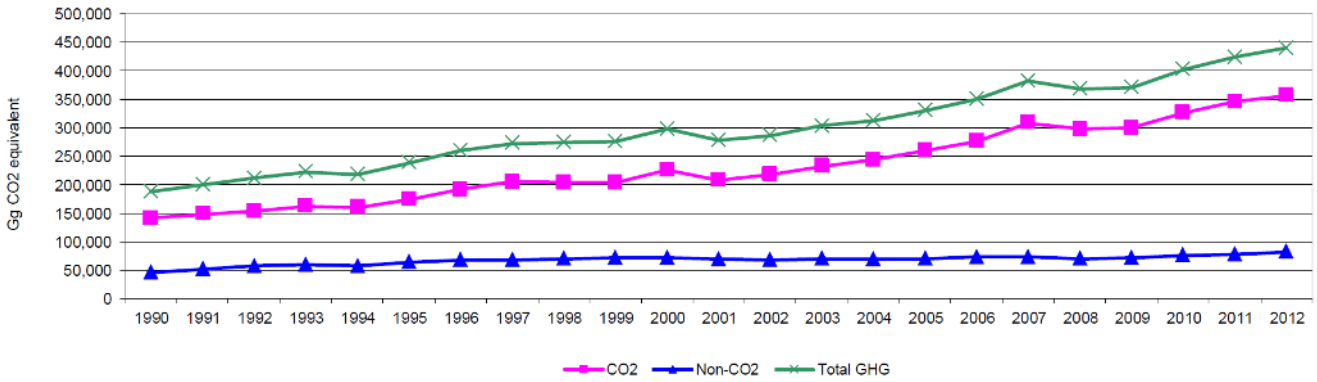
rüzgâr, güneş ve diğer yenilenebilir enerji türlerinin yaygınlaştırılması, yerel iş alanları oluşturacağından dolayı işsizlere istihdam alanları sağlayacak ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlayarak göçü engelleyecektir. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynakları ülke ekonomisine yeni bir dinamizm kazandıracak, petrol ve doğal gaz ithalatı için harcanan giderlerin azaltılmasını sağlayarak artan bu kaynakların başka alanlarda yatırıma dönüştürülmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda bakıldığında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması ile gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak yenilenebilir enerji santrallerinin inşasında, kurulmasında, üretiminde ve bu santrallerin bakım ve onarımlarının yapılmasında işgücü gereksinimi ortaya çıkacak ve bu şekilde yerel işgücü istihdamının artmasıyla o bölgedeki işsizlik oranı da azalmış olacaktır. Örneğin, rüzgâr enerjisi projelerinin tesis edilmesi için kullanılması gereken arazinin sahibi olan çiftçilere ödenen kira ya da satın alma bedelleri kırsal alanlarda önemli bir ek gelir sağlayacaktır. İnşaat çalışmaları çoğu kez yöredeki işgücünü seferber eden yerel şirketlerce gerçekleştirilmesi ve bakım işleri için uzun dönemli iş olanakları sağlaması da bölge için önemli bir gelir kaynağı olacaktır (7-12).

Yenilenebilir enerji kaynakları ülkenin çeşitli bölgelerinde dağınık bir biçimde bulunduğundan, ekonomik ve sosyal açıdan gelişmemiş, sanayinin geri kaldığı coğrafi bölgelerde çok geniş bir uygulama potansiyeline sahiptirler. Bu kaynakların kullanılması ile üretim teşvik edilmiş olacak özellikle tarım sektörünün geliştiği bölgelerde biyoenerji ürünlerinin ekimi, güneş ya da rüzgâr potansiyeli yüksek olan bölgelerde bu enerji kaynaklarının kullanılması sonucu artan kalkınma düzeyi ile beraber önceden az gelişmiş olan bu bölgelere rağbet artarak bu bölgelerinde gelişmesine neden olacaktır. Böylece bölgeler arası gelişmişlik farkının giderilmesinde, ekonomik ve sosyal dengesizliğin azalmasında yenilenebilir enerji kaynakları önemli katkı sağlamış olacaktır (3-8).

Üzerinde durulması gereken diğer önemli bir konu da yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması için toplumsal desteğin sağlanmasıdır. Her şeyden önce, bu kaynaklardan üretilen enerjinin özelliklerinin insanlar tarafından bilinmesi, yararlarına inanılması yenilenebilir kaynakların kullanımı ve yaygınlaşması lehine bir kamuoyu bilincinin ve duyarlılığının oluşturulması da gerekmektedir.

Çevresel açıdan yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi

Özellikle fosil enerji kaynakları kullanılarak ihtiyaç duyulan enerjinin üretilmesi sürecinde ortaya çıkan başta çeşitli gazlar olmak üzere bütün atıkların çevre üzerinde çok ciddi olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Özellikle CO_2 emisyonunun fazlalığına bağlı olarak ortaya çıkan ve sera etkisi yapan bu gazlar canlıları koruyan ozon tabakasının incelmesine veya delinmesine, doğal çevre ve doğal dengenin bozulmasına bağlı olarak ortaya çıkan ormansızlaşma ve meraların kaybı, seller ve yeraltı su kaynaklarının azalması, iklim değişikliği sonucu oluşan sel, su baskını, kuraklık, bitki ve hayvan türlerindeki değişim, ürün azalması, bitki ve hayvanlardaki olası kalıtsal değişim vb. hava kirliliğinin sağlığa etkileri, iş hastalıkları ve kazaları gibi zararlar çevreyi ve dolayısıyla insanoğlunu doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bu nedenle üretiminden tüketimine kadar her safhası ayrı ayrı çevre sorunlarına neden olabilen enerjinin ekonomik, çevreci, güvenli kaynaklardan sağlanması, artan enerji talebini en güvenli ve doğru biçimde karşılayacak bir şekilde, enerji-çevre dengesinin kurulması yaşamsal bir gerekliliktir. Bu açıdan bakıldığında özellikle fosil kaynakların kullanımı sonucundan ortaya çıkan çevresel sorunların çözülmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için yenilenebilir ve çevre dostu olan enerji kaynaklarının tercih edilmesi önemlidir. Fosil yakıtlardan dolayı dünyada sera gazı salınımının yıllara göre dağılımı şekil.4' te görülmektedir. Şekilde de görüldüğü gibi gaz salınımının her yıl arttığı ve gerekli önlemler alınmadığı takdirde telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğuracağı da bilinmektedir. Bu yüzden yaşanılabilir bir çevre ve dünya için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yanı sıra teknolojik önlemlerin de alınması önemlidir. Enerji kaynaklarının çevre üzerindeki olumsuz etkileri tablo.2'de görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının olumsuz etkileri fosil kaynaklara göre daha azdır(1-7).

Şekil.4. Dünyada sera gazı ve diğer gazların salınımının yıllara göre artışı

Tablo.2. Enerji kaynaklarının çevre üzerindeki etkileri

	İklim Değ.	Asit Yağ.	Su Kir.	Toprak Kir.	Gürültü	Radyas-yon	Görüntü/ Estetik
Petrol	X	X	X	X	X	-	?
Kömür	X	X	X	X	X	X	?
Doğalgaz	X	X	X	-	X	-	?
Nükleer	-	-	X	X	?	X	?
Hidrolik	X	-	X	X	?	-	?
Rüzgar	**-**	**-**	**-**	**-**	**X**	**-**	**?**
Güneş	-	-	-	-	-	-	?
Jeotermal	-	-	X	X	-	?	?

Enerji Kaynaklarının Üretim Süreçlerindeki Çevresel Etkileri

SONUÇ

Sürdürülebilir, enerji alanında dışa bağımlılığı azaltan, tamamen milli kaynaklar kullanılarak ihtiyaç duyulan enerjinin üretilmesi ve üretilen bu enerjinin etkin, verimli bir şekilde kullanılmasının en önemli yollarından biri yenilenebilir enerji kaynaklarıdır. Bu kaynakların kullanımının yaygınlaşması sürdürülebilir enerjinin kullanılmasında bugünün gereksinimlerini

karşılamanın yanı sıra sağlıklı bir kalkınmanın da temelini oluşturacaktır. Ayrıca gelecek kuşakların kendi kalkınmalarını gerçekleştirmek için kullanacakları doğal varlığın korunması ve bu doğal varlıkların gelecek kuşaklara aktarılması da mümkün olacaktır. Bu nedenle yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile sosyal denge, ekonomik büyüme, doğal çevrenin korunması, belirlenen kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesi içinde önemli bir başlangıç olacaktır. Bu bağlamda, sürdürülebilir enerji kaynakları ile enerji üretiminin yüksek verim ve temiz teknolojilerle üretilmesi hayati önem taşımaktadır. Bunun yapılabilmesi için Teknik eğitim sisteminin gözden geçirilmesi ülkenin teknolojik ihtiyaçları dikkate alınarak kalifiye elemanların yetiştirilmesi önemlidir. Özellikle ekip çalışması yapabilen gelişim ve değişimleri takip ederek kendini yenileyen, ülke kaynaklarını ülke yararına en iyi şekilde kullanılması için gerekli planlamaları yapabilen ve uygulayan teknik elemanların yetiştirilmesi dışa bağımlılığı azaltacağı gibi teknoloji ithal eden değil, teknoloji ihraç eden ülke konumuna gelinmesini sağlamak açısından önemlidir.

Kaynaklar

1. Ataman A. R. (2007). *Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynakları*, Ankara, T.C. Ankara üniversitesi

Sosyal bilimler enstitüsü Kamu yönetimi ve siyaset bilimi (yönetim bilimleri) Anabilim dalı,

2. Gençoğlu M. T. (2002) *Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Türkiye Açısından önemi*, Elazığ Fırat

Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği dergisi 14(4), 57-64.

Güner ve Albostan (2007). *Türkiye'nin Enerji Politikası,* Gaziantep, IV. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Sempozyumu, Bildiriler.

http://www.eie.gov.tr

http://unfccc.int/files/ghg_emissions_data/application/pdf/tur_ghg_profile.pdf

http://enerjienstitusu.com/elektrik-tuketim-istatistikleri/

http://www.sp.gov.tr/documents/planlar/

http://www.bilgiustam.com/yenilenebilir-enerji-ve-kaynaklari-nelerdir/

http://www.enerjikaynaklari.net

http://enerji.gov.tr/Resources/Sites/1/Pages/Sayi_04/Sayi_04.html#p=4

https://tr.wikipedia.org/wiki/Enerji_kaynaklar%C4%B1

KATI ATIKLARIN GERİ DÖNÜŞÜMÜ VE ALTERNATİF ENERJİ ALGISI

Doç. Dr. Cemil ÖRGEV [1], Yrd. Doç. Dr. İsmail Gümüş [2],

Özet

Günümüzde sanayileşme ve toplumların yaşam standartlarının yükselmesi tüketimi aşırı düzeyde yükseltmiş durumdadır. Tüketim daha çok enerji kaynağına ihtiyaç duyurmakta, ancak fosil yakıtlar denilen enerji kaynakları tükenme eğilimine girmiş bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle sanayileşmiş ülkeler, su enerjisi, rüzgâr enerjisi, elektrik enerjisi gibi alternatif enerji kaynaklarına yönelmiş bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de alternatif enerji kaynaklarına yönelme çabaları vardır. Ancak, bu çalışmada "GERİ DÖNÜŞÜM" özellikle kâğıt, cam, metal ve plastik gibi katı atıkların geri dönüşümü hem enerji kazanımlarını sağlamakta, doğal kaynakların tahribi ve tüketimini önlemekte, hem de düzenli depolama alanları ve tıbbi atıkların yakımından üretilen elektrik enerjisi gibi enerj üretimine imkân sağlamaktadır.Bu çalışmada 5'li Likert tipi hazırlanan, Yenilenebilir Enerji bilgisi, Yenilenebilir Enerji Öngörüleri ve Yenilenebilir Enerji Gelecek Yönelimleri olarak adlandırılan üç anketten oluşan ölçek kullanılmıştır. Bulgulara Açımlayıcı Faktör Analizi, Cronbach Alfa ve Madde Toplam Korelasyon Analizleri uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katı atık, geri dönüşüm, atık toplayıcı, alternatif enerji, yenilenebilir enerji

SOLID WASTE RECYCLING AND ALTERNATIVE ENERGY PERCEPTION

Abstract

Today, industrialization and rising living standards of the societies have increased consumption to an extreme level. Consumption requires more energy resources, but energy sources called fossil fuels have tended to run out. For this reason, especially industrialized countries have turned to alternative energy sources such as water energy, wind energy, electricity energy. Just as in developed countries, there are also efforts in our country Turkey towards alternative energy sources. However, in this work, "RECYCLING" recycling of solid wastes such as paper, glass, metal and plastic in particular provides energy gains, prevents the destruction and consumption of natural resources, and also enables the production of electricity from the burning of methane and medical wastes collected in landfills.

In this study, a 5-Likert type scale consisting of three questionnaires named as, Renewable Energy Information, Renewable Energy Predictions and Renewable Energy Future Trends

was used. Explicit Factor Analysis, Cronbach Alpha and Item Total Correlation Analyzes were applied.

Keywords: Solid waste, recycling, waste collector, alternative energy, renewable energy

Giriş

Katı Atıkların Geri Dönüşümü ve Alternatif Enerji Algısı

Katı atık; üreticisi tarafından atılmak istenen ve toplumun huzuru ve çevrenin korunması için düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken katı maddeler ve arıtma çamurları olarak tanımlanmaktadır (TÇV, 2003). Katı atıklar kaynaklarına göre evsel, endüstriyel, tehlikeli, tıbbi ve özel atıklar olarak sınıflandırılmaktadır (MEB, 2009). Özellikle biyolojik olarak ayrıştırılamayan yani doğal çevre tarafından yok edilemeyen plastik atıklar (Öztürk vd, 1998); tarım zararlıları ile mücadelede kullanılan pestisitler ve tarımsal verimi arttırmada kullanılan suni gübrelerin oluşturduğu kimyasal atıklar; tehlikeli atıklar diye ifade edilen patlayıcı, yanıcı ve nükleer atıklar; ağır metaller içeren piller vb atıklar yeni atık türleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Giderek kontrolden çıkan katı atık sorununu önlemek için de katı atıkların üretimi, biriktirilmesi, toplanması, taşınması, değerlendirilmesi ve bertarafını içeren bir katı atık yönetim sisteminin düzenli bir şekilde Uygulanması zorunludur (TÇV,2003). Katı atık sorununun çözümünde ilk adım katı atıkları daha oluşmadan kaynağında azaltmaktır.

Türkiye'de Sekizinci Planda oluşturulan özel ihtisas komisyonunun oluşturduğu katı atık raporunda da getirilen ilk öneri "*üretilen katı atık miktarının azaltılmasına öncelik verilmelidir*" şeklinde olmuştur (Keleş, Metin, Sancak, 2005). Ancak günümüzde tüketim araçları sürekli yenilenirken tüketimin yol açtığı çevresel olumsuzluklara karşı insanların bilinçlenmesi ve hassasiyet kazanması aynı hızda olmamaktadır. Çevresel sorunlara hassas bireylerden kendisini etkileyen olumsuzluklara bir tepki göstermesi beklenmektedir (Özdemir, 1988). Bu tepkilerden birisi bir çevre sorunu karşısında bireyin o sorunun çözümüne yönelik girişimler ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı için de katılım gerekmektedir (Saltık, 2008).

Geniş anlamıyla katılım, bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları, etkide bulunmaları ve kendi yaşamlarını şekillendirecek süreci yönlendirmeleri demektir (Keleş, Metin ve Sancak, 2005). Özellikle atık üretiminin azaltılmasında, atıkların kaynağında ayrıştırılmasında ve geri dönüşüme gönderilmesinde bireylere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Atıkların kaynağında ayrıştırılması, mümkün olduğu kadar az atık üretilmesi, geri dönüştürülebilir ambalajların kullanılması, bozulanı atmaktansa tamir edip kullanma alışkanlığının kazandırılması, ancak bilinçli, duyarlı ve farkındalık sahibi bireyler tarafından yerine getirilebilir. Ancak Karatekin (2013) araştırmasında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının katı atık ve geri dönüşüm konusundaki farkındalıklarının çok düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Katı Atık Bertarafı

Türkiye'de katı atık kompozisyonu daha çok organik kökenli ve su oranı yüksektir (%68). Bu durum geri dönüştürülemeyen evsel atıkların bertaraf edilmesinde iş yükünü artırmaktadır. Şekil 1' de görüldüğü gibi evsel atıklarımızın geri kazanılabilme oranı (%13) yüksektir.

Şekil 1. Türkiye'de Evsel Atık Kompozisyonu

Okullarda öğrencilerin yeteri kadar bilgilendirilmemesi de geri dönüşüm faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir (ÖA-8). Yeniden kullanım ülkelerin enerji ihtiyacını ve dışa bağımlılığını azaltır (Kışlalıoğlu, Berkes, 2010). Katı atıkların geri dönüşümü ile yenilenemeyen hammadde kaynakları korunacak, çevreye verilen zararlar azaltılacak, enerji kaynaklarının tasarrufu sağlanacak ve doğal kaynaklar üzerindeki baskı azaltacaktır.

Doğaya karşı olan tutum ve davranışlarımızın gelecek kuşakların alın yazısı ile eşdeğer olduğu unutulmamalıdır. Çepel (2006)'da insanlığın temel çevre sorunların çözümü için; eko teknolojik sanayinin gelişmesini, üretimin artırılmasını, geri dönüşüm süreçlerinin yaygınlaştırılmasını, doğal kaynak kullanımının vergiye bağlanmasını, ÇED raporlarının etkin uygulanmasını, sorumlu toplum bilincinin geliştirilmesini ve çevre eğitimi ile çevre ahlakının geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Atosoy'a (2006) göre çevre bilincinin temelleri 7-15 yaşlarında atılmakta, orta öğretim ve yükseköğretimde çevresel bilinçlenme daha da geliştirilmekte ve 15-24 yaş dönemindeki gençlerden çevreci örgütlere aktif olarak katılmaları ve çevre sorunları önleme ve çözmede faal olmaları beklenmektedir. Bu açıdan ilk öğretim ekolojik bilgilenme ve çevre duyarlılığının gelişmesi açısından temel eğitim kademesidir (Atasoy, 2006). Dolayısıyla erken yaşlardan itibaren çocuklarımıza vereceğimiz etkili bir çevre eğitimi ile onların çevreye yönelik olumlu tutumlar içinde olmasını sağlayabiliriz. Ama bunun için öncelikle onlara bu eğitimi verecek olan eğitimcilerin ve öğretmen adaylarının çevreye yönelik olumlu tutumlara sahip olması gerekmektedir.

Literatüre baktığımızda çevreye yönelik tutum konusunda birçok çalışmanın olduğunu görmekteyiz (Owens, 2000; Kibert, 2000; Çabuk ve Karacaoğlu, 2003; Erten, Özdemir ve Güler, 2003; Şama, 2003; Erten, 2005; Özmen, Çetinkaya ve Nehir, 2005; Erol, 2005; Erol ve Gezer, 2006; Pe'er, Goldman ve Yavetz, 2007; Deniş ve Genç, 2007; O'Brien, 2007; Akbaş, 2007; Purutçuoğlu, 2008; Ak, 2008; Kahyaoğlu, Daban ve Yangın, 2008; Ek, Kılıç, Öğdüm, Düzgün ve Şeker, 2009; Aksu, 2009; Yavetz, Goldman ve Pe'er, 2009; Kışoğlu, 2009; Sam, Gürsakal ve Sam, 2010; Kayalı, 2010; Teksöz, Şahin ve Ertepınar, 2010; Altınöz, 2010, Timur, 2011; Karatekin, 2011). Bu çalışmalar daha çok öğretmen adaylarının genel çevre tutumlarını tespit eden araştırmalardır. Ancak çevre eğitimi, içinde birçok farklı konuyu barındıran disiplinler arası bir çalışma alanıdır (Karatekin, 2013.71-90).

1950'den sonra ortaya çıkan tüketime dayalı ekonomi anlayışı bireylerin bir kez kullan ve at şeklinde bir tüketim alışkanlığına neden olmuştur (Ertürk,1994). Bunun sonucunda doğal kaynakların azalması, çevrede biriken kirliliğin büyük maliyetlerle ortadan kaldırılması ve bu kirliliğin büyük çevre sorunlarına neden olmasından dolayı günümüzde bu anlayış yavaş yavaş terk edilmektedir (Karatekin, 2013).

Ne pahasına olursa olsun üretim anlayışı, zamanla yerini çevre bilincine bırakmaya başlamış ve kıt kaynaklardan azami ölçüde faydalanma ve tasarruf tedbirlerini gündeme getirmiştir (Çevre Bakanlığı, 1998). Nitekim Türkiye'de Sekizinci Planda oluşturulan özel ihtisas komisyonunun oluşturduğu katı atık raporunda da getirilen ilk öneri "*üretilen katı atık miktarının azaltılmasına öncelik verilmelidir*" şeklinde olmuştur (Keleş, Metin, Sancak, 2005). Ancak günümüzde ulusların tüketim miktarları ile gelişmişlik düzeyleri arasında doğru orantılı bir ilişki görülürken tüketimin yol açtığı çevre sorunlarına karşı sorumluluk ve farkındalık kazandırılması ihmal edilmektedir (Arıbaş, 2009).

Artık doğal kaynakların hızla tükendiğini gören ve konunun önemini anlayan ülkeler atıkları yeniden kullanma ya da atıklardan yeniden yararlanma girişimlerini yaygınlaştırmaktadırlar (Kocataş, 2012). Yenilenemeyen nitelikteki doğal kaynakların tekrar kullanımı yeniden faydalanma ve geri kazanma yöntemleriyle mümkündür. Geriye kazanma oranı arttıkça sadece çevre kirliliği azalmaz aynı zamanda hammadde ve enerjiye olan talepte azalır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2010). Görüldüğü gibi katı atık miktarını azaltmak ve var olan katı atıkları da yeniden kullanım ve geri dönüşüm ile tekrar kazanmak insanlar için, ülkeler için ve dünyamız için son derece önemli bir olaydır. Bugün doğaya karşı göstereceğimiz tutum ve davranışlar gelecek kuşakların kaderini belirleyeceği anlayışı ile temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamak amacı ile mümkün olan tüm atıkların geri dönüşümü için çaba gösterilmelidir (Çepel, 2006, Akın,2009*).*

Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Yenilenebilir enerji kaynağı, “doğanın kendi döngüsü içinde, bir sonraki gün aynen mevcut olabilen enerji kaynağı" olarak tanımlanmaktadır. Konvansiyonel enerji kaynakları ise birer yenilenebilir enerji kaynağı olarak görülmemektedir. Dünyanın yakın gelecekteki enerji ihtiyaçlarını karşılamada, yenilenebilir enerji kaynaklarının umut verici bir gelişme kaydediyor olması; bu alanda yapılan faaliyetlerin ve politikaların hız kazanmasını sağlamıştır (Kum, 2009: 209).

Küresel ısınma sorunu ve konvansiyonel fosil yakıtların hızla tükenmesi sonucu temiz ve yenilenebilir alternatif enerji kaynakları üzerinde çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır (Erdinç, Uzunoğlu ve Vural, 2001: 116). Yapılan tahminlere göre 2025 yılına kadar üretilen

elektrik enerjisinin toplamının yaklaşık %10-15 kadar bir bölümü yenilenebilir/alternatif enerji kaynaklarından karşılanacağı düşülmektedir. Danimarka elektrik ihtiyacının %5 ini kıyı rüzgârlarından sağlamaktayken İsveç, nükleer santrallerden elektrik üretimini aşamalı olarak devre dışı bırakarak bunun yerine rüzgâr, güneş ve diğer alternatif enerji kaynaklarını kullanmayı planlamaktadır (Altaş, 1998: 2).

Yenilenebilir enerji kaynakları bazı özellikleri ile dünya ve ülkemiz için önemli bir yere sahiptir. Bunlar yenilenebilir olmaları, çevresel etkilerinin en az düzeyde olması, işletme ve bakım masraflarının az olması ve ulusal nitelikleri ile güvenilir enerji sağlamadır (Külekçi, 2009: 84).

2008 yılında, ABD yenilenebilir enerji yatırımı konusunda 24 milyar dolarlık yatırımla ilk sıraya yükselmiş ve dünyadaki toplam yatırımların %20'sini gerçekleştirmiştir. Ayrıca, rüzgâr gücü kapasitesi alanında uzun yıllardır lider olan Almanya'yı geçerek ve hem kapasite hem de üretim hacminde dünyada lider konuma gelmiştir (Kum, 2009: 211).

Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli çok zengin ve çeşitlidir. Kömürden sonra ikinci en büyük enerji kaynağı grubudur. Türkiye'deki başlıca yenilenebilir enerji kaynakları arasında hidrolik enerji, biyokütle, rüzgâr, biyogaz, jeotermik ve güneş enerjisi yer alır (Önal ve Yarbay, 2010: 81).

Türkiye'nin ekonomiklik analizi yapılmış olan alternatif enerji kaynakları potansiyeline bakıldığında; 130 milyar kWh hidrolik potansiyeli bulunmakta ve bu potansiyelin %30 'u değerlendirilebilir hidrolik potansiyel 216 milyar kWh 'dır. Termik kapasitemiz ise yıllık 114 milyar kWh 'dır. Linyit kömüründen elektrik enerjisi üretim miktarı, toplam potansiyelimizin %22 'sidir. Elektrik üretiminde kullanılabilecek jeotermal kaynak potansiyelimiz 2450 MW (yıllık 16 milyar kWh) elektrik enerjisi üretimine eşittir. Rüzgâr gücünden elektrik enerjisi üretim potansiyelimiz ise 83000 MW (yıllık 300 milyar kWh) enerji üretimine eşdeğerdir (Gençoğlu, 2002).

Alternatif Enerji Yaklaşımı

Yenilenemeyen nitelikteki doğal kaynakların tekrar kullanımı yeniden faydalanma ve geri kazanma yöntemleriyle mümkündür. Geriye kazanma oranı arttıkça sadece çevre kirliliği

azalmaz aynı zamanda hammadde ve enerjiye olan talepte azalır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2010). Görüldüğü gibi katı atık miktarını azaltmak ve var olan katı atıkları da yeniden kullanım ve geri dönüşüm ile tekrar kazanmak insanlar için, ülkeler için ve dünyamız için son derece önemli bir olaydır.

Teknolojinin gelişmesi ve toplumsal gelişimin tamamlanabilmesi için öncelikli bileşenlerin başında enerji tüketimi gelmektedir. Dünya üzerinde nüfus artışı ve doğuşta beklenen yaşam süresinin artması, toplumun yaşam standartları ve beklentilerinin değişmesi, ayrıca sanayi gelişiminin de devam etmesi ve ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarının kısıtlı olması enerji üretimi ile tüketimi arasındaki açının giderek açılmasına neden olmaktadır. Bu durum, alternatif kaynakların kullanımını ve farklı politikalar geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Fosil yakıtlar olarak bilinen, kömür, petrol ve doğal gaz kullanıldığında küresel ısınma başta olmak üzere hava, su ve toprak kirliliği gibi çevre kirlenmesine sebep olmaktadır. Fosil enerji kaynaklarına alternatif olarak kullanılan yenilenebilir enerji kaynaklarının en başında güneş, rüzgâr, jeotermal, biyokütle, biyogaz, hidrojen ve dalga enerjisi gelmektedir.

Bu çalışmada yukarıda bahsedilen fosil yakıtlara alternatif, yenilenebilir enerji kaynağı olarak geri dönüşüm, düzenli depolama ve tıbbi atıkların yakılması ile elde edilen enerji gösterilmektedir. Son yıllarda gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de düzenli depolama alanlarında toplanan gazlardan ve tıbbi atıkların yakılmasından elektrik enerjisi üretilmektedir.

Ayrıca, atık kâğıt, metal, cam ve plastik gibi katı atıklar ayrıştırılıp yıkanıp, kırılıp, preslenerek hacmi küçültülüp geri dönüşüm işletmelerinde kâğıt, demir, cam ve plastik olarak üretim tesislerine gönderilmektedir. Şekil 2' de katı atıkların yönetim döngü şemasında görüldüğü gibi atık yönetiminin en önemli aşamaları:

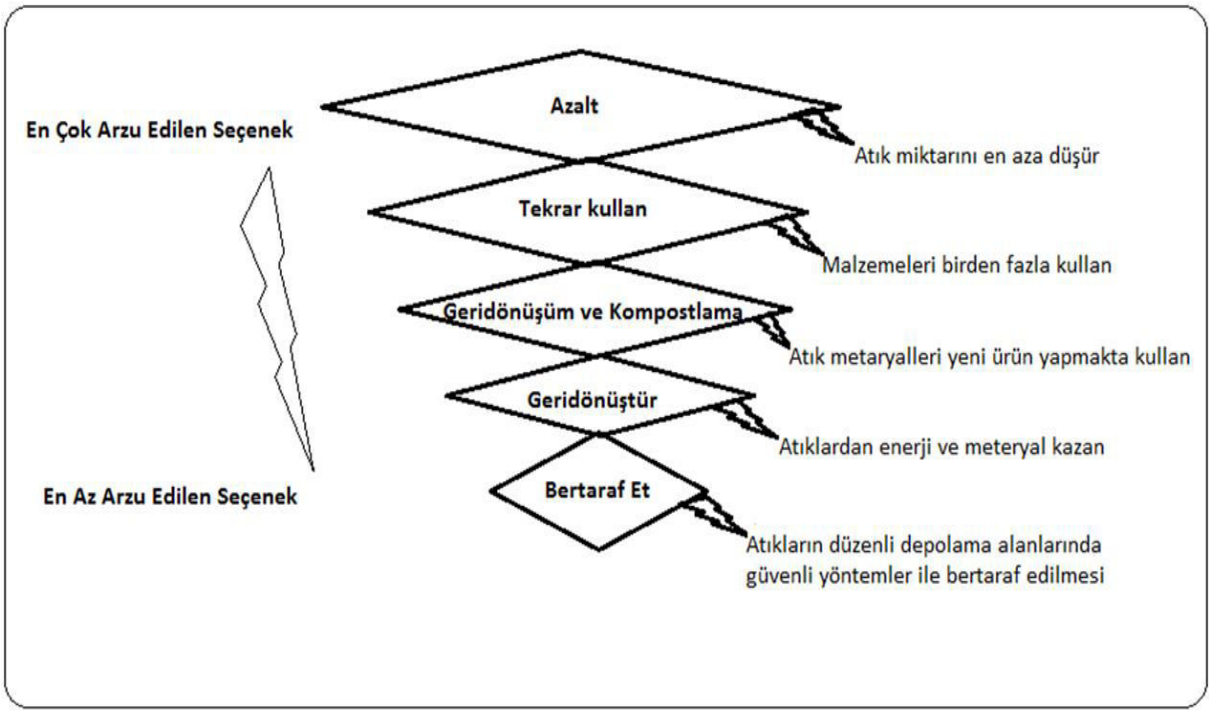
Atık miktarını en aza düşürecek malzemeleri kullan,
Birden fazla kullanabileceğiniz malzemeleri kullan,
Bozulanı tamir et atma,
Atıkları kaynağında ayrıştır,

Ayrıştırılan kâğıt, plastik, metal ve cam gibi atıkları temizleyerek hacimlerini küçültüp geri dönüşüm işletmelerine gönder,

Atıkları enerji ve hammadde tasarrufu ve kazanımı için geri dönüştür, yeni ürün yapmakta kullan,

Tıbbi atık yakma tesislerinden ısı enerjisini, düzenli depolama alanlarında toplanan metan gazını elektrik enerjisi üretiminde kullan,

Atıkların atıklarını da güvenli yöntemlerle bertaraf et.

Şekil 2: Atık yönetimi döngüsü (levis, G. 2003)

Çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlere 1992 Rio Konferansı'nda "Gündem 21" adıyla önemli görevler verilmiştir. Gündem 21 uyarınca da ülkeler, kırsal topluluklarda yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarını en geç 2000 yılına kadar, kullanılabilir hale getirerek, çevresel açıdan daha sağlıklı bir enerjiye geçiş süreci başlatmayı ve uygulanacak politikalarla yenilenebilir enerjileri teşvik etmeyi taahhüt etmişlerdir.

1998 yılı değerleri ile dünyadaki toplam birincil enerji tüketiminin yaklaşık % 90'ı fosil yakıtlardan sağlanmaktadır. Dünyadaki fosil yakıt rezervlerinin sınırlı ve bunların yakın bir gelecekte tükenecek olması, yenilenebilir enerji kaynakları arayışını hızlandırmıştır. Avrupa

Birliği'nin hedefi, 2010 yılındaki toplam enerji tüketiminin % 15 'inin yenilenebilir kaynaklardan sağlanmasıdır (Bayram, 2001).

Yenilenemeyen Enerji Kaynakları: Yenilenemeyen enerji kaynaklarının veya fosil yakıtların, genellikle ölü bitki ve hayvan kalıntılarından yer kabuğunda milyonlarca yıl boyunca ısı ve basınca maruz bırakılarak oluştuğu kabul edilmektedir.

Yenilenemez Enerji Kaynakları:

Kömür

Petrol

Doğal gaz (Doğal olarak oluşan bir karışım olup, ağırlıklı olarak % 95,2'si metan gazıdır).

Nükleer

Yenilenebilir Enerji Kaynakları:

Yenilenebilir enerji doğal kaynaklardan gelir ve doğal olarak yenilenir.

En önemli yenilenebilir enerji kaynakları:

Hidroelektrik

Güneş enerjisi

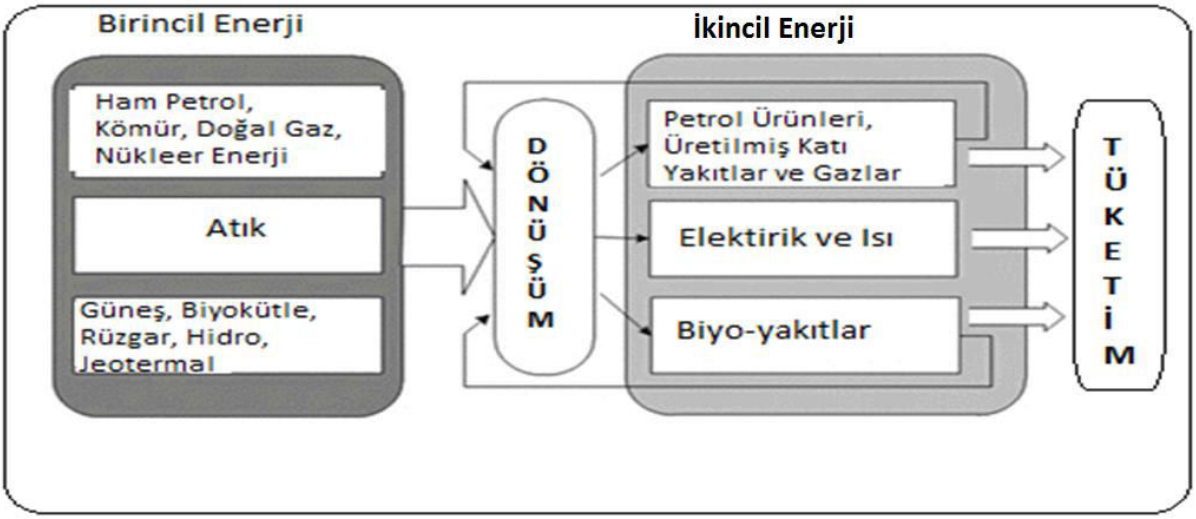
Biokütle

Rüzgâr

Jeotermal ısı

Okyanus

Şekil 3'de verilen birincil ve ikincil enerji kaynakları döngüsünde "Atık" birincil enerji kaynakları gurubunda gösterilmekte, önemli bir enerji kaynağı olduğu vurgulanmaktadır. Yeterli düzeyde ve çevresel değerleri tehdit etmeyen enerji sağlama ve kullanma toplumların en önemli sorunudur. Enerjinin genelde iki ana tipi bulunmaktadır: Birincil enerji ve İkincil enerji. Birincil enerji, doğrudan doğadan çıkarılan veya elde edilen enerjidir. İkincil enerji, birincil enerji kaynaklarının elektrik enerjisi veya mazot, benzin, metanol, etanol ve hidrojen gibi yakıt şekillerine dönüştürülerek elde edilir(Belyaev, et al, 2002, p:29 ve Demirel, 2012, 29).

Şekil 3: Birincil ve İkincil Enerji Kaynakları

Çalışmada alternatif enerji kaynağı olarak "geri dönüşüm" ve "tekrar kullanma" konusuna dikkat çekip bu konuda son sınıf öğrencilerimizin **"KATI ATIKLARIN GERİ DÖNÜŞÜMÜ VE ALTERNATİF ENERJİ ALGISI"** ölçülmüştür.

Alternatif, Geri Dönüşüm Kaynaklı, Enerji

Doğal kaynaklarımız, dünya nüfusunun artması ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi nedeni ile her geçen gün azalmaktadır. Bu nedenle malzeme tüketimini azaltmak, değerlendirilebilir nitelikli atıkları geri dönüştürmek sureti ile doğal kaynakların verimli olarak kullanılması gerekmektedir.

Aşağıda aralarındaki farklılıkların anlaşılması amacı ile geri dönüşüm, tekrar kullanım ve geri kazanım vb. kavramların tanımları açıklanmıştır (ÇEKUL).

Geri dönüşüm; Kâğıt-karton, metal, plastik, cam, gibi değerlendirilebilir atıkların fiziksel ve/veya kimyasal işlemlerden geçirildikten sonra ikincil hammadde olarak üretim sürecine sokulmasına geri dönüşüm denir.

Tekrar Kullanım; Atıkların toplama ve temizleme dışında hiçbir işleme tabi tutulmadan aynı şekil ile ekonomik ömrü dolana kadar defalarca kullanılmasına tekrar kullanım denir.

Geri kazanım; Değerlendirilebilir atıkların kaynağında ayrı toplanması, sınıflandırılması, fiziksel ve kimyasal yöntemlerle başka ürünlere veya enerjiye dönüştürülmesi işlemlerinin bütününe denir.

Kompostlaştırma**;** genel olarak katı atığın içindeki organik atıkların bozulması işlemidir. Katı ve sıvı atıklar içindeki organik maddeler çeşitli mikroorganizmalar ile daha basit bileşiklere, dönüştürülürler.

Yakma; büyük şehirlerde ve çöp depolama alanı bulma imkânı sınırlı olduğu bölgelerde atıkların imha edilmesi için kullanılabilecek bir yöntemdir. Yakma işleminde atıklar yüksek sıcaklıklar büyük fırınlar içinde yakılarak tamamen imha edilirler.

Enerji kaynaklarının önemi aşağıda verilen örnekle daha somut olarak açıklanabilir. İnsan vücudunun yaklaşık olarak on üçte biri (1/13) kandır. Bu durumda, ergenliğini tamamlamış 65-80 kg arası bir bedende yaklaşık olarak 5-6 litre kan bulunur. Kan insan vücudunda ne kadar hayati öneme sahipse enerji de devletlerin, ülkelerin hayatında o kadar öneme sahiptir. Böbrekleri yeterince çalışamayan insanlar yaşamının önemli bir kısmını diyaliz makinalarına bağlı olarak geçirmekte ve aksaklık durumunda yaşamını kaybetmektedir. Nasıl diyaliz makinesine bağımlı hastaların temiz ve yeterli kan olmayınca tüm sistemlerinin fonksiyonları aksıyorsa, enerji kaynakları kısıtlı olan veya enerji kaynaklarını gereği gibi kullanmayan ülkeler de özellikle enerji bakımından dışa bağımlı olacaktır. Enerjiye dayalı tüm sektörleri de doğal olarak dışa bağımlı hale gelecek ve bu ülkelerin gelişmesi ve hatta yaşaması enerji sağlayan dış güçlerin elinde olacaktır.

Enerji üretimi ve kullanımı sırasında yaşanan çevre sorunları, eski teknolojilerin terk edilmesinin temel nedenlerinden biridir. Kömür, petrol ve doğalgaz santrallerinin kuruldukları bölgede yerel olarak tahribatları yanında küresel olarak tüm dünyayı tehdit eden etkileri de bulunmaktadır. Fosil yakıtlar yakıldığında atmosfere yayılan karbon dioksit, kükürt dioksit, azot oksit, toz ve kurum yakın çevreyi kirletip ölümlere yol açarken, karbon dioksit ve benzeri sera gazları küresel iklim değişikliğine yol açmakta ve tüm dünya ülkelerinde yaşamı tehdit etmektedir (Uyar,2001).

Günümüzde hala yaygın olarak kullanılan ve tükenmekte olan fosil yakıtların yakın gelecekte de kullanılacak olması ülkelerin enerji güvenliği konusundaki tedirginliğini de her geçen gün artırmaktadır. Ülkelerin ihtiyaç duyduğu enerjiyi dengeli, yeterli, kaliteli, düşük maliyetli, sürekli ve çevre ile uyumlu olacak şekilde sunmak ve bu kaynakların çeşitliliğini arttırmak ülkelerin hem bugünü hem de yarını için önem arz etmektedir. Bu nedenle yenilenebilir çevre dostu enerji kaynakları kadar mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılması, tekrar kullanılması ve geri dönüşümü özendirilmelidir. Aşağıda plastik, cam ve kâğıtların geri dönüşümü süreci ve getirileri örnek olarak sunulmaktadır.

Plastiklerin Geri Dönüşümü

Plastikler doğada hazır bulunmazlar. Belli bir sıcaklık ve basınç altında katalizör kullanılarak monomerlerin reaksiyona sokulması ile oluşur. Plastikler granül, toz veya reçine halinde olabilir. Genellikle petrol rafinerilerinde kullanılan ham petrolün işlenmesi sonucunda arta kalan malzemelerden elde edilir. Yapılan araştırmalar dünyadaki petrolün %4 lük bir kısmının plastik üretimi için kullanıldığını ve plastiğin yaklaşık 1000 yılda yok olabileceğini göstermektedir. PET, PE, PP, PVC şişeler, Plastik süt ve ayran kutuları, Plastik torbalar, Plastik soda şişeleri, Plastik meşrubat şişeleri, Şampuan, deterjan, çamaşır suyu şişeleri, strech film ve yoğurt kapları geri dönüşümü yapılabilecek atıklardır. Bu atıklar geri kazanıldığında;

Düzenli çöp toplama alanınınım ömrü uzar,
Yenilenemeyen hammadde kaynakları korunur,
Tabiat kirlenmek durumunda kalmaz,
Bir ton plastik geri kazanıldığında 14 bin KW/saat enerji tasarrufu yapılır.

Cam şişelerin geri dönüşümü

Cam ani soğutulmuş alkali ve toprak alkali metal oksitleriyle, diğer bazı metal oksitlerin çözülmesinden oluşan akışkan bir malzeme olup ana maddesi silisyumdur. Camın hammaddesini oluşturan maddeler; kum, soda ve kireçtir. Kum, cam yapımında kullanılan ana malzemedir. Soda, düşük sıcaklıkta akıcı hale gelmesini sağlar. Kireç ise kimyasal etkilere dayanıklılığını arttırır. Bir araya getirilen bu maddeler 1500 °C'deki fırınlarda eritme işlemine

tabi tutulur. Eriyen malzeme damla halinde kesilip otomatik olarak makinelerde çeşitli yöntemlerle şişe ve kavanoz haline getirilir.

Geri dönüşmüş camı eritmek için gereken enerji, hammaddeyi cam haline getirmek için gereken enerjiden çok daha azdır. Bir şişe geri dönüşümünden sağlanan enerji 100 watlık bir ampulü 1 saat, bir bilgisayarı 25 dakika, bir televizyonu 20 dakika, bir çamaşır makinesini 10 dakika çalıştırmak için yeterli olmaktadır.

Sektörde; düzcam, cam ambalaj, cam ev eşyası ve cam elyaf toplamında yaklaşık 670 milyon m^3 doğalgaz tüketilmekte, bu miktar 2008 yılı toplam doğalgaz tüketiminin % 2'sini, toplam sanayi tüketiminin ise % 9'unu oluşturmaktadır. Ayrıca otomotiv camları ve ayna, lamine, temperli camlar gibi işlenmiş cam ürünlerinin üretimi başta olmak üzere toplam 1 milyar kWh elektrik kullanıldığı tahmin edilmektedir. Cam sektörünün 2012 yılı toplam elektrik tüketimi 830.397.797 kWh'tir (T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2014). 2008-2016 yıllarındaki toplam atık geri kazanım miktarları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo1: Yıllara Göre Toplam Atık Geri Kazanım Miktarları

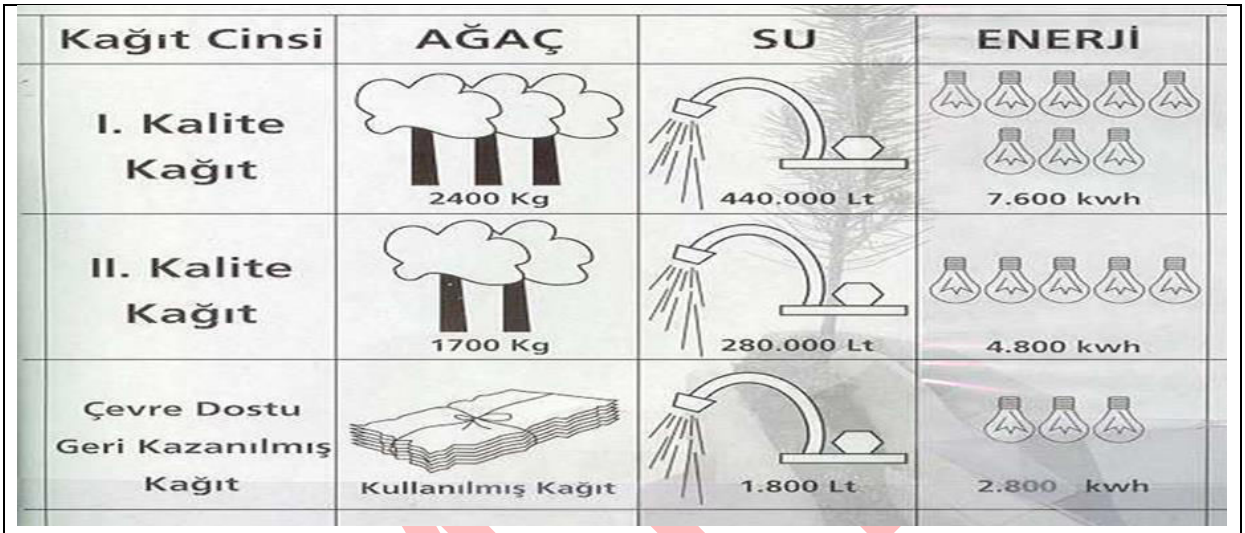
TOPLAM GERİ KAZANIM MİKTARI																	
YILLAR	ALÜMİNYUM	TENEKE	HURDA NAYLON POŞET	KARIŞIK PLASTİK	PVC	KARIŞIK HURDA	HURDA ÇUVAL	HURDA KAĞIT	PET	CAM	PLASTİK ÇAPAK ANTİŞOK	PLASTİK ÇAPAK MOBLEN	PLASTİK ÇAPAK ELTEKS	PET ÇAPAK	GRANÜL ANTİŞOK	GRANÜL ELTEKS	GRANÜL MOBLEN	GENEL TOPLAM
2008	70.750	204.500	863.450	305.000	0	235.350	155.350	853.600	265.700	0	64.200	185.200	29.350	203.050	0	63.550	39.350	3.538.400
2009	93.700	932.900	2.808.700	48.550	350	276.850	356.650	2.789.000	25.850	0	207.650	269.200	246.900	389.750	3.050	5.100	0	8.454.200
2010	72.550	675.750	2.959.550	15.800	0	215.050	290.850	2.037.000	0	0	394.950	293.250	24.200	280.850	0	0	0	7.259.800
2011	74.950	608.350	2.890.550	0	0	211.450	169.700	955.000	0	0	351.100	270.250	60.850	303.850	0	0	0	5.896.050
2012	86.150	436.200	2.559.000	0	0	252.250	143.800	796.350	21.550	178.750	257.550	197.250	86.050	336.450	0	0	0	5.351.350
2013	45.200	300.600	940.950	0	1.250	160.650	58.650	350.750	5.750	0	213.100	133.000	34.750	238.600	0	0	0	2.483.250
2014	66.950	357.550	2.965.350	0	6.650	317.600	113.450	1.348.400	0	0	254.050	267.950	76.700	396.600	0	0	0	6.171.250
2015	66.700	353.350	3.954.200	0	0	334.100	65.500	1.267.750	12.750	0	244.450	218.750	135.300	416.600	0	0	0	7.069.450
2016	89.300	403.250	2.451.450	0	0	293.500	45.950	1.197.150	0	0	64.500	219.450	130.150	363.300	0	0	0	5.258.000
GENEL TOPLAM	576.950	3.869.200	19.941.750	369.350	8.250	2.003.300	1.353.950	10.397.850	331.600	178.750	1.987.050	1.834.850	135.300	2.565.750	3.050	68.650	39.350	51.481.750

Kâğıt atıkların geri dönüşümü

Kâğıdın ana hammaddesi selüloz olup çoğu ağaç cinsi kâğıt yapımında kullanılabilir. Ayrıca saman, pamuk ve keten liflerinden de selüloz yapılabilmektedir. Bir ton kullanılmış kâğıt, geri kazanıldığında 16 adet çam ağacının, bir ton kullanılmış gazete kâğıdı kullanıldığında ise 8 adet çam ağacının kesilmesi önlenmiş olacaktır. Bir ton kâğıdın geri dönüşümü ile enerji geri kazanımları (Tablo 2) aşağıda verilmiştir. Hızlı nüfus artışı, konforlu hayat şartlarının gelişmesi, şehirleşme, okuma alışkanlığının artması, matbaacılığın ve ambalajlama

sanayisinin gelişmesi, kâğıt-karton tüketimini arttırmaktadır. Kesilen her ağaç erozyona davetiye çıkarmakta, insanoğlunun akciğerlerinden bir hücrenin eksilmesine sebep olmaktadır. Kâğıt atıkların geri dönüşümü ile bu süreç yavaşlatılıp enerji ve hammadde tasarrufu sağlanabilmektedir.

Tablo 2: Kâğıt Atıkların Geri Dönüşümü

Yukarıda verilen geri dönüşüm örneklerinden de anlaşılacağı üzere doğanın sınırlı kaynaklarını tekrar kullanmak ve geri dönüştürmek sureti ile kazanılan enerjinin yenilenebilir enerji kaynakları ile karşılaştırıldığında küçümsenmeyecek bir düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca enerji kazanımı yanında hammadde kaynakları tasarrufu ile bu kaynakların kullanımı esnasında çevreye verilen (gürültü, hava, estetik yönden) zararlar asgari düzeye indirilmiş olması da çok önemli bir kazanım olarak görülmelidir.

Yöntem

Üniversite öğrencilerinin yenilenebilir enerji kaynakları algısını belirleyebilmek amacıyla İpekoğlu, H. vd., tarafından geliştirilen ”Yenilenebilir Enerji Algısı Anketi: Güvenirlik ve Geçerliği” ile üzerine geliştirilen ölçek kullanılmıştır (İpekoğlu vd., 2014).

Yapı geçerliliği için ise Açımlayıcı/Keşfedici Faktör Analizi kullanılmıştır. Testin güvenirliği için Cronbach Alfa, maddelerin güvenirliği için ise Madde Toplam Korelasyonlarına bakılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini Sakarya Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sakarya Üniversitesi Mühendislik (Çevre Mühendisliği) Fakültelerinde ve Sakarya Üniversitesi Sakarya Meslek Yüksekokulu'nda okuyan 240(n=240) öğrenciye uygulanmıştır. Toplamda bir araya getirilen 25 madde, yenilenebilir enerji konusundaki örneklemin bilgisini, enerji konusundaki gelecek öngörülerini ve gelecek yönelimlerini içeren alt ölçeklere ayrılmıştır. Örneklemden bu maddelere 5'li Likert tipi, "kesinlikle katılmıyorum", "katılmıyorum", "kararsızım", "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" seçeneklerinden birini seçmeleri istenmiştir.

Yenilenebilir Enerji Bilgisi Ölçeği

Örneklemin yenilenebilir enerji konusundaki bilgi düzeyini ölçmekte kullanılan bu ölçek 16 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçekte güneş enerjisi, rüzgâr türbini, jeotermal enerji, biodizel, biyoetanol, hidroelektrik ve dalga gibi enerji kaynaklarının nasıl elde edildiği ve ne için kullanıldığına yönelik soruların yanı sıra, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan sistemlerin çevreye, insanlara, bitkilere ve hayvanlara olan etkilerinin sorgulandığı maddeler yer almıştır.

Yenilenebilir Enerji Gelecek Öngörüleri Ölçeği

Bu ölçekte gelecekte ülkemiz ve dünyamız için enerji kaynaklarında nelerin değişebileceğine dair sorgulamalar yapılmıştır. Örneklemin eski enerji kaynaklarının kullanımının sürdürülmesi ve yeni yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması yönündeki beklentileri ve öngörüleri araştırılmıştır.

Yenilenebilir Enerji Gelecek Yönelimleri Ölçeği

Gelecek yönelimi ölçeği ile örneklemin inisiyatifi elinde bulundurduğu durumlarda yenilenebilir enerji kaynaklarını tercih edip etmeyeceği, bu anlamda gelecekte yenilenebilir enerji konusundaki şuanda var olan algısı doğrultusunda nasıl bir davranış sergileyeceği belirlenmek istenmiştir.

Bulgular

Yenilenebilir Eenerji Bilgisi Ölçeği

Yenilenebilir Enerji Bilgisi ölçeğinin KMO katsayısı .0,809, Barlett testi ise anlamlı çıkmıştır (p<0.00). Faktör sayısı sınırlandırılmadığı takdirde programın ölçeği 4 faktöre ayırdığı gözlenmiştir. Faktör maddeleri incelendiğinde soruların anlamlı bir bütün oluşturmadığı ve bu çok faktörlü yapının çalışmanın bütününe katkı sağlamayacağı görülmüştür. Analiz tekrarlanarak, faktör sayısı 3'e indirilmiştir ancak bu yapının da 4 faktörlü yapı gibi anlamlı bir ayrım olmadığına karar verilmiştir. Son olarak program 2 faktörle sınırlandırılmıştır ve bu iki faktörün ölçeğe ilişkin açıkladığı varyansın %49,69 olduğu görülmüştür. İlk faktörün yük değerlerinin 0,81 ile 0,4 arasında, ikinci faktör yük değerlerinin 0,884 ile 0,595 arasında değiştiği görülmüştür. Birinci faktör altında toplanan soruların temelde yenilenebilir enerji kaynakları konusundaki teknik bilgileri sorgulayan maddeler olması dolayısı ile bu sorular "teknik bilgi" olarak isimlendirilmiştir. İkinci faktör altında toplanan soruların ise daha çok yenilenebilir enerji ve çevre ilişkisini sorgulayan sorular olduğu görülmüş, bu soru gurubu da "yenilenebilir enerji-çevre ilişkisi" olarak isimlendirilmiştir. İki faktörün maddelere ilişkin faktör yük değerleri Tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3: "Yenilenebilir Enerji-Çevre İlişkisi" Maddelere İlişkin Faktör Yük Değerleri

Kriterler	Component	
	1	2
Güneş enerjisi elektrik ısı üretmek için kullanılır	**,745**	,119
Rüzgar türbini elektrik üretmek için kullanılır.	**,810**	,140
Hidroelektrik santralleri su potansiyelinden elektrik elde etmek için kullanılır	**,741**	,024
Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen elektrik , sürekli tedarik edilebilirliği açısından daha güvenilirdir.	**,646**	-,056
Jeotermel enerji dünyanın iç sıcaklığından üretilir.	**,625**	-,028
Bioenerji bitki biokütlelerinden elde edilir	**,600**	,063
Evlere yenilenebilir enerji kurulumu için mali desteğe ihtiyaç	**,619**	,060

vardır		
Biodizel bitki yağlarından elde edilen yakıttır.	**,460**	,190
Yenilenebilir enerji tesisleri, diğer tesislerden daha güvenlidir	**,697**	,016
Katı atıkların geri dönüşümü doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azalltır	**,628**	,075
Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik, diğer kaynaklarla karıştırldığından daha ucuzdur.	**,400**	,081
Yenilenebilir enerji tesisleri , çevrelerindeki hayvanlara zarar verir	-,023	**,818**
Yenilenebilir enerji tesisleri. çevrelerindeki bitkilere zarar verir.	-,092	**,884**
Yenilenebilir enerji tesisleri. çevrelerindeki insanlara zarar verir.	-,179	**,881**
Yenilenebilir enerji tesislerinin üretim ve kullanım sonrası süreci tehlikelidir.	-,191	**,797**
Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı diğer enerji kaynaklarına göre daha pahalıdır.	-,014	**,595**

Yenilenebilir enerji bilgi düzeyi ölçeğinin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının .791 olduğu, madde toplam korelasyonlarının ise .863 ile .602 arasında değiştiği görülmüştür. Büyüköztürk'e göre madde toplam korelasyonu .30 ve üstünde olan maddeler bireyleri iyi derecede ayırt eder (Büyüköztürk, 2007). Bu durumda yenilenebilir enerji bilgisi ölçeği maddelerinin örneklemdeki benzer davranışları örneklediği ve testin iç tutarlılığının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Yenilenebilir Enerji Gelecek Öngörüleri Ölçeği

Yenilenebilir enerji gelecek öngörüleri ölçeğinin uygulanan faktör analizi sonrası KMO katsayısının .593, Barlett testinin ise anlamlı ($p<0.00$) olduğu görülmüştür. Faktör analizi sonrasında program yenilenebilir enerji gelecek önerileri ölçeğini iki alt faktöre ayırmıştır. Ölçeğin bu haliyle açıkladığı toplam varyans % 66,21'dir. Ancak faktör yük değerlerinin bu iki faktörlü yapıda oldukça düşük olduğu görülmüştür. Soru sayısının da azlığı dikkate alınarak faktör sınırlandırması yapılmış ve analiz tek faktörlü olarak şekilde tekrarlanmıştır. Bu haliyle

ölçeğin toplam varyansının % 43,42 olduğu ve faktör yük değerlerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir.Tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın % 30 ve üzeri olması yeterli kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2007). Tablo 4'de yenilenebilir enerji gelecek öngörülerine ait faktör yük değerleri yer almaktadır. Bu ölçeğin Cronbach Alfa güvenirliği .669 olarak hesaplanmıştır. Madde toplam korelasyonları ise .371 ile .517 arasında değiştiği görülmüştür. Bu ölçek maddelerinin de yüksek ayırt edicilik seviyesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Yenilenebilir Enerji Gelecek Öngörülerine Ait Faktör Yük Değerleri

Kriterler	Component
	1
Gelecekte yenilenebilir enerji kaynakları tercih edilecektir.	,641
Gelecekte enerji üretmek için organik çöpler yaygın olarak işlenecektir.	,738
Gelecek nesiller yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanamayacaktır.	,519
Gelecekte ülkemizin/ülkelerin petrol ve benzin ithalatı devam edecektir	,667
Gelecekte daha çok nükleer tesis inşa edilecektir	,707

Yenilenebilir Enerji Kaynakları Gelecek Yönelimleri Ölçeği

Dört maddeden oluşan yenilenebilir enerji gelecek yönelimleri ölçeğinin KMO katsayısı .667, Barlett testi ise anlamlı ($p<0.00$) çıkmıştır. Bu faktörün toplam ortak varyansının % 55 olduğu, faktör yük değerlerinin ise 0,293 ile 0,876 arasında değiştiği gözlenmiştir. Ölçeğe ilişkin faktör yük değerleri Tablo 5'de verilmektedir. Bu ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .69 olarak hesaplanmıştır. Madde toplam korelasyonlarının ise .359 ile .603 arasında değiştiği, bu ölçek maddelerinin de ayırt edici olduğu görülmüştür.

Tablo 5: Yenilenebilir Enerji Kaynakları Gelecek Yönelimleri Alt Ölçeği Faktör Yük Değerleri

Kriterler	Component
	1
Gelecekte maddi olarak karşılaşılabilecek duurmda olursam evimde enerji üretmek için uygun bir enerji kaynağını kullanabilirim.	,833
Gelecekte maddi imkanım olduğu takdirde elektrik ve ısıyı aynı anda üreten	,876

(mikro-kajenerasyon) sistemlerden kullanabilirim.	
Yenilenebilir enerji kaynakları zamanla, evlerdeki geleneksel enerji kaynaklarının yerini alacaktır.	,808
Geri dönüşüm yolu ile kazanılmış ürünleri veya enerjileri kullanmak istemem.	,493

Öğrencilerden yenilenebilir enerji kaynakları konusunda bilgi düzeyleri, öngörü ve yönelimlerini sorgulayan sorulara alınan cevaplar Tablo 6.'da verilmiştir. Tablodaki bilgiler analiz edildiğinde öğrencilerin yenilenebilir enerji bilgi düzeylerinin yeterli olduğu, bu konuda öngörü ve yönelimlerinde iyimser oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 6: Bilgi, Öngörü ve Yönelim Sonuçları

Yenilenebilir Enerji Bilgisi, Enerji Gelecek Öngörüleri, Enerji Gelecek Yönelimleri	"Katılıyorum" ve "Kesinlikle Katılıyorum" (%)
Güneş enerjisi elektrik üretmek için kullanılır	**(%85,9)**
Rüzgar türbini elektrik üretmek için kullanılır	**(%85,9)**
Hidroelektrik santralleri su potansiyelinden elektrik elde etmek için kullanılır	**(%78,8)**
Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen elektrik , sürekli tedarik edilebilirliği açısından daha güvenilirdir	**(%71,3)**
Katı atıkların geri dönüşümü doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azalltır	**(%72,0)**
Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik, diğer kaynaklarla karıştırldığından daha ucuzdur	**(%63,0)**
Yenilenebilir enerji tesisleri çevrelerindeki hayvanlara, bitkilere ve insanlara zarar verir	**(%24,6)**

Yenilenebilir enerji tesislerinin üretim ve kullanım sonrası süreci tehlikelidir	**(%22,2)**
Gelecekte yenilenebilir enerji kaynakları tercih edilecektir	**(%71,6)**
Gelecekte enerji üretmek için organik çöpler yaygın olarak işlenecektir	**(%67,9)**
Gelecekte daha çok nükleer tesis inşa edilecektir	(%58,8)
Yenilenebilir enerji kaynakları zamanla, evlerdeki geleneksel enerji kaynaklarının yerini alacaktır	**(%65,0)**
Geri dönüşüm yolu ile kazanılmış ürünleri veya enerjileri kullanmak istemem	**(%53,8)**

Katı Atıkların Geri Dönüşümü ve Sokak Toplayıcıları

Çalışmada ayrıca ‘’çek çekçi’’ diye tabir edilen sokaklarda katı atık toplayıcıları ile yapılan mülakatlar sonucu elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu işi meslek edinenlerin çalışma koşulları, ekonomik kazançları, sağlık koşulları, sosyal güvenceleri, bu işi icra ederken uymaları gereken kuralları ne derece bildikleri ve yaptıkları işten ne derece memnun oldukları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada Adapazarı merkez ilçe, Erenler ve Serdivan ilçelerinde “çek çekçi” diye tanımlanan 15 katı atık toplayıcısı ile mülakat yapılmıştır. Ancak bun lardan 5 tanesi konuşmak istememiştir. Diğer 10 kişi ile yapılan görüşme neticesinde Tablo 7’deki bilgiler elde edilmiştir. Buna göre bu işi yapanların yaş ortalaması 36, en küçüğünün 17, en büyüğünün 54 yaşında olduğu; İkisinin Suriyeli, sekizinin Türk olduğu; Dördünün bekâr, altısının evli olduğu; meslek olarak ikisinin mesleği (güvenlik görevlisi/ hizmetli) olduğu; İki ailede bu işi yapan başka bireylerin olduğu; Bakmak ile yükümlü olunan ortalama kişi sayısı 5 olduğu; Ortalama günde 11 saat çalışıldığı; Günde en az 15TL, en fazla 150 TL kazanıldığı; Çoğunluk her bölgede toplayamadıklarını; Toplanan atıkların genellikle aynı yere satıldığı; %70’i tartımlara güvenmediğini;%80’i sigortalı bir işi bu işe tercih edebileceklerini; %80’ı hijyen kurallarına uyduğunu söylediği ve diğerleri de mantar yaptığı için eldiven giymediklerini; %90’ı sık hastalanmadıklarını; %80’i işlerine karışan kimse olmadığını; %100’ü yönlendiren herhangi

birinin olmadığını ve %100'ü de ülke ekonomisine katkıda bulunduklarını ve topluma herhangi bir zarar vermediklerini belirtmiştir.

Tablo 7: Katı Atık Toplayıcıları İle Mülakat Sonuçları

MÜLAKAT	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Yaş	17	23	27	47	50	47	49	54	25	21
Uyruk	TC	Suriye	Suriye	TC	TC	TC	TC	TC	TC	TC
Medeni hâl	Bekâr	Evli	Evli	Evli	Evli	Evli	Bekâr	Evli	Bekâr	Bekâr
Meslek	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Güvenlik	Hizmetli	Yok	Yok
Ailede Bu işi yapan var mı?	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Var	Yok
Sorumlu olduğunuz kişi sayısı?	8	4	8	4	3	4	3	3	3	10
Kaç saat çalışıyorsunuz?	9	15	10	16	7	16	12	7	8	14
Kazancınız (TL)	40	25	50	30	70	30	15	40	150	80
Bölge sınırlaması var mı?	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Bazen	Hayır
Atıkları hep aynı yere mi satıyorsunuz?	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır
Tartıma güveniyor musunuz?	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Bazen	Hayır	Hayır	Hayır	Evet
Sigortalı bir işi tercih eder misiniz?	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet
Hijyen kurallarına uyar mısınız?	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Çok sık hastalanır mısınız?	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
İşinize engel olan var mı?	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Siz yönlendiren biri var mı?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Topluma zarar veriyor musunuz?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Ülke ekonomisine katkınız var mı?	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Sonuçlar

Gelecekte enerji üretmek için organik çöplerin yaygın olarak işleneceği ve katı atıkların geri dönüşümünün doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azalltacağı yönünde verilen cevaplar, katı atıkların geri dönüşümü ile enerji tasarrufu ve böylece alternatif bir enerji algısını desteklemektedir. Ancak geri dönüşüm yolu ile kazanılmış ürünleri veya enerjileri kullanma

konusunda kararsızlık olduğu tespit edilmiştir. Bu çelişki öğrencilerin dikkatsiz oldukları veya önemsemeden okudukları şeklinde izah edilebilir.

Söz konusu sokaklardaki konteynerlardan kağıt, cam, plastik ve metal gibi atıkları toplayan sosyal güvenceden yoksun, basit hijyen kuralı olan eldiven kullanmayı dahi allerji ve mantar yaptığı için kullanmadıklarını söyleyen "çek çekçiler" her nekadar görüntü kirliliği yapsalar da geri dönüşüm ile hem doğal kaynak tasarrufu hemde enerji tasarrufu ile ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar. Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen elektrik, sürekli tedarik edilebilirliği açısından daha güvenilirdir. Katı atıkların geri dönüşümü doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azalltır. Bu ve benzeri nedenlerle geri dönüşüm yolu ile kazanılmış ürünlerin ve enerjilerin kullanımı özendirilmelidir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Başkanlığı'nın 29/03/2017 tarihli ve 67 sayılı toplantısında "16" nolu karar'ı ile alınmıştır.

Kaynakça

Akın, G. (2009). E*koloji-çevrebilim ve çevre sorunları.* Ankara: Tiydem Yayıncılık.

Arıbaş, K. (2009). *Eko-Jeopolitik*, (Editörler: Kenan Arıbaş ve Hasan Kara). 21. Yüzyıl ve Çevre, Uşak: Elik Yayınları.

Atasoy, E. (2006). *Çevre için, çocuk ve doğa etkileşimi.* Bursa: Ezgi Kitapevi

Altaş, İsmail (1998), *"Yenilenebilir enerji kaynakları ve Türkiye'deki potansiyel", Enerji, Elektrik, Elektromekanik*-3e, Sayı 45, Bilesim Yayıncılık, İstanbul, ss.58-63.

Bayram, A.,(2001), Yenilenebilir Bir Enerji Kaynağı Olarak Pirina: Üretimi, Özellikleri, Değerlendirilmesi. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu, 106-112, İzmir.

Belyaev LS, Marchenko OV, Filippov SP, Solomin SV, Stepanova TB, Kokorin AL (2002). *World energy and transition to sustainable development*. Kluwer, Boston

Büyüköztürk, Ş. (2007) *Sosyal bilimler için veri analizi elkitabı* 7.Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık

Çepel, N. (2006). *Ekoloji, doğal yaşam dünyaları ve insan*, Ankara: Palme Yayıncılık.

Çevre Bakanlığı, (1998). *Çevre notları*, Ankara: Çevre Eğitimi ve Yayın Dairesi Başkanlığı.

Çevre Ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, "Kâğıttan Ormanlar Projesi", ÇEKUL, İstanbul, http://www.izaydas.com.tr/tr/3fl.asp?islem=incele&LID=55

Demirel, Y. (2012). Energy, green and technology, chapter 2, energy and energy types, Springer-Verlag London Limited

Erdinç, O., & Uzunoğlu, M. ve Vural, B., (2011). "*Hibrit Alternatif Enerji Sistemlerinde Kullanılan Enerji Depolama Üniteleri", Elektrik-Elektronik ve Bilgisayar Sempozyumu,* Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Gençoğlu, M.T. (2002). *"Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Türkiye Açıcından Önemi",* Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Elazığ

Gertsakis J. and Lewis H. *Sustainability and the Waste Management Hierarchy*

Güner,S., Albostan, A., (2007).*Türkiye'nin enerji politikası,* **YEKSEM'07**, Gaziantep-Türkiye, 47.

İpekoğlu, H.Y. Üçgül, İ. ve Yakut, G."Yenilenebilir Enerji Algısı Anketi: Güvenirlik ve Geçerliği Ölçeği", *YEKARUM e-DERGİ (Journal of YEKARUM*), Cilt 2, Sayı 3, 2014

Karatekin, K. (2013) Öğretmen Adayları İçin Katı Atık ve Geri Dönüşüme Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: *Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:10 ss: (71-90)

Keleş, İ. Metin, H. ve Sancak, H.Ö. (2005). *Çevre kalkınma ve etik,* Ankara: Alter Yayıncılık.

Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (2010). *Çevre ve ekoloji,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Klötzli, (1980) U*nsere umwelt und wir. eine einfhrung in die ökologie*. *Hallweg Verlag, Bern, Stuttgart*

Kocataş, A. (2012). E*koloji çevre biyolojisi*, Bursa: Dora Yayıncılık.

Kum, H. (2009). *"Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Dünya Piyasalarındaki Son Gelişmeler ve Politikalar", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Sayı 33, ss.207-223.

Külekçi, Özlem Candan (2009), *"Yenilenebilir Enerji Kaynakları Arasında Jeotermal Enerjinin Yeri ve Türkiye Açısından Önemi", Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, ss.83-91.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2009). Çevre Koruma Katı Atık Toplama, Ankara:http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/cevrekoruma/moduller/ kati_atik_toplama.pdf. Erişim Tarihi: 12.02.2013.

TURİZM EĞİTİMİ ALAN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK PROFİLİ VE MESLEKİ BEKLENTİLERİ

Ela OĞAN[1], Ceyhun AKYOL[2], Yener OĞAN[3]

Özet

Bu çalışma ile meslek yüksekokulu turizm programı öğrencilerinin, sosyo-ekonomik profillerinin ve mesleğin geleceği ile ilgili beklentileri araştırılmıştır. Araştırmada öncelikle, Türkiye'de mesleki turizm eğitimi, turizm eğitiminin genel yapısı ve dünyadaki turizm eğitimi örneklerine değinilerek günümüzde turizm eğitiminin meslek yüksekokullarındaki durumu irdelenmiştir. Bunu takiben araştırma kısmında, Artvin Çoruh Üniversitesi Arhavi Meslek Yüksekokulu Turizm ve Seyahat Hizmetleri ile Turizm ve Otel İşletmeciliği programlarında eğitim-öğretim gören 56 öğrenciye anket uygulanmış, elde edilen verilerin analizi için SPSS programından (Sosyal Bilimler İçin İstatiksel Analiz Programı) yararlanılarak istatistiksel sonuçlar elde edilmiştir. Turizm bölümü öğrencilerinin sosyo-ekonomik durumları ile ilgili olarak öğrencilerin ailelerinin genellikle ilçede yaşadığı, öğrencilerin küçük yerleşim yerlerinden geldikleri görülmektedir. Öğrencilerin ailelerinin genel olarak az gelire sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin turizm mesleği ile ilgili gelecek beklentileri ile ilgili ise genel olarak turizm mesleğinin geleceği konusunda olumlu beklentiler içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm eğitimi, meslek yüksekokulu, mesleki beklenti.

THE SOCIO-ECONOMIC PROFILES AND OCCUPATIONAL EXPECTATIONS OF THE TOURISM PROGRAM STUDENTS IN VOCATIONAL HIGHSCHOOLS

Abstract

In this study, the reasons of getting the tourism education of the vocational high school tourism program students were determined and the perspectives about the future of the profession were being investigated. In the research, firstly, general structure of the occupational tourism training in Turkey and samples in the world were mentioned and today

[1] Öğretim Görevlisi, Artvin Çoruh Üniversitesi, elaadiguzel@artvin.edu.tr
[2] Öğretim Görevlisi, Artvin Çoruh Üniversitesi, ceyhunakyol@artvin.edu.tr
[3] Öğretim Görevlisi, Artvin Çoruh Üniversitesi, oganyener@artvin.edu.tr

the situation of tourism education in vocational higher schools were examined. Following this, 56 students who were educated in Artvin Coruh University Arhavi Vocational School Tourism and Travel Services and Tourism and Hotel Management programs were applied and analyzed by SPSS program (Statistical Package For Social Science), statistical results were obtained. Regarding the socio-economic situation of the students of the tourism department, it is seen that the families of the students usually live in the district and the students come from the small settlements. It turns out that the families of the students generally have a low income. As far as students are concerned about the future expectations of the tourism profession, they have generally come to the conclusion that they have positive expectations about the future of the tourism profession.

Keywords: Tourism education, vocational highschool, occupational expectations.

Giriş

Bilgi kavramı, günümüz toplumunun en önemli yapı taşlarından birisidir. Küreselleşme olgusunun tüm dünyayı sardığı, teknoloji kavramının her alanda etkin olduğu bu çağda neyi, nerede, nasıl kullanılacağını bilen ve araştırma kavramını hayatının her alanında kullanan eğitimli bireylerin ön plana çıkması kaçınılmazdır. Bireyin kendini geliştirme süreci olarak tanımlanan eğitim, bireyin kendini yenilemesi ve yeniliklere uyum sağlaması olarak da değerlendirilebilir (Öncüer, 2006) Eğitim, ilgili endüstrinin ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceriye sahip nitelikli iş gücünün sağlanmasında oldukça önemli bir konudur. Çalışmanın temelini oluşturan turizm eğitimi ise, özellikle insan faktörünün önemli olduğu bir endüstride her geçen gün daha da önem kazanan bir konudur (Erdinç ve Yılmaz, 2012). Mesleki turizm eğitiminin temel amacı, turizmin ihtiyaç duyduğu mesleki formasyonu vermektir. Turizm eğitimi veren kurumlar turizm işletmelerinin ihtiyacı olan alt kademe insan gücü, ara insan gücü olarak tanımlanan orta kademe işgücü ile turizmle ilgili kamu ve özel sektör kurumlarına yönetici, araştırmacı ve planlayıcı elemanları yetiştirmek amacıyla üst kademe insan gücünü sağlamaktır (Aymankuy vd., 2013).

Problem Durumu

Küreselleşme ve bölgeselleşme eğilimlerinin tüm dünyada geçerli olması, turizm eğitiminin yapısını ve uygulamalarını da etkilemektedir. Turizmin uluslararası bir aktivite olması, turizm

eğitimi alan öğrencilerin eğitimleri öncesinde kendi seyahat tecrübelerini kazanmalarının yanında yurtdışında çalışma tecrübelerinin de artması gibi sebepler turizm eğitimcilerinin ve eğitim kurumlarının göz ardı edemediği durumlardır. Dünya genelinde, turizmde kariyer imkânı tanıyan birçok üniversite programı bulunmaktadır. Özellikle öğrenci değişim programlarının artması ve dünya genelinde etkili olması turizmdeki hareketliliği arttırmış ve ekstra bir pazar ortamı yaratmıştır. Bu da şunu göstermektedir ki, turizm işletmecilerinin ciddi boyutlarda nitelikli personele ihtiyacı bulunmaktadır (Hjalager, 2003).

Turizm eğitimi alan bireylerin turizm sektörü ile ilgili gelecek planları yapması, endüstriden beklentilerinin karşılanma durumu ile doğru orantılıdır. Eğer turizm endüstrisinde faaliyet gösteren işletmeler çalışanlarına ücret, çalışma koşulları, sosyal güvence imkânları, kariyer planlama konularında yeterli imkânı sağlarlarsa, turizm eğitimi alan bireyler bu sektörde çalışmayı tercih edeceklerdir. Turizm endüstrisinde istihdamın eğitimli personel tarafından sağlanması hem endüstrinin nitelikli çalışanlar tarafından yürütülmesine hem de bu dalda eğitim alanların diğer endüstrilere kaymasını önlemiş olacaktır. Bu nedenle meslek yüksekokullarındaki turizm eğitimi alan bireylerin gelecek beklentilerinin ortaya konması bu öğrencilerin gelişimi, eğitimi, mesleki ve eğitsel başarıları için olduğu kadar endüstride faaliyet gösteren işletmeler için de gerekli olduğundan araştırılması gereken bir problem olarak görülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, meslek yüksekokulunda öğrenim gören turizm programı öğrencilerinin turizm eğitimi almayı tercih etme nedenlerini tespit ederek, turizm mesleğine ilişkin gelecek beklentilerini ortaya koymaktır. Ayrıca bu çalışmada meslek yüksekokulunda turizm eğitim alan öğrencilerin sosyo-ekonomik profilleri ile ilgili bilgiler de ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Ülkemizde önlisans turizm eğitimi ile turizm endüstrisinin bilgili ve deneyimli ara eleman ihtiyacı karşılanmaktadır. Endüstrinin ara eleman ihtiyacı karşılanırken, çalışan bireylerin kariyerleri ile ilgili düşüncelerini, gelecek beklentilerini göz önünde bulundurmak; turizm mesleğinin geleceğini aydınlatmak için gerekli bir koşuldur. Turizm mesleğini seçerek bu

mesleğe yönelmiş bireylerin turizm mesleği ile ilgili gelecek beklentilerini ortaya koymak bu açıdan önemli görülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Eğitim

Eğitim kavramı Türk Dil Kurumu tarafından "Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme" olarak (tdk.gov.tr, 2017) tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre eğitim "bireye olumlu davranışlar kazandıran, bir mesleğin bilgi, beceri ve tekniklerini öğreten bir süreçtir" (Adem, 1997). Toplumları şekillendiren ve bilgi birikimi sayesinde geleceğe daha umutlu bakmak adına çok etkili bir araç olan eğitim, stratejik anlamda da bireyler ve örgütler açısından önem taşımaktadır. Eğitimle ilgili birçok tanım olmakla birlikte genel bir ifadeye "toplumun yaratıcı gücünü verimini artıran, kalkınma çabasının gerçekleşmesi için gerekli nitelik ve nicelikte elemanların yetiştirilmesini sağlayıcı ve toplumda kişilere yeteneklerine göre yetişme olanağı veren en etkili araçtır" (Sabuncuoğlu, 1991).

Turizm Eğitimi

Turizm eğitimi, bir ülke insanının turizm olayı konusunda tutum ve davranışlarını değiştirebilmesi için o ülkede bulunan her çeşit kuruluşun yapmış olduğu çalışmaların tümüdür (Sarı, 2007). Turizm eğitimi genel olarak, turizm endüstrisinde faaliyet gösteren işletmelerin (konaklama, seyahat, yiyecek&içecek, ulaştırma vb.) nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılmaktadır. Diğer yandan halkın turizm konusunda bilgi sahibi olması, turizm ile ilgili bilim camiasının akademisyen ihtiyacını karşılayabilmesi ve bunun doğrultusunda konu ile ilgili bilimsel araştırmaların çoğalması yönünde de turizm eğitimine önem verilmektedir (Tayfun, 2001). Ülkemize gelen turist sayısının ve turizmden elde edilen gelirin genel olarak arttığı bir süreçte, turizm endüstrisinde çalışan personelin eğitimli olması mikro düzeyde çalıştığı işletmeye, makro düzeyde ise sektöre ve ülkemize diğer işletmeler ve ülkeler bazında rekabet avantajı sağlamaktadır.

Dünyada Turizm Eğitimi

Turizm ve bu başlığı kapsayan seyahat, otelcilik, rehberlik, gastronomi gibi konular dünyada ve ülkemizde en çok tercih edilen programlar arasında yer almaktadır. Dünyada ve Türkiye'de verilen turizm eğitimini incelediğimizde farklılıklar olduğu görülmektedir (Batman ve Çankırı, 2013: 117). Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde turizm eğitimi farklı seviyelerde verilmektedir. Bu eğitimlerde diploma ya da sertifika veren veya bir aydan iki yıla kadar süren mesleki eğitimler söz konusudur. İngiltere'de ise turizm eğitimi ortaöğretimden üniversiteye kadar her seviyede verilmekte olup ele alınan temel konu başlıkları turizm, seyahat, ulaştırma ve boş zaman değerlendirme şeklinde olmaktadır (Airey ve Middleton, 1995). Kanada'da birçok kolej, verdikleri sertifika ve diplomalarla bölgesel turizm gereksinimini ve isteklerini karşılamaktadır. Almanya'da mesleki eğitime çok önem verilmesi nedeniyle, turizm endüstrisindeki işverenler için eğitimli işgücü birincil derecede önem taşımaktadır. Ayrıca bu ülkede, ulusal eğitim sistemi dışında kalmış bireylere hükümet ve resmi turizm örgütleri tarafından çeşitli kurslar düzenlenmektedir (Demirkol ve Pelit, 2002). Fransa'da ise turizm eğitimi, ağırlama eğitimi ve turizm eğitimi başlıkları altında değerlendirilmekte olup (Lominé, 2003) temel otelcilik eğitimi, otelcilik eğitimi ve otelcilik yükseköğretimi kapsamında verilmektedir. Benzer bir uygulamanın göze çarptığı İtalya'da ise turizm eğitimi temel, orta ve üniversite düzeyinde verilmektedir. Slovenya'da ise turizm eğitimi, turizm ve yiyecek-içecek ağırlıklı olmak üzere öğrencileri alanlarında birer uzman olarak yetiştirmek, pratik ve teorik bilgi ile onları donatarak profesyonel iş yaşamına hazırlamak amaçlı verilmektedir (Mihalič, 2004). Yunanistan'da verilen turizm eğitimi ise üniversitelerde lisans düzeyinde örgün öğretim ve uzaktan eğitim şeklinde gerçekleştirilirken, bazı özel eğitim kuruluşları da otelcilik yönetimi alanında eğitim imkânları sunmaktadır (Moira, 2004).

Türkiye'de Turizm Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'deki turizm eğitimi konusundaki çalışmaların 1890'lı yıllara kadar uzandığı görülmektedir (Ünlüönen ve Boylu, 2005). 1890'da çıkan Seyyahlara Tercümanlık Edenler Hakkında 190 Sayılı Nizamname, 1925'te yürürlüğe giren 1730 Sayılı Seyyah Tercümanları Hakkında Kararname ve sonraki yıllarda hizmet veren Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, turizm eğitimi ve öğretimi ile ilgili çalışmaların baş aktörleri olmuştur. 1953'te açılan Ankara

ve İzmir Ticaret Liseleri, 1955'te İstanbul ve 1960'ta başlayan İzmir turist rehberliği kursları, ayrıca yürürlüğe giren 334 Sayılı İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu ve 1961'de açılan Ankara Otelcilik Okulu, turizm eğitiminin planlı dönem gelişmelerindendir (Boylu, 2002).

Devam eden yıllarda turizm eğitimi ile ilgili gelişmelere baktığımızda, 1967'de İstanbul Otelcilik Okulu, 1975'te Kuşadası Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, 1984'te Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri açılmış, bu kurumlarda resepsiyon, servis, mutfak, kat hizmetleri ve seyahat acenteciliği konulu bölümler hizmet vermeye başlamıştır (Aksu ve Bucak, 2012).

Üniversite düzeyinde turizm eğitimi ise ilk olarak, Ankara Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu'na 1965-66 öğretim yılından itibaren turizm bölümünün ilave edilmesi ile kurulan Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu'nda verilmeye başlanmıştır. Devam eden süreçte, 1969'da Ege Üniversitesi, 1974'te Hacettepe Üniversitesi, 1975'te Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1980'de Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1982'de ise Erciyes Üniversitesi bünyesinde önlisans ve lisans düzeyinde turizm eğitimi veren birimler kurulmuş, zaman içerisinde sayıları artmış ve isimleri değişmiştir (Orhan, 2015).

Türkiye'de Turizm Eğitiminin Genel Yapısı

Türkiye'de turizm eğitimi yaygın ve örgün turizm eğitimi olarak iki ana başlık altında verilmektedir (Tübitak, 2017). Yaygın turizm eğitimi sertifikaya yönelik eğitimi, örgün turizm eğitimi ise diplomaya yönelik eğitimi ifade etmektedir (Hacıoğlu, 1992).

Dünyada ve ülkemizde turizm eğitimi kavramı geçmişten günümüze kadarki süreçte giderek önemli hale gelirken, turizm endüstrisinde eğitime yönelik beklenti, talep ve yönlendirmeler artmıştır. Birçok ülke, ulusal turizm planları içerisinde eğitim stratejilerine yer verirken, aynı zamanda turizm eğitimini geliştirme projelerini de yürürlüğe koymaktadır. Bu bağlamda, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında hazırlanan Eylem Planında, turizm çeşitlendirme stratejileri başlığında değerlendirilen 2023 yılı hedefleri arasında eğitim ile ilgili hedeflere de yer verilmiştir. Meslek odaklı olması, ölçülebilir sonuçlar içermesi, turizm kaynaklarının farkına varılması, korunması ve ülke ekonomisine turizmin katkısının en üst seviyeye

çıkarılmasını amaçlayan turizm eğitimi ile ilgili hedefler ise şu şekilde sıralanmaktadır (kultur.gov.tr, 2017);

Akademik eğitim ve turizm sektörüne nitelikli eleman yetiştirecek mesleki eğitimin bir arada geliştirilmesi,
Yaygın eğitimin geliştirilmesi,
Turizmin istediği nitelikte işgücü yetiştirilmesinde özel sektörün katılımı,
Yaygın ve örgün eğitimde içeriğin yenilenmesi ve güncellenmesi,
Turizm eğitiminde Kültür ve Turizm Bakanlığının ana politikayı belirlemesi.
Bu amaç ve hedefler doğrultusunda eğitim kapsamına alınan her öğrenciye, turiste eşit ve dürüst hizmet verme ahlâkı ve konukseverlik ilkeleri kazandırılacak, ayrıca uzun vadeli kazançların dikkate alınması gerekliliği ön plana çıkartılacaktır.

Türkiye'de turizm eğitimi kapsamında gerçekleştirilen tüm olumlu adımlara karşın, bu konudaki arayışlar ve farklı değerlendirmeler gündemi meşgul etmeye devam etmektedir. Kıt kaynakları verimli kullanmak, eğitimli işgücünden etkin yararlanmak, daha rekabetçi ve sürdürülebilir bir turizm endüstrisi için turizm eğitimi konusu, tüm paydaşların katılımı ve konunun bütün boyutları ile vizyoner bir bakış açısı sağlanarak irdelenmelidir (Özdoğan ve Çavuş, 2009).

Örnek Çalışmalar

Bu çalışma, turizm eğitimi alan önlisans öğrencilerine yönelik olmakla birlikte daha önceki yıllarda turizm eğitimi almış veya almakta olan öğrencilere yönelik benzer konulu çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Orhan (2015) çalışmasında, Türkiye'de lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm endüstrisi ile ilgili algısını ortaya koymaya çalışmıştır. 755 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışma neticesinde bu algının çalışma niyetleri üzerindeki etkisini yönetim, ücret, işin doğası, sosyal haklar, iş tatmini, yasal mevzuat, çalışma koşulları, motivasyon, terfi imkânı ve kariyer boyutlarıyla açıklamaya çalışmıştır.

Batman ve Çankırı (2013) ise çalışmalarında, lisans düzeyinde eğitim almakta olan öğrencilerin endüstri ile ilgili tutumlarını belirlemeye çalışarak, bu tutumlarının mezuniyet sonrası endüstride kariyer yapma kararları üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. 166 öğrenci

ile yapılan anket neticesinde, öğrencilerin endüstrideki işleyiş hakkında çok da fikir sahibi olmadıkları, buna rağmen turizm endüstrisinde kariyer yapmaya sıcak baktıkları saptanmıştır.

Bir başka çalışmada, araştırmacı turizm eğitimi almakta olan önlisans ve lisans öğrencilerinin mezun olduktan sonra çalışma hayatlarında kariyer planlarken çalışmak istedikleri bölümleri, alanları, kurumları, pozisyonları ve beklentilerini belirlemeye çalışmıştır. 533 öğrenci ile gerçekleştirilen araştırmanın bulgularına göre katılımcıların %48,2'si mezuniyet sonrası özel sektörde çalışmak istemekte olup %55,5'inin ise üst düzey yönetici olmayı planladıkları, ayrıca öğrencilerin mezuniyet sonrası çalışmak istedikleri kurumdan en önemli beklentilerinin yaptıkları işi seviyor olmaları ve işyerinde terfi edebilme imkânlarının olduğu tespit edilmiştir (Tahtalıoğlu, 2012).

Turizm eğitimi alan lisans öğrencilerinin endüstriye yönelik görüşleri ve kariyer beklentileri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada 318 öğrencinin turizm endüstrisine yönelik tutumları araştırma konusunu oluşturmuştur (Korkmaz vd., 2012). Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler endüstrideki çalışma koşullarını olumsuz değerlendirmekte, buna rağmen öğrencilerinin çoğunun endüstride kariyer yapmak istedikleri tespit edilmiştir.

Ilgaz ise (2011) çalışmasında, üniversitede turizm eğitimi alan öğrencilerin umutsuzluk, yılmazlık durumları ve sektörel tutumlarının kariyer seçimlerine etkilerini belirlemeye çalışmıştır. 816 öğrenci ile yapılan araştırma neticesinde öğrencilerin sektörel tutumlarının kariyer seçimlerine etki ettiği ve öğrencilerin yılmazlık durumlarının kariyer seçimlerine etkisinin tespitine yönelik yapılan analizlerde yılmazlık faktörleri ile negatif yönlü ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma ile turizm eğitimi alan meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyo-ekonomik profilleri ve turizm mesleği ile ilgili beklentileri ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla araştırma modeli mevcut durumu ortaya koyması bakımından betimseldir (Karasar, 1998).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Artvin Çoruh Üniversitesi bünyesinde bulunan Arhavi Meslek Yüksekokulunda turizm eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında Arhavi Meslek Yüksekokulunda turizm eğitimi Turizm ve Seyahat Hizmetleri ile Turizm ve Otel İşletmeciliği programlarınca verilmektedir. Söz konusu programlarda 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında eğitime devam eden 56 öğrenci vardır. Çalışma, öğrenci sayısı az olduğu için evrenin tamamı ile yürütülmüştür.

Verilerin Toplanması

Araştırmada, amaca yönelik olarak verileri toplamak için öğrencilere anket uygulanmıştır. Araştırmanın ölçme aracı oluşturulurken demografik değişkenler dışında, tercih nedenleri ile ilgili sorularda Baltacı, Üngüren vd. (2012); turizm mesleğinden beklentiler ile ilgili soruların büyük bir kısmı Aymankuy ve Aymankuy'un (2013) çalışmalarından, ayrıca Dinçer, Akova ve Kaya'nın (2013) çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Anket formu kişisel bilgiler ve mesleki beklentiler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Kişisel bilgiler kısmında öğrencilerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile ilgili 12 soru yer almaktadır. Turizm mesleğinden beklentiler kısmında ise beklentilere yönelik değerlendirmeyi içeren 5'li likert ölçeğinde hazırlanmış 22 soru bulunmaktadır. 5'li likert ölçeği ile sorulan sorular kesinlikle katılıyorum 5, katılıyorum 4, kararsızım 3, katılmıyorum 2 ve kesinlikle katılmıyorum 1 olarak ölçeklendirilmiştir. Anket, genel uygulamadan önce 20 kişilik küçük bir gruba uygulanmış, yapı ve içerik yönünden kontrol edilerek son şeklini almıştır.

Ölçeğin faktör yapısını ortaya koyabilmek amacı ile açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir (Tablo 1). Faktörlerin belirlenmesi için "Ana Bileşenler" (Principal Components) yönteminden, faktör yapısını daha basit hale getirerek faktör yüklerinin belirlenmesi için ise "Varimax Rotasyon" yönteminden yararlanılmıştır. Elde edilen "Bartlett küresellik testi" (Bartlett's Test of Sphericity= Yak. χ^2 = 758,166, p =0.000) ve "KMO uygunluk ölçütü" (Kaiser-Meyer-Okin Measure of Sampling Adequacy= ,752) değerleri, çalışılan verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Yapılan analiz sonucunda bu ölçekteki mesleki beklenti bölümünde yer alan değişkenlerin 4 temel faktörde yüklendiği görülmüştür. Rotasyondan sonra, değişkenlerin bu faktörlere göre aldıkları faktör yüklerini gösteren dönüştürülmüş faktör matrisi Tablo 1'de verilmiştir. Rotasyondan sonra 4 temel faktörün toplam varyansa oranı faktör1 %20,1; faktör2 %18,9; faktör3 %15,1 ve faktör4 %11,8 olarak ortaya çıkmıştır. Faktör yüklerine bakıldığında, 1. faktörün 1., 5., 14., 15., 16. ve 17. maddeler üzerinde; 2. faktörün 8., 9., 10., 11., 12., 13. ve 18. maddeler üzerinde; 3. faktörün 2., 3., 4., 6., 7. ve 20. maddeler üzerinde; 4. faktörün ise 19., 21. ve 22. maddeler üzerinde yüklendiği görülmüştür. Bu sorular incelendiğinde, 1. faktörün *kariyer beklentileri*, 2. faktörün *ücret beklentileri*, 3. faktörün *turizm mesleğinin ülke geleceğindeki yeri,* 4. faktörün ise *çalışma imkânları* ile ilişkili ifadeler oldukları görülmüştür. Elde edilen bu nihai ölçeğin güvenirliği, Cronbach Alpha katsayısı, kariyer beklentileri .89, ücret beklentileri .88, turizm mesleğinin ülke geleceğindeki yeri ile ilgili beklentiler .76 ve çalışma imkânları ile ilgili beklentiler .71 olarak bulunmuştur. Ölçeğin toplam güvenirlik katsayısı Cronbach Alpha katsayısı, .91 olarak bulunmuştur.

Tablo 1. Dönüştürülmüş Faktör Matrisi

Faktörler/İfadeler	Faktör Yükleri	Varyans (%)	Cronbach's Alpha
Faktör 1: Kariyer Beklentileri		20,1	0,89
Turizm sektöründe yönetici pozisyonuna kadar yükselmeyi hedefliyorum.	0,855		
Turizm sektöründe uzun yıllar çalışabilirim.	0,813		
Mezun olduktan sonra bu sektörde çalışmayı düşünüyorum.	0,812		
Bu meslekte çalışmaktan mutluluk duyarım.	0,787		
Turizm mesleğinde çalışmak eğlencelidir.	0,646		
Uzun dönemde iyi bir gelir düzeyi sağlayabilirim.	0,556		

Faktör 2: Ücret Beklentileri		18,9	0,88
Barınma, yeme-içme koşulları uygun ve yeterlidir.	0,858		
Sosyal güvence imkânları yeterlidir.	0,780		
Ücretler yeterli ve tatmin edicidir.	0,764		
Prim, bahşiş gibi ek ücretler yeterlidir.	0,761		
Ücretler diğer sektörler ile hemen hemen aynıdır.	0,597		
Turizm mesleğinde cinsiyet ayrımcılığı yoktur.	0,588		
Turizm sektöründe ilerleme fırsatları çoktur.	0,394		
Faktör 3: Turizm Mesleğinin Ülke Geleceğindeki Yeri		15,1	0,76
Turizm mesleği günümüzde geçerli bir meslektir.	0,776		
Turizm işletmelerinde iş yükü oldukça fazladır.	0,701		
Sosyal ilişkilerin yüksek olduğu bir meslektir.	0,694		
Turizm mesleği cinsiyetime uygundur.	0,631		
Turizm mesleği oldukça saygın bir meslektir.	0,533		
Turizm endüstrisi ülkemizde giderek kurumsallaşmaktadır.	0,492		
Faktör 4: Çalışma İmkânları		11,8	0,71
Turizm mesleği esnek bir kariyer fırsatı sunmaktadır.	0,722		
Turizm mesleğinde çalışma saatleri düzenlidir.	0,643		
Turizm sektöründe çalışmak, diğer sektörlerde çalışmaktan daha yorucu değildir.	0,561		
Toplam		**66,1**	**0,91**

UMTEB

Verilerin Analizi

Çalışmadan elde edilen verilerin analizi için SPSS programından (Statical Package For Social Science-Sosyal Bilimler İçin İstatiksel Analiz Programı) yararlanılarak istatistiksel sonuçlar elde edilmiştir. Öncelikle öğrencilere ait demografik ve sosyo-ekonomik bulguların yorumlanmasında frekans ve yüzde dağılımı, ortalama ve standart sapma gibi betimsel istatistik değerlerinden yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçek ile ilgili olarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Bu nedenle ölçeğin faktör yapısını ortaya koyabilmek amacı ile açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması ile ilgili olarak ise Cronbach Alpha katsayısına başvurulmuştur.

Bulgular ve Yorum

Turizm Bölümü Öğrencileri ile İlgili Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin demografik veriler Tablo 2'de verilmiştir. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dağılımına bakıldığında, %37,5'inin kadın; %62,5'inin ise erkek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yaş aralığının %64,3 ile 17-21 yaş aralığında; %32,1 ile 22-26 yaş aralığında; %3,6 ile 32 ve üstü yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırmanın gerçekleştirildiği turizm programlarının sınıf dağılımı incelendiğinde ise %57,1'inin 2. sınıf; %42,9'unun 1. Sınıf olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %46,4'ünün düz lise; %26,8'inin meslek lisesi; %14,3'ünün Anadolu lisesi; %10,7'sinin kız meslek lisesi ve %1,8'inin açık lise çıkışlı olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla turizm programlarını tercih eden öğrencilerin büyük kısmının düz lise çıkışlığı olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Turizm Bölümü Öğrencilerinin Demografik Değişkenler Açısından Dağılımı

		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	21	37,5
	Erkek	35	62,5
	Toplam	**56**	**100,0**

Yaş	17-21	36	64,3
	22-26	18	32,1
	27-31	-	-
	22 ve üstü	2	3,6
	Toplam	**56**	**100**
Sınıf	1. Sınıf	24	42,9
	2. Sınıf	32	57,1
	Toplam	**56**	**100,0**
Lise	Anadolu Lisesi	8	14,3
	Kız Meslek	6	10,7
	Meslek Lisesi	15	26,8
	Düz Lise	26	46,4
	Açık Lise	1	1,8
	Toplam	**56**	**100,0**
İstekli Gelme	Evet	44	78,6
	Hayır	12	21,4
	Toplam	**56**	**100,0**
Staj	Evet	17	30,4
	Hayır	39	69,6
	Toplam	**56**	**100,0**
Bölüm	Turizm ve Seyahat	25	44,6

UMTEB

	Hizmetleri		
	Turizm ve Otel İşletmeciliği	31	55,4
	Toplam	**56**	**100,0**
Bölüm Tercih Nedenleri	Puana göre tercih	9	16,1
	Sevdiğim meslek	16	28,6
	Geçerli bir meslek	6	10,7
	Başka seçenek yok	6	10,7
	Tavsiye (aile, öğretmen)	4	7,1
	Üniversite mezunu olmak için	7	12,5
	Tesadüfen	5	8,9
	Diğer	3	5,4
	Toplam	**56**	**100,0**

Tablo 2'de yer alan öğrencilerin bölüme istekli gelme durumları ile ilgili veriler incelendiğinde, öğrencilerin %78,6'sının bölüme kendi istekleri ile geldikleri, %21,4'ünün ise bölüme istekli gelmedikleri görülmektedir. Elde edilen bu verilere göre turizm bölümü öğrencilerinin genel olarak bölüme severek geldikleri söylenebilir. Öğrencilerin %55,4'ü Turizm ve Otel İşletmeciliği bölümünde eğitim görüyorken, %44,6'sı Turizm ve Seyahat Hizmetleri bölümünde eğitimine devam etmektedir. Öğrencilerin bölümü seçme nedenleri ile ilgili veriler incelendiğinde öğrencilerin %28,6'sının sevdiği meslek olduğu için, %16,1'inin puana göre tercih yaptığı için, %12,5'inin üniversite mezunu olmak için, %10,7'sinin geçerli bir meslek olduğu için, yine %10,7'sinin başka seçenek olmadığı için ve %7,1'inin aile, arkadaş, öğretmen vb. tavsiyesi olduğu için tercih ettiği görülmektedir. Dolayısıyla

öğrencilerin %28,6'sının sevdiği meslek olduğu için bölüme gelmeyi tercih etmesi, bölüme severek geldiklerini kanıtlar niteliktedir. Yine tablodaki veriler incelendiğinde öğrencilerin %69,6'sının staj yapmadığı; %30,4' ünün staj yaptığı ortaya çıkmıştır.

Turizm Bölümü Öğrencileri ile Sosyo-ekonomik Bulgular

Turizm bölümü öğrencilerinin sosyo-ekonomik durumları ile ilgili sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre öğrencilerin ailelerinin %50'sinin ilçede; %23,2'sinin köyde; %16,1'inin büyükşehirde ve %10,7'sinin ilde yaşadığı görülmektedir. Buna göre öğrencilerin yarısının küçük yerleşim yerlerinden geldikleri görülmektedir. Öğrencilerin ailelerinin %66,1'inin 1000-3000 TL arasında, %26,8'inin 1000 TL'den az ve %7,1'inin ise 3000-5000 TL arasında aylık gelire sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre asgari ücretin günümüzde 1.404.06 TL olduğu (csgb.gov.tr, 2017) bilgisine göre öğrencilerin genel olarak en azından asgari ücretli ailelerden geldiklerini söyleyebiliriz Dolayısıyla turizm bölümü öğrencilerinin yarıdan fazlasının az gelirli aileye sahip oldukları bilgisine ulaşılabilir. Bireysel ekonomik durumları ile olarak; öğrencilerin %30,4'ü istedikleri pek çok şeyi alabildiklerini, yine öğrencilerin %30,4'ü istediklerini alabilmek için para biriktirdiklerini, %21,4'ü sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini, %16,1'i refah içinde yaşadıklarını belirtirken %1,8'i ise temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğrencilerin genel olarak istediklerine ulaşmada zorlanmadıkları, ihtiyaçlarını karşılayabildikleri veya en azından para biriktirerek elde ettikleri söylenebilir.

Tablo 3. Turizm Bölümü Öğrencilerinin Sosyo-ekonomik Dağılımı

		Frekans	%
Ailenin yaşadığı yer	Köy	13	23,2
	İlçe	28	50,0
	İl	6	10,7
	Büyükşehir	9	16,1
	Toplam	**56**	**100,0**
Ailenin aylık geliri	1000 TL'den az	15	26,8

	1000-3000 TL	37	66,1
	3000-5000 TL	4	7,1
	Toplam	**56**	**100,0**
Genel bireysel ekonomik durum	Refah içinde yaşıyorum.	9	16,1
	İstediğim pek çok şeyi alabiliyorum.	17	30,4
	İstediklerimi alabilmek için para biriktiriyorum.	17	30,4
	Sadece temel ihtiyaçlarımı karşılayabiliyorum.	12	21,4
	Temel ihtiyaçlarımı karşılayamıyorum.	1	1,8
	Toplam	**56**	**100,0**

Turizm Bölümü Öğrencilerinin Turizm Mesleğinden Beklentileri ile İlgili Bulgular

Bu kısımda, ankete katılan öğrencilerin turizm mesleğinden beklentileri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tablo 4'te yer alan verilere göre; öğrencilerin %50'si aynı zamanda en yüksek ortalama ile ($\bar{x}$ =4,33) *"sosyal ilişkilerin yüksek olduğu bir meslek"* olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler, *"turizm mesleğinde çalışmak eğlencelidir"* ifadesine %50'lik oranla katıldıklarını ortaya koymuştur. Öğrencilerin %44,6'sı *"turizm mesleğinin cinsiyetlerine uygun"* olduğuna katıldıklarını belirtirken aynı zamanda *"turizm mesleğinde cinsiyet ayrımcılığı yoktur"* ifadesi için %42,9 oranında kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %42,9'unun *"turizm sektöründe ilerleme fırsatları çoktur"* ifadesine katıldıkları görülmektedir. Öğrencilerin %35,7'sinin *"bu meslekte çalışmaktan mutluluk duyarım"* ifadesine katıldıkları görülmektedir ($\bar{x}$ =3,75). Öğrencilerin %35,7'sinin *"sosyal güvence imkânları yeterli"* olduğuna katıldıkları görülmüştür. Öğrenciler, *"uzun dönemde iyi bir gelir düzeyi sağlayabilirim"* ifadesine %37,5 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir.

Yukarıda belirtilen verilerin yanı sıra, öğrencilerin %37,5'i *"mezun olduktan sonra bu sektörde çalışmak"* ile *"turizm sektöründe uzun yıllar çalışabilecekleri"* konularında kararsız olduklarını ifade etmişleridir. Öğrencilerin %35,7'sinin *"turizm endüstrisinin ülkemizde giderek*

kurumsallaşması" konusunda kararsız oldukları görülmüştür. Tablodaki veriler incelendiğinde öğrencilerin "*turizm sektöründe yönetici pozisyonuna kadar yükselmeyi hedeflemek"* ile ilgili olarak %39,3'ünün kararsız kaldığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 4'deki verilere göre, öğrencilerin %33,9'unun *"turizm mesleğinde çalışma saatleri düzenlidir"* ifadesi ile *"ücretler diğer sektörler ile hemen hemen aynıdır"* ifadesine katılmadıkları görülmektedir. Öğrencilerin %28,6'sının *"ücretler yeterli ve tatmin edicidir"* ifadesine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Yine öğrencilerin %28,6'sının *"turizm sektöründe çalışmak, diğer sektörlerde çalışmaktan daha yorucu değildir"* ifadesine en düşük ortalama ile ($\bar{x}$ =2,51) katılmadıkları görülmüştür.

Bunun yanı sıra çalışmanın değerlendirme ölçeğinde ortaya çıkan faktörler açısından bulgular incelendiğinde (Tablo 4), öğrencilerin "*kariyer beklentileri"* ile ilgili sorulan sorulara verdikleri yanıtlara göre, *"bu meslekte çalışmaktan mutluluk duyarım"* ifadesine %35,7 ile katıldıkları, *"turizm mesleğinde çalışmak eğlencelidir"* ifadesine %50 ile katıldıkları, *"mezun olduktan sonra bu sektörde çalışmayı düşünüyorum"* ifadesine %37,5 ile kararsız oldukları, *"turizm sektöründe uzun yıllar çalışabilirim"* ifadesine %37,5 ile kararsız oldukları, *"turizm sektöründe yönetici pozisyonuna kadar yükselmeyi hedefliyorum"* ifadesine %39,3 ile kararsız oldukları, *"uzun dönemde iyi bir gelir düzeyi sağlayabilirim"* ifadesine %37,5 ile katıldıkları görülmektedir. Öğrencilerin kariyer beklentileri ile ilgili olarak 3 maddeye katıldıkları, diğer 3 madde ile ilgili olarak kararsız oldukları ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin *"ücret beklentileri"* ile ilgili sorulan sorulara verdiklere yanıtlara göre; "*turizm mesleğinde cinsiyet ayrımcılığı yoktur"* ifadesine %42,9 ile kesinlikle katıldıkları; *"sosyal güvence imkânları yeterlidir"* ifadesine %35,7 ile katıldıkları; *"barınma, yeme-içme koşulları uygun ve yeterlidir"* ifadesine %37,5 ile katıldıkları; *"ücretler diğer sektörler ile hemen hemen aynıdır"* ifadesine %33,9 ile katılmadıkları; *"ücretler yeterli ve tatmin edicidir"* ifadesine %37,5 ile kararsız oldukları; *"prim, bahşiş gibi ek ücretler yeterlidir"* ifadesine %33,9 ile katıldıkları; *"turizm sektöründe ilerleme fırsatları çoktur"* ifadesine %42,9 ile katıldıkları görülmektedir. Öğrencilerin ücret beklentileri ile ilgili olarak 5 maddeye katıldıkları; 1 maddeye katılmadıkları ve 1 tanesinde de kararsız oldukları ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin *"turizm mesleğinin ülke geleceğindeki yeri ile ilgili beklentileri"* ile ilgili sorulan sorulara verdikleri yanıtlara göre, *"turizm mesleği oldukça saygın bir meslektir"* ifadesine %42,9 ile katıldıkları, "turizm mesleği cinsiyetime uygundur" ifadesine %44,6 ile katıldıkları, "turizm mesleği günümüzde geçerli bir meslektir" ifadesine %42,9 ile kesinlikle katıldıkları, "turizm endüstrisi ülkemizde giderek kurumsallaşmaktadır" ifadesine 35,7 ile kararsız oldukları, "sosyal ilişkilerin yüksek olduğu bir meslektir" ifadesine %50 ile katıldıkları, "turizm işletmelerinde iş yükü oldukça fazladır" ifadesine ise %42,9 ile katıldıkları görülmektedir. Öğrencilerin turizm mesleğinin ülke geleceğindeki yeri ile ilgili beklentilerinin turizm endüstrisinin ülkemizde kurumsallaşması dışında yüksek olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin *"çalışma imkânları ile ilgili beklentiler"* konulu sorulara verdikleri yanıtlara göre; "turizm mesleği esnek bir kariyer fırsatı sunmaktadır" ifadesine %37,5 ile katıldıkları; "turizm mesleğinde çalışma saatleri düzenlidir" ifadesine %33,9 ile katılmadıkları; *"turizm sektöründe çalışmak, diğer sektörlerde çalışmaktan daha yorucu değildir"* ifadesine %28,6 ile katılmadıkları görülmektedir. Buna göre, öğrenciler turizm mesleğinin kariyer konusunda esnek bir yapıya sahip olduğunu düşünseler bile çalışma saatlerinin uzun olması ve yorucu çalışma koşullarından dolayı çalışma imkânları ile ilgili beklentilerinin olumsuz olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Turizm Bölümü Öğrencilerinin Mesleki Beklentileri ile İlgili Dağılımı

	%							
Turizm Mesleğinden Beklentiler	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**	**n**	$\bar{x}$	**s.s.**
Bu meslekte çalışmaktan mutluluk duyarım.	1,8	7,1	30,4	35,7	25,0	56	3,75	0,97
Turizm mesleği oldukça saygın bir meslektir.	-	8,9	33,9	42,9	14,3	56	3,62	0,84
Turizm mesleği cinsiyetime uygundur.	3,6	1,8	17,9	44,6	32,1	56	4,00	0,95
Turizm mesleği günümüzde geçerli bir meslektir.	1,8	1,8	14,3	39,3	42,9	56	4,19	0,88

Turizm mesleğinde çalışmak eğlencelidir.	3,6	8,9	7,1	50,0	30,4	56	3,94	0,03
Turizm endüstrisi ülkemizde giderek kurumsallaşmaktadır.	-	14,3	35,7	28,6	21,4	56	3,57	0,98
Sosyal ilişkilerin yüksek olduğu bir meslektir.	-	1,8	5,4	50,0	42,9	56	4,33	0,66
Turizm mesleğinde cinsiyet ayrımcılığı yoktur.	8,9	8,9	16,1	23,2	42,9	56	3,82	1,32
Sosyal güvence imkânları yeterlidir.	8,9	12,5	33,9	35,7	8,9	56	3,23	1,07
Barınma, yeme-içme koşulları uygun ve yeterlidir.	17,9	5,4	25,0	37,5	14,3	56	3,25	1,29
Ücretler diğer sektörler ile hemen hemen aynıdır.	12,5	33,9	28,6	16,1	7,1	55	2,70	1,11
Ücretler yeterli ve tatmin edicidir.	7,1	28,6	37,5	17,9	3,6	56	2,71	1,02
Prim, bahşiş gibi ek ücretler yeterlidir.	12,5	21,4	26,8	33,9	5,4	56	2,98	1,13
Mezun olduktan sonra bu sektörde çalışmayı düşünüyorum.	7,1	17,9	37,5	17,9	19,6	56	3,25	1,17
Turizm sektöründe uzun yıllar çalışabilirim.	14,3	16,1	37,5	19,6	12,5	56	3,00	1,20
Turizm sektöründe yönetici pozisyonuna kadar yükselmeyi hedefliyorum.	10,7	3,6	39,3	19,6	25,0	55	3,45	1,22
Uzun dönemde iyi bir gelir düzeyi sağlayabilirim.	1,8	17,9	25,0	37,5	17,9	56	3,51	1,04
Turizm sektöründe ilerleme fırsatları çoktur.		10,7	32,1	42,9	14,3	56	3,60	0,86
Turizm mesleği esnek bir kariyer fırsatı sunmaktadır.	1,8	16,1	23,2	37,5	19,6	55	3,58	1,04
Turizm işletmelerinde iş yükü oldukça fazladır.	1,8	5,4	23,2	42,9	26,8	56	3,87	0,93
Turizm mesleğinde çalışma saatleri düzenlidir.	7,1	33,9	19,6	21,4	17,9	56	3,08	1,25

Turizm sektöründe çalışmak, diğer sektörlerde çalışmaktan daha yorucu değildir.	25,0	28,6	23,2	16,1	7,1	56	2,51	1,23

Sonuçlar

Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organisation) verilerine baktığımızda (unwto.org, 2017), her kıtadan turizmle ilgili önemli rakamlarla karşılaşmaktayız. Örneğin sadece 2015 yılında Avrupa'ya giden turist sayısı 609 milyon kişidir ve bu rakam bölge turizminde %5'lik bir artış görülmesini sağlamıştır. Yine aynı yıl için, Asya ve Pasifik'i tercih eden turist sayısı 227 milyon, Amerika'yı tercih eden turist sayısı da 191 milyon kişi olmuştur. Orta Doğu'daki turist sayısı ise 54 milyon olmuştur. Coğrafi sınırların kalkması, farklı kültürlere sahip milletlerin birbirleriyle kaynaşması, dünya genelinde kullanılan ortak dillerin artması gibi sebepler turizm endüstrisinde küreselleşmenin getirdiği gelişmelerdir. Ayrıca teknolojik gelişmeler ile birlikte ulaşım araçlarında yaşanan hız, konfor, kapasite ve fiyat konularındaki olumlu değişimler uluslararası seyahatlerdeki kısıtlamaları azaltmış, birçok seyahat formalitesini ortadan kaldırmış ve turizm endüstrisine küresel bir ivme kazandırmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda; turizm endüstrisinde çalışmış, çalışmakta olan ve istihdam edilmesi düşünülen kişilerin almış oldukları turizm eğitimi çok önemli bir konu haline geldiği görülmektedir. Turizm eğitimi almış bir birey, endüstrideki ihtiyaç ve gereksinimleri daha iyi analiz edebilecek, yerli ve yabancı ziyaretçilere daha iyi hizmet verebilmek adına daha dikkatli çalışmalar gerçekleştirecek, hizmet veren işletmelerin yöneticileri de daha kaliteli ve sürdürülebilir bir hizmet anlayışı gerçekleştirmek için çaba göstereceklerdir. Bu yöndeki adımlar yerli ve yabancı ziyaretçileri memnun edecek, tekrar tercih etme konusunda geri dönüş sağlayacaklardır.

Bir başka konu da turizm endüstrisinin gelecek eğilimlerinden olan seyahatlerin artması ve uluslararası turizm hareketlerine katılımların çoğalmasıdır. Bu düşünceden hareketle, uluslararası alanda hizmet verecek olan turizm işletmelerinin sayısının artacağı görülmektedir. Açılacak olan bu yeni işletmelerde çalışacak nitelikli personel ihtiyacı artacak, bu bağlamda kalifiye eleman yetiştirecek işletmelere ve eğitim kurumlarına ihtiyaç

duyulacaktır. Özellikle bu konu, turizm endüstrisinin geleceğini şekillendiren en önemli faktörlerden birinin eğitim olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu araştırma ile meslek yüksekokulunda öğrenim gören turizm programı öğrencilerinin sosyo-ekonomik profilleri ile ilgili bilgilerin yanı sıra turizm eğitimi almayı tercih etme nedenleri tespit edilerek, turizm mesleğine ilişkin gelecek beklentileri ortaya koyulmak istenmiştir. Buna göre, öğrencilerin %78,6'sının turizm bölümüne kendi istekleri doğrultusunda geldiği aynı zamanda öğrencilerin %28,6'sının sevdiği meslek olduğu için turizm bölümünü tercih ettiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin %28,6' sının sevdiği meslek olduğu için bölüme gelmeyi tercih etmesi, bölüme severek geldiklerini kanıtlar niteliktedir. Aynı zamanda öğrencilerin sevdikleri meslek ile ilgili eğitim almaları gelecekte sevdikleri meslekte çalışmaları hem kendileri hem de turizm alanı için olumlu bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Böylece işini seven yüksek motivasyona sahip verimli bir işgücü dolayısıyla da kararlı bir sektör haline gelmesi beklenmektedir. Turizm bölümü öğrencilerinin sosyo-ekonomik durumları ile ilgili olarak öğrencilerin ailelerinin %50'sinin ilçede yaşadığı görülmektedir. Buna göre öğrencilerin yarısının küçük yerleşim yerlerinden geldikleri görülmektedir. Öğrenci ailelerinin gelir durumuna bakıldığında, %66,1'inin 1000-3000 TL arasında aylık gelire sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre öğrencilerin genel olarak en azından asgari ücretli ailelerden geldikleri bilgisine ulaşılabilir. Dolayısıyla turizm bölümü öğrencilerinin yarıdan fazlasının az gelirli aileye sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bireysel ekonomik durumları ile olarak; öğrencilerin %30,4'ü istedikleri pek çok şeyi alabildiklerini, yine öğrencilerin %30,4'ü istediklerini alabilmek için para biriktirdiklerini belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğrencilerin genel olarak istediklerine ulaşmada zorlanmadıkları, ihtiyaçlarını karşılayabildikleri veya en azından para biriktirerek elde ettikleri söylenebilir. Bu bilgiler ışığında MYO'nun Arhavi gibi küçük bir ilçede bulunuyor olması öğrencilerin düşük gelirli ailelere sahip olmasına rağmen ihtiyaçlarını karşılamaya elverdiği yorumuna ulaşılabilir.

Yukarıda belirtilen demografik ve sosyo-ekonomik sonuçlar dışında öğrencilerin turizm mesleği ile ilgili gelecek beklentileri ile ilgili veriler ışığında genel olarak turizm mesleğinin geleceği ile ilgili olumlu beklentiler içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu aynı zamanda öğrencilerin turizm mesleğinin geleceği ile ilgili algılarında da olumlu tutum geliştirdiklerini

göstermektedir. Öğrencilerin turizm mesleği ile ilgili gelecek beklentilerine yönelik olarak elde edilen sonuçlar aşağıda belirtilmiştir:

Turizm mesleği, öğrencilerin yarısı tarafından, aynı zamanda en yüksek ortalama ile ($\bar{x}$ =4,33) sosyal ilişkilerin yüksek olduğu bir meslek olarak değerlendirilmiştir.

Turizm endüstrisinde çalışmanın, diğer endüstrilerde çalışmaktan daha yorucu olduğu öğrenciler tarafından kabul görmemiştir. Öğrencilerin bu konu ile ilgili ifadeye en düşük ortalama ile ($\bar{x}$ =2,51) katılmadıkları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla turizm endüstrisinde çalışmanın oldukça yorucu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Öğrenciler genel olarak hem mezun olduktan sonra bu sektörde çalışmak konusunda hem de turizm endüstrisinde uzun yıllar çalışabilecekleri konusunda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin turizm bölümüne severek gelmelerine rağmen bu mesleği icra etme konusunda kararsız olmaları arasında çelişki yaşadıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

Turizm endüstrisinin ülkemizde giderek kurumsallaşması konusunda öğrencilerin çoğunlukla kararsız oldukları ortaya çıkmıştır.

Turizm endüstrisinde yönetici pozisyonuna kadar yükselmeyi hedeflemek ile ilgili olarak çoğunluğun kararsız kaldığı ortaya çıkmıştır.

Turizm mesleğinde çalışma saatlerinin düzenli olmadığı, bunun yanı sıra ücretlerin diğer endüstriler ile hemen hemen aynı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda ücretlerin yeterli ve tatmin edici olduğu ifadesi öğrenciler tarafından kabul görmemiştir. Dolayısıyla yukarıda belirten ifadeler, öğrencilerin gelecekte turizm endüstrisinde çalışmak konusunda kararsız kalma sebepleri olarak görülebilir.

Bu çalışmada kullanılan değerlendirme ölçeğindeki mesleki beklenti bölümünde yer alan değişkenlerin 4 temel faktörde yüklendiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, bu sorular incelendiğinde ise, 1. faktörün *kariyer beklentileri*, 2. faktörün *ücret beklentileri*, 3. faktörün *turizm mesleğinin ülke geleceğindeki yeri,* 4. faktörün ise *çalışma imkânları* ile ilişkili ifadeler oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin kariyer beklentileri ile ilgili olarak 3 maddeye katıldıkları diğer 3 madde ile ilgili olarak kararsız oldukları ortaya çıkmıştır. Turizm mesleği, öğrencileri mutlu eden eğlenceli bir meslek olarak görülmektedir. Bununla birlikte çalışanlara uzun dönemde yüksek gelir sağladığı, ancak çalışma koşulları ile ilgili beklentileri karşılayamaması ilerde bu endüstride

çalışma konusunda belirsizlik oluşturmaktadır. Dolayısıyla yukarıda belirtildiği üzere öğrencilerin turizm mesleğinin geleceğine yönelik net olmayan algıya sahip oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Öğrencilerin ücret beklentileri ile ilgili olarak 5 maddeye katıldıkları; 1 maddeye katılmadıkları ve 1 tanesinde de kararsız oldukları ortaya çıkmıştır. Sektördeki barınma, yeme-içme, sosyal güvence imkânları, bahşiş ve bu alanda ilerleme ile ilgili beklentinin oldukça olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak endüstrideki ücretler ile ilgili tatmin edici sonuçlara ulaşılamamıştır.

Öğrencilerin turizm mesleğinin ülke geleceğindeki yeri ile ilgili beklentilerinin turizm endüstrisinin ülkemizde kurumsallaşması dışında yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Turizm mesleği saygın ve geçerli bir meslek olarak kabul görmüştür. Sosyal ilişkilerin oldukça yüksek ve iş yükünün fazla olduğu algısı ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra turizm mesleğinin cinsiyet ayrımcılığı gözetmediği ortaya çıkmıştır. Ancak mesleğin Türkiye'deki kurumsallaşması ile ilgili beklentileri karşılaması konusunda belirsizliklerin olduğu ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin çalışma imkânları ile ilgili olumsuz beklenti içinde oldukları sonucuna varılmıştır. Öğrenciler turizm mesleğinin kariyer konusunda esnek bir yapıya sahip olduğunu düşünseler bile çalışma saatlerinin uzun olması ve yorucu çalışma koşullarından dolayı çalışma imkânları ile ilgili beklentilerinin olumsuz olması bu sonucu destekler niteliktedir.

Kaynakça

Adem, M. (1997). Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır? *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 52 (1-4), 51-65.

Airey, D. ve Middleton, V. T. C. (1995). *Education and training in tourism in the UK: guidelines for those seeking further information about courses and careers in touris.* London: NLG. http://www.athe.org.uk/GUIDELINES%203.pdf adresinden 02.04.2017 tarihinde alınmıştır.

Aksu, M. ve Bucak, T. (2012). Mesleki Turizm Eğitimi. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 7-18.

Aymankuy, Y. ve Aymankuy, Ş. (2013). Turizm işletmeciliği eğitimi alan öğrencilerin turizm sektöründeki istihdamla ilgili görüşleri ve sektördeki kariyer beklentileri (Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu örneği). *Akademik Bakış Dergisi,* 35, 1-21.

Aymankuy Y., Tetik N., Girgin K.G ve Aymankuy, Ş. (2013). Lisans düzeyinde turizm eğitimindeki staj uygulamasına öğrenci ve akademisyenlerin bakışları (BTİOYO'da uygulama), International Journal of Human Sciences. (10)1, 101-128.

Baltacı F., Üngören E., Avsallı H. ve Demirel, O. N. (2012). Turizm eğitimi alan öğrencilerin eğitim memnuniyetlerinin ve geleceğe yönelik bakış açılarının belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 4(1), 17-25.

Batman, O. ve Çankırı, P. (2013). *Geçmişten Günümüze Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış: içinde "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Sektörde Kalma Eğilimleri: Sakarya Üniversitesi Örneği*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Yayınları.

Boylu, Y. (2002). Türkiye'deki örgün turizm eğitiminin sistematik olmayan bir açıdan değerlendirilmesi. *Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Araştırmaları Dergisi*. 3(2), 63–78.

Bozkurt, Ö. Ç., Kalkan, A. ve Çeşmeli, M. Ş. (2015). Türkiye'de yönetim bilişim sistemleri bölümü öğrencilerinin mesleğe bakış açıları, beklenti ve memnuniyet düzeyleri. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi,* 1(2), 22-35.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). (csgb.gov.tr, 2017), https://www.csgb.gov.tr/home/Contents/Istatistikler/AsgariUcret adresinden 05.04.2017 tarihinde alınmıştır.

Demirkol, Ş. ve Pelit, E. (2002). Türkiye'deki turizm eğitim sistemi ve Avrupa Birliği sürecinde olası gelişmeler. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2, 125-146.

Dinçer, F. İ., Akova, O. ve Kaya, F. (2013). Meslek yüksekokulu turizm ve otel işletmeciliği programı öğrencilerinin kariyer planlaması üzerine bir araştırma: İstanbul Üniversitesi ve Gümüşhane Üniversitesi örneği. 1(2), 42-56.

Erdinç, S. B. ve Yılmaz, G. (2012). Günümüzde turizm eğitiminin yükseköğretim içerisindeki yeri, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Konferansına Sunulmuş Bildiri.*

Hacıoğlu, N. (1992). Yükseköğretimde mesleki turizm eğitimi geliştirme perspektifleri, *Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Konferansına Sunulmuş Bildiri.*

Hjalager, A. (2003). Global Tourism Careers? Opportunities and Dilemmas Facing Higher Education in Tourism. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education,* 2(2), 26-27.

Ilgaz, B. (2011). Üniversite düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin yılmazlık, umutsuzluk durumları ve sektörel tutumlarının kariyer seçimlerine etkileri: Akdeniz Üniversitesi örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Karasar, N. (1998). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın.

Korkmaz, H., Gürol, N. ve Avcıkurt, C. (2012). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik görüşleri ve kariyer beklentileri arasındaki ilişki, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Konferansına Sunulmuş Bildiri.*

Lominé, L. L. (2003). Hospitality, leisure, sport and tourism in higher education in France. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 2(1), 107-110.

Mihalič, T. (2004). Current issues in tourism education: The case of Slovenia and the Faculty of Economics, University of Ljubljana, *The Conference of the Association for Tourism Higher Education Konferansına Sunulmuş Bildiri.*

Moira, P., Milonopoulos, D. ve Anastasiou, S. (2004). Producing graduates for the tourism industry in Greece: A case study. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 2(2), 55-60.

Orhan, A. (2015). Türkiye'de lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörü ile ilgili algılarının çalışma niyetleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Öncüer, M. E. (2006). Avrupa Birliği eğitim politikasında mesleki turizm eğitimi yaklaşımı ve Türk turizm eğitimine uygulanabilirliği: Akdeniz Üniversitesi örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi,* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Özdoğan, O. N. ve Çavuş, Ş. (2009). *Türk Turizm Tarihi: içinde "Türkiye'de Turizm Eğitiminin Yapısı ve Gelişimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Sabuncuoğlu, Z. (1991). *Personel Yönetimi*. İstanbul: Teknografik Matbaacılık A.Ş.

UMTEB

Sarı, H. (2007). Ortaöğretim düzeyinde mesleki turizm eğitimi alan öğrencilerin staj sürecine adaptasyonu üzerine bir araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Ankara: Gazi Üniversitesi.

Tahtalıoğlu, B. (2012). Turizm eğitimi almakta olan üniversite öğrencilerinin kariyer planlamalarına ilişkin görüşlerin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Ankara: Gazi Üniversitesi.

Tayfun, A. (2001). Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesinden mezun olan öğretmenlerin fakülte hakkındaki değerlendirmeleri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* 5(1), 1-12.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2017).tdk.gov.tr, 2017 adresinden 25.03.2017 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2017). http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/eik/EK1.pdf adresinden 30.03.2017 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Turizm stratejisi 2023, eylem planı 2007-2013,* Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, https://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906, ttstratejisi2023pdf.pdf? http://www.kultur.gov.tr,adresinden 27 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Ünlüönen, K. ve Boylu, Y. (2005). Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde turizm eğitimindeki gelişmelerin değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(12), 11-32.

Yeşiltaş, M., Öztürk, Y. ve Hemmington, N. (2010). Tourism education in Turkey and implications for human resources. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research,* 21(1), 55-71.

World Tourism Organisation (UNWTO). (2016). *International tourist arrivals up 4% reach a record 1.2 billion in 2015*. http://media.unwto.org/press-release/2016-01-18/international-tourist-arrivals-4-reach-record-12-billion-2015 adresinden 13 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

TEKNİK ALTYAPI ÇALIŞMALARINDA YERALTI RADARININ KULLANILABİLİRLİĞİNİN İRDELENMESİ

Arş. Gör. Yalçın YILMAZ[1]

Doç. Dr. Arzu SOYCAN[2]

Özet

Günümüzde artan nüfus ve göçler ile orantılı olarak kentlerde yapılaşma da artmaktadır. Yapılaşmanın artması teknik altyapı ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan teknik altyapı ihtiyaçlarının(su, kanalizasyon, elektrik vb.) karşılanması veya mevcut hatların güncellenmesi için gerek kamu gerekse özel sektörler tarafından çalışmalar gerçekleştirilmekte bu bağlamda cadde ve sokaklarda kazı çalışmaları yapılmaktadır. Bilindiği üzere bu kazılar sırasında ya da yeni altyapıların yapımında kimi zaman diğer altyapılar zarar görmekte, fiziksel ve finansal hasarlar meydana gelmektedir. Teknik altyapı çalışmaları için gerekli olan konum ve öznitelik bilgilerinin olmayışı, var olsa bile bu bilgilerin güncel, doğru ya da ulaşılabilir durumda olmaması ve altyapı sektöründeki kurum ya da kuruluşlar arasında iletişim eksikliğinin olması meydana gelen bu hasarların önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Bu durum altyapılara müdahaleyi geciktirmekte, planlamayı engellemekte ve bu nedenle yeterli hizmet verilememesine neden olmaktadır. Bu çalışmada konum ve öznitelik bilgileri olmayan altyapılar için bu bilgilerin elde edilmesi amacıyla bir jeofizik bilimi tabanlı olan yeraltı radarının(GPR) kullanılabilirliğinin irdelenmesi ve kullanılması durumunda olumlu ve olumsuz sonuçlarının neler olabilecekleri konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknik Altyapı, Yeraltı Radarı, Teknik Altyapı Tespiti

Abstract

Today, with increasing in population and migration, urbanization is also increasing. Because of the increase in the structuring, utility requirements come out. In order to meet the utility requirements (water, sewerage, electricity etc.) which reveals or to update the existing lines, governmental institution and private sectors are engaged in these cases. In this context, excavation works are carried out on streets and roads. As is known, during these excavations, or in the construction of new utilities, other utilities are sometimes damaged

and physical and financial damages occur. The lacks of location and attribute information required for utilities are several of the main reasons for these damages. Even if they exist, they are not up to date, correct or accessible and that there is a lack of communication between institutions or organizations in the utility sector. This situation delays the intervention to the utilities, prevents the planning and thus causes insufficient service. This study examines the availability of ground penetrating radar (GPR), which is a geophysical science base, to obtain this information for utility that do not have location and attribute information, and discusses what can be the positive and negative consequences of using it.

Keywords: Utility, GPR, Utility Locating

Giriş

İçme suyu, atık su, kanalizasyon, haberleşme, iletişim, ulaşım vb. hizmetlerin sağlanması için yapılan yapıların geneli teknik altyapı olarak ifade edilmektedir. Günümüzde neredeyse her yerleşkeye ait su, kanalizasyon, gaz, elektrik ve telekomünikasyon kabloları vb. diğer teknik altyapılar bulunmaktadır (Costello vd., 2007). Artan nüfus ve beraberinde artan yapılaşma teknik altyapı ihtiyaçlarını artırmakta ve imalat ya da yenileme çalışmalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yapılaşmanın planlı olması, bu hizmetlerin gerçekleştirilmesine dikkate değer ölçüde etki etmektedir. Bildiğimiz gibi pek çok kentimizde geçmişte gerçekleşmiş çarpık ve plansız yapılaşmalar mevcut olup, buralardaki yapılara teknik altyapı hizmetleri sağlanmaktadır. Ancak o günün şartlarında yeterli durumda olan altyapılar günümüzde talepleri karşılayamamakta bu nedenle güncellenmesi ya da yeniden inşa edilmesi gündeme gelmektedir. Bu güncelleme ya da yeniden inşa çalışmalarında teknik altyapılara ait konum ve öznitelik bilgileri ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Hizmet sağlayan kuruluşların farklılığı, birbirleri ile iletişimlerinin kısıtlı oluşu ya da iletişimlerinin olmayışı cadde ve sokakların tekrar tekrar kazılmasına ve teknik altyapılara ilişkin konum ve öznitelik bilgilerin olmayışı, eksik oluşu ya da güncel olmayışı nedeniyle diğer altyapılarında zarar görmesine sebep olmaktadır. Bu durum manevi olarak halkın yaşama kalitesini etkilerken, maddi açıdan da kurum ve kuruluşlara bir yük olarak yansımaktadır.

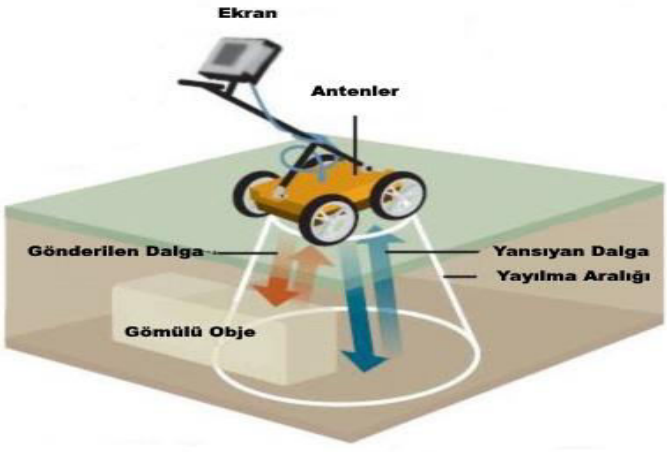
Günümüzde yeni yapılan çalışmalarda teknik altyapılara ilişkin konum ve öznitelik bilgileri kayıt altına alınmakta ve kademeli olsa da bu bilgilere erişilebilmektedir. Ancak geçmişte

yapılmış teknik altyapılara ilişkin bilgiler eksik veya hatalı olabilir ya da hiç olmayabilir. Bu bilgilerin eksikliğine, kayıtların kağıt ortamda bulunması ve zamanla yıpranması, sadece işi yapan bireyler tarafından bilinmesi ve bireylerin herhangi sebeple işten ayrılması durumunda bilgilere ulaşılamaması, imalatı yapılan her teknik altyapının farklı kurum ya da kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmesi ve kurumlar arası koordinasyon eksikliği nedeniyle bu bilgilere ulaşılamaması gibi durumlar sebep olmaktadır. Yukarıda ifade edilen sebeplere ek olarak verilere ait konum bilgilerinin iki boyutlu olması ve üçüncü boyut olan derinlik bilgisinin rastlantısal bilgilere dayanması nedeniyle oluşan ya da oluşacak maddi ve manevi kayıpları en aza indirmek için tahribatsız tespit teknolojileri geliştirilmiştir ve yeraltı radarı (GPR) bunlardan birisidir (Costello vd., 2007).

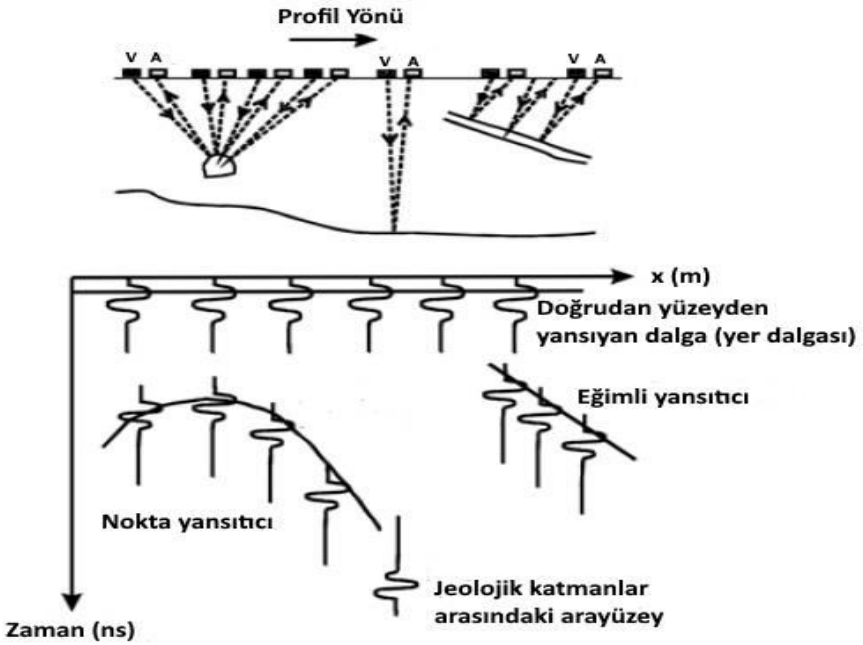
Bu çalışmada teknik altyapıların tespitinde yeraltı radarının kullanılabilirliği, yeraltı radarı ile gerçekleştirilmiş farklı çalışmalar ışığında incelenmiştir.

Yeraltı Radarı

Yeraltı radarı, bir verici anten ile yer altına gönderilen yüksek frekanslı elektromanyetik dalgaların, farklı elektriksel özelliklere sahip materyallerden yansıyarak geri dönmesi ve bu yansıyan dalgaların bir alıcı anten tarafından kaydedilmesine dayanan, 1980'lerden sonra daha çok jeofizik çalışmalarda kullanılmaya başlanılan bir elektromanyetik yöntemdir. Sistem, bir kontrol ünitesi, bir alıcı ve bir verici anten ile bir bilgisayardan oluşmaktadır. Yeraltı radarı Şekil 1'de, yeraltı radarının çalışma prensibi Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Yeraltı radarı (URL 1).

Şekil 2: Yeraltı radarı yönteminin çalışma prensibi (Grégoire vd., 2003)

Yeraltına gönderilen sinyal zamanın bir fonksiyonu olarak kaydedilir. Bu durum sinyalin yansımış olduğu yüzeyin ya da materyalin derinliğinin hesaplanabilmesine olanak sağlamaktadır. Yeraltı radarı yönteminde yeraltına gönderilen elektromanyetik dalgaların materyallere nüfuzu ile elektrik ve manyetik alanın bileşiminden oluşan zamana bağlı olarak değişen elektromanyetik alanlar kullanılarak incelemeler yapılmaktadır. Sistemin dayandığı elektromanyetik alan yayılım teorisi Maxwell denklemleri ile tanımlanmaktadır.

Yeraltı radarının nüfuz derinliği kullanılan frekans büyüklüğüne göre değişiklik gösterir. Frekans değeri artıkça nüfuz derinliği azalırken, frekans değeri azaldıkça nüfuz derinliği artmaktadır. Aynı zamanda yüksek frekansta ölçüm sonucu elde edilen veride çözünürlük artarken, düşük frekansta çözünürlük azalmaktadır. Frekans arttıkça tespit edilecek nesne boyunun alt limiti düşmekte iken, frekans düştükçe bu limit artmaktadır. Şekil 3'te farklı frekanslara göre nüfuz derinliği ve tespit edilebilir nesne alt limitleri verilmiştir.

Tablo 1: Farklı anten frekans değerleri için yaklaşık derinlikler (Sarıçiçek, 2014).

Anten frekansı (MHz)	Hedef nesne boyutunun alt limiti (m)	Yaklaşık derinlik aralığı* (m)	Yaklaşık maximum nüfuz derinliği (m)
25	1	5-30	35-60
50	0.5	5-20	20-30
100	0.1-1	2-15	15-25
250	0.005-0.01	1-10	5-15
500	0.04	1-5	3-10
800	0.02	0.4-2	1-6
1000	Cm	0.05-2	0.5-4

Yeraltı radarı yönteminde gönderilen dalganın nüfuz derinliği sadece frekansa bağlı değildir. Aynı zamanda dielektrik geçirgenlik, elektriksel iletkenlik ve manyetik geçirgenlikte nüfuz derinliğine etki etmektedir. Elektriksel iletkenliği yüksek olan ortamlara giren sinyal daha çabuk sönümlenir ve bu durum sinyalin daha az derinliğe ulaşmasına neden olur.

Tablo 2: Farklı yeraltı ortamlarının bağıl dilektrik geçirgenlik katsayısıları (Ɛr), elektriksel iletkenlikleri (σ) ve sönümlenme değerleri (α) (Öztürk, 2011)

Malzeme	**ε_r**	**σ (mS/m)**	**α (dB/m)**
Hava	1	0	0
Asfalt (Kuru)	2-4	10-100	2-15
Asfalt (Islak)	6-12	1-100	2-20
Kil (Kuru)	2-6	10^2-10^3	10-50
Kil (Islak)	5-40	10^2-10^3	20-100
Kömür (Kuru)	3,5	1-10	1-10
Kömür (Islak)	8	1-100	2-20
Beton (Kuru)	4-10	1-10	2-12
Beton (Islak)	10-20	10-100	10-25
Tatlı Su	81	10^{-3}-10	0,01
Tatlı Su Buzu	4	0,1-1	0,1-2

Granit (Kuru)	5	10^{-5}-10^{-3}	0,5-3
Granit (Islak)	7	1-10	2-5
Kireçtaşı (Kuru)	7	10^{-5}-10^{-3}	0,5-10
Kireçtaşı (Islak)	8	10-100	1-20
Donmuş Toprak	4-8	0,01-10	0,1-5
Kaya Tuzu (Kuru)	4-7	0,1-10	0,01-1
Kum (Kuru)	2-6	10^{-4}-1	0,01-1
Kum (Islak)	10-30	1-10	0,5-5
Kumtaşı (Kuru)	2-5	10^{-3}-10^{-2}	2-10
Kumtaşı (Islak)	5-10	0,1-10	4-20
Deniz Suyu	81	10^{5}	100
Deniz Suyu Buzu	4-8	10-100	1-30
Killi Şist (Kuru)	4-9	1-10	1-10
Killi Şist (Doygun)	9-16	1-100	5-30
Kar (Sert)	6-12	10^{-3}-10^{-2}	0,1-2
Killi Toprak (Kuru)	4-10	10-100	0,3-3
Killi Toprak (Islak)	10-30	1-10^{3}	5-50
Tınlı Toprak (Kuru)	4-10	0,1-1	0,5-3
Tınlı Toprak (Islak)	10-30	10-100	1-6
Kumlu Toprak (Kuru)	4-10	0,1-10	0,1-2
Kumlu Toprak (Islak)	10-30	10-100	1-5

UMTEB

Arkeolojik çalışmalar, buz kalınlıklarının tespiti, yeraltı suyu araştırmaları, askeri amaçlı mayın taramaları, maden araştırmaları, tünel incelemeleri gibi pek çok alanda yeraltı radarı kullanılmaktadır. Teknik altyapı çalışmalarında kullanılmasında altlık olabilecek bazı çalışmalara ise aşağıda değinilmektedir.

AWWARF (Amerikan Water Work Assocation's Research Foundation) tarafından bir proje kapsamında bu yöntemlere ait saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Öznitelik bilgileri ve konum bilgileri bilinen teknik altyapılar için gerçekleştirilen tespit işlemleri sonucunda yeraltı radarı ile boruların % 76'sının tespit edildiği, çalışmanın herhangi bir süre kısıtlaması ve karmaşık altyapı yoğunluğunun olmadığı, deneyimli personeller ile yapıldığı ifade edilmiştir (Haven vd. 2001, Costello vd. 2007).

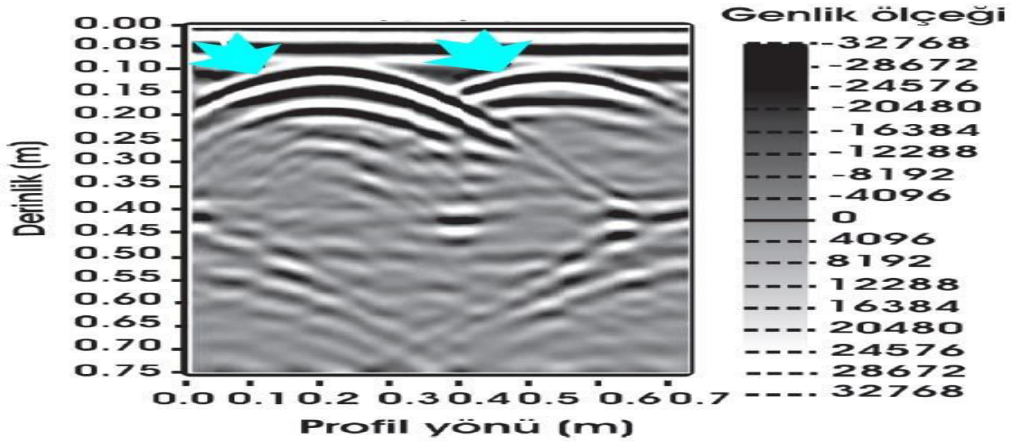
Metaly (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise Mekke civarında, altında farklı özniteliklerde altyapıların bulunduğu bir asfalt yolda ölçümler gerçekleştirilmiştir. Ölçümde 400 MHz merkez frekanslı radar kullanılmıştır. Sahada kesin ölçüme başlamadan önce elde edilen verilerin doğru yorumlanabilmesi için sahadaki yansıma desenlerini tanımlamak amacıyla ölçüm yapılıp deneme kazısı yapılmıştır. Saha ölçümleri sonucunda altyapılar tespit edilmiş boru hatlarından yansıyan hiperbollerin boyutlarından ne tür bir altyapıya ait olduğu tahmin edilmiştir. Elektrik kablolarının yansımalarının çoklu ve güçlü olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen her bir altyapının doğruluğu kazı çalışmaları ile desteklenmiştir. Çalışma sonucunda, yeraltı radarı yönteminin altyapı tespitinde etkili, tahribatsız ve yüksek çözünürlüklü görüntüleme sağladığı vurgulanmıştır.

Şekil 3: Asfalt altında tespit edilen teknik altyapılar (Metaly, 2014).

Toksöz vd. (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada farklı türdeki gömülü objelerin tespit edilebilirliği irdelenmiştir. Çalışmada 250 MHz ve 800 MHz merkez frekanslı antenler kullanılmıştır. Gömülü ağaçtan obje, plastik boru, metal plaka ve metal silindirik objeler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçümler 60 cm aralıkla 20m profil uzunluğunda 6 profil şeklinde yapılmıştır. Temel veri işleme yöntemleri kullanılarak elde edilen profillerin yorumlanması sonucunda, doğru veri için zemin ve antenlerin arasında iyi bir bağlantıya ihtiyaç duyulduğu, bu sebeple 800 MHz anten ile elde edilen verilerde oluşan genlik bozulmalarının doğru yorumlamayı engelleyeceği vurgulanmıştır. Sığ derinlikler için tahribatsız ve başarılı bir yöntem olduğu ve sığ derinliklerdeki objeleri belirlemek için pratik bir yöntem olduğu ifade edilmiştir. Kullanılacak antenin tespit edilecek obje boyutu ve derinliğine göre tercih edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kurt vd. (2009) tarafından yapılan çalışma hem laboratuvar hem de arazide gerçekleştirilmiştir. Çalışmada gömülü borulara ait büyüklük, konum ve öznitelik bilgilerinin elde edilmesi amaçlanmıştır. 1.6 GHz anten ve 500 MHz antenler kullanılmıştır. Laboratuvar ortamında gerçekleşen çalışmada farklı büyüklük, derinlik ve öznitelikteki boruların tespit edilebilirliğini ve yeraltı radarının küçük derinlik farklarını bile algılayıp algılamadığı 1.6 GHz anten ile yapılan ölçümle irdelenmiştir. 500 MHz anten ile altyapının olduğu bilinen ancak altyapılara ilişkin konum verilerinin olmadığı bir sokakta ölçüm gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, yüksek frekanslı anten ile laboratuvarda yapılan uygulama, yeraltı radarının yüksek frekansta bina içindeki boru hatlarının tespitinde etkin rol oynayacağı vurgulanırken, demir içeri olan materyallerin plastik materyallere göre yansımalarının daha keskin olduğu, ayrıca polarite farklılığından altyapının cinsinin belirlenebileceği, ancak ortam hızının da bu yorumlamada dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Arazi çalışması sonucunda ise altyapılara ilişkin konum ve öznitelik bilgilerinin olmadığı yerlerde yeraltı radarı ile teknik altyapılara ilişkin bu bilgilere ulaşılabileceği ifade edilmiştir.

Şekil 4: Tespit edilen demir ve plastik boruya ait radargram (Kurt vd., 2009).

Sonuçlar

Bildiri kapsamında incelenmiş olan uygulamalar ve çalışmalar ele alındığında farklı boyut ve öznitelikteki teknik altyapı tespiti için gerçekleştirilen çalışmalarda yeraltı radarının bir destekleyici yöntem olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşılabilir. Ölçümde kullanılacak anten frekansı, nüfuz etmesi istenilen derinliğe göre belirlenmelidir. Ölçüm gerçekleştirilecek sahada ön bir çalışma yapılarak elde edilen verilerin daha iyi yorumlanabilmesi için sahanın karakteristik özellikleri belirlenmelidir. Bu sayede ölçüm yapılacak sahada oluşturulacak ölçü profilleri arasındaki mesafelerin kısa ya da uzun olmasına karar verilerek, gereksiz ya da fazla ölçüm yapılması da engellenecektir. Çalışmaların deneyimli personeller tarafından yapılması araziden elde edilen verilerin hatalı yorumlanmasını azaltarak tespit sonuçlarının güvenirliğini ve doğruluğunu artıracaktır. Yeraltı radarının öznitelik ve konum bilgileri bulunmayan teknik altyapı tespitlerinde kullanılması, kurum ya da kuruluşların kazı sırasındaki altyapı kazalarını azaltarak maddi kaybın azalmasına ve sosyal hayattaki aksamaların veya huzursuzlukların oluşmamasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca ölçüm yapılacak saha üzerinde belirlenen profillerin başlangıç ve bitiş noktaları işaretlenerek hassas olarak koordinatlandırılarak yapılan ölçüme yönelik üç boyutlu modelleme gerçekleştirilebilecektir.

Kaynakça

Costello, S. B., Chapman, D. N., Rogers, C. D. F., and Metje, N. (2007). Underground asset location and condition assessment technologies. *Tunnelling and Underground Space Technology*, *22*(5), 524-542.

Grégoire, C., Halleux, L., and Vervoort, A. (2003). Application of ground penetrating radar in a mining environment. Mining and Mineral Processing, Sofia.

Haven, J., Frank, Z., Russell, A., Dingus, M., 2001. Non-destructive Examination of Pipes. American Water Works Association Research Foundation, USA.

Kurt B.B., Kadıoğlu, S. ve Ekincioğlu, E. E. (2009). Yeraltı Radarı Yöntemi ile Gömülü Boruların Konum, Büyüklük ve Fiziksel Özellikleri ile Belirlenmesi. Determination of the Location, Size and Physical Characteristics of Buried Pipes by Ground Penetrating Radar Method. Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, 30(1), 45-57.

Metwaly, M. (2015). Application of GPR Technique for Subsurface Utility Mapping: A Case Study from Urban Area of Holy Mecca, Saudi Arabia. Measurement, 60, 139-145.

Öztürk, C. (2011). Yeraltına Nüfuz Eden Radar (YNER) Modellemesinde Işın İzleme ve FDTD Yöntemlerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sarıçiçek, I. (2014). Tünellerdeki (Zigana, Torul) Beton Kalitesi ve Bozulmaların Yeraltı radarı ile Görüntülenmesi, Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Toksoz, D., Yilmaz, I., Seren, A., and Mataraci, I. (2016). A Study on the Performance of GPR for Detection of Different Types of Buried Objects. Procedia Engineering, 161, 399-406.

URL-1, http://bchazmat.com/bchazmat-services/ground-penetrating-radar-gpr/. 14 Nisan 2017

KIRGIZİSTAN'DA DİNİ-AŞIRILIKÇI PARTİ OLARAK "HİZB'UT-TAHRİR EL-İSLAMİ"

Bauyrzhan BOTAKARAYEV[4]

Özet

Bu makalede, Kırgızistan'da dini aşırılıkçı "Hizb'ut-Tahrir" partisinin gizli faaliyetleri ve ülkenin genel dini durumu incelenmektedir. Hilafetin oluşumunu hedefleyen çok uluslu örgütler için ("el-Kaide", "Hizb'ut-Tahrir", "Irak ve Şam İslam Devleti" (DAEŞ) vb.) "devlet sınırları" kavramı yoktur. Hizb'ut Tahrir partisi Şeriat'a göre herhangi bir toplumun idare edildiğini savunmaktadır.

11 Eylül Saldırılarından sonra Terörizm hakkında uluslararası bir mesele olarak "İslam Terörizm"e yoğunlaşılmıştır. Bu nedenle Batı'lılar ve ABD, el-Kaide, Özbekistan İslam Hareketi ve Hizb'ut-Tahrir gibi uluslararası İslami Terör Örgütlerinin faaliyetlerini dünya gündemine getirip insanların dikkatlerini bu gruplara çekmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Orta Asya, Hizb'ut-Tahrir, terör örgütleri

AS A RELİGİOUS EXTREMİST PARTY "HİZB UT-TAHRİR AL-İSLAMİ" İN KYRGYZSTAN

Abstract

İn given article look at the situation in Kyrgyzstan, where radical İslamic groups Hizb ut-tahrir advocate a society ruled in accordance with Sharia norms, are making considerable inroads in the country. There is no concept of "borders" for such transnational organizations of the militant İslam as Al-Qaeda, Hizb ut-Tahrir al-İslami, İslamic State and others, which are aiming to greate the Chalipate in the areas (Central Asia, the Middle East) with vulnerable state borders.

After the 11 September Terrorism, the attention on various kinds of Terrorism has been focused on a big issue called "İslamic Terrorizm". Western countries around the world have raised their alerts on İslamic Terrorist Groups including Al-Qaeda, İslamic Movement of Uzbekistan and Hizb ut-Tahrir etc.

Keywords: Kyrgyzstan, Middle Asia, Hizbut-Tahrir, terrorist organizations.

[4] Arş.Gör., A. Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, bake.kaz.tr@gmail.com.

Giriş

Orta Asya'daki güvenlik tehdidinin kaynağı İslamlaşmanın Vehhabi örneğinde büyümesidir. Alman araştırmacısı U. Halbach'ın "Orta Asya ve Kafkasya'daki Vehhabiler" makalesinde, Tacikistan'daki Fergana Vadisi'nde, Özbekistan'da ve Güney Kırgızistan'da İslamcı radikal grupların etkisinin güçlendiğini söylemektedir (Halbach, 1998). Bu aynı zamanda radikal sloganlarıyla resmi makamlara karşı çıkan Vehhabi örneğindeki muhalefet İslam olarak da adlandırabilir.

Bilindiği gibi, Sünni dini-siyasi Hizb'ut-Tahrir el-İslami örgütü 1952 yılında Kudüs'lü Takiyyuddin en-Nebhani tarafından kurulmuştur. Başlangıçta hareketin "temel omurgasını" Filistin'li diğer "el-İhvan el-Müslimin" dini-siyasi parti üyeleri oluşturmuşlardı. Aralık 1979 yılında Takiyyuddin en-Nebhani'yin ölümünden sonra, parti emiri Filistin'deki el-Halil kasabasında doğmuş, şuanda Ürdün'de yaşayan Abd-el Kadim Zallum olmuştur. Onun girişimiyle parti, eski SSCB'nin Müslüman ülkelerine faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı.

Başlangıçta Hizb'ut-Tahrir üyeleri, kitap, bröşür dağıtımı ve konferanslar yoluyla amaçlarına ulaşmak için yarı-yasal ve barışçıl propagandasını tercih etmişlerdi. Ancak, parti faaliyetlerinin gelişmeleri ülke yetkililerinin hoşnutsuzluklarına neden oldu. Yetkililerin şüphe ile yaklaşmaları parti üyelerinin arasında radikalleşmeye yol açmıştı. 70'li yılların başında Müslüman dünyasında çeşitli terör saldırılanın uygulanmasıyla bilinen Saleh Sariyye önderliğinde "et-Tahrir el-İslami" grubu partiden bölünmüştü.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Hizb'ut-Tahrir partisi dini çelişkiler mevcut olan Orta Asya bölgesinde gelişmeye başladı. Bugün, kendilerini Müslüman olarak tanımlayan toplumun, neredeyse tüm ülkelerde Hizb'ut-Tahrir'in hücreleri mevcuttur ve her yerde yasadışıdır.

Hizb'ut-Tahrir'in belgelerine göre, ideolojisi İslam dininin üzerinde kurulmuş siyasi bir partidir. Partinin amacı – İslami yaşam tarzına Müslümanların dönüşünü kolaylaştırmaktır (yaşamın her yönleri Şeriat'a dayanmalıdır) ve cihad yoluyla dünyaya İslam inancının yayılmasıdır. Böylece, bu amacın gerçekleştirilmesi sadece tek bir teokratik devleti (haifelik) yeniden oluşturarak mümkündür.

Tüm radikal İslamcı gruplar gibi ("Ekremiyye", "Tebliğ Cemaati"), Hizb'ut-Tahrir de fikirlerinin uygulanması için Fergana Vadisi'nde verimli bir zemin bulmuştu. Bilindiği gibi halifelik,

Müslümanların gözünde kardeşçe ilişkiler, eşit olarak dağıtılmış ganimetler hakim olan en adil devlet sembolü olmaya devam etmektedir (Бабаджанов, 1998).

Hizb'ut-Tahrir'in politika belgelerinde hilafet, hükümetin İslami bir sistemi olarak kabul edilir: "İslam devleti – İslam'ın tamamen uygulanan ve öteki dünyaya inanmaya çağıran (davet) bir ülkedir. Hilafet dört ilkeleri (prensipleri) içermektedir:

Üstün güç yalnızca Allah'ın'dır, dolayısıyla Şeriat'ındır;

İktidar Ümmet'e aittır;

Bir Halifenin atanması zorunludur;

Halife, İlahi Yasaları kabul etmede münhasır yetkiye sahiptir – sadece o Anayasa ve çeşitli kanunları yazmalı"

Hizb'ut-Tahrir'in belgelerine göre, Müslüman ülkeleri (özellikle Orta Asya devletleri) gayrı İslami olarak karakterize edilir ve "günlük hayatlarında İslam'ın şartlarını yerine getirmemek" ve "hükümetteki sistemde İslami sistemin eksik olması" gibi ümmetin güncel sorunların nedeni olarak nitelendirilmektedir. Bu belgelere göre, Hizb'ut-Tahrir'in ("Kurtuluş Partisi") ismi, üyelerinin "dünyanın her köşesindeki "kâfirlerin" hakimiyetinden kurtuluşa" ulaşmak için çabalarını vurgulamaktadır.

Bu partinin faaliyetleri Kırgızistan dahil olmak üzere, Orta Asya'nın birçok ülkesinde yasaklanmıştır. Bugün parti broşürlerin dağıtanlar, Kırgızistan Ceza Kanununun 299. Maddesindeki "Ulusal, Irksal ve Dini nefreti körüklemekten" yargılanmaktadır. 20 Ağustos 2003 tarihinde Bişkek Yüksek Mahkemesi, hukuk davaları konusundaki Adlî kurulu kapalı oturumunda, "Hizb'ut-Tahrir el-İslami" örgütünü aşırılıkçı olarak tanımıştı. Kırgızistan Diyanet İşleri, 2002 yılının Ekim ayında bu partinin faaliyetlerini yasaklamak için özel bir fetva yayımlamıştı. Ama bu tür yasaklamalar, örgüt üyelerin faaliyetlerini azaltmadı, aksine onlar, ülkedeki gizli ve yasadışı faaliyetlerini sürdürmeyi güçlenerek devam ettirmiştir.

Fergana Vadisi'ndeki "Hizb'ut-Tahrir el-İslami" partisinin kurulmasına ilişkin birkaç görüş vardır. Özbekistan'ın ünlü ilahiyatçılarından B. Babacanov'a göre, 90'lı yılların başında Özbekistan'ın devlet organları tarafından "Adolat" ("Adalet"), "İslom Laşkarlari" ("İslam savaşçıları"), "Tovba" ("Tövbe") örgütlerinin tasfiye edilmesi, Fergana Vadisi'nin dini arenasında "Hizb'ut-Tahrir el-İslami" partisinin Özbek kolu ortaya çıkmıştır (Бабаджанов, 1998).

İnsan hakları savuncusu V. Ponomaryev'ın verilerine göre, Özbekistan'ın başkentinde Hizb'ut-Tahrir'in faaliyetleri 1995 yılından itibaren görünmeye başlamıştır. Bu görüş kolluk kuvvetler tarafından da doğrulanmaktadır. Böylece 14 Mayıs 1999 tarihinde Taşkent'in Şehir Mahkemesi tarafından Hizb'ut-Tahrir'in suçlu bulunan 12 üyelerinin 8'i 1995 yılından bu yana parti faaliyetlerine katılmıştır. Bu örgüte yönelik İddianamede, 1995 yılında Hizb'utTahrir ideolojisi Ürdün'lü Salohiddin tarafından Özbekistan'a "ithalat" edildiği iddia edilmektedir (Пономарев, 1999).

1995 yılında aranmakta olan H. Nosirov ve H. Seyidaminov, Hizb'ut-Tahrir'in Özbek kolun oluştutmuş ve daha sonra Andican, Semerkant, Taşkent ve Fergana bölgelerinde bölgesel şubelerini düzenlemişlerdi.

Aynı dönemde, güney Kırgızistan'da Hizb'ut-Tahrir'in ilk temsilcileri ortaya çıkmaya başladı. Orta Asya ülkeleri ve halklarının tanınmış ulusal kimlik arasındaki sınırların açık olması nedeniyle, herhangi bir dini "yenilik", Fergana Vadisinin Özbek, Kırgız ve Tacik kısmının çevresine aynı derecede dağılmıştı. Kırgız kolluk kuvvetleri "tahrircilerin" faaliyetlerine yeterince dikkat etmemişti, dolayısıyla bu nedenle Kırgızistan'ın güneyindeki parti kolunun ortaya çıkmasının tam zamanın belirtmek oldukça zordur.

Hizb'ut-Tahrir, Fergana Vadisi'nde özel bir konuma sahip olduğu bilinmektedir. Burada Demografik, etnik ve dini durum "patlanacak" gibi görünmektedir. Son on yılda Fergana, "uyuşturucu geçiş alanı" imajını sıkıca edinmiştir ve uyuşturuculardan gelen paralar aşırı örgütlerin mali tabanının büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

A. İgnatenko'ya göre, İslam radikalcileri, İslam'ı yorumlamada sadece kendilerinin doğru olduğuna inanmaktadır ve parti ideolojisinde vazgeçilmez, sistem oluşturacak "Tekfir ve cihad" iki kavram bulunmaktadır. Tekfir – kendileriyle aynı görüşte olmayan herkesi küfürle itham etmek. Burada tekfir nesnesi gayrı müslümanlar olmadığını altını çizmek çok önemlidir. Tekfirlik Müslümanlara yönelik bir amaçtır. Başka bir ifadeyle, İslam'ın belli bir yorumlarında kendileriyle aynı fikirde olmayan Müslümanları kafir olarak görmektedirler. Ve bu durumda "tahrirciler" tarafından kafir olarak görülen Müslümanlar, "mürted" statüsünü sahiplendiler.

Hizb'ut-Tahrir, kamu yöneticileri, özellikle Özbekistan Cumhurbaşkanı İ. Kerimov'u, Mısır Cumhurhabaşkanı H. Mübarek'i, Cezayir'in liderlerini, ayrıca kolluk kuvvetlerini de tekfirlemektedir. "Tahrircilerin" siyasallaşması, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan'ın siyasi sistemini kökünden değiştirmesine hazır oldukları konusundaki ifadeleri,

sadece siyasi liderleri değil, aynı zamanda Orta Asya'daki "geleneksel" Müslümanları da korkutmaktadır (Пономарев, 1999).

Hizb'ut-Tahrir'ciler aşağıdaki dini propaganda literatürlerini kullanmaktadır:

"Nizomul İslam" – İslam Sistemi;

"Hizb'ut-Tahrir tuşunçalari" – Hizb'ut-Tahrir düşüncesi;

"Hizbiy uyuşma" – beraberlik hareket;

"Demokratiya – kuft nizomi" – demokrasi – kafirlerin kanunu;

"Halifalik" – Halifelik kurma hakkında kitap;

"İzzat va Şaraf sari" – İslam dünyasının mevcut durumu ve bundan çıkacak neticeler hakkında bir kitap;

"Siyesiy fikrlari" – siyasal düşünceleri;

"Halifalik kanday tugatildi" – Hilafet nasıl kayboldu;

"Siyesiy va halkaro siyesat" – eski devletlerin siyasetleri hakkında bir kitap;

"Manhaj" – darbe (toplumu nasıl değiştirmek ve hilafeliği kurmak);

"Molyaviy bozorlardagi bekarorlik" – bankacılık sistemleri ve borsalar ile ilgili finansal çöküşler;

"İslomiy şahsiya" – İslam'daki kimlik hakkında;

"al-Va'i" – dünyada yaşanan olaylar hakkında anlatan ve "tahrir" açısından onlara değerlendirme yapılmış periyodik dergisi;

"Hatarli tuşunçalar" (tehlikeli düşünceler) – Hilafeliğin yapılması için gerici aramalar içermekte olan kitap.

Son zamanlarda, Kırgızistan'daki Hizb'ut-Tahrir üyeleri arasında partiyin maliyesi ile ilgili bir ayrışma meydana geldiği dikkat edilmelidir. Ayrıca, örgüt, maddi, ideolojik ve örgütsel bağlamda kriz yaşamaktadır. Parti içindeki mali dağıtılımı ile ilgili hoşnutsuzluk artmaktadır.

Hizb'ut-Tahrir'den yeni cemmatı kurmak ve meşrulaştırmak amacıyla gruplar ayrılmaktadır. Mevcut durumun analizi, önümüzdeki yıllarda örgütün iç krizlerine rağmen, genel olarak Orta Asya'da, özellikle Kırgızistan topraklarında örgüt mensupları ile gizli hücrelerin sayısında bir artış gerçekleşmesi mümkün olduğunu göstermektedir. Yakın arada, Fergana Vadisi'ndeki dini-aşırılık partisi Hizb'ut-Tahrir'in bölgesel merkezi olarak Oş şehrin rölü artması mümkündür.

KAYNAKÇA

Halbach U. (1998). “Wahhabiten” im Kaukasus und in Zentralasien: religiöse Konflikte an der Südflanke Russlands. *Aktuelle Analysen. BIOIS,* № 19, 1-6.

Мирсайитов И. (2006). *Особенности политического Ислама Центральной Азии.* Казахстанский Институт Стратегических Исследований. http://kisi.kz/ru/categories/geopolitika-i-mezhdunarodnye-otnosheniya/posts/osobennosti-politicheskogo-islama-central-noy-azii.html адресінен 28-наурыз 2017 жылы алынған.

Бабаджанов Б. (1998). Ферганская долина: источник или жертва исламского фундаментализма? *Центр Азия и Кавказ. № 4* (5), с.124

Пономарев В. (1999). *Ислам Каримов против «Хизб ат-Тахрир».* – Москва.

Пономарев В. (1999). *Угроза «Исламского экстремизма» в Узбекистане: мифы и реальность*. Правозащитный центр «Мемориал». Информационный центр по правам человека в Центральной Азии. http://www.memo.ru/hr/politpr/cntrazia/usb2/uzb1099.html адресінен 25-наурыз 2017 жылы алынған.

UMTEB

BİR AĞIZ DİŞ SAĞLIĞI MERKEZİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN MEMNUNİYET DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

S. Suna BAŞAK [1*], Elif Işık [2]

Dişhekimliği yoğun çalışma gerektiren stresli bir meslektir. Bu çalışma, bir ağız diş sağlığı merkezinde çalışan personelin memnuniyet düzeyini belirlemek amacıyla tanımlayıcı tipte yapılmış bir çalışmadır. Çalışma 2016 Kasım, Aralık ayları arasında bir ağız diş sağlığı merkezinde çalışan personel ile yapılmıştır. Örneklem seçimine gidilmemiş çalışan bütün personel çalışmaya dahil edilmiştir. Bu çalışmada, diş hekimi, hemşire ve klinik yardımcı personele işinden çalışma koşullarından ve çalıştığı kurumdan memnuniyet durumlarını belirlenmesi amacıyla anket doldurmaları istenmiştir. Anket olarak, literatür taraması yapılarak araştırmacılar tarafından hazırlanan 'Sosyodemografik Özellikler Formu' ve 'Ağız Diş Sağlığı merkezinde Çalışanlar İçin Memnuniyet Anketi' uygulanmıştır. Çalışma için etik kurulu onayı ve çalışma izni, katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesi SPSS 17.0 ortamında; sayı, yüzde, ortalama kullanılarak yapılmıştır. Katılımcıların %44.4'ü çok ünitli odada çalışmanın kendilerini yavaşlattığını belirtmiştir. Çalışanların menuniyet anketi frekansları değerlendirildiğinde, aldığı maaşın yeterli olmaması dışında yüksektir. Bu çalışmanın sonucuna göre çalışanların memnuniyet düzeyleri yüksek olup, çalışma ortamı çok ünitli odadan tek ünitli odaya geçilmesi yönünde iyileştirilebilir.

Anahtar kelimeler: Memnuniyet, Anket, Çalışan, Diş Polikliniği

DETERMİNİNG THE SATISFACTION LEVEL OF EMPLOYEES WORKING IN A DENTAL HEALTH CENTER

Dentistry is a stressful profession that requires intensive work. This study is a descriptive study to determine the level of satisfaction of personnel working in an oral dental health center. The study was conducted with an oral dental health center staff between November and December, 2016. All employees working were included in the study. In this study, dentists, nurses and clinic assistants were asked to fill out questionnaires to determine the satisfaction of their working conditions and the institution they were working with. Questionnaires as 'Sociodemographic Characteristics Form' and 'Satisfaction Survey for Employees in Oral Dental Health Center', which were prepared by the researchers, were applied. Informed consent was obtained from the participants for ethics committee approval and work permit for the study. The data was analyzed using SPSS version 17 for windows

and analysis was expressed in form of number, percentage and average. 44.4% of the participants said that working in a single room slowed them down. When the frequency of employees' appetite survey is evaluated, it is high except that the salary is insufficient. The result of this study indicate that the level of satisfaction of the employees is high and the working environment can be improved from large group settings to a single unit room.

Key words: Satisfaction, Survey, Employee, Dental Policlinic

Giriş

Diş hekimliği, ağız boşluğunun aynı zamanda ağız mukozasında, bitişik ve ilgili yapı ve dokuların hastalıklarının teşhisi, tedavisi ve önlenmesini kapsar (Wikipedia, Er. Tar. 30.03.2017a). Diş hekimliği yoğun çalışma gerektiren stresli bir meslektir. Diş hekimleri ise ağız sağlığı konusunda uzman doktorlardır. Diş hekimliği ekibi, kapsamlı, kullanışlı, uygun maliyetli ve etkili bir ağız bakımının devamlılılığını sağlar. Ekibin üyeleri diş hekimi asistanları ve laboratuvar teknisyenlerinden oluşur. Ekibin başında, diş hekimliğinde uzmanlaşmış bir diş hekimi yer alır (American Dental Association, 2017a). Diş asistanları, kaliteli ağız sağlığı hizmetinde diş hekiminin verimliliğini büyük ölçüde artırır (American Dental Association, 2017b) .

Çalışma hayatı, yaşamının vazgeçilmez bir parçasıdır. Bireyler, günün büyük bir bölümünü çalışma ortamlarında geçirmektedir. Çalışma ortamları, çalışanın sağlığını bozacak doyumsuzluklar, kazalar ve riskler taşımasından dolayı bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığı etkileyebilmektedir (Mollaoğlu,Kars Fertell & Özkan Tuncay, 2010). Sağlıklı bir çalışma ortamında çalışmak, her çalışanın isteğidir. Sağlıklı çalışma ortamı, çalışanların sağlıklarını olumsuz yönde etkilememeli, işlerini güvenli ve kolay yapabilmelerini sağlayacak iş koşullarını gerektirir. Böyle bir çalışma ortamda, riskler ve güvenlik koşulları değerlendirilmelidir (Muhiç, Plancak, Lajnert &Muhic,2016).

Çalışan memnuniyeti, özellikle içsel motivasyon açısından, bir kişinin işten edindiği ödüller ile ne derece ilgili olduğunu ifade eder. Başka bir ifadeyle birinin hoşuna gittiği, iyi yaptığı ve çabalarıyla ödüllendirildiği anlamına gelir. Bu bir başarı ve zafer duygusudur. Genel olarak sağlığın yanı sıra etkinlik ile de doğrudan bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Bir kişinin

mesleğine yönelik tutumunun bir göstergesidir ve kariyer tatmini kişinin davranışlarını etkilemektedir. Çalışanların memnuniyeti, performanslarını etkiler ve bu sebeple hastalar arasındaki memnuniyet ve uyum olarak çalışana yansır (Janakiram, Joseph&Antony,2017).

Çalışan memnuniyeti ya da iş doyumu birçok farklı şekilde tanımlanmıştır. Bazıları, bir bireyin işiyle ne kadar meşgul olduğunu, diğer bir deyişle işin veya bireysel özelliklerin ya da işin doğası, işin veya denetimin sevilip beğenilmediğini düşünmektedir. Diğerleri ise bu tanımın öne sürdüğü kadar basit olmadığını ve bunun yerine, kişinin işine yönelik çok boyutlu psikolojik cevapları içerdiğine inanmaktadır. Araştırmalar, iş doyumu ölçümlerinin, işle ilgili duyguları ölçenler (duygusal iş tatmini) ve iş hakkında biliş (bilişsel iş doyumu) olmak üzere iki şekilde olduğunu göstermektedir (Wikipedia, Er. Tar. 30.03.2017b).

Kurumların hedeflerini gerçekleştirmeleri ve çalışanların kurumsal olarak memnuniyeti birbiriyle ilişkilidir. Sağlık kurumlarında başarının elde edilebilmesi için , personel yönetimi ve memnuniyeti gerekir (Duran, Ocak, Yorgun & Koç, 2012). Kalitenin geliştirilmesi ve hasta beklentilerinin yerine getirilmesi için, personelin bilgi düzeyi yeterli olmalı ve personel motive edilmelidir (Vural, Dura, Fil, Çiftçi, Torun & Patan, 2012).

Bu çalışmanın amacı, bir kamu hastaneleri birliği genel sekreterliğine bağlı ağız ve diş sağlığı merkezinde çalışan personelin memnuniyet düzeylerini belirlemektir.

Yöntem

Bu araştırma bir kamu hastaneleri birliği genel sekreterliğine bağlı ağız ve diş sağlığı merkezinde çalışan personelin memnuniyet düzeyini belirlemek amacıyla tanımlayıcı tipte yapılmış bir çalışmadır. Bu çalışmanın verileri, 2016 Kasım, Aralık ayları arasında bir ağız ve diş sağlığı merkezinde toplanmıştır. Araştırmanın evrenini ağız ve diş sağlığı merkezinde çalışan personel oluşturmaktadır. Örneklem seçimine gidilmemiş, çalışmaya katılmayı kabul eden toplam 36 çalışan araştırma dahil edilmiştir.

Veri toplama araçları olarak literatür taranarak araştırmacılar tarafından hazırlanan ‘Sosyodemografik Özellikler Formu’ ve ‘Ağız ve Diş Sağlığı merkezinde Çalışanlar İçin Memnuniyet Anketi’ olmak üzere iki anket formu uygulanmıştır. Çalışmanın Yapılabilmesi için Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulu Onayı 27/09/2016 tarih ve 14376 sayılı olup; çalışmanın

yapıldığı kamu hastaneleri birliği genel sekreterliğinden çalışma izni ve katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi SPSS 17.0 ortamında; sayı, yüzde ve ortalama kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

Tablo 1'de bazı bireysel özelliklere ait ortalamalar yer almaktadır. Çalışmaya katılanların yaş ortalaması 33.44 (±8.561) ; çalışma yılı ortalaması 9.56 (±8.517); aynı işte çalışma yılı ortalaması ise 5.56 (±5.988)' dir.

Tablo 1. Bazı bireysel özelliklere ait ortalamalar

	n	min	max	Ortalama	Ss
Yaş		**23**	**52**	**33.44**	**8.561**
Çalışma Yılı	**36**	**1**	**26**	**9.56**	**8.517**
Aynı işte çalışma yılı		**1**	**25**	**5.56**	**5.988**

Tablo 2'de araştırmaya katılan toplam 36 kişilik örneklemin bazı demografik özelliklere göre bulguları yer almaktadır. Çalışmaya katılanların %77.8'i kadın, %22.2'si erkektir. Katılımcıların %66.7'si evli, %33.3'ü bekardır. Çalışanların %36.1'i diş hekimi, %16.7'si hemşire, %19,4'ü klinik yardımcı, %19.4'ü özel şirket elemanı, % 8.3'ü diş teknisyenidir. Katılımcıların %25'i lise mezunu, %33.3'ü önlisans mezunu, %27.8'i lisans mezunu, 13,9'u yüksek lisans ve doktora mezunudur. İlkokul ve ortaokul mezunu çalışan yoktur. Çalışanların %30.6 'sı 1000-2000 TL, %25'i 2001-3000TL, %8.3'ü 3001-4000 TL, 36,1'i4001-5000 TL gelire sahiptirler. Ayrıca çalışanların %33.3'ü tek ünitli, %66.7'si çok ünitli odalarda çalışmaktadırlar.

Tablo 2. Bazı değişkenlerin frekansları

	Değişken	n	%
Cinsiyet	Kadın	28	77.8
	Erkek	8	22.2
Medeni durum	Evli	24	66.7
	Bekar	12	33.3
Meslek	Diş Hekimi	13	36.1
	Hemşire	6	16.7
	Klinik yardımcı	7	19.4
	Özel şirket elemanı	7	19.4
	Diş teknisyeni	3	8.3
Eğitim	İlkokul	0	0
	Ortaokul	0	0
	Lise	9	25.0
	Önlisans	12	33.3

UMTEB

	Lisans	**10**	**27.8**
	Yüksek lisans/doktora	**5**	**13.9**
Gelir durumu	**1000-2000**	**11**	**30.6**
	2001-3000	**9**	**25.0**
	3001-4000	**3**	**8.3**
	4001-5000	**13**	**36.1**
	5001 ve üstü	**0**	**0**
Çalışılan odanın özelliği	**Tek ünitli**	**12**	**33.3**
	Çok ünitli	**24**	**66.7**

Tablo 3'de çalışanların %58.3' ünün kendine ait dolabı olduğu görülmektedir. Çalışanların %50' si gürültülü oratamda çalıştıklarını, fakat %36.1' i gürültünün rahatsız etmeyecek düzeyde olduğunu; çalışma ortamında %91'i rahat iletişim kurabildiklerini, %97.2' sinin kişisel koruyucu donanım kullandığını ve %75.0'ı kişisel koruyucu donanıma rahat ulaştıklarını, %88.9'u kullandıkları malzemelere kolay ulaşabildiklerini ve yine %88.9'u ortamda yardımlaşma olduğunu belirtmiştir.

Çalışanların %66.7'si kendine ait odası ve %47.2'si kendine ait cihazı olduğunu söylemiştir. Katılımcıların %44.4'ü çok ünitli odada çalışmanın kendilerini yavaşlattığını, %44.4'ünün çok ünitli odada hasta sirkülasyonun çok olduğunu, %47.2'si hasta sirkülasyonunun dikkatini dağıttığını ve % 30.6'sı çok ünitli odanın avantajlı olmadığını %41.7'si kısmen avantajlı olduğunu belirtmiştir

Tablo 3. Bazı değişkenlere göre frekanslar

	Evet		Hayır		Kısmen	
	n	%	n	%	n	%
Kendine ait dolap	21	58.3	11	30.6	4	11.1
Gürültü var mı	18	50.0	3	8.3	15	41.7
Gürültü rahatsız edecek düzeyde mi	8	22.2	13	36.1	15	41.7
İletişim kurabilme	33	91.7	0	0	3	8.3
KKD kullanma	35	97.2	1	2.8	0	0
Kkd ye ulaşımda zorluk yaşama	3	8.3	27	75.0	6	16.7
Malzemeye ulaşım	32	88.9	2	5.6	2	5.6
yardımlaşma	32	88.9	1	2.8	3	8.3
Kendine ait cihaz	17	47.2	15	41.7	4	11.1

UMTEB

	Evet		Hayır		Kısmen	
Kendine ait oda	24	66.7	7	19.4	5	13.9
Çok ünitli oda yavaşlatma	16	44.4	13	36.1	7	19.4
Çok ünitli oda hasta sirkülasyonu	16	44.4	10	27.8	10	27.8
Hasta sirkülasyonu dikkat dağıtması	17	47.2	9	25.0	10	27.8
Çok unitli avantaj	10	27.8	11	30.6	15	41.7

Tablo 4. Memnuniyet Anketi Frekansları

UMTEB

	n	%	n	%	n	%
Kendimi kurumun değerli, bir üyesi olarak görüyorum	15	41.7	7	19.4	14	38.9
Kurumda kendimi güvende hissediyorum	28	77.8	2	5,6	6	16.7
Yaptığım işten zevk alıyorum ve işimi seviyorum	25	69.4	3	8.3	8	22.2
Aldığım maaşın yeterli olduğunu düşünüyorum	4	11.1	20	55.6	12	33.3
Bu kurumda çalışmaktan gurur duyuyorum	22	61.1	3	8.3	11	30.6
İdare, görevimi yerine getirmede bana destek olmaktadır	26	72.2	4	11.1	6	16.7
Kurumda tüm duyurular çalışanlara zamanında iletilmektedir	26	72.2	1	2.8	9	25.0
Diş hekimleriyle sağlıklı iletişim kurabiliyorum	32	88.9	1	2.8	3	8.3

UMTEB

Klinik yardımcı personeliyle sağlıklı iletişim kurabiliyorum	29	80.6	0	0	7	19.4
Diğer personelle sağlıklı iletişim kurabiliyorum	33	91.7	0	0	3	8.3
Çalıştığım ortamın temiz ve düzenli olduğunu düşünüyorum	26	72.2	1	2.8	9	25.0
Çalışma ortamımın işimi kolay ve rahat yapabilmeme uygun olduğunu düşünüyorum	22	61.1	3	8.3	11	30.6
Çalışma ortamımın sağlık koşullarına uygun olduğunu düşünüyorum	22	61.1	2	5.6	12	33.3
Çalışma ortamımın temizlik hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum	24	66.7	1	2.8	11	30.6
Çalıştığım ortamın tertipli ve düzenli olduğunu düşünüyorum	24	66.7	2	5.6	10	27.8

UMTEB

Çalışma ortamımın iyileştirilmesi için gerekli duyarlılık gösterilmektedir	26	72.2	4	11.1	6	16.7
Çalışanların kurumda tüm ihtiyaçları karşılanmaktadır	16	44.4	5	13.9	15	41.7
Kullanılan klinik malzemelerin yeterli olduğunu düşünüyorum	17	47.2	3	8.3	16	44.4
Ünit sayısının yeterli olduğunu düşünüyorum	25	69.4	6	16.7	5	13.9
Teknik araç ve gereç yönünden yeterli donanıma sahip olduğunu düşünüyorum	14	38.9	2	5.6	20	55.6
Kurum içi eğitimlere katılıyorum	34	94.4	1	2.8	1	2.8
Çalıştığım kurum işimde kendimi geliştirmeme imkan tanımaktadır	19	52.8	9	25	8	22.2
Klinik çalışma saatlerimin	35	97.2	0	0	1	3.8

UMTEB

yeterli olduğunu düşünüyorum						
Kurumda güvenliğin yeterli olduğunu düşünüyorum	**28**	**77.8**	**1**	**2.8**	**7**	**19.4**
Çalışanlar arasında kurum içi sosyal etkinlikler düzenlenmektedir.	**21**	**58.3**	**7**	**19.4**	**8**	**22.2**
Düzenlenen kurum içi faaliyetlere katılıyorum	**24**	**66.7**	**1**	**2.8**	**11**	**20.6**

Sonuçlar

Araştırmaya katılanlar, ortalama 33 yaşında olup ortalama 10 yıldır çalışmaktadır ve ortalama 6 yıldır aynı işi yapmaktadır. Bu sonuçlar araştırmanın güvenilirliğini artırır. Uzun yıllar aynı kurumda çalışan kişiler çalıştıkları ortamı daha iyi tanır ve değerlendirir.

Katılımcıların yarıya yakını çok ünitli odada çalışmanın kendilerini yavaşlattığını ve çok ünitli odanın hasta sirkülasyonun çok olduğunu ve bunun sonucu olarak dikkatlerinin dağıldığını belirtmiştir. Bundan dolayı çok ünitli odanın avantajlı olmadığı görülmektedir.

Çalışmanın sonuçlarından, bu kurumda çalışanın kendini kurumun değerli bir üyesi olarak gördüğü, yaptığı işi sevdiği çıkarılmaktadır.

Çalışanların memnuniyet anketi frekansları değerlendirildiğinde, sadece aldıkları maaştan memnun olamadıkları görülmektedir. Kurum çalışanlarını desteklemektedir. Kurum içi çalışanların birbiriyle iletişimi iyi olup, çalışanlar çalışma ortamı koşullarından memnundur.

Çalışanlar klinik malzemenin yeterli olduğunu ancak teknik araç ve gereç yönünden yetersiz olduğunu düşünmektedir. Çalışma sonuçları kurum içi güvenliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca kurum çalışanlarının sosyal iletişim becerileri oldukça yüksektir.

Çalışma ortamı çok ünitli odadan tek ünitli odaya geçilmesi yönünde iyileştirilebilir. Bu çalışmanın yeterli sayıda örneklem ile yapılmaması çalışmayı sınırlamaktadır. Daha büyük örneklemlerde bu tür çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

American Dental Association. (2017a). 03 30, 2017 tarihinde Dentist: Doctor of oral health: http://www.ada.org/en/about-the-ada/dentists-doctors-of-oral-health adresinden alındı

Wikipedia. (2017a). 03 30, 2017 tarihinde Dentistry: https://en.wikipedia.org/wiki/Dentistry adresinden alındı

American Dental Association. (2017b). 03 30, 2017 tarihinde Dental Assistant: http://www.ada.org/en/education-careers/careers-in-dentistry/dental-team-careers/dental-assistant adresinden alındı

Wikipedia. (2017b). 03 30, 2017 tarihinde Job Satisfaction: https://en.wikipedia.org/wiki/Job_satisfaction adresinden alındı

Duran, A., Ocak, T., Yorgun, S., & Koç, D. (2012). 112 Ambulas servisinde çalışan memnuniyeti. *Abant Med J, 1*(3), 144-148.

Janakiram, C., Joseph, J., & Antony, B. (2017). Career satisfaction among dental public health specialist in India-A cross- sectional survey. *J Clin Diagn Res, 11*(1), 97-101.

Mollaoğlu, M., Kars Fertell, T., & Özkan Tuncay, F. (2010). Hastanede çalışan hemşirelerin çalışma ortamlarına ilişkin algılarının değerlendirilmesi. *Fırat Sağlık hizmetleri Dergisi, 5*(15), 17-30.

Muhic, E., Plancak, D., Lajnert, V., & Muhic, A. (2016). Predictors of job satisfaction in dental professionals of the Bosnia and Herzegovina Federation. *Acta Stomatol Croat, 50*(3), 222-229.

Vural, F., Aydın Dura, A., Fil, Ş., Çiftçi, S., Torun, S. D., & Patan, R. (2012). Sağlık çalışanlarında memnuniyet, kurumda kalma ve örgütsel bağlılığa etki eden faktörler. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*(3), 137-144.

UMTEB

KEİÖ'DEKİ ÜLKELERİN KÜRESEL FİNANSAL GELİŞİM KRİTERLERİNİN ARAS VE COPRAS YÖNTEMLERİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

İrfan ERTUĞRUL[1], Gözde SARI[2], Abdullah ÖZÇİL[3], Tayfun ÖZTAŞ[4]

Özet

Ülkeler, ekonomik işbirliği sağlamak amacıyla uluslararası kuruluşlar oluşturmaktadır. Türkiye ve Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında da böyle bir ekonomik işbirliği mevcuttur. 1992 yılında İstanbul merkezli kurulan; Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'ın içinde bulunduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ) de; bu kuruluşlardan bir tanesidir. Küreselleşme, uluslararası ekonomik ilişkilerde büyük değişimlere ve bu doğrultuda küresel finansal gelişim gibi veri tabanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışmada, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi 12 ülkenin "Küresel Finansal Gelişim" veri tabanında yer alan 21 kritere ilişkin 2010-2014 arası dönemi kapsayan verilerinden hareketle, çok kriterleri karar verme yöntemlerinden ARAS ve COPRAS yöntemleri kullanılmıştır. ARAS, her bir alternatifin ideal alternatife göre oransal benzerliğini ortaya koyarken; COPRAS, maksimum ve minimum kriter oranlarını dikkate almaktadır. Çalışmada; belirtilen yöntemler kullanılarak, ülkeler arasında kıyaslama yapılması amaçlanmıştır. Kıyaslamalara araştırmanın sonuç kısmında yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz ekonomik işbirliği örgütü, çok kriterli karar verme, küresel finansal gelişim, ARAS, COPRAS.

1- Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, iertugrul@pau.edu.tr
2- Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, gozdes@pau.edu.tr
3- Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, aozcil@pau.edu.tr
4- Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, toztas@pau.edu.tr

EVALUATING OF COUNTRIES' GLOBAL FINANCIAL DEVELOPMENT CRITERIAS BASED ON ARAS AND COPRAS METHODS THAT COUNTRIES IN BSEC

Abstract

Countries create international organizations to promote economic cooperation. There is an economic cooperation between Turkey and countries that have coast to the Black Sea. The Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC) is one of these organizations which is that established in 1992 in İstanbul. Albania, Azerbaijan, Bulgaria, Armenia, Georgia, Moldova, Romania, Russia, Serbia, Turkey, Ukraine, and Greece are in this organization. Globalization has led to major changes in international economic relations and the emergence of databases such as global financial development in this direction. In this study, ARAS and COPRAS methods are used as the criteria for decision making, based on data from the 12 countries of the Black Sea Economic Cooperation Organization covering the 2010-2014 period for the 21 criteria in the "Global Financial Development" database. Multi-criteria decision making methods which are ARAS and COPRAS were applied. The ARAS reveals the proportional similarity of each alternative to the ideal alternate; while COPRAS considers the maximum and minimum criteria ratios. It is aimed to make a comparison between the countries using the mentioned methods. Comparisons were submitted in the conclusion part.

Keywords: Black sea economic cooperation organization, multi-criteria decision making, global financial development, ARAS, COPRAS.

Giriş

Günümüz dünyasında, benzersiz bir durumda karışık bir problem için doğru kararı vermek en önemli görevlerden birisidir. Gerçekçi bir biçimde karar verirken; akıl, sezgi ve deneyimlerin yanında karar verme araçlarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu yüzden, karar verme sürecini analitik bir biçimde ifade eden Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri ortaya çıkmıştır. Uygun karar verme yöntemini seçmek ve karar verme sürecini, seçilen bu yönteme göre hesaplamak önemlidir. Bu çalışmada ÇKKV yöntemlerinden Additive

Ratio Assessment (ARAS) ve Complex Proportional Assessment (COPRAS) yöntemleri kullanılmış ve elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Literatür Araştırması

Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile yapılan çalışmalara literatürde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Urfalıoğlu ve Genç'in (2013) çalışmalarında ELECTRE, PROMETHEE ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak AB üye ve aday ülkeleri ile Türkiye'nin ekonomik performansları karşılaştırılmıştır. Özden'in (2012) çalışmasında ise AB'ye üye ve aday ülkelerden Türkiye'nin gelişmişlik düzeyleri ekonomik göstergeler kullanılarak VIKOR yöntemi ile sıralanmıştır.

KEİÖ üyesi ülkeler ile ilgili yapılan çalışmalara, literatürde çok fazla rastlanmamaktadır. Yapılan çalışmalar, Stribis'in (2003) ve Koçer'in (2007) çalışmalarında olduğu gibi güvenlik konusu ile ilgilidir.

Kutut vd. (2013) Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta bulunan tarihî yapıların korumasına yönelik olarak öncelik seçeneklerinin değerlendirmesini ARAS yöntemini kullanarak yapmışlardır. Turskis ve Zavadskas (2010) tedarikçi seçimine yönelik olarak uyguladıkları çalışmalarını, Gri Sistem Teorisi ile birleştirerek ARAS-G yöntemini kullanmışlardır.

Rabbani vd. (2014) yılında yağ üretim firmalarının performans değerlendirmesini COPRAS Yöntemi ile yapmışlardır. COPRAS yöntemi, müteahhitçi seçiminde Zavadskas vd. (2009) tarafından Gri Sistem Teorisi ile genişletilerek COPRAS-G yöntemi olarak kullanılmıştır.

Yöntem

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi

Bazı kararlar basittir. Bu yüzden kararı etkileyen bütün faktörler göz önüne alınmadan karar verilebilir. Bazılarında ise bütün faktörler göz önüne alınarak kapsamlı bir analiz gerekir. Kararın; karmaşık, belirsiz, etkilerinin önemli olması, karardan birçok kişinin etkilenmesi, karara soyut unsurların etki etmesi, kararın etkilerinin uzun vadede ortaya çıkması, farklı alanlardaki uzmanların karar verme sürecine dahil olması, birden fazla karar vericinin ve kriterin göz önünde bulundurulması, uygun alternatiflerin belirlenmesindeki zorluk, riske karşı tutumlar ve kararların ardışık niteliği ayrıntılı analiz gerektiren kararların özelliklerindendir (Aktaş vd., 2015: 4-13). Akıllıca verilen kararlar, çeşitli alternatifler

arasından en iyi alternatifi seçerek verilen kararlardır (Aytaç ve Gürsakal, 2015: 4). Bu kararların, doğru karar problemi üzerinde çalışma, amaçları açıkça belirtme, iyi planlanmış alternatifleri oluşturma, sonuçları anlama, ödünleşimleri kavrama, belirsizlikleri açıklama, risk toleransıyla ilgili derinlemesine düşünme ve bağlantılı kararları dikkate alma olmak üzere sekiz bileşeni vardır (Hammond vd., 1999: 5-8).

Karar verilirken pek çok kriter göz önünde bulundurulabilir (Tamosaitiene ve Zavadskas, 2013: 216). Örneğin; fiyat eksenli bir karar alınırken sadece maliyet boyutu yerine günümüz dünyasında uzun dönemli ilişkileri dikkate alan, sürdürülebilirlik, çevre duyarlılığı vb. parametreleri de göz önünde bulunduran birden fazla değişkenin dikkate alındığı bir karar alma süreci işletilir (Yıldırım ve Önder, 2015: 15). Ekonominin planlamasında, kontrolünde, analizinde ve denetlenmesinde; ulaşımda, endüstriyel üretimde, eğitimde, ekolojide ve diğer alanlardaki problemler çok kriterli karar verme yöntemleri ile azaltılabilmektedir (Vassilev vd., 2005: 3).

ÇKKV olarak adlandırılan, çok kriterli karar verme analizi, yatırım projeleri, değişken gelirdeki finansal varlıklar, sabit gelirdeki finansal varlıklar, dinamik firmalar, vb. gibi bir dizi alternatifi seçmek, ya da sıralamak için çeşitli değerlendirme kriterlerinin bir araya getirilmesini sağlayan yöntemler dizisidir. Temel amacı, karar vericiye, genellikle birbiriyle çelişen çoklu kriterlerin göz önüne alınması gereken bir karar probleminin çözümünde (örneğin, bir firmanın yatırım projelerinin seçimi) ilerlemesini sağlayacak araçlar sağlamaktır (Zopounidis, 1999: 405).

ÇKKV, birden fazla kriterin optimize edildiği mümkün çözüm setleri içerisinden en iyi alternatifin seçildiği problemler olarak da tanımlanabilir (Yıldırım ve Önder, 2015: 15). ÇKKV, sadece çok kriterli seçimlerin problemleridir. Planlamadaki, kontroldeki ve endüstriyel üretimdeki birçok gerçek hayat problemi, çok kriterli seçim problemi olarak formüle edilebilir. (Vassilev vd., 2005: 4). ÇKKV, süreci tanımlanmış olan alternatifler ve kriterler kümesi altında karar probleminin yapılandırılarak çözümünü kapsamaktadır ve bu süreç içerisinde sezgilere yer verilmemelidir (Aytaç ve Gürsakal, 2015: 245). Çünkü zamanla artan rekabet, maliyet, ilişkilerin karmaşıklaşması vb. nedenlerden dolayı rasyonel karar almak için tecrübeler, sezgiler ve sınırlı bilgilerin yanı sıra karar sürecinin analitik olarak da değerlendirilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Önder, 2015: 1).

Her bir ÇKKV yönteminin güçlü ve zayıf yönleri vardır. Belirli bir uygulama için uygun bir yöntem seçerken, dikkat ve yargı kullanılmalıdır. Genellikle, belirli bir karar durumuna benzer çözümler oluşturmak için, tüm yöntemler uygulanamaz. ÇKKV'nin başlarında, seçim tekniklerinin uygulanmasındaki bu tür problemler düşünülmemiştir. Ancak, faydalı modeller göz ardı edildiğinde ortaya çıkan sonuçların neticesinde zaman ve para kaybı anlamına gelen yanlış uygulama nedeniyle, potansiyel kullanıcılar ÇKKV tekniklerini gerçek dünya problemlerine uygulamaktan vazgeçebilirler. Araştırmacılar, bir karar problemine en uygun modeli seçme sorunu için araştırma yapmaktadırlar. Hem analiste hem de karar vericiye yardımcı olacak bir takım modeller mevcuttur (Al-Shemmeri, 1997: 551). ÇKKV yöntemlerine en büyük eleştiri, aynı probleme çeşitli teknikler uygulandığında farklı sonuçlar doğurabilmesidir (Zavadskas ve Turskis, 2010: 161).

ÇKKV; seçim, sınıflama ve sıralama olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir (Vassilev vd., 2005: 4). Seçim, eldeki karar alternatifleri arasından en uygun olanının seçilmesini; sınıflama, her alternatifi önceden belirlenmiş olan bir kritere tahsis edilmesini; sıralama ise karar alternatifleri kümesinden önceden düzenlenmiş tercih önceliklerinin belirlenmesini amaçlamaktadır (Aytaç ve Gürsakal, 2015: 247).

Hem sınıflandırma hem de sıralama, önceden belirlenmiş gruplara alternatiflerin atanmasıyla ilgiliyken; grupların tanımlanma biçimine göre farklılık gösterir. Bu anlamda sınıflandırma, grupların nominal bir şekilde tanımlandığı duruma karşılık gelirken; ÇKKV araştırmacıları tarafından yaygın olarak kullanılan bir terim olan sıralama, en çok tercih edilen alternatifleri içeren gruplardan başlayarak en az tercih edilen alternatif gruplara doğru sıralandığı durumu ifade etmektedir. Her iki türün de; tıp, insan kaynakları yönetimi, üretim sistemleri yönetimi, pazarlama, çevre ve enerji yönetimi, finansal yönetim, ekonometri ile sınırlı kalmaksızın birçok pratik uygulaması vardır. Sınıflandırma/sıralama sorununun gerçek dünyadaki bu geniş uygulama yelpazesi, araştırmacılar için sınıflandırma/sıralama modelleri oluşturmak için yöntem geliştirmede büyük bir motivasyon sağlamıştır. Bu tür modellerin geliştirilmesi, gerçek dünya karar alma problemlerinin çok boyutlu doğasını barındıran gerçekçi bir çerçevenin değerlendirilmesini gerektirmektedir (Zopounidis ve Doumpos, 2002: 230).

ARAS Yöntemi

Karar analizlerindeki klasik yaklaşım ve ÇKKV Teorisi, öznel sıralama üzerinde odaklanır. ÇKKV Yöntemlerinin çoğu, ideal pozitif/ideal negatif çözüme olan göreli uzaklıklara bakmakta veya olan çözümlerin fayda fonksiyonu değerlerini ideal pozitif alternatif çözüm değeri ile kıyaslamaktadır. ARAS Yöntemi'nde araştırılan alternatiflerin fayda fonksiyon değerleri, karar problemine araştırmacı tarafından eklenen optimal alternatife ait fayda fonksiyonu değeri ile kıyaslanmaktadır. Örneğin, bir karar problemindeki kriterin optimal skoru 10 puan ama tüm alternatifler bu değerin altında ve en büyük skor 8 puan ise optimal alternatifin bu kriterden elde ettiği puan diğer ÇKKV yöntemleri aksine 1.0 değil; 0,8 olarak hesaplanmaktadır. ÇKKV Yöntemlerinden ARAS Yöntemi, oransal nesnel sıralama için en uygun yöntem olarak görünmektedir. (Sliogeriene vd., 2013: 13). ARAS Yöntemi, Zavadskas ve Turskis tarafından 2010 yılında önerilmiştir (Karabasevic vd., 2016: 47). ARAS yönteminin kullanılabilirliği ve etkinliği, yöntemin kullanım alanını yaygınlaştırmıştır (Turskis ve Zavadskas, 2010: 600).

Karar verme problemlerinin çözüm aşamalarında ARAS Yöntemi, diğer ÇKKV yöntemleriyle benzerdir: Karar matrisinin ve kriter ağırlıklarının oluşturulmasıyla başlar. Bu başlangıç adımlarından sonra, diğer adımlar gelir (Karabasevic vd., 2016: 47). ARAS yöntemi adımları şu şekildedir (Zavadskas vd., 2010: 126-129):

1. Adım: Karar matrisi oluşturulur. m her bir kriter için uygun alternatif sayısını (satır), *n* kriter sayısını (sütun) göstermek üzere *X* karar matrisi Eşitlik 1'de gösterilen şekildedir:

$$X=\begin{bmatrix} x_{01} & \cdots & x_{0j} & \cdots & x_{0n} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{i1} & \cdots & x_{ij} & \cdots & x_{in} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & \cdots & x_{mj} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \qquad i = 0,1,\ldots,m \qquad j = 0,1,\ldots,n \qquad (1)$$

x_{ij} = *i*. alternatifin *j*. kriterde gösterdiği performans değeri

x_{0j} = *j*. kriterin optimal değeri

j. kriterin optimal değeri bilinmiyorsa, fayda durumunda $x_{0j} = max\ x_{ij}$; maliyet durumunda $x_{0j} = \min x_{ij}$ tercih edilmektedir. Çünkü fayda durumunda en yüksek (max), daha iyidir; maliyet durumunda ise en düşük (min), daha iyidir.

2. Adım: Karar matrisi Eşitlik 2'deki gibi normalize edilir.

$$\bar{X} = \begin{bmatrix} \bar{x}_{01} & \cdots & \bar{x}_{0j} & \cdots & \bar{x}_{0n} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \bar{x}_{i1} & \cdots & \bar{x}_{ij} & \cdots & \bar{x}_{in} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \bar{x}_{m1} & \cdots & \bar{x}_{mj} & \cdots & \bar{x}_{mn} \end{bmatrix} \qquad i = 0,1,\ldots,m \qquad j = 0,1,\ldots,n \qquad (2)$$

Kriterlerin tercih edilen değerleri maksimum ise Eşitlik 3 uygulanır:

$$\bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^{m} x_{ij}} \qquad (3)$$

Kriterlerin tercih edilen değerleri minimum ise iki adımlı işlem olan Eşitlik 4 uygulanır:

$$x^*_{ij} = \frac{1}{x_{ij}} \qquad (4)$$

$$\bar{x}_{ij} = \frac{x^*_{ij}}{\sum_{i=0}^{m} x^*_{ij}}$$

3. Adım: Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi ($\hat{X}$) tanımlanır. Kriterlerin ağırlıkları $0<w_j<1$ aralığında mümkündür ve bu ağırlık belirlenirken uzman görüşü ya da kişisel görüşler kullanılır. Kriter ağırlıkları toplamı Eşitlik 5'teki gibidir:

$$\sum_{j=1}^{n} w_j = 1 \qquad (5)$$

Normalize edilmiş değerler kullanılarak, ağırlıklı normalize değerleri Eşitlik 6'daki gibi oluşturulur:

$$\hat{x}_{ij} = \bar{x}_{ij} \cdot w_j \qquad (6)$$

w_j = j. kriterin ağırlığı

$\bar{x}_{ij}$ = j. kriterin normalize edilmiş oranı

Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi ($\widehat{X}$) içerisine, ağırlıklı normalize değerleri Eşitlik 7'deki gibi yerleştirilir:

$$\widehat{X}=\begin{bmatrix} \hat{x}_{01} & \cdots & \hat{x}_{0j} & \cdots & \hat{x}_{0n} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \hat{x}_{i1} & \cdots & \hat{x}_{ij} & \cdots & \hat{x}_{in} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \hat{x}_{m1} & \cdots & \hat{x}_{mj} & \cdots & \hat{x}_{mn} \end{bmatrix} \qquad i = 0,1,\ldots,m \qquad j=0,1,\ldots,n \qquad (7)$$

4. Adım: Optimal fonksiyon değeri hesaplanır.

i. alternatifin S_i olarak gösterilen optimal fonksiyon değeri Eşitlik 8'deki gibidir:

$$S_i = \sum_{j=1}^{n} \hat{x}_{ij} \qquad i=0,1,\ldots,m \qquad (8)$$

En büyük değer, en iyi; en küçük değer en kötüsüdür. S_i'den daha büyük değerler, daha etkin alternatiflerdir. Alternatiflerin önceliği S_i değerine göre tanımlanır. Sonuç olarak, karar alternatiflerini değerlendirmek ve sıralamak için ARAS yöntemini kullanmak uygundur.

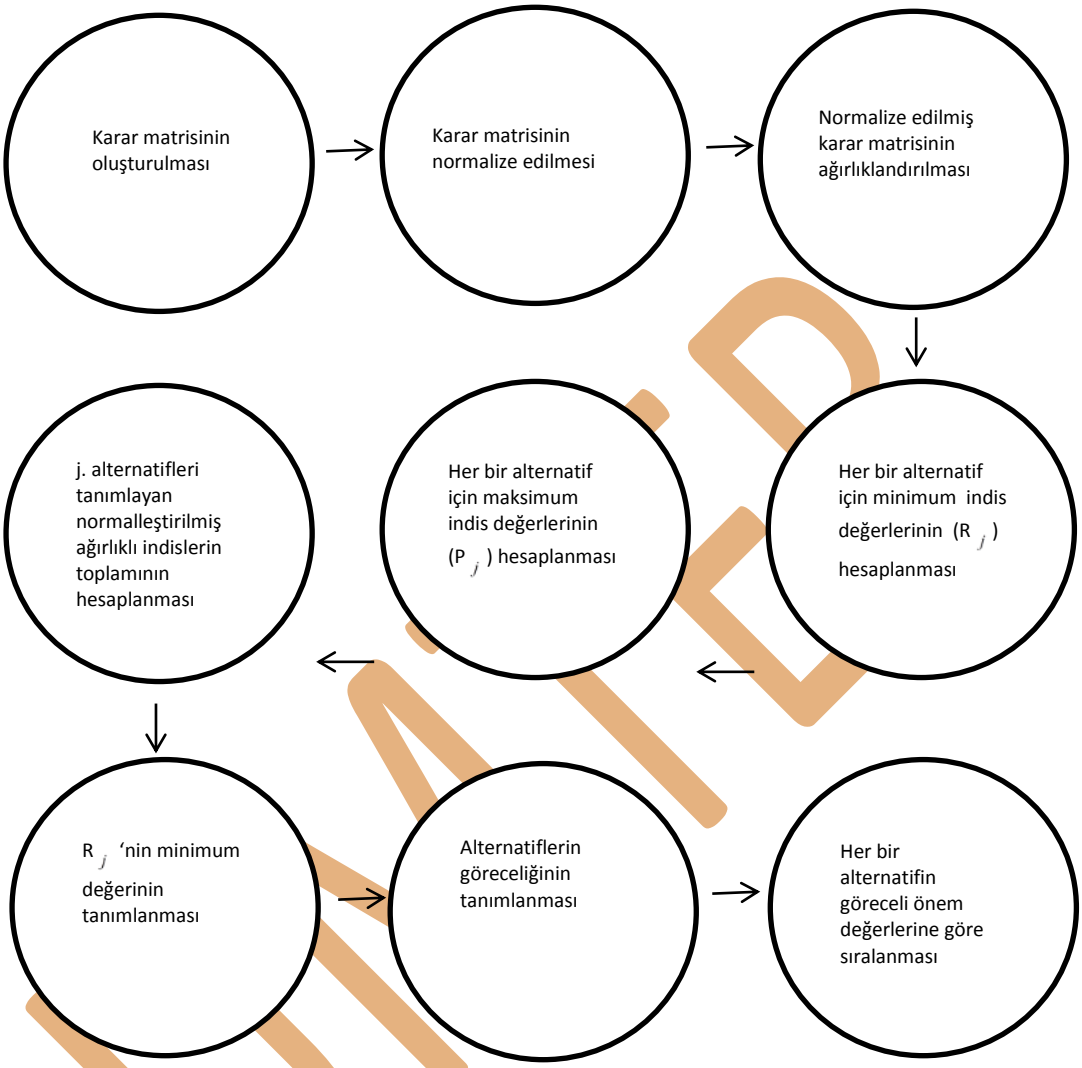
$$K_i = \frac{S_i}{S_0} \qquad i= 0,1,\ldots,m \qquad (9)$$

Eşitlik 9'da gösterilen K_i fayda dereceleri, alternatiflere ait S_i dereceleri S_0 optimal fonksiyon değerine bölünerek bulunur. Hesaplanan K_i değerlerinin [0,1] aralığında olduğu açıktır ve büyükten küçüğe sıralanarak alternatifler değerlendirilir. Fayda fonksiyonu değerlerine göre, kompleks göreli etkinliğin uygun değeri tanımlanabilir.

COPRAS Yöntemi

ÇKKV Yöntemleri'nden biri olan COPRAS, çok kriterli değerlendirmeler için kullanılır. 1996 yılında, Vilnius Gedimas Üniversitesi'ndeki iki araştırmacı olan Zavadskas ve Kaklauskas tarafından bulunan bu yöntem; hem maksimum hem de minimum kriter oranlarını dikkate almaktadır (Sararu, 2016: 34). COPRAS, alternatiflerin sıralanmasını sağlar; bir değerlendirme içinde nitel ve nicel kriterleri ele alır; alternatiflerin fayda derecelerini yüzde olarak gösterir;

kıyaslamalar için hangi alternatifin daha iyi ya da daha kötü olduğunu ortaya koyar (Mulliner vd., 2013: 274). COPRAS yöntemi aşamaları Şekil 1'deki gibidir (Zavadskas vd., 2009: 309):

Şekil 1: COPRAS Yöntemiyle Alternatiflerin Sıralanması (Zavadskas vd., 2009: 309).

COPRAS yöntemi aşamaları matematiksel olarak şu şekildedir (Kaklauskas vd., 2007: 110-112; Viteikine ve Zavadskas: 2007: 152-154; Zavadskas vd., 2009: 308-311):

1. Adım: Karar matrisi Eşitlik 10'daki gibi oluşturulur:

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2m} \\ \vdots & \vdots & \cdots & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \cdots & x_{nm} \end{bmatrix} \qquad i = 1,\ldots,m \qquad j = 1,\ldots,n \qquad (10)$$

2. Adım: Karar matrisi Eşitlik 11'deki gibi normalize edilir.

$$\overline{x}_{ji} = \frac{x_{ji}}{\sum_{j=1}^{n} x_{ji}} \quad ; j=1,\ldots,n \text{ ve } i = 1,\ldots,m \qquad (11)$$

Eşitlik 12 yardımıyla elde edilen değerler matrise dökülür.

$$\bar{X} = \begin{bmatrix} \bar{x}_{11} & \bar{x}_{12} & \cdots & \bar{x}_{1m} \\ \bar{x}_{21} & \bar{x}_{22} & \cdots & \bar{x}_{2m} \\ \vdots & \vdots & \cdots & \vdots \\ \bar{x}_{n1} & \bar{x}_{n2} & \cdots & \bar{x}_{nm} \end{bmatrix} \qquad i = 0,1,\ldots,m \qquad j=0,1,\ldots,n \qquad (12)$$

3. Adım: Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi ($\hat{X}$) hesaplanır. Ağırlıklı normalize değerleri Eşitlik 13'teki gibi hesaplanır:

$$\hat{x}_{ji} = \overline{x}_{ji} \cdot q_i \quad ; j=1,\ldots,n \text{ ve } i = 1,\ldots,m \qquad (13)$$

q_i , i. kriterin ağırlığıdır. Bu adımdan sonra, ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi Eşitlik 14'teki gibi elde edilmiş olur:

$$\hat{X} = \begin{bmatrix} \hat{x}_{11} & \hat{x}_{12} & \cdots & \hat{x}_{1m} \\ \hat{x}_{21} & \hat{x}_{22} & \cdots & \hat{x}_{2m} \\ \vdots & \vdots & \cdots & \vdots \\ \hat{x}_{n1} & \hat{x}_{n2} & \cdots & \hat{x}_{nm} \end{bmatrix} \qquad i = 0,1,\ldots,m \qquad j=0,1,\ldots,n \qquad (14)$$

4. Adım: Optimizasyonun yönü maksimum (faydalı kriterler) ise daha yüksek değerler; optimizasyonun yönü minimum (faydasız kriterler) ise daha düşük değerler ile işlemler Eşitlik 15 ve 16'daki gibi gerçekleştirilir:

$$P_j = \sum_{i=1}^{k} \hat{x}_{ji} \qquad j = 1,\ldots,k \text{ ; } k = \text{maksimum edilmesi gereken kriter sayısı} \qquad (15)$$

$$R_j = \sum_{i=k+1}^{m} \hat{x}_{ji} \qquad j = k+1, k+2,\ldots,n \text{ ; } m = \text{minimum edilmesi gereken kriter sayısı} \qquad (16)$$

5. Adım: R_j'nin minimum değeri Eşitlik 17'deki gibi tanımlanır.

$$R_{min} = \min_j R_j \text{ ; j= 1,..,n} \qquad (17)$$

6. Adım: Her bir alternatifin göreceli önem değerleri (Q_j) Eşitlik 18 yardımıyla bulunur:

$$Q_j = P_j + \frac{R_{\min} \sum_{j=1}^{n} R_j}{R_j \sum_{j=1}^{n} \frac{R_{\min}}{R_j}} \qquad (18)$$

Eşitlik 18, Eşitlik 19'daki gibi de yazılabilir:

$$Q_j = P_j + \frac{\sum_{j=1}^{n} R_j}{R_j \sum_{j=1}^{n} \frac{1}{R_J}} \qquad (19)$$

7. Adım: Optimum kriter (K) Eşitlik 20'de belirtildiği şekilde tanımlanır:

$$K = \max_j Q_j \text{ ; j = j,..,n} \qquad (20)$$

8. Adım: Her bir alternatifin fayda derecesi Eşitlik 21'deki gibi hesaplanır:

$$N_j = \frac{Q_j}{Q_{max}} . \%100 \qquad (21)$$

Q_j ve Q_{max} değerleri Eşitlik 19'dan elde edilen alternatifin göreceli önem ağırlığıdır.

9. Adım: En yüksek değere sahip olan alternatif, en iyi alternatiftir.

Bulgular

Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'ın içinde bulunduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ) içerisindeki 12 ülkenin "Küresel Finansal Gelişim" veri tabanı içerisinde yer alan 21 kriterin 2010-2014 yılları arasındaki verilerinden hareketle, çok kriterleri karar verme yöntemlerinden ARAS ve COPRAS yöntemleri ülkelerin sıralanması amacıyla kullanılmış; problemin çözümünde ise Microsoft Excel paket programından faydalanılmıştır.

Kriterlerin fayda veya maliyet özellikleri belirlenerek, sonuca pozitif yönde katkı sağlıyorsa maksimize; negatif yönde katkı sağlıyorsa minimize edilmesi gerektiği belirlenerek Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1: Kriterlerin Maksimum ve Minimum Olarak İfade Edilmesi

K1	100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı	Max
K2	100.000 yetişkin başına düşen banka şubesi	Max
K3	Banka sermayesinin toplam varlıklara oranı	Max
K4	Banka kredisinin banka mevduatına oranı	Max
K5	Banka mevduatlarının GSYİH'ye oranı	Max
K6	Bankanın geri dönmeyen kredilerinin brüt kredilere oranı	Min
K7	Bankanın düzenleyici sermayesinin risk ağırlıklı varlıklara oranı	Max
K8	BIS'te raporlanan bankaların konsolide dış alacaklarının GSYİH'e oranı	Min
K9	Ortalama tüketici fiyat endeksi	Min
K10	Hükümete ve hükümete ait kurumlara kredinin GSYİH'e oranı	Min
K11	Yurtiçi kredinin özel sektöre oranı (GSYİH'in %'si)	Max
K12	Tüm sektörler karşılaştırıldığında bankaların raporladığı dış borçlar ve	Min

	mevduatları (yerli bankaların mevduatlarının yüzdesi)	
K13	Bankacılık sektörüyle karşılaştırıldığında bankaların raporladığı dış borçlar ve mevduatları (yerli bankaların mevduatlarının yüzdesi)	Min
K14	Banka olmayan sektörlerle karşılaştırıldığında bankaların raporladığı dış borçlar ve mevduatları (yerli bankaların mevduatlarının yüzdesi)	Min
K15	Finansal sistem mevduatlarının GSYİH'e oranı	Max
K16	GSYİH	Max
K17	Kişi başına GSYİH	Max
K18	Nüfus	Max
K19	Ticarî bankalar ve diğer finansal kurumlar tarafından sağlanan özel kredilerin GSYİH'e oranı	Max
K20	Ticarî bankalar tarafından sağlanan özel kredilerin GSYİH'e oranı	Max
K21	Karşılıkların geri dönmeyen borçlara oranı	Min

2010 yılı verileri için her iki yöntemin gerekli adımları gösterilmiştir, diğer yılların verileri EK 1, 2, 3 ve 4'te verilmiştir. ARAS ve COPRAS yöntemlerinde ilk 3 adım ortaktır. İlk adım olan "Karar Matrisinin Oluşturulması" Tablo 2'de gösterilmiştir:

Tablo 2: İlk Adım - Karar Matrisinin Oluşturulması

Ülkeler	**Kriterler**										
	K1	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	**K6**	**K7**	**K8**	**K9**	**K10**	**K11**
Arnavutluk	34,297	24,243	9,400	61,112	57,951	14,000	15,400	53,709	100,000	23,840	37,508
Ermenistan	33,496	18,255	20,200	152,409	16,227	3,000	22,200	6,965	100,001	3,668	28,445
Azerbaycan	27,030	9,843	11,400	153,403	10,921	4,700	16,900	8,164	96,510	1,231	17,885
Bulgaristan	90,365	91,706	10,500	123,550	58,267	11,900	17,400	82,675	100,000	5,103	69,225

Gürcistan	40,733	17,922	16,900	145,925	19,891	5,900	17,400	13,696	100,000	2,300	31,808
Yunanistan	77,884	40,945	6,700	101,802	100,199	9,100	12,300	50,536	100,000	26,706	111,596
Moldova	25,807	10,377	16,000	90,088	35,773	13,300	30,100	15,503	100,000	3,549	35,402
Romanya	58,709	35,119	8,900	119,766	32,310	11,900	15,000	68,665	100,000	10,478	38,757
Sırbistan	47,135	41,575	19,700	116,810	38,273	16,900	19,900	66,510	100,000	6,281	50,008
Rusya	95,578	35,157	12,900	111,934	35,894	8,200	18,100	12,993	100,010	4,193	42,840
Türkiye	52,206	17,874	12,300	78,586	48,599	3,500	19,000	22,473	100,000	25,382	47,143
Ukrayna	76,369	2,322	14,600	183,018	34,315	15,300	20,800	30,032	100,000	6,619	78,412
Toplam	**659,607**	**345,339**	**159,500**	**1438,403**	**488,619**	**1,672**	**224,500**	**0,638**	**0,120**	**2,760**	**589,029**

Ülkeler	**Kriterler**									
	K12	**K13**	**K14**	**K15**	**K16**	**K17**	**K18**	**K19**	**K20**	**K21**
Arnavutluk	9,766	8,522	1,244	57,951	12000000000	3604,080	2900000	35,415	35,415	52,700
Ermenistan	22,294	7,453	14,840	16,227	9300000000	1997,050	3000000	24,796	24,731	22,600
Azerbaycan	35,845	22,622	13,223	10,921	53000000000	3126,720	9100000	16,753	16,753	1,000
Bulgaristan	29,301	20,943	8,358	58,267	50000000000	4692,730	7400000	71,989	71,989	61,400
Gürcistan	70,841	52,699	18,142	19,891	12000000000	2099,100	3900000	29,026	29,026	67,200
Yunanistan	37,045	30,693	6,352	100,199	300000000000	21916,100	11000000	102,004	102,004	43,200
Moldova	33,526	26,359	7,167	35,773	5800000000	983,168	3600000	33,165	32,227	42,000
Romanya	7,756	4,440	3,316	32,310	170000000000	5685,370	20000000	44,943	38,696	81,200
Sırbistan	23,844	17,282	6,562	38,273	39000000000	4106,570	7300000	44,706	44,706	133,600
Rusya	18,515	12,445	6,071	35,894	1500000000000	6365,210	140000000	41,025	40,178	75,700
Türkiye	14,891	6,023	8,868	48,599	730000000000	7814,800	72000000	40,849	38,192	83,800
Ukrayna	53,891	48,754	5,137	34,315	140000000000	1974,620	46000000	78,162	62,804	66,600
Toplam	**0,591**	**0,983**	**2,345**	**488,619**	**3021100000000**	**64365,518**	**326200000**	**562,833**	**536,721**	**1,201**

Eşitlik 2 ya da Eşitlik 11 kullanılarak normalize işlemi tamamlanmış ve Normalize Karar Matrisi Tablo 3'teki gibi oluşturulmuştur:

Tablo 3: İkinci Adım - Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Ülkeler	Kriterler										
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Arnavutluk	0,052	0,070	0,059	0,042	0,119	0,043	0,069	0,029	0,083	0,015	0,064
Ermenistan	0,051	0,053	0,127	0,106	0,033	0,199	0,099	0,225	0,083	0,099	0,048
Azerbaycan	0,041	0,029	0,071	0,107	0,022	0,127	0,075	0,192	0,086	0,294	0,030
Bulgaristan	0,137	0,266	0,066	0,086	0,119	0,050	0,078	0,019	0,083	0,071	0,118
Gürcistan	0,062	0,052	0,106	0,101	0,041	0,101	0,078	0,114	0,083	0,158	0,054
Yunanistan	0,118	0,119	0,042	0,071	0,205	0,066	0,055	0,031	0,083	0,014	0,189
Moldova	0,039	0,030	0,100	0,063	0,073	0,045	0,134	0,101	0,083	0,102	0,060
Romanya	0,089	0,102	0,056	0,083	0,066	0,050	0,067	0,023	0,083	0,035	0,066
Sırbistan	0,071	0,120	0,124	0,081	0,078	0,035	0,089	0,024	0,083	0,058	0,085
Rusya	0,145	0,102	0,081	0,078	0,073	0,073	0,081	0,121	0,083	0,086	0,073
Türkiye	0,079	0,052	0,077	0,055	0,099	0,171	0,085	0,070	0,083	0,014	0,080
Ukrayna	0,116	0,007	0,092	0,127	0,070	0,039	0,093	0,052	0,083	0,055	0,133

Ülkeler	Kriterler									
	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18	K19	K20	K21
Arnavutluk	0,173	0,119	0,343	0,119	0,004	0,056	0,009	0,063	0,066	0,016
Ermenistan	0,076	0,136	0,029	0,033	0,003	0,031	0,009	0,044	0,046	0,037
Azerbaycan	0,047	0,045	0,032	0,022	0,018	0,049	0,028	0,030	0,031	0,832
Bulgaristan	0,058	0,049	0,051	0,119	0,017	0,073	0,023	0,128	0,134	0,014
Gürcistan	0,024	0,019	0,024	0,041	0,004	0,033	0,012	0,052	0,054	0,012
Yunanistan	0,046	0,033	0,067	0,205	0,099	0,340	0,034	0,181	0,190	0,019
Moldova	0,050	0,039	0,060	0,073	0,002	0,015	0,011	0,059	0,060	0,020

Romanya	0,218	0,229	0,129	0,066	0,056	0,088	0,061	0,080	0,072	0,010
Sırbistan	0,071	0,059	0,065	0,078	0,013	0,064	0,022	0,079	0,083	0,006
Rusya	0,091	0,082	0,070	0,073	0,497	0,099	0,429	0,073	0,075	0,011
Türkiye	0,114	0,169	0,048	0,099	0,242	0,121	0,221	0,073	0,071	0,010
Ukrayna	0,031	0,021	0,083	0,070	0,046	0,031	0,141	0,139	0,117	0,012

Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi oluşturmak için, her bir kriterin ağırlığı eşit, 0,0476 olarak belirlenmiştir. Bu ağırlıklar, normalize edilmiş değerler ile çarpılarak Tablo 4'teki Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisi oluşturulmuştur:

Tablo 4: Üçüncü Adım - Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Ülkeler	Kriterler										
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Arnavutluk	0,002	0,003	0,003	0,002	0,006	0,002	0,003	0,001	0,004	0,001	0,003
Ermenistan	0,002	0,003	0,006	0,005	0,002	0,009	0,005	0,011	0,004	0,005	0,002
Azerbaycan	0,002	0,001	0,003	0,005	0,001	0,006	0,004	0,009	0,004	0,014	0,001
Bulgaristan	0,007	0,013	0,003	0,004	0,006	0,002	0,004	0,001	0,004	0,003	0,006
Gürcistan	0,003	0,002	0,005	0,005	0,002	0,005	0,004	0,005	0,004	0,007	0,003
Yunanistan	0,006	0,006	0,002	0,003	0,010	0,003	0,003	0,001	0,004	0,001	0,009
Moldova	0,002	0,001	0,005	0,003	0,003	0,002	0,006	0,005	0,004	0,005	0,003
Romanya	0,004	0,005	0,003	0,004	0,003	0,002	0,003	0,001	0,004	0,002	0,003
Sırbistan	0,003	0,006	0,006	0,004	0,004	0,002	0,004	0,001	0,004	0,003	0,004
Rusya	0,007	0,005	0,004	0,004	0,003	0,003	0,004	0,006	0,004	0,004	0,003
Türkiye	0,004	0,002	0,004	0,003	0,005	0,008	0,004	0,003	0,004	0,001	0,004
Ukrayna	0,006	0,000	0,004	0,006	0,003	0,002	0,004	0,002	0,004	0,003	0,006
Ülkeler	Kriterler										

	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18	K19	K20	K21
Arnavutluk	0,008	0,006	0,016	0,006	0,000	0,003	0,000	0,003	0,003	0,001
Ermenistan	0,004	0,006	0,001	0,002	0,000	0,001	0,000	0,002	0,002	0,002
Azerbaycan	0,002	0,002	0,002	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,040
Bulgaristan	0,003	0,002	0,002	0,006	0,001	0,003	0,001	0,006	0,006	0,001
Gürcistan	0,001	0,001	0,001	0,002	0,000	0,002	0,001	0,002	0,003	0,001
Yunanistan	0,002	0,002	0,003	0,010	0,005	0,016	0,002	0,009	0,009	0,001
Moldova	0,002	0,002	0,003	0,003	0,000	0,001	0,001	0,003	0,003	0,001
Romanya	0,010	0,011	0,006	0,003	0,003	0,004	0,003	0,004	0,003	0,000
Sırbistan	0,003	0,003	0,003	0,004	0,001	0,003	0,001	0,004	0,004	0,000
Rusya	0,004	0,004	0,003	0,003	0,024	0,005	0,020	0,003	0,004	0,001
Türkiye	0,005	0,008	0,002	0,005	0,012	0,006	0,011	0,003	0,003	0,000
Ukrayna	0,001	0,001	0,004	0,003	0,002	0,001	0,007	0,007	0,006	0,001

Aras için son adım olan S_i ve K_i değerleri için Eşitlik 8 ve 9'daki işlemler uygulandığında, 2010 verileri için uygun sıralamanın Tablo 5'te olduğu gibi görülür:

Tablo 5: Aras İçin Son Adım

Ülkeler	Toplam (S_i)	Toplam Payı (K_i)	Sıralama
Arnavutluk	0,077	0,077	7
Ermenistan	0,075	0,075	8
Azerbaycan	0,105	0,105	2
Bulgaristan	0,084	0,084	5
Gürcistan	0,058	0,058	11

Yunanistan	0,105	0,105	3
Moldova	0,058	0,058	12
Romanya	0,082	0,082	6
Sırbistan	0,066	0,066	10
Rusya	0,119	0,119	1
Türkiye	0,097	0,097	4
Ukrayna	0,074	0,074	9

Copras için olan 4, 5, 6, 7, 8 ve 9. Adımlar Tablo 6'da özetlenmiştir:

Tablo 6: Copras İçin Adımlar

Ülkeler	P_j	R_j	$(1/R_j)$	Q_j	K	Sıralama
Arnavutluk	0,037645	0,039101	25,57471743	0,059031	5,905451	10
Ermenistan	0,032524	0,04208	23,76409083	0,052396	5,241679	11
Azerbaycan	0,02632	0,078838	12,68426095	0,036927	3,694179	12
Bulgaristan	0,06483	0,018764	53,29255183	0,109394	10,94377	3
Gürcistan	0,032757	0,025485	39,23943828	0,06557	6,55958	9
Yunanistan	0,087993	0,01707	58,58263725	0,136981	13,70356	1
Moldova	0,034268	0,023779	42,05362791	0,069434	6,946161	7
Romanya	0,045338	0,036983	27,03924537	0,067949	6,797614	8
Sırbistan	0,047056	0,019077	52,41859815	0,090889	9,09257	5
Rusya	0,089393	0,029387	34,02807811	0,117848	11,7895	2
Türkiye	0,064438	0,032296	30,96317167	0,09033	9,036635	6

Ukrayna	0,056236	0,017938	55,74651898	0,102852	10,2893	4
Toplam	**TOPLAM**	**0,3808**	**455,3869368**	0,9996		

2010-2014 yılları arasındaki verilerin her iki yöntem için sıralaması Tablo 7 ve Tablo 8'de verilmiştir:

Tablo 7: ARAS Yöntemine Göre Sıralamalar

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014
Arnavutluk	7	8	8	8	9
Ermenistan	8	10	9	10	10
Azerbaycan	2	12	12	12	11
Bulgaristan	5	4	4	4	4
Gürcistan	11	11	10	9	8
Yunanistan	3	2	2	2	2
Moldova	12	9	11	11	12
Romanya	6	7	7	7	7
Sırbistan	10	6	6	6	6
Rusya	1	1	1	1	1
Türkiye	4	3	3	3	3
Ukrayna	9	5	5	5	5

Tablo 8: COPRAS Yöntemine Göre Sıralamalar

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014
Arnavutluk	10	8	8	8	9
Ermenistan	11	10	9	9	10
Azerbaycan	12	12	12	12	11
Bulgaristan	3	4	4	4	4
Gürcistan	9	11	10	10	8
Yunanistan	1	2	2	2	2
Moldova	7	9	11	11	12
Romanya	8	7	7	7	7
Sırbistan	5	6	6	6	6
Rusya	2	1	1	1	1
Türkiye	6	3	3	3	3
Ukrayna	4	5	5	5	5

Sonuçlar ve Öneriler

Çalışma sonucunda, ARAS ve COPRAS yöntemlerine göre elde edilen sıralamalar birbirlerine çok yakındır. KEİÖ üyesi 12 ülkenin "Küresel Finansal Gelişim" veri tabanında yer alan 21 kritere ilişkin 2010-2014 arası dönemi kapsayan verilerden hareketle; Rusya ilk sırayı, Yunanistan ikinci sırayı ve Türkiye üçüncü sırayı almaktadır. ARAS ve COPRAS yöntemleri; Microsoft Excel'de karışık olmayan, kısa adımlarla uygulanabildiğinden, kullanıcılar için kolaylıkla uygulanabilir. Çalışmada kullanılan kriterler, 2010-2014 yılları arasında "Küresel Finansal Gelişim" veri tabanında eksiksiz olarak yer alan verilerden oluşmuştur. Diğer kriterlerin de tam verilerine ulaşılarak ve farklı bir periyot kullanılarak çalışma genişletilebilir. Diğer ÇKKV yöntemleri kullanılarak, sıralamalarda oluşabilecek değişiklik gözlemlenebilir.

Kaynakça

Aktaş, R., Doğanay, M. M., Gökmen, Y., Gazibey, Y., ve Türen, U. (2015). *Sayısal Karar Verme Yöntemleri,* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Al-Shemmeri, T., Al-Kloub, B., ve Pearman, A. (1997). Model Choice in Multicriteria Decision Aid. *European Journal Of Operational Research*, 97, 550-560.

Aytaç, M., ve Gürsakal, N. (2015). *Karar Verme*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Hammond, J. S., Keeney, R. L., ve Raiffa, H. (1999). *Smart Choices: A Practical Guide to Making Better Life Decisions*, Boston: Harvard Business School Press.

Kaklauskas, A., Zavadskas, E. K., Banaitis, A., ve Satkauskas, G. (2007). Defining The Utility And Market Value Of A Real Estate: A Multiple Criteria Approach. *International Journal of Strategic Property Management,* 11(2), 107-120.

Karabasevic, D., Paunkovic, J., ve Stanujkic, D. (2016). Ranking Companies According To The Indicators Of Corporate Social Responsiblity Based On Swara and Aras Methods. *Serbian Journal Of Management*, 11(1), 43-53.

Koçer, G. (2007). Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye. *Akademik Bakış*, 1(1), 195-217.

Kutut, V., Zavadskas, E. K., ve Lazauskas, M. (2013). Assessment of Priority Options For Preservation of Historic City Centre Buildings Using MCDA (ARAS). *Procedia Enginering*, 57, 657-661.

Mulliner, E., Smallbone, K., ve Maliene, V. (2013). An Assessment Of Sustainable Housing Affordability Using A Multiple Criteria Decision Making Method. *Omega*, 41, 270-279.

Özden, Ü. H. (2012). AB'ye Üye Ülkelerin ve Türkiye'nin Ekonomik Performanslarına Göre VIKOR Yöntemi ile Sıralanması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 455-468.

Rabbani, A., Zamani, M., Yazdani-Chamzini, A., ve Zavadskas, E. K. (2014). Proposing a new integrated model based on sustainability balanced scorecard (SBSC) and MCDM approaches by using linguistic variables for the performance evaluation of oil producing companies. *Expert Systems with Applications,* 41, 7316–7327.

Sararu, C. S. (2016). Selection Of The Optimum Artificial Lift Method, On The Basis Of Aras, Copras and Topsis Models. 8(2), *Buletinul Universitatii Petrol – Gaze din Ploieşti*, 28-40.

Sliogeriene, J., Turskis, Z., ve Streimikiene, D. (2013). Analysis and Choice of Energy Generation Technologies: The Multiple Criteria Assessment on the Case Study of Lithuania. *Energy Procedia,* 32, 11-20.

Stribis, I. (2003). The Evolving Security Concern in the Black Sea Economic Cooperation. *Southeast European and Black Sea Studies,* 3(3), 130-162.

Tamosaitiene, J., ve Zavadskas, E. K. (2013). The Multi-Stage Decision Making System for Complicated Problems. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 82, 215-219.

Turskis, Z., ve Zavadskas, E. K. (2010). A Novel Method for Multiple Criteria Analysis: Grey Additive Ratio Assessment (ARAS-G) Method. *Informatica*, 21(4), 597-610.

Urfalıoğlu, F., ve Genç, T. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ile Türkiye'nin Ekonomik Performansının Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ile Karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 35(2), 329-360.

Vassilev, V., Genova, K., ve Vassileva, M. (2005). A Brief Survey Of Multicriteria Decision Making Methods. *Bulgarian Academy of Sciences Cybernetics and Information Technologies*, 5(1), 3-13.

Viteikine M., ve Zavadskas, E. K. (2007). Evaluating The Sustainability Of Vilnius City Residential Areas. *Journal of Civil Engineering and Management*, 13(2), 149-155.

Yıldırım, B. F., ve Önder, E. (2015). *İşletmeciler, Mühendisler ve Yöneticiler için Operasyonel, Yönetsel ve Stratejik Problemlerin Çözümünde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri,* İkinci Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık

Zavadskas, E. K., ve Turskis, Z. (2010). A New Additive Ratio Assessment (ARAS) Method in Multicriteria Decision-Making. *Technological and Economic Development Of Economy*, 16(2), 159-172.

Zavadskas, E. K., Turskis, Z., ve Vilutiene, T. (2010). Multiple Criteria Analysis of Foundation Instalment Alternatives by Applying Additive Ratio Assessment (ARAS) Method, *Archives of Civil and Mechanical Engineering,* 10(3), 123-141.

Zavadskas, E. K., Kaklauskas, A., Turskis, Z., ve Tamosaitien, J. (2009). Multi-Attribute Decision-Making Model by Applying Grey Numbers, *Informatica*, 20(2), 305-320.

Zopounidis, C., ve Doumpos, M. (2002). Multicriteria Classification and Sorting Methods: A Literature Review, *European Journal Of Operational Research*, 138, 229-246.

Zopounidis, C. (1999). Multicriteria decision aid in financial management, *European Journal Of Operational Research,* 119, 404-415.

EK 1: "Küresel Finansal Gelişim" Kriterlerine İlişkin 2011 Verileri

Ülkeler	Kriterler										
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Arnavutluk	35,564	24,298	8,700	58,706	63,978	18,800	15,600	55,017	103,450	24,173	39,461
Ermenistan	42,772	19,627	17,200	165,041	18,111	3,400	18,300	9,880	107,652	3,950	35,368
Azerbaycan	29,954	9,975	13,500	140,485	11,289	6,000	14,700	7,143	103,266	0,908	17,281
Bulgaristan	93,583	59,843	10,800	114,277	60,757	15,000	17,600	70,667	104,220	5,659	66,115
Gürcistan	42,347	19,634	16,600	138,741	21,788	4,500	17,100	7,939	108,543	2,383	32,681
Yunanistan	74,234	39,374	5,800	127,567	93,448	14,400	10,100	40,048	103,330	27,414	117,155
Moldova	28,644	11,276	15,800	90,488	35,052	10,700	30,400	12,872	107,611	4,024	35,897
Romanya	64,289	34,937	8,100	120,457	32,009	14,300	14,900	58,665	105,788	11,121	38,899
Sırbistan	46,939	40,072	20,600	119,976	39,401	20,000	19,100	60,110	111,137	5,813	47,563
Rusya	116,976	36,828	11,800	108,770	37,108	6,600	14,700	10,855	108,446	4,777	44,788
Türkiye	58,844	18,254	11,700	92,371	46,745	2,600	16,600	24,718	106,472	19,937	53,109
Ukrayna	83,946	1,598	14,800	156,805	35,170	14,700	18,900	21,092	107,918	5,623	71,075
Toplam	**718,092**	**315,716**	**155,400**	**1433,682**	**494,856**	**131,000**	**208,000**	**379,005**	**1277,833**	**115,781**	**599,393**

Ülkeler	Kriterler									
	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18	K19	K20	K21
Arnavutluk	10,270	9,300	0,970	63,978	13000000000	3706,470	2900000	37,559	37,559	51,800
Ermenistan	27,820	13,610	14,209	18,111	10000000000	2087,750	3000000	29,964	29,890	25,300
Azerbaycan	15,903	6,716	9,187	11,289	66000000000	3088,280	9200000	15,859	15,859	1,400
Bulgaristan	26,401	20,280	6,121	60,757	57000000000	4797,540	7300000	69,431	69,431	59,500
Gürcistan	86,231	72,972	13,259	21,788	14000000000	2279,850	3900000	30,229	30,229	70,900
Yunanistan	36,661	27,224	9,437	93,448	290000000000	19944,100	11000000	119,208	119,208	42,000
Moldova	31,721	24,645	7,076	35,052	7000000000	1046,840	3600000	33,639	31,718	38,300
Romanya	5,646	2,719	2,928	32,009	190000000000	5773,760	20000000	43,804	38,557	84,400
Sırbistan	17,571	12,617	4,954	39,401	46000000000	4197,130	7200000	47,271	47,271	121,400
Rusya	16,458	11,574	4,883	37,108	1900000000000	6631,460	140000000	41,211	40,362	74,100
Türkiye	12,042	6,827	5,215	46,745	770000000000	8397,140	73000000	45,960	43,179	79,400
Ukrayna	35,552	30,964	4,588	35,170	160000000000	2084,780	46000000	69,287	55,148	68,300
Toplam	**322,275**	**239,447**	**82,828**	**494,856**	**3523000000000**	**64035,100**	**327100000**	**583,424**	**558,413**	**716,800**

EK 2: "Küresel Finansal Gelişim" Kriterlerine İlişkin 2012 Verileri

Ülkeler	Kriterler										
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Arnavutluk	36,068	24,279	8,600	57,061	67,898	22,500	16,200	57,321	105,552	23,525	39,060
Ermenistan	49,471	20,888	15,900	170,689	21,421	3,700	16,800	10,133	110,406	4,539	40,060
Azerbaycan	31,268	9,657	14,600	139,937	12,766	5,700	16,800	7,088	104,313	0,940	20,086
Bulgaristan	92,824	61,165	10,100	107,173	64,124	16,600	16,600	72,037	107,299	6,759	66,670
Gürcistan	52,249	23,030	16,700	141,210	22,958	3,700	17,000	8,759	107,519	2,211	34,437
Yunanistan	72,390	37,420	5,800	136,498	88,924	23,300	9,600	22,533	104,881	13,608	116,815
Moldova	31,095	11,476	17,200	92,157	37,591	14,500	24,300	12,657	112,603	4,636	40,293
Romanya	64,480	32,918	8,000	119,251	31,696	18,200	14,900	63,037	109,315	11,872	37,439
Sırbistan	46,303	37,824	20,500	117,566	40,295	18,600	19,900	81,439	119,284	8,101	49,510
Rusya	141,981	38,305	11,800	113,419	38,541	6,000	13,700	12,196	113,942	4,544	48,100

Türkiye	63,387	18,670	12,100	103,897	48,111	2,700	17,900	28,287	115,939	18,056	57,863
Ukrayna	92,393	1,068	15,000	141,415	37,594	16,500	18,100	17,985	108,543	5,236	69,579
Toplam	**773,910**	**316,698**	**156,300**	**1440,273**	**511,920**	**152,000**	**201,800**	**393,471**	**1319,595**	**104,028**	**619,912**

Ülkeler	**Kriterler**									
	K12	**K13**	**K14**	**K15**	**K16**	**K17**	**K18**	**K19**	**K20**	**K21**
Arnavutluk	13,983	13,102	0,882	67,898	12000000000	3764,660	2900000	38,743	38,743	55,400
Ermenistan	18,458	4,640	13,817	21,421	11000000000	2230,290	3000000	36,707	36,564	25,200
Azerbaycan	14,365	5,957	8,419	12,766	69000000000	3114,560	9300000	17,864	17,864	1,300
Bulgaristan	27,410	22,034	5,376	64,124	54000000000	4836,990	7300000	68,724	68,724	63,000
Gürcistan	34,172	20,209	13,991	22,958	16000000000	2452,440	3800000	32,419	32,419	59,100
Yunanistan	37,819	23,716	14,104	88,924	250000000000	18588,300	11000000	121,380	121,380	45,600
Moldova	42,390	37,753	4,637	37,591	7300000000	1039,650	3600000	36,732	34,642	55,200
Romanya	8,272	4,296	3,976	31,696	170000000000	5836,690	20000000	43,633	37,798	86,300
Sırbistan	21,392	15,296	6,096	40,295	41000000000	4174,730	7200000	47,374	47,374	120,700
Rusya	17,758	12,880	4,878	38,541	2000000000000	6845,770	140000000	44,614	43,713	72,200
Türkiye	11,278	5,892	5,387	48,111	790000000000	8471,640	74000000	53,149	49,986	75,200
Ukrayna	26,111	21,326	4,785	37,594	180000000000	2094,120	46000000	67,769	53,163	64,900
Toplam	**273,409**	**187,102**	**86,346**	**511,920**	**3600300000000**	**63449,840**	**328100000**	**609,108**	**582,371**	**724,100**

EK 3: "Küresel Finansal Gelişim" Kriterlerine İlişkin 2013 Verileri

Ülkeler	**Kriterler**										
	K1	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	**K6**	**K7**	**K8**	**K9**	**K10**	**K11**
Arnavutluk	35,744	23,699	9,300	54,785	72,074	23,500	17,900	56,962	107,597	23,873	37,995
Ermenistan	52,868	21,316	15,300	166,891	24,838	4,500	16,700	10,805	116,796	5,379	42,380
Azerbaycan	33,064	10,143	16,800	158,616	13,715	4,500	18,100	7,702	106,797	0,947	25,458
Bulgaristan	93,463	60,597	10,400	100,131	69,295	16,900	17,000	68,663	108,254	7,449	66,415
Gürcistan	56,048	25,079	16,800	137,912	26,313	3,000	17,200	9,045	106,968	3,264	39,849
Yunanistan	61,730	32,299	7,500	131,052	91,555	31,900	13,500	28,691	103,915	11,091	118,279

UMTEB

Moldova	33,845	12,056	15,000	90,320	40,401	11,600	23,400	10,472	117,830	4,300	42,498
Romanya	63,475	31,431	8,000	110,734	31,806	21,900	15,500	57,148	113,670	11,275	33,851
Sırbistan	44,535	33,638	20,900	112,463	40,017	21,400	20,900	64,499	128,462	8,668	43,566
Rusya	156,218	38,547	11,500	116,131	41,891	6,000	13,500	12,202	121,647	5,261	52,955
Türkiye	72,003	19,769	10,900	114,484	50,373	2,600	15,300	29,017	124,626	15,886	70,100
Ukrayna	103,702	0,918	15,100	130,996	41,983	12,900	18,300	15,468	108,252	6,911	73,463
Toplam	**806,695**	**309,493**	**157,500**	**1424,514**	**544,260**	**160,700**	**207,300**	**370,673**	**1364,815**	**104,304**	**646,809**

Ülkeler	**Kriterler**									
	K12	**K13**	**K14**	**K15**	**K16**	**K17**	**K18**	**K19**	**K20**	**K21**
Arnavutluk	15,258	13,549	1,708	72,074	13000000000	3810,550	2900000	39,486	39,486	65,200
Ermenistan	11,836	5,119	6,714	24,838	11000000000	2293,220	3000000	41,680	41,452	24,700
Azerbaycan	18,430	3,171	14,892	13,715	74000000000	3252,760	9400000	21,754	21,754	1,000
Bulgaristan	26,398	22,145	4,223	69,295	56000000000	4926,400	7300000	69,385	69,385	65,600
Gürcistan	29,447	22,373	6,878	26,313	16000000000	2566,740	3800000	36,289	36,289	59,100
Yunanistan	27,743	14,982	12,730	91,555	240000000000	18124,700	11000000	119,984	119,984	49,300
Moldova	35,370	32,373	2,968	40,401	8000000000	1137,640	3600000	38,742	36,490	61,200
Romanya	9,553	6,165	3,367	31,806	190000000000	6065,300	20000000	42,141	35,220	89,800
Sırbistan	20,643	15,020	5,586	40,017	46000000000	4302,980	7200000	45,004	45,004	113,800
Rusya	15,882	12,171	3,705	41,891	2100000000000	6922,800	140000000	49,868	48,649	71,100
Türkiye	9,604	5,540	4,061	50,373	820000000000	8719,620	75000000	61,298	57,669	76,300
Ukrayna	17,423	14,321	3,097	41,983	180000000000	2098,890	45000000	69,879	54,996	61,700
Toplam	**237,585**	**166,928**	**69,928**	**544,260**	**3754000000000**	**64221,600**	**328200000**	**635,510**	**606,378**	**738,800**

EK 4: "Küresel Finansal Gelişim" Kriterlerine İlişkin 2014 Verileri

Ülkeler	**Kriterler**										
	K1	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	**K6**	**K7**	**K8**	**K9**	**K10**	**K11**
Arnavutluk	35,025	22,242	9,000	53,613	71,921	22,800	16,800	48,296	109,353	23,983	37,577
Ermenistan	58,266	22,265	13,600	167,495	26,951	7,000	14,500	11,690	120,281	5,344	48,857

Azerbaycan	35,144	10,740	17,000	169,654	16,263	12,700	19,200	8,259	108,276	0,835	30,724
Bulgaristan	90,715	60,327	11,600	91,689	68,804	16,700	21,900	61,684	106,719	10,085	59,606
Gürcistan	58,266	26,719	17,400	138,911	29,379	3,000	17,400	9,055	110,251	4,862	45,185
Yunanistan	59,087	28,004	8,100	126,176	93,922	33,800	14,100	27,158	102,552	12,286	116,907
Moldova	36,498	12,211	13,200	83,698	41,842	11,700	13,900	8,949	123,826	4,028	37,082
Romanya	64,780	30,580	7,400	98,997	32,324	13,900	17,600	45,522	114,885	11,399	31,192
Sırbistan	43,972	30,340	20,700	104,039	41,994	21,500	20,000	53,754	131,137	11,785	43,767
Rusya	184,698	36,982	8,500	117,242	45,553	6,700	12,500	9,357	131,167	5,331	59,310
Türkiye	77,081	19,795	11,600	124,273	52,735	2,700	16,300	31,291	135,661	14,953	74,637
Ukrayna	94,556	0,765	11,200	134,490	42,906	19,000	15,600	12,787	121,438	7,758	76,198
Toplam	**838,089**	**300,967**	**149,300**	**1410,277**	**564,595**	**171,500**	**199,800**	**327,800**	**1415,546**	**112,648**	**661,042**

Ülkeler	**Kriterler**									
	K12	**K13**	**K14**	**K15**	**K16**	**K17**	**K18**	**K19**	**K20**	**K21**
Arnavutluk	14,110	12,280	1,819	71,921	13000000000	3897,130	2900000	38,559	38,559	67,100
Ermenistan	10,622	4,985	5,573	26,951	12000000000	2362,460	3000000	45,355	45,142	25,300
Azerbaycan	27,981	16,018	11,963	16,263	75000000000	3276,660	9500000	27,591	27,591	0,600
Bulgaristan	25,661	21,746	3,915	68,804	57000000000	5031,280	7200000	63,086	63,086	49,400
Gürcistan	23,577	17,053	6,524	29,379	17000000000	2724,440	3700000	40,811	40,811	57,500
Yunanistan	25,369	12,480	12,886	93,922	240000000000	18403,700	11000000	118,507	118,507	55,700
Moldova	33,309	28,306	5,003	41,842	8000000000	1190,700	3600000	37,608	35,021	66,600
Romanya	11,870	8,803	3,067	32,324	200000000000	6258,600	20000000	38,802	32,000	69,900
Sırbistan	28,571	22,958	5,606	41,994	44000000000	4245,580	7100000	43,690	43,690	114,500
Rusya	13,303	8,268	5,034	45,553	1900000000000	6843,920	140000000	54,769	53,407	71,700
Türkiye	9,135	4,793	4,341	52,735	800000000000	8864,740	76000000	69,684	65,536	73,900
Ukrayna	12,324	7,100	5,223	42,906	130000000000	2081,060	45000000	72,359	57,705	64,000
Toplam	**235,832**	**164,790**	**70,954**	**564,594**	**3496000000000**	**65180,270**	**329000000**	**650,821**	**621,055**	**715,600**

TASARIM VE TEKSTİL BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN PROFİL VE BEKLENTİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: Denizli Teknik Bilimler MYO örneği

Nesrin KACAR*

*Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Tasarım Bölümü Moda Tasarım Programı, Denizli Türkiye, nkacar@pau.edu.tr

Özet

Araştırma Pamukkale Üniversitesi Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu'nda Tasarım (moda ve grafik tasarımı programı) ve Tekstil (giyim üretim teknolojisi programı) bölümüne 2012-2017 yılları arasında kayıtlı öğrenime devam eden 210 Öğrenciden 2. Sınıf normal ve ikinci öğretim öğrencilerinden uygulamayı kabul eden toplam 140 (% 66,7) öğrencinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel verilerle profil ve beklentilerini belirlemek, mesleğin geleceği ile ilgili düşüncelerini tespit etmek amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür. Verilerin elde edilmesinde soruşturma tekniğinden yararlanılmış, konu ile ilgili soruları içeren anket formu kullanılmıştır. Tesadüfî örneklem yöntemi ile 18-52 yaşları arasındaki 140 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Deneklerden elde edilen veriler SPSS 17 for Windows programında değerlendirilmiştir. Deneklerin profilleri, beklentileri ve mesleklerinin geleceği ile ilgili düşüncelerini 61 sorudan oluşan 3'lü Likert tipi cümleler içermektedir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilere ilişkin genel bilgileri ile öğrenci profilleri, beklentileri ve mesleklerinin geleceği ile ilgili konular soruşturulan özellikler arasında yer almaktadır. Soru formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma kapsamına alınan öğrencilerin genel bilgileri, ikinci bölümde ise; öğrencilerin öğrenim gördüğü alanı nasıl seçtikleri, MY okullarını tercih etme nedenleri/amaçları, mezun olduktan sonraki hedefleri, seçtikleri bölümün kendilerine uygunluğu, bir işte çalışıp çalışmadığı, iki yıllık öğrenim süresinin yeterliliği, alanıyla ilgili iş bulabilirliği, öğretim elemanlarının teknoloji kullanımı, MY okulunun sağladığı katkılar, alanıyla ilgili gelecek beklentileri ve bölümün yeterliliği ile ilgili düşüncelerini eğitim sürecinde ve eğitim sonrasında meslek alanındaki beklentilerini belirlemeye yönelik soruları içermektedir.

Deneklerin profil ve beklentilerini, mesleğin geleceği ile ilgili düşüncelerine ilişkin görüşlerini içeren veriler bilgisayar ortamında SPSS 17 for Windows programında değerlendirilmiştir. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde ANOVA, t testi ve varyasyon analizinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meslek yüksekokulu, Moda ve Grafik Tasarımı, Tekstil, Öğrenci Profili ve Beklentileri

A Research On The Profile And Expectations Of The Students In The Department Of Textiles And Design: The Example Of Denizli Technical Sciences Vocational School

Abstract

This research is done on 140 normal and secondary education students accepting application of total number 210, continuing their education in Pamukkale University Denizli Technical Sciences Vocational High School Design (fashion and graphic design program) and Textile (clothing production technology program) section, registered between 2012 and 2017.It is planned and carried out with the aim of determining the profile and expectations of the students by the help of the socio-economic and socio-cultural datas, and ascertaining their thoughts about the future of the profession.

In the acquisition of the data, the investigation technique was utilized and a questionnaire containing questions about the subject was used. 140 students between the ages of 18-52 were included in the study with the random sample method. The data obtained from the subjects were evaluated in the SPSS 17 for Windows program. The profiles of the subjects, the expectations and the thoughts of the future of their profession are included in the 3-point Likert type sentences consisting of 61 questions.

The general information about the students included in the survey and the prospects for students, expectations and the future of their profession are among the investigated characteristics. The question form consists of two parts. In the first part, the general information of the students included in the research is included; and the second part consists of the reasons for choosing the vocational schools, the future goals after graduation, the appropriateness of the chosen areas, the job applicability, the availability of two years of study, the availability of work related to the field, the use of technology by the instructors,

the contributions of the vocational school , questions about the future expectations about the field and the opinions about the competence of the department to determine the expectations of the profession in the education process and after the training.

The data that contains profile and expectations of the subjects, their opinions about thoughts about the future of the profession in a computer environment, were evaluated in the SPSS for Windows 17 program. For the evaluation of research data ANOVA, t-test and variation analysis was used.

Keywords: Vocational School of fashion and graphic design, Textiles, student profile and expectations

1.Giriş

Meslek yüksekokulları, üst düzeyde uygulayıcı meslek elemanı yetiştiren iki yıl (dört yarıyıl) süreli eğitim veren yükseköğretim kurumlarıdır. Mezun olma hakkı kazanan öğrencilere, ön lisans derecesinde diploma verilir. Teknik bölümlerden mezun olan öğrenciler ise *tekniker* unvanı kazanırlar. Meslek Yüksek Okullarının açılmasındaki ana amaç; sanayinin ihtiyacı olan İşçi ile mühendis arasında köprü olan, baktığı projeyi okuyup anlayabilen, öğrenim gördüğü alanda gerekli her türlü üretimi gerçekleştirebilen, gelişen teknolojileri takip eden, teknolojik makine parkını optimum bir şekilde kullanabilen, pratik ve analitik düşünebilen düşündüğünü kâğıda aktarabilen ve uygulayabilen, kaliteyi kendine ilke edinmiş kamu ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli kalifiye ara teknik elemanları yetiştirmektir. http://ymyo.karabuk.edu.tr/icerikGoster.aspx?K=S&id=7&BA=index.aspx

Ülkelerin ekonomik gelişimine katkı sağlayan çeşitli sektörlerin ihtiyacı olan kalifiye eleman yetiştiren meslek yüksekokullarında verilen eğitimin kalitesi ve çerçevesi seneler içerisinde değişim göstermiştir. Ekonomik, toplumsal ve siyasal yapının ulusal hedeflere göre düzenlenmesi olarak tanımlanan, kalkınmada önemli yeri olan meslek yüksekokulları, kuruldukları bölgede yaşam kalitesinin yükselmesi, kültürel etkinliklerin artması, eğitime katılma oranında artış olması gibi faydalar da sağlamaktadır. Denizli ili kültürel ve sosyal açıdan zengin ve içerisinde çeşitli sanayi kollarını barındıran bir ildir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sanayi ve hizmet sektörlerindeki en önemli sorunlarından biri vasıflı “ara

eleman" eksikliğidir. Mesleki ve teknik eğitimin öneminin farkında olan ülkelerde ise gelişmişlik oranı ve ekonomik kalkınmanın yüksek olduğu görülmektedir (Yücebaşı ve diğerleri, 2013: 44-50).

Tasarım, zihinde canlandırılan biçim, tasavvur anlamını taşımakta, *Moda tasarımı* ise giysi ve süslenmede değişiklik gereksinimi ve özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik, heves ve fantezi düşkünlüğü sebebiyle çıkartılan yeni tarz ve şekiller olarak tanımlanmaktadır. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58e4b2824681e9.82446236) Moda tasarımı alanı, tekstil ve konfeksiyon endüstrisi için, dokuma, baskı ve giysi tasarımı yaparak, gelişen uygarlığın gereksinimlerine cevap verebilecek, yeni ve güncel teknolojileri kullanabilen nitelikli elemanlar yetiştirir. Bu alan mezunları konfeksiyon, tekstil ve dokuma fabrikalarında, üretilecek ürünlerin biçim ve desenlerinin tasarımını yaparlar ve moda tasarımcısı unvanı alırlar. Serbest tasarımcı olarak çalışabilecekleri gibi, moda ve hazır giyim sektöründe, tasarım stüdyolarında, sahne sanatları ile ilgili resmi ve özel kurumlarda, sinema ve televizyon kurumlarında da tasarımcı olarak çalışabilirler. Tekstil, konfeksiyon ve moda ile ilgili firmalarda danışman veya uzman olarak da geniş iş olanaklarına sahiptirler. http://www.eokulegitim.com/moda-tasarimi-bolumu-nedir-meslegi-hakkinda-bilgi/ (http://www.derszamani.net/grafik-bolumu-nedir-hakkinda-bilgi.html). *Giyim Üretim Teknolojisi* alanı, kadın, erkek ve çocuk modelistinin sahip olduğu yeterlilikleri kazandırmaya yönelik eğitim ve öğretim verilen alandır. Bu alan altında bulunan dallarda, sektörün ihtiyaçları, bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda gerekli olan mesleki yeterlilikleri kazanmış meslek elemanlarını yetiştirmektir. (http://aml.mebnet.net/tekstil.htm)

Türkiye'de sayıları her geçen gün artan MYO' larının eğitim kalitesinin yükseltilmesi, dünya standartlarına ulaştırılması amacıyla birçok çalışma yapılmış, projeler geliştirilmiştir. Bu projelerden biri olan orta öğretimdeki ve teknik okullardan mezun olanların istedikleri takdirde, orta öğretimde bitirdikleri programın devamı niteliğinde veya buna en yakın programların uygulandığı MYO' larındaki programlara sınavsız geçiş imkânı sağlamıştır. İşte bu kanunla birlikte meslek yüksekokullarındaki ortam ve öğrenci profilinde büyük değişimler yaşanmıştır. Mesleki eğitimde yaşanan hızlı ve farklı gelişmeler meslek yüksekokullarını da değişime zorlamaktadır. Meslek yüksekokulları kaliteli ve iyi bir eğitim verebilmek için öncelikle öğrenci profilini belirlemelidir. Profil, bir bireyi veya öğeyi içsel/dışsal etkenlerin

tamamını göz önüne alarak irdeleme, bir kişi ya da eşya için ayırt edici özelliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Profil araştırmaları ise araştırmanın evrenini oluşturan hedef kitlenin mevcut durumunu çeşitli değişkenler açısından betimlemedir. Eğitimin her alanında yer alan bireylerle ilgili profil araştırmalarında bu bireylerin içinde yer aldığı kültürel ortam, sosyo-ekonomik özellikler hakkında önemli veriler elde edilmektedir. Öğrenci profiline yönelik çalışmalar öğrencilerin sosyo-ekonomik kökenlerinin, üniversitedeki akademik ve sosyal yaşama ilişkin görüşlerinin ve geleceğe yönelik beklentilerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Öğrenci kitlesinin iyi tanınması öğrenciye verilen eğitimin kalitesini de artıracaktır. Yapılan bu çalışmayla Denizli Teknik Bilimler MYO'grafik, ve moda tasarımı ile tekstil bölümünün giyim üretim teknolojisi programlarına devam eden öğrencilerin genel yapıları araştırılarak profilleri çıkarılmıştır (Keskin, Koraltan ve Öztürk, 2010: 1-10).

Bireye bir mesleğin temel davranışlarını kazandıracak bu kurumların programları büyük bir titizlikle geliştirilmeli ve mesleklerin sistematik analizleri yapılmalıdır. Çünkü bu kurumlar ülkenin gelişmişliğine temel teşkil etmektedirler (Sezgin,1989: 1; Kazu ve Özdemir, 2004). Günümüzde birçok ülke yeni gelişmelere ve teknolojik değişimlere uyum sağlama sorunuyla karşı karşıyadır. Yeni gelişmeler, mesleklerde ve teknolojideki değişmeler iş dünyasını etkilemekte, nitelikli işgücü ihtiyacı artmaktadır. (Fırat ve Özel, 2003 ; Kazu ve Özdemir, 2004). Bunlarla birlikte mesleki ve teknik eğitim sisteminin bir problemi de bu sistemde görev alan öğretmen ve öğretim elemanlarının birçoğunun genel öğretmenlik davranışlarına sahip olmamaları ve kendilerini geliştirmemeleridir. Çağdaş endüstride meydana gelen değişimlere uyum sağlama ve öğrencilerin seçtikleri meslek dalında, endüstrinin beklenti ve gereksinimlerini karşılayacak şekilde bilgi, beceri, tavır ve iş alışkanlıkları kazanmalarına rehberlik edecek davranışlara da sahip olma konusunda öğretim elemanlarının daha dikkatli olması beklenmektedir (Ulusoy, 1999: 1-9; Kazu ve Özdemir, 2004).

Ekonominin talep ettiği nitelikte eleman yetiştirilmesinde basta yükseköğretim sisteminin önemli bir unsuru olan MYO' lara önemli görevler düşmektedir (Şenses 2007: 5; Bayraktar ve Kızılkaya 13-22). Ülkemizde 1981 yılında çıkarılan 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile tüm yükseköğretim kurumları bir çatı altında toplanmıştır. Bu düzenleme sonucunda; akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuvarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır

(http://www.yok.gov.tr/egitim/myo/egitim.htm). MYO' ları, iş dünyasının ihtiyaç duyduğu nitelikli ara insan gücünü yetiştirme istikametinde olumlu gelişmeler kaydetmeye devam etmektedirler. 2005-2006 eğitim-öğretim yılı itibarıyla devlet üniversitelerinde 486, vakıf üniversitelerinde ise 29 olmak üzere toplam 515 meslek yüksekokulu faal durumda eğitim vermektedir. (http://www.yok.gov.tr/egitim/endustriyel/ myo_durumu.doc-). (Şenol, Tüfekci, 2007: 151-163)

Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne süregelen bir olgudur. Ülkeler arası rekabetin bu denli hissedildiği çağımızda; çeşitli sektörlere nitelikli insan gücü yetiştiren meslek yüksekokullarının önemi büyüktür. Mesleki eğitimin en önemli adımlarından birisi meslek yüksekokullarıdır. Bu bakımdan ülkemizin küresel rekabette yerini almasında Meslek Yüksekokullarına önemli görevler düşmektedir. Bilginin ve bilgi teknolojisinin giderek önem kazandığı çağımızda, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinin; kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmeye çok büyük katkılarda bulunduğu bir gerçektir. Yeterli ve gerekli bilgi ile donanan öğrencilerin iş kollarının küresel pazardaki rekabet şartlarının da iyileşeceği düşünülmektedir. Bu nedenle öğrenci profilinin doğru anlaşılması önem taşımaktadır (Henden, 2014: 348-354)

2.Materyal ve Yöntem

Yapılan çalışmada Pamukkale Üniversitesi'ne bağlı Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulunda öğrenim gören Tasarım (moda ve grafik tasarımı programı) ve Tekstil (giyim üretim teknolojisi programı) bölümüne kayıtlı devam eden 18-52 yaşları arasındaki toplam 210 öğrenciden uygulamayı kabul eden 140 (%66,7) öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma kapsamı içine alınan öğrencilerin demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel verilerle profil ve beklentilerini belirlemek, mesleğin geleceği ile ilgili düşüncelerini tespit etmek amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür. Araştırmanın verileri Pamukkale Üniversitesi Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulunda öğrenim gören Tasarım (moda ve grafik tasarımı programı) ve Tekstil (giyim üretim teknolojisi programı) bölümüne kayıtlı devam eden toplam 140 öğrenciden soruşturma tekniği (anket) ile elde edilmiştir. Öğrencilere ilişkin genel bilgiler ve öğrenim gördüğü alanı nasıl seçtikleri, MY okullarını tercih etmelerindeki nedenleri/amaçları, mezun olduktan sonraki hedefleri, seçtikleri bölümün kendilerine uygunluğu, bir işte çalışıp çalışmadığı, iki yıllık öğrenim süresinin yeterliliği, alanıyla ilgili iş bulabilirliği, öğretim elemanlarının teknoloji kullanımı, MY

okulunun sağladığı katkılar, alanıyla ilgili gelecek beklentileri ve bölümün yeterliliği ile ilgili düşüncelerini eğitim sürecinde ve eğitim sonrasında meslek alanındaki beklentileri soruşturulan özellikler arasında yer almaktadır.

Deneklerden **(**Denizli TBMYO Moda ve Grafik Tasarımı Programı ve Tekstil Bölümü 2012-2017 yılları arasında öğrenim gören kayıtlı öğrenciler) elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 17 for Windows programında değerlendirilmiştir. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde ANOVA, t testi ve varyans analizinden yararlanılmıştır.

2.1.Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri araştırıcı tarafından hazırlanan anket formunun uygulanması ile elde edilmiştir. Soru formlarının hazırlanmasında konu ile ilgili görülen çeşitli araştırmaların soru formlarından ve bulgularından yararlanılmıştır (Vuran 1996). Soru formu iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde; araştırma kapsamına alınan öğrencilerin demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel verilerle profil bilgileri, ikinci bölümde öğrenim gördüğü alanı nasıl seçtikleri, MY okullarını tercih etmelerindeki nedenleri/amaçları, mezun olduktan sonraki hedefleri, seçtikleri bölümün kendilerine uygunluğu, bir işte çalışıp çalışmadığı, iki yıllık öğrenim süresinin yeterliliği, alanıyla ilgili iş bulabilirliği, öğretim elemanlarının teknoloji kullanımı, MY okulunun sağladığı katkılar, alanıyla ilgili gelecek beklentileri, ve bölümün yeterliliği ile ilgili düşüncelerini eğitim sürecinde ve eğitim sonrasında meslek alanındaki beklentilerini belirlemeye yönelik soruları içermektedir.

3.Bulgular ve Yorum

3.1.Örneklemin Genel Özellikleri

Öğrencilere ilişkin özelliklerin dağılımlarını görebilmek amacıyla frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Genel özellikleri

Öğrencilerin Genel özellikleri	**f**	**%**
Cinsiyet		
Kadın	120	85.7
Erkek	20	14.3
Toplam	**140**	**100**
Yaş		
-20	82	58.5
20+	58	41.5
Toplam	**140**	**100**
Ailelerinin İkamet Ettiği Coğrafi Bölge		
Marmara	30	21.7
Ege	95	67.9
Diğer	15	10.7
Toplam	**140**	**100**
Ailenin En Çok Yaşadığı Yer		
İl	57	40.7
İlçe	56	40
Köy	27	19.3
Toplam	**140**	**100**
Üniversiteye Yerleşim Şekli		
Sınavla	59	42.1
Sınavsız Geçiş	81	57.9

UMTEB

Toplam	**140**	**100**
Aile Aylık Gelir		
-2000	68	48.4
2001-3000	27	24.2
3001-4000	26	18.5
4001+	19	13.5
Toplam	**140**	**100**
Mezun Olduğunuz Ortaöğretim		
Mesleki ve Teknik Liseler	131	93.6
Diğer Liseler	9	6.4
Toplam	**140**	**100**
Üniversiteye Yerleşim Şekli		
Sınavla	59	42.1
Sınavsız Geçiş	81	57.9
Toplam	**140**	**100**
Öğrencinin Çalışma Durumu		
Çalışıyor	34	24.3
Çalışmıyor	106	75.7
Toplam	**140**	**100**
Öğrencinin Meslek Alanı		
Moda Tasarımı	47	33.6
Grafik Tasarımı	66	47.1

UMTEB

Giyim Üretim Teknolojisi	27	19.3
Toplam	**140**	**100**
Annenin Eğitim Durumu		
İlkokul	***86***	***61.4***
Orta dereceli okul	**51**	**36.5**
Yüksekokul	3	2.1
Toplam	**140**	**100**
Babanın Eğitim Durumu		
İlkokul	58	41.4
Orta dereceli okul	71	50.7
Yüksekokul	11	7.9
Toplam	**140**	**100**
Anne Meslek		
Ev kadını	**100**	**71.4**
İşçi	19	13.5
Serbest meslek	13	9.3
Emekli	8	5.7
Toplam	140	100
Baba Meslek		
İşçi	41	29.3
Serbest Meslek	**57**	**40.7**
Memur	13	9.3

UMTEB

Emekli	29	20.7
Toplam	**140**	**100**

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin % 85.7' si kadın, % 14.3'ü erkek olup yaşları ise 18-52 arasında değişmektedir. Araştırmaya alınan öğrencilerin % 58.5' i 20 yaş ve daha küçük, % 41.5'i 20 yaş ve üzerindedir.

Deneklerin ailelerinin ikamet ettiği coğrafi bölgelere bakıldığında % 67.9 Ege bölgesi, % 21.7 Marmara bölgesi, % 10.7 diğer bölgelerde yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca öğrenci ailelerinin en çok yaşadığı yerleri ise % 40.7' si İl, % 40'ı İlçe, % 19.9'u köy olarak belirtmiştir.

Deneklerin aile aylık gelir durumları 400 TL ile 10.000 TL aralığında olup, % 48.4 ile 2000 ve daha az, % 24.2 ile 2001-3000, % 18.5 ile 3001-4000, % 13.5 ile 4000 ve daha üzeri aylık gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %93.6' sı mesleki ve teknik liseden, % 6.4'ü diğer liselerden mezun olmuşlardır. Öğrencilerin % 42.1' i sınavla, % 57.9'u sınavsız geçişle üniversiteye yerleşmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin ¾'ü (%75.7) hiçbir işte çalışmazken ¼'ü (% 24.3) meslek alanıyla ilgili ve ilgisiz bir işte çalışmaktadırlar.

Meslek alanlarına göre dağılımlarında denekler % 47.1 ile Grafik tasarım, % 33.6 ile moda tasarımı, % 19.3'ü ile giyim üretim teknolojisi programında öğrenim gördüklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin annelerinin eğitim durumlarına bakıldığında % 61.4 ile ilkokul, % 36.5 ile orta dereceli okul, % 2.1'inin yüksekokul eğitimine sahip oldukları, babalarının eğitim durumları ise % 41.4'ünün ilkokul, % 50.7'sinin orta dereceli okul, % 7.9'unun yüksekokul eğitimine sahip oldukları görülmüş, anne ve babaların eğitim seviyesinin düşük ve orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin annelerinin % 71.4' ü ev kadını olup herhangi bir meslek sahibi olmadıkları ve diğerlerinin ise düşük bir oranla % 13.5 ile işçi, % 9.3 ile serbest meslek, % 5.7 ile emekli oldukları görülmektedir. Babalarının meslek durumlarına bakıldığında % 40.7' sinin serbest meslek, % 29.3'nün işçi, % 20.7'sinin emekli, % 9.3' ünün memur olduğu ifade edilmiştir.

3.2.Örneklemin beklentileri ve Mesleki Gelecekleri Hakkındaki Görüşleri

Öğrencilerin profilleri, beklentileri ve mesleki gelecekleri hakkındaki görüşlerine ilişkin özelliklerin dağılımlarını görebilmek amacıyla frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2'de verilmiştir.

***Tablo2:* Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Alanı Seçmelerine Etki Eden Faktörler**

Öğrenim Gördüğünüz Alanı Seçmenizde Etki Eden Faktörler	**Hayır**		**Evet**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
1. İsteyerek seçtim	19	13,6	**121**	**86,4**	140	100
2. Tavsiye üzerine seçtim	92	65,7	**48**	**34,3**	140	100
3. Mecburiyetten seçtim	100	71,4	**40**	**28,6**	140	100
4. Tesadüfen seçtim	116	82,9	24	17,1	140	100
5.Aile baskısı nedeniyle seçtim	122	87,1	18	12,9	140	100
6. Lisede aynı bölümü okuduğum için seçtim	40	28,6	**100**	**71,4**	140	100
7. Açıkta kalmamak için seçtim	104	**74,3**	**36**	**25,7**	140	100

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin öğrenim gördükleri alanı seçmelerine etki eden faktörler incelendiğinde % 86.4 ile isteyerek seçtiklerini, %71.4 ile lisede aynı bölümü okudukları için seçtiklerini, % 34./3 ile tavsiye üzerine seçtiklerini, % 28. 6 ile mecburiyetten seçtiklerini, % 25. 7 ile açıkta kalmamak için seçtiklerini, % 12.9 ile aile baskısı nedeniyle seçtiklerini ifade etmişlerdir.

***Tablo 3:* Öğrencilerin MYO' nu Tercih Etme Nedenleri / Amaçları**

Öğrencilerin MY Okullarını Tercih Etme	**Katılmıyorum**	**Katılıyorum**	**Toplam**

Nedenleri/Amaçları						
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
8.Bir meslek sahibi olmak	22	15,7	118	**84,3**	140	100
9.Ailemi mutlu etmek için	60	**42,9**	80	57,1	140	100
10.Üniversite eğitimi almış olmak için	41	29,3	99	70,7	140	100
11.Mesleğimde kariyer yapmak için	34	24,3	106	**75,7**	140	100
12.DGS yoluyla bir yere yerleşmek için	57	**40,7**	83	59,3	140	100
13.Askere gitmemek için	124	**88,6**	16	11,4	140	100
14.Daha rahat iş bulabilmek için	39	27,9	101	72,1	140	100
15.Kazancı yüksek bir meslek olduğunu düşündüğüm için	31	22,1	109	77,9	140	100
16.Meslek lisesinden sınavsız geçiş yapılabildiği için	64	**45,7**	76	54,3	140	100
17.Bu mesleğin gelecekte de önemini ve geçerliliğini koruyacağını düşünüyorum	21	15,0	119	**85**	140	100
18.Bu mesleği seçmemde önceki iş tecrübelerimin etkisi var	62	**44,3**	78	55,7	140	100
19.Bu alanda staj yapmam bu mesleği tercih etmemde etkili oldu	61	**43,6**	79	56,4	140	100
20.Rol modelimin bu meslekten olması etkilidir.	82	**58,6**	58	41,4	140	100
21.Mesleğim ile ilgili katılmış olduğum seminer ve konferanslar bu mesleği tercih etmemde etkili oldu.	79	**56,4**	61	43,6	140	100

Öğrencilerin (% 88, 6) büyük çoğunluğunun Askere gitmemek seçeneğinin MY okulunu tercih etme nedenlerinden olmadığı görülmektedir. Bu seçeneğin kabul görmemesinin sebebi 140 deneğin 120' sinin cinsiyetinin kadın olmasından kaynaklandığı açıkça görülmektedir. Aynı zamanda (58,6) rol modellerinin bu meslekten olmadığı, (% 56.4) meslek ile ilgili katılmış

oldukları seminer ve konferansların etkilenmedikleri anlaşılmaktadır. Ancak (% 85) mesleklerinin gelecekte de önemini ve geçerliliğini koruyacağını düşünmeleri; (% 84,3) bir meslek sahibi olmak istemeleri; (% 77,9) kazancı yüksek bir meslek olduğunu düşünmeleri; (%75,7) kariyer yapmak istemeleri; (% 72,1) daha rahat iş bulabilme ve (% 59,3) DGS yoluyla bir yere yerleşme olasılığı; (% 57,1) ailelerini mutlu etme arzusu; (% 56,4) meslek alanında staj yapmaları; (%55,7) önceki iş tecrübelerimin etkisi; (%54,3) meslek lisesinden sınavsız geçiş yapılabilmesi deneklerin MY okullarını tercih etme nedenleri olduğu tespit edilmiştir.

***Tablo 4*: Öğrencilerin Mezun Olduktan Sonraki Hedefleri İle İlgili Düşünceleri**

Mezun olduktan sonraki hedefleriniz nelerdir?	**Katılmıyorum**		**Kısmen Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
22.Kendi işimi kurmak	33	23,6	42	30,0	**65**	**46,4**	140	100
23.Alanımla ilgili özel sektörde çalışmak	35	25,0	46	32,9	**59**	**42,1**	140	100
24.Yeniden ÖSS'ye girmek	86	**61,4**	28	20,0	26	18,6	140	100
25.Dikey geçiş yapmak	66	47,1	27	19,3	47	**33,6**	140	100
26.Devlet sektöründe çalışmak	57	40,7	39	27,9	44	**31,4**	140	100
27.Kararsızım	78	**55,7**	32	22,9	30	21,4	140	100

Tablo 4' te mezun olduktan sonraki hedefleri ile ilgili olarak öğrencilerin 4/5'inden fazlası bölümlerinin kendilerine uygun olduğunu düşünmektedirler. Aynı zamanda (% 46.4) yaklaşık yarıya yakını kendi işini kurmak ve (% 42.1) alanıyla ilgili özel sektörde çalışmak istediğini belirtirken, %33.6'sı dikey geçiş yapmayı ve % 31.4'ü devlet sektöründe çalışmayı istemektedirler. Diğer taraftan (% 61.4) yeniden ÖSS'ye girmek istemediklerini, (% 47.1) dikey geçiş yapmak istemediklerini, (% 40.7) devlet sektöründe çalışmak istemediklerini söylemişlerdir. Ayrıca yarıdan fazla öğrenci (% 55,7) kararsızım seçeneğini işaretlemiştir.

Öğrenciler iki yıllık öğrenim süresini % 60 oranında yetersiz, % 49,3 oranında yeterli olduğunu belirtirken % 20'si ise fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca branşları ile ilgili iş bulabilme konusunda, deneklerin % 75'i bulamayacağı, % 54.3'ü bulabileceği, % 30,7'si kısmen bulabileceğini belirtmişlerdir.

***Tablo 5*: Öğrencilerin Branşlarıyla İlgili Bir İş Bulamama Durumlarına Etki Eden Faktörler**

Branşınızla ilgili bir iş bulabileceğinizi <u>düşünmüyorsanız</u> nedenleri nelerdir?	**Katılmıyorum**		**Kısmen Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
39.Bilgi Yetersizliği	68	48,6	45	32,1	27	19,3	140	100
40.Özgüven Eksikliği	78	55,7	28	20,0	34	24,3	140	100
41.Piyasa şartlarının zorluğu	61	43,6	42	30,0	37	26,4	140	100
42.Fakülte Mezunlarının tercih edilmesi	59	42,1	32	22,9	49	35,0	140	100
43.İşe girecek çevremin olmaması	67	47,9	38	27,1	35	25,0	140	100
44.İşletmelerin deneyimli eleman tercih etmeleri	52	37,1	30	21,4	58	41,4	140	100

Branşlarıyla ilgili iş bulamama durumlarına etki eden faktörlere baktığımızda denekler arasında ilk sırayı %55,7 oranında özgüven eksikliğinin, %48,6 oranında bilgi yetersizliğinin, %47,9 oranında işe girecek çevrelerinin olmamasının, %43,6 oranında piyasa şartlarının zorluğunun ve %37,1 oranında İşletmelerin deneyimli eleman tercih etmeleri %42,1 oranında fakülte mezunlarının tercih edilmesi gibi etkenlerin belirtilen oranlarda etkili olduğuna katılmadıkları ancak %41,4 ve %35 oranla da katıldıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda (%32,1) bilgi yetersizliği ve (%30,0) piyasa şartlarının zorluğundan dolayı alanlarıyla ilgili iş bulmakta kısmen zorlandıklarını belirtmektedirler.

Denekler öğretim elemanlarının %77.9' unun teknolojiden faydalandıklarını, %46,4'ünün kısmen faydalandıklarını belirtmişlerdir.

***Tablo 6*: MYO'da Okumanın Sağladığı Katkılar Hakkındaki Öğrenci Görüşleri**

MYO'da Okumanın size sağladığı katkılar nelerdir?	Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
48.Toplumda statü kazanma	64	**45,7**	39	27,9	37	26,4	140	100
49.Mesleki açıdan gelişim	29	20,7	42	30,0	69	**49,3**	140	100
50.Sadece Diploma	59	**42,1**	36	25,7	45	32,1	140	100

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin bir bölümü meslek yüksekokulunda okumanın (% 49.3) mesleki açıdan gelişme, (% 32.1) diploma sahibi olma, (% 26,4) toplumda statü kazanma konusunda olumlu düşünürken, diğer bir bölümü ise (% 45.7) toplumda statü kazandırmayacağını, (% 42.1) sadece diplomanın yarar sağlamadığını, (% 20.7) mesleki açıdan gelişmediklerini düşünmektedirler. Aynı zamanda öğrencilerin bir kısmı da (% 30) mesleki açıdan gelişim, (% 27,9) toplumda statü kazanma, (% 25,7) sadece diploma alma açısından kısmen katkı sağlayacağını belirtmiştir.

***Tablo 7*: Öğrencilerin Aldıkları Eğitimler Işığında Gelecekteki Beklenti Durumları**

Aldığınız eğitimler ışığında gelecekteki beklentileriniz nelerdir?	Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
52.Mesleğimle ilgili çalışabilirim	14	10,0	47	33,6	79	56,4	140	100
53.Herhangi bir işte çalışabilirim	65	46,4	41	29,3	34	24,3	140	100
54.Bu alanda başarılı olacağımı sanmıyorum	96	68,6	26	18,6	18	12,9	140	100

Deneklerin (% 56.4) yarısından fazlası mesleği ile ilgili bir işte çalışabileceğini söylerken, % 68.6'sı meslek alanında başarılı olamayacağını ve (% 46.4) yarıya yakını herhangi bir işte çalışamayacağını söylemiştir. % 33.6'sı ise mesleği ile ilgili ve % 29.3 ile herhangi bir işte kısmen çalışabileceğini, % 18.6'sıda alanında kısmen başarılı olabileceğini belirtmiştir.

***Tablo 8*: Öğrencilerin Bölümlerinin Yeterliliği İle İlgili Düşünceleri**

Bölümünüzün yeterliliği ile ilgili düşünceleriniz	**Katılmıyorum**		**Kısmen Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
55.Öğrenim gördüğünüz bölüm, işe girerken size avantaj sağlar mı?	12	8,6	54	38,6	74	**52,9**	140	100
56. MY Okulu ders programlarının % 46,4 ile mesleklerinin bilgi ve becerilerini kazandırmada kısmen yeterli olacağını,	43	30,7	65	**46,4**	32	22,9	140	100
57.MYO'nun sınıfları öğreniminiz için uygun mu?	66	**47,1**	48	34,3	26	18,6	140	100
58.MYO'nun atölye/laboratuvarları öğreniminiz için uygun mu?	78	**55,7**	39	27,9	23	16,4	140	100
59.MYO'nun atölye ve laboratuvarlardaki teknik imkânlar yeterli mi?	79	**56,4**	44	31,4	17	12,1	140	100
60.MYO'nun öğretim elemanları mesleklerinde yeterli mi?	44	31,4	52	37,1	44	31,4	140	100
61.MYO'nuzun sanayi ile yaptığı işbirliği yeterli mi?	76	**54,3**	48	34,3	16	11,4	140	100

Öğrenciler öğrenim gördüğü meslek yüksekokulunda (% 56,4) atölye ve laboratuvarlardaki teknik imkânların yeterli olmadığını, (% 55,7) atölye/laboratuvarlarının öğrenime uygun olmadığı, (% 54,3) okul sanayi işbirliğinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı zamanda denekler, % 52,9 ile öğrenim gördükleri bölümün, işe girerken avantaj sağlayacağını, ancak sınıfların % 47.1 ile öğrenime uygun olmadığı, ders programlarının % 46,4 ile mesleklerinin bilgi ve becerilerini kazandırmada kısmen yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

4.Sonuç ve Öneriler

Öğrencilerin yaşam şekilleri ve yaşanan çevrenin büyüklüğü, küçüklüğü, etik değerler, yaşam kaliteleri, sosyo ekonomik ve sosyo kültürel özellikleri, kişilikleri, aile değer yargıları, çevre bakış açıları, yaşanılan coğrafi bölge, alınan eğitim kalitesi, ekonomik durum, eğiticilerin kalitesi ve kişiler üzerinde bıraktığı olumlu-olumsuz davranışlar gibi birçok iz bırakan etmenler bireylerin yaşamında büyük rol oynamaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda elde edilen veriler şu şekilde özetlenebilir; Pamukkale üniversitesi Denizli TBMYO öğrencilerinin çoğunluğunun Ege bölgesinden ve aynı yerleşim yerlerinden oldukları görülmüştür. Farklı bölge ve yörelerden oluşan grupların kaynaşmaları kültür etkileşimleri de dâhil olmak üzere birçok kazanımlar sağlar.

Çalışmada da gördüğümüz üzere deneklerin yarıdan fazlası sınavsız geçişle üniversiteye yerleştirilmiştir. Bu sistem öğrencileri gelişmek için çaba harcamayan amaçsız bir grup olma yolunda ilerletmektedir. Elbette ki bu söylediklerimiz tümü için geçerli olmamakla birlikte azımsanmayacak sayıda başarısız ve devamsız öğrenci kadrosu birikmektedir. Bunun sonucunda başarısız olduklarında çabuk vazgeçip okulu bırakma gündeme gelmektedir. Aynı zamanda okul başarılarına bakıldığında sınavla gelenlerin akademik başarıları sınavsız geçişle gelenlerden ciddi oranda yüksek olduğu da bilinmektedir. Bu yıla kadar sınavsız geçişle gelen öğrencilerimizin sorunlarının ortadan kaldırılması için MYO' larının öğrencilerin açıklarını kapatabilecek fiziksel ve kültürel destek verebilecek nitelikli, kaliteli eğitmenler ve olanaklar sunmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Deneklerin yarısına yakınının (% 48) aile aylık gelirinin 2000 ve daha az olması da öğrencilerin bulundukları bölgeden çok uzaklaşamamalarına da etken teşkil etmektedir. Meslek yüksekokullarının öğrenim sürelerinin iki yıl olması öğrenciler tarafından yetersiz bulunmuştur.

Öğrenciler iki yıllık öğrenim süresini % 60 oranında yetersiz bulmaktadırlar. Ayrıca alanları ile ilgili iş bulamama konusunda, deneklerin (% 75'i) endişe içinde olduklarını ve gelecek kaygısı yaşadıklarını görmekteyiz. Bu kaygılar (% 72,1) daha rahat iş arama, akademik kariyer (% 75,7) (dikey geçiş, yeniden ÖSS'ye girmek) yapma istekleri öğrencilerin okullarını bitirdikten

sonra, mesleki bilgi ve becerilerini, tüm kazanımlarını bırakıp fakülte bitirmeyi lisans düzeyinde diploma almayı istemektedirler. Bu durum özel sektörün yetiştirilen nitelikli ara elemandan faydalanamaması demektir. Bir anlamda boşa yatırım yapılmış anlamına da gelmektedir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin (% 86,4) büyük çoğunluğunun alanlarını isteyerek seçmeleri, (% 85) mesleklerinin gelecekte de önemini ve geçerliliğini koruyacağını düşünmeleri, (% 84,3) bir meslek sahibi olmak istemeleri, (% 77,9) kazancı yüksek bir meslek olduğunu düşünmeleri ve lisede aynı bölümü okumaları (%71,4) akademik ve uygulamalı derslerde başarılarının artmasına neden olmaktadır.

Öğrencilerin mezun olduktan sonraki hedefleri ile ilgili olarak; öğrencilerin 4/5'inden fazlası bölümlerinin kendilerine uygun olduğunu düşünmektedirler. Aynı zamanda (% 46,4) yaklaşık yarıya yakını kendi işini kurmak ve (% 42,1) alanıyla ilgili özel sektörde çalışmak istediğini belirtirken, Deneklerin 4/5'ünden fazlası öğretim elemanlarının teknolojiden faydalandıklarını, yarıya yakını kısmen faydalandıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yarıya yakını meslek yüksekokulunda okumanın mesleki açıdan gelişme sağladığını, yarısından fazlası da mesleği ile ilgili bir işte çalışabileceğini söylemişlerdir. Öğrencilerin yarıdan fazlası öğrenim gördüğü meslek yüksekokulunda atölye ve laboratuvarlardaki teknik imkânların yeterli olmadığını, atölye/laboratuvarlarının öğrenime uygun olmadığı, okul sanayi işbirliğinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı zamanda yine yarıdan fazla denek öğrenim gördükleri bölümün, işe girerken avantaj sağlayacağını belirtirken yaklaşık yarıya yakını sınıfların öğrenime uygun olmadığı, ders programlarının mesleklerinin bilgi ve becerilerini kazandırmada kısmen yeterli olacağını ifade etmişlerdir.

Meslek lisesine ve MY okuluna gidecek çocukların ilgi ve beceri alanlarına göre önceden bölümler konusunda bilgilendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Öğretim elemanlarının derslerde öğretim teknolojilerinden fazla faydalanmadıkları görülmüştür. Bir mesleğe ait bilgi ve becerilerin öğretilmesinde öğretim teknolojilerini kullanmaktan kaçılamaz. Meslek yüksekokullarında görevli öğretim elemanlarının pedagojik formasyonunun olması şartının

aranması ve meslek yüksekokullarına öğretim teknolojisi materyallerinin sağlanması bu sorunun üstesinden gelecektir.

Araştırma kapsamına alınan, öğrenciler atölye ve laboratuvarlarındaki teknik imkânlarının yetersiz olduğunu, okullarının iş alanları ve sanayiyle işbirliği içerisinde çalışmadığını belirtmişlerdir. Bu okullar bir mesleğe yönelik öğrenci yetiştiren okullar olduğu için teknik donanımları sağlanmalı veya kendilerinin sağlaması gerekli bütçenin ayrılması gerekir. Ayrıca meslek yüksekokulları öğrencilerini iş hayatına hazırladığı için uygun iş çevreleriyle işbirliği içinde çalışmalıdır. Böylelikle öğrenciler mezun olduklarında iş dünyasına zorluk çekmeden adapte olacaklardır.

Ülkemizin gelişmesi ve istenen düzeye gelebilmesi için mesleki ve teknik eğitim tekrar ele alınmalı, öğrenciler, veliler, öğretim elemanları, meslek odaları ve iş çevrelerinin fikirleri de alınarak ülke sanayisine gerçekten insan gücü yetiştirmeye yönelik programlar geliştirilmelidir.

5.Kaynakça

Bayraktar, T., Kızılkaya, M. (2015). Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı Öğrencilerinin Profili ve Kariyer Planlaması: Batı ve Doğu Karşılaştırması, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi (İAÜD), 2015, Sayı 18, Sayfa (13 - 22).

Fırat Z.Y., Özel N., (2003). Uludağ Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında Okuyan Öğrencilerin Çalışma Hayatından Beklentileri Üzerine Bir Değerlendirme. İşgüç.org, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:5 Sayı:1, http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=26. Erişim: 14 Şubat 2017.

Henden, R., (2014). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin ToplumsalProfilinin Değerlendirilmesi: Alaplı Örneği, 1. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi (MESTEK) Bildiriler Kitabı, 22-23 Mayıs 2014, Çaycuma/Zonguldak, sayfa 348-354 http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/asiye.yuksel/bildiri/asiye.yuksel11.01.2015_09.59.52bildiri.pdf Yrd. Doç. Dr. Rıfkı HENDEN. Erişim: 18 Şubat 2017.

Kazu, İ. Y., Özdemir, O. (2004). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Beklentileri (Beklenti Profili) Fırat Üniversitesi Örneği, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya, https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/276.pdf Erişim: 24 Aralık 2016, s: 1-12.

Keskin, N., Koraltan, A., Öztürk, Ö. (2010). Pamukkale Üniversitesi Buldan MYO Öğrenci Profili, MYO-ÖS 2010- Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu 21-22 Ekim 2010-DÜZCE s: 1-10.

http://www.academia.edu/3479522/PAMUKKALE_%C3%9CN%C4%B0VERS%C4%B0TES%C4%B0_BULDAN_MYO_%C3%96%C4%9ERENC%C4%B0_PROF%C4%B0L%C4%B0

Sezgin S.İ., (1989). Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası.

Şenol, H., Tüfekci, Ö. K., (2007). Muhasebe Programında Eğitim Gören Öğrencilerin Profili ve Beklentileri: SDÜ Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017,Volume:3, Sayı:5, s: 151-163.

Yücebaşı, E., Alkan, G., Atasağun, H. G., Egeli, H. A. (2013). Ege Bölgesi'nde Bulunan Meslek Yüksekokullarının Durum Analizi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Electronic Journal of Vocational Colleges- Aralık 2013 UMYOS Özel Sayı s: 44-50, http://www.ejovoc.org/ Erişim: 8 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

http://ymyo.karabuk.edu.tr/icerikGoster.aspx?K=S&id=7&BA=index.aspx Erişim: 8 Şubat 2017

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=comgts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58e4b2824681e9.82446236 Erişim: 2 Ocak 2017

http://www.eokulegitim.com/moda-tasarimi-bolumu-nedir-meslegi-hakkinda-bilgi/ Erişim:2 Ocak 2017

http://www.derszamani.net/grafik-bolumu-nedir-hakkinda-bilgi.html Erişim:1 Mart 2017

http://aml.mebnet.net/tekstil.htm Erişim:1Mart 2017

UMTEB

SOSYAL MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN MARKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arzu KILIÇ[*] Şafak ALTAY[**]

[*] Yrd.Doç., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama
[**] Öğr.Gör. Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama

ÖZET

Sosyal medya günümüzde bireyler tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Tüketiciler ürünlere/markalara yönelik bilgi ihtiyaçlarını giderirken ve beklentilerini, eleştirilerini, şikâyetlerini dile getirirken sosyal medya üzerinden doğrudan işletmeler ile iletişim kurabilmektedir. Ayrıca diğer müşteri deneyimlerinden de bu kanallar vasıtasıyla yararlanabilmekte, kendi deneyimlerini paylaşabilmektedirler. Bu durum Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM) faaliyetleri yürüten işletmeler için sosyal medya üzerinden mevcut faaliyetleri yerine getirmek için fırsatlar oluşturmaktadır. Sosyal medya üzerinden yürütülen CRM faaliyetleri işletmelere geniş bir veri yelpazesi sunarken, daha çok müşteriye ulaşmalarına ve müşteri memnuniyetinin arttırılmasına katkıda bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmada markaların Sosyal Müşteri İlişkileri Yönetimi (SCRM) performanslarını değerlendirmek amaçlanmaktadır. Bu çalışma markaların sosyal medya verilerine bakılarak oluşturulmuştur. Markaların sosyal medyada sergiledikleri performanslarına göre sektörel olarak ilk sıralarda yer alan markalar belirlenmiş, sosyal medyadaki hayran sayıları ve hayranları ile markalar arasındaki etkileşim oranlarına göre markalar değerlendirilmiştir, öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: SCRM, Sosyal Medya, Marka

UMTEB

EVALUATION OF BRANDS ACTIVE IN TURKEY IN TERMS OF SOCIAL CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT

ABSTRACT

Today, social media is used extensively by individuals. Consumers can communicate directly with companies to fulfill their needs for information about products/brands and to express their expectations, criticism and complaints. They can also benefit from other customer

experiences through these channels and share their own experiences. This creates opportunities for businesses conducting Customer Relationship Management (CRM) activities to fulfill their existing activities through social media. CRM activities carried out through social media provide a wide range of data to businesses, while enabling more customer outreach and increasing the customer satisfaction. In this study, it is aimed to evaluate the Social Customer Relationship Management (SCRM) performances of brands. This study is based on the social media data of brands. Leading brands of the sector is determined according to their performances in the social media, and evaluated with the number of fans and their bilateral interactions while suggestions are presented.

Key Words: SCRM, Social Media, Brand

Giriş

Bilgi iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, internet kullanımının gelişen teknoloji altyapısı ile birlikte yaygınlaşması sosyal medya kullanımı arttırmıştır. Sosyal medya kullanımının artması, yeni sosyal medya alanlarının da oluşmasına neden olmuştur. Sosyal medya, tüketicilerin markalara yönelik bilgi düzeylerini arttırırken, hızlı bir şekilde tecrübelerini başka tüketicilere aktarmayı mümkün kılmaktadır. Tüketiciler bu iletişimi sosyal medya üzerinden kolaylıkla gerçekleşebilmektedir. Diğer taraftan markalar, tüketicilerin ilgisini çekmek ve onları sürekli kendilerinden alışveriş yapan müşteriler kılmak istemektedirler. Bu sebeple markalar, müşterileriyle olan ilişkilerini geliştirmek ve sürekli kılmak için Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM) faaliyetleri yürütmektedirler. Sosyal medyanın bireyler tarafından yoğun olarak kullanılıyor olması, CRM faaliyetlerinin de dönüşümünü gerektirmiş ve Sosyal Müşteri İlişkileri Yönetimine (SCRM) dönüştürmüştür.

SCRM faaliyetleri, müşterilerin memnun edebilmesi ve rakip markalarla girilen yoğun rekabetten avantaj sağlanabilmesi için markaların yerine getirmeleri gereken faaliyetlerdir. Çalışmanın amacı, Türkiye'de faaliyet gösteren markaların, sosyal medya üzerinde gerçekleştirmiş oldukları SCRM performansları değerlendirmektir. Bu değerlendirme sosyal paylaşım ağı olan Facebook üzerinde, aktif olarak müşterileriyle iletişim kuran markaların performansları dikkate alınarak yapılacaktır. Markaların Facebook üzerinde gerçekleştirdikleri faaliyet ve hareketlerin verileri, Boomsocial sosyal medya analiz uygulaması ile elde edilmiştir.

1.Sosyal Medya

Sosyal medya 1979 yılında bireylerin, kamuya açık mesajları dünya çapında paylaşmasını mümkün kılan "Usenet" 'in ortaya çıkmasıyla oluşmaya başlamıştır. Ancak günümüzde kullanılan sosyal medya, 1990 yılında kurulan ve online günlük yazanları bir araya getiren "Open Diary" ile oluşmuştur (Kaplan ve Haenlein, 2010: 60). Bu dönemlerde "blog" kavramının kullanılmaya başlaması, daha sonraki süreçlerde yüksek hızlı internet ile birlikte MySpace (2003'te) ve Facebook (2004'te) gibi yeni sosyal medya kanallarının oluşmasıyla hızla gelişmiştir (Kaplan ve Haenlein, 2010: 60). İlerleyen dönemlerde ise Youtube (2005'te), Twitter (2006'da) gibi sosyal medya kanallarının kurulması bu gelişimi zenginleştirmiştir.

Sosyal medya Kaplan ve Haenlein (2010:61) tarafından, kullanıcı tarafından oluşturmaya ve değiştirmeye olanak sağlayan Web 2.0 tabanlı, ideolojik ve teknolojik temeller üzerine inşa edilmiş internete dayalı uygulamalar grubu olarak tanımlanmıştır. Web 2.0 teknolojilerin yoğun kullanımı sosyal medyada bireylerin bir araya gelerek interaktif platformlar oluşturmasına imkan tanımaktadır (Khan ve Jan, 2015: 12) . Kitlesel iletişimi sağlayan geleneksel medyadan sosyal medyayı ayıran temel özelliklerden bazıları ise bireylerin özgürce hareket edebilmeleri (yasalara ve paylaşım sitesi kurallarına uymak şartıyla), neleri paylaşıp paylaşmayacaklarına karar verebilmeleri, ilginç buldukları konuları birilerinin nezaretinde olmadan iletebilmeleri, kendilerine ait değerlendirme ve tecrübelerini aktarabilme olanağının sağlaması olarak ifade edilebilir (Zembik, 2014: 134-135).

Sosyal medyanın Web 2.0 temelli olması, tek kanallı sınırlı iletişim olanağı sağlayan (Web 1.0 temelli) ve fazla kişiye ulaşılmak istendiğinde kullanımı maliyetli olan mail, TV, gazete, web gibi seçeneklere göre çok fazla kişiye ulaşabilmesi, interaktif iletişimi mümkün kılması sosyal medyanın farklılığını ön plana çıkarmaktadır (Reinhold ve Alt, 2011: 226).

Günümüzde sosyal medya siteleri oldukça zengin ve çeşitlidirler. Bazı sosyal medya siteleri Facebook, Hi5 gibi genel kitlelere hitap ederken, bazıları Linkedln gibi profesyonel ağlara hizmet etmekte, bazıları MySpace, YouTube, Flickr, Instagram gibi video ve resimlerle zenginleştirilebilen içerik paylaşmayı mümkün kılmakta, bloglar gibi bazı siteler serbest içerik oluşturmaya olanak sağlamaktadır. Reddit, Digg ve Delicious gibi sitelerle içerik derecelendirilebilirken, World of Warcraft gibi oyun siteleri beraber paylaşmayı ve eğlenmeyi sağlamaktadır. Second Life gibi siteler sanal yaşamı mümkün hale getirirken, Wikipedia gibi

siteler bilgi paylaşımını mümkün kılmakta ve Twitter gibi sitelerden paylaşım yapabilirken anlık gelişmeleri aktarmak mümkün olmuştur (Kietzman ve diğ., 2011: 242; Kaplan ve Haenlein: 2010: 64).

Sosyal medya, işletmeler tarafından destekli tartışma forumları, chat odaları ile müşteriler arası email, tüketici ürün/hizmet puanlama, monobloglar(ses, görüntü, video içerebilen siteler) ve sosyal ağ websiteleri gibi geniş bir alana yayılabilen ve ağızdan ağıza iletişimi mümkün kılan iletişim grubu olarak da ifade edilebilir (Mangold ve Faulds, 2009: 358). Ürünler, markalar, servisler, sorunlar ve kişiler ile ilgili tüketiciler tarafından oluşturulan, dolaşımı sağlanan, çeşitli online bilgi kaynakları olarak sosyal medya kulanılmaktadır (Blackshaw ve Nazzaro, 2004: 2). Web 2.0 temelli olan sosyal medya tükecilerin davranışları üzerinde yönlendirici etkisi bulunmaktadır (Askool ve Nakata, 2011: 207). Tüketiciler, işletmelerin ürünlerine ve markalarına yönelik her türlü paylaşımları sosyal medya aracılığıyla yapabildikleri için değer yaratırlar (Lehmkuhl ve Jung, 2013: 192).

Sosyal medyanın tüketiciler tarafından kullanılıyor olması, pazarlama ve tanıtım amacıyla da kullanılmasının önünü açmıştır. Bireysel sosyal medya kullanıcılarının aksine markalar, daha az çaba harcayarak ve daha düşük maliyetle bütünleşik pazarlama iletişimi faaliyetlerini sosyal medya kanalları vasıtasıyla yerine getirebilirler (Kim ve Ko, 2012: 1481). Hem markalar hemde kullanıcılar sosyal medya üzerinde serbestçe içerik oluşturup paylaşabilirler. Sosyal medya üzerinden, markalar oldukça geniş bir kesime hitap edebilme fırsatına sahipken, diğer taraftan tüketiciler olumlu veya olumsuz bilgiler taşıyan içerikler paylaşabilmenin özgürlüğünü yaşarlar (Khan ve Jan, 2015: 12).

2.Müşteri İlişkileri Yönetimi(CRM)

CRM 1980'li yıllarda daha çok veri tabanlı teknolojilere dayalı ve içe dönük sistemken, internet altyapısının yaygınlaşması, CRM yazılımlarının geliştirilmesi, küresel çapta ve eşzamanlı olarak müşterilere uzanabilme imkânının elde edilmesi ile yeniden doğmuştur (Choudhury ve Harrigan, 2014: 150). CRM 1990'lı yıllarda yönetim ve pazarlama yazınında irdelenmiş, ancak 2000'li yıllarda akademisyenler ve uygulayıcılar tarafından daha çok konuşulmaya başlanmıştır (Bakırtaş, 2013: 38)

Müşteri, herhangi bir tüketiciden farklı olarak sürekli aynı işletmeden düzenli olarak alışveriş yapan kişi veya kuruluşlardır. Müşteri ilişkileri ise işletme ile müşteri arasında kurulmuş,

karşılıklı yarar ve ihtiyaç tatmini sağlama amacıyla satış öncesi ve sonrası faaliyetleri kapsayan süreç olarak tanımlanmaktadır (Odabaşı, 2013: 3). Müşteri ilişkileri yönetimi ise karşılıklı değer yaratma yönetimini, teknolojiyi ve veriyi kullanma yeteneğini, tüketici bilgisi edinme ve uygun paydaşlara bu bilgiyi yaymayı, tüketici ve/veya tüketici gruplarıyla uzun dönemli ilişki geliştirmeyi ve toplam müşteri değeri oluşturmak için pek çok alanda süreç entegrasyonun sağlanmasına yönelik stratejiyi ifade etmektedir (Boulding ve diğ., 2005: 157). Müşteri İlişkileri Yönetimi'nin (CRM) temel amacı müşterilerle ilişkileri güçlendirmek, bu ilişkileri sürekli kılmak ve müşteri tatminini sağlamaktır (Demirel, 2017:37; Odabaşı, 2013: 4).

CRM stratejisini benimseyen işletmelerin, kitlesel olarak müşterilerle ilgilenmesi yerine, her birini ayrı ayrı dikkate almayı ve her birinin bilgilerini (ör. önceki satın alımlar, ihtiyaçlar, istekler gibi) kullanarak onlarla bireysel ilgilenmeyi gerektirir (Bray ve Byun, 2001: 3). CRM'in pek çok sektörde yer alan ortak işlemleri; kampanya yapma, rehberlik etme, iletişim, teklif, saklama, sözleşme, servis ve geri bildirimden oluşur (Reinhold, 2012: 157). CRM'in İlişkisel Pazarlama ile aynı anlama gelmediğini, ondan daha geniş olarak Üretim Yönetimini, İnsan Kaynakları Yönetimini, Hizmet Yönetimini, Satış Yönetimini, Ar-Ge Yönetimini de içine alan bir tüketici odaklı işletme stratejisidir (Gray ve Byun, 2001:3).

CRM müşterilerle bire bir ilgilenmeyi, müşteri sadakatini kazanmayı ve kazanılan bu sadakati sürdürmeyi, müşteri yaşam boyu değerine göre daha iyi olarak değerlendirilen müşterilerin seçilmesini gerektirir (Gray ve Byun, 2001: 29). CRM faaliyetleri çağrı merkezi etkinliğini ve pazarlama yöntemlerini çeşitliliğini arttırırken, tüketicileri tanımlamayı, onları hedeflemeyi ve maliyetleri düşürmeyi mümkün kılar. Ayrıca tüketici karlılık oranını da yükseltir (Patil, 2004: 29).

3.Sosyal Müşteri İlişkileri Yönetimi(SCRM)

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi ve Web 2.0 tabanlı sosyal medyanın artan kullanımı, CRM'in dönüşümünü için fırsat doğurmuştur (Choudhury ve Harrigan, 2014: 150). 2007 yılı ve sonrasına gelindiğinde, müşteriye dönük süreçleri içeren CRM stratejisinden, Sosyal Müşteri İlişkileri Yönetimi (SCRM) veya CRM 2.0 olarak adlandırılan ve hem müşteriye dönük süreçleri hem de müşteri ile karşılıklı etkileşimi içeren stratejiye dönüşmüştür (Greenberg, 2010: 410). CRM'de tek yönlü iletişim söz konusu iken SCRM'de markayı, diğer markaları, tüm müşterileri ve potansiyel tüketicileri içine alan çok yönlü interaktif iletişim söz

konusudur (Faase, 2010: 232). SCRM tüketicileri seyirci olmaktan ziyade (ör.: TV izleyicisi, gazete okuyucusu, internet gezgini), işletmenin bir katılımcısı (ör.: ürün puanlayıcısı, blogcu, marka elçisi) olarak görmektedir (Wagner ve Hughes, 2009: 9).

Greenberg (2010: 413) SCRM'i, teknoloji platformları ile birlikte işletmelerin ilkeleri, süreçleri ve sosyal karakteristikleri tarafından desteklenen, şeffaf ve güvenilir bir iş ortamında karşılıklı değer sağlamak amacıyla, işbirlikçi iletişim içerisinde, müşterilerle bağlantı kurmaya yönelik tasarlanmış iş stratejisi ve felsefesi olarak tanımlamıştır. Yeni bir model olarak SCRM işletmeler ile işletmelerin müşterileri, ortakları, çalışanları arasında yüksek değer oluşturmayı, anlamlı iletişim kurmayı amaçlamaktadır (Askool, 2011: 206).

Tüketicilere açık olmak, onlar tarafından görünür olmak, doğru kararlar alabilmeleri için onlara tartışabilecekleri alanlar yaratabilmek ve işletme ile iletişim kurabilmelerini mümkün kılmak SCRM'in arkasında yatan esaslardır (Greenberg, 2009). Bu stratejide müşterileriler diğer müşterilerle ve markanın kendisiyle özgür etkileşim içinde oldukları için, markalar müşterilerinden pek çok şey öğrenebilir. Bağlı olarak işletmeler markalarını veya ürünlerini tüketici nezdinde araştırabilir, müşterilerin markaları veya ürünleri hakkında neler konuştuklarını dinleyerek pek çok bilgi edinebilirler (Faase, 2010: 238). Sosyal medya işletmeler için veri havuzu sağlama görevi görerek, tartışma forumlarına, tüketici topluluklarına, bloglar gibi serbest erişim alanlarına ulaşmayı mümkün kılar (Reinhold ve Alt, 2011: 227). İşletmeler benzer şekilde rakip marka ve ürünler hakkında da çok çeşitli bilgiler elde edebilirken, yeni ürün geliştirme fırsatını da SCRM stratejisi ile birlikte yakalayabilirler. SCRM faaliyetleri yürüten işletmeler, hedefledikleri müşterilere ulaşma imkânı elde ederken, aynı zamanda müşterileri ile kurdukları ilişkileri geliştirebilme imkânını yakalarlar (Choudhury ve Harrigan, 2012: 3-4).

Bireyler için sosyal medya, çevreleri ile sosyalleşmenin bir aracıdır. Sosyal medya vasıtasıyla arkadaşlıklar kurabilir, yeni gelişmelerden haberdar olabilir, markaları izleyebilir, her türlü eleştirileri görebilir ve aynı zamanda kendi yorumlarını çok basit ve hızlı bir şekilde paylaşabilirler. Bireyler toplumda yer alan sıradan bireylerin markalar, ürünler ile ilgili söylediklerine, markaların kendileri ile ilgili söylediklerinden daha çok güvenmektedirler (Woodcock, Green ve Starkley, 2011: 51). Sosyal medya üzerinde marka, ürün ile ilgili paylaşılan içerikleri izleyebilmeli ve markanın kendisi ile ilgili paylaştığı tüm içeriklerin etkisini

takip edebilmelidir. Bu durum sosyal sosyal medyayı etkin kullanan, markalar ile ilgili içerikleri takip eden, paylaşılan içeriklerle çevresinde yer alan bireyleri etkileyebilen, marka ile kendisi arasında ilişki kurabilen, gerektiğinde markayı savunan, markanın tanıtımında görev alan sosyal tüketicilerin sayısının artması ile ilişkilidir (Greenberg, 2010: 411). Sosyal medyanın artan önemi, CRM faaliyetleri için geleneksel yazılımları kullanan işletmelerin, SCRM yazılımları olarak kabul edilen ve sosyal medyayı içine alan yeni yazılımların (ör.: Hootsuite, Radian6, Janra, Sprout Social, Virtue gibi) kullanılmasını gerektirmiştir (Choudhury ve Harrigan, 2012: 2). Ayrıca SCRM faaliyetlerinin CRM faaliyetlerinden bağımsız olmadığını, CRM faaliyetlerini devamı şeklinde düşünülmesi gerektiğini ifade etmek gerekir. SCRM'i müşteri ilişkilerini geliştirmek için eklenebilecek değer olarak görmek gerekmektedir (Davis, 2012: 4).

4.SCRM Faaliyet Performansının Ölçümü

SCRM tüketicilerin seçimlerini etkilemek, onları getirilerine göre sınıflara ayırabilmek, seçimlerini etkilemek, onları anlamak, sürekli müşteriler haline getirebilmek, yeni müşterilere ulaşabilmek, memnuniyetsizliklerini gidermek, müşterileri gönüllü elçileri yapmak ve daha pek çok imkânı sunması açısından markalar için önemli fırsatlar sunmaktadır (Wagner ve Hughes, 2009: 11; Davis, 2012: 4-5). Bu fırsatlardan ne kadar yararlanıldığını ölçebilmek için, markaların SCRM performanslarının nasıl değerlendirilebileceği, performans değerlemesi yapılırken nelerin dikkate alınması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

SCRM faaliyetlerini bu faaliyetleri yönetmek için tasarlanan programlarla yönetmek mümkündür. Ancak faaliyetlerin değerlendirilmesi için dikkat edilmesi gereken durumlar farklılık gösterebilir. Değerlendirmeler yapılırken sosyal medya sayfa/site ziyaretçisi oranlarına, ayrılan sürelere, paylaşılan içeriklerin pozitif veya negatif olma durumlarına, paylaşılma durumlarına, paylaşımların yayılabilmesine, içeriğin uzun veya kısa dönemde ilgi görmesine ve ilgili içeriği paylaşan kişi/lerin etkileme gücü dikkate alınmalıdır (Greenberg, 2010: 416-417).

Barry ve diğerlerinin (2011: 2-8) hazırlamış oldukları araştırma raporuna göre, etkileşim metrikleri olarak site trafiği, hayran sayıları, takipçi sayıları, paylaşma oranları, yayılma oranlarının kullanılabileceğini belirtilmiştir. Aynı çalışmada, faaliyetleri izlemek için analiz

takip yazılımların kullanılabileceği ve bu analiz puanlamalarının dikkate alınabileceği ifade edilmiştir. Analiz araçları ile ileti yoğunluğunu, ham verileri, marka destekçisi olan müşterileri ve müşterilerin duygularının yönünü (olumlu-olumsuz) analiz edebilirler. Benzer şekilde tüketicilerin markalarıa yönelik olumlu aktif konuşanlar, pasifler ve markanın aleyhinde konuşanlar olarak sınıflamak da mümkündür. Bu sınıflandırma ile müşteriler puanlandırılarak, neden olumlu veya olumsuz tutuma sahip oldukları araştırılabilir. Olumlu sonuçlar elde edebilmek için iletişim kurulabilir.

Küpper ve diğerlerinin (2015: 899) yaptıkları çalışmada, SCRM performans faktörlerini altyapı boyutu (sosyal medya izleme, online marka toplulukları, markanın yürütülecek faaliyetlere hazır olması, bilgi işlem yeteneği), işleme boyutu (müşteri analizi, müşteri odaklılık, müşteri etkileşimi, pazar ve müşteri segmentasyonu, müşteri ile ortak hareket, duyarlılık, hedef odaklı müşteri etkinlikleri, çok kanallı etkileşim, sosyal satış), müşteri boyutu (müşteri odaklı ilişki performansı, müşteri sadakati, birebir iletişim, tüketici yararı, müşteri etkisi, kişisel ürün ve servis kalitesi) ve organizasyonel performans boyutu (müşteri yaşam boyu değeri, finansal girdiler, marka farkındalığı, organizasyonel değişiklik uyumu, rekabet avantajı, yeni ürün performansı) dikkate alınarak ölçümlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu ölçümleme oldukça geniş faktör boyutlarını dikkate almakta, ancak hesaplanması oldukça geniş verilerin dikkate alınmasına ihtiyaç duymaktadır.

Reinhold ve Alt (2012: 159) bazı markaların performansını SCRM işlemlerine göre (kampanya, rehberlik, iletişim, teklif, sözleşme, saklama, servis ve geri bildirim yönetimleri yapma), kullanımına göre (hazırlık durumu, içerik analizi, işlem yapmak için kanal kullanımı, işbirliği platformu olarak kullanma), ilgili verilere göre (veri taslağı, içerik gönderme, profil taslağı, profil gönderme, bağlantılar), SCRM'in gözlenen işlevlerine göre (arama araçları, sosyal medya izleme, haber alma, CRM sistemi, sosyal medya yönetimi, topluluklar, sosyal ağ yönetimi) ve etkilenen SCRM süreçlerine göre (izleme, yönetim, etkileşim) güçlü/zayıf/hiç kullanılması dikkate alınarak değerlendirmiştir. Değerlendirme sınırlı markalar seçilerek yapılmıştır.

Başka bir araştırma raporunda ise, Facebook gibi sosyal medyalar üzerinde takipçi sayısı, marka uygulamalarını kullanan sayısı, etki oranı, yer imleri sayısı, yorum sayısı, aktif kullanıcı sayısı, müşteri tabanlı oluşturulan içerik sayısı, etki-iletişim oranı, müşterilerin içerikleri

arkadaşları ile paylaşma oranları gibi veriler kullanılarak; marka farkındalığının, marka katılımının ve ağızdan ağıza yayılmanın etkilerinin araştırılabileceği ifade edilmiştir (Hoffman ve Fodor, 2010: 44).

Wagner ve Hughes'in (2009: 11) hazırladıkları rapora göre, SCRM takipçi sayıları dikkate alınarak, ucuz bir maliyetle müşteriler ile etkileşim kurmayı ve yeni müşterilere ulaşmayı mümkün kılınabilir. Tüketicilerin marka ile ilgili kullanımları sonrası görüşlerini iletebilmeleri için gönderilen maillere verdikleri yanıtlar ile markalar ve tüketiciler arasında olumlu ilişkiler geliştirebilir. Tüketicileri ihtiyaçlarını anlamak için medya izleme ve analiz araçları kullanılabilir.

SCRM performansını izlemek isteyen markalar, ayrıca Facebook sosyal paylaşım sitesinde yer alan Facebook istatistik uygulamalarını (Insight, EdgeRank) kullanabilirler. Bu araçlar ile sosyal medyada paylaşılan iletilerin istatistiklerini, kullanıcıların demografik verilerini, paylaşım yapılan yerleri, paylaşılma sıklığını, yapılan yorum ve beğenileri, erişilen cihaz türlerini, ne kadar ortak paylaşıldığını, haftalık artış/azalış oranlarını, markaların müşterilere yanıt verme oranları gibi verilere erişme imkânı elde edebilirler (Choudhury,2014: 2-3). Choudhury (2014) yapmakta olduğu çalışmada, bir üniversitenin Facebook sayfasında yer alan istatistikleri kullanarak, SCRM faaliyetleri incelemektedirler.

ABD'de yapılan bir çalışmada, Facebook üzerinde markaların sahip oldukları takipçi sayıları, markaların takipçileri tarafından gönderilen iletilere yanıt verme oranları, yanıt verme süresi ve yanıt verilmemiş ileti oranları dikkate alınarak, en iyi ve en kötü on marka belirlenmiştir (Heine, 2013). Sonuçların SCRM stratejisini benimseyen markaların belirlenmesi açısından önemli olduğunu ifade etmek gerekir.

5.Araştırma Metodolojisi

a. Araştırma Amacı, Kapsamı ve Kısıtlar

Yapılan bu araştırmanın amacı, markaların sosyal medya da sergilemiş oldukları SCRM performanslarını değerlendirmektir. Sosyal medya olarak Facebook seçilmiştir. Facebook üzerinde faaliyet gösteren markalar araştırma kapsamında yer almaktadır. Facebook'u Türkiye'den aktif olarak kullananların sayısı 2017 yılı itibariyle 42 milyon olduğu dikkate alındığında, önemli bir sosyal medya platformu olduğunu ifade etmek gerekir (www.boomsocial.com, Erişim: 26.03.2017)

Markaların SCRM performansının değerlendirmesi, pek çok kıstas dikkate alınarak yapılabilir. Ancak markalar arası değerlendirme yaparken, her bir kıstas için gereken veriye ulaşmak oldukça zordur. Bu sebeple araştırma, markaların takipçi (hayran) sayıları ve etkileşim oranları dikkate alınarak yapılacaktır. Diğer Facebook verilerin (markanın haftalık hayran artış oranı, sayfa hakkında konuşanlar gibi) dikkate alınmaması araştırmanın kısıtlarındadır. Bu veriler kısa süreler içinde büyük değişimler gösterebileceğinden araştırmaya dahil edilmememiştir. SCRM performansının değerlendirilmesinde önemli olan paylaşımların içeriği (olumlu/olumsuz), verilen istatistikler içinde belirtilmediğinden, paylaşımların içerikleri değerlendirme kapsamına alınmamıştır.

Araştırmada bazı markaların Facebook üzerinde etkin faaliyet göstermemesi, araştırmanın diğer bir kısıtıdır. Başka bir sosyal medya sitesini (Instagram, Twitter gibi) etkin kullanan markalar, Facebook'u yeteri kadar etkin kullanmamayı tercih edebilirler. SCRM kapsamında markaların Facebook üzerinde derin veri analizleri, müşteri ile yaptıkları görünmeyen mesajlaşmalar da araştırma kapsamında yer almadığı için, araştırmanın diğer kısıtları olarak kabul edilebilir. Araştırma verileri sadece bir günde alındığı için, sonuçlar diğer günler için farklılık gösterebilir.

b. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma verileri sosyal medya ölçümleme ve analiz uygulaması olan "Boomsocial" ile elde edilmiştir. Veriler, Facebook veri sistemine dayalı olarak, Boomsocial tarafından günlük güncellenmektedir. Ölçümleme ve analiz uygulamasında yer alan hayran sayıları ve etkileşim oranları dikkate alınmıştır. Hayran sayıları (takipçiler), markanın paylaşım sitesi üzerinde yer alan hayranlardan oluşur. Etkileşim oranı (EO) ise, hayranların marka iletileriyle olan hayran etkileşimleri toplamının (kullanıcıların beğeni, yorum ve paylaşımları toplamı) hayran sayılarına oranı ile elde edilir (www.boomsocial.com, Erişim: 26.03.2017). Facebook üzerinden alınan bu veriler pek çok marka (ör.:Turkcell, Nokta, Teknosa, Mavi Jeans)tarafından kullanılmaktadır (Tarhan, 2011).

SCRM faaliyetleri için markaların takipçisi olan bireyler ve bu bireylerin sayısı, markaların kendileri ile ilgili bilgi toplamalarına olarak tanıması, marka ile doğrudan ilişki kurabilmesi, hangi müşterilere ne tür tekliflerin yapılacağına imkân vermesi, ağızdan ağıza iletişimin etkisinin görülebilmesi, kimlerin markanın destekçisi veya eleştiricisi olduğunun

belirlenebilmesi, daha karlı müşterilerin seçilmesine ve yeni müşterilerin belirlenebilmesine olarak tanıması dolayısıyla önemli bir metriktir. Benzer durum etkileşim oranı (EO) için de mevcuttur. Etkileşim oranı, takipçilerin işletmelerle olan etkileşim isteğini göstermektedir.

c. Araştırma Verileri ve Analiz

Araştırma verileri, markaların internet sitelerinin kuruluş amaçlarını esas alan, sektör ayrımına göre hayran sayıları ve EO dikkate alınarak tablolaştırılmıştır. Verilerin alındığı boomsocial analiz ve ölçümleme sisteminde, markalar 22 ana sektör(veya alan) altında sıralanmaktadırlar. Bu ana sektörler altında alt sektörlerde yer almaktadır. Veriler alt sektör ayrımı yapılmadan kullanılmıştır. Tüm veriler 26.03.2017 tarihinde alınmıştır. Markalar hayran sayılarına ve EO oranlarına göre sıralanmış olup, ilk sıradaki dört marka sırasıyla listelenmiştir. Marka olarak ilk sıralarda yer alabilen kişi isimleri de yer almaktadır. Aynı zamanda sosyal medya üzerinde geniş etkiye sahip kişiler/paylaşım kanalları da olduğu gibi marka olarak sıralanmıştır.

Tablo 3: Markaların Hayran Sayıları ve Etkileşim Oranları

Sektör	Hayran Sayısına Söre				EO Göre			
	sıra	Markalar	ayran (kişi)	O (%)	ıra	Markalar	O (%)	ayran (kişi)
Alışveriş		Hepsiburada	.652.562	,04		Bulvar Yaşam ve Alışveriş Merkezi	3,29	2.861
		Bukombin.com	.560.820	,06		Kilpa	2,92	.552
		Teknosa	.557.451	,03		Takiperest	,88	98

		Tozlu.com	.285.052	,02		ShuEv	,24	7.821
Basın/Yayın		Yeni Şafak	.393.673	,02		Yaprak Özer	,39	.003
		Anadolu Ajansı	.480.475	,01		Koç Üniv. Yayınları	,01	.866
		Arkadaşım Hoşgeldin	.191.701	,04		Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları	,58	1.669
		Kanal D	.460.431	,02		Prof.Dr.Ali Arslan	,52	.537
Dayanıklı tüketim		Nespresso	.903.313	,0		Şömineciniz	9,31	59
		Evgör Mobilya	.322.063	,01		Evtekshomelinesamsun	8,78	.261
		English Home	.400.856	,25		Çetintaş Beyaz Eşya	3,10	.981
		Madame Coco	.159.769	,44		Cottonbox	2,54	2.041
Eğitim		Doğa Okuları	.294.444	,04		LÖSEV Okulları	7,86	22
		Öğretmenler	57.243	,0		Dilinsan Yurtdışı Yaz Okulları	2,16	.634
		Yasar University International Office	56.850	,0		Koç Üniversity Collage of Engineering	6,74	.360
		Kpss Rehber	12.130	,0		Zeylan Yurtdışı ve Yurtiçi Eğitim Danışmanlığı	2,30	27
Eglence Yaşam		101YüzBir Okey Plus	.652.822	,04		PERA THAI	0,80	.193
		Okey	.915.383	,01		Fitness City	3,30	.862
		Okey Plus	.432.472	,05		Capricon Restaurant	7,23	.951

		Okey Çanak Mynet	.027.320	,03		Chili House Lounge Adrasan	5,67	.740
Enerji		Opet	.275.984	,08		Nadir Avcan Şirketler Grubu	0,41	5.235
		İpragaz Enerji Takımı	52.175	,59		Boğaziçi Elektrik Satış A.Ş	8,99	.596
		Aygaz Otogaz	33.278	,12		SAMGAZ	1,46	84
		Aygaz Tüpgaz	0.474	,73		Türaş	,86	.160
Finans		Garanti Bankası	.691.616	,03		ALJ Finansman A.Ş.	1,52	.860
		Bonus	.660.385	,10		T-Bank	,93	98
		Ziraat Bankası	.634.936	,31		Tam Faktöring	,42	7.427
		Yapı Kredi	.452.010	,20		İş GYO A.Ş.	,89	.613
Giyim		Kayra	.314.155	,01		Blue Diamond	6,68	2.456
		DeFacto	.975.445	,00		MONX brand.	,46	1
		Zühre	.953.901	,66		Thales pırlanta	,24	.001
		TUĞBA&VENN	.773.168	,03		Nomination Italy-Istanbul	,51	.609
Hızlı Tüketim		Ülker	.921.974	,15		Alicia Cosmetica	7,28	.172
		Tadelle	.207.021	,08		Golf Dondurma	8,06	.774
		Flormar	.056.814	,01		Zeytiniskelesi	6,00	1.960

		Ülker Çikolatalı Gofret	.028.174	,0		Assan Foods	5,00	59
İnternet		Nefis Yemek Tarifleri	.323.565	,14		cin fikir	4,01	8.175
		Yemek Tarifleri Sitesi	.062.645	,11		soyleona.com	,50	.649
		Felsefe Kulubü	.203.660	,39		BaharEli	,56	.841
		Onedio.com	.024.957	,12		Merged	,40	0.905
Kültür-Sanat		Beren Saat	.129.030	,11		Akasya Kültür Sanat	4,86	.414
		Cem Yılmaz	.423.925	,06		Sözcü Kitabevi	9,04	6.62
		Murat Boz	.489.942	,12		Kareli Öyküler	,90	6.667
		Tuba Büyüküstün	.013.694	,27		Müjdat Gezen Sanat Merkezi	,95	.854
Kamu ve Siyaset		Recep Tayyip Erdoğan	.949.761	,02		Arif Balkanay	70,38	.082
		AK Parti	.225.855	,79		Atilla AYTAÇ	5,69	.293
		Abdullah Gül	.117.975	,00		Naci AĞBAL	3,10	3.328
		Erdoğan Gönüllüleri	.438.404	,65		Aziz Kocaoğlu	0,26	5.372
Kurumsal		3M	.088.424	,01		Anemos Ajans	1,90	.005
		DeFacto Kariyer	07.162	,13		Cottgroup	0,72	56
		Media Collective	90.865	,00		Dominos's Kariyer	8,47	21
		Koç Holding A.Ş.	30.206	,36		İspak Ambalaj	4,49	15

Organizasyon		Greenpeaace Akdeniz-Türkiye	.609.728	,19		Açık Açık	4,07	.630
		İHH İnsani Yardım Vakfı	89.578	,19		Exposhipping Expomaritt	3,85	6
		HaySev Derneği-Hayvan Severler	07.510	,22		Hacıaliler Köyü	,90	01
		LÖSEV	14.519	,74		Lösemi Hastaları ve Araştırma Eğitim Birliği Derneği	,81	.511
Otomotiv		Renault	.103.050	,49		Çelik Akü	6,32	.489
		Mercedes-Benz Türkiye	.007.789	,42		Povver Akü	2,80	.880
		Honda Türkiye	.625.204	,55		Castrol Yol Arkadaşım	5,76	1.114
		Hyundai Türkiye	.363.872	,45		Dunlop Türkiye	5,08	19
Reklam-Pazarlama		GNÇ	.674.847	,85		Trafik Hayattır	0,54	0.451
		Vodafone FreeZone	.273.210	,04		Cam Yeniden Cam	,12	9.399
		Türk Telekom Müzik	97.792	,04		GNÇ	,85	.674.847
		Fanta Gençlik Festivali	58.013	,00		Selfy	,56	44.913
Sağlık		DoktorlarSitesi.NET	.178.505	,15		Doç.Dr.Özer Makay	54,36	.010
		Acıbadem Sağlık Grubu	75.119	,06		Panaheat	40,80	0.663
		Prof.Dr. İbrahim Adnan Saraçoğlu	70.362	,07		Breathe Right Türkiye	0,77	0.002

		Medipol Sağlık Grubu	20.669	,19		Özel Dermatoloji Ünitesi Prof.Dr. Şebnem Özkan	8,30	25
Seyahat		Turkey.Home	.904.614	,10		Avis Filo	5,81	80
		Alanya Bera Otel	.017.017	,03		White City Resort Hotel	1,14	2.358
		Etstur	94.790	,01		Amara Prestige Elite	2,94	.568
		Onur Air	46.482	,02		İGA İstanbul Yeni Havalimanı	1,18	0.11
Spor		Galatasaray	3.275.966	,00		Falken Türkiye	4,14	38
		Fenerbahçe	.923.533	,08		Ozan Tufan	5,36	0.532
		Ardah Turan	.331.422	,59		Gümüşlükspor	,20	.780
		Beşiktaş	.020.438	,31		Cenk Tosun	,12	13.219
Teknoloji		Türk Telekom	.335.996	,07		BoomSonar	13,41	50
		Turkcell	.983.122	,24		Biltam Life	6,59	19
		Vodafone Türkiye	.937.412	,13		Siemens Türkiye	6,67	.894
		LG Electronic	.642.918	,10		Da Vinci Cerrahisi	7,60	1.292
Ürün/Hizmet		Allianz Türkiye	22.042	,04		Mephea	8,16	98
		Anadolu Hayat Emeklilik	73.305	,81		Batıliman	5,86	53
		Hermossa Eyewear	84.414	,02		Edding Türkiye	1,10	8.849
		Garanti Emeklilik	43.264	,06		Etasımacılık.com	0,54	0.706
apı		Eminevim	64.436	,10		Baumerk Company	00,06	.341

		VitrA Türkiye	33.596	,52		Piyalepaşa	1,35	8.009
		Çanakkale Seramik	46.462	,04		Yapı Merkezi Holding	7,22	4.527
		Realty Port Istanbul Ar	35.025	,02		Orjin Maslak	2,68	.452
Fenomenler		Baho	.268.167	,24		Brezilya Milliyetçiliği	,43	6.110
		Yook Artık	.152.559	,36		Furkan Sarıkaya	,43	27.745
		Hisler Aynası	.455.640	,61		Ünal Başgan	,07	2.790
		Oha Diyorum	.236.892	,16		By Haşhaş VİP Design	,63	18.087

Verilere göre (Tablo 1) markaların hayran sayıları dikkate alınırsa, en çok hayran sayısı bulunan marka olarak spor sektöründe Galatasaray markası (13.275.966 hayran) ön plana çıkmaktadır. Hayran sayılarına genel olarak her sektörden öne çıkan markalar ise şu şekilde sıralanmaktadır. Hepsiburada (Alışveriş), Yenişafak (Basın/yayın), Nespresso (Dayanıklı tüketim), Doğa Okulları (Eğitim), 101Yüzbir Okey Plus (Eğlence), Opet (Enerji), Garanti Bankası (Finans), Kayra (Giyim), Ülker (Hızlı tüketim), Nefis Yemek Tarifleri (İnternet), Beren Saat (Kültür-sanat), Recep Tayyip Erdoğan (Kamu ve Siyaset), 3M (Kurumsal), Greenpeace Akdeniz-Türkiye (Organizasyon), Renault (Otomotiv), GNÇ (Reklam-Pazarlama), DoktorlarSitesi.NET (Sağlık), Turkey Home (Seyahat), Türk Telekom (Teknoloji), Allianz (Ürün/Hizmet), Eminevim (Yapı), Baho (Fenomenler).

Markalar etkinlik oranları (EO) dikkate alınarak incelendiğinde, BoomSonar markası (%613,41) tüm sektörler içinde ön plana çıkmaktadır. EO oranları dikkate alınırsa, ön plana çıkan markalar şunlar olmuştur; Bulvar Yaşam ve Alışveriş Merkezi (Alışveriş), Yaprak Özer (Basın/Yayın), Şömineciniz (Dayanıklı tüketim), LÖSEV Okulları (Eğitim), PERA THAI (Eğlence Yaşam), Nadir Evcan Şirketler Grubu (Enerji), ALJ Finansman A.Ş. (Finans), Blue Diamond

(Giyim), Alicia Cosmetica (Hızlı Tüketim), Cin Fikir (İnternet), Akasya Kültür Sanat (Kültür-Sanat), Akif Balkanay (Kamu ve Siyaset), Anemos Ajans (Kurumsal), Açık Açık (Organizasyon), Çelik Akü (Otomotiv), Trafik Hayattır (Reklam-Pazarlama), Doç.Dr.Özer Makay (Sağlık), Avis Filo (Seyahat), Falken Türkiye (Spor), Mephea (Ürün/Hizmet), Baumerk Company (Yapı), Brezilya Milliyetçiliğidir (Fenomenler).

Verilere göre hayran sayısı yüksek olan markaların etkileşim oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Bu durum paylaşılan içeriklerin sayısının toplam hayran sayısına kıyasla düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde etkileşim oranı yüksek olan markaların, hayran sayılarının düşük olması şeklinde de görünmektedir. Tüm markalar için arzulanan durum, hayran sayısının çok olması ve etkileşim oranının yüksek olmasıdır. Bunu başarabilen markaların SCRM performansı açısından dikkat çekici olduğu kabul edilebilir. Ancak tüm markalar içinde, hem etkileşim oranı hem de hayran sayısı bakımından ilk dört içine girebilen GNÇ markası olmuştur.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Markalar için hayran sayılarının yüksek olması, markanın geniş bir müşteri kitlesine ulaşabilmesi, müşteri ihtiyaçlarının belirlenebilmesi, ilişkilerin geliştirilmesi, müşteri memnuniyetinin sağlanabilmesi ve kârlı müşterilerin belirlenebilmesi için geniş verilere ulaşma imkânı sunar. Markalar, kendilerinin takipçisi olan bireylere sosyal medya kanalıyla kolaylıkla ulaşabildiği için, maliyet tasarrufu elde ederken, artan rekabet ortamında hızlı hareket etme olanağına da ulaşabilir. Markalar, daha kârlı müşterilerini sosyal medya vasıtasıyla daha iyi tanıyabilir, onların ihtiyaçlarını daha iyi analiz edebilir. Markası ile ilgilenen müşterileri için, müşteriye özel teklifler sunabilir, tanıtımlar yapabilir. Bu duruma şu şekilde bir örnek verilebilir: yeni bir araç alan müşteri, aracını aldığına dair bir paylaşım yaptığında sigorta markası kendisini takip eden bu paylaşımı görebilir ve müşterinin ihtiyacı olan sigorta içeriğini, müşteriye özel kişiselleştirerek, ona teklif edebilir. Başka bir örnek ise, doğum günü olan bir müşterisi için marka, müşteriye özel hediye göndererek, müşterisine değer verdiğini ifade edebilir. Markanın ürününü satın alan müşterinin görüşlerini, paylaşımlarını takip ederek doğrudan inceleme fırsatını yakalayabilir. Müşteriler, hayranı

oldukları markalarla doğrudan iletişim kurabildiği için müşteri memnuniyeti sağlamak için başka fırsatları da elde edebilirler. Bu konuda yapılabilecek her türlü faaliyet, markaların SCRM performansına olumlu katkıda bulunacaktır.

Markaların etkileşim oranlarının yüksek olması istenen bir durumdur. Etkileşim oranların yüksek olması, marka ve müşteriler arasında karşılıklı bir iletişimin olduğunu ve bilgi alışverişinin yüksek olduğunu gösterir. Markaların veya müşterilerin paylaşılan içeriklere yorum yapmaları, beğeni göstermeleri, içerikleri başka yerlerde paylaşmaları gibi durumlar markaların müşterileri daha iyi anlayabilmelerine ve markanın bilinirliğine katkı sunmaktadır. Marka hakkında olumlu/olumsuz paylaşımlar yapan müşteriler olursa, paylaşımların analizi ile markalar müşterilerin paylaşımlarının sebeplerini daha iyi anlama olanağı elde edebilirler. Memnuniyetsizlik olduğunda, giderilmesi için çabalar yürütebilirken, memnuniyet olması ile birlikte sürekli ve olumlu süren ilişkiler kurulabilir, müşterilerin kârlılık oranlarını arttırıcı faaliyetler yürütülebilir. Bu şekilde yapılabilecek faaliyetler, markaların SCRM stratejisini gerçekleştirmede önemli rol üstlenecektir.

Markaların hayran sayılarının yüksek olması ve etkileşim oranının yüksekliği, markaları SCRM performansının iyi olduğunu ifade etmek için tek başına yeterli olmayabilir. İlgili ölçütlerin yüksekliği, markaların SCRM faaliyetlerinin daha etkin yapılabilmesi için geniş bir bilgi ağı sunmaktadır. Bu sebeple markaların ilgili ölçütlerinin yüksek olması, daha fazla bilgiye erişim imkânı elde ettiklerini gösterir. Fakat SCRM stratejisini benimsemeyen markalar için bu ölçütlerin hiçbir getirisi bulunmamaktadır.

Kaynakça

Askool, S., & Nakata, K. (2011). A conceptual model for acceptance of social CRM systems based on a scoping study. *AI and Society, 26*, 205-220.

Barry, C., Markey, R., Almquist, E., & Brahm, C. (2011). *Putting Social Media to Work.* Brain and Company.

Boomsocial. (2017). (Ticktockboom) 03 26, 2017 tarihinde http://www.boomsocial.com/Sosyal-Medya-ve-Biz adresinden alındı

Boulding, W., Staelin, R., Ehret, M., & Johnston, W. (2005). A Customer Relationship Management Roadmap:What Is Known, Potential Pitfalls,and Where to Go. *Journal of Marketing, 69*, 155-166.

Choudhury, M. (2014). Facebook Insights for Implementing Social CRM. *IJEMR, 4*(11), 1-5.

Choudhury, M., & Harrigan, P. (2012). Technology Acceptance Model and The Social CRM: A Model for Customer Engagement. *Academy of Marketing Conference:2- 4 July.* Southampton,UK.

Choudhury, M., & Harrigan, P. (2014). CRM to social CRM: the integration of new technologies into customer relationship management. *Journal of Strategic Marketing, 22*(2), 149-176.

Davis, Z. (2012). *Why Social CRM is Important to Business.* White Paper, ZıffDavis. ziffdavis.com adresinden alındı

Demirel, Y. (2017). *Müşteri İlişkileri Yönetimi.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Faase, R., Helms, R., & Spruit, M. (2010). *Electronic Customer Relationship Management, 5*(1), 231-241.

Gray, P., & Byun, J. (2001). *Costumer Relationship Management.* Irvine: University of California.

Greenberg, P. (2009). *Do We Really NEED CRM 2.0?* 03 20, 2017 tarihinde zdnet: http://www.zdnet.com/article/do-we-really-need-crm-2-0/ adresinden alındı

Greenberg, P. (2010). The impact of CRM 2.0 on customer insight. *Journal of Business & Industrial Marketing, 25*(6), 410-419.

Heine, C. (2013). *Facebook CRM: 10 Best and Worst Brands:T-Mobile and Target lead pack of telecoms and retailers, per Socialbakers*. 03 26, 2017 tarihinde adweek: http://www.adweek.com/digital/facebook-crm-10-best-and-worst-brands-146889/ adresinden alındı

Hoffman, D., & Fodor, M. (2010). *Can You Measure the ROI of Your Social Media Marketing?* MITSloan Management Review.

Kaplan, A., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons, 53*, 59-68.

Kim, A., & Ko, E. (2012). Do social media marketing activities enhance customer equity? An empirical study of luxury fashion brand. *Journal of Business Research, 65*, 1480-1486.

Küpper, T., Eymann, T., Jung, R., Lehmkuhl, T., Walter, S., & Wieneke, A. (2015). Measuring Social CRM Performance: A Preliminary Measurement Model. *Proceedings of the 12th International Conference on Wirtschaftsinformatik*, (s. 887-901). Osnabück, Deutschland.

Mangold, W., & Faulds, D. (2009). Social media: The new hybrid element of the promotion mix. *Business Horizon, 52*, 357-365.

Odabaşı, Y. (2013). *Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi.* Eskişehir: Sistem Yayıncılık.

Reinhold, O., & Alt, R. (2011, June 12-15). Analytical Social CRM: Concept and Tool Support. *24th Bled eConference eFuture: Creating Solutions for the Individual, Organisations and Society*, (s. 226-241). Bled,Slovenia.

Reinhold, O., & Alt, R. (2012). Social Customer Relationship Management: State of the Art and Learnings from Current Projects. *25th Bled eConference eDependability: Reliable and Trustworthy eStructures, eProcesses, eOperations and eServices for the Future*, (s. 155-169). Bled,Slovenia.

Tarhan, B. (2011, Temmuz 12). *Markalar Sosyal Medyayı Nasıl Ölçümlüyor?* Webrazzi: http://webrazzi.com/2011/07/12/sosyal-medya-olcumlemesi/ adresinden alındı

Wagner, T., & Hughes, J. (2009). *Social SCM:The New Frontier of Marketing, Sales and Service.* Accenture.

Y, P. M. (2004). Social Media and Customer Relationship Management. *2nd national conference on Value Based Management- Business for value or Values in Business* (s. 27-32). Institute Of Management MET.

Zembik, M. (2014). Social media as a source of knowledge for customers and enterprises. *Online Journal of Applied Knowledge Management, 2*(2), 132-148.

TARİHTE BEDESTENLERİN EKONOMİK HAYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ: ZİNCİRLİ VE KEMİKLİ BEDESTENLERİ

Doç. Dr. Sadettin PAKSOY[1] Prof. Dr. Asım Günal ÖNCE[2]

Özet

Osmanlı'da hareketli bir ticari hayat hüküm sürmüştür. Ekonominin ticaret kısmını iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan biri, sanatkârların ürettikleri ürünlerini dükkânlarında pazarlaması, diğeri ise yurt içinden veya yurt dışından satılmak üzere mal getirilip satılmasıdır.

Osmanlı tüccarları yurt dışında ticaret kolonileri de kurmuşlardır. Devlet de her zaman ticareti özendirmiş ve tüccarları korumuştur. Bu amaçla şehir ve büyük kasabalarda han, bedesten gibi ticaret merkezleri kurulmuş, yol üzerlerinde ve yerleşim merkezlerinde hanlar ve kervansaraylar yaptırılmıştır. Ülke düzenli ve güvenli bir yol ağıyla örülmüştür.

Bedesten, kumaş ve silah gibi kıymetli eşyalar satılan kapalı çarşı anlamına gelmektedir. İslam ülkelerinde görülen bedestenler, kubbeli, iki tarafı dükkânlarla kaplı, taştan yapılmış emniyetli birer alış-veriş merkezleridir. Osmanlı döneminde 15. asırdan itibaren Anadolu ve

Anadolu dışında yapılan bedestenler günümüze kadar gelmiş ve çoğu halen fonksiyonlarını sürdürmektedir. Bu bedestenlerden bazılarında üzeri kubbelerle örtülmüş uzun bir koridor ve bu koridorun içinde iki taraflı dükkânlar bulunmaktadır. Bazılarında ise, kubbelerle örtülü koridorun dışında da dükkânlar vardır. Genellikle bedestenlerin karşılıklı dört demir kapısı olup, bunlardan ikisi bedestenin iki ucundan, diğer ikisi de ortasından giriş-çıkışı sağlamaktadır.

18. Yüzyıl'da (1781) Hüseyin Paşa tarafından yaptırılan Gaziantep Zincirli Bedesteni, halk arasında "Kara Basamak Bedesteni" olarak da bilinmektedir. İçinde 80 dükkân bulunan bu bedestenin beş kapısı vardır ve günümüzde de hala fonksiyonunu sürdürmektedir.

Bu çalışmada, genelde Osmanlı döneminde günümüzün çok katlı alışveriş merkezleri ya da mega ticaret merkezleri konumunda olan bedestenler ele alınacak, özelde ise Gaziantep Zincirli ve Kemikli Bedestenlerinin geçmişte ve günümüzde ticari hayattaki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bedestenler ile günümüz ticaret merkezlerinin fonksiyonel olarak bir karşılaştırılması yapılacak ve çalışma istatistikî verilerle desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlıda Ekonomik Hayat, Zincirli ve Kemikli Bedestenleri, Gaziantep.*

THE SIGNIFICANCE OF BEDESTEN IN ECONOMIC LIFE IN HISTORY: ZİNCİRLİ AND KEMİKLİ BEDESTENS

Abstract

A lively commercial life prevailed in the Ottoman Empire. It is possible to collect the trade section of the economy under two headings. One of them is the marketing of the products of the craftsmen in their shops, and the other one is to bring goods from within or outside the country and sell them.

Ottoman merchants have also established trade colonies abroad. The state always encouraged trade and protected merchants. For this purpose, trade centers such as han and bedesten were established in the cities and large towns, and hans and caravanserais were built on the roads and settlement centers. The country is built by a regular and secure road network.

Bedesten means a covered bazaar being sold valuable goods such as cloth and weapons. Bedestens in Islamic countries are safe shopping centers made of stone, domed, covered with shops on both sides. In the Ottoman period from the 15th century, the

bedestens established in Anatolia and outside Anatolia has come up to date and most of them still preserve their functions. Some of these bedestens have a long corridor covered with domes and two-sided shops in this corridor. In some, there are shops outside the corridor covered with domes. There are generally four opposing iron gates in the bedestens, two of which provide entry and exit from the two ends of the bedesten and the other two from the middle.

The Gaziantep Zincirli Bedesten, built by Hüseyin Paşa in the 18th century (1781), is also known as the "Kara Basamak Bedesten" (Black Step Bedesten) among the people. This bedesten has 80 shops and has five gates, and it still functions today.

In this study, the bedesten, which are today's multi-storey shopping malls or mega-trade centers in Ottoman period will be examined in general and the importance of Gaziantep Zincirli and Kemikli Bedestens in the past and recent commercial life will be studied in speacial. A functional comparison of the bedestens with the present trade centers will be made and the study will be supported by statistical data.

Key Words: Economic Life in the Otoman Empire, Zincirli and Kemikli Bedesten, Gaziantep

GİRİŞ

Bedesten, Farsça'dan gelen ve aslında "Bedestan" olan bu kelime değerli, kıymetli kumaşlar, mücevherler ve buna benzer eşyanın satımına mahsus üstü kapalı, mahfuz çarşıların bütününe verilen isimdir.

Osmanlıda, kumaş, mücevher ve çeşitli kıymetli eşyaların alım satımının yapıldığı, eşit büyüklükte kubbelerle örtülü, bir çeşit kapalı çarşı olup bu yapıların ilk örneklerine 13. yüzyıl başlarında Anadolu'da rastlanmıştır.

Bedestenler zamanlarında önemli birer iktisadi kuruluşlardı. O devirde, günümüzdeki banka ve borsaların görevini de görmüşlerdir.

Ülkemizde bulunan bazı bedestenler; Adana Bedesteni (16. yüzyıl), Afyon Bedesteni (1478), Amasya Bedesteni, Ankara Mahmut Paşa Bedesteni (15. yüzyıl), Bayburt Bedesteni, Bergama Bedesteni (16-17. yüzyıl), Bursa Bedesteni (14. yüzyıl), Edirne Bedesteni (1418), Gelibolu Bedesteni (15-16. yüzyıl), İstanbul Bedesteni(15. yüzyıl), İzmir Kızlarağası Bedesteni, Kahramanmaraş Bedesteni (12. yüzyıl), Kırklareli Hızır Bey Bedesteni (14. yüzyıl), Manisa Bedesteni (14. yüzyıl), Niğde Bedesteni (15.yüzyıl), Tekirdağ Bedesteni (16. yüzyıl), Samsun

Bedesteni, Tire Bedesteni (15. yüzyıl), Tokat Bedesteni (16. yüzyıl), Uşak Bedesteni (19. yuzyıl), Isparta Bedesteni, Merzifon Bedesteni (17.yüzyıl), Urfa Bedesteni, Gaziantep Zincirli Bedesteni (1781), Gaziantep Kemikli Bedesteni (1853) vb.

Suriye'nin Şam ve Halep kentlerinde bulunan bedestenler, geçmişteki canlılığını devam ettirircesine ticari fonksiyonlarını sürdürmektedirler.

Bu çalışmada, Osmanlı'da ticari hayat, bedestenlerin ticari hayatta yeri ve önemi, Gaziantep Zincirli ve Kemikli bedestenleri ile, bedestenler ile günümüz ticaret merkezlerinin karşılaştırılması ele alınıp, incelenmiştir.

OSMANLI'DA TİCARİ HAYAT

Osmanlı Devleti'nde ticari hayatı iki başlık altında incelemek mümkündür. Zanaat ve ticaret erbabının açık veya kapalı dükkânlarda ticaret yapmasına iç ticaret, Osmanlı tüccarlarının başka ülke tüccarları ile ticaret yapmasına da dış ticaret denmektedir.

İç Ticaret

Osmanlı zamanında zanaat ve ticaret erbabının açık ve kapalı çarşılardaki dükkânlarda ticaret yapması disiplinli bir şekilde olduğu görülmektedir. Dükkân açıp sınaî ve ticari faaliyette bulunma yetkisi kontrol altına alınmıştır. O dönemlerde taşra şehirlerindeki çarşılar İstanbul'daki çarşıların modelleri halindedir. Çarşılar genellikle bedesten (kapalı çarşı) çevresinde bulunmaktadır. Çarşının ya ortasında yahut yanı başında da Pazar yeri bulunmaktadır. Esnaf gibi çarşının da görevlileri olur, hammadde dağıtımını bu görevliler yapmaktadır (Uluçay, 1942:14-5).

Çarşılar sabahleyin dua ile açılıp, ikindiden sonra kapanmaktadır. Perakende ticaret, çarşılarda yapılmaktadır. Malların pazarlanması ve vergisinin alınması yine bu çarşılarda gerçekleşmektedir. Toptan ticaret ise kapan denilen hanlarda yapılmaktadır (Un kapanı, Sebze hanı, Yağ kapanı vb.).

Bazı toptancı veya üreticilerin mallarının kimlere satacakları, tahsis politikası çerçevesinde belirlenmiştir. Perakende satışa konu olan mallar bakkallara pazarbaşı, diğer esnaflara ise kethüda, yiğitbaşı ve ustabaşları tarafından dağıtılmaktadır. Stratejik önemi bulunan mallar bizzat satın alınamaz, bir görevli gözetiminde her esnafa ihtiyacı kadar

verilmektedir. Çarşı güvenliği esnafın seçtiği bekçiler tarafından sağlanmaktadır. Pazar hayatını genellikle Pazarbaşı ve muhtesip düzenlemektedir (Tabakoğlu, 1998:238).

Her seviyedeki piyasanın kurulması ve işletilmesi devletin bilgisi dâhilinde olmaktadır. İhtiyaç duyulduğunda devletin uygun görmesi ile pazar ve panayırlar kurulmaktadır. Pazarın güvenlikli bir yerde kurulması gerekmektedir. Pazarda satış yapacak veya hizmet sunacak kişiler gerekirse başka bölgelerden getirilmektedir (Tabakoğlu, 1998:239).

Pazar, ticaretin devlet denetimi altında yapılmasını sağladığı gibi, mali denetime de imkan vermekte, dolayısıyla vergi gelirlerinin düşmesini önlemektedir. Böylece devlete düzenli vergi veren esnafın da korunması söz konusudur. Öte yandan, başka yerlerde seyyar satıcılık yapma ve diğer esnaftan düşük fiyata mal satma yasaklanmıştır (A. Refik, 1935: 16).

Darlık zamanlarda (mal arzının azlığında) büyük tüketim merkezleri ile çevre bölgeler arasında fiyat farkı olmamasına dikkat edilirken, normal zamanlarda böyle bir gerek duyulmaz, yani fiyatlar farklılaştırılabilmektedir. İç ve dış piyasa şartları malların ihtiyaç sahiplerine yönelmesini engellemesi durumunda Devlet, iç fiyatları ayarlayarak ve dışarıya ihraç yasağı koyarak mal akışını düzenlemektedir (Tabakoğlu, 1998:240).

Üretim ve arzı düzenleme piyasalara kendi kuralları içinde müdahale etmenin yollarındandır. Böylece hem ihtiyaç duyulan malın üretimi, hem de fiyat istikrarı sağlanmış olmaktadır. Osmanlılar, İslami geleneğe uygun olarak tekelci (monopol) eğilimleri engelleyerek, tam rekabet şarlarına yaklaşma tedbirlerini almaya çalışmışlardır (Tabakoğlu, 1998:241).

Dış Ticaret

Anadolu'nun öteden beri transit ticaret bölgesi olmasına büyük önem verilmiştir. Bunun için gümrük vergileri %3-5 gibi düşük oranlarda tutulmuştur. Barış antlaşmalarına ticari faaliyetleri canlandıracak maddeler konmuştur. Devlet, savaş halinde bulunduğu devletlerden bile ticareti engellememelerini istemiştir (Tabakoğlu, 1998:243; Raşid, 1865:164).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve genişleme dönemlerinde dünya ticareti Akdeniz ve çevresinde yoğunlaşmıştır. 14. yüzyıl sonlarına doğru Bursa ve Edirne gibi şehirler ticari yönden önem kazanmaya başlamıştır. I. Beyazıt'ın (1389-1402) Erzincan, Amasya ve Tokat'ı almasıyla İpekyolu Bursa'ya bağlanmış ve Trabzon deniz yolunun önemi azalmıştır. Antalya

ve Alanya'nın da Osmanlı topraklarına katılmasıyla, Batı'nın Hindistan ve Arap ülkeleriyle olan baharat vs. ticareti Osmanlı denetimi altına girmiştir (Tabakoğlu, 1998:243).

Fatih Sultan Mehmet (1451-1481), Doğu Akdeniz ve çevresindeki ticari faaliyetlere hakim olabilmek için Venedik ve Cenova'nın tekelci eğilimlerini kırmak istemiş ve İstanbul'un fethinden sonra İngilizlerle ahitname (kapitülasyon) imzalamak istemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu yönetimi kapitülasyonlar nedeniyle serbest dış ticaret rejimini benimsemek zorunda kalmıştır. Bu durum dış ekonomik ilişkilerde olduğu kadar siyasette de ülkenin güçlü devletlerin denetimine girmesine yol açmıştır. 19. yüzyılda imzalanan ticaret anlaşmalarıyla durum daha da kötüleşmiştir. Örneğin, o dönemlerde ülkede yerli sanayinin gümrük vergileriyle korumak mümkün değildir. Çünkü, Devlet gümrük vergilerini %3'ten yukarı çıkarma hakkına sahip değildir. Ayrıca yerli tüccarlar iç gümrük öderken, aynı işi yapan yabancıların vergi yükümlülüğü yoktur. Böylece haksız rekabet yasal hale getirilmiştir.

Bunalımın giderek büyüdüğü yıllar olan, Düyunu Umumiye İdaresinin kurulduğu yıl ile I. Dünya Savaşının başladığı yıl arasında (1881-1914), ülkenin diş ticaret verileri Tablo 1'de verilmiştir. Tablo verilerine göre, 1880-1913 döneminde Osmanlı Devletinin dış ticareti 1900 yılı hariç sürekli artarak açık vermektedir.

Tablo 1. Dış Ticaret (Milyon Osmanlı Lirası)

Yıllar	İthalat	İhracat	Açık
1880	17,847	8,467	9,350
1890	22,914	12,836	10,077
1900	23,841	14,905	8,936
1911	45,063	24,909	20,154
1913	41,842	21,600	20,242

Kaynak:http://www.forumacil.com/osmanli-tarihi,20/02/2012.

Osmanlı Dış Ticaret İstatistikleri 1878 yılından itibaren yayınlanmaya başlandı. Bu istatistiklerin mal gruplarına göre sistematik tasnifi de 1907 yılından itibaren mümkün oldu. Ayrıca sınırlı sayıda ülkeyle ilgili dış ticaret istatistikleri belirlenmekteydi. Ülke 1830-1913

arasında sürekli toprak kaybettiğinden dış ticaretin hangi bölgeleri kapsadığı sorusu akla gelmektedir.

Ele alınan dönemde dış ticaret açığı süreklidir ve ihracatın ithalatı karşılama oranı yaklaşık %55 düzeyindedir. Dış ticaretin diğer yönüne, ithalat ve ihracatın ülkelere göre dağılımına bakıldığında anılan dönemde, ilginç bir gelişmeyle karşılaşıyoruz. 1890 yılı sonuna göre Almanya'nın gerek ithalat ve gerekse ihracat içindeki payı yaklaşık %2 civarında olduğu halde; 1913 yılına gelindiğinde bu oranlar büyümüş ithalatta %17,6 ve ihracatta %8,3 düzeyine çıkmıştır. Buna karşılık İngiltere'nin payı her iki yönde de azalmış ithalatta %50,6 dan %33,6'ya ihracatta da %49,7'den %31,6'ya düşmüştür. Bir başka deyişle 1900-1913 yılları arasında Osmanlı dış ticareti içinde İngiltere ve Fransa'nın payları düşerken; Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya'nın payları yükselmiştir. Örneğin, 1878 yılında İngiltere ve Fransa'nın payı ithalatta %65, ihracatta %72,5 iken 1913'te sırasıyla %25 ve %41,5 olmuştur (http://www.forumacil.com/osmanli-tarihi, 2012).

Toplam ihracatın %55'ini oluşturan ürünler şöyle sıralanmaktadır: Kuru üzüm, ham ipek, pamuk, fındık, afyon, arpa, tiftik, yapağı, yumurta, incir, ipek kozası, zeytinyağı, meşe palamudu, susam vb., geri kalan %45 içinde halı, kilim, işlenmiş deri ve bazı gıda maddeleri yer almaktadır. Buna karşılık ithalatın %75'ini gıda maddeleri (un, tahıl, şeker, çay, kahve, pirinç vb.) ile tekstil ürünleri (pamuklu, yünlü, ipekli, keten dokuma ürünleri ve her çeşit giyim eşyası) oluşturmaktaydı. Ayrıca ithalat içinde kömür, petrol, işlenmiş metaller, boya, demiryolu inşaat malzemeleri, silah ve cephane önemli yer tutmaktadır (http://www.forumacil.com/osmanli-tarihi, 2012).

Demiryolu ağının genişlemesi bazı Anadolu kentlerinin ürünlerini limanlara ulaşmasını kolaylaştırmış böylece toplam ihracat ve ithalatta artış sağlanması mümkün olmuştur. Çünkü ithalat ve ihracat büyük çapta deniz taşımacılığı ile gerçekleştiriliyordu. Deniz ticareti ise İngiliz ve Fransızların elindeydi. Anadolu dış ticareti İstanbul dışında İzmir, Mersin, İskenderun, Samsun ve Trabzon limanlarından gerçekleşiyordu.

Osmanlı-Alman ticari ilişkilerinde dönüm noktası sayılacak olay, 1898 sonbaharında II. Wilhelm'in dostu, II. Abdülhamit'i İstanbul'da ziyaret etmesidir. Bu görüşmelerde Alman İmparatoru iki ülke arasında ortak girişimler önerirken, dış alımlarda Alman mallarının tercih edilmesini istemiştir. Bu ziyaretten sonra Alman girişimcilerine verilen yatırım ve işletme imtiyazları, özellikle demiryolu alanında büyük boyutlara ulaşmıştır.

Alman sermayesi, demiryolu dışında Konya ve Adana ovalarının sulama projeleriyle ilgilenmiştir. Özellikle tahıl ve pamuk üretiminde verimi artırmayı öngören projeler, I. Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamamıştır. Savaş sonrası dönemde Ankara Hükümeti, emekli Amiral Colby M. Chester'in başında bulunduğu bir Amerikan şirketine, Nisan 1923'te beş bin km. demiryolu ve maden imtiyazı vermiştir. Cumhuriyet yönetimine hazırlanan An-kara Hükümeti ABD ile yakınlaşmayı askerî ve siyasî yönden uygun görmüştür (http://www.forumacil.com/osmanli-tarihi, 2012).

İstanbul Bedesteni (Bedesten-i Şahane)

Bedesten başarılı tüccarların emniyet içinde ticaret yapabilecekleri bir yer talep etmesi ile ihdas olunmuştur. Kaide olarak Bedesten, hayır yolunda (sebilullah) ele alınan işler için gelir kaynağı yaratmak üzere kurulur. İstanbul Bedesteni ve onu çevreleyen çarşı, Sultan'ın fermanıyla şehrin ekonomik hayatına şekil vermek ve fetih sırasındaki tahribatı düzeltmek, şehri onarmak amacıyla kurulmuştur.Bir Bedesten'in belirgin üç tane ekonomik fonksiyonu vardır (http://www.genckolik.net):

1- Bedesten ithal malı, çok değerli emvalin, özellikle kumaşların, emniyet içinde saklandığı (depolandığı) ve ticaretinin yapıldığı (satışa sunulduğu) yerdir;
2- Burada, yerleşik tacirler (kain) ticarî faaliyetlerini yürütmekte ve sınırlar ötesi ticaret için kervanlarını yola hazırlamaktadırlar,
3- Bedesten kişilerin şahsi mal varlıklarının (altın, gümüş, mücevherat devlet teminatı altında saklandığı kasaların bulunduğu banka idi.

Burada bir emanetçi de bulunmaktaydı. Kayıp mallar burada belli bir müddet saklanmakta, o süre zarfında arayan olamadığı takdirde beytülmal'e aktarılmaktadır. Emanet sınıfındaki diğer mallar yetim malı (mal üzerinde tasarrufta bulunabileceği günü beklenen yetimlerin şahsî mal varlığı) ile şehir sakinlerinin kıymetli vesaikidir. Kısacası, Bedesten pek çok bakımdan günümüz borsasının, günümüz bankasının işlevlerini yerine getirmektedir.

Bedestenlerde ticaret yapanların milliyeti karışıktır: Türklerin yanında Rumlar, Ermeniler ve diğer milletler (Yahudiler, Acemler, Avrupalılar) vardır. Bunlar birbirleriyle pek ahbaptırlar, birbirleriyle muhabbetleri yerindedir; birlikte yemekte içmektedirler, aralarından su sızmamaktadır. Sosyal statüleri onları aynı itibarı paylaşır kılmıştır.

BEDESTENLERİN TİCARİ HAYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Bedestenlerin Fiziki Özellikleri

Bedesten, kumaş ve silah gibi kıymetli eşyalar satılan kapalı çarşı anlamına gelmektedir. İslam ülkelerinde görülen bedestenler, kubbeli, iki tarafı dükkânlarla kaplı, taştan yapılmış emniyetli birer alış-veriş merkezleridir. Osmanlı döneminde 15. asırdan itibaren Anadolu ve Anadolu dışında yapılan bedestenler günümüze kadar gelmiş ve çoğu halen fonksiyonlarını sürdürmektedir. Bu bedestenlerden bazılarında üzeri kubbelerle örtülmüş uzun bir koridor ve bu koridorun içinde iki taraflı dükkânlar bulunmaktadır. Bazılarında ise, kubbelerle örtülü koridorun dışında da dükkânlar vardır. Genellikle bedestenlerin karşılıklı dört demir kapısı olup, bunlardan ikisi bedestenin iki ucundan, diğer ikisi de ortasından giriş-çıkışı sağlamaktadır.

Bedestenlerin Ticari Fonksiyonları

Evliya Çelebinin anlatımıyla Bedesten şöyle tasvir edilmektedir: "İstanbul'un kalabalık ve seçkin yerinde Osmanoğlu'nun büyük bir hazinesi bir bedesten. Bütün savaşçıların, vezirlerin ve seçkinlerin malları buradadır. 1453 tarihinde Fatih Sultan Mehmet Han yapısıdır ki sanki şeddadi (çok büyük ve sağlam) yapıdır. Dıştan dört tarafı keçeciler, sahaflar, takkeciler, bağasıcalar, sırmacılar, kuyumcular ve inciciler kuşatmıştır. Dört köşesinde kale kapıları gibi sağlam demir kapıları vardır. Kuzeye bakan Sahaflar kapısı, batıya açık Takyacılar kapısı, güneye Gazazlar (kazaz, ipekçi) kapısı ve doğuya açık Kuyumcular kapısı üzerinde kanatlarını açmış bir heybetli kuş heykeli vardır. Bu kuş heykellinin bu kapı üzerine yapılmasının anlamı odur ki, kazanç dedikleri havaya uçar bir vahşi kuştur. Eğer kuşu avlayabilirsen bu bedestende kar edebilirsin demek işaretidir, ama gerçekten güzel bir işarettir" Yine Evliya Çelebi şöyle devam etmektedir: "Bedesten içinde ana caddede dört sokağın sağı ve solunda toplam 600 dükkan vardır ve kat kat toplam 2000 dolaptır. Sabahtan kuşluk vaktine dek işleyen büyük bir işyeridir. Cihanın bütün değerli malları bu bedestende bolca bulunur pazardır. Burada biner ve ikişer bin keseye sahip bezirganlar vardır." (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2008: 617-618).

Bedesten esnafı; bekçiler, hamallar esnafı, iç bedesten tellalları ve dış bedesten tellalları esnafı, atlasçılar, dibacılar, kadifeciler, ipek hil'atçılar (kaftan) esnafı, Tire ve Şam alacacıları, peştamalcılar, bezciler, bezci tacirleri, abacılar, sof ihramcılar, sipah pazarı, bitpazarı, avrat pazarı esnafıdır (Şatıroğlu ve Okan, 2011: 39).

Yeni Bedesten hakkında ise şu bilgileri vermektedir: "Bu da sultan Mehmet Han'ın yapısıdır. Eski bedestene 100 adım yakındır. İçinde 600 dolap vardır. Eski Bedesten gibi değerli cevahir türü eşyalar satılmaz. Tamamı ipek ve değerli elbiselere dair mallar satılır. Bu Bedestenlerde 1000 Karun malına sahip yerleşik tüccarlar vardır ki, mallarının hesabı yoktur. Ama gayet dindar kimselerdir. Kazananı Allah sever diyerek kar elde ederler" (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2008: 621). Evliya Çelebi'nin bu ifadelerinden de anlaşıldığı üzere bedestenler, geçmiş dönemlerin çok büyük ticaret ve alış-veriş merkezleri konumundadır.

Bedestenlerin Mali Fonksiyonları

- *Kiralık kasa fonksiyonu:* Bu fonksiyon şu şekilde yerine getirilmişti: Kasanın sahibi bir şey koyup almak istediği zaman, yanına bir bölükbaşı katılır, az uzakta durur, adam işini bitirince sandığı mühürler, bölükbaşını çağırarak mührü gösterir, sandık yerine konur, bu saklama-gözetim işi için ufak bir ücret ödenirdi (Gülersoy, 1992: 28).
- *Hazine fonksiyonu:* Bedestendeki kasaların bazıları Maliye Hazinesine aitti.
- *Banka fonksiyonu:* İç Bedesten esnafının bir başka fonksiyonu, o zamanın bankası olmasıdır. Az bir faizle borç para veriyordu. Sermayeye, krediye ihtiyaç duyan tüccar, esnaf ve halktan kişiler, ya değerli eşyalarını rehin bırakarak ya senet vererek ya da adamına göre hiç böyle bir teminat ve işleme gerek kalmadan borç para almaktaydılar. Burada eski ticaret düzeni ve kadim Çarşı Ahlakı geçerliydi (Şatıroğlu ve Okan, 2011: 46).
- *Borsa fonksiyonu:* Osmanlı'da, kumaş, mücevher ve çeşitli kıymetli eşyaların alım satımının yapıldığı, eşit büyüklükte kubbelerle örtülü, bir çeşit kapalı çarşı olan bu yapılar önemli birer iktisadi kuruluştur. O devirde, günümüzdeki banka fonksiyonunun yanında, borsaların görevini görmektedir.

Bedestenlerin Siyasi Fonksiyonları

- *Yönetim fonksiyonu:* Osmanlı döneminde bir yerin şehir sayılabilmesi için, mutlaka camisi, medresesi ve bedesteni (Kapalıçarşı) olması gerekiyordu.
- *16.* Yüzyılda İstanbul'da bulunan Stephan Gerlach Türkiye günlüğü adlı kitabında, "Eğer bir savaş için karar alınacaksa, padişahın sarayında belli bir yerde açık bir Divan veya meclis toplantısı yapılır. Bazen de padişah ve diğer önemli kişiler Hipodrom denilen meydana atları ile gelirler ve toplantı yaparlar. Başvezir tüm konuşmaları padişaha aktarır. Bunun üzerine Bedesten'de ve kentin diğer önemli meydanlarında padişahın falan veya filan yerde savaş açmaya karar verdiği halka duyurulur" diye anlatılmaktadır (Stephan Gerlach, 2007: 415). Buradan, bedestenlerin alınan siyasi kararların (savaş kararı) halka duyurulduğu bir yer olduğu anlaşılmaktadır.

GAZİANTEP ÖRNEĞİ: ZİNCİRLİ VE KEMİKLİ BEDESTENLERİ

Zincirli Bedesteni: 18. Yüzyılda (1781) Darendeli Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Halk arasında "Kara Basamak Bedesteni" olarak da bilinmektedir. İçinde 80 dükkân bulunan bu bedestenin beş kapısı vardır ve günümüzde de hala fonksiyonunu sürdürmektedir.

Bedestenler, her sabah duacı başı denilen bölükbaşlarından biri tarafından açılır, akşamları da yine törenle kapanırdı. Çok değerli mallar, perşembe günleri öğle namazından önce satılır, bu sırada önemli kişiler de gelir ve halk her yanı doldururdu. Gaziantep'te değişik dönemlerde altı bedesten yapılmıştır. Bunlardan sadece Zincirli Bedesten ve Kemikli Bedesten, günümüze ulaşabilmiştir. Bu iki tarihi yapı, Kültür Yolu Projesi üzerinde bulunmaktadır.

Kemikli Bedesten: Gaziantep Kunduracılar çarşısında bulunan Kemikli Bedesteni 1853 yılında Müftü Hacı Osman Efendi tarafından yaptırılmış olup, her biri 15X60 ebadında olan iki bölümlü, dikdörtgen planlı ve kesme taştan yapılmış bir yapıdır. Temel kazıları sırasında kemik bulunduğu için adına halk tarafından Kemikli Bedesten denmiş ise de asıl adı Mecidiye Bedesteni'dir. Çatısı oval şekilde yapılmış olan bedestenin, doğu ve batı bölümlerinde ikişer girişi bulunmakta ve içerisinde 72 dükkân bulunmaktadır. Bedestenler inşa edildikleri

zamanın mimari üslubunu göstermektedirler. Bedestenin içerisi tonozlu hücrelerle boydan boya ikiye bölünmüştür. Günümüzde bedesten iş yeri olarak kullanılmaktadır (Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2012).

Kemikli Bedesteni günümüzde ticari fonksiyonunu devam ettirmekte olup, bedesteni Vakıflar Genel Müdürlüğünün envanterine kayıtlı değildir. Diğer bir ifade ile, bu bedestende bulunan dükkanların mülkiyeti şahıslara aittir.

Günümüzde Zincirli Bedesten

Gaziantep'te bulunan Hüseyin Paşa Külliyesi (cami, medrese, hamam, mektep ve çeşme kısımları) Şahinbey İlçesine bağlı İsmetpaşa mahallesi Gaziler Caddesi üzerinde bulunmakta, Zincirli Bedesteni ise Alaüddevle Camii'nin doğusunda yer almaktadır. Hüseyin Paşa Külliyesinin bütün elemanları sağlam olup, Vakıflar İdaresinin mülkiyetindedir. Bu külliye Adana Kültür ve Tabiatı Koruma Kurulu'nun 16.12.1993/1647 tarih ve sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Külliyenin orijinal vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi Harameyn Defteri 1, sayfa 119'da kayıtlıdır (Çam, 2006: 53).

Gaziantep Kalesinden başlayan güneydoğuya uzanan yol Halep yolu olarak tanımlanmaktadır. Nitekim Antep 1829'da Halep'in sancağı durumundadır. Ancak 1918'de Osmanlının sancağı olmuştur. Sayıları altı adet olan Antep'teki bedestenlerden günümüzde sadece ikisi ayaktadır. Biri Kemikli Bedesten diğeri ise Zincirli Bedesten dönemin ticaret merkezi olan Uzun Çarşı mevkiinde bulunmaktadır. Gerek Zincirli Bedesten gerekse Kemikli Bedesten diye adlandırılan yapılar gerçekte klasik bedesten tipinde olmayıp arasta yani üstü kapalı sokak şeklindeki yapı grubuna girmektedir. Zincirli bedesten plan tipi ile de bedestenlerden iyice ayrılmaktadır. Halk arasında Kara Basamak Bedesteni olarak da bilinmektedir. Arşivlerde rastlanan fakat bugün yerinde olmayan, güney kapısında dört mısralık kitabenin olduğu ve yazarının Kusiri olduğu anlaşılmaktadır. Biri kuzeyden güneye, öbürü doğudan batıya uzanan ve kuzeydoğuda kesişen iki bölümden meydana gelmektedir. Üstü kapalı, tek katlı yalın bir yapıdır. Yapıya önceden yapılan müdahalelerde, üstüne bir kat çıkılmış fakat 1957 yılındaki yangında ilave çıkılan bu kısım bütünüyle yok olmuştur. 1968-1971 yılları arasında ve 2000-2002 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce onarımı yapılmıştır. Yapıda onarım öncesi baharatçılar ve kasaplar faaliyet göstermekteydi. Halk arasında sebze ve et hali olarak anılan yapı 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce KDV

dahil 2.083.488,59 TL bedelle restore edilmiştir. Zincirli Bedesten restorasyon sonrası bölge turizmi açısından da önemli olan bakırcı, kuyumcu ve baharatçıların bulunduğu geleneksel çarşı konumundadır (Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 2012).

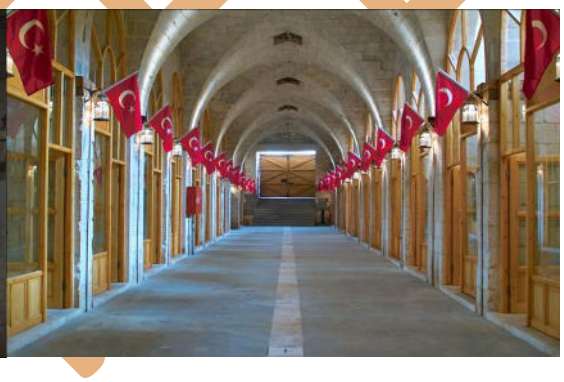
Zincirli Bedesteni (Giriş)

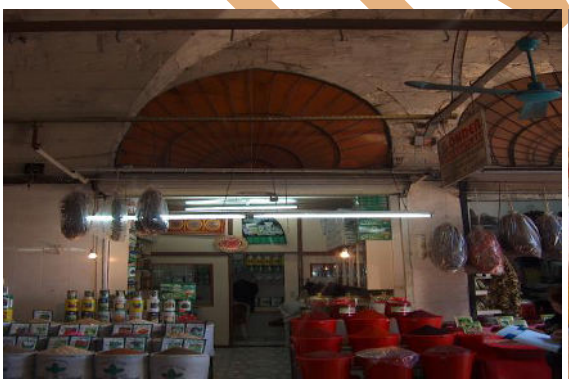
Zincirli Bedesteni

Restorasyon öncesi Zincirli Bedesteni

Restorasyon sonrası Zincirli Bedesteni

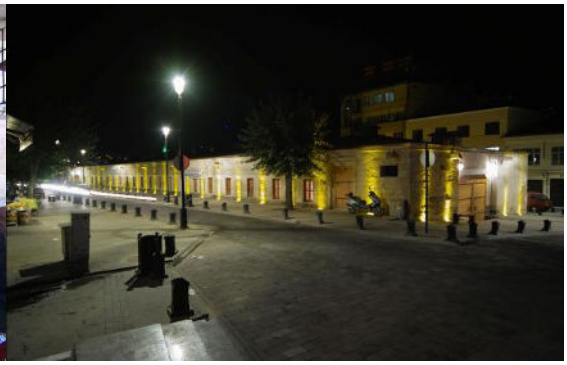
Günümüzde Zincirli Bedesteni

Günümüzde Zincirli Bedesteni

Günümüzde Zincirli Bedesteni

Günümüzde Zincirli Bedesteninin dış görünüşü

GÜNÜMÜZ TİCARET MERKEZLERİ İLE BEDESTENLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bedestenler, İslam ülkelerinde ve Osmanlıda bir yerleşim birimine kent olma özelliği kazandıran unsurlardan birisidir. Geçmişte, ekonomik, mali, ticari ve siyasi açıdan önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Günümüzde hala özellikle ticari fonksiyonunu devam ettiren birçok bedesten (kapalı çarşı) bulunmaktadır. Bu bedestenler ülkemizde ve komşu ülkelerde (Suriye, Irak vb.) bulunmakta ve günümüz ticari hayatına önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Yapısı itibari ile genellikle tek kattan oluşan bedestenler bir yanda ticari fonksiyonunu yerine getirirken, diğer yanda ise turizm açısından birer turistik ürün niteliği kazanmış durumdadırlar. Bugün bedestenler, yerli ve yabancı turistlerin vazgeçilmez ziyaret yerlerinden biridir. Çünkü, bedestenlerde faaliyet gösteren birçok işyeri turistik eşya satmaktadır.

Öte yandan, günümüzde özellikle büyük kentlerimizde mega ticaret merkezleri ticari hayatı kolaylaştıracak şekilde faaliyette bulunmaktadırlar. Bu merkezlerin bazıları tek katlı ama bölümlere ayrılmış haliyle (Real, Migros, Carrefour vb.); bazıları da çok katlı ve tıpkı

bedestenlerde olduğu gibi ayrı ayrı işyerleri (dükkanlar) şeklinde hizmet vermektedirler (Gaziantep'de Sanko Park, Outlet, Şanlıurfa'da Abide Park vb.). Ekonomik, sosyal ve kültürel birçok insan ihtiyaçlarına aynı mekanda cevap verdiği için, günümüzde bu tür mega alış-veriş merkezleri tüketiciler tarafından tercih edilir hale gelmiştir. İçinde sinema, eğlence yerleri, sportif faaliyetler, çocuk parkları gibi alanları bulunduran bu merkezler, başlangıçta üst düzey (zengin kesim) gelir grubu tüketiciler hitap ediyor görüntüsü verdi ise de, bugün en alt gelir grubuna dahil insanları da buralardan alış-veriş yaptığı görülmektedir.

Fotoğraflar: Gaziantep Sanko Park (Dış) (İç)

Şanlıurfa Abide Park Adana Çetinkaya

Özetle, 13. yüzyıllardan günümüze kadar bedestenler asırlardır günümüz mega alış-veriş merkezlerinin rolünü oynamıştır. Bugün pek çoğu yok olmakla birlikte, bedestenler ayakta kalmak için direnmekte, günümüz işletmeleri ile rekabet edemese de varlıklarını mütevazi bir şekilde sürdürmektedirler. Gaziantep'teki Zincirli ve Kemikli bedestenleri bu duruma örnek verilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bedestenler, Osmanlı döneminde birer iktisadi kuruluş olarak çok önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Bu fonksiyonları, ticari, mali ve siyasi fonksiyonlar olarak ifade etmek mümkündür. Osmanlı devletinin idaresinde olan büyük şehirlere yapılan bu eserler, yapıldığı şehre çok büyük katkı sağlamıştır. Günümüzde ticari fonksiyonlarını sürdürmeye çalışan birçok bedesten bulunmaktadır. Gaziantep'teki Zincirli ve Kemikli bedestenleri de çağın değişen ve gelişen ticari anlayışına direnmeye çalışmaktadır. Her ne kadar günümüz mega alış-veriş merkezleri kadar tüketiciler tarafından cazip bulunmasalar da, tarihi misyonlarını daha çok hediyelik ve turistik mallar ile ticari fonksiyonlarını ifa etmeye çalışmaktadırlar. Artık bu mekanlar günlük alış-verişin de ötesinde yerli ve yabancı turistlerin uğrak yerleri haline gelmektedir.

Kültürümüzde önemli bir yere sahip olan bedestenlerin ayakta kalabilmesi için;

- Bu eserler Vakıflar idaresine devredilmelidir.
- Vakıflar İdaresi bu eserleri aslına uygun olarak restore etmelidir.
- Kemikli Bedesteninin de Zincirli Bedesteni gibi Vakıfların envanterine alınmalı ve restorasyonu ivedilikle yapılmalıdır.
- Yerel yönetimler, bu mekanları çekici hale getirmek için ulaşım kolaylığı, çevre düzenlemesi ve aydınlatma gibi hizmetleri sağlamalıdır.

Kaynakça

Atınay, R. (1935). 16. Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591), İstanbul.

Çağtay, U. (1942).17. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı, İstanbul.

Çam, N. (2006). Türk Kültür Varlıkları Envanteri Gaziantep, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXVII. Dizi-Sayı: 10.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi (2008). İstanbul, (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yüce Dağlı), YKY, 1. Cilt, 2. Kitap, İstanbul

Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2012.

Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 2012.

http://www.forumacil.com/osmanli-tarihi/254960-osmanli-devletinde-dis-ticaret.html#ixzz1mpibf6QX, 20/02/2012.

http://www.genckolik.net/turk-ve-dunya-tarihi/2670-istanbulun-incisi-bedesten.html, 21/02/2012.

Raşid Efendi, Tarih, Cilt:5, İstanbul, 1865.

Gülersoy, Ç. (1992).“Kapalıçarşı”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 4 Tarih Vakfı, İstanbul.

Stephan Gerlach, S. (2007).Türkiye Günlüğü 1573-1576, II. Cilt. (Çev. Turkis Noyan), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Şatıroğlu A. ve Okan, O. (2011). Çarşı Esnafı-Kapalıçarşı, İTO Yayınları. Akademik Yayınlar No: 2, İstanbul, 2011.

Tabakoğlu, A. (1998). Türk İktisat Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.

İKTİSADİ VE TİCARİ HAYATA ATFEDİLEN SU İLE İLGİLİ SÖZLER

Doç. Dr. Sadettin PAKSOY[1]

ÖZET

Su, insan ve diğer canlıların yaşamı için hayati öneme sahip temel bir değerdir. Yaklaşık dünyamızın %70’i su ile kaplıdır. Keza, insan organizmasının %62-67'si, hayvan organizmasının ise %60-70'i sudan oluşturmaktadır. Su, bütün biyolojik yaşam faaliyetlerinde öncelikle yer alır. İnsanların geçmiş yaşamlarına bakıldığında suyun olduğu bölgelerde yaşamın yoğunlaştığı ve buna paralel olarak iktisadi ve ticari faaliyetlerinde geliştiği bilinen bir durumdur. Su, bütün yaşamı içine alan bir değer olarak halk kültüründe de birçok atasözü, deyim ve güzel sözlerle yer almaktadır. Hemen her konuda olduğu gibi, iktisadi ve ticari hayata atfedilen bu sözlerin her biri kural niteliğinde öğütlerdir. Örneğin, “Mısır’a hayat veren sudur”, atasözünde, su hayata eşdeğer tutulmakta, yaşamın ve tarımın susuz mümkün olamayacağı anlatılmaktadır.

Bu çalışmada, halk kültüründe iktisadi ve ticari hayatta suyun önemini vurgulayan atasözleri, deyimler ve güzel sözler irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İktisadi ve Ticari Hayat, Su, Atasözleri.*

WATER-RELATED PROVERBS WHICH ARE ATTRIBUTED TO ECONOMIC AND TRADE LIFE

Abstract

Water is the basic value which has vital importance on the life of the human and other creatures. About 70 % of the Earth's surface is covered by water. Moreover, 62-67% of the human body and 60-70% of the animal body is water. Water has a primary place in the biological life cycle. Historically, the areas which have water sources have been centre for the settlement and economic life. Water is a notion which covers the whole period of life and it has been placed in many proverbs, idioms and eloquences. Over the time, these sayings have become some kind of rules. For instance "Water gives life to Egypt". In this saying, the water has been held equivalent to life, thus the life and agriculture without water is told impossible.

In this study; water-related proverbs, idioms and eloquences which state the importance of water in the economic and trade life in folk culture have been examined.

Key Words: *Economic and Trade Life, Water, Proverbs*

GİRİŞ

Su, insanların ve canlıların hayatında çok önem taşıyan bir maddedir. Su yaşamın ta kendisidir. Su yaşamın başladığı ilk yerdir ve tabiatla beraber canlıları yaşamı için önemi ölçülemeyecek bir elementtir (http://www.forumlord.net, 2013). ***Maslow Teorisinde*** su, fizyolojik ihtiyaçlar kategorisinde nefes ve besin kadar önemli görülmektedir (http://tr.wikipedia.org, 2013).

İktisat öğrenimi, insan ihtiyaçlarının anlaşılması ile başlar. Çünkü insanların tüm iktisadi faaliyetleri, susama, acıkma gibi çeşitli ihtilaçların tatminine yöneliktir. İktisatçılar suyu bir mal olarak değerlendirmektedirler. Çünkü su, ihtiyaçların tatmin etme özelliğini taşıyan fiziksel bir varlıktır. Susama ve acıkma gibi ihtiyaçlarımızı, su ve yiyecek gibi mallarla gidermekteyiz. İktisatçılar malları ekonomik mal ve serbest mal olarak iki sınıfa ayırmaktadırlar. Ekonomik mal; elde edebilmek için mutlaka bir çaba harcanması veya bedel

ödenmesi gereken mallara denir. Serbest mal ise, doğada her istenildiğinde bulunabilen ve çaba sarf etmeden elde edilen mallara denir. Serbest malların bir maliyeti yoktur ve kıt kaynakları kullanmaz (Alkin vd, 2009). Mesela, bir pınardan su içmek, akarsudan veya bir doğal gölden su kullanmak bir maliyeti gerektirmez ve su bu durumlarda serbest mal niteliğindedir.

Klasik iktisadın kurucusu olan Adam Smith, 1776 yılında yayınlanan ***"Milletlerin Zenginliği"*** adlı kitabında, bir maldan elde edilen toplam faydayı **kullanım değeri**, bir malın diğer malları satın alma gücüne ise **değişim değeri** diye tanımlamıştır. Adam Smith ve savunucularına göre, bir malın kullanım değerinin değişim değerini belirlemesi ve dolayısıyla da kullanım değeri yüksek olan malların değişim değerlerinin de yüksek olması gerekir. Oysa Adam Smith'in vurguladığı gibi, gerçek hayatta kullanım değeri yüksek olan malların çoğu kez değişim değerleri hiç yoktur veya tam tersine değişim değeri yüksek olan malların çoğu kez kullanım değerleri hiç yoktur. Örneğin, sudan daha yararlı bir şey olmadığı halde, su ile hemen hemen hiçbir şey satın alınamamasına karşılık, kullanım değeri hemen hemen hiç olmayan elmas ile diğer mallardan çok fazla miktarlarda satın alınabilmektedir. Kullanım değeri yüksek olan su gibi bir malın değişim değerinin az olmasına karşılık, kullanım değeri çok az olan elmas gibi bir malın değişim değerinin çok yüksek olmasına, **değer paradoksu** veya **elmas-su paradoksu** denmektedir (Dinler, 2002).

Adam Smith'in 18. Yüzyılda gözlemlediği değer paradoksu, aslında Smith'in düşündüğünün tersine iktisadi açıdan olması gereken bir durumdur. Zira belirli miktarda bir malın değişim değeri, Smith'in düşündüğü gibi o malın toplam faydası tarafından değil, marjinal faydası tarafından belirlenir ve tüketicilerin nispeten daha kıt olan elması suya kıyasla çok az miktarda satın almaları, suya kıyasla elmasın marjinal faydasının ve dolayısıyla da değişim değerinin çok daha yüksek olmasını gerektirir.

Öte yandan, değer paradoksuna benzer bir durum da atasözlerimizde bulunmaktadır. Örneğin, bir malın çok ucuz olduğunu belirtmek için halk arasında ***"sudan ucuz"*** ifadesi kullanılmaktadır. Burada *"su"* çok değersiz anlamındadır. ***"Su gibi aziz ol"*** sözünde ise *"su"* çok değerli, (önemli) kabul edilmektedir. Bu iki atasözü birbiriyle çelişkili gözükse, kültürümüzde çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

HALK KÜLTÜRÜNDE İKTİSADİ VE TİCARİ HAYATA ATFEDİLEN SU İLE İLGİLİ SÖZLER

Bu başlık altında, halk kültüründe iktisadi ve ticari hayata atfedilen su ile ilgili sözler üç başlık altında incelenecektir. Bunlar;

- Su ile ilgili söylenen atasözleri,
- Su ile ilgili söylenen deyimler ve
- Su ile ilgili söylenen özdeyişlerdir.

SU İLE İGİLİ ATASÖZLERİ

Halk kültürümüzde iktisadi ve ticari hayatla ilgili söylenmiş birçok ***"atasözü"*** bulunmaktadır. Bunların her biri bir nasihat niteliğindedir. Aşağıda bu sözlerden bazıları anlamları ile birlikte verilmiştir (www.nkfu.com, 13/07/2013).

- Acıkan doymam sanır, ***susayan*** kanmam sanır. (Bir şeyi uzun süre elde edemeyen kimse, daha sonra o şeyden ne kadar çok edinirse edinsin yine kendisine yetmeyeceği kanısında bulunur)
- Acıkanın yanağından, ***susayanın*** dudağından belli olur. (Bir insanın ne durumda olduğu yüzünden anlaşılır)
- Aç ölmez gözü kararır, ***susu***z ölmez benzi sararır. (Yoksulluk insanı öldürmez ama türlü türlü üzüntü ve sıkıntı içinde yıpratır)
- Akan ***su*** yosun tutmaz. (Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir, çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar)
- Akıllı köprü arayıncaya dek deli ***suyu*** geçer. (Atak (girişimci) kişi tehlikeyi göze alarak işe girişir ve çabuk sonuç alır)
- Arığa (göle) ***su*** gelene kadar kurbağanın gözü patlar. (Yapılması geciken iyilikler, bekleyenleri sıkıntı içinde bırakır)
- Bıçağı kestiren kendi ***suyu***, insanı sevdiren kendi huyudur. (Bir şeyin, bir kimsenin değeri, kendisinde aranılan özel niteliklerle artar)
- Çömlekçi ***suyu*** saksıdan içer. (kişi, geçimini sanatı ile sağlar)
- Değirmenin ***suyu*** nereden geliyor? (Bu işin masrafını karşılayacak para nasıl kazanılıyor)
- Dibi görünmeyen ***sudan*** geçme veya dibi görünmeyen tastan ***su*** içme (Bir işe girişirken her yönünü iyice araştır)

- Dökme ***su*** ile değirmen dönmez. (İşi yapacak olanda yeteri kadar güç bulunmadıkça başkalarının küçük katkılarıyla sürekli ve büyük bir iş yürütülemez)
- Ekmek istemez ***su*** istemez veya ***sudan*** ucuz (Hiçbir masrafı yoktur)
- Eşeği düğüne çağırmışlar, "ya odun eksik ya ***su*** demiş" (Bir işi yapmamak için bahane bulmayı anlatan bir söz)
- Herkesin bir derdi var, değirmencininki ***su***. (Herkesin kendi yaşayışı ile ilgili bir derdi vardır, bir kişinin derdi ötekininkine benzemez)
- Hıyar akçesiyle alınan eşeğin ölümü ***sudan*** olur. (Çok ucuza alınan mal, çürük, işe yaramaz çıkar)
- Kar ***susuzluk*** kandırmaz. (Gerçek gereksinimler, avutucu, oyalayıcı şeylerle karşılanmaz)
- Kimi köprü bulamaz geçmeye, kimi ***su*** bulamaz içmeye. (İnsanların nasipleri arasındaki tutarsızlıkları belirten bir söz)
- Komşu kızı almak, kalaylı kaptan (tastan) ***su*** içmek gibidir. (Komşu kızını almaya karar veren, ailenin ve kızın durumunu, gidişini iyi bildiğinden içi rahat olarak bu ilişkiyi kurar)
- Köpek ***suya*** düşmeyince yüzmeyi öğrenmez. (Kişi, bir tehlike karşısında her yerden umudu kesilip kendine güvenmekten başka çare kalmadığını anlamadıkça kurtuluş yolunu bulamaz)
- Köprünün (köprülerin) altından çok ***su (sular)*** aktı. (Zamanla şartlar çok değişti, eski durum kalmadı)
- Malın (tarlanın) iyisi ***suya*** yakın, daha iyisi eve yakın olanıdır. (Çiftçinin toprağı **su**ya ne kadar yakınsa değeri o kadar çok olur; bakımı, ürünün güvenliği ve eve kolay taşınabilmesi bakımından toprağın eve yakın olması daha da önemlidir)
- Mürüvvetsiz adam, ***suyu*** çekilmiş değirmene benzer. (Cömert olmayan, iyilik yapmaktan hoşlanmayan biri, içinde yaşadığı toplum için bir değer taşımaz)
- Selden gelen ***suya*** gider. (Kolay ve emeksiz kazanılan şeyler elden kolay çıkar)
- ***Su*** akarken testiyi doldurmalı. (Kişi, fırsattan yararlanmalı; geliri bol olduğu zaman ilerisi için para biriktirmeye, mal mülk edinmeye bakmalıdır)
- ***Su*** aktığı yere (yine) akar. (Daha önce bize yararı dokunmuş olan güzel bir durum, bugün bulunmasa bile yarın yine ortaya çıkar)

- ***Su*** küçüğün, söz (sofra, yemek) büyüğündür.

  (1) Temel bir ihtiyaç olan **su** önce küçüğe verilir, konuşmaya ise ilk önce büyükler başlar;

  (2) Her şeyin bir sırası vardır; kişiler bu sıralamada yaşlarına, kültürlerine vb. özelliklerine göre yer alırlar.
- ***Su*** testisi ***su*** yolunda kırılır. (Bir kişi amaç edindiği işte kazaya uğrar)
- ***Su*** yatağını bulur. (Bir şeyi yapma isteği ve gücü bulunan kimse, uygun bir çalışma yönü ve alanı bulur)
- ***Suyu*** getiren de bir, testiyi kıran da. (İşini iyi yapanla kötüye kullanan arasında bir fark gözetilmemektedir)
- ***Suyu*** görünce teyemmüm bozulur. (Bir zorunluluk dolayısıyla yapılmakta olan bir işin, bu zorunluluk ortadan kalktığında gereği gibi yapılmak için yeni baştan ele alınması gerekir)
- Taşıma ***su*** ile değirmen dönmez. (İşi yapacak olanda yeteri kadar güç bulunmadıkça başkalarının küçük katkılarıyla sürekli ve büyük bir iş yürütülemez)
- Tatsız aşa ***su*** neylesin, akılsız başa söz neylesin. (İşe yaramayan nesneyi küçük çabalarla bir şeye benzetmek boş olduğu gibi aptal kişiyi de sözle akıllandırmak imkânsızdır)
- Verirsen veresiye, batarsın kara ***suya***. (Veresiye verdiğinde alanların borçlarını ödememeleri durumunda sen zor durumda kalabilirsin)
- Yel üfürdü, sel *(**su**)* götürdü. (Mal birdenbire ve sebepsiz ortadan yok oluverdi)
- Yem istemez, ***su*** istemez. (Elde tutmanın hiçbir maliyeti yok)
- ***Su*** gibi aziz (değerli) ol. (Yapılan bir iyiliğe veya işe teşekkür için söylenir)

SU İLE İLGİLİ DEYİMLER

Yine halk kültürümüzde iktisadi ve ticari hayatla ilgili söylenmiş birçok ***"deyimler"*** bulunmaktadır. Bunların her biri atasözlerinde olduğu gibi hayatımıza yön veren birer nasihat niteliğindedir. Aşağıda bu sözlerden bazıları anlamları ile birlikte verilmiştir (www.nkfu.com, 13/07/2013).

- Aç ***susuz*** kalmak;

  (1) Yok**su**lluktan *yaşayamayacak* bir duruma gelmek,

(2) Yok**su**l bir duruma düşmek.

- Ağzı ***sulanmak***;

  (1) Yeme, içme isteği artmak.

  (2) İmrenmek,

- Ağzının ***suyu*** akmak. (Çok beğenip istemek, imrenmek: "*Bu ziyafete elimiz erişmiyor, uzaktan ağzımın **su**yu akıyor.*" -R. N. Güntekin)
- Ayaklarına (ayağına) kara ***su (sular)*** inmek. (Çok yorulmak, güçsüz, dermansız kalmak)
- Ayranım budur, yarısı ***sudur***. (Bir iş yarım yamalak yapıldığında özür dilemek için söylenen bir söz)
- Bir bardak ***suda*** fırtına koparmak. (Önemsiz, küçük bir sorunu (işi) büyütmek)
- (Bir şey) ***su*** gibi gitmek. (Bol bol harcanmak.)
- Bir şey (değirmenin) ***suyu*** nereden geliyor? (Bir işi yapmak için harcanan para hangi kaynaktan sağlanıyor? Anlamında kullanılan bir söz)
- Bir şey veya bir şeyi ***suya*** düşmek. (Bir işin gerçekleşme ihtimali kalmamak)
- Bir şeyin üstüne bir bardak ***soğuk su*** içmek. (Bir işten umudunu kesmek, o işin olacağına inanmamak, o işten vazgeçmek)
- Bir yerde içecek ***suyu*** olmak. (O yere gitmesi kısmet olmak).
- Birinin düğününde kalburla (elekle) ***su*** taşımak. (Bir yardıma karşılık olarak bir kimseye çok büyük bir yardımda bulunmamak)
- Birinin veya bir şeyin yüzü ***suyu*** hürmetine. (Birinin veya bir şeyin hatırına veya varlığına değer vermek)
- Bulaşık ***suyu*** gibi. (Kötü hazırlanmış, tadı tuzu olmayan **su**lu yiyecek ve içecek).
- Çapanoğlunun abdest ***suyu*** gibi. (Çok sulu, tatsız ve kötü görünüşlü olan içilecek şeyler)
- Çeliğe ***su*** vermek. (Çeliği özel bir biçimde hızla soğutarak daha çok sertleşmesini sağlamak. *"Yaptığı kısacık bıçaklar bile iki kat olur kırılmazdı, çeliğe su vermek sanatının yalnız ona mahsus bir sırrı idi." -Ö. Seyfettin.*
- Ekmek elden ***su*** gölden. (Kendisi çalışmayıp başkasının kazancıyla geçinme durumu anlamında kullanılan bir söz)
- Elini sıcak ***sudan*** soğuk ***suya*** sokmamak. (Hiçbir iş yapmamak*: "Anneciğim, hayatımı kazandığımda senin elini sıcak sudan soğuk suya sokturmam." -A. Kutlu.*

- Havanda ***su*** dövmek. (Boşuna uğraşmak)
- İmamın abdest ***suyu*** gibi. (Soğuk veya sıcak olması gerekirken ılık olan içecekler için kullanılan bir söz)
- Kalburla ***su*** taşımak. (Verimsiz, sonuçsuz bir işle uğraşmak)
- Keçesini ***sudan*** çıkarmak. (Zor olan bir işi, durumu yoluna koyarak rahatlamak)
- Kestane ***suyu*** gibi. (Sulu kahve).
- Kırk dereden (bin dereden) ***su*** getirmek. Bir işi yapmamak için bahaneler üretmek)
- Pişmiş aşa soğuk ***su*** katmak. (Yoluna girmiş olan bir işi bozmak)
- Saman altından ***su*** yürütmek. (Belli etmeden iş çevirmek, ortalığı karıştırmak)
- Sıkıp ***suyunu*** çıkarmak. (Sömürmek)
- ***Su*** gibi akmak;

  (1) Para, yiyecek vb. bol bol gelmek,

  (2) Zaman hızla geçmek.
- ***Su*** gibi terlemek. (Çok çalışıp terlemek)
- ***Su*** içinde. (En kötü şartlarda bile bu masa su içinde on bin lira eder)
- ***Su*** koyuvermek;

  (1) Sebze ve et pişerken suyunu salıvermek,

  (2)Argo- sözünde durmamak, cıvıtmak,

  (3) Vazgeçmek,

  (4) Beklenen görevi (işi) yapmamak.
- ***Su*** vermek;

  (1) bitkileri **su**lamak,

  (2) hayvanlara **su** içirmek,

  (3) insanlara içmek için **su** getirmek.
- ***Suya*** salmak. (Boşuna harcamak)
- ***Suyu*** kesilmiş değirmene dönmek. (İşlemez, yararsız duruma gelmek)
- ***Suyu*** seli kalmamak. (**Su**lu yemek kaynaya kaynaya **su**yu azalmak)
- ***Suyunu*** çekmek. (Tükenmek: “Paralar **su**yunu çekti. Fabrika da olduğu gibi Nihat’a geçti.” -N. F. Kısakürek)

SU İLE İLGİLİ GÜZEL SÖLER

Halk kültürümüzde iktisadi ve ticari hayatla ilgili söylenmiş birçok ***"güzel sözler"*** bulunmaktadır. Aşağıda bu sözlerden bazıları verilmiştir (www.subilgi.org , 13/07/2013):

- ‘‘***Su;*** akarsa nehir, düşerse şelale, durursa göl olur.” (İbrahim Sediyani)
- “Cömertlikte ve yardım etmede ***akar su*** gibi ol.” (Mevlana)
- “Taşı delen ***suyun*** kuvveti değil, damlaların sürekliliğidir.”
- “Sızıyı gideren ***su***. ***Suyun*** sızladığını kimseler bilmez…” (İsmet Özel)
- “Hayat okyanusundan içmeye hak kazanmış bir insan, sizin küçük ırmağınızdan da bir bardak su alabilir.” (Halil Cibran)
- “***Sular*** yükselince balıklar karıncaları yer, ***sular*** çekilince de karıncalar balıkları yer. Kimse bu günkü üstünlüğüne ve gücüne güvenmemeli. Çünkü kimin kimi yiyeceğine ***suyun*** akışı karar verir.”
- “İnanılmaz bir tufanın sonucu meydana gelmiş denize, sudan oluştuğu için aşığım. Ruhlarımız kadar akışkan, şekilsiz su, yerçekiminden baksa hiçbir şeyin tutsağı olmamıştır. Su, bedenimizi bütünüyle kucaklayarak bağrına basar, bedenimizin ağırlığından bizi kurtarır. Su, tüm yaşamın anası, varlığımızın hassas güvencesi.” (Jacques Yves Coustea)
- “Avucunuzun ayasına az bir miktar ***su*** alın ve bütün aralıklar kapanacak şekildesıkıca kapatın avucunuzu.Onu bir yumruk yapın. O ***bir damla su*** sizin bütün dikkatiniz ve tedbirinize rağmen çıkacak bir boşluk bulacaktır. İnsan da hayatta ***su*** gibi olmalı. Tehlike ve çaresizlikler karşısında her zaman Pratik ve alternatif bir çıkış bulacak kadar çok yönlü ve dinamik olmalı. ***Su*** gibi akmalı zihin.” (Bruce Lee)
- “Taşı delen suyun kuvveti değil, damlaların sürekliliğidir.”

SONUÇ

Su, öyle bir maddedir ki, bütün kültürlerde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle su, fizyolojik ihtiyaçlarımızı karşıladığı gibi kültürel ihtiyaçlarımızı da karşılamaktadır. İnsan yemeden belki haftalarca yaşayabilir fakat su içmeden ancak birkaç gün yaşamını sürdürebilir. Biyologlar “***susuz hayat olmaz"*** derler. Aynı zamanda bu sözü ***"susuz kültür olmaz"*** şeklinde ifade etmenin de doğru olacağı kanaatindeyim. Su, insanları temizler, canlandırır, zindeleştirir, güzelleştirir. Yani su bir ilaçtır. Öte yandan su, dilimizi,

edebiyatımızı, söylemlerimizi, ticari hayatımızı kısaca kültürümüzü zenginleştiren bir sihirli kelimedir. Bu nedenle, atasözlerinde, özdeyişlerde, güzel ifadelerde ve edebiyatımızda hep yer almıştır. *Susuz kültür yok olmaya mahkumdur.*

Kaynakça

Alkin, E., Yıldırım, K. ve Özer, M. (2009). İktisada Giriş, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1472, (Editör. Prof. Dr. İlyas ŞIKLAR).

Dinler, Z., (2002). Mikro Ekonomi, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.

http://www.forumlord.net/merak-edilenler/128569-suyun-onemi-nedir-kisaca.html#ixzz2bGjAg2gD, 07/08/2013.

http://www.subilgi.org/blog/su-ile-alakali-muhtelif-konular/su-ile-ilgili-guzel-sozler, 13/07/2013.

http://www.nkfu.com/su-ile-ilgili-deyimler-ve-anlamlari/, 13/07/2013.

http://www.nkfu.com/su-ile-ilgili-atasozleri-ve-anlamlari/, 13/07/2013.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Maslow_teorisi, 07/08/2013.

http://www.subilgi.org/blog/su-ile-alakali-muhtelif-konular/su-ile-ilgili-guzel-sozler, 01/10/2013.

UMTEB

STRATEJİK BİR ÜRÜN OLARAK TAHIL ÜRETİMİNİN EKONOMİDEKİ YERİ: 2000 YILLARI SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

Salih ÖZTÜRK [1], Hasan METE [2]

[1] Prof.Dr., Namık Kemal Üniversitesi (NKU) ,İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; TEKİRDAĞ

[2] Yrd.Doç.Dr., Namık Kemal Üniversitesi (NKU) ,Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu;

Özet

Tarım bir ekonomide en stratejik ve hayati sektördür. Ülkeler için vazgeçilmezdir. Bir ülkenin tarımda kendi kendine yeter olması oldukça önemlidir. Tarım sektörü içinde de tahıl üretimi, miktar ve değer olarak ekonomiye katkısı bakımından, bitkisel üretim içerisinde en üst sıralarda yer alır. Ayrıca tahıl üretimi çok geniş bir alanda gerçekleştirildiği için önemli bir istihdam kaynağıdır. Bunun yanında, tahıldan elde edilen ürünlerin üretimi de büyük oranda insan gücüne dayandığından tahıla dayalı gıda üretim sektörü çok sayıda farklı alanlarda iş olanakları oluşturmaktadır. Tahıllar, stratejik öneme sahip sanayi sektörüne girdi sağlamakta, ihracatı yapılarak toplam ihracata katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı stratejik bir ürün olan tahıl üretiminin bir ekonomideki yerini incelemek ve Türkiye ekonomisi bağlamında bir ekonomiye katkılarının somut olarak belirlenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Tahıl, Ekonomi, Türkiye

* Bu çalışma, Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Etkinliklere Katılım Destek Programı Kapsamında Desteklenmiştir.

THE PLACE OF CEREAL PRODUCTION IN THE ECONOMY AS A STRATEGIC PRODUCT: THE EXAMPLE OF TURKEY AFTER 2000s

Abstract

Agriculture is a strategic and vital sector in the economy. It is indispensable for the countries. It is very important that a country should be self-sufficient in agriculture. Within the agricultural sector, cereal production occupies one of the most significant positions in crop production, in terms of its the contribution to economy as quantity and value. Moreover, cereal production is an important source of employment as it is implemented in a very large area. In addition, since the production of cereal products is largely based on human power, the grain-based food production sector creates business opportunities in a variety of areas. Cereals provide inputs to the industrial sector with strategic priorities and contribute to total exports by exporting. The aim of this study is to examine the strategic position of cereal production in an economy and to determine its contribution to economies in the context of Turkish economy.

Keywords: Cereals, Economy, Turkey

1.Giriş

Tarım beslenme açısından ihtiyaç duyulan besin maddelerini üretmede hammadde kaynağıdır. İnsanoğlu yaşamını sağlıklı bir şekilde devam ettirmede tarımsal faaliyet sonucu elde edilmiş ürünlere ihtiyaç duyar. Her ülke beslenme açısından önemli ürünlerde kendi kendine yeterli olma gayreti içerisindedir (Kızılaslan, 2004).

Tarımsal faaliyet ülkelerde çok geniş alanlarda icra edilmektedir. Bu faaliyetler sırasında önemli miktarlarda iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle tahıl tarımı diğer bitkisel üretime kıyasla daha fazla ekim alanını gerektirmektedir. İnsanın hayatının devamı için gerekli besinleri karşılamada stratejik öneme sahip tahıl tarımı dünyada her ülke için vazgeçilmezdir.

Az gelişmiş ülkelerde tahıl üretimi ekonomik göstergelerde genellikle üst sırada yer almaktadır. Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomiye katkı bağlamında daha alt sıralarda yer bulabilmektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde işgücü fazlalığı vardır. Bu önemli orandaki iş gücünü istihdam etmek önemli bir problemi oluşturmaktadır. Bu problemin çözümünde tarımsal faaliyetler ilk sırada yer almaktadır. Genel olarak bu ülkelerde tarımsal faaliyetler ve özellikle tahıl üretimi önemli bir istihdam kaynağıdır. Ayrıca bu ülkelerde ekonomik kalkınmaya katkısı da yadsınamayacak oranda olmaktadır.

Tahıllar insanların enerji ve protein ihtiyaçlarını karşılamada temel besin görevini yüklenmektedir. Bitkisel ürünlerin biyolojik değerleri hayvansal ürünlere kıyasla daha düşük olduğu bilinmektedir. Ancak bitkisel ürünlerin hayvansan ürünlere göre daha ekonomik olması alt gelir gruplarının tahıl ürünlerine ulaşmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu çalışmada stratejik bir ürün olan tahıl üretimi incelenmiş ve Türkiye ekonomisindeki yeri araştırılmıştır.

2.Stratejik bir Ürün Olarak Tahıl

Tahıllar tür ve çeşitliliği yönünden çok zengindir. Bu nedenle çok farklı ekolojik ortamlara uyum sağlamış bir çok çeşitleri vardır. Bu çeşitlilik ekvatoral kuşaktan soğuk kuşağa ve alçak ovalardan yüksek platolara kadar çok geniş bölgelerde tahıl tarımı yapılmasına zemin hazırlamıştır (Koday, 2000). Tahılların çok farklı yelpazede üretilebilmesi dünya üzerinde ekim alanlarının çok geniş olmasına neden olmuştur.

Ülkemizde tahıl üretiminin tarihçesi hakkında çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Türkiye, özellikle Anadolu tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Bu uygarlıklarda tarımsal faaliyetler, bölgenin iklim çeşitliliği nedeniyle çok çeşitli alanlarda yoğun bir şekilde yapılmıştır. Bu uygarlıkların en önemlileri, Asurlar, Hititler, Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar olmuştur (Yavuz, 2005).

2008 yılı dünya tahıl üretiminin büyük bölümü (%42,4) Asya kıtasında gerçekleştirilmiştir. Asya kıtasının ardından ikinci sırada Avrupa kıtası (%21,9), üçüncü sırada

Kuzey Amerika (%20) yer almıştır. 2009 yılı dünya hububat üretiminde sıralama değişmemiş olup, Asya kıtası %44,2 pay alarak ilk sıradaki yerini korurken, Avrupa kıtası %20,3, Kuzey Amerika %19,7 pay almıştır (Anonim, 2010).

Türkiye ekonomisi 2000'li yıllarda tarıma dayalı olarak gelişmektedir. Tarım sektöründe çalışanların oranı diğer sektörlere kıyaslandığında önde gittiği görülmektedir. Bununla beraber tarımsal üretimin milli gelirdeki payı yıldan yıla düşmektedir.

2000 yılında tarımın iş gücü içerisindeki payı hala yüzde 35'tir. Tarımın gayrısafi yurtiçi hasıla (GSYİH) ya da milli gelir içerisinde payı ise İkinci Dünya Savaşı'na kadar yavaş ve sonra daha hızlı bir biçimde, 1880'de yüzde 56'dan 1950'de yüzde 53'e ve 2000'de yüzde 13'e düşmüştür (Pamuk,2009).

Buğday Türkiye için hem politik hem de ekonomik açıdan en önemli tarımsal üründür. Türkiye'de her yıl 4 milyondan fazla çiftçi buğday üretir. Buğday; çiftçiler için temel tahıl ürünü ve Türk tüketicileri için temel besin öğesidir. Türkiye'de üretilen toplam buğdayın % 64'ü satılır. Geri kalanı ev tüketimi için kullanılır. Tahıllar, tarla mahsullerinin değerinin % 50'sini ve toplam mahsullerin değerinin % 30'undan biraz üstünü oluşturur. Buğday, tarla mahsullerinin değerinin yaklaşık % 34'ünün ve toplam mahsullerin değerinin yaklaşık % 21'ini oluşturur. Alan büyüklüğü, üretim ve üretim değeri açısından buğday; en önemli tek tarla mahsulüdür (Çetinkaya, 2012). Bu da Türk insanının geçmişten bu yana buğday tarımını ısrarla sürdürdüğünü göstermektedir.

Günümüzde tahılların tam dane olarak tüketiminin besin değeri açısından daha yarayışlı olduğunun ortaya çıkmasıyla tüketimin bu teşvikini gündeme getirmiştir. Böylece tahılların tüm dane olarak tüketilmesi ekonomik açıdan da fayda sağlamıştır.

Rafine gıdaların birçok rahatsızlığa neden olduğu kanısına varılmasından sonra, tüm dünya az girdili doğal ve ekolojik gıdalara ilgisini arttırmış, bunlardan erişilebilirliği en kolay ve ucuz olan tam tane tahıllar büyük önem kazanmıştır (Elgün, 2008).

Son yıllarda özellikle , enzim ve fermantasyon teknolojisindeki hızlı gelişmeler dünyada başta mısır, pirinç ve buğday gibi tahılların üretiminde kullanılması üretim artışlarına sebep olmuştur (Kaynar, 2009).

3.Tahıl Üretiminin Dünya Ekonomisindeki Yeri (2000'li yıllar sonrası)

Dünyada en fazla yetiştirilen ve ekonomik değeri olan tahıllar buğday, arpa, mısır, yulaf ve çavdardır. Dünyada tahıl üretim miktarları GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Aralık 2013 Tahıl Raporunda belirtilmiş olup tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Dünya tahıl üretim miktarları (bin ton) (Anonim 2012)

Ürün	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013[2]	2013-2014[3]
Buğday	683.659	686.743	652.285	697.155	655.270	705.378
Arpa	155.073	150.852	122.607	134.290	129.320	140.096
Mısır	800.640	824.168	831.679	883.281	858.778	957.146
Yulaf	25.666	23.419	19.750	22.480	21.010	22.493
Çavdar	17.298	17.523	11.410	12.185	14.164	15.637
Diğer[1]	562.411	540.253	562.808	568.129	574.153	588.180
Toplam	2.244.747	2.242.958	2.200.539	2.317.520	2.252.695	2.428.930

Kaynak: USDA PSD TABLOLARI, 2013.

[1] Diğer;Darı, Karma Hububat, Değirmenlenmiş Pirinç, Sorgum.

[2] Ağustos Ayı Tahmini (18.08.2013)

[3] Ağustos Ayı Öngörüsü (18.08.2013)

Dünya tahıl üretimi 2008 ile 2010 yılları arasında az da olsa bir düşüş gösterirken 2011 yılından sonra artış meydana gelmiştir. Bu artış dünyada geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlayanlara kimsen bir rahatlama getirirken özellikle yeterli beslenme ve açlık ile mücadelede önem arzetmektedir.

Özellikle mısır üretimi dünyada sürekli artış gösteren ve üretimde ilk sırada yer alan önemli tahıllardan biridir. (Tablo 1) incelendiğinde 2008 ile 2012 yılları arasında her yıl

üretimde sürekli artış kaydetmiş 2012-2013 döneminde biraz düşüş yaşanmakla beraber 2013-2014 de yeniden yükselişe geçen tahılın mısır olduğu görülecektir. Mısır tahılının sanayide çok farklı alanlarda hammadde olarak kullanılması bu artışa neden olmaktadır.

Dünyada tahıl ürünlerinde üretimin tüketimi karşılaması konusunu ele aldığımızda (Tablo 2)'de de görüleceği gibi genellikle bir dengenin var olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca bu denge ihracat ve ithalat arasında da vardır. Bu da tahıl üretimi ile arz ve talebin yakın ilişkisini ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Dünya tahıl bilgileri(bin ton)[1] (Anonim 2012)

	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013[2]	2013/2014[3]
Üretim	2.244.747	2.242.958	2.200.539	2.317.520	2.252.695	2.428.930
Tüketim	2.152.157	2.190.920	2.226.852	2.280.735	2.299.634	2.386.883
İhracat	286.401	290.833	284.276	343.495	298.553	326.761
İthalat	275.462	276.808	280.326	312.939	305.964	316.389

Kaynak: USDA PSD Tabloları, 2013.

[1] Buğday, Mısır, Arpa, Darı, Karma Hububat, Değirmenlenmiş Pirinç, Yulaf, Çavdar, Sorgum.

[2] Ağustos Ayı Tahmini (18.08.2013)

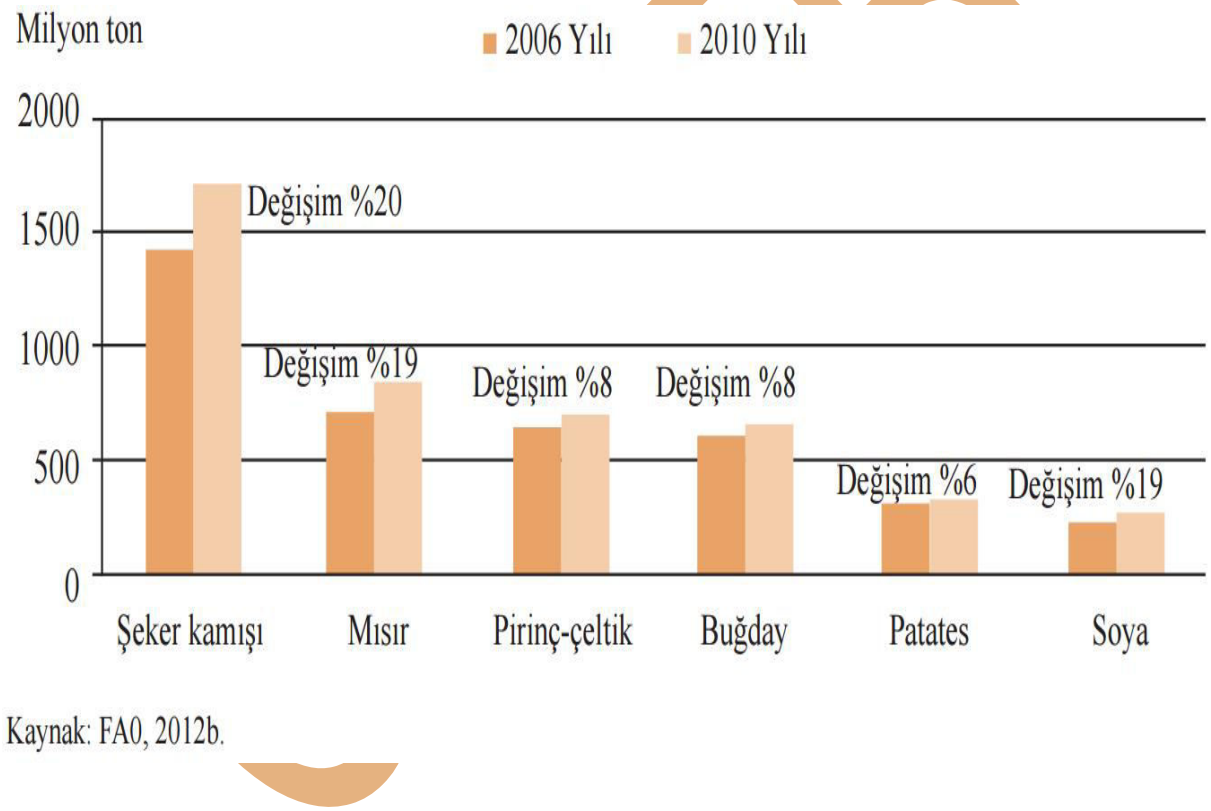
[3] Ağustos Ayı Öngörüsü (18.08.2013)

(Tablo 2) incelendiğinde 2008 ile 2014 yılları arasında dünya tahıl üretiminin genellikle tüketimden fazla olduğu görülecektir. Bu da genel anlamda bir kıtlığın şu an için sözkonusu olmadığını göstermektedir. Dünyada tahıl ihracatının ithalatından genellikle fazla olması ülkelerin üretim fazlalığını diğer ülkelere pazarlamada sıkıntı çekmediklerini anlamına gelir.

Öte yandan dünyada endüstriyel tahıl kullanımındaki artışın, tahıl tüketim miktarlarına yansıması ve ileride yeterli beslenme sorunlarını beraberinde getireceğinden endişe edilmektedir. Bu endişenin giderilmesinde tahıl kökenli yakıt üretiminin kısıtlanması veya tamamen engellenmesi beklentisi yaygınlaşmaktadır.

Ayrıca tahıllardan hayvan yemi olarak yararlanma çok eskiye dayanan bir uygulamadır. Hayvancılık sektörünün yem talebi baskısı ile ancak yem sektöründe değerlendirilebilecek düşük kaliteli tahılların ekim alanlarında değerlendirilmesi, ekonomik anlamda katma değer oluşturmakla beraber tahıl tüketiminin insan beslenmesinin dışına kaydırması dikkatle izlenilmesi gereken durumlardan birini oluşturmaktadır.

Dünyada tahıl üretiminde şekil 1'de de görüleceği gibi 2006 ile 2010 yılları arasında mısırda % 19, pirinç-çeltikte % 8 ve buğdayda % 8' lik bir üretim artışı vardır. Ekonomik olarak tahıl üretimindeki bu artış anlamlıdır. Ancak bu artışın istenilen düzeyde anlamlı olması tamamının insan beslenmesinde kullanımı ile mümkün olabilecektir.

Şekil 1: Dünya'da Üretimi En Çok Yapılan Bitkisel Ürünler (Anonim 2014)

Tahıl, dünya ticaretinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır. 2004 yılında dünya toplam tahıl üretimi 1.9 milyar ton olup, bu miktarın yaklaşık % 30'luk bir kısmı ticarete konu olmaktadır (ÇAKMAK, 2014). Tahıl ürünlerinin ticaretinin arttırılması dünya ekonomisine katkısı açısından anlamlıdır. Böylece tüketim fazlası ürünler ihtiyaç duyulan ülkelerce satın alınarak yeterli ve dengeli beslenmede istenilen tahıl ürünlerini kolayca bulabilmek mümkün olacaktır.

Tam tahıllı ürünlerin tüketiminin arttırılması hem sağlık hem de tahılların tamamının insan beslenmesinde değerlendirilmesi açısından gereklidir.

Tam tahılların günlük diyette düzenli olarak tüketilmeleri kardiyovasküler hastalıklar, tip 2 diyabet, şişmanlık ve çeşitli kanser türleri gibi bulaşıcı olmayan kronik hastalıkların oluşma riskini azaltmaktadır. Tahıl bileşenlerinin hastalıkların önlenmesi ve tedavisindeki olumlu etkilerinden faydalanmak için tahıl tanesi rafine edilmeden tüketilmelidir (Şanlıer,2013).

4.Tahıl Üretiminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Türkiye'de tahıl üretimi, teknolojinin gelişimi ve bilinçli tarım uygulamaları çerçevesinde yıllar itibariyle mevsimsel şartlara bağlı olarak ara ara değişkenlik göstermekle beraber genellikle artış göstermiştir.

Tablo 3: Türkiye'de Tahıl Üretimi (Ton)

Yıllar	Toplam	Buğday	Arpa	Mısır	Çeltik	Çavdar	Yulaf
2006	34 642 986	20 010 000	9 551 000	3 811 000	696 000	271 000	208 787
2007	29 256 990	17 234 000	7 306 800	3 535 000	648 000	240 540	189 099
2008	29 287 281	17 782 000	5 923 000	4 274 000	753 325	246 521	196 099
2009	33 577 151	20 600 000	7 300 000	4 250 000	750 000	343 330	218 286
2010	32 772 550	19 674 000	7 250 000	4 310 000	860 000	365 560	203 870
2011	35 202 073	21 800 000	7 600 000	4 200 000	900 000	365 750	218 040
2012	33 377 430	20 100 000	7 100 000	4 600 000	880 000	370 000	210 000
2013	37 489 268	22 050 000	7 900 000	5 900 000	900 000	365 000	235 000

	32 714		6 300				
2014	157	19 000 000	000	5 950 000	830 000	300 000	210 000
	38 637		8 000				
2015	138	22 600 000	000	6 400 000	920 000	330 000	250 000

Kaynak: TUİK 2016

Ülkemizde son on yılda (Tablo 3) yıllık ortalama olarak buğdayda 20 milyon ton, arpada 7,4 milyon ton, mısırda 4,7 milyon ton, çeltikte 813 bin ton, çavdarda 320 bin ton ve yulafta 214 bin ton üretim gerçekleşmiştir. Tahılların ortalama tahıl üretim 33,7 milyon tona ulaşmıştır. Ülkemizde tahıl üretiminde kullanılan alanlarda 2006 ile 2015 yılları arasında bir dalgalanma yaşanmıştır. Bunun nedeni ekim alanlarının daha fazla gelir getiren diğer tarımsal faaliyetlerde veya nadasa bırakılarak değerlendirilmiş olmasıdır. Aynı dönemde buğday üretimi de yıllar itibariyle dalgalanma yaşanmış ve 2015 yılında 22.6 milyon ton ile üretimde zirve yapılmıştır. Arpada genellikle düşüş yaşanmış, mısır ve çeltikte sürekli artan bir üretim gerçekleşmiştir. Çavdar ve yulaf üretiminde ise iniş ve çıkışlar yaşanmıştır.

4.1. Buğday Üretimi

Buğday bitkisinin orijini hakkında araştırmacılar arasında tam bir görüş birliği sağlanamamıştır. Fakat çok büyük bir olasılıkla bugünkü buğdayların orijinin Anadolu toprakları olduğu buradan diğer Akdeniz ülkelerine yayıldığı kabul edilmektedir (Özkaya, 2005).

Tablo 4: Buğday Üretimi Sıralaması

Sıralama	Ülke	(Ton)
1	**Çin**	**115.180.303**
2	**Hindistan**	**80.710.000**
3	**ABD**	**60.102.600**
4	**Rusya**	**41.507.600**
5	**Fransa**	**38.207.000**
6	**Almanya**	**24.106.700**
7	**Pakistan**	**23.310.800**
8	**Kanada**	**23.166.800**
9	**Avustralya**	**22.138.000**

10	**TÜRKİYE**	**19.660.000**

Kaynak: Bayraktar, 2012

Buğday üretiminde Çin açıkara ilk sırayı almakla beraber Türkiye onuncu sıradadır (Tablo 4). Ülkemiz buğday üretiminde yıllardır kendi kendine yetecek bir üretim gerçekleştirmektedir. Buğday üretimi ve stoğunun stratejik öneme sahip olduğu düşünüldüğünde bu durum önemli bir kazanımdır.

Buğday; başta çeşitli fırın ürünleri olmak üzere bisküvi, makarna, kek vb. bir çok ürünün de hammaddesidir. Bu da ekonomik anlamda katma değer oluşturmaktadır.

Türkiye'de fert başına tüketilen ekmek 400 gr dolayındadır ve bu miktarla ülkemiz dünyada en fazla ekmek tüketen ülkelerden biridir. Ayrıca tüketilen enerjinin % 66'sını tahıl ve % 56'sını ise tek başına ekmek karşılamakta, alınan proteinin % 50'sini ekmekten sağlanmaktadır (Özkaya, 2008).

Karbonhidratların düzenli miktarda günlük olarak diyette alınması önem taşır. Zira beyin sinir hücreleri ile gelişmekte olan kırmızı kan hücrelerinin sentezi veya fonksiyonları için enerji kaynağı olarak glukoza ihtiyaç vardır (Demirci, 2014).

4.2. Arpa Üretimi

Arpa üretimi son yıllarda dünyada gelişme kaydederken ülkemizde de buna paralel olarak yıldan yıla artış sağlamıştır. (Tablo 5)'te 2012 yılı itibariyle bazı dünya ülkelerinin arpa üretimleri ile ülkemizin gerçekleştirdiği üretim miktarları sırası ile verilmiştir.

Tablo 5: Arpa Üretimi Sıralaması

Sıralama	Ülke	(Ton)
1	Almanya	10.412.100
2	Fransa	10.102.000
3	Ukrayna	8.484.900

4	Rusya	8.350.020
5	İspanya	8.156.000
6	Avustralya	7.294.000
7	TÜRKİYE	7.240.000

Kaynak: Bayraktar, 2012

Arpa buğdaygillerden taneleri malt ve yem olarak kullanılan önemli bir tahıl bitkisidir. Tarih öncesi devirlerdeki en önemli kültür bitkilerinden biri olmakla birlikte, ekonomik önemi olan bitkilerin başında gelmektedir (Saisho 2007). Arpa unu ayrıca insan beslenmesinde de kullanılmaktadır. Türkiye arpa üretiminde yaklaşık 7 milyon ton üretim ile dünyada yedinci sırada yer almaktadır (Tablo 5). Arpa neolitik dönemden itibaren milyonlarca insan tarafından önemli bir besin kaynağı olarak tüketilmiş olsa da, bugün daha çok hayvan yemi ve bira yapımında kullanılmaktadır. 1980'lerde Avrupa ve Amerika'da besin değerinin anlaşılmasıyla gıda sektörüne yeniden girmiştir. Ancak, Asya ve kuzey Afrika'daki bazı kültürlerde arpanın gıda sektöründeki yeri eski çağlardan beri değişmemiştir. Bunun yanı sıra, buğdayın ekilemediği kutup bölgelerinde ve yüksek dağlık bölgelerde arpa ekilerek besin maddesi olarak kullanılmaktadır. Bugün dünyada ekimi yapılan arpanın % 65'i hayvan yemi olarak, % 33'ü maltlık olarak bira ve viski yapımı ile biyodizel üretiminde, % 2'si de insan besini olarak gıda endüstrisinde kullanılmaktadır. Türkiye'de ise tüketimin % 90'ı hayvan yemi olarak, kalan kısmı maltlık olarak bira sanayinde ve gıda endüstrisinde kullanılmaktadır. Gıda endüstrisinde kullanılan oran çok düşük olup, bira sanayinde kullanılan oran her geçen yıl artmaktadır (Anonim.,2017).

4.3. Mısır Üretimi

Dünyada mısır üretiminde en büyük üretici açık ara Amerika Birleşik Devletleridir. Dünya mısır üretimi sıralamasının verildiği (Tablo 6) incelendiğinde ABD'den sonra sırasıyla Çin, Brezilya, Meksika ve Arjantin'in geldiği, Türkiye'nin ise mısır üretiminde dünya sıralamasında yirmiüçüncü sırada olduğu görülecektir.

Tablo 6: Mısır Üretimi Sıralaması

Sıralama	**Ülke**	**(Ton)**
1	**ABD**	**316.165.000**
2	**Çin**	**177.540.788**

3	**Brezilya**	**56.060.400**
4	**Meksika**	**23.301.900**
5	**Arjantin**	**22.676.900**
23	**TÜRKİYE**	**4.310.000**

Kaynak: Bayraktar, 2012

Mısır güneş enerjisini en iyi şekilde kullanan ve birim alandan en fazla kuru madde üreten tahıldır. Ülkemizde tahıllar grubu içerisinde buğday ve arpadan sonra en geniş ekim alanına ve üretime sahiptir. Mısır onlarca kullanım amacı olan ve pek çok endüstri kolunun hammaddesi olan popüler bir kültür bitkisidir. Tahıllar içerisinde birim alan verimi en yüksek cinstir. Mısır üretimimiz 2013 yılı itibari ile ülke ihtiyacını karşılayacak düzeye ulaşmıştır. Ülkemizin mısır üretiminin 2013 yılında 5.9 milyon ton olmuştur. Bu rakam 2015 yılında rekor bir seviyeye ulaşarak 6.4 milyon ton olmuştur. Ülkemizde üretimi yapılan mısır çeşidi sayısı 2016 yılı başı itibari ile tescilli ve üretim izinli dahil olmak üzere 326'ya ulaşmıştır. Bu durum mısırın ülke tarımında buğdaydan sonra en önemli ürün haline geldiğinin göstergesidir(Soylu, 2016).

4.4. Çeltik Üretimi

Dünya çeltik üretiminde Çin diğer yetiştirici ülkelere kıyasla açık ara önde gitmektedir. (Tablo 7) dünyada bazı ülkelerin 2012 yılı itibariyle çeltik üretim miktarlarını sıralamaktadır.

Tablo 7: Çeltik Üretimi Sıralaması

Sıralama	Ülke	(Ton)
1	Çin	197.212.010
2	Hindistan	120.620.000
3	Endonezya	66.411.500
4	Bangladeş	49.355.000
5	Vietnam	39.988.900
38	TÜRKİYE	860.000

Kaynak: Bayraktar, 2012

Bileşiminde az miktarda protein bulundurmasına karşın beslenme için gerekli amino asitlerce zengin olması nedeniyle çeltik, insan beslenmesinde buğdaydan sonra en çok kullanılan tahıl ürünüdür. Aynı zamanda dünyadaki insanların yarıdan fazlasının da ana besin kaynağıdır.Su içerisinde çimlenebilen tek tahıl cinsi olan ve suda erimiş oksijeni kullanarak gelişen çeltik, tuzlu ve alkali arazilerde yetişebilmesi, bu arazilerin ıslahında etkili olması ve bu topraklardan ekonomik verim alınması açısından, Türkiye dahil birçok ülkenin tarımında önemli bir yere sahiptir.Günümüzde çeltik üretiminde yalnız kendine yeterlilik potansiyeli olan bir ülke olan Türkiye, sürekli artan üretim miktarıyla gelecek yıllarda pirinçte kendi kendine yeter bir ülke olma yolunda ilerlemektedir. Türkiye`de pirinç üretimindeki artışın en önemli nedeni, özellikle son 10 yılda önemli oranda artan verimliliktir. Türkiye`nin 1980`lerde pirinç üretimi 100 bin ton, kişi başına tüketimi ise 3,2 kg dolaylarında iken; 2012 yılında üretim 528 bin tona, kişi başına tüketim ise 8-9 kg`a (yıllık toplam pirinç tüketimi yaklaşık 600 bin ton) çıkmıştır. TÜİK verilerine göre; 2013 yılında 111 bin hektarlık alanda çeltik ekimi yapan Türkiye, 900 bin ton (pirinç karşılığı 540 bin ton) çeltik üretimi gerçekleşmiştir (Anonim., 2015).

Çeltik pirincin kabuklu halidir. Selülozik yapıdaki kabuk tabakası kalın olduğundan elde edilen pirinç miktarı bir hayli düşük olmaktadır. Türkiye çeltik üretimi ile dünyada otuzsekizinci sırada yer almaktadır (Tablo7).

4.5. Çavdar Üretimi

Çavdar lif oranı yüksek bir tahıl bitkisidir. Çok çeşitli ürünlerin yapımında hammadde olarak kullanılmaktadır. Ayrıca büyük oranda hayvan yemi olarak da değerlendirilmektedir. (Tablo 8)'de dünyada en fazla çavdar üreten yedi ülke sıralanmıştır.

Tablo 8: Çavdar Üretimi Sıralaması

Sıralama	Ülke	(Ton)
1	Polonya	3.270.300
2	Almanya	2.903.470
3	Rusya	1.635.630
4	Belarus	735.399

5	Çin	650.000
6	Ukrayna	464.900
7	TÜRKİYE	365.560

Kaynak: Bayraktar, 2012

Dünyada çavdar üretimi yılda ortalama 15 milyon ton civarındadır. Doğu Avrupa ülkelerinde ve Almanya Federal Cumhuriyeti'nde de geniş çapta çavdar üretimi yapılır. Türkiye'de 1960 yılında 650 bin hektar olan çavdar ekim alanı 1987'de 242 bin hektara kadar düşmüştür. Bu alandan elde edilen ürün 1987 verilerine göre 380 bin ton dolayındadır. 85 bin tonu geçen üretimiyle Kayseri ilk sırada yer alır. Niğde, Sivas, Yozgat, Nevşehir ve Konya öteki önemli çavdar üreticisi illerdir (Anonim., 2017).

Dünyada çavdar üretiminde liderlik Polonya'dadır. 30 milyon ton yıllık dünya çavdar üretiminin yaklaşık % 11'ini tek başına üretmektedir. Bunu sırasıyla Almanya, Rusya, Belarus, Çin ve Ukrayna izler. Çavdar üretiminde son yıllarda dalgalanma yaşayan ülkemiz 2012 yılında yaklaşık 370 bin ton çavdar üretimine ulaşarak dünyada yedinci sırada yer almıştır (Tablo 8).

4.6. Yulaf Üretimi

Yulaf üretimi dünyada yılda yaklaşık 30 milyon ton civarındadır. Ülkemiz yulaf üretimi itibariyle geri durumdadır. Dünya sıralamasında ilk beş sırayı başta Rusya olmak üzere sırasıyla Kanada, Avustralya, Polonya, Amerika Birleşik Devletleri paylaşmaktadır (Tablo 9).

Tablo 9: Yulaf Üretimi Sıralaması

Sıralama	Ülke	(Ton)
1	Rusya	3.219.800
2	Kanada	2.297.600
3	Avustralya	1.374.000

4	Polonya	1.334.400
5	ABD	1.178.470
22	TÜRKİYE	203.870

Kaynak: Bayraktar, 2012

Dünya yulaf üretiminde Rusya'nın payı yüzde 23,51'i, Kanada'nınki yüzde 13,22'yi buluyor. Üretimin 3'te 1'inden fazlasını Rusya ve Kanada karşılıyor. Türkiye'nin payı yüzde 0,96 düzeyinde kalıyor (Bayraktar, 2014).

Türkiye 2012 yılı itibariyle yulaf üretiminde yaklaşık 200 bin ton üretimle dünya sıralamasında yirmi ikinci sırada yer almaktadır (Tablo 9).

Yulaf dünyada ve ülkemizde başta bisküvi üretimi olmak üzere birçok gıdanın üretiminde hammadde olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra üretim fazlası hayvan yemi olarak değerlendirilerek ekonomiye katkı sağlanmaktadır.

5.Sonuç

Tahıl üretimi dünyada ve ülkemizde son derece stratejik öneme sahip bir tarımsal faaliyettir. Dünyada devam eden savaşların yanı sıra başta Afrika ülkeleri olmak üzere açlık ile mücadelenin yapıldığı birçok ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin başlıca problemleri günlük kalori ihtiyacını karşılayacak gıdaların teminidir. Bu gıdaların üretiminde en yaygın tahıllar hammadde olarak kullanılmaktadır.

2000 yılları sonrası dünya tahıl üretimi yıllık 2-2,5 milyar ton aralığında seyretmektedir. Tüketim ise yıllık 2-2,4 milyar ton aralığındadır. Bu rakamlar gösteriyor ki üretim miktarları tüketim miktarlarından fazladır. O halde açlık çeken ülkelerin durumu nasıl açıklanabilir? Bu ülkelerde tahıl üretimi yetersizdir ve tahıl ithal etmek için yeterli kaynakları yoktur. Yapılması gereken üretim fazlası tahıla sahip ülkeler ihtiyaç sahibi ülkelere karşılıksız olarak tahıl yardımında bulunmalarıdır. Bu yardımlar halen yapılmakla birlikte henüz yeterli değildir.

Dünyada üretilen tahıl miktarının yaklaşık % 10'u ihracat ve ithalatta kullanılmaktadır. Ekonomik anlamda önemli olan tahıl ihracat ve ithalatının oransal olarak arttırılması, tahıl tarımı yapan ülke ve insanlarının gelir seviyelerinin artışına neden olacaktır.

Ülkemiz uzun yıllardır tahıl üretiminde kendi kendine yeter ülkeler arasındadır. Üretim fazlası ve genellikle kalitesi düşük tahılları az gelişmiş ülkelere ihraç ederken başta buğday olmak üzere kalitesi yüksek tahıl ithalatı da yapmaktadır. Bu da kaliteli ve standart fırın ürünlerinin yapımında büyük önem arzetmektedir.

Buğday üretimi son yıllarda dünya üretimi ortalama 700 milyon ton civarındadır. Ülkemizde ise yıllık ortalama 22 milyon tondur. En stratejik tahıl grubundan olan buğday üretimi mevsimsel şartlardan fazlaca etkilenmektedir. Bu nedenle üretimin azalması durumu da dikkate alınarak bir önceki yıldan yeter miktarda buğday bir sonraki yılın buğdayı hasad edilene kadar uygun depolama şartlarında stokta bulundurulması son derece önemlidir.

Arpa üretiminde son yılların dünya ortalaması yıllık 150 milyon civarında olmaktadır. Türkiye'de arpa üretimi son on yıl ortalaması yaklaşık 8 milyon tondur. Bu da dünya ortalamasının yaklaşık % 5'ine karşılık gelmektedir. Arpa birçok ürünün yapımında hammadde olarak kullanılabildiği için üretimin arttırılması ekonomik açıdan önemli katkıda bulunacaktır.

Mısır üretimi dünyada son yılların ortalaması olan yıllık yaklaşık 900 milyon ton ile en fazla üretilen tahıldır. Ülkemizde de mısır üretimi son on yılda üretimi sürekli artarak 6,4 milyon tona ulaşılmış olması sevindirici bir gelişmedir. Mısır, bir çok sanayi dalında kullanılabilen son derece stratejik bir tahıldır. Bu nedenle hem dünyada hem de Türkiye'de bundan sonraki yıllarda da üretimin sürekli artacağı tahmin edilmektedir.

Dünya çeltik üretiminde önemli gelişme kaydetmiştir. Ülkemizde çeltik üretimi yıllık 900 milyon ton civarındadır ancak bu rakamlar tüketimi tam olarak karşılayamadığından bir miktar çeltik ithalatına ihtiyaç duyulmaktadır. Çeltik üretim alanlarını arttırmamız bu alanda yeni iş olanaklarını da sağlayacağından önemlidir.

Yulaf üretiminde son yılların dünya ortalaması yaklaşık 23 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde ise ortalama 230 bin ton civarında bir üretim yakalanmıştır. Yulaf üretiminin arttırılması gerekmektedir.

Çavdar üretiminde yaklaşık 15 milyon ton dünya ortalaması bulunmaktadır. Türkiye ise yaklaşık 350 bin ton yıllık ortalama ile iyi bir durumdadır.

Sonuç olarak son derece stratejik bir tarımsal ürün olan tahıl grubu hem dünyada hem de Türkiye'de üretimlerinin arttırılması gerekmektedir. Ancak sadece miktarca üretimin arttırılması tek başına yeterli olmaz. Özellikle kaliteli tohum çeşitlerinin tercih edilerek üretiminin teşvik edilmesi son derece önemlidir.

Kaynakça

Anonim, (2010). Tahıl Sektör Raporu. Orta Anadolu İhracatçılar Birliği. Temmuz 2010. S.3.

Anonim, (2015). "Türkiyede Çeltik Üretimi ve İthalatı". **http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=23114&tipi=17&sube=0** adresinden 24 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Anonim, (2016). TUİK. Türkiye İstatistik Kurumu. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alan ve Üretim Miktarları (Seçilmiş Ürünlerde). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 adresinden 24 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Anonim, (2017). Arpa. https://tr.wikipedia.org/wiki/Arpa adresinden 24 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Anonim. (2017). Çavdar. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87avdar adresinden 24 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Bayraktar, Ş., (2012). Türk Tarımı Dünya Sıralamasında Başa Güreşiyor, http://www.tzob.org.tr/Bas%C4%B1n-Odas%C4%B1/Haberler/ArtMID/470/ArticleID/70/T252rk-tar%C4%B1m%C4%B1-d252nya-s%C4%B1ralamas%C4%B1nda-ba%C5%9Fa-g252re%C5%9Fiyor adresinden 24 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Bayraktar, Ş.,(2014). Yulaf Üretiminde Artış.

http://www.tzob.org.tr/Bas%C4%B1nOdas%C4%B1/Haberler/ArtMID/470/ArticleID/826/Yulaf-252retiminde-art%C4%B1%C5%9F adresinden 24 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Çakmak, N., (2014). "Dünyada ve Türkiye'de Tahıl",http://www.istemiparman.com.tr/dunyada-ve-turkiyede-tahil/ adresinden 18 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Demirci, M., (2014). *Gıda Kimyası*. Karbonhidratlar. s.6

Çetinkaya., Ş., (2012). Türkiye'nin Son On Yıllık Buğday Üretimindeki Miktar-Fiyat İlişkisinin Ekonometrik Analizi: Koyck-Almon Tekniği . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Journal of the Human and Social Science Researches | 2012 | Cilt.1, Sayı: 4 – Volume.1, Issue: 4. S:52-66.

Elgün, A., Demir, M.K., (2008). Tam Buğday Unu ve Fonksiyonel Özellikleri. Türkiye 10. Gıda Kongresi; 21-23 Mayıs 2008., Erzurum. S.49-52.

Kaynar, P.,(2009). Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)'A Genel Bir Bakış. Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi. 2009., 66 (4): 177-185.

Kızılaslan, H., (2014). Dünya'da ve Türkiye'de Buğday Üretimi ve Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması. GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 2004, 21 (2), 23-38.

Koday, Z., (2000) Türkiye'nin Tahıl Üretimi. Türk Coğrafya Dergisi. Sayı:35. S-299-320.

Özkaya, H., ve Özkaya B., (2005). Öğütme Teknolojisi. Gıda Teknolojisi Derneği Yayınları. S.1.

Özkaya, H., (2008). Gıda Teknolojisi El Kitabı. Kimya Mühendisleri Odası Yayınları. S.157.

Pamuk, Ş. (2009). Türkiye'de Tarım ve İktisadi Gelişme: 1980-2000. Mülkiye 2009. Cilt XXXIII Sayı:262.S.63-76.

Saisho, D, P, and Michael D. (2007). "Molecular Phylogeography of Domesticated Barley Traces Expansion of Agriculture in the Old World". Genetics 177: 1765–1776.

Soylu, S., (2016). "Türkiye'deMısır Üretimi"
http://www.agrotimeyayincilik.com.tr/2016/05/10/turkiyede-misir-uretimi-rekora-ulasti/
adresinden 24 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Şanlıer, N., (2013), "Tam Tahıllar ve Sağlık=Ekmek", TSE Standart Ekonomik ve Teknik Dergi. 615;70-75

Yavuz, F., (2005). Türkiye'de Tarım. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. S1-2

SURİYELİ MÜLTECİLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ*

Salih ÖZTÜRK [1], Selen ÇOLTU [2]

[1] Prof. Dr., Namık Kemal Üniversitesi (NKU), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; TEKİRDAĞ

[2] Yüksek Lisans Öğrencisi Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; TEKİRDAĞ

Özet

Günümüzde adını sıkça duyduğumuz Suriyeli mültecilerin 2011 yılından bu yana ülkelerindeki iç karışıklık nedeniyle ülkelerini terk ettikleri ve komşu ülkelere sığındıkları görülmektedir. Yaşanan bu karışıklık nedeniyle Suriyeli mülteci akını Suriye'deki olayları diğer bölgelere taşımakta etkin rol oynamaktadır. Komşu ülkeler her gecen gün artan mülteci kriziyle başa çıkmada tek başlarına yeterli olamamaktadırlar. Mülteci sorunun Toplumların ve bireylerin hayatlarında onarılmaz yaralar açmaya devam etmesi sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır.

Bu bağlamda gerek mesafe yakınlığı gerekse de komşuluk ilişkilerinden ötürü Türkiye'nin mülteci akınına ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Sayıları her geçen gün artan Suriyeli vatandaşlara her anlamda destek elini uzatan Türkiye ciddi sorunların varlığıyla karşı karşıyadır. Ülkemize gelen Suriyeli vatandaşların ülkemizi ekonomik, hukuki, siyasi ve toplumsal etkilerle baş başa bıraktığı açıktır. Ülkemize katkıları olmamakla birlikte ülke kalkınmamıza negatif yönlü etkiler bırakan gitgide içinden çıkılamaz bir sürecin varlığına işaret eden Suriyeli mülteci akınının yakın gelecekte çözülmesi pek mümkün gözükmemektedir.

* Bu çalışma, Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Etkinliklere Katılım Destek Programı Kapsamında Desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Mülteciler, Mülteci Sorunu, Türkiye-Suriye ilişkileri.

THE EFFECTS OF SYRİAN REFUGEES ON TURKİSH ECONOMY

Abstract

It is seen that Syrian refugees, whom we have heard so often today, have left their shrinking conditions in their countries since 2011 and they have been sheltered in neighboring countries. Due to aging and confusion, it plays an active role in carrying the events of those living in Syria to other regions. Neighboring countries alone are not enough to cope with the increasing refugee crisis. The refugee problem makes it difficult to solve the problem of communities and individuals continuing to unleash incurable injuries in their lives. In this context, it is shown that Turkey is hosted to the refugee flow because of its proximity and neighborly relations. Numbers rise the other day Turkey, extending its support to Syrian citizens in a meaningful sense, is facing the existence of serious problems. It is clear that the Syrian citizens who came to our country left our country with economic, legal, political and social influences. It is unlikely that the Syrian refugee flood, which has a negative impact on the development of the country, will be resolved in the near future.

Key Words: Syrian Refugees, Refugee Problem, Turkey-Syria relationships.

GİRİŞ

Türkiye jeopolitik konumu itibariyle son derece sorunlu olan bir coğrafyanın tam orta noktasında bulunmaktadır. Türkiye, dünyanın en fakir bölgelerinden biri olan Afrika'dan yeterli zenginliğe sahip olan Avrupa'ya uzanan bir geçiş yolunu oluşturmaktadır. Bu nedenden ötürü de Türkiye sürekli mülteci sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreç 2010 yılı sonlarında başlayan ve Arap baharı olarak adlandırılan ayaklanmaların ortaya çıkardığı etkilerle daha da şiddetlenmiştir. Bu ayaklanmaların ortaya çıkardığı etkiler başta Arap devletlerini etkileyerek daha sonrasında Tunus ve Mısırda yönetici değişikliklerine sebebiyet vermiştir. Ve bunun sonucunda Suriyeli halkın yönetime karşı eylemleri ve

devletinde halka karşı güç uygulamaya başlamasıyla başlayan ayaklanmalar temelde bir iç savaşın varlığına işaret etmiştir.

Bu bağlamda Mart 2011 de başlayan ve Türkiye'nin gündem konularından biri haline gelen Suriye'de ortaya çıkan karışıklar Türkiye'yi tarihinin en önemli göç hareketleriyle baş başa bırakmıştır. Yaşanan bu gelişmeler yüz binlerce Suriyeliyi can güvenliği tehdidi altında bırakmıştır. Bu durum can güvenliği tehdidi altında kalan Suriyelileri, başta Türkiye olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerine kitleler halinde sığınmak zorunda bırakmıştır. Bu da Suriye'deki sorunların Türkiye'ye sıçramasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu gelişmeler ışığında ülkenin ekonomik siyasi ve güvenlik sorunlarıyla baş başa kalacağı açıktır.

Genellikle evlerini terk etmek zorunda kalan Suriyeliler çareyi komşu ülkelerde aramış ve Lübnan, Ürdün Türkiye Irak ve Mısır gibi ülkelere sığınmışlardır. 2011 Mart ayında başlayarak hala etkilerini sürdürmekte olan kriz 200.000 den fazla insanın yaşamını yitirmesine neden olurken, milyonlarca insanın da yaşadığı yeri terk etmesine neden olmuştur. Bu anlamda 10 milyondan fazla insanın krizden ciddi şekilde etkilendiğini söylemek olasıdır. %75 ini kadınlar ve çocukların oluşturduğu mültecilerin büyük çoğunluğu çok zor koşullarda yaşam sürmektedirler. Suriyeli mültecilerin yoğun olarak sığındıkları komşu ülkeler her geçen gün artan mülteci krizleriyle başa çıkmada tek başlarına yeterli olamamaktadır.

Ortadoğu'nun stratejik öneme sahip ülkelerinden biri olan Suriye'de meydana gelen iç savaş ve devamında oluşan siyasi göç hareketleri başta Suriye sınırı olan bölge coğrafyasını yakın etkilemiştir. Bu anlamda bu göç hareketinden öncelikle Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis ve Hatay gibi iller ciddi şekilde etkilenmişlerdir. Bu nedenle Türkiye, gelen sığınmacıları kamplara yerleştirmek zorunda kalmıştır. Fakat sayıları her geçen gün artan Suriyeli sığınmacılara yetecek sayıda kamp sağlanamamıştır. Bir kısım Suriyeli bu kamplarda varlıklarını sürdürürken bunların dışında kalanlar ise kamp dışı alanlarda veya kiraladıkları meskenlerde varlıklarını sürdürmektedirler.

Çalışmamızın amacı Suriyeli mültecilerin Türkiye ekonomisine etkilerinin araştırılmasıdır. Bu anlamda bu çalışmada yaşadığı zorluklar nedeniyle ülkemize akın eden Suriyeliler ele alınmaktadır. Bu nedenle açık kapı politikası uygulanan ve geçici koruma altına alınan Suriyeli mültecilerin yaşadığı değişim ve dönüşümlere yer verilerek bunların Türkiye ekonomisine

katkıları tartışılmıştır. Sonrasında çalışmamız sonuç kısmı alında bir değerlendirmeyle son bulmuştur.

1. SURİYELİ MÜLTECİ SORUNU

Mültecilik, çoğu zaman göçmen kategorisi içinde ele alınıp değerlendirilmektedir. Günümüzde mültecilik sıklıkla karşılaşılan ve küresel ölçekte sorun olarak algılanan bir sosyal gerçeklik olarak tanımlanmaktadır. Mülteciler, gönüllü göçün aksine zorlayıcı koşulların etkisi altında kalarak komşu ülkelere daha iyi yaşam standartlarına doğru bir göç akışını sürdürmektedirler. Mültecileri bu zorunlu göçe zorlayan koşulların başında savaş gelmektedir. Ülkelerin gerek yaşadıkları iç savaş gerekse de iki ülke arasında yaşadıkları savaş ülkeleri zorunlu bir göçe tabi tutmuş ve komşu ülkelerde mülteci akının başlamasının kapılarını açmıştır (Göker ve Keskin, 2015:230).

Türkiye Cumhuriyeti 1920'li yıllardan 1990'ların ortalarına kadar balkan topraklarında yaşayan yaklaşık 1.5 milyon mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle 1989'da ilk olarak Bulgaristan'ın komünist rejiminden kaçan 300 bin den fazla Pomak ve Türklerden oluşan Bulgar vatandaşları Türkiye'ye sığınmıştır. Bulgar vatandaşlara ev sahipliği yapan Türkiye aynı zamanda da onların Türk vatandaşlığı kazanmalarının yolunu açmıştır. 1991 yılına gelindiği zaman ise Türkiye Saddam Hüseyin'in Kürtleri ve Kuzey Irakta yer alan diğer azınlıkları hedef alanların şiddetinden kaçan yarım milyona yakın sığınmacının kitlesel sığınmasına olanak tanımıştır. Bu kitlesel göç Türk sığınma politikasında derin ve uzun süreli etkiler yaratmıştır. 1994 yılında ise hükümet aksi yönde bir karar almadığı müddetçe mültecilerin Türkiye sınırını geçmeden cevap verilmesi gerektiğini belirten bir yönetmelik benimsenmiştir. Bu yönetmelik kapsamında resmi makamlara, bu mültecilerin sınır bölgelerindeki kamplarda yaşamaları gerektiğini söylüyor. Dahası mülteci kabulü ve bireysel sığınma başvuru süreçlerinin varlığını tanımlamaktadır.

1951 yılında mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin yapılan Cenevre sözleşmesini coğrafi kısıtlama ile kabul etmesine paralel olarak 94 yönetmeliği ise mülteci statüsü alma hakkını Avrupa da meydana gelen birtakım olaylar nedeniyle sadece sığınma arayan kişilerle sınırlı tutmuştur. 1990'lı yıllarda 50 bin civarında Arnavut ve Boşnak mültecinin Türkiye'ye akın ettiğini söyleyebiliriz. Menşei ülkelerinde istikrar sağlanıncaya kadar çoğu ülkesine geri

dönmüştür fakat bazıları evlilik, istihdam ve vatandaşlık alma gibi nedenlerle topluma entegre olmuşlardır (Kirişci, 2014:13).

2011 Nisan ayında Türkiye'ye akın etmeye başlayan Suriyeli mülteciler hukuki belirsizliklerini korumaktadırlar. Bu nedenle ilk olarak Suriyeli mülteciler misafir olarak tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlamanın hukuki bir karşılığı olmadığı gerekçesiyle ve Suriyeli vatandaşların keyfi uygulamalarının riskinin önüne geçmek adına geçici koruma statüsü hayata geçirilmiştir. Bu nedenle 2012 yılından itibaren Türkiye'ye toplu sığınma amacıyla gelen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ve Suriye Arap cumhuriyetinde ikamet eden vatansız kalmış kişilerin barındırılmasına yönelik yönerge kabul edilmiştir ve Türkiye'deki Suriyeli vatandaşların hukuki statüsüne bir netlik kazandırılmıştır (Oytun, 2014:11).

2. TÜRKİYEDEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER

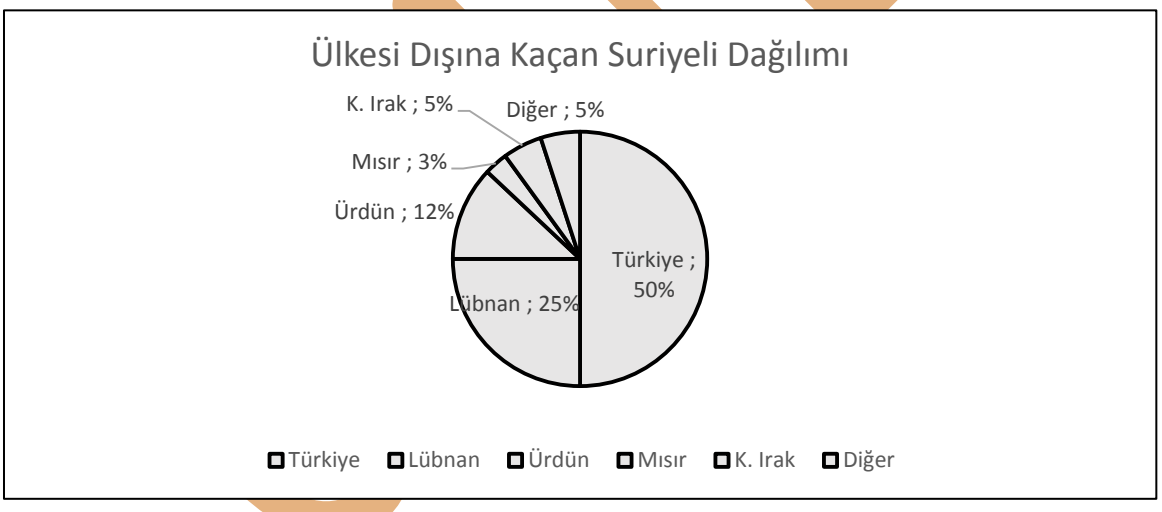
2011 yılı Tunus'ta başlayan halk hareketleriyle birlikte Arap ülkelerindeki baskıcı rejimlere karşı değişimi öngören toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bazı ülkelerde yönetimler düşerken bazılarında ise protesto ve gösteriler uzun süre devam etmiştir. Suriye'de ise olaylar geç başlamakla birlikte halen şiddetli etkilerini sürdürmektedir. Bu yönüyle Suriye'deki olayalar siyasi, ekonomik, toplumsal etkilerinin yanı sıra insani etkilerinin daha çok ön plana çıktığı bir iç savaş halini almıştır. Kısa sürede toplumsal çatışmaya dönüşen Suriye'deki halk hareketleri toplumsal kutuplaşma yoluyla da ordu muhalefet çatışmalarına da yol açmıştır. Suriye'de giderek çıkmaza giren halk hareketleri yüzünden nüfusun yarısı çareyi komşu ülkelere sığınmakta ülkelerini terk etmekte aramışlardır. Bu nedenle 2011 Mart ayından beri sayıları her geçen gün artan Suriyeli mülteciler ülkelerini terk ederek ülkemize akın etmeye başlamıştır (Mor, Bulut ve Yüksel, 2014: 6).

Suriye krizinin ve Suriyelilerin en önemli muhatap kabul ettikleri yerlerden biri Suriye ile 911 km sınırı olan Türkiye'dir. Bu nedenle yapılan ilk göç hareketi Hatay'ın Yayladağı ilçesi Cilvegözü sınır kapısından 252 kişilik kafilenin girişiyle başlamıştır. Bu göç hareketleri 4.5 yıl kadar uzun bir süre aralıksız devam etmektedir. Türkiye gelenlerin geri gönderilmemesi ilkesini vurgulayarak Suriyeli vatandaşlara açık kapı politikası uygulamıştır. Bu yönüyle Suriye'den gelen vatandaşlara uluslararası hukuka uygun bir şekilde geçici koruma

sağlanmıştır. Türkiye'nin açık kapı politikası zaman zaman bazı engellere uğrasa da genel itibariyle prensip olarak sürekli olarak sürdürülmeye çalışılmıştır. Fakat bu gelişmelerin ışığı altında Türkiye'ye göç eden Suriyeli vatandaşlar bazı bürokrat ve siyasetçilerin tahminlerini ve beklentilerini karşılamamıştır. Bu nedenle Türkiye tarihinin en önemli sorunlarından biri olan sığınmacı sorunuyla baş başa kalmıştır.

Belli ülkelere göç etmek zorunda kalan sığınmacı sayılarının dikkat çekici olduğu gözlenmektedir. Gelen Suriyeli sığınmacı sayıları hususunda Türkiye'nin dikkat çekici üstünlüğe sahip oluşu göz ardı edilememektedir. Bu nedenle Türkiye dışındaki komşu ülkelere göç edenlerin sayıları her geçen gün düşmekte iken Türkiye'ye göç eden Suriyeli vatandaşların da sayılarının tam tersi olarak her geçen gün aynı paralellikte arttığı gözlenmektedir.

Grafik1:Ülkesi Dışına Kaçan Suriyelilerin Ülke Bazında Oransal Dağılımı

Kaynak: Erdoğan, Murat & Ünver, Can ''Türk İş Dünyasının Türkiyedeki Suriyeliler Konusunda Görüş Beklenti ve Önerileri'' Kasım 2015 Türkiye İşveren Konfedarasyonu Yayın No:35

Yukardaki Grafik ülkesi dışına göç eden Suriyeli mültecilerin oransal dağılımını göstermektedir. Bu bağlamda grafikten anlaşılacağı üzere, Suriyelilerin Türkiye'ye %50, Lübnana %25, Ürdün'e %12, K.Irak'a %5, Diğer ülkelere %5, Mısır'a %3 oranında yerleştikleri gözlenmektedir. Bu anlamda başı çeken ülkenin %50 oranla Türkiye olduğu gözlenmektedir. Oransal üstünlüğüyle dikkat çeken Türkiye'nin Suriyeli vatandaşlara ev sahipliği yapmakta

olduğu görülmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin her anlamda özel bir yere sahip olduğunu söylemek olası olacaktır.

Yaşanan gelişmeler sırasında Suriye'den Türkiye'ye toplu nüfus hareketi artarak devam etmiş bunun yanı sıra kendi isteğiyle Suriye'ye geri dönenler olduğu gibi geçerli pasaporta sahip olanlardan başka ülkelere gitmeleri sağlanan Suriyeli vatandaşlar da olmuştur. Suriye'ye sığınan kişilerin durumundan sorumlu kuruluş olarak Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) belirlenmiştir (Dizman, 2012:1).

Birleşmiş milletler verilerine göre savaş işkence kötü muameleye maruz kalan mültecilerin sayısının 2013 itibariyle tüm dünyada 50 milyonu aşmış olduğu görülmektedir. Birleşmiş milletlerin hazırladığı rapora göre bu sayı 51.2 milyon ile bir önceki yılda mülteci olan insan sayısını 6 milyon geçmiş durumdadır. 2014 yılı içişleri bakanlığının açıkladığı rakamlara göre, Türkiye'de Suriyeli mülteci sayısı 1 milyon 385 bin dir. Birleşmiş milletler raporuna göre Suriyeli sayısının 1.6 milyon civarında olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin bir kısmının kamplarda bir kısmının yerel halkla birlikte yaşadığı görülmektedir (Ünal, 2014:74).

2014 yılı verileri itibariyle Türkiye'de 667.448 kayıtlı mülteci bulunmaktadır. Türkiye'de bulunan kayıtlı ve kayıt aşamasında olan mülteci sayısı 667.636 iken kamplarda bulunan mülteci sayısı 224.453 iken kamp dışında olan kayıtlı mülteci sayısı ise 443.183'tür. Türkiye'de bulunan toplam mülteci sayısının 800.000 olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'deki mültecilerin demografik yapıları incelendiğinde bunun %76'sını kadınlar ve 18 yaş altı çocuklar oluştururken %24 ünü ise 18 yaş üstü olan erkekler tamamlamaktadır (Yüksel, Bulut ve Mor, 2014:7).

Türkiye hükümetinin Türkiye ile Suriye sınırında kurduğu 25 kampta Ağustos 2015'ten beri Suriyeli mülteci sayısı 262.134'lere ulaşmıştır. Bu kampların tamamı Suriyeli mültecilerle dolmaktadır. Mülteci nüfusun %85'i şehir mültecileri olarak ülkenin dört bir yanındaki il ve ilçelere dağıtılmış durumdadır. Özellikle Suriyelilerin en yoğun yaşadığı yer olan güneydoğu bölgesinde Suriyeli mülteci sayısı yoğunlaşmıştır. Bu sayede civar kentlerde mültecilerin sayısı %10 civarlarında artmış ve giderek daha da yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu kentlerin dışında Suriyeli mültecilerin İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük kentlere de yerleştikleri

görülmektedir. Bu kentlerden biri olan İstanbul'da Ocak 2015 ten itibaren Suriyeli mülteci sayısının 330.000'e ulaştığı görülmektedir (Gee, 2015:9).

2.1 TÜRKİYEDEKİ SURİYELİ KAMPLARI

2011 yılı mart ayından itibaren Türkiye'ye ciddi mülteci akını başlamıştır. Türkiye'ye gelen yaklaşık 500 bin civarında Suriyeli olduğu tahmin edilmektedir. Bunların 200 bini kamplarda 300 bini de kamp dışı yerlerde ikamet etmektedirler. Yaklaşık bugüne kadar ülkemiz sınırlarında 8 ayrı ilde 17 tane kamp yapılmıştır. Kamp dışında serbest kalanlar ise ülkenin çeşitli yerlerine dağılmışlardır. Türkiye'ye sığınan bu mülteciler AFAD (Afet ve acil durum yönetim başkanlığı) tarafından korunup gözetilmektedir (Yılmaz, 2013:7).

Aşağıdaki tabloda Suriye'yi terk eden mültecilere yapılan kamp yerlerini göstermektedir.

Tablo1: Türkiye'de bulunan kamplara ilişkin sayısal veriler

İli	Kamp Yeri	Açılış tarihi	Çadır sayısı	Suriyeli sayısı
HATAY	Altınözü 1 çadırkenti	09.06.2011	259	1.512
	Altınözü 2 çadırkenti	10.06.2011	570	2.392
	Yayladağı 1 çadırkenti	30.04.2011	575	2.926
	Yayladağı 2 çadırkenti	12.07.2011	510	3.472
	Apaydın çadırkenti	09.10.2011	1525	4.506
	Reyhanlı toplama merkezi			
	Toplam		3.493	14.808
KİLİS	Öncüpınar konteynerkenti	17.03.2012	2.053	13.398
	Toplam		2.053	13.398
Şanlıurfa	Ceylanpınar çadırkenti	01.03.2012	4.573	43.464
	Akçakale çadırkenti	06.07.2012	5.129	34.704

	Harran konteynerkenti	13.01.2013	2.000	12.364
	Toplam		9.702çadır ve 2000konteyner	90.532
Gaziantep	Islahiye çadırkenti	17.03.2012	1.710	8.530
	Karkamış çadırkenti	28.08.2012	1.632	8.195
	Nizip 1 çadırkenti	03.10.2012	1.858	9.976
	Nizip 2 konteynerkenti	11.02.2012	1.000	3.948
	Toplam		5200 çadır ve 1000 konteyner	30.649
Kahramanmaraş	Kahramanmaraş çadırkenti	01.09.2012	2.737	15.910
	Toplam		2.737	15.910
Osmaniye	Osmaniye çadırkenti	09.09.2012	2.012	7.716
	toplam		2.012	7.716
Adıyaman	Adıyaman çadırkenti	22.09.2012	2.178	9.942
	Toplam		2.178	9.942
Adana	Sarıçam çadırkenti	28.01.2013	2.136	8.709
	Toplam		2.136	8.709
Mardin	Midyat çadırkenti	Yapım aşamasında		
	Nusaybin çadırkenti	Yapım aşamasında		
Kilis	Elbeyli konteynerkenti	Yapım aşamasında		
Malatya	Malatya konteynerkenti	Yapım aşamasında		

Kaynak: *Mehmet güçer, sema karaca ,o.bahadır dinçer Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması Uşak Sosyal Araştırmalar Merkezi Mayıs 2013 s.15*

3. SURİYELİ MÜLTECİLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Mart 2011 nedeniyle Suriye deki olaylardan kaçan çok sayıda mültecinin yasal ve yasa dışı yollardan Türkiye'ye sığınması olgusu her geçen gün artarak devam etmektedir. Bu anlamda Türkiye, Suriye ile sınır komşusu olması nedeniyle mülteci akınına uğrayan ülkelerin başında gelmektedir. Mesafe yakınlığı sebebiyle Suriyeli vatandaşlar Türkiye'yi AB geçiş için basamak olarak görmektedirler. Bu anlamda Türkiye'deki sığınmacıların sorunları ülkede kalınan süre boyunca etki göstermektedir. Bu sorunların başında eğitim, sağlık, dil, yapısal uyum, sosyal ve psikolojik uyum yer almaktadır. Bunlardan ziyade göç alan ülkelerde sıklıkla görülen sorunlar yabancı düşmanlığı ve ırkçılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışlanma, Ekonomik zorluklar, Kötü çalışma koşulları ve ayrımcılık kriterleri günah keçisi ilan etme gibi birçok problemi peşinden sürüklemektedir. Bu sebeple mültecilerin sığındıkları ülkede birçok sorun ve sorunların kaynağı ele alınmaktadır (Göker ve Keskin, 2015:231-233).

3.1 EKONOMİK SORUNLAR

Türkiye'ye sığınan mülteci sorununda ev sahibi ülke ile sığınmacı arasındaki ilişkileri etkileyen kilit nokta kuşkusuz ekonominin varlığıdır. Türkiye Suriye'den gelen mültecilere çok büyük miktarlarda paralar harcamış büyük uğraşlar vermiştir. Ayrıca uluslararası kuruluşlarda bu trajik durumun etkilerini azaltmak amaçlı katkılarda bulunmuşlardır. Aynı zamanda yapılan bu yardımların Türkiye'deki yoksul kesimin ikinci plana itildiği sorunlarını gündeme getirmektedir. Bu sorunlar sadece devlet harcamalarıyla sınırlı olmayıp aynı zamanda yoğun göç talebin artmasını beraberinde getirerek şehirlerin ekonomisini tek yönlü değil çift yönlü etkilemektedir. Ayrıca zanaat sahiplerinin aynı işi daha düşük ücretlere yapmaları nedeniyle Suriyeli mültecileri tercih ettiklerini ve bu sayede iş kaybı yaşadıkları sorunu açıktır (Sönmez, 2014:12).

Suriye'deki olaylar sonrası Suriyeli mültecilerin yol açtığı ekonomik ilişkiler ele alındığında Türkiye'nin ticari ilişkilerinde düşüş yaşandığı açıktır. Suriye üzerinden Ortadoğu ve körfez ülkelere yapılan ticaret nakliye problemleri yüzünden aksamıştır. Bu nedenle 2010 yılında Suriye ile ticaret hacmi 2 milyar 297 milyon dolar hacminde iken, 2011 yılında ise 1 milyar 946 milyon dolar olurken 2012 yılının 8 aylık dönemi itibariyle 400 milyon dolara gerilemiştir.

Bütün bu olumsuz gelişmeler bölgenin sosyo-ekonomik yapısının alt üst olmasına sebep olmuştur (Canyurt, 2015:139).

Suriyeli mültecilerin en büyük sorunlarından biride kalacak yer problemidir. Çoğu mülteci giyecek, battaniye, ayakkabı gibi temel ihtiyaçlardan yoksundur. Maddi imkânsızlık nedeniyle barınacak yer bulamayan Suriyelilerin parklarda geceledikleri görülmektedir. Hatta bazı ailelerin çocuklarının dilencilik yaptığı veya su satarak ekonomik kazanç sağladığı görülmektedir. Suriyeli mültecilerin kalacak yer problemine en büyük etken kira sıkıntısıdır. Yüksek refah seviyesinin olduğu bir yerde Suriyeli mültecilerin sefalet koşullarında yaşam sürdüğünü söylemek yerinde olacaktır (Yüksel, Bulut ve Mor, 2014:9).

3.2 KAYIT VE SAĞLIK SORUNLARI

Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye girişlerinde ihtiyaçlarının belirlenmesi için kayıt olmaları zorunludur. Eğer girişlerde kayıt altına alınmazlarsa bunların ihtiyaçları karşılanamaz. Kayıt altına alınmayan mülteciler ülkede yok hükmünde kayıt dışı pozisyonda varlıklarını sürdürürler. Pasaport olmadan ülkeye gelen Suriyeli vatandaşların sayısı çoktur ve her geçen gün artış göstermektedir. Bunlar kamplara yerleştirilseler de hiçbir haktan yararlanmaları mümkün değildir. Bu nedenle Türkiye de mültecilerin bazı haklardan yararlanmalarının önü açılmıştır. Bu amaçla 23 tane kayıt mobil merkezi kurulmuştur. Bu sayede Suriyeli vatandaşların şehir ve kayıt durumlarına bakılmaksızın istedikleri hastanede tedavi olabilmelerinin yolu açılmıştır. Bu anlamda sayıları %50 den fazla Suriyeli mültecinin psikolojik destek ve yardım alması gerekmektedir. Bu amaçla sınır bölgelerinde ve çeşitli sağlık merkezlerinde psikolog sayılarının arttırılması gerekmektedir. Bunun yanında çeşitli sağlık hizmeti sorunları gündeme gelmektedir. Bu açıdan sağlık hizmetleri yetersiz kalmakta ve mültecilerin ihtiyaç ve sorunlarını karşılamada çözüm üretmekte zorlanmakta ve gerekli yeterliliğe ulaşamamaktadır. Hastaneye gelen mültecilerden ücret talep edilmesi de sorunun bir başka boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle bu durum mültecilerin sağlık hakkına erişimini engellemektedir. Bu da çeşitli salgın hastalıkların yolunu açmakta ve bulundukları ülkenin de bu sayede sağlıklarını ciddi tehdit etmektedir (Yüksel, Bulut ve Mor, 2014:9).

3.3 EĞİTİM SORUNLARI

2014-2015 eğitim öğretim döneminde Türk idaresindeki 25 kampta yaşayan okul çağındaki çocukların %90'ı okula kayıt yaptırmışsa da kamplardaki çocuk sayısı, okul çağındaki Suriyeli çocuk nüfusun sadece %13 ünü teşkil etmektedir. Kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin ise eğitim durumları son derece kötü durumdadır. Burada Türkiye, devreye girerek çocuklarının eğitimi için geçici eğitim merkezlerine olur vererek çocukların devlet okullarında eğitim alması için gerekli adımların önünü açmıştır. Fakat Suriyeli çocukların okula gidememesinin engelleri bir anlamda aşılsa da Suriyeli çocukların okula gitmesinin altında birçok engel yatmaktadır. Bu engellerin başında Birçok Suriyeli çocuğun ekonomik zorluklar nedeniyle ücretsiz eğitim imkânlarından yararlanmak yerine çalışma hayatına erken yaşta atılmak zorunda kaldığı görülmektedir. Yine Türkçe engeli ve yapısal uyum sorunlarının varlığı da eğitim önünde ciddi engel oluşturmaktadır.

Birçok Suriyeli vatandaş eğitim merkezlerine erişememenin nedeni olarak ekonomik koşulları, devlet okuluna gidememenin önündeki engellere ise lisan meselesini dayatmıştır. Bir kısım Suriyeli vatandaş ise Suriyeli çocuklarının Türkiyeli çocuklarla uyum problemi yaşayacağı gerekçesiyle eğitimden mahrum edilmek zorunda kalmıştır. Bir kısım Suriyelinin ise nasıl kayıt olunması gerektiğine dair fikri olmadığı gibi kayıt olmak isteyenlerin ise reddedilmesi eğitime başlama şevkini kırmıştır. Bazıları da yakınlarında bir Suriyeli geçici eğitim bulunmadığı gerekçesiyle kayıt yaptırmamakta bu da eğitim sorunlarının giderek derinleşmesine eğitimin ülkede yozlaşmasına neden olmaktadır (Gee, 2015:16).

3.4 LİSAN SORUNU

Türkiye, iltica edilen diğer ülkelerden birçok yönüyle farklılık göstermektedir. Bu önemli farklılıklardan bir tanesi de lisan sorunudur. İltica edilen Ürdün, Lübnan, Irak, Mısır ve Suriye de Arapça anadil kabul edilmekteydi. Fakat Türkiye de ise Türkçe konuşulmaktaydı. Bu nedenle Suriyeli mülteciler ülkelerinden farklı olarak ilk kez Türkiye'de farklı bir dille karşılaştılar. Bazı mülteciler ise, Türkçeyi çeşitli kurumlardan öğrenmeye başlamışlardır (Akkaya, 2013:180). Dil bilme ihtiyacından kaynaklanan sorunlar oldukça fazladır. Dil bilmeyen sığınmacılar sağlık hizmetleri, insani yardım gibi desteklerden yararlanamamakta, iş bulmakta sorun yaşamakta ve resmi işlemlerini dil engeli yüzünden gerçekleştirememektedir. Yine Suriyeli mültecilerin çocuklarının dil sebebiyle devlet

okullarına gidememeleri Suriyeli mülteci çocukları yeterli eğitim imkânlarından mahrum etmektedir. Hızlandırılmış dil kurslarının eksikliği sınıfa yerleştirilmede esnek davranılmaması gibi birtakım sorunlar neticesinde yeterli dil eğitimi alamayan çocuklar toplumsal açıdan uyum problemleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Gee, 2015:18).

3.5 GÜVENLİK VE ASAYİŞ SORUNLARI

Suriyeli mültecilerin yaşam koşulları ve eğitim imkânlarından yoksun oluşları, uzun vadede suç oranlarının artmasına ve bununla beraber gelecek sosyal sorunlara işaret etmektedir. 2014 yılı itibariyle kayda değer bir asayiş sorunu yaşanmaması önem arz etmekle birlikte ileriki yıllarda sorun yaşanmayacağı anlamına gelmemektedir. Bu anlamda beklenenden daha az asayiş problemi yaşanması risk olmayacağı anlamına gelmemektedir. Bu anlamda en riskli grubu kayıt dışı Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Bu nedenle bu mültecilerin suça meyilli oldukları gözlenmiştir. Suç işleyen kayıt-dışı mültecilerin ceza almamak amaçlı bilinçli kayıt yaptırmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle suç işleyip hiçbir yaptırım uygulanmayan mültecilerin diğerleri arasında en riskli grubu oluşturdukları muhtemel gözükmektedir (Ağır ve Sezik, 2015:114). Güvenlik sorununun beraberinde meydana gelen terör saldırıları Suriye ile olan bağlantıları sebebiyle güvenlik önlemlerine önem verilmesini gündeme getirmiştir. Diğer yandan sınır güvenliğinin yetersizliği olası riskleri arttırmıştır. Türkiye'nin mevcut sınır güvenliği kapasitesi ise bu geçişleri engellemek için yetersiz kalmaktadır. Zaman içinde Suriye'de yaşanan olaylar ile sınır güvenliği daha da önemli bir boyut kazanmıştır. PYD'nin ve IŞİD'in sınırlarımıza yakın bölgelerde alan kazanması, Rusya'nın Suriye'ye müdahil olarak yine sınırlarımıza yakın yerlerde hareket alanı bulması, koalisyon güçlerinin IŞİD'e yönelik hava saldırıları, Türkiye'nin IŞİD'e karşı mücadelesini artırması gibi olaylar bu çerçevede Türk sınırlarının güvenliğinin de artırılması sonucunu doğurmuştur (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015:14). Kalma süreleri uzadıkça yanlarında getirdikleri tasarrufları tükenen sığınmacılar, zorunlu ihtiyaçları olan barınma, gıda ve güvenlik hususlarında kaygı yaşamaktadırlar. Ekonomik koşullarındaki zorluk nedeniyle kirasını ödemekte zorlanan gıda bulmaktaki birtakım problemlerin mülteciler arasındaki en küçük bir anlaşmazlığın ciddi asayiş sorunlarını gündeme getirdiği tartışılmaktadır. Ayrıca yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye de olası bir iç krizin varlığı kaçınılmaz görünmektedir (Sönmez, 2014:15).

Tablo2 : Evrensel Mülteci Profili ve Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Profili

ÖZELLİKLER	Evrensel Mülteci Profili	Türkiye'de Mülteci Profili
Dilleri Farklıdır	*	**
Kültürleri Farklıdır	*	**
Yaşam Tarzları Farklıdır	*	**
Sosyo Ekonomik Düzeyleri Farklıdır	*	**
Mülteci Nüfusu İçerisinde Kadın Ve Çocuk Oranı Yüksektir	*	**
Eğitim Seviyesi Düşüktür	*	**

Kaynak: Ayşe Şebnem Tunç Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: ''Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme'' Tesam Akademi Dergisi ISSN:2148- 2462 Temmuz 2015

Bu gelişmeler ışığında evrensel mülteci profili incelendiğinde mültecilerin ağırlıklı olarak dilleri kültürleri ve yaşam tarzlarının farklı olduğu görülmektedir. Mülteci nüfusunun kadın ve çocuk içerisindeki oranlarının yüksekliği ve eğitim oranlarının düşük seyrettiği gözlenmektedir. Buradan hareketle evrensel mültecilerin Türkiye'ye gelen mülteci profili ile benzer özellikler gösterdikleri aşikârdır.

Suriye de başlayan krizden bu yana sayıları 3 milyonu aşan Suriyeli mülteciler Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak gibi komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Bu süreçte Türkiye, ülkelerinden kaçıp Türkiye'ye giriş yapmak isteyen Suriyeli mültecilerin hemen hepsini kabul etmiştir. Onlara geçici koruma statüsü vermiştir. Bu kararla Suriyelileri geçici kapsamına alan yönetmeliğin 2014 itibariyle yürürlüğü girdiği görülmektedir. Bu nedenle 2015 yılı sonları itibariyle çeşitli ülkelere dağılmış toplam 3,980,623 kayıtlı Suriyeli mültecinin bulunduğu açıktır. Bunların 1.7 milyondan fazlasının Türkiye'ye sığındığını rahatlıkla söylemek mümkündür (Altundeğer ve Yılmaz, 2016:294).

Türkiye'nin diğer il ve ilçelerine dağılmış olan Suriyelilerin varlığına bakıldığında hem yerel halkın hem de Suriyeli mültecileri ilgilendiren ekonomik kaynaklı sorunların git gide artacağı mümkün görünmektedir. Bununda birçok sosyal değişimleri getireceği açıktır. Buradan hareketle sayıları git gide artan mültecilerin doğum oranlarına bakarak ileriye yönelik tahminler yapılmaktadır.

Tablo3: Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Doğum Oranları

Doğum Yılı	Kamp içi		Kamp dışı		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
2011	2	1.3	0	0	2	1
2012	51	32.7	12	35.3	63	33.2
2013	103	66	22	64.7	175	65.8
Toplam	156	100	34	100	190	100

Kaynak: İsmail Şahin & Oğuz Düzgün Türkiye'ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979-2014 Arası Tesam Akademi Dergisi Temmuz 2015 ISSN:2148

Grafikten anlaşılacağı üzere, 2011 yılından 2013 yılına kadar Suriyeli mültecilerin doğum oranlarında artış olduğu görülmektedir. Kamp dışı mülteciler de düşünüldüğünde her geçen gün artan mülteci nüfusunun Türkiye'nin sosyo-demografik yapısına olumsuz etkiler getireceği anlaşılmaktadır.

Türkiye Suriyeli sığınmacıları kabul edip ev sahipliği yaptığı günden beri Suriyeli mültecilere 5.6 milyar dolar insani yardımda bulunmuştur. Bu yardımların içinde birleşmiş milletler ve Avrupa ülkelerinden gelen uluslararası dış yarımların payı 394 milyon dolar civarındadır. Gelen dış yardımlar Türkiye'nin harcayacağı paranın çok altında kalmıştır. Bu gelişmeler bağlamında Suriyeli mülteci krizinin Türkiye ekonomisine ciddi etkiler bıraktığı açıktır. Son dönem itibariyle gündemde olan ve AB komisyonunun onayladığı 3 milyon Euro'luk yardım Türkiye ekonomisine kayda değer ölçüde mali katkı sağlayacaktır. Fakat bu yardımı kabul etmekle Türkiye üzerine daha fazla yük binmiştir. Yardımı kabul etmek daha fazla mülteci ve sorunları kabul anlamına gelmektedir. Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle beraber kent nüfusunda ciddi artışlar yaşanmıştır. Bu durum önemli derecede altyapı sorunlarının varlığını gündeme getirmiştir. Şehrin altyapısı gelen fazla yoğun nüfusu kaldıramamakta yeterli istihdam olanakları sağlanamamakta ve güvenlik güçlerinin sayıca yetersiz kalması gibi problemler zaman içinde toplumsal huzurun bozulmasına ve yerel halkın Suriyeli mültecilere karşıt tepki vermesine sebep olacaktır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016:294).

Türkiye'deki Bakanlık Ve Diğer Kamu Kurumlarının Suriyeliler İçin Yaptığı Harcamalar		
2015 Yılı Bütçesi		
Maliye Bakanlığı	1.136.983.000	2015
Hazine Müsteşarlığı	71.292.000	2015
Milli Eğitim Bakanlığı	46.243.000	2015
Milli Savunma Bakanlığı	32.102.000	2015
Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	30.725.000	2015
Ara Toplam	1.315.000.000	2015
2011 – 2015 Harcamaları		
Ulaştırma, Denizcilik Haberleşme Bakanlığı	21.689.000	2011-2015
Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	18.400.000	2011-2015
Tarım Gıda Hayvancılık Bakanlığı	14.793.000	2011-2015
Emniyet Genel Müdürlüğü	12.174.000	2011-2015
Orman Ve Su İşleri Bakanlığı	11.973.000	2011-2015
Kamu Hastaneleri Kurumu	9.876.000	2011-2015
İçişleri Bakanlığı	9.443.000	2011-2015
Adalet Bakanlığı	8.029.000	2011-2015
Halk Sağlığı Kurumu	7.643.000	2011-2015
Gençlik Ve Spor Bakanlığı	7.275.000	2011-2015
Jandarma Genel Komutanlığı	7.089.000	2011-2015
Sağlık Bakanlığı	3.706.000	2011-2015
Diyanet İşleri Bakanlığı	3.447.000	2011-2015
Bilim Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı	3.327.000	2011-2015
Kültür Ve Turizm Bakanlığı	2.691.000	2011-2015
AFAD Başkanlığı	2.573.000	2011-2015

UMTEB

Ara Toplam	**140.000.000**	**2011-2015**
Toplam	**1.451.000.000**	**2011-2015**

Tablo4:Türkiye'deki Suriyeliler İçin Yapılan Harcamaların Kaynakları

Kaynak: Murat Erdoğan & Ünver Can Türk İş Dünyasının Türkiyedeki Suriyeliler Konusunda Görüş Beklenti ve Önerileri'' Kasım 2015 Türkiye İşveren Konfedarasyonu Yayın No:35 2015.

Tabloya bakılacak olursak, Türkiye'nin yaptığı harcamaların dikkat çekici olduğunu söylemek mümkündür. Bu amaçla 2016 yılındaki içişleri bakanlığının bütçeden aldığı payı 4.5 milyar olarak belirlenmiştir. Fakat Suriyelilere yapılan harcamalar bunu çok aşmış durumdadır. yine 2016 yılı için diyanet işleri başkanlığına ayrılan 6.4 milyar TL de Suriyelilere harcanan payın çok altında kalmaktadır. Bu anlamda bütçe rakamlarına bakarsak 2011-2015 arası bütçe ödenekleri ve bazı kurumlara yapılan harcamaların 1.5 milyar TL ye ulaştığı görülmektedir. Bakanlıklar ve kamu kurumları tarafından ifade edilen 6.8 milyar doların yani 19.8 milyar TL nin 1.5 milyar TL si gibi çok küçük bir bölümü ortaya koyduğunu diğer kaynakların açıklanmadığını söylemek mümkündür. Bu anlamda toplanan kaynak kadar harcama yapılmasının yeterli olmadığını söyleyebiliriz.

SONUÇ

2011 yılında Arap Baharı olarak ortaya çıkan gelişmeler Tunus, Libya, Mısır gibi ülkelerden sonra Suriye'ye de sirayet etmiş ve Suriye'yi olası krize girmeye zorlamıştır. Suriye'de yaşanan iç savaş ve çatışmalardan Türkiye başta olmak üzere bazı bölge ülkeleri bundan olumsuz şekilde etkilenmiştir. Bu süreçte birçok Suriyeli mülteci ülkelerini terk ederek çareyi komşu ülkelere sığınmakta bulmuşlardır. Suriyeli, mültecilere ev sahipliği yapan Türkiye son zamanlarda büyük bir mülteci akınına uğramıştır. Türkiye'nin Nisan 2011 yılında Suriyeli mültecilere kapılarını açtığı ve geçici korumasını genişlettiği zamanlarda oluşan beklentisi krizin kısa süreceği ve mültecilerin geri dönmesi yönündeydi. Kısa sürmesi tahmin edilen Suriye krizinin, giderek büyük bir yıkıma dönüşmesi ve mültecilerin yerinden edilmesi gerçeği beklenmeyen bir şok etkisi yaratmıştır. Bu nedenle Türkiye'de sayıları her geçen gün artan Suriyeli mülteciler Türkiye'ye ekstra maliyetler yüklemektedir. Türkiye'nin 2011 yılından beri karşılaşmış olduğu Suriyeli mülteci sorunu diğer mülteci sorunlarından farklı olarak ortaya çıkmıştır. Bu sayede Türkiye'yi daha karmaşık bir sürecin içine sokarak birçok sorunun

beraberinde gelmesine neden olmakta ve Türkiye'nin bölgesel konumunu ciddi şekilde etkilemektedir. Bu da kalkınmamızın önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Geçmiş dönemlerde gerek ticaret gerek turizm gerekse emlak alanlarında hızla gelişen Suriye ilişkilerinin Suriye krizi nedeniyle gerilediğini söylemek mümkündür. Bu gerilemenin ilk olarak Suriye'nin yakın ilişkide olduğu illere sirayet emesi ve onları etkilemesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu bağlamda da ekonominin tamamını doğrudan ve dolaylı etkilemesi söz konusu olacaktır. Bir yandan Suriye ile ticaret yapan firmalar ve diğer taraftan Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Lübnan, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi Ortadoğu'daki ülkelerle ticaret yapan firmalar, bu ülkelere gönderdikleri malların taşıma maliyetlerindeki artışlar nedeniyle bu durumdan kâr marjı düşük olan ülkeler olumsuz şekilde etkilenecektir. Ayrıca sınırdan geçişlerde sorun yaşayan bazı lojistik firmaları da başka rotalar aramak zorunda kalacaklardır. Riski göze alamayan kendini değişime hazır hissetmeyen firmalarda finansman konusunda bir dizi problemlerle karşı karşıya kalacaklardır. Vizelerin kaldırılmasıyla birlikte Şanlıurfa, Mardin, Hatay, Gaziantep gibi iller başta olmak üzere Suriyeli turistlerin yoğun ziyaret akınına uğradığı yerlerde turizm gelirleri azalacak akabinde borçlarını ödemekte zorlanan firmaların düştükleri darboğazlar risk primlerinin yükselmesine sebep olacaktır.

Suriye krizinin ve devamında yaşanan mülteci akınının Türkiye'yi ve Türkiye'deki kamu politikalarını ciddi şekilde etkilediği ve bu politikaları değiştireceği açıktır. Özellikle Türkiye'ye eğitim, sağlık, güvenlik, istihdam, toplumsal entegrasyon gibi birtakım sorunları getireceği açıktır. Bu anlamda iç politikayı doğrudan etkilemekle birlikte yaşanan bu etkileşim sürecinin uzun süreceği kaçınılmaz görünmektedir. Suriye'deki çatışmalar son bulsa da bir çoğunluğunun ülkelerine geri dönmeyeceği tahmin edilmektedir.

Gittikçe içinden çıkılmayan bir hal haline gelen Suriyeli mülteci sorunları artarak devam etmektedir. Özellikle dil, kültür, yaşam tarzı farklılıkları toplumsal uyumu güçleştirmektedir. Yerel halk arasında çok eşlilik artmakla birlikte boşanma oranları artmaktadır. Çocuk işçiler yaygınlaşmakta, etnik ve mezhepsel kutuplaşmanın tetiklediği zemin oluşmaktadır. Bunun neticesinde çarpık yapılaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik etkilerine bakacak olursak, risk ve fırsatların iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. Kiralarda artış gözlenirken kiralık ev bulma sıkıntısı her geçen gün artmaktadır. Sınır illerinde enflasyon artış gösterirken küçük işletmelerde kaçak işçi çalıştırma yaygınlık kazanmıştır. Bunun sonucunda Suriyeli kaçak işçi çalıştıranlar ile Suriyeli kaçak işçi çalıştırmayanlar arasında haksız rekabet ortaya çıkmaktadır. Yerel halk istihdam olanaklarının elinden alındığını düşünmektedir. Ancak bu iddiaların iş dünyasında yersiz olduğu görülmektedir. Bu anlamda Suriyeli mültecilerin yerel halkın çalışmak istemediği alanlarda istihdam edildiği açıktır. Bunun sonucunda vasıfsız işgücünde ortaya çıkan açık kapanmaktadır. Bu da bölgedeki yatırımların artmasına olumlu katkılar sağlarken ücretlerin düşmesini beraberinde getirmektedir. Suriyeli sermayenin Türkiye'ye kanalize edilmesi birçok fırsata ket vurmaktadır. Suriyeli mültecilerin küçük işletmeler yoluyla üretim ve ticarete katkı sağladıkları görülmektedir. Fakat burada da bir nokta göze çarpmaktadır. Bu işletmelerin tamamına yakının kaçak olması vergi vs gibi yasal yükümlülüklerin gerçekleşmemesi nedeniyle haksız rekabete yol açmaktadır.

Bir başka konu ise güvenlik ve asayiş üzerinedir. Bu doğrultuda yerel halk arasında Suriyeli mültecilerin asayişi bozduğu yönünde iddialar yaygınlık kazanmaktadır. Yine bunun da asılsız olduğu görülmektedir. Mültecilerin adli olaylara karışma olasılıkları son derece düşüktür. Çoğunun da davacı olduğu bilinmektedir. En ciddi sorun oluşturan güvenlik riskinden biri yerel halk arasında oluşan tepkinin bir provokasyona yol açarak şiddet içerikli kitlesel tepkiye dönüşme ihtimalidir. Sınıra yakın bölgelerdeki yerel halkın en önemli kaygısı terör olaylarına açık hissetmeleri sebebiyledir. Suriyeli mültecilerin kenar mahallelerde yerel halkla birlikte yaşam sürmeleri uyum sürecinin zorlaşmasına neden olmakta ve uzun vadede güvenlik sorunlarının doğmasına yol açmaktadır.

Bir diğer etkilerden biri temel hizmetler dolayısıyladır. Sınır illerindeki devlet hastanelerinin yarısına yakınının Suriyelilere hizmet vermesi sebebiyle sınır illerindeki hastanelerde kapasite sorunu yaşanması muhtemel gözükmektedir. Belediye hizmetleri mevcut nüfusa göre tasarlandığından mülteciler nedeniyle artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalmaktadır. Bu da belediyelerin yetersiz bütçeyle faaliyet sürdürmelerini zorunlu kılmıştır.

Kısa süreli ve geçici olacağı tahmin edilen Suriyeli mülteci sorunu günden güne kalıcı bir hal haline gelmektedir. Suriyeli mülteciler uzun süre Türkiye'de kalacak ve bir kısmı yaşamlarını Türkiye'de sürdürmeye devam edecektir. Suriyeli mülteciler Türkiye'nin bir gerçeği ise ortaya çıkan olumsuzlukların azaltılması olumlu gelişmeleri daha fazla hayata geçirilmesi üzerinde durulmalıdır.

Bu anlamda yapılması gerekenlere bakacak olursak Suriyeli mültecilerin tepkisini önlemeyi içeren geniş kapsamlı mülteci politikası hayata geçirilmelidir. Eğitim, sağlık, çalışma hayatı, belediye hizmetleri, toplumun alıştırılması gereken alanların bir bütün olarak düzenlenmesi sağlanmalıdır. Bu çerçeve de Suriyeli mültecilerin tamamının kayıt altına alınması sağlık ve eğitim de ek kapasite inşaları yapılması, yerel otoritelere öncelik verilmesi, belediye hizmetleri için ek bütçe verilmesi, sosyal alanların genişletilmesi, sınır illerinde yeni imarlar açılması, Türk kamuoyunun Suriyeli mültecilere alıştırılması yönünde programlar geliştirilmesi, Suriyeli algısının kırılması ve sınır illerindeki yükün dağıtılması, Suriyeli nitelikli işgücünün Türkiye'de kalışının teşvik edilmesi, dilenciliğin önlenmesi olası asayiş problemlerinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Suriyelilere yönelik kapasite problemlerine olası çözümler üretilmesi sorunların uzun vadede iyileşmesi yönünde katkı sağlayacaktır.

Suriyeli mülteci sorunu tüm yönleriyle ele alınarak çok yönlü çözümler üretilmelidir. Bu alanda faaliyet gösteren tüm aktörlerin katılımı ile bilimsel ve uzman otoritelerle yapılacak işbirliğiyle problemlerin asıl kaynakları net olarak belirlenmeli ve her türlü sosyolojik, politik ve ekonomik açılar değerlendirilmeli, uzun vadede geçici olmayan tedavi edici çözümler üretilerek hayata geçirilmelidir. Ancak bu sayede mülteci sorunlarını azaltmış olur ve geleceğe daha sağlıkla bakma fırsatını yakalamış oluruz.

KAYNAKÇA

Ağır, Osman ve Sezik, Murat (2015). ''Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları'' Birey ve Toplum Dergisi Cilt.5 Sayı.9 2015.

Akgül, Arif, Kaptı, Alican ve Demir, Ömer Oğuzhan (2015). ‘‘Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz’’ The Global A Journal of Policy and Strategy Volume: 1, Issue: 2, pp. 1-22, 2015.

Akkaya, Ahmet (2013). ‘‘Suriyeli Mültecilerin Türkçe Algıları’’ Ekev Akademi Dergisi Yıl: 17 Sayı: 56 2013.

Altundeğer, Nurettin ve Yılmaz, Ertuğrul (2016). ‘‘İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye’ye Faturası’’ Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2016, C.21, S.1, 2016.

Atasoy, Ahmet ve Demir, Hasan (2015). ‘‘Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan’a (Hatay) Etkileri’’ Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi cilt:8 sayı:38 Haziran 2015.

Canyurt, Dilek (2015). ‘‘Suriye Gelişmeleri Sonrası Suriyeli Mülteciler: Türkiye’de Riskler’’ Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi sayı:48 Mart- Nisan 2015.

Dizman, Osman Ali (2012). ‘‘Geçici Koruma Politikası ve Türkiye’ye Sığınan Suriyeliler’’ Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu Ağustos 2012 N201249.

Erdoğan, Murat ve Ünver, Can (2015). ‘‘Türk İş Dünyasının Türkiyedeki Suriyeliler Konusunda Görüş Beklenti ve Önerileri’’ Kasım 2015 Türkiye İşveren Konfedarasyonu Yayın No:35

Gee, Stephanie (2015). ‘‘Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığımda Hiçbir Şey Göremiyorum” Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek’’ İnsan Hakları İzleme Örgütü Kasım 2015.

Göker, Göksel ve Keskin, Savaş (2015). ‘‘Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili’’ İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 41 / Güz 2015 Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi 2015.

Güçer, Mehmet. Karaca, Sema. ve DİNÇER, Bahadır (2013). ‘‘Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması’’ Uşak Araştırmalar Merkezi Mayıs 2013 s.15

Kirişci, Kemal (2014). ‘‘Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye’nin “Suriyeli Mülteciler” Sınavı’’ Brookıngs Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (Usak) Haziran 2014.

Oytun, Orhan ve Gündoğar Şenyücel, Sabiha (2015). ‘‘Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri’’ ORSAM Rapor No: 195 Ocak 2015.

Oytun, Orhan (2014). ‘‘Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler’’ ORSAM Rapor No: 189 Nisan 2014.

Sönmez, Zümrüt (2014). ‘‘Komşuda Kriz: Suriyeli Mülteciler’’ İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Aralık 2014.

Tunç, Şebnem Ayşe (2015). ‘‘Mülteci Davranışı Ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme’’ Tesam Akademi Dergisi ISSN:2148- 2462 Temmuz 2015.

Uluslararası Af Örgütü (2014). ‘‘Hayatta Kalma Mücadelesi Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler İlk Baskı Kasım 2014 İndeks: EUR 44/017/2014

Ünal, Serdar (2014). ‘‘Türkiye’nin Beklenmedik Konukları: “Öteki” Bağlamında Yabancı Göçmen Ve Mülteci Deneyimi’’ Zeitschrift für die Welt der Türken Vol. 6, No. 3 2014.

Yılmaz, Halim (2013). ‘‘Türkiye’de Suriyeli Mülteciler - İstanbul Örneği – Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler’’ İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği – Mazlumder İstanbul Şubesi s.7

Yüksel, Umutcan, Bulut, Merve Nur ve Mor, Zerrin (2014). ‘‘Türkiye’de Bulunan Suriyeli Mülteciler’’ İnografik Rapor Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi Ankara 2014.

UMTEB

FED'İN UYGULADIĞI FAİZ POLİTİKASININ DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*

Salih ÖZTÜRK [1], Harun DEMİR[2]

[1] Prof.Dr., Namık Kemal Üniversitesi (NKU),İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; TEKİRDAĞ

[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TEKİRDAĞ

ÖZET

2008 Küresel Krizinden sonra ülke ekonomisini canlandırmak için parasal genişlemeye giden ABD; bu parasal genişlemeye son yıllarda son verme kararı alarak düşük seviyelerde olan faiz oranlarını artırmaya başlamıştır. Küresel anlamda FED'in, faiz artışına başlamasıTürkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelere etkileri değerlendirilmektedir. Bu etkiler, daha çok döviz kuru ve faiz oranı üzerinde hissedilmektedir. Buna karşılık merkez bankalarının uygulamış oldukları politikalar ve diğer ülkelerin buna karşılık verdiği kararlar çalışmada değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Faiz Oranı, Federal Rezerv Sistemi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Döviz Kuru, Sermaye Hareketleri

ABSTRACT

After the 2008 Global Crisis, the USA which has gone to the monetary expansion the simulate the economy, has begun to raise interest rates at low levels by deciding to and this monetary expansion in recent years. In the global sense the effects of the FED on the emerging countries, including Turkey, which are beginning to increase in interest, are evaluated. These effects are mostly felt on the exchange rate and the interest rate. In

* Bu çalışma, Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Etkinliklere Katılım Destek Programı Kapsamında Desteklenmiştir.

contrast the policies implemented by the central banks and the decisions made by other countries have been evaluated in the study.

Key Words: Interest Rates, Federal Reserve System, Central Bank of the Republic of Turkey, Exchange Rate, Capital Movements

1. GİRİŞ

Uluslararası sermaye hareketleri küresel anlamda birbirlerine yakından bağlılık göstermektedir, bu bağlılık sonucu her piyasa birbirinden etkilenmektedir ve uluslararası sermaye piyasalarından en önemli finansal merkezlerden birisi de Amerika Birleşik Devletidir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devleti merkez bankası olan Federal Rezerv Sistemi (FED), herhangi bir politika yaptığında uluslararası sermaye piyasası bundan etkilenmekte ve ülkeler buna göre politikalar geliştirmeye çalışmaktadır.

Gelişmiş piyasaların uyguladığı veya uygulayacağı politikalardan şüphesiz en fazla gelişmekte olan piyasalar etkilenmektedir. Türkiye de gelişmekte olan piyasalar arasında olduğundan, FED' in uygulayacağı bir para politikasından etkilenmesi normaldir ve buna göre politikalar uyumlaştırmaya ve gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Burada ki temel amaç ülkeyi cazip görünüme getirip tasarruf sahiplerinin ve firmaların yatırımlarını ülkeye çekmektir, var olan yatırımların da ülkede kalmasını sağlamaya çalışmaktır.

Uluslararası sermaye akımı olarak da bir ülkeye kolayca yönelebilen kısa vadeli sermaye akımlarının cari açığın finansmanında önemli bir yeri vardır. Kısa vadeli sermaye akımları yüksek getiri ve faiz oranına karşı oldukça duyarlıdır (Akbaş ve Uğur, 2014:219). Gelişmekte olan ülkeler açısından diğer önemli olan durum ise kısa dönemdeki sermaye girişlerini uzun vadede de ülkede tutabilmektir. Bu nedenle küresel anlamda önem taşıyan politikalara uyum sağlamak gerekmektedir. Faiz oranı da şüphesiz bunun için önem taşımaktadır.

Faiz oranı en genel ifadeyle, tasarruf sahiplerinin ellerinde tuttukları fonları kullanmak yerine, ödünç vermeleri sonucu elde ettikleri gelirdir. Faiz önemli bir politika aracı olmasıyla birlikte verimli/verimsiz yatırımların ayrılması, ülke ekonomisinde yaşanılabilecek durgunluğun engellenmesi ve atıl kaynakların ekonomiye aktarılmasının sağlaması aşamasında politika aracı olarak, önemli bir yere sahiptir.

FED' in politika olarak faiz artışına gideceğini duyurması bile, tasarruf sahiplerinin, firmaların (ekonomik birimlerin) güvenilirlik, gelişmişlik gibi nedenlerden dolayı diğer ülkelerdeki sermaye hareketlerini etkilemekte; gelişmekte olan ülkeler üzerinde bu etki daha fazla hissedilmekte ve sermaye çıkışlarına neden olabilmektedir. Bu gibi sorunlar önlem alınmazsa Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde orta ve uzun dönemli stabiliteyiriske atmaktadır.

Küresel olarak gelişmiş bir piyasanın (ABD merkez bankası FED gibi) uygulayacağı faiz politikası yatırımcılar açısından önem taşımaktadır. Ekonomik birimler için güvenilirlik önem arz etmektedir. Yani risksiz bir gelişmiş ekonomiyi güvenilir liman olarak görmektedirler. Rasyonel yatırımcı da bu nedenlerle varlığının güvende olmasını isteyecektir. FED' in bu şekilde cazip bir odak olmasından dolayı düşük bir faiz oranı vermesi bile gelişmekte olan ekonomileri etkilemekte, bunu önlemek için ise gelişmekte olan ekonomiler çok daha fazla bir faiz oranı uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Bu çalışmada, FED'in uyguladığı faiz politikasının dünya ve özellikle Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri incelenecektir.

2. FEDERAL RESERVE SİSTEMİ (FED)

Federal Reserve Sistemi 1913 yılında, banka paniklerinin sık sık yaşanmasını engellemek için kurulmuştur. Federal Reserve Sisteminin biçimsel yapılanmasında 12 adet bölge Federal Reserve bankası bulunmaktadır (Mishkin, 2000: 21). Küresel anlamda düşünülürse diğer ülke merkez bankaları belirli bir yerde bulunmakta, ABD'nin merkez bankası olan FED ise 12 bölgede bulunan bankalarla, diğer ülke merkez bankalarından daha farklı bir yapıdadır.

FED sermaye yapısı bakımından dünyada tek örnek olma özelliğini taşımaktadır. FED'in sermayesi, üye bankalara aittir. Üye bankalar, sermayelerinin yüzde 6'sı oranında

Federal Rezerv Bank hissesi almak zorundadırlar (Akyazı, 2001: 9).Federal Reserve tam bağımsız demek doğru değildir. Federal Reserve için yarı kamusal (yarı bağımsız) yapıda demek daha doğrudur.

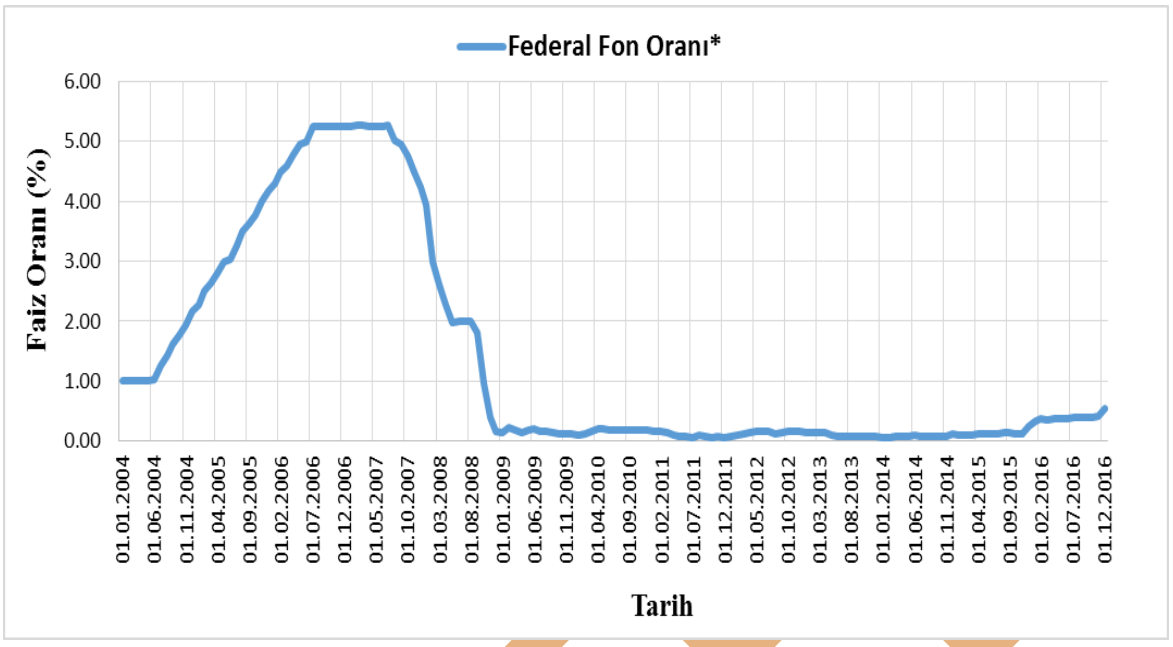
2.1. FED'in Uyguladığı Faiz Politikası

Federal Açık Piyasa Komitesi (FOMC) genellikle yılda sekiz kez toplanır (yaklaşık her altı haftada bir) ve parasal taban üzerinde etkili olan açık piyasa işlemlerinin yürütülmesi ile ilgili kararlar alır (Mishkin, 2000: 7). Bu toplantılardan sonra oy birliği ile kesin kararlar alınmışsa duyurulur veya bu toplantılardan sonra yapılan açıklamalardan hareketle uygulanacak politikalar yönünde ekonomik birimler tarafından beklentiler oluşur.

Şekil 1'de görüldüğü üzere Amerika Merkez Bankası (FED) 2015 Aralık ayına kadar genişletici politikalarla gündeme gelmekteydi, 2015 Aralık ayından sonra ise dünyada oluşan bol likidite ve ucuz para döneminin FED'in faiz artışlarıyla birlikte son bulacağı beklentisi oluşmaya başladı. Federal Reserve 2015 Aralıkta, ılıman da olsa 0,25 baz puanlık faiz artışına giderek küresel anlamda kapalı kapıları araladığını duyurmuş oldu. Bu demek oluyor ki yaklaşık 10 yıldır genişletici politikalar izleyen FED, piyasadan dağıttığı bol miktardaki parayı toplamak istemekte ve bu nedenle artık kademelide olsa faizleri artırmakta kararlı durmaktadır.

UMTEB

Şekil 5: Fed Faiz Oranları

*Federal Fon Oranı: Amerika Birleşik Devletleri'nde finansal kurumların gecelik borçlanmalarını gerçekleştirdikleri piyasa faiz oranıdır.

KAYNAK: Federal Reserve (www.federalreserve.gov)

2016 sonlarında da beklenenin aksini gerçekleştirmeyen FED, 2016'nın sonralarına doğru, 10 yıl sonra ikinci faiz artışına gitmiştir. Yani anlaşılacağı üzere FED kararlılığını sürdürmekte ve 0,25 baz puanlık bir artış daha gerçekleştirmiştir. Faizlerin ılıman olmasından çok sürekliliği ve ekonomik birimler tarafından beklentiler bu sürekliliğin gerçekleşeceği yönünde olduğundan, bu duruma gelişmekte olan ekonomilerde eğer önlem alınmaz ise orta ve uzun dönemde stabiliteyi riske sokabilmektedir.

2.2. FED'in Uyguladığı Faiz Politikasının ABD'ye Etkileri

Yatırımın beklenen karlılığı faiz oranlarından yüksek olduğu sürece yatırım yapmaya karar verilir. Bu bağlamda faiz oranları yatırım ve tüketim kararlarını etkileyen önemli bir değişken olmaktadır (Öztürk ve Durgut, 2011: 120). Yani buradan da anlaşılacağı üzere ABD gibi gelişmiş bir ekonomide de, faiz oranlarının yatırım ve tüketim kararlarını etkileyen önemli bir değişken olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Merkez Bankası uyguladığı para politikası ile paranın miktarını kıstığında (ekonomideki likiditeyi azalttığında) genelde kısa vadeli faiz oranları yükselme trendine girerken, para miktarını genişlettiğinde(piyasadaki likiditeyi arttırdığında) faizler düşme eğilimine girer (Uzunoğlu, 2007: 26). ABD açısından da bu durum, Tablo 1' de verilmiş olan FED'in bilanço büyüklüğünden hareket ederek açıklanabilmektedir.

Tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülke merkez bankaları küresel krizin etkilerini silmek ve ekonomileri yeniden kriz öncesi seviyelere çekebilmek için geleneksel olmayan, yeni ve yenilikçi politika araçları arayışına girmişlerdir (Şentürk vd., 2016:153). ABD ekonomisi küresel kriz sonrası toparlanma süreci adına trilyonlarca dolarlık parasal genişleme programları uygulamış ve bunu piyasayı rahatlatmak için yapmış, birçok gelişmiş ülke ve ABD faiz oranlarını aşağı çekme yoluna gitmiştir.

Tablo 4: FED Bilanço (milyon USD)

TARİH	TOPLAM AKTİFLER
01.Ağu.07	870261
26.Ara.07	890662
02.Oca.08	922187
31.Ara.08	2239457
07.Oca.09	2121439
30.Ara.09	2234067
06.Oca.10	2235304
29.Ara.10	2420570
05.Oca.11	2436064
28.Ara.11	2926095
04.Oca.12	2917689
26.Ara.12	2907300

02.Oca.13	2917189
25.Ara.13	4032575
01.Oca.14	4023640
31.Ara.14	4497660
07.Oca.15	4499524
30.Ara.15	4486587
06.Oca.16	4486606
28.Ara.16	4451451

KAYNAK: Federal Reserve (www.federalreserve.gov)

Tablo 1'de de görüldüğü üzere FED bilançosunun aktif büyüklüğü 2007'de 870 milyar ABD dolarından 2015'in başlarında yaklaşık 4,5 trilyon ABD Dolarına yükselmiştir. Bu kadar yüksek boyuttaki artış sonucu büyüme hız kazanmış, tasarruf ve yatırımlar artış göstermiştir. Fakat ABD ekonomisinin genişleme sürecinde dağıttığı bu kadar yüksek miktardaki parayı toparlayabilmesi için FED'in faiz oranını arttırması kaçınılmaz duruma gelmiş ve bunun için gerekli adımlar atmaya başlamıştır. ABD açısından buradakritik olarak görülebilecek durumdan da söz etmek gerekirse, enflasyonu arttırmadan veya ekonomide daralmaya yol açmaksızın faiz artış sürecini başarıyla tamamlamasının oldukça zor olmasıdır.

ABD' de düşük faiz oranlarının dünyada likidite bolluğu yaratması ve ABD ekonomisinde yaratacağı etki açısından, iç talebi artırarak büyümeyi canlandırması düşünülmüştür.Fakat düşük faiz oranı ABD'deki fonların gelişmekte olan ekonomilere yönelmesini sağlamaktadır. ABD ekonomisi,2015 ve 2016 sonlarında faiz oranını kademeli olarak 0,25'er baz puanlarla artırmayı seçmiştir ve bu faiz artışlarını, dağıttığı parayı toparlayabilmek için gerçekleştirdiği bir politika olarak görebiliriz.

3. FED'İN UYGULAYACAĞI FAİZ POLİTİKASININ DİĞER ÜLKE EKONOMİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Günümüzde ekonomiler, küresel anlamda şüphesiz birbirlerine bağlı durumda bulunmaktadırlar. Özellikle küresel ekonomik etkileşim veya bağlılık durumuna Amerika Birleşik Devleti gibi gelişmiş bir ekonomi konu olarak alınacak olursa, ABD'nin dünya ticaretinde kullanılan en fazla para birimine sahip olması nedenini de göz önünde bulundurmamız gerekir. ABD Merkez Bankası FED'in uygulayacağı genişletici veya daraltıcı bir para politikası, yani faizlerdeki aşağı veya yukarı yönlü bir değişiklik ülkelerin ekonomilerinde belirli etkilere neden olabilmektedir.

Yatırımcılar piyasadaki faiz oranlarının değişmelerine göre bir beklenti içine girerler. Faiz oranlarının daha da yükseleceği yolunda beklentiye sahip bir yatırımcı, ileride daha fazla faiz getirecek araca yatırım yapacaktır (Aksoy ve Tanrıöven, 2007: 38).Faiz oranı ülke içerisinde ve ülkeler arasında belirli etkilere sahiptir. Gelecekle ilgili beklentiye sahip tasarruf sahipleri faiz oranlarındaki değişikliklerden hareketle ve beklentileri doğrultusunda tasarruflarından gelir elde etmek isterler. ABD Merkez Bankası'nın açıklamaları ve uyguladığı şuan ki faiz politikası da yatırımcıları cezbeder duruma getirmektedir. Fakat bu durum özellikle gelişmekte olan ülkeler adına sorunlar teşkil etmekte ve bu sorunlar gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini daha kırılgan hale getirebilmektedir.

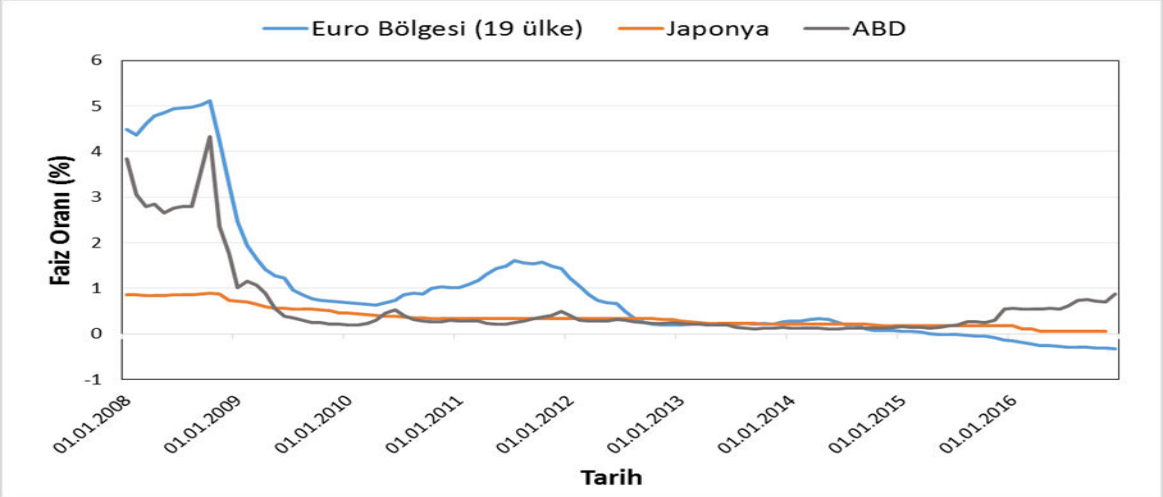
3.1 Gelişmiş Ülke Ekonomileri Üzerindeki Etkisi

Gelişmiş ekonomiler genel olarak büyümenin ivme kazanması için gevşek para politikası uygulamaktadır. Şekil 2'de de görüldüğü üzere FED uyguladığı para politikası açısından normalleşme aşamasında olsa da diğer gelişmiş ülke merkez bankaları gevşek para politikalarına devam etme yoluna gitmiştir.

Normal şartlar altında bir ekonomide, faiz oranı ile tasarruflar arasında negatif bir korelasyon bulunurken, resesyon veya deflasyon olması halinde faizlerin yüksek kalması söz konusu olamaz ve faizler sıfıra kadar geriler, hatta bazen de negatif olabilir (Köse vd., 2015: 326). Euro alanında büyümede gözlenen riskler, düşük büyüme oranları gibi nedenlerle,kısmen toparlanmalar görülse de, Şekil 2'den de hareketle AB Merkez

Bankası(European Central Bank), Mart 2016'da negatif olan politika faizlerini daha da düşürmüş ve varlık alım miktarını artırmıştı. Japonya Merkez Bankası (Bank of Japan) açısından ise düşük enflasyon nedeni ile faizler düşük tutulmaktadır. İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) ise şu an için faiz oranını yükseltme eğiliminde değildir ve son açıklamalarla faiz oranını yüzde 0.25 olarak sabit tutacağını açıklamış, bunun temel nedeni ise gelişim hızını kaybeden İngiltere ekonomisinin büyümenin canlanmasını istemesidir.

Şekil 6: Gelişmiş Dünya Ekonomilerindeki Faiz Oranları

KAYNAK: OECD (*www.oecd.org*)

Şekil 2'den hareketle gelişmiş ekonomilerle ABD arasındaki faiz farkı, FED'in faiz artışları ile birlikte artış göstermektedir. Bu durum doların değerlenmesine neden olmaktadır. Fakat bunu FED faiz artışını sürekli yaparsa daha değerli dolar olacak şekilde doğru orantılı bir yorum yapmak doğru olamaz. Belirli zaman sonra Avrupa Birliği Merkez Bankası ECB de parasal genişlemeyi sonlandırmaya başlayıp bu faiz farkı azalmaya başladığı an, doların değer kazanması azalacak hatta son bulacak denilebilir.Bu durum diğer gelişmiş ülkeler için önümüzdeki dönemlerde avantaj haline gelebilir, FED' e cevap vermeye başladıkları an diğer gelişmiş ülke para birimleri değer kazanmaya başlayacaktır.

3.2 Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerindeki Etkisi

Gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmiş ülkelerdeki gelişmelerden ve/veya yatırımcıların bölgesel risk algılamalarındaki değişikliklerden, yurtiçi ekonomik gelişmelerden bağımsız

olarak etkilenmektedirler (Babaoğlu, 2005:30). Literatürde güvenli liman, finansal risklerin arttığı ortamlarda yatırımcıların yatırımlarını yönlendirdiği nispeten daha az riskli finansal araçlar veya para birimleri olarak yer almaktadır (Cömert ve Çolak, 2013: 22). Böyle bir durumda ABD gibi gelişmiş ve güvenilir olarak kabul gören bir ekonominin faiz oranında bir artışa gitmesi, daha az riske sahip olan ABD ekonomisine diğer ülkelerden fonların yönelmesini sağlar. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerin problemleri ve kırılgan yapıları bakımından, gelişmiş ve riski az olan bir ekonominin daha düşük seviyede bir faiz oranı belirlemesine ve düşük seviyede faiz artışı gerçekleştirmesine rağmen,sermaye gelişmekte olan ülkelerden daha az riskli finansal araçlara sahip olan ABD gibi ülkelere yönelme eğilimine girer. Bu durum da gelişmekte olan ülkelerde bazı sorunları ortaya çıkararak finansal istikrarı bozmaktadır.

Kısa süreliğine ülkeye giriş yapan sermaye akımları, karlarıyla beraber ülkelerine parayı götürdüklerinde, sermayenin çıkış yaptığı ülkede sorunlara neden olmaktadır. Kazgan'a göre de bu akımlar içerden dışarıya/dışardan içeriye hareket ederken, giriş olduğunda ekonomide yapay bir şekilde büyüme gösterir ve çıkışı sırasında krizlere neden olmaktadır. Bu nedenlerinden dolayı sıcak para hareketleri ülke ekonomileri üzerlerinde etkileri bakımından uluslararası finansal sistemin işleyişinde en zayıf halka kabul edilmektedir (Kazgan, 2005:229).

FED'in faiz artırım kararı sonrasında gelişmekte olan ekonomilerin bozulan dış finansman koşulları faizlerin artmasına, varlık fiyatlarında düzeltmeye, portföy girişlerinin azalmasına ve kurlarda değer kaybına neden olmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı,2015:2). FED'in gevşek para politikasını sonlandırma kararı alması sonucunda, dünya finansal piyasalarında dalgalanmalara neden olmuş, birçok gelişmekte olan ekonomi bunun sonucunda olumsuz etkilenmiştir. Gelişmekte olan ekonomiler olumsuz etkileri en aza indirmek için dış borç, enflasyon, cari açık gibi göstergelerin düşük seviyede olması ve bunun yanında yüksek büyümenin olması, bu olumsuz etkileri en aza indirecektir. ABD Merkez Bankasının gevşek politikalara son vermesi ardından cari açık problemi de yaşayan gelişmekte olan ekonomilerde gözlenen sermaye çıkışları, para birimlerinde ve finansal piyasalarda dalgalanmalar öne çıkmıştır.

İngiltere ve Japonya gibi gelişmiş ülke merkez bankalarının faizleri daha uzun bir süre düşük seviyelerde bırakacağı beklentileri gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarının sürmesini sağlamıştır (Karslı, 2016: 7).Fakat FED bu durumu ters yönde etkilemektedir. Diğer gelişmiş ekonomiler de enflasyon beklentilerini ve büyüme beklentilerini iyimser duruma getirip FED gibi faizleri artıracağını duyurursa gelişmekte olan ülkelerden daha fazlasermaye çıkışları görülecektir.Gelişmiş ekonomilerin çoğunluğu parasal daralma kararı alırsave bu duruma gelişmekte olan ekonomiler şimdiden önlem almazlarsa sermaye çıkışları orta ve uzun dönemli stabiliteyi riske sokabilecektir. Bu nedenle gelişmekte olan ekonomiler ileriye dönük ve küresel anlamda beklentileri de görmezden gelmeyerek adımlar atmalıdır.

FED'in faiz artırımı küresel anlamda doların değerinde artışa neden olmakta ve bu durumbaşta gelişmekte olan ekonomilerin üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Doların değer kazanmasının en çok gelişmekte olan ekonomileri etkileme nedeni ise, küresel krizden sonra ABD haricindeki banka dışı kesimin dolar olarak borcu büyük artış göstermiş ve bu borcun da belirli bir kısmı gelişmekte olan piyasalara ait olmasından dolayı, dolardaki değer artışları bu borçların yükünü de arttırmıştır.

4. FED'İN UYGULAYACAĞI FAİZ POLİTİKASININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ VE UYGULANACAK POLİTİKALAR

Finansal küreselleşme ile birlikte para politikasında ülkeler zorluklar yaşamaktadırlar. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler bazı koşullarda ülke dışı alınan kararlardan etkilenmekte ve para politikasını buna göre belirlemektedirler. Alınan ülke dışı kararların döviz kuru, büyüme ve sermaye akımları üzerinde etkileri bulunmakta, bu durumların sonucunda da ülkelerin büyümeleri etkilenmekte, hatta bu durum geçmişte de görüldüğü üzere krizlere bile neden olmaktadır.

Gelişmekte olan pek çok ülke, krizlerden dersler çıkararak, enflasyonu düşürmeyi, daha esnek kurlara geçmeyi, borçlarının GSYH'ya oranını sürdürülebilir bir seviyeye düşürmeyi, yabancı döviz rezervlerini arttırmayı, finansal kesimin istikrarlı olması için para ve vade uyumsuzluklarından kaçınmayı öğrendiler (Yay, 2009: 33). Türkiye de krizlerden büyük dersler çıkarmış ve adımlarını daha tedbirli atmıştır. FED'in faiz oranlarını ılıman da olsa

sürekli artıracağını duyurması ve bunu uygulamaya koyarak 2015, 2016 yıllarında iki sefer faiz artırımına giderek parasal genişlemeye son vermesi gelişmekte olan Türkiye gibi ülkeleri endişelendirmektedir. Doların küresel anlamda ve TL karşısında değer kazanması da bu durumun sonuçlarındandır.

FED faiz artışlarından sonra etkilerden birisi de dolardaki artıştır. Günümüzde Türkiye de dahil gelişmekte olan ekonomiler için bu sorun önem teşkil etmektedir. Türkiye de ilk olarak etki kurlar üzerinde olmuştur. Bu nedenle Türkiye ekonomisinde dolar borcu fazla olan (kamu artık değil)bankalar dahil özel kesimin 2008'den bu yana artış gösteren dış borcu endişe yaratmaktadır. Bunlara ek olarak Türkiye'de hanehalkı tasarruflarının anlamlı seviyede artmadığından, Türkiye'nin büyümek için dış borca bağlı olarak büyümeyi gerçekleştirmeye çalışması da daha maliyetli bir hal almaktadır. FED'in faiz artışlarına devam edeceği beklentisinin de olması ve ileriki dönemlerde TCMB'nin faiz artırmak zorunda kalabilecek olması da büyümeyi zayıflatacak unsurlardandır. Türkiye ekonomisi sermaye akımları yönünden çok büyük çıkışlarla karşılaşmamasına rağmen, dış borç nedeniyle FED faiz artışlarından etkilenecek ve büyüme ivme kaybedecektir.

Merkez Bankası kamusal menkul değer alım satımlarına ek olarak çoğu kez yabancı döviz alır satar. Döviz kurları ithalat ve ihracatı etkiler bu durum firmaların toplam satışlarını dolayısıyla kurlarını değiştirir, Merkez bankasının döviz kurlarına bu müdahalesi ithalat ve ihracattaki dalgalanmaları önleyebilir (Başoğlu vd., 2001:257). Küresel anlamda belirsizliklerin artması, FED'in faiz artırımları ve döviz kurlarındaki hareketlilikten kaynaklanan enflasyon beklentilerinde ve fiyatlama davranışları üzerindeki olumsuz etkileri sınırlandırmak için TCMB bazı kararlar almıştır. 2016 Kasım ayında bir miktar parasal sıkıştırma gerçekleştirmiştir. Haftalık repo faizlerinde 50 baz puan, gecelik borç verme faizinde 25 baz puanlık artış yapmıştır (TCMB, 2016: 3). TCMB 24 Ocak 2017 tarihinde yaptığı toplantıda ise parasal sıkışmaya devam edeceğini duyurmuştur. Küresel anlamda belirsizlikler devam ederken 2017 yılı yarısından sonra TL üzerindeki baskı azalabileceği beklenilmekte iken 2017 ilk çeyreği için belirsizliğin süreceği ön görülmektedir.

2012 yılından bu yana yatırımların seyri orta-uzun vadeli büyüme dinamikleri açısından büyümenin sürdürülebilir olmadığını ve önemli ölçüde kalite probleminin olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin büyüme hızını artırabilmesi için iç tasarruflarını ve

verimliliğini artırması gerekmektedir. Küresel finansal koşulların sıkılaşması ile bu durumun sonuçlarının daha belirgin olarak ortaya çıkacağı ve önümüzdeki dönemlerde de sıkılaşmanın devam edeceği düşünülürse bu durumun sonuçlarının daha belirgin hale geleceğini söylemek mümkündür (Özdemir, 2016:4). Piyasa koşulları önemli miktarda değiştiğinde merkez bankası ve hazine faizleri arasında anlamlı fark oluşmaya başlamaktadır. Bu durumda merkez bankası faizi ne kadar düşük tutmak istese de başaramaz. Çünkü dünya faiz oranları yükselirken yerel piyasada faizi düşük tutmak ekonomiyi bir süre daha idare eder ama karşılığında rezerv yapısı sağlam olmayan bankaların batmasına yol açar. Bankalar bunu öngöreceğinden dolayı Basel 3 kriterlerini öncelerler ve kredi vermezler. Yani merkez bankası faiz oranını uyumlaştırmak zorunda kalarak yükseltecektir. Ekonomik birimler (kobiler hariç) birim olarak temel mikro iktisattaki gibi kar maksimizasyonu yapmaz, hisse senedi değer maksimizasyonu yapar. Kobiler ise çoğunlukla güven endeksine dayalı olarak ve borç ödeme kapasiteleri ile hareket ederler. Türkiye gibi ülkelerde kobilerin ağırlığı çok fazla ve enflasyon oranı da çok düşük seviyelerde değildir, buna ek olarak FED'in faiz artışına da başlaması ile birlikte Türkiye'de de faiz oranları, yükselme eğilimine girmektedir.

FED tarafından yapılan faiz artırımları sonucunda, dolar karşısında TL'deki değer kayıpları, küresel belirsizlik gibi nedenlerden dolayı TCMB, yavaş bir faiz artırımı yaparak, bu faiz artışını da parça parça ılıman olarak bütün faiz oranlarında gerçekleştirecektir. Bir anda politika faiz oranını artırıp kırılganlığı ve maliyeti artırmak istemiyor gözükmektedir. Hükümet ise hem faiz oranlarını yükseltip hem de tüketimi korumak için vergi indirimleri ve sübvansiyonlara da başvurulmalıdır ki büyümedeki ivme kaybı azalsın. Buradan hareketle, Türkiye veya herhangi bir gelişmekte olan ülke kurlardaki sürekli hareketlenmelere, belirsizlik ve iç problemlerin (savaş, politik sorunlar, ülke sınırlarındaki ülkelerde olan karışıklıklar) giderilmesine önem vermelidir. Çünkü bu çözümler bulunmazsa FED faiz artırımlarıyla, Türkiye FED'in artırdığı faizden daha yüksek bir faiz artırmak zorunda kalacaktır. Bunun nedeni ise yatırımcılar gerçek hayatta piyasa faiz oranlarına risklerini de eklerler. Bu durum yatırımcıların ülkeden beklediği faizi çok yukarılara çıkarır. Kısaca Türkiye açısından; FED'in faiz artırma kararları borsa endekslerini etkileyebilmektedir. Yani ekonominin içinde faaliyet gösteren şirketlerin daha sıkı mali koşullarda ekonomik hayatlarını devam ettirecekleri anlamına gelir. Daha pahalı fonlar bulmak zorunda kalacaklardır. Ya da fon bulamayacak, bu yüzden de büyüme kararlarını erteleme/küçülme kararı alma yoluna gidebileceklerdir. Buda

borsalarda düşüşlere yol açabilir. Fakat FED daha yavaş bir faiz artırma kararı aldığı için bu, doğru adımlar atılması koşuluyla borsalara yükseliş bile getirebilir.

5. SONUÇ

Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin ekonomik küreselleşme ile birlikte dışsal faktörlere bağlılığı ve dışsal faktörlerin yaratacağı sonuçlardan dolayı kırılganlıkları artış göstermektedir. Küreselleşme sonucunda oluşan, ekonomik büyümenin dış kaynaklara bağlı şekilde gerçekleşmesini azaltmak için çözüm yolları aranmalıdır. Dünyada en çok kullanılan para birimi olan doların etkisini azaltmak adına geçmişte bazı ülkeler (Irak, Ekvator, Venezüella, Libya, İran) dolar kullanımını ticaretlerinde azaltmak için tedbir almak istemiş fakat bunun sonucunda ülke içi karışıklık, savaş, ambargo gibi olaylar baş göstermiştir. Bu duruma düşmeden daha istikrarlı bir yapıyla Türkiye'nin yerel para birimi ile ticaret yapması ve bunu özendirmesi dış etkenlere karşı (FED gibi) riskleri azaltabilir. Ülkelerin ekonomik büyüklük farklılıkları, üretim farklılıkları, enflasyon farklılıkları dikkate alındığında, uygulanacak politikaların her ülkede aynı sonuçları vereceğini düşünmek yanlış olmaktadır. Gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerin asıl problemleri işsizlik ve büyümedir. Küresel anlamda gelişmekte olan ekonomilerin dışsal faktörlere bağlılığını azaltmak için verimlilik ve iç tasarrufların artması gerekmekte, bunun sonucunda da gelişmekte olan ülkelerin kırılganlıkları azalmaktadır. Parasal genişlemenin bol olduğu zamanlarda sermaye akımları, kısa vadeli yatırımlar artış göstermekte, TL değer kazanmaktadır. Fakat bu durum (FED faiz artışı ve küresel belirsizlikteki artışlardan dolayı) günümüzdeki gibi tersine döndüğünde ülkeler büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler önceliğini üretim odaklı yatırımlara vermeli ve büyüme hedeflerini bu yolla sağlamayı hedef edinmelidirler. Kısa süreliğine kar elde edip ülkeden çıkış yapan yatırımlar ülke kırılganlığını artırır. Buna ek olarak politika yapıcılar kısa süreli yatırımları uzun dönemde de ülkede tutmak için çaba göstermeli ve ülkenin ekonomik, politik sorunları çözülmelidir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Yusuf E. ve Uğur, Ahmet (2014). "OECD Ülkelerinde Kısa Vadeli Sermaye Akımları ve Ekonomik Büyümenin Cari Açık Üzerindeki Etkisinin Statik ve Dinamik Panel Veri Modelleriyle Tahmini", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1.

Aksoy, Ahmet ve Tanrıöven, Cihan (2007). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 3. Baskı.

Akyazı, Haydar (2001). "TC Merkez Bankası ile Federal Rezerv Sisteminin (FED) Karşılaştırması", *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 36.

Babaoğlu, Didem (Kasım 2005). "Sermaye Akımlarının Yönetimi: Türkiye'ye İlişkin Bir Değerlendirme", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü.

Başoğlu, Ufuk–Ölmezoğulları, Nalan–Parasız, İlker (2001*). Dünya Ekonomisi: Küreselleşme, Uluslararası Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Bursa.

Cömert, Hasan ve Çolak, Selman (Temmuz 2013). "Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Kriz Sırası ve Sonrasındaki Trendleri Açıklamakta 'Güvenli Liman Faktörü' ve Finansal Şokların Boyutunun Önemi: Türkiye Örneği", *ERC WorkingPapers in Economics*, 13/09.

Federal Reserve, www.federalreserve.gov, Erişim: 04.01.2017

Karslı, Muharrem (2016). "III. Çeyrek Ara Dönem Faaliyet Raporu", *Ziraat Bankası*, 2016.

Kazgan, Gülten (2005). *Türkiye Ekonomisinde Krizler(1929-2001)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Köse, Yaşar - Atik, Murat – Yılmaz, Bülent (Temmuz 2015). "Türkiye İçin Negatif Faiz Oranının Uygulanabilirliği ve Analitik Olarak İncelenmesi", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13.

Mishkin, Frederic S.(2000). *Para Teorisi – Politikası*, (Çev.: İlyas Işıklar-Ahmet Çakmak-Suat Yavuz), İstanbul:Bilim Teknik Yayınevi.

OECD, www.oecd.org, Erişim: 19.01.2017

Özdemir, Metin (2016). "2016 Yılı İlk Yarısında Türkiye Ekonomisinin Görünümü", Bursa: Bursa Sanayicileri ve İşadamları Derneği (BUSİAD).

Öztürk, Nurettin ve Durgut,Dilek (2011). "Faiz Oranlarının Belirleyicileri: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:1.

Şentürk, Mehmet-Kayhan, Selim-Bayat, Tayfur (2016). "Küresel Finans Krizi Sonrasında Merkez Bankacılığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 3.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (6 Aralık 2016). "2017 Para ve Kur Politikası", TCMB Yayınları, Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı (Ekim-Aralık 2015). "Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni Yönetici Özeti", Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü: Küresel Ekonomik Gelişmeleri İzleme Değerlendirme Dairesi.

Uzunoğlu, Sadi (2007). *Para ve Döviz Piyasaları*, Literatür Yayınları, 3. Basım, İstanbul.

Yay, Gülsün G. (2009). "Küreselleşme ve Para Politikası", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1.

*LEPTOSPİROZİS YÖNÜNDEN RİSK TAŞIYAN GRUPLARIN SEROLOJİK ARAŞTIRILMASI: ARTVİN/ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

[1]Özgür ASLAN // [2]Mithat ŞAHİN

ÖZET

Leptospiroz, bir spiroket olan Leptospira interrogans tarafından meydana gelen ve tüm dünyada yaygın olarak görülen bir zoonoz hastalığıdır. Türkiye'de de önemli bir sağlık problemi olması nedeni ile leptospirozis açısından risk grubuna giren; çay toplayıcıları, çeltik işçileri, kasaplar ve mezbaha çalışanlarında leptospiroz seroprevalansının belirlenmesine yönelik olarak bu çalışma planlandı.

Çalışmada Artvin ili ve ilçelerinde çay toplayan, çeltik işçileri, kasap ve mezbaha çalışanları olmak üzere toplam 157 kişi deney grubunu oluştururken, aynı bölgede yaşayan ve leptospiroz açısından risk grubunda yer almayan toplam 150 sağlıklı birey ise kontrol grubunu oluşturdu. Serum örneklerinde ELISA yöntemi ile leptospirozis varlığı araştırıldı.

Alınan serum örnekleri ELISA testinin yapılış protokolünün ilk basamağında 5µl serum örneği kapiller pipet yardımı ile test kiti üzerindeki S kutucuğuna damlatıldı. Daha sonra 4 damla analiz seyreltiği eklendi ve son basamakta 20 dakika içinde test sonuçları yorumlandı. Bu amaçla 11 adet LeptospiraIgG/IgM (Leptospira interrogans) antikor test kiti (SD, INC: LeptospiraIgG/IgM, REF: 16FK40) kullanıldı.

Çalışmanın verileri SPSS 17.0 ortamında analiz edildi. Örneklemin tanımlayıcı özelliklerinin belirlenmesinde sayı ve yüzde kullanılırken gruplar arası farkın aranmasında ise t testi kullanıldı. Çalışmada risk grubunda bulunan 1 kişide leptospirozis pozitif bulunurken, kontrol grubunda ise leptospirozis pozitif bireye rastlanmadı. Deney ve kontrol grubunda leptospirozis varlığı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı belirlendi.

Çalışmanın bulgularına göre çalışmanın yapıldığı bölgede leptospirozis seropozitifliğinin çok düşük olduğu sonucuna ulaşıldı.

Anahtar Kelimeler: ELISA Testi, İnsan, Leptospira

1. Artvin Çoruh Üniversitesi / Artvin / Türkiye / ozguraslan36@hotmail.com

2. Kafkas Üniversitesi / Kars / Türkiye/ mitats@hotmail.com

SUMMARY

Leptospirosis is a zoonosis of the world prevalent caused by infection with *Leptospira interrogans*, a pathogenic spirocheteand it is an important health problem in Turkey. This study was designed to determinet the seroprevalence of leptospirosis for the tea pickers, paddy workers, butchersan and slaughterhouse workers who is a risk group for leptospirosis in Turkey.

In this study, experimental group was consisted of 157 people, and the control group was consisted of 150 healthy individuals. The experimental group were occurred from tea pickers, paddy workers, butchersan and slaughter house workers who lives in Artvin and its counties. The control group were occurred of healthy individuals who hasn't a risk for leptospirosis in the same area. The presence of leptospirosis was determined by ELISA on serum samples. First step, 5µl serum sample was dropped S box with capillary pipette on ELISA test kit. After, four drops of analysis dilute was added and test results were interpreted

at 20 minutes in last step. Eleven Leptospira IgG/IgM (Leptospira ınterrogans) antibody test kit was used for this purpose.

The trial data were analyzed by SPSS 17.0. Number and percentage were used to determine to the defining characteristics of the sampling and t test was used to search for differences between the groups. Leptospirosis was found positive of one person in the risk group of the study. Leptospirosis-positive people wasn't found in the control group. There were no significant differences in the presence of leptospirosis of between experimental and control groups.

According to the findings of the study that seropositivity of leptospirosis was found very low in the region.

Keywords: ELISA, Human, Leptospirosis

UMTEB

GİRİŞ

Leptospiroz, *Leptospira* cinsi spiroketlerin neden olduğu dünyanın en yaygın, önemli zoonotik infeksiyonlarından biridir. *Leptospiralar* iki grup altında sınıflandırılmıştır. *Leptospira interrogans* patojen tür, *Leptospira biflexa* ise saprofitik türdür. Leptospiroz, *Leptospira interrogans'ın* neden olduğu 240'ın üzerinde serovarın kemiriciler, memeliler, bazı kuşlar ve sürüngenlerde görüldüğü bir infeksiyondur. *Leptospira interrogans* zorunlu, aerop, heliksoidal, ince, iki periplazmik flagellaya sahip hareketli mikroorganizmadır. Genellikle 6-20 µm uzunluğunda, 0,1µm çapındadır. Spiralleri sık ve sabit olup bir veya iki uçları çengel gibi kıvrımlıdır, burgu hareketi yaparak veya yana doğru hareket eder. Karanlık alan mikroskopisinde veya diğer özel boyalar ile boyanarak görülür (Saltoğlu, 2003). Leptospirozis, *leptospira* cinsine bağlı türlerden ileri gelen bütün evcil hayvanlarda ve insanlarda görülen genel olarak hemoglobinemi, ikterohemoglobinüri, ikterus, septisemi, anemi gibi semptomlarla karakterize enfeksiyöz bir hastalıktır (Şahin ve ark.

2002; İkiz ve Özgür, 2004). Leptospiroz yönünden birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de özellikle sulu tarımla uğraşanlarda, tatlı sularda balık avcılığı yapanlarda, hayvancılıkla uğraşanlarda, süt işletmesi ve mezbaha çalışanları ile kasaplarda ve askeri personelde önemli bir sağlık problemidir(Fazlı, 1970; Farr, 1995). İnsanlara primer bulaşma yolu, enfekte hayvanların idrarıyla kontamine olan sular ile bütünlüğü bozulmuş deri-mukozaların temasıdır. İdrar ile kontamine olan su ve sütlerin, kontamine sularla yetiştirilen sebzelerin veya idrarla kontamine etlerin çiğ olarak tüketilmesiyle de nadiren sindirimyolu ile bulaşma görülebilmektedir. *Leptospira* içeren partiküllerin inhalasyonu veya mukoz membranlara temasıyla da bulaşma gerçekleşebilir. Leptospiroz, seyrek olarak fare, köpek, sıçan ısırmasıyla bulaştığı bildirilmiştir (Babür ve ark., 2003).

Ülkemizde genellikle olgu raporları veya klinik seriler şeklinde bildirilen leptospiroza Karadeniz bölgesinde de sıkça rastlanmaktadır (Şencan ve ark. 1999). Yağışlı iklimin hakim olduğu bölgeler, sulak ve göletlerin bol olduğu alanlar ile kemirici popülasyonunun yoğun olduğu alanlar hastalığın daha fazla görüldüğü yerlerdir (Bharti ve ark., 2003; Sünbül, 2006).

Leptospiroz için riskli meslek grupları çiftçiler (özellikle çeltik tarımı ile uğraşan işçiler), mezbaha işçileri, madenciler, avcılar, veterinerler, gemiciler, kanalizasyon işçileridir. Ayrıca rafting, avcılık, balıkçılık gibi hobi meslekler ile göl ve derelerde yüzenlerde de hastalık görülebilmektedir. *Leptospiralar* için optimum şartlar ılık, nemli, nötral veya hafif alkali sularla kaplı ortamlardır. Mevsimler ve meslekler bulaşmayı kolaylaştıran faktörlerin başında gelmektedir. Leptospiroz yağışlı iklimlerde daha yaygın görülmektedir, Sünbül, 2006; Furuncuoğlu ve ark., 2006; Ünsal ve ark., 2011).

Artvin ili mevsimsel özellikleri ve coğrafi konumu ile Leptospiroz yönünden riskli bir bölgedir. Özellikle Yusufeli ilçesinde yapılan pirinç üretimi ile Hopa ve Borçka ilçelerinde çay üretiminin yapıldığı bölgelerin nemli ve sulak olmasının yanı sıra kemiricilerin teması da söz konusu riskleri artırmaktadır. Ayrıca, Artvin ilinde leptospirozis ile ilgili yapılmış kapsamlı bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışma kapsamında, Artvin ilinde leptospirozis açısından risk grubuna giren çay toplayıcıları, çeltik işçileri, kasaplar ve mezbaha çalışanlarında leptospirozun serolojik olarak araştırılması amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman: Çalışma Eylül 2012 – Eylül 2013 tarihleri arasında Artvin il ve ilçelerinde yapıldı.

Örneklem Hacminin Belirlenmesi: Bu çalışma Doğu Karadeniz Bölgesinde Artvin ve ilçelerinde yaşayan ve leptospirozis yönünden riskli olabileceği düşünülen mesleklere mensup(çeltik işiyle uğraşanlar, çay toplayanlar, kasap ve mezbaha çalışanları)157 gönüllü kişi ile aynı bölgede yaşayan fakat leptospirozis yönünden riskli mesleklerle uğraşmayan 150 gönüllü üzerinde yürütüldü.

Kan örneklerinin Toplanması: Çalışma için kan örnekleri mevsimsel olarak yağmurun en fazla düştüğü Eylül 2012 döneminde toplandı. Kan örnekleri toplama aşamasında, çalışmaya katılmayı kabul eden 157'si riskli, 150'si sağlıklı birey grubu olmak üzere toplam 307 gönüllü kişiden 5 ml venöz kan örnekleri alındı. Alınan kanlar +4 derecede pıhtılaştıktan sonra, soğutmalı santrifüjde 3000 rpm'de 10 dakika santrifüj edilerek serumları ayrıldı. Ayrılan serumlar 2 ml ependorf tüplerine aktarılarak, çalışılıncaya kadar -81°C saklandı.

Veri Toplama Araçları: Veri toplama aracı olarak çalışmaya katılan bireylerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sosyo-demografik özellikler anket formu kullanıldı.

Araştırmanın Etik Yönü: Veri toplama aşamasından önce çalışma için etik kurul izni (B.30.2.ART.0.00.00.00/1143-04/06/2012) alındı. Daha sonra ise çalışmanın il merkezi ve ilçelerdeki gruplarla yürütülebilmesi için valilik izni (B.10.0İSM.4.08.03.00.605-85/6247-11/09/2012) ve çalışmaya katılan bireylerden bilgilendirilmiş onam formu alındı.

Serolojik Teşhis: Serolojik muayene amacıyla elde edilen kan serumlarına ELISA testi uygulandı.

ELISA Test Kiti: Bu amaçla 11 adet *Leptospira* IgG/IgM (*Leptospira interrogans*) antikor test kiti (SD, INC: *Leptospira* IgG/IgM, REF: 16FK40) kullanıldı. 1 adet kit içeriği şu şekildedir: 30 tane ayrı ayrı poşetlemiş test kiti, kapiller pipet, analiz seyreltiği, kit eki.

ELISA Yöntemi: ELISA testinin yapılış protokolünün ilk basamağında 5µl serum örneği kapiller pipet yardımı ile test kiti üzerindeki S kutucuğuna damlatıldı. Daha sonra 4 damla analiz seyreltiği eklendi ve son basamakta 20 dakika içinde test sonuçları yorumlandı.

Verilerin değerlendirilmesi: Çalışma kapsamında sosyodemografik bulgular ve serolojik analiz sonuçlarının istatistiksel değerlendirmesi SPSS 17.0 paket programı ile yapıldı.

BULGULAR

Bu çalışmada, Eylül 2012 – Eylül 2013 tarihleri arasında Artvin il ve ilçelerinde yaşayan ve leptosipirozis yönünden riskli olabileceği düşünülen mesleklere mensup157 gönüllü kişi ile aynı bölgede yaşayan fakat leptosipirozis yönünden riskli mesleklerle uğraşmayan 150 gönüllü kişiden toplam 307 kan örneği alındı. Toplanan kan örnekleri *Leptospira interrogans* antikorları yönünden serolojik olarak incelendi. Bu amaçla *Leptospira* IgG/IgM (*Leptospira interrogans*) antikor test kiti (SD, INC: *Leptospira* IgG/IgM, REF: 16FK40) kullanıldı ve üretici firmanın talimatları doğrultusunda gerçekleştirildi. İncelenen toplam 307 kan serumundan riskli grupta yer alan kişilerden 1'inde *Leptospira* IgG ve IgM pozitif, risk grubunda yer almayan kişilerin tamamında negatif bulundu. Yaş ortalaması 51.82 olan risk grubuna ait bazı demografik bulgular Tablo 1'de yer almaktadır. Risk grubunda yer alan bireylerin % 45.2'si çay toplayıcısı iken %33.1'inin pirinç işiyle uğraşan ve %21.7'sinin de kasap ve mezbaha çalışanı olduğu görülmektedir. Risk grubunun çoğunluğu (%74.5) kadınlardan oluşurken %25.5'i erkeklerden oluşmaktadır. Eğitim durumu bakımından ise risk grubundaki bireylerin çoğunluğu (%61.1) ilkokul mezunu ve %17.8'i okur yazar değilken üniversite mezunu oranı %2.8'dir.

Tablo 1: Risk grubuna ait demografik bulgular.

	Risk grubu	**n**	**%**
Meslek	Çay toplayıcısı	71	45.2
	Pirinç işiyle uğraşan	52	33.1
	Kasap ve mezbaha çalışanları	34	21.7
Cinsiyet	Kadın	117	74.5
	Erkek	40	25.5
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	28	17.8
	İlkokul	96	61.1
	Ortaokul	16	10.2

	Lise	11	7.0
	Üniversite	6	2.8
TOPLAM		157	100

Yaş ortalaması 21.03 olan kontrol grubuna ait bazı demografik bulgular Tablo 2'de gösterilmektedir. Kontrol grubunda yer alan bireylerin tamamının öğrenim durumu lise mezunu olup bu öğrencilerin % 70.7'si kadın ve %29.3'ü erkektir.

Tablo 3: Kontrol grubuna ait demografik bulgular.

	Kontrol grubu	**n**	**%**
Meslek	Öğrenci	150	100
Cinsiyet	Kız	106	70.7
	Erkek	44	29.3
Eğitim Durumu	Lise mezunu	150	100
TOPLAM		150	100

Risk ve kontrol grubunda *Leptospira* pozitifliği Tablo 3'de görülmektedir. Risk grubunda *leptospira* pozitif bireylerin oranı %0.6 iken kontrol grubunda bu oran %0 olarak saptanmıştır.

Tablo 3: Risk ve kontrol grubunda *Leptospira* pozitifliği.

	Risk grubu		**Kontrol grubu**	
	Pozitif	Negatif	Pozitif	Negatif
N	1	156	0	150
%	0.6	99.4	0	100

Risk ve kontrol grubunun leptospirozis varlığı açısından karşılaştırılması Tablo 4'de görülmektedir. Risk ve kontrol grubu arasında leptospirozis varlığı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 4: Risk ve kontrol grubunun Leptospirozis varlığı açısından karşılaştırılması.

Grup	n	Std. Hata	Df	Anlamlılık
Risk	157	0.080	305	t: 0.977
Kontrol	150			p: 0.329

p>0.05

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğu Karadeniz Bölgesinde Artvin ve ilçelerinde yaşayan ve leptosipirozis yönünden riskli olabileceği düşünülen mesleklere mensup (Yusufeli ilçesinde pirinç üretimi yapan, il merkezi ve ilçelerde bulunan mezbaha çalışanları ve kasaplardan, Hopa ve Borçka'da çay toplama işi yapan) 157 gönüllü kişi ile aynı bölgede yaşayan fakat leptosipirozis yönünden riskli mesleklerle uğraşmayan 150 gönüllü üzerinde *leptospira* seroprevalansını belirlemek için yapılan bu çalışmada risk grubunda % 0.6 oranında ELISA pozitif bulunurken kontrol grubunda ise ELISA pozitif bireye rastlanmadı. Riskli grup ve kontrol grubu arasında Leptospirozis açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Artvin bölgesinde leptospirozis prevalansının diğer bölgelerde yapılan çalışmalara oranla düşük olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda leptospirozisin bölgesel farklılıklarını ve prevalansını daha sağlıklı değerlendirmek amacıyla genel popülasyonda ve mesleki risk gruplarında uzun süreli serolojik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Babür C, Özdemir V, Kılıç S, Erol E, Esen B. (2003). Ankara İli mezbahaları çalışanlarında anti-leptospira antikorlarının araştırılması. Mikrobiyol Bült. 37: 143-150.

Bharti, AR., Nanlly, JE., Ricaldi, JN., Matthias, MA., Diaz, MM., Lovett, MA., Levett, PN., Gilman, RH., Willig, MR., Gotuzzo, E., Vinetz, JM.(2003). On behalf of the Peru- United States Leptospirosis Consortium. Lancet İnfect. Dis. Rev. 3: 757- 771.

Farr RW. (1995). Leptospirosis. Clin. İnfect. Dis. 21:1-8.

Fazlı ŞA. (1970). Orta ve Güneydoğu Anadolu yabani kemirici favorasında leptospira araştırılması. Mikrobiyol Bült. 4(3): 11-116.

Furuncuoğlu Y, Yıldız A, Polat E, Öztürk R. (2006). Leptospira'ya bağlı miyokardit olgusu, İst. Tıp Fak. Derg. 69: 87-89.

İkiz, S., Özgür, NY.(2004). Trakya Yöresindeki sığırlarda Leptospira İnterrogans antikorlarının ELISA ve MAT ile belirlenmesi ve kesime gönderilen sığırlarda leptospirozis üzerine bakteriyolojik çalışmalar. İstanbul Üniv. Vet. Fak. Derg. 30(1): 99-111.

Saltoğlu N. (2003). Leptospirozisin klinik bulguları, XI. Türk Klinik Mikrobiyoloji ve İnfeksiyon Hastalıkları Kongresi. 30 Mart-3 Nisan. İstanbul.

Sünbül, M. (2006). Leptospiroz. ANKEM Derg. 20(2): 219-221.

Şahin M, Aydın F, Özdemir V, Güler MA. (2002). Kars ve Ardahan İllerinde sığır leptospirozisinin serolojik yöntemlerle araştırılması. Turk J Vet Anim Sci. 26: 17-25.

Şencan İ, Leblebicioğlu H, Sünbül M, Esen Ş, Eroğlu C, Günaydın M. (1999). Samsun'da insan ve hayvanlarda leptospirozis sıklığı. Flora Derg. 4(1): 58-63.

Ünsal A, Tanrısev M, Çakın S, Aygen ŞA, Kuzucu L. (2011). Bir çöp toplayıcısında gelişen ikterik leptospiroz olgusu. Klimik Dergisi. 24(3): 195-197.

*Bu çalışma Artvin Çoruh Üniversitesi (AÇÜ) Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir (Proje No: 2012.M80.02.03).

* Bu çalışma IOSR Journal of Agriculture and Veterinary Science (IOSR-JAVS), e-ISSN: 2319-2380, p-ISSN: 2319-2372. Volume 9, Issue 7 Ver. II (July 2016), PP 36-40 adlı dergide "Serological Examination of Groups under Leptospirosis Risk: The Artvin / Turkey Example" başlığı ile yayınlanmıştır.

UMTEB

TURİZM EĞİTİMİ ALAN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRE

ÖRNEK BİR EKOTURİZM BİLGİLENDİRME EĞİTİMİ PROJESİNİN BÖLGE HALKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Yener OĞAN[1], Ceyhun AKYOL[2], Ela OĞAN[3]

Özet

Son yıllarda, alternatif turizm kapsamında değerlendirilen kırsal turizm, doğa turizmi, yayla turizmi gibi turizm çeşitleri, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde büyük oranda gelişme göstermektedir. Özellikle turizm alanında yapılan çalışmalar kamu kurum ve kuruluşlarınca da teşvik edilmekte ve desteklenmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde hizmet veren Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA), turizm ile ilgili çalışmalara mali ve teknik destek sağlamaktadır. Çalışmamızda, DOKA tarafından desteklenen, Arhavi Doğa Koruma Yayla Turizm Geliştirme Derneği (ARYADER) tarafından yürütülen, Artvin Çoruh Üniversitesi'nce 20 Şubat-03 Mart 2017 tarihleri arasında teknik destek sağlanan "Arhavi Ekoturizm Bilgilendirme Eğitimleri" projesi kapsamında eğitime katılan 63 kişiye ekoturizm konusunda bir anket uygulanmıştır. Anket uygulaması sonucunda ortaya çıkan başlıca konu başlıkları; ilçedeki ekoturizm değerlerinin tanıtımına önem verilmesi, turizm işletmelerinin nitelik ve nicelik bakımından gelişim sağlaması ve tüm paydaşların birlikte hareket etmeleri gerekliliği şeklinde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, proje eğitimi, yerel halk.

* [Bu çalışma, "Arhavi Ekoturizm Bilgilendirme Eğitimleri" adlı projeden üretilmiştir]
[1] Öğretim Görevlisi, Artvin Çoruh Üniversitesi Arhavi Meslek Yüksekokulu, oganyener@artvin.edu.tr
[2] Öğretim Görevlisi, Artvin Çoruh Üniversitesi Arhavi Meslek Yüksekokulu, ceyhunakyol@artvin.edu.tr
[3] Öğretim Görevlisi, Artvin Çoruh Üniversitesi Arhavi Meslek Yüksekokulu, elaadiguzel@artvin.edu.tr

EVALUATION OF THE EFFECT ON THE REGIONAL PUBLIC OF A SAMPLE ECOTOURISM INFORMATION TRAINING PROJECT

Abstract

In recent years, the kind of tourism like; rural tourism, nature tourism, highland tourism evaluated in the scope of alternative tourism, has been developing in the Eastern Black Sea Region. The studies, especially related to tourism are encouraged and supported by public institutions and organizations. The Eastern Black Sea Development Agency (DOKA), provides financial and technical support to these works in East Black Sea region. In this study, a survey about ecotourism training was applied to 63 people who joined training within the scope of the" Arhavi Ecotourism Information Training" Project, supported by DOKA, conducted by Arhavi Nature Protection Plateau Tourism Development Association and provided technical support by Artvin Çoruh University between 20th February and 3th March 2017. The main topics that emerged as a result of the survey application are; to give importance to the promotion of the ecotourism values in the district, to develop the tourism enterprises in terms of quality and quantity, to move together all stakeholders.

Keywords: Ecotourism, project training, regional public.

1. Giriş

Dünyada son yılarda gerçekleşen turizm anlayışındaki değişiklikler, ülkemizde de görülmektedir. Deniz-kum-güneş düşüncesinin hâkim olduğu tatil anlayışı, yerini doğa ve kültür etkinliklerine bırakmaya başlamıştır. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi tam anlamıyla bu yeni düşüncenin hâkim olduğu turizm türlerini barındırmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesinde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların içerisinde yer aldığı çevre ana temalı çalışmalar ve faaliyetler, bölgedeki turizm potansiyeli olan destinasyonları da çok yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda kalkınma ajansları, bölgesel kalkınma ve gelişme politikalarına yeni yaklaşımlar getirmekte, yerel ve bölgesel potansiyeli harekete geçirmek amacıyla yöredeki girişimcilik faaliyetlerini desteklemekte, ulusal ve uluslararası destek fonlarının kullanılmasında koordinasyon sağlamaktadır. Bölgede düşünülen yatırımların etkin

ve verimli kullanılması doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren ajanslar, özellikle proje üretiminde, işleyişinde, oluşabilecek aksaklıklarda ve yönlendirmelerde görevler üstlenmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesinin sahip olduğu iklimi ve coğrafyası alternatif turizm türlerine oldukça uygun özelliklere sahiptir. Bölgede kitle turizmine yönelik imkânların kısıtlı olması sebebi ile turizm anlamında öne çıkan doğal ve kültürel değerler yöre için fırsat niteliğinde turizm varlıklarıdır. Bu bağlamda, Doğu Karadeniz Bölgesinin kendini geliştirebilmesi ve turizm anlamında ilerleyebilmesi adına yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası platformlarda faaliyetlerini sürdüren kurum ve kuruluşların, bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak projeleri desteklemesi ve teşvik programları sunması potansiyel turizm destinasyonları açısından önem arz etmektedir.

2. Literatür Araştırması

Altyapıyı geliştirme, işletmeleri teşvik, öğretim ve eğitim, çevrenin korunması, araştırma ve geliştirme, yerel kalkınma gibi gelişme politikalarını bölgeye uygulamaya çalışan ajanslar, turizm endüstrisindeki işletmeler ile kamu kurum ve kuruluşlarından büyük ilgi görmektedir (Koyuncu, 2006).

Kalkınma faaliyetleri, ülke genelinde yöresel ve bölgesel anlamda uzun yıllardır yapılmaya çalışılmaktadır. Son yıllarda daha ilkeli ve koordineli bir biçimde yürütülmeye çalışılan kalkınma faaliyetleri neticesinde bölgede daha kurumsal adımlar atılmaktadır. Bu doğrultuda, Kalkınma Bakanlığı'na bağlı kurulan kalkınma ajansları, faaliyetlerini sürdürdüğü bölgenin gelişmesi, eski değerlerini yitirmemesi ve yeni yatırımlar oluşması adına çeşitli hizmet ve projeler üretmeye çalışmakta olup maddi, teknik ve doğrudan destek başlıkları altında bölgede farklı alanlarda üretim yapmak isteyen kişi ve kuruluşlara destek sağlamaktadır.

2.1. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)

Bu kalkınma ajanslarından olan DOKA, 29.07.2009 tarihinde 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'a dayanarak kurulmuştur. Faaliyet alanı kapsamında Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize, Trabzon ve Artvin, ajansın destek verdiği iller olup kurumun genel sekreterliği Trabzon ilinde hizmet vermektedir (Doka Bülten, 2011).

Faaliyetlerine başladığı tarihten itibaren Doğu Karadeniz Bölgesinde yerel kalkınmaya dair önemli bir aktör olmayı kısa sürede başaran kurum, bölgedeki özel sektör ile kamu kurum ve kuruluşlarıyla yoğun bir işbirliği içerisine girerek bölgede var olan endüstrilerin ve paydaşların temel sorunlarını ortaya koymaya çalışarak bölgeyi yatırımcıya en iyi şekilde tanıtmanın yollarını aramaktadır. Ajans, kurumsallaşma çalışmaları yönünde önemli adımlarla birlikte bölgede sahip olduğu misyon ve hedefler doğrultusunda kısa sürede başarılı çalışmalara imza atmıştır.

Misyonu; ulusal ve yerel kalkınma planlarında ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak kamu, özel sektör ve sivil toplum arasındaki işbirliğini geliştirerek, bölgede sürdürülebilir ekonomik, çevresel, sosyal kalkınmayı sağlamak ve bölgenin rekabet edebilirliğini ve uluslararası tanınırlığını arttırmak, vizyonu ise ekonomisi güçlü, yenilikçi ve rekabetçi, sosyal yönden gelişmiş ve bütünleşmiş, altyapısı tamamlanmış, sürdürülebilir çevre ve yüksek yaşam kalitesine sahip bir Doğu Karadeniz Bölgesi olarak tanımlayan ajans, faaliyetlerine hizmet verdiği illerde bulunan yatırım destek ofisleri ile devam etmektedir (Akyol, 2013).

DOKA, sunmuş olduğu “Doğrudan Faaliyet Desteği” programı kapsamında bölgesel kalkınmaya ve rekabet gücünün artırılmasına katkı sağlayabilecek, sosyo-ekonomik gelişmeyi hızlandırabilecek, sürdürülebilir çevre ve altyapının geliştirilmesine imkân tanıyabilecek stratejik hedefler doğrultusunda tanımlanan araştırma ve planlama çalışmalarının yanı sıra bölgenin yatırım ortamının iyileştirilmesine katkı sağlayacak stratejik eylem ve faaliyetlerin desteklemektedir.

Bir diğer destek programı olan “Teknik Destek” de ise DOKA; bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalara destek sağlamaktadır. Bu programda kurumun öncelikleri, yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitelerini artırıcı faaliyetlerinin desteklenmesi, yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarına destek sağlanmasıdır. Bu destek programına yerel yönetimler ve mahalli idare birlikleri,

üniversiteler, meslek okulları, araştırma enstitüleri, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları başvurabilmektedir.

2.2. Artvin İli Arhavi İlçesi

Çalışma alanı olan Artvin ili Arhavi ilçesinde, özellikle alternatif turizm kapsamında değerlendirilebilecek çok fazla potansiyeli olan turizm çeşidi mevcuttur. Sahip olduğu doğal ve kültürel varlıklar ile bölge turizmine kazandırılabilecek alternatif turizm değerleri, ilçenin bölge turizminde etkili ve söz sahibi bir destinasyon olmasında önemli rol oynaması adına muhtemel turizm olgularıdır.

Gezilecek tarihi ve turistik yerleri coğrafi konumu itibariyle oldukça fazla olan Arhavi'de; Mençuna Şelalesi, Çifteköprü, Ciha Dağı ve Kamilet Vadisi ilçedeki turizm değerleri arasındadır. Cenevizlilerden kalma Ciha Gözetleme Kalesi, Merkez, Ulukent ve Ortacalar Camileri, Ortacalar Çifte Kemer, Orçi Deresi Kemer, Derecik Köyü Kemer, Aşağı Şahinler Köyü Kemer Köprüleri gibi değerler de tescilli taşınmaz varlıklar envanterinde yer alan tarihi güzelliklerdir. Metruk kilise ile birlikte manzara açısından doyumsuz seyirle kayalık mevkiindeki Martı Kuşu Cenneti gezilecek önemli yerlerin başında gelmektedir. (Akyol vd., 2011).

2.3. Ekoturizm

İlk kez 1983 yılında, Meksika'da etkili bir çevreci dernek olan PRONATURA'nın kurucularından Hector Ceballos-Lascurain tarafından adlandırılan ekoturizm kavramı, literatürde "manzara, yabani bitki, hayvanlar, bu alanlarda bulunan kültürel kalıntılar, nispeten bozulmamış bölgelere yapılan seyahatler" şeklinde yer almıştır (Yıldırım, 2012). Zamanla genişleyen kavram, 1990'da ekoturizmi yaygınlaştırmak amacıyla kurulan Uluslararası Ekoturizm Derneği tarafından "çevreyi koruyan ve yerli halkın refah düzeyini yükselten, doğal alanlara karşı sorumlu seyahat" şeklinde derlenmiştir (Ross ve Wall, 1999; TIES, 2013).

Uluslararası Doğal Kaynakları Koruma Birliği tarafından oluşturulan Korunmuş Alanlar ve Milli Parklar Komisyonu'nca "doğal kaynakları korumaya özendiren, ziyaretçi etkilerini en aza indiren ve yerel nüfusun sosyo-ekonomik ilişkilerinin yararlı bir şeklide harekete geçmesini sağlayan, doğayı anlamak ve hoşça vakit geçirmek için diğerlerine nazaran bozulmamış doğal

alanlara ziyaret ve çevresel olarak sorumlu seyahat" şeklinde tanımlanan ekoturizm kavramı (Ormsby ve Mannle, 2006, Karacaoğlu vd., 2013), Dünya Turizm Örgütü tarafından "doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyaret" şeklinde ifade edilmiştir (Sezen vd., 2012)

Juric, vd. (2002), ekoturizmi "doğal manzara ve bu manzaranın bitki ve hayvanları ile söz konusu alanların geçmişte ve günümüzde var olan kültürel özelliklerinin araştırma, beğeni, hoşlanma vb. nedenlerle incelenmesi amacıyla doğal alanlara yapılan seyahatler" olarak açıklamıştır. Çevresel, ekonomik ve sosyal ilişkilerin bir bütünü olan bu turizm anlayışının temelinde, kırsal alanda doğal ve/veya tarihi çekiciliklerin belli bir ölçüde bulunduğu yörelerde ana ekonomik uğraşısı tarım olan nüfusun tarımsal faaliyetlerini sürdürmekle birlikte ziyaretçi konaklatabilecek şekilde yönlendirilerek küçük turizm işletmeciliği yapması sağlanarak alternatif turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (Ahipaşaoğlu ve Çeltek 2006).

Yerel halk için ekonomik fayda sağlaması, yaşam kalitesini yükseltmesi, doğal ve kültürel mirasın korunmasını sağlaması, dünya biyoçeşitliliğinin sürdürülmesine katkıda bulunması, turistlerin yerel halkla ilişkisi ve neticesinde farklı deneyimler sağlamasına katkıda bulunması, yüksek maliyetli yatırımlar gerektirmemesi, bölgeye istihdam ve ekonomik canlılık getirmesi gibi avantajlara sahip olan ekoturizm (BAKA, 2012), eğitici, yorumlayıcı, doğal ve sosyo-kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmesi, doğal alanların korunmasını desteklemesi gibi (UNWTO, 2013) özelliklere de sahiptir.

Dünyada ekoturizm kavramı 1983 yılından itibaren günümüze kadarki süreçte giderek popüler hale gelmiş olup, bu tarz turizme yönelik talepler artmıştır. Birçok ülke, ulusal turizm planları içerisinde ekoturizm stratejilerine yer verirken, aynı zamanda ekoturizmi geliştirme projelerini de yürürlüğe koymaktadır (Kasalak, 2015). Örneğin; Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında hazırlanan Eylem Planında, turizm çeşitlendirme stratejileri başlığında değerlendirilen 2023 yılı hedefleri arasında ekoturizm ile ilgili hedeflere de yer verilmiştir. Turizm sezonunun bütün bir yıla yayılması ve öncelikli olarak belirlenen turizm türlerinin

desteklenerek gelişmeleri sağlanması için adımların atılması yönünde alınan kararlarda ekoturizmle ilgili hedefler ise şu şekilde sıralanmaktadır (kultur.gov.tr, 2017);

- Doğa amaçlı turizm türlerinin geliştirilmesi için bu amaca yönelik turizm altyapısı geliştirilecek ve niteliği artırılacaktır.
- Doğa amaçlı turizmin yapılacağı yörelerde belli senaryolar çerçevesinde, ana tur güzergâhları, varış noktaları, ara istasyon ve alt istasyon noktaları belirlenerek planlama çalışmaları yönlendirilecektir.
- Yaylaların yoğunlaştığı alanlarda spot merkezler veya aks olarak öncelikli turizm gelişme/eylem bölgeleri belirlenecektir.
- Kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile agro-turizm, macera turizmi, mağara turizmi, spor turizmi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için eylem planları hazırlanacaktır.

Çalışma sahamızı oluşturan Arhavi ilçesi, ekoturizm kapsamına alınabilecek birçok turizm faaliyetine ev sahipliği yapma potansiyeline sahip bir destinasyondur. Akarsu turizmi, kuş gözlemciliği, mağara turizmi, bisiklet turları, doğa yürüyüşü, atlı doğa yürüyüşü, dağcılık, agro turizm, botanik turizmi, av turizmi, orienteering, yamaç paraşütü ve yayla turizmi gibi alternatiflere sahip olan ilçenin ilerki yıllarda bölge turizm endüstrisinde önemli bir yer edineceği öngörülmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında, örnek bir kamu ve sivil toplum kuruluşu işbirliği olan "Arhavi Ekoturizm Bilgilendirme Eğitimleri" projesi, bölgeye ve yöre halkına bir yön çizme, mevcut potansiyeli harekete geçirme ve yerel dinamikleri canlandırma düşüncesi ile oluşturulmuştur.

3. Metodoloji

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi hakkında bilgi verilecek olup, sonraki aşamada elde edilen veriler neticesinde ulaşılan bulgulara yer verilecektir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ekoturizm, özellikle 2000'li yıllardan sonra gerek ulusal, gerekse uluslararası boyutta hız ve etkinlik kazanmış bir turizm anlayışıdır. Birçok ülke ve şehir bu etkinliği turizm gelirine dönüştürmeye başarmış ya da başarma uğraşı içerisindedir. Doğu Karadeniz Bölgesinde var

olan yeşillik ve ülke genelinde alternatif turizm türlerine olan ilginin artması, yerel ve bölgesel girişimcilerin dikkatinden kaçmayan gelişmelerdir.

Bu bağlamda Arhavi ilçesinin mevcut ekoturizm potansiyelinin ortaya çıkarılması, doğal ve kültürel varlıkların ekoturizm kapsamında yerli ve yabancı ziyaretçilerin dikkatlerinin çekilmesinin sağlanması adına yörede özellikle kamu kurum ve kuruluşların işbirliği ile turizm endüstrisi ile alakalı eğitim faaliyetlerine önem verilmektedir.

Bu çalışmada, "Arhavi Ekoturizm Bilgilendirme Eğitimleri" projesine katılan 63 kişinin düşüncesi ile ilçe genelinde ekoturizm ile ilgili genel bir kanı oluşturulmaya çalışılmış ve ileriye dönük olarak ilçede ekoturizm ile ilgili yapılması gerekenler, atılması gerekli adımlar hakkında genel bir fikir ve düşünce işbirliği içerisinde bulunulmuştur.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, araştırma yöntemi teknikleri doğrultusunda gözleme dayalı niteliksel veri ve anketle veri toplama uygulamalarından yararlanılmıştır. Bu bağlamda, proje süresince katılımcılarla yapılan konu ile ilgili sohbetler ve mülakatlardan faydalanılmış, ayrıca ekoturizm ve Arhavi ile ilgili anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma amacı doğrultusunda proje eğitimine katılan 63 kişi ile sohbet, mülakat ve uygulanan anket neticesinde veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

4. Bulgular

Proje eğitimine katılan kişilerin demografik verileri, proje ile ilgili düşünceleri, proje sahası olan Arhavi ile ilgili genel ve ekoturizm odaklı görüş ve önerileri bulgular kısmında yer alan bilgilerdir.

4.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Bu bölümde proje eğitimine katılan kişilerin bazı demografik özellikleri ile ilgili bilgiler verilecektir. Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, memleket, ilçede bulunma süreleri ve aylık gelirleri hakkında bilgiler bu kısımda aktarılmaya çalışılacaktır.

Tablo 1. Demografik Veriler

		Frekans	Yüzde			Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	34	54	**Yaş**	18 – 25	23	36,5
	Erkek	29	46		26 – 35	16	25,4
	Toplam	63	100		36 – 45	15	23,8
		Frekans	**Yüzde**		46 – 55	8	12,7
Eğitim	İlköğretim	8	12,7		56 ve	1	1,6
	Lise	25	39,7		**Toplam**	63	100
	Önlisans	22	34,9			**Frekans**	**Yüzde**
	Lisans	8	12,7	**Memleket**	Arhavi	33	52,4
	Toplam	63	100		Arhavi Dışı	30	47,6
		Frekans	**Yüzde**		**Toplam**	63	100
Aylık Gelir	Asgari Ücret Altı	23	36,5			**Frekans**	**Yüzde**
	Asgari Ücret	12	19	**İlçede Bulunma Süreleri**	1 - 5	25	39,7
	1500 - 2000 TL	12	19		6 - 10	3	4,7
	2001 - 3000 TL	7	11,2		11 - 15	3	4,7
	3001 - 4000 TL	4	6,4		16 - 20	9	14,3
	4001 - 5000 TL	3	4,7		21 ve üzeri	23	36,6
	5001 ve üzeri	2	3,2		**Toplam**	63	100
	Toplam	63	100				

Tablo 1'deki bilgiler doğrultusunda, proje eğitimine katılanların %54'lük kısmı yani 34'ünün kadın, 29 kişinin ise %46'lık oranla erkek olduğu görülmektedir. Proje eğitimine katılanların

yaş dağılımında, 18-25 yaş aralığı, 23 kişi ve %36,5 oranla en yüksek veri olarak gözükmektedir. 26-35 yaş arası %25,4 ve 36-45 yaş arası %23,8 oranla en yüksek oranı takip etmektedir. 46-55 yaş arası kişi sayısı 8, oran %12,7 iken, 56 yaş ve üzeri olan kişi sayısı 1'dir. Eğitime katılan kişilerin büyük çoğunluğunun lise (25 kişi / %39,7) ve önlisans (22 kişi / %34,9) mezunu oldukları anlaşılmaktadır. Bu oranları %12,7'şer oranlarla ilköğretim ve lisans mezunları takip etmektedir.

Ankete katılanların aylık gelirlerine bakıldığında, en yüksek oran %36,5 oranla asgari ücret altı gelir grubuna aittir. Bunun temel sebebi ise eğitime katılanların çoğunun öğrenci (19 kişi) ve ev hanımı (14 kişi) olmasıyla açıklanabilinir. Bu kişileri, sayıları 12'şer yüzdeleri 19'ar olan asgari ücretle çalışan gelir grubu ile geliri 1500-2000 TL arası olan kişiler takip etmektedir. Eğitime katılan kişilerin memleketleri incelendiğinde, 33 kişinin, %52,4 oranla Arhavili, 30 kişinin ise %47,6 oranla Arhavi dışından oldukları tespit edilmiştir.

Ankete katılanların ilçede bulunma süreleri sorulduğunda alınan yanıtların büyük çoğunluğu (%39,7 ile 36,6) göstermektedir ki, eğitime katılanlar 1-5 yılları arası ile 21 yıl ve üzeri bir süredir Arhavi ilçesinde bulunmaktadır. Sıralamayı incelersek ilçede bulunma süreleri 16-20 yıl arası olanlar 9 kişi (%14,3) ve 11-15 yıl ile 6-10 yıl süreleri ise 3'er kişi (%4,7'şer) olarak göze çarpmaktadır.

4.2. Arhavi'nin Ekoturizm Potansiyeline İlişkin Bulgular

Bu bölümde proje eğitimine katılan kişilerin Arhavi ilçesi ile ilgili ekoturizm düşünceleri konusunda bilgiler verilecektir. Bu doğrultuda katılımcıların görüş ve önerileri alınan konular şu şekilde sıralanmıştır;

- Arhavi ilçesindeki turizm değerlerini bilip bilmedikleri,
- Arhavi ilçesinde ekoturizm faaliyetlerinin en çok yapılması muhtemel aylar,
- Olası bir ekoturizm faaliyetinin ilçeye katacağı olumlu yansımalar,
- Olası bir ekoturizm faaliyetinin ilçeye katacağı olumsuz yansımalar,
- İlçedeki ekoturizm faaliyetlerinin ana konusunun ne olacağı,

- Arhavi'deki turizm etkinliklerine en çok katkıda bulunan kurum veya kuruluş

gibi konularda eğitime katılan kişilere sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler değerlendirildiğinde, genel hatlarıyla ilçede ekoturizm faaliyetlerine yönelik olumlu bir hava olduğu, fakat konu ile ilgili eksiklerin var olduğu konusunda fikir birliğine varıldığı görülmektedir.

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde, eğitime katılan kişilerin Arhavi ilçesindeki turizm değerleri ile ilgili bilgi sahibi oldukları, ilçede gerçekleştirilebilecek ekoturizm hareketlerinin ağırlıklı olarak yaz ve ilkbahar aylarında yapılabileceği görüşü yaygındır. Olası bir ekoturizm faaliyetinin ilçeye katacağı olumlu yansımaların; turizm bilincinin artması, gelir kaynağı yaratması, geniş iş olanağı sunması, kültürel gelişme sağlaması, ilçenin bilinirliğini artırması, mevcut kaynakları koruması ve kırsal gelişme gibi konularda olacağı görüşleri paylaşılmıştır. Diğer taraftan, olası bir ekoturizm faaliyetinin ilçeye katacağı olumsuz yansımalar ise, ilçede çevre kirliliği yaratacağı, ilçeye pahalılık getirebileceği, mevcut kaynakların zarar görebileceği gibi konular ön plana çıkmıştır. Katılımcılar, ilçedeki ekoturizm faaliyetlerinin ana konusunun ağırlıklı olarak doğal ve kültürel varlıkların olacağı, ayrıca sportif faaliyetlerin ve yerel değerlerin de bu konuda etkili olabileceği konusunda görüş bildirmişlerdir. İlçedeki turizm faaliyetlerine en çok katkıda bulunan kurum ve kuruluşlarda ise katılımcılara göre kaymakamlık, belediye ve üniversite ön plana çıkmaktadır.

Sonuçlar

Arhavi ilçesi, gelecekte Doğu Karadeniz Bölgesi turizminde etkili bir turizm destinasyonu olmaya aday turistik değerlere sahip bir ilçedir. Bu turizm potansiyelini canlandırmak ve ortaya çıkarmak adına ilçede faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşlara iş düşmektedir. Yerel halkın ve paydaşların katılımı ile gerçekleştirilecek her türlü faaliyet ilçe genelinde etki sağlayacak ve ileriye dönük turizm hareketlenmelerinde umut sağlayıcı adımlar olacaktır.

Bu bağlamda başta kaymakamlık, belediye başkanlığı, üniversite ve turizm dernekleri olmak üzere, ilçede turizm hareketlerine katkı sağlayabilecek tüm kurum ve kuruluşların oluşturdukları projeler ve gerçekleştirmeye çalıştıkları girişimler yöre halkı tarafından ilgi ile

takip edilmektedir. Gelecek yıllarda ilçelerinde oluşması muhtemel turizm hareketlenmelerinden pay sahibi olmayı düşünen, bu gelişmelerde etkili rol sahibi olmak isteyen kişi ve işletmeler, ilçede gerçekleşen tüm turizm etkinliklerinde yer almaya çalışmaktadır.

Diğer yandan, ilçede eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden Artvin Çoruh Üniversitesi Arhavi Meslek Yüksekokulu, kurulduğu 2010 yılından beri ilçedeki turizm hareketlerine farklı konularda destek vermeye çalışmaktadır. Turizm, seyahat, otelcilik gibi kavramlarla ilgili eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra Turizm Haftası, Turizm Çalıştayı, Bilimsel Araştırma Projesi, Kültür ve Sanat Festivali, Kariyer Günü, Oryantasyon Gezisi, Tiyatro Etkinliği, Mezuniyet Şenliği gibi etkinliklerde de düzenleyici veya katılımcı gibi pozisyonlarla ilçe kültürüne katkı sağlamaya çalışan meslek yüksekokulu, kültürel ve sanatsal hizmetler konusunda ilçe genelinde etkili bir konumdadır.

Verilen bu örnekleri destekleyici bir çalışma olan "Arhavi Ekoturizm Bilgilendirme Eğitimleri" 20 Şubat - 03 Mart 2017 tarihleri arasında Arhavi Halk Eğitim Merkezi'nde 63 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. İlçede faaliyetlerini sürdüren Arhavi Doğa Koruma Yayla Turizm Geliştirme Derneği (ARYADER) tarafından yürütülen, Artvin Çoruh Üniversitesi tarafından teknik destek sağlanan proje bünyesinde katılımcılara "Genel Turizm", "Turizm İşletmeciliği", "Yiyecek & İçecek Hizmetleri" ve "Ekoturizm" başlıklarında eğitim verilmiştir.

Bu eğitimler doğrultusunda ilçe halkının yöre değerlerini daha iyi tanıması, doğal ve kültürel varlıkların bilinirliğinin artırılması ve ilçede turizm alanındaki girişimlerin çoğaltılması yönünde yönlendirmeler yapılabilmesi hedeflenmiştir. Proje bitiminde, eğitime katılan kişilerle yapılan anket ve mülakat görüşmelerinde eğitimin verimli geçtiği, eğitim sonunda ilçe turizm değerleri ile ilgili detaylı bilgi sahibi olunduğu, yöredeki doğal ve kültürel varlıkların bilinirliğinin arttığı ve gelecekte ilçe turizminde pay sahibi olunmak istendiği proje ekibimizce tespit edilen detaylar olarak ön plana çıkmaktadır.

Anket uygulaması sonucunda ortaya çıkan başlıca konu başlıkları; ilçedeki ekoturizm değerlerinin tanıtımına önem verilmesi, turizm işletmelerinin nitelik ve nicelik bakımından gelişim sağlaması ve tüm paydaşların birlikte hareket etmeleri gerekliliği şeklinde olmuştur. Ayrıca, eğitim süresince gerçekleştirilen sohbet ve mülakatlardan yöre halkının bölgede

düşündüğü, tespit ettiği ve önerdiği konular da olmuştur. Bölgede yer alan eski mimari yapıların restorasyonu sonucunda ev pansiyonculuğu kavramının yöreye kazandırılması, yerel halk ve işletmecilere yönelik ekoturizm bilgilendirme toplantılarının artırılması, yöre kültürünü yansıtıcı ve devam ettirici yöresel el sanatlarının bilinirliğinin arttırılması ve bölgesel rehberlik faaliyetlerinin çoğaltılması gibi öneriler ve istekler proje katılımcılarının ortak düşünceleri olmuştur.

Kaynakça

Ahişapoğlu, S., ve Çeltek, E. (2006). *Sürdürülebilir Kırsal Turizm,* Ankara: Gazi Kitabevi.

Akyol, C. (2013). Kalkınma ajanslarının illere olan katkısı; Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Rize örneği, *II. Rize Kalkınma Sempozyumuna Sunulmuş Bildiri.*

Akyol, C., Güner, S., Oğan, Y., Aydın, E., Yüce, R., ve Uluyurt, T. (2014). Kırsal alanların potansiyelinin belirlenmesi-Artvin ili Arhavi ilçesi örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 18(1), 249-271.

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA). (2012). *Ekoturizm Sektör Raporu*, Isparta.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2012). *Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Bülten 12,* Kasım-Aralık. Trabzon: İber Ofset.

Juric, B., Cornwell, T. B., ve Mather, D. (2002). Exploring the usefulness of an ecotourism interest scale. *Journal of Travel Research.* 40(3), 259-269.

Karacaoğlu, S., Yıldırım, O., ve Çakıcı, A. C. (2013). Adana ilinin ekoturizm potansiyeli: ekoturizm faaliyetleri yapılamama nedenleri ve çözüm önerileri, *2. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumuna Sunulmuş Bildiri.*

Kasalak, M. A. (2015). Dünyada ekoturizm pazarı ve ekoturizmin ülke gelirlerine katkıları. *Journal of Recreation and Tourism Research,* 2(2), 20-26.

Koyuncu, E. (2006). Türkiye'de kalkınma sürecinde bölgesel kalkınma ajansları ve bir uygulama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Turizm stratejisi 2023, eylem planı 2007-2013,* Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, https://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906, ttstratejisi2023pdf.pdf?0 adresinden 25 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Ormsby, A., ve Mannle, C. (2006). Ecotourism benefits and the role of local guides at Masoala National Park, Madagascar. *Journal of Sustainable Tourism*, 14(3), 271-287.

Ross, S. ve Wall, G. (1999). Ecotourism: towards congruence between theory and practice. *Tourism Management,* 20(1), 123-132.

Sezen, I., Yılmaz, S., ve Külekçi, E. A. (2012). Ekoturizm için öneri alanlarıyla Bayburt. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi Özel Sayısı*, 55-61.

The International Ecotourism Society (TIES). (2013). *What is ecotourism.* http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism adresinden 25 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Yıldırım, T. (2012). Doğu Akdeniz'de ekoturizm potansiyelinin çevre düzeni planlarıyla yönetimi, *I. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*na Sunulmuş Bildiri.

World Tourism Organisation (UNWTO). (2013). *Ecotourism and protected areas*. http://sdt.unwto.org/en/content/ecotourism-and-protected-areas adresinden 25 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

ÖĞRENCİLERİN BİLGİSAYAR SEÇİMİNDE AHP TUTARLILIK SINAMASI İÇİN ÇIKARIM YÖNTEMİ ÖNERİSİ*

İrfan ERTUĞRUL[1], Abdullah ÖZÇİL[2], Tayfun ÖZTAŞ[3], Gözde SARI[4]

Özet

Günümüzde karar verme modelleri ile ilgili literatür çalışmalarında Analitik Hiyerarşi Proses (AHP) yöntemi sıkça kullanılmaktadır. AHP metodunda tüm alternatifler ikili olarak kıyaslanmaktadır ve bu nedenle yapılan karşılaştırmaların tutarlılığı hesaplanmaktadır. Tutarlılık hesaplaması sonucunda verilerin güvenilirliği hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, çok kriterli karar verme modellerinde alternatifler veya kriterler kıyaslanırken ikili karşılaştırma için hiyerarşik yapıda çıkarım yapılmasını önermek ve tutarsızlık riskini minimum düzeye indirgemektir. Alternatifler ve kriterler için minimum düzeyde karşılaştırma yapılarak, tutarlılık düzeyinin maksimum seviyede olması hedeflenmektedir. Böylece tutarsızlık sorunu benzer çalışmalarda sorun teşkil etmeyecektir. Çalışmanın uygulama bölümünde ise önerilen çıkarım işlemi dahil edilen AHP yöntemi ile bilgisayar tercihi süreci ele alınmıştır. Araştırmanın ana kütlesini Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır ve örneklem seçimi için rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye'de en çok satışı yapılan dört bilgisayar markasına ait sekiz model karşılaştırılmıştır. Alternatifler ve kriterler kıyaslanırken 5 maddeli Likert ölçeği kullanılmıştır ve çıkarım yapılan kıyaslamalar için ölçek dönüştürme işlemi uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok kriterli karar verme, AHP, tutarlılık, çıkarım yöntemi.

[1] Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, iertugrul@pau.edu.tr
[1] Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, aozcil@pau.edu.tr
[1] Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, toztas@pau.edu.tr

[1] Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, gozdes@pau.edu.tr

INFERENCE METHOD PROPOSAL FOR AHP CONSISTENCY TEST IN STUDENTS' COMPUTER SELECTION

Abstract

Nowadays, the Analytical Hierarchy Process (AHP) method is frequently used in literature studies on decision making models. In the AHP method pairwise comparison for all alternatives is made and therefore consistency of the comparisons is calculated. As a result of consistency calculation, information about the reliability of the data is obtained. The aim of this study is to suggest a hierarchical structure with making inference for pairwise comparison the alternatives or criteria in multi-criteria decision making models and to reduce the risk of inconsistency to a minimum. It is aimed that the level of consistency is at maximum level by making a minimum comparison for alternatives and criteria. So the inconsistency problem will not be a problem in similar studies. In the application section of the study, the computer preference process is dealt with by the AHP method including the suggested inference process. The universe of the study consists of Pamukkale University Faculty of Economics and Administrative Sciences students and random sampling method is used for sample selection. In the scope of this research eight models of the four most popular computer brands in Turkey were compared. A 5-point Likert scale was used when comparing the alternatives and criteria and scale conversion process was applied for inferred comparisons.

Keywords: Multi criteria decision making, AHP, consistency, inference method.

Giriş

Günümüzde sosyal ve beşeri bilimler alanında birçok farklı yöntem ile analizler veya tahminler yapılmaktadır. Literatürde Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) de birçok seçim, sıralama veya gruplama problemlerinde sıkça kullanılmaktadır. ÇKKV problemlerinde sıkça kullanılan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi ile hem alternatiflerin kıyaslanması hem de verilerin tutarlılığının ölçülmesi mümkün olmaktadır.

Verilerin tutarlığının ölçülmesinde ölçek yetersizliği ve cevaplayıcı nedeniyle tutarsızlık oluşması AHP yöntemine ait bir dezavantaj oluşturmaktadır. Elde edilen veriler tutarsızlık nedeniyle geçerliliğini yitirmektedir. Bu çalışmanın amacı elde edilen verilerin tutarlı olması ve güvenilir sonuçlar elde edilmesidir.

Bu çalışmanın ilk kısmında AHP yöntemi tanıtılmıştır. Uygulama bölümünde AHP yöntemi ile bilgisayar seçim süreci ele alınmış ve veriler tutarsızlığa neden olmayacak bir şekilde ikili karşılaştırma kombinasyonlarında çıkarım yöntemi ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler AHP yöntemi ile bilgisayar tercihi analizi için kullanılmıştır. AHP yönteminde uygulanan çıkarım yöntemi ve sonraki çalışmalar için öneriler sonuç bölümünde sunulmuştur.

Analitik Hiyerarşi Prosesi

AHP yöntemi ilk olarak 1971'de Thomas L. Saaty tarafından geliştirilmiştir (Wind ve Saaty, 1980: 641). Saaty pozitif ikili karşılaştırma matrislerinin ilk öz vektörlerini kullanarak ölçeklendirme oranı yöntemi sunmuştur. Bu çalışmada veri matrislerinin tutarlığının ölçülmesi tanıtılmıştır (Saaty, 1977; 234-281). Saaty tarafından yapılan ve okul memnuniyet düzeyi hakkında olan diğer bir çalışmada ise farklı öz vektör değerleri içeren AHP yöntemi tanıtılmıştır (Saaty, 1978: 57-68). AHP yöntemi ile ilgili yine ilk çalışmalardan biri de petrol şirketi stratejilerinin belirlenmesi amacıyla kullanılmıştır (Saaty, 1979: 225-234).

AHP yöntemi karmaşık karar verme problemlerinin; hedefi, kriterleri, alt kriterleri ve alternatifleri arasındaki ilişkiyi gösteren hiyerarşik bir yapıda modellenmesine imkan tanımaktadır (Karakaşoğlu, 2008 :22).

AHP yöntemi, daha popüler yakınlık, kesit ve birleşik ölçüm yaklaşımları ile karşılaştırılan araştırma alanları göz ardı edildiğinde üstünlük matrislerine ve bunlara karşılık gelen ölçümlere odaklanır (Wind ve Saaty, 1980: 642).

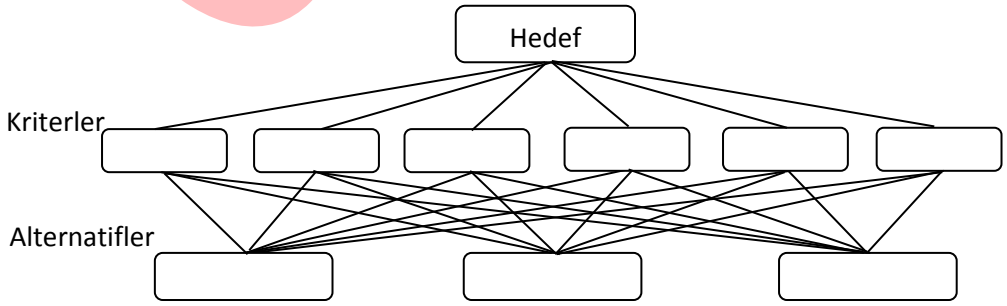
AHP, öznel ve genel tüm kriterleri ikili karşılaştırma yaparak ölçen ve bu kriterlerin birbirlerine göre önceliklerini bularak, bunların önem sıralarını belirleyen bir ÇKKV tekniğidir. Bu ikili karşılaştırmalarda iki durumdan hangisinin daha çok öneme ya da hangisinin daha çok tercih edildiği karşılaştırılır. Bu kıyaslamaların niceliksel olarak değerlendirilmesi esas alınır. AHP çok kriterli karar verme problemlerinde en iyi seçeneği belirlemenin yanında, seçenekler

arasında sıralama yapmaya da imkân tanır. Bu yöntemin hem nicel hem de nitel faktörleri dikkate alması, kolay ve basit kullanılabilir olması nedeniyle hiyerarşik ilişkiye sahip karmaşık problemlerde kolaylıkla uygulanabilmektedir (Göksu ve Güngör, 2008: 5). Birçok amaç ve kriter arasında dengeyi sağlamak için, genellikle nitel terimlerle yapılan yargılar sayısal olarak ifade edilir. Bunu yapmak için, makul görünen bir kişinin belleğinden görünüşte rastgele bir puanı atamak yerine, karşılıklı ikili karşılaştırmaları dikkatle tasarlanmış bir bilimsel yol ile yapmak gerekir. Eşleştirilmiş tüm karşılaştırmalardan öncelikler için göreceli değerlerin bir ölçeği türetilir (Saaty, 2008: 124).

AHP yöntemi işlem basamakları sırasıyla şu şekildedir (Göksu ve Güngör, 2008: 5):

- Problemin çözümüne dair hedef belirlenir.
- Problemin kriterlerine ait hiyerarşik yapı oluşturulur. Temel kriterler ile ilgili alt kriterler belirlenir.
- Kriter ağırlıkları için kriterler arasında, alternatiflerin kıyaslanması için ise alternatifler arasında ikili karşılaştırmalar yapılır.
- Kriterlere veya alternatiflere ait öncelik vektörü (ağırlık vektörü) hesaplanır.
- Tutarlılık oranı hesaplanır.

AHP yönteminde; uzman kişilerin görüşü alınarak, konuyla ilgili olarak yapılan anket çalışmaları sonucunda veya ikincil veri kaynakları ile karar verme sürecini etkileyen faktörler belirlenmektedir. Belirlenen bu kriterler, varsa alt kriterleri ile birlikte alternatiflerle hiyerarşik bir yapı oluşturmaktadır (Ömürbek vd., 2016: 177). Hiyerarşik yapı temsili gösterimi Şekil 1'de verilmiştir (Saaty ve Vargas, 2001: 3).

Şekil 1. Üç Seviyeli Hiyerarşik Yapı (Kaynak: Saaty ve Vargas, 2001: 3)

İkili karşılaştırmalar yapılırken güvenilir ve çalışılabilir bir ölçek gereklidir. Karşılaştırma kapsamındaki kriterler ve alternatiflerin 9 noktalı ölçeğe göre 9'dan daha büyük bir ilişki içerisinde olmadıkları varsayılmıştır. Bu sayede kriterler veya alternatifler sınıflara ayrılabilmiştir. AHP yönteminde kullanılan 9 noktalı ölçek Tablo 1'de verilmiştir (Wind ve Saaty, 1980: 644).

Tablo 1: İkili Karşılaştırma Ölçeği

Önem Derecesi	Derecelendirme Tanımı	Derecelendirme Açıklaması
1	Eşit önem	İki faaliyet amaca eşit olarak katkıda bulunur.
3	Birinin diğerine göre zayıf öneme sahip olması	Deneyim ve yargı bir aktiviteyi diğerine göre biraz daha fazla tercih edilir.
5	Önemli veya güçlü önem	Deneyim ve yargı bir aktiviteyi diğerine göre şiddetle daha fazla tercih edilir.
7	Kanıtlanan önem	Bir faaliyet şiddetle tercih edilir ve üstünlüğü uygulamada kanıtlanmıştır.
9	Mutlak önem	Bir aktiviteyi diğerine göre tercih edilmesinin kanıtı, doğrulamanın olası en yüksek sıralamasıdır.
2, 4, 6, 8	İki bitişik yardı arasındaki ara değerler	Uzlaşma gerektiğinde
Sıfırdan büyük sayının tersi	Eğer i aktivitesi j aktivitesi ile karşılaştırıldığında atanan değer sıfırdan farklı büyük sayılardan biri ise, j aktivitesi i aktivitesi ile karşılaştırıldığında bu sayının tersi değere sahiptir.	

Kriterler veya alternatifler için oluşturulan ikili karşılaştırma matrisi X ile Eşitlik (1)'de gösterilmiştir (Soba vd., 2016: 114).

$$X = \begin{bmatrix} w_1/w_1 & w_1/w_2 & \cdots & w_1/w_j \\ w_2/w_1 & w_2/w_2 & \cdots & w_2/w_j \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ w_i/w_1 & w_i/w_2 & \cdots & w_i/w_j \end{bmatrix}$$

(1)

İkili karşılaştırma matrisinde her sütun için, sütun toplamları hesaplanarak ve her bir sütun elemanı bulunduğu hücredeki sütun toplamına bölünerek matris normalize edilmektedir. Sonraki işlem basamağında normalize edilmiş olan matriste her alternatif ya da kriter için oluşturulmuş satır toplamlarının ortalaması alınmaktadır. Bu satır ortalaması değerleri kriterler için öncelik değerleridir ve bu değerlerin oluşturduğu matris ise öncelik vektör matrisi olarak adlandırılmaktadır (Ömürbek ve Aksoy, 2016: 727). Bu durumda herhangi bir kriter ya da alternatifin normalize değerleri Eşitlik 2 ile hesaplanmaktadır (Golden vd., 1989: 30).

$$w_i = {a_{ij}}/{\left(\sum_{k=1}^{n} a_{kj}\right)} \qquad Bütün\ i = 1,2,\dots,n\ değerleri\ için \qquad (2)$$

Tutarlılık oranı için maksimum öz değerin (λ_{max}) Eşitlik (3) yardımıyla hesaplanması gerekir (Soba vd., 2016: 115).

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \frac{(aw)_i}{w} \qquad (3)$$

Tutarlılık indeksi (Consistency Index - CI), n karşılaştırılan kriter sayısını göstermek üzere Eşitlik (4) yardımıyla hesaplanmaktadır (Karakış ve Göktolga, 2015: 265).

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} \qquad (4)$$

Tutarlılık indeksi (CI) aynı boyuttaki matris için aşağıdaki Tablo 2'de verilen rastgele tutarlılık sayısına (Random Consistency Number) bölündüğünde Tutarlılık Oranı (Consistency Ratio –

CR) elde edilir ve Tutarlılık Oranı'nın %10'a kadar kabul edilebilir seviyede olduğu kabul edilir (Saaty ve Vargas, 1982: 25).

Tablo 2: Rastgele Tutarlılık Sayıları (Kaynak: Saaty vd., 1985: 34)

Matris Büyüklüğü	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rastgele Tutarlılık Sayısı	0,00	0,00	0,58	0,90	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49

Bilgisayar Seçim Süreci Uygulaması

AHP yöntemi için çıkarsama yöntemi önerisi için bilgisayar tercihi süreci ele alınmıştır. Önerilen yöntem literatürde sıkça rastlanan AHP yöntemindeki verilerin anlamsız hale gelmesine neden olan tutarsızlığın yok edilmesini amaçlamaktadır. Tutarsızlık verilerin ya kullanılamaz hale gelmesine ya da sonuçların gerçeği çarpıtmasına neden olmaktadır. Tutarsızlığa neden olan verilere Saaty'nin 2008 yılında yaptığı çalışmada örnek olarak gösterilebilir (Saaty, 2008: 122-196). Örneğin Tablo 3'te Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) hangi içeceğin daha fazla tüketildiği ile ilgili ikili karşılaştırma değerleri verilmiştir. Veriler incelendiğinde ABD'de kahve tüketiminin şarap tüketiminden 9 kat fazla olduğu görülmektedir. Su tüketiminin ise kahve tüketiminden 2 kat fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla su tüketiminin şarap tüketiminden 18 (2*9) kat daha fazla olması gerekmektedir. Ancak tabloya baktığımızda, su tüketiminin şarap tüketiminden 9 kat fazla olduğu görülmektedir. Bu verilerdeki hatalar tutarsızlığa neden olmaktadır. Benzer tutarsızlıklar Tablo 3 değerlerinden türetilebilir.

Tablo 3: ABD'de Tüketilen İçeceklerin İkili Karşılaştırılması (Kaynak: Saaty, 2008: 126)

İçecek Tüketimi	Kahve	Şarap	Çay	Bira	Soda	Süt	Su
Kahve	1	***9***	5	2	1	1	***1/2***
Şarap	1/9	1	1/3	1/9	1/9	1/9	1/9
Çay	1/5	2	1	1/3	1/4	1/3	1/9

Bira	1/2	9	3	1	1/2	1	1/3
Soda	1	9	4	2	1	2	1/2
Süt	1	9	3	1	1/2	1	1/3
Su	2	***9***	9	3	2	3	1
							CR=0,022

Tutarsızlığa neden olan etkenlerin en önemlileri ölçek büyüklüğü ve tüketici yargılarıdır. Önerilen çıkarsama yöntemi ile ölçek büyüklüğü sorunu giderilmektedir. Bu nedenle çıkarsama yöntemine örnek oluşturabilecek AHP yöntemine uygun kriterlerin hiyerarşik yapıda olduğu için bilgisayar tercihi uygulaması ele alınmıştır.

Bilgisayar seçim süreci birçok farklı yöntem ve kriter ile ele alınmıştır. Bu çalışmalardan ilki 1980 yılında Dujmović tarafından yapılmıştır. Dujmović (1980) çalışmasında tercihlerin mantık puanlaması yöntemini kullanmıştır. Ayrıca bilgisayar seçim kriterlerini iki katmanlı hiyerarşik yapıya uygun olarak: ana kriterler (alt kriterler); satış desteği (kullanıcı personelin eğitimi, sistem mühendisliği desteği, donanım ve yazılım bakımı, yerel bayi ofisi, yardım ve yedek yapılandırma), bilgisayar performansı ve kullanılabilirliği (ölçülen bilgisayar çalışma hızı, ölçülen bilgisayar kaynaklarının rezervleri, yedek birimler ve yeniden yapılandırılması, donanım ve yazılım temel bileşenlerinin güvenilirliği, ölçülen kullanılabilir göstergeler), donanım (işlemci, dahili hafıza, kanal ve kontrol üniteleri, disk belleği, manyetik bant hafızası, bilgisayar merkezi girdi cihazları, bilgisayar merkezi çıktı cihazları, konsollar, terminaller ve ilgili uzaktan kontrol ekipmanı), yazılım (işletim sistemi, programlama dilleri, yardımcı programlar, uygulama programlama sistemleri) şeklinde belirlemiştir.

Borthick ve Scheiner (1988) AHP yöntemi ile küçük işletmeler için bilgisayar sistemi tercih önerisinde bulunmuştur. Çalışmada kriterler 4 katmanlı hiyerarşik bir yapıda oluşturulmuştur. Küçük işletmeler için bilgisayar sistemi tercihi kriterleri ürün ve görüş faktörleri başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Çalışmada kullanılan ürün faktörleri; eş zamanlı kullanım kapasitesi, yürütme hızı ve maksimum girdi/çıktı yapılandırmasıdır. Görüş faktörleri ise kullanıcı beklentileri, algılanan yeterlilik ve çalışma kısıtlamalarıdır.

Zviran (1993) bilgisayar seçim sürecini AHP yöntemi ile ele almıştır. Zviran'nın çalışmasında kullanılan çok katmanlı hiyerarşik yapıdaki kriterleri kalitatif ve kantitatif kriterler olarak sınıflandırmıştır. Kalitatif kriterler; satıcı desteği, satıcı itibarı, kullanım yaygınlığı, uzman yazılım şirketi ve başlıca kantitatif kriterler; merkezi işlem birimi, mini bilgisayar, mikro bilgisayar olarak ele alınmıştır. Ayrıca merkezi işlem birimi; donanım, yazılım, iletişim (bağlantı), dönüşüm ve çevre olarak alt sınıflara ayrılmıştır. Sonraki katmanlarda donanım kriteri alt sınıfları; hafıza, diskler, bantlar, disket sürücüsü, veri kanalları, bağlantılar ve yazıcılardır. Hafıza kriteri alt kriterleri; başlıca ve RAM'dir. Başlıca kriterinin alt kriterleri ise kapasite, genişletilebilirlik ve hızdır.

Çetinbaş (2001) çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP, REMBRANDT, ELECTRE ve PROMETHEE yöntemlerini kullanarak dizüstü bilgisayar seçimi için kullandığı ana kriterler; marka, maliyet, bilgisayar performansı, garanti koşulları, satış sonrası hizmetler ve güvenilirliktir. Ayrıca her kriter alt kriterlere ayrılarak detaylı bir şekilde karşılaştırma kriterleri oluşturulmuştur.

Schniederjans vd. (2004)'nin hedef programlama yöntemi ile bilgisayar seçimi yaptıkları çalışmalarında kullandıkları kriterler; maliyet, birincil (RAM hızı, hafıza, işletim sistemi, disk sürücüsü, CD okuyucu/yazıcı sürücüsü, kelime işlem yazılımı, seslendirme sistemi, bilgisayar kalitesi) özellikler ve ikincil (ekran kartı, mikrofon, DVD sürücüsü) özelliklerdir.

Ertuğrul ve Karakaşoğlu (2010)'nun bilgisayar seçimi için Electre ve Bulanık AHP yöntemlerini kullandıkları çalışmalarında kullandıkları kriterler; işlemci hızı, ekran kartı, sistem belleği, sabit disk kapasitesi, pil ömrü, ağırlık, marka güvenilirliği, fiyattır.

Erpolat ve Cinemre (2011) çalışmalarında Veri Zarflama Analizi ve AHP (Hibrit Yaklaşım) ile dizüstü bilgisayar seçimi konusunu işledikleri çalışmalarında işlemci tipi, işlemci hızı, hafıza, hard disk, ekran boyutu, ekran çözünürlüğü, optik sürücü olup olmaması, modemin olup olmaması ve ekran belleği kriterlerini kullanmışlardır.

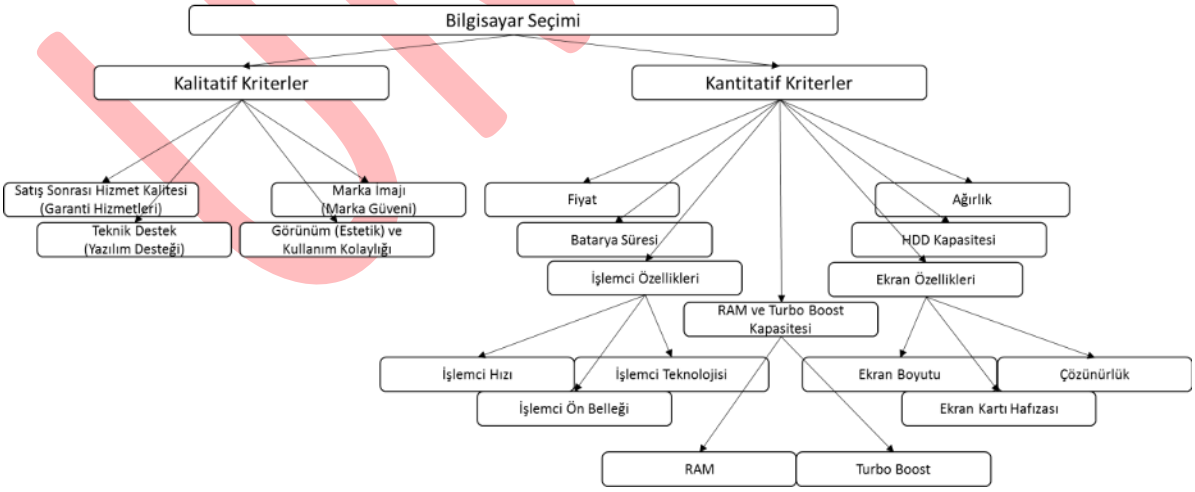
Srichetta ve Thurachon (2012) dizüstü bilgisayar seçimi konusunu Bulanık AHP yöntemi ve sabit disk kapasitesi, RAM kapasitesi, işlemci hızı, ekran çözünürlüğü, ağırlık, fiyat, dayanıklılık, güzellik kriterlerini kullanarak ele almışlardır.

Pekkaya ve Aktogan (2014) Veri Zarflama Analizi, TOPSIS ve VIKOR yöntemlerini kullanarak bilgisayar seçimi için belirledikleri ana kriterler (alt kriterler); hız (işlemci türü, işlemci hızı, sabit disk hızı), marka (parça kalitesi, görüntü/dizayn, servis hizmeti), kapasite (sabit disk, ram, ekran kartı), görüntü (çözünürlük, boyutlar), çevre donanımları ve diğer özellikleri (kart okuyucu, pil, cd/dvd, kamera, fiziksel ağırlık, usb portu) ve fiyattır.

Lakshmi vd. (2015) dizüstü bilgisayar seçiminde TOPSIS yöntemini ile maliyet, teknik özellik (RAM, işlemci, grafik kartı, hız), garanti, boyut, pil ömrü, işletim sistemi olması veya olmaması, ağırlık, klavye ve dokunmatik yüzey, kablosuz bağlantı kriterlerini kullanmışlardır.

Adalı ve Işık (2016) MULTIMOORA ve MOOSRA yöntemlerini kullandıkları bilgisayar seçimi çalışmalarında işlemci hızı, ön bellek, hafıza, ekran kartı hafızası, RAM hafızası, ekran çözünürlüğü, ekran boyutu, marka güvenilirliği, ağırlık ve maliyet kriterlerini baz almışlardır.

Bilgisayar seçim süreci ile ilgili incelenen çalışmalar sonucunda belirlenen kriterler Şekil 2'de verilmiştir. Ayrıca belirlenen alternatifler için ortak özellik olması nedeniyle göz önünde bulundurulmayan ancak satın alma kararını etkileyen kriterler olarak Menşei, Garanti Süresi, Renk, İşletim Sistemi, İşlemci Markası, Ekran Kartı Markası ve Diğer Özellikler (Ethernet, Wifi, Bluetooth, USB 2.0/3.0, HDMI/VGA, SD Okuyucu, Kamera, Mikrofon) kriterlerinin belirtilmesi yerinde olacaktır.

Şekil 2: Kriterlerin Hiyerarşik Yapısı

Kriterler belirlendikten sonra 2016 yılında Avrupa, Orta Asya ve Afrika ülkelerinde en çok satışı yapılan dört marka (A, B, C, ve D) alternatif olarak belirlenmiştir (International Data Corporation, 2017). Aynı zamanda belirlenen markaların ilk üçü 2016 yılı ilk üç çeyreği için Türkiye'de en çok satışı yapılan bilgisayar markalarıdır (International Data Corporation, 2016). Bu nedenle alternatif tercihi olarak dört markaya ait günlük kullanım amaçlı ikişer bilgisayar olmak üzere sekiz adet alternatif bilgisayar belirlenmiştir (A1, A2, B1, B2, C1, C2, D1 ve D2) ve alternatiflerin kantitatif kriterleri ile ilgili veriler Tablo 4'te gösterilmiştir (www.gold.com.tr). Çalışmanın içeriğine göre markalar hakkında tüketicilerde ve okuyucularda yönlendirmeden kaçınılması nedeniyle marka isimlerine çalışma içerisinde yer verilmemiştir.

Tablo 4: Alternatif Bilgisayar Markalarının Teknik Özellikleri (Gold Teknoloji Marketleri Sanayi ve Ticaret A.Ş., 2017)

Teknik Özellikler (Kantitatif Kriterler)				
Özellik	A1	A2	B1	B2
Fiyat (TL)	2.149,00	6.101,23	2.219,00	4.249,02
İşlemci Ön Bellek	3 MB	6 MB	3 MB	6 MB
İşlemci Teknolojisi	Core i5	Core i7	Core i5	Core i7
İşlemci Hızı	2.6 GHz	2.6 GHz	2.3 GHz	2.6 GHz
Turbo Boost	3.1 GHz	3.5 GHz	2.9 GHz	3.5 GHz
RAM	4 GB	16 GB	4 GB	16 GB
Ekran Boyutu	15.6"	15.6"	15.6"	15.6"
Çözünürlük	1366 x 768	1920 x 1080	1366 x 768	1920 x 1080
Ekran K. Hafıza	2 GB	4 GB	2 GB	4 GB
HDD Kapasitesi	1 TB	1,25 TB	0,5 TB	1,25 TB
Ağırlık	2,3 Kg	2,6 Kg	2.3 Kg	2,7 Kg

Batarya Süresi	3 Saat	4 Saat	4 Saat	4 Saat
Özellik	C1	C2	D1	D2
Fiyat (TL)	1.946,16	4.093,34	1.469,00	5.549,00
İşlemci Ön Bellek	3 MB	6 MB	3 MB	6 MB
İşlemci Teknolojisi	Core i5	Core i7	Core i3	Core i5
İşlemci Hızı	2.1 GHz	2.6 GHz	2.0 GHz	2.3 GHz
Turbo Boost	3.1 GHz	3.5 GHZ	-	3.2 GHz
RAM	4 GB	8 GB	4 GB	12 GB
Ekran Boyutu	15.6"	15.6"	15.6"	17.3"
Çözünürlük	1366 x 768	1920 x 1080	1366 x 768	1920 x 1080
Ekran K. Hafıza	2 GB	4 GB	1 GB	6 GB
HDD Kapasitesi	0,5 TB	1 TB	0,5 TB	1,25 TB
Ağırlık	2.4 Kg	2,5 Kg	2,5 Kg	3,3 Kg
Batarya Süresi	3 Saat	3 Saat	2 Saat	7 Saat

Kriterler ve alternatifler belirlendikten sonra EK-1'de gösterilen Dizüstü Bilgisayar Tercihi Anket formu Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 185 kişiye rastgele örnekleme yöntemi ile uygulanmıştır. Ankette cevaplayıcılardan öncelikle bilgisayar markalarını kalitatif kriterler açısından ikili kıyaslamaları istenmiştir. Cevaplayıcılar kalilatif kriterler açısından markaları geçmiş deneyim ve tecrübelerine dayanarak cevaplamışlardır. Markalar ile ilgili kalitatif kriterler açısından değerlendirmede bulunmayanlar çalışmanın içeriğine dahil edilmemiştir. Anketin devamında kriterlerin ağırlıklandırılması ile ilgili kantitatif ve kalitatif kriterlerin ikili karşılaştırmaları yer almıştır. Karşılaştırmalar yapılırken Saaty tarafından önerilen ve AHP yönteminde kullanılan 9 maddeli likert ölçeği yerine karar vericilerin yargılarını ifade etmelerinde kolaylık sağlaması amacıyla ara değerler kullanılmayarak literatürde sıkça kullanılan 5 maddeli likert ölçeği

kullanılmıştır. Elde edilen verilerin geometrik ortalaması alınarak ikili karşılaştırma değerleri elde edilmiştir ve bu değerler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Alternatiflerin ve Kriterlerin İkili Karşılaştırılması

Alternatif Dizüstü Bilgisayar Markalarının Kalitatif Kriterler Açısından Kıyaslanması			
Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri)	A	0.88	B
	C	0.72	D
	A	1.78	C
Teknik Destek (Yazılım Desteği)	A	0.84	B
	C	0.78	D
	A	1.62	C
Marka İmajı (Marka Güveni)	A	1.02	B
	C	0.68	D
	A	2.03	C
Görünüm (Estetik) ve Kullanım Kolaylığı	A	0.96	B
	C	0.79	D
	A	1.70	C
Kriterlerin Ağırlıklandırılması			
Bilgisayar Seçimi	Kantitatif Kriterler	1.98	Kalitatif Kriterler
Kantitatif Kriterler	Fiyat	0.85	İşlemci Özellikleri
	RAM ve Turbo Boost	2.05	Ekran Özellikleri
	HDD Kapasitesi	2.4	Ağırlık
	Batarya Süresi	0.9	İşlemci Özellikleri

	Fiyat	1.03	Ekran Özellikleri
	RAM ve Turbo Boost	2.2	Ağırlık
	Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri)	2.09	Görünüm (Estetik) ve Kullanım Kolaylığı
Kalitatif Kriterler	Teknik Destek (Yazılım Desteği)	1.35	Marka İmajı (Marka Güveni)
	Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri)	1.1	Teknik Destek (Yazılım Desteği)
İşlemci Özellikleri	İşlemci Hızı	2.51	İşlemci Ön Bellek
	İşlemci Hızı	1.03	İşlemci Teknolojisi
RAM ve Turbo Boost	RAM	2.66	Turbo Boost
Ekran Özellikleri	Ekran Boyutu	0.52	Çözünürlük
	Ekran Kartı Hafızası	2.26	Ekran Boyutu

Alternatiflere ve kriterlere ait ikili karşılaştırma değerleri çıkarsama yapmaya uygun olacak kombinasyonlarda elde edilmiştir. Örneğin, bilgisayar markalarının Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri) ile ilgili ikili karşılaştırma değerleri Tablo 6'da verilmiştir. Anketlerden elde veriler veya çıkarım yapılmayan değerler tabloda koyu olarak belirgin hale getirilmiştir. A ve D markalarını karşılaştırılırken karar vericilere göre A markası C markasından 1.78 birim daha fazla satış sonrası hizmet kalitesine daha çok önem vermektedir ve D markası da C markasına göre 1.39 birim daha fazla satış sonrası hizmet kalitesine daha çok önem vermektedir. Dolayısıyla A markası D markasına göre 1.28 (1.78/1.39) birim daha fazla satış sonrası hizmet kalitesine önem vermektedir. Benzer şekilde karar vericilere göre B markası C markası ile karşılaştırıldığında; A markası B markasına göre satış sonrası hizmet kalitesine 0.88 birim daha az önem vermektedir ve A markası ise C markasına göre satış sonrası hizmet kalitesine 1.78 birim daha fazla önem vermektedir. Dolayısıyla B markası C markasına göre satış sonrası hizmet kalitesine 2.02 (1.78/0.88) birim

daha fazla önem vermektedir. Karar vericilere göre B ve D markaları karşılaştırıldığında; B markasının C markasına göre 2.02 birim daha fazla satış sonrası hizmet kalitesine daha fazla önem vermekte olduğu hesaplanmıştır ve C markası D markasına göre 0.72 birim daha az satış sonrası hizmet kalitesine önem vermektedir. Bu durumda B markası D markasına göre 1.46 [(1.78/0.88)*0.72] birim daha fazla satış sonrası hizmet kalitesine daha fazla önem vermektedir. Bu sayede tutarlılık oranı sıfır olarak hesaplanmıştır.

Tablo 6: Alternatiflerin Satış Sonrası Hizmet Kalitesi ile ilgili İkili Karşılaştırma Matrisi ve Öncelik Değerleri

	A	B	C	D	Öncelik Değerleri
A	**1.00**	**0.88**	**1.78**	1.28	0.29
B	**1.14**	**1.00**	2.02	1.46	0.33
C	**0.56**	0.49	**1.00**	**0.72**	0.16
D	0.78	0.69	**1.39**	**1.00**	0.22
					CR=0.0000

Kalitatif kriterler için markaların Teknik Destek (Yazılım Desteği), Marka İmajı (Marka Güveni) ve Görünüm (Estetik) ve Kullanım Kolaylığı kriterleri için ikili kıyaslamalarına ve öncelik değerlerine Ek-2'de yer verilmiştir. Kriterler öncelik değerleri için karşılaştırılırken de aynı yöntem uygulanmıştır ve Tablo 7'de kalitatif kriterlerin ikili karşılaştırma değerlerine yer verilmiştir. Ayrıca Ek-3'te tüm kriterlerin ikili karşılaştırmaları ve öncelik değerleri gösterilmiştir.

Tablo 7: Kantitatif Kriterlerin İkili Karşılaştırılması ve Öncelik Değerleri

Kalitatif Kriterler	Satış Sonrası Hizmet Kalitesi	Teknik Destek (Yazılım	Marka İmajı (Marka	Görünüm (Estetik) ve Kullanım	Öncelik Değerleri

	(Garanti Hizmetleri)	Desteği)	Güveni)	Kolaylığı	
Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri)	**1.00**	**2.09**	1.10	1.49	0.33
Teknik Destek (Yazılım Desteği)	**0.48**	**1.00**	0.53	0.71	0.16
Marka İmajı (Marka Güveni)	**0.91**	1.90	**1.00**	**1.35**	0.30
Görünüm (Estetik) ve Kullanım Kolaylığı	0.67	1.41	**0.74**	**1.00**	0.22
					CR=0.0000

Tüm kriterler için hesaplanan öncelik değerleri sonrası Tablo 8'de kriterlere ait global ağırlıklar verilmiştir. Tablo incelendiğinde, bilgisayar tercihi süreci için en önemli kriterlerin HDD Kapasitesi (0.152) olduğu görülmektedir. Bu kriteri sırasıyla; Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri) (0.109), Marka İmajı (Marka Güveni) (0.102) ve RAM (0.101) kriterlerinin takip ettiği görülmektedir. Önem derecesi sıralamasında sonlarda yer alan kriterlerin ise Ekran Boyutu (0.013), İşlemci Ön Belleği (0.015) ve Çözünürlük (0.024) kriterlerinin olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 8: Tüm Kriterler İçin Hesaplanan Global Ağırlıklar

Global Ağırlıklar				
Bilgisayar Seçimi	Kantitatif Kriterler (0.66)	Fiyat (0.12)		0.079
		İşlemci Özellikleri (0.13)	İşlemci Hızı (0.42)	0.036
			İşlemci Ön Belleği (0.17)	0.015
			İşlemci Teknolojisi (0.41)	0.035
		RAM ve Turbo Boost Kapasitesi (0.21)	RAM (0.73)	0.101
			Turbo Boost (0.27)	0.037
		Ekran Özellikleri (0.10)	Ekran Boyutu (0.19)	0.013
			Çözünürlük (0.37)	0.024
			Ekran Kartı Hafızası (0.44)	0.029
		HDD Kapasitesi (0.23)		0.152
	Kalitatif Kriterler (0.34)	Ağırlık (0.10)		0.066
		Batarya Süresi (0.11)		0.073
		Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri) (0.32)		0.109
		Teknik Destek (Yazılım Desteği) (0.16)		0.054
		Marka İmajı (Marka Güveni) (0.30)		0.102
		Görünüm (Estetik) ve Kullanım Kolaylığı (0.22)		0.075

Kantitatif kriterler açısından markaların karşılaştırılmasına örnek oluşturması amacıyla Fiyat kriteri marka karşılaştırma matrisi Tablo 9'da gösterilmiştir. Diğer kantitatif kriterler açısından markaların karşılaştırılmasına Ek-4'te yer verilmiştir.

Tablo 9: Fiyat Kriteri Açısından Markaların Karşılaştırılması

Fiyat	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	2.84	1.03	1.98	0.68	2.58	0.91	1.90	0.16
A2	0.35	1.00	0.36	0.70	0.24	0.91	0.32	0.67	0.06
B1	0.97	2.75	1.00	1.91	0.66	2.50	0.88	1.84	0.15
B2	0.51	1.44	0.52	1.00	0.35	1.31	0.46	0.96	0.08
C1	1.46	4.15	1.51	2.89	1.00	3.78	1.32	2.79	0.23
C2	0.39	1.10	0.40	0.77	0.26	1.00	0.35	0.74	0.06
D1	1.10	3.14	1.14	2.18	0.75	2.85	1.00	2.10	0.18
D2	0.52	1.49	0.54	1.04	0.36	1.36	0.48	1.00	0.08
									CR= 0.0000

Kriter ağırlıkları ve her bir kriter açısından alternatiflerin karşılaştırılması sonucu elde edilen değerler Tablo 10'da gösterilmiştir. Fiyat ve Ağırlık kriterleri minimizasyon yönlü olarak ele alınmıştır.

Tablo 10. Alternatiflerin Öncelik Değerleri ve Global Ağırlık Değerleri

	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Global Ağırlıklar
Fiyat	0.16	0.06	0.15	0.08	0.23	0.06	0.18	0.08	0.08
İşlemci Hızı	0.14	0.14	0.12	0.14	0.10	0.12	0.11	0.14	0.04
İşlemci Ön Bellek	0.08	0.17	0.08	0.17	0.08	0.17	0.08	0.17	0.01
İşlemci Teknolojisi	0.11	0.17	0.11	0.17	0.06	0.11	0.11	0.17	0.04
RAM	0.06	0.24	0.06	0.24	0.06	0.18	0.06	0.12	0.10
Turbo Boost	0.14	0.15	0.13	0.15	0.00	0.14	0.14	0.15	0.04
Ekran Boyutu	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11	0.22	0.11	0.11	0.01
Çözünürlük	0.08	0.17	0.08	0.17	0.08	0.17	0.08	0.17	0.02
Ekran K. Hafızası	0.08	0.16	0.08	0.16	0.04	0.24	0.08	0.16	0.03
HDD Kapasitesi	0.14	0.17	0.07	0.17	0.07	0.17	0.07	0.14	0.15
Ağırlık	0.14	0.12	0.14	0.12	0.13	0.10	0.13	0.13	0.07
Batarya Süresi	0.10	0.13	0.13	0.13	0.07	0.23	0.10	0.10	0.07
Satış Sonrası Hizmet Kalitesi	0.15	0.15	0.17	0.17	0.08	0.08	0.11	0.11	0.11
Teknik Destek	0.14	0.14	0.17	0.17	0.09	0.09	0.11	0.11	0.05
Marka İmajı	0.16	0.16	0.16	0.16	0.12	0.12	0.08	0.08	0.10
Görünüm ve Kullanım Kolaylığı	0.15	0.15	0.16	0.16	0.09	0.09	0.11	0.11	0.07

Normalizasyon işlemi sonucu elde edilen değerler, global ağırlıklar ile çarpılıp toplanarak alternatiflerin nihai öncelik değerleri elde edilmiştir ve Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Altenatiflerin Global Öncelik Değerleri ve Sıralanması

Marka	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Global Öncelik Değerleri	0.127	0.151	0.122	0.157	0.091	0.133	0.100	0.118
Marka	B2	A2	D2	A1	B1	C2	C1	D1
Sıralama	1	2	3	4	5	6	7	8

Sonuçlar

İnsanlar birçok iş ve işlem hakkında karar verme problemleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Kişiler bu gibi durumlarda edindikleri bilgi ve deneyim sayesinde sübjektif ve objektif yargılarını kullanarak seçim, sıralama veya gruplandırma yapmaktadırlar. ÇKKV yöntemleri ile insanların bu gibi durumlardaki tercih ve davranışları modellenmeye çalışılmaktadır.

ÇKKV modellerinde AHP yöntemi ile insanların bilgisayar tercih süreci kişisel yargıları içeren kalitatif ve kantitatif kriterler açısından açıklanmıştır. Ayrıca çalışmanın en önemli farklılığı, çıkarım yöntemi ile ikili karşılaştırmalarda ölçek büyüklüğünden veya karar verici yargılarından kaynaklanan tutarsızlığın önlenerek elde edilen verilerin tutarsız olma ihtimalinin ortadan kaldırılmasıdır.

Önerilen veri toplama yöntemi ve mevcut tutarsızlığa neden olan veri toplama yöntemi aynı seçim süreci için özdeş örneklem birimlerine uygulanarak iki farklı yöntemin sonuçları istatistiksel yöntemlerle karşılaştırılabilir. Ayrıca tutarsızlığa neden olan tüketici yargılarının minimize edilmesi amacıyla ikili karşılaştırmalar için çıkarsama yöntemi kombinasyonları farklı şekillerde tüketicilere sorulabilir ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir. Bu sayede hem ölçek maddelerinden hem de tüketici yargılarından kaynaklanan tutarsızlığın minimize edilmesi sağlanabilir.

Kaynakça

Adalı, E. A., ve Işık, A. T. (2016). The multi-objective decision making methods based on MULTIMOORA and MOOSRA for the laptop selection problem. *Journal of Industrial Engineering International,* 1-9 (DOI:10.1007/s40092-016-0175-5).

Borthick, A. F., ve Scheiner, J. H. (1988). Selection of small business computer systems: structuring a multi-criteria approach. *Journal of Information Systems,* 3(2), 10-29.

Çetinbaş, Ş. (2001). *Group decision support systems (GDSS) for supply chain management (SCM).* İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dujmović, J. J. (1980). Computer selection and criteria for computer performance evaluation. *International Journal of Computer and Information Sciences,* 9 (6), 435-458.

Erpolat, S., ve Cinemre, N. (2011). Notebook seçiminde hibrit bir yaklaşım: analitik hiyerarşi yöntemine dayalı veri zarflama analizi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* 40 (2), 207-225.

Ertuğrul, İ., ve Karakaşoğlu, N. (2010). ELECTRE ve bulanık AHP yöntemleri ile bir işletme için bilgisayar seçimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 25 (2), 23-41.

Gold Teknoloji Marketleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. (2017). *Taşınabilir bilgisayar.* http://www.gold.com.tr/notebook_l adresinden 10 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Golden, B. L., Wasil, E. A., ve Harker, P. T. (1989). *The analytic hierarchy process applications and studies.* Berlin: Springer-Verlag.

Göksu, A., ve Güngör, İ. (2008). Bulanık analitik hiyerarşik proses ve üniversite tercih sıralamasında uygulanması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13 (3), 1-26.

International Data Corporation (IDC). (2016). *Turkey PC Market Gains Momentum Despite Numerous Challenges Facing the Country.* http://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prCEMA42195616 adresinden 10 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

International Data Corporation (IDC). (2017). *Notebook Year-End Sales Drive Traditional PC Market Stabilization in EMEA, says IDC.* https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prEMEA42255917 adresinden 10 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Karakaşoğlu, N. (2008). *Bulanık çok kriterli karar verme yöntemleri ve uygulama.* Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Karakış, E., ve Göktolga, Z. G. (2015). Borsa İstanbul'da işlem gören otomotiv imalat sektörü firmalarının finansal performanslarının ELECTRE ve AHP yöntemleri ile analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 16 (2), 259-280.

Lakshmi, T. M., Venkatesan, V. P., ve Martin, A. (2015). Identification of a better laptop with conflicting criteria using TOPSIS. *International Journal of Information Engineering and Electronic Business,* 7(6), 28-36.

Ömürbek, N., ve Aksoy, E. (2016). Bir petrol şirketinin çok kriterli karar verme teknikleri ile performans değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 21 (3), 723-756.

Ömürbek, N., Karaatlı, M., ve Cömert, H. G. (2016). AHP-SAW ve AHP-ELECTRE yöntemleri ile yapı denetim firmalarının değerlendirmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 14 (27), 171-199.

Pekkaya, M., ve Aktogan, M. (2014). Dizüstü bilgisayar seçimi: DEA, TOPSIS ve VIKOR ile karşılaştırmalı bir analiz. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 10 (1), 107-126.

Saaty, T. L. (1977). A scaling method for priorities in hierarchical structures. *Journal of Mathematical Psychology,* 15(3), 234-281.

Saaty, T. L. (1978). Exploring the interface between hierarchies, multiple objectives and fuzzy sets. *Fuzzy Sets And Systems,* 1(1), 57-68.

Saaty, T. L. (1979). The U.S.-OPEC energy conflict the payoff matrix by the analytic hierarchy process. *International Journal of Game Theory,* 8 (4), 225-234.

Saaty, T. L. (2008). The analytic hierarchy and analytic network measurement processes: applications to decisions under risk. *European Journal of Pure And Applied Mathematics,* 1 (1), 122-196.

Saaty, T. L., ve Vargas, L. G. (2001). *Models, methods, concepts & applications of the analytic hierarchy process.* New York: Springer Science+Business Media.

Saaty, T. L., Kearns, K. P., ve Rodin, E. Y. (1985). *Analytical planning the organization of systems.* Great Britain: Pergamon Press.

Saaty, T., ve Vargas, L. G. (1982). *The logic of priorities: application in business, energy, health, and transportation.* New York: Springer Science+Business Media.

Schniederjans, M. J., Hamaker, J. L., ve Schniederjans, A. M. (2004). *Information technology investment decision-making methodology.* Singapore: World Scientific Publishing.

Soba, M., Şimşek, A., Erdin, E., ve Can, A. (2016). AHP temelli VIKOR yöntemi ile doktora öğrenci seçimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 50, 109-132.

Srichetta, P., ve Thurachon, W. (2012). Applying fuzzy analytic hierarchy process to evaluate and select product of notebook computers. *International Journal of Modeling and Optimization,* 2 (2), 168-173.

Wind, Y., ve Saaty, T. L. (1980). Marketing applications of the analytic hierarchy process. *Management Science,* 26 (7), 641-658.

Zviran, M. (1993). A comprehensive methodology for computer family selection. *Journal of Systems and Software,* 22(1), 17-26.

Ek 1: Dizüstü Bilgisayar Tercihi Anket Formu

Alternatif Dizüstü Bilgisayar Markalarının Kalitatif Kriterler Açısından Kıyaslanması											
Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri)	A	5	4	3	2	1	2	3	4	5	B
	C	5	4	3	2	1	2	3	4	5	D
	A	5	4	3	2	1	2	3	4	5	C
Teknik Destek (Yazılım Desteği)	A	5	4	3	2	1	2	3	4	5	B
	C	5	4	3	2	1	2	3	4	5	D
	A	5	4	3	2	1	2	3	4	5	C
Marka İmajı (Marka Güveni)	A	5	4	3	2	1	2	3	4	5	B
	C	5	4	3	2	1	2	3	4	5	D
	A	5	4	3	2	1	2	3	4	5	C
Görünüm (Estetik) ve Kullanım Kolaylığı	A	5	4	3	2	1	2	3	4	5	B
	C	5	4	3	2	1	2	3	4	5	D
	A	5	4	3	2	1	2	3	4	5	C

Kriterlerin Ağırlıklandırılması			
Bilgisayar Seçimi	Kantitatif Kriterler	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Kalitatif Kriterler
Kantitatif Kriterler	Fiyat	5 4 3 2 1 2 3 4 5	İşlemci Özellikleri
	RAM ve Turbo Boost	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Ekran Özellikleri
	HDD Kapasitesi	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Ağırlık
	Batarya Süresi	5 4 3 2 1 2 3 4 5	İşlemci Özellikleri
	Fiyat	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Ekran Özellikleri
	RAM ve Turbo Boost	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Ağırlık
Kalitatif Kriterler	Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri)	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Görünüm (Estetik) ve Kullanım Kolaylığı
	Teknik Destek (Yazılım Desteği)	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Marka İmajı (Marka Güveni)
	Satış Sonrası Hizmet Kalitesi (Garanti Hizmetleri)	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Teknik Destek (Yazılım Desteği)
İşlemci Özellikleri	İşlemci Hızı	5 4 3 2 1 2 3 4 5	İşlemci Ön Bellek
	İşlemci Hızı	5 4 3 2 1 2 3 4 5	İşlemci Teknolojisi
RAM ve Turbo Boost	RAM	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Turbo Boost
Ekran Özellikleri	Ekran Boyutu	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Çözünürlük
	Ekran Kartı Hafızası	5 4 3 2 1 2 3 4 5	Ekran Boyutu

Ek 2: Kalitatif Kriterler Açısından Markaların İkili Karşılaştırmaları ve Öncelik Değerleri

Teknik Destek (Yazılım Desteği)					
	A	B	C	D	Öncelik Değerleri
A	**1.00**	**0.84**	**1.62**	1.26	0.28
B	**1.19**	**1.00**	1.93	1.50	0.33
C	**0.62**	0.52	**1.00**	**0.78**	0.17
D	0.79	0.66	**1.28**	**1.00**	0.22
					CR=0.0000

Marka İmajı (Marka Güveni)					
	A	B	C	D	Öncelik Değerleri
A	**1.00**	**1.02**	2.03	1.38	0.31
B	**0.98**	**1.00**	1.99	1.35	0.31
C	**0.49**	0.50	**1.00**	**0.68**	0.15
D	0.72	0.74	**1.47**	**1.00**	0.23
					CR=0.0000

Görünüm (Estetik) ve Kullanım Kolaylığı					
	A	B	C	D	Öncelik Değerleri
A	1.00	0.95	1.70	1.34	0.30
B	1.05	1.00	1.79	1.41	0.31
C	0.59	0.56	1.00	0.79	0.17
D	0.74	0.71	1.27	1.00	0.22
					CR=0.0000

Ek 3: Kriterler İçin İkili Karşılaştırmalar ve Öncelik Değerleri

	Kantitatif Kriterler	Kalitatif Kriterler	Öncelik Değerleri
Kantitatif Kriterler	1.00	1.98	0.66
Kalitatif Kriterler	0.51	1.00	0.34
			CR (*)

*İki kriter için CR değeri hesaplanmamaktadır.

Kantitatif Kriterler	Fiyat	İşlemci Özellikleri	Ram ve Turbo Boost	Ekran Özellikleri	HDD Kapasitesi	Ağırlık	Batarya Süresi	Öncelik Değerleri
Fiyat	**1.00**	**0.85**	0.50	**1.03**	0.46	1.11	0.94	0.11
İşlemci Özellikleri	**1.18**	**1.00**	0.59	1.21	0.54	1.30	**1.11**	0.13
Ram ve Turbo Boost	1.99	1.69	**1.00**	**2.05**	0.92	**2.20**	1.88	0.21
Ekran Özellikleri	**0.97**	0.83	**0.49**	**1.00**	0.45	1.07	0.92	0.10
HDD Kapasitesi	2.17	1.85	1.09	2.24	**1.00**	**2.40**	2.05	0.23
Ağırlık	0.90	0.77	**0.45**	0.93	**0.42**	**1.00**	0.85	0.10
Batarya Süresi	1.06	**0.90**	0.53	1.09	0.49	1.17	**1.00**	0.11
								CR=0.0000

İşlemci Özellikleri	Hız	Önbellek	Teknoloji	Öncelik Değerleri
Hız	**1.00**	**2.51**	**1.03**	0.42
Önbellek	**0.40**	**1.00**	0.41	0.17
Teknoloji	**0.97**	2.44	**1.00**	0.41
				CR=0.0000

RAM ve Turbo Boost	Ram	Turbo Boost	Öncelik Değerleri
RAM	1.00	2.66	0.73
Turbo Boost	0.38	1.00	0.27
			CR (*)

*İki kriter için CR değeri hesaplanmamaktadır.

Ekran Özellikleri	Ekran Boyutu	Çözünürlük	Ekran Kartı Hafızası	Öncelik Değerleri
Ekran Boyutu	**1.00**	**0.52**	**0.44**	0.19
Çözünürlük	**1.92**	**1.00**	0.85	0.37
Ekran Kartı Hafızası	**2.26**	1.18	**1.00**	0.44
				CR=0.0000

Ek 4: Kantitatif Kriterler Açısından Markaların Kıyaslanması

İşlemci Hızı	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	1.00	1.13	1.00	1.30	1.13	1.24	1.00	0.14
A2	1.00	1.00	1.13	1.00	1.30	1.13	1.24	1.00	0.14
B1	0.88	0.88	1.00	0.88	1.15	1.00	1.10	0.88	0.12
B2	1.00	1.00	1.13	1.00	1.30	1.13	1.24	1.00	0.14
C1	0.77	0.77	0.87	0.77	1.00	0.87	0.95	0.77	0.10
C2	0.88	0.88	1.00	0.88	1.15	1.00	1.10	0.88	0.12
D1	0.81	0.81	0.91	0.81	1.05	0.91	1.00	0.81	0.11
D2	1.00	1.00	1.13	1.00	1.30	1.13	1.24	1.00	0.14
									CR=0.0000

İşlemci Önbellek	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	0.08
A2	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	0.17
B1	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	0.08
B2	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	0.17
C1	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	0.08
C2	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	0.17
D1	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	0.08
D2	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	0.17
									CR=0.0000

İşlemci Teknolojisi*	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	0.67	1.00	0.67	2.00	1.00	1.00	0.67	0.11
A2	1.50	1.00	1.50	1.00	3.00	1.50	1.50	1.00	0.17
B1	1.00	0.67	1.00	0.67	2.00	1.00	1.00	0.67	0.11
B2	1.50	1.00	1.50	1.00	3.00	1.50	1.50	1.00	0.17
C1	0.50	0.33	0.50	0.33	1.00	0.50	0.50	0.33	0.06
C2	1.00	0.67	1.00	0.67	2.00	1.00	1.00	0.67	0.11
D1	1.00	0.67	1.00	0.67	2.00	1.00	1.00	0.67	0.11
D2	1.50	1.00	1.50	1.00	3.00	1.50	1.50	1.00	0.17
									CR=0.0000

*Intel Core i3=1, Intel Core i5=2 ve Intel Core i7=3 olarak baz alınmıştır.

RAM	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	0.25	1.00	0.25	1.00	0.33	1.00	0.50	0.06
A2	4.00	1.00	4.00	1.00	4.00	1.33	4.00	2.00	0.24
B1	1.00	0.25	1.00	0.25	1.00	0.33	1.00	0.50	0.06
B2	4.00	1.00	4.00	1.00	4.00	1.33	4.00	2.00	0.24
C1	1.00	0.25	1.00	0.25	1.00	0.33	1.00	0.50	0.06
C2	3.00	0.75	3.00	0.75	3.00	1.00	3.00	1.50	0.18
D1	1.00	0.25	1.00	0.25	1.00	0.33	1.00	0.50	0.06
D2	2.00	0.50	2.00	0.50	2.00	0.67	2.00	1.00	0.12
									CR=0.0000

Turbo Boost	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	0.94	1.07	0.89	32.00	0.97	1.00	0.89	0.14
A2	1.06	1.00	1.13	0.94	34.00	1.03	1.06	0.94	0.15
B1	0.94	0.88	1.00	0.83	30.00	0.91	0.94	0.83	0.13
B2	1.13	1.06	1.20	1.00	36.00	1.09	1.13	1.00	0.15
C1	0.03	0.03	0.03	0.03	1.00	0.03	0.03	0.03	0.00*
C2	1.03	0.97	1.10	0.92	33.00	1.00	1.03	0.92	0.14
D1	1.00	0.94	1.07	0.89	32.00	0.97	1.00	0.89	0.14
D2	1.13	1.06	1.20	1.00	36.00	1.09	1.13	1.00	0.15
									CR=0.0000

*Dell1 alternatifi Turbo Boost özelliğine sahip olmaması nedeniyle karşılaştırma değerleri 0.01 arttırılarak karşılaştırılmıştır.

Ekran Boyutu*	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.50	1.00	1.00	0.11
A2	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.50	1.00	1.00	0.11
B1	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.50	1.00	1.00	0.11
B2	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.50	1.00	1.00	0.11
C1	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.50	1.00	1.00	0.11
C2	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	1.00	2.00	2.00	0.22
D1	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.50	1.00	1.00	0.11
D2	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.50	1.00	1.00	0.11
									CR=0.0000

*Ekran boyutu 15.6”=1 ve 17.3”=2 baz alınarak karşılaştırılmıştır.

Çözünürlük*	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	0.08
A2	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	0.17
B1	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	0.08
B2	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	0.17
C1	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	0.08
C2	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	0.17
D1	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	0.08
D2	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	0.17
									CR=0.0000

*Çözünürlük karşılaştırılması yapılırken; 1366 x 768=1 ve 1920 x 1080=2 olarak baz alınmıştır.

Ekran Kartı Hafızası	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	0.50	1.00	0.50	2.00	0.33	1.00	0.50	0.08
A2	2.00	1.00	2.00	1.00	4.00	0.67	2.00	1.00	0.16
B1	1.00	0.50	1.00	0.50	2.00	0.33	1.00	0.50	0.08
B2	2.00	1.00	2.00	1.00	4.00	0.67	2.00	1.00	0.16
C1	0.50	0.25	0.50	0.25	1.00	0.17	0.50	0.25	0.04
C2	3.00	1.50	3.00	1.50	6.00	1.00	3.00	1.50	0.24
D1	1.00	0.50	1.00	0.50	2.00	0.33	1.00	0.50	0.08
D2	2.00	1.00	2.00	1.00	4.00	0.67	2.00	1.00	0.16
									CR=0.0000

HDD Kapasitesi	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	0.80	2.00	0.80	2.00	0.80	2.00	1.00	0.14
A2	1.25	1.00	2.50	1.00	2.50	1.00	2.50	1.25	0.17
B1	0.50	0.40	1.00	0.40	1.00	0.40	1.00	0.50	0.07
B2	1.25	1.00	2.50	1.00	2.50	1.00	2.50	1.25	0.17
C1	0.50	0.40	1.00	0.40	1.00	0.40	1.00	0.50	0.07
C2	1.25	1.00	2.50	1.00	2.50	1.00	2.50	1.25	0.17
D1	0.50	0.40	1.00	0.40	1.00	0.40	1.00	0.50	0.07
D2	1.00	0.80	2.00	0.80	2.00	0.80	2.00	1.00	0.14
									CR=0.0000

Ağırlık	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	1.13	1.00	1.17	1.09	1.43	1.04	1.09	0.14
A2	0.88	1.00	0.88	1.04	0.96	1.27	0.92	0.96	0.12
B1	1.00	1.13	1.00	1.17	1.09	1.43	1.04	1.09	0.14
B2	0.85	0.96	0.85	1.00	0.93	1.22	0.89	0.93	0.12
C1	0.92	1.04	0.92	1.08	1.00	1.32	0.96	1.00	0.13
C2	0.70	0.79	0.70	0.82	0.76	1.00	0.73	0.76	0.10
D1	0.96	1.08	0.96	1.13	1.04	1.38	1.00	1.04	0.13
D2	0.92	1.04	0.92	1.08	1.00	1.32	0.96	1.00	0.13
									CR=0.0000

Batarya Süresi	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Öncelik Değerleri
A1	1.00	0.75	0.75	0.75	1.50	0.43	1.00	1.00	0.10
A2	1.33	1.00	1.00	1.00	2.00	0.57	1.33	1.33	0.13
B1	1.33	1.00	1.00	1.00	2.00	0.57	1.33	1.33	0.13
B2	1.33	1.00	1.00	1.00	2.00	0.57	1.33	1.33	0.13
C1	0.67	0.50	0.50	0.50	1.00	0.29	0.67	0.67	0.07
C2	2.33	1.75	1.75	1.75	3.50	1.00	2.33	2.33	0.23
D1	1.00	0.75	0.75	0.75	1.50	0.43	1.00	1.00	0.10
D2	1.00	0.75	0.75	0.75	1.50	0.43	1.00	1.00	0.10
									CR=0.0000

ORMAN BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ'NDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Serden Başak [1*], Elif Işık [2], Yalçın Kanbay [3]

Özet

Türkiye'nin %27,2'sini kaplayan ormanlar birçok biyolojik çeşitliliği de içinde barındırmaktadırlar. Ormanlardan sadece odun ve kağıt sanayinde değil, aynı zamanda ilaç ve gıda endüstrisi gibi bir çok alanda da kullanılmaktadır. Ormanlar, tehlike sınıflandırılması bakımından çok tehlikeli sınıftan az tehlikeli sınıfa kadar her alandan çalışanın bulunduğu bir çalışma alanıdır. Çalışanların karşılaştıkları en büyük problem, iş kazası geçirmeleri ve/veya meslek hastalıklarına yakalanmalarıdır. Orman sektörü işleri çeşitli motorlu araçların kullanımından, el aletlerinin kullanımına, kas gücü gerektiren işlere kadar çalışanı farklı yönlerden etkileyen bir alandır. ILO(Uluslararası Çalışma Örgütü) her yıl, iki orman çalışanından birinin kaza yaptığını, buna karşılık diğer endüstrilerde ortalama olarak her on çalışandan birinin kaza yaptığını göstermektedir. Bu çalışmada Orman Bölge Müdürlüğü'nde çalışan personelin iş sağlığı ve güvenliği bilgi düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden toplam 208 çalışana "Sosyodemografik Özellikler Formu" ve "İş Sağlığı ve Güvenliği Anket"leri uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesi SPSS17.0 ortamında; sayı, yüzde, ortalama kullanılarak yapılmıştır. Sonuçlara göre genel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi alanların oranı %96,6'dır. Yaptıkları işe özel eğitim alanların oranı ise %73,1'dir. Ancak Kişisel Koruyucu Donanım (KKD) kullananların oranı belirgin şekilde daha düşüktür (%53,4). Bu sonuçlar, örneklerin sınıflandırmadan tüm büro çalışanlarının da dahil edilmesiyle edilmiştir. Detaylı sınıflandırmayla kişilerin yaptıkları işe özgü anket çalışması daha faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orman çalışanları, İş sağlığı ve güvenliği, Anket, Kişisel Koruyucu Donanım

DETERMINATION OF THE HEALTH AND SAFETY KNOWLEDGE LEVELS OF THE WORKERS WORKING IN THE FOREST DIRECTORATE

Abstract

Forests, which contain many biological diversity, covering 27.2% of Turkey. It is used not only in wood and paper industry but also in many fields such as medicine and food industry. Forests are a workplace where workers from every area are involved, from very dangerous class to less dangerous class in terms of hazard classification. Forest sector work is a field that affects the different aspects of working from the use of various motor vehicles, to the use of hand tools, to the tasks that require muscle strength. The In this study, it was aimed to determine occupational health and safety knowledge levels of the personnel working in the Forestry Regional Directorate. A total of 208 employees, who accepted to participate in the study, applied the "Sociodemographic Specifications Form" and "Occupational Health and Safety Survey". For the evaluation of the data SPSS17.0 was used. According to the results, the ratio of General Occupational Health (OHS) and Safety Education is 96.6%. The ratio of the special OHS education is 73.1%. However, the percentage of those using Personal Protective Equipment (PPE) was significantly lower (53.4%). Detailed classification will make the job-specific questionnaire survey more useful.

Keywords: Forest workers, Occupational health and safety, Survey, Personal Protective Equipment

Giriş

Ülkemizin yüzölçümünün %27.2'sini kaplayan ormanlar bir çok biyolojik çeşitliliği de içinde barındırmaktadırlar. Ormanlar hem doğal çevrenin korunmasında hem de endüstri alanında büyük katkıları olan, ülke ekonomisinde önemli yer tutan bir alandır. Orman sadece içinde bulundurduğu biyo-çeşitlilikle değil çalışanları ile de çok büyük bir fabrika gibidir. Ormanlardan sadece odun elde edilmemekte; reçine, aromatik bitkiler, meyveler, çaylar vb. maddeler elde edilmekte ve odun sanayinde, kağıt sanayinde, ilaç ve gıda endüstrisi gibi bir çok alanda da kullanılmaktadır (Ormancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2007).

Ormanlar çalışan kişiler açısından da çeşitli iş alanları oluşturur, farklı iş kollarına ev sahipliği yapar. Tehlike sınıflandırılması bakımından da çok tehlikeli sınıftan az tehlikeli sınıfa kadar her alandan çalışanın bulunduğu bir çalışma alanıdır (İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, 2013). Bu durum çalışanların bütün risk faktörleri açısından değerlendirilmesi gerektirmektedir.

Orman sektörü çalışanları birçok sorunla karşı karşıyadır. Bunların başında yasal düzenlemelerdeki eksiklikler, sosyal güvenlik, ücret, çalışma koşulları, mevsimlik çalışma vb sorunlar gelmektedir. Ormanda yapılan işler; işin zorluğu, yüksek kaza oranı, açık havada çalışma, arazide konaklama gereksinimi, iş saatlerinin ve iş süresinin değişken oluşu, iş devamlılığının olmaması, sosyal ve ekonomik açıdan yetersizlikler gibi nedenlerle diğer iş kollarından ayrı bir yapı gösterir (Acar ve Şentürk, 1999). Çalışanların iş kazası geçirmeleri veya meslek hastalıklarına yakalanmaları sorunların en büyüğünü oluşturmaktadır. Orman sektörü işleri çeşitli motorlu araçların kullanımından, el aletlerinin kullanımına, kas gücü gerektiren işlere kadar çalışanı farklı yönlerden etkileyen bir alandır (Enez, 2008). Bu durum farklı alanlarda çalışan ama aynı ortamda bulunan insanların işle ilgili ihtiyaçlarını da değiştirmektedir.

Ormanda etkili ve güvenli bir şekilde çalışma için gereksiz zorlanmalardan nasıl kaçınılacağı iyi bilinmelidir. Amaç işçinin sağlığını, güvenliğini korumak, üretkenliğini ve verimliliğini artırmaktır. İş yerindeki tehlikelerden ve sağlığa zarar verebilecek etmenlerden korunmayı ve iyi bir çalışma ortamı oluşturmayı amaçlayan iş güvenliği orman sektöründe ayrı bir öneme sahiptir. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) her yıl, iki orman çalışanından birinin iş kazası geçirdiği, buna karşılık diğer endüstrilerde ortalama olarak her on çalışandan birinin kaza yaptığını göstermektedir. Ülkemizde de Kastamonu Orman Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde 2004 -2006 döneminde odun üretiminde 18 ölümlü kaza meydana gelmiştir. Üretilen 1 milyon m^3 odun başına 6,9 ölüm ortaya çıkmıştır. Sertifikasyon sürecinde (2011-2012) ise bu değer 4'ün altına inmiştir. Bu değer Slovenya'da 5, İsviçre'de 2, Avusturya'da 1,87 iken Almanya'da 0,67'dir (Ergün, 2014).

Orman İşlerinde çalışanların sağlığını korumak güvenli çalışma ortamı oluşturabilmek için çalışanları tanımak, ihtiyaçlarını belirlemek gerekmektedir. Bu çalışma Türkiye'de bir Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlı bulunan çalışanlar üzerinde, onların iş sağlığı ve güvenliği bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Tipi

Bu araştırma Orman Bölge Müdürlüğü'nde çalışan personelin iş sağlığı ve güvenliği bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla Tanımlayıcı tipte yapılmış bir çalışmadır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer: Bu çalışma 2016 yılının Ocak-Mart ayları arasında bir Orman Bölge Müdürlüğüne bağlı işletme şefliklerinde yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini orman bölge müdürlüğünde çalışan işçiler oluşturmaktadır. Örneklem seçimine gidilmemiş çalışan bütün işçiler çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya katılmayı kabul eden toplam 208 çalışanda araştırma yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları olarak literatür taranarak araştırmacılar tarafından hazırlanan "Sosyodemografik Özellikler Formu" ve "İş Sağlığı ve Güvenliği Anketi" tüm katılımcılara uygulanmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesi SPSS 17.0 ortamında; sayı, yüzde, ortalama kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmanın yapılabilmesi için Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulu Onayı (06.01.2016, 2016/1 – Karar No:10); çalışmanın yapıldığı Orman Bölge Müdürlüğü'nden çalışma izni ve katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Bulgular

Bu araştırmaya toplam 208 kişi katılmıştır. Uygulanan "Sosyodemografik Özellikler Formu" sonuçlarına göre; çalışmaya katılanların yaş ortalaması 47,93; günlük ortalama çalışma saati 8,12; Haftalık çalışma saati ortalaması 44,54; çalışma yılı ortalaması 22,15; aynı işi yapma sürelerinin ortalamaları 15,07 yıldır (Tablo 1).

Tablo 1. Bazı bireysel özelliklere ait ortalamalar

Değişken	n	minimum	maksimum	ortalama	St hata
Yaş	208	25	66	47,93	0,441
Günlük çalışma saati		5	12	8,12	0,056
Haftalık çalışma saati		25	85	44,54	0,455
Çalışma yılı		1	38	22,15	0,451
Aynı işi yapma yılı		1	35	15,07	0,581

Çalışmaya katılanların %90,4'ü erkek, %9,6'sı kadındır. Çalışmaya katılanların büyük bir bölümü (%39,9) ilkokul mezunudur. %26,9'u ortaokul ve lise mezunu, %6,3'ü üniversite mezunudur. Katılımcıların %70,2'si işçi; %9,6'sı şoför, % 9,1'ı memur, %6,7'si operatör, %4,3'ü diğer alanlarda çalışmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Bazı değişkenlerin frekansları

Değişken		n	%
Cinsiyet	Erkek	188	90,4
	Kadın	20	9,6
Eğitim	İlkokul	83	39,9
	Ortaokul	56	26,9
	Lise	56	26,9
	Üniversite	13	6,3
Meslek	İşçi	146	70,2
	Şoför	20	9,6
	Memur	19	9,1
	Operatör	4	6,7
	Diğer	9	4,3

Bu çalışma için özel olarak oluşturulmuş ve katılımcılara uygulanmış olan "İş Sağlığı ve Güvenliği Anketi" sonuçları Tablo 3.'te verilmiştir.

UMTEB

Tablo 3. Değişkenlere göre frekanslar

	EVET		HAYIR		FİKRİM YOK	
	n	%	n	%	n	%
Genel İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) eğitimi aldınız mı?	201	96,6	6	2,9	1	0,5
Yaptığınız işe özel İSG eğitimi aldınız mı?	152	73,1	55	26,4	1	0,5
Eğitiminiz belli aralıklarla tekrarlanıyor mu?	137	65,9	67	32,2	4	1,9
Hiç iş kazası yaşadınız mı?	22	10,6	184	88,5	2	1,0
Herhangi bir meslek hastalığınız var mı?	22	10,6	182	87,5	4	1,9
Yaptığınız işin tehlikeli olduğunu düşünüyor musunuz?	95	47,5	113	54,3	0	0
İmkanınız olsa başka bir iş yapmak ister misiniz?	102	49,0	103	49,5	3	1,4
Sizce bu görevi daha güvenli yapmak mümkün mü?	138	66,3	61	29,3	9	4,3
İş yerinde sağlık ve güvenlik ile ilgili çalışan temsilciniz var mı?	146	70,2	54	26,0	8	3,8
İşe girmeden önce sağlık kontrolünden geçtiniz mi?	198	95,2	10	4,8	0	0
İş yerinde periyodik sağlık muayeneleriniz yapılıyor mu?	145	69,7	60	28,8	3	1,4
İşiniz için herhangi bir aşı oldunuz mu?	59	28,4	148	71,2	1	0,5
İş yeriniz iş sağlığı ve güvenliği, hijyen, kişisel ve ortak koruyucu donanım konularında tavsiyede bulunuyor mu?	154	74,1	50	24,0	4	1,9
İş yeriniz iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine uyulup uyulmadığını kontrol ediyor mu?	160	76,9	41	19,7	7	3,4
Kişisel Koruyucu Donanım (KKD) kullanıyor musunuz?	111	53,4	93	44,7	4	1,9
Yaptığınız işe uygun KKD verildi mi?	116	55,8	86	41,3	6	2,9
Yaptığınız işe uygun KKD verilmesi gerektiğine inanıyor musunuz?	132	63,5	63	30,3	13	6,3
Sizce iş yeriniz sağlık ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri almada yeniliklere uyum sağlıyor mu?	165	79,3	35	16,8	8	3,8
İşyeriniz, yaptığınız işin ihtiva ettiği sağlık tehlikeleri ve diğer riskler hakkında sizi yeterince bilgilendiriyor mu?	152	73,1	47	22,6	9	4,3

İşyeri yönetiminiz işyerinde sağlıklı ve güvenli çalışma ortamının sağlanması için gerekli önlemleri alıyor mu?	167	80,3	35	16,8	6	2,9
Arkadaşlarınızla iş sırasında hiç şakalaşıyor musunuz?	89	42,8	119	57,2	0	0
Çalıştığınız alanla ilgili yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?	182	87,5	25	12,0	1	0,5
İlkyardım konusunda eğitim aldınız mı?	173	83,2	35	16,8	0	0
İlkyardım konusunda eğitim aldırıldığını biliyor musunuz?	179	86,1	25	12,0	4	1,9
İlkyardım eğitimi almış iş arkadaşlarınızı tanıyor musunuz?	173	83,2	31	14,9	4	1,9
İşyerinizle ilgili herhangi bir rahatsızlık duyuyor musunuz?	54	26,0	150	72,1	4	1,9

Sonuçlar

Çalışmaya katılanların yaş ortalamaları 25 ile 66 arasında değişse de ortalama 47,93'tür. Yaş grubu olarak çalışma yaşı ortalaması özellikle ülkemizdeki orman işçilerinin çalışma yaşlarına benzerdir. Yapılan çalışmalar da genellikle yaş ortalaması 37 ile 45 arasında değişmektedir (Gedik, Akyüz ve Batu, 2009; Enez, Topbaş ve Acar, 2014).

Bir Orman Bölge Müdürlüğü'ne ait işletmelerde çalışan işçilerin iş sağlığı ve güvenliği bilgi düzeylerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada anketleri cevaplayanların %96,6'sı gibi çok büyük bir oranının iş sağlığı ve güvenliği (İSG) eğitimi aldıkları tespit edilmiştir. Mesleki İSG eğitimleri yine yüksek bir oran olan %73,1'dir. İş kazası yaşayanların oranı ise %22'dir. Ancak genelde çalışanlar için "İş Kazası" daha çok iş görememezlikle sonuçlanan ciddi kaza ve yaralanmalar olarak düşünülmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin periyodik tekrarı ve periyodik muayenelerle ilgili cevaplara bakıldığında, oranların belirgin oranlarda düştüğü görülmektedir. İlkyardım eğitimi alanların oranı da oldukça yüksektir (%83,2). Yapılan meslek gözönüne alındığında Kişisel Koruyucu Donanım'ın (KKD) önemi bir kere daha açıkça görülmektedir. Ancak buna rağmen sonuçlara göre çalışanların yarısı kadarı KKD kullanmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise,

çalışmanın sadece ormanda çalışan işçilere değil, ilgili Orman Bölge Müdürlüğü'nde çalışan tüm memur ve büro çalışanı gibi diğer personele de uygulanmış olmasıdır.

Yapılacak sonraki çalışmaların Bölge Müdürlüğü içindeki meslek gruplarına özel olması ve anket sorularının o meslek grubuna özel olarak hazırlanması, varsa spesifik sorunların tanımlanması ve istatistiksel açıdan daha sağlıklı değerlendirilmesi için uygun olacaktır.

Teşekkür

Çalışmanın yapılmasında bize her türlü desteği sağlayan ilgili Orman Bölge Müdürlüğü'ne, Sayın Makine Yüksek Mühendisi Kemal Çetiner'e ve Elektrik Mühendisi Sertaç Işık'a teşekkür ederiz.

Kaynakça

İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ. (2013, 03 29). Resmi Gazete. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

Acar, H. H., & Şentürk, N. (1999). Artvin Yöresindeki Orman İşçilerinde İşçi Sağlığı Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 49*(1), 25-38.

Enez, K. (2008). Ormancılıkta Üretim İşçiliğinde Antropometrik Verilerin ve Çalışma Duruşlarının Kaza Risk Faktörü Olarak Değerlendirilmesi. *Doktora Tezi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilimdalı.

Ergün, M. O. (2014). *Orman Üretiminde Çalışanların Eğitimi,Ağaç Kesme Ve Boylama Operatörü.* Ankara: T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü.

Ormancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu. (2007). *9. Kalkınma Planı.* Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.Yayın no:2712.

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN YEREL EKONOMİYE KATKILARI

Öğr. Gör. Salih AYDIN[1], Öğr. Gör. Cuma KARA[2]

Özet

Günümüzde yerel ekonomilerin kalkınmasında ve ülke ekonomisine katkı sunmasındaki etkenlerden birisi olarak üniversiteler karşımıza çıkmaktadır. Üniversiteler, bulundukları bölgedeki işletmelerin ekonomik anlamda kalkınmalarına direk katkı yapmaktadır. Özellikle üniversitelerde okuyan öğrencilerin eğitim-öğretim hayatı boyunca yapacakları harcamalar bulundukları bölgedeki işletmelere direk girdi olarak katkı sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Artvin Çoruh Üniversitesi'ne bağlı Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin harcamalarının yerel ekonomiye katkılarını araştırmaktır. Bu bağlamda Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin yaptıkları harcamaları belirlemeye yönelik öğrencilere anket çalışması yapılmıştır. Çıkan sonuçların gerekli programlarla analizleri yapılmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Bu çalışma ile birlikte öğrencilerin hangi alanda daha yüksek harcama yaptıkları belirlenmiştir. Çalışmanın sonucuna bağlı olarak da yerel yönetimler ile ilişki kurularak öğrencilerin harcamaları karşısında daha iyi hizmet alması da amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Öğrenci Harcamaları, Harcamaların Analizi, Ekonomik Katkı

1-Öğr. Gör. Salih AYDIN, Artvin Çoruh Üniversitesi, salihaydin@artvin.edu.tr
2-Öğr. Gör. Cuma Kara, Artvin Çoruh Üniversitesi, cumakara@artvin.edu.tr

LOCAL ECONOMY CONTRIBUTION OF VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract

Today, as a factor in the development of local economies and in contributing to the economy of the country, universities are antagonistic. Universities make a direct contribution to the economic development of businesses in the regions in which they are located. Particularly, students who study at universities contribute directly to the enterprises in the region where they spend their education life. The aim of this study is to investigate the contribution of the students who study at Borçka Acarlar Vocational School affiliated to Artvin Coruh University to the contributions of the local economy. In this context, a questionnaire study was carried out for the students to determine the expenditures to be made by the students studying at Borçka Acarlar Vocational School. The results were analyzed with the necessary programs and the findings were interpreted. With this study, it has been determined in which area students spend higher. Depending on the result of the work, it is also aimed to establish better relations with the local administrations and to provide better service to the students' expenditures.

Key Words: Student, Student Expenditures, Spending Analysis, Economic Contribution

Giriş

Ekonomik kalkınma iktisatçıların gündeminde yer alan konuların başında gelmektedir. Yerel kalkınmada ekonomik kalkınmayı tamamlayıcı bir kavram olarak ayrı bir rol üstlenmektedir. Üniversiteler, kalkınmada hem arz yaratan hem de talep yaratan konumları ile önem taşımaktadır. Meslek yüksekokullarına da yerel kalkınmada, tamamlayıcı bir görev yüklenmektedir. Meslek yüksekokulları bir yandan piyasanın meslek elemanı ihtiyacını karşılarken, bir yandan da talep yaratarak hem gelir akımına neden olmakta, hem de sosyo-kültürel yapıya katkı sağlayarak toplum kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. (Yıldız, 2010).

Üniversiteler kuruldukları bölge üzerinde ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri olan kurumlardır. Üniversitelerin yerel ekonomiye sağladığı katkılar, üniversite sayısının hızla arttığı ülkemizde beklenen temel faydalardır (Atik, 1999).

Meslek Yüksekokulları, belirli mesleklere yönelik nitelikli insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan, iki yıllık eğitim-öğretim sürdüren, ön lisans derecesi veren yükseköğretim kurumlarıdır. Bu okullardan mezun olma hakkı kazanan öğrencilere, Tekniker veya Meslek Elemanı unvanı verilir. Meslek yüksekokulu mezunları, mühendis veya uzmanlar ile işçiler arasında nitelikli ara insan gücünü oluştururlar. Üretim veya hizmet sektörlerinin temel elemanlarıdır. Mühendis veya uzmanların projelerini uygulayarak üretimi veya hizmeti gerçekleştiren elemanlardır. Meslek Yüksekokulları, bu süreçte ihtiyaç duyulan nitelikli ara elemanları yetiştiren en önemli kurumlardır. Meslek yüksekokullarının temel hedefi, belli mesleklere yönelik olarak sanayinin ve hizmet sektörünün ihtiyacı olan nitelikli ara insan gücünün yetiştirilmesidir (Ceylan ve Erbir , 2015).

Meslek Yüksekokullarında okuyan öğrencilerin okul süresince de bulundukları yörenin yerel ekonomisine katkıları vardır. Bu katkılar çeşitli başlıklar altında ele alınabilmektedir. Üniversite öğrencilerinin bulundukları yöre ekonomisine yaptıkları katkılar üzerine ülkemizde birçok çalışma yapılmıştır.

Literatür Taraması

Üniversitelerde okuyan öğrenciler eğitim-öğretim hayatları boyunca ihtiyaçlarını karşılamak için harcama yapmaktadırlar. Bu harcamalarda yerel ekonomilere katkılar sunmaktadır. Bu konu üzerinde literatürde çeşitli çalışmalar mevcuttur.

Kaşlı ve Serel (2008) yaptıkları çalışmada, üniversitelerin ve öğrencilerinin tüketim harcamalarının analizi yapılmış ve bu harcamaların Gönen'de yerleşik firmalar üzerindeki ekonomik etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Balıkesir Üniversitesi Gönen Meslek Yüksekokulu'nda eğitim-öğretimlerine devam eden 554 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, üniversite öğrencileri aylık bütçelerinin %34'ünü eğlence, % 23'ünü barınma-elektrik-su-gaz ve iletişim, %18' ini yiyecek-içecek, %11'ini giyim, %10'unu ulaşım ve %4'ünü ise kırtasiye harcamaları için ayırmaktadır. 2006–2007 eğitim-öğretim yılında öğrenci basına aylık harcama ise 518,86 TL olarak gerçekleşmiştir. Araştırmaya katılan 554 üniversite öğrencisinin 2006–2007 eğitim-öğretim yılında toplam 2.300.000 TL harcama yaptığı görülmüştür.

Yıldız (2010) Meslek yüksekokullarının yerel ekonomilere katkılarının somut olarak belirlenmesi amacı ile yapılan çalışmada, Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokulu'nun 404 öğrencisinin katılımı ile yapılan bu çalışmaya göre öğrenciler aylık olmak üzere barınma 88.000 TL., Gıda 35.000TL., kitap-kırtasiye 30.000 TL., kantin ve yemekhane 25.000 TL. Şehirlerarası ulaşım 25.000 TL ve Şehir içi ulaşım için de 18.000 TL olmak üzere aylı toplam 221.000 TL. Düzeyinde harcama yaparak ilçe ekonomisine önemli bir gelir yaratmaktadır.

Ceyhan ve Güney (2011) tarafından Bartın üniversitesinde yapılan araştırmada, Üniversite'nin 2014 yılında toplam 249.567.822 TL gelir etkisi, toplam 5.865 kişi istihdam etkisi, toplam 165.561.164 TL yatırım etkisi yaratacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 2019 yılında toplam 250.558.964 TL gelir etkisi, toplam 6.041 kişi istihdam etkisi, toplam 86.825.052 TL yatırım etkisi yaratacağı, 2024 yılında toplam 303.124.815 TL gelir etkisi, toplam 7.071 kişi istihdam etkisi, toplam 125.577.468 TL yatırım etkisi yaratacağı, 2030 yılında toplam 399.825.730 TL gelir etkisi, toplam 8.690 kişi istihdam etkisi, toplam 205.285.645 TL yatırım etkisi yaratacağı tahmin edilmiştir.

Selçuk (2012) yaptığı araştırmada, Ekim 2012'de Atatürk üniversitesi öğrencilerine yönelik uygulanan anketlerden elde edilen veriler kullanılarak, öğrenci harcamaları analiz etmiş ve il ekonomisine katkısının ne olduğu belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada üniversite öğrencilerinin bir ayda 744,66 TL harcama yaptıkları tespit edilmiş ve bu veriden hareketle Atatürk Üniversitesi Yerleşkesinde eğitim gören 31.276 öğrencinin (ilde sekiz ay bulundukları varsayımı altında), toplamda il ekonomisine yaklaşık yılda 186,3 milyon TL katkı sağladıkları belirlemesi yapılmıştır. En çok harcama kalem ise %15,7 oranıyla barınma ve en az harcama yapılan kalemin ise %7,3 sportif aktivite harcamaları olduğu belirlenmiştir.

Selçuk ve Başar (2012) yaptıkları araştırmada, Kasım 2012'de Kafkas Üniversitesi öğrencilerine yönelik uygulanan anketlerden elde edilen veriler kullanılarak, öğrenci harcamaları analiz edilmiş ve il ekonomisine katkısının ne kadar olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada üniversite öğrencilerinin bir ayda ortalama 549,63 TL harcama yaptıkları tespit edilmiş ve bu veriden hareketle Kafkas Üniversitesi Yerleşkesinde eğitim gören 12.500 öğrencinin, ilde sekiz ay bulundukları varsayımıyla, toplamda il ekonomisine

yaklaşık yılda 54.9 Milyon TL katkı sağladıkları tespit edilmiştir. En harcama yapılan kalem %21,23 oranıyla barınma harcamaları olmuştur. En az harcama yapılan kalem ise %3,67 oranıyla haberleşme harcamaları olmuştur.

Soysal vd. (2012) yaptıkları çalışmada Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler üzerinde uygulanan ankete göre elde edilen veriler SPSS istatistik programı ile analiz etmiş ve yorumlamıştır. Bu bağlamda, 417 öğrencinin katılımı ile yapılan ankette aylık toplam gelir 456 TL, aylık toplam gider ise 414 TL olarak belirlenmiştir. Yaklaşık 6000 öğrencinin bu harcama miktarı ile yıllık yaptığı harcama yaklaşık 29.808.000 TL'dir. Bu anlamda, öğrencilerin şehir ekonomisine göz ardı edilemeyecek bir katkısının olduğu söylenebilir.

Binici ve Koyuncu (2015) yaptıkları çalışmada Bitlis Eren Üniversitesinin Bitlis iline yaptığı ekonomik katkısını incelemiştir. Yükseköğretim kurumunda öğrenim gören 5318 öğrenciyi temsilen 920 öğrenciye anket yapılarak bir örneklem oluşturulmuştur. Çalışmada söz konusu yükseköğretim kurumunun bölge ekonomisine katkısı bağlamında istihdam katkısı ve ekonomik katkı olmak üzere iki tür katkıdan söz edilmiştir. Ayrıca söz konusu ekonomik katkı için bir çarpan katsayısı hesaplanarak bu katkıların il ekonomisi için toplamda ne kadar katma değer yarattığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda bir öğrencinin ayda ortalama 405,206 TL harcama yaptığı saptamasından hareketle, ilde bulunan öğrencilerin toplamda aylık bazda 2.154.855 TL, yıllık bazda ise 17.238.840 TL'lik bir harcama gerçekleştirdiği, çarpan katsayısı yardımıyla hesaplanan uyarılmış katkı ise; 74.816.565 TL olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Artvin'in Borçka ilçesine kurulmuş olan Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu 2014 yılında eğitim öğretime başlamıştır. Bünyesinde Elektrik Enerjisi Üretim, İletim ve Dağıtımı, İş Sağlığı ve Güvenliği, Yapı Denetimi, Sosyal Hizmetler, Maliye ve İnşaat Teknolojisi programları mevcut olup 20 öğretim elemanı ve 1 yardımcı doçent ile eğitim öğretime devam etmektedir.

Yöntem

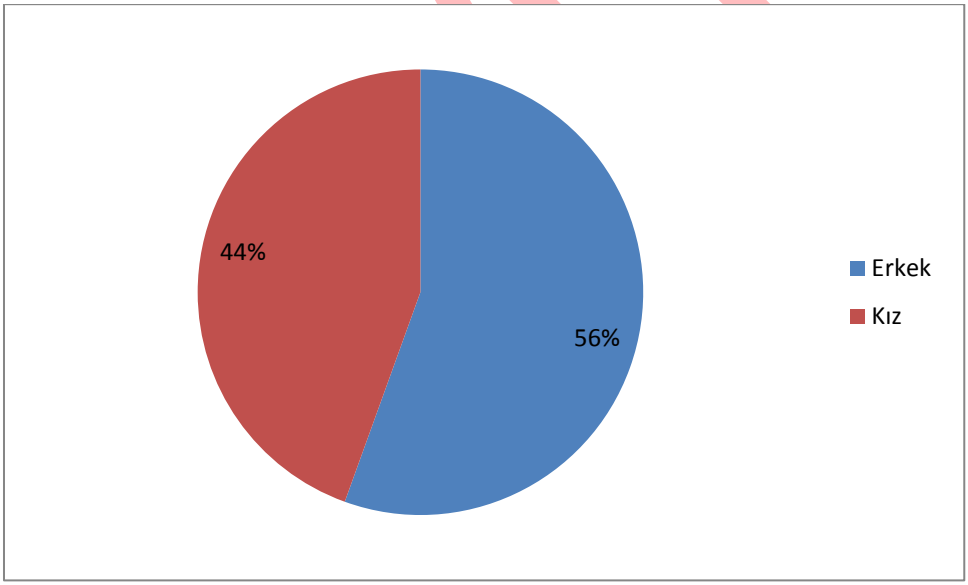
Bu çalışmanın amacı 2016-2017 yılında Artvin Çoruh Üniversitesi'ne bağlı Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin yerel ekonomiye katkılarını belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak gerekli sorular literatürden derlenmiş ve anket uygulaması yapılmıştır.

Anket formu hazırlanırken literatürde yapılmış çalışmalar incelenmiş, bazı değişiklikler yapılmış ve yeni sorular eklenerek yeni bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formu Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu öğrencilerine uygulanmıştır. Toplam 281 öğrenciye anket formu ulaştırılmıştır.

Bulgular

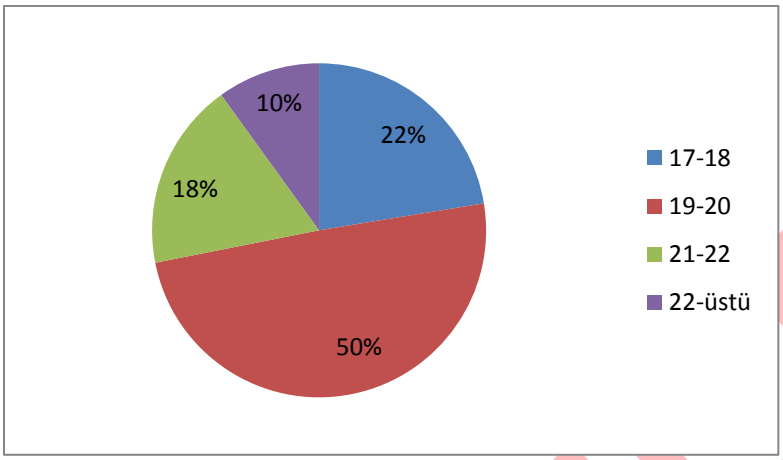
Çalışmada elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

Şekil 1'e göre çalışmaya katılan öğrencilerin % 44'ü kız %56'sı erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

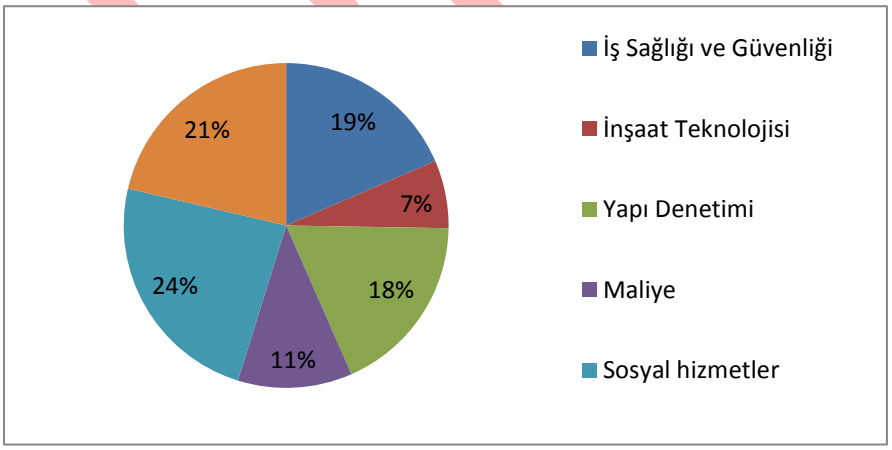
Şekil 1: Öğrencilerin cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Şekil 2' de öğrencilerin yaş aralıklarına göre dağılımları verilmiştir. Buna göre çalışmaya katılan öğrencilerin % 22'si 17-18 yaş aralığında, %50'si 19-20 yaş aralığında, %18'i 21-22 yaş aralığında ve %10'u 22 ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır.

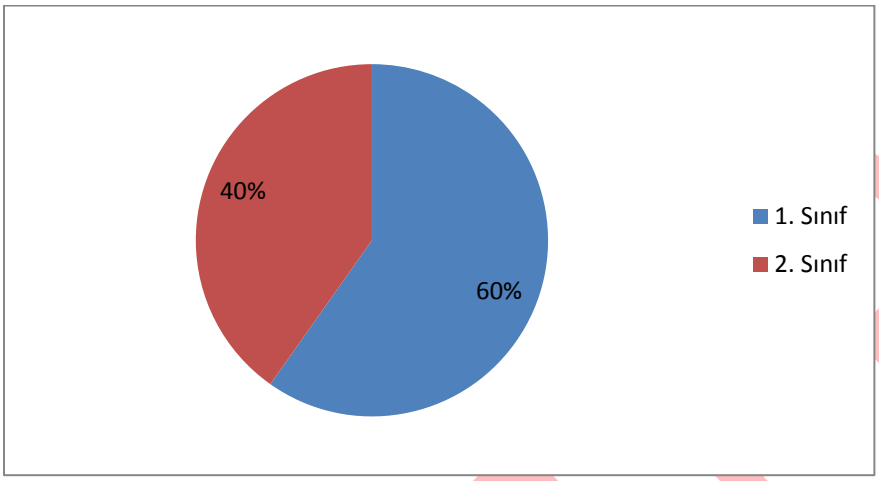
Şekil 2: Öğrencilerin Yaş Aralığına Göre Dağılımı

Şekil 3'te öğrencilerin okudukları programlara göre dağılımları verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %24'ü sosyal hizmetler programında, %21'i elektrik enerjisi üretim, iletim ve dağıtımı programında, %19'u iş sağlığı ve güvenliği programında, %18'i yapı denetimi programında, %11'i maliye programında ve %7'si ise inşaat teknolojisi programında öğrenim görmektedir. Maliye ve inşaat teknolojisi programlarının dağılım içindeki yüzdelerinin düşük olmasının sebebi bu eğitim öğretim yılında açılmış olmalarından dolayı sadece birinci sınıf öğrencilerinin mevcut olmasıdır.

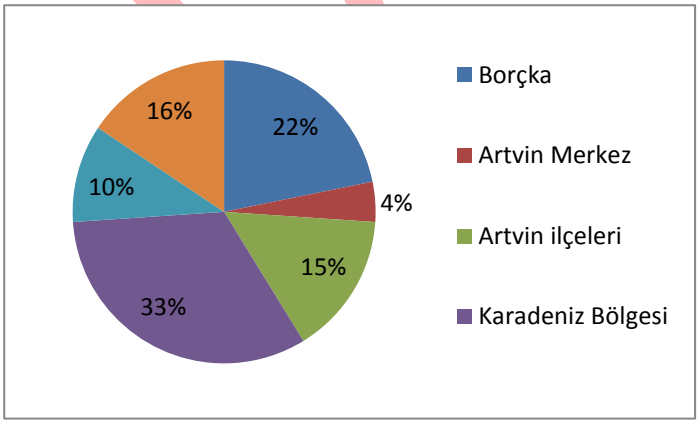
Şekil 3: Öğrencilerin Okudukları Programa Göre Dağılımı

Şekil 4'te öğrencilerin sınıflara göre dağılımı verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %60'ı birinci sınıfta okurken %40'ı ikinci sınıfta okumaktadır. Bu oranın farklı olmasının sebebi ise iki programda ikinci sınıfta öğrenci olmamasıdır.

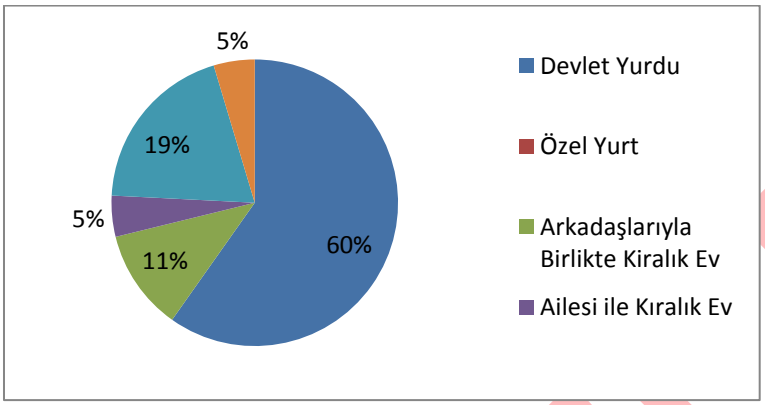
Şekil 4: Öğrencilerin sınıflara Göre Dağılımı

Şekil 5'te öğrencilerin ailelerinin yaşadıkları yerlere göre dağılımları verilmiştir. Buna göre Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin ailelerinin %25'i Karadeniz bölgesinde ve %16'sı üniversitenin bulunduğu Borçka ilçesinde yaşamaktadır. Üniversitede okuyan öğrencilerin geldikleri bölgelere bakıldığında Marmara ve Ege bölgesinden gelen öğrencilerin oranı diğer bölgelerden gelen öğrencilerin oranına göre oldukça düşük kalmaktadır.

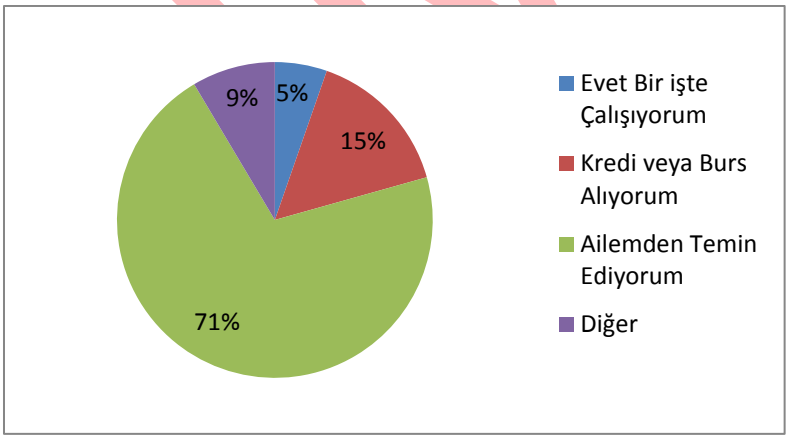
Şekil 5: Öğrencilerin Ailelerinin Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı

Şekil 6'da öğrencilerin barınma durumlarına göre dağılımları verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %60'ı devlet yurdunda kalmaktadır. Özellikle meslek yüksekokulunun bulunduğu ilçede özel yurtların olmaması dikkat çekmektedir. %19'luk kısım ise ailesi ile birlikte kendi evlerinde kalmaktadır.

Şekil 6: Öğrencilerin Barınma Durumlarına Göre Dağılımı

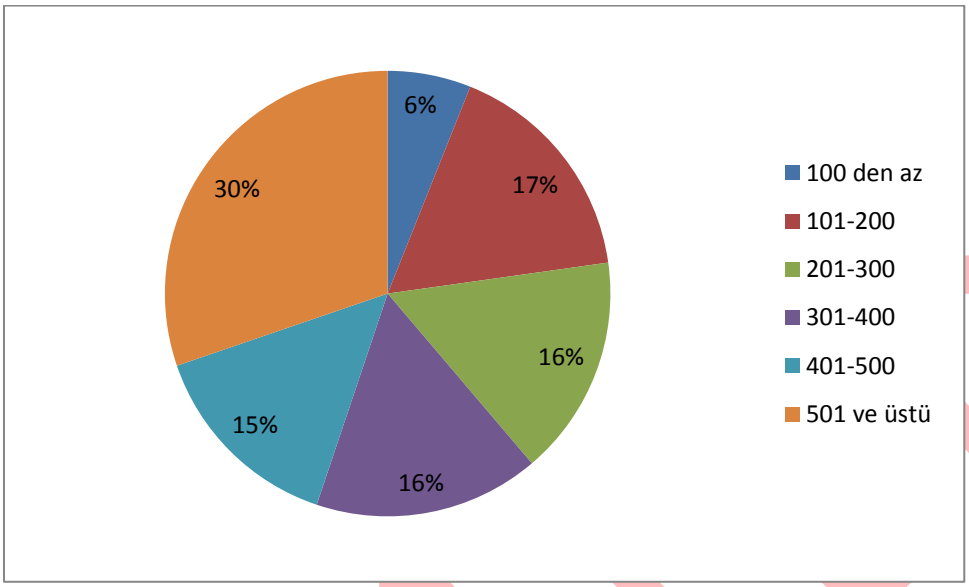
Şekil 7'de öğrencilerin okurken harcamalarını nasıl karşıladıklarının göstergesi verilmektedir. Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğu ihtiyaçlarını karşılamak için ailesinde yardım almaktadır.

Şekil 7: Öğrencilerin Gelir Kaynaklarına Göre Dağılımı

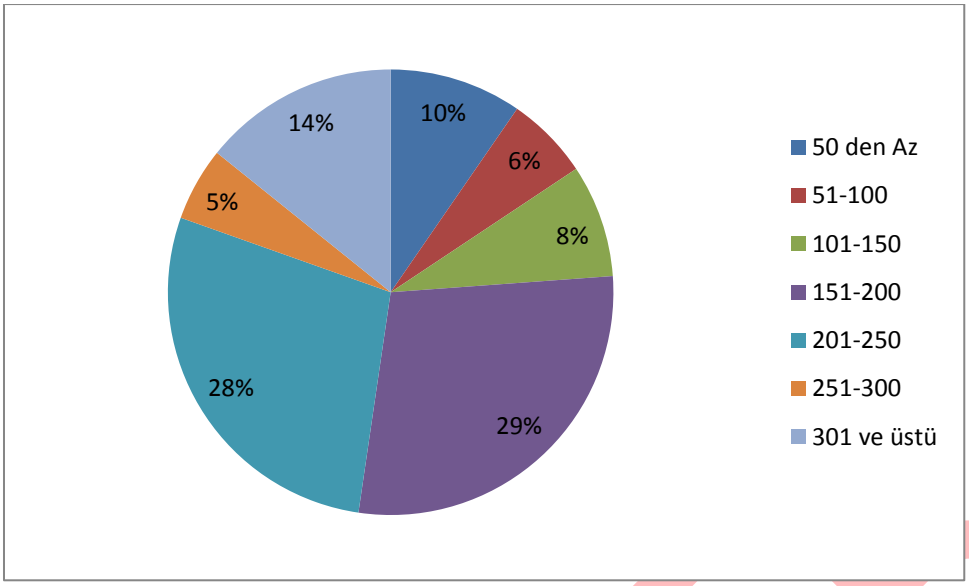
Şekil 8'de öğrencilerin yaptıkları aylık harcamalara göre dağılım verilmiştir. Öğrencilerin %30'luk kısmı 501 tl 'den daha yukarıda bir harcama yapmaktadır. Öğrencilerin

yaptıkları harcamalar dağınık bir görüntü sergilemektedir. Bunun sebebi olarak bazı öğrencilerin ailesi ile birlikte kalması, bazı öğrencilerin herhangi bir işte çalışmaları gösterilebilir.

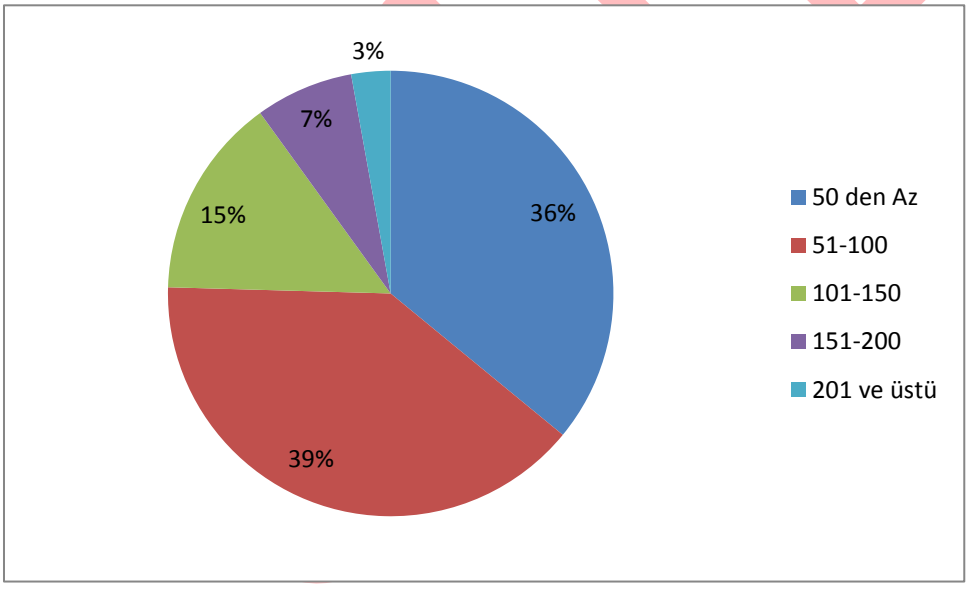

Şekil 8: Öğrencilerin Toplam Harcamalarına Göre Dağılımı (TL)

Şekil 9'da öğrencilerin aylık barınma giderlerinin dağılımı gösterilmiştir. Buna göre öğrencilerin %10'luk kısmı barınma giderlerine 50 TL'den daha az bir ücret ödemektedir. %14'lük kısım ise 301 TL'den daha fazla bir ücret ödemektedir. Öğrencilerin 50 TL'den az ödeyenleri ailesi ile birlikte kalanlar oluştururken 301 TL'den fazla ödeyenleri ise arkadaşları ile kirada kalanlar oluşturmaktadır. Şekil 10'da ise öğrencilerin okul içinde kantindeki aylık harcamalarının dağılımı gösterilmiştir. Buna göre öğrencilerin %75'lik kısmı 100 TL'den az bir kantin harcamasına sahip iken %3'lük kısmı 201 TL'den fazla harcama yapmaktadır. Öğrenciler aylık barınma gideri olarak yaklaşık 50.000 TL, okul içi kantin harcamalar olarak aylık 14.000 TL harcama yapmıştır.

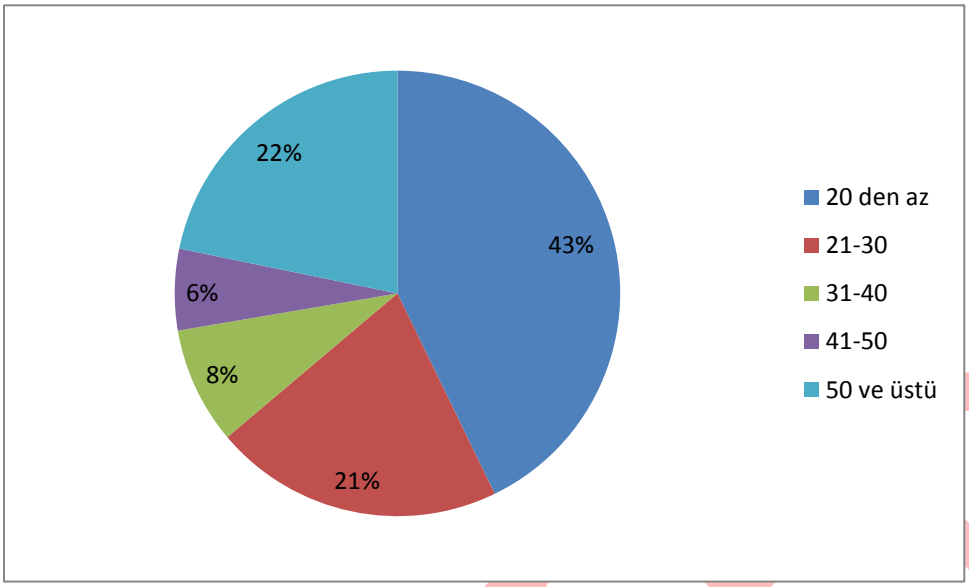
Şekil 9: Öğrencilerin Barınma Giderlerine Göre Dağılımı (TL)

Şekil 10: Öğrencilerin Okul ve Kantin Harcamalarına Göre Dağılımı (TL)

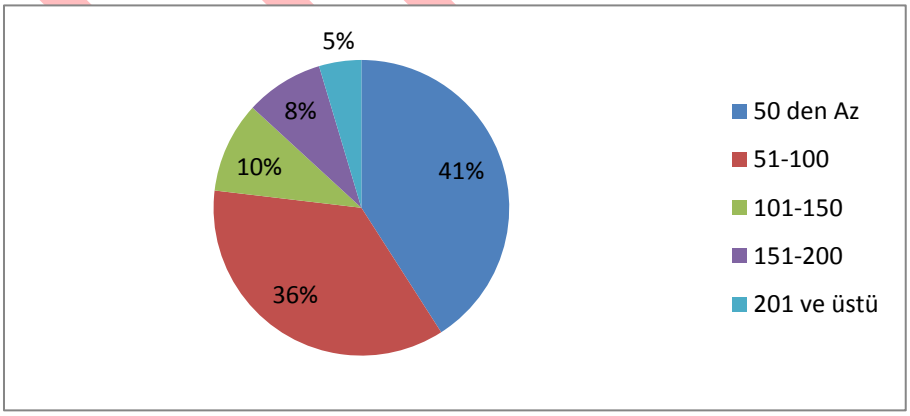
Şekil 11'de öğrencilerin şehir içi ulaşım harcamalarının dağılımı verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %64'lük kısmı 30 TL'den az bir ücret ödemektedir. Bunun sebebi olarak şehir içi taşıma sisteminin tam anlamıyla gelişmemiş olması, Borçka şehir merkezi yapısının düz ve bir

arada olması ve okul ve yurtların yakın olması gösterilebilir. Öğrenciler aylık yaklaşık şehir içi ulaşım için 7.000 TL harcamaktadır.

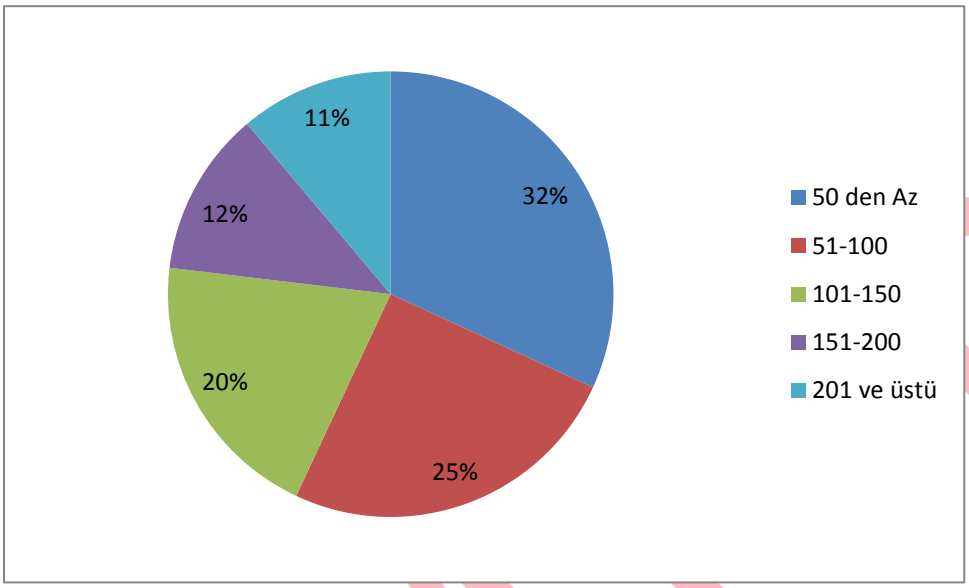
Şekil 11: Öğrencilerin Şehir İçi Ulaşım Harcamalarının Dağılımı (TL)

Şekil 12'de öğrencilerin kişisel bakımları için yaptıkları harcamalarına ait dağılım verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %41'lik kısmı aylık kişisel bakım için 50 TL'den az bir harcama yapmaktadır. %36'lık kısmı ise 51-100 TL arasında bir harcamayı kişisel bakımları için yapmıştır. Öğrenciler aylık yaklaşık bu harcama kalemine 14.000 TL ayırmaktadır.

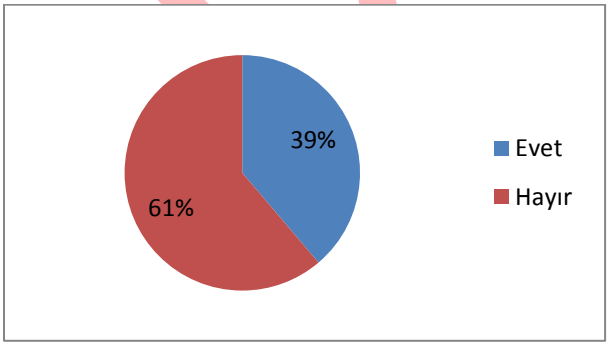
Şekil 12: Öğrencilerin Kişisel Bakım Harcamalarının Dağılımı (TL)

Şekil 13'te öğrencilerin okul dışında yaptıkları harcamalarının dağılımı verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %57'lik kısmı okul dışında aylık 100 TL'den az bir harcama yapmaktadır. Sadece %11'lik kısmı ise 201 TL'den daha fazla bir harcama yapmaktadır. Öğrenciler aylık yaklaşık 15.000 TL okul dışında harcama yapmaktadır.

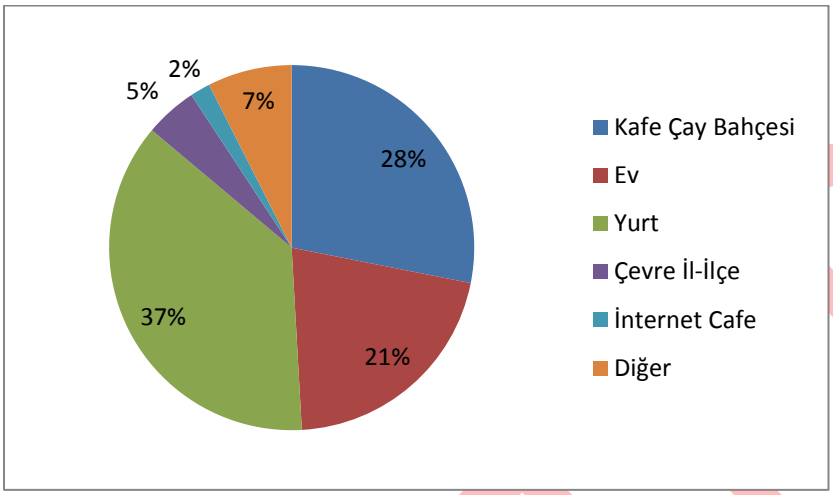
Şekil 13: Öğrencilerin Okul Dışı Harcamalarının Dağılımı (TL)

Şekil 14'te öğrencilerinin gelirlerinin harcamalarını karşılama durumlarına göre dağılımı verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %61'lik kısmı gelirlerinin harcamalarını karşılamadığını belirtmişken %39'luk kısmı gelirlerinin harcamalarını karşılamada yeterli olduğunu belirtmiştir.

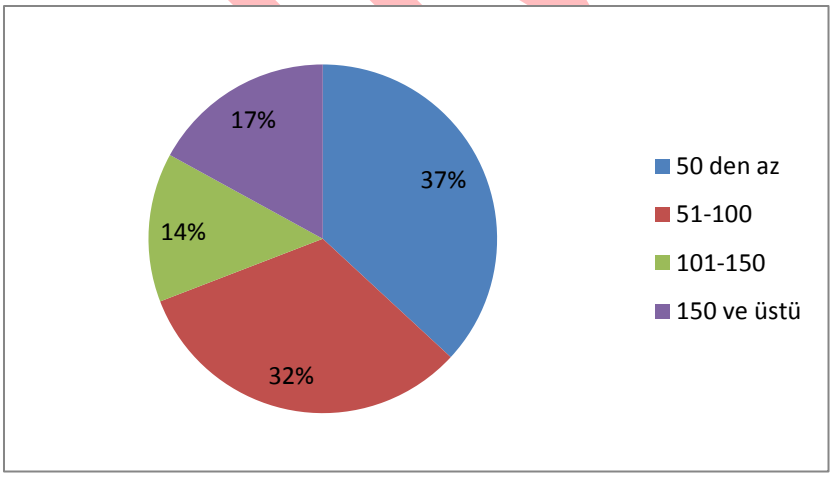
Şekil 14: Öğrencilerin Gelirlerinin Harcamalarını Karşılama Durumuna Göre Dağılımı

Şekil 15'te öğrencilerin boş vakitlerini nerelerde geçirdiklerine göre dağılımları verilmiştir. Grafiğe göre öğrencilerin %37'lik kısmı boş vakitlerini yurtta geçirirken %28'lik kısmı boş vakitlerini kafe/çay bahçelerinde geçirmektedir.

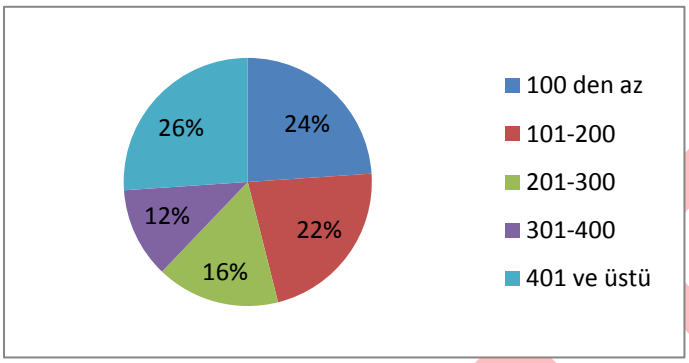
Şekil 15: Öğrencilerin Boş Vakitlerinde Zaman Geçirdikleri Yere Göre Dağılımı

Şekil 16'da öğrencilerin aylık kitap-kırtasiye harcamalarına göre dağılım gösterilmiştir. Buna göre yaklaşık %70'lik kısmı kitap ve kırtasiye harcamalarına 100 TL'den az bir kısmı ayırmışlardır. Öğrenciler aylık bu harcama kalemi için 15.000 TL harcama yapmaktadır.

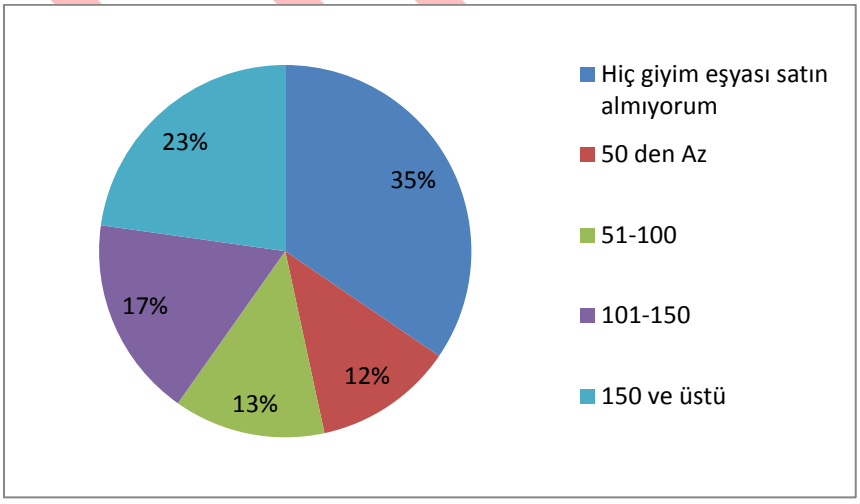
Şekil 16: Öğrencilerin Kitap-Kırtasiye Harcamalarına Göre Dağılımı (TL)

Şekil 17'de öğrencilerin bir yıl içinde şehir dışı ulaşım harcamalarının dağılımı verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %26'lık kısmı yıllık şehir dışı ulaşımına 401 TL üzeri bir harcama yapmaktadır. %46'lık kısmı ise bu harcama kalemine 200 TL'den az bir harcama yapmaktadır. %26'lık kısmı oluşturanların büyük çoğunluğu Borçka ilçesine uzak bölgelerden gelen öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrenciler aylık 7.000 TL şehir dışı ulaşım harcaması yapmaktadır.

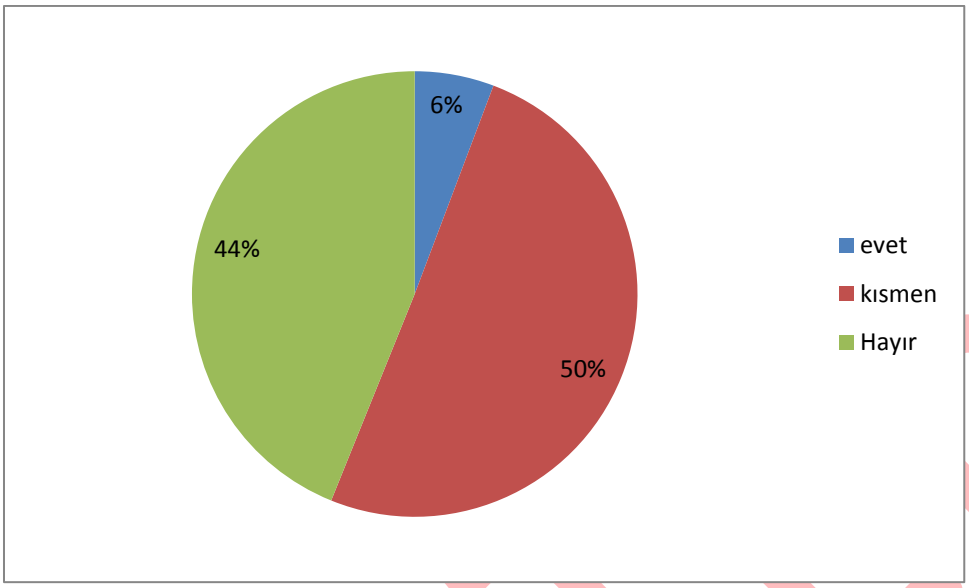
Şekil 17: Öğrencilerin Yıllık Şehir Dışı Ulaşım Giderlerinin Dağılımı (TL)

Şekil 18'de öğrencilerin Borçka'da giyim için yaptıkları harcamalara göre dağılımları verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %35 'lik kısmı aylık Borçka'da giyim için hiçbir harcama yapmamaktadır. %23'lük kısmı ise 150 TL ve üzeri bir harcamayı giyim üzerine yapmaktadır. Öğrenciler yaklaşık bu harcama kalemi için 3.500 TL harcamaktadır.

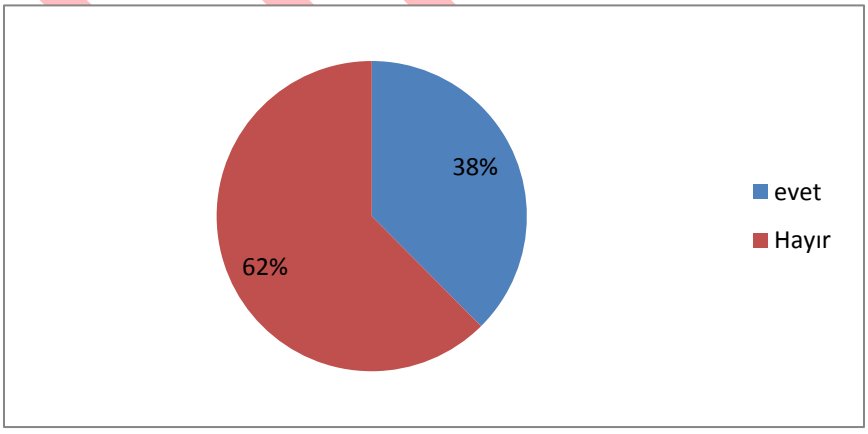
Şekil 18: Öğrencilerin Borçka'da Giyim Harcamalarının Dağılımı (TL)

Şekil 19'da öğrencilerin beklentilerinin karşılanma durumuna göre dağılım verilmiştir. Buna göre öğrencilerin sadece %6'lık kısmı beklentilerinin karşılık gördüğünü belirtmişken % 44'lük kısmı beklentilerinin karşılanmadığını belirtmiştir.

Şekil 19: Öğrencilerin Beklenti Durumlarının Dağılımı

Şekil 20'de öğrencilerin tekrar Borçka'yı seçme durumlarına göre dağılım verilmiştir. Buna göre öğrencilerin %62'lik kısmı Borçka seçmeyeceğini belirtmişken %38'lik kısmı ise yine Borçka'yı seçebileceklerini belirtmiştir.

Şekil 20: Öğrencilerin Tekrar Borçka'yı Seçme Durumlarının Dağılımı

Sonuç ve Öneriler

Üniversiteler, bulundukları toplumun kültürüne, yaşam biçimine, sosyal ve ekonomik gelişmelerine katkı sağlayan kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda üniversitelerin etkisinin yanında yöre halkının tutumları, davranışları ve üniversite öğrencilerine bakış açıları öğrencilerin okudukları bölgenin kültüründen, gelenek ve göreneklerinden etkilenme oranını da değiştirecektir.

Yükseköğretim faaliyetlerinde üniversiteler çeşitli birimlerden oluşmaktadır. Bu birimlerden birisi olan meslek yüksekokulları ara eleman yetiştirmede ve üretim toplumuna geçişte kilit rol oynamaktadır. Bunun yanında meslek yüksekokullarında okuyan öğrencilerin bulundukları yöredeki yerel ekonomiye de ciddi katkıları olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Artvin Çoruh Üniversitesi'ne bağlı Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu'nda 2016-2017 eğitim öğretim döneminde bulunan öğrencilerin Borçka ekonomisine katkısının ölçülmesidir. Toplam 281 öğrencinin katılımı ile yapılan bu çalışmada öğrenciler barınma gideri olarak yıllık yaklaşık 600.000 TL, okul kantini ve yemekhane harcaması için yaklaşık yıllık 112.000 TL, yıllık şehir içi ulaşım için yaklaşık 56.000 TL, yemekhanede yaklaşık 112.000 TL, okul dışında yıllık yaklaşık 120.000 TL, kitap kırtasiye harcamaları için yıllık yaklaşık 120.000 TL, şehir dışı ulaşım için yıllık yaklaşık 56.000 TL ve Borçka'da giyim için yaklaşık 28.000 TL harcama yapmaktadırlar.

Ancak yapılan analizler sonucunda çoğu öğrencinin Borçka'da mutsuz olduğu, beklentilerini karşılayamadıkları, yöre halkının tutum ve davranışlarının öğrencilere karşı olumsuz olduğu ve sosyal anlamda yeterli tesisleşmenin olmadığı anlaşılmıştır. Buna göre öğrencilerin boş vakitlerinde daha fazla Borçka'da zaman geçirebilmeleri, alışverişlerini Borçka'da yapabilmeleri için sosyal anlamda ciddi adımlar atılmalıdır. Yöre halkının öğrencilere karşı tutumlarını yumuşatmaları öğrencilerin Borçka'da daha mutlu bir hayat sürmeleri için önem taşımaktadır.

Kaynakça

Atik, H. (1999).Üniversitelerin Yerel Ekonomiye Katkıları: Teori ve Erciyes Üniversitesi Üzerinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 99-110.

Binici, F. Ö., ve Koyuncu, B. (20015). Üniversite Öğrencilerinin 2012-2013 Harcamalarının Bitlis İli Ekonomisine Katkısının İncelenmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 113-126.

Ceylan, H. Erbir, M.A. (2015). Meslek Yüksekokullarında Kalite: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 99-106.

Ceyhan, S., ve Güney, G. (2011). Bartın Üniversitesinden Bartın İlinin Ekonomik Gelişimine 20 Yıllık Projeksiyonda Katkılarının Değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 21(2), 183-207.

Emel, Y. (2010). Meslek Yüksekokullarının Yerel Ekonomiye Katkıları: Babaeski Meslek Yüksekokulu Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 87-102.

Kaşlı, M. ve Serel, A. (2015). Üniversite Öğrenci Harcamalarının Analizi ve Bölge Ekonomilerine Katkılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(2), 99-113.

Selçuk N. G. (2012). Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Harcamalarının Analizi ve Erzurum Ekonomisine Katkısı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 16(3), 317-330.

Selçuk N. G., ve Başar, S. (2012). Kafkas Üniversitesi Öğrencilerinin Harcamalarının Kars İli Ekonomisine Katkısı. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 4 (3), 89-106.

Soysal, A., Bakan, S., Özçalıcı, M., Kaymaz, Y., ve Söylemez, C. (2012). Kilis 7 Aralık Üniversitesi Öğrencilerinin Kilis Ekonomisine Katkısı: 2011-2012 Eğitim-Öğretim Yılı Örneği. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(24), 251-270.

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ

Yrd. Doç. Dr. Muhammed ARDIÇ[1] Öğr. Gör. Salih AYDIN[2]

Özet

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülke statüsünü kazanması için her geçen gün yeni istihdam alanlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu istihdam alanını da oluşturan en büyük etken yeni iş alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni iş alanlarının ortaya çıkartılmasında ki en büyük etken olarak da potansiyel girişimciler öne çıkmaktadır. Meslek yüksekokulları ara eleman yetiştirmede üstlendikleri rol ile beraber potansiyel girişimcilerin ortaya çıkartılmasında etkin rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı, meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimini etkileyen kişilik özelliklerine sahip olup olmadığını ortaya koymak ve öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Bu kapsamda Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu ikinci sınıf öğrencilerine girişimcilik eğilimlerinin ölçen anket soruları uygulanmıştır. Anket sorularına verilen cevapların analizinde SPSS Programı kullanılmıştır. Ayrıca anket soruları içerisinde öğrencilerin sosyo-demografik kimliklerini ölçen sorulara da yer verilmiştir. Anket sorularına verilen cevaplar doğrultusunda sosyo-demografik özelliklerindeki farklılıkların girişimcilik özelliklerine etkileri ölçülmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, Girişimcilik, Girişimcilik eğilimi, Meslek Yüksekokulu Öğrencileri

1-Yrd. Doç. Dr. Muhammed ARDIÇ, Artvin Çoruh Üniversitesi, ardic@artvin.edu.tr
2-Öğr. Gör. Salih AYDIN, Artvin Çoruh Üniversitesi, salihaydin@artvin.edu.tr

DETERMINATION OF ENTREPRENEURSHIP TRENDS IN VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS

Abstract

Developing countries like Turkey need new employment fields every day to win the status of developed country. The main factor that makes up this employment field is the confusion as new business areas. Potential entrepreneurs stand out as the most important factor in the discovery of these new business areas. Vocational colleges play an active role in the identification of potential entrepreneurs with the role they undertake in the training of intermediate staff. The purpose of this study is to show whether vocational college students have personality traits that affect entrepreneurial tendencies and to investigate the relationship between socio-demographic characteristics of students and entrepreneurial tendencies. In this context, questionnaires that measure entrepreneurship tendencies were applied to second year students of Artvin Coruh University Borçka Acarlar Vocational School. The SPSS program was used to analyze the answers to the questionnaires. Also included in the survey questions are questions that measure the socio-demographic identities of the students. In response to the questionnaires, the effects of the differences in socio-demographic characteristics on the entrepreneurship characteristics were tried to be measured.

Key Words: Entrepreneur, Entrepreneurship, Entrepreneurship Tendency, Vocational School Students

Giriş

Girişimcilik kavramı, belirli fırsatlardan yararlanmak için bazı kaynakların ve süreçlerin araştırıldığı, değerlendirildiği ve bunlardan faydalanıldığı süreç şeklinde tanımlanabilir (Demireli, Uluköy, Kahya ve Demirağ, 2014). Bir başka tanıma göre girişimcilik, iş adamı, iş bilen, yönetici, patron, kendi işini kendi kurma çabası içinde bulunan anlamlarında kullanılmaktadır (Küçük, 2005). Girişimcilik, öncelikle zihinsel algılama ve sezgi yoluyla başlayan bir yolculuk, model, güven, imaj ve kuluçka rollerle sosyalleşen bir başarı, psikolojik açıdan girişimcinin özellikleri ile birleşen bilinçli duygusallık, başarıya odaklanan

davranışlarını ve diğer davranışları işe uygun şekilde biçimlendiren özel bir teknolojidir (Top, 2006). Girişimcilik, yeni ve bilinmeyen bilginin ortaya çıkartılması olup, var olan fırsatların görülmesi ve değerlendirilmesi sürecini içermektedir (Korkmaz, 2012). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere girişimci, değer oluşturmak için faaliyetlerde bulunan kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Girişimcilik, ekonomik gelişmenin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Girişimcilik kavramı bireysel ve toplumsal refahı artırdığı için dikkat çekmiş ve inceleme konusu olarak literatüre girmiştir. Bu doğrultuda ülkeler, girişimciliğe daha çok önem vermeye başlamışlardır. Çünkü girişimcilik, kar elde etmenin, kullanılmayan potansiyeli aktif hale getirmenin ve yeni iş sahaları oluşturmanın en etkili yoludur. Böylelikle girişimcilik faaliyetleri, bölge ve ülke kalkınmasında ekonomik bir değer oluşturmaktadır (Korkmaz, 2012).

Bir girişimcinin aldığı eğitimden başlayarak bu eğitimini kullanabilme yeteneğine, ailede ve toplumda kendisine sağlanan imkanlara ve iş yüküne kadar her şey girişimcinin hareket noktasını oluşturmaktadır. Girişimcilik eğitimi, özellikle gençlerin girişimsel tutum ve davranışlarının oluşmasındaki en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle eğitimin gençlerin tutum ve gelecekle ilgili arzu ve hayalleri üzerindeki etkisinden dolayı potansiyel girişimcilerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi bakımından ne kadar önemli bir faktör olduğu görülmüştür (İşcan ve Kaygın, 2011).

Bu çalışmanın amacı Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri ile girişimcilik özellikleri arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Bu doğrultuda Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu'nda okuyan ikinci sınıf öğrencilerine anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışması iki kısımdan oluşturulmuştur. Birinci bölümde öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini ölçen sorulara yer verilmiştir. İkinci kısımda ise girişimcilik özelliklerini ölçen sorulara yer verilmiştir. Girişimcilik özelliklerini ölçen sorularda risk eğilimi, bağımsızlık isteği, başarma ihtiyacı, yenilikçilik ve kendine güven olmak üzere beş faktör dikkate alınmıştır.

Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesi

1. Risk alma

Risk alma eğilimi denildiğinde çalışmada kastedilen öğrencinin bir iş kurması olduğundan, yatırım ve iş yönetme riski ele alınmaktadır. Pek çok yatırım kararlarında risk alma eğilimi temel faktör olarak dikkate alınmaktadır. Girişimcilerin farklı olaylarda değişen risk eğilimi seviyeleri girişimcilerin risk algısının farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Risk alma davranışını ölçmek için aslında hangi risk türünün incelendiğine, ayrıca açıklık getirmek gerekmektedir (Avşar, 2007). Girişimci, riskle karşılaşabileceği halde, fırsatları değerlendirerek, belirsizlik altında büyüme ve kara ulaşma amacıyla, sermaye ihtiyacını karşılayabilmek için gerekli kaynakları toplayarak, yeni iş ya da işletme oluşturan kişidir (Özkan, Emşen, Gündoğdu ve Aksu, 2003).

2. Bağımsızlık İsteği

Bağımsızlık, kişilerin önemli kararları vermede ve fırsatların peşine düşmede bağımsız olarak hareket etme serbestliğidir. Bağımsız olan bir kişi bir düşünceyi ya da vizyonu ortaya koymada ve uygulamada serbest olarak hareket edebilmektedir. Genel olarak fırsatları kovalamada kendi kendini yönlendirme anlamı taşıyan bağımsızlık kavramı, dar anlamda, iş tasarımı çerçevesinde iş özelliğinin ve iş metotlarının seçilmesi ile iş programı üzerindeki kişisel kontrol derecesini göstermektedir (Özdemir, 2013).

Birçok kişi başkalarına bağımlı çalışmak istememektedir. Kişinin kendi adına işletme kurup çalıştırmak isteği özgür çalışma isteğinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bağımsız çalışma isteği sonucunda kurulan işletmede çalışan işçilere liderlik yapabilmek de bağımsızlık isteği ile girişim faaliyetlerinde bulunma düşüncesini desteklemektedir (Bozkurt, 2011).

3. Başarma İhtiyacı

Başarma ihtiyacı teorisi, başarma ihtiyaçlarının girişimcilik davranışlarını etkileyen önemli bir faktör olduğunu ileri sürmektedir. Başarma ihtiyacının; insanları girişimciliğe sevk etme, kontrollü riskleri üstlenme, problem çözme becerisini geliştirme ve amaçların belirlenmesinde katkıda bulunma gibi avantajları bulunmaktadır (Korkmaz, 2012).

Herhangi bir işin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması için temel belirleyicilerden biri olan başarma ihtiyacı, aynı zamanda toplumların ekonomik gelişimlerinin sağlanmasında önemli bir motivasyon aracı olma özelliğine de sahiptir. Başarma ihtiyacı, her tür insan davranışının gerisinde yatan psikolojik bir güç ve girişimcilik davranışını uzun soluklu olarak etkileyen bir faktördür (Ören ve Biçkes, 2011).

4. Yenilikçilik

Yenilik eğilimi, yeni ürünler, yeni metotlar ortaya çıkarma, yeni pazarlara girme, yeni bir organizasyon yapısı kurma ve tüm bunlara yönelik bir irade ortaya koymayı içeren eğilimdir. Girişimci, yenilik yoluyla değişimleri ortaya çıkarmakta, farkındalık oluşturmakta ve bunun sonucunda da başarıya ulaşmaktadır (Solmaz, Aksoy, Şengül ve Sarıışık, 2014).

Girişimciler değişimi ortaya çıkartan ve yöneten kişilerdir. Yenilik yaparak, girişimciler sürekli fırsatları yakalayıp kavrama yeteneğini sergilemektedirler. Girişimciler yenilikçiliği yeni zenginlik üretici kaynaklar keşfetme ve mevcut kaynaklara ilave zenginlik dahil etmekte kullanmaktadırlar (Güney ve Nurmakhamatuly, 2007).

5. Kendine Güven

Girişimci genel olarak kendi işini kuran ve devam ettiren, bunun yanında risk alabilen kişi olarak kabul edilmektedir. Kendine güven; risk eğilimi, bağımsızlık isteği, başarma ihtiyacı ve yenilikçilik gibi psikolojik özelliklerden birini oluşturmaktadır. Başarılı girişimcinin en önemli özelliklerinden birisi de bir amacı gerçekleştirmek için kendine güvenmesidir. Girişimcilerin kendilerine olan güvenleri işlerine olan ilgi ve uzmanlık ile beraber artış göstermektedir (Korkmaz, 2012).

Yöntem

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda sosyo-demografik özellikleri, ikinci kısımda ise girişimcilik özelliklerini ölçen sorular yer almaktadır. Anket formu Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu'nda okuyan 2. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS

programı yardımı ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda öğrencilerin sosya demografik özelliklerindeki farklılıkların girişimcilik özelliklerine etkisi bulunmaya çalışılmıştır.

Bu doğrultuda oluşturulan anket formu öğrencilere uygulanmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda veriler gerekli analiz teknikleri ile yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Hipotezleri

Çalışmada ölçülmeye çalışılan kıstaslar belirlenerek bu kıstaslara göre hipotezler oluşturulmuş ve test edilmiştir.

H1: Öğrencilerin girişimcilik özelliklerinde kişilik özelliklerine göre farklılık vardır.

H2: Öğrencilerin girişimcilik özelliklerinde ruh hallerine göre farklılık vardır.

H3: Öğrencilerin girişimcilik özelliklerinde memlekette okuyup okumama durumlarına göre farklılık vardır.

H4: Öğrencilerin girişimcilik özelliklerinde girişimcilik dersi alıp almama durumlarına göre farklılık vardır.

H5: Öğrencilerin girişimcilik özelliklerinde iş fikirlerinin olup olmama durumlarına göre farklılık vardır.

H6: Öğrencilerin girişimcilik özelliklerinde cinsiyetlerine göre farklılık vardır.

H7: Öğrencileri okudukları bölümlerine göre farklılık vardır.

Sayılan bu hipotezlerin reddedilmesi durumunda yokluk hipotezi kabul edilmektedir. Yokluk hipotezi genellikle sıfır hipotezi olarak adlandırılmaktadır. Sıfır hipotezi genellikle Ho şeklinde gösterilmekte ve test edilecek parametrik değeri ifade etmektedir. Sıfır hipotezi, aynı zamanda hipotezde belirtilen parametrik değer ile gerçekleşen değer arasında ‘‘fark yoktur’’ ilkesine dayanmaktadır (Kalaycı, 2010).

Bulgular

Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu ikinci sınıf öğrencilerine yönelik yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen veriler analize tabi tutulmuştur. İlk olarak girişimcilik ölçeğini ölçen sorular için güvenirlilik analizi yapılmıştır.

Tablo 1: Anket Sorularının Güvenirlilik Analizi

Girişimcilik Özellikleri	Cronbach's Alpha	N: Soru Sayısı
Tüm Girişimcilik özellikleri	0,914	25

Alpha 0,00 ile 0,40 arasında ise ölçek güvenilir değildir. Alpha değeri 0,40 ile 0,60 arasında yer alırsa ölçeğin güvenirliliği düşük, 0,60 ile 0,80 arasında yer alırsa ölçeğin güvenirliliği yüksek ve 0,80 ve 1,00 arasında yer alırsa ölçeğin güvenirliliği çok yüksek olarak nitelendirilmektedir (Kalaycı, 2010).

Güvenirlilik analizi sadece girişimcilik özelliklerini ölçen sorulara uygulanmıştır. Kişilik özelliklerini ve demografik özellikleri ölçen sorulara bu analiz yapılmamaktadır. Tablo 1'e bakıldığında anket sorularının tamamının Cronbach's Alpha güvenirlilik analizi testi sonucu 0,914 olarak elde edilmiştir. 0,60 ve üzeri bir değere sahip olan değerlendirmede ölçeğin güvenirliliği yüksek olarak nitelendirildiği için araştırmada kullanılan anket formunda yer alan sorularının güvenirlilik düzeyi oldukça yüksek çıkmıştır.

Daha sonra girişimcilik ölçeklerini ölçen sorulara ait faktör yükleri belirlenmiştir. Faktör analizinde ilk olarak veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla örneklem büyüklüğünün Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerine bakılmalıdır. KMO, gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. KMO oranının (0.5)'in üzerinde olması gerekir. Oran ne kadar yüksek olursa veri seti faktör analizi yapmak için o kadar iyidir denilebilmektedir (Kalaycı, 2010).

Tablo 2: KMO Değeri

Kaiser-Meyer-OlkinMeasure ile Örnekleme Yeterliliği Ölçümü Analizi	,868	
Bartlett'in Küresellik Testi	Ki-Kare Değeri	1310,945
	df	300
	Sig.	,000

Güvenirlilik analizi ve KMO değeri belirtilen değerlerin üzerinde çıkması anketimizin güvenirliliğini kanıtlamıştır. Bu değerler bulunduktan sonra ankette yer alan sosyo-demografik özelliklerine ait istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 3'e göre öğrencilerin kişilik özelliğini ölçen soruya verilen cevaplara göre öğrencilerin büyük çoğunluğu dürüst (%32,1) ve güler yüzlü (%27,4) bir kişiliğe sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ruh halini ölçen soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun gergin (%24,5) ve sakin (%39,6) ruh hallerine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Anket sorularına verilen cevaplara göre öğrencilerin %38,7'si memleketlerinde okuyorken %61,3'ü memleketlerinde okumamaktadır. Verilen cevaplara göre öğrencilerin %32,1'i daha önceden girişimcilik dersi almışken %67,9'u daha önceden girişimcilik dersi almamıştır. Verilen cevaplara göre öğrencilerin %42,5'i herhangi bir girişimcilik fikrine sahipken %57,5'i herhangi bir girişimcilik fikrine sahip değildir. Verilen cevaplara göre öğrencilerin %41,5'i kadın öğrencilerden oluşurken %58,5'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Verilen cevaplara göre öğrencilerin % 20,8'i yapı denetimi programında, %30,2'si sosyal hizmetler programında, %22,6'sı elektrik enerji üretim, iletim ve dağıtımı programında ve %26,4'ü ise iş sağlığı ve güvenliği programında okumaktadır.

Tablo 3: Öğrencilerin Sosyo- Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Kişilik Özelliği	Zeki	6	5,7
	Dürüst	34	32,1
	Cesur	11	10,4
	Tembel	5	4,7
	Çalışkan	13	12,3
	Lider	5	4,7
	Güler Yüzlü	29	27,4
	Fırsatçı	3	2,8
Ruh Hali	Gergin	26	24,5
	Hırslı	12	11,3
	Kaderci	5	4,7
	Sakin	42	39,6
	Huzurlu	6	5,7
	Mutlu	7	6,6
	Hayalperest	8	7,5
Memlekette okuyup okumama	Evet	41	38,7
	Hayır	65	61,3
Girişimcilik dersi alıp almama	Evet	34	32,1
	Hayır	72	67,9
İş Fikri olup olmama	Evet	45	42,5

	Hayır	61	57,5
Cinsiyet	Kadın	44	41,5
	Erkek	62	58,5
Okunulan Bölüm	Yapı Denetimi	22	20,8
	Sosyal Hizmetler	32	30,2
	Elektrik	24	22,6
	İSG	28	26,4

Veri setinin normal dağılım göstermesi durumunda iki bağımsız grup arasındaki farklılıkların testi için Bağımsız İki Örnek T-Testi kullanılmalıdır. Ancak veri seti normal dağılıma uymadığı için T-Testi yerine parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testini kullanılmalıdır.

Mann-Whitney U Testi, aralıksız ölçülen iki bağımsız grup arasındaki farklılıkların testi için kullanılır. Bu test bağımsız örnekler için uygulanan t-testlerinin parametrik olmayan alternatifidir. T-testinde olduğu gibi, iki grubun ortalamalarının karşılaştırılması yerine, Mann-Whitney U Testi grupların medyanlarını karşılaştırır (Kalaycı 2010).

İncelenen test istatistiği sonucunda olasılık değeri (p) 0,05'den küçük ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır yorumu getirilmektedir. Mann-Whitney U Testi SPSS çıktısında incelenmesi gereken değerler Z değeri ve Asymp.Sig (2-tailed) şeklinde verilen anlamlılık düzeyleridir (Kalaycı, 2010).

Tablo 4: Öğrencilerin Memleketlerinde Okuyup Okumama Durumlarına Göre Girişimcilik Eğilimleri

Anket soruları	Mann-Whitney U	Z	Anlamlılık Düzeyi
Risk 1 (Kurallara karşı çıkmaktan hoşlanırım)	1182,500	-1,004	0,315
Risk 2 (Belirsiz durumlara fazla tahammül edemem)	1305,000	-,189	0,850
Risk 3 (Rahat yaşamak için risk gereklidir)	1302,500	-,207	0,836
Risk 4 (Risk almaktan çekinmem)	1238,500	-,641	0,522
Risk 5 (Başarı için daha önce denemediklerimi denemekten çekinmem)	1311,500	-,145	0,884
Bağımsızlık 1 (Ekonomik bağımsızlığım için de olsa başkalarından emir almayı sevmem)	1249,500	-,561	0,575
Bağımsızlık 2 (Farklı olmaktan korkmam)	1281,000	-,362	0,717
Bağımsızlık 3 (Bir şeye inanıyorsam başkasından onay beklemem)	1208,500	-,848	0,396
Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım)	1128,000	-1,438	0,150
Bağımsızlık 5 (Bir kişinin beni yönlendirmesini istemem)	1273,500	-,400	0,689
Başarma 1 (Daha çok para kazanmak için her şeyi yaparım)	1239,500	-,623	0,533
Başarma 2 (Başladığım bir işi başarıyla bitirmek isterim)	1310,500	-,166	0,868
Başarma 3 (Benim için başarmak para kazanmaktan	1097,500	-1,648	0,099

daha önceliklidir)			
Başarma 4(Başarılı olmak için elimden gelenin fazlasını yapabilirim)	1306,500	-,185	0,853
Başarma 5 (Yapacağım işte herkesten iyi olmayı isterim)	1260,500	-,506	0,613
Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim)	1181,000	-1,048	0,295
Yenilik 2 (Gelecekteki fırsatları yakalayacak yeteneğe sahibim)	1196,000	-,947	0,344
Yenilik 3 (Yeni fikirlere her zaman açığımdır)	1153,000	-1,295	0,195
Yenilik 4 (Kendini yenilemeyen başarısız olmaya mahkümdur)	1301,500	-,219	0,827
Yenilik 5(Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim)	1314,000	-,131	0,896
Kendine Güven 1 (Çok çalışarak her işin üstesinden gelebilirim)	1140,500	-1,353	0,176
Kendine Güven 2 (Kendime her konuda güvenim tamdır)	1197,000	-,932	0,351
Kendine Güven 3 (Her zaman bildiğim yoldan gitmeyi tercih ederim)	1105,500	-1,543	0,123
Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim)	1124,500	-1,410	0,159
Kendine Güven 5 (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem)	1287,000	-,308	0,758

Tablo 4'te öğrencilerin memleketlerinde okuyup okumama durumlarına göre girişimcilik eğilimleri verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda memleketlerinde okuyan öğrenciler ile memleketlerinde okumayan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinde bir farklılık bulunamamıştır. Sonuç olarak yokluk hipotezi kabul edilerek H3 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Girişimcilik Dersi Alıp Almama Durumlarına Göre Girişimcilik Eğilimleri

Anket soruları	Mann-Whitney U	Z	Anlamlılık Düzeyi
Risk 1 (Kurallara karşı çıkmaktan hoşlanırım)	1106,500	-,821	0,412
Risk 2 (Belirsiz durumlara fazla tahammül edemem)	1168,500	-,398	0,691
Risk 3 (Rahat yaşamak için risk gereklidir)	1140,500	-,601	0,548
Risk 4 (Risk almaktan çekinmem)	1097,000	-,903	0,367
Risk 5 (Başarı için daha önce denemediklerimi denemekten çekinmem)	1214,000	-,072	0,942
Bağımsızlık 1 (Ekonomik bağımsızlığım için de olsa başkalarından emir almayı sevmem)	988,000	-1,664	0,096
Bağımsızlık 2 (Farklı olmaktan korkmam)	979,000	-1,798	0,072
Bağımsızlık 3 (Bir şeye inanıyorsam başkasından onay beklemem)	1139,500	-,603	0,546
Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım)	981,500	-1,779	0,075
Bağımsızlık 5 (Bir kişinin beni yönlendirmesini istemem)	1192,500	-,223	0,824

Başarma 1 (Daha çok para kazanmak için her şeyi yaparım)	1155,000	-,482	0,630
Başarma 2 (Başladığım bir işi başarıyla bitirmek isterim)	1199,500	-,193	0,847
Başarma 3 (Benim için başarmak para kazanmaktan daha önceliklidir)	1087,000	-1,003	0,316
Başarma 4(Başarılı olmak için elimden gelenin fazlasını yapabilirim)	1189,500	-,256	0,798
Başarma 5 (Yapacağım işte herkesten iyi olmayı isterim)	993,000	-1,695	0,090
Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim)	887,500	-2,428	0,015
Yenilik 2 (Gelecekteki fırsatları yakalayacak yeteneğe sahibim)	1040,500	-1,328	0,184
Yenilik 3 (Yeni fikirlere her zaman açığımdır)	1187,000	-,279	0,781
Yenilik 4 (Kendini yenilemeyen başarısız olmaya mahkümdur)	1002,000	-1,635	0,102
Yenilik 5(Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim)	1000,000	-1,656	0,098
Kendine Güven 1 (Çok çalışarak her işin üstesinden gelebilirim)	1036,500	-1,379	0,168
Kendine Güven 2 (Kendime her konuda güvenim tamdır)	1019,000	-1,472	0,141
Kendine Güven 3 (Her zaman bildiğim yoldan gitmeyi tercih ederim)	1120,000	-,738	0,461

Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim)	1057,000	-1,181	0,238
Kendine Güven 5 (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem)	807,500	-2,943	0,003

Tablo 5'te öğrencilerin girişimcilik ile ilgili daha önceden ders alıp almama durumlarına göre girişimcilik eğilimleri ölçülmüştür. Elde edilen bulguların analizi sonucunda Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim) ve Kendine Güven 5'e (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem) verilen cevaplarda farklılık elde edilmiştir. bu sorulara verilen cevaplarda daha önceden girişimcilik dersi alan öğrencilerin almayan öğrencilere göre girişimcilik eğilimleri yüksek çıkmıştır.

Tablo 6: Öğrencilerin Girişimcilik Fikrine Sahip Olup Olmama Durumlarına Göre Girişimcilik Eğilimleri

Anket soruları	**Mann-Whitney U**	**Z**	**Anlamlılık Düzeyi**
Risk 1 (Kurallara karşı çıkmaktan hoşlanırım)	1323,000	-,327	0,744
Risk 2 (Belirsiz durumlara fazla tahammül edemem)	1263,500	-,737	0,461
Risk 3 (Rahat yaşamak için risk gereklidir)	1283,000	-,608	0,543
Risk 4 (Risk almaktan çekinmem)	1269,500	-,692	0,489
Risk 5 (Başarı için daha önce denemediklerimi denemekten çekinmem)	1232,500	-,956	0,339

Bağımsızlık 1 (Ekonomik bağımsızlığım için de olsa başkalarından emir almayı sevmem)	1354,000	-,123	0,902
Bağımsızlık 2 (Farklı olmaktan korkmam)	1163,000	-1,452	0,146
Bağımsızlık 3 (Bir şeye inanıyorsam başkasından onay beklemem)	1329,500	-,290	0,772
Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım)	1186,500	-1,289	0,197
Bağımsızlık 5 (Bir kişinin beni yönlendirmesini istemem)	1333,000	-,264	0,792
Başarma 1 (Daha çok para kazanmak için her şeyi yaparım)	1326,000	-,307	0,759
Başarma 2 (Başladığım bir işi başarıyla bitirmek isterim)	1310,500	-,461	0,645
Başarma 3 (Benim için başarmak para kazanmaktan daha önceliklidir)	1345,000	-,187	0,852
Başarma 4(Başarılı olmak için elimden gelenin fazlasını yapabilirim)	1064,000	-2,165	0,030
Başarma 5 (Yapacağım işte herkesten iyi olmayı isterim)	1301,000	-,496	0,620
Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim)	987,500	-2,623	0,009
Yenilik 2 (Gelecekteki fırsatları yakalayacak yeteneğe sahibim)	1257,000	-,789	0,430
Yenilik 3 (Yeni fikirlere her zaman açığımdır)	1316,500	-,398	0,691
Yenilik 4 (Kendini yenilemeyen başarısız olmaya mahkümdur)	1291,500	-,563	0,573

Yenilik 5(Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim)	1153,000	-1,532	0,125
Kendine Güven 1 (Çok çalışarak her işin üstesinden gelebilirim)	1280,000	-,642	0,521
Kendine Güven 2 (Kendime her konuda güvenim tamdır)	1270,000	-,695	0,487
Kendine Güven 3 (Her zaman bildiğim yoldan gitmeyi tercih ederim)	1333,000	-,265	0,791
Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim)	1252,500	-,801	0,423
Kendine Güven 5 (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem)	1263,500	-,727	0,467

Tablo 6'da öğrencilerin birisi ile paylaşmadığı herhangi bir iş fikrinin olup olmaması durumlarına göre girişimcilik eğilimleri ölçülmüştür. Tablo 6'ya göre Başarma 4 (Başarılı olmak için elimden gelenin fazlasını yapabilirim) ve Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim) sorularına verilen cevaplarda farklılık göze çarpmaktadır. Bu farklılığın nedeni olarak da iş fikri olan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri iş fikri olmayan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinden yüksek çıkması gösterilmektedir. Bu iki soruya verilen cevaplar için farklılık vardır. Hipotezi kabul edilirken diğer sorulara verilen cevaplar için yokluk hipotezi kabul edilmektedir.

Tablo 7: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Girişimcilik Eğilimleri

Anket soruları	Mann-Whitney U	Z	Anlamlılık Düzeyi
Risk 1 (Kurallara karşı çıkmaktan hoşlanırım)	1076,500	-1,903	0,057
Risk 2 (Belirsiz durumlara fazla tahammül edemem)	1227,000	-,930	0,353
Risk 3 (Rahat yaşamak için risk gereklidir)	1147,000	-1,478	0,139
Risk 4 (Risk almaktan çekinmem)	1090,000	-1,848	0,065
Risk 5 (Başarı için daha önce denemediklerimi denemekten çekinmem)	1231,500	-,907	0,364
Bağımsızlık 1 (Ekonomik bağımsızlığım için de olsa başkalarından emir almayı sevmem)	1089,500	-1,833	0,067
Bağımsızlık 2 (Farklı olmaktan korkmam)	1315,000	-,341	0,733
Bağımsızlık 3 (Bir şeye inanıyorsam başkasından onay beklemem)	1261,000	-,697	0,486
Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım)	1118,500	-1,706	0,088
Bağımsızlık 5 (Bir kişinin beni yönlendirmesini istemem)	1356,000	-,054	0,957
Başarma 1 (Daha çok para kazanmak için her şeyi yaparım)	1268,000	-,636	0,525
Başarma 2 (Başladığım bir işi başarıyla bitirmek isterim)	1293,000	-,530	0,596
Başarma 3 (Benim için başarmak para kazanmaktan daha önceliklidir)	1212,000	-1,054	0,292

Başarma 4(Başarılı olmak için elimden gelenin fazlasını yapabilirim)	1345,000	-,134	0,894
Başarma 5 (Yapacağım işte herkesten iyi olmayı isterim)	1106,000	-1,794	0,073
Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim)	1110,000	-1,739	0,083
Yenilik 2 (Gelecekteki fırsatları yakalayacak yeteneğe sahibim)	1181,500	-1,252	0,211
Yenilik 3 (Yeni fikirlere her zaman açığımdır)	1273,500	-,645	0,519
Yenilik 4 (Kendini yenilemeyen başarısız olmaya mahkümdur)	1295,500	-,478	0,633
Yenilik 5(Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim)	950,000	-2,889	0,004
Kendine Güven 1 (Çok çalışarak her işin üstesinden gelebilirim)	1302,500	-,429	0,668
Kendine Güven 2 (Kendime her konuda güvenim tamdır)	1244,000	-,816	0,414
Kendine Güven 3 (Her zaman bildiğim yoldan gitmeyi tercih ederim)	1283,000	-,544	0,586
Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim)	1062,000	-2,023	0,043
Kendine Güven 5 (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem)	1013,000	-2,349	0,019

Tablo 7'de öğrencilerin cinsiyetlerine göre girişimcilik eğilimleri ölçülmüştür. Elde edilen bulguların analizi sonucunda Kendine Güven 5 (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem), Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim), Yenilik 5(Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim) ve Risk 1'e (Kurallara karşı çıkmaktan hoşlanırım) verilen cevaplarda farklılık tespit edilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar incelendiğinde erkek öğrencilerin farklılığa sebep olduğu anlaşılmaktadır. Yani erkek öğrencilerin girişimcilik eğilimi bayan öğrencilerin girişimcilik eğiliminden yüksek çıkmıştır.

İki grubun değerlendirilmesinde kullanılan Mann-Whitney U Testi ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında yetersiz kalmaktadır. Üç veya daha fazla grubun karşılaştırılmasında Kruskal-Wallis Testi Mann-Whitney U Testinin yerine kullanılmaktadır. Çalışmada kullanılan veri seti normal dağılıma sahip olmadığı için parametrik olmayan testleri kullanmak daha sağlıklı olmaktadır.

Tablo 8: Öğrencilerin Kişilik Özelliklerine Göre Girişimcilik Eğilimleri

Anket soruları	Ki-Kare	Df	Anlamlılık Düzeyi
Risk 1 (Kurallara karşı çıkmaktan hoşlanırım)	10,038	7	0,186
Risk 2 (Belirsiz durumlara fazla tahammül edemem)	9,581	7	0,214
Risk 3 (Rahat yaşamak için risk gereklidir)	9,940	7	0,192
Risk 4 (Risk almaktan çekinmem)	9,310	7	0,231
Risk 5 (Başarı için daha önce denemediklerimi denemekten çekinmem)	9,786	7	0,201
Bağımsızlık 1 (Ekonomik bağımsızlığım için de olsa başkalarından emir almayı sevmem)	7,366	7	0,392
Bağımsızlık 2 (Farklı olmaktan korkmam)	15,409	7	0,031

Bağımsızlık 3 (Bir şeye inanıyorsam başkasından onay beklemem)	13,658	7	0,058
Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım)	13,932	7	0,052
Bağımsızlık 5 (Bir kişinin beni yönlendirmesini istemem)	7,326	7	0,396
Başarma 1 (Daha çok para kazanmak için her şeyi yaparım)	3,741	7	0,809
Başarma 2 (Başladığım bir işi başarıyla bitirmek isterim)	12,837	7	0,076
Başarma 3 (Benim için başarmak para kazanmaktan daha önceliklidir)	17,463	7	0,015
Başarma 4(Başarılı olmak için elimden gelenin fazlasını yapabilirim)	9,742	7	0,204
Başarma 5 (Yapacağım işte herkesten iyi olmayı isterim)	6,992	7	0,430
Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim)	14,399	7	0,045
Yenilik 2 (Gelecekteki fırsatları yakalayacak yeteneğe sahibim)	18,111	7	0,011
Yenilik 3 (Yeni fikirlere her zaman açığımdır)	8,580	7	0,284
Yenilik 4 (Kendini yenilemeyen başarısız olmaya mahkümdur)	4,190	7	0,758
Yenilik 5(Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim)	7,244	7	0,404
Kendine Güven 1 (Çok çalışarak her işin üstesinden	5,250	7	0,629

gelebilirim)			
Kendine Güven 2 (Kendime her konuda güvenim tamdır)	4,304	7	0,744
Kendine Güven 3 (Her zaman bildiğim yoldan gitmeyi tercih ederim)	5,038	7	0,655
Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim)	8,013	7	0,331
Kendine Güven 5 (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem)	7,968	7	0,335

Tablo 8'de öğrencilerin kişilik özelliklerine göre girişimcilik eğilimleri ölçülmüştür. Elde edilen bulguların sonucunda Bağımsızlık 2 (Farklı olmaktan korkmam), Bağımsızlık 3 (Bir şeye inanıyorsam başkasından onay beklemem), Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım), Başarma 3 (Benim için başarmak para kazanmaktan daha önceliklidir), Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim) ve Yenilik 2'ye (Gelecekteki fırsatları yakalayacak yeteneğe sahibim) verilen cevaplarda farklılık elde edilmiştir. Zeki, Lider ve Çalışkan kişilik özelliğine sahip öğrencilerin girişimcilik eğilimi diğer kişilik özelliklerine sahip öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinden yüksek çıkması bu farklılığı ortaya koymaktadır.

Tablo 9: Öğrencilerin Ruh Hallerine Göre Girişimcilik Eğilimleri

Anket soruları	Ki-Kare	Df	Anlamlılık Düzeyi
Risk 1 (Kurallara karşı çıkmaktan hoşlanırım)	9,582	6	0,143
Risk 2 (Belirsiz durumlara fazla tahammül edemem)	4,668	6	0,587
Risk 3 (Rahat yaşamak için risk gereklidir)	3,054	6	0,802
Risk 4 (Risk almaktan çekinmem)	2,667	6	0,849
Risk 5 (Başarı için daha önce denemediklerimi denemekten çekinmem)	5,206	6	0,518
Bağımsızlık 1 (Ekonomik bağımsızlığım için de olsa başkalarından emir almayı sevmem)	3,768	6	0,708
Bağımsızlık 2 (Farklı olmaktan korkmam)	6,808	6	0,339
Bağımsızlık 3 (Bir şeye inanıyorsam başkasından onay beklemem)	4,810	6	0,568
Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım)	2,240	6	0,896
Bağımsızlık 5 (Bir kişinin beni yönlendirmesini istemem)	8,229	6	0,222
Başarma 1 (Daha çok para kazanmak için her şeyi yaparım)	5,219	6	0,516
Başarma 2 (Başladığım bir işi başarıyla bitirmek isterim)	4,811	6	0,568
Başarma 3 (Benim için başarmak para kazanmaktan daha önceliklidir)	3,281	6	0,773

Başarma 4(Başarılı olmak için elimden gelenin fazlasını yapabilirim)	6,099	6	0,412
Başarma 5 (Yapacağım işte herkesten iyi olmayı isterim)	9,168	6	0,164
Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim)	2,889	6	0,821
Yenilik 2 (Gelecekteki fırsatları yakalayacak yeteneğe sahibim)	2,169	6	0,903
Yenilik 3 (Yeni fikirlere her zaman açığımdır)	4,642	6	0,591
Yenilik 4 (Kendini yenilemeyen başarısız olmaya mahkümdur)	3,095	6	0,797
Yenilik 5(Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim)	5,514	6	0,480
Kendine Güven 1 (Çok çalışarak her işin üstesinden gelebilirim)	9,026	6	0,172
Kendine Güven 2 (Kendime her konuda güvenim tamdır)	0,955	6	0,987
Kendine Güven 3 (Her zaman bildiğim yoldan gitmeyi tercih ederim)	4,155	6	0,656
Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim)	5,036	6	0,539
Kendine Güven 5 (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem)	4,983	6	0,546

UMTEB

Tablo 9'da öğrencilerin ruh hallerine göre girişimcilik eğilimleri ölçülmüştür. Tablo 9'daki veriler analiz edildiğinde öğrencilerin ruh hallerine göre verdikleri cevaplarda farklılık görülmemiştir. Bunun sonucunda ruh hallerine göre öğrencilerin verdikleri cevaplar için yokluk hipotezi kabul edilmiştir. H2 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 10: Öğrencilerin Okudukları Bölüme Göre Girişimcilik Eğilimleri

Anket soruları	**Ki-Kare**	**Df**	**Anlamlılık Düzeyi**
Risk 1 (Kurallara karşı çıkmaktan hoşlanırım)	4,822	3	0,185
Risk 2 (Belirsiz durumlara fazla tahammül edemem)	5,187	3	0,159
Risk 3 (Rahat yaşamak için risk gereklidir)	7,318	3	0,062
Risk 4 (Risk almaktan çekinmem)	11,493	3	0,009
Risk 5 (Başarı için daha önce denemediklerimi denemekten çekinmem)	1,493	3	0,684
Bağımsızlık 1 (Ekonomik bağımsızlığım için de olsa başkalarından emir almayı sevmem)	4,648	3	0,199
Bağımsızlık 2 (Farklı olmaktan korkmam)	2,651	3	0,449
Bağımsızlık 3 (Bir şeye inanıyorsam başkasından onay beklemem)	7,033	3	0,071
Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım)	12,654	3	0,005
Bağımsızlık 5 (Bir kişinin beni yönlendirmesini istemem)	7,485	3	0,058
Başarma 1 (Daha çok para kazanmak için her şeyi yaparım)	1,922	3	0,589

Başarma 2 (Başladığım bir işi başarıyla bitirmek isterim)	2,626	3	0,453
Başarma 3 (Benim için başarmak para kazanmaktan daha önceliklidir)	4,677	3	0,197
Başarma 4(Başarılı olmak için elimden gelenin fazlasını yapabilirim)	6,249	3	0,100
Başarma 5 (Yapacağım işte herkesten iyi olmayı isterim)	5,808	3	0,121
Yenilik 1 (Orijinal fikir ve düşünceler geliştirebilirim)	3,013	3	0,390
Yenilik 2 (Gelecekteki fırsatları yakalayacak yeteneğe sahibim)	4,344	3	0,227
Yenilik 3 (Yeni fikirlere her zaman açığımdır)	7,712	3	0,052
Yenilik 4 (Kendini yenilemeyen başarısız olmaya mahkümdur)	1,458	3	0,692
Yenilik 5 (Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim)	13,847	3	0,003
Kendine Güven 1 (Çok çalışarak her işin üstesinden gelebilirim)	5,197	3	0,158
Kendine Güven 2 (Kendime her konuda güvenim tamdır)	7,643	3	0,054
Kendine Güven 3 (Her zaman bildiğim yoldan gitmeyi tercih ederim)	2,063	3	0,559
Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim)	8,565	3	0,036
Kendine Güven 5 (Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan çekinmem)	8,768	3	0,033

Tablo 10'da öğrencilerin okudukları bölümlere göre girişimcilik eğilimleri ölçülmüştür. Tablo 10'a göre Risk 4 (Risk almaktan çekinmem), Bağımsızlık 4 (Bir şeyi yaparım diyorsam, yaparım), Bağımsızlık 5 (Bir kişinin beni yönlendirmesini istemem), Yenilik 3 (Yeni fikirlere her zaman açığımdır),Yenilik 5(Kendi fikirlerimi hayata geçirecek işlere yönelmeyi severim), Kendine Güven 2 (Kendime her konuda güvenim tamdır), Kendine Güven 4 (Karşılaştığım problemleri kendim çözerim), Kendine Güven 5'i (Üzerinde çalıştığım

bir konuda hata yapmaktan çekinmem) ölçen sorularda farklılık elde edilmiştir. Yapı Denetimi ve Elektrik Enerjisi Üretim, İletim ve Dağıtımı programı öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri diğer programlarda okuyan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinden yüksek çıkmıştır.

Sonuçlar

Girişimcilik, yeni fikirlerin faydalı modeller aracılığıyla eyleme dönüşmesidir. Girişimci, genç, dinamik, yeni fikirlere sahip, cesaretli ve fikirleri eyleme dönüştürüp ülke ekonomisine katkı sağlayan kişidir. Bu nedenle özellikle genç girişimcileri bu doğrultuda yönlendirmek ve başarılı birer girişimci olmalarını sağlamak için bu adayların özelliklerinin açık bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri ölçülmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulguların analiz sonuçlarına göre hipotezlerin doğrulukları araştırılmıştır.

Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir ve aşağıdaki öneriler oluşturulmuştur.

- Kişilik özelliklerine göre değerlendirme yapıldığında zeki, lider ve çalışkan kişilik özelliklerine sahip öğrencilerin girişimcilik eğilimi diğer kişilik özelliklerine sahip öğrencilerin girişimcilik eğiliminden yüksek çıkmıştır. Çıkan sonuca göre öğrencilere liderlik ve çalışkanlık gibi kişilik özellikleri kazandırılarak öğrencilerin dolaylı yoldan girişimcilik eğilimlerinin artırılması için çalışma yapılabilir.
- Daha önceden girişimcilik dersi alıp almama durumlarına göre değerlendirme yapıldığında girişimcilik dersi alan öğrencilerin girişimcilik eğilimi girişimcilik dersi almayan öğrencilerin girişimcilik eğiliminden yüksek çıkmıştır. Bu doğrultuda gerekli muhataplarla görüşülerek girişimcilik eğilimi için girişimcilik dersinin önemi anlatılabilir ve müfredata eklenmesi için çalışmalar yapılabilir.
- Herhangi bir iş fikrine sahip olup olmama durumuna göre değerlendirme yapıldığında iş fikrine sahip öğrencilerin girişimcilik eğilimi iş fikrine sahip olmayan öğrencilerin girişimcilik eğiliminden yüksek çıkmıştır. Bu doğrultuda

öğrencilerin girişimcilik ile ilgili fikirlere sahip olmaları için onlara eğitimler verilmeli ve devletin bu konudaki teşviklerinden bahsedebilmelidir.

- Öğrencilerin cinsiyet durumlarına göre değerlendirme yapıldığında erkek öğrencilerin girişimcilik eğilimi bayan öğrencilerin girişimcilik eğiliminden yüksek çıkmıştır. Bu doğrultuda bayan öğrencilere düşüncelerini daha rahat ifade edebilecekleri ortam oluşturulmalıdır. Aynı zamanda kadın girişimciliği ve önemi hakkında eğitimler verilerek bayan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri artırılabilir.

Kaynakça

Avşar, M. (2007). Yüksek Öğretimde Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerinin Araştırılması: Çukurova Üniversitesinde Bir Uygulama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Bozkurt Ö. Ç. (2011). Dünya ve Türkiye'de Girişimcilik Eğitimi: *Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Demireli, C., Uluköy, M., Kahya, V. ve Demirağ, F.(2014). Farklı Öğrenim Düzeyindeki Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. *Manas Sosyal Araştırmalar Derneği,* 3(1), 1-17.

Güney, S. ve Nurmakhamatuly, A. (2007). Kültürün Girişimciliğe Etkisi: Kazakistan ve Türkiye Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Kültürlerarası Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(18), 62-96.

İşcan, Ö. F. ve Kaygın, E. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 443-462.

Kalaycı, Ş. (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: *Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.*

Korkmaz, O. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: *Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 209-226.

Küçük, O. (2005). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ören, K. ve Biçkes, M. (2011). Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Potansiyeli Üzerindeki Etkileri: Nevşehir'deki Yüksek Öğrenim Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 16(3), 67-86.

Özdemir, L. (2013). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Sosyo-Demografik Özellikler Açısından Değerlendirilmesi. *International Conference on EurasianEconomies, Session: 3C, Girişimcilik*, 617-626.

Özkan, Ş., Emsen, S., Gündoğdu, F. ve Aksu, H.(2003). Türkiye'de Girişimcilik ve Belirleyicileri: Marmara ve Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 58(4), 145-172.

Solmaz, S. A., Aksoy, Ö., Şengül, S. ve Sarıışık, M. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Girişimci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi: Turizm Lisans ve Ön Lisans Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması. *Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(26), 41-55.

Top, S. (2006). Girişimcilik Keşif Süreci, İstanbul: Beta Yayınları.

UMTEB

POLONYALI İLE TÜRK TURİSTLERİN PAMUKKALE DESTİNASYONU ÜRÜN TERCİHLERİ

Mehmet Emin GÜRCAN**[1]** Selçuk Burak HAŞILOĞLU**[2]**

Özet

Turizm pazarlamasında, potansiyel turistlerin ziyaret tercihlerinin bilinmesi, hedef kitleye uygun stratejiler geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Başka bir ifade ile destinasyon pazarlamasında, destinasyonun neden tercih edildiğinin bilinmesi durumda, ilgili hedef kitlenin tatminin sağlanması daha fazla mümkün olabilmektedir. Gidilecek, varılacak yer olarak adlandırılan destinasyon kavramı; turizmde seyahat edilecek, gezilecek ve görülecek yer olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada, Pamukkale destinasyonunu ziyaret eden Polonyalı ve yerli turistlerin bölgedeki turizm ürünleri tercihleri incelenmiştir. Pamukkale destinasyonu için travertenlerin Türk cevaplayıcılar için de Polonyalı cevaplayıcılar için de en beğenilen ürün olduğu görülmüştür. Ancak tur aracılığı ile gelen turistlerin antik havuz, antik kent ve antik tiyatro beğenileri, bağımsız seyahat edenlere göre daha yüksektir.

Anahtar kelimeler*:* Pamukkale, turizm destinasyonu, Polonyalı turistler, yerli turistler.

PAMUKKALE DESTINATION PRODUCT PREFERENCES OF POLISH AND TURKISH TOURISTS

Abstract

Knowing the reason of destination preferences of the potential tourists in tourism marketing is very important to develop appropriate strategies to the target group. In other words in destination marketing, the knowledge of the reason of the preference makes the possibility of satisfying the target group higher. The concept of destination as the place to go to reach; is used as to travel, visit and to sightsee in tourism. In this study, the causes of the Polish and domestic tourists visiting Pamukkale were examined. Travertines of Pamukkale Destination have been seen to be the favorite product for Polish respondents and Turkish respondents.

[1] Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Pazarlama Y.L Öğrencisi, fatihmehmetemin@gmail.com
[2] Prof.Dr. Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi, selcukburak@hasiloglu.com

However, The ancient pool, The antique city and Antique theater were preferred higher by travelers by tours than independent tourists.

Keywords: Pamukkale, tourism destination, Polish tourists, domestic tourists

Destinasyonun ve Özellikleri

Hall vd.'ye göre destinasyonlar, tüketicilere bütünleşik bir tecrübe sunan turizm ürünleri kompleksidir (Buhalis, 2000: 97). Kompleks bütün bir yapıyı ifade etmektedir; fakat turizm destinasyonları aynı zamanda karmaşık, yönetmesi zor bir yapıdadır. Yine Hall vd.'ye göre geleneksek olarak destinasyonlar ülke, ada veya kasaba gibi sınırları belli coğrafi alanlar olarak sayılmaktadırlar (Buhalis, 2000: 97). Destinasyonda temel koşul, öncelikli olarak çekicilik özelliğine sahip olması ve buna ek olarak turistlere turistik faaliyetlerin sunuluyor olmasıdır. (Güripek, 2013: 47).

Buhalis'in tespitine göre (2000) destinasyon algısal bir kavramdır. Bu algısal kavram tüketicilerin seyahat güzergahları, kültürel birikin, ziyaret amacı, eğitim seviyesi ve geçmiş deneyimlerine bağlı olarak öznel olarak yorumlanabilir. Turizmden ekonomik olarak faydalanmak isteyen bir çok yer tüketiciler için bir destinasyon olma yarışında olsalar bile gidilecek yerin yabancısı olan ziyaretçilerin öncelikli olarak zihninde canlandırdığı mekansal ya da coğrafi bir kavramdır. Bu bağlamda bir destinasyon, ziyaret edecek insanlar vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Bir yerin yabancısı olan bir insan eğer orayı ziyaret etmezse orası destinasyon olmaz (Cooper ve Hall, 2008: 112).

Murphy vd. (2000), destinasyonun ürün olarak sırasıyla üç katmandan oluştuğunu belirmişlerdir. (1) Destinasyon çevresi; doğal çevre, legal faktörler, teknolojik faktörler, ekonomik faktörler, kültürel faktörler ve sosyal faktörler, (2) hizmet alt yapısı; alışveriş hizmetleri, rekreasyon ve atraksiyon hizmetleri, yiyecek hizmetleri, seyahat hizmetleri, ulaşım hizmetleri, konaklama hizmetleri, (3) destinasyon deneyimi;turistin algılarıdır, çıktı olarak ağızdan ağza tavsiye sağlayabilir.

Buhalis (2000) ise destinasyonun özelliklerini 6 başlıkta incelemiştir:

- *Atraksiyonlar*: Doğal, yapay, özel amaçlı yapılar, kültürel miras ve özel olaylar.
- *Ulaşılabilirlik*: Tüm güzergahları kapsayan ulaşım sistemi, terminaller ve araçlar.

- *İmkanlar*: Konaklama ve yiyecek içecek hizmetleri, aracılar, diğer turistik hizmetler.
- *Mevcut Paketler*: Tur operatörleri, acenteler tarafından paketler.
- *Aktiviteler*: Destinasyonda mevcut olan ve tüketicilerin ziyaretleri süresince yapabilecekleri tüm aktiviteler.
- *Yan Hizmetler*: Bankalar, iletişim, posta, haberajansları, hastaneler vb. turistler tarafından kullanılan hizmetler.

Kurt (2009) bir yerin destinasyon haline gelmesi için taşıması gereken özellikleri dört grupta toplamıştır. Birincisi destinasyonlar çekim gücü itibariyle bir bütün olduğu yönündedir. İkincisi destinasyonlar kültürel bir zenginliktir. Ziyaretçilere ziyaret etmeye değer olduğu düşüncesini vermelidir. Düzenlemesi, yönetimi ve pazarlaması iyi olmalıdır. Benzeri olmadığına dair düşüncenin ziyaretçilerde oluşması talebin sürekli olmasını sağlar. Üçüncüsü destinasyonlar ürün olarak üretildiği noktada tüketilirler. Destinasyonlar ve ziyaretçiler karşılıklı etkileşim içindedirler, birbirlerinden etkilenirler. Bütün hizmetler gibi iyi kullanılmazsa çekicilikleri ve destinasyon olma nitelikleri yok olur. Sonuncusu ise destinasyon olarak kabul edilen yerin sadece turistlere değil, aynı zamanda bölgede yaşayan yerli halka da hitap ediyor olmasıdır. Tüm bunların yanında destinasyona ait turizm faaliyetlerinin de doğru planlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda destinasyonun potansiyel tüm özelliklerinin gözler önüne serilmesi gerekmektedir. Böylelikle farklı demografik özelliklere ve beklentilere sahip turistlere hitap etmek mümkün olabilir (Güripek, 2013: 54).

Pamukkale Destinasyonu ve Kapsamı

Pamukkale, özellikle dünyaca ünlü Pamukkale travertenleri, termal suları, doğa harikası ve Hierapolis antik kenti ile destinasyon özelliğini kazanmıştır.. Hierapolis, Helenistik dönemde kurulduğu bilinmesine karşın, Bergama Krallığı'nın mı yoksa Seleukos İmparatorluğu'nun mu kurduğu kesin olarak bilinememektedir. M.Ö. 133 yılında III. Attalos'un vasiyeti üzerine tüm Bergama Krallığı ile birlikte Romalılar'a bırakılmıştır. M.Ö. 27 ve M.S. 60 yılları arasında bölgede yaşanan depremlerle büyük zarar görmüş ve M.S. 60 yılındaki son depremden sonra gelen yardımlarla tekrar inşa edilmiştir. M.S. 81-96 yılları arasında Asya Prokonsül'ü Julius Frontinus tarafından büyük imari destek almış ve bazı yapılar (Frontinus Caddesi gibi) Frontinus'un adını almıştır. Her zaman depremlerle karşı karşıya kalmıştır. M.S. yedinci

yüzyılda maruz kaldığı büyük bir deprem ile tahrip olmuştur. 1354 yılında yaşadığı son depremle tamamen terk edilmiştir. Şehir tarih boyunca çeşitli kutsal ünvanlar almıştır. Roma döneminde kutsal olarak görülen ve birçok kişi tarafından şifalı suları için de ziyaret edilmiştir (Okunak, 2005: 5).

Bu çalışmada *Pamukkale destinsayonu* olarak adlandırılan alan yedi ürün olarak belirlenmiştir: (1) Antik Havuz (Kleopatra Havuzu), (2) Antik Kent ve Nekropol (Bazilika Hamam, Agora, Frontinus Caddesi ve diğerleri), (3) Antik Tiyatro, (4) Aziz Philippus Kilisesi ve Mezarı, (5) Müze, (6) Termal Ortam (Karahayıt veya otellerdeki ortam), (7) Travertenler.

Antik Havuz (Kleopatra Havuzu)

İçerisindeki antik sütunlar bulunan havuz, M.S. yedinci yüzyılda oluşan depremle bugünkü haline gelmiştir. Sütunlu caddenin yanında yer alan sivil agoraya ait portik bu deprem sonucunda havuzun içine yıkılmıştır. Antik havuzun, suyun sıcaklığından dolayı rahatlatıcı etkisi vardır. Ayrıca birçok hastalığın tedavisi konusunda etkilidir. Bu nedenle antik havuz turistleri için bir çekim alanı konumundadır.

Antik Kent ve Nekropol

Antik kent, temel olarak Frontinus caddesi, Nekropol alanları ve hamam bazilika meydana gelmektedir. Frontinus caddesi 14 metre genişliğinde ve kentin ana caddesi konumundadır. Caddenin ortasından kanalizasyon altyapısı bulunmaktadır. Cadde üzerinde iki kenarında toplam uzunluğu 170m olan yapıda dükkanlar, depolar, evler ve bir de umumi tuvalet bulunmaktadır. Antik kentteki agora, ikinci yüzyılda Anadolu'nun en geniş agoralarındandır. Böyle bir şehirleşmenin asırlar öncesinde var olduğunu görmek, turistleri son derece etkilemektedir. Ayrıca, M.S. üçüncü yüzyılda yapılan hamam, beşinci yüzyıldan sonra yapılan değişikliklerle üç nefli bir bazilikaya dönüştürülmüştür. Bu alanların dışında şehirde birçok kalıntı daha vardır. Diğer başlıca kalıntılar; gymnasium, tritonlu çeşme binası, ortaçağ Selçuklu kalesi kalıntıları.

Antik Tiyatro

M.S. 206 yılında tamamlan Antik Tiyatro'nun inşasının yaklaşık 1,5 asır devam etmiş olması ve yapının özellikleri turistlerin ilgisini çekmektedir. Hierapolis antik tiyatrosu günümüze ulaşmış ve en iyi korunmuş tiyatrolardandır. Büyük yapı dört ada üzerine inşa edilmiştir.

Aziz Philippus Kilisesi ve Mezarı

Aziz Philippus, M.S. 80 yıllarında Hristiyanlığı yaymak amacıyla Hierapolis'e gelmiş ve burada çarmıha gerilmiştir. Aziz Philippus ve onun öldürülme olayı, Hierapolis kentini Hristiyanlar için önemli kılmıştır. Hristiyanlık resmi din olduktan sonra, M.S. dördüncü yüzyılda, Aziz Plilippus adına öldürüldüğü yerde bir anıt mezar yapılmıştır. Bu mezar Hristiyanlar için kutsal yerlerdendir.

Arkeoloji Müzesi

Arkeoloji Müzesi, antik Roma hamamının restorasyonundan sonra 1984 yılında müze olarak hizmet vermeye başlamıştır. Müze; destinasyon içindedir ve yaklaşık 14.000 m^2'lik bir alana kurulmuştur. Müzede Hierapolis kazılarından çıkan eserlerle birlikte yakın çevredeki antik kentlerinin eserleri de yer almaktadır. Ayrıca Beycesultan Höyüğü arkeolojik buluntuları da müzede bulunmaktadır. Müzede heykeller ve lahitlerin bulunduğu bir salon, tiyatro kazılarından çıkanların sergilendiği bir salon ve diğer küçük buluntuların sergilendiği bir salon bulunmaktadır.

Termal Ortam (Karahayıt veya otellerdeki ortam)

Termal ortam Karahayıt'taki kaynakları, otelleri ve Pamukkale Mahallesi'ndeki otelleri kapsamaktadır. Bölgede 10'dan fazla termal otel bulunmaktadır. Bunun yanında Karahayıt bölgesindeki kaynak suları şifa sunmaktadır.

Travertenler

"Traverten, kelime anlamı itibariyle bütün araştırıcılar tarafından aynı şekilde tanımlanmıştır. Traverten, tufa ile aynı anlamda kullanılmış fakat daha ziyade bu iki kelime sert ve kompak kayaçlar (yani traverten) ile yumuşak, gözenekli ve süngerimsi kayaçlar (yani tufa) arasındaki farklılığı belirtmek için kullanılmıştır" (Altunel, 1996; 48). Travertenler dünyanın çeşitli yerlerinde (Çin, ABD, İran, Guatemala vb.) bulunsa da aralarında en bilineni Pamukkale Travertenleridir. Travertenleri kaynak sular oluşturmaktadır. Kaynaktan çıkan yüksek miktarda kalsiyum hidrokarbonat içerikli suyun oksijen ile teması ile birlikte kalsiyum karbonat çökelmekte ve bu sayede travertenler meydana gelmektedir. Ortaya çıkan eşsiz doğa harikası turistleri büyülemektedir.

Yöntem

Tanımlayıcı araştırma özelliği taşıyan bu çalışmada Polonyalı ve yerli turistlerin Pamukkale destinasyonu ürünleri beğenilerinin tespiti amaçlanmıştır. Bu amaçla, oluşturulan görüşme formlarında Pamukkale destinasyonu kapsamındaki ürünlerin herbiri hakkında beğeniye yönelik cevaplar alınarak iki ülke vatandaşları kıyaslanmıştır.

Görüşmeler sadece daha önce Pamukkale'yi ziyaret etmiş Polonyalı ve yerli turistlerle yapılmıştır. Polonyalı cevaplayıcıların tespitinde kartopu, Türk cavaplayıcıların tespitinde ise kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Toplam örneklem büyüklüğü 87 Türk, 87 Polonyalı olmak üzere 174'tür.

Anket formundaki maddeler oluşturulurken ön bir çalışma ile belirlenmiştir. Bu ön çalışmada, ikincil kaynaklara başvurulmuş, yerinde inceleme yapılmış, Polonyalı ve Türk vatandaşları ile ön görüşme yapılmış ve bir turist rehberinden bu konuda bilgi alınmıştır. Polonyalı turistlerle yapılacak anket formu, anadili Lehçe olan bir çevirmen yardımıyla Lehçe'ye çevrilmiştir. Anket formu online olarak hazırlanmış ve doldurulması istenen cevaplayıcılara link gönderilmiştir.

Yine, Polonyalı turistlerin verdikleri açık uçlu cevaplar incelenirken anadili Lehçe olan çevirmenden yardım alınmıştır. Toplanan veriler analiz edilmeden önce edit edilmiş, açık uçlu cevaplar gruplandırılmıştır.

Araştırmadaki Türk turistlerin cinsiyet dağılımı %47,1 erkek, %52,9 kadındır. Polonyalı turistlerin cinsiyet dağılımı %90,8 kadın, %9,2 erkektir. Araştırmaya katılan Türk turistlerin yaşları 18 ve 73 arası değişiklik gösterirken, yaş ortalaması 28'dir. Polonyalı turistlerin yaşları 19 ve 64 arası değişmektedir ve yaş ortalaması 31dir.

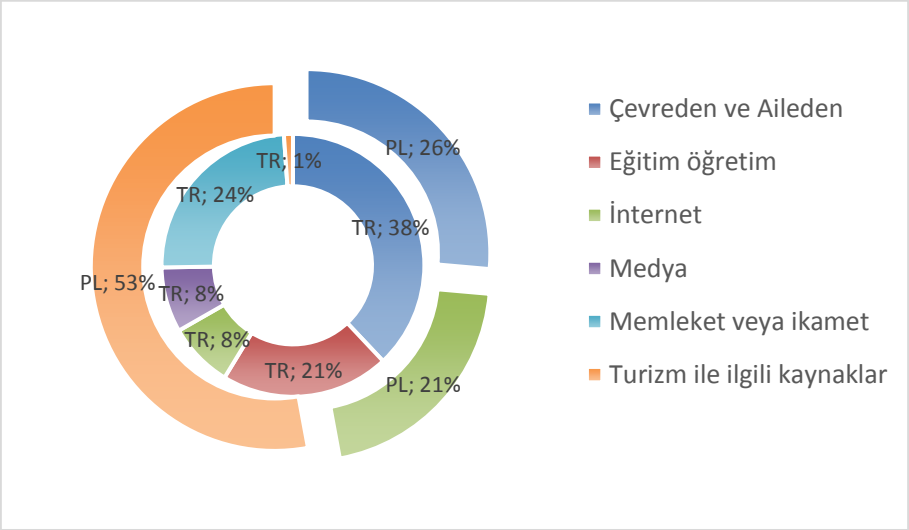
Bulgular

Görüşmelerde, Türk cevaplayıcıların %64'ünün, Polonyalı cevaplayıcıların %85'inin Pamukkale'ye gelemden önce çevre hakkında ön bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu veri gösteriyor ki Polonyalı cevaplayıcılar, Türk cevaplayıcılara göre geziye çıkmadan önce gideceği yer hakkında araştırma yapma durumları daha yüksektir.

Anket içerisinde yer alan diğer bir soru "Pamukkale'yi nereden duydunuz?" olmuştur. Cevaplar açık uçlu olarak alınmış, gelen cevaplar ise 6 grup altında toplanmıştır. Bu gruplar:

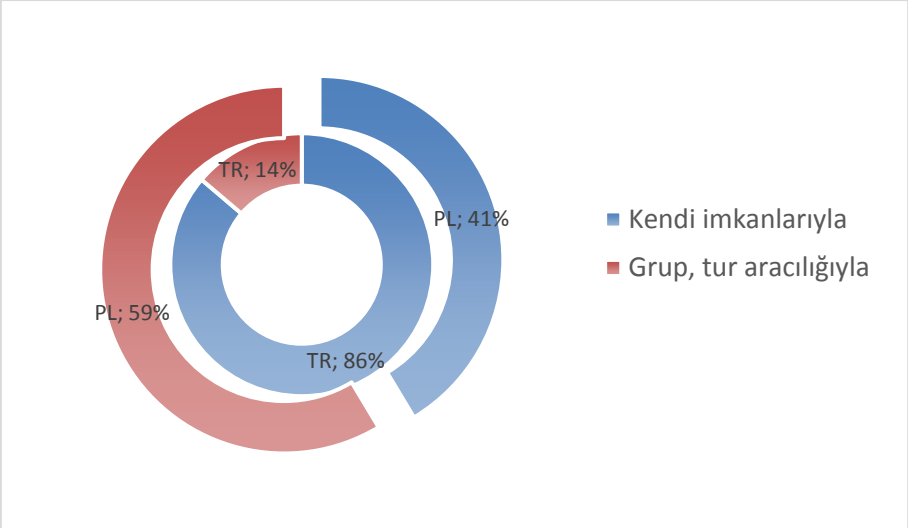
1. Çevreden ve Aileden: Eşim, ebeveynlerim, akrabalarım, arkadaşlarım vb.
2. Eğitim öğretim: Okuldan, öğretmenimden
3. İnternet: İnternet, sosyal medya
4. Medya: Tv, gazete vb. basın yayın grupları
5. Memleket veya ikamet: Denizli'li olma veya Denizli'de bir süre ikamet
6. Turizm ile ilgili kaynaklar: Turizm bürosu, otel, rehber, turizm dergisi, turizm broşürü.

Araştırmaya katılan Türk turistlerin (TR) en çok çevresinden ve ailesinden (%37,9), Polonyalı turistlerin (PL) ise en çok turizm ile ilgili kaynaklardan (%52,9) Pamukkale hakkında ön bilgiye sahip oldukları belirtmiştir. Polonyalı cevaplayıcılardan hiç birinin eğitim öğretim veya medya cevabını vermediği görülmektedir. Genel toplamda incelendiğinde en çok çevreden ve ailden cevabı verilmiştir. Çevreden ve ailen duyulan Pamukkale destinasyonu için insanların birbirine tavsiye etmesi ya da anlatması yoluyla merak uyandığı bulgusuna paralel ağızdan ağza pazarlamanın bu örneklem içerisinde bu destinasyon için etkili olduğu söylenebilir (Grafik 1).

Grafik 1. Pamukkale destinasyonu hakkında ön bilgiye sahip olma dağılımı

TR cevaplayıcıların %86,2 kendi imkanlarıyla, PL cevaplayıcıların ise %58,6 grup halinde, tur aracılığıyla Pamukkale'yi ziyaret etikleri tespit edilmiştir. (Grafik 2)

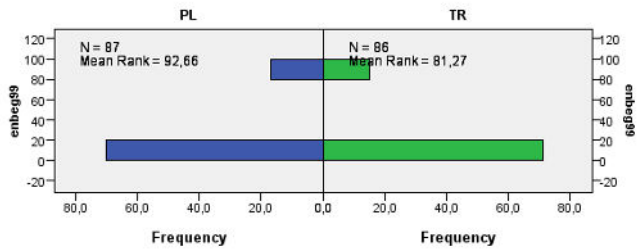
Grafik 2. Pamukkale destinasyonu ziyaret şekli dağılımı

Tablo 1'den görüleceği üzere, Pamukkale destinasyonda beğenilen ürüne göre TR ve PL cavaplayıcıları arasındaki farklılık, Mann-Whitney U ile test edilmiş ve p<0,1 düzeyinde, iki ülke vatandaşı arasında fark olmadığı reddedilmiştir (p=0,083).

Tablo 1. Beğenilen ürüne göre TR ve PL cavaplayıcıları arasındaki farklılık testi

Independent-Samples Mann-Whitney U Test

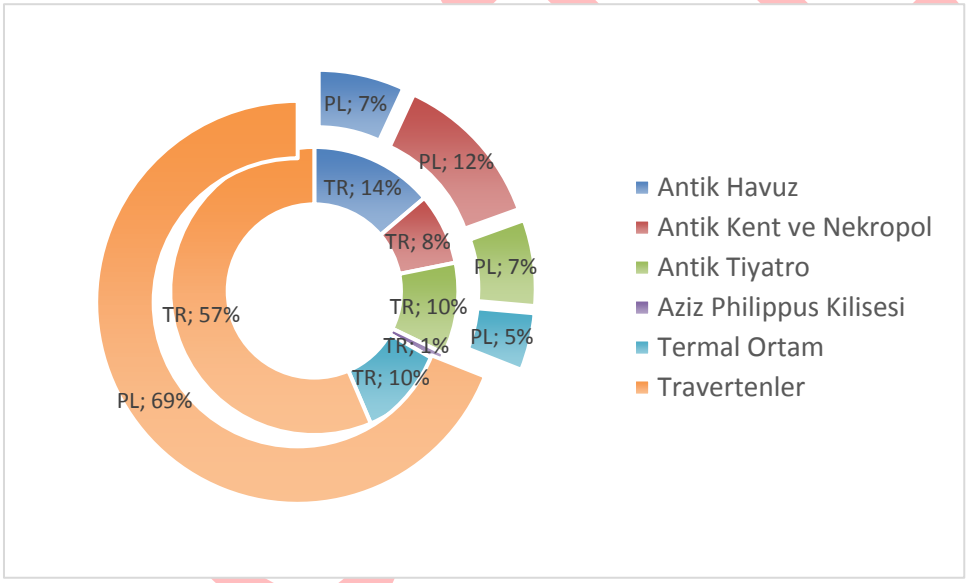
ULUS

Total N	173
Mann-Whitney U	4.233,500
Wilcoxon W	8.061,500
Test Statistic	4.233,500
Standard Error	283,691
Standardized Test Statistic	1,736
Asymptotic Sig. (2-sided test)	,083

En beğenilen Pamukkale destinasyonu ürünün sorulduğu soruda cevaplayıcılardan sadece bir cevap seçmeleri istenmiştir. Bulgulara göre her iki ülke vatandaşı da travertenleri en beğenilen ürün olarak belirtmişledir. Yani, PL ve TR cevaplayıcıları için Pamukkale travertenlerinin bu destinasyon için en önemli ürün olduğu sonucu çıkarılmıştır (Grafik 3). Bulgulara göre şu yorumlar yapılabilir:

- Pamukkale destinasyonun pazarlama çabalarında travertenler diğerlerine göre öne çıkmakta dolayısıyla travertenleri görmeye gelen turist sayısı daha fazladır.
- Termal ortam gibi tercih edilebilecek ürünler olmasına karşın pazarlama çabalarına bağlı olarak travertenlerin gölgesinde kalmış olabilir.
- Aziz Philippus kilisesi ve mezarının tüm örneklemde sadece 1 cevaplayıcı tarafından seçilmesi ve bu cevaplayıcının Türk turist olması Polonyalı turistlerin ya bundan haberdar olmadığı ya da dini amaçlar için bu destinasyona seyahat etmedikleri yorumu yapılabilir.

Grafik 3. Pamukkale destinasyonu en beğenilen ürün dağılımı

Tablo 2'de tüm cevaplayıcıların Pamukkale'yi ziyaret etmeden önce destinasyon hakkında bilgi sahibi olma durumu ve en beğenilen destinasyon ürünü çapraz tablo ile sunulmuştur. Tablodan görüleceği üzere birinci sırada travertenler, son sırada ise Aziz Philippus Kilisesi ve Mezarı yer almaktadır.

Tablo 2. Önceden bilgi sahibi olma durumuna göre en beğenilen ürün dağılımı

En beğenilen ürün		Önceden bilgin sahibi olma		
		Evet	Hayır	Toplam
Antik Havuz	Cevaplayıcı	11	7	18
	Bilgi_sahibi (%)	8,7%	14,6%	10,3%
	Toplam(%)	6,3%	4,0%	10,3%
Antik Kent ve Nekropol	Cevaplayıcı	16	2	18
	Bilgi_sahibi (%)	12,7%	4,2%	10,3%
	Toplam(%)	9,2%	1,1%	10,3%
Antik Tiyatro	Cevaplayıcı	11	4	15
	Bilgi_sahibi (%)	8,7%	8,3%	8,6%
	Toplam(%)	6,3%	2,3%	8,6%
Aziz Philippus Kilisesi ve Mezarı	Cevaplayıcı	1	0	1
	Bilgi_sahibi (%)	,8%	,0%	,6%
	Toplam(%)	,6%	,0%	,6%
Termal Ortam	Cevaplayıcı	7	6	13
	Bilgi_sahibi (%)	5,6%	12,5%	7,5%
	Toplam(%)	4,0%	3,4%	7,5%
Travertenler	Cevaplayıcı	80	29	109
	Bilgi_sahibi (%)	63,5%	60,4%	62,6%
	Toplam(%)	46,0%	16,7%	62,6%
Toplam	Cevaplayıcı	126	48	174
	Bilgi_sahibi (%)	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam(%)	72,4%	27,6%	100,0%

Tablo 3'de ise Tablo 2 verileri TR ve PL cevaplayıcılarına göre sunulmuştur. Gelmeden önce bilgi sahibi olan TR cevaplayıcıların %55,4'ü (31 cevaplayıcı) travertenleri en beğendiği ürün olarak seçmiştir. Yine gelmeden önce bilgi sahibi olan PL cevaplayıcıların %70'i (49

cevaplayıcı) travertenleri en beğendiği ürün olarak seçmiştir. Önceden bilgi sahibi olma durumuna göre en beğenilen ürün dağılımını gösteren çapraz tablo, Tablo 2'de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 3. Ülkelere göre önceden bilgi sahibi olma durumuna göre dağılım

En beğenilen ürün			Önceden bilgin sahibi olma		
			Evet	Hayır	Toplam
TR	Antik Havuz	Cevaplayıcı	8	4	12
		Bilgi_sahibi (%)	14,3%	12,9%	13,8%
		Toplam(%)	9,2%	4,6%	13,8%
	Antik Kent ve Nekropol	Cevaplayıcı	6	1	7
		Bilgi_sahibi (%)	10,7%	3,2%	8,0%
		Toplam(%)	6,9%	1,1%	8,0%
	Antik Tiyatro	Cevaplayıcı	6	3	9
		Bilgi_sahibi (%)	10,7%	9,7%	10,3%
		Toplam(%)	6,9%	3,4%	10,3%
	Aziz Philippus Kilisesi ve Mezarı	Cevaplayıcı	1	0	1
		Bilgi_sahibi (%)	1,8%	,0%	1,1%
		Toplam(%)	1,1%	,0%	1,1%
	Termal Ortam	Cevaplayıcı	4	5	9
		Bilgi_sahibi (%)	7,1%	16,1%	10,3%
		Toplam(%)	4,6%	5,7%	10,3%
	Travertenler	Cevaplayıcı	31	18	49
		Bilgi_sahibi (%)	55,4%	58,1%	56,3%
		Toplam(%)	35,6%	20,7%	56,3%
Toplam		Cevaplayıcı	56	31	87
		Bilgi_sahibi (%)	100,0%	100,0%	100,0%
		Toplam(%)	64,4%	35,6%	100,0%

	Antik Havuz	Cevaplayıcı	3	3	6
		Bilgi_sahibi (%)	4,3%	17,6%	6,9%
		Toplam(%)	3,4%	3,4%	6,9%
	Antik Kent ve Nekropol	Cevaplayıcı	10	1	11
		Bilgi_sahibi (%)	14,3%	5,9%	12,6%
		Toplam(%)	11,5%	1,1%	12,6%
	Antik Tiyatro	Cevaplayıcı	5	1	6
		Bilgi_sahibi (%)	7,1%	5,9%	6,9%
		Toplam(%)	5,7%	1,1%	6,9%
	Aziz Philippus Kilisesi ve	Cevaplayıcı	0	0	0
PL	Mezarı	Bilgi_sahibi (%)	0%	0%	0%
		Toplam(%)	0%	0%	0%
	Termal Ortam	Cevaplayıcı	3	1	4
		Bilgi_sahibi (%)	4,3%	5,9%	4,6%
		Toplam(%)	3,4%	1,1%	4,6%
	Travertenler	Cevaplayıcı	49	11	60
		Bilgi_sahibi (%)	70,0%	64,7%	69,0%
		Toplam(%)	56,3%	12,6%	69,0%
Toplam		Cevaplayıcı	70	17	87
		Bilgi_sahibi (%)	100,0%	100,0%	100,0%
		Toplam(%)	80,5%	19,5%	100,0%

Tablo 4'de ise cevaplayıcıların Pamukkale destinasyonunu seyahat etme şekline göre en beğenilen ürünün çapraz tablo dağılımı bulunmaktadır. Tablodan da görüleceği üzere tur aracılığı ile gelen turistlerin antik kent beğenileri, bağımsız seyahat edenlere göre daha yüksektir.

Tablo 4. Seyahat etme şekline göre beğenilen ürün dağılımı

En beğenilen turizm ürünü		Pamukkale'ye nasıl geldiniz?		
		Grup halinde, tur aracılığıyla	Kendi imkânlarımla (bireysel olarak, aile ile)	Toplam
Antik Havuz	Cevaplayıcı	7	11	18
	%	11,1%	9,9%	10,3%
Antik Kent ve Nekropol	Cevaplayıcı	11	7	18
	%	17,5%	6,3%	10,3%
Antik Tiyatro	Cevaplayıcı	7	8	15
	%	11,1%	7,2%	8,6%
Aziz Philippus Kilisesi ve Mezarı	Cevaplayıcı	0	1	1
	%	0,0%	0,9%	0,6%
Termal Ortam	Cevaplayıcı	2	11	13
	%	3,2%	9,9%	7,5%
Travertenler	Cevaplayıcı	36	73	109
	%	57,1%	65,8%	62,6%
Toplam	Cevaplayıcı	63	111	174
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Sonuç

Sonuç olarak, Pamukkale destinasyonu için travertenlerin Türk cevaplayıcılar için de Polonyalı cevaplayıcılar için de en beğenilen ürün olduğu görülmüştür. Ancak tur aracılığı ile gelen turistlerin antik kent beğenileri, bağımsız seyahat edenlere göre daha yüksektir. Bu bulgu bağımsız seyahat edenlerin antik kent hakkında yeterli bilgi edinmediğinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle bağımsız seyahat edenlere ören yeri içerisinde rehberlik hizmeti verilmesi uygun olabilir. Müze ürününün hiç seçilmemiş olması bu ürünün

gruplar arasında arka planda kaldığı kanısını uyandırmaktadır. Bu araştırmada Pamukkale destinasyonunun duyulduğu kaynak Türk cevaplayıcılar arasında ağırlıklı olarak çevreden ve aileden olması diğer iletişim araçlarının da Türk turistlere ulaşmak için daha etkin kullanılabileceği sonucunu doğurmaktadır. Son olarak "fırsatınız olduğunda tekrar Pamukkale'yi ziyaret eder misiniz?" sorusuna alınan olumlu cevapların düzeyi çok yüksektir ve iki grubun düzeyi birbirine çok yakındır. Bu bulgu ise Pamukkale'nin tekrarlı ziyarete uygun olduğu, bir defalık gezilip görülecek bir özellikte olmadı, gerektiğinde konaklamaya ihtiyaç duyulan bir destinasyon özelliğine sahip olduğunun göstergesidir.

Teşekkür

Bu çalışmanın ortaya çıkması ve sunulmasında katkılarından dolayı Pamukkale Üniversitesi BAP birimine teşekkür ederiz.

Kaynakça

Belber, E. (2010) Tatil Kararında Destinasyon (Varış Yeri) İmajının Etkisi Ve Nevşehir Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, Malatya.

Buhalis, D. (2000) "Marketing the competitive destination of the future" Tourism management, 21(1), 97-116.

Cooper, C. & Hall, C. M. (2008) Contemporary tourism: An international approach. NewYork: Routledge.

Geyik, S. (2011) Destinasyon Pazarlamasında İmajın Rolü: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.

Güripek, E. (2013) Turizm Destinasyonlarının Rekabet Gücünün Artırılmasında Stratejik Destinasyon Yönetimi: Çeşme Alaçatı Destinasyonu Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Kaya, F. (2014) Destinasyon Markalaşması Sürecinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Doğal Ve Kültürel Kaynaklar Açısından Değerlendirilmesi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kurt, S. (2009) Turizm Yönetimi Ve Pazarlama Stratejileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Raporları, Ankara.

Murphy, P. Pritchard, M. P. & Smith, B. (2000) "The destination product and its impact on traveller perceptions" Tourism management,21(1), 43-52.

Okunak, M. (2005) Hierapolis Kuzey Nekropolü Anıt Mezar ve Buluntuları, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Denizli.

Pekyaman, A. (2008) Turistik Satın Alma Davranışında Destinasyon İmajının Rolü Afyonkarahisar Bölgesinde bir Araştırma, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Afyon.

http://pamukkale.gov.tr/tr/Pamukkale-Travertenleri

http://wikitravel.org/en/Pamukkale

http://www.gopamukkale.com/hierapolis-ancient-theater/

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR44432/pamukkale-hierapolis-denizli.html

http://www.muze.gov.tr/tr/muzeler/hierapolis-antik-havuz/

http://www.muze.gov.tr/tr/muzeler/hierapolis-arkeoloji-muzesi

http://www.oxforddictionaries.com/

http://www.pamukkale.bel.tr/s-28-pamukkalenin-tarihi

http://www.pamukkale.gov.tr/tr/Antik-Kentler/Pamukkale-Hierapolis/

http://www.tanitma.gov.tr/TR,31239/turizm-destinasyonu-nedir.html

TOPLUMSAL YAŞAMI SEMBOL DEĞERLERDEN OKUMAK: GİYİM KUŞAM OLGUSUNUN TÜRK ROMANINA (1870-1940) YANSIMALARI*

Mehmet Medeni Doğan [1]

Özet

İnsanın varoluşuyla birlikte öncelikle doğa koşullarından korunmak için bir ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkmış olan giyim, ilkel toplumdan çağdaş topluma geçişte ve sonrasında maddi kültürün önemli bir öğesi haline gelmiştir. Zaman içinde gelenekler, değerler, ekonomik şartlar, siyasal düzenlemeler, inançlar, psikolojik etmenler, moda vb. etkiler altında çeşitlenerek zenginleşen giyim kuşam, toplumsal yaşamda meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimleri/dönüşümleri de gözler önüne seren bir boyut kazanmıştır. Nitekim Türk sosyo-kültürel yaşamına Tanzimat yıllarından itibaren bakıldığında, İstanbul merkez olmak üzere, meydana gelen toplumsal değişimlerin/dönüşümlerin etkilerini giyim kuşamda görmek mümkündür. Bu bildiride giyim kuşam olgusu söz konusu olduğundan, yan dallar üzerinde yapılan araştırmalar bir sonuç verir mi sorusundan yola çıkıldı. Çünkü alan ile ilgili birinci eldeki kaynaklar temel verileri oluşturmakla birlikte yan dallar o alana önemli katkılar sağlamakta, yeni açılımlar ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışmamızdaki temel amaç, maddi kültür unsuru olan giyim kuşamın Tanzimat (1839-1908), Meşrutiyet (1908-1919), Milli Mücadele (1919-1923) ve Atatürk Devri (1923-1938) içerisinde yazılmış ve edebiyat tarihimiz açısından önem teşkil eden romanlara nasıl yansıdığını tespit etmektir. Tarihsel süreç içerisinde, kurgulanmış metinler üzerinden kadın ve erkek giyimi, giyim kuşamda yaşanan değişim ve modernleşme aşamaları ile giyim kuşamın bir sembol değer olarak kullanılması başlıklar halinde örneklerle incelenerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Giyim kuşam, toplumsal yaşam, Tanzimat, Cumhuriyet, Türk romanı.

Abstract

Clothing, started as a need for humankind in order to protect from harsh nature conditions, has evolved with the society from ancient times to this day and become a critical component of material culture. Under the effect of traditions, values, economical conditions, political regulations, faiths, psychological factors and fashion, clothing has varied, enriched in time

and gain a dimension that shows the political, social, cultural and economic changes/evolutions of communal living. Observing the Turkish social-cultural lifestyle centered around Istanbul starting from the Reform years shows the effect of communal changes/evolutions on clothing. In this edict, the question "do the researches held in subsidiary areas when clothing phenomenon is concerned give a result?" has been motivation. Because, primary resources about the area research consist of basic data and not only subsidiary subjects significantly contribute to the area, but also provide new expansions. Hence, our main goal is to detect the effect of clothing as a material culture element on Turkish novels which are written in 4 different time periods (Reform Period (1839-1908), Constitutional Period (1908-1919), National Struggle Period (1919-1923) and Atatürk Period (1923-1938)) and critical for our literature. Using the fictionalized texts and following the historical process, male and female clothing, changes in clothing and steps of modernization, using clothing as a symbol will be analyzed with examples and evaluated.

Keywords: Clothing, social life, Tanzimat, Republic days, Turkish novels.

Giriş

Fransızca *culture* sözcüğünden dilimize intikal etmiş olan kültür, insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik (…), doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir (Uygur, 2013: 18). Nitekim insan düşüncesinden ve elinden çıkmış ve insana ait olan her bir somut/soyut ürün, bir nevi insanın yapay doğasını meydana getirmekte ve bu yapay doğa, maddi kültür ve manevi kültür olarak iki kola ayrılmaktadır. Maddi kültür araç gereçten giysiye, giysiden binaya, teknolojiye... kadar birçok maddi unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Manevî kültür ise toplumların örf ve adetlerini, normlarını, inançlarını, düşünce biçimlerini, ahlakî anlayışlarını kapsayan geniş bir yelpazeye sahiptir.

Maddi kültürün belki de en önemli parçalarından olan giyim, giysiler topluluğuna verilmiş en genel ve kapsayıcı adlandırmadır. Kuşam ise giyimle birlikte kullanılmakta ve giysi dışında, giyimle alakalı (makyajdan, saç şekillerine kadar) olan tüm unsurları içine almaktadır. Öyle ki

geçmişten bugüne, insanın edep yerlerini örtme isteği, dış faktörlerden korunma ihtiyacı, coğrafî şartlar, inançlar, ekonomik şartlar, toplumsal değerler, siyasal düzenlemeler ve modaya uygunluk vb. etmenler, giyim kuşamı etkilemiş ve çeşitlenmesine olanak sağlamıştır.

Giyim kuşamın toplumsal bir içeriğe sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Önceleri temel amacı insanı çetin doğa koşullardan korumak olan giysiler, giysilerin yapımında kullanılan malzemeler, tercih edilen renkler, biçimler ve hatta kendisini tamamlayan aksesuarlar zamanla toplumsal ya da ulusal kültürü yansıtan birer sembol değer halini almıştır. Dahası giyim kuşam, içinde yaşanılan toplumda, din, mezhep, meslek, eğitim, ekonomik düzey, cinsiyet, yaş, o andaki durum (evlilik, yas tutma vb.) hakkında da bilgi veren özelliklere sahip olmuştur. Nitekim giyim kuşamın üzerinde taşıdığı bu semboller ve göstergeler, dünden bugüne varlığını sürdürerek ve geçerliliğini arttırarak devamlılık göstermiştir.

Türk toplumu, tarih sahnesine çıktığı andan itibaren zengin bir giyim kuşam kültürüne sahip olmuştur. Bu bağlamda, Türk giyim kuşam kültüründe tarih boyunca görülen bu zengilik ve çeşitlilik, halk biliminden sosyolojiye kadar çeşitli disiplinlerce ve farklı perspektiflerden incelenip değerlendirilmiştir. Biz ise bir edebiyat araştırmacısı olarak, disiplinlerarası kültür çalışmaları yönteminden yola çıkarak, Tanzimat'tan (1839) Atatürk devri'ne (1940) kadarki süreçte kadın ve erkek giyim kuşamını ve giyim kuşamda yaşanılan değişimlerin/dönüşümlerin izini romanlar üzerinden sürmeyi amaçladık. Gerçi edebî bir tür olan romanın gündelik gerçekliği direk okuyucuya sunma ve bilgi aktarma gibi temel bir amacı bulunmamaktadır. Ancak roman, edebî ve estetik zevki karşıladığı gibi yeni bilgiler ışığında değerlendirildiğinde kıymetli veriler sunan ve bu verilerin değerlendirilmesi neticesinde çarpıcı sonuçlar veren bir özelliğe sahiptir. Bu bağlamda biz, maddi kültür unsuru olan giyim kuşamın toplumsal yönünü temel alarak, Tanzimat'tan Atatürk Devri dahil, giyim kuşamın edebiyat tarihimiz açısından önem teşkil eden romanlara nasıl yansıdığını tespit etmeyi amaçladık. Kurgulanmış metinler üzerinden kadın ve erkek giyimini, giyim kuşamda yaşanan değişim, dönüşüm ve modernleşme aşamalarını ve giyim kuşamın bir sembol değer olarak kullanılmasını örneklerle inceleyerek değerlendirdik. Malzemenin çok fazla ve çeşitli, odak noktamızın da toplumsal yaşam olması sebebiyle ve bildirinin sınırları göz önüne alınarak, ev içi giyimini ve giyim aksesuarlarını konumuzun dışında tuttuk; kamusal alandaki

kadın ve erkek giyimine ait en çarpıcı örnekleri tercih ettik. Nitekim konuyu ve buna bağlı örnekleri şu temel başlıklar altında inceledik:

1- Kadın ve Erkek Giyiminde Şapka
2- Kadın ve Erkek Giyiminde Cübbe
3- Kadın ve Erkek Giyiminde Şalvar
4- Kadın ve Erkek Giyiminde İskarpin
5- Romanlarda Kadına Özgü Giysiler: Ferace ve Yaşmak/Çarşaf ve Peçe
6- Romanlarda Erkeğe Özgü Başlık ve Giysiler: Fes ve Sarık/İstanbulin ve Redingot

1- Kadın ve Erkek Giyiminde Şapka

Latince başa giyilen başlık anlamına gelen *cappa*'dan türemiş bir kelime olan şapka, "*keçe, hasır, kumaş, ip gibi maddelerden yapılan bir başlık türüdür*"[4]. Cumhuriyet Devri içinde yürütülen kültürel politikaların başında yer alan ve modernleşmenin bir sembolü haline gelen şapka, öncelikle erkekler için düşünülmüş; fakat Cumhuriyet'le birlikte kadının sosyal konumundaki hızlı değişim ve kadın görüntüsündeki modernleşme, şapkanın kadınlar tarafından da benimsenmesini sağlamıştır (Özer, 2009: 115). Kadınların sosyal hayatta şapkayı kullanmaya başlamaları hemen gerçekleşmemiş; Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bir müddet daha çarşafın kalıntısı olan başörtüsünü kullanan kadın, zamanla başörtüsüne şapkaya benzer şekiller vermiş ve başörtüsü sonunda yerini şapkaya bırakmıştır. Şapkanın tam olarak kadınlar arasında yaygınlaşması ise 1930'lardan sonradır (Özdemir, 2007: 68).

Kadının şapka kullanımıyla ilgili yukarıda verdiğimiz bilgiyi göz önüne aldığımızda, 1930'lardan önce kadınlar arasında şapka kullanımının yaygın olmadığını söyleyebiliriz. Oysaki bu bağlamda Türk romanına baktığımızda, 1930 öncesi yazılan romanlar içinde günlük hayatta kadının şapka kullanmasına ilişkin örneklerin mevcut olması dikkat çekicidir. Bu örnekleri içeren romanlarda şapka giydiği ifade edilenler, gayrimüslim kadınlardır. Bu kadınlar romanlarda ya mürebbiye ya fahişe ya da metres olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kadınların kullandıkları şapkaların en belirgin özelliği ise süslü ve şatafatlı olmasıdır.

[4] Şapka: *TDK Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. Erişim: 01.04.2016, http://tdkterim.gov.tr/bati/.

Konunun ilk örneğine Nabizâde Nazım'ın *Zehra* (1896) adlı romanından ulaşmaktayız. Romanda, Suphi'yle ilk karşılaşmasında Ürani'nin başında büyük, tüylü bir kadife şapka dikkat çekmektedir. Şapka kullanan bir diğer kadın ise, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu* (1900) adlı romanında yer almaktadır. Romanda, Mürebbiye Matmazel de Courton'un şapkalarından sıkça bahsedildiği görülmektedir: "*Mlle de Courton'un, Behlül'ün o kadar istihzalarına hedef olan şapkaları ne derece müzeyyen, mutantan, ise sergüzeşti bilakis o derece sade, muhtasar idi.*" (Uşaklıgil, 2001: 84). Yine Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Hüküm Gecesi*'nde (1927), hayat kadını olduğu ifade edilen Despina da şapka kullananlardandır: "*Despina kısa lutr taklidi paltosuyla geniş kenarlı şapkasını çıkardıktan sonra yarı dekolte saten robunun içinden, etine dolgun levent bir kadın olarak çıktı.*" (Karaosmanoğlu, 1978: 91)

1930'dan önce, romanlarda yalnızca gayrimüslim kadınların giyimlerinde gördüğümüz şapka, 1930'dan sonra bu kez müslüman Türk kadınının giyiminde yer almaktadır. Örneğin mekân olarak Ankara'da geçen ve aynı yıl yayınlanan iki romandan biri olan Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ve Kiracıları*'nda (1934), İffet Hanım ve Selime'nin şapka kullanmalarından bahsedilmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara*'sında (1934) ise Selma Hanım'ın Ankara sokaklarında şık bir şapkayla dolaştığı görülmektedir: "*Mevsim bir mart sonuydu. Selma Hanım'ın sırtında, ince ve gümüşi bir kürk, başında bir küçük kadifeden şapka, ellerinde de beyaz eldivenler vardı.*"(Karaosmanoğlu, 1981: 160). Öyleki 1934 yılına ait bu iki romanda da şapka, kadının günlük yaşamındaki giyiminin sıradan bir aksesuarı gibidir. Kadının örtünmeden, yalnızca şapkayla, kamusal alanda yer alabildiğini söylememiz mümkündür.

1934'ten 1939 yılına geldiğimizde, şapka artık kadınlar arasında büyük ilgi gören, modern giyimin bir parçasıdır. Halide Edip Adıvar'ın *Tatarcık* (1939) adlı romanında kadınların şapkaya olan düşkünlükleri, roman anlatıcısının şu sözleriyle ifade edilmektedir: *"Bu eğilim, doğrusunu söylemeli, daha çok kadınlardadır. İstanbul'a inseler de mutlaka arkalarında moda bir manto, başlarında yeni bir şapka görülür."* (Adıvar, 1968: 12)

Erkek giyim kuşamında şapka kullanımına bakıldığında ise daha ilginç veriler elde etmekteyiz. 19. y.y.'dan itibaren şapka Osmanlı aydınların ilgisini çekmesinin aksine halk, şapkanın Hristiyanlaşmanın ve alafrangalaşmanın bir sembolü olarak kabul etmekteydi (Özdemir,

2007: 42). Tıpkı fesin ilk kullanılmaya başlandığında *"giyilmesi caiz olmayan gâvur icadı"* şeklinde fetvalar ve tepkilerle karşılandığı gibi şapka da aynı tepkilere maruz kalmıştır (Özdemir, 2007: 43). Cumhuriyet'le birlikte 25 Kasım 1925'te Şapka Kanunu'yla şapka, medeni giyim kuşamın tamamlayıcı bir öğesi olarak görülmüş ve resmî kurumlardaki kullanım zorunluluğundan gündelik yaşamdaki serbest kullanımına doğru bir geçiş yaşayarak giyim kuşamda yaygınlık kazanmıştır.

Bu bağlamda 1925 yılına kadar yazılmış romanlarda erkek giyiminde şapkayı, tıpkı kadınlarda olduğu gibi, yalnızca gayrimüslim erkeklerin giyiminde görmekteyiz. Bunun ilk örneği, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* (1897) adlı romanındadır. Romanda Beyoğlu'nda dolaşan Ahmet Cemil'in önünde yürüyen bir delikanlı, gayrimüslim bir kıza şapkasıyla selam vermektedir. Benzer biçimde Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* (1923) adlı romanında, vapurdaki Rum delikanlılar da şapkalarıyla tasvir edilmektedir: "Şapkalı *palikaryaların kahkahalarını, alaylarını içimde katılaşan bir şeyle seyrederek bekledim."* (Adıvar, 1979: 26).

1925 yılından önce yazılmış romanlarda yer alan birkaç istisna örnekte ise şapka kullandığı ifade edilen müslüman erkeklerin şapkayı yurtdışında, özellikle yurtdışı seyahatlerinde taktıkları tespit edilmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak* (1922) adlı romanında Servet Bey, yalnızca Avrupa'da giyebileceğini bildiği şapkayı ancak odasında ayna karşısında takıp kendini seyretmektedir. Örnek yorumlandığında, şapkanın kapalı kapılar ardında, ayıplanma korkusuyla kimseye gösterilmeden takılması, o dönemde dışarıda şapkanın Müslüman erkeğin baş giyiminde yer almadığının ve hatta ayıp sayıldığının açık bir kanıtıdır. Halide Edip Adıvar'ın *Son Eseri* (1919) romanında ise şapka ancak, Feridun Hikmet'in Avrupa'daki giyiminde yer alabilmiştir.

1925'ten sonra yazılan romanlarda ise kamusal alandaki erkek giyimine ait başlık olarak yalnızca şapkayı görmekteyiz. Örneğin Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* (1934) romanında dış mekânda şapka, erkek giyiminde yaygın bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ve Kiracıları*'nda (1934) da, başta roman baş kişisinde olmak üzere Şoför Fuat ve Ayaşlı İbrahim de şapka takanlardandır. Benzer biçimde Peyami Safa'nın *Bir Tereddüdün Romanı*'ndaki (1933) roman kahramanını; *Fatih-Harbiye*'sindeki (1931) Şinasi'yi şapkayla görmek mümkündür. Nitekim şapkanın 1925'ten

sonra kamusal alandaki erkek giyiminde yaygın bir biçimde kullanılması, tarihsel olarak romana da aksetmiştir, denilebilir.

Sonuç olarak, başlangıçta yalnızca Osmanlı'daki gayrimüslim kadınların ve erkeklerin giyiminde yer alan ve onların bir simgesi haline gelmiş olan şapkayı, erken dönem romanlarında Türk kadının ve erkeğinin başında görmek mümkün değildir. Romanlara şapka garimüslim kadın ve erkeğe özgü bir başlık olarak yansımıştır. Ancak Cumhuriyet'le birlikte çıkarılan Şapka Kanunu'nun ardından, 1925'ten sonra erkeklerin, 1930'lardan sonra ise kadınların (tarihsel süreçle paralel olarak) romanlarda şapkalı olduğu tespit edilmiştir.

2-Kadın ve Erkek Giyiminde Cübbe

Arapça "cubbe" sözcüğünden dilimize geçmiş olan cübbe ya da cüppe, üste giyilen uzun, yanları geniş düğmesiz bir giysidir (Koçu, 1967, s.57). Günümüzde de "*hukukçuların, üniversite öğretim üyelerinin, din adamlarının, mezuniyet törenlerinde öğrencilerin elbise üstüne giydikleri*"[5] cübbe, bir sembol değer olarak varlığını halen sürdürmektedir.

Kadınların cübbe kullanımıyla ilgili romanlardaki örnekleri incelediğimizde, yalnızca Halide Edip Adıvar'ın *Yeni Turan* (1912) adlı romanında konuya ait örneğe ulaşılmıştır. Örneğin tek bir romanla sınırlı kalması, cüppenin daha çok erkek giyimine ait bir kullanımı olmasıyla alakalı görünmektedir. Roman kahramanı Kaya, Türk Kadınları Kurumu'nun çalışmalarında erkeklerle birlikte yer almakta ve o dönemde yeni açılmış olan Cuma Okulları'nda muallimlik yapmaktadır. Halide Edip tarafından, resmi bir kıyafet olarak romanda Kaya'nın üzerine cübbe giydirilmesi hayli bilinçli bir tercih gibi görünmektedir. Çünkü cübbe erkeklerin, özellikle medreselilerle ilmiye sınıfının resmi sayılan kıyafetidir. Böylece yazar, kadının toplum içinde erkeklerle yan yana çalışmaya başlamasını, romanda kadına cübbe giydirerek dikkat çekmek istemiş olabilir. Ayrıca romanın kadın kahramanı Kaya, "Yeni Turan" adlı hareket doğrultusunda sadece aşk ve aile kadını değil, toplum hayatında önemli bir rol oynayan, sosyal meselelere duyarlı bir kişi olarak da karşımıza çıkmaktadır (Enginün, 1995, 154). Bu da alışılmışın aksine, Kaya'nın roman boyunca, Osmanlı toplum içi kadın giyiminin en önemli parçası olan çarşafla değil cübbeyle yer almasına etki etmiştir. Böylece kadınların

[5] Cübbe: *TDK Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim: 01.04.2017, http://tdk.org.tr/TR/Genel/SozBul.&Kelime=cübbe.

özellikle eğitim alanına atılmaları, üzerlerine giydirilen cübbeyle belirginleştirilmiş olabilir.

Romanlardaki erkek giyime ait cübbe ise, Osmanlı döneminde medrese softaları ile cami ve mescitlerde imam, müezzin gibi kişilerin giydikleri kıyafetin taşıdığı anlama pararlel bir kullanımla romanlara yansımıştır. Romanlarda cübbe giydiği ifade edilen erkekler, ya medrese hocası ya da şeyhtir. Cübbeyi ilk olarak Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* (1897) adlı romanında, Ahmet Cemil'in sübyan mektebindeki öğretmeninin giyiminde görmekteyiz. Örnekte muallim, cübbe üzerine beyaz bir sarık takmıştır. Nitekim cübbe ile beyaz sarığın bir arada mektep hocasının giyiminde yer alması tesadüf değildir. Çünkü o dönemlerde cübbe ve beyaz tülbent sarık, ilmiye sınıfının bir damgası, bir nişanıdır (Koçu, 1967: 58).

Cübbe, Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* (1928) romanında, bu kez medrese softalarının giyim kuşamının önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda medreseli softaların ve medrese öğrencilerin üzerinde yalnızca cübbe vardır. Öyle ki medreseli öğrencilerin dahi çok küçük yaştan itibaren cübbe giydiklerine yine aynı romanda, roman baş kişisi Şahin'in çocukluğuna ait anılarını anlatırken tanık oluyoruz.

Cübbenin tarikat şeyhlerinin giyiminde de yer aldığını, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* (1922) adlı romanında görmekteyiz. Romanda Bektaşî şeyhi Nur Baba'nın giyiminde çeşit çeşit cübbeler yer almaktadır. Şeyhin üzerinde renkli cübbelerin varlığı şaşırtıcıdır. Çünkü genel itibariyle tarikat şeyhlerinin koyu renk (siyah, yeşil vb) cübbeleri tercih ettikleri ve bu cübbelerin taşıdığı mecazî anlam bakımında "dervişhâne bir yaşam" sürmeyi amaçladıkları bilinmektedir. Oysa örneklerde Nur Baba'nın pembe ve sarı renkte ipek cübbeler giydiğinin ifade edilmesi, tekke şeyhinin manevi anlamda yozlaştığını ve maddiyata ne kadar önem verdiğini belirtmek için kullanıldığı düşünülebilir.

Sonuç itibariyle halk arasında cübbenin gelişigüzel giyilemediği, romanlarda cübbe giyen kadının neredeyse çok az olduğu ve cübbe giyen erkeklerin ise öğretmen, hoca ya da şeyh olduğu görülmekte; cübbenin toplumda sembolik bir değer taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

3-Kadın ve Erkek Giyiminde Şalvar

Farsçadan dilimize geçmiş olan şalvar, hem erkeklerin hem de kadınların giydikleri geniş bol ağlı, bele uçkur adı verilen bir tür kuşakla bağlanan bir çeşit pantolondur ve pantolon

yayılıncaya kadar hem erkek hem de kadın giyiminde yüzyıllar boyunca her kesimden kişiler tarafından giyilmiştir (Koçu, 1967: 215).

Romanlarda şalvarla ilgili az sayıda örneğin varlığı dikkat çekmektedir. Örneklerin genelinde şalvarla tasvir edilen ya da bu giyimle ifade edilen kadınlar ve erkekler daha çok köylü kesimdendir. Örneğin Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* (1934) adlı romanında, Ankara'daki yerli kadınların giydikleri şalvar biçimi donlar sayesinde rahatlıkla at ve eşeğe binebildikleri kısaca ifade edilmektedir. Yine Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* (1922) adlı romanında geleneksel bir kadın altlığı olan şalvar, köylü bir kadının giyiminde görülmektedir. Benzer biçimde Halide Edip Adıvar *Ateşten Gömlek* (1923) adlı romanında, genç bir köylü kızı olan Kezban'ı şöyle tasvir etmektedir: "*İhsan'ın dirseğinden ayrılmayan genç, kırmızı şalvarlı uzun başörtülü, derin yeşil gözlü bir köylü kız vardı ki, dikkatimi çekiyor.*" (Adıvar, 1979: 65)

Şalvar, romanlardaki erkek giyiminde ise yok denecek kadar azdır. Örneğin Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* (1922) adlı romanında, Zeyniler'den sonra tayin edildiği köyde, Feride'nin oturduğu evin penceresinden bir medrese görülmektedir. Bu medresenin bahçesinde gördüğü softa şalvarlıdır. Konuyla ilgili bir başka örnek bu kez, Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* (1936) romanında yer almaktadır. Romanda Mevlevî dedesi olan Vehi Dede'nin giyim kuşamında yine şalvar bulunmaktadır. Halide Edip'in *Tatarcık* (1939) adlı romanında ise, roman kahramanı Şinasi'nin eski bir Kazasker olan babasının Cumhuriyet devriyle şalvar giymeyi bıraktığı ifade edilemektedir. Görüldüğü üzere erkek giyiminde şalvar, kent merkezli romanlarda pek yer almamaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki, geleneksel bir giysi olan şalvar, romanlara yalnızca belirli bir zümrenin giysisi olarak kalmıştır. Tanzimat ve Servet-i Fünûn romanlarında yer almayan şalvarın, Türk romanının Anadolu'ya açılmasıyla, romanlarda erkek ve kadın giyiminde az da olsa sembolik bir değer olarak varlığını korumuştur.

4-Kadın ve Erkek Giyiminde İskarpin

İskarpinin kadınlar arasında kullanımı, önceleri çarşafla beraber alafranga bir ayakkabı şeklinde uzun konçlu, koncu baldıra kadar çıkan bot şeklinde; Meşrutiyet sonrasında ayağı bileklere kadar kapsayan ayakkabı çeşidi olarak ve zaman içerisinde dekolteleşerek bir taban

ile topuktan ibaret, parmakları ortaya çıkaran bir çeşit moda ayakkabı halini almış; bu sebeple iskarpin, zamanla özel günlerde giyilen şık ve lüks bir çeşit ayakkabı olmuştur (Koçu, 1967: 134). Erkek giyiminde iskarpin ise, Avrupaî kıyafetin yaygınlaşmasıyla birlikte kibar ve şık beylerin ceket ve pantolon altına giydikleri alafranga bir ayakkabıdır (Koçu, 1967: 134).

Romanlarda iskarpinin kadın giyiminde her devirde, Tanzimat'tan 1940'lı yıllara kadar, görmek mümkündür. Örneklerde kapalılıktan açıklığa doğru çeşitlenen iskarpinler, zaman içerisinde gündelik giyimden özel günlerde tercih edilen ayakkabıya doğru bir geçiş yaşadığını söyleyebiliriz.

İskarpin, Tanzimat ve Servet-i Fünûn romanlarında ferace ve çarşafın altında kullanılan bir ayakkabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Namık Kemal'in *İntibah* (1876) adlı romanında, Çamlıca gezintisinde Mehpeyker, başörtüsü, feracesi ve eldivenleriyle aynı renk olan beyaz iskarpinler giymektedir. Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* (1898) adlı romanında ise Bihruz Bey, Çamlıca gezintisinde gördüğü Periveş Hanım'ın ayaklarına bakıp "*tahminen otuz dört numaralı iskarpin içinde*" (Recaizâde Mahmut Ekrem, 2005: 50) demektedir. Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* (1900) romanında ise Bihter mesire için ipek çorapları görünen açık bir iskarpin giymiştir.

Benzer bir biçimde, Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu* (1922) romanında Feride ve Müjgân'ın, *Acımak* (1928) romanında da Feriha'nın, çarşafları altına iskarpin giydiklerinden kısaca bahsedilmektedir. Yakup Kadri'nin romanlarında ise iskarpin bu kez şık ve lüks bir ayak giysisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın *Sodom ve Gomore* (1928) adlı romanında Leyla'nın ayağına küçük gelen saten iskarpininden söz edilmektedir. *Ankara* (1934) romanında ise Selma Hanım, Ankara'nın taşlı sokaklarında zarif iskarpinleriyle zor zor yürüyebilmektedir. Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* (1931) romanında da Neriman'ın gündelik giyiminde yeni yaptırdığı dekolte rugan iskarpinler yer almaktadır.

Erkek giyiminde iskarpin ise alafranga ve kibar gençlerin ayakkabısı olarak görünmektedir. Çünkü iskarpin giydiği ifade edilenler, şık, alafranga, kibar genç erkeklerdir. Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası'*nda, alafranga Bihruz Bey dadısına Kunduracı Herald'dan ısmarladığı yeni iskarpinlerin gelip gelmediğini sormaktadır. Burada iskarpinin markasıyla birlikte verilmesi de hayli ilginçtir. Belli ki Kunduracı Herald işi iskarpinler, o dönemin önemli

bir markasıdır. Servet-i Fünûn romanında da şık ve alafranga beylerinin ayakkabısı olan iskarpin, bu kez Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* (1900) romanında Nihat Bey'in ayaklarındadır. Benzer biçimde Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu* (1922) romanında da Kamran'ın "*...ayaklarında beyaz podösüet iskarpinler…*" (Güntekin, 1980: 25) olduğunu görmekteyiz.

Sonuç olarak denilebilir ki iskarpin, ağırlıklı olarak hanımların ve alafranga gençlerin her devir giyimlerini tamamlayan bir ayak giysisi olarak romanlara yansımıştır.

5-Romanlarda Kadına Özgü Giysiler: Ferace-Yaşmak/Çarşaf-Peçe

Müslüman Osmanlı kadınının sokak giysilerinin başında ferace/yaşmak ve çarşaf/peçe gelmektedir. Kadının ferace ile birlikte kullandığı yaşmak, biri başın üstünden sarkıtılarak boyundan bağlamak suretiyle başı ve kaşlara kadar alnı kapatan, diğeri ise yüzün gözlerden aşağıda kalan kısmını kaplayan iki parçadan oluşmaktadır (Os, 2000: 136). Benzer şekilde bir özelliğe sahip olan peçenin yaşmaktan farkı ise, peçenin yüzü tamamen örtmesi ve çarşafla birlikte kullanılmasıdır (Koçu, 1967: 189). Tarihsel olarak müslüman Türk kadını önce feraceyi ve parçası olan yaşmağı, ardından çarşafı ve parçası olan peçeyi kullanmıştır.

Romanlardaki kadın giyiminde hem feraceyi ve yaşmağı hem de çarşafı ve peçeyi görmek mümkündür. Örneğin Şemseddin Sami'nin *Ta'aşşuk-ı Tal'at ve Fitnat* (1872) adlı romanında genel bir ifadeyle kadınların feraceyi toplum içinde giymelerinin bir zorunluluk olduğundan bahsedilmektedir. Aynı romanda yaşmak kullanmanın, yani yüzü örtmenin, toplum içinde bir zorunluluk olduğunu Tal'at Bey'in annesi Saliha Hanım'ın sözlerinde buluyoruz. Romanda ayrıca Osmanlı toplum yapısının bir kesiti gözler önüne serilmekte, dinin gereği olarak belirli bir yaştan sonra kızların beden, baş ve yüz olarak örtü altına girdikleri ifade edilmekte; bu da ferace ve yaşmak kullanmayla ilişkilendirilmektedir.

Namık Kemal'in *İntibah* (1976) adlı romanında ise kadınların mesirelerde ve gezintilerde renk renk feraceler giydiğinden söz edilmektedir: *"Ali Bey kırların güzelliğine daldı. Tabiatın güzelliği ile pek öyle ilgileri olmayan öteki beyler de, gelip geçen renk renk feraceli, yaşmaklı hanımları seyrettiler."* (Namık Kemal, 2005: 25). Aynı romanda kamusal alan olarak niteleyebileceğimiz Çamlıca gezmelerinde, kadınların yaşmak kullanımı şöyle tasvir etmektedir: *"Herkes bilir ki, bu tip kadınların yüzlerindeki yaşmak, mesire yerlerinde süs için*

kullanılır ve adeta kabarmış düzgün demektir. Vazifesi yüzü örtmekten ziyade süslemek, başlıca özelliği de, hercai gönül, kıt akıl ve yalancı nezaket gibi, saklanmak istenen şeyleri ortaya koymaktan ibarettir." (Namık Kemal, 2005: 37-38). Buradaki*ne* benzer bir tasviri, Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* (1898) adlı romanında, yine Çamlıca gezintisindeki kadınların giyim tasvirlerinde görmek mümkündür.

Yaşmak ve feracenin yanında romanlarda çarşaf ve peçenin her yaştaki kadınlar tarafından dış mekânda, özellikle toplum içinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, kadın dış giyiminin en önemli parçalarından biri olan çarşaf ve peçe, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar da romanlarında varlığını sürdürmüştür. İlerleyen yıllarında ise zamanla romanlardaki örneklerinde bir azalma görülen çarşaf ve peçe kullanımından, 1930-1940 yılları arasında yazılmış romanlarda, birkaç basit örnek dışında kadın giyiminde bahsedilmemektedir.

Bu bağlamda Şemsettin Sami'nin *Ta'aşşuk-ı Tal'at ve Fitnat* (1872) adlı romanında, Namık Kemal'in *İntibah*'ında (1876) ve Samipaşazâde Sezai'nin *Sergüzeşt*'inde (1889) çarşaflı kadını dış mekanda görmek mümkündür. Yalnız Samipaşazâde Sezai'nin *Sergüzeşt* (1889) adlı romanında, çarşafın kadın giyiminde yer almasının yanı sıra, roman kişilerinden Cemal'in kadınların kapanması ve çarşaf kullanmasına ilişkin eleştirel bir yaklaşımının olması da dikkat çekicidir:

> *"Umumi ahlak, umumi terbiye namına tepeden tırnağa örtüler altına soktuğumuz, kafes arkalarına hapsettiğimiz Türk kadınına, milli namusun yüzüne tükürür gibi, sokaklarda hayasızca laf atmak...Sonra da Avrupalılar, kadınlarımıza niçin çarşaf giydirdiğimizi sorunca: "Kendilerine karşı beslediğimiz saygıdan..."cevabını vermek...O ne perhiz, bu ne lahana turşusu. Bunların birbirine taban tabana zıt şeyler olduğunu hiç değilse itiraf etmeliyiz." (Samipaşazade Sezai, 1978: 70)*

Yukarıda verdiğimiz örnekte, kadının çarşaf kullanması üzerinden kadın özgürlüğüne bir göndermede bulunulduğunu muhakkaktır. Üstelik o dönemde, bu gibi bir eleştiriyi yapan kişinin erkek olması da kadın konusundaki değişen anlayışın belki de ilk yansımasının romana aksidir. Benzer bir eleştirel tavrı bu kez peçe üzerinden Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu* (1922) adlı

romanında bulmaktayız. Romanda toplum içinde kadının yüzünü örtmesi gereğini, Feride'nin kamusal alandaki giyimin nasıl olması gerektiğine ilişkin sözlerinde bulmaktayız:

> *"Ertesi gün mektubumu elimle postaya verdikten sonra, doğru Maarif Nezareti'ne gittim, arkamda Gülmisal Kalfanın bol çarşafı, yüzümde onun kalın peçesi vardı. Böyle yapmaya mecburdum. Çünkü, hem sokakta kendimi kimseye tanıtmamak lazımdı, hem de Maarif Nezareti'nin, açık gezen kadın hocalara pek ehemmiyet vermediğini işitmiştim."* (Güntekin, 1980: 120)

Örnek yorumlandığında kadının yüzünü örtmemesi ayıp sayılmakta, geleneklere aykırı bulunmaktadır. Öyle ki Halide Edip'in *Vurun Kahpeye* (1926) adlı romanında, benzer bir anlayış doğrultusunda, Hacı Fettah'ın yüzünde peçe olmadığı için Aliye öğretmene karşı halkı kışkırtmasında görmek mümkündür. Nitekim romanda peçeyle ilgili eleştirel tavrı, Kuvayi Milliye'de görev yapan Tosun Bey'in Aliye öğretmenin peçesizliğini eleştirenlere karşı söylediklerinde bulmaktayız : *"Tosun Bey Hatice Hanıma sert sert baktı: Hoca Hanım, namus kadının yüzünü açıp açmamasında değildir. Din de peçe demek değildir. Öyle kapalı kadınlar vardır ki kapı arasından her türlü rezaleti yaparlar. Onun için yeni öğretmene yüzü açık diye kasabanın hücuma hiç hakkı yoktur."*(Adıvar, 1980: 27-28)

Servet-i Fünûn'dan Cumhuriyet'in ilk yılları da dahil olmak üzere incelediğimiz romanlarda çarşaf, kadının dış giyiminin vazgeçilmez parçasıdır. Ev içinde kadın, giyiminde ne kadar serbest olursa olsun dışarıda mutlaka çarşafıyla yerini almaktadır. Ayrıca tarihsel bilgi de çarşafın 12- 13 yaşlarından itibaren genç kızların dış mekana çıkarken giymelerinin zorunluluk teşkil ettiğini söylemektedir. Dahası Osmanlı toplumunda çarşaf giymeye başlayan genç kız, artık kadınlığa ilk adımını atmış sayılmaktadır. Bu durum romana, benzer bir dikkatle yansımıştır. Örneğin Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* (1900) adlı romanında, çocukluktan genç kızlığa geçiş, Nihal'in kamusal alana ilk kez çarşaf giyerek çıkmasıyla verilmektedir. Burada Nihal'in ilk çarşafını giymesi bir ritüel gibi tasvir edilir. Öyle ki yalı halkı Nihal'in çocukluktan genç kızlığa geçişini çarşaf giyme merasimiyle kutlamaktadır. Benzer bir örnek de Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu* (1922) adlı romanında yer almaktadır. Romanda Munise'nin ilk çarşafını giymesi de çocukluktan genç kızlığa geçiş olarak ifade edilmiştir.

Romanda çarşaf kadınla öyle büyük bir iç içelik ikişkisi kurmuştur ki, çarşaf kadının sembolü haline gelmiştir. Öyle ki Halide Edip'in *Ateşten Gömlek* (1923) adlı romanında Sultanahmet Mitingi'ne gelen genç yaşlı tüm kadınlar için "siyah çarşaflılar" ifadesi kullanılmaktadır: "*Belki elli bin siyah çarşaflının gözlerinde aynı şimşekler çakıyordu*." (Adıvar, 1979: 33) Örnekte görüldüğü üzere çarşaf, kadını sembolize eden bir değerdir.

Cumhuriyet'ten 1940'a doğru romanlara bakıldığında, kadınların çarşaf kullanmasına ilişkin örnekler azaldığı görülmektedir. Nitekim 1930-1940 yılları arasındaki incelediğimiz romanlarda birkaç küçük örnek dışında kadın giyiminde çarşaf, yok denecek kadar azdır. Bunun temel sebebi de yazarların kadını, ağırlıklı olarak modern ve şık kıyafetiyle, Cumhuriyet kadını imajıyla, romanlarında vermek istemesiyle bağlantılıdır. Bu da Atatürk ilke ve inkılâplarının hızla yayılması sonucu modern kıyafetleri benimseyen kadının, çarşafı giyiminden çıkarması ve bu anlayışın/davranışın romana benzer bir biçimde yansımasıdır.

Sonuç olarak Osmanlı'da ferace/yaşmak ve çarşaf/peçe, dinin ve toplumsal yapının etkisiyle kadının dışarıda, toplum hayatında giymek zorunda olduğu giysilerdir. Öyle ki çocukluktan genç kızlığa geçiş bile bu giysileri giymekten geçmektedir. Kaçgöçün olduğu dönemlerde ferace ve çarşaf, bir sembol değer olarak kadını ifade etmiştir. Atatürk döneminde, kadın giyiminde çarşafın kullanımı zamanla azalmış, modern giyimin kadınlar arasında benimsenmesiyle de ortadan kalkmıştır. Bu da romana yansımıştır.

6-Romanlarda Erkeğe Özgü Başlık ve Giysiler: Fes ve Sarık/ Redingot ve İstanbulin

Fes, "*kırmızı kalın çuhadan yapılan ve tepesinde püskülü olan silindir biçiminde bir çeşit başlıktır*"[6]. Cezayir'in Osmanlı topraklarına katılması üzerine, Cezayirli gemicilere ait bir başlık olan kırmızı renkteki bu baş kisvesiyle tanışan Osmanlı deniz akıncılarının, Akdeniz seferi dönüşünde Kaptanıderya Koca Hüsrev Paşa'nın da teşvikiyle taktıkları fes, II. Mahmut tarafından beğenilerek benimsenmiştir (Koçu, 1967: 13). Osmanlı devletinde 1827-1828'de fes, II. Mahmut tarafından kullanımının resmen kabul edilmesiyle ilk kez yeni kurulan ordunun askerî başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla kamu kuruluşlarında çalışanların giymesi zorunlu bir başlık halini alan fes kullanımı, halk arasında da gündelik

[6] Fes: *TDK Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim: 01.04.2017, http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst& kelime= fes &ayn=tam.

yaşamın içinde kısa sürede yaygınlık kazanmıştır. Öyle ki Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1925 tarihinde çıkarılan Şapka Kanunu'na kadar geçen süre içerisinde fes, her yaştan ve her kesimden erkeğin en önemli başlığı olarak kullanılagelmiştir.

Romanlarda fesin çok küçük yaştan itibaren erkek giyiminin önemli bir parçası olarak kullanıldığını görmekteyiz. Örneğin Halit Ziya'nın romanlarında küçük yaştaki erkek çocuklarının dahi fesle tasvir edildiği görülmektedir. Yazarın *Mai ve Siyah* (1897) romanında Ahmet Cemil'in küçük yaşta fes giydiği ifade edilmekle birlikte ayrıntı verilmemiştir. Yazarın bir diğer romanı olan *Aşk-ı Memnu*'da (1900) ise on yaşındaki Bülent ve çok küçük yaşta olmasına rağmen ısrarla mavi püsküllü bir fes istediği ifade edilen Beşir, feslidir.

Daha önce kadın giyiminde bahsettiğimiz çarşafın zamanla kadını sembolize eden bir nesne olarak romanlarda karşımıza çıktığı gibi fes de, Osmanlı erkek giyiminde kullanılmaya başlandığı andan itibaren erkekle bütünleşerek erkeği gösteren bir sembol değer halini almıştır. Örneğin Halide Edip'in *Ateşten Gömlek* (1923) adlı romanında kadını ifade etmek için "çarşaflı" ifadesi kullanılırken erkek için "fesli" denilmesi hayli anlamlıdır: "*Darülfünun salonunda, Türk Ocağı'nda fesli, çarşaflı daimî bir faaliyet vardı*." (Adıvar, 1979: 27)

Kamusal alanda kadının çarşaf giymesi gibi, erkeğin de fes giymesinin bir çeşit zorunluluk olduğunu anladığımız yukarıdaki alıntıda, fesin bariz bir biçimde erkeği kadından ayıran bir sembol değer olduğunun da açık ispatıdır. Dahası Yakup Kadri'nin *Hüküm Gecesi* (1927) romanında cinayete kurban giden Ahmet Kerim'in yakın arkadaşı Samim'in tabutu taşınırken, Samim'in dayısının elinde Samim'e ait fesle pencereye koşarak, bunun tabutun üzerine konulmasını istemesi, böylelikle erkeğe ait bir cenazenin belli olacağını haykırması, yine görüşümüzü destekler niteliktedir.

Fes, yalnızca Müslüman erkeklerin taktığı bir başlık olarak kabul görüldüğü için "dinsel" bir anlamı da üzerinde taşımaktadır. Halide Edip'in *Sinekli Bakkal* (1936) romanında, batılı erkek giyiminin simgesi olan şapkayı kullanan Peregrini, Sinekli Bakkal sokağına gelirken dinî hislere saygısından dolayı şapka yerine fes takacağını ifade etmesi bunun güzel bir örneğidir. Görüldüğü üzere fes, dinî bir sembol olarak Müslümanlığa işaret eden bir değer olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Sraık ise, Türkçe "sarmak" eyleminden türetilmiş olan ve fes, kavuk, külâh gibi serpuşların üzeri tülbent, abani veya şalla sarılarak meydana getirilen başlıktır (Koçu, 1967: 202). Üst tabakadan alt tabakaya, bir çok kesim tarafından yüzyıllar boyunca kullanılan sarık, rengine ve başlığa sarılan kumaşa göre çeşitli anlamlar ifade etmiştir. Halk ve askerler daha çok başlıklarına beyaz tülbent, abani veya şal sararken, padişahlar, vezirler, ulemâlar ve devlet memurları daima beyaz tülbent sarık sarmışlardır (Koçu, 1967: 202). Tarikat şeyhleri ve imamların ise genellikle siyah, yeşil, kırmızı renklerde tülbentler sardıkları, değişen renklerin ve sarılış tarzlarının belirleyici bir unsur olduğu bilinmektedir (Koçu, 1967: 202).

Bu bağlamda romanlara baktığımızda, romanlarda sarıklı olarak ifade edilenlerin ağırlıklı olarak şeyh, imam ya da ulemâ sınıfından oldukları, sarığın belirleyici bir özellik taşıdığı ve İslamın bir göstergesi olduğu görülmektedir. Örneğin Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece*'sinde (1928), roman kişilerinden Müderris Zühtü Efendi'nin "Sarığa Hürmet Vecibesi" adlı başmakalesinde yazdıkları konuyla ilgili ilginç verileri barındırmaktadır. Romandaki makalede sarığın hem dinin timsali olduğu hem de bu simge değeri taşıyan kişilerin kutsallığı üzerinde durulmuştur.

Ancak ilginçtir ki inceleme kapsamımızdaki romanlarda, sarığı taşıyan din adamlarının, hacıların, şeyhlerin veya hocaların kötü tipler ya da olumsuz davranışlar sergileyen şahıslar olduğu görülmektedir. Özellikle Yakup Kadri'nin romanlarında bu durum belirgin bir biçimdedir. Yazarın *Nur Baba* (1922) romanında yozlaşmış bir Bektaşî tarikatının ahlakî açıdan düşük şeyhi Nur Baba, siyah sarığıyla karşımıza çıkmaktadır. Yakup Kadri'nin bir diğer romanı olan *Ankara'da* (1934) yine sarık, şeyh ve hoca unvanlarını taşıyan ve bağnaz oldukları ifade edilen Şeyh Emin ve Nuri Hoca'nın giyimlerinde yer alır. Romanda sarık giyen şeyh ve hocanın modern hayatın gereği olan kadın ve erkeğin bir arada bulunmasına büyük bir bağnazlıkla karşı çıktıkları görülmekte, sarığı taşıyan kişiler bu örnekte de kötü bir görünüş çizmektedir. Nitekim Halide Edip'in romanlarında da kötü, fesat, bağnaz ve maddiyat düşkünü olarak ifade edilen tiplerin yine sarıklı olmaları ilginçtir. Yazarın *Vurun Kahpeye* (1926) adlı romanında bağnaz ve hain olarak nitelendirilen Hacı Fettah, başında sarığıyla tasvir edilmektedir. Halide Edip'in bir başka romanı *Sinekli Bakkal'da* (1936) da bağnaz ve maddiyat düşkünü olarak ifade edilen Rabia'nın dedesi İmam Mustafa Efendi, sarıklıdır.

Fes ve sarık, bir süre sonra romanlarda karşıt iki değerin çatışması olarak da yerini almıştır. Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* (1928) romanında fes, sivil mekteplerden mezun, yeni ve modern eğitim veren öğretmenlerin bir sembolü olarak sarığın karşısında yer almaktadır. Sarık ise medrese çıkışlı softaları simgeleyen ve dinî bir değer taşıyan bir başlık olarak gösterilmektedir. Böylece Fes-Sarık çatışmasının varlığı da, fes yenilikçiliği sarıksa gelenekçiliği savunanların başındadır, romana şöyle konu olmuştur: *"Mektepte medreseden gelen sarıklılarla fesliler arasında bir anlaşmazlık vardı. Softalar, sivil mekteplerden gelen talebeyi çekemiyorlardı. Onlarda sarıklıları taassupla, irtica ile itham eder, olur olmaz bahanelerle softalara çatarlardı. Hatta bazen iki taraf arasında boğaz boğaza kavgalar bile oluyordu."* (Güntekin, 1981: 46)

Sonuç olarak denilebilir ki, fes romanlarda, erkek giyim kuşamı içinde çok sayıda örnekte karşımıza çıkmaktadır. Sarık ise şeyh, imam, hoca gibi dinsel statü sahibi kişilerin ağırlıklı olarak kullandığı bir başlık olarak dikkat çekmektedir. 1925'lere kadar fes ve sarık, romanlarda yoğun bir biçimde erkek giyiminde varlığını korumuş; Şapka Kanunu'yla yasaklanan her iki başlık da duruma paralel olarak 1925'ten sonra yazılmış romanlarda yer almamıştır.

Fransızca *redingote* sözcüğünden dilimize geçmiş olan redingot, *arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmî erkek ceketidir*.[7] İstanbulin ise *Tanzimat'tan Meşrutiyete kadar Türkiye'de kullanılan, yakası kapalı bir tür erkek ceketidir*.[8] Uzunluk olarak paltoya benzemektedir. İstanbulin ilk olarak Abdülmecit ve Abdülaziz devirlerinde, devlet erkânının ve yüksek memurların resmî tören giysisi olarak kabul edilmiş ve giyilmeye başlanmış; II. Abdülhamit zamanında ise istanbulin yerini bu kez yine alafranga bir ceket olan redingota bırakmıştır (Koçu, 1967: 196). İstanbulin ve daha sonra yerini alan redingotun tamamlayıcısı gömlek ve kravat olmuştur (Koçu, 1967: 197).

Romanlarda İstanbulinli ve redingotlu olarak ifade edilen kişilerin hemen hepsinin sivil memur ya da yüksek rütbeli devlet memuru olması, bu giysiylere ait tarihsel bilgileri destekler niteliktedir. Romanlardaki tek farklı nokta ise redingotun resmî törenlerde değil,

[7] Redingot: *TDK Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. Erişim: 01.04.2017, http://tdkterim.gov.tr/bati/?Kelime = redingot & kategori=terim&hng=md.
[8] İstanbulin: *TDK Büyük Türkçe Sözlük*. Erişim: 01.04.2017, http://tdkterim.gov.tr/bts/.

devlet kurumlarda çalışan kişilerin resmî giysisi olarak verilmiş olmasıdır. Bu da redingotun zamanla tören giysisinden, devlet kurumlarında çalışanların giymesi gereken zorunlu bir giysiye dönüştüğünü göstermektedir.

İstanbulin ve redingotun ne tür bir giysi olduğu, Türklerin hayatına ne zaman girdiği ve bu iki giysinin Türkleri nasıl etkilediğiyle ilgili Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak* (1922) adlı romanından alınan aşağıdaki örnek hayli doyurucu bilgileri barındırmaktadır:

> *"İstanbul'da iki devir oldu: Biri İstanbulin; diğeri redingot devri...Osmanlılar hiçbir zaman bu İstanbul'un devrindeki kadar zarif, temiz ve kibar olmadılar. Tanzimatı Hayriye'nin en büyük eseri, İstanbulinli İstanbul Efendisidir. Bu kıyafet dünyaya yeni bir insan tipi çıkardı ve Türkler bu kıyafet içinde ilk defa olarak vahşi Asya ile haşin Avrupa'nın arasında gayet hususi yeni bir millet gibi göründü. Yaşayış ve giyiniş itibariyle şimal kavimlerinden daha sade ve daha düşünceli olan bu millet, duyuş ve düşünüş itibariyle Akdeniz kıyılarındaki medeniyetlerin bir hulasası şeklinde tecelli ediyordu. Ağır kavuklu, alacalı, kesif Yeniçerilerin demir çarıklarının çiğnediği bu toprakta hangi tohum, hangi hava bu çiçeği veriyordu? Zira, bu beyaz pantolonlu, beyaz yelekli ve lüstrin kaloşlu Türkler, ince bir halattan ibaret endamlarıyla biraz evvelki boğum boğum adamlara hiç benzemiyorlardı. Sultan Mecit devri ricalinin, Halet Efendi muasırlarının çocukları olduğuna kim ihtimal verebilir? Bunlar, boyunlarından ipekli bir mendille boğulmuş solgun benizleriyle onların cebir ve huşunetinden ürkmüş kimseler gibidirler. Hepsi de umumi işlerden çekinir, hiddetlerinde ve hazlarında ölçülü, namuslu aile babaları ve kibar konak sahipleri idiler. Bizde Çerkez halayıkları, harem ağaları, Boşnak bahçıvanlarıyla büyük ev hayatı asıl bu devirden başlar. Yüksek rütbeli devlet adamlarının tesis ettikleri Osmanlı kibarlığının kundağı canfes astarlı ve serapa ilikli İstanbulin idi. Sonra redingot devri geldi ve redingotu içinden yarı uşak, yarı kapıkulu, riyakar, adi bir nesil türedi. Bu neslin en yüksek, en kibar simalarında bile bir saray hademesi hali vardı. Çoğu, İkinci Abdülhamit Han devri ricalinden olan bu adamların her biri bir hile ile efendilerinin arabasına binmiş seyisleri andırıyorlardı. Bunların elinde İstanbul'da konak hayatı birdenbire köşk hayatına intikal ediverdi. Ne yaşayışın, ne düşünüşün, ne giyinişin üslubu*

kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve bir Rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlakımız, terbiyemiz de rokokolaştı. Abdülmecit devrinin o ağır; zarif ve için için gelenekçi Osmanlılığından eser kalmadı. Naim Efendi, aşağı yukarı bu redingotlu nesle mensup olmakla beraber, vücudu henüz körpe iken İstanbulin içinde yetişip gelişmiş kimselerdendi." (Karaosmanoğlu, 1981: 20-22)

Yakup Kadri'nin romanında ayrıntılarıyla yer verdiği bu örnekte görülüyor ki, İstanbulin ve redingot yalnızca memur giysisi değil aksine o zamanki erkek giyim kuşamında, iki farklı dönem şeklinde nitelendirilen, erkeklerin giyim kuşamını ve giyimleriyle bağlantılı olarak tavır ve davranışlarını da etkileyen bir sembol değerdir. Ayrıca inceleme kapsamımızda olan romanlar içinde İstanbulinden bahseden tek roman örneği de budur.

Redingot ise, Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına değin birçok romanda erkek giyiminde yer almaktadır. Romanlarda redingotu, memurların ve yüksek rütbeli devlet adamlarının giyimlerinde sıkça görmek mümkündür. Konuyla ilgili ilk örnek, Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* (1898) adlı romanındadır. Roman baş kişisi Bihruz Bey'in kaleme gittiği günlerde, üzerinde siyah bir redingot bulunmaktadır. Romanda Bihruz Bey'in redingotlu giyimi için ayrıca "kalem giysisi" ifadesi kullanılmaktadır. Bu durum da bize, Tanzimat döneminde memurların resmî iş giysisi olarak redingot giydiklerini düşündürmektedir. Aynı romanda Beyoğlu'ndaki gündelik hayatın tasvirinde, siyah redingotlu, şık, genç beylerin olması dikkat çekmektedir. Bahsedilen bu gençlerin, redingotlu olmalarından dolayı, Bihruz Bey gibi kalem efendisi olmaları muhtemeldir. Öyleki Tanzimat devri genç efendilerinin bir simgesi haline gelen redingota, Yakup Kadri'nin *Hüküm Gecesi* (1927) romanında, yeni yayınlandığı ifade edilen *Sadayı Millet* adlı gazetenin meziyetleri anlatırken mecazî anlamda başvurulur. Romanda *Sadayı Millet* adlı gazete için, redingotlu bir Tanzimat efendisi benzetmesi yapılır. Örnekten de anlaşıldığı gibi redingot, bir sembol değer olarak Tanzimat efendisiyle bütünleşmiştir.

Redingotun devlet kurumlarında çalışanlarca zorunlu olarak giyildiğine yukarıda değinmiştik. Halide Edip'in *Yeni Turan* (1912) adlı romanında düz, siyah redingotlar kabine üyelerinin giyim kuşamında yerini alır. Bu da redingotun o dönemki devlet adamlarının resmî giysisi

olduğunu ispatlamaktadır. Benzer biçimde redingot, çeşitli devlet memurlarının giyimlerinde de görülür. Örneğin Halide Edip'in bir başka romanı olan *Vurun Kahpeye*'de (1926), Maarif müdürü yine redingot giymektedir. Bir başka devlet kurumu olan hastanede çalışan doktorların da romanlarda redingot giydiklerine tanık olmaktayız. Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* (1924) romanında Doktor Ömer Behiç, eşi Vedide'nin gözüyle redingotlu şık bir beyefendi olarak tasvir edilmektedir. Haftanın iki günü Şişli'deki hastanede çalışan Ömer Behiç'in redingot giymesi, redingotun sivil memurluklarda da yaygın olduğuna işaret etmektedir. Öyle ki Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu* (1922) romanında, Doktor Hayrullah Bey'in de redingot giymesi bu durumu destekler niteliktedir.

Romanlardaki tüm bu örneklerden yola çıkarak denilebilir ki: İstanbulin adı verilen ve Avrupaî, uzun bir ceket olan resmî tören giysisi, zamanla yerini redingota bırakmış; redingot da zamanla tören giysisi olmaktan çıkarak devlet adamlarının ve sivil memurların resmî iş giysisi halini almıştır. İstanbulin ve redingot, erkek giyim kuşamını o kadar çok etkilemiştir ki, İstanulin ve redingot olarak iki devri sembolize etmiştir. İstanbulin tek bir roman örneğinde görülmesinin aksine redingotla ilgili çok sayıda örnek mevcuttur. Ancak redingota dair örnekler, 1930'dan sonra yazılmış romanlarda yer almamaktadır. Bu da redingotun erkek giyiminden kalktığını ortaya koymaktadır.

Sonuç

Giyim kuşam, toplum yaşamında meydana gelen siyasî, sosyal ve ekonomik değişimlerin/ dönüşümlerin gözle görünür boyutunu ortaya koyan maddi bir kültür unsurudur. Bu bağlamda Türk sosyo-kültürel yaşamına Tanzimat yıllarından itibaren bakıldığında, İstanbul merkez olmak üzere, meydana gelen değişimlerin etkilerini giyim kuşamda görmek mümkündür. Türk giyim kuşamında Tanzimat'la başlayan Avrupaî giyim merakı, kesintisiz bir biçimde yıllar içinde devamlılık göstermiş, yeni boyutlar kazanarak Atatürk devrine kadar ulaşmıştır.

Türk aydınları Tanzimat'la birlikte batı tarzında örneklerini vermeye başladıkları romanlarında, ait oldukları toplumun giyim kuşamına da kayıtsız kalmamışlardır. Nitekim yazarlar dikkatle ve titizlikle üzerinde durdukları kadın ve erkek giyimini çok yönlü olarak yapıtlarına aksettirmişler, kadın ve erkek giyimini baştan ayağa romanlarında gözler önüne

sermişlerdir. Türk yazarları kadın ve erkek giyim kuşamını romanlarındaki tasvirleri uzatmak ya da kuvvetlendirmek için değil, çok daha önemli bir işlevle kullanmışlardır. Öyle ki yazarlar estetik gayeyle oluşturdukları metinlerinde, yaşadıkları dönemin kadın ve erkek giyim kuşamını tanıtırlarken, romanlarındaki kahramanların sosyal statüsünü, mesleğini, yenilikçi ya da gelenekçi oluşunu, eğitim ve ekonomik düzeyini yine giyim kuşam yoluyla ifade etmeye çalışmışlardır. Ayrıca bu metinlerdeki kadın ve erkek giyim kuşamı örnekleri, dönemin kadın/erkek giyim modasını da ortaya koymaktadır. Tanzimat'tan Atatürk devri'ne kadarki toplumsal modernleşme de yine kadın ve erkek giyimi üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla giyim kuşam, devirlerin zihniyetiyle sıkı bir etkileşim içerisindedir ve roman da bu husuta bir ayna görevi üstlenmiştir.

Çalışmamız buyunca seçtiğimiz romanlardaki konumuzla bağlantılı örnekleri değerlendirdiğimiz ve yorumladığımız zaman gördük ki, roman, Türk kültür tarihinin önemli bir parçası olan giyim kuşamın panoramasını barındıran eşsiz birer belge niteliğindedir. Ayrıca bugün kullanılan kadın ve erkek giyisilerinin yanında, artık giyilmeyen ve hatta adı bile unutulmuş olan gisilerin romanlarda halen ayrıntılarıyla korunuyor olması, romanın bir kültür aktarıcısı olduğunun da göstergesidir. Dahası devirlere ait romanların gündelik yaşamın her alanıyla ne kadar iç içe olduğu da böylelikle ortaya çıkmış olmaktadır.

UMTEB

Kaynakça

Adıvar, Halide Edip (1967). *Yeni Turan*. İstanbul: Atlas Kitapevi.

Adıvar, Halide Edip (1968). Son Eseri. İstanbul: Ahmet Halit Kitapevi.

Adıvar, Halide Edip (1968). *Tatarcık*. İstanbul: Ahmet Halit Kitapvi.

Adıvar, Halide Edip (1979). *Ateşten Gömlek*. İstanbul: Atlas Kitapevi.

Adıvar, Halide Edip (1980). *Vurun Kahpeye*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Adıvar, Halide Edip (1983). *Mev'ut Hüküm*. İstanbul: Atlas Kitapevi.

Adıvar, Halide Edip (1999). *Sinekli Bakkal*. İstanbul: Özgür Yay.

Enginin, İnci (1995). *Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu Batı Meselesi*. İstanbul: Milli Eğitim

Basımevi.

Esendal, Memduh Şevket (1983). *Ayaşlı ve Kiracıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Güntekin, Reşat Nuri (1980). *Çalıkuşu*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.

Güntekin, Reşat Nuri (1981). *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.

Güntekin, Reşat Nuri (1990). *Acımak*. İstanbul: Inkilâp Kitapevi.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1972). *Sodom ve Gomore*. İstanbul: ilgi Yayınevi.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. (1978). *Hüküm Gecesi*. İstanbul: İletişim Yay.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1981). *Kiralık Konak*. İstanbul: İletişim Yay.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1981). *Nur Baba*. İstanbul: İletişim Yay.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1981). *Ankara*. İstanbul: İletişim Yay.

Koçu, Reşat Ekrem (1967). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yay.:1.

Nabizade Nazım (2003). *Zehra*. İstanbul: Özgür Yay.

Namık Kemal (2005). *İntibah*. İstanbul: Özgür Yay.

Os, Nicole Van (2000). Millî Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetin Milliyeti (Bülent Keneş,

Çev.). *Türkler.* 14, 133-145.

Özdemir, Kamuran (2007). *Cumhuriyet Döneminde Şapka Devrimi ve Tepkiler*. Yayınlanmamış yüksek

lisans tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Özer, İlbeyi (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*. İstanbul: Truva Yay.

Recaizade Mahmut Ekrem. (2005). *Araba Sevdası*. İstanbul: Apa Kitaplığı.

Safa, Peyami (1968). *Fatih-Hariye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, Peyami (1975). *Bir Tereddüdün Romanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Samipaşazade Sezai (1978). *Sergüzeşt.* İstanbul: Inkilâp ve Aka Kitapevleri.

Şemsettin Sami (1979). *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat*. Ankara: AÜDTCF Yay.

TDK Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü. http://tdkterim.gov.tr/bati/ adresinden 1 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. http://tdk.org.tr/TR/Genel/SozBul.&Kelime=cübbe. adresinden 1 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst& kelime= fes &ayn=tam. adresinden 1 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

Redingot: *TDK Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. http://tdkterim.gov.tr/bati/? Kelime = redingot & kategori=terim&hng=md. adresinden 1 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

İstanbulin: *TDK Büyük Türkçe Sözlük*. http://tdkterim.gov.tr/bts/. Adresinden 1 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

Uygur, Nermi (2013).*Kültür Kuramı*. İstanbul: YKY.

Uşaklıgil, Halit Ziya (1980). *Kırık Hayatlar*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.

Uşaklıgil, Halit Ziya (2001). *Aşk-ı Memnu*. İstanbul: Özgür Yay.

Uşaklıgil, Halit Ziya (2001). *Mai ve Siyah*. İstanbul: Özgür Yay.

KARİYER DEĞERLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: HOPA İLÇESİNDE ÖĞRETMENLER ÜZERİNDE BİR UYGULAMA

Özgür DOĞAN [1]

Özet

Tükenmişlik sendromu günümüz iş dünyasının önemli bir sorunudur. Tükenmişliği doğuran bir çok içsel ve dışsal neden vardır. Bireylerin, mesleki değerleriyle uyumlu bir mesleği seçmemeleri ise tükenmişliği doğuran ya da düzeyini arttıran önemli bir içsel faktördür. Bu çalışmanın temel amacı, öğretmenlerin kariyer değerlerinin, tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisini incelemektir. Bu bağlamda, kariyer değerleri ve tükenmişlik konularıyla ile ilgili literatür incelenmiştir. Aralarındaki ilişki, Hopa ilçesinde görev yapan öğretmenlerin oluşturduğu 154 kişilik bir örneklem üzerinde araştırılmıştır. Araştırmada, tükenmişliği ölçmek için Maslach'ın Tükenmişlik Ölçeği ve kariyer değerlerini ölçmek için Schein'in Kariyer Değerleri ölçeği kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki, korelasyon ve regresyon analizi yardımıyla incelenmiştir. Sonuç olarak, güvenlik değerinin duygusal tükenme ile pozitif yönlü, yaşam tarzı değerinin ise negatif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yaşam tarzı değerinin ise azalan kişisel başarı boyutuyla negatif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Regresyon analizi; güvenlik ve yaşam tarzı değerlenin, bazı tükenmişlik boyutları üzerinde etkileme gücüne sahip olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Kariyer, Kariyer Değerleri,

THE EFFECT OF CAREER ANCHORS ON BURNOUT LEVEL: AN APPLICATION ON TEACHERS IN HOPA

Abstract

Burnout syndrome is a major problem is today's business world. There are many internal and external causes which is born burnout. People do not select occupation which is appropriate for occupational values so that this is the most important internal factor of being born burnout or increasing of level of burnout. The main aim of this study is to analyse which career anchors of teachers effect on their burnout levels. In this context, literature about career anchors and burnout level were examined. The relationship between them was

[1]Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İİBF, İşletme Bölümü, ozgurdgn@artvin.edu.tr

investigated on 154 teachers who were working in Hopa. In this study, Maslach's Burnout Survey and Schein's Career Anchors Survey were used to measure. Relationship between the variables was investigated by the help of regression analysis and correlation analysis. As a result, it was attained the findings that the security anchor have a positive relationship with the emotional exhaustion and the lifestyle anchor have a negative relationship with the emotional exhaustion. Also, it is attained the finding that the lifestyle of career anchor have a negative relationship with the personal accomplishment. Regression analysis showed that the security anchor and the lifestyle anchor have a power of influence on some burnout dimensions.

Keywords: Burnout, Career, Career Anchors,

Giriş

Günümüzde, bireyler her zamankinden daha fazla bir biçimde, kendilerini meslekleri hatta daha geniş bir kavram olan kariyerleri ile ifade etmektedirler**.** Yaşamın her alanında, kaçınılmaz biçimde yaşanan değişim, bireylerin kariyerlerini de etkilemektedir. Çoğunlukla, istikrarlı bir ortama sahip olma tercihini kullanan insanoğlu için, bu değişimlere adapte olmak, sürekli tetikte olmayı da zorunlu kılmaktadır.

Bireylerin, mesleki bir alanda ve bir örgüt içerisinde verdikleri mücadele, gerek meslek, örgüt, gerekse kendileri dışında kalan bir çok dışsal boyutla da ilişkilidir. Ancak en az bu dışsal boyutlar kadar önemli olan diğer bir boyut da, bireylerin meslekleriyle ne ölçüde uyumlu olduklarıdır. Bu uyumun en önemli göstergesi ise, bireylerin sahip oldukları kariyer değerlerinin, mesleki değerlerle ne ölçüde uyuştuğudur. Muhtemel bir uyum eksikliği, örgütsel ve bireysel açıdan bir çok olumsuzluğa neden olması açısından önemlidir. Tükenmişlik kavramı da bu bağlamda ele alınması gereken önemli bir sorunu ifade etmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Kariyer Değerleri

Kariyer kavramı, Latince "Carrus" kelimesinden gelmektedir ve kelime anlamı itibariyle, at arabalarının kazanmak için mücadele ettikleri bir yarışı ve yarış alanını yani "hipodromu" ifade etmektedir. Günümüzde ise kariyer kavramı; bir işi, iş unvanını, mesleği vb. açıklamak için kullanılan, latince anlamından farklılaşan ve çalışma hayatının dinamizminden kaynaklanan bir biçimde, tanımlama güçlüğü çekilen bir kavram halini almaktadır (Ross vd., 2011: 15).

Kariyer kavramına ilişkin literatür incelendiğinde dört ayrı anlamda kariyer kavramının kullanıldığı görülmektedir. Birinci anlamıyla kariyer, bir bireyin çalışma yaşamı boyunca, işle ilgili bir biçimde, hiyerarşik olarak yukarıya doğru ilerlemesini ifade etmektedir. İkinci anlamıyla kariyer, toplumca kabul gören ve değer verilen bir mesleğe (öğretmen, hakim, doktor v.b.) sahip olmayı ifade etmektedir. Üçüncü anlamıyla kariyer, bireyin, yaşamı boyunca pozisyon ya da sektör açısından birbirinden farklılık gösteren bir çok mesleği yerine getirdiği, her bir mesleğe ilişkin farklı bir deneyim ve içsel tatmin duygusu yaşadığı işleri yapmasını, ifade etmektedir. Dördüncü anlamıyla kariyer ise, bireyin çalışma hayatı boyunca, mesleğini ya da sektörünü değiştirse bile, gelişimini ve doyum elde etmesini sağlayan, ardışık bir roller dizisine sahip olmasını ifade etmektedir (Hall, 2002: 8-10).

Günümüzde kullanılan kariyer geliştirme kavramı önceleri; "mesleki rehberlik (*vocational guidance)*" olarak ifade edilmekteydi. Meslek (*vocation*) kelimesinin kökeni ise, "çağırmak" anlamına gelen, Latince "*vocare*" kelimesine dayanmaktadır. Bir meslek, bu nedenle, "tanrının bir daveti ya da çağrısı", olarak kabul edilmekteydi. Bir çok insan bugün, muhtemelen bilinçsiz bir biçimde, sahip oldukları işlerinden meslek kelimesinin eski anlamıyla, yani bir daveti kabul etmek biçiminde bahsetmektedirler. Onları, bu daveti kabul etmeye iten en önemli şey ise, doğuştan gelen bazı yeteneklerinin farkında olmaları ya da bu davete icabet etmenin bir provasını yapma (iş deneyimlerine sahip olma) şansına sahip olmaları, biçiminde ifade edilebilir (Goodman, 2011: 87).

Bireyler, ister kendiliğinden, isterlerse çeşitli iş deneyimleri sonucunda bir mesleği icra etmeye başlamış olsunlar, mesleki yaşama dair bir takım hususların kendileri için daha önemli olduğunu zamanla fark etmektedirler. Kariyer değerleri olarak da ifade edilen bu unsurlar temelde üç bileşene sahiptir. Bunları ise aşağıdaki gibi vermek mümkündür (Schein, 2006: 3):

- Bireyin, farklı iş ortamlarındaki başarıları sonucunda, kendisinin algıladığı doğal yetenekler ve beceriler,
- Bireyin, çalışma yaşamı içerisinde, kendini tanıma ve geri bildirim alma yoluyla fark ettiği ihtiyaç ve güdüler,
- Bireyin, çalışma yaşamındaki deneyimleri yoluyla, algıladığı, çalışma yaşamıyla ilişkili (mesleki, örgütsel, çalışma arkadaşları v.b.) değerler.

Schein, bireylerin çalışma yaşamında sahip olduğunu düşündüğü kariyer değerlerini, aşağıdaki gibi sekiz başlık altında ele almaktadır (Schein, 1990a: 259).

Teknik ya da fonksiyonel beceri (TF): Bireyin, kendisini üstün hissettiği, hoşlandığı ve en önemli boyutu olarak daha zorlayıcı olmasını ifade ettiği, özel bir iş ya da beceri alanında faaliyet göstererek, kabul görmek istemesini ifade etmektedir.

Genel yönetim becerileri (GYB): Bu değer, bireyin, kararlarının gerçekten fark yaratacağını düşündüğü; sahip olduğu analitik, iletişimsel ve duygusal becerileri üst düzeyde kullanacağı, yüksek sorumluluk gerektiren üst düzey bir pozisyonu arzulamasını ifade etmektedir.

Otonomi/Özerklik (O/Ö): Bu değer, örgütsel kurallar ve sınırlamalardan bağımsız bir biçimde, bireyin işiyle ilgili kendi kararlarını alabildiği bir durumda bulunmasını ifade eder.

Güvenlik (GÜV): Bu değer bireylerin ekonomik açıdan ve iş güvenliği açısından kendini güvende hissetmesini ifade etmektedir.

Girişimci yaratıcılık (GY): Bu değer bireyin, yaratıcılığı ile ilişkilendirilen bir ürün ya da hizmet yaratmasını ve böylelikle çalıştığı örgütte kendisine ait bir şeyler görebilmesini, ifade etmektedir.

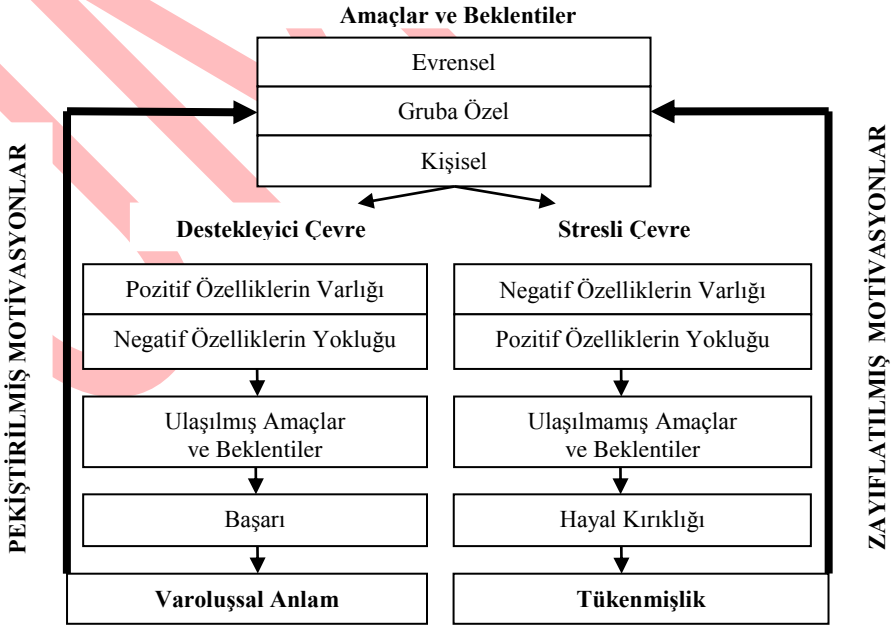
Hizmet/bir amaca bağlanmışlık (HAB): Bu değer bireyin, dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek, insanlara yardım etmek ve olumsuzlukları ortadan kaldırmak v.b. gibi davranışlar sergilemesine izin veren bir kariyere sahip olmasını ifade etmektedir.

Saf meydan okuma (SMO): Bu değer, imkansız gibi görünen engellerle, olasılıklarla ya da örgüt içerisindeki diğer bireylerle, rekabetçi ve zorlayıcı bir ortamda mücadele etmekten hoşlanmayı ifade etmektedir. Hatta, kariyerin temel belirleyicisinin, mücadeleye ve rekabete açık iş ve örgüt ortamı içerisinde olmak, şeklinde ifade edildiği bir değeri yansıtmaktadır. Yaşam tarzı (YT): Çalışan eşlerin artması ve toplumda, yaşamın diğer boyutlarına göre, işin önemine verilen değerin değişmesiyle birlikte; daha artan sayıda birey kariyerini yaşam tarzıyla uyumlu hale getirmeye, işlerini seçerken kişisel ve ailevi ihtiyaçları birlikte göz önünde bulundurmaya çalışmaktadır. Bu değer, kişisel ve ailevi ihtiyaçların birlikte göz önünde bulundurularak bir kariyer seçimi yapılmasını ve kariyerin sürdürülmesini ifade etmektedir. Çağımızda örgütler için kariyer olgusunun yönetilmesini güçleştiren, çalışan profiliyle ilgili bir takım önemli değişimler mevcuttur. Bu değişimler, örgütlerin kariyer yönetimine bakışını etkilediği kadar, bireylerin, sahip oldukları kariyer değerlerini gözden geçirmelerine de neden olmaktadır. Bu değişimleri aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür (Greenhaus vd., 2010: 14-15);

- Yüksek beklentilere sahip olan ve beklentileri gerçekleşmediğinde, daha çabuk bir biçimde, öfke, hayal kırıklığı ve doyumsuzluk duygusu yaşayan bir işgücünün varlığı,
- Çalışma yaşamında özgürlüğe, özerkliğe ve karar verme yetkisine sahip bir biçimde, yüksek performans gösterebileceği bir iş ortaya koymayı terfi etmekten daha fazla önemseyen bir işgücünün varlığı,
- Cinsiyete dayalı iş ya da iş rolleri ayrımının giderek daha fazla ortadan kalkması ve bu durumun, gerek örgüt gerekse birey açısından, kariyer olgusuna bakışı farklılaştırması,
- Anlamlı ve zorlayıcı bir iş arayışının, kişisel yaşam tarzı ile bütünleştirilmeye çalışılması (çalışan eşler sorunu, iş-aile dengesini sağlama v.b.) ve kariyer konusuna bakışın, bir mesleğe ya da işe bakışın çok ötesine geçmesi,
- Bireylerin kariyer yönelimlerinin ve kariyer değerlerinin (iş güvenliği, özgürlük/özerklik, iş-aile dengesini sağlama v.b.) benzer olmaması.

Çalışan profiliyle ilgili olarak bahsedilen ve giderek yaygın biçimde kabul gören bu değişimler, aslında bireylerin kariyeriyle ilgili birtakım sorunlarının ortaya çıkmasını sağlayacak olumsuzlukları da içermektedir. Yapılan araştırmalar, "kariyer tükenmişliği" kavramı ile ifade edilen, daha çok, idealist ve yüksek derecede motive olmuş bireylerin yaşadığı bir tükenmişliğin, önemli olduğuna işaret etmektedir. İdealist bireyler, çalışma hayatlarının, daha kapsamlı bir yapı olarak yaşamlarına dair bir mesele olduğunu ve bir işi yapmanın kendi varlıklarına anlam katan bir şey olduğunu düşünmektedirler. Kendilerini işleriyle tanımladıklarından, bu durum onlar için yeterince motive edicidir. Bu motivasyon unsurları ise temel olarak; evrensel beklentiler (en önemli şeyin herkes için anlamlı bir şey yapmak olması), mesleğe özel beklentiler (mesleğini eksiksiz yaparak katkı sunmak), kişisel beklentiler (önemli bir insanın ya da olayın ilham kaynağı olduğu, içselleştirilmiş bir duyguyla, işini eşleştirmesi) şeklinde ifade edilmektedir (Pines, 1996: 83). Pines kariyer tükenmişliğini bir model olarak şekil 1'deki gibi ifade etmektedir.

Bireylerin iş dünyasında elde edeceği çıktılar, bireyler ve onların algıladığı çevre arasındaki etkileşimin bir sonucudur. Destekleyici bir çevrede, yüksek derecede motivasyona sahip çalışanlar üstün bir performansa sahip olabileceklerdir.

Şekil 1: Kariyer Tükenmişlik Modeli

Kaynak: Ayala Malach PINES, Couple Burnout:Causes and Cures, 1996, ROUTLEDGE, s.84.

Üstün bir performans ise, beklentilerini ve motivasyonlarını arttıracak olan, anlamlı gelme ve başarılı olma duygularını arttıracaktır. Stresli bir çevrede ise tükenmişlik kaçınılmaz olacaktır. Motive olmuş insanların egoları performanslarına bağlıdır ve hayal kırıklığı ise, en güçlü tükenmişlik nedenidir (Pines, 1996: 85).

Kariyer tükenmişliği ile ilgili yapılan çalışmalar kariyer tükenmişliğini, bireyin çalışma yoluyla hayatına bir anlam katma çabasının başarısızlıkla sonuçlanması şeklinde ifade etmektedir. Üstelik çalışma yoluyla hayatına anlam katmaya çalışan bireylerin, bilinçsiz bir biçimde, yardım almaksızın, mesleki değerlerini sorgulamaksızın yaptıkları meslek tercihleri, tükenmişliğe -daha özel bir biçimi olarak ise kariyer tükenmişliğine- yol açmaktadır (Goodman, 2011: 87-88).

Tükenmişlik konusunun, literatürde işle ilişkili değişkenlere dayanılarak açıklanmaya çalışılması, bir bakış farklılığına işaret etmektedir. Bu durumun temelinde ise tükenmişliği açıklama gücü olan öncüllerin örgütsel değişkenler olduğu varsayımı yatmaktadır. Ancak kişisel değişkenlerin öncüllüğü de en az örgütsel değişkenler kadar önem arz etmektedir (Pines, 2002: 121).

1.2.Tükenmişlik

Tükenmişlik kavramı ilk kez 1974 yılında H.J. Freudenberger tarafından; "Başarısız olma, yıpranma ya da yoğun ilgi duyulan; enerji, güç ve kaynaklara sahip olamamanın beraberinde getirdiği tükenme hissi" şeklinde ifade edilmiştir (Freudenberger, 1974: 159).

Cherniss tükenmişliği; "çalışanların, işle ilgili sahip oldukları gerginliklere bir cevap olarak, tutum ve davranışlarının olumsuz bir biçime dönüştüğü bir süreç" olarak ifade etmektedir (Cherniss, 1980: 5). Edelwich ve Brodsky ise tükenmişliği; "İnsanlara yardım sağlayan mesleklere sahip bireylerin, işlerinde sahip oldukları koşulların bir sonucu olarak, idealizm, enerji ve amaçlarının, artan bir biçimde azalması" şeklinde ifade etmektedir (Wasık ve Bryant, 2001: 216).

Pines ve Aronson ise tükenmişliği; "Uzun bir süre, çeşitli durumlar içerisinde, duygusal olarak talep eder bir biçimde bulunmaktan kaynaklanan, fiziksel, duygusal ve zihinsel tükenmişlik" şeklinde ifade etmektedir (Pines ve Aronson, 1988: 9).

Hallsten ise tükenmişliği; "ortaya çıkması için gerekli bir nedenin (durumun) var olduğu, bir yıpranma sürecinden kaynaklanan, bir çeşit depresyon" şeklinde tanımlamaktadır (Hallsten, 1993: 99).

Tükenmişliği bir süreç olarak ve alt boyutlara sahip bir kavram olarak ifade eden çalışmalar da mevcuttur.

Örneğin Jones ve Emanuel tükenmişliği, ısınma, kaynama ve patlama şeklinde, daha çok kimyasal bir süreci temsil eden 3 aşamalı bir süreç ile ifade etmektedirler (Edmonson ve Thompson, 2002: 162). Benzer bir biçimde Spaniol ise tükenmişliği, fiziksel kavramlarla ifade ederek; birinci derece tükenmişlik (kısa sürelerle ortaya çıkan, yorgun olma, huysuz olma, kaygılı olma ve kararsız/karışık duygulara sahip olma durumu), ikinci derece tükenmişlik (benzer duyguların uzun süreli olması durumu), üçüncü derece tükenmişlik (baş ağrısı, ülser ve sırt ağrısı gibi, fiziksel hastalık belirtilerinin meydana çıkması) şeklinde 3 aşamayla açıklamaktadır (Edmonson ve Thompson, 2002: 163).

Edelwich ve Brodsky ise tükenmişliğin; idealist heves, durgunluk, hayal kırıklığı ve duyarsızlık olarak ifade edilen 4 dönemi içeren bir süreç olduğunu ifade etmektedirler (Wasık ve Bryant, 2001: 217).

Tükenmişliği alt boyutlara sahip bir kavram olarak ifade eden araştırmacılarda mevcuttur. Örneğin Maslach, 3 boyuta sahip bir tükenmişlik modeli geliştirmiştir. Maslach'ın modeline göre tükenmişlik; bireyin, işle ilgili olarak kronik hale gelmiş, duygusal ve kişilerarası stres kaynaklarına karşı gecikmiş bir tür tepkisi olarak ifade edilmektedir. Karmaşık sosyal ilişkilerle bağlantılı bir biçimde yaşanan ve bireyin hem kendisini, hem de diğer bireyleri algılamasına bağlı biçimde gelişen, bireysel bir stres tecrübesidir. Maslach'a göre tükenmişlik; "duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve azalan kişisel başarıyı içeren, psikolojik bir hastalık belirtisi" şeklinde tanımlanmaktadır (Maslach ve Goldberg, 1998: 64). Ayrıca Maslach tükenmişliğin

genellikle, insanlarla yoğun bir biçimde ilişkide bulunmayı gerektiren işlere sahip bireylerde, ortaya çıktığını ifade etmektedir (Maslach ve Jackson, 1981: 99).

Maslach'a göre, üç boyuttan birisi olan "duygusal tükenme"; bireyin, kendisine duygusal olarak aşırı yüklenildiği ve sahip olduğu duygusal kaynakların tüketildiği biçimindeki algılamalarını ifade etmektedir. Aşırı iş yükü ve işteki kişisel çatışmalar bunun en önemli nedeni olarak ifade edilmektedir.

"Duyarsızlaşma" ise, genellikle duygusal tükenmişliğin giderek artmasına bir yanıt verme niteliğinde, diğer bireylere karşı olumsuz, katı ya da aşırı derecede ilişkisiz tepkiler gösterme şeklinde ifade edilmektedir. Birey, korunmacı bir tavırla, diğer insanlardan farklı ilgilere sahip olduğunu vurgular bir biçimde, onlarla arasına duygusal olarak bir set çeker. Ancak, farklı ilgilere sahip olma duygusunun, insanlardan kaçma ya da uzak durma biçimine dönüşebilecek olması riski mevcuttur. Bu boyut, tükenmenin kişiler arası olan boyutunu ifade etmektedir.

"Azalan kişisel başarı" ise; bireyin, işiyle ilgili becerisine ve verimliliğine dair, sahip olduğu olumlu duyguların giderek körelmesini ve azalmasını ifade etmektedir. Azalan bireysel yeterlilik duygusu, depresyonla ve işin gerekleriyle başa çıkmada gerçekten yetersiz kalınmasıyla, yakından ilişkilidir. Bu durum, sosyal bir desteğin olmayışı ve mesleki açıdan gelişim fırsatlarının eksikliği ile daha da ivme kazanabilecektir. (Maslach ve Goldberg, 1998: 64).

Tükenmişliği, alt boyutlara sahip ve aşamalardan oluşan bir süreç olarak gören Golembiewski, Maslach'ın, tükenmişlik boyutlarına dayandırdığı araştırmasında, bu üç boyutun, düşük ya da yüksek olmasına bağlı olarak, 8 farklı kombinasyon oluşturduğunu ve her bireyin farklı bir kombinasyonu temsil edebileceğini söylemiştir. Ancak Maslach'dan farklı biçimde, bireyin önce bir duyarsızlaşma yaşayacağını, sonrasında kişisel başarısızlık duygusuna sahip olacağını ve en son olarak duygusal bir tükenmişlik yaşayacağını söylemektedir (Golembiewski ve Boudreau, 1991: 46).

Tükenmişlik kavramı sıklıkla stres ve depresyon kavramları ile benzer biçimde kullanılmaktadır. Birtakım benzerlikler taşısalar da aralarında farklılıklar söz konusudur. Bu

bağlamda stres ve depresyon kavramları, tükenmişlik ile ilişkileri yönünden aşağıdaki gibi verilebilir.

Stres kavramı en basit tanımıyla; bir bireyin zihinsel, duygusal ve fiziksel olarak dengede olmaması halini ifade etmektedir. Bireyin, fiziksel ve duygusal tepkiler gösterme imkanına sahip olduğu bir duruma ilişkin algılamalarından kaynaklanmaktadır. Stres, bireyin içinde bulunduğu durumu algılaması ve yorumlamasına bağlı olarak, olumlu ya da olumsuz bir biçimde ortaya çıkabilmektedir. Tükenmişlik kavramı ise, bireyin karşılanmayan ihtiyaç ya da karşılanmayan beklenti algılamaları ile ortaya çıkan bir durumu ifade etmektedir. Bireyin kendisine saygısının azaldığı, psikososyal ve fiziksel belirtilerle kendini gösteren, sürekli biçimde artan bir hayal kırıklığını ifade etmektedir. Zaman içerisinde yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır (Gold ve Roth, 1993: 44). Tükenmişlik, genellikle uzun bir süre stres oluşturan bir ortamda bulunmanın bir sonucudur. Çeşitli olumsuz stres ortamlarıyla başa çıkma konusunda yaşanan başarısızlık tecrübelerinin en son basamağını ifade etmektedir (Kumar vd., 2005: 407).

Ancak, stres ve stres ortamı, tüm bireyler üzerinde olumsuz bir etki yaratmayabilir ancak tükenmişlik olumsuz bir etkiyi ifade etmektedir. Yani tükenmişlik stresin bir sonucu olabilir ancak her stres, tükenmişliğin olumsuz sonuçlarından birisini doğurmayabilir (Fish, 2008: 33).

Bu iki kavram arasındaki temel farklılıklar ise aşağıdaki gibi verilebilir (Wright, 2012: 132-133).

- Tükenmişlik, ilişkiyi kesme şeklindeki bir savunma biçimi olarak ifade edilebilir. Stres ise duygu yoğunluğunun artması ile ifade edilir.
- Tükenmişlikte duygular körleşir, streste ise çok tepkisel bir hal alır.
- Tükenmişlikte öncelikle duygusal hasar görülürken, streste ise öncelikle fiziksel hasar görülür.
- Tükenmişliğe ilişkin yorgunluk, motivasyon ve girişimde bulunma üzerinde etkili iken, strese bağlı yorgunluk daha çok fiziksel enerji ile ilgilidir.
- Tükenmişlik, moral kaybı meydana getirirken, stres bir yıkım meydana getirir.

- Tükenmişlik, en iyi biçimde, ideallerin ve umutların kaybolması ile anlaşılırken stres ise, en iyi biçimde enerjinin kaybolması ile anlaşılır.
- Tükenmişlik bunalımı, ideallerin kaybolması ve umudun azalması ile üzüntü ve kedere neden olur. Stres bunalımı ise vücudun kendini koruması ve enerjisini muhafaza etme isteğinden kaynaklanır.
- Tükenmişlik, yardımsızlık ve umutsuzluk doğurur, stres ise bir baskı ve hiperaktivite ortaya çıkarır.

Tükenmişlikle benzer olarak kullanılan bir diğer kavram da depresyon kavramıdır. Depresyon kavramı en basit tanımı ile; "Bireyin, yaşamla ilgili aktiviteleri yerine getirmesi için, normal bir ruh halinin çok altında, neşesiz, karamsar, hüzünlü ya da içe kapanık olması" durumudur (Oddenino, 1995: 119).

Depresyonu tükenmişlikten ayıran en önemli özellik, tükenmişliğin işteki sosyal çevrenin niteliğinde bir bozulma meydana getirirken, depresyonun yaşamın tüm alanlarını etkiliyor olmasıdır (Kumar vd., 2005: 407).

Depresyon ve tükenmişlik yaşayan bireylerin sahip olduğu davranışsal farklılıkların vurgulandığı bir çalışmada aşağıdaki gibi bir takım farklılıklar tespit edilmiştir (Breninkmeyer vd., 2001: 874).

Tükenmişliği yüksek bireyler, depresyon içerisindeki bireylere kıyasla; a) daha hayat dolu görüntüsüne sahiptirler ve sevdikleri şeyleri daha fazlaca yapma eğilimindedirler, b) daha nadiren kilo kaybı yaşarlar, psikomotor kısıtlamalara sahip olurlar ve intihar konusundaki düşüncelerini anlatırlar c) bir suçluluk duygusuna sahiplerse, bu daha gerçekçi nedenlere dayanan bir suçluluk duygusudur, d) kararsızlıkların ve durgunluklarını, hastalıklarıyla açıklamak yerine tükenmişlikleriyle açıklamaktadırlar, e) genellikle uykuya dalmakta güçlük çekerler.

Tükenmişlik kavramının anlaşılması, aslında stres kaynaklarının ve stresi ortaya çıkaran sürecin de anlaşılmasını gerektirir. Stres konusuyla ilgili yapılan çalışmaları incelendiğinde; etkileşimci modeller, arabulucu/ılımlayıcı modeller ve işlemsel modeller olarak üç başlık altında ele alındığı görülmektedir. Bunlar ise aşağıdaki gibi özetlenebilir (Swain, 2013, 142):

Etkileşimci modeller: Stresi ortaya çıkaran uyarıcılar ve stresin etkileri üzerinde durmaktadırlar. Bu modellerin çoğu, stres kaynaklarına daha fazla talep duymanın, bireyin daha fazla gerilmesine neden olabileceği şeklinde bir faraziye'ye sahiptirler.

Arabulucu/Ilımlayıcı modeller: Bu modeller ise, stres kaynakları ve gergin olma durumu, arasındaki ilişkinin ortaya çıkmasında, yaş, cinsiyet ya da sahip olunan bireysel farklılıkların önemli bir açıklama gücüne sahip olduğunu, ifade etmektedirler.

İşlemsel modeller: Bu modeller stres sürecini, sadece sonuçları açısından değil, aynı zamanda stresin nasıl geliştiğini ve nasıl devam ettiği anlamak için geliştirilmişlerdir. Bu modeller sıklıkla "uyma ya da uyum" kavramını kullanmışlardır. Stres, yeterli bir birey-çevre uyumu olmamasından ortaya çıkmaktadır. (Birey-çevre uyumu teorisi, iş talebi ve iş kontrol modeli, v.b.)

Maslach, Schaufeli, Leiter tükenmişliğin, birey ve işe bağlı unsurlar arasındaki bir uyumsuzlukla ilişkili olduğunu belirterek, bireyin işle ilgili uyumsuzluk yaşayabileceği 6 alan olduğunu belirtmektedirler. Bunlar ise sırasıyla; iş yükü, kontrol, ödül, kabul görme, adalet ve değerler başlığı altında aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Maslach vd., 2001: 414-415).

İş yükü: İş yükü uyumsuzluğu, en genel biçimiyle, bireyin sahip olduğu enerjisi ile karşılayabileceğinin çok daha ötesinde bir işe sahip olması şeklinde ifade edilmektedir. Bu uyumsuzluk, bireye nicelik açısından makul olsa bile, becerilerinin ya da eğiliminin uygun olmadığı türde bir iş verilmesinden de kaynaklanabilmektedir.

Kontrol: Kontrol konusundaki uyumsuzluk, bireyin işiyle ilgili ihtiyaç duyduğu kaynaklar üzerinde, yetersiz bir kontrole sahip olması ya da işiyle ilgili karar verme yetkisine sahip olmaması, şeklinde ifade edilmektedir.

Ödül: Bu konudaki uyumsuzluk ise, bireyin yaptığı iş ile elde ettiği sonuçların birbirine uygun olmaması şeklinde ifade edilebilir.

Kabul görme: Bu uyumsuzluk, iş yerindeki diğer bireylerle olumlu iletişim duygusu kaybolduğunda ortaya çıkmaktadır. Bireyler, paylaşılan duygu ve değerlerle grup içindeki üyeliklerini pekiştirmektedirler.

Adalet: Bu uyumsuzluk, iş ve birey arasında, işyerinde algılanan bir adalet duygusu olmadığında ortaya çıkmaktadır. İş yükü, ödemeler, değerlemeler ve terfiler gibi bir çok konuda adaletsizlik yaşanabilmektedir.

Değerler: Bu uyumsuzluk, bireyin sahip olduğu değerler ile örgütün değerleri arasında bir çatışmanın varlığı ile ortaya çıkmaktadır. Bireyler işleriyle ilgili olarak, etik değerlere ve kendi değerlerine uygun olmayan bir şeyler (örneğin yalan söylemek, aldatmak ya da gerçeklerle ilgili açık sözlü olmamak vb.) yapmaya zorlanabilirler.

Stresi arttıran, tükenmişliğe götürebilecek faktörler; a) yeni başlayanlar için oryantasyon ya da giriş programlarının yokluğu, b) iş yükünün fazlalığı, c) işin rutin bir yapıda oluşu, d) iletişim olanağının kısıtlı oluşu, e) yeterince özerkliğe (otonomiye) sahip olmama, f) kişisel amaç ve değerlerin örgütün amaç ve değerleriyle örtüşmemesi, g) uygun olmayan bir liderlik ve yönetsel uygulama biçimi, h) sosyal yalnız bırakma ya da tecrit, şeklinde ifade edilebilir (Schaufeli ve Buunk, 2003: 411).

Bireyin çalışma hayatıyla ilişkili muhtemel stres kaynakları 4 başlık altında ifade edilebilir (Borkowski, 2009: 240).

- İşle ilgili stres kaynakları (iş yükü, işin temposu, işin türü, işin anlamsızlığı, işteki özerk olma durumu, çalışma saatleri, fiziksel çevre, yalnız çalışma vb),
- Rolle ilgili stres kaynakları (rol çatışması, rol belirsizliği, işteki sorumluluk düzeyi, iş ve aile yaşamı dengesini kurma v.b.),
- Grup üyesi olma ile ilişkili stres kaynakları (astlarla, üstlerle ve çalışma arkadaşlarıyla olan ilişkiler, şiddet ve taciz gibi durumları içeren tehditler, kararlara katılım düzeyi, uygun olmayan yöneticilik ya da liderlik biçimi v.b.)
- Örgütsel yapı ve örgütsel iklime ilişkin stres kaynakları (Yönetim/liderlik biçimi, iletişim şekilleri, kariyer geliştirme fırsatları, iş güvenliği, planlanmamış bir değişim, bir bütün olarak iş doyumu v.b.).

Stres kaynakları ile başa çıkma konusunda, örgüt bireye bir takım sosyal destekler sağlayarak, algılamalarını olumlu yönde değiştirmeye çalışmaktadır. Bu destek 3 başlık altında aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Greenhaus vd., 2010: 280):

- Stres kaynaklarını azaltmak,
- Stresli durumların birey için ifade ettiği anlamın değiştirilmesine yardım etmek,
- Gerginlik belirtilerini yönetme konusunda yardım etmek.

Stresle başa çıkma konusundaki bireysel çabaları ise; işin sıkıntı veren kısımlarını ortadan kaldırmak; işle ilgili alınan sorumluluğu ve meydan okumayı arttırmaya çalışmak; işe ilişkin görevleri netleştirmeye çalışmak; kariyer fırsatlarını netleştirmeye çalışmak; performansı hakkında geri bildirim alma imkanlarını araştırmak; daha esnek bir çalışma programı istemek; işi başkasına devretmeye çalışmak; örgütü ya da kariyer alanını değiştirmeyi istemek; diğerlerinin tavsiyelerini almaya çalışmak; eğitim ya da deneyim yoluyla iş becerilerini geliştirmeyi denemek; çalışma arkadaşları, astları ve denetçiler ile olan çatışmaları çözmeyi denemek; kariyer planlama programlarına katılmak, şeklinde özetlenebilir (Greenhaus vd., 2010: 276).

Stres olgusu ve muhtemel bir sonucu olan tükenmişlik, bireysel farklılıklar konusuyla da yakından ilgilidir. Bireysel özelliklere bağlı olarak stres kaynaklarını algılama biçimi ve bu kaynaklarla mücadele yöntemleri de kaçınılmaz biçimde farklılaşmaktadır. En önemli bireysel farklılıkları ise; sorunlarla başa çıkma biçimleri (Problem odaklı başa çıkma, duygusal odaklı başa çıkma, kaçınarak başa çıkma), öz saygı ve öz yeterlilik (içsel ya da dışsal denetim odaklı olmak vb.) ile, kişisel özellikler (içe dönük ya da dışa dönük olma), şeklinde ifade etmek mümkündür (Swain, 2013: 144).

Literatürde kariyer ve tükenmişlik konusu arasındaki ilişkiyi inceleyen çeşitli çalışmalar mevcuttur. ancak kariyer değerlerinin tükenmişlik üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bunlardan bazıları ise aşağıdaki gibi verilebilir.

Shanafelt ve arkadaşları, doktorların kariyer uyumu ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, doktorların meslekle ilişkili temel görevlerini; hasta bakımı, araştırma, eğitim, uygulama ve hasta bakım ziyareti gerektirmeyen işler şeklinde sınıflandırmışlardır. Doktorlardan, kendileri için anlamlı olan görevleri seçmesi istenmiş ve kendileri için anlamlı olan bu görevlere zamanlarının en az %20'sini ayıranların tükenmişlik düzeylerinin, zamanlarının %20'sinden azını ayıranların, yaklaşık yarısı kadar olduğu

görülmüştür. Zaman ayırma kriteri bu çalışmada önemli bir öncül olarak bulunmuştur (Shanafelt vd.,2009: 994).

Shanafelt ve arkadaşları 6179 Amerikalı doktorla yürütmüş oldukları diğer bir çalışmada, doktorlar ile doktor olmayan vatandaşların, tükenmişlik düzeyleri ile iş ve aile arasında denge kurma ihtiyaçlarını araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, doktorların duygusal tükenme (32.1%) ve duyarsızlaşma (19.4%) oranlarının diğer grubun duygusal tükenme (23.5%) ve duyarsızlaşma oranlarından (15.0%) daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca benzer biçimde, doktorların çalışma programlarının aile yaşamlarına yeterli zaman ayırmayı engelliklerini daha yüksek oranda (40.1 % - 23.1 %) ifade ettikleri görülmüştür (Shanafelt vd., 2012: 1381).

Keeton ve arkadaşları ise, doktorlarla yürüttükleri bir araştırmada, tükenmişliğin (kişisel başarı düzeyi ve duygusal esneklik gibi iki önemli unsur ile ifade etmektedirler) kariyer doyumunun bağımsız bir öncülü olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Kişisel başarı düzeyi ve duygusal esneklik kavramlarını açıklama konusunda; "çalışılan saatler ve çalışma programı üzerinde kontrol" ile "toplam haftalık çalışma saati sayısı" kavramlarını iki önemli kavram olarak ifade etmişlerdir.(Keeton vd.,2007: 953-954) Ayrıca; "çalışılan saatler ve çalışma programı üzerinde kontrol", "toplam haftalık çalışma saati sayısı", "medeni durum" ve "evde bakım gerektiren çocuklara sahip olmak" gibi faktörlerin, iş ve aile yaşamı dengesi ile kariyer doyumu arasındaki ilişkinin kurulmasındaki aracılık etkisinin, ilişkiyi zayıflattığı görülmüştür (Keeton vd.,2007: 953).

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Bu araştırmanın temel amacı, öğretmenlerin kariyer değerlerinin, tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisini incelemektir. "Kariyer değerleri, tükenmişlik düzeyi üzerinde etkili midir?" sorusu, araştırmanın temel problemidir.

2.2. Örneklem

Bu araştırma için gerekli veriler, Artvin ili, Hopa İlçesinde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren ilk ve ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerden elde edilmiştir.

Hopa'da faaliyet gösteren MEB'e bağlı 13 ilköğretim ve 6 ortaöğretim okulu mevcuttur. Bu okullarda görev yapan öğretmen sayısı ise 444'tür. Örneklem, "Kolayda Örnekleme Tekniği" kullanılarak belirlenmiştir. Toplam 187 öğretmene ulaşılmıştır. Katılımcılardan, geri dönen anketlerden 33'ü değerlemeye uygun bulunmamış, 154 anket ise değerlemeye uygun bulunarak analize tabi tutulmuştur.

2.3. Ölçekler

İlgili verilerin elde edilmesinde anket formu kullanılmıştır. Araştırmacının bizzat kendisi tarafından, örneklemi oluşturan öğretmenlere konu hakkında gerekli açıklamalar yapılarak, ilgili anket formunu nasıl doldurmaları gerektiği açıklanmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik değişkenlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde tükenmişlik ölçeğine ilişkin ifadeler, üçüncü bölümde ise kariyer değerleri ölçeğine bağlı ifadeler yer almaktadır. Araştırmada "kariyer değerleri" bağımsız değişken, "tükenmişlik" ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini ölçmek amacıyla, "Tükenmişlik Ölçeği" olarak, Maslach tarafından geliştirilen ölçeğin uyarlanmış biçimi kullanılmıştır (Maslach ve Jackson, 1981: 102-103). Tükenmişliğin 3 boyutuna (Duygusal tükenme, Duyarsızlaşma, azalan kişisel başarı) ilişkin 22 ifadeye yer verilmiştir. Her bir ifade; 1= Kesinlikle katılıyorum ve 5= Kesinlikle katılmıyorum, arasında derecelere sahip, 5'li Likert ölçeği ile ölçülmüştür. Öğretmenlerin sahip oldukları kariyer değerlerini öğrenmek amacıyla Schein tarafından geliştirilen "Kariyer Değerleri Ölçeği" kullanılmıştır (Schein, 1990b: 4-6). İlgili anket 8 kariyer değerine (Güvenlik, Otonomi/özerklik, Teknik/fonksiyonel beceri, Girişimci yaratıcılık, Genel yönetim becerileri, Hizmet/bir amaca bağlanmışlık, Saf meydan okuma, Yaşam tarzı) ilişkin toplam 40 ifadeyi içermektedir. Her bir ifade; 1= Kesinlikle katılıyorum ve 5= Kesinlikle katılmıyorum, arasında derecelere sahip 5'li Likert ölçeği ile ölçülmüştür.

2.4. Analiz Yöntemi

Anket formu yardımı ile elde edilen veriler SPSS 20 istatistiksel veri analizi paket programı ile analiz edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde, bağımsız t testi, anova testi, korelasyon ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır.

3. Bulgular

Tablo 1'den de görüldüğü üzere örneklemi oluşturan katılımcıların % 51,9'u kadın, % 48,1'i erkektir. Katılımcıların 37,7'si 26-30 yaş aralığında, % 88,3'ü ise lisans mezunudur. Katılımcıların % 61,7'si evli, % 38,3'ü ise bekardır. Şu an çalıştığı okulda 1-4 yıl arası görev yapan katılımcılar % 75,3 oranıyla en yüksek grubu temsil etmektedirler.

Tablo 1: Demografik Değişkenlere İlişkin İstatistikler

		f	%			f	%
Cinsiyet	Kadın	80	51,9	**Kurumda geçen süre**	1-4 yıl arası	116	75,3
	Erkek	74	48,1		5-8 yıl arası	20	13
Yaş	21-25	18	11,7		9-12 yıl arası	8	5,2
	26-30	58	37,7		13-16 yıl arası	9	5,8
	31-35	29	18,8		17 yıl ve üzeri	1	0,7
	36-40	22	14,3	**Meslekte geçen süre**	1-4 yıl	62	40,3
	41-45	17	11		5-8 yıl	28	18,2
	46-50	7	4,5		9-12 yıl	18	11,7
	51-55	3	2		13-16 yıl	18	11,7
Eğitim durumu	Enstitü	1	0,7		17-20 yıl	19	12,3
	Önlisans	4	2,6		21-24 yıl	4	2,6
	Lisans	136	88,3		25 ve	5	3,2

UMTEB

					üzeri		
	Yüksek Lisans	13	8,4		1. görev yeri	45	29,2
	Doktora	-	-		2. görev yeri	45	29,2
Eğitim kurumu	İlkokul	31	20,1		3. görev yeri	22	14,3
	Ortaokul	45	29,2	**Kaçıncı**	4. görev yeri	25	16,2
	Lise	78	50,7	**görev yeri**	5. görev yeri	11	7,1
Göreviniz	Müdür	5	3,2		6. görev yeri	3	2
	Müdür Yardımcısı	10	6,5		7. görev yeri	1	0,7
	Sınıf Öğretmeni	28	18,2		8. görev yeri	2	1,3
	Branş Öğretmeni	111	72,1	**Medeni Durum**	Evli	95	61,7
					Bekar	59	38,3

Katılımcıların % 40,3'ü mesleğinde 1-4 yıl arası görev yapanları temsil etmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun şu anda ilk (%29,2) ve 2. (%29,2) görev yerinde çalışan öğretmenlerden oluştukları görülmektedir.

3.1. Faktör Analizine ve Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

3.1.1.Tükenmişlik Ölçeği İçin Faktör ve Güvenirlik Analizi

22 ifadeden oluşan tükenmişlik ölçeği, faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör yükü 0.50'nin altında olan 10 ifade faktör analizinden çıkarılarak tekrar faktör analizine tabi tutulmuştur. Yapılan keşifsel faktör analizi sonucu, bu ölçeğin 3 faktörden oluştuğunu doğrulamaktadır. Faktör yüklerine bakıldığında 0,904 ile 0,691 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin güvenilirliğini analiz etmek için içsel tutarlılık ölçütü olan Cronbach α katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin tümü ve her bir faktör için Cronbach α katsayısı hesaplanmıştır. Tükenmişlik ölçeğinin tümü ve faktörler düzeyinde Cronbach α > 0,60 olarak bulunmuştur. Duygusal tükenmişlik boyutunun ortalaması (2,95); duyarsızlaşma boyutunun ortalaması (3,48); Azalan kişisel başarı boyutunun ortalaması (3,74) olarak bulunmuştur.

3.1.1.Kariyer Değerleri Ölçeği İçin Faktör ve Güvenilirlik Analizi

Orjinal olarak 40 ifadeden oluşan kariyer değerleri ölçeği, faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör yükü 0.50'nin altında olan 2 ifade faktör analizinden çıkarılarak tekrar faktör analizine tabi tutulmuştur. Yapılan keşifsel faktör analizi, bu ölçeğin 8 faktörden oluştuğunu doğrulamaktadır. Faktör yüklerine bakıldığında 0,920 ile 0,626 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin güvenilirliğini analiz etmek için içsel tutarlılık ölçütü olan Cronbach α katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin tümü ve her bir faktör için Cronbach α katsayısı hesaplanmıştır. Kariyer değerleri ölçeğinin tümü ve faktörler düzeyinde Cronbach α > 0,60 olarak bulunmuştur. Kariyer değerlerinin alt boyutlarının ortalamaları; Teknik/fonksiyonel beceri (2,23), genel yönetim becerileri (3,45), Otonomi/özerklik (2,72), Güvenlik (2,35), Girişimci yaratıcılık (1,80), Hizmet/bir amaca bağlanmışlık (2,35), Saf meydan okuma (2,53), Yaşam tarzı (1,94) olarak bulunmuştur.

3.2. Demografik Değişkenlerle İlişkili Bağımsız T Testleri ve Anova Testleri

3.2.1.Yaş Değişkenine İlişkin Anova Testi

Örneklemin yaş değişkenine bağlı olarak, duygusal tükenme, duyarsızlaşma, azalan kişisel başarı, boyutları açısından farklılık gösterip göstermedikleri ANOVA analiziyle incelenmiştir.

ANOVA analizi sonuçlarına göre, duygusal tükenme (*Fduygusal tükenme (*6,147)=1,84, *p*=0,09), duyarsızlaşma (*Fduyarsızlaşma* (6,147)=0,791, *p*= 0,578) ve azalan kişisel başarı boyutlarında (*Fazalankişiselbaşarı* (6,147)=0,837, *p*= 0,543) yaş bağımsız değişkenine göre, anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

3.2.2.Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bağımsız T Testi

Örneklemin cinsiyet değişkenine göre, tükenmişlik boyutları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği bağımsız t testi ile incelenmiş ve duygusal tükenme boyutu ile azalan kişisel başarı boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık (p<0,05) olduğu görülmüştür. Test sonucunda kadınların, erkeklere göre daha yüksek oranda duygusal tükenme (2,72) ve daha yüksek oranda azalan kişisel başarı duygusuna (3,62) sahip oldukları görülmüştür. Elde edilen sonuçlar tablo 2'deki gibidir.

3.2.3.Görev Değişkenine İlişkin Anova Testi

Örneklemin kurumlarındaki görevlerine bağlı biçimde, duygusal tükenme, duyarsızlaşma, azalan kişisel başarı, boyutları açısından farklılık gösterip göstermedikleri ANOVA analiziyle incelenmiştir. ANOVA analizi sonuçlarına göre, duygusal tükenme (*Fduygusal tükenme(*2,151)=0,089, *p*=0,914), duyarsızlaşma (*Fduyarsızlaşma*(2,151)=0,038, *p*=0,963) ve azalan kişisel başarı boyutlarında (*Fazalankişiselbaşarı*(2,151)=3,022, *p*=0,062) çalışılan eğitim kurumundaki görev bağımsız değişkenine göre, anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

Tablo 2: Cinsiyete ilişkin bağımsız t testi analizi

	Cinsiyet	n	Ort.	s.s.	t	Df	P (sig.)
Duygusal Tükenme	Kadın	80	2,72	1,09	-2,75	152	,007
	Erkek	74	3,20	1,08			
Duyarsızlaşma	Kadın	80	3,45	1,07	-,452	152	,652
	Erkek	74	3,52	0,89			
Azalan Kişisel Başarı	Kadın	80	3,62	0,58	-2,62	152	,010
	Erkek	74	3,86	0,55			

3.3.Tükenmişlik ve Kariyer Değerleri İlişkisine İlişkin Bulgular

3.3.1.Korelasyon Analizi

Değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda, yaşam tarzı değerinin, hem duygusal tükenmişlik ile hem de azalan kişisel başarı ile 0,05 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Güvenlik değeri ise sadece duygusal tükenme değişkeni ile 0,05 anlamlılık düzeyinde, pozitif yönde ilişkili olarak bulunmuştur. Korelasyon analizine ilişkin sonuçlar tablo 3'deki gibidir.

Tablo 3: Değişkenler arasındaki korelasyonlar

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.Teknik ya da fonk. bec.	1										
2.Genel yönetim bec.	-,192*	1									
3.Otonomi	,046	,116	1								
4.Güvenlik	,034	,001	,140	1							
5.Girişimci yaratıcılık	,268**	,067	,136	-,005	1						
6.Hizmet	,327**	-,037	,112	,210**	,402**	1					
7.Saf meydan okuma	,300**	,048	,153	,206*	,121	,411**	1				
8. Yaşam tarzı	,215**	-,186*	-,036	,054	,132	,219**	,068	1			
9.Duygusal tükenme	-,130	-,082	,045	**,163***	-,057	-,056	-,070	**-,165***	1		
10.Duyarsızlaşma	,028	,011	,131	,036	-,065	,032	,082	-,074	,281**	1	
11.Azalan kişisel başarı	,036	-,075	-,078	,105	-,114	-,020	,001	**-,152***	,334**	,179*	1

*. Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır. **. Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

3.3.2.Regresyon Analizi

Kariyer değerlerinin, tükenmişlik üzerindeki etkilerini görmek amacıyla, basit regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan bulgular tablo 4' deki gibi verilmektedir. Duygusal tükenme bağımlı değişkeni üzerinde etkili olan kariyer değerlerini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizlerinde, sadece güvenlik değeri (F= 4,167 ,

p<.05) ve yaşam tarzı değerinin (F= 4,237, p<.05) istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Güvenlik değeri ve yaşam tarzı değerinin ikisi de duygusal tükenmedeki değişkenliği yaklaşık % 2 oranında açıklamaktadır. Güvenlik değeri istatistiksel olarak pozitif yönde (0,163) ve anlamlı (p<.05) bir etkileme gücüne sahipken, yaşam tarzı değeri istatistiksel olarak negatif yönde (- 0,165) ve anlamlı (p<.05) bir etkileme gücüne sahiptir.

Duyarsızlaşma bağımlı değişkeni üzerinde etkili olan kariyer değerlerini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizlerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Azalan kişisel başarı bağımlı değişkeni üzerinde etkili olan kariyer değerlerini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizlerinde, sadece yaşam tarzı değerinin (F= 3,595 , p<.05) istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Yaşam tarzı değeri, duygusal tükenmedeki değişkenliği yaklaşık % 2 oranında açıklamaktadır. Yaşam tarzı değeri istatistiksel olarak negatif yönde (-0,152) ve anlamlı (p<.05) bir etkileme gücüne sahiptir.

Tablo 4: Anlamlı çıkan regresyon analizi sonuçları

Bağımsız Değişken	**Bağımlı Değişken**	**R2**	**Adj. R2**	**F**	**B**	**SE**	**t**	**ß**	**P(sig)**
Güvenlik	Duygusal Tük.	,027	**,020**	**4,167***	,195	,096	2,041	**,163***	**,043**
Yaşam tarzı	Duygusal Tük.	,027	**,021**	**4,237***	-,363	,176	-2,058	**-,165***	**,041**
Yaşam tarzı	Az. Kiş. Başarı	,023	**,017**	**3,595***	-,175	,092	-1,896	**-,152***	**,049**
***p < .05 **p < .01 ***p < ,001									

Sonuçlar

Mesleki yaşam içerisindeki tüm bireyler birbirlerinden farklılık gösterebilen bir takım değerlere sahiptirler. Sahip oldukları değerlerin meslekleriyle uyumlu olması ise; onların adaptasyon düzeylerini, iş tatminlerini ve karşılaştıkları mesleki zorluklarla mücadele

güçlerini de etkilemektedir. Araştırma analizi sonucunda öğretmenlerin sahip oldukları baskın kariyer değerlerinin girişimci yaratıcılık (ort. 1.80) ve yaşam tarzı (ort. 1.94) değerleri olduğu görülmektedir. Girişimci yaratıcılık değeri öğretmenlerin mesleklerinde, yaratıcılıklarını kullanma serbestliğini arzuladıklarını ve böylelikle daha anlamlı sonuçlar elde edebileceklerine ilişkin inançlarının varlığını göstermektedir. Yaşam tarzı değeri ise öğretmenlerin iş yaşamı ve aile yaşamı arasındaki dengeyi sağlama arzusunda olduklarını göstermektedir.

Teknik fonksiyonel beceri değerinin (2,23), güvenlik değerinin (2,35) ve hizmet /bir amaca bağlanmışlık değerinin (2,35) ortalaması yüksek çıkan diğer değerler olduğu görülmektedir. Özellikle çerçevesi belli ve uzmanlığa sahip oldukları bir işi yapıyor olmanın, devlet memurluğu sebebiyle iş güvencesine sahip olmanın ve öğretmenlik mesleğinin her şeyin ötesinde bir ideali temsil etmesinin öğretmenler önemli olduğu değerlemesini yapmak yanlış olmayacaktır.

Öğretmenlerin genel yönetim becerisi değeri (3,45) oldukça düşük olarak bulunmuştur. Bu durum bir okuldaki yöneticilik pozisyonu ile yönetsel görevi olmayan bir öğretmen olarak çalışmanın öğretmenler açısından anlamlı bir farklılık içermediği (ast üst ilişkilerinin katı olmaması, fayda ve maliyet analizi sonuçlarının yeterince anlamlı bulunmaması açısından yöneticiliğin tercih edilmemesi, yöneticiliğin iş yaşamı dışında zaman ayırma gerekliliği v.b.) şeklinde değerlendirilebilir.

Yaş ve görev değişkenine bağlı olarak yapılan anova analizlerinin sonucu anlamlı çıkmamıştır. Cinsiyet değişkenine bağlı olarak yapılan t testi sonucunda ise kadın öğretmenlerin duygusal tükenme düzeyleri erkek öğretmenlere göre daha yüksek çıkmıştır. Aşırı iş yükü ve kişisel çatışmalar literatürde duygusal tükenmenin en önemli nedenleri olarak verilmektedir. Kadın öğretmenlerin, cinsiyete has (fizyolojik v.b.) bir takım özellikleri, ev hayatındaki sorumluluklarının (gündelik işler, çocuk bakımı v.b.) erkeklere göre fazla oluşu ilk akla gelen rasyonel nedenlerdir. Ancak bu durum derinlemesine bir analizi gerektirmektedir.

Korelasyon analizi sonucunda güvenlik değeri, duygusal tükenme ile pozitif yönlü bir ilişkiye sahip; yaşam tarzı değeri ise duygusal tükenme ve azalan kişisel başarı boyutları ile negatif yönlü bir ilişkiye sahip olarak bulunmuştur. Güvenlik değeri arttıkça duygusal

tükenme düzeyi de artmaktadır. Bu durum, yüksek iş güvenliği arzusuna sahip öğretmenlerin, yaşadıkları mesleki olumsuzluklara karşı daha duyarlı oldukları ve onları rahatsız etmesine rağmen, işlerini kaybetmeme düşüncesiyle, bu duruma daha katlanır oldukları şeklinde değerlendirilebilir.

İş ile aile yaşamı arasında denge kurma olarak da ifade edilen yaşam tarzı değeri arttıkça duygusal tükenme azalmaktadır. Öğretmenlik mesleğinin, iş ile aile yaşamı arasında bir denge sağlamaya imkan tanıyan bir meslek olarak algılanmasının, duygusal tükenmeyi doğuran unsurların (iş yükü, kişisel çatışmalar v.b.) görmezden gelinmesini sağlaması muhtemeldir. Ayrıca mesleğe dair olumsuzluk algılamasının azlığı ya da yokluğunun da bu sonucun ortaya çıkmasına neden olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Yaşam tarzı değeri arttıkça, kişisel başarısızlık duygusu giderek azalmaktadır. Bu durum, çeşitli nedenlerle ilişkilendirilebilir. İş ile aile yaşamı arasındaki denge kurma değerine sahip bireylerin, çeşitli sebeplerle (öğretmenlik mesleğinin içinde kariyer aşamalarının başka mesleklere göre daha az oluşu, mesleğin doğasının rutin olması ve gelişime yönelik bir zorlama içermemesi v.b.), mesleğe ilişkin asgari gerekleri yerine getirmenin yeterli olduğu düşüncesini benimsemeleri, ya da mesleki anlamda ilerleme konusunda diğer öğretmenlere kıyasla daha fazla zorluk algılamaları, muhtemel nedenlerin başında gelmektedir.

Bireysel değerlerin, tükenmişlik üzerindeki değişimi açıklama da tek başına yeterli olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bireysel değerlerin yanı sıra, bir çok içsel ve dışsal etken (örgütsel, yönetsel v.b.) tükenmişlik üzerinde etkileme gücüne sahiptir ve eş anlı olarak bireyler bütün bu değişkenlerin etkisi altındadır. Bu değişkenlerin sayısı ve karşılaşılma sıklığı ise değişkenlik arz etmektedir. Bu yönüyle, yapılan araştırma bir sınırlılık içermektedir ve gerek araştırma bulgularının daha da netleştirilmesi gerekse, diğer faktörlerin etkileme gücünü anlamak açısından daha derin bir analize gereksinim duymaktadır.

Kaynakça

Borkowski, N. (2009). *Organizational Behavior, Theory, and Design in Health Care*, Second Edition, London: Jones and Barlett Learning Publishers.

Brenninkmeyer, V., Van Yperen, N. W., ve Buunk, B. P. (2001). Burnout and depression are not identical twins: Is decline of superiority a distinguishing feature?. *Personality and Individual Differences*, 30 (5), 873-880.

Cherniss, C. (1980). *Professional Burnout in Human Service Organizations*. New York: Praeger.

Edmonson, S. ve Thompson, D. (2002). Burnout Among Special Educators: A Meta-Analysis. Editör Gordon S. GATES ve Mimi WOLVERTON, *Toward Wellness: Prevention, Coping, and Stress* (pp.159-177). Information Age Publishing, Inc.

Fish, T. (December 2008). Burnout of Direct Care Staff and Leadership Practices in Residential Treatment Centers for Children and Adolescents. Doctorate Thesis, George Washington University.

Freudenberger,H.J.(1974). Staff Burnout. *Journal of Social Issues*, 30 (1), 159-165.

Gold, Y. ve Roth, R. A. (1993). *Teachers Managing Stress and Preventing Burnout: The Professional Health Solution*. London: Falmer Press.

Golembiewski, R. T. ve Boudreau, R. (1991). Healtcare professional attend thyself: the epidemiology of burnout in several settings. *International Journal of Public Administration*, 14 (1), 43-57.

Goodman, J. (2011). Toward a Holistic View: Decision-Making, Postmodern, and Emerging Theories. Editör David CAPUZZI and Mark D. STAUFFER, *Career counselling: Foundations, Perspectives, and Applications* (pp 81-111), New York: Taylor & Francis.

Greenhaus, J. H., Callanan, G. A., ve Godshalk, V. M. (2010). *Career Management*. SAGE Publications.

Hall, D. T. (2002). Careers in and out of organizations, SAGE Publications.

Hallsten, L. (1993). Burning out: a framework. Editör W.B. Schaufeli, C. Maslach and T. Marek, *Professional Burnout: Recent Developments in Theory and Research* (pp 95-112). Washington, DC: Taylor&Francis.

Keeton, K., Fenner, D. E., Johnson,T. R.B., ve Hayward, R. A., (2007). Predictors of Physician Career Satisfaction, Work-Life Balance, and Burnout. *Obstetrics and Gynecology*, 109 (4), 949-955.

Kumar, S., Hatcher, S., ve Huggard, P. (2005). Burnout in Psychiatrists: An Etiological Model. *The International Journal of Psychiatry in Medicine*, 35 (4), 405-416.

Maslach, C., ve Goldberg, J. (1998). Prevention of Burnout: New Perspectives. *Applied & Preventive Psychology*, 7 (1), 63-78.

Maslach, C., ve Jackson, S. E. (1981). The Measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2 (2), 99-113.

Maslach, C., Schaufeli, W. B., ve Leiter, M. P. (2001). Job Burnout. *Annual Review Psychology*, 52 (1), 397-422.

Oddenino, K. (1995). *Depression: Our Normal Transitional Emotions*, Joy Publications.

Pines, A. M., ve Aronson, E. (1988). *Career burnout: Causes and Cures*. New York, NY, US: Free Press.

Pines, A. M. (1996). *Couple Burnout: Causes and Cures*, London: Taylor & Francis.

Pines, A. M. (2002). Teacher Burnout:A Psychodynamic existential perspective. *Teacher and Teaching: Theory and Practice*, 8 (2), 121-140.

Ross, C. M., Beggs B. A.,ve Young, S. J. (2011). *Mastering the Job Search Process in Recreation and Leisure Services*, Jones and Barlett Publishers.

Schaufeli W. B. ve Buunk, B. P. (2003). Burnout: An Overview of 25 Years of Research and Theorizing. Editör Marc J. SCHABRACQ, Jacques A. M. WINNUBST, Cary L. COOPER, *The Handbook of Work and Health Psychology* (pp 383-429). 2nd Ed, John Wiley & Sons Ltd.

Schein, E. H. (1990a). Career Stress in Changing Times. *Prevention in Human Services*, 8 (1), 251-261.

Schein, E. H. (1990b). *Career Anchors: Discovering Your Real Values*, USA: A Wiley Company, Jossey-Bass/Pfeiffer,

Schein, Edgar (2006). *Career Anchors Participants Workbook*, Third Edition,.John Wiley & Sons Inc.

Shanafelt, T. D., West, C. P., Sloan, J. A., Novotny, P. J., Poland, Greg A., Menaker, R., Rummans, T. A., ve Dyrbye, L. N. (2009). *Career Fit and Burnout Among Academic Faculty. Archives of Internal Medicine*, 169 (10), 990-995.

Shanafelt, T. D., Boone, S., TAN, L., Dyrbye, L. N., Sotile, W., Satele, D., West, C.P., Sloan, J., ve Oreskovich, M. R. (2012). Burnout and Satisfaction With Work-Life Balance Among US Physicians Relative to the General US Population. *Archives of Internal Medicine*, 172 (18), 1377-1385.

Swain, S. (2013). *Applied Psychology: India Specific and Cross-cultural Perspectives.* New Vishal Publications.

Wasik, B. H. ve Bryant, D. M. (2001). *Home Visiting: Procedures for Helping Families*, 2nd ed. SAGE Publications.

Wright, H. N. (2012). *Winning over your emotions*, Harvest House Publishers.

UMTEB

KURUCU MECLİS KAVRAMI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Adil ŞAHİN*

Özet

Anayasa hukukunun genel teorisinde, anayasalar, "kurucu meclis" tarafından yapılır. Sözü edilen bu kurucu meclisler, "anayasa yapımı için toplum tarafından seçilmiş olan" kişilerden oluşur. 1808-2017 tarihsel aralığında, Türkiye'de yapılmış olan anayasal belgelerden ve anayasalardan ise sadece ikisi (1961 ve 1982 Anayasaları) "kurucu meclis" tarafından hazırlanmıştır. Fakat anılan bu iki anayasa da (1961 ve 1982 Anayasaları), aslında, anayasa hukukunun genel teorisi bağlamında, gerçek anlamda birer "kurucu meclis" ürünü değildirler. İşbu bildiride, Türkiye'de, gerçek anlamda kurucu meclisler tarafından yapılmayan anayasaların, kim ya da kimler tarafından biçimlendirildiği sorunsalı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa hukuku, kurucu meclis, Türkiye'de kurucu meclis.

THE CONCEPT OF CONSTITUENT ASSEMBLY AND THE CASE OF TURKEY

Abstract

In the general theory of constitutional law, constitutions are made by the constituent assembly. These constituent assemblies are made up of people who are "chosen by the society for constitutional construction". In the historical period of 1808-2017, constitutional documents and constitutions made in Turkey only two that of the constitutions (1961 and 1982 Constitutions) were prepared by the "constituent assembly" in Turkey. But these two aforementioned constitutions (the Constitutions of 1961 and 1982) are not, in fact, in the context of the general theory of constitutional law, in a real sense, a product of "constituent assembly". This study will be focused on the problem of "Who did the constitutions that not made by the in a real sense Constituent Assemblies", in Turkey?

Keywords: Constitutional law, constituent assembly, constituent assembly in Turkey.

* Doçent Doktor, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, adilsahin@ktu.edu.tr

GİRİŞ

Devletin organlarının (yasama organının, yürütme organının ve de yargı organının) yetkilerini ve de bireylerin haklarını ve özgürlüklerini düzenleyen hukuk metinleri olan anayasalar, aynı zamanda, toplumsal yaşamın hukuki alt yapısını da oluşturmaktadırlar. Toplumdaki bütün düşünsel/davranışsal farklılıkların bir arada olabilmesinin zeminini ise demokratik usulde işletilen bir anayasa yapımı sürecinde bulabilmekteyiz.

Şayet anayasalar toplumun temsilcileri tarafından yapılır ve de nihai olarak bir de halkoylamasına sunulurlar ise yani anayasa yapımı sürecinde toplum ve toplumun talepleri dikkate alınırsa, demokratik eksende bir hukuk metni oluşturulabilir.

Esasında, bireylerin haklarını ve özgürlüklerini korumak amacıyla hazırlanan ve de ilan edilen anayasaları, demokratik olsun diye, toplumun yararı ön planda tutularak imal edilebilsinler diye, "kurucu meclisler" üretmektedir. Anayasa yapmak üzere toplum tarafından seçilmiş olan kişilerden oluşan meclise, kurucu meclis diyoruz.

Bu çalışmada üzerinde durulan sorun ise, Türkiye'deki hiçbir anayasal belgenin ve de anayasanın, aslında, bir kurucu meclis tarafından üretilmemiş olmasıdır. Değişik bir takdim tarzıyla sunarsak, Türkiye'de anayasalar, toplumun talepleri dikkate alınarak hazırlanmış değildirler. Türkiye'de anayasalar yönetenler tarafından yapılmış; ve de anayasalarda korunan temel değer de daima devlet olmuştur. Anılan durum da, Türkiye'de, bitip-tükenmek bilmeyen "anayasal özgürlüklerin noksanlığı" problemini gündemden düşürmemektedir. Bahsi geçen sorunun çözümü ise, anayasa yapımı sürecinde toplumun taleplerinin öğrenilmesinden ve bu talepler ile uyumlu olan anayasal düzenlemeler yapılmasından geçmektedir.

I – KURUCU MECLİS KAVRAMI

A – MONOKRATİK USUL VE FERMAN ANAYASALAR

Anayasa yapmanın (yani asli kurucu iktidar yetkisi kullanmanın); monokratik ve demokratik olmak üzere, esasında, iki usulü[9] vardır. Monokratik usul ekseninde anayasa yapmak denilince ya ferman anayasalar ya da misak/sözleşme anayasalar anlatılmak istenir. Bir başka söyleyişle ferman anayasalar ve misak/sözleşme anayasalar, demokratik usulde yapılan anayasalar değildirler. Ferman anayasa, kralın (padişahın ya da hükümdarın) tek taraflı iradesiyle hazırlamış ve de ilan etmiş olduğu anayasadır; tek taraflı olarak ilan edildiği için yürürlükten kaldırılması da (ilga edilmesi de) o derecede kolaydır. Dolayısıyla ferman anayasaların uygulanabilme sürelerinin hukuki güvencesi yoktur; ya da kralın iradesine bağlıdır. 1814 Fransa Şartı, 1848 İtalyan Anayasası, 1911 Monako Anayasası ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 1876 Anayasası tipik birer ferman anayasa örneğidirler.

B – MONOKRATİK USUL VE MİSAK/SÖZLEŞME ANAYASALAR

Misak/sözleşme anayasalar ise kral ile karşısındakilerin (ya yerel ileri gelenler olur ya da bir parlamento olur) bir anlaşma, bir uzlaşma sonucu konsensusa varmalarıyla ilan edilen iki taraflı hukuki belgelerdir. Misak/sözleşme anayasaların yürürlükten kaldırılmaları, ferman anayasalarda olduğu gibi kolay değildir; çünkü iki taraflıdırlar ve her iki tarafın da "ilga" noktasında, aynı yönde irade beyan etmeleri gerekir. 1215 Magna Carta, 1689 Haklar Dilekçesi, 1830 Fransa Şartı, 1850 Prusya Anayasası ve Osmanlı İmparatorluğu'nda 1808 Senedi İttifak, tipik birer misak/sözleşme anayasa örneğidirler.

C – DEMOKRATİK USUL VE KURUCU MECLİS

Anayasa yapmanın demokratik usulleri denilince de, yaygınlıkla, ya kurucu meclis usulü ya da kurucu referandum usulü kastedilmektedir. Anayasa hukukunda kurucu meclis[10], "anayasa yapmak üzere toplum tarafından seçilen özel bir meclis" anlamına gelmektedir. Tanıma dikkat edersek, "toplum tarafından seçilmiş olmak" ve "anayasa yapmak amacıyla

[9] Özçelik, s. 199-212; Teziç, s. 151-156; Kaboğlu, s. 22-27; Gözler, 1998, s. 73-87; Gözler, 2011, s. 324-331.
[10] Özçelik, s. 207-208; Armağan, s. 11-12; Teziç, s. 152-153; Kaboğlu, s. 24; Waldhoff, s. 339; Gözler, 2011, s. 327-330.

seçilmiş olmak" şeklinde, iki unsur dikkat çekmektedir. Tersinden bakarsak, toplumun seçmediği kişilerden oluşan ya da anayasa yapmak amacıyla seçilmiş olmayan bir meclis, kurucu meclis değildir. Aslında, temsili demokratik sistemin anayasa yapımı usulüne uygulanmasıyla doğmuş olan kurucu meclislerin arkasında, "milli egemenlik teorisinin" olduğu iddia edilmektedir. Milli egemenlik teorisine göre egemenlik, millete aittir; bu yüzden de vatandaşların, egemenliği, bizzat kendilerinin kullanabilmesi mümkün değildir. Çünkü millet, bireylerden ayrı bir hukuki kişiliktir. Millet soyut olunca, millet adına irade beyanında bulunacak temsilcilere gereksinim duyulmaktadır. Anayasa yapımı söz konusu olunca da, bu temsilciler, kurucu meclis adıyla somutlaşmaktadır. Milli egemenlik teorisine göre anayasa, bir "sözleşme" değildir; milletin tek taraflı irade beyanıdır. Dolayısıyla, milli egemenlik teorisi ekseninde anayasalar kurucu meclisler tarafından yapılırlar ve "kanun tipi anayasa" olarak anılırlar.

Kurucu meclis usulü anayasa yapımı düşüncesi ve uygulaması ile ilk defa Amerikan kıtasında karşılaşılmıştır. Adına, Amerika Birleşik Devletleri'nde KONVANSİYON denilen kurucu meclisler, 1776'dan itibaren ayaklanan kolonilerin anayasalarının yapılmasında ilk kez yetkili olmuşlardır. ABD'nin 1787 tarihli federal anayasası da yine bir konvansiyon yani kurucu meclis ürünü olan hukuk metnidir. İlk defa ABD'de karşılaştığımız "toplumun seçtiği özel bir meclisin" anayasa yapma işlevine, Fransız Devrimi sonrası Fransa'da da rastlarız. Fakat Fransa'daki adlandırma "kurucu meclis" şeklinde olmuştur. Fransa'da 1791, 1848 ve 1875 tarihli Fransız anayasaları, kurucu meclis ürünü olan hukuk belgeleridirler.

Genellikle kendi çalışma yöntemlerini kendileri belirleyen kurucu meclisler, "bütün maddeleri yeni olan bir anayasa yapma" yetkisi kullandıkları için de, anayasa yapımı süreciyle ve anayasanın içeriğiyle ilgili olarak, önceki bir kural ile bağlı değildirler.

Fransız tipi ve de Amerikan tipi olmak üzere, kurucu meclisin iki farklı türünün olduğunu söyleyebiliriz. Fransız tipi kurucu meclis hem anayasayı yapmış, hem de olağan bir yasama organı gibi kanun koyma faaliyetini yerine getirmiştir. Amerikan tipi kurucu meclis ise, sadece anayasa yapma işlevini kullanmış, olağan bir yasama organının kanun koyma yetkisini üzerine almamıştır.

Geçici meclis niteliği taşıyan kurucu meclisler, anayasanın hazırlanması ve kabul edilmesiyle birlikte, yetkilerini kaybederler ve dağılırlar. Millet adına irade açıklayan kurucu meclisin iradesi de, hukuken, milletin iradesi olarak kabul edildiği için, aldığı kararların geçerli olabilmesi, halkın onayına muhtaç değildir.

D – DEMOKRATİK USUL VE KURUCU REFERANDUM USULÜ

Anayasa yapmanın demokratik usullerinden ikincisi ise, kurucu referandum yönteminin kullanılmasıdır. Kurucu referandum usulünde, önce, yine bir kurucu meclis oluşturulur; sonra bu kurucu meclisin hazırladığı anayasa tasarısı referanduma sunularak, halkın iradesinin tecellisi beklenir. Kurucu referandum usulü, kurucu meclis usulünün demokratikliğinden kuşku duyulmasıyla ve kurucu meclis usulünün eleştirilmesiyle uygulanmaya başlanmış olan bir anayasa yapma yöntemidir. Böylelikle halk, kurucu egemenliğini, bizzat kullanmış olmaktadır. Türkiye'de 1961 ve 1982 anayasaları kurucu referandum usulü ekseninde ilan edilmişlerdir.

Kurucu referandum usulü, halk egemenliği teorisine dayanır. Anılan bu teoriye göre, egemenlik halka aittir; halk ise somut olarak, belli bir zamanda toplumu oluşturan vatandaşlardan müteşekkildir. Dolayısıyla, anayasa yapma yetkisi de, bireylerden oluşan topluma aittir. Bu durumda toplum, anayasayı, ya doğrudan demokrasi ya da yarı-doğrudan demokrasi yöntemleriyle yapacaktır. Doğrudan demokrasi teknik olarak mümkün olmadığı için de, geriye kalan ve uygulanması gereken yöntem ise referandum usulüdür. J. J. Rousseau'nun sosyal sözleşme teorisinden kaynaklanmış olan halk egemenliği teorisine göre yapılan anayasa ise, bir "sözleşme" mahiyetinde olacaktır.

II – TÜRKİYE'DE ANAYASA YAPIMI VE KURUCU MECLİS

A - DEVLET VE YEREL İLERİ GELENLER

Osmanlı İmparatorluğunda otoriteyi sağlayamayan başkent (İstanbul), yerel ileri gelenlerin desteğinin sağlanması ve en azından yerel ileri gelenlerden kaynaklanan karışıklıkların önlenmesi için İstanbul'da bir toplantı yapmıştır. Sonuçta devletin yetkilileri

(yirmiden fazla kişi) ile yerel ileri gelenler (dört kişi) arasında 1808 tarihinde Senedi İttifak[11] olarak anılan bir uzlaşma belgesi imzalanmıştır. Senedi İttifak ile amaçlanan esas olarak devleti kuvvetlendirmek, devleti kurtarmaktır. Devleti kuvvetlendirmenin yöntemi de merkezi iktidarın güçlendirilmesi olarak somutlaşmıştır. Toplantıda, merkezi iktidarın yetkilileri ile yerel ileri gelenler, güçlü bir devlete ihtiyaç duydukları noktasında ve güçlü bir devlet modeli için de askerlerin sayısının artırılması gereği konusunda uzlaşmışlardır.

Senedi İttifak, Padişah olarak II. Mahmut, sadrazam olarak da Alemdar Mustafa Paşa'nın döneminde ve etkinliğinde hazırlanmış ve ilan edilmiştir.

B - DEVLETİN MENFAATİ VE BÜROKRASİ

1839 tarihinde, Padişah Abdülmecit ve hariciye nazırı Mustafa Reşit Paşa döneminde ilan edilmiş olan Gülhane Fermanı[12], devletin iktidarının kuvvetlendirilmesine yani yine devleti kurtarmaya özgüdür. Devleti kurtarmak için yeni kanunların hazırlanması gerektiğinin vurgulandığı Gülhane Fermanı'nda, ek olarak, devleti korumak için askere alma konusunun bir düzene kavuşturulması gereğinin altı çizilmektedir.

Gülhane Fermanı'nı Padişah adına kaleme almış olan Mustafa Reşit Paşa'da, güçlü bir devlet iktidarından yanadır; Mustafa Reşit Paşa için birincil derecede önemli olan değer "devletin menfaati"dir. Mustafa Reşit Paşa'ya göre (Gülhane Fermanı'nda da belirtildiği üzere) devleti kurtarmanın yöntemi ise "bürokrasinin etkin kılınması" ve "devlet iktidarının bürokrasiye" devredilmesidir. Yani, şayet devlet iktidarı bürokrasiye devredilirse, devlet kurtarılabilecektir. Bürokrasinin sınırlı bir kesimi tarafından "devleti kurtarma amacıyla" ilan edilmiş olan Gülhane Fermanı, hukuki biçimi bakımından Padişahın tek taraflı bir işlemidir.

C - DEVLET VE GAYRİMÜSLİMLER

Padişah olarak Abdülmecit ve bürokrat olarak Âli Paşa'nın izlerini taşıyan ve 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı[13], dış baskılar sonucunda, özellikle gayrimüslimlere haklar

[11] Tanör, s. 17-20; Okandan, s. 57; Aldıkaçtı, s. 35-37; Akın, 1987, s. 299.
[12] Okandan, s. 85-93.
[13] Akın, 1983, s. 26; Berkes, s. 217-218; Okandan, s. 73; Kapani, s. 99.

ve özgürlükler tanınması yoluyla "devletin kurtarılmasına" özgüdür. Yani, amaç devleti kurtarmak; yöntem ise Müslüman olmayanlara hak ve özgürlükler tanımaktır.

Doğrudan Padişah Abdülmecit tarafından tek yanlı olarak ilan edilmiş olan Islahat Fermanı'nın hazırlanmasında ve ilan edilmesinde, toplumdan kaynaklanan bir girişim söz konusu değildir.

D - DEVLET VE GENEL YARAR

Padişah Abdülaziz ve Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın imzasını taşıyan ve 1875 yılında hazırlanan Adalet Fermanı[14], dış baskıların bertaraf edilebilmesi ve devletin kurtarılması için ilan edilmiştir. Adalet Fermanı ile amaçlanan devletin korunmasıdır; devleti korumanın yöntemi ise dış baskıları bertaraf etme kaygısıyla, gayrimüslimlere haklar ve özgürlükler verilmesi olmuştur. Dolayısıyla Adalet Fermanı'nda özne gayrimüslimlerdir.

Hazırlanmasında ve ilan edilmesinde toplumdan kaynaklanan bir girişimin yer almadığı Adalet Fermanı'na göre, önde olması gereken birincil değer "genel yarar"dır. Bu yüzden de öncelikli olarak "devlet" güven içinde olmalıdır.

E - DEVLET VE BATI'LI ANLAMDA ANAYASA

1876 Anayasası[15], Padişah olarak II. Abdülhamit, yüksek dereceli memur olarak da Ahmet Mithat Paşa'nın izlerini taşır. 1876 Anayasası ile amaçlanan, devleti kurtarmaktır. Devlet iktidarını tahkim etme ve devleti kurtarmanın amaçlandığı 1876 Anayasası'nda, sözü edilen amacın yöntemi ise Batı'lı anlamda bir "anayasa" ilan edilmesi olmuştur. Tersinden ifade edersek, şayet ülkede bir "anayasa" ilan edilirse ve "meşrutiyet" uygulanmaya başlarsa; Padişahın yetkileri sınırlandırılmış olacak, böylece de kadim amaç olan devletin kurtarılması gerçekleştirilebilecektir.

1876 Anayasası; Padişahın tek taraflı bir işlemi ile ilan edilen bir ferman anayasadır. Dolayısıyla Osmanlı bürokratik kadrosu kendi varlık sebebini de koruyan ve de koruyacak olan devleti kurtarma amacını, aslında, 1876 Anayasası ile sürdürmüştür. Çünkü 1876

[14] Gözübüyük, 2000, s. 28-29; Karal, s. 80-81.
[15] Okandan, s. 116-117, 136-142 ve 233; Koçak, s. 77-82.

Anayasası'nın taslağını hazırlayanlar, bizzat Padişah tarafından belirlenmiş olan, yirmi sekiz kişilik yüksek dereceli memurlar topluluğundan oluşan bürokratik bir kadrodur.

F - HALKÇILIK PROGRAMI VE DEVLET

Mustafa Kemal'in Meclis Başkanı olarak Meclise sunduğu "Halkçılık Programı" temel alınarak hazırlanmış olan 1921 Anayasası[16], taslak olarak İcra Vekilleri Heyeti tarafından hazırlanmış, Mecliste Encümeni Mahsus adı verilen özel bir Komisyon tarafından incelenmiş ve yine Mecliste görüşülerek kabul edilmiştir.

1921 Anayasası'nın hazırlanışında "toplumun" doğrudan etkin olmadığını, referanduma sunulmadığını ve Mustafa Kemal'in (Halkçılık Programı) baz alınarak hazırlanmış olduğuna dikkat çekelim.

G - ASKER-SİVİL BÜROKRASİ VE DEVLET

11 Ağustos 1923'te toplanmış olan İkinci Meclis, Mustafa Kemal'e yakınlığı ile bilinen ve özellikle "asker-sivil bürokrasiden" teşekkül eden bir Meclistir. 1924 Anayasası[17], sözü edilen bu İkinci Meclis tarafından kabul edilmiştir.

1924 Anayasası'nın taslağı, İkinci Meclisteki "Anayasa Komisyonu" tarafından "kendiliğinden" hazırlanmıştır. Yani 1924 Anayasası'na ilişkin talep, ne toplumdan, ne de "doğrudan" total olarak Meclisten kaynaklanmıştır. O halde 1924 Anayasası'nın arkasında toplumsal bir girişim olmadığı gibi, 1924 Anayasası, bir kurucu meclis tarafından da hazırlanmış değildir.

H - MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ (ASKERİ DARBE) VE DEVLET

1961 Anayasası[18], 27 Mayıs 1960 tarihli askeri darbe erkini kimleyen "Milli Birlik Komitesi" tarafından oluşturulan "Kurucu Meclis" tarafından hazırlanmıştır. Fakat sözü edilen bu Kurucu Meclis, katılımcı bir usul ile belirlenmiş değildir; çünkü Kurucu Meclisin birinci kanadını MBK oluşturmaktadır ki, zaten MBK, askeri darbeyi yapanlar anlamına gelmektedir.

[16] Özbudun, 1992, bütün kitap; Gözübüyük, 1995, s. 40-41; Akın, 1983, s. 149; Berkes, s. 500-501.
[17] Çakan, s. 171; Tanör, 1995, s. 241-242.
[18] Tanör, 1994, s. 9-16; Özbudun, 2008, s. 37-38.

Kurucu Meclisin ikinci kanadını ise Temsilciler Meclisi oluşturmaktadır. Temsilciler Meclisinde de, yine MBK tarafından seçilen üyeler bulunduğu gibi; Demokrat Partili seçmeni temsil edenler, Temsilciler Meclisine hiç alınmamıştır. Parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi eğilimli kişilerden müteşekkil Temsilciler Meclisi, toplumun elit/aydın bir kesimini yansıtmaktadır. O halde, Kurucu Meclisin Temsilciler Meclisi kanadı Cumhuriyet Halk Partisi ağırlıklı iken; Kurucu Meclis, totalde, askeri darbe erki (MBK) ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani, 1961 Anayasası'na ilişkin girişim toplumdan kaynaklanmadığı gibi; 1961 Anayasası'nın hazırlanışında toplumun yüzde elliye yakın bir kesimi de (Demokrat Partili seçmen) temsil edilmemiştir. Bu yönü ile 1961 Anayasası, katılımcı bir yöntem temel alınarak toplumun tüm kesimlerinin temsilcilerini içeren bir Kurucu Meclis tarafından tasarımlanmış değildir.

I - MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ (ASKERİ DARBE) VE DEVLET

1982 Anayasası[19], 12 Eylül 1980 tarihli askeri darbeyi yapanlar tarafından hazırlanmıştır. 1982 Anayasası'nın hazırlanmasına ilişkin süreçte, anayasa yapılmasına ilişkin olan girişimi başlatan "toplum" değildir. Kendisi için Milli Güvenlik Konseyi yakıştırmasını benimsemiş olan askeri darbe iktidarı, askeri darbeyi "tarihi bir sorumluluk duygusu ile hareket ederek yaptığının" altını çizmektedir.

Hazırlanmasında ve de son şeklinin verilmesinde tek etkin güç olan Milli Güvenlik Konseyi, önce bir Kurucu Meclis oluşturmuş; sonrasında ise hazırlanan 1982 Anayasası referanduma sunulmuştur. Oluşturulan Kurucu Meclisin iki kanadı vardır. Birinci kanat, askeri darbe erkinin ta kendisi (Milli Güvenlik Konseyi) iken; ikinci kanat olan Danışma Meclisinde de yine üyeler doğrudan ve dolaylı olarak Milli Güvenlik Konseyi tarafından belirlenmişlerdir. Fakat 1982 Anayasası'nın metni üzerinde son rötuşu yapan, hatırlatalım ki, askeri darbe erki (Milli Güvenlik Konseyi) olmuştur. O halde 1982 Anayasası da, toplumun anayasası değildir; Milli Güvenlik Konseyinin Anayasasıdır.

[19] Tanör, 1994, s. 97-176; Özbudun, 2008, s. 53-73.

SONUÇ

Türkiye'de üretilen ve de uygulanan anayasaların kimler tarafından hazırlandığına ilişkin bir bakış açısı, bize, şu verileri sunmaktadır: Senedi İttifak, Padişah II. Mahmut ve sadrazam Alemdar Mustafa Paşa tarafından; Gülhane fermanı, Padişah Abdülmecit ve dönemin dış işleri yetkilisi olan Mustafa reşit Paşa tarafından; Islahat fermanı, Padişah Abdülmecit ve Ali Paşa tarafından; Adalet Fermanı, Padişah Abdülaziz ve sadrazam Mahmut Nedim Paşa tarafından; 1876 Anayasası, Padişah II. Abdülhamit ve sadrazam Ahmet Mithat Paşa tarafından; 1921 Anayasası, aslında, bizzat Mustafa kemal Paşa tarafından; 1924 Anayasası, Mustafa Kemal ve meclisteki bürokratik kadro tarafından; 1961 Anayasası, Milli Birlik Komitesi tarafından (yani askeri darbeyi yapanlar tarafından); nihayet 1982 Anayasası ise, Milli Güvenlik Konseyi tarafından (yani askeri darbeyi yapanlar tarafından) imal edilmiştir.

İşte tam da bu noktada, soru şudur: Türkiye'deki hangi anayasa, bir kurucu meclis tarafından hazırlanmıştır. Yanıt ise şöyledir: Hiçbirisi. 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası döneminde, bir kurucu meclis kavramı geçmiştir; fakat hemen belirtelim ki, her iki kurucu meclis de, anayasa hukukunda tanımı yapılan kurucu meclis değildirler. Anılan her iki anayasa yapımında ismi geçen kurucu meclis, tamamı toplum tarafından seçilen üyelerden müteşekkil değildir. Tam tersine, her iki kurucu meclisin de ağırlıklı kanadı, askeri darbeyi yapanlar (1961'de Milli Birlik Komitesi ve 1982'de Milli Güvenlik Konseyi) olmuştur.

Nihai tahlilde gözlemlenen, Türk anayasa hukuku tarihinde, demokratik usulle yapılan bir anayasa metninin olmadığıdır. Türkiye'de anayasalar, toplumun temsilcileri tarafından yapılmış değildirler. Anayasalar yapılırken, Türkiye'de, toplumun anayasal beklentileri merak edilmemiş, sorulmamış ve de alınmamıştır. Anılan durum da, Türkiye'de, anayasal düzlemde, otorite-özgürlük dengesinin özgürlük aleyhine ve dolayısıyla da otorite lehine olmasını ve bundan kaynaklanan toplumsal tartışmaların biteviye sürmesine neden olmaktadır. İşbu noktada yapılması gereken, anayasa yapımı sürecinde toplumun beklentilerinin alınması ve bu beklentilere uygun olarak dizayn edilmiş bir anayasa ile beklentilerin karşılanması ve bu şekilde toplumsal/hukuksal birlikteliğin sağlanması olmalıdır.

KAYNAKÇA

Akın, İ.F. (1987). **Kamu Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları.

Akın, İ.F. (1983). **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Aldıkaçtı, O. (1982). **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Armağan, S. (1979). **Türk Esas Teşkilat Hukuku**, İstanbul: İÜHFY.

Berkes, N. (2002). **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul: YKY.

Çakan, I. (1999). **Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis**, İstanbul: Çağdaş yayınları.

Gözler, K. (1998). **Kurucu İktidar**, Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözler, K. (2011). **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, 2 Cilt, Cilt: 1, Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözübüyük, A.Ş. (2000). **Yönetim Hukuku**, Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A.Ş. (1995). **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Ankara: Turhan Kitabevi.

Kaboğlu, İ.Ö. (2009). **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul: Legal Yayıncılık.

Kapani, M. (1993). **Kamu Hürriyetleri**, Ankara: Yetkin Yayınları.

Karal, E.Z. (1995). **Osmanlı Tarihi, Cilt: VII, Islahat Fermanı Devri (1861-1876),** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koçak, C. (2001). **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt: 1, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi**. *Osmanlı/Türk Siyasi Geleneğinde Modern Bir Toplum Yaratma Projesi Olarak Anayasanın Keşfi, Yeni Osmanlılar ve Birinci Meşrutiyet.* (pp. 72-82). İstanbul: İletişim Yayınları.

Okandan, R.G. (1977). **Amme Hukukumuzun Anahatları (Türkiye'nin Siyasi Gelişmesi), Birinci Kitap, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Yıkılışına Kadar,** İstanbul: İÜHFY.

Özbudun, E. (1992). **1921 Anayasası, Ankara:** Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi.

Özbudun, Ergun. (2008). **Türk Anayasa Hukuku,** Ankara: Yetkin Yayınları.

Özçelik, S. (1982). **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, 1. Cilt, İstanbul: İÜHFY.

Tanör, B. (1995). **Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789 – 1980)**, İstanbul: Der Yayınları.

Tanör, B. (1994). **İki Anayasa, 1961 ve 1982,** İstanbul: Beta Yayınları.

Teziç, E. (2005). **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları.

Waldhoff, C. (2014). **Anayasa Teorisi**. Editör: Otto Depenheuer-Christoph Grabenwarter. Çeviri Editörü: İlyas Doğan. *Anayasa Kanununun Meydana Gelişi* (pp.305-361). Ankara: Lale Yayıncılık.

UMTEB

KOZMOPOLİTAN DEMOKRASİ YAKLAŞIMININ DAYANDIĞI TEMEL İLKELER VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin BAL

Özet

Bugünkü modern ulus devlet yapısının temelleri Vestfalya Antlaşması ile atılmıştır. O tarihten beri, Ulus-devlet sosyal-siyasal örgütlenmenin temel birimi olarak işlev görmüştür. Bireyin devletle ilişkisi, "vatandaşlık" temelinde ulus-devletle ilişkilendirilmiş ve ona aidiyet esasına bağlanmıştır. Buna göre, vatandaş, bir ulus-devletin sınırları içinde yaşamakta olan bireyin, haklar ve yükümlülükler temelinde o devlete tabi olan kişidir. Ancak bugün, küreselleşme olgusu nedeniyle, ulus-devletin dramatik düşüşünden bahsedilmektedir. Ortaya çıkan yeni durumun gereklerini yerine getirecek yeni siyasal formasyonların gerekliliği vurgulanmaktadır. "Kozmokrasi" "global demokrasi", "kozmopolitan demokrasi", ve "ulus-ötesi demokrasi", önerilen modellerden sadece birkaçıdır. Bu bağlamda, vatandaşlığı da ulus-devlete göre değil, küresel ilişkilere göre tanımlamak gerektiği ileri sürülmektedir. Çünkü küreselleşmeden dolayı bugün yaşanmakta olan demografik mobilizasyon, vatandaşlığı ulus-devlet bağlamından kopartarak, 'küresel' ya da 'kozmopolitan' vatandaşlık tartışmalarını gündeme taşımıştır. Siyasal düşünceler tarihinde kozmopolitlikle ilgili iki yaklaşım vardır. Birincisi, Sofistlerin ve Stoacıların temsil ettiği klasik yaklaşımdır. İkincisi ise 18. Yüzyılda Aydınlanma hareketiyle birlikte gündeme gelen modern yaklaşımdır. Her iki yaklaşımın odağında, "dünya vatandaşlığı" fikri yer alır. Kozmopolitliği karakterize ettiği varsayılan bazı ilkeler vardır. Bunlar eşit değer ve saygınlık, aktif fail, kişisel sorumluluk, rıza, kolektif karar alma, kapsayıcılık, zarardan kaçınma ve sürdürülebilirlik gibi ilkelerdir. Bu çalışmada, kozmopolitçi anlayışın mevcut ve muhtemel etkileri, mezkur ilkelerin realizasyon imkan ve ihtimalleri bağlamında değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kozmopolitlik, Kozmopolit İlkeler, Vatandaşlık

BASIC PRINCIPLES OF COSMOPOLITAN DEMOCRACY APPROACH AND THEIR EVALUATION

Abstract

The foundations of today's modern nation-state structure were laid by the Treaty of Westphalia of 1648. Since then, the nation-state has functioned as the basic unit of social-political organization. The relation of the individual to the state is linked to the nation-state on the basis of "citizenship" and attached to the principle of belonging to it. According to this, a citizen is a person who is living in the borders of a nation-state and is subject to that state on the basis of rights and obligations. Today, however, due to the phenomenon of globalization, the dramatic decline of the nation-state is mentioned. It emphasizes the necessity of new political formations to fulfill the requirements of the emerging new situation. "Cosmocracy", "global democracy", "cosmopolitan democracy", and "transnational democracy" are just a few of the proposed models. In this context, it is suggested that citizenship should be defined not according to the nation-state but according to global relations. Because the demographic mobilizations that are happening today due to globalization have brought about the debate of 'global' or 'cosmopolitan' citizenship by breaking the citizenship from the context of the nation-state. There are two approaches related to cosmopolitanism in the history of political thought. The first is the classical approach represented by the Sophists and the Stoics. The second is the modern approach that comes to mind in the 18th century with the Enlightenment movement. Both approaches focus on the idea of "world citizenship". Cosmopolitanism has some principles that presumed to characterize it. These are principles like equal value and respect, active subject, personal responsibility, consent, collective decision making, inclusiveness, avoidance of harm and sustainability. In this study, the existing and probable effects of cosmopolitanism are subject to evaluation in the context of realization possibilities and probabilities of these mentioned principles.

Key Words: Globalism, Cosmopolitanism, Cosmopolitan Principles, Citizenship

1. Giriş

Son yıllarda, kozmopolitlik sosyal ve siyasal teoride en önemli ve en çok tartışılan kavramlardan biri haline geldi. Uzun bir tarihsel geçmişi olan bu kavramın günümüzde tekrar önem kazanması, bir takım gelişmelere bağlanabilir. Bunların arasında küreselleşmeyi ve

kültürlerarasıcılığı hızlandıran ve yoğunlaştıran süreçler, Westfalya dünya sistemine yükselen itirazlar, medeniyetler çatışması tezine alternatif arayışları, neo-liberal kapitalizmin hegemonyası, evrensel insan hakları söylemlerinin yaygınlığı ve küresel adaletsizliklerin her düzeyde (ekonomik, sosyal, siyasal) yeniden üretilmesi gibi gelişmeleri saymak mümkündür.

Bu çalışmada, ikinci başlık altında kozmopolitliğin anlam muhtevasına yer verilerek, kavramın tarihsel bağlam içerisinde bir açıklaması yapılacaktır. Bu çerçevede kozmopolit kavramının *antik*, *modern* ve *post-modern* anlam ve kullanımlarına açıklık getirilecektir.

Üçüncü başlık altında, kozmopolitan demokrasi yaklaşımının teorik dayanaklarının irdelenmesi çerçevesinde, belli başlı dört küresel demokrasi yaklaşımına yer verilecektir. Bunlar liberal enternasyonalizm, radikal çoğulcu demokrasi, kozmopolitan demokrasi ve müzakereci demokrasi teorileridir. *Liberal enternasyonalizm*, genelde dünya barışını, özelde liberal devletlerin hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla başka devletlere hem askerî işgal hem de insanî yardım anlamında müdahale edebileceğini savunan bir dış politika doktrinidir. *Radikal demokratik plüralizm*, özellikle etnik, kültürel ve cinsiyet farklılıklarıyla alâkalı Sol düşünce geleneğine mensup Batılı teorisyenler için etkili bir normatif ve analitik referans çerçevesi oluşturmuştur. *Müzakereci demokrasi*, bir toplumun kaderini ilgilendiren temel kararların bir tartışma süreci sonunda alındığı bir demokrasi modeli anlamına gelmektedir. *Kozmopolitan demokrasi*, günümüzde dünyanın tek bir ahlaki toplum haline gelmiş olması gerçeği karşısında, buna uygun bir yönetim sisteminin teşkili ihtiyacını dile getirmektedir.

Dördüncü başlık altında kozmopolit ilkeler olarak sunulan prensiplerin açıklaması yapılarak, bunların günümüz dünyasına tatbik imkân ve ihtimalleri değerlendirilecektir. Bu çerçevede kozmopolitliğin temel ilkeleri olarak *eşitlikçi bireycilik*, *karşılıklı tanıma* ve *tarafsız muhakeme* prensipleri ele alınacaktır. Ayrıca, ilave prensipler olarak *eşit değer ve saygınlık*, *aktif fail*, *kişisel sorumluluk* ve *hesap verebilirlik*, *rıza*, *kolektif karar alma*, *kapsayıcılık ve yerindelik*, ciddi boyutlardaki *zarardan uzak durma* ve sürdürülebilirlik gibi ilkelere yer verilecektir.

Söylem düzeyindeki cazibesine rağmen, uygulamadaki eksiklik, aksaklık ve çelişkileri nedeniyle, kozmopolitan demokrasi esaslı eleştirilere maruz kalmıştır. Beşinci başlık altında, *kozmopolitliğin idealizmi*, *Amerikan hegemonya* ve *Maxist eleştiri* olarak sayabileceğimiz bu eleştirilere değinilmektedir. Çalışma, bir *Sonuç* bölümü ile sona ermektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Kozmopolitlik, "*dünya vatandaşı*" anlamına gelen Yunanca *kosmopolitês* kelimesinden türetilen bir terimdir. Bu terim, birey ile insanlık, dünya ve hayat arasındaki ilişkiler hakkındaki çeşitli inanç ve tutumları ifade etmek için kullanılır.

Siyasal düşünceler tarihinde kozmopolitlikle ilgili olarak belli başlı üç yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Birincisi, *antik* döneme özgü olanıdır ve "insanı her şeyin ölçüsü" kabul eden *Sofistler* ve "insan mutluluğunu" fikriyatının merkezine oturtan *Stoacılar* tarafından temsil edilir. Her iki antik yaklaşım da polise bağlı vatandaşlık anlayışı yerine, dünya vatandaşlığını önermekteydi. *Stoacılar* bu düşünceyi şu şekilde temellendiriyorlardı: Biz insanlar iki dünyada ikamet ederiz; bunlardan biri küçük ve bize doğuştan verilmiş olan dünyadır. Diğeri ise *Seneca*'nın ifadesiyle "gerçekten büyük ve gerçekten ortak" olan tüm dünyadır. Her insan hem küçük bir toplulukta hem de insani duygu, düşünce ve dileklerini idrak ettiği daha büyük bir topluluk içinde yaşar. Bu ikincisi, herkes için geçerli olan beşeri vasıf ve melekeleri (akıl, irade, duygu) ihtiva eden dünyadır. Dünya vatandaşlığında sadakat belli bir polise, ulusa, etnisiteye, dine, sınıfa veya cinse değil, özellikle ve öncelikle tüm insanlığadır. Müzakere ve sorun çözme pratiği, insanlığın ortak aklına ve vicdanına dayanmalıdır. Çünkü ortak problemler bölgesel, grupsal ya da kesimselden ziyade, evrensel perspektifle ele alındıkları taktirde çok daha kolay çözümlenebilirler.

Kozmopolitlikle ilgili ikinci yaklaşım, 18. Yüzyılda *Aydınlanma* hareketiyle birlikte gündeme gelmiş olan *modern* anlayıştır. Bu sanat ve düşünce akımının en önemli kavramlarından biri, "*dünya vatandaşı*" kavramıydı. *Immanuel Kant*, bu kavrama en önemli katkıyı sunan düşünürlerin başında gelir. Kant, kozmopolitlik fikrini, "aklın ortak kullanımı" anlayışıyla irtibatlandırmıştır. Bireyin kamusal akıl alanına dahil olup, aklın ortak kullanımını deruhte edebilmesi, ancak küresel topluluğa katılma hakkına sahip olabilmesiyle mümkündü. Dolayısıyla, tıpkı antik yaklaşımda olduğu gibi Kant'a göre de insanlığın devasa sorunları, ancak "aklın ortak veya kamusal kullanımı" sayesinde çözüme kavuşturulabilirdi.

Kozmopolitlikle ilgili üçüncü yaklaşım, son dönemlerde Nussbaum, Appiah ve Fresco gibi düşünürlerin geliştirdikleri fikirler, iddialar, argümanlar ve öneriler manzumesinden ibaret olan *post-modern* diyebileceğimiz yaklaşımdır. Bu düşünürlerin özellikle üzerinde

durdukları kozmopolitan ilkeleri "eşitlikçi bireycilik", "karşılıklı tanıma" ve "tarafsız muhakeme" olarak sıralamak mümkündür. Bunlardan günümüzün önde gelen kozmopolitçilerinden biri ve *Venüs Projesi*'nin babası olan *Jacque Fresco*'ya göre kıtlık, yoksulluk, yozlaşma, savaş ve suçluluk gibi insanlık problemlerini asgariye indirmenin yegâne yolu, insanları ayıran tüm yapay sınırları ortadan kaldırıp, kozmopolit fikir ve kurumları yerleştirmekten geçer. Keza günümüzün hararetli bir kozmopolitlik savunucusu olan Nussbaum da kozmopolitanı, dünya çapındaki insanlık cemaatine bağlı kişi olarak tanımlıyor. Ona göre nerede doğduğumuzun tamamen bir tesadüf olması gerçeği bile başlı başına kozmopolitliği haklı çıkaran bir şeydir.

İster *antik* (klasik) ister *modern* isterse de *post-modern* anlamıyla ele alınsın, kozmopolitliğin hem kültürel hem de siyasal bir örüntüye tekabül ettiği açıktır. *Kültürel* açıdan dünya vatandaşı, kültür, sanat, edebiyat, giyim, damak tadı ve benzeri çeşitliliği deruhte eden ve farklı fikirlere ve yaşam tarzlarına açık olan bir dünya gezginidir. Bu açıdan, dünya vatandaşı, tartışmalı gerçekler alanı ve melezleşmiş kimlikler de dahil olmak üzere, dünyanın her yerinde kendi evindedir. Stoacı kozmopolitlik gibi, kültürel kozmopolitlik de kendi kültürünüzden belli düzeylerde ayrılmayı gerektirir. *Siyasi* açıdan dünya vatandaşı ise, kişinin kendi faaliyetlerinin başka bir ülkede yaşayan insanların hayatlarını etkilediği ve her insanın eşit derecede saygı gösterilmeye ve dikkate alınmaya değer olduğu inancıdır.

3. Kuramsal Çerçeve

Kozmopolitan demokrasi, siyaset bilimi literatüründe yeni yeni filizlenmekte olan ulus-ötesi ya da küresel demokrasiye ilişkin kuramsal yaklaşımlardan biridir. Bilindiği gibi, son dönemlerde yaşanan bazı gelişmelerin ortaya çıkardığı sosyal, siyasal ve aktüel realite, dünya siyasetinin baş aktörü rolündeki milli devletin egemenliğinin aşınmakta olduğuna dair tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fikir, para, emek ve sermayenin sınır tanımayan seyyaliyetinden kaynaklananlar bir yana; yeni ortaya çıkan ekonomik, bilim, tıp, teknoloji, kültür, göç, çevre kirliliği, uluslararası terör ve örgütlü suçlar gibi olgu ve sorunların, artık ulusal sınırların ötesine uzanan yeni bir siyasal ideal ve pratik ihtiyacını doğurduğu ifade edilmektedir. Bu eylem ihtiyaç ve talebi global olduğuna göre, ona denk bir global siyasetin de kaçınılmaz olduğundan söz edilmektedir. Bu çerçevede, demokrasiyi ulus-ötesi bağlamda mümkün ve etkin kılmak adına belli başlı dört küresel demokrasi modeli/teorisi önerilmiştir.

Bunlar liberal enternasyonalizm, radikal çoğulcu demokrasi, kozmopolitan demokrasi ve müzakereci demokrasi teorileridir.

Liberal enternasyonalizm, genelde dünya barışını, özelde liberal devletlerin hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla başka devletlere hem askerî işgal hem de insanî yardım anlamında müdahale edebileceğini savunan bir dış politika doktrinidir. Bu doktrin uluslararası siyasete veya dış politikaya yön verecek kapsamlı bir teorik perspektif olarak sahneye çıktığı dönemde, dünya siyasetini ulus-devletlerin çıkar hesaplarıyla açıklayan "reel politik" perspektif egemendi. Bu nedenle, liberal enternasyonalizm carî dünya düzeniyle ilgili ilk açıklamalarına, reel politik perspektife köklü bir itirazla işe başlamıştır. Liberal teorisyenlerin amacı ticaret, hukukun üstünlüğü ve devletlerarası işbirliği yoluyla, ekonomik bağımsızlığa dayalı uluslar-arası bir düzen inşa etmekti. Bu sayede, despot yönetimlerin keyfiliğine de son verilecekti. Bunun en etkin yollarından biri de liberal kurumsalcılığı aktive etmekti. Uluslararası ilişkiler teorisi açısından liberal kurumsalcılık, öncelikle uluslararası işbirliğinin rasyonelliğini göstermekle alâkadardı. Böylece, ulus-ötesi demokrasi sorunu, daha fazla temsil edici, daha şeffaf ve daha hesap verebilir uluslararası kurumlar yaratmak gibi, öncelikle süreçsel açıdan bir anlam ifade etmekteydi. Liberal enternasyonalizme, en önemlileri arasında Global Yönetişim Komisyonu'nun da bulunduğu önemli kurumsal destekler söz konusudur. Bu kurumların ortak yönleri, daha yüksek temsil edilirlik, daha hesap verebilirlik ve daha etkiye açıklık gibi liberalizmin idealize ettiği değer ve fikirlerdir. Bu değer ve fikirler ayrıca Uluslararası Para Fonu'nudan Dünya Ticaret Örgütü'ne varıncaya dek, neredeyse tüm global kurumların reformu ile ilgili düşünceleri domine etmektedirler. Ancak liberal enternasyonalizm, sınırlı ve teknokratik bir ulus-ötesi demokrasi görüşüne dayalı bir tür felsefî pozisyonu temsil etmek ve demokrasiyi, güçlülerin çıkarlarının tutsağı yapmaya aracı olmak gibi eleştirilere maruz kalmıştır.[20]

Radikal demokratik plüralizm, özellikle etnik, kültürel ve cinsiyet farklılıklarıyla alâkalı Sol düşünce geleneğine mensup Batılı teorisyenler için etkili bir normatif ve analitik referans çerçevesi oluşturmuştur. Bu düşünce yapısı kimlik, farklılık ve tercih konularına yaptığı vurguyla, Marksizm'in ve radikal feminizmin temelci ve otoriter karakterine başkaldırarak,

[20] Anthony McGREW, "Models of Transnational Democracy" *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, David Held and Anthony McGrew (eds.), Cambridge: Polity, 2003, s. 500-514.

ortodoks solun meta-anlatılarına ve aksiyomatik kesinlik atfettiği inançlar manzumesine tümden karşı çıkmıştır.[21] Dolayısıyla, bugün neo-liberalizmin siyasal başarılarına ve yeni sosyal hareketlerin yükselişine Sol'dan bir karşılık olma iddiasıyla ortaya çıkan radikal ve sosyalist plüralizm, esasen kimlik ve farklılık meselelerine uyum sağlamak ve bunlara ikna edici bir açıklama getirmek kaygısında olan fikir geleneğidir. Radikal çoğulcu demokrasinin savunucuları, birey ve toplulukları güçlendirecek yeni bir siyasetin normatif temelleriyle ilgilenmekte ve eşitlik, aktif yurttaşlık, kamusal iyinin gözetilmesi ve doğal çevreyle uyumlu insani yönetişim gibi konuları gündeme getirmektedirler. Post-modernist ve Marksist sivil cumhuriyetçi demokratik teorinin bir karışımı niteliğindeki radikal demokratik çoğulculuk, esasen çevre hareketi, feminist hareket, barış hareketi ve diğer sosyal hareketler üzerine yoğunlaşarak, dünya düzeninin "aşağıdan yukarıya" demokratikleştirilmesini amaçlayan bir teoridir. Bu teori, neo-liberalizmi destekleyen devletlerin, çok uluslu korporasyonların ve uluslararası organizasyonların otoritesine başkaldıran ve liberal siyaset kavrayışlarına ve yerli/yabancı, kamu/özel, doğa/toplum gibi geleneksel ayrımlara karşı çıkan sosyal hareketlerin tecrübeleri üzerine inşa edilmiştir. Ancak bu teoriye, dünya düzeninin yapısını köklü bir şekilde reddetmesi ve yıkmayı düşündüğü düzenin yerine nasıl bir düzen yerleştirmeyi önerdiği açık olmaması gerekçesiyle eleştiriler yöneltilmiştir.[22]

Müzakereci demokrasi, bir toplumun kaderini ilgilendiren temel kararların bir tartışma süreci sonunda alındığı bir demokrasi modeli anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, müzakereci demokrasinin odağında, genel tercihin veya genel iradenin ortak akıl yoluyla tecellisi yer alır. Ortak akıl ise herkesin katılabildiği ve başkalarını ikna etmeye yarayan argümanlarını serbestçe dile getirebildiği kamusal müzakerelerde tecelli eder. Demek ki, müzakereci demokrasi modelinin odağında diyalog, görüşme ve iletişim yer almaktadır. Müzakereci demokrasi, uluslararası sistemin yönetim anlayış ve pratiğini demokratikleştirme imkânlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu yapıldığı taktirde, uluslararası sistemde yönetişimin işleyişi sağlanabilecektir. Müzakereci demokratlar, ayrıca demokratik müzakerenin gerçek bir ulus-ötesi kamusal alanın oluşturulması için gereken şartlarla ve ilkelerle de ilgilidirler. Bu ilkeler, tahakkümün yokluğu, katılım, kamusal müzakere, hesap

[21] Davina COOPER, "Promoting Injury or Freedom: Radical Pluralism and Orthodox Jewish Symbolism", Ethnic and Racial Studies, 2000, s. 23:6, 1062-1085, DOI: 10.1080/014198700750018414. To link to this article: http://dx.doi.org/10.1080/014198700750018414.
[22] Anthony McGrew, a.g.e., s. 502.

veren yönetim ve herkesin refah ve çıkarlarını etkileyen kamusal kararlarda söz sahibi olma hakkıdır. Sonuç olarak müzakereci demokrasi teorisine göre, ulus-ötesi demokrasiyi somutlaştırmak, demokratik meşruiyeti seçim veya temsilden ziyade, müzakerede aramaktan geçer. Müzakereci demokrasiye yöneltilen eleştiriler, bu modelin gerçek bir ulus-ötesi müzakereci kamusal alanın inşası açısından, dil ve kültürel farklılıkların neden olabileceği problemleri göremediği gibi, onları nasıl aşacağına dair herhangi bir plâna da sahip olmadığına vurgu yapmaktadırlar.[23]

Kozmopolitan demokrasi, günümüzde dünyanın tek bir ahlaki toplum haline gelmiş olması gerçeği karşısında, buna uygun bir yönetim sisteminin teşkili ihtiyacını dile getirmektedir. Bu modele göre, insanlar millet, milliyet, etnisite, din gibi farkları ne olursa olsun, dünya üzerindeki diğer tüm insanlara karşı yükümlülük altındadırlar. Kozmopolitçi düşüncenin hareket noktası, genellikle insan hakları doktrinidir. Buna göre hak temelli kozmopolitçilik üç unsura ayrılır. Birincisi, *bireycilik* olup, ahlaki kaygı ve duyarlılıkların odak noktasının esasen insanlar olduğunu ileri sürer. İkincisi, *evrensellik* olup, her bireyin ahlaken eşit değer ve derecede olduğu fikrine dayanır. Üçüncüsü ise *genellik* olup, kişilerin sadece kendi vatandaşlarının değil, herkesin ilgi konusu olmasını ifade eder. Kozmopolitan demokrasi modeline de bazı eleştiriler yöneltilmiştir. Bunların başında, tüm insanları ve tüm toplumları bağlayan evrensel değerler oluşturmanın imkansız olduğunu ileri süren "kültürel görecelilik" geleneğinin eleştirileri gelir.[24] Aynı zamanda Avrupa merkezciliğinin de amansız muhalifleri olan kültürel görecelilik teorisyenleri, kozmopolitan demokrasinin de esasen Batı orijinli bir kavram olduğunu, dolayısıyla evrensel olamayacağını ileri sürmektedirler.

Kozmopolitan demokrasi genellikle gerçekleştirilmesi imkansıza yakın anlamında, ütopik bir model olmakla eleştirilmektedir. Kozmopolitan model, bu eleştiri karşısında bazı temel değerler ve bu değerleri ete kemiğe büründürecek bazı ilkeler yoluyla kendini savunmaktadır.

[23] John S. DRYZEK, "Transnational Democracy", Journal of Political Philosophy 7, 1, 1999, s. 30-51.
[24] Andrew HEYWOOD, *Küresel Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınlar, Ankara 2013, s. 112-114.

4. Kozmopolitan Demokrasinin Temel İlkeleri

Held'e[25] göre Kozmopolitan demokrasi yaklaşımının benimsediği üç temel ilke vardır. Bunları "eşitlikçi bireycilik" (egalitarian individualism), "karşılıklı tanıma" (reciprocal recognition) ve "tarafsız muhakeme" (impartialist reasoning) olarak sıralamak mümkündür.

Eşitlikçi bireycilik, liberal bireycilik düşüncesinden hareketle, ahlaki duyarlılığın temelinin birey olduğunu savunur. Tıpkı liberal bireycilik anlayışında olduğu gibi burada da iki varsayım vardır. Birincisi, bireyin tek başına bir anlam ve değer ifade ettiği, kararlar verebileceği, tercihlerde bulunabileceği, eylemler sergileyebileceği ve bu karar, tercih ve eylemlerinin sonuçlarına katlanabileceği ve sorumluluğunu üstlenebileceği varsayımıdır. İkincisi ise bireyler arasında ayrım yapılamayacağı, her bir bireyin eşit değer ve saygınlıkta olduğu, dolayısıyla herkese eşit muamele edilmesi gerektiği varsayımıdır. Dolayısıyla, kozmopolitan demokrasi model ve anlayışının benimsediği önemli bir değer olan eşitlikçi bireycilik kavramı, insanların yaş, cinsiyet, meslek, statü, gelir, eğitim, renk, dil, din, ırk ve akla gelebilecek diğer hiçbir konuda ayrıma tabi tutulamayacaklarını ileri sürer.

Karşılıklı tanınma, kültürel görecelilik anlayışının bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Tanınma söylemleri çokkültürlü toplumların bir sorunudur ve hızla küreselleşen dünyada fiziki sınırların kalkması olgusuyla bağlantılıdır. Büyük göçlerin yaşanması ile kozmopolitik bir yapıya bürünen ulus-devletler bu sorunun merkezinde yer almaktadır. Bununla beraber modern toplumsal ve siyasal hayatın çoğunlukla etrafında döndüğü dört tanınma politikası basitçe bireyin etnik kökeninin, derisinin renginin, kültürünün siyasal olarak kabul edilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Modern çağda kimlik konusu, bireylerin özellikle kendileriyle özdeşleştirdikleri belirli kimlik belirleyicilerine, özdeşleşmenin derecesine ve farklı toplumsal gruplar arasında tanınma, haklar ve menfaatler için verilen mücadeleye bağlı hale gelmiştir. Demokratik toplumlardaki hatta dünyadaki birçok toplumsal hareketler bu perspektiften kollektif bir şekilde meydanlarda tanınmanın veya yeniden gözden geçirilerek tanınmanın mücadelelerini vermektedirler.[26] Tanınma siyaseti, küresel düzeyde kozmopolitan kurum ve

[25] David HELD, *Cosmopolitanism Ideals and Realities*, Cambridge, Polity Press 2010, s. 15.
[26] **Hasan YURDAKUL, "Tanınma Politikasını Yeniden Düşünmeyi Ele Almak", Akademik Perspektif, http://akademikperspektif.com/2015/12/26/taninma-politikasini-yeniden-dusunmeyi-ele-almak/.**

yönetim örüntülerinin oluşturulması ve geliştirilebilmesi için rıza, müzakere ve kolektif karar oluşturma süreçlerinin temel demokratik mekanizmalar olarak ele alınması ve uygulanması gereğine vurgu yapar.

Tarafsız muhakeme, herkesin temel talep ve iddialarının kamusal tartışmalarda tarafsız bir şekilde ele alınması gerektiğini ifade eder. Tarafsızlık aslında uluslararası ilişkilerin en temel kavramlarından biri olup, bir devletin diğer devletlerarasında tarafsız olma durumunu ifade eder. Ancak burada tarafsızlıktan kasıt, kamu siyasetine ilişkin temel belirleyici kararların oluşturulması sürecindeki müzakere, istişare ve tartışmaların tarafsızlık ilkesine bağlı olarak yürütülmesidir. Yani tartışmalarda dile getirilen her bir talep, iddia ve argümanın, dile getirenden bağımsız bir şekilde, sırf argüman değeriyle ele alınmasıdır. Bir başka ifadeyle tarafsız muhakeme, uluslararası platformlarda yürütülen kamusal tartışmalarda söyleyene değil, söylenene bakılması gerektiğini ima eder.

Kozmopolitan demokrasi modelinin bu üç temel prensibini realize etmek için müraaat edilen sekiz tane ilave ilke vardır. Bunlar eşit değer ve saygınlık, aktif fail, kişisel sorumluluk ve hesap verebilirlik, rıza, kamusal konularda seçim süreçleri yoluyla kolektif karar alma, kapsayıcılık ve yerindelik, ciddi boyutlardaki hasar-zarardan uzak durma ve sürdürülebilirlik gibi ilkelerdir. Şimdi D. Held'i[27] bu ilkeleri izleyerek açıklayalım.

"*Eşit değer ve saygınlık*" ilkesi, ontolojik ve ahlaki olarak insanların eşit değer ve saygınlığa sahip olduğunu varsayar. Yani bu ilkeye göre insan türü, ahlaki ve ontolojik olarak en son amaçtır. Varlık âleminin nihai amacı, devletler ya da başka kuruluş, birlik veya kolektiviteler değil, insanın bizzat kendisidir. Dolayısıyla beşeriyet, itibar açısından herkesin eşit değerde olduğunun kabul edildiği bir moral/ahlaki faraziyeler manzumesinin konusudur. Bu kabul, dünya hayatının temel biriminin eşit ve özgür bireyler olduğu şeklindeki başka bir varsayım tarafından da desteklenmektedir. Bu anlayışın liberal bireyciliğin ahlaki eşitlikçiliğiyle yakından alakalı olduğu aşikârdır. Belirtmeye bile gerek yok ki, insanlığın eşit değer ve saygınlığı prensibini savunmak, hiçbir surette insanlar arasındaki kimlik ve kültür farklılıklarını inkâr etmeyi gerektirmemekte, bilakis herkesin çıkarlarına, değerlerine ve tercihlerine saygı duyulması ve gösterilmesini zorunlu kılmaktadır. Yine de bu prensibin bazı

[27] David HELD, *Global Covenant The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus*, Cambridge, Polity Press 2004, s. 170-179.

spesifik toplulukların moral meşruluğuna dair sınırlamalar getirdiğini belirtmek önemlidir. Soykırım sonrası dünyada, bu sınırlamalar Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde, insan hakları rejimince de kabul edilmiştir.

"*Aktif fail*" prensibi, yukarıdaki birinci prensibin evrensel olarak kabul edilmesi durumunda, insanın sadece belli bir teoloji, şans, kader ya da geleneğin mahkûmu olarak kabul edilemeyeceğini, bilakis başka (tercih ettiği veya istediği) şekilde hareket etme ve edimde bulunma kapasitesine sahip bir varlık olduğunu varsayar. Dolayısıyla, bu prensibe göre insan muhatabı olduğu olay, gelişme ve ilişkilerin pasif bir mağduru/mahkûmu değil, aktif bir karar vericisi ve mimarıdır. Burada 'aktiflik'ile 'özgürlük' arasında ilişki kurulmaktadır. Bu ilkeye göre sadece özgür bireyler hukuki ve cezai sorumluluk altında olan, fiillerinin sorunluluğunu taşıyabilen, bu anlamda hesaba çekilebilecek olan varlıklardır; özgürlüğü olmayanların sorumluluğu da olamaz. Bununla bağlantılı olarak, aktif özne prensibi, çok açık bir şekilde bireyin öz-bilinç, öz-güven, öz-karar ve öz-belirlenim kapasitesine sahip olduğunu varsaymaktadır.

"*Kişisel sorumluluk ve hesap verebilirlik*" ilkesi, yukarıdaki iki ilkenin doğal bir sonucudur. Eşit değer ve saygınlıkta olan her aktif fail, doğal olarak farklı kültürel, sosyal ve ekonomik politikaları tercih edebilir. İnsanlar marifet ve maharetlerini farklı farklı şekillerde geliştirirler ve bu yüzden de farklı ehliyet, liyakat ve yeteneklere sahip olurlar. Bunun doğal sonucu olarak, insanlar geçim ve maişetlerini farklı şekillerde temin ederler. Bunun da anlayışla karşılanması ve saygı gösterilmesi gerekir. Ancak kişisel sorumluluk ve hesap verebilirlik prensibine göre, insanlar başkalarının karar, eylem ya da tercihlerini dolaylı ya da dolaysız etkileyen karar, eylem ya da tercihlerinden dolayı sorumlu olduklarını bilmelidirler. Bu anlamda bireylerin hem kişisel sorumluluktan kaynaklanan hakları hem de kişisel sorumluluktan kaynaklanan yükümlülükleri vardır.

"*Rıza ya da muvafakat*" prensibi, aktif fail ve kişisel sorumluluk çerçevesinde, eşit kıymet ve eşit moral değerin, zorlayıcı olmayan siyasal süreçler gerektirdiğini ifade eder. Buna göre, insanlar sosyo-politik yaşantılarını, kamusal forum ve müzakereler yoluyla alacakları kararlarla düzenlerler. Dolayısıyla, muvafakat prensibi, zorlayıcı olmayan kolektif

antlaşma ve yönetişim temeline yani karşılıklı rızaya dayalı bir sosyo-politik yaşam ve örgütlenme tarzını ifade etmektedir. Birey, özgürce karar veren, özgürce hareket eden ve özgürce tercihlerde bulunan aktif özne olarak, kendisini ve başkalarını (toplumu) ilgilendiren temel belirleyici kararların oluşturulma süreçlerine diğerleriyle eşit şartlarda katılabilirken, bu kararların rızası hilafına oluşmasına engel olmak için tüm yasal engelleme haklarını kullanabilme hak ve yetkisine sahiptir.

"*Kamusal konularda seçim süreçleri yoluyla kolektif karar alma*" prensibi, aslında rıza prensibinin doğal bir sonucudur. Çünkü kamuya ilişkin temel belirleyici kolektif kararların ancak seçimle alınması sayesinde rıza (muvafakat) tesis edilebilir. Bu da çoğunluk yönetimine yol ve imkân tanıyan süreç ve mekanizmalara işlerlik kazandırılmasıyla mümkün hale gelebilir. Ancak kabul etmek gerekir ki, herkesin rızasını almak ideal bir durumu ifade eder. Sosyo-politik realite genellikle farklı bir şekilde tezahür eder; yani herkesin rızasını almak çoğu kez mümkün olmaz. O halde, çoğunluğunkiyle yetinmek gerekecektir. Bu durumda azınlıkta kalanların çoğunluk kararına ilişkin blok ve veto gibi değişik engelleme hakları saklıdır.

"*Kapsayıcılık ve yerindelik*" ilkesi, kolektif karar almanın hangi toplumsal kesimler ve birimler tarafından ve hangi esaslar üzerinde olması gerektiğiyle alakalıdır. Kamuya ve/veya siyasete ilişkin temel belirleyici kararlar ve politikalar belirlenirken, diğer şartlar sabit olmak kaydıyla, bunlardan etkilenecek olan herkesin ilgili süreçlere eşit katılma ve direkt ya da dolaylı olarak onları etkileme ve şekillendirme fırsatının olması gerekir. Kararlardan etkilenmesi muhtemel herkes (stakeholders) kavramı çok önemlidir. Alınacak kararlardan etkilenen birilerinin karar alım sürecinin dışında bırakılması, hem rıza hem de kapsayıcılık ilkesiyle çelişme anlamına gelir. Ayrıca, "kapsayıcılık ve yerindelik" prensibi, kolektif karar almanın yöntemine dair bir şart da ileri sürmektedir. Buna göre, hayatları sosyo-politik kararlar, politikalar ve süreçler tarafından belirgin bir şekilde etkilenenlerin, bu karar, politika ve süreçlere erişimi mümkün olmalıdır.

"*Ciddi boyutlardaki zararlardan kaçınma*" prensibi, çok önemli bir sosyal adalet prensibidir. Bir siyasal toplulukta alınacak kararların, o topluluk üyelerine ciddi boyutlarda

zarar-hasar vermemesi gerekir. İdeal ve ilke/kural bu olduğu halde bireysel ve sosyal hayatta bazen bu kaçınılmaz hale gelebilir; insanlar çok ciddi zararlarla karşı karşıya kalabilirler. Bu gibi durumlarda zararın tazmin edilmesi gerekir. Bu yapılmadığı taktirde, söz konusu karar ya da politikanın ilgili toplum üyesinin isteğine aykırı olduğunu, dolayısıyla muvafakat ve rıza prensibine riayet edilmediğini belirtmek gerekir.

"*Sürdürülebilirlik*" prensibi, ekonomik ve sosyal gelişme, kalkınma ve büyümenin çevreyle, ekolojik dengeyle ve dünyadaki mevcut kaynaklarla uyumlu olması gerektiğini ifade eder. Bu prensip, ekolojik dengeyi bozan ve gelecek nesillerin rızkını heba eden ekonomik ve sosyal kalkınma hamlelerine köklü bir itirazı gündeme getirmektedir. Günümüzün ekonomik ve askeri kararları sadece bu asrı değil, bundan sonraki tüm asırları etkileyecektir. Yani "çevreyi ve mevcut kaynakları geçmiş nesillerden miras almadık; onları gelecek nesillerden ödünç aldık". Dolayısıyla, bu çağın tercihleri, gelecek çağlar ve nesiller hesaba katılarak yapılmalıdır. Çünkü bazı kaynaklar tabiatları gereği yenilenemez, yerine konulamaz ve ikame edilemez niteliktedirler.

Kitap üzerinde bakıldığında, kozmopolitliğin bu ilkelerinin çok iyi şeyler olduğuna hükmedilebilir. Çünkü gerekleri yerine getirildiğinde, neredeyse hiç kimsenin karşı çıkmayacağı, herkesi memnun eden bir sosyo-politik düzen ve örgütlenmenin tesisini öngördükleri rahatlıkla söylenebilir. Mamafih, düşünceler hayatla temas ettiklerinde yani ete kemiğe büründüklerinde bir değer ve ölçü konusu olabilirler. Bu açıdan bakıldığında, kozmopolitan ilkelerin çok önemli bazı eleştirilere maruz kaldıklarını görebiliyoruz.

5. Kozmopolitan Demokrasiye Yöneltilen Eleştiriler

Kozmopolitan demokrasi yaklaşımının dayandığı ana ilkelere çok sayıda ve çeşitte eleştiriler yöneltilmiştir. Ancak bunların içinde yer alan özellikle üç tanesi burada zikredilmeye değerdir. Bunlar, kozmopolitliğin ayakları yere basmayan idealistliği, "İmparatorluk yolundaki" Amerikan hegemonyası ve Marxist eleştiridir.

"İdealizm" eleştirisi: Uluslararası ilişkileri açıklamada iki ana yaklaşımdan bahsedilmektedir. Bunlardan biri, kozmopolitliğin de içinde yer aldığı *idealist* yaklaşımdır. Değişik düşünsel ve kurumsal formasyonlar aracılığıyla dünya barışının sağlanabileceğine inanır. İkincisi olan *realist* yaklaşım ise dünya mekanizmalarının kozmopolit demokrasinin söylediğinden çok farklı olduğu uyarısını yapmaktadır. Uluslararası ilişkileri düzenleyen başlıca unsurların nihai olarak güç ve çıkar olduğunu savunan bu yaklaşım, kurumların ve halkın katılımıyla uluslararası siyaseti evcilleştirmenin ve barış cennetine çevirmenin hayalperestlik, bunun için sarf edilecek her türlü çabanın da zaman ve kaynak israfı olduğunu ileri sürmektedir. Kozmopolitliğe yöneltilen en güçlü eleştirilerden biri, onun hayalperestliğe varan idealizmidir. Kozmopolitliğin "eşit bireylerin" oluşturduğu dünya vatandaşlığı temelinde somutlaştırmayı düşündüğü dünya barışının bir ham hayalden ibaret olduğu ifade ve iddia edilmektedir. Zaten günümüz dünyasında yaşananlar da bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Mesela (Suriyeli) mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin maruz kalmakta olduğu insanlık ayıbı muameleler ortadadır. Bugün "*otoriter yönetim*" ile suçlanan Türkiye yaklaşık beş milyon sığınmacıyı misafir ederken, retorik düzeyde "*kozmopolitan demokrasi*" söylemini kullanan Batı (Avrupa ve Amerika) bu rakamın yanına bile yaklaşamamış vaziyettedir. Üstelik Batılı ülkelere kabul edilmiş olan sığınmacıların buralarda maruz kalmakta oldukları insanlık ayıbı muameleler de bilinmektedir. Bu durum, Batı'nın '*gerçek*'i kendisi kullanıp, '*hayal*'i dışarıya ihraç ettiği eleştirilerine neden olmaktadır.

"Amerikan hegemonyası" eleştirisi: Kozmopolitliğe yöneltilen eleştirilerden bir diğeri, yeni dünya düzeninin, bırakın eşit bireyleri, eşit devletlerin bile söz konusu olmadığı tam bir imparatorluk biçimine büründüğüdür. Bu eleştiri sahiplerinin hareket noktası, özellikle Michael Hardt ve Antonio Negri'nin Türkçe'ye de çevrilmiş olan "İmparatorluk"[28] adlı çok popüler kitaplarında geliştirdikleri argümanlardır. Mezkûr yazarlara göre "İmparatorluk gözlerimizin önünde somutlaşıyor. Kolonyal rejimlerin yıkıldığı ve ardından kapitalist dünya piyasasının önündeki Sovyet engellerinin çöktüğü son yirmi otuz yıl boyunca ekonomik ve kültürel mübadelenin karşı konulmaz ve geri dönüşü olmayan bir biçimde küreselleşmesine tanık olduk. Küresel piyasa ve küresel üretim çevrimleriyle birlikte bir küresel düzen, yeni bir yönetim mantığı ve yapısı, kısacası yeni bir egemenlik biçimi ortaya çıktı. İmparatorluk, bu

[28] Michael HARDT ve Antonio NEGRI, *İmparatorluk*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları 2003.

küresel mübadeleyi etkinlikle düzenleyen politik özne, dünyayı yöneten egemen güçtür".[29] Dünyanın egemen bir ilke değil de "egemen bir güç" tarafından yönetilmesi, kozmopolitan pozisyonun temel argümanlarıyla çelişmektedir.

"Marxist" eleştiri: Bilindiği gibi, Marx'ın demokrasiye ilişkin çözümlemesi, onun devlet ve sınıf kavramlarıyla bağlantılıdır. Ona göre devlet, sınıflı toplumlara has bir olgudur ve gelecekte toplum sınıfsız bir yapıya evrileceğinden, yok olup gitmeye mahkûmdur. Yine ona göre devlet toplumu oluşturan bireylerin emeklerinin kendilerine yabancılaşmasını ifade eder. Bu durumda, devletin yönetim biçimi olarak demokrasi, her hal-ü karda belirli sınıf ilişkileri üzerinde yükselen üstelik de bu ilişkileri yeniden üreten bir devlette ve bu ilişkilerin oluşturduğu toplumda somutlaşır.[30] Bir başka ifade ile demokrasi, bir sosyal-siyasal örgütlenme biçimi olarak, devlet içindeki ana sınıflardan birinin (burjuva) diğeri (proleterya) üzerindeki sömürü ve tahakkümüne yol açan ve bu sömürü ve tahakküm ilişkisinin yeniden üretimine yarayan bir ideolojidir. Kısaca, Marxizme göre demokrasi bir sömürü ve tahakküm ideolojisi ve aracıdır. Bu durumda küresel veya kozmopolit demokrasi de bu sömürü ve tahakküm ilişkisinin kozmos veya global düzeyde olanından başka bir anlam ifade etmemektedir.

6. Sonuç

Ulus-devlet uzun süre modern dönemin dayandığı sosyal-siyasal örgütlenmenin temel siyasal aktörü ve birimi olarak işlev görmüştür. Ancak son dönemlerde ortaya çıkan uluslararası uyuşturucu ticareti, AIDS, küresel terörizm, yenilenemez kaynakların kullanımı, nükleer atık yönetimi, kitle imha silahlarının yayılması ve iklim değişikliği, asit yağmurları, çevre kirliliği, küresel ısınma ve uluslararası toplumun ortaya çıkması gibi bazı olay ve gelişmeler, ulus-devleti bunları organize etmede yetersiz kılmıştır. Bütün bunlara karşılık gelecek küresel politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, sınır ötesi, ulus-ötesi ve küresel bazı örgüt ve düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Bu nedenle, bugün siyaset ve yönetim etkinliği, çok katmanlı, çok boyutlu ve çok aktörlü bir sistem özellikleri yansıtmaktadır. Dünya artık nispeten 'ayrı medeniyetler" veya" ayrı siyasi topluluklar "dan oluşmamaktadır. Daha ziyade, insanlar kaderleri iç içe geçen milletlere ve gelecekleri örtüşen topluluklara ait bir dünyada

[29] A.g.e., s. "Önsöz".
[30] Gülnur A. SAVRAN, "Marx'ın Düşüncesinde Demokrasi", https://www.academia.edu/10264646/Marxın_Düşüncesinde_Demokrasi.

yaşamaktadırlar. Ulus-devletin oluştuğu ve modern demokrasi kavramının pekiştiği dönemde coğrafya, siyasi güç ve demokrasi arasında yakın bir bağlantı kurulabilirdi; nitekim kurulmaktaydı da. Ancak bugün siyasal iktidar, egemenlik, demokrasi ve vatandaşlığın belli bir toprak alanıyla tanımlanması ve sınırlandırılması mümkün gözükmemektedir.

Ortaya çıkan bu yeni durumu demokratik bakış açısıyla teorileştirmek ve demokrasi içerisinde bir karşılığını bulmak amacıyla belli başlı kuramsal yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Bunlar liberal enternasyonalizm, radikal çoğulcu demokrasi, kozmopolitan demokrasi ve müzakereci demokrasi teorileridir. *Liberal enternasyonalizm*, genelde dünya barışını, özelde liberal devletlerin hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla başka devletlere hem askerî işgal hem de insanî yardım anlamında müdahale edebileceğini savunan bir dış politika doktrinidir. *Radikal demokratik plüralizm*, özellikle etnik, kültürel ve cinsiyet farklılıklarıyla alâkalı Sol düşünce geleneğine mensup Batılı teorisyenler için etkili bir normatif ve analitik referans çerçevesi oluşturmuştur. *Müzakereci demokrasi*, bir toplumun kaderini ilgilendiren temel kararların bir tartışma süreci sonunda alındığı bir demokrasi modeli anlamına gelmektedir. *Kozmopolitan demokrasi*, günümüzde dünyanın tek bir ahlaki toplum haline gelmiş olması gerçeği karşısında, buna uygun bir yönetim sisteminin teşkili ihtiyacını dile getirmektedir.

Kozmopolitan demokrasi yaklaşımının benimsediği üç temel ilke vardır. Bunları "eşitlikçi bireycilik", "karşılıklı tanıma" ve "tarafsız muhakeme" olarak sıralamak mümkündür. *Eşitlikçi bireycilik*, liberal bireycilik düşüncesinden hareketle, ahlaki duyarlılığın temelinin birey olduğunu savunur. *Karşılıklı tanınma*, kültürel görecelilik anlayışının bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Tanınma söylemleri çokkültürlü toplumların bir sorunudur ve hızla küreselleşen dünyada fiziki sınırların kalkması olgusuyla bağlantılıdır. *Tarafsız muhakeme*, herkesin temel talep ve iddialarının kamusal tartışmalarda tarafsız bir şekilde ele alınması gerektiğini ifade eder. Kozmopolitan demokrasi modelinin bu üç temel prensibini realize etmek için müraaat edilen sekiz tane ilave ilke vardır. Bunlar eşit değer ve saygınlık, aktif fail, kişisel sorumluluk ve hesap verebilirlik, rıza, kamusal konularda seçim süreçleri yoluyla kolektif karar alma, kapsayıcılık ve yerindelik, ciddi boyutlardaki hasar-zarardan uzak durma ve sürdürülebilirlik gibi ilkelerdir.

Kozmopolitan demokrasi yaklaşımının dayandığı ana ilkelere çok sayıda ve çeşitte eleştiriler yöneltilmiştir. Ancak bunların içinde yer alan özellikle üç tanesi burada zikredilmeye değerdir. Bunlar, kozmopolitliğin ayakları yere basmayan idealistliği, "İmparatorluk yolundaki" Amerikan hegemonyası ve Marxist eleştiridir. *İdealizm* eleştirisi, kozmopolitan demokrasiye yöneltilen en güçlü eleştirilerden biri olup, onun ayağı yere basmayan, hayalperest bir yaklaşım olduğunu ileri sürmektedir. Bu eleştirinin belki de en güçlü argümanı, kozmopolitan yaklaşımın ortaya çıktığı Batı ülkelerinin Suriyeli ve diğer mültecilere ve göçmenlere yönelik kayıtsız tavırlarıdır. *Amerikan hegemonyası* eleştirisi, yeni dünya düzeninin, eşit bireyler bir yana, eşit devletlerin bile söz konusu olmadığı bir imparatorluk biçimine büründüğü savından hareketle, kozmopolitan demokrasinin imkânsızlığını dile getirmektedir. Marxist eleştiri ise, burjuva demokrasisinin, kapitalist sömürüyü hem mümkün kılan hem meşrulaştıran hem de yeniden üretimine hizmet eden bir kurum olarak devlet aygıtının yönetim anlayışı olduğundan bahisle, küresel veya kozmopolit demokrasinin bu durumun global düzeydeki yansımasından başka bir şey olmadığını ileri sürmektedir.

Kaynaklar

COOPER, D. (2000). Promoting Injury or Freedom: Radical Pluralism and Orthodox Jewish Symbolism. *Ethnic and Racial Studies*, 23 (6), 1062-1085, http://dx.doi.org/10.1080/014198700750018414 adresinden 10 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

DRYZEK, John S. (1999). Transnational Democracy. *Journal of Political Philosophy* 7 (2), 30-51.

HARDT, M. ve NEGRI, A. (2003). *İmparatorluk*. Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

HELD, D. (2004). *Global Covenant The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus*. Cambridge: Polity Press.

…… (2010). *Cosmopolitanism Ideals and Realities*. Cambridge: Polity Press.

HEYWOOD, A. (2013). *Küresel Siyaset*. Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Ankara: Adres Yayınları.

McGREW, A. (2003). Models of Transnational Democracy. Editors David Held and Anthony McGrew, *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (pp. 500-514). Cambridge: Polity.

SAVRAN, G. A. (2017). Marx'ın Düşüncesinde Demokrasi. Academia Edu.https://www.academia.edu/10264646/Marxın_Düşüncesinde_Demokrasi adresinden 10 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

YURDAKUL, H. (2015). Tanınma Politikasını Yeniden Düşünmeyi Ele Almak. Akademik Perspektif.

http://akademikperspektif.com/2015/12/26/taninma-politikasini-yeniden-dusunmeyi-ele-almak/ adresinden 10 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

BORÇKA ACARLAR MYO ÖĞRENCİLERİNİN İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ

Cuma KARA[1], İlknur BEKEM KARA[2]

Özet

Bu çalışmada, bazı ön lisans programlarında öğrenim gören tekniker adaylarının İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği konusundaki farkındalıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak "tanıtıcı ve genel bilgiler, işçi sağlığı ve iş güvenliği, iş kazaları hakkındaki görüşler" olmak üzere toplam üç bölümden oluşan 20 soruluk bir anket hazırlanmıştır. Anket çalışması için, Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu bünyesinde bulunan "Yapı Denetimi", "Elektrik enerjisi Üretim, İletim ve Dağıtımı" ve "İş Sağlığı ve Güvenliği" programlarından 142 öğrenci örneklem olarak alınmıştır. Sonuç olarak, 2. Sınıfların iş sağlığı ve güvenliği farkındalıklarının 1. Sınıflara göre daha yüksek olduğu, Yapı denetimi ve Elektrik programı öğrencilerinin bilgi düzeylerinin İş sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerine göre daha düşük olduğu, Borçka MYO genel olarak incelendiğinde ise öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki farkındalıklarının geçmişte yapılan çalışmalara göre daha iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşçi sağlığı ve iş güvenliği, Borçka Acarlar MYO, farkındalık.

INVESTIGATION OF BORCKA ACARLAR VOCATIONAL SCHOOL'S STUDENTS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY AWARENESS

Abstract

In this study, it is aimed to determine the awareness of the candidates who are trained in some associate programs on Occupational Health and Work Safety. For this purpose, a questionnaire consisting of 20 questions consisting of a total of three parts, "introductory and general information, worker health and work safety, opinions about work accidents" was prepared. For the questionnaire study, 142 students were taken as samples from the

[1]Öğr. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, cumakara@artvin.edu.tr
[2] Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, ilknurbekem@artvin.edu.tr

"Building Inspection", "Electricity Generation, Transmission and Distribution" and "Occupational Health and safety" programs at the Artvin Coruh University Borcka Acarlar Vocational School. As a result, it is observed that the level of occupational health and safety awareness of the 2nd Grade is higher than that of the 1st Grade, the level of knowledge of the students of the Building Inspection and Electricity Generation, Transmission and Distribution program is lower than that of the Occupational Health and Safety program's students. When Borcka Vocational School is examined in general, Awareness was better than in previous studies.

Keywords: Occupational Health and Safety, Borcka Acarlar Vocational School, awareness.

Giriş

İş sağlığı ve güvenliği (İSG) dünyada en önemli konular arasında yer almaktadır. Ülkemizde her 6 dakikada bir iş kazası olmakta, her 6 saatte de bir işçimiz hayatını kaybetmektedir. İstatistikler her 2,5 saatte 1 işçinin iş göremez hale geldiğini açıklamaktadır. Türkiye, iş kazaları istatistiklerinde Avrupa'da ilk sırayı, dünyada ise 3. sırayı almaktadır. Yapılan araştırmalarda iş kazalarının yüzde 50'sinin kolaylıkla önlenebilecek kazalar olduğu, yüzde 48'inin sistemli bir çalışma ile önlenebileceği, yüzde 2'sinin ise önlenemeyeceğini ortaya çıkmıştır (TEİAŞ, 2012). Sektörel olarak incelendiğinde, 2007-2013 yılları arasında madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe iş kazası geçirenlerin oranı %10.4, elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon sektöründe iş kazası geçirenlerin oranı %5.2 iken, inşaat sektöründ e iş kazası geçirenlerin oranı %4.3 olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2014).

İSG'nin amacı, halen çalışan işçilerin mesleki tehlikelere karşı korunmasını sağlamaktır. Bu nedenle İSG eğitimi (İSGE) dendiğinde öncelikle çalışan işçilerin eğitimi akla gelir. Nitekim gelişmekte olan ülkelerde İSGE genelde sadece çalışanlara dönük kurgulanmaktadır. Oysa güvenli çalışma her şeyden önce bir kültür sorunudur ve bireylerde bu kültürün yerleştirilmesi ancak çocukluktan başlayarak eğitilmeleriyle mümkün olabilir. Kazaların uzun vadeli olarak azaltılması da güvenlik kültürünün özümsenmesine bağlıdır. Bu nedenle, gelecekte işgücüne katılacak bireylerin tahsil döneminde aldıkları İSGE, çalışırken aldıkları eğitimden daha önemlidir. Çalışanlara yönelik İSGE'nin ilk yardım eğitimi, yangın söndürme

eğitimi, elle yükleme boşaltma işleri eğitimi, kimyasallarla çalışma eğitimi vb. gibi bazı özel türleri bulunmaktadır (Yılmaz, 2007).

Eğitim ve geliştirme faaliyetleri çalışanların örgüte adaptasyonunu arttırmakta ve işte yapılan hata sayısı en aza indirgenmektedir. Özellikle iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması açısından eğitim ve geliştirme yoluyla bilinçlendirilmiş çalışana büyük ihtiyaç vardır, çünkü iş kazalarının ve meslek hastalıklarının oranı yüksektir. İş sağlığı ve güvenliği eğitimiyle çalışanlar iş ortamına daha kolay adapte olmakta, çalışma ortamı iyileştirilmekte, kaliteli üretim yapılmakta ve hata ve dikkatsizlik oranı azalmakta ve performansta artış sağlanmaktadır (Arpat, Yeşil ve Öter, 2014). Günümüzde iş yerlerinde etkin bir İSGE'nin uygulanmasının, o iş yerinde çalışanların iş verimini arttırdığı, iş kazaları ve meslek hastalıklarını azalttığı ve işçi-işveren ilişkilerini olumlu yönde etkilediği herkesçe bilinen bir gerçektir. Sağlıklı, güvenlikli işyerleri ve çalışma ortamları sağlamak, ülkemizdeki iş kazasını önlemek ve mesleki hastalıkların önüne geçebilmek için İSG kültürünün yaygınlaştırılması gerekmektedir (Özgüler ve Koca, 2013).

Türkiye'de gelişmiş ülkelere nazaran eksik olan İSG kültürünü tesis etmenin ve yüksek olan ölümlü ve yaralanmalı iş kazası sayılarını azaltmanın tek yolunun İSG eğitimine vereceğimiz öneme bağlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Sivrikaya, 2016). İSG tıbbın tekniğin ve birçok bilim dalının ilgi alanına giren çok sektörlü bir çalışma alanıdır. Bu bilim dallarının yeri olan üniversitelerde İSGE de olmalıdır (Tanır ve Vural, 2011). İSG İnşaat, Elektrik, Maden, Petro-kimya gibi pek çok Mühendislik dalıyla beraber, Tıp, Eğitim, Hukuk gibi çeşitli bilim dallarından yararlanan çok disiplinli bir bilimdir. Bu durum İSG konusunu görece karmaşık ve öğrenilmesi güç hale getirmektedir. Ayrıca, çoğu bilim dalına göre daha yoğun uygulamalı eğitim gerektirmekte, temel konuların öğrenilmesi bakımından daha uzun bir sureye gereksinim duymaktadır. Bu acıdan, ülkemizde halen var olan ön lisans, lisans ve yüksek lisans eğitiminin, hem zaman hem de içerik acısından yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir (Ceylan, 2012).

Günümüzde kalifiye elemanlara olan ihtiyaç hızla artmaktadır. Bu da meslek yüksekokullarına gereksinimi ve ilgiyi arttırmaktadır. Yapılan araştırmalar iş dünyasının işgücü gereksiniminin dörtte üçünün ön lisans düzeyinde eğitimle yetiştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Meslek yüksekokullarının amacı yeterli bilgi ve beceriye sahip, endüstri, sanayi ve hizmet sektörlerinin rekabet gücünü arttıracak ara kademe insan gücünü yetiştirmektir (Özgüler ve Koca, 2013). Meslek yüksekokulları, öğrencilere eğitim gördükleri programlar ile ilgili teorik bilginin yanında mesleki bilgi ve beceri de kazandırmaktadır. Ayrıca öğrenciler, iş hayatında karşılaşacağı çeşitli durumlar (işçi sağlığı, iş güvenliği, meslek hastalıkları v.b.) konusunda da bilinçlendirilmektedir. İş sağlığı ve iş güvenliği son yıllarda ülkemizin de üzerinde durduğu önemli bir konudur (Aksoy ve Çevik, 2013). Her işin sağlık ve güvenlik açısından kendine özgü tehlikeleri bulunmaktadır. Mühendislik fakültesinde yetişen mühendislerin oluşabilecek kaza risklerine karşı güvenlik tedbirlerini öğrenmeleri, birçok iş kazasına engel olacaktır (Özgüler, Kaya ve Kağızmanlı, 2016). Bu durum teknikerler için de geçerlidir.

Bodur ve arkadaşları (2011) tarafından mühendislik ve teknikerlik son sınıf öğrencilerinin İSG konusundaki bilgi düzeylerinin araştırıldığı çalışmada, Selçuk Üniversitesi Mühendislik Fakültesinin altı, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu'nun sekiz bölümünde tüm son sınıf öğrencilerine anket uygulanmıştır. Ankete katılan öğrencilerin % 86'sı müfredatta doğrudan İSG ile ilgili zorunlu ders olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların İSG ile ilgili bilmeleri beklenen sorulara doğru cevap verme oranı % 1 ile % 78 arasında değişmekte olduğu, iş güvenliği uzmanı olma potansiyelindeki mesleki okulların son sınıf öğrencilerinde iş güvenliği bilgi düzeyinin düşük olmasının en önemli sebebinin iş güvenliği ile ilgili zorunlu ders bulunmaması olduğu elde edilen bulgular arasındadır (Bodur, Filiz, Durduran ve Durduran, 2011).

Özgüler ve Koca (2013) tarafından yapılan bir çalışmada, meslek yüksekokulu teknik programlar öğrencilerinin büyük bir kısmı İSG kanunu hakkında bilgi sahibi değillerdir. Ancak bu konunun çok önemli olduğunu düşünmektedirler. İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ders olmasını çok sayıda öğrenci istemektedir. İşverenin İSG'ne önem vermesi, iş verimliliğini ve kalitesini artıracağı neredeyse bütün öğrenciler tarafından kabul edilmektedir (Özgüler ve Koca, 2013).

İş yerlerinde işin yürütülmesi sırasında çeşitli nedenlerden (fiziksel, kimyasal, biyolojik, mekanik, ergonomik, psikososyal) kaynaklanan sağlığa ve güvenliğe zarar verebilecek koşullardan çalışanları ve bulunan diğer üçüncü tarafları korumak amacıyla yapılan sistemli

ve bilimsel çalışmalar bütünü olan işçi sağlığı ve güvenliği, gündeme geldiği günden itibaren sürekli gelişme göstermektedir. Bu gelişme süreci içerisinde gerekli düzenlemelerin verimli bir şekilde yapılabilmesi ve bundan sonuç alınabilmesi için öncelikle imalat sektörüne teknik eleman yetiştiren meslek yüksekokullarında müfredat düzeyinde gerekli düzenlemelerin yapılması ve ileride iş yaşamına atılacak öğrencilerin eğitim sürecinde bilinçlendirilmesi gereklidir (Sarıkaya, Güllü ve Seyman, 2009).

İSGE'ne özellikle temelden başlatılarak eğitimin tüm kademelerinde özellikle de mesleki ve teknik eğitim veren eğitim öğretim kurumlarında verilmelidir. Meslek Yüksekokullarındaki İSGE'nin hedeflerinden biri de çalışanlarda iş güvenliği bilincini oluşturmaktır. Bu bilincin geliştirilmesi, işyerlerinde oluşabilecek riskleri ortadan kaldırmada en etkili yollardan biri durumundadır. Eğitim kurumlarında okutulan derslerin önemli olduğu ve müfredatlarında belirli periyotlarda gerekli güncellemelerin yapılması, çalışma hayatına atılacak öğrencilerin iş güvenliği bilinçlerini daha üst seviyelere çıkarması ve bu sayede de iş hayatında maruz kalabilecekleri iş güvenliği riskleri ve tehlikelerinden kendilerini ve sorumlu oldukları kişileri/birimleri koruyabilmeleri bakımından daha faydalı olacakları sonucuna varılmıştır (Aksoy, Çevik ve Çakıcıer,2013).

Materyal ve Metod

Bu çalışmanın amacı, meslek yüksekokullarının bazı programlarında öğrenim gören tekniker adaylarının İSG konusundaki farkındalıklarının belirlenmesidir. Bu amaca yönelik olarak "tanıtıcı ve genel bilgiler, işçi sağlığı ve güvenliği, iş kazaları hakkındaki görüşler" olmak üzere toplam üç bölümden oluşan 20 soruluk bir anket hazırlanmıştır. Hazırlanan anket için Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar MYO bünyesinde bulunan "Yapı Denetimi", "Elektrik enerjisi Üretim, İletim ve Dağıtımı" ve "İş Sağlığı ve Güvenliği" programlarından 142 öğrenci örneklem olarak alınmıştır. Anket uygulaması güz döneminde yapılmıştır.

Örneklem alınan üç programa ilişkin ders müfredatları incelenmiş olup, aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir.

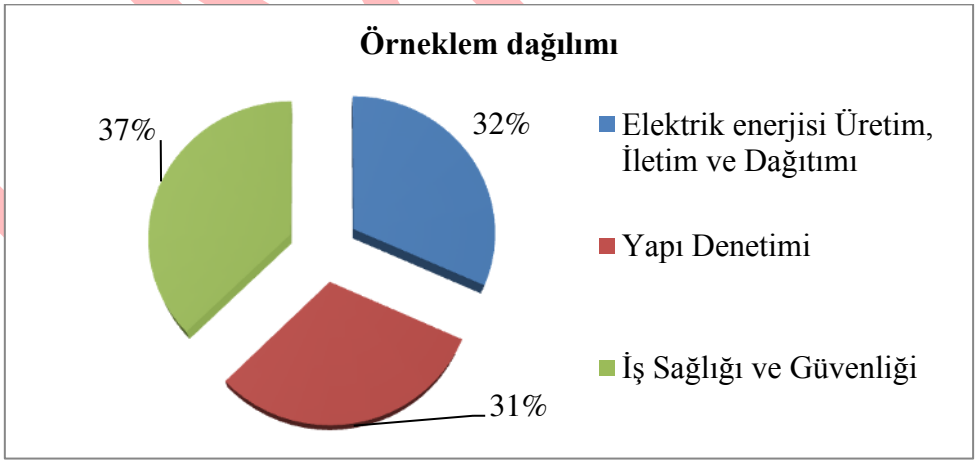
- Elektrik enerjisi Üretim, İletim ve Dağıtımı programında 2. Sınıf güz döneminde iş güvenliği adı altında seçmeli ders bulunmaktadır.

- Yapı denetimi programında 2. Sınıf güz döneminde iş sağlığı ve güvenliği adı altında seçmeli ders bulunmaktadır.
- İş sağlığı ve güvenliği programında 1. sınıf bahar döneminde işçi sağlığı ve meslek hastalıkları, 2. Sınıf güz döneminde itfaiyecilik ve yangından korunma ile ilk yardım 1 ayrıca 2. sınıf bahar döneminde ilkyardım 2 adı altında ders bulunmaktadır.

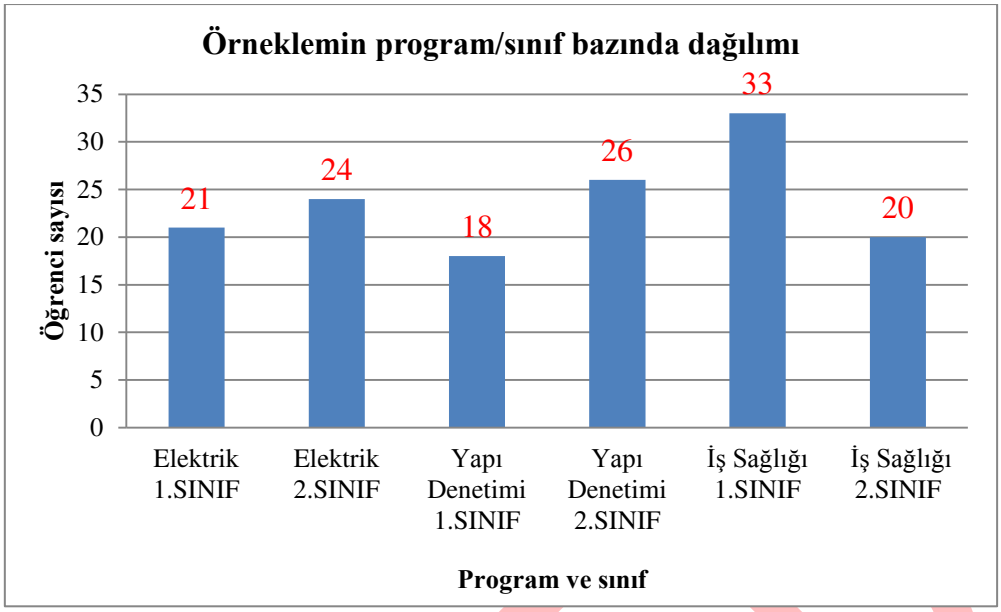
Bulgular ve Değerlendirme

Örneklem olarak seçilen öğrencilerin öğrenim gördükleri programlar ve sınıfları, cinsiyetleri, yaş aralıkları, hangi liseden mezun oldukları ve ön lisans öğrenimlerine devam ederken başka bir yerde çalışıp çalışmadıkları anketin "genel ve tanıtıcı bilgiler" kısmında kapalı uçlu olarak sorulmuştur.

Anket uygulanan öğrencilerin program bazındaki dağılımları Şekil 1'de görülmektedir. Ankete katılanların %37'si İş Sağlığı ve Güvenliği, %32'si Elektrik Enerjisi, Üretim İletim ve Dağıtımı programı geri kalan %31'i ise Yapı Denetimi programında öğrenimlerine devam etmektedir. Ankete katılan öğrencilerin okudukları program ve sınıflara göre dağılımı Şekil 2'de verilmiştir.

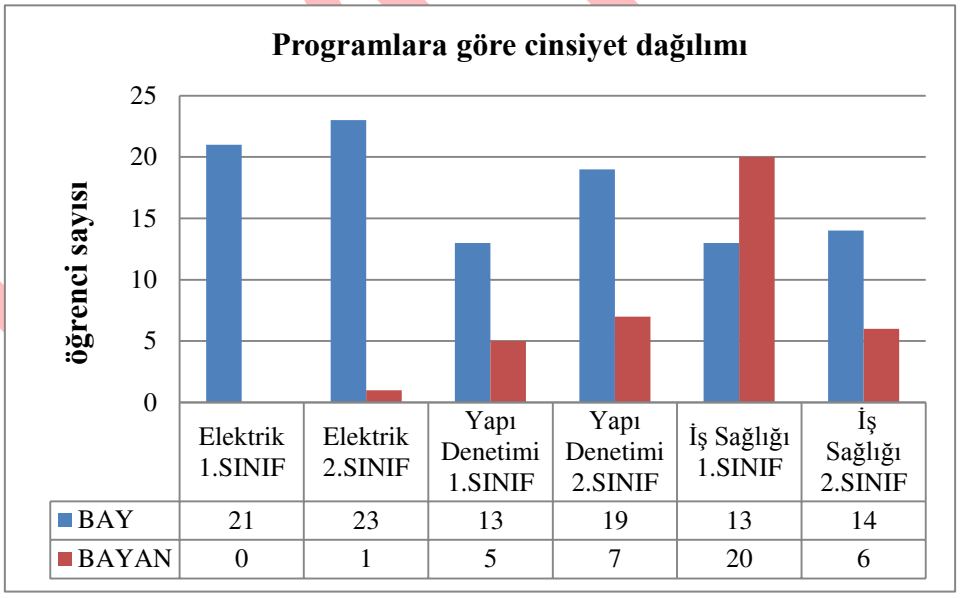

Şekil 1: Örneklem dağılımı

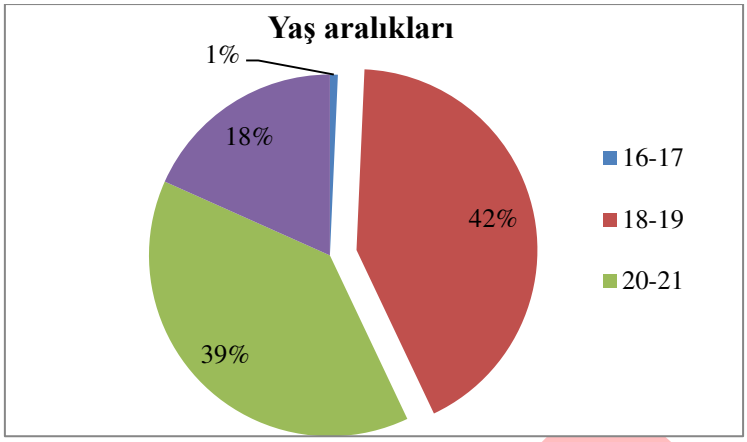
Şekil 2: Örneklemin program/sınıf bazında dağılımı

Öğrencilerin program bazındaki cinsiyet dağılımı Şekil 3'de görülmektedir. Elektrik ve yapı denetimi programı öğrencilerinin çoğunlukta erkek öğrencilerden oluştuğu belirlenmiştir. İş sağlığı programı 1. Sınıfta ise bayan öğrencilerin sayısı daha fazladır.

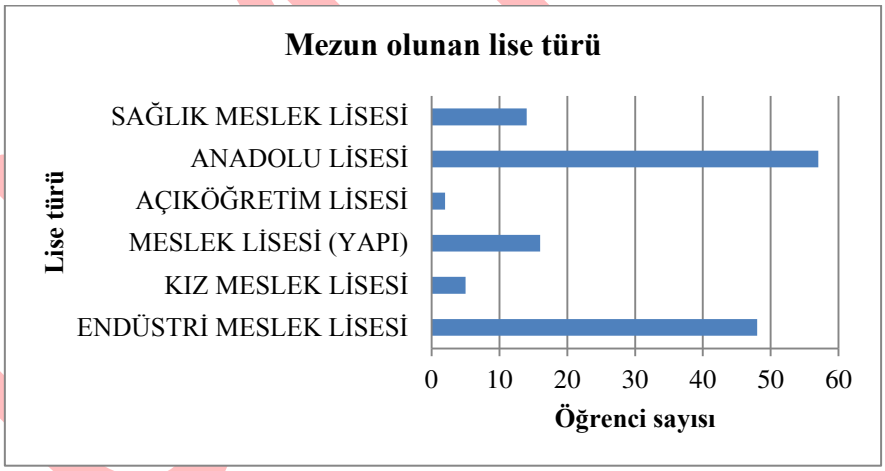
Şekil 3: Cinsiyet dağılımı

Yaş dağılımları incelenen 142 öğrencinin % 42'si 18-19 yaş aralığındadır. 22 ve üstü yaş grubundaki öğrencilerin oranı ise % 18'dir (Şekil 4).

Şekil 4: Yaş aralıkları

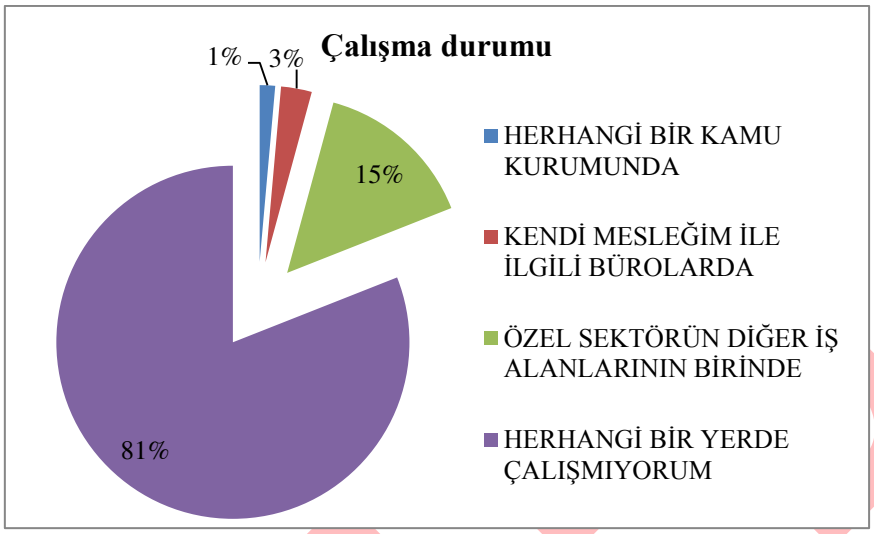
Öğrencilerin mezun oldukları lise türü incelendiğinde (Şekil 5), büyük bir kısmının Anadolu lisesi (eski ismiyle düz lise) mezunu oldukları ve bu sırayı endüstri meslek lisesinin takip ettiği görülmektedir. Sağlık meslek lisesini işaretleyen öğrencilerin İş sağlığı ve güvenliği programında öğrenim gördükleri belirlenmiştir. Endüstri meslek lisesi şıkkını işaretleyen öğrencilerin % 73'ü Elektrik Enerjisi Üretim, İletim ve Dağıtımı programında okumaktadır.

Şekil 5: Mezun olunan lise türü

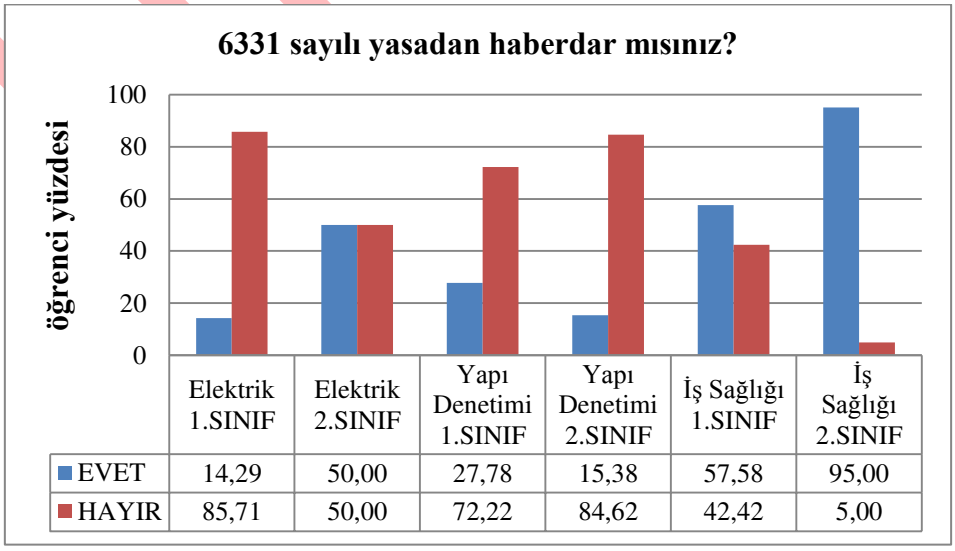
Öğrencilere okurken bir yandan herhangi bir yerde çalışıp çalışmadıkları sorulmuştur (Şekil 6). % 81'i herhangi bir yerde çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. % 1 oran ile kamu kurumunda çalışan öğrenciler İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencileridir. Kendileri lise mezuniyeti sonrası KPSS sınavı ile atanmış olup, sağlık sektöründe çalıştıklarını belirtmişlerdir. % 3'lük kısım önlisans eğitimine başlamadan önce de çalıştıklarını (Baraj, Hes, Yapı denetimi lab. vb),

bu eğitimi almalarındaki sebebin yaptıkları işte yükselmek olduğunu belirtmişlerdir. %15'lik dilimi oluşturan öğrencilerin ise maddi imkânsızlıktan dolayı özel sektörde çalıştıkları belirlenmiştir.

Şekil 2: Çalışma durumu

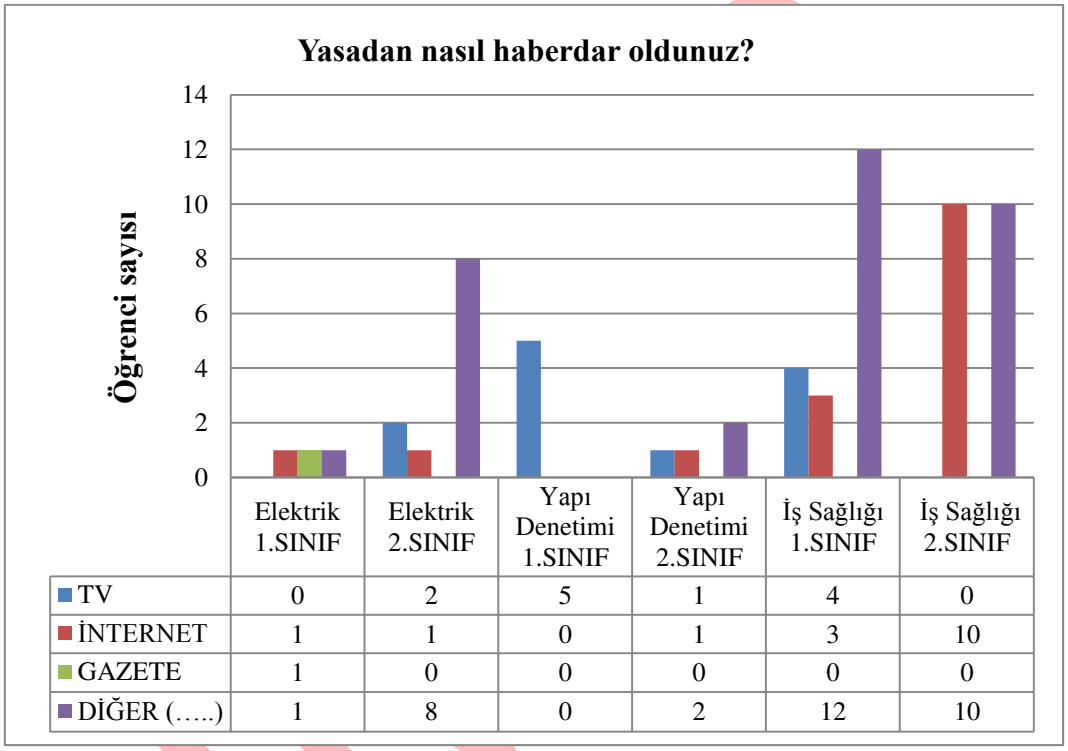
Anketin ikinci bölümü öğrencilerin İSG ile ilgili farkındalık ve bilgi düzeylerini ölçmek için hazırlanmıştır. Tekniker adaylarına 6331 sayılı İSG kanunundan haberdar olup olmadıkları sorulmuştur. Elektik ve yanı denetimi sınıflarında hayır yanıtı daha yüksek orana sahipken, iş sağlığı sınıflarında durum tam tersidir. En yüksek evet oranı % 95 ile İş sağlığı programı 2. Sınıf öğrencileri tarafından verilmiştir (Şekil 7).

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
EVET	14,29	50,00	27,78	15,38	57,58	95,00
HAYIR	85,71	50,00	72,22	84,62	42,42	5,00

Şekil 7: Yasa bilgisi

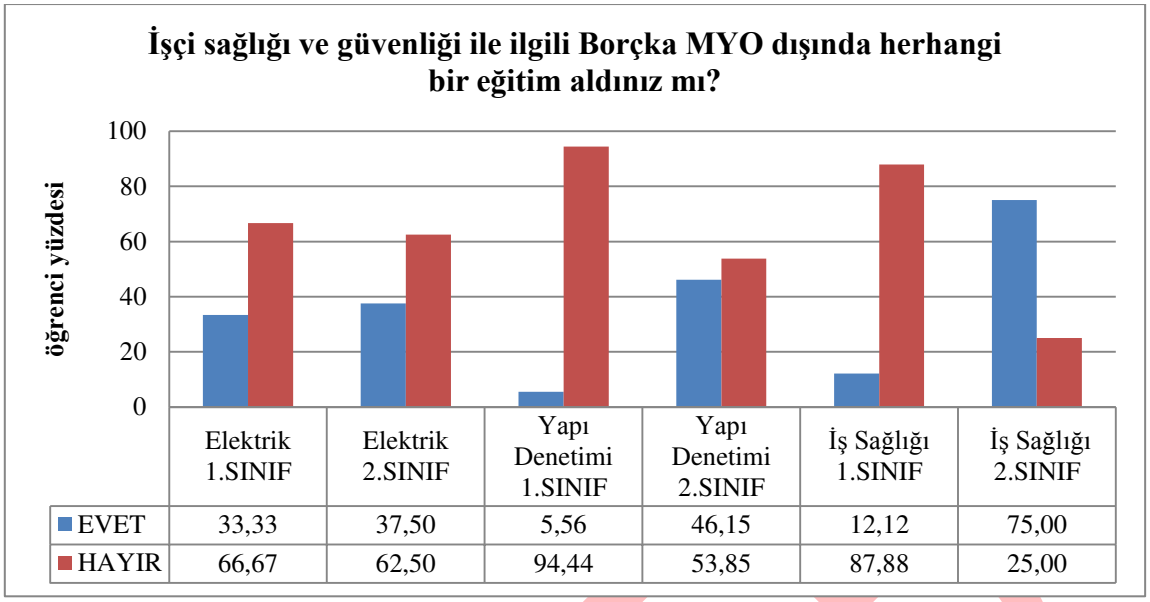
6331 sayılı yasadan haberdar olduğunu belirten öğrencilere "yasadan nasıl haberdar oldunuz?" sorusu sorulmuştur. Gazete aracılığıyla yasadan haberdar olduğunu belirten 1 öğrenci, TV aracılığı ile yasadan haberdar olduğunu belirten 12 kişi, internet aracılığı yasadan haberdar olduğunu belirten 16 kişi bulunmaktadır. 33 öğrenci diğer şıkkını işaretlemiş ve açıklama kısmına "öğretim elemanlarından" yazmışlardır (Şekil 8).

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
TV	0	2	5	1	4	0
İNTERNET	1	1	0	1	3	10
GAZETE	1	0	0	0	0	0
DİĞER (…..)	1	8	0	2	12	10

Şekil 8: Yasadan haberdar olma aracı

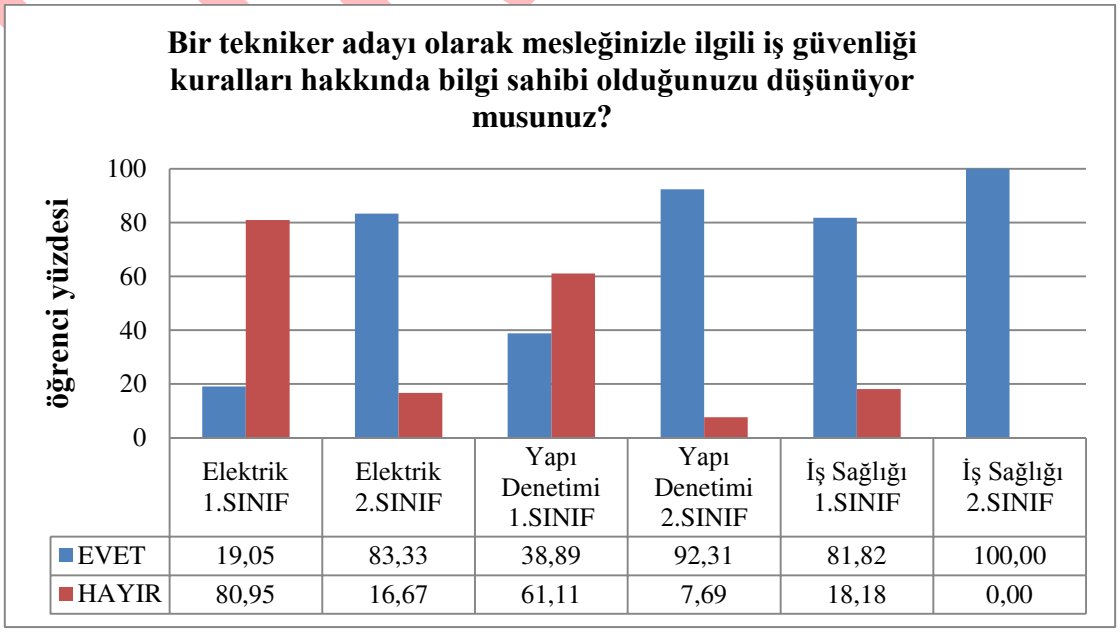
Öğrencilere İSG ile ilgili MYO dışında herhangi bir eğitim aldınız mı? sorusu yöneltilmiş ve alınan yanıtlar yüzde olarak Şekil 9'da sunulmuştur. En yüksek orandaki "evet" yanıtını % 75 ile İş sağlığı 2. Sınıf öğrencileri vermiştir. Bu eğitimi nerede aldıkları sorulduğunda tamamı "staj yerinde" şeklinde açıklama yapmıştır. Yapı denetimi 2. Sınıf öğrencilerinden "evet" yanıtını işaretleyenler ise açık öğretim fakültesinde İSG programı okuduklarını belirtmişlerdir.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
EVET	33,33	37,50	5,56	46,15	12,12	75,00
HAYIR	66,67	62,50	94,44	53,85	87,88	25,00

Şekil 9: MYO dışında İSG eğitimi alınıp alınmadığı

Bir tekniker adayı olarak mesleğinizle ilgili iş güvenliği kuralları hakkında bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz? sorusu yöneltilen öğrencilerin verdikleri yanıtları Şekil 10'da görülmektedir. Elektrik ve Yapı denetimi programları 1. Sınıf öğrencilerinin çoğunluğu bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Aynı programların 2. Sınıf öğrencileri ise % 80'i geçen oranlarda evet diyerek, meslekleri ile ilgili iş güvenliği kuralları hakkında bilgi sahibi olduklarını düşündüklerini belirtmişlerdir. İş sağlığı 2. Sınıf öğrencilerinin tamamı evet yanıtını vermiştir.

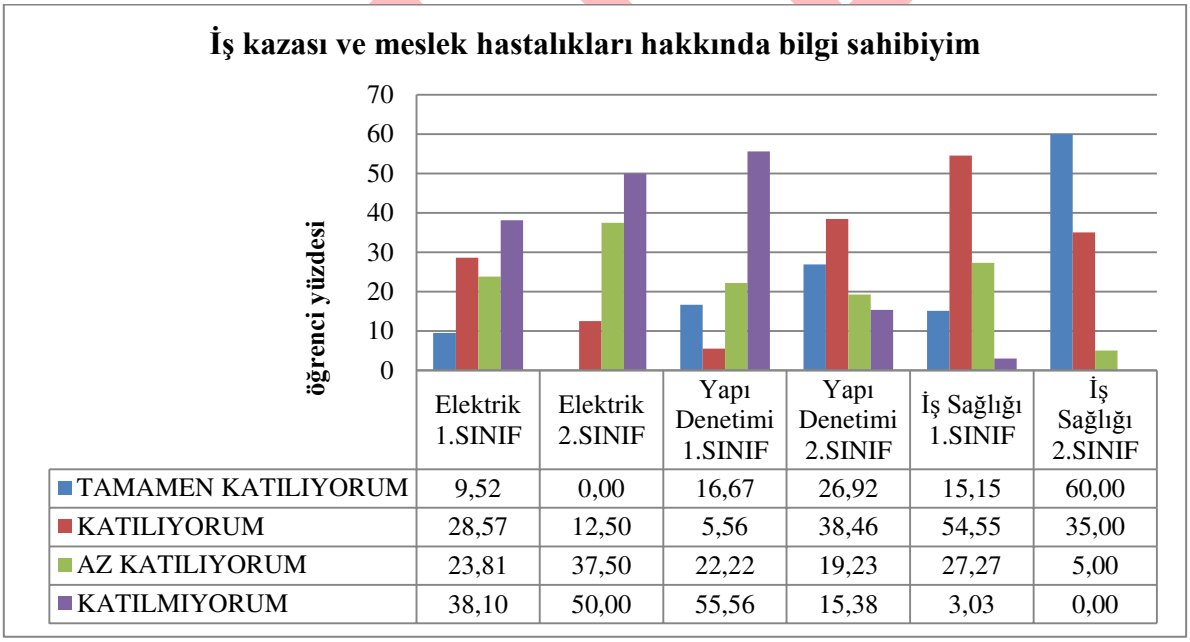
	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
EVET	19,05	83,33	38,89	92,31	81,82	100,00
HAYIR	80,95	16,67	61,11	7,69	18,18	0,00

Şekil 10:Meslek ile ilgili iş güvenliği kurallarının bilinip bilinmediği

Genç tekniker adaylarına iş kazası ve meslek hastalıkları kavramları hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorulmuş ve alınan yanıtlar sınıf/program bazında Şekil 11'de sunulmuştur. En olumlu cevap % 60 ile İş sağlığı 2. Sınıf öğrencilerinden alınmıştır.

Öğrencilerden iş kazasına bir örnek yazmaları istenmiştir. 142 öğrenciden 87'si bu soruyu yanıtlamıştır. İş kazasına örnek yazan 87 öğrencinin % 13'ü elektrik, % 28'i Yapı denetimi, % 59'u ise iş sağlığı programlarındandır.Verilen yanıtlar incelendiğinde, % 45 yüksekten düşme, % 25 üzerine malzeme düşmesi, % 24 elektrik çarpması, % 6 çivi batması şeklinde yanıt vermiştir.

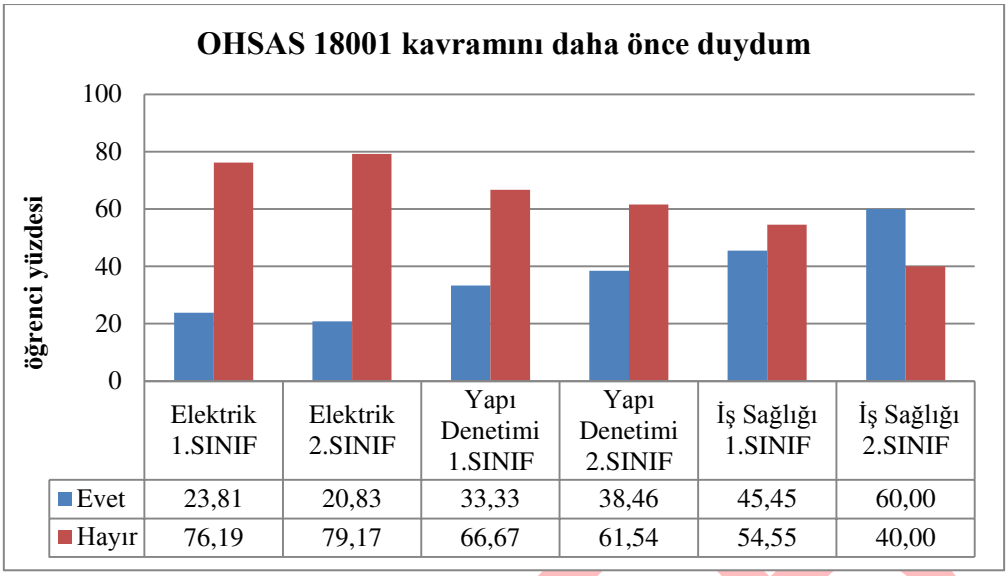
Meslek hastalığına bir örnek yazmaları istendiğinde ise sadece 20 öğrenci bu soruyu yanıtlamıştır. Verilen cevaplar arasında %45 kurşun zehirlenmesi, %34 akciğer kanseri ve %21 işitme kaybı bulunmaktadır. Bu soruyu yalnız iş sağlığı öğrencileri (2. Sınıf) yanıtlamıştır.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
TAMAMEN KATILIYORUM	9,52	0,00	16,67	26,92	15,15	60,00
KATILIYORUM	28,57	12,50	5,56	38,46	54,55	35,00
AZ KATILIYORUM	23,81	37,50	22,22	19,23	27,27	5,00
KATILMIYORUM	38,10	50,00	55,56	15,38	3,03	0,00

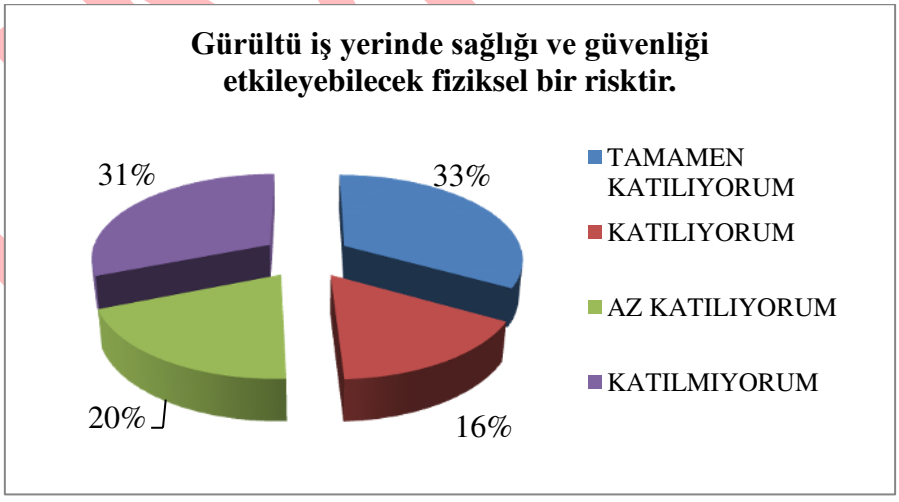
Şekil 11: İş kazası ve meslek hastalığı bilgisi

Anket uygulanan öğrencilere OHSAS 18001 kavramını daha önceden duyup duymadıkları sorulduğunda, alınan yanıtlara göre (Şekil 12) yalnızca iş sağlığı programı 2. Sınıf öğrencilerinde çoğunluk bu kavramı duyduğunu belirtmiştir.

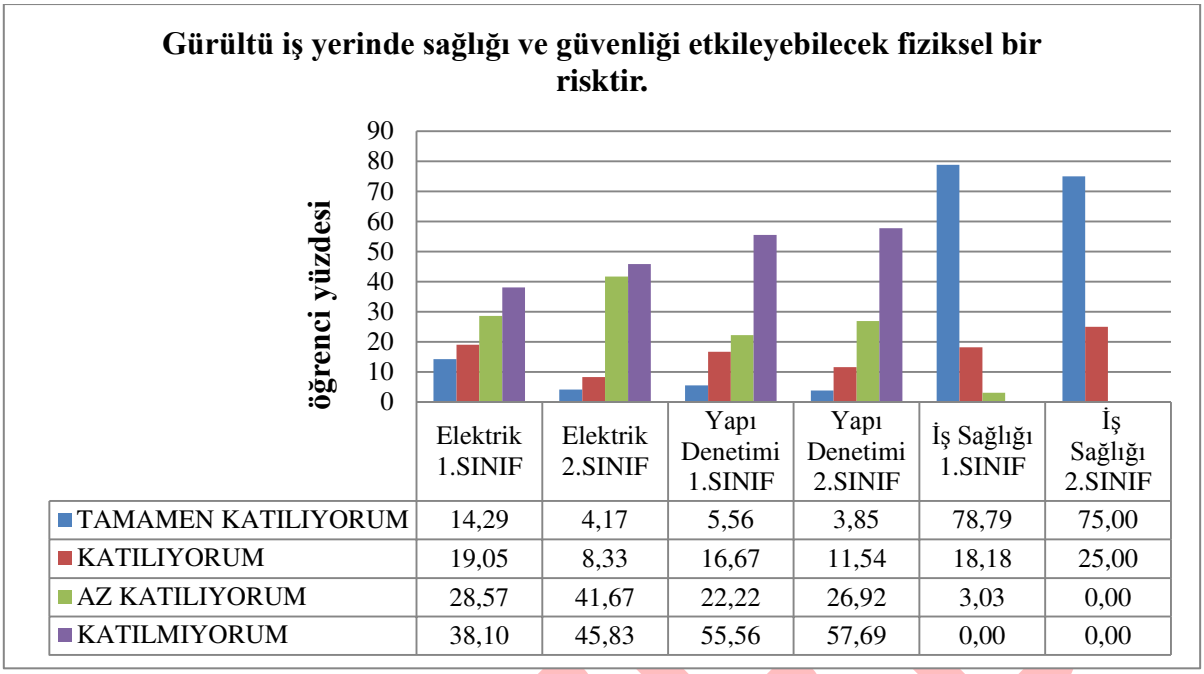
Şekil 12: OHSAS 18001

Borçka Acarlar MYO öğrencilerinin fiziksel risk etmenleri hakkındaki bilgi düzeyini ölçmek amacıyla gürültü, titreşim, aydınlatma ve hava sıcaklığı-nemi ile ilgili düşünceleri sorulmuştur. "Gürültü iş yerinde İSG'ni etkileyebilecek fiziksel bir risktir" cümlesini değerlendiren 142 öğrencinin verdiği yanıtlara ilişkin dağılım Şekil 13'de görülmektedir. % 31 oranında öğrenci bu ifadeye katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 13: Gürültü faktörünün öğrenciler tarafından değerlendirilmesi

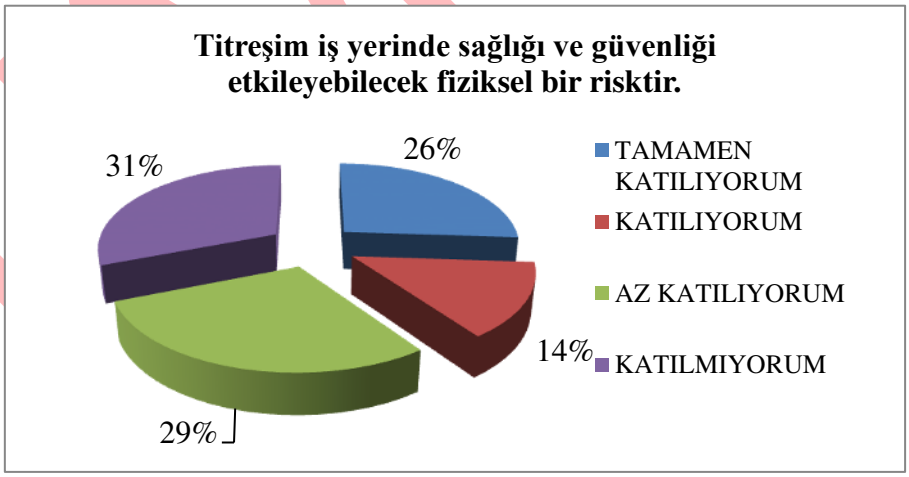
Verilen yanıtların program/sınıf bazındaki dağılımı incelendiğinde (Şekil 14), bu ifadeye"katılmıyorum" diyen öğrencilerin Elektrik ve yapı denetimi programlarında okudukları belirlenmiştir. İş sağlığı sınıfında "katılmıyorum" diyen öğrenci bulunmamaktadır.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
TAMAMEN KATILIYORUM	14,29	4,17	5,56	3,85	78,79	75,00
KATILIYORUM	19,05	8,33	16,67	11,54	18,18	25,00
AZ KATILIYORUM	28,57	41,67	22,22	26,92	3,03	0,00
KATILMIYORUM	38,10	45,83	55,56	57,69	0,00	0,00

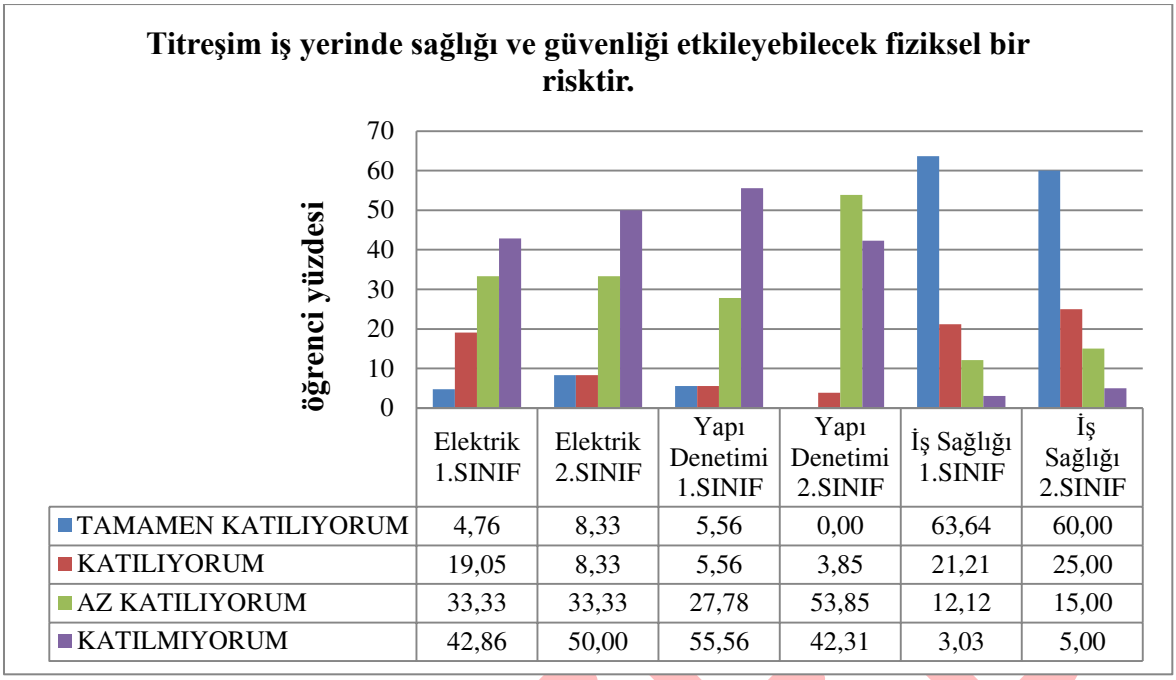
Şekil 14: Program/sınıf bazında gürültü faktörünün değerlendirmesi

Titreşimin İSG'ni etkileyebilecek fiziksel bir risk olmadığını düşünen öğrenci oranı "gürültü" ile aynıdır (Şekil 15). Ancak titreşimi fiziksel bir risk olarak kabul eden ve "tamamen katılıyorum" diyen öğrenci oranı gürültüden daha azdır.

Şekil 15: Titreşim faktörünün öğrenciler tarafından değerlendirilmesi

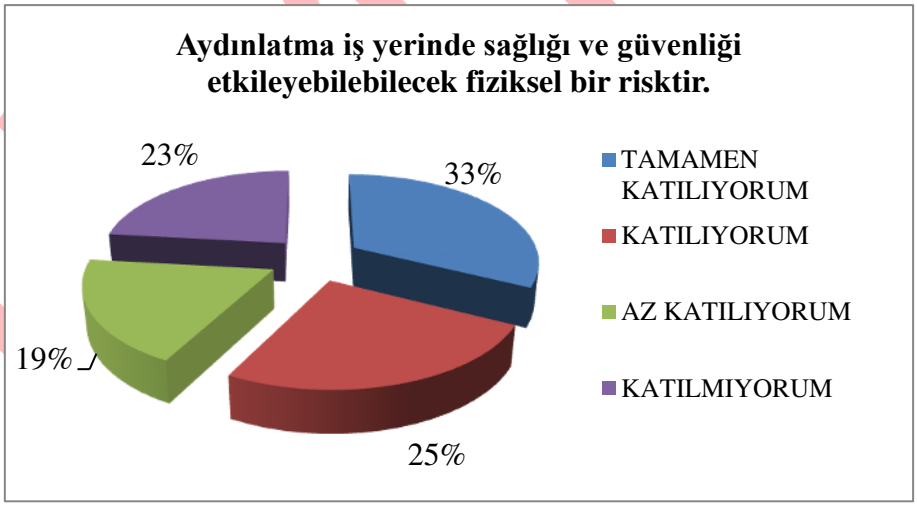
Titreşim faktörünü değerlendiren öğrencilerin program/sınıf bazındaki dağılımı Şekil 16'da verilmiştir. İş sağlığı öğrencilerinden bazıları bu ifadeye katılmamaktadır. Gürültü iş sağlığı öğrencileri için daha önemli görülen bir risktir.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
TAMAMEN KATILIYORUM	4,76	8,33	5,56	0,00	63,64	60,00
KATILIYORUM	19,05	8,33	5,56	3,85	21,21	25,00
AZ KATILIYORUM	33,33	33,33	27,78	53,85	12,12	15,00
KATILMIYORUM	42,86	50,00	55,56	42,31	3,03	5,00

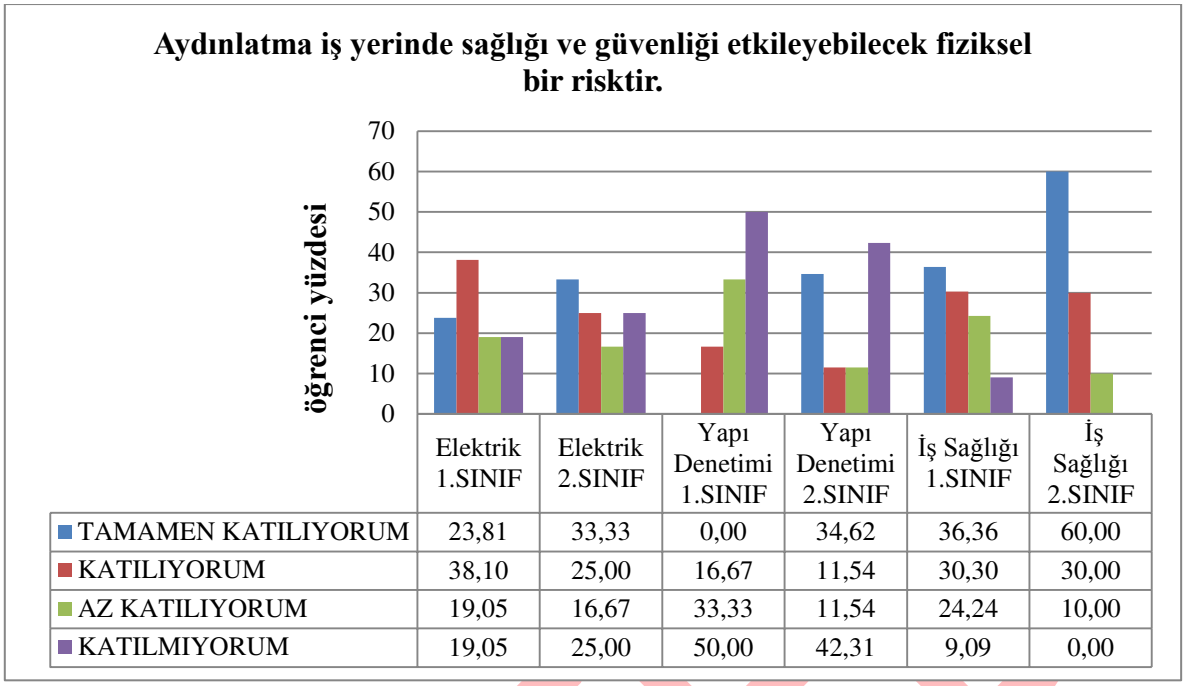
Şekil 16: Program/sınıf bazında titreşim faktörünün değerlendirmesi

Aydınlatma faktörünü değerlendirmesi istenen öğrencilerin % 23'ü aydınlatmayı fiziksel bir risk olarak görmediklerini belirtmiştir. Bu oran, gürültü ve titreşimden daha azdır (Şekil17).

Şekil 17:Aydınlatma faktörünün öğrenciler tarafından değerlendirilmesi

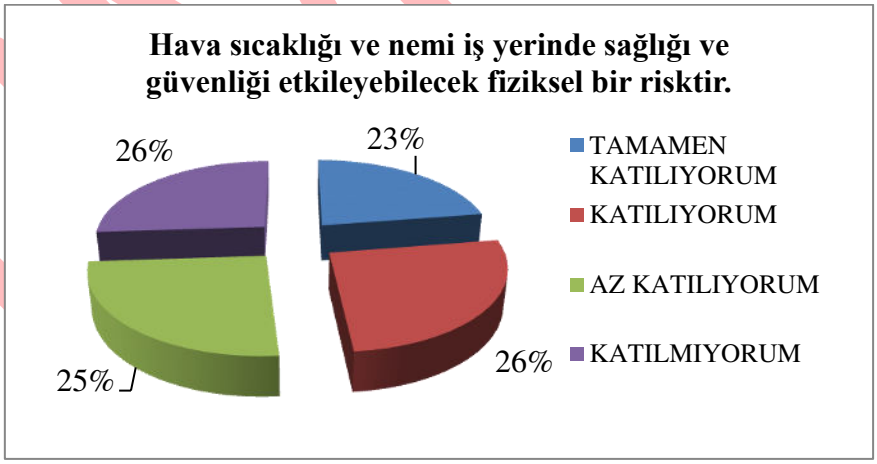
Verilen yanıtların program/sınıf bazındaki dağılımı (Şekil 18) incelendiğinde, elektrik öğrencilerinin aydınlatmanın fiziksel bir risk olduğu konusundaki yüzdeleri gürültü ve titreşime göre daha yüksektir. İş sağlığı 1. Sınıf öğrencilerinin %9'u bu ifadeye katılmadıklarını belirtmişlerdir.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
TAMAMEN KATILIYORUM	23,81	33,33	0,00	34,62	36,36	60,00
KATILIYORUM	38,10	25,00	16,67	11,54	30,30	30,00
AZ KATILIYORUM	19,05	16,67	33,33	11,54	24,24	10,00
KATILMIYORUM	19,05	25,00	50,00	42,31	9,09	0,00

Şekil 18: Program/sınıf bazında aydınlatma faktörünün değerlendirmesi

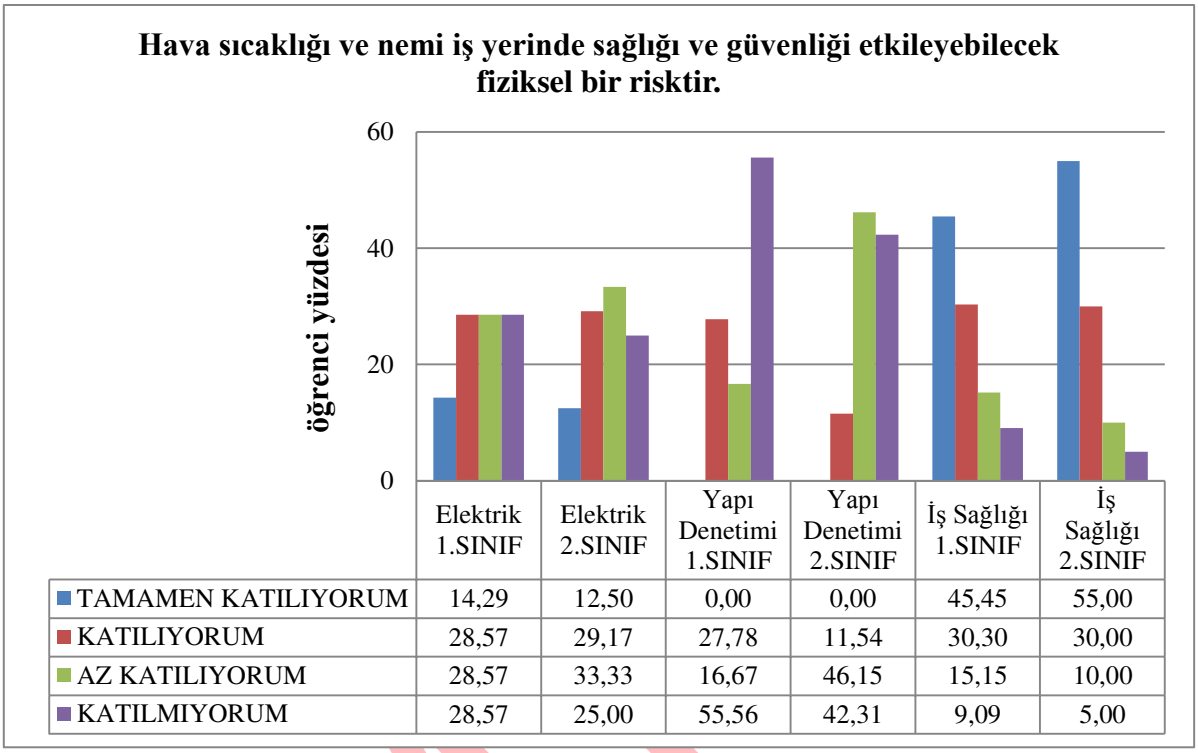
Hava sıcaklığı ve neminin risk durumunu değerlendiren öğrencilerin % 23'ü bu ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir (Şekil 19). Diğer fiziksel etmenler arasında en az "tamamen katılıyorum" oranı bu faktöre aittir.

Şekil 19:Hava sıcaklığı-nem faktörünün öğrenciler tarafından değerlendirilmesi

Diğer fiziksel risk etmenlerinde olduğu gibi iş sağlığı öğrencilerinden "katılıyorum" şeklinde yanıt verenlerin yüzdesi diğer program öğrencilerine göre fazladır. Yapı denetimi programı

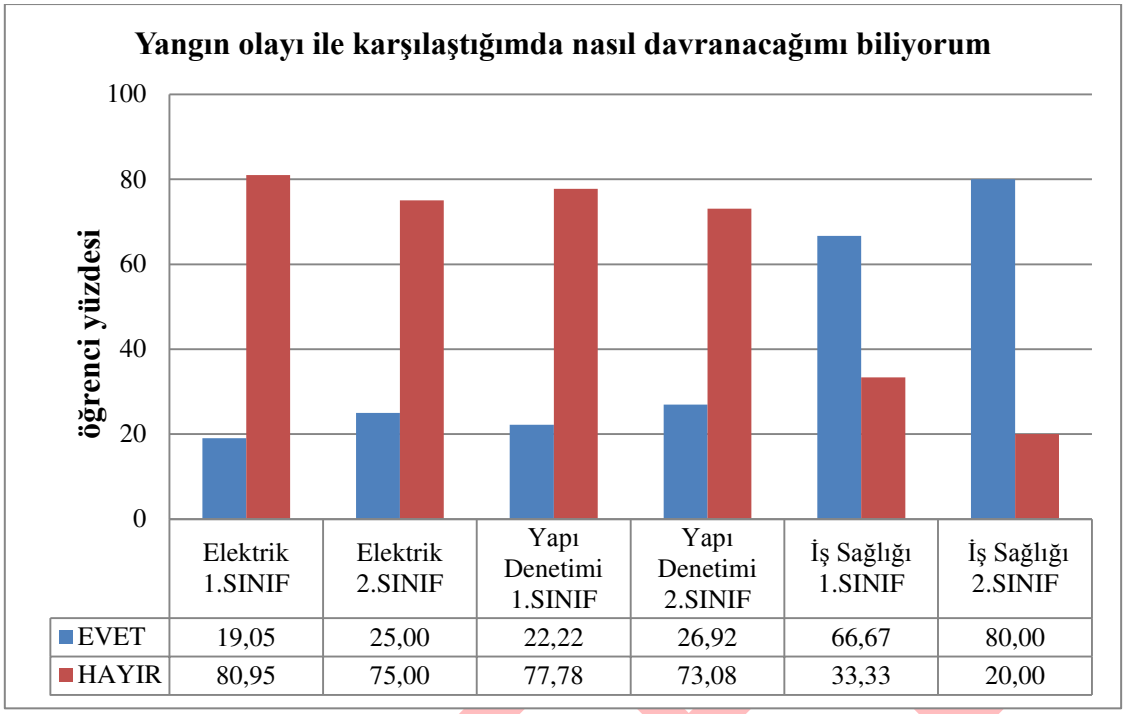
öğrencileri hava sıcaklığı ve nemini iş yerinde sağlığı ve güvenliği etkileyebilecek bir risk etmeni olarak görmemektedir (Şekil 20).

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
TAMAMEN KATILIYORUM	14,29	12,50	0,00	0,00	45,45	55,00
KATILIYORUM	28,57	29,17	27,78	11,54	30,30	30,00
AZ KATILIYORUM	28,57	33,33	16,67	46,15	15,15	10,00
KATILMIYORUM	28,57	25,00	55,56	42,31	9,09	5,00

Şekil 20: Program/sınıf bazında hava sıcaklığı-nemi faktörünün değerlendirmesi

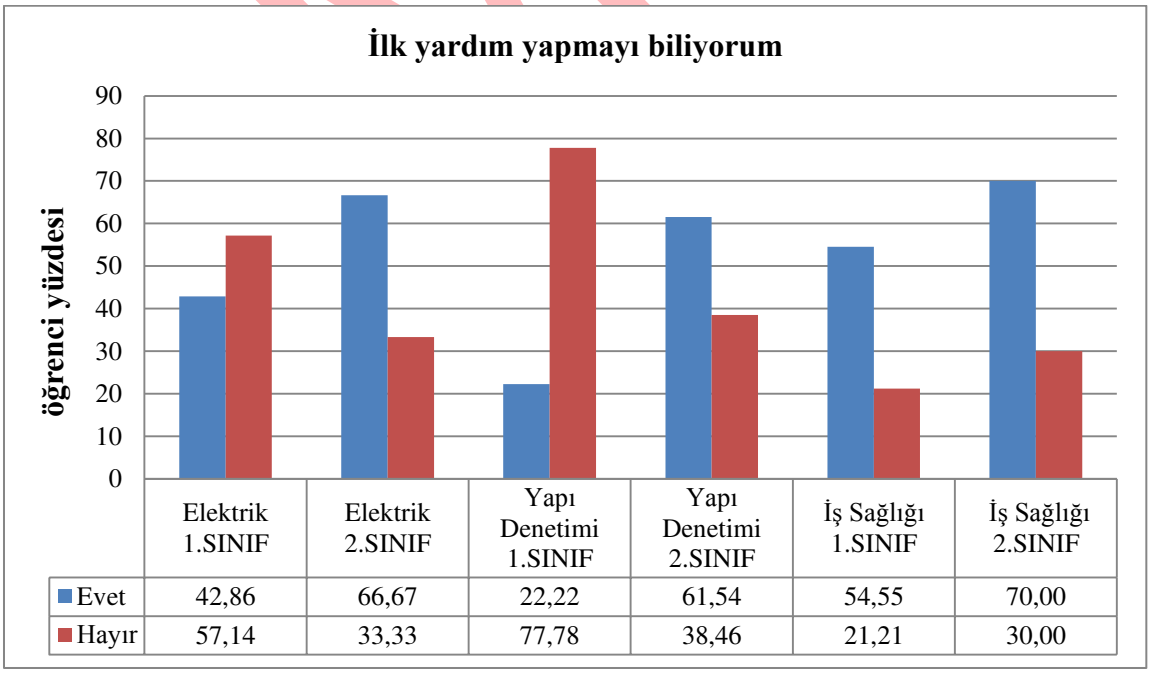
Öğrencilere yangın ve ilk yardım bilgileri sorulmuştur. “Yangın olayı ile karşılaştığımda nasıl davranacağımı biliyorum” ifadesini evet/hayır şeklinde değerlendiren öğrencilerin program/sınıf bazındaki dağılımı Şekil 21’de görülmektedir. Elektrik ve yapı denetimi programları sınıflarında evet diyen öğrencilerin oranı yaklaşık % 20 iken, iş sağlığı programında bu oran 1. sınıflarda % 66; 2. Sınıflarda %80’dir.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
EVET	19,05	25,00	22,22	26,92	66,67	80,00
HAYIR	80,95	75,00	77,78	73,08	33,33	20,00

Şekil 21: Yangın karşısında davranış

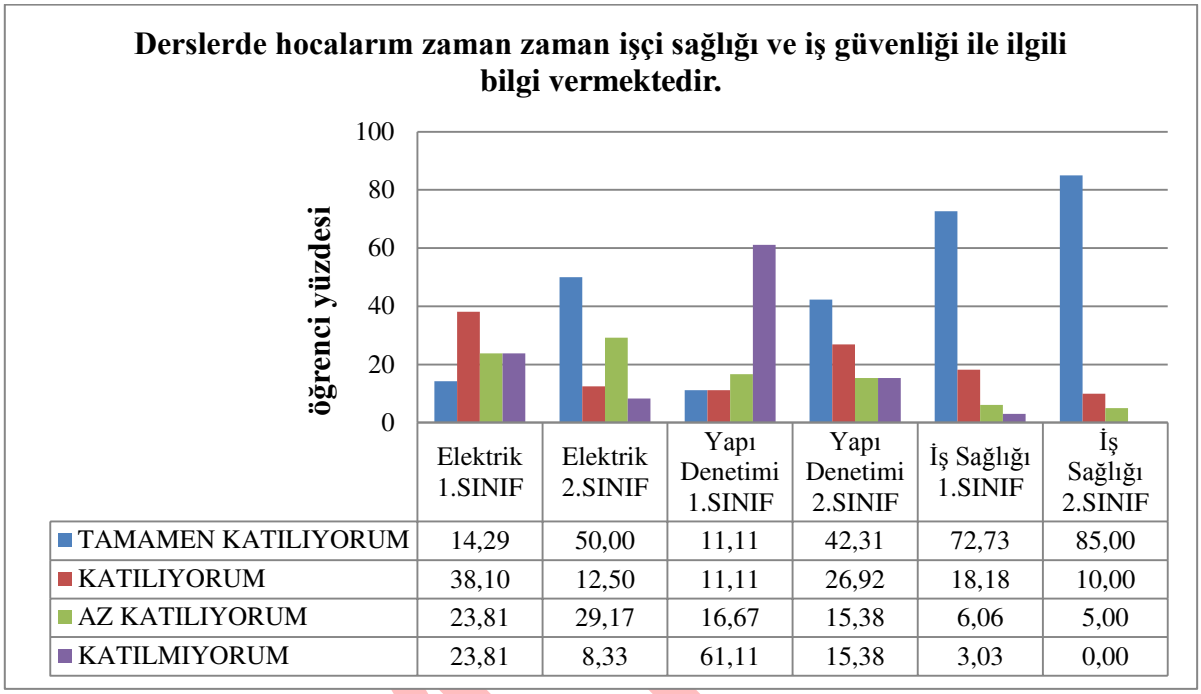
"İlk yardım yapmayı biliyorum" ifadesine evet yanıtını veren öğrencilerin oranı yangın bilgisinden daha fazladır (Şekil 22). Elektrik programında % 40'ın, iş sağlığı programında ise "evet" diyenlerin oranı % 54'ün üzerindedir.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
Evet	42,86	66,67	22,22	61,54	54,55	70,00
Hayır	57,14	33,33	77,78	38,46	21,21	30,00

Şekil 22: Yangın bilgisi

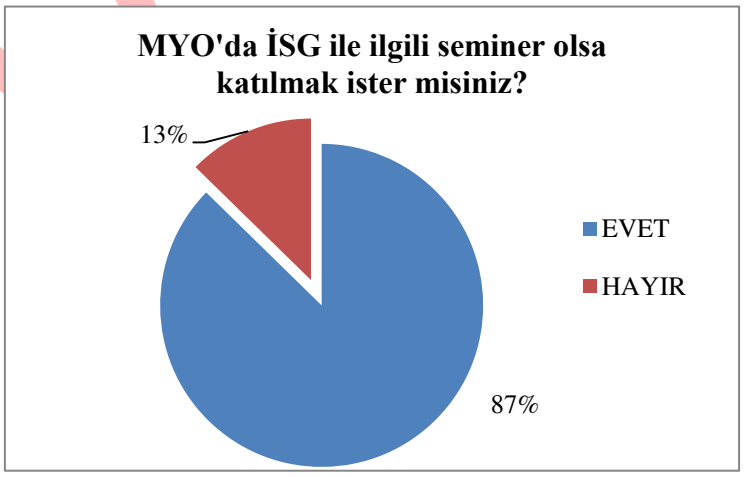
Öğrencilere, derslerde öğretim elemanlarının zaman zaman İSG ile ilgili bilgi verip vermediği sorulmuştur. Hem elektrik hem de yapı denetimi 2. Sınıflarında 1. Sınıflara göre "tamamen katılıyorum" diyen öğrenci sayısının fazla olduğu görülmektedir (Şekil 23).

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
TAMAMEN KATILIYORUM	14,29	50,00	11,11	42,31	72,73	85,00
KATILIYORUM	38,10	12,50	11,11	26,92	18,18	10,00
AZ KATILIYORUM	23,81	29,17	16,67	15,38	6,06	5,00
KATILMIYORUM	23,81	8,33	61,11	15,38	3,03	0,00

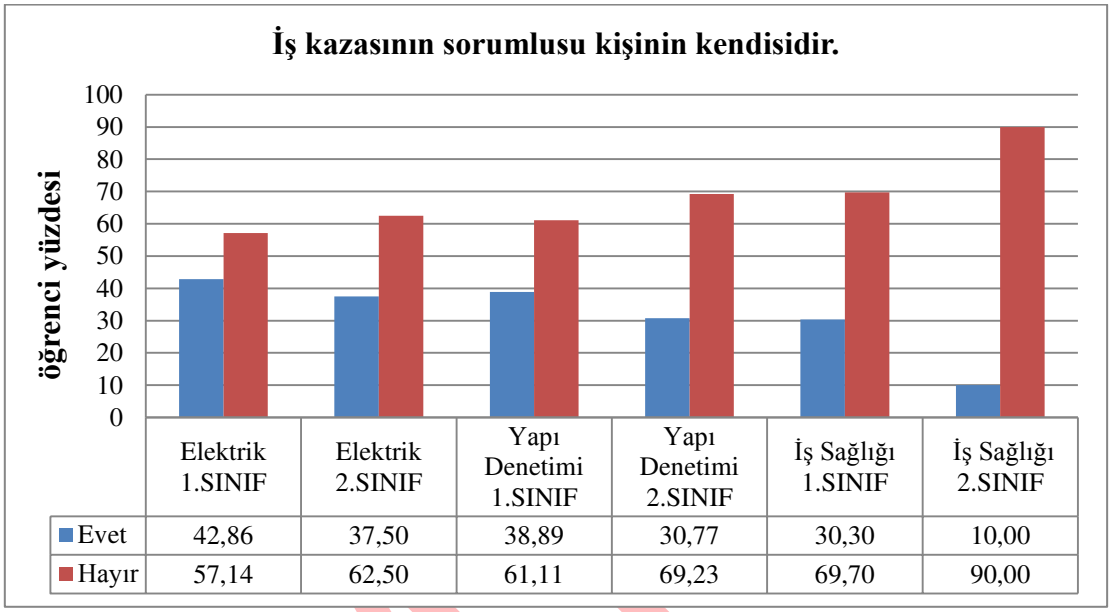
Şekil 23:Öğretim elemanlarının derslerdeİSG'den bahsedip bahsetmediği

Borçka Acarlar MYO'da İSG ile ilgili bir seminer olsa katılmak ister misiniz? sorusu yöneltilen 142 öğrencinin %87'si "evet" yanıtını vermiştir. Hayır diyen öğrencilerin % 45'i Yapı denetimi, % 8'i İş sağlığı geri kalanı ise elektrik programında öğrenimlerine devam etmektedir (Şekil 24).

Şekil 24: Seminer katılma isteği

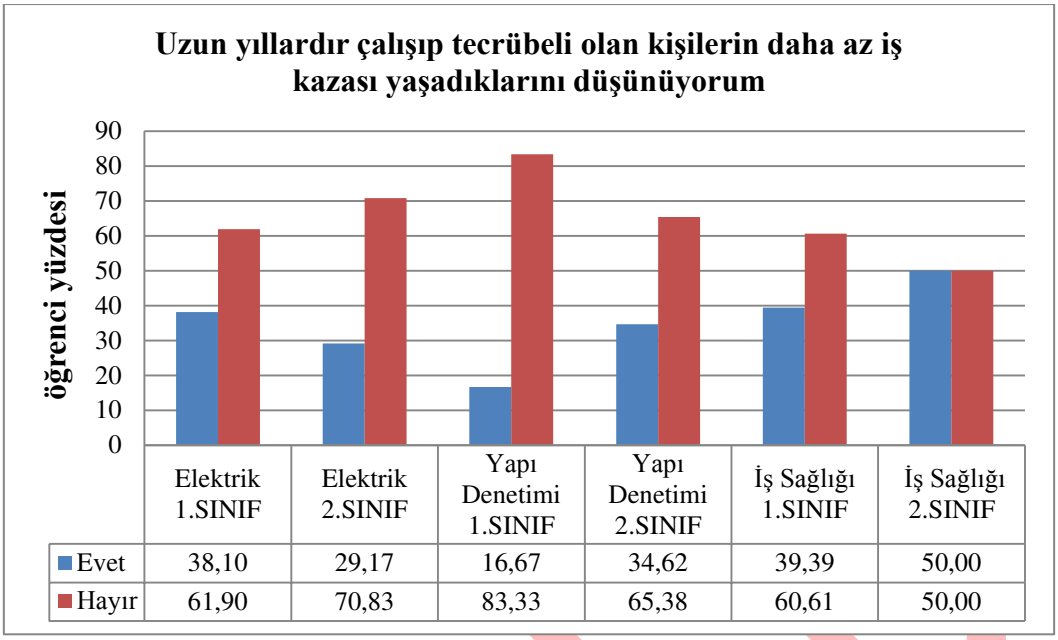
Ankete katılan öğrencilerden "iş kazasının sorumlusu kişinin kendisidir."cümlesini değerlendirmeleri istenmiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde (Şekil 25) "hayır" diyen grupların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
Evet	42,86	37,50	38,89	30,77	30,30	10,00
Hayır	57,14	62,50	61,11	69,23	69,70	90,00

Şekil 25. "İş kazasının sorumlusu kişinin kendisidir" cümlesinin öğrenciler tarafından değerlendirilmesi

Öğrencilerden "Uzun yıllardır çalışıp tecrübeli olan kişilerin daha az iş kazası yaşadıklarını düşünüyorum." cümlesini değerlendirmeleri istenmiştir. Şekil 26 incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun bu ifadeye katılmadıkları belirlenmiştir.

	Elektrik 1.SINIF	Elektrik 2.SINIF	Yapı Denetimi 1.SINIF	Yapı Denetimi 2.SINIF	İş Sağlığı 1.SINIF	İş Sağlığı 2.SINIF
Evet	38,10	29,17	16,67	34,62	39,39	50,00
Hayır	61,90	70,83	83,33	65,38	60,61	50,00

Şekil 26. "Uzun yıllardır çalışıp tecrübeli olan kişilerin daha az iş kazası yaşadıklarını düşünüyorum." cümlesinin öğrenciler tarafından değerlendirilmesi

Sonuçlar

Artvin Çoruh üniversitesi Borçka Acarlar MYO öğrencilerinin işsağlığı ve güvenliği konusundaki farkındalıklarının belirlenmesi için yapılan anket çalışmasında toplam 142 öğrenci olup, Elektrik enerjisi üretim, iletim ve dağıtım programı, yapı denetimi programı ve iş sağlığı ve güvenliği programı öğrencileri örneklem alınmıştır. Yapılan çalışma ile elde edilen sonuçlar şunlardır:

6331 sayılı yasadan haberdar olduğunu belirten öğrenci oranı % 44'tür. Bu oran program/sınıf bazında incelendiğinde Elektrik ve Yapı denetimlerde haberdar olma oranı düşükken, İşsağlığı ve güvenliği 2.sınıf öğrencilerinde bu oran % 95'tir.

Öğrencilerin % 73'ü MYO dışında iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili herhangi bir eğitim almadığını belirtmişlerdir. Eğitim aldıklarını belirten kısım ise staj uygulalamalarındab,lgi edindiklerini ve açıköğretim fakültesinde iş sağlığı ve güvenliği okuduklarını ifade etmişlerdir.

Mesleği ile ilgili iş güvenliği kuralları hakkında bilgi sahibi olduklarını düşünen öğrencilerin oranı % 81'dir. Elektrik ve Yapı denetimi 2. Sınıf öğrencilerin evet yanıtını seçme

oranı, 1. Sınıflara göre daha yüksektir. İş sağlığı ve güvenliği 2. Sınıf öğrencilerinin tamamı "evet" yanıtını vermiştir.

İş kazasına bir örnek yazmaları istenen öğrencilerin yalnızca % 62'si açık uçlu soruyu yanıtlamıştır. En çok yanıt veren program 46 işi ile iş sağlığı ve güvenliği iken, bunu 24 kişi ile yapı denetimi ve 13 kişi elektrik öğrencileri takip etmiştir. Verilen yanıtlardan ilk sırada "yüksekten düşme" yer almaktadır.

Meslek hastalıkları konusunda örnek yazabilen öğrenci oranı yalnızca % 14 olup, soruya yanıt verenler iş sağlığı ve güvenliği 2. Sınıf öğrencileridir. % 45 ile ilk akla gelen meslek hastalığı öğrenciler arasında "kurşun zehirlenmesi" olmuştur.

OHSAS 18001 kavramını hiç duymadığını ifade eden öğrencilerin oranı % 89'dur.

Gürültü ve titreşimi fiziksel bir risk olarak görmeyen öğrencilerin oranı % 31; aydınlatma için % 23; hava sıcaklığı ve nemi için bu oran % 26'dır.

Yangın olayı karşısında nasıl davranacağını bildiğini belirten öğrencilerin oranı % 42; ilk yardım yapmayı bildiğini belirten öğrencilerin oranı ise % 57'dir. Yangın ve ilk yardım bilgisi oranlarını arttıran program iş sağlığı ve güvenliğidir.

Öğrencilerin % 87'si MYO'da iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bir seminer yapılsa katılmak istediğini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin % 45'i iş kazasının sorumlusunun kişinin kendisi olduğunu düşündüklerini ifade ederken; % 35'i uzun yıllardır çalışan tecrübeli kişilerin daha az iş kazası yaşadıklarını düşünmektedir.

Sonuç olarak, Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar MYO öğrencilerinin iş sağlığı ve güvenliği farkındalıklarının geçmişte yapılan araştırmalara göre daha iyi düzeyde olduğu söylenebilmektedir. İş sağlığı ve güvenliği programı öğrencileri okudukları bölüm itibariyle elektrik ve yapı denetimi programı öğrencilerinden daha üst bilgi düzeyine sahiptir. Borçka Acarlar MYO'da iş sağlığı ve güvenliği dersleri seçmeli olarak müfredatta bulunmaktadır. Dersin yanı sıra mevcut öğrencilere İSG konusunda uzman kişiler tarafından seminerler

verilmesinin, müfredatta bulunan derslerde iş kazaları ile ilgili vaka etüdü değerlendirmelerinin yapılmasının, gerçekleştirilen teknik gezilerde İş sağlığı ve güvenliğikonusunun ilgili öğretim elemanlarınca vurgulanmasının öğrencilerde farkındalığıdaha da arttıracağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Aksoy, S., Çevik, B. (2013). Bazı Önlisans Programlarında Eğitim Gören Öğrencilerin İş Güvenliği Konusuna Yaklaşımlarının Belirlenmesi (Gümüşova Meslek Yüksekokulu Örneği). Electronic Journal of VocationalColleges, 3(3), 47-53.

Aksoy, S., Çevik, B., ve Çakıcıer, N. (2013).Gümüşova Meslek Yüksekokulu'nda İş Güvenliği Bilincinin Belirlenmesi. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1(1), 69-76.

Arpat, B., Yeşil, Y., ve Öter, N. S. (2014).Tekstil Sektöründe İş Sağlığı Ve Güvenliği Eğitimleri Hakkında Çalışan Algıları Ve Farkındalığı: Denizli İli Örneği.Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(8), 281-318.

Bodur, S., Filiz, E., Durduran, Y., ve Durduran, S. S. (2011).Mühendis Ve Tekniker Adayları İş Sağlığı Ve Güvenliğinden Ne Kadar Haberdar?.Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi, 3(3), 9-15.

Ceylan, H. (2012). Türkiye'deki İş Sağlığı Ve Güvenliği Eğitimi Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Electronic Journal of VocationalColleges, 2(2), 94-104.

Özgüler, A. T., Kaya, K., Kağızmanlı, B., ve Altuğ, M. (2016).Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin İş Sağlığı Ve Güvenliği Eğitimi Yeterliliği. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5(Özel Sayı 1), 2146-9199.

Özgüler, A.T., Koca, T. (2013). Meslek Yüksekokullarında İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitiminin Gerekliliği. Electronic Journal of Vocational Colleges, 3(4), 15-20.

Sarıkaya, M., Güllü, A., ve Seyman, M. N. (2009).Meslek Yüksek Okullarında İş Sağlığı Ve Güvenliği Eğitimi Verilmesinin Önemi (Kırıkkale Meslek Yüksek Okulu Örneği). Tübav bilim dergisi, 2(3), 327-332.

Sivrikaya, Ö. (2016).Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarında İş Sağlığı veGüvenliğiEğitiminde Güncel Durum. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 6(2), 151-162.

Tanır, F., Ural, S. (2011). Üniversitelerde iş sağlığı ve güvenliği eğitimi. Mühendis ve Makine Dergisi, 52(616), 80-85.

TEİAŞ. (2012). Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliğinin önemi. http://www.teias.gov.tr/eBulten/haberler/2012/adapazar%C4%B1%20i%C5%9F%20g%C3%BCv.%C3%B6nemi.htmladresinden 2 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

TUİK. (2014). İş kazaları ve işe bağlı sağlık problemleri araştırma sonuçları. http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/2013_ISKAZALARI_VE_SAGLIK_PROBLEMLERI_RAPORU.pdf adresinden 5 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

Yılmaz, F. (2007). Ülkemizde İSG Eğitiminde Model Arayışı. İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, 7(35), 30-35.

UMTEB

YAPILARDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YANGIN DAYANIKLILIĞI AÇISINDAN CAM YÜNÜ VE TAŞ YÜNÜ MALZEMELERİNİN İNCELENMESİ

İlknur BEKEM KARA[1], Yasemin BARAN[2]

Özet

Yapılarda sürdürülebilirlik; yenilenebilir kaynakların kullanımını, enerji etkin teknolojileri, doğaya saygın malzemelerin kullanımını, geri kazanım ve yeniden kullanım faaliyetlerini, tasarım ve yapımın her evresinde tüm bunları kapsayarak ekolojiyi düşünmeyi esas alan bir kavramdır. Yapıların sıklıkla karşılaşabileceği hizmet ömrünün vaktinden önce sonlanmasına veya onarım gereksinimine neden olabilecek olaylardan biri de yangındır. Yangın olayları yapılarda sürdürülebilirlik ölçütlerini (sağlık, ekoloji, ekonomi, dayanıklılık, işlevsellik ve estetik) olumsuz yönde etkilemektedir. Yangın güvenliği için alınabilecek pasif önlemlerden biri yalıtım yapılmasıdır.

Bu çalışmada, cam yünü ve taş yünü malzemelerine ait üretim aşamaları değerlendirilerek "hammaddelerin çıkarılması"ndan "geri dönüşüm"e kadar olan yaşam döngüleri oluşturulmuş, ilgili malzemelere ait genel yalıtım özellikleri irdelenmiş ve yangın yalıtımındaki önemleri araştırılmıştır. Ayrıca, cam yünü ve taş yününe ait dünyada gerçekleştirilen yaşam döngüsü analizi çalışmaları incelenmiş olup, cam yünü ve taş yününün emisyon değerleri, enerji tüketimi ve temel çevresel etkileri özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, yangın, cam yünü, taş yünü, yaşam döngüsü.

INVESTIGATION OF GLASS WOOL AND STONE WOOL MATERIALS FOR SUSTAINABILITY AND FIRE DURABILITY IN THE STRUCTURES

Abstract

Sustainability in buildings; It is a concept based on the use of renewable resources, energy-efficient technologies, the use of environmentally conscious materials, recycling and reuse activities, ecology in all aspects of design and construction. One of the events that can lead

[1] Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, ilknurbekem@artvin.edu.tr
[2] Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, yasemin.baran@giresun.edu.tr

to premature termination of the service life thatconstructionsarelikelytoencounterfrequentlyornecessitaterepairs is a fire. Fire events affect sustainability criteria (health, ecology, economy, endurance, functionality and a esthetics) negatively. One of the passive measures that can be taken for fire safety is insulation.

In this study, the production stages of glass wool and stone wool materials were evaluated and life cycle were created from "extraction of raw materials" to "recycling", general insulation properties of related materials and their importance in fire insulation have been examined.

In addition, studies from the world of life cycle analysis in glass wool and stone wool have been reviewed and emission values, energy consumption and basic environmental effects of glass wool and stone wool have been summarized.

Keywords: Sustainability, fire, glass wool, stone wool, life cycle.

Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı bir yandan doğal kaynakların kullanımına devam edilirken, öte yandan bu kaynakların gelecek nesiller tarafından da kullanılabilmesini güvenceye almak için korunması seklinde tanımlanmaktadır (Üstün, 2008). Mimaride sürdürülebilirlik; yenilenebilir kaynakların kullanımını, enerji etkin teknolojileri, doğaya saygın malzemelerin kullanımını, geri kazanım ve yeniden kullanım faaliyetlerini, tasarım ve yapımın her evresinde tüm bunları kapsayarak ekolojiyi düşünmeyi esas alır (Kesten, 2009) Sürdürülebilirlik, sadece yapay ve doğal çevrenin korunumunu değil, aynı zamanda canlı varlıkların ve kaynakların sürekliliğini de sağlamayı amaçlamaktadır (Sayar ve arkadaşları, 2009).

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde, toplam enerji kullanımının %40'tan fazlası, CO_2emisyonunun %30'u ve sentetik atıkların %40'ı bina sektöründen kaynaklanmaktadır. Kaynaklar, bina sektöründe, malzeme ve enerji gibi formlarda büyük miktarlarda kullanılmaktadır. Ayrıca, binalar ormanlık alanların yok olması, temiz su kaynaklarının bozulması, ozon tabakasının yıpranması, vb. gibi küresel anlamda sürekli bir yıpranmaya da neden olmaktadır (Özmehmet, 2012).

Sürdürülebilirlik ölçütleri işlevsellik, sağlık, estetik, ekonomi, ekoloji ve dayanıklılıktır (Bekem ve arkadaşları, 2015). Yapıların ve yapı ürünlerinin işlevlerini uzun yıllar boyu bozulmadan yerine getirmelerine "dayanıklılık (durability) veya kalıcılık" olarak tanımlanmaktadır. Yapıların hizmet ömrü boyunca, dayanıklılığını etkileyen bir takım tesirler söz konusudur. Bu tesirler, gerek yapı ürününü oluşturan malzemelerin iç etkisi, gerekse yapı ürününün maruz kaldığı dış etkilerden kaynaklanabilir (Bekem, 2010).Dayanıklı bir yapı ilk şeklini, niteliklerini ve hizmet görme yeteneğini çevrenin etkisinde uzun süre kaybetmeyen yapıdır. Hizmet ömrü dediğimiz bu süre sonunda, yapının kullanımı güvenli olmaktan çıkar (Akman, 1989).

Yapıların kullanım evresi çeşitli etkenlere bağlı olarak erken sona ermektedir. Bu durum yetersiz ve sınırlı olan doğal kaynakların tüketiminin artmasına ve çevre kirliliğine neden olmaktadır. (Bekem ve arkadaşları, 2009). Yapıların hizmet ömrünün erken sona ermesine neden olan etkenlerden biri de yangın olayıdır.

Yangın ve Yapılarda Yangın Dayanıklılığı

Yangın, yanan özellik gösteren katı, sıvı ve/veya gaz maddelerin kontrol dışı yanmasıdır. Bir yangının meydana gelebilmesi için üç ana unsurun bulunması gerekmektedir. Yangın üçgenini oluşturan bu unsurlar; yakıt, ısı kaynağı ve oksijendir. Yakıt yanabilme özelliği olan herhangi bir madde, ısı kaynağı çıplak alev, güneş, sıcak yüzeyler ve elektrik enerjisidir. Yanma bu üç unsurun birleşmesinden dolayı peşpeşe oluşan bir zincirleme reaksiyondur. Yanmanın başlaması için bir ısı kaynağının yanıcı maddeyi tutuşma sıcaklığına kadar ısıtması gerekir. Her malzemenin tutuşma sıcaklığı farklıdır. Eğer bu üç unsurdan birisi ortamda yoksa yanma başlamaz (İTÜ, 2010).Yapıların sıklıkla yangın olayı ile karşılaştığı, doğrudan olduğu gibi yüksek sıcaklıktan etkilendiği bilinir (Kamanlı ve Balık, 2003). Bir yapının yangına dayanıklı olup olmadığını belirleyen, daha ziyade onun yapısal bileşenleridir. Bununla beraber, bunların dışında kaplama ve bitirme malzemeleri ile eşya ve mobilyaların meydana getirdikleri bina içi ısıl yük seviyesi, yangının başlama ve gelişmesini o düzeye getirebilir ki, dayanıklı olarak kabul edilen yapı malzeme ve bileşenlerinin bu nitelikleri büyük ölçüde ortadan kalkar (Kılıç, 2003). Yangından korunmanın ilk birincil amacı insanların sağlığını ve hayatını korumak amacıyla kişilerin korunmasıdır (Avrupa Beton Platformu, 2007).Yangınlarda can kayıplarının önemli bölümü, yanma sırasında ortaya çıkan dumandan

ve bu dumanın içindeki gazlardan kaynaklanır. Hidrojen–siyanür, karbondioksit, karbon monoksit ve karbon-sülfür baslıca zehirleyici gazlardır. Bu zehirli gazlar solunduğunda kana karışarak insanı zehirler. Belirli bir süre dumana maruz kalarak zehirli gazları soluyan insanlar hayatını kaybeder. Duman içerisinde zehirli gazların dışında boğucu, tahriş edici veya göz yaşartıcı etkiye sahip başka gazlar da bulunabilir. Bu gazlar öldürücü olabildiği gibi, göz yaşartma gibi etkileriyle kaçış alanı bulmayı zorlaştırarak insan hayatını tehdit edebilir. Amonyak, hidroklorik asit ve kükürt dioksit gibi gazlar tahriş edici etkileri ile insanların sağlığına kalıcı veya geçici zararlar verebilir (ODE, 2013).

Yangından korunmanın bir diğer amacı yangının çıktığı meskenler ve ticari birimler ile yangının çıktığı yerin etrafındaki mal ve eşyaları korumak amacıyla mülkün korunması ya da bina yapısının önemli ölçüde korunmasıdır (Avrupa Beton Platformu,2007). Çünkü yangın olayı bir yapının kullanım evresinin vaktinden daha önce sonlanmasına neden olabilir. Bu sebeple, yapı elemanlarının yangına karşı dayanım süresini arttırmak amacıyla yapının tasarım aşamasından uygulama aşamasına kadar bir takım önlemler alınmaktadır. Bu önlemler aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aktif Önlemler, yangın algılama, uyarı ve söndürme gibi yangınla birlikte devreye girmesi planlanan sistemler olarak tariflenebilir. Pasif önlemler ise, mimari projelendirme aşamasında tasarlanan ve bir yapının, ömrü boyunca, yangın ve duman yayılımına ve bunların vereceği zarara karşı dirençli olmasını sağlayan yapısal tedbirleridir (Başdemir ve Demirel, 2010).

Tasarım aşamasında binalar yangın yönetmeliğine uygun olarak tasarlanmalıdır. Özellikle kaçış yollarında (koridorlar, kapılar ve merdivenler) hiçbir yanıcı malzeme kullanılmamalı ve belirtilen süre kadar bu yapı elemanları yangına dayanıklı olmalıdırlar. Yangın yalıtımı da pasif önlemler arasında yer almaktadır.

Yalıtım malzemeleri enerji korunumu sağlamak ve yapıyı ve yaşayanları zararlı dış etkilerden korumak amacıyla binaların duvarlarında, döşemelerinde ve çatılarında kullanılmaktadır. Isı, ses ve su yalıtımı malzemelerinin yanı sıra, günümüzde yangın yalıtım malzemelerine verilen önem de artmıştır. Yangın yalıtım malzemelerinin kullanım amaçları (Akıncıtürk ve İpek, 2004).

- Taşıyıcı sistem stabilitesini koruyarak yapı elemanının belli bir süre ayakta kalmasını sağlamak,
- Yangına dayanıklı malzemelerle yatayda ve düşeyde bölmeler yaparak yangının yayılmasını önlemek,
- Yangın ortamında belirli bir süre yangından kaçış yollarının kullanılabilmesi için temiz hava, elektrik vb. sistemler, açısından güvenli ortam sağlamaktır

Yapı elemanlarını yangının etkisinden korumak ve yangına direnç sürelerini artırmak amacı ile çevrelerini alçı, beton, mineral yün (taşyünü, camyünü) gibi yanmayan, yangın sırasında bozulsa bile kolayca onarılabilen malzemeler ile kaplama yoluna gidilebilmektedir. Böylece yangın sırasında taşıyıcı sistem, kendisi için zararlı olacak sıcaklık seviyesine belirli bir süre sonra erişecek ve bu sırada yangında mahsur kalmış kişiler yangından kurtulabilecek, söndürme için zaman bulunabilecektir (Berkmen, 2001).

Genel olarak petrol türevi ve inorganik hammaddelerden üretilen yalıtım malzemeleri içinde petrol türevi hammaddeye sahip olanlar yüksek sıcaklıklara dayanamadıkları gibi yangın esnasında zehirli gazlar da çıkardıkları için birçok yangında zehirlenmelere yol açmıştır. Poliüretan malzeme yangın karşısındaki davranışları incelendiğinde poliüretan malzemenin oldukça riskli bir malzeme olduğu görülmektedir. Yangına katkı sağlaması ve zehirli gaz çıkarması dolayısıyla yangın riski bulunan, bünyesinde yüksek sıcaklıklar bulunan sanayi tesislerinde kullanılmamaları gerekmektedir (Büyüklü, 2006).

Bugün birçok gelişmiş ülkede sanayi tesislerinde yangın riskleri ve işçi güvenlikleri dikkate alındığından inorganik hammaddeli yalıtım ürünleri tercih edilmektedir. Sanayi uygulamalarında en çok tercih edilen yanmaz yalıtım ürünleri cam yünü ve taş yünüdür (Karasu, 2010).

Cam yünü ve Taş Yünü

Mineral yalıtım malzemeleri grubunda yer alan cam yünü ve taş yünü, zamanla bozulmaz, çürümez, küf tutmaz, korozyon ve paslanma yapmaz. Çevre için bir risk oluşturmaz. Yeniden işlenip kullanılabilir hale getirilebilir ürünlerdir (İzocam, 2017) Dünya Sağlık Örgütünün bir çalışma grubu olan Uluslararası Kanser Araştırmaları Kurumu (IARC), insan yapımı elyafların

havada uçuşan tozlarının risklerini değerlendirdi ve camyünü, taş yünü ve cüruf yünü gibi sıklıkla kullanılan camsı elyaf yünlerinin insanlar için kanserojen olarak sınıflandırılmayacağı sonucuna varmıştır (3. Grup). Dolayısıyla biyolojik olarak çözünemeyen türler de dâhil tüm mineral yünler, ismen yetersiz veri grubu olarak da bilinen ve çay, floresan ve kafein gibi maddeleri de içeren 3. grup malzemeler içerisinde yer almaktadır (İzocam, 2014).

Taş yünü ve Cam yününün genel yalıtım özellikleri

Mineral yünlerin en çok kullanıldığı yalıtım ısı yalıtımıdır. Isı yalıtım malzemesi seçiminde öncelikli olarak göz önünde bulundurulacak özellik ısı iletkenlik değeridir. Alternatifleri arasında en düşük ısı iletkenliğe sahip malzemeler tercih edilmelidir. Her malzeme, kalınlığına bağlı olarak buhar difüzyonuna karşı koyar. Bu direncin havanın su buharı difüzyon direncine oranı "Su Buharı Difüzyon Direnç Katsayısı" adı verilmektedir. Yapıların iç mekânlarının yapı bileşenleri aracılığıyla nefes alması ve yapı elemanları içerisinde yoğuşma oluşmaması için ısı yalıtım malzemelerinin de belli oranda buhar geçişine izin vermesi istenir. Malzemelerin tutuşması, alevi yayması, çıkardığı ısı, çıkardığı duman ve toksisite, "Yangın Güvenliği" açısından en önemli kriterlerdir ve bir bütün olarak ele alınmalı, yönetmelikte belirtilen sınıfa uygun malzemeler seçilmelidir (Karadayı ve Yüksek, 2016).

Camyünü ve taş yünü termo-akustik özellikler açısından mükemmel ve inorganik esaslı malzemelerdir. Bununla beraber, bu malzemeler sahip oldukları özelliklere bağlı olarak ısı, ses ve yangın yalıtımı uygulamalarında farklı performans değerleri sağlamaktadırlar. Hangi malzemenin seçilmesi gerektiği, hedeflenen uygulamada beklenen performans özelliklerine göre belirlenmektedir(Öktem, 2017). Cam yünü ve taş yünü malzemelerine ait bazı yalıtım özellikleri Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Termal Yalıtım Performansı, Yanmazlık Sınıfı ve µ Değeri (Schiavoni ve arkadaşları, 2016)

Özellik	Malzeme	
	Taş yünü	Cam yünü
Yoğunluk (kg/m^3)	40-200	15-75
Termal iletkenlik (W/m K)	0,033-0,040	0,031-0,037
Specificheat (kJ/kg K)	0,8-1,0	0,9-1,0
Su buharı difüzyon direnci faktörü, µ-değeri	1-1,3	1-1,1
Yanmazlık sınıfı	A1-A2	A1-A2

Taş yünü ve cam yününün yangın yalıtımındaki önemi

Genel olarak, cam yünü ve taş yünü ile gerçekleştirilen yalıtımlarla hem ses yalıtımının hem de yangın güvenliğinin bir arada sağlanması amaçlanmıştır. Bu sayede enerji ve ilk yatırım maliyetlerinde % 75'e varan oranda tasarruf elde edilirken ve artık hayatımızın bir parçası haline gelen küresel ısınma konusuna da destek sağlanabilmektedir (Karasu, 2010b).

Yangın yalıtım malzemeleri ile oluşturulan yangın dayanımlı bölümler ile belirli sürelerde yangının yayılımı sınırlandırılabilir. Böylelikle, yangın büyümeden itfaiyecilere müdahale etme imkânı tanınır, hayati ve maddi kayıplar engellenebilir ve azaltılabilir (Wooler, 2017). Kâgir yapı malzemelerinin dışında, yapılarda ve tesisatta, yangın durdurucu olarak kullanılan tek malzeme vardır, o da taş yünüdür. Yangın duvarı ve kapısı gibi elemanlarda bu amaçla taş yünü kullanılmaktadır. Ayrıca, özellikle çelik iskeletli yapıların taşıyıcı kısımları taş yünü ile yangına karşı korunmalıdır (Berkmen, 2001).

Taş yünü ve Cam yününün yaşam döngüsü

Yaşam Döngüsü; bir ürünün hammaddesinin çıkarılmasından başlayıp, işlenmesi, paketlenmesi, taşınması, yapımı, kullanımı, gerektiği zamanlarda bakım-onarımı, ömrünü tamamladığında atılması, geri dönüştürülmesi, birtakım işlemlerden geçirilerek yeniden kullanıma hazır hale getirilmesine kadar geçen süreç olarak tanımlanmaktadır (Özeler Kanan ve arkadaşları, 2015). Şekil 1'de cam yünü ve taş yünü malzemelerine ait yaşam döngüsü görülmektedir.

Şekil 1: Taş Yünü Ve Cam Yünü Malzemelerin Yaşam Döngüsü

Hammadde olarak taş yünü % 75 geri dönüştürülmüş cüruf, cam yünü % 20 – 25 geri dönüştürülmüş seçme camdan meydana gelebilmektedir. Taş yünü için kullanılan ana hammaddeler briketin hammaddesinde kullanılan %77oranındaki doğal taşlar (diabez, kireç taşı, alüminyum taşı) geriye kalan %23'lükoran ise endüstri atıklarından örneğin çimento ve demir üretiminden gelmektedir (Çamur, 2010).Cam yünü üreticisi büyük firmalar, % 20 oranında atık cam kullanılmaktadır. Bazı firmalar ise % 17 si kullanılmış, % 8 endüstriyel atık cam olmak üzere % 25 oranında atık cam işlenmektedir. Yapılan araştırmalara göre geri dönüşümde % 90'a kadar atık cam kullanılabilmektedir. Atık cam ile ilgili en önemli sorun temiz cam bulunamayışıdır. Atık cam kullanılması kum kullanımına oranla her % 1 atık cam

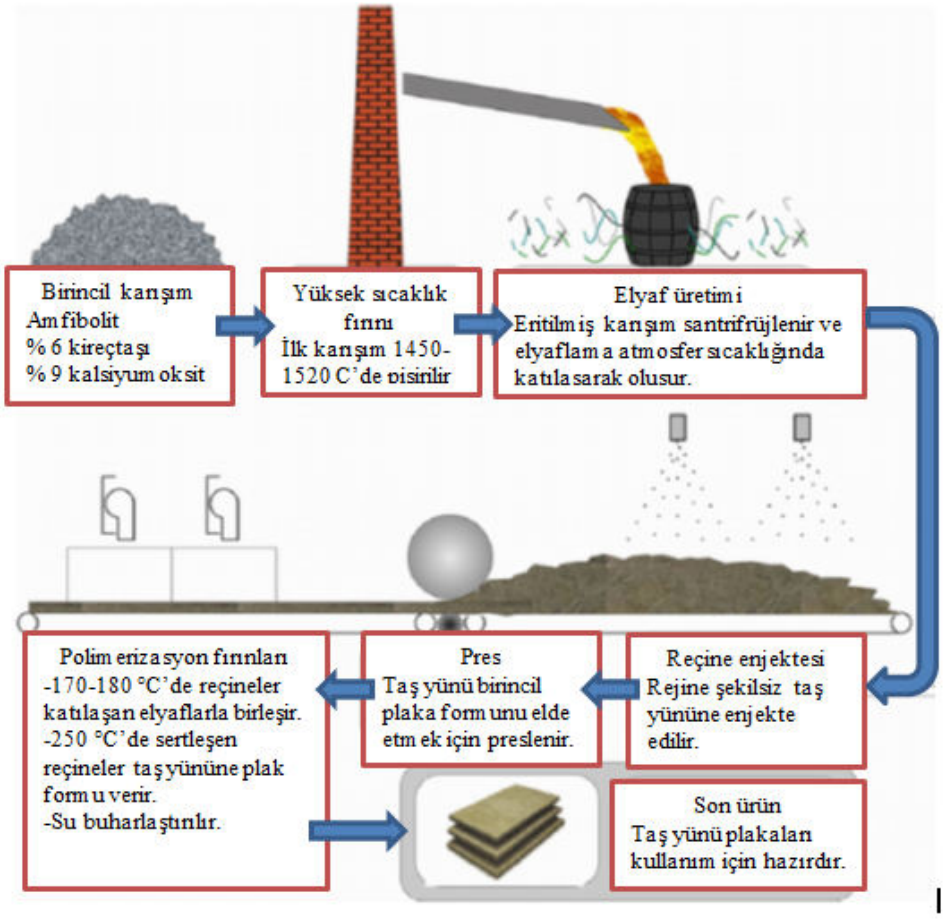
için % 1 daha az enerji gerektirmektedir. ABD'nin en büyük cam yünü üreticisi olan bir firma ancak % 30 oranında atık cam kullanabilmektedir. Teorik olarak ise bu oran % 90 a kadar çıkabilir (Cellubor, 2017).

Taş yünü ve cam yünü malzemeleri için yaşam döngüsü analizi yapıldığında hammaddelerin çıkartılması ve temini çok küçük bir etkiye sahipken, çevresel etkilerin en fazla oluştuğu aşamanın üretim aşamalarından olduğu belirlenmiştir (Alkaya ve diğerleri, 2012).

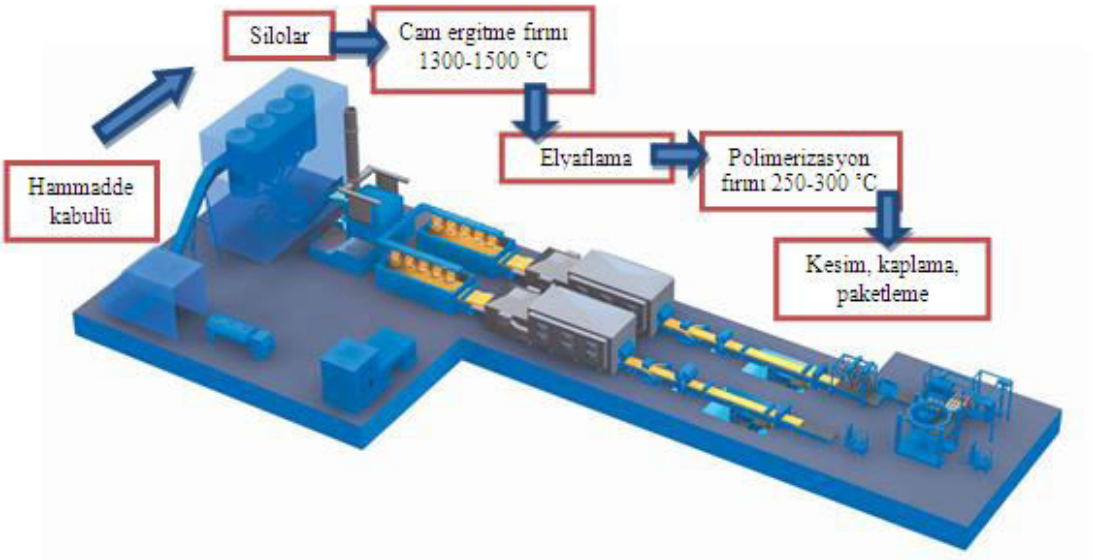
Taş yünü ve cam yünü üretim aşamaları

Hammadde ediniminden sonra yapı malzemelerinin önemli çevresel etkiye sahip oldukları evre, üretim evresidir. Bazı yapı malzemeleri üretim sürecinde başta enerji ve su olmak üzere çeşitli kaynakların tüketimine ve çevre kirliliğine sebep olabilmektedir. Üretim aşamasında çıkan katı ve sıvı atıklar, sera gazları, zehirli maddeler ve partiküllerin miktarı önemli çevre kirliliği unsurlarıdır (Yüksek ve Mıhlıyanlar, 2015).

Taş yünü ve cam yünü malzemelerine ait üretim aşamaları şekil 2 ve şekil 3'de verilmiştir. Camyünü ve taş yünü arasındaki ana farklılıklar, üretim sürecindeki ergime sıcaklıkları ve liflerin boyutlarıdır. Bu farklılıklar, taş yününü yüksek erime noktası ile daha yüksek sıcaklık uygulamaları için uygun hale getirmektedir (Pargana, 2012). Taş yünü ve cam yünü arasındaki temel fark taş yünün ana bileşeninin camdan ziyade volkanik kaya olmasıdır. Taş yünü imalatı için yaklaşık 2000 °C fırın sıcaklığı gerekmektedir. Cam yünü imalatı için yaklaşık 1400 °C'lik fırın sıcaklığı gerekir. Bağlama maddeleri imalat sürecinde eklenir. Taş yünü, doğal olarak cam yününe kıyasla daha yüksek uygulama sıcaklıklarına direnebilir ve genellikle daha büyük bir yangın direncine sahiptir. Tipik olarak, maksimum çalışma sıcaklığı, taş yünü ürünleri için 700 °C ila 800 °C ve cam yünü ürünleri için 230 °C ila 250 ° C arasında verilmektedir (MacDonald, 2004).

Şekil 2: Taş Yünü Üretim Aşamaları (Karamanos ve arkadaşları, 2008)

Şekil 3: Cam Yünü Üretim Aşamaları (Ursa, 2009)

Taş yünü ve cam yünü emisyon değerleri

İnsan etkinlikleri ile çevreyi oluşturan öğelerin niteliklerinin değişmesi ve değer kaybetmesi olarak tanımlanan çevre kirliliği; su, hava ve toprak kirliliği olarak sınıflanabilmektedir. Su kirliliği; insandan kaynaklanan etkiler sonucunda su kaynaklarını bozacak ölçüde organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif nesnelerin suya karışması ve ekolojik dengede niteliksel değişimlerin gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Hava kirliliği; belli bir kaynaktan atmosfere bırakılan kirleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak onu canlılara ve doğaya zarar verebilecek bir yapıya dönüştürmesi olarak tanımlanmakta ve bu kirlilik, insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. İçinde karbondioksit, karbonmonoksit, kükürt dioksit, ozon, asbest, toz vb. kirleticiler bulunan hava, insan sağlığı için tehlike yaratmaktadır. Toprak kirliliği; insan etkileri ile toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulması olarak tanımlanmaktadır. Toprak kirliliği, hava ve su kirliliğinden, tarım ilaçlarından, yapay gübrelerden ve zehirli ve tehlikeli atıklardan kaynaklanabilmektedir(Taygun ve Balanlı, 2005). Tablo 2'de taş yünü ve cam yünü malzemelerine ait emisyon değerleri görülmektedir.

Tablo 2:Taş Yünü ve Cam Yünü Emisyon Değerleri(Alkaya ve arkadaşları, 2012)

Emisyonlar		Taş yünü	Cam yünü
Havaya salımlar	CO_2, g	1,421	1,824
	CO, g	105,35	7,62
	SO_X, g	6,48	21
	NO_X, g	2,47	8,22
	N_2O, g	0,02	1,09
	Partikül, g	1,19	0,29
Atık su	AKM*,g	0,02	0,583
	KOİ**, g	0,05	0,429
Katı atık	Tehlikeli, g	1	6,70
	Tehlikesiz, g	53	62,2

*AKM (Askıda katı madde):Su numunesi içerisindeki çökebilen ve çökemeyen katı maddelerin toplamıdır. Toplam askıda katı madde belli bir miktardan sonra genellikle suyun fiziksel olarak kirlenmesine sebep olur. Dolayısıyla suyun bulanıklaşmasını, yoğunlaşmasını,

toksisitesini artırabileceği gibi ışık geçirgenliğini ve oksijen miktarını azaltarak fauna ve flora üzerine çökelerek su canlılarına zarar verir (Erciyes Üniversitesi, 2012a).

**KOİ(Kimyasal oksijen ihtiyacı): Sudaki yükseltgenebilir maddelerin kimyasal yolla oksitlenmeleri için gerekli oksijen miktarıdır. Evsel ve endüstriyel atık suların (özellikle endüstriyel) kirlilik derecesini belirlemede kullanılan en önemli parametrelerden biri kimyasal oksijen ihtiyacıdır (Erciyes Üniversitesi, 2012b).

Taş yünü ve cam yünü enerji tüketimi

Bir malzeme için yapılacak yaşam döngüsü analiz çalışmalarında, tüketilen enerji miktarı anahtar faktörlerden biridir. Yangın yalıtımda kullanılan mineral yünlere ilişkin üretim aşamasında kullanılan enerji tüketim değerleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Taş Yünü ve Cam Yünü Malzemeleri Enerji Tüketim Değerleri (Ardente ve arkadaşları, 2008)

Özellik	Malzeme	
	Taş yünü	Cam yünü
Enerji kullanımı, MJ	17,4	39,9
Fosil hammadde, MJ	2,5	7,4
Yenilenebilir hammadde, MJ	0,9	0,0
Toplam, MJ	20,8	47,3

Taş yünü ve cam yünü temel çevresel etkileri

Günümüz ve geleceğin yapılarının geçmişte olduğu gibi; insan sağlığını ve çevreyi koruyan, kullanıcılarının konfor şartlarını sağlayan, en az enerjiye ihtiyaç duyan, atık üretimi az, tekrar kullanılabilen, geri dönüşümlü malzemelerle üretilen yapılar olmaları üzerine çalışmalar arttırılmalıdır. Planlama ve yapım aşamasındaki yanlış kararlar çevresel etkilerin artmasına neden olmaktadır (Yüksek ve Mıhlıyanlar, 2015).

Küresel ısınma, fosil yakıtların yanması ve çeşitli tarımsal/endüstriyel uygulamalar sonucu sera gazlarının atmosfere salımıyla dünya iklim sisteminde meydana gelen önemli değişiklikler; Asitleşme, daha çok fosil yakıtların yanmasıyla oluşan asit gazlarının havaya, suya ve toprağa salımıyla oluşan etki; Besin birikimi, sularda ekosistemi bozacak miktarda besin maddesi birikmesi, böylece canlıların yaşaması için gerekli oksijenin azalması; Fotokimyasal oksit oluşumu, uçucu organik bileşenler ve nitrojen oksitlerin günışığında salımıyla yeryüzünde sis oluşması olarak tanımlanmaktadır (Çamur, 2010).Çalışmada incelenen malzemelere ilişkin çevresel eti değerleri Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4: Taş Yünü Ve Cam Yünü Malzemelerine Çevresel Etki Değerleri (Ardente ve arkadaşları, 2008)

Özellik	Malzeme	
	Taş yünü	Cam yünü
Küresel ısınma, kg CO_{2eq}	1,45	2,2
Asitleşme potansiyeli, g SO_{2eq}	12,3	8,4
Besin birikimi potansiyeli, g $PO_4^{3-}{}_{eq}$	1,16	1,30
Fotokimyasal ozon oluşum potansiyeli, g C_2H_{4eg}	4,6	2,5
Su tüketimi, kg	3,9	7,0

Sonuçlar

Sürdürülebilirlik ölçütlerinden biri olan dayanıklılık faktörü yangın olaylarından olumsuz yönde etkilenmektedir. Yangın geçiren bir yapı onarım/tadilat gerektirmekte ya da hizmet ömrü vaktinden önce sona ermektedir. Yapı elemanlarını yangının etkisinden korumak ve yangına direnç sürelerini artırmak amacı ile çevrelerini yanmayan, yangın sırasında bozulsa bile kolayca onarılabilen malzemeler ile kaplama yoluna gidilebilmektedir. Böylece yangın sırasında taşıyıcı sistem, kendisi için zararlı olacak sıcaklık seviyesine belirli bir süre sonra erişecek ve bu sırada yangında mahsur kalmış kişiler yangından kurtulabilecek, söndürme için zaman bulunabilecektir. Yangın yalıtımı yangın güvenliği açısından alınan pasif önlemler

grubundadır. Taş yünü ve cam yünü ise en çok tercih edilen yangın yalıtım malzemeleri arasındadır.

Yangın dayanıklılığı açısından tercih edilen mineral yünlerin maksimum çalışma sıcaklığı, taş yünü ürünleri için 700 °C ila 800 °C ve cam yünü ürünleri için 230 °C ila 250 ° C arasındadır.

Taş yünü ve cam yünü malzemeleri için daha önceden yapılmış çalışmalar incelendiğinde, hammaddelerin çıkartılması çok küçük bir etkiye sahipken, çevresel etkilerin en fazla oluştuğu aşamanın üretim aşamaları olduğu görülmüştür. Hammadde olarak taş yünü % 75 geri dönüştürülmüş cüruf, cam yünü % 20 – 25 geri dönüştürülmüş seçme camdan meydana gelebilmektedir.

Taş yünü ve cam yünü malzemelerinin üretimleri incelendiğinde genel olarak hammadde temini, yüksek sıcaklık fırını, elyaflama, polimerizasyon, kesim ve paketleme aşamalarından oluştuğu, iki malzeme arasındaki ana farkın üretim sıcaklığı ve liflerin boyutu olduğu belirlenmiştir.

Yaşam döngüsü analizi çalışmaları incelendiğinde, cam yününün atık su, katı atık emisyon ve enerji tüketim değerlerinin taş yününe göre daha fazla olduğu, çevresel etki değerlerinde ise küresel ısınma, besin birikimi vesu tüketimi değerlerinin cam yününde daha yüksek iken, asitleşme ve fotokimyasal ozon oluşum potansiyelinin taş yününe göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Kaynaklar

Akıncıtürk, N. ve Aydın, İ. C. (2004). Çelik taşıyıcı sistemlerde yangın yalıtımı ve alçı kullanımı.*II.Ulusal Yapı Malzemesi Kongresi ve Sergisi*, İstanbul, Kongresinde Sunulmuş Bildiri.

Akman, S. (1989). Beton dayanıklılık özelliği ve önemi.*1. Ulusal Beton Kongresi*, İstanbul, Kongresinde Sunulmuş Bildiri.

Alkaya, E.,Böğürcü, M., ve Ulutaş, F. (2012).Yaşam döngüsü analizi ve bina ısı yalıtım malzemeleri için uygulamalar. *Çevre Bilim & Teknoloj Dergisi*, 3(4), 261-274.

Ardente, F.,Beccali, M.,Cellura, M., ve Mistretta, M.(2008). Buildingenergyperformance: A LCA casestudy of kenaf-fibresinsulation board. *Energy and Buildings*, 40, 1-10.

Avrupa Beton Platformu. (2007). Betonla yangından kapsamlı korunma ve güvenlik, *Türkiye çimento müstahsilleri birliği*, sy. 5, Ankara.

Başdemir, B., Demirel, F. (2010). Binalarda Pasif Yangın Güvenlik Önlemleri Bağlamında Bir Literatür Araştırması, *Politeknik Dergisi*, 13(2),101-109.

Bekem, İ. (2010). *Kalker kırmataş ile üretilen betonların yüksek sıcaklık etkisine dayanıklılığı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yapı Eğitimi ABD Yüksek Lisans Tezi.

Bekem, İ., Gültekin, A. B. ve Dikmen, Ç. B. (2009). Yapı Ürünlerinin "hizmet ömrü" açısından irdelenmesi: betonarme örneği.*5. Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu*, Karabük, Kongresinde Sunulmuş Bildiri.

Bekem, İ., Gültekin, A. B., ve Dikmen, Ç. B. (2015).Yapılarda sürdürülebilirlik ölçütleri kapsamında yangın olaylarının incelenmesi. *2. Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu*, Ankara,Kongresinde Sunulmuş Bildiri.

Berkmen, G. (2001).Endüstriyel yapılarda yangın yalıtım uygulamaları. *TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yalıtım Kongresi*, Eskişehir, Kongresinde Sunulmuş Bildiri.

Büyüklü, K. (2009).Yalıtımlı panellerin özellikleri. *Mühendis ve Makine Dergisi*, 47(563), 51-56.

Cellubor. (2017). Yapı yalıtımının çevresel değerlendirmesi. http://www.cellubor.com.tr/tr/belgeler/1-8.docadresinden 30 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Çamur, C. (2010). Isı yalıtım malzemelerininyaşam döngüsü değerlendirme yöntemiyleçevresel etkilerinin değerlendirilmesi.Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Yüksek Lisans Tezi.

Erciyes Üniversitesi. (2012b). Çevre mühendisliği bölümü çevre kimyası laboratuarı ders notu. http://cevre.erciyes.edu.tr/dosyalar/dokumanlar/2.%20D%C3%B6nem%20Deney%20F%C3%B6yleri/KO%C4%B0.pdf adresinden 2 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

Erciyes Üniversitesi. (2012a). Çevre mühendisliği bölümü çevre kimyası laboratuarı ders notu. http://cevre.erciyes.edu.tr/dosyalar/dokumanlar/2.%20D%C3%B6nem%20Deney%20F%C3%B6yleri/Ask%C4%B1da%20Kat%C4%B1%20Madde%20Tayini.pdf adresinden 2 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

İTÜ. (2017). Yangın planı.http://eskiweb.che.itu.edu.tr/dosyalar/bolum/yangin_plani.pdfadresinden 30 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İzocam. (2014). Taşyünü malzeme güvenlik bilgi formu. http://www.izocam.com.tr/userfiles/files/urunler/yalitim-malzemeleri/tasyunu/MSDS-IZOCAM-tasyunu.pdf adresinden 22 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

İzocam. (2017).Cam yünü malzeme güvenlik bilgi formu.http://www.izocam.com.tr/f1-camyunu.htmladresinden 30 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Kamanlı, M., Balık, F. S. (2003). Beton teknolojisi, Atlas Yayınevi.

Karadayı, T., Yüksek, İ. (2016). Yapılardaısı yalıtım malzemeleri seçimiüzerine bir araştırma, *Tesisat Dergisi,* 242, 90-102.

Karamanos, A.,Hadiarakou, S., Papadopoulos, A.M. (2008). Theimpact of temperatureandmoisture on thethermalperformance of stone wool, *Energy and Buildings*, 40, 1402-1411.

Karasu, T. (2010a). Mineral yünlerle yalıtım, İzocam Teknik. http://www.izoder.org.tr/izolasyon/PDF/1154690523.pdfadresinden 1 Mart 2011 tarihinde alınmıştır.

Karasu, T. (2010b). Sağlık yapılarında yalıtım, İzocam Teknik. http://www.izoder.org.tr/izolasyon/PDF/1186989038.pdfadresinden 5 Mayıs 2010 tarihinde alınmıştır.

Kesten, D. (2009). Yerleşim ölçeğinden bina ölçeğine sürdürülebilir ve etkin tasarımda günışığının verimli kullanımı. *V. Ulusal Aydınlatma Sempozyumu Ve Sergisi*, İzmir, Kongresinde sunulmuş bildiri.

Kılıç, M. (2003).Yapılarda Yangın Güvenliği Ve Söndürme Sistemleri**,** *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8(1), 59-70.

MacDonald, M. (2004). *Alternatives to glass mineral wool*, Alternatives Within the Range of Applications Competition Commission: London.

ODE Yalıtım Sanayi ve Ticaret A.Ş. (2013). *Yangın Yalıtımı*. http://www.ode.com.tr/yangin-yalitimi/adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

Öktem, F. (2017). Mineral Yün, *Yalıtım Dergisi.*http://www.yalitim.net/?pid=31564adresinden 10 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Özeler K. N., Gültekin, A. B., ve Çelebi,G. (2015). yaşam döngüsü değerlendirme yöntemi kapsamında enerji verimli cephe sistemlerine ilişkin bir literatür taraması. *2. Uluslar arası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu*, Ankara, Kongresinde sunulmuş bildiri.

Özmehmet, E. (2012). Avrupa ve Türkiye'deki sürdürülebilir mimarlık anlayışına eleştirel bir bakış, *Journal of Yasar University*, 2(7), 809-826.

Pargana, N. G. S. C. (2012). Environmental impacts of the life cycle of thermal insulation materials of buildings, (Data de Prova: 8-10-2012). Tese de Mestrado em Engenharia do Ambiente.

Sayar, Z., Gültekin, A. B. ve Dikmen, Ç. B. (2009). Sürdürülebilir Mimarlık Kapsamında Ahşap ve PVC Doğramaların Değerlendirilmesi. 5. Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu, Karabük, Kongresinde sunulmuş bildiri.

Schiavoni, S.,D'Alessandro, F., Bianchi, F., Asdrubali, F. (2016). Insulation materials for the building sector: A review and comparative analysis, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 62, 988-1011.

Taygun, G. T., Balanlı,A.(2005). Yaşam Döngüsü Süreçlerinde Yapı Ürünü-Çevre Etkileşimi,*YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*,1(1), 40-50.

Ursa. (2009). *Glasswool-Isı ve ses yalıtımı*, http://www.unar.com/data/URSA.pdf adresinden 1 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Üstün, B. (2008).Sürdürülebilir mimarlık kapsamında kâğıdın çatı ve cephe sistemlerinde kullanımı: ShigeruBan'ın tasarımları. *4. Ulusal Çatı & Cephe Kaplamalarında ÇağdaşMalzeme ve Teknolojiler Sempozyumu*, İstanbul, Kongresinde sunulmuş bildiri.

Wooler. (2017). *Isı, Ses ve Yangın Yalıtımı*. http://www.wooler.com.tr/tr/wooler-tas-yunu/isi-ses-ve-yangin-yalitimi_47.htmladresinden 2 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

Yüksek, İ., Mıhlayanlar, E. (2015).Yaşam döngüsü sürecinde yapı malzemesi çevre etkileşimi. *2. Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu*, Ankara, Kongresinde sunulmuş bildiri.

KARİYER YOLU TERCİHİNDE İŞKOLİK OLMAK: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA

BEING WORKAHOLIC IN CAREER PATH PREFERENCE: A RESEARCH IN BANKING SECTOR

Aysun KANBUR*, Güneş Han SALİHOĞLU**

Özet

İş yaşamı boyunca bireyler farklı kariyer yollarında hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Diğer taraftan günümüz yoğun iş temposu çalışanları işkolik davranışlar sergilemeye yönlendirmektedir. Bireylerin kariyer yolu tercihlerinin işkolik davranışların etkisi ile nasıl şekilleneceği ise merak uyandırmaktadır. Araştırmanın amacı işkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihleri (değişim yolu, yeni uzmanlık yolu, alana bağlılık yolu ve aynı alanda yenilik yolu) üzerindeki etkisini incelemektir. Elde edilen bulgular işkolikliğin çalışanların kariyer yolu tercihlerinin alana bağlılık yolu üzerindeki etkisinin işkolikliğin aşırı çalışma boyutuna dayandığını göstermektedir. İşkolikliğin aşırı çalışma ve kompulsif çalışma boyutlarının çalışanların kariyer yolu tercihlerinin diğer boyutları üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bankacılık sektöründe çalışanların daha çok çalıştıkları alana bağlanmak ve farklı kariyer yollarını tercih etmenin risklerinden de uzaklaşmak ile birlikte kendilerini aşırı derecede işe adayarak kariyerlerini devam ettirme eğiliminde oldukları vurgulanabilir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer yolu tercihi, işkoliklik, bankacılık sektörü.

*Yrd.Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi, akanbur@kastamonu.edu.tr

**Öğr.Gör., Avrasya Üniversitesi, guneshan.salihoglu@avrasya.edu.tr

Abstract

Throughout the business life, individuals are trying to reach their goals in different career paths. On the other hand, today's intensive work tempo direct employees to exhibit workaholic behaviors. Also, how individuals' career path preferences will be shaped by the effect of workaholic behaviors makes a sensation. The purpose of the study is to examine the effects of subdimensions of workaholism (working excessively and working compulsively) on career path preferences of employees (path of change, path of new profession, path of commitment to profession area and path of innovation in the same profession area). Findings show that the effect of workaholism on path of commitment to profession area as a career path preference of employees based on working excessively as dimension of workaholism. It has been found that subdimensions of workaholism do not have any effect on other dimensions of career path preferences of employees. It can be emphasized that, employees in banking sector tend to continue their careers by devoting themselves to work at an extreme level with connecting more to the field they are studying and moving away from the risks of choosing different career paths.

Keywords: Career path preference, workaholism, banking sector.

Giriş

İnsanlar yaşamı boyunca; maddi gücünü elde etmek, ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak, hiyerarşik yapıda yükselmek, başarılı olmak istemektedir. Bunların elde edilmesi sürecinde kariyer kavramı karşımıza gelmektedir. Esnek bir yapıya sahip olan kariyer olgusu çalışanın iş yaşamındaki değişik işleri, mevkileri ve tecrübelerinden oluşmaktadır (Noe, 1999:331). Olgunun temeli başarıyı çağrıştırıyor olmasına rağmen ilgili yazında farklı tanımlamaları mevcuttur. Kariyer bir insanın çalışabileceği yıllar boyunca herhangi bir iş alanında adım adım ve sürekli olarak ilerlemesi, deneyim ve beceri kazanması olarak ifade edilmektedir (Adıgüzel, 2009:278). Artan rekabet ortamı, hayat boyu öğrenmenin önemsenmesiyle birlikte kariyer kavramı yaşamımızın her döneminde giderek etkili bir hal

almış ve kullanım alanının kapsamı artmıştır. Bireyin değişen beklentileri, mesleki değişimleri ve değişen iş tanımları gibi faktörlerin etkisiyle kariyer tercihleri bazen bireylerin beklediği yönde olamamaktadır (Işık, 2010:2). Bu nedenle çalışanlar farklı kariyer yollarına yönelmektedir. Kariyer yolu tercihinde işkolikliğin rolü göz ardı edilmemelidir. Çünkü işkoliklik günümüzde çalışanların karşı karşıya kaldıkları en önemli problemlerden biri olarak ele alınabilir. Modern dünyada teknolojinin getirmiş olduğu imkanlarla birlikte çalışma saatleri sadece iş yeriyle, mesai saatleriyle sınırlı kalmamaktadır. İnsanlar mesai saatleri dışında evlerini ofis gibi kullanmaya başlamışlardır ve mesai saatleri dışında da çalışmaya devam edilmektedir. Bu durum iş ve yaşam dengesi arasındaki sınırı kaldırarak bireylerin kariyer yolculuğunda işkolikliği de beraberinde getirmiştir.

İşkoliklik; bireyin kendini durmadan çalışma zorunluluğunda hissetmesi olarak ifade edilmektedir (Bakker vd., 2012:88). İşkoliklik "aşırı çalışma ve içsel zorlanmayla karakterize edilen, karşı konulamayan negatif psikolojik bir durum" olarak tanımlanmaktadır (Doğan ve Tel, 2011:62). İşkoliklik kavramı iki boyutta ele alınabilir ki bunlardan biri işkolikliğin bilişsel yönü olan kompulsif çalışma diğeri ise işkolikliğin davranışsal yönü olan aşırı çalışma boyutlarıdır (Özsoy vd.,2013:60). Bazı kültürlerde ise işkoliklik işe duyulan bağımlılık olarak kabul edilmektedir (Akdağ ve Yüksel, 2010:48). İşkolik bireylerde görülen ortak özelliklerden bazıları "haftada 40 saatten fazla çalışmak, uykuya ve eğlenceye ayrılan zamanın boşa harcandığını düşünmek, boş zamanlarda işe odaklanmak, öğle yemeği saatlerinde ve hatta yemek yerken bile işle ilgili konularla ilgilenmek, araba kullanırken, başkaları ile konuşurken, dinlenirken dahi işle ilgili durumları düşünmek, geç saatlere kadar ve hafta sonlarında çalışmayı bir gereklilik olarak görmek, zamanın çoğunu ofiste geçirmek, evde bulunulan zamanlarda da evi işyeri gibi kullanıp çalışmak" şeklinde sıralanabilir (Temel, 2006:108). İşkolikliğe yönelik çözüm arayışları dikkate alındığında işkoliklerin; çalışma tempolarını düşürmeyi, gevşeyip rahatlamayı, aile bağlarını güçlendirmeyi, sosyal aktiviteleri daha çok önemsemeyi öğrenmeleri ve toplumsal yaşamın varlığının farkına varmaları gerekmektedir (Robinson, 2000:157).

Dinamik bir yapıya sahip olan bankacılık sektöründe çalışanların yoğun iş temposu içerisinde işkolik davranışlar sergiledikleri gözlenmektedir. İşkolik davranışlar bireyleri farklı

kariyer yolu tercihlerine de yönlendirmektedir. Bu araştırma, işkoliklik ve kariyer kavramlarının bir arada değerlendirilmesi çerçevesinde değişen iş dünyasına ayak uydurma sürecinde bireylerin değişen çalışma eğilimleri doğrultusunda yöneldikleri işkoliklik düzeylerinin kariyer yolu tercihlerine nasıl etki ettiğini ortaya koymak üzere hazırlanmıştır. Elde edilen bulgular ile bankacılık sektöründe işkolikliğin çalışanların kariyer yolu tercihlerini nasıl yönlendirdiğinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Yöntem

Araştırmanın amacı işkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin "değişim yolu boyutu", "yeni uzmanlık yolu boyutu", "alana bağlılık yolu boyutu" ve "aynı alanda-yenilik yolu boyutu" üzerindeki etkisini incelemektir. Bu bağlamda oluşturulan araştırma hipotezleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- **H_1:** İşkolikliğin çalışanların kariyer yolu tercihleri üzerinde etkisi vardır.
  - **H_{1a}:** İşkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin *değişim yolu boyutu* üzerinde etkisi vardır.
  - **H_{1b}:** İşkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin yeni *uzmanlık yolu boyutu* üzerinde etkisi vardır.
  - **H_{1c}:** İşkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin *alana bağlılık yolu boyutu* üzerinde etkisi vardır.
  - **H_{1d}:** İşkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin *aynı alanda yenilik yolu boyutu* üzerinde etkisi vardır

Araştırmanın evrenini Çorum İli'ndeki Bankacılık sektörü çalışanları oluşturmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre evrendeki birey sayısı tespit edilmiş ve örnekleme yapılmadan evrendeki tüm çalışanlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Veri toplama süreci tamamlandığında 374 katılımcı araştırmada yer almış ve katılımcıların sunduğu bilgilerin bazılarının eksikliği dikkate alındığında 357 katılımcının sunduğu bilgiler değerlendirilmiştir. Katılımcıların sayısı araştırma evrenini istatistiki açıdan temsil edici düzeydedir. Araştırma

verilerinin toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Ankette işkolikliği ölçmek amacıyla Schaufeli, Taris ve Bakker (2006) tarafından geliştirilen "DUWAS İşkoliklik Ölçeği (Dutch Work Addiction Scale)" ölçeği kullanılmıştır (Schaufeli vd., 2006). Ölçek, Doğan ve Tel (2011) tarafından yürütülen araştırmada Türkçeye uyarlanmış ve geçerlilik ve güvenilirlik bakımından kullanılabilir olduğu belirtilmiştir. 17 ifadeden oluşmakta olan ölçek; 9 maddeden oluşan "kompulsif çalışma" ve 8 maddeden oluşan "aşırı çalışma" olarak iki alt boyutta işkolikliği ölçmektedir (Doğan ve Tel, 2011:64). Kariyer yolu tercihlerinin ölçülmesinde ise Erdoğmuş (2003) tarafından oluşturulan "Kariyer Yolu Tercihleri Ölçeği" kullanılmıştır. Türkay ve Eryılmaz (2010) ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik bakımından kullanılabilir olduğunu belirtmiştir. 12 ifadeden oluşmakta olan ölçek değişim yolu alt boyutunda 3 ifade, yeni uzmanlık yolu boyutunda 2 ifade, alana-bağlılık yolu boyutunda 2 ifade ve aynı alanda-yenilik boyutunda 3 ifade ile kariyer yolu tercihlerini ölçmektedir (Türkay ve Eryılmaz, 2010:185). DUWAS İşkoliklik Ölçeği için güvenilirlik analizi sonucunda α değeri 0,873 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik analizi sonucunda, aşırı çalışma alt boyutunun α değeri 0,769, kompulsif çalışma alt boyutunun α değeri 0,752 olarak belirlenmiştir. Kariyer Yolu Tercihleri Ölçeği için güvenilirlik analizi sonucunda α değeri 0,841 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik analizi sonucunda; değişim yolu alt boyutunun α değeri 0,849, yeni uzmanlık yolu boyutunun α değeri 0,813, alana bağlılık alt boyutunun α değeri 0,882, aynı alanda-yenilik yolu boyutunun α değeri 0,775 olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Araştırma verilerinin analizinde istatistik paket programından yararlanılarak korelasyon ve regresyon analizleri gerçekleştirilmiş ve bankacılık sektöründe çalışanların kariyer yolu tercihlerinde işkolikliğin rolü incelenerek araştırma hipotezleri test edilmiştir. Elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır.

Tablo 1: İşkoliklik ile Kariyer Yolu Tercihleri Arasındaki Korelasyon Analizi Bulguları

	Aşırı Çalışma	Kompulsif Çalışma	Değişim Yolu	Yeni Uzmanlık Yolu	Alana Bağlılık Yolu	Aynı Alanda Yenilik Yolu
Aşırı Çalışma	1					
Kompulsif Çalışma	0,842*	1				
Değişim Yolu	0,220*	0,208*	1			
Yeni Uzmanlık Yolu	0,203*	0,182*	0,733*	1		
Alana Bağlılık	0,202*	0,138*	0,236*	0,396*	1	
Aynı Alanda Yenilik Yolu	0,049	0,081	-0,024	0,163*	0,515*	1

*p < 0.05; **p < 0.01

İşkoliklik ile kariyer yolu tercihleri arasında pozitif ve anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. İşkoliklik ile kariyer yolu tercihleri arasındaki en yüksek korelasyonun (r=0,220) işkolikliğin aşırı çalışma boyutu ile değişim yolu boyutu arasında olduğu tespit edilmiştir. Diğer korelasyon ilişkisi olarak kompulsif çalışma ile değişim yolu boyutu (r=0,208) arasındaki ilişki karşımıza çıkmaktadır. Bu değerleri aşırı çalışma ile yeni uzmanlık yolu (r=0,203) ve alana bağlılık yolu (r=0,202), kompulsif çalışma ile de yeni uzmanlık yolu (r=0,182) ve alana bağlılık yolu (r=0,138) arasındaki pozitif yönlü ilişkilerin takip ettiği görülmektedir (Tablo 1).

Bağımsız Değişken	**Standardize Edilmemiş Katsayılar**		**Standardize Edilmiş Katsayılar**	**T**	**Anlamlılık**	**R**	**R^2**	**Düzeltilmiş R^2**	**F**
	B	Standart Hata	Beta						
Sabit	1,916	0,211		9,093	0,000**	0,237	0,056	0,053	21,096 0,000**
İşkoliklik	0,29	0,064	0,237	4,59	0,000*				

	5			3	*				
Bağımlı Değişken: ***Kariyer Yolu Tercihleri***									

*p < 0.05; **p < 0.01

Tablo 2: İşkoliklik ile Çalışanların Kariyer Yolu Tercihleri Arasında Regresyon Analizi Bulguları

"İşkolikliğin çalışanların kariyer yolu tercihleri üzerinde etkisi vardır." hipotezi için yapılan tekli regresyon analizi sonuçları doğrultusunda, bağımlı değişken kariyer yolu tercihlerindeki değişimin % 0,05'i (R^2=0,056) bağımsız değişken tarafından açıklanmaktadır. Anova sonuçları regresyon modelinin p<0.01 düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Regresyon analizi ile işkolikliğin çalışanların kariyer yolu tercihleri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir (β=0,237; p=0,000). Böylece H_1 hipotezinin kabul edildiği belirtilebilir (Tablo 2).

Tablo 3: İşkolikliğin Alt Boyutları (Aşırı Çalışma ve Kompulsif Çalışma) ile Çalışanların Kariyer

Bağımsız Değişken	**Standardize Edilmemiş Katsayılar**		**Standardize Edilmiş Katsayılar**	**T**	**Anlamlılık**	**R**	**R^2**	**Düzeltilmiş R^2**	**F**
	B	Standart Hata	Beta						
Sabit	1,116	0,326		3,428	0,001**	0,224	0,050	0,050	9,346 0,000**
Aşırı Çalışma	0,271	0,170	0,153	1,594	0,112				
Kompulsif Çalışma	0,150	0,181	0,079	0,826	0,409				
Bağımlı Değişken: ***Değişim Yolu***									

*p < 0.05; **p < 0.01

Yolu Tercihlerinin Değişim Yolu Boyutu Arasındaki Regresyon Analizi Bulguları

"İşkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin değişim yolu boyutu üzerinde etkisi vardır.", hipotezi için yapılan çoklu regresyon analizinin sonuçları doğrultusunda, değişim yolu boyutundaki değişimin %0.05'i (R^2=0,05) bağımsız değişken tarafından açıklanmaktadır. Anova sonuçları regresyon modelinin p<0.01 düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Ancak işkolikliğin alt boyutlarına ilişkin anlamlılık değerleri incelendiğinde işkolikliğin boyutlarının çalışanların kariyer yolu tercihlerinin değişim yolu boyutu üzerine etkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla hipotez istatistiksel olarak anlamlılık ifade etmemektedir (Tablo 3).

Tablo 4: İşkolikliğin Alt Boyutları (Aşırı Çalışma ve Kompulsif Çalışma) ile Çalışanların Kariyer

Bağımsız Değişken	**Standardize Edilmemiş Katsayılar**		**Standardize Edilmiş Katsayılar**	**T**	**Anlamlılık**	**R**	**R^2**	**Düzeltilmiş R^2**	**F**
	B	Standart Hata	Beta						
Sabit	1,487	0,331		4,493	0,000**	0,204	0,042	0,036	7,712 0,001**
Aşırı Çalışma	0,310	0,173	0,173	1,793	0,074				
Kompulsif Çalışma	0,069	0,184	0,036	0,375	0,708				
Bağımlı Değişken: ***Yeni Uzmanlık Yolu***									

*p < 0.05; **p < 0.01

Yolu Tercihlerinin Yeni Uzmanlık Yolu Boyutu Arasındaki Regresyon Analizi Bulguları

"İşkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin yeni uzmanlık yolu boyutu üzerinde etkisi vardır.", hipotezi için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları doğrultusunda, değişim yolu boyutundaki değişimin %0.04'ü (R2=0,042) bağımsız değişken tarafından açıklanmaktadır. Anova sonuçları regresyon modelinin p<0.01 düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Ancak işkolikliğin alt boyutlarına ilişkin anlamlılık değerleri dikkate alındığında işkolikliğin boyutlarının çalışanların kariyer yolu tercihlerinin yeni uzmanlık yolu boyutu üzerine etkisi bulunmamaktadır. Hipotez istatistiksel olarak anlamlılık ifade etmemektedir (Tablo 4).

Tablo 5: İşkolikliğin Alt Boyutları (Aşırı Çalışma ve Kompulsif Çalışma) ile Çalışanların Kariyer

Bağımsız Değişken	**Standardize Edilmemiş Katsayılar**		**Standardize Edilmiş Katsayılar**	**T**	**Anlamlılık**	**R**	**R^2**	**Düzeltilmiş R^2**	**F**
	B	Standart Hata	Beta						
Sabit	2,029	0,316		6,414	0,000**	0,211	0,044	0,039	8,239 0,000**
Aşırı Çalışma	0,509	0,165	0,296	3,075	0,002**				
Kompulsif Çalışma	-0,204	0,176	-0,112	-1,160	0,247				
Bağımlı Değişken: *Alana Bağlılık Yolu*									

*p < 0.05; **p < 0.01

Yolu Tercihlerinin Alana Bağlılık Yolu Boyutu Arasındaki Regresyon Analizi Bulguları

"İşkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin alana bağlılık yolu boyutu üzerinde etkisi vardır.", hipotezi için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları doğrultusunda, bağımlı değişken alana bağlılık yolu boyutundaki değişiminin %0.04'ü (R2=0,044) bağımsız değişken tarafından açıklanmaktadır. Anova sonuçları regresyon modelinin p<0.01 düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. İşkolikliğin çalışanların kariyer yolu tercihlerinin alana bağlılık yolu üzerindeki etkisinin işkolikliğin aşırı çalışma boyutuna dayandığı ortaya çıkmıştır (β=0,296 p=0,002). Dolayısıyla Hipotez istatistiksel açıdan anlamlı kabul edilebilir (Tablo 5).

Tablo 6: İşkolikliğin Alt Boyutları (Aşırı Çalışma ve Kompulsif Çalışma) ile Çalışanların Kariyer Yolu Tercihlerinin Aynı Alanda-Yenilik Yolu Boyutu Arasındaki Regresyon Analizi Bulguları

Bağımsız Değişken	**Standardize Edilmemiş Katsayılar**		**Standardize Edilmiş Katsayılar**	**T**	**Anlamlılık**	**R**	**R^2**	**Düzeltilmiş R^2**	**F**
	B	Standart Hata	Beta						
Sabit	2,840	0,301		9,438	0,000**	0,088	0,008	0,002	1,383 0,252
Aşırı Çalışma	-0,105	0,157	-0,66	-0,670	0,503				
Kompulsif Çalışma	0,232	0,168	0,136	1,385	0,167				
Bağımlı Değişken: *Aynı Alanda-Yenilik Yolu*									

*p < 0.05; **p < 0.01

"İşkolikliğin alt boyutlarının (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) çalışanların kariyer yolu tercihlerinin aynı alanda-yenilik yolu boyutu üzerinde etkisi vardır", hipotezi için yapılan çoklu regresyon analizine göre; Anova sonuçlarındaki anlamlılık değerinin p>0.05 düzeyinde olması oluşturulan modelin istatistiksel açıdan geçerli olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Hipotez de istatistiksel olarak anlamlılık ifade etmemektedir (Tablo 6).

Sonuç

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda öncelikle bankacılık sektöründe işkolikliğin çalışanların kariyer yolu tercihlerini etkilediği tespit edilmiştir. İşkolikliğin alt boyutlarından aşırı çalışmanın kariyer yolu tercihlerinden alana bağlılık yolu üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bireylerin kariyerlerini gerçekleştirmek için planladıkları yollarda işkoliklik önemli rol oynamaktadır. Özellikle işkolikliğin aşırı çalışma boyutunun bireylerin mezun oldukları alanda çalışma ve mezun oldukları bölümle ilgili mesleklerde ilerleme isteklerinde etkili olduğu ifade edilebilir. Banka çalışanlarının istihdam ve iş güvenliği odaklı çalışmaları bu noktada dikkat çekmektedir. Çünkü değişim yolu ve yeni uzmanlık yolu gibi kariyer yollarını tercih etmek yerine bankalardaki işkolik çalışanların daha çok çalıştıkları alana bağlanarak ve farklı kariyer yollarını tercih etmenin risklerinden de uzaklaşarak kendilerini aşırı derecede işe adayarak kariyerlerini devam ettirme eğiliminde oldukları vurgulanabilir. Bununla birlikte banka çalışanlarının kariyer yolu tercihlerinde işkolikliğin kompulsif açıdan bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bu durum çalışanların toplam hizmet süreleri ve şu an çalıştıkları kurumdaki hizmet süreleri açısından da ele alınabilir. Araştırmaya katılan banka çalışanlarının büyük çoğunluğunun hem çalıştıkları kurumda bulunmalarının hem de hizmet sürelerinin on yıldan kısa bir süreyi kapsaması nedeniyle çalışanlarda bilişsel düzeyde bir işkoliklik gelişmemiş olabilir. Çünkü işkoliklik açısından aşırı çalışma eğilimi bireylerde davranışsal boyutta daha kolay gözlemlenebilirken bilişsel boyutta hem kolay oluşmayacak ve oluşması zaman alacak hem de daha zor ortaya çıkacaktır.

Kaynakça

Adıgüzel, O. (2009). Shein'ın Kariyer Çapaları Perspektifinde Süleyman Demirel Üniversitesinde İİBF Öğrencilerinin Kariyer Değerlerine İlişkin Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14*(2), 227-292.

Akdağ, F. ve Yüksel, M. (2010). İnsan Kaynakları Açısından İşkoliklik ve Algılanan Stres İlişkisinde Kontrol Odağının Rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2*(1), 47-55.

Bakker, A. B., Evangelia, D., Wido, O. ve Sabine, S. (2012). Workaholism and Daily Recovery: A Day Reconstruction Study of Leisure Activites. *Journal of Organizational Behavior*, 34, 87-107.

Doğan, T. ve Tel, F. İ. (2011). Duwas İşkoliklik Ölçeği Türkçe Formunun (Duwastr) Geçerlik ve Güvenirliğinin İncelenmesi. *AİBÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 61-69.

Erdoğmuş, N. (2003). Profesyonel İşgörenlerin Yönetsel Kariyer Tercihleri: Amprik Bir Araştırma. *11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresinde Sunulmuş Bildiri*.

Noe, Raymond A. (1999). *İnsan Kaynaklarının Eğitim ve Gelişimi* (Çev. Canan Çetin). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Işık, E. (2010). *Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi Temelli Bir Grup Müdahalesinin Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Kararı Yetkinlik ve Mesleki Sonuç Beklenti Düzeylerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özsoy, E., Filiz, B. ve Semiz, T. (2012). İşkoliklik ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Sağlık Sektöründe Bir Araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5*(2), 59-68.

Robinson, B. E. (2000). *Ben İşkolik Değilim, Bence Öylesin!* (Çev. Betül Yanık). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

Schaufeli, W.B., Taris, T.W. ve Bakker, A. (2006). Dr. Jekyll or Mr. Hide? On the Differences Between Work Engagement and Workaholism. Ed. R. J. Burke, *Research Companion to Working Time and Work Addiction* (193-217). UK: Edward Elgar Publishing.

Temel, A. (2006). Organizasyonlarda İşkolizm ve İşkolik Çalışanlar. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 8*(2), 105-127.

Türkay, O. ve Eryılmaz, B. (2010). Kariyer Değerleri ve Kariyer Yolu Tercihleri İlişkisi: Türk Turizm Sektöründen Örnekler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), 24*, 179-199.

MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA UYGULANAN MESLEKİ EĞİTİM MODELLERİ VE ALTERNATİF BİR MODEL ÖNERİSİ

Yrd.Doç.Dr. İsmail GÜMÜŞ

Sakarya Üniversitesi

Sakarya Meslek Yüksekokulu

igumus@sakarya.edu.tr

Doç.Dr. Cemil ÖRGEV

Sakarya Üniversitesi

İşletme Fakültesi

corgev@sakarya.edu.tr

Özet

Günümüz Türkiye'sinde okullaşma oranı orta ve yüksek tahsilde giderek artma eğilimindedir. Aynı durum iş dünyasının meslek elemanı talepleri doğrultusunda orta ve yüksek tahsildeki meslek okullarının da artışına yol açmıştır. Bu doğrultuda meslek liseleri uzun yıllar iş dünyasına mesleki eleman yetiştirme ve istihdama katkı sağlamada önemli görevler ifa etmiş bulunmaktadırlar. Aynı doğrultuda meslek yüksekokulları da geçmişten günümüze çok yaygın olmamakla birlikte farklı şekillerde uygulamalı eğitim türü olarak "Endüstriye dayalı eğitim", "Trimester", "İkmeb", 3+1 ve benzeri eğitim modellerini tatbik ederek iş dünyasına nitelikli eleman yetiştirip katkı vermeye çalışmışlardır. Ancak bu uygulamalı modellerin iş dünyasının arzuladığı nitelikte iş gücü yetişmesine yetmemiş bulunmaktadır. Özellikle meslek yüksekokullarında uygulanan bu pratik modellerin kısa süreli olmaları ve ülke genelinde yaygın olmamaları yeni model arayışlarına yol açmış bulunmaktadır.

Bu doğrultuda alternatif bir model olarak 2+1 eğitim uygulaması önerilmiştir. 2+1 modelinde iki yıl okul, bir yıl iş yeri eğitim uygulaması ile öğrenciye önemli derecede pratik bilgi ve beceri kazandırılması amaçlanmaktadır. Ancak bunun için günümüz teknolojileri ve iş dünyasının gereksinimleri doğrultusunda meslek yüksekokulları yeniden güncellenip

geliştirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca üniversite iş dünyası arasında yasal zeminde etkin bir işbirliği yapılarak nitelikli meslek elemanı yetiştirilmesi gerçekleştirilmelidir.

Bu çalışmada, Sakarya bölgesinde faaliyet gösteren 82 adet işletme yetkilisi ile yüz yüze görüşme yöntemi ile anket formu doldurulmuştur. Elde edilen verilerle iki yıllık teorik eğitimin yanında uygulamalı eğitim süresinin bir yıl olmasının beceri ve deneyim açısından gerekli bir süre olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla meslek okulu özelliği olan meslek yüksekokullarında mesleki eğitimi esas alan, "iki yıl okul, bir yıl iş yeri uygulama eğitim" modelinin niteliksel özelliği nedeniyle yasalaştırılarak ülke genelinde yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki eğitim, İş yeri eğitimi, Meslek elemanı, Beceri eğitimi, 2+1 model

VOCATIONAL EDUCATIONAL MODELS APPLIED IN VOCATIONAL HIGHER EDUCATION AND AN ALTERNATIVE MODEL SUGGESTION

Abstract

In today's Turkey, the schooling rate tends to increase steadily in the middle and higher education levels. Because of this situation, the numbers of the vocational schools in middle and higher education levels to increase in accordance with the demand of vocational staff from the business world. In this respect, vocational high schools have played an important role in providing job training and employment contribution to the business world for many years. In the same direction, vocational high schools have also tried to contribute to the business world by educating qualified personnel by applying education models based on "Industry based education", "Trimester", "İkmeb", "3 + 1" and so on as a kind of applied education different from the past. But, it has not been enough to train the qualified personnel which is needed by the business world. Especially since these practical models, which are being applied in vocational schools, are short termed and are not common country-wide, search for a new model is required.

In this respect, 2 + 1 workplace training was proposed as an alternative model. With the implementation of this 2 + 1 model it is aimed to make the students gain practical knowledge and skill since the student will be taking 2 years of theoretical education and 1 year of workplace education. However, it is required for vocational schools to be updated and redeveloped in accordance with the technology being used nowadays and the requirements of the business world.

In this study face to face survey method was applied to the managers of 82 businesses which are operating in Sakarya region. According to the gathered data it was seen that 1 year of workplace education as an addition to 2 years of theoretical education is a required time frame for students to gain the skills and experience. Therefore, it is essential that the "two years school, one year workplace education" system needs to be legislated and generalized in the vocational schools which are based on professional training all around the country.
Key words: Vocational education, Workplace education, Vocational staff, Skill training, 2 + 1 model

Giriş

Ülkemizde orta ve yüksek tahsildeki okullarda meydana gelen artış aynı şekilde meslek okullarında da olmuş bulunmaktadır. Ancak meslek okulları iş dünyasının ve ülkenin ihtiyaçlarına yönelik örgütlenmede istenilen nitelikte ara eleman yetiştirmeleri günümüz ortamında yetersiz kalmış durumdadır. Buna rağmen orta tahsildeki meslek liseleri uzun yıllar iş dünyasına ara eleman yetiştirerek katkı vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Aynı şekilde meslek yüksekokulları da iş dünyasına ara elemanı yetiştirmede önemli katkı sağlamıştır. Ancak günümüz iş dünyasında bu tür elemanların varlığı yeterli olmamaktadır. Çünkü bu elemanların yeni ekonomik gelişmeleri ve ileri teknolojileri anlayacak uygulama ağırlıklı bilgi, beceri ve deneyimden yoksun durumdadırlar. Çünkü meslek yüksekokullarında eğitim gören öğrencilerin okulda aldıkları teorik bilgileri okul bünyesinde pratik olarak

uygulayabilecek modern araç gereçlerin olmaması, olanların da yetersiz olması ayrıca üniversite iş dünyası iş birliğinin de tam kurulamasından kaynaklanmaktadır.

Aslında üniversite iş dünyası işbirliğinin yasal olarak etkin şekilde yapılması halinde öğrencilerin mesleki eğitimle iş yaşamlarındaki uyuma önemli katkı sağlayacaktır. Zaten mesleki eğitimin gayesi de bireye meslekle ilgili bilgi, beceri ve iş yapma alışkanlıkları kazandırarak yeteneklerini geliştirip hayata hazırlamaktır. Böyle deneyim ve beceri sahibi elemanların iş yaşamında ekonomik ve teknolojik kalkınmaya önemli katkı sağlamaları mümkün olacaktır. Ancak teorik ağırlıklı mesleki eğitim bu durumda yetersiz kalmaktadır. Çünkü meslek yüksekokullarındaki eğitim uygulamaya yönelik değildir. Hâlbuki mesleki eğitimin nitelikli olabilmesi için teorik eğitimin yanında iş yeri uygulamalı bir eğitimin olması artık bir zorunluluktur. Bunun gerçekleşebilmesi pratik eğitime uygun olarak çok iyi donatılmış bir alt yapı ya da bu doğrultuda üniversite iş dünyası arasında işbirliğinin sağlanmasıyla olur. Ancak bu durumun yasal bir statüye kavuşturulup hayata geçirilmesiyle mümkündür. Sadece üniversite iş dünyası arasında bir protokol işbirliği yeterli olmamaktadır. Çünkü yasal bir durum olmayınca bağlayıcılık olmaması istenilen verimli neticeyi geciktirmektedir. Hal böyle olunca mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanımı da yapılamamaktadır.

Kaynakların etkin kullanımı ve ekonomik ve teknolojik gelişimin sağlanabilmesi için yeterli düzeyde nitelikli işgücünün varlığıyla mümkündür. Bunun için verimliliği ve kaliteyi artırmada iş yeri mesleki eğitim almış, niteliksel özelliğe haiz elemanların yetiştirilmesi gerekir. Böylece hem kaynak savurganlığının önlemesi ve hem de eğitimin niteliğinin etkinleştirilmesi sağlanmış olacaktır.

Meslek yüksekokulları 1981 yılından günümüze kadar çok yaygın olmamakla birlikte ülkemizin değişik bölgelerinde farklı şekillerde pratiğe yönelik eğitim faaliyetleri yapagelmişlerdir. Bunlardan okul ve iş dünyası işbirliğini esas alan “Endüstriye dayalı eğitim” projesi, ilk uygulananlardan biridir. Üç dönem okul üç dönem iş yeri eğitim uygulaması olarak planlanıp kısmen uygulanan ”Trimester” projesi”, İKMEB” olarak uygulanan ise, İnsan kaynaklarını mesleki eğitim yoluyla geliştirme projesi. Üç dönem okul eğitimi yanında bir

dönem iş yeri eğitim uygulaması olarak uygulanan 3+1 projesi. Bu doğrultuda iş dünyasına katkı vermek için benzer yada daha faklı iş yeri eğitim projeleri tatbik edilerek nitelikli eleman yetiştirmek için meslek yüksekokullarının gayretleri halen devam etmektedir. Ancak uygulanan bu iş yeri eğitim modellerinin kısa süreli olmaları, belirli yerlerde olmaları, yasal bir statü içermemeleri nitelikli iş gücünün yetişmesini yeterli kılmamaktadır. Bu nedenle meslek yüksekokullarında uygulanan bu pratik modellerin bir kısmının sürelerinin kısa, bir kısmının da geçici olması ve ülke genelinde de yaygın olmamaları yeni model arayışlarına sürekli gündeme tutmuştur. Bu doğrultuda alternatif olarak iki yıl okul eğitimi yanında bir yıl iş yeri eğitim (2+1) modeli yasal hale getirilmek kaydıyla en uygun olarak önerilmektedir. Çünkü bireyler temel ve mesleki bilgileri okulda aldıktan sonra, uygulamalı eğitimlerini iş yerinde bir eğitim yılı olarak almaları halinde beceri kabiliyetlerinin daha olgun bir düzeyde olması mümkün olabilecektir. Zaten bu modelde öğrenciye iş yerinde meslekle ilgili bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazandırılıp mesleki yeteneklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda meslek yüksekokulları mesleki eğitim veren kurumlar olmaları nedeniyle, mesleğin nitelikli hale getirilmesi için acilen uygulama ağırlıklı bir sisteme geçip yeniden yapılanmaları gerekmektedir. Bunun için de alternatif model olarak, öğrencilere iki yıl okul düzeyinde mesleki bilgiler verildikten sonra bir yıl iş yerinde bilgi, beceri ve iş yapma alışkanlığı kazandırılarak modelin kalıcılığı sağlanmalıdır.

Literatür Taraması

Ülkemizde okullaşma oranı artarken meslek okulları ve bu okullara giden öğrenci sayısında da aynı yönde artma olmaktadır. Orta düzeydeki meslek liselerinde okuyan öğrenci sayılarının artması niteliklerinin artması ile doğru orantılı olmamıştır. Ancak yine de meslek liselerinde uygulanan mesleki eğitim sistemi varlığını sürdürmektedir. Bu sistemle, meslek liselerinde okuyan öğrenciler bir yıl boyunca eğitimlerinin iki günü okulda, üç gününü işyerlerinde uygulama yaparak iş dünyasının ara eleman talebini karşılamaktadırlar. Bu doğrultuda meslek lisesi öğrencileri için okul düzeyindeki eğitim kadar iş yeri eğitimi de bu mesleğin bir parçası kabul edilmiş olup uygulama halen devam etmektedir(1).

Aynı şekilde meslek elemanı yetiştirmek üzere1981 yılında 2547 sayılı yükseköğretim kanunu, meslek yüksekokullarını belirli mesleklere yönelik nitelikli insan gücü yetiştirmek üzere iki yıllık eğitim veren yükseköğretim kurumları olarak belirlemiştir(2).Bu durumda meslek yüksekokullarının ana gayesi iş dünyasının ihtiyacını karşılayacak yeterlikte ve kalitede insan gücünü yetiştirmektir. Aslında ekonomik ve teknolojik gelişmeler nedeniyle iş dünyasının nitelikli meslek elemanına olan ihtiyacı karşılanmak üzere meslek yüksekokulları açılmış ve açılmaya da devam etmektedir. Fakat bu okullarda istenilen seviyede becerili ve deneyimli meslek elemanı yetişmemektedir. Çünkü meslek yüksekokullarında teorik eğitimin ağırlıklı olması nedeniyle uygulamadan uzak meslek elemanı mezun edilmektedir. Aslında iş dünyasının eleman talebi ise yetiştirilen bu tür meslek elemanından çok farklıdır. Bu durum meslek elemanı yetiştiren meslek yüksekokulları ile istihdam için meslek elemanı arayan iş dünyası arasında bir uyumsuzluğa neden olmuştur. Bu uyumsuzluğun giderilmesi için iş dünyasının taleplerine göre nitelikli meslek elemanı yetiştirilmesi için uygulamaya yönelik bir kısım yöntemlerin icrası yoluna gidilmiştir(3).

Bu yöntemlerden ilki “Endüstriye Dayalı Eğitim” uygulamasıdır. Bu uygulama meslek yüksekokullarının amaçlarına yönelik sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin ihtiyaç duyduğu ara insan gücünün niteliğini ve niceliğini artırmak için öğrencilere pratik bilgi vermek üzere iş yerlerinde uygulama yapılması olmuştur. Bu proje kapsamında ülkenin sekiz Meslek Yüksekokulunda yeniden bir yapılanmaya gidilmiş ve programlar geliştirilmiştir. Bu sistemde 2+1, 2+1 olarak, iki yıl içerisinde öğrencilere iki dönem okulda eğitim, bir dönem ise yaz aylarında iş yerlerinde pratik eğitim yaptırılarak uygulanmıştır(4).

Diğer bir uygulama ise trimester olarak uygulanan modelidir. Meslek yüksekokullarında mevcut iki yarıyıl –semester- olan eğitim öğretim yerine, yılda üç yarıyıl - trimester -olarak toplam iki yılda altı yarı yıl olarak düzenlenip uygulanması olayıdır. Söz konusu eğitimin, yarısı “okul eğitimi”, yarısı “işyeri eğitim” uygulaması olarak farklı tarzlarda düzenlenip uygulanan bir sistemdir. İki modelin arasındaki fark eğitimin yılda 2 dönem değil 3 dönem uygulanmasıdır. Bu modelin özelliği, iki yılın içi uygulama eğitimiyle doldurulmasıdır. İş

dünyasının ihtiyaç duyduğu kalifiye ara eleman ihtiyacının giderilmesi için bu modelle öğrencilere iş yeri eğitimiyle mesleğin öğretilmesi sağlanmıştır(5).

Farklı bir uygulama olan İKMEB ise, iş gücü piyasası ile meslek yüksekokulları ve mesleki teknik eğitim kurumları arsındaki istihdam amaçlı birlikteliğin sağlanarak hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla mesleki eğitimin kalitesinin arttırılmasıyla insan kaynaklarının gelişiminin teşvik edilmesi olayıdır. Aslında meslek yüksekokullarında yapılan önemli değişiklerden biri olan bu model insan kaynaklarını mesleki eğitim yoluyla geliştirme projesidir. Bu proje yükseköğretim kurumu tarafından 2010 -2011 eğitim öğretim yılından itibaren yükseköğretim kurumlarının bir kısmında uygulanmıştır. İKMEB projesi, mesleki eğitimde meslek standartlarına dayalı olarak iş gücü piyasası ile meslek liseleri ve meslek yüksekokulları arasında istihdama yönelik uyum ve işbirliğinin sağlanmasıyla mesleki eğitimin modernizasyonu ve kalitesinin artırılmasına katkı vermek üzer planlanmıştır(6). Ayrıca proje, yeterliklere dayalı modüler eğitim mantığından hareketle yaşam boyu öğrenme anlayışına uygun bir mesleki eğitim yapılanmasıyla ülkemizde yer bulması sağlanmıştır. Bu doğrultuda öğrenci sadece bilgiyi alan değil, yaparak, uygulayarak, araştırıp öğrenen bir kimliğe de bürünmesi hedeflenmiştir.

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin kalitesini geliştirme projesi (METEK) bir başka model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu model, Türkiye'deki mesleki eğitimi bir ulusal kalite güvence sistemine kavuşturmayı istemektedir. İş dünyası ve öğrenciler ihtiyaç duyulan kalitede ve nitelikte bir mesleki ve teknik eğitimin olmasını istemekteler. Çünkü yerel ve küresel ekonomiler giderek daha rekabetçi hale gelmesi rekabetteki nitelikli işgücüne olan ihtiyaç daha da arttırmaktadır. Bu durumda hem işsizliği azaltmak hem de iş dünyasının gereksinimlerine uygun, nitelikli işgücü potansiyeli oluşturmak, tüm toplumsal kesimlerin kazançlı çıkacağı, ulusal kalite güvenceye sahip bir mesleki ve teknik eğitimle mümkündür. Bunun için mesleki eğitimde bir ulusal kalite güvence stratejisi oluşturarak bu strateji çerçevesinde yeni bir yaklaşımla pilot okullarda uygulanması sağlanmalıdır. Uygulama sonuçlarını değerlendirip, sistemin ülke geneline yaygınlaştırılması hedeflenirken bu sistemi

uygularken eğitimcilerin de eğitilmesi, müfredatları geliştirerek mesleki eğitimde bir farkındalık oluşturmak esas gayedir.(7)

Genel kabul görmüş bir proje olarak halen uygulanan 3+1 modeli ise Sakarya üniversitesine bağlı meslek yüksekokullarının tüm programlarında 2011 yılından beri uygulanmaya alınmış ve halen devam etmekte olan bir modeldir. Bu modelde öğrencilere üç yarıyıl okul eğitimi yanında bir yarıyıl iş yeri eğitimi verilerek yaptırılan pratik bir uygulamadır. Öğrencilerin bu uygulamaya katılabilmeleri için 2. yarıyılın sonunda not ortalamalarını 4 üzerinden en az 1.8 olarak tutturma başarısını göstermeleri halinde 3.yarıyılda mesleki eğitim için işletmelerin ilgili departmanlarına pratik esaslı eğitime katılmaları sağlanmaktadır. Öğrenciler bu uygulamayla mesleki ilgi ve kabiliyetlerini tam gün ve kesintisiz 16 hafta süreyle işyerlerinde yüz yüze pratik yaparak tamamlamaktadırlar. Öğrenciler kendileri için gelecek vadeden bu uygulamayı benimseyerek daha gayretli ve dikkatli olurlarken iş yeri yetkilileri de daha sorumlu davranarak bu gençlerin yetişmesine destek vermektedirler (8).

Alternatif Mesleki Eğitim Uygulaması

Kuruluşundan günümüze kadar meslek yüksekokulları zaman zaman kendi gayretleriyle uygulamaya yönelik pratik modeller tatbik etmişlerdir. Ancak görülen o dur ki bu uygulamalar ya kısa süreli ya da geçici olmaları ve ülke geneline yaygın olmamaları yanında yasal bir statünün de olmaması gibi nedenlerle istenilen nitelikte meslek elemanlarının yetişmesi sağlanamadığı gibi sürdürülebilir de olamamıştır. Çünkü meslek yüksekokulları ön lisansa dayalı örgün eğitim sistemi nedeniyle uygulamadan uzak olup daha ziyade teorik ağırlıklı meslek elemanı mezun etmektedirler.

İş dünyasının eleman talebi ise yetiştirilen bu tür meslek elemanından çok farklıdır. Bu durum meslek elemanı yetiştiren meslek yüksekokulları ile istihdam için meslek elemanı arayan iş dünyası arasında bir kopukluğa neden olmaktadır. Bu kopukluğun giderilmesi için iş dünyasının taleplerine göre nitelikli meslek elemanı yetiştirilmesi gerekmektedir. Bunun için alternatif bir model olan uygulama ağırlıklı 2+1 modeli meslek yüksekokulları ile iş dünyası

arasında işbirliğine dayalı olarak yeniden yapılandırılarak yasal hale getirilmesiyle oluşan bu kopukluğun giderilmesi sağlanabilir. Ne var ki iş dünyası nitelikli insan gücü yetiştirmeye destek yerine teknolojik yeniliklere sahip olmaya öncelik vermektedir. Aslında yeni ve ileri teknolojilere öncelikle sahip olmak iş dünyası için bir avantaj olabilir. Ancak bu teknolojilere sahip olmak başarılı olmak için yeterli değildir. Çünkü modern araç ve gereçlerin kullanımını etkin kılacak olan yetişmiş, nitelikli ve becerikli insan unsurunun varlığına bağlıdır.

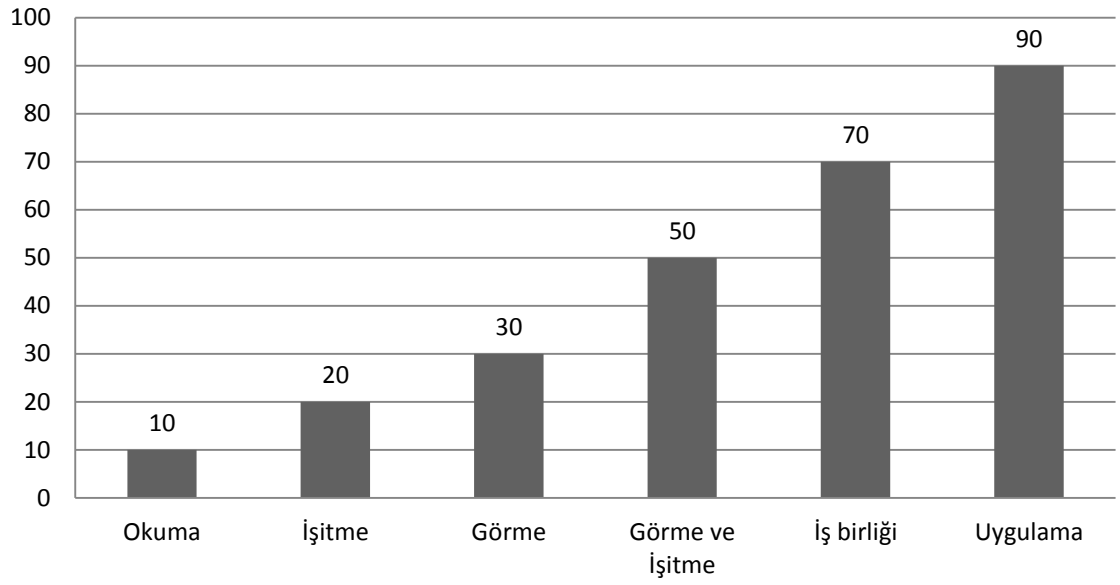
Dolayısıyla bu eksikliğin giderilmesi sadece devletten beklenmeyip pratik ağırlıklı iş yeri eğitim uygulamasına iş dünyası da katılmalıdır. Bu doğrultuda uzun bir süreyi kapsayan alternatif bir model olan iki yıl okul eğitimi bir yıl iş yeri eğitim uygulaması hayata geçirilmelidir. 2+1 modelinde, iki yıl okulda temel ve mesleki bilgiler verildikten sonra, bir yıl boyu iş yerlerinde aktif olarak tatbiki eğitimle öğrenciye önemli bilgi ve beceri kazandırılması sağlanacaktır. Ayrıca mevcut müfredatlar güncellenip geliştirilirken günümüz teknolojileri ve iş dünyasının gereksinimleri doğrultusunda üniversite iş dünyası işbirliğiyle mesleki bilgi ve becerilerle donatılmış kaliteli ve nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi sağlanmış olacaktır.

Uygulamalı Mesleki Eğitimin Etkinliği

Meslek yüksekokullarında öğrencilere verilen eğitim yoğunlukla sınıf ortamında yapılmaktadır. Ancak mesleğin gereği bilgisayar laboratuvarında ve atölyelerde az da olsa uygulamaya yönelik bir eğitim yapılmaktadır. Fakat bu eğitim yeterli değildir çünkü okulda yapılan eğitimle öğrencilere verilen bu bilgiler pratik eğitimle kazandırılan bilgiler gibi çok kalıcı değildir. Çünkü uygulamalı eğitim gören öğrenciler bu süreçte kazandıkları bilgilerin büyük çoğunluğunu unutmamaktadırlar. Hal böyle olunca meslek eğitimi veren meslek yüksekokulları okul eğitimi yanında pratiğe dönük eğitime de aynı değerde önem vermelidirler. Hele günümüzde güncel teknolojik donanımlar ile birlikte eğitim faaliyetlerinin bir kısmı okul içinde başlayıp iş yerlerinde devamı halinde elde edilen bilgilerin kalıcılığını arttırmaktadır. Yani yapılan pratik eğitimin duyu organlarına hitap etmesi ile kazanılan

bilgilerin kolay kolay unutulmayıp insan belleğinde uzun süre kalabilmesi söz konusu olmaktadır (9).

Tablo 1. Uygulama yaparak öğrenmenin kalıcılığı

Kaynak: Betrus, Anthony K. & Thalheimer, Will, 2014: 37; Dale's Cone of Experience, 1946

Tablo. 1' de görüldüğü gibi öğrencilerin sadece okuma, işitme ya da görme ile öğrendiklerinin çok azını hatırlayabilmektedirler. Aynı anda hem görüp hem de işiterek öğrendiklerinin % 50'ni hatırlarken, uygulama yaparak öğrendiklerinin ise %90'nı hatırlamaktadırlar. Bu nedenle öğrenciler okulda aldıkları mesleki bilgiler doğrultusunda iş yerlerinde yetkililerle birlikte iş yaparak çok önemli kazanımlar elde ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin iş yeri öğreticilerinin eğiticiliği sayesinde uzun süre tatbikat yapmakla mesleki bilgileri kullanma becerileri ve bu bilgilerin hafızada kalıcılığının arttığı yüz yüze görüşmelerden de anlaşılmış bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

İş dünyasının nitelikli ara eleman ihtiyacını karşılamak üzerine 1981 yılından beri ülkemiz genelinde ilçelere kadar yaygınlaşan meslek yüksekokulları kurulmuş olup bu okullar öğrencilere okul düzeyinde teorik ağırlıklı mesleki bilgi vermektedirler. Ancak bu düzeyde verilen eğitim kaliteli ara eleman yetişmesi için yeterli olmamaktadır. Bu eksikliğin giderilmesinde meslek yüksekokulları zaman zaman uygulamaya yönelik iş yeri ortamında pratik yapmışlardır. Ancak bu uygulamalı eğitimler ya kısa süreli ya da belirli bir dönemi içermeleri nitelik açısından yeterli olmamıştır. Bu nedenle öğrencilere alternatif bir model olarak iki yıl okul eğitimine ilaveten bir yıl iş yerinde eğitim uygulaması hedeflenirken öğrencilerin okulda aldıkları mesleki bilgileri iş ortamında uygulayarak çok önemli kazanımlarla daha nitelikli ve becerikli meslek elemanı olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Meslek yüksekokullarında okuyan öğrencilere iki yıl okul eğitimi verildikten sonra bir yıl iş yerlerinde mesleki eğitime yönelik alternatif olarak yapılacak olan pratik bir uygulamadır. Bu yöntem yeterli bir süreyi içermesi açısından önerilmiş olup okul iş yeri işbirliğine dayalı bir mesleki eğitim modelidir. Meslek yüksekokulu öğrencilerine, işletmelerin ilgili ünitelerinde bir eğitim yılı pratik eğitimle mesleki yetkinlik kazandırılarak, iş dünyasının nitelikli eleman talebini karşılamaya dönük bir yöntemdir. Değişik şekillerde iş yerlerinde uygulanan pratik eğitim modellerinin sürelerinin yetersizliği üzerine alternatif olarak 2+1 modelinin iş yerlerinde uygulanması ile ilgili 82 işverene anket ve görüşme yöntemi uygulayarak elde edilen sonuçlar faktör analiziyle değerlendirilmiştir.

Meslek Yüksekokullarının Durumu

Türkiye'de çeşitli meslekleri içeren meslek yüksekokullarındaki artışlar ülkenin ya da yörelerdeki iş dünyasının ihtiyaçları doğrultusunda olmuştur. Zaten bu tür okullaşmanın gayesi iş dünyasının ihtiyaçlarına uygun nitelikte meslek elemanı yetiştirmektir. Bu niteliklere haiz meslek elemanı yetiştirilmesinde üniversiteler gereken adımı atmış durumdadırlar.

Tablo.2' den de anlaşılacağı gibi Türkiye genelinde 2016 yılı dikkate alındığında 938 meslek yüksekokulun olduğu görülmektedir. Bu okullarda okuyan örgün öğrenci sayısı 2016 yılı itibariyle 1.013.609 olup uzaktan ve açık öğretimde okuyan öğrenci sayısı ise 1.271.707'dir.Dolayısıyla örgün öğretimi esas aldığımızda bir milyon civarında öğrenci mesleki bilgi ve beceriyi elde edecek şekilde meslek elemanı olmayı tercih etmiş bulunmaktadırlar. Ülke genelinde meslek yüksekokullarında ön lisans eğitimi alan öğrenci sayısı fazla olmakla birlikte bu kaynaklarının mesleki eğitimle değerlendirilerek iş dünyasının ihtiyaçlarını karşılayabilen elemanlar haline getirilmeleri önemsenmelidir.

Tablo.2. .Türkiye'deki Meslek Yüksekokulları Ve Öğrenci Sayıları

YILLAR	**2014**	**2015**	**2016**
Türkiye'deki Devlet Ve Vakıflardaki Meslek Yüksekokulları Sayısı	955	952	938
Türkiye'deki Devlet Ve Vakıflardaki Meslek Yüksekokul Öğrenci Sayısı	794.395	869.031	1.013.609
Türkiye'de Açıktan Ve Uzaktan Okuyan Ön lisans Öğrenci Sayısı	955.738	1.117.731	1.271.707

Kaynak: YÖK, Yüksek Öğretim Temel Göstergeleri,2014-2016

Bulgular

Meslek yüksekokulları lisans düzeyinde eğitim veren fakültelerin alt birimi gibi ön lisans düzeyinde eğitim vermektedirler. Aslında bu okullar meslek okulları olarak örgütlenmişlerdir. Bu nedenle öğrencilere meslekle ilgili gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması işin doğası gereği yapılmalıdır. Ancak meslek yüksekokulları öğrencilere mesleki bilgileri sınıf ortamında vermektedirler. Ancak bu eğitim sistemi meslek

elemanlarının yetişmesi için yeterli olmamaktadır. Çünkü örgün eğitimle öğrencilere verilen bilgiler pratik eğitimle kazandırılan bilgiler gibi uzun süreli olarak kalıcı olmamaktadır. Durum böyle olunca meslek eğitimi veren meslek yüksekokulları okul eğitimi gibi uygulamalı eğitimi de aynı değerde önemsemelidir. Ön lisans eğitimi süresince bu tür pratik uygulamalarla önemli adımlar atılmış olup istenilen nitelikte eleman yetişmesi kısmen sağlanmıştır. Ancak alternatif model olarak bu okullar 3 yıla çıkartılarak öğrencilere 2 yıl teorik eğitimden sonra 1 yıl iş yeri eğitim uygulaması yaptırılması halinde donanım ve beceri açısından iş yapmaya hazır ve iş dünyasının taleplerine daha uygun elemanların yetişmesi mümkün olacaktır. Çünkü MYO öğrencileri kısa süreli olarak iş yeri ortamında pratik uygulama yapmaları kısmen faydalı olmaktadır. Fakat mesleki açıdan yeterli düzeyde bilgi ve beceri sahibi olmalarını ve iş yapmalarını ya da olgunlaşma durumuna gelirken uygulamanın sona erdirilmesi nitelikli eleman yetişmesine mani olmaktadır. Bu doğrultuda sürekli eleman kullanan iş dünyası yetkilileri ile yapılan yüz yüze görüşmelerde ve anket çalışmalarında işverenlerin büyük çoğunluğunun görüşü kısa süreli iş yeri eğitim uygulamalarının verimsizliğini belirtirken, bunun yerine bir yıl iş yeri eğitim uygulamasının öğrenciyi beceri sahibi yapma konusunda daha verimli ve fayda sağlayacağı yönünde olmuştur.

Tablo 3: Uygulamalı Mesleki Eğitimle İlgili İşverenlere Sorulan Sorular Ve İşverenlerin Görüşleri

Önem Sırası	Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İş Yeri Uygulama Süresi Konusunda İşverenlerin Tutum Ve Davranışlarına Yönelik Sorular	Frekans	%
1	Mesleki eğitiminde alternatif olarak 2 yıl okul eğitimi 1 yıl iş yeri eğitim uygulaması öğrencilerin iş yapma becerilerine daha çok katkı verir.	58	70
2	Mal ve hizmet üretiminde verimlilik ve kalite için uzun süreli iş yeri eğitimi almış nitelikli elemanların varlığıyla mümkündür.	57	69
3	İş dünyası 1 yıl iş yeri uygulama deneyim ve tecrübesi olanları işe almada öncelikle tercih eder.	55	67
4	İş dünyasınca alternatif olarak 1 yıl iş yeri eğitimi alan meslek yüksekokulu öğrencilerinin mesleki bilgi ve becerileri daha olgundur.	52	63
5	İş dünyası meslek yüksekokullarında iş yeri meslek eğitiminin 6 ay olmasını tercih eder ve işe almada öncelik verir.	51	62
6	İş yeri eğitim uygulamasında öğrenciye emeğinin karşılığı verilmesi mesleğin benimsenip önemsenmesine neden olur.	49	60
7	İş dünyası 6 aylık iş yeri meslek eğitimi alan meslek yüksekokulu öğrencilerinin işi kavrama ve yapma becerilerine önemli katkı sağlar	45	55
8	Üç dönem okul eğitimi 1 dönem iş yerlerinde yaklaşık 4 ay mesleki eğiti uygulaması öğrenciler için yeterlidir.	43	52
9	İş yeri eğitim uygulaması öğretim elemanları ve iş yeri eğitici elemanların gözetim ve denetiminde yapılması çok daha verimli olur.	42	51
10	İş dünyası nitelikli ara eleman yetişmesinde Üniversite İş dünyası iş birliğinin yasal hale gelmesini ister.	40	49

11	İş yeri eğitim uygulaması yapan öğrencilere bilgi ve beceri kazandırmada işletme yetkilileri gerekli desteği sağlar	35	43
12	Kısa süreli olarak 2 ay iş yeri eğitim uygulaması öğrencinin işi kavrama ve yapma becerilerine katkı sağlar.	10	12

Konu ile ilgili yüz yüze görüşme ile yapılan anket çalışmasında iş dünyasına uygulamalı meslek eğimi ile ilgili önem sırasına göre "Mesleki eğitiminde alternatif olarak iki yıl okul eğitimi bir yıl iş yeri eğitim uygulaması öğrencilerin iş yapma becerilerine daha çok katkı verir" sorusu sorulmuş olup ankete katılan kitlenin % 70 'i bu uygulamayı daha verimli bulduklarını belirtmişlerdir." Mal ve hizmet üretiminde verimlilik ve kalite için uzun süreli iş yeri eğitimi almış nitelikli elemanların olmasının iyi olacağı konusunda görüş belirtenlerin oranı ise %69'dur." İş dünyası bir yıl iş yeri uygulamasıyla deneyim ve tecrübe sahibi olanları işe almada öncelikle tercih eder" sorusuna katılanların oranı ise %67 civarında olmuştur.

İş dünyasınca alternatif olarak bir yıl iş yeri eğitimi alan meslek yüksekokulu öğrencilerinin mesleki bilgi ve becerilerinde daha olgun oldukları konusunda ankete katılan kitlenin % 63'ü hem fikirdir. "İş dünyası meslek yüksekokullarında iş yeri meslek eğitiminin 6 ay olmasını tercih eder ve işe almada öncelik verir" sorusuna katılanların oranı ise %62' civarında olmuştur. "İş yeri eğitim uygulamasında öğrenciye emeğinin karşılığının verilmesi mesleğin benimsenip önemsenmesine neden olur" sorusuna katılanların % 60' ı olumlu cevap vermiştir.

İş dünyası nitelikli meslek elemanı temininde öncelikli olarak 1 yıl süreli iş yeri eğitim modelini benimsedikleri görülmektedir. Ancak bu uygulamanın ardından 6 aylık bir uygulamanın olabilirliğini de ankete katılanların % 55'i onaylamıştır. "Üç dönem okul eğitimi 1 dönem iş yerlerinde yaklaşık 4 ay mesleki eğitim uygulaması öğrenciler için yeterlidir" sorusuna katılan kitlenin %52'i olumlu görüş beyan etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Ülkemiz iş dünyasının en önemli sorunlarından biri mesleki açıdan iyi eğitilmiş, nitelikli insan gücünün istenilen düzeyde yetiştirilememiş olmasıdır. Bu doğrultuda teknolojik gelişmeler ne kadar yüksek olursa olsun, bu teknolojileri kullanacak vasıfta eğitimli iş gücünün olmasına bağlıdır. Bu nedenle ekonominin gelişmesi ve gelişmiş ülkelerle rekabet edilebilmesi mesleki açıdan yeterlilikleri yüksek kalitede insan gücünün varlığına bağlıdır. Bu ihtiyaca yönelik olarak nitelikli meslek elemanı için uygulamalı eğitime ağırlık verilmesi gerekir. Bu konuda meslek yüksekokulları değişik bölgelerde ve farklı iş yeri uygulamalı eğitim modelleri ile iş dünyasına nitelikli insan gücü teminine çalışmaktadırlar. Aslında meslek yüksekokullarının görevi ülke ekonomisine katkıda bulunacak nitelikli meslek elemanlarını yetiştirmektir. Bunun için meslek yüksekokulları 1981 yılından günümüze kadar çok yaygın olmamakla birlikte uygulamaya dönük değişik modeller deneyerek vasıflı eleman yetiştirmeye çalışmışlardır. Bu uygulamanın gayesi öğrencilere temel ve mesleki bilgileri okulda verdikten sonra, uygulama eğitimini de alt yapısı eğitime uyarlanmış iş yerlerinde verilerek yapılmasıdır.

Uygulama esaslı modellerin çoğu üniversite ve iş dünyası işbirliğini esas almaktadır. Bunlardan “Endüstriye dayalı eğitim” projesi, okul sanayi işbirliğine dayalı olarak uygulanan ilk projedir. Üç dönem okul üç dönem iş yeri eğitim uygulaması olarak uygulanan ”Trimester” projesi, İnsan kaynaklarını mesleki eğitim yoluyla geliştirme “ İKMEB” projesi ve üç dönem okul bir dönem iş yeri eğitim uygulaması olarak halen uygulanan 3+1 projesidir. Bu doğrultuda iş dünyasına katkı vermek için benzer ya da daha faklı iş yeri eğitimlerini tatbik ederek nitelikli eleman temini için meslek yüksekokullarının ülke genelinde model arayışları vardır. Ancak uygulanan bu iş yeri eğitim modellerinin kısa süreli olmaları nitelikli iş gücünün yetişmesini yeterli kılmamaktadır. Bu nedenle meslek yüksekokullarında uygulanan bu pratik modellerin bir kısmının sürelerinin kısa, bir kısmının da geçici olması ve ülke genelinde yaygın olmamaları yeni model arayışlarını sürdürmektedir. Bu doğrultuda alternatif olarak iki yıl okul eğitimi yanında bir yıl iş yeri eğitim (2+1) modeli yasal hale getirilmek kaydıyla en uygun olanıdır. Çünkü öğrenci temel ve mesleki bilgileri sadece okul düzeyinde alması mesleğin

anlaşılırlığını sağlayamamaktadır. Mesleki eğitim sadece okuyarak yada dinleyerek anlaşılan bir alan da değildir. Bu nedenle öğrenci uygulamayla yüzleşerek mesleğin özünü ancak yeterli bir sürede kavrayabilecektir. Bu durumda meslek yüksekokullarında verilen mesleki eğitimin yanında uygulamalı eğitiminin bir yıl gibi bir süreyi kapsayarak yapılması nitelikli eleman yetişmesi açısından önemli bir adım olacaktır.

Aslında bu tür mesleki eğitim uygulaması 13.02.2011 tarih ve 6111 sayılı *Kanunun 61 inci maddesiyle* 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanununa gereği meslek yüksekokullarına işyeri eğitim uygulaması adı altında verilmiş bulunmaktadır. Bu kanundan hareketle meslek yüksekokulları öğrencilerine okul eğitimi yanında iş yeri eğitimi yaptırabilmektedirler. Ancak iş yeri uygulama süresinin kısa olması mesleğin inceliklerinin öğrenilmesine ve elemanların olgunlaşmasına yetmemektedir. Bu doğrultuda alternatif model olarak, iki yıl okulda temel bilgiler verildikten sonra bir yıl iş yerinde bilgi, beceri ve iş yapma alışkanlığı öğrencilere kazandırılarak hayata hazırlamalarına imkân verebilir. Ayrıca bu modelin uygulanabilirliği için yasal bir statü oluşturularak ülke geneline yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Uygulamaya dönük mesleki eğitimle ilgili uygulamalı mesleki eğitim adı altında meslek yüksekokulu öğrencilerini iş yerlerinde mesleki bilgi ve beceri kazandırmak amacıyla çalıştıran işverenlerin bu mesleki eğitiminde alternatif olarak iki yıl okul eğitimi bir yıl iş yeri eğitim uygulaması öğrencilerin iş yapma becerilerine daha çok katkı verir" sorusuna işveren kitlesinin % 70 'i olumlu cevap vermiştir. Yani pratik yapmada uzun bir süre kullanmanın daha verimli olduğu yönünde işverenlerin beyanı olmuştur. Aynı doğrultuda." Mal ve hizmet üretiminde verimlilik ve kalite için uzun süreli iş yeri eğitimi almış nitelikli elemanların olmasının iyi olacağı konusunda olumlu görüş belirten işverenlerin oranı ise %69'dur. Aynı şekilde uzun bir süre ki bir yıl iş yeri uygulaması gören elemanların daha iyi deneyim ve tecrübe sahibi oldukları dolayısıyla işe alımlar da bu tür meslek elemanlarını tercih eden kitlenin oranı % 67 civarında olmuştur. Bu doğrultuda 2+1 modelini işveren dünyasın % 60 ile % 70 arasında benimseyip tercih ettiği görülmektedir.

Böylece alternatif bir uygulama modeli olan 2+1 uygulaması öğrenciye teori ile beceri eğitimini bir arada yaptırarak deneyim ve tecrübe sahibi olmalarına imkân verirken, iş ortamını görüp ekip halinde çalışma disiplini içinde yaşamalarına ve mesleki olayları daha çabuk kavrayıp yeni gelişmeleri yakından tanımalarına fırsat verecektir.

-Türkiye'deki meslek yüksekokulları arasında bölüm/program bazında ortaklaşa bir bütünlüğün yada uygunluğun sağlanmasına çalışılmalıdır.

-Nitelikli meslek elemanı yetiştirme konusunda öğretim elemanları ve iş yeri öğreticilerinin mesleki deneyim ve tecrübelerinin olmasına özen gösterilmelidir.

-Mesleki eleman yetiştirilmesinde meslek liseleri ve meslek yüksekokulları arasında müfredat programlarının günün şartlarına ve iş dünyasının taleplerine cevap verebilir nitelikte hazırlanmalıdır.

-Nitelikli meslek elemanı yetiştirme konusunda hem okul öğretmenleri hem de iş yeri eğiticileri iş yeri eğitim uygulaması sürecinde öğrencilere moral ve motivasyon açısından destek olmalıdırlar

-Uygulamalı eğitim sırasında etkinlik ve kalitenin gerçekleşebilmesi için üniversite iş dünyası arasında uyum ve amaç birliği olmalıdır.

-Uygulama ağırlıklı mesleki eğitimde üniversite iş dünyasının işbirliği yapması halinde mevcut kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasına imkân verecektir.

-İş yerlerinde mesleki eğitim sırasında öğrencilere mesleki bilgi ve beceriden ziyade rutin işlerin yaptırılmasına takip ve kontroller yapılarak fırsat verilmemelidir.

- Nitelikli eleman yetiştirme sürecinde öğretim elemanlarına mesleki bilgilerinin yenilenmesi için üniversite iş dünyası işbirliği içerisinde belirli periyotlarda hizmet içi eğitim verilmelidir.

-Yeterli düzeyde uygulamalı eğitim veren meslek yüksekokulu mezunu öğrencilerine iş yeri açma yetkisi veren sertifika verilmelidir.

-Meslek yüksekokulları, meslek eğitim sürecinde uygulamalı eğitime birinci derecede önem veren pratik esaslı okullar olmalıdırlar.

Kaynakça

1. Resmi Gazete 19.06.1986 Tarih Ve 19139, 3308 Sayılı Meslek Eğitimi Kanunu

2. Resmi Gazete, 2547 Sayılı "Yüksek Öğretim Kanunu" 04.11.1981 Tarih Ve 17506 Resmi Gazete

3. İçli Gönül, "Eğitim, İstihdam Ve Teknoloji", Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 9, Yıl Sayfa 67-69,2001

4. 3.Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, "Mesleki Teknik Eğitimde Endüstriye Dayalı Eğitim", Burdur Meslek Yüksek Okulu (28-30 Eylül), Burdur, Türkiye, Volume: s:260-264

5. Tekin. M, Sarıdemir S., Üniversite Sanayi İşbirliğinde Trimester Uygulamaları, Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi | Cilt:9 Sayı: 4 Kış 2016

6. Yeşilay Barış Rüstem, 2. Uluslararası 6.meslek yüksekokulları sempozyumu", İnsan Kaynaklarının Mesleki Eğitim Yoluyla Geliştirilmesi Projesi Çerçevesinde Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları Programının Değerlendirilmesi"Aydın,2011.

7. http://metek.meb.gov.tr/index.php/tr/proje

8. SAÜ Sakarya Meslek Yüksekokullarında Uygulana 3+1 modeli.

9. Chi, M.T.H.,Basssok, M.,Lewis, M.W., Reimann, P., Glaser, R., "Self-Explanations: How students study and use examples in learning to solve problems", Cognitive Science 13, 145-182, 1989

UMTEB

INTERNATIONAL INTERVENTION IN KOSOVO AND LIBYA: WHAT WENT WRONG? WHAT NEXT?

Mirlind BEHLULI[1]

Abstract

Interventions for humanitarian purposes to protect civilians from atrocities is indeed the most debated concept within the political science and international law. This continuous debate between scholars of diverse different theoretical backgrounds led many times to antagonistic standpoints, which in reality reflect the complete nature of international interventions. The focus of this paper is to describe and analyze the implementation of Responsibility to Protect (R2P) doctrine and humanitarian intervention from the international community in Kosovo and Libya, given special emphasis on particularly emphasizing the situation before, during and after the military intervention.

Were these interventions morally justified? What went wrong in both cases? Were the states involved in these interventions only pursuing their narrow national interests in the name of "*saving the lives of innocent civilians*?" Is Kosovo really a success story or a Western propaganda to legitimize their illegal NATO war on former Yugoslavia? Is Libyan humanitarian catastrophe a synonym of the dysfunctional international system? What is the future of international intervention – if there is a future?

Keywords: humanitarian intervention, responsibility to protect, Kosovo, Libya, international community

Humanitarian intervention between theory and praxis

Surely, the never-ending debate amongst scholars on the humanitarian intervention concept and the Responsibility to Protect Doctrine (R2P) re-conceptualized the theory of *absolute* sovereignty, and has had a great impact on the improvement of international law. At the course of the continues debate on these two noble ideas, can be easily identified two central discussions: (1) the ontological and (2) the pragmatic debate. The first debate is concerned with the ontological aspects of the humanitarian intervention concept; it is firmly discussed

[1] International Relations Master Student, Istanbul Medeniyet University, mirlindbehluli2@gmail.com

what really is the so-called humanitarian intervention? The second debate raises at least two questions of pragmatic scope: how and when should the international community intervene in cases of humanitarian disasters? This passionate debate of scholars of diverse theoretical backgrounds, who came from *'totally'* different cradle of civilizations – to speak in Marxist terms – led many times to antagonistic results.

As we stated above, the legal status and the theoretical discussions regarding humanitarian intervention, has profoundly changed the way in which sovereignty nowadays is perceived, thus, it is argued that humanitarian intervention in itself poses "a core challenge to the Security Council and the United Nations as whole."[2] The debate on whether or not should international community intervene to stop genocide attempts, ethnic cleansing or other human-made miseries, developed as a central global topic in academia during the 1990s humanitarian crisis. After the crisis in the former-Yugoslavia a fundamental question was repeatedly asked: How should humanity as whole and international community in particular, respond to these catastrophic events? The questions that were raised at the time, despite being simple in its core; weren't easy to answer. The reason why such questions were notoriously difficult to answer lies behind the complexity of the theme in itself; providing answers to these simple questions it implicates a wide range of justifications, which consists of acute ethical dilemma, legal opinions and ultimately geo-political arrangements.

Scholars by theorizing and the world leaders by exercising humanitarian interventions, someway, "promised a better world in which human rights would be respected, encouraged and exercised."[3] At the first glance, the phrase *'making a better world'* sounds appealing and absolutely acceptable, but it raises a lot of ruckus due to the allowance of the military intervention, as a last resort of ending atrocities. Needless, "the issue of military intervention has a long history in international politics and a present status that is strikingly different from the past."[4] Hence, among the humanitarian intervention supporters *weltanschauung*, the military intervention is an international enterprise authorized by

[2] See: UN Press Release SG/SM/7136 (20 September, 1999)
[3] Karina Z. Butler, "A Critical Humanitarian Intervention Approach", Palgrave Macmillan, London, 2011, p.1.
[4] J. Bryan Hehir, "Military Intervention and National Sovereignty: Recasting the Relationship" in "Hard Choices: Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention" edited by Jonathan Moore, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Oxford, 1998, p.29.

Security Council or other regional organizations, and motivated by normative concerns. The war for humanitarian purposes is widely assumed to be a just war, with emergent peace as its first and ultimate goal.

But the way *in which* we undertake the humanitarian intervention is deeply important, because "a war is 'just' only when its purpose is just and when the means employed are appropriate."[5] According to supporters of humanitarian interventions, catastrophes such as Rwanda or Bosnia are threats to our common civilization, therefore, the international community should unanimously respond. However, we must not forget that "the purpose is not to kill the murderer, but to stop aggression."[6] These terrible events are international issues, therefore, it requires an structured international response, justified and undertaken on moral grounds. Nevertheless, "some would argue that foreign policy should not be dictated by emotional reactions."[7] We should bear in mind that the humanitarian intervention as a philosophical concept in any case contents of moral justification.What scholars are worried about is the possibility of degradation of the international intervention concept into just another tool of statecraft, (mis)used for narrow national interest. Today and particularly since the end of the Cold War the "humanitarian interventions have... become a central issue of the foreign policies of many nations, great powers and small nations alike."[8]

Back in 1990s, the debate on humanitarian intervention took place between two groups: the adheres of interventionism and the defenders of absolute westphalian sovereignty concept, which reflected the North-South debate. The humanitarian intervention first was formulated by the famous French humanist, Bernard Kouchner, as the 'right to intervene.' They advocated for military interventions in the case of humanitarian catastrophies, even if the government of the country in question disagrees.[9] On the other hand, "there were defenders of the traditional prerogatives of state sovereignty, who made the familiar case

[5] "Understanding the war in Kosovo" edited by Florian Bieber and Zidas Daskalovski, Frank Cass, London, 2003, p.129.
[6] Robert L. Phillips and Duane L. Cady, "Humanitarian Intervention", Rowman & Littlefield, 2000, p.37.
[7] Guenter Lewy, "Essays on Genocide and Humanitarian Intervention", Utah Press, 2012, p.185.
[8] Ryan Goodman, "Humanitarian Intervention and Pretexts for War", American Journal of International Law, 2006, p. 107.
[9] Mario Bettati and Bernard Kouchner, "Le Devoir d'ingérence: Peut-on les laisser mourir?", Denoël, Paris, 1987.

that internal events were none of the rest of the world's business." [10] Furthermore, as a derivation of these academic discussions, a new definition of sovereignty came into life named the sovereignty as responsibility. Thus, the "central in the responsibility to protect (R2P) framework is a re-characterization of sovereignty from sovereignty as control to sovereignty as responsibility in both internal functions and external duties."[11] Of course as it is commonly said the re-definition of sovereignty as responsibility and the R2P doctrine "presents a challenge to traditional conceptions of state sovereignty."[12]

The lens of the multidisciplinary discussions upon humanitarian intervention was revived after Kofi Annan's speech, entitled "WE the PEOPLES", which was delivered at the United Nations General Assembly. Annan's speech directly asked the international community stakeholders "if humanitarian intervention is, indeed, an unacceptable assault on sovereignty, how should we respond...to gross and systematic violations of human rights that offend every precept of our common humanity?"[13] This particular speech could as well be labeled as the moment of the birth of the responsibility to protect doctrine, which in September 2005, at the United Nations World Summit was formally accepted by all Member States.[14] As a respond to Kofi Anan's statement, an International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICIS) was established as an Ad Hoc Commission. In December 2001, after the ICIS commission had wrestle with the legal, moral and political concerned, released the report – *'Responsibility to Protect'* – by constituting the R2P doctrine as an effective measure against systematic violations of human rights. The Commission unanimously declared, "Sovereign states have a responsibility to protect their own citizens from avoidable catastrophe... but that when they are unwilling or unable to do

[10] Gareth Evans, "The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All", Irish Studies in International Affairs, Vol. 20 , 2009, p.8.
[11] Hannes Peltonen, "Sovereignty as Responsibility, Responsibility to Protect and International Order: On Responsibility, Communal Crime Prevention and International Law", Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Volume 7, No 28, Winter 2011, p.61.

[12]Edward C. Luck, "Sovereignty, Choice, and the Responsibility to Protect", Global Responsibility to Protect, Vol. 1, No 1, Martinus Nijhoff Publishers, 2009, p. 11.
[13] Kofi Annan, "We the PEOPLES: The role of the United Nations in the 21st century", Published by United Nations Department of Public Information, New York 2000, p.48.
[14] See: Edward C. Luck, "The United Nations and the Responsibility to Protect", Policy Analysis Brief, The Stanley Foundations, 2008, pp. 1-2.

so, that responsibility must be borne by the broader community of states."[15] As a result, the R2P became an official legitimate doctrine of United Nations, intended to prevent gross human rights violations.

Kosovo as an exceptional case

More than 17 years ago, exactly on March 24, 1999, NATO bombing campaign began on what once was known as the Federal Republic of Yugoslavia, a communist state built up by seven nations under the maxim of 'Brotherhood and Unity'. It is commonly stated the purpose of this military operation "was to halt what most reports indicated was ongoing and escalating ethnic cleansing in Kosovo, the victims of which were the mostly ethnic Albanian populations."[16] Hence, the international response i.e. the NATO air campaign was justified as '*a stand up for human rights*'. Many authors argued that the implementation of the humanitarian intervention concept in the case of Kosovo was encouraged to declare the post-Cold War period as the globalization of human rights.[17] Thus, Vaclav Havel went one step further by claiming that the NATO air bombing places human rights above the rights of the state. He stated "the Federal Republic of Yugoslavia was attacked by the alliance without a direct mandate from the UN... The alliance has acted out of respect for human rights, as both conscience and international legal documents dictate."[18] The underlying message of these intellectual interpretations – like the one of Vaclav Havel and his likes – were easily understandable: after disintegration of Soviet Union, the circumstances in global arena have significantly changed. This post-cold war era was was triumphantly labeled as the post-nation period and as the New World Order.

The President of the United States at the time, Bill Clinton, on his address regarding the airstrikes against Yugoslavia explained "ending this tragedy is a moral imperative" and warned his fellow citizens on potential geo-political disasters, if the international community

[15]ICISS, "The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty", International Development Research Centre, 2001, VIII.
[16]Eric A. Heinze, "Waging Humanitarian War: The Ethics, Law, and Politics of Humanitarian intervention", Sunny Press, New York, 2009, p.1.
[17] See: "The globalization of human rights: the United Nations System in the 21st century" edited by Jean-Marc Coicaud, Michael W. Doyle, and Anne-Marie Gardner, The United Nations University Press, New York, 2003.
[18] Vaclav Havel, "Kosovo and the End of the Nation-State," The New York Review of Books, Volume XLVI, Number 10 (June 10, 1999), p. 6.

does not intervene immediately to end these catastrophes. Moreover, Clinton claimed that this intervention "is also important to America's national interest... Kosovo is a small place, but it sits on a major fault line between Europe, Asia, and the Middle East, at the meeting place of Islam and both the Western and Orthodox branches of Christianity."[19] Thus, one could argue that Clinton's deliberate speech on his address reflected a combination of moral justifications and geo-political implications in relations to Kosovo crisis in international arena. However, on his address Clinton stated the following: "I do not intend to put ground troops in Kosovo to fight a war. "[20] For these reasons – the code operation of NATO was named *Operation Allied Force* – a new type of conducting war, which was substantially different from the twenty-century conventional war, both in purposes and in the implementations. The implications of politics prevented the NATO air strikes from being "a militarily optimal fashion. First, by requiring the bombing campaign to commence with only limited strikes, and second by shaping and constraining target selection throughout."[21] NATO's air strikes are widely seen as the first example of a new kind of armed conflict and as a prototype for a twenty-first century way of war. To begin with, "Kosovo was ostensibly the first truly humanitarian war...Second, Kosovo was the first real war undertaken by the NATO alliance, fought with the full authorization and participation of NATO members acting as an organization."[22] Despite many well-informed analysts miserable estimations, NATO achieved victory by using only air power, thus, making the Kosovo as the first war era where no soldiers were sent into ground to combat the enemy. Here it is important to also note that the Kosovo Liberations Army (KLA), which was fighting the Serbian military troops on the ground; not officially was the NATO ally and to an extant the only logistic force on the

[19] Statement by the President to the Nation on Airstrikes Against Serbian Targets in the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro), the Oval Office, 24 March 1999, available at: http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=57305, accessed on 6 April, 2017.
[20] Babak Bahador, "The CNN effect in actions: How the news media pushed the West toward war in Kosovo", Palgrave Macmillan, 2007 p.72.
[21] Paul Latawski and Martin A. Smith, "The Kosovo crisis and the evolution of post-Cold War European security", Manchester University Press, 2003, p.41.
[22] James Kurth, "First War of the Global Era: Kosovo and U.S. Grand Strategy" in "War Over Kosovo: Politics and Strategy in a Global Age" edited by Andrew J. Bacevich and Eliot A. Cohen, Columbia University Press, New York, 2001, p.63.

ground.[23] The NATO air strikes, however, continued as a humanitarian mission with intention to stop mass atrocities and ultimately restore peace.

Critics of NATO bombing on former Yugoslavia and other cases consider that the portrayal of NATO as the agent of 'militaristic humanism' is not only misleading statement but wrong standpoint as well. According to the famous Slovenian Marxist Slavoj Zizek, the problem with NATO acting as an agent of militaristic humanism is not only that this term is an Orwellian oxymoron. He argued that "the problem is rather that this purely humanitarian-ethical legitimization (again) thoroughly DEPOLITICISES the military intervention, changing it into an intervention into humanitarian catastrophe, grounded in purely moral reasons, not an intervention into a well-defined political struggle."[24] Another prominent Marxist figure, Immanuel Wallerstein, in many occasions attempted to analyze and ultimately explain the reason why NATO and particularly U.S. political establishment were so much in favor of intervening in Kosovo. According to Wallerstein there were two important reasons why NATO and U.S. decided for air bombing over Yugoslavian land; the first being that "its existence in turn justifies the current military expenditures and indeed build-up in the U.S., which has economic and internal political advantages for the government. The second is that NATO is necessary to prevent the west Europeans from straying too far from U.S. control..."[25]

To shorten the story, the Western intervention through NATO in Kosovo in 1999, as the Independent International Report Commission on Kosovo concluded was illegal but legitimate. The Commission throughout the report explained that intervention was illegal "because it did not receive prior approval from the United Nations Security Council. However, the Commission considers that the intervention was justified because all diplomatic avenues had been exhausted."[26]

[23] On KLA see: Henry H. Perritt Jr., "Kosovo Liberation Army: The Inside Story of an Insurgency", University of Illinois Press, 2008.
[24] Slavoj Žižek and Agon Hamza, "From Myth to Symptom: the case of Kosovo", Kolektivi Materializmi Dialektik Prishtinë, 2013, p.29.
[25] Immanuel Wallerstein, "Bombs away", Znet, April 5, 1999, available at: http://kunstradio.at/WAR/wallerstein.html, accessed on: April 7, 2017.
[26] The Independent International Commission on Kosovo, "The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lesson Learned", Oxford University Press, Oxford, 2000, p.4.

After NATO bombing campaign ended with the capitulation of Serbian army, the United Nations Security Council adopted on 10 June, 1999, the Resolution 1244, which reaffirmed the right of all refugees to return to their homes and decided on the deployment of international civil and security presences.[27] The international civil and security presence established by the Resolution 1244 was designed as a peacekeeping mission and was called The United Nations Mission in Kosovo (UNMIK). Of course, that "regarding the nature of UNMIK, in the literature there are different opinions, which qualified UNMIK as: a UN peacekeeping mission; as a UN territorial administration; or as an international governance with whole society."[28] However, the mandate of UNMIK contained of a wide range of duties and goals including the reconstruction, maintenance of rule and law and ultimately building democratic institutions. After six years in full power in Kosovo an assessment by the UN's special envoy to Kosovo, Kai Eide, was conducted. In his assessment of general conditions in Kosovo, Eide concluded that "the current economic situation remains bleak; respect for rule of law is inadequately entrenched and the mechanism to enforce it are not sufficiently developed' with regard to the foundation for a multi-ethnic society, the situations is grim."[29] However, two years after Eide's assessment was issued, exactly on 17 February 2008, Kosovo declared its independence and has been recognized by 118 countries so far.

Libya: from dictatorship to civil war

It was easily predictable that the flame of hope and the famous revolutionary uprising movement that began in Tunisia back in 2010, would sooner or later spread its wings throughout the Maghreb region and beyond. The unprecedented riots in Middle East and Norther Africa (MENA) termed as the *Arab Spring* – an expression used by western thinkers initially[30] – knocked at the doors of Libya at the beginning of 2011. Surely, for the Qaddafi

[27] United Nations Security Council, "Resolution 1244 (1999)", Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999, p.2.
[28] Blerim Reka, "UNMIK as an international governance in post-war Kosova: NATO's intervention, UN Administration and Kosovar Aspirations", Logos-A, Shkup, 2003, 98.
[29] Iain King and White Mason, "Peace at any Price: How the World failed Kosovo", Cornell University Press, New York, 2006, p.vii.
[30] See: Paloma Haschke, "Yes, Mubarak is gone. But now what?", United Nations Alliance of Civilizations, November 2, 2011.

regime this was an unwelcomed 'guest.'[31] The uprising in Libya started on 17th of February 2011 and "there are significant reasons why the date 17 February is chosen as the beginning of the revolution."[32] February 17th 2011 marks the fifth anniversary of the anti-regime revolt at Benghazi, which initially began as protests against the cartoons of the Prophet Mohammad. Thus, the 2011 protesters were symbolically associating themselves with the 2006 riots.[33] Despite numerous attempt by the Qaddafi regime to neutralize and potentially crush the anti-regime uprising; which was seen as the peaceful protest that quickly emerged into a real threat to 40 years dictatorship regime. The initial demands for democracy and civic rights quickly became a reason for clash between the regimes loyal forces and the opposition movements. Particularly, the members of the indigenous *Tabu,* a non-Arab tribe, which was systemically discriminated during Qaddafi's regime "were among the first to join the 2011 uprising. Their opposition leaders returned to Libya from exile in Norway."[34] The clash between *Tabu* and Qaddafi's regime forces escalated and by the end of February 2011, cities like Benghazi, Al-Bayda, Tobrouk and the coastal city of Misrata declared their liberation. As a response to the declaration of liberation issued by the opposition, "Qaddafi's forces fought back in an effort to reassert their control, reoccupying some smaller towns in western Libya that had declared for the revolution."[35] The rising tensions and potential geo-political implications for the MENA region were seen as basis for bringing forward the unanimous Resolution 1970, which was passed by the UN Security Council on 26 February, 2016. Under the Resolution 1970 the international community jointly expressed their concerns regarding the current situation in Libya and condemned the violence and use of force against civilians.[36] In an attempt to protect civilians from air attacks, the UN Security

[31] Qaddafi even took efforts to preempt popular mobilizations as it happened in Tunusia. See: Ronald Bruce St John, "Libya from colony to revolution", One World Publications, Oxford, 2012, p.282.
[32] Lokman Doğmuş, "Libya darbenin pençesinden silahlı Devrime: 17 Şubat devrimi'nin tarihi", Ekin, 2016, p.142.
[33] On the 2006 Benghazi riots see: CCN, "In Libya, 11 reportedly die in cartoon protests", February 18, 2006, availablet at: http://edition.cnn.com/2006/WORLD/africa/02/17/libya.cartoons/, accessed on 12 April, 2017.
[34] Frrederic Wehrey, "Insecurity and governance challenges in Southern Libya", Carnegie Endwment for International Peace, 2017, p.4.
[35] Ronald Bruce St John, "Libya from colony to revolution", One World Publications, Oxford, 2012, p.284.
[36] United Nations Security Council, "Resolution 1970 (2011), Adopted by the Security Council at its 6491st meeting, on 26 February 2011", 26 February 2011.

Council, on 17 March, voted the Resolution 1973 – a historic decision though – and imposed a no-fly zone in Libya, hopping that Qaddafi will back off.[37]

Qaddafi's loyal forces persisted in their desperate military attempts of re-capture the liberated cities; the regime's propaganda of inevitable victory was at its peak. On March 17th – the night when Security Council voted the no-fly zone resolution, Colonel Qaddafi in a radio program – openly threatened the opposition.[38] Consequently, in response to the violation of no-fly zone resolution, on March 19, 2011 a US led a multi-national coalition that begin the military intervention to implement the Resolution 1973. The underlying goal of the *Operation Unified Protector* was to force Qaddafi's regime to comply with the demands under the Resolution 1973. However, the NATO's intervention "did not aim mainly to protect civilians, but rather to overthrow Qaddafi's regime, even at the expense of increasing the harm to Libyans."[39]

Many leaders of the 'free world' and scholars publicly praise the massive bombardment of Libyan military and particularly see the air defense as a model on implementation of the R2P doctrine. Also, this case it is widely perceived as a significant contribution towards political and military aspects of R2P doctrine. The former NATO Secretary General, Anders Fogh Rasmussen, on October 2011 proclaimed that the air campaign of NATO in Libya was one of the most successful intervention in the history of alliance. Rasmussen's proudly concluded that the alliance has done this "together for the people of Libya, so they can take their future firmly and safely into their own hands. Libyans have now liberated their country. And they have transformed the region. This is their victory."[40]

Thru this US-led coalition, several issues including preventing the killings of civilians, decreasing the possibility of collateral damage, stopping the extension of war and terminating the Qaddafi's air defense ability were seen as key aspect of the work the coalition has done. However, the 'hidden purpose' of the NATO was "to work on its image

[37] United Nations Security Council, "Resolution 1973 (2011), Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011", 17 March 2011.
[38] See: David D. Kirkpatrick and Kareem Fahim, "Qaddafi Warns of Assault on Benghazi as U.N. Vote Nears", New York Times, March 17, 2011, available at: http://www.nytimes.com/2011/03/18/world/africa/18libya.html?pagewanted=all, accessed on 13 April, 2017.
[39] Alan Kuperman, "Lessons from Libya: How Not to Intervene", Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School Quarterly Journal: International Security, September 2013, available at: http://www.belfercenter.org/publication/lessons-libya-how-not-intervene, accessed on April 4, 2017.
[40] Steven MacMillan, "I Thought NATO "Liberated" Libya in 2011?", New Eastern Outlook, August 4, 2016,

crisis and polish its reputation in the Arab region, where it has been forging two forums for dialogue and partnership. The Mediterranean Dialogue (MD) with North African countries since 1994 and the Istanbul Cooperation Initiative (ICI) with the Gulf States since 2004."[41]

As officially 'narrated' both the NATO intervention in Kosovo (1999) and Libya (2011), despite the time differences, were wars carried out in the name of the *"principles and values."* Except the case of Kosovo, which by the International Commission was labeled as illegal but legitimate war; the NATO intervention in Libya was due to the UN authorization, a legal intervention.[42] In the case of Libya, the critics of NATO intervention warned that these strikes will antagonize the Arab world because of their collective memory on three major leading powers and nuclear-armed NATO allies of this intervention: United States Britain and France. In an interview with the *Irish Times*, given two days after NATO began bombing Libya, Noam Chomsky argued "When the United States, Britain and France opt for military intervention, we have to bear in mind that these countries are hated in the region for very good reasons."[43] Moreover, Chomsky 'prophesied' that a Libya without Qaddafi would be a divided country and fragile state – if not a failed state and the intervention of NATO may leave Libya with two states, a rebel-held oil rich East and a poverty-stricken, Qaddafi-led West.[44]

Six years after NATO's intervention, Libya's current economical and political reality matches very well the predictions of Chomsky stated back in *Irish Times*. Today, Libya is the focal point of instability and the trends of violence are worsening on daily basis; the power vacuum created immediately after the NATO intervention led to the emerge of numerous small actors, including extremist Islamic groups – the like of Ansar al-Sharia and Islamic State. Libya has become the center of jihadist movements and "after decades of being

[41] Sally Khalifa Isaac, "NATO's Intervention in Libya: Assessment and Implications", Panorama, 2012, p.121.
[42] See: United Nations Security Council, "Resolution 1973 (2011), Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011", 17 March 2011, p.3.
[43] Mike Smal, "Military intervention in Libya is a serious mistake, says Noam Chomsky", Mar 21, 2011, Irish Times, available at: http://www.irishtimes.com/news/strikes-will-antagonise-many-in-arab-world-says-chomsky-1.578088, accessed on April 8, 2017.
[44] See: On Libya and the Unfolding Crises", Noam Chomsky interviewed by Stephen Shalom and Michael Albert, ZNet, March 30, 2011, available at: https://chomsky.info/20110330/, accessed April 8, 2017.

secretly or internationally active, with the fall of Qaddafi regime the Libyan jihadists gained an opportunity."[45]

Therefore, one could argue that Libya is a stronghold jihadists ground and it is transformed into a sort of "promising land" for global jihadist movements. Furthermore, the post-Qaddafi Libya has become a playground of different small local fractions, tribal actors and foreign powers. Libya, to date does not have a national unity government – despite of the 2012 and 2014 democratic elections.[46] Despite numerous international attempts to mediate an inclusive government, on December 2015 a national unity government was formed under a UN proposal agreement. The 2015 UN brokered a deal, which established the Government of National Accord (GNA) and "was meant to bridge the political divide by replacing the two other rival governments operating in Libya. But...the GNA has struggled to gather support on the ground."[47] Consequently, the intervention in Libya has been partly successful – taking into account the fact that it stopped the atrocities back in 2011. Yet, the aftermaths of this intervention was a nightmare that, unfortunately, continues to date.

Conclusion

As presented throughout the article the idea of sovereignty has changed due to the meaningful debate on humanitarian intervention and responsibility to protect. The objective of humanitarian intervention has always been to halt the violence against civilians, to prevent human suffering and ultimately to ensure a peaceful environment. The humanitarian military intervention – an oxymoron in itself– is theoretically complex and always controversial; especially when analyzing the success cases of Kosovo and Libya or failed cases of Rwanda, Syria etc. The implementation of R2P doctrine has never been a universal one, which one might argue that the lack of universalism is also an underline issue that makes it harder for scholars and thinkers to predict the possible future of R2P doctrine. However, the humanitarian intervention will continue to be a transcendent concept in theory; despite the fact that its practices leave much more to be desired.

[45] Wolfram Lacher, "Libya: Büyüyen Cihatçı Pazarı" in "Afrika'da Cihatçılık: Yerel Sebepler, Bölgesel Büyüme, Uluslararası İşbirliği" edited by Guido Steinberg & Annette Weber, ORDAF, 2016, p.45.

[46] On the post-Qaddafi Libya see: Wolfram Lacher, "Fault Lines of the Revolution: Political Actors, Camps and Conflicts in the New Libya, Stiftung Wissenschaft und Politik, 2013

[47] Zena Tahhan, "In Libya there are no winners today", Al Jaazera, 17 November 2016, available at: http://www.aljazeera.com/news/2016/11/libya-winners-today-161117091112596.html, accessed on April 8, 2017.

The cases of Kosovo and Libya are seen as examples of the international military intervention, which were conducted on the name of values and principle; both cases provide numerous lessons that provide learning points for the international community. It is important to note that both of interventions were carried out by predominantly Western led coalitions; the Kosovo case was labeled as the first 'truly humanitarian war,' and while the Libyan case was was seen as NATO's first direct intervention in the African continent. After interventions both countries moved on different path: in the case of Kosovo, after the war in Kosovo international community succeeded to establish a government in Kosovo under the 1244 UN resolution, and the UNMIK Mission had exercised its political, judicial and economic power until 2008, which is the year when Kosovo declared its independence from Serbia. Despite the economic stagnation, seldom-political chaos and numerous social glitches that followed Kosovo after the NATO intervention; the case of Kosovo is widely perceived as a success story of the international community. While when analyzing the case of Libya, one could argue that this is an example where the R2P doctrine does not work in all cases. Some argue that the regime change in Libya was the underlying motive behind the intervention of NATO, and the fact that such intervention was not purely humanitarian-oriented. However, the fall of Qaddafi regime, unfortunately, opened many doors for the political polarization and violence inside the country. Libya today is an ethnically divided country where violent extremism is gaining ground on everyday basis. Thus, one could argue that the Libya without its dictator; is in a rod position to be labeled as the next failed state.

Bibliography:

Annan, K.A. (2000). *We the PEOPLES: The role of the United Nations in the 21st century.* New York: United Nations Department of Public Information.

Bahador, B. (2007). *The CNN effect in actions: How the news media pushed the West toward war in Kosovo.* New York: Palgrave Macmillan.

Bartelson, J. (1995). *A genealogy of sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bettati, M. and Kouchner, B. (1987). *Le Devoir d'ingérence: Peut-on les laisser mourir?*. Paris: Denoël.

Bieber, F. & Daskalovski, Z. (Eds.) (2003). *Understanding the war in Kosovo*. London: Frank Cass.

Butler, K.Z. (2011). *A Critical Humanitarian Intervention Approach*. London: Palgrave Macmillan.

Campbell, G. (2000). *The Road to Kosovo: a Balkan Diary*. Oxford: Westview Press.

Chomsky, N. (2011, March 30). On Libya and the Unfolding Crises [Interview by S. Shalom & M. Albert]. Retrieved April 4, 2017, from https://chomsky.info/20110330/

Coicaud, J.M., Doyle, M.W. and Gardner, A.M. (Eds.) (2003). *The Globalization of Human Rights: the United Nations System in the 21st century*" Tokyo: The United Nations University Press.

Doğmuş, L. (2016). *Darbenin Pençesinden Silahlı Devrime: 17 Şubat Devrimi'nin Tarihi Libya*. Istanbul: Ekin.

Evans, G. (2008). *The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.

Evans, G. (2009). The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All. *Irish Studies in International Affairs*, *20*(-1), 7-13.

Fotopoulos, T. (2002). New World Order and NATO's war against Yugoslavia. *New Political Science*, *24*(1), 73-104

Goodman, R. (2006). Humanitarian Intervention and Pretexts for War. *American Journal of International Law*, *100*(107), 107-141

Haschke, P. (2011, November 2) Yes, Mubarak is gone. But now what?. United Nations Alliance of Civilizations.

Havel, V. (1999). Kosovo and the End of the Nation-State. *The New York Review of Books*, *XLVI* (10), 4-6.

Hehir, J.B. (1998). Military Intervention and National Sovereignty: Recasting the Relationship. In J. Moore (Ed.), *Hard Choices: Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention* (pp. 29-54). Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Heinze, E.A. (2009). *Waging Humanitarian War: The Ethics, Law, and Politics of Humanitarian intervention*. New York: Sunny Press.

ICISS. (2011). *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty* (p. VIII). Ottawa: International Development Research Centre.

In Libya, 11 reportedly die in cartoon protests. (2006, February 18). CNN

Isaac, S.K. (2012). NATO's Intervention in Libya: Assessment and Implications. *IEMed Mediterranean Yearbook 2012*, 121-123.

Keating, J. (2011, November 4) Who first used the term Arab Spring?. *Foreign Policy*.

King, I. and Mason, Wh. (2006). *Peace at any Price: How the World failed Kosovo*. New York: Cornell University Press.

Kirkpatrick, D.D. and Fahim, K. (2011, March 17). Qaddafi Warns of Assault on Benghazi as U.N. Vote Nears. New York Times.

Kuperman, A. (2013, September). Lessons from Libya: How Not to Intervene. Belfer Center for Science and International Affairs. *Harvard Kennedy School Quarterly Journal: International Security*.

Kurth, J. (2001). First War of the Global Era: Kosovo and U.S. Grand Strategy. In A.J. Bacevich & E.A. Cohen (Eds.), *War Over Kosovo: Politics and Strategy in a Global Age* (pp. 63-96). New York: Columbia University Press.

Latawski, P. and Smith, M.A. (2003). *The Kosovo Crisis and the Evolution of post-Cold War European Security*. Manchester: Manchester University Press.

Lewy, G. (2012). *Essays on Genocide and Humanitarian Intervention*. Salt Lake City: The University of Utah Press.

Luck, E.C. (2009). Sovereignty, Choice, and the Responsibility to Protect. *Global Responsibility to Protect*, *1* (1), 10-21.

Luck, E.C. (2008). The United Nations and the Responsibility to Protect. *Policy Analysis Brief*, The Stanley Foundation, 1-11.

MacMillan, S. (2016, August 4) I Thought NATO "Liberated" Libya in 2011?. New Eastern Outlook.

Martin, P. and Weber, C. (2012, June 21). Ethnic Conflict in Libya: Toubou. Norman Paterson School of International Affairs Carleton University.

Peltonen, H. (2011). Sovereignty as Responsibility, Responsibility to Protect and International Order: On Responsibility, Communal Crime Prevention and International Law. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, *7*(28), 59-81.

Perritt Jr, H.H. (2008). *Kosovo Liberation Army: The Inside Story of an Insurgency*. Urbana and Champaign: University of Illinois Press.

Phillips, R.L. and Cady, D.L. (2000). *Humanitarian Intervention*. Maryland: Rowman & Littlefield.

Reka, B. (2003). *UNMIK as an international governance in post-war Kosova: NATO's intervention, UN Administration and Kosovar Aspirations*. Shkup: Logos-A.

Small, M. (2011, March 21) Military intervention in Libya is a serious mistake, says Noam Chomsky. Irish Times.

Statement by the President to the Nation on Airstrikes Against Serbian Targets in the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro), the Oval Office, 24 March 1999.

St John, R.B. (2012). *Libya from colony to revolution*. Oxford: One World Publications.

The Independent International Commission on Kosovo. (2000). *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lesson Learned*. Oxford: Oxford University Press.

UN Press Release SG/SM/7136, September 20, 199.

United Nations Security Council, "Resolution 1244 (1999)", Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999.

United Nations Security Council, "Resolution 1970 (2011), Adopted by the Security Council at its 6491st meeting, on 26 February 2011", 26 February 2011.

United Nations Security Council, "Resolution 1973 (2011), Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011", 17 March 2011.

United Nations Security Council, "Resolution 1973 (2011), Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011", 17 March 2011.

Wallerstein, I. (1999, April 5). Bombs away. Znet.

Wehrey, F. (2017). Insecurity and governance challenges in Southern Libya. *Carnegie Endowment for International Peace*, 1-22.

Žižek, S. and Hamza, A. (2013). *From Myth to Symptom: the case of Kosovo*. Prishtinë: Kolektivi Materializmi Dialektik.

UMTEB

İLLERİN YAŞANABİLİRLİĞİNİN BELİRLENMESİNDE ÇKKV YAKLAŞIMI: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ*

İrfan ERTUĞRUL[1], Tayfun ÖZTAŞ[2], Abdullah ÖZÇİL[3], Gözde SARI[4]

Özet

İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için yeterli şartlara sahip bölgelerde yaşamak isterler. Yeterli koşullara sahip bölgeler, insanları çekerek onlara yaşam alanı sunarken; yetersiz koşullara sahip bölgeler ise insanları göç etmeye mecbur bırakmaktadır. Bu nedenle ülkelerdeki şehirlerin bir kısmının nüfus yoğunluğu çok yüksek olurken; bir kısmının nüfus yoğunluğu ise çok düşük olmaktadır. Şehirlerin insanlara sağlayacağı iş, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik vb. imkânlar nüfus yoğunluğu ile doğrudan ilişkilidir. Bu imkânların dağılımı şehirlerde yaşanabilirliği etkileyeceğinden, yeterli imkâna sahip olan iller diğer illerden göç alacaktır. Göç dalgaları ise kıt kaynakların dağılımının bozulmasına neden olacaktır. Bu nedenle illerin yaşanabilirliğinin ve bunun yıllara göre değişiminin dikkatle incelenmesi gerektirmektedir. Bu çalışmada, çeşitli kriterler altında Ege Bölgesi'nde yer alan illerin yaşanabilirliğinin çok kriterli karar verme yöntemleri ile belirlenmesi amaçlanmıştır. İller, TÜİK'in illerde yaşam endeksi gösterge değerleri kullanılarak çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan EDAS ve TOPSIS yöntemleri ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çok kriterli karar verme, EDAS, TOPSIS, yaşanabilirlik.

MCDM APPROACH TO DETERMINING OF THE LIVABILITY OF PROVINCES: THE CASE OF AEGEAN REGION

Abstract

People want to live in areas with sufficient conditions to survive. While regions with adequate conditions offer people a living space by attracting them; regions with inadequate

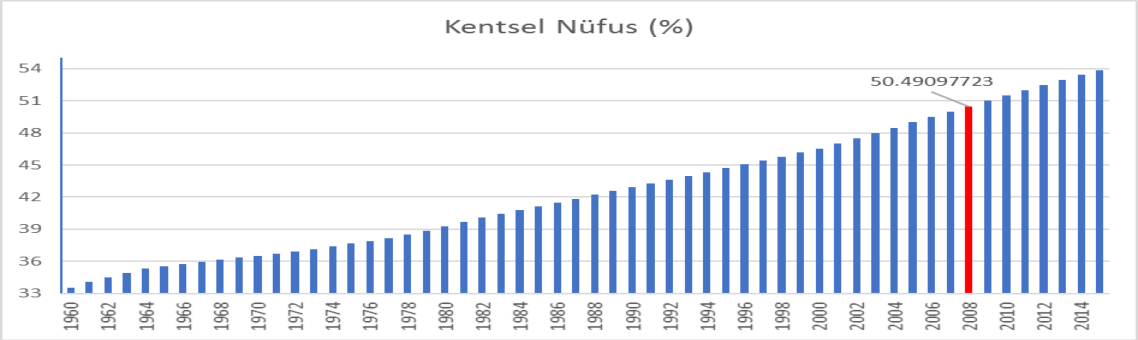
* Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi bünyesinde yürütülen Akademik Destek Projesi 2017 (PAÜ-ADEP/2017) kapsamında 2017KRM002-005 numaralı proje ile desteklenmiştir.
[1] Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, iertugrul@pau.edu.tr
[2] Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, toztas@pau.edu.tr
[3] Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, aozcil@pau.edu.tr
[4] Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, gozdes@pau.edu.tr

conditions force people to migrate. For this reason, the population density of some of the provinces in the countries is very high; while the population density of some is very low. Possibilities such as work life, health, education, environment, and security that cities provide to people are directly related to population density. Since the distribution of these possibilities will affect the livability in the provinces, the ones with adequate possibilities will migrate from others. Migration waves will cause the distribution of scarce resources to deteriorate. For this reason, the livability of provinces and their changes according to years requires a careful examination. In this study, it was aimed to determine the livability of the provinces located in the Aegean region of Turkey under various criteria with multi-criteria decision making methods. Provinces were analyzed by EDAS and TOPSIS methods, which are multi-criteria decision making methods using indicator values of well-being index for provinces of TURKSTAT.

Keywords: Multi-criteria decision making, EDAS, TOPSIS, livability.

1. Giriş

Yaşamaya elverişli olan bölgeler, hayatta kalabilmek için kıt kaynaklara sınırsız şekilde ihtiyaç duyan insanlar tarafından yoğun ilgi görmektedir. Beslenme, barınma, güvenlik vb. unsurlar açısından uygun koşullara sahip yerler insanları kendine çekerek yaşam alanlarının oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle sanayi devriminden sonra küçük atölyelerin yerini alan büyük üretim tesislerinin ihtiyaç duyduğu iş gücü miktarının fazlalığı, çok sayıda insanın bu üretim tesislerinin bulunduğu yerlere göç etmesine neden olmuştur. Bu durum, zaman içerisinde ülkelerdeki kentsel nüfus miktarının, kırsal nüfus miktarını geçmesi ile sonuçlanmıştır. Dünyada kentsel nüfusun 1960-2015 yılları arasında toplam nüfus içerisindeki payı Şekil 1'de gösterildiği gibidir.

Şekil 1: Dünya kentsel nüfus oranı (Kaynak: Dünya Bankası)

Şekil 1 incelendiğinde 2008 yılında dünyada ilk defa kentsel nüfusun, kırsal nüfusu geçtiği görülmektedir. İlerleyen yıllara bakıldığında da kentsel nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının sürekli arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum kentlerdeki kaynakların dağılımı ile ilgili problemlerin artması anlamına gelmektedir. Çarpık kentleşme, çevre kirliliği, kişi başına düşen yeşil alan, trafik ve verimli tarım arazilerine inşaat yapılması gibi sorunlar kentlerde nüfus artışının sebep olduğu problemlerin başında gelmektedir. Bu problemler, sosyal huzursuzluğu gündelik yaşamın bir parçası haline getirerek kentlerin yaşanabilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Karadağ, 2009: 33).

Yaşanabilirlik, bir yer ya da toplumun hem bireysel hem de toplumsal refahını içeren; sağlık, yaşam kalitesi, erişebilirlik ya da sürdürebilirlik ile ilgili geliştirilen bir kavramdır (Newman, 1999: 222; Heatwole Shank ve Cutchin, 2016: 66). Yaşama kalitesi, yerleşim algısı ve memnuniyeti, yerleşim ve yaşam çevresinin değerlendirilmesi, hayat kalitesi ve sürdürebilirlik gibi kavramlar çoğu zaman tartışılsa da genelde yaşanabilirlik ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Van Kamp vd. 2003: 6). Yaşanabilirlik olarak da isimlendirilebilecek iyi yaşam koşulları, hayvanlar için büyük ölçüde ekolojik bir konu iken; insanlar için toplumsal nitelikleri de kapsayan bir konu haline gelmektedir (Veenhoven ve Ehrhardt, 1995: 36). Ekoloji, canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalı (Türk Dil Kurumu) olduğundan; yaşanabilirlik kavramı, çevresel faktörler, toplumsal faktörler ve bunların birey ile toplum arasındaki ilişkilerini kapsayan bir kavramdır. Bireysel ihtiyaçlar ve kapasiteler gözlemlenmesi zor olduğundan ve toplumsal hükümler ve gerekliliklerle uymadığından ulusların yaşanabilirliği, yaşam koşullarının temelinde tahminler ve vatandaşların gelişimi temelinde tahminler ile dolaylı olarak ölçülmektedir (Veenhoven ve

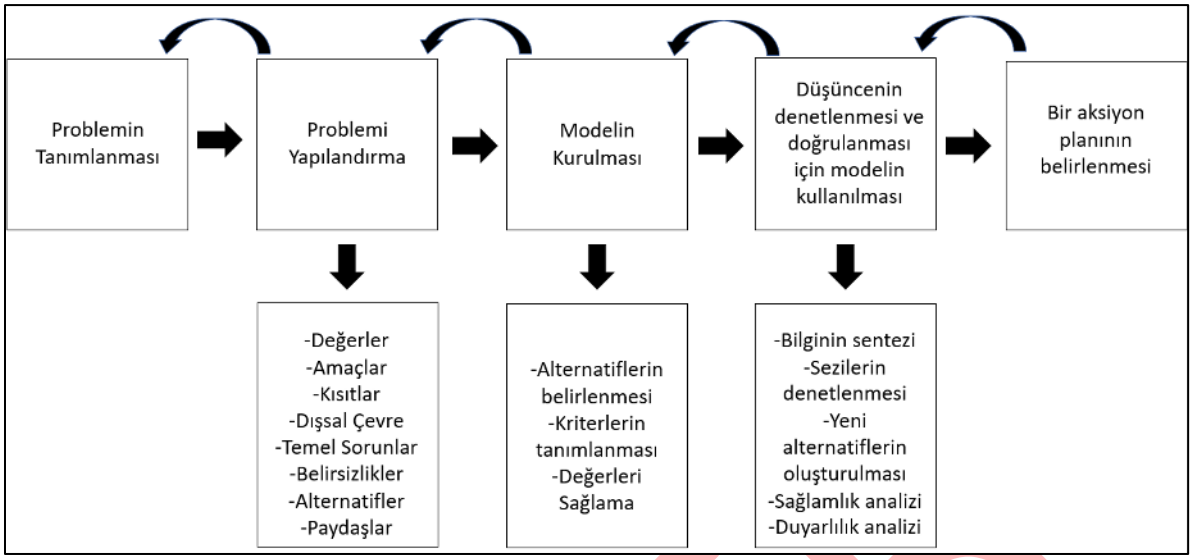
Ouweneel, 1995: 3). Bu nedenle çalışmada, Ege Bölgesi'nde yer alan illerin yaşanabilirliğinin belirlenmesi için çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemleri ve TÜİK tarafından yayınlanan illerde yaşam endeksi gösterge değerleri kullanılarak bir analiz yapılmıştır.

Çalışmanın geri kalanı şu şekilde oluşturulmuştur: İkinci bölümde ÇKKV kavramı ve yöntemleri tanıtılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Ege Bölgesi'nde yer alan illerin EDAS ve TOPSIS yöntemleriyle yaşanabilirlikleri analiz edilmiş ve sonuç bölümünde ise bulgular yorumlanmıştır.

2. Çok Kriterli Karar Verme

Çeşitli kriterler baz alınarak karar verme ile ilgilenen ÇKKV verme modelleri Yöneylem Araştırmasının bir koludur (Pohekar ve Ramachandran, 2004: 367). ÇKKV, yüksek belirsizlik, çatışan amaçlar, farklı bilgi ve veri biçimleri, çoklu ilgi alanları ve bakış açıları gibi özelliklere sahip karmaşık problemleri irdelemek; karmaşık ve gitgide gelişen biyofizik ve sosyo-ekonomik sistemleri açıklamak için uygun operasyonel değerlendirme ve karar destek yaklaşımıdır (Wang vd., 2009: 2265). ÇKKV ayrıca matematik, yönetim, bilişim, psikoloji, sosyal bilimler ve ekonomiyi içine alan bir disiplindir. Önemli bir kararın alınması gereken herhangi bir sorunun çözümünde ÇKKV yöntemleri kullanılabildiği için uygulamaları daha da genişlemektedir. Alınan bu kararlar sonuçların zaman perspektifine göre taktik veya stratejik kararlar olabilmektedir (Ishizaka ve Nemery, 2013: 2).

ÇKKV problemlerini temelde ikiye ayırmak mümkündür: Seçim (değerlendirme) için Çoklu Özellikli Karar Verme (Multiple Atrribute Decision Making) problemleri ve dizayn için Çoklu Amaçlı Karar Verme (Multiple Objective Decision Making) problemleri (Hwang ve Yoon, 1981: 3). Bu ayrıma göre Çoklu Amaçlı Karar Verme yöntemleri sonsuz (sürekli) ya da çok sayıda alternatif söz konusu olduğunda; Çoklu Özellikli Karar Verme yöntemleri ise çoklu özellikler (kriterler) tarafından nitelenen kesikli, sınırlı sayıda alternatif söz konusu olduğu olduğunda kullanılmaktadır (Sadok vd., 2009: 755). ÇKKV problemlerinde yer alan süreçler genel olarak Şekil 2'de gösterildiği gibidir.

Şekil 2: Çok kriterli karar verme süreci (Kaynak: Belton ve Stewart, 2002: 6)

Herhangi bir kişinin bir konu hakkında veya problem hakkında karar vermesi gerekiyorsa, bu kişinin üzerinde çalıştığı problemlerin amaçları genel olarak aşağıda belirtilen başlıklar altında toplanabilir (Roy, 1981: 433-435):

- *Seçim Problemi*: En iyi eylemin seçilmesine yardımcı olur veya bir seçim prosedürünün geliştirilmesini detaylandırır.
- *Sınıflandırma Problemi:* Eylemleri kendi iç değerlerine göre sınıflandırmaya yardımcı olur veya bir bölümleme prosedürünü formüle eder.
- *Sıralama Problemi:* Eylemlerin azalan tercih sırasına göre sıraya konmasına yardımcı olur veya sıralama prosedürünü detaylandırır.
- *Tanımlama Problemi:* Eylemleri ve/veya sonuçlarını sistematik bir biçimde tanımlamaya yardımcı olur ve bilişsel bir prosedürü detaylandırır.

2.1. EDAS Yöntemi

EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution) yöntemi 2015 yılında Keshavarz Ghorabaee vd. tarafından literatüre kazandırılan yeni ÇKKV yöntemlerinden birisidir. EDAS yöntemi, TOPSIS yönteminin sahip olduğu, alternatiflerin ideal ve ideal olmayan çözümlere uzaklığına göre değerlendirilmesine benzer bir yaklaşıma sahiptir. Bu yöntemde alternatifler ortalama çözüme (AV) göreli uzaklıklarına göre değerlendirilir ve buna göre en iyi alternatif belirlenir.

EDAS yönteminde alternatiflerin değerlendirilmesinde iki uzaklıktan faydalanılır. Bunlardan birincisi ortalamadan pozitif uzaklık (PDA), diğeri ise ortalamadan negatif uzaklıktır (NDA). Yöntemin adımları, *n* adet alternatif, *m* adet kriter için aşağıda gösterildiği gibidir (Keshavarz Ghorabaee vd., 2015: 439-441):

1. Adım: Alternatifleri tanımlayan en önemli kriterler seçilir.

2. Adım: Karar verme matrisi (X) oluşturulur.

$$X = [X_{ij}]_{n\times m} = \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & \cdots & X_{1m} \\ X_{21} & X_{22} & \cdots & X_{2m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ X_{n1} & X_{n2} & \cdots & X_{nm} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Burada X_{ij}, i'nci alternatifin j'nci kriter üzerindeki performans değerini göstermektedir.

3. Adım: Bütün kriterler için Eşitlik (2) ve (3)'te gösterilen ortalama çözümler belirlenir.

$$AV = [AV_j]_{1\times m} \quad (2)$$

$$AV_j = \frac{\sum_{i=1}^{n} X_{ij}}{n} \quad (3)$$

4. Adım: Kriterin fayda ya da maliyet özellikli olmasına göre ortalamadan pozitif uzaklık ve ortalamadan negatif uzaklık matrisleri hesaplanır.

$$PDA = [PDA_{ij}]_{n\times m} \quad (4)$$

$$NDA = [NDA_{ij}]_{n\times m} \quad (5)$$

Eğer j'nci kriter fayda özellikliyse,

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0,(X_{ij} - AV_j))}{AV_j} \quad (6)$$

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0,(AV_j - X_{ij}))}{AV_j} \quad (7)$$

Eğer j'nci kriter maliyet özellikliyse,

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0,(AV_j - X_{ij}))}{AV_j} \quad (8)$$

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0,(X_{ij} - AV_j))}{AV_j} \quad (9)$$

5. Adım: Bütün alternatifler için PDA ve NDA değerlerinin ağırlıklı toplamları belirlenir.

$$SP_i = \sum_{j=1}^{m} w_j PDA_{ij} \quad (10)$$

$$SN_i = \sum_{j=1}^{m} w_j NDA_{ij} \quad (11)$$

Burada w_j, j'nci kriterin ağırlığıdır.

6. Adım: Bütün alternatifler için SP ve SN değerleri normalize edilir.

$$NSP_i = \frac{SP_i}{max_i(SP_i)} \quad (12)$$

$$NSN_i = 1 - \frac{SN_i}{max_i(SN_i)} \quad (13)$$

7. Adım: Bütün alternatifler için değerlendirme skoru (AS) hesaplanır.

$$AS_i = \frac{1}{2}(NSP_i + NSN_i) \quad (14)$$

Burada, uygunluk değeri 0 ile 1 arasında herhangi bir değer alabilir.

8. Adım: Alternatifler azalan şekilde uygunluk skoruna göre sıralanırlar, en yüksek uygunluk skoruna sahip alternatif en iyi alternatif olarak belirlenir.

TOPSIS Yöntemi

TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi, Hwang ve Yoon tarafından 1981 yılında tanıtılan bir ÇKKV yöntemidir. Yöntemin, karar verme problemlerini çözmede temel yaklaşımı alternatiflerin pozitif ideal çözüme (PIS) en yakın mesafede olması, negatif ideal çözüme ise en uzakta olmasıdır (Chen ve Tzeng, 2004: 1479). Alternatifler arasından bu şartları taşıyan alternatif en iyi ya da optimal alternatif olarak

belirlenmektedir. Yöntemin uygulanmasının ve yorumlanmasının kolay olması nedeniyle, literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Yöntemin hesaplama algoritması aşağıda verilen adımlardaki gibidir (Hwang ve Yoon, 1981: 130-132):

1. Adım: Normalize edilmiş karar matrisi oluşturulur. Bu sayede ölçüm farklılıkları ortadan kaldırılmış olur.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n} x_{ij}^2}} \tag{15}$$

2. Adım: Kriterlerin önem derecesine göre ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi V oluşturulur.

$$V = v_{ij} \times w_j \tag{16}$$

3. Adım: Pozitif ideal ve negatif ideal çözümler belirlenir.

$$A^* = \{(\max_i v_{ij} | j \in J), (\min_i v_{ij} | j \in J') | i = 1,2,\dots,n\} = \{v_1^*, \dots, v_m^*\} \tag{17}$$

$$A^- = \{(\min_i v_{ij} | j \in J), (\max_i v_{ij} | j \in J') | i = 1,2,\dots,n\} = \{v_1^-, \dots, v_m^-\} \tag{18}$$

Burada, $J = \{j = 1,2,\dots,m | j\}$ fayda kriteri; $J' = \{j = 1,2,\dots,m | j\}$ maliyet kriteri ile ilgilidir.

4. Adım: Her bir alternatifin ideal çözümlerden ayrılma ölçüsü hesaplanır.

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^{m} (v_{ij} - v_j^*)^2}, \quad i = 1,\dots,n \tag{19}$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^{m} (v_{ij} - v_j^-)^2}, \quad i = 1,\dots,n \tag{20}$$

5. Adım: Alternatiflerin ideal çözüme göreli yakınlıkları hesaplanır.

$$C_i = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*}, \quad 0 < C_i < 1, \quad i = 1,2,\dots,n \tag{21}$$

6. Adım: Alternatifler, azalan şekilde C_i skoruna göre sıralanır. En yüksek skora sahip alternatif en iyi alternatiftir.

3. Literatür Taraması

Literatür taraması yapıldığında TOPSIS yöntemi ile ilgili yapılmış çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Almoghathawi vd. (2017) ağların en önemli bileşenlerini belirlemek için ÇKKV yaklaşımı altında TOPSIS yöntemini kullanarak bir yöntem önermişlerdir. Arıkan vd. (2017) kentlerin gelişmesi sonucu miktarı ve çeşitleri artan katı atıkların bertaraf edilebilmesi için kullanılacak teknolojinin seçiminde 10 alternatifi, 18 kriter altında TOPSIS, PROMETHEE ve Bulanık TOPSIS yöntemleri ile incelemişlerdir ve yöntemlerin sonuçlarını karşılaştırmışlardır. Rosić vd. (2017) optimal yol güvenlik birleşik indeksi oluşturulması için yöntem seçiminde VZA, TOPSIS ve PROMETHEE-RS modellerini kullanmışlardır. Ertuğrul ve Öztaş (2016) bireysel emeklilik planı seçiminde COPRAS ve TOPSIS yöntemlerini uygulayarak her iki yöntemin sonuçlarını karşılaştırmışlardır. Boran vd. (2009) tedarikçi seçiminde sezgisel bulanık kümeler ve TOPSIS yöntemini kullanarak grup karar verme problemi şeklinde bir yaklaşım benimsemişlerdir. Ertuğrul ve Karakaşoğlu (2009) Türk çimento firmalarının performanslarını finansal oranları kullanarak bulanık AHP ve TOPSIS yöntemleriyle karşılaştırmışlardır. Yang ve Hung (2007) bir paketleme şirketi için fabrika yerleşim probleminin çözümünde TOPSIS ve bulanık TOPSIS yöntemlerinden faydalanmışlardır. Tzeng vd. (2005) toplu taşımada alternatif yakıtlarla çalışan otobüsleri TOPSIS ve VIKOR yöntemleri ile analiz ederek, yöntemlerin sonuçlarını karşılaştırmışlardır. Chen ve Tzeng (2004) çalışanların görevlendirileceği yabancı ülke seçiminde Gri İlişki ile TOPSIS yöntemini birlikte kullanmışlardır. Deng vd. (2000) finansal oranları kullanarak modifiye edilmiş TOPSIS yöntemini ve çeşitli ağırlık belirleme yöntemleri yardımıyla Çin'de yer alan birtakım şirketler arasında karşılaştırmalar yapmışlardır.

Literatürde EDAS yöntemi ile ilgili çalışmalar tarandığında, yöntemin yeni olması nedeniyle çok fazla çalışmaya rastlanılmamıştır. Tarama sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir: Peng ve Liu (2017) nötrozofik kümelerde benzerlik ölçümü için EDAS yönteminden faydalanmışlardır. Stević vd. (2016) AHP ve EDAS yöntemlerini birlikte kullanarak şehir lojistiğinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacak senaryo seçimi yapmışlardır. Turskis ve Juodagalvienė (2016) evlerde kullanılacak merdivenlerin şeklinin değerlendirilmesinde oyun teorisi, AHP, SAW, çarpımsal üstel ağırlıklandırma, TOPSIS, EDAS ve ARAS, Laplace Kuralı ve Bayes Kuralı gibi çok sayıda yöntem kullanarak sonuçları karşılaştırmışlardır.

Keshavarz Ghorabaee vd. (2016) EDAS yöntemini genişleterek tedarikçi seçim probleminin bulanık yaklaşımla çözülebileceğini göstermişlerdir. Keshavarz Ghorabaee vd. (2016) geliştirdikleri uzaklık tabanlı yeni yöntem olan CODAS yöntemini diğer karar verme yöntemleriyle karşılaştırmak için WASPAS, COPRAS, TOPSIS, VIKOR ve EDAS yöntemlerini kullanmışlardır. Keshavarz Ghorabaee vd. (2015) EDAS yöntemini tanıttıkları çalışmalarında stok birimlerini sınıflandırmak için VIKOR, TOPSIS, SAW ve COPRAS yöntemleriyle karşılaştırma yapmışlardır.

4. Bulgular

Bu çalışmada, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri olan Ege Bölgesi'nde yer alan İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak illerinin yaşanabilirliklerinin belirlenmesinde ÇKKV yöntemlerinin kullanıldığı bir yaklaşımın kullanılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla literatürdeki en yeni ÇKKV yöntemlerinden biri olan EDAS yöntemi ve sonuçların karşılaştırılması için de TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler, TÜİK (2016) tarafından yayınlanan illerde yaşam endeksi gösterge değerleri, 2015 istatistiklerinden elde edilmiştir. İllerin yaşanabilirliklerinin belirlenmesi için söz konusu endeksten işsizlik oranı (İO), bebek ölüm hızı (BÖH), okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı (OÖE), PM10 istasyon değerleri (hava kirliliği) ortalamaları (HK), cinayet oranı (bir milyon kişide) (CO), kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı (KŞEO), sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide) (STSS), mutluluk düzeyi (MD) göstergeleri kriter olarak kullanılmıştır. Söz konusu kriterlerin illere göre değerleri ve bu kriterlerin minimum ya da maksimum özellikte oldukları Tablo 1'de gösterildiği gibidir.

Tablo 1: Kriterlerin illere göre değerleri

	İşsizlik oranı (%)	Bebek ölüm hızı (‰)	Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı (%)	PM10 istasyon değerleri ortalaması (hava kirliliği) (µg/m³)	Cinayet oranı (bir milyon kişide)	Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı (%)	Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	Mutluluk düzeyi (%)
İzmir	15,400	9,065	35,362	41,000	21,395	96,500	98,952	58,240
Manisa	5,100	9,439	32,771	86,000	27,049	94,000	42,560	63,920
Aydın	6,900	9,170	40,010	65,000	38,388	90,000	64,420	53,460
Denizli	6,500	7,935	41,458	72,000	32,696	90,000	101,077	56,740
Muğla	7,300	6,871	38,339	81,000	52,543	83,000	56,063	52,400
Afyonkarahisar	5,600	9,572	31,804	81,000	29,729	71,868	34,918	76,430
Kütahya	6,000	10,495	37,222	66,000	24,495	74,428	35,913	73,760
Uşak	5,400	8,330	35,063	55,000	28,616	68,127	65,185	72,340
Özellik	Min	Min	Maks	Min	Min	Maks	Maks	Maks

Kaynak: TÜİK (2016)

EDAS Yönteminin Uygulanması

EDAS yöntemi ile hesaplama yapılırken öncelikle her bir kriter için ortalama çözümler hesaplanmış, daha sonra ise kriterlerin fayda ya da maliyet özellikli olmasına göre ortalama çözümden uzaklıklar hesaplanmıştır. Bu hesaplama değerleri Tablo 2'de gösterildiği gibidir.

Tablo 2: Kriterlerin ortalama çözümleri ve bu çözümlerden uzaklıklar

		İO	BÖH	OÖE	HK	CO	KŞEO	STSS	MD
	AV_j	7,275	8,859	36,504	68,375	31,864	83,490	62,386	63,411
PDA	İzmir	0,000	0,000	0,000	0,400	0,329	0,156	0,586	0,000
	Manisa	0,299	0,000	0,000	0,000	0,151	0,126	0,000	0,008
	Aydın	0,052	0,000	0,096	0,049	0,000	0,078	0,033	0,000
	Denizli	0,107	0,104	0,136	0,000	0,000	0,078	0,620	0,000
	Muğla	0,000	0,224	0,050	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	Afyonkarahisar	0,230	0,000	0,000	0,000	0,067	0,000	0,000	0,205
	Kütahya	0,175	0,000	0,020	0,035	0,231	0,000	0,000	0,163
	Uşak	0,258	0,060	0,000	0,196	0,102	0,000	0,045	0,141
NDA	İzmir	1,117	0,023	0,031	0,000	0,000	0,000	0,000	0,082
	Manisa	0,000	0,065	0,102	0,258	0,000	0,000	0,318	0,000
	Aydın	0,000	0,035	0,000	0,000	0,205	0,000	0,000	0,157
	Denizli	0,000	0,000	0,000	0,053	0,026	0,000	0,000	0,105
	Muğla	0,003	0,000	0,000	0,185	0,649	0,006	0,101	0,174
	Afyonkarahisar	0,000	0,080	0,129	0,185	0,000	0,139	0,440	0,000
	Kütahya	0,000	0,185	0,000	0,000	0,000	0,109	0,424	0,000
	Uşak	0,000	0,000	0,039	0,000	0,000	0,184	0,000	0,000

Tablo 2'nin hesaplanmasında EDAS yönteminin 3. ve 4. adımlarında yer alan eşitliklerden faydalanılmıştır. PDA ve NDA değerleri elde edildikten sonra bu uzaklıkların ağırlıklı toplamlarının hesaplanması gerekmektedir. Burada bütün kriterlerin eşit öneme sahip olduğu kabul edildiğinden, kriter ağırlıkları 0,125 olarak hesaplanmıştır. Ağırlıklı toplamlar hesaplandıktan sonra bu değerler normalize edilmiştir. Normalize değerlerin ortalaması alınarak da alternatiflerin değerlendirme skorları elde edilmiştir. Bu değerler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Kriterlerin uzaklıklarının ağırlıklı toplamları ve değerlendirme skorları

	SP_i	SN_i	NSP_i	NSN_i	AS_i	Sıra
İzmir	0,184	0,157	1,000	0,000	0,500	3
Manisa	0,073	0,093	0,397	0,407	0,402	6
Aydın	0,038	0,050	0,209	0,683	0,446	4
Denizli	0,131	0,023	0,710	0,853	0,782	1
Muğla	0,034	0,140	0,187	0,108	0,147	8
Afyonkarahisar	0,063	0,122	0,342	0,223	0,282	7
Kütahya	0,078	0,090	0,424	0,427	0,426	5
Uşak	0,100	0,028	0,544	0,822	0,683	2

Tablo 3'te yer alan değerlendirme skoruna göre sıralama yapıldığında, Ege Bölgesi'ndeki illerin yaşanabilirliği yüksekten düşüğe doğru Denizli, Uşak, İzmir, Aydın, Kütahya, Manisa, Afyonkarahisar ve Muğla şeklinde belirlenmiştir.

TOPSIS Yönteminin Uygulanması

TOPSIS yöntemi ile hesaplama yapılırken karar matrisi oluşturulduktan sonra ölçüm farklılıklarının ortadan kaldırılması için normalizasyon işleminin yapılması ve daha sonra kriter önceliğine göre normalize edilen değerlerin ağırlıklandırılması gerekmektedir. Kriterlerin fayda (maksimum), maliyet (minimum) özellikli olmasına göre ise pozitif ve negatif ideal çözümler, ağırlıklandırılmış normalize değerlerden elde edilir. Bu şekilde elde edilmiş ağırlıklandırılmış normalize değerler ile pozitif ve negatif ideal çözüm değerleri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: TOPSIS yöntemine göre ağırlıklandırılmış normalize değerler ve ideal çözümler

	İO	BÖH	OÖE	HK	CO	KŞEO	STSS	MD
İzmir	0,086	0,045	0,043	0,026	0,029	0,051	0,065	0,040
Manisa	0,028	0,047	0,040	0,054	0,036	0,049	0,028	0,044
Aydın	0,038	0,045	0,048	0,041	0,051	0,047	0,043	0,037
Denizli	0,036	0,039	0,050	0,046	0,044	0,047	0,067	0,039
Muğla	0,041	0,034	0,046	0,051	0,070	0,044	0,037	0,036
Afyonkarahisar	0,031	0,047	0,038	0,051	0,040	0,038	0,023	0,053
Kütahya	0,033	0,052	0,045	0,042	0,033	0,039	0,024	0,051
Uşak	0,030	0,041	0,042	0,035	0,038	0,036	0,043	0,050
V^+	0,028	0,034	0,050	0,026	0,029	0,051	0,067	0,053
V^-	0,086	0,052	0,038	0,054	0,070	0,036	0,023	0,036

Tablo 4'te verilen pozitif ve negatif değerlere göre öncelikle illere ait kriter değerlerinin bu ideal çözümlerden ne kadar ayrıldığının ölçüsü belirlenmiştir. Elde edilen bu değerlere göre ise illerin ideal çözüme göreli yakınlıkları belirlenmiştir. Bu yakınlık ölçüsü ne kadar yüksekse o ilin yaşanabilirliğinin daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Söz konusu değerler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: İllerin ideal çözüme göreli uzaklıkları

	S^+	S^-	C_i	Sıra
İzmir	0,060	0,068	0,530	7
Manisa	0,052	0,069	0,570	4
Aydın	0,043	0,059	0,578	3
Denizli	0,030	0,075	0,714	1
Muğla	0,061	0,052	0,459	8
Afyonkarahisar	0,056	0,065	0,536	6
Kütahya	0,051	0,068	0,569	5
Uşak	0,033	0,072	0,688	2

Tablo 5'te verilen alternatiflerin ideal çözüme göreli uzaklıklarına göre sıralama yapıldığında illerin yaşanabilirliği yüksekten düşüğe Denizli, Uşak, Aydın, Manisa, Kütahya, Afyonkarahisar, İzmir ve Muğla şeklinde sıralanmaktadır. Hesaplamada kullanılan her iki yöntemin sonuçları karşılaştırmalı olarak Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Yöntem sonuçlarının karşılaştırılması

	EDAS	TOPSIS
İzmir	3	7
Manisa	6	4
Aydın	4	3
Denizli	1	1
Muğla	8	8
Afyonkarahisar	7	6
Kütahya	5	5
Uşak	2	2

EDAS ve TOPSIS yöntemlerine ilişkin sonuçlar incelendiğinde yaşanabilirliği en yüksek iki ilin tutarlı bir şekilde Denizli ve Uşak olarak belirlendiği görülmektedir. EDAS yöntemine göre yaşanabilirlik açısından üçüncü olan İzmir ili TOPSIS yöntemine göre yedinci olarak belirlendiğinden, her iki yöntem açısından sonucu en farklı olarak hesaplanan tek il olma özelliğini taşımaktadır. Geriye kalan illerde ise daha tutarlı sonuçlar görülmektedir. Aydın, EDAS yöntemine göre dördüncü; TOPSIS yöntemine göre ise üçüncü en yaşanabilir il olarak belirlenmiştir. Kütahya, her iki yönteme göre beşinci en yaşanabilir il olarak seçilmiştir. Afyonkarahisar, EDAS yöntemine göre yedinci; TOPSIS yöntemine göre altıncı il olarak belirlenirken; Muğla ise her iki yönteme göre de yaşanabilirlik açısından sekizinci il olarak belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Şehirler insanlara sundukları imkanlar dahilinde çeşitli büyüklükte insan topluluklarına ev sahipliği yapmaktadır. Doğadaki kaynakların kıt; ihtiyaçların sınırsız olması nedeniyle şehirler ile ilgili planlamalar büyük önem kazanmaktadır. Planlamalar yeterince iyi yapılamadığı

taktirde kaynak dağıtımında yaşanacak problemler illerin yaşanabilirliğini olumsuz yönde etkileyecektir. Sosyal ve ekonomik anlamda yaşanabilirliği kötüye giden iller trafik, hava kirliliği, işsizlik vb. kronik sorunları olan ve bunun bir sonucu olarak göç veren illere dönüşecektir. Bu durumda da yaşanabilirliği daha yüksek olan iller, diğer illerden göç alacaktır ve kıt kaynakların dağıtılması bu şehirlerde güçleşmeye başlayacaktır.

Bu çalışmada Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri olan Ege Bölgesi'nde yer alan illerin yaşanabilirliğinin ÇKKV yöntemleriyle belirlenmesi amaçlanmış olup; bu amaçla da EDAS ve TOPSIS yöntemleri kullanılmıştır. TÜİK'in yayınlamış olduğu illerde yaşam endeksi gösterge değerleri, 2015 istatistiklerinden işsizlik oranı, bebek ölüm hızı, okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı, PM10 istasyon değerleri (hava kirliliği) ortalamaları, cinayet oranı (bir milyon kişide), kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı, sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide), mutluluk düzeyi göstergeleri kriterler olarak kullanılmıştır. Sosyal ve ekonomik açıdan illerin yaşanabilirliğine etki eden bu kriterler eşit öneme sahip olarak değerlendirilmiş ve hesaplamalar bu noktadan hareketle yapılmıştır. Yapılan hesaplamalarda söz konusu koşullar altında, Denizli ve Uşak illeri her iki yöntemde de yaşanabilirliği en yüksek iki il olarak belirlenmiştir. Diğer illerin sonuçları incelendiğinde İzmir ili dışında diğer illerin yaşanabilirlik sıralamalarının tutarlı olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun temel sebebi ise yöntemlerin alternatifleri sıralama yaklaşımından kaynaklanmaktadır.

Yaşanabilirlik ile ilgili ilerleyen çalışmalarda kriter ve alternatif açısından daha geniş kapsamlı araştırmalar yapılarak ülkenin tamamı için ya da ülkeler arası karşılaştırmalar yapılması mümkündür. Bu tarz çalışmalarda ise farklı çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılabileceği gibi, yaşanabilirlik konusunda uzman kişiler bir araya gelerek grup karar verme biçiminde de analizler yapılabilir. Alanında uzman kişilerle yapılacak çalışmalarla aynı zamanda aynı veya daha farklı kriterlerin önem derecelerinin farklılıkları tespit edilerek farklı ağırlıklar ile çalışılabilir.

Kaynakça

Almoghathawi, Y., Barker, K., Rocco, C. M., ve Nicholson, C. D. (2017). A multi-criteria decision analysis approach for importance identification and ranking of network components. *Reliability Engineering and System Safety,* 158, 142-151.

Arıkan, E., Şimşit-Kalender, Z. T., ve Vayvay, Ö. (2017). Solid waste disposal methodology selection using multi-criteria decision making methods and an application in Turkey. *Journal of Cleaner Production*, 142(Part I), 403-412.

Belton, V., ve Stewart, T. J. (2002). *Multiple criteria decision analysis: An integrated approach*. Dordrecht: Springer Science+Business Media.

Boran, F. E., Genç, S. Kurt, M., ve Akay, D. (2009). A multi-criteria intuitionistic fuzzy group decision making for supplier selection with TOPSIS method. *Expert Systems with Applications*, 36(8), 11363-11368.

Chen, M. F., ve Tzeng, G. H. (2004). Combining grey relation and TOPSIS concepts for selecting an expatriate host country. *Mathematical and Computer Modelling*, 40(13), 1473-1490.

Deng, H., Yeh, C. H., ve Willis, R. J. (2000). Inter-company comparison using modified TOPSIS with objective weights. *Computers & Operations Research*, 27(10), 963-973.

Dünya Bankası. World Development *Indicators: Urban Population (% of Total)*. http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS adresinden 15 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Ertuğrul, İ., ve Karakaşoğlu, N. (2009). Performance evaluation of Turkish cement firms with fuzzy analytic hierarchy process and TOPSIS methods. *Expert System with Applications*, 36(1), 702-715.

Ertuğrul, İ., ve Öztaş, T. (2016). Bireysel emeklilik planı seçiminde karar verme yöntemlerinin uygulanması: COPRAS ve TOPSIS örneği. *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 165-186.

Heatwole Shank, K. S., ve Cutchin, M. P. (2016). Processes of developing 'community livability' in older age. *Journal of Aging Studies*, 39, 66-72.

Hwang, C. L., ve Yoon, K. (1981). *Multiple attribute decision making methods and applications: A state-of-the-art survey*. Berlin: Springer-Verlag.

Ishizaka, A., ve Nemery, P. (2013). *Multi-criteria decision analysis: Methods and software.* West Sussex: John Wiley & Sons.

Karadağ, A. (2009). Kentsel ekoloji: Kentsel çevre analizlerinde coğrafi yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*, 18(1-2): 31-47.

Keshavarz Ghorabaee M., Zavadskas, E. K., Amiri, M., ve Turskis, Z. (2016). Extended EDAS method for fuzzy multi-criteria decision-making: An application to supplier selection. *International Journal of Computers Communications & Control*, 11(3), 358-371.

Keshavarz Ghorabaee, M., Zavadskas, E. K., Olfat, L., ve Turskis, Z. (2015). Multi-criteria inventory classification using a new method of evaluation based on distance from average solution (EDAS). *Informatica*, 26(3), 435-451.

Keshavarz Ghorabaee, M., Zavadskas, E. K., Turskis, Z., ve Antucheviciene, J. (2016). A new combinative distance-based assessment (CODAS) method for multi-criteria decision-making. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 50(3), 25-44.

Newman, P. W. G. (1999). Sustainability and cities: Extending the metabolism model. *Landscape and urban planning*, 44(4), 219-226.

Peng, X., ve Liu, C. (2017). Algorithms for neutrosophic soft decision making based on EDAS, new similarity measure and level soft set. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 32(1), 955-968.

Pohekar, S. D., ve Ramachandran, M. (2004). Application of multi-criteria decision making to sustainable energy planning—A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 8(4), 365-381.

Rosić, M., Pešić, D., Kukić, D., Antić, B., ve Božović, M. (2017). Method for selection of optimal road safety composite index with examples from DEA and TOPSIS method. *Accident Analysis & Prevention*, 98, 277-286.

Roy, B. (1981). The optimisation problem formulation: Criticism and overstepping. *The Journal of the Operational Research Society*, 32(6), 427-436.

Sadok, W., Angevin, F., Bergez, J. É., Bockstaller, C., Colomb, B., Guichard, L., Reau, R., ve Doré, T. (2009). Ex ante assesment of the sustainability of alternative cropping systems: Implications for using multi-criteria decision-aid methods – A review. Editörler E. Lichtfouse, M. Navarrete, P. Debaeke, S. Véronique, ve C. Alberola, *Sustainable Agriculture* (pp. 753-767), Springer Netherlands.

Stević, Ž., Tanackov, I., Vasiljević, M., ve Vesković, S. (2016). Evaluation in Logistics Using Combined AHP and EDAS Method. *SYM-OP-IS-2016*, 20-23 September 2016, Kaludjerske Bare, Serbia (pp. 309-313).

Turskis, Z., ve Juodagalvienė, B. (2016). A novel hybrid multi-criteria decision-making model to assess a stairs shape for dwelling houses. *Journal of Civil Engineering and Management*, 22(8), 1078-1087.

TÜİK (2016). *İllerde Yaşam Endeksi, 2015*. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561 adresinden 29 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Türk Dil Kurumu. *Büyük Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts adresinden 17 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Tzeng, G. H., Lin, C. W., ve Opricovic, S. (2005). Multi-criteria analysis of alternative-fuel buses for public transportation. *Energy Policy*, 33(11), 1373-1383.

Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., ve De Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2), 5-18.

Veenhoven, R., ve Ehrhardt, J. (1995). The cross-national pattern of happiness: Test of predictions implied in three theories of happiness. *Social Indicators Research*, 34(1), 33-68.

Veenhoven, R., ve Ouweneel, P. (1995). Livability of the welfare-state. *Social Indicators Research*, 36(1), 1-48.

Wang, J. J., Jing, Y. Y., Zhang, C. F., ve Zhao, J. H. (2009). Review on multi-criteria decision analysis aid in sustainable energy decision-making. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 13(9), 2263-2278.

Yang, T., ve Hung, C. C. (2007). Multiple-attribute decision making methods for plant layout design problem. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, 23(1), 126-137.

UMTEB

MESLEKİ EĞİTİMDE UYGULAMALI DERSLERİN ÖNEMİ (GİYİM ÜRETİM TEKNOLOJİSİ VE MODA TASARIMI EĞİTİMİ UYGULAMALARI ÖRNEĞİ)

Bahriye YALÇINKAYA

Pamukkale Üniversitesi, byalcinkaya@pau.edu.tr

ÖZET

Moda sektöründe rekabete dayalı üretimin ve pazarlamanın yürütülebilmesi için, çağdaş moda anlayışına sahip, teorik ve pratik eğitimi müşterek almış, yaratıcılıkta uzmanlaşma yanında, güçlü görsel ve iletişimsel yeteneklere sahip elemanların yetiştirilmesi esastır. Ülkelerin kalkınmasının ana faktörlerinden biri mesleki eğitimin geliştirilmesidir. Türkiye'de mesleki eğitim her geçen gün önemini daha da arttırmaktadır. Mesleki eğitimin temel amacı; Sanayinin ve iş yaşamının ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yetiştirilmesidir. Bu nedenle Meslek Yüksekokullarında (MYO) eğitimin uygulama ağırlıklı olması ve işletmelerin ihtiyaçları doğrultusunda yapılandırılması gerekir. Mesleki eğitimin gelişmesindeki en büyük etken ise uygulamalı derslere verilen önemdir. Uygulaması olmayan mesleki bilgi unutulmaya yüz tutmaktadır. Bu çalışmada; mesleki eğitimde uygulamanın önemi ve gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ülkemizde ve dünyada söz sahibi olduğumuz meslek alanlarından biri olan giyim ve moda tasarımı alanlarında yaratıcı tasarım gücü, estetik beğeni ve ifade biçimi, moda tasarımı ve giyim üretimi eğitiminde uygulamanın yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Öğrencilere uygulamalarda edindikleri tecrübe, bilgi ve deneyimlerin işlerine çok yarayacağı ve kendilerini daha bilgili, daha bilinçli hale getireceği ve dolayısıyla mesleğe katacağı olumlu gelişmeler öngörülmüştür. Ayrıca mesleki eğitimle ilgili yapılmış örnek uygulama çalışmalarına ve görsellere yer verilerek daha iyi neler yapılabileceği konusuna öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki eğitim, uygulamalı dersler, Giyim Üretim Teknolojisi, Moda Tasarımı eğitimi.

THE IMPORTANCE OF THE IMPLEMENTED EDUCATION IN THE VOCATIONALEDUCATION(IMPLEMENTATION EXAMPLES IN THE CLOTHING – AND MANUFACTURING TECHNOLOGY AND IN THE EDUCATION IN FASHION DESIGN)

Abstract textile and clothing industry in Turkey is one of our most important production and export industry. Our country aims to compete in the world market with different brands. This is why needs our country creative technical staff. The personnel must be specially trained, if we want to continue competitive production and marketing in the fashionindustry. the staff must be creative. It must have strong visual communication skills. the staff must be modern sense of fashion have and have completed theoritische and practical training. One of the most important factors for the development of the country is the development of professional education.The vocational education and training in Turkey wins with each day more and more importance. the main purpose of vocational training: to train qualified personnel for the industry and for working life. So must the education in the vocational high schools practice-oriented and configured to meet the needs of industry. the biggest factor in the development of the vocational education and training is the practice-oriented teaching.the professional know without practical application will quickly fall into oblivion. in this study: the importance and the necessity of practical application in the vocational education and training. İn the professional fields such as fashion design and clothing we have a say in our country and in the world. İn this study, we will show: the importance of the creative design ability, of the aesthetic taste and power of expression, of the the implementation of how to fashion design and clothing manufacture and of the importance of qualified personnel(technician). Also we are looking for answers to questions, How do you make it even better.

Keywords: Vocational training, internships, clothing technology, Fashion design education

GİRİŞ

Türkiye'de tekstil endüstrisinin geçmişi Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar gitmektedir. Daha çok iç tüketime yönelik üretim yapan tekstil sektörü giderek, pamuk ihracatının yanında, pamuk ipliği ihracatını arttırarak katma değeri yükseltmiş ve 1970'li yılların sonunda Türkiye,

Avrupa Birliği ülkelerinin pamuk ipliği sağlayıcısı haline gelmiştir. Bugün artık pamuk ve iplik sektörü ihracatı azaltmış, büyük bir oranda konfeksiyon sektörümüz için üretim yapmaya başlamıştır. Türkiye'nin dünya ile rekabet edebilmesi için, kalitenin ve teknolojinin yüksek tutulması gerekmektedir. Ülkemiz gerek hammadde kaynakları, gerek insan gücü, gerekse teknolojiyi kullanabilmesi açısından, dünya tekstil ve hazır giyim piyasasında bugün bulunduğu konumdan daha ileri bir konuma ulaşabilme potansiyeline sahip bulunmaktadır. Türkiye'de tekstil ve hazır giyim sektörü sağladığı büyük istihdam olanakları, üretim sürecinde yaratmış olduğu katma değer ve uluslararası ticaretteki ağırlığı sebebiyle ekonomik kalkınma sürecinde önemli rol oynayan bir sanayi dalıdır. Türkiye'nin sanayileşme tabanı "tekstil ve hazır giyim" sektörü üzerine inşa edilmiştir. Bu sektörde faaliyet gösteren 50.000 civarındaki işletmede bunun kanıtıdır (1).

Türkiye'de tekstil ve hazır giyim endüstrisi yıllarca fason üretim yaparak kendisini geliştirmiş olup, son zamanlarda ucuz işgücüne sahip olan uzakdoğu ülkelerinin tehdidi altında bulunmaktadır. Bu tehditler karşısında özel ve özgün tasarımlar önem kazanarak, marka oluşturma ve markalaşma kavramı üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Çeşitli markalar ile dünya pazarına girmeyi hedefleyen ülkemiz, sektör için yaratıcı nitelikteki elemanlara çok fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda endüstride veya kişisel marka olmayı hedefleyen kurumların ihtiyaç duydukları moda tasarımcısı sayısı artış göstermektedir (2).

1.GİYİM, MODA VE TASARIM KAVRAMLARI

Giyim kuşam, vücudun bir kısmını veya tamamını kapsayan her türlü kıyafet ve aksesuara denir. Örtünme içgüdüsü ile başlayıp, insanoğlunun sonsuz yetenekleri ve hayal gücüyle zenginleşerek gelişim ve nihayetinde dev bir endüstri kolunu oluşturmuştur. Başlangıçta iklim şartlarından korunmak için hayvan postlarına sarılan, uygarlıkların değişmesiyle, düşünce ve davranışları ilerleyip sanatsal boyutlara ulaşan insan, sosyalleşmenin getirdiği zorunlulukla da, nasıl görüntü vermesi gerektiğini düşünmeye başlamıştır. Sosyal toplum içindeki statü düzeyini gösteren giyim, çeşitli maddelerle yapılan dokumalar, bu dokumalara insan vücudunu sarmalayacak biçimde form vermek için kullanılan araçlar ve teknolojik gelişmelerle, ihtiyaçlar doğrultusunda aşama göstermiştir.

Giyim; üretim yöntemleri açısından 3 bölümde ele alınır; terzilik, hazır giyim ve seri üretim.

Sipariş yolu ile ölçü alınarak, tasarımcı tarafından kişiye özel tasarlanarak yapılan, prova ile ince dikiş ve usta terzilik gerektiren giyime, kişiye özel yani haute couture (üstün terzilik) giyim denir (3). Dünya nüfusunun sürekli artış göstermesi, giyim sektörünün teknolojiyi kullanarak gelişmesi ve üründeki çeşidin de artması ile amaç yalnızca örtünme olmaktan çıkmıştır. Tüm nedenlerin bir araya gelişiyle, günümüzde moda olgusu ön sıraya yerleşmiştir. Ayrıca giyim alanındaki bu değişiklikler sonucu Houte Coutere' ün yerini teknolojiyi kullanan ve seri üretim yapan hazır giyim sektörü almaya başlamıştır (4). Günümüzde giyim sektörü, dünyanın birçok ülkesinin ve Türkiye'nin ekonomisini ayakta tutan önemli sektörlerden biridir. Çok büyük miktarda paralar verilerek alınan bir giysinin ham madde fiyatını hesapladığınızda, o giysinin satış fiyatının belki yüzde biri bile olmadığını görürsünüz. Bu da maddeye iyi şekil vermenin, tasarım gücünün ülke ekonomisinin gelişmesine ne kadar büyük katkısının olduğunu ortaya koyar.

Moda tasarımı; (gerçek adı "moda, kreasyon"dur) toplumun farklı kesimlerinde, özellikle genç neslin yenilik ihtiyacını, daha doğru bir ifadeyle yenilikçilik (inovasyon) ; {yenileşim} arayışını karşılamak üzere oluşan endüstirel tasarım alanıdır.

Endüstriyel moda tasarımı; giyim arayışı (moda eğilim) ihtiyacını karşılamak üzere güncel anlamda daha önce denenmemiş yeni nesil tekstil ürünlerinin kullanılması veya maliyet nedeniyle yeni nesil olmayan kullanılagelen standart malzemelerle elbise kalıbının tekrar güncel anlayışın ihtiyacına cevap verebilecek şekilde tekrar yorumlayan bir sanat tasarımı bölümü olarak da değerlendirilebilir. Kısaca Belirli bir toplumda ortak zevklerin, zamana ve koşullara göre biçimlenerek, insanların görsel gereksinimlerini karşılayan yenilik olgusudur (5). Aynı zamanda kıyafet ve çeşitli aksesuarlar oluşturma amaçlı tasarımın temel özelliklerini barındıran bir ifade biçimidir. Moda tasarımı kültürel ve sosyal değişimlerden doğrudan etkilenir ve zamanla değişen tüketici taleplerine göre şekillenir. Moda tasarımı haute couture ve hazır giyim olmak üzere ikiye ayrılır. Haute couture Fransızca "Yüksek-dikim, kaliteli-dikiş" anlamı gelmektedir. Haute couture geleneği 1950'li yıllara kadar uzanır. Haute couture giysi tek bir kişi için yapılır ve genellikle paha kumaşlar kullanılarak el işçiliğine önem verilir. Bu tür tasarımlar moda evleri için yüksek maliyetlidir ancak prestij ve tanıtım için oldukça önemlidir. Hazır giyimde daha çok seri üretime önem verildiği için daha az maliyetli ve daha az zaman alan tasarımlardır. Moda evleri genelde haute couture tasarımları daha basitleştirerek ve

daha az maliyetle seri üretime uygun hale getirir. Bir moda tasarımcısı sanatsal ve yaratıcı düşünebilmedir. En önemli unsurlardan biri moda tasarımcısının kendi tarzı ve stilini geliştirmesi yani özgün olması ayrıca yeniliklere açık olması gerekir (6).

Hazır giyim, istatistik verilere dayanan, ortalama ölçüler esas alınarak seri halde üretilen ve alıcının ölçülerine göre satılan giyim eşyalarının tümünü kapsamaktadır. Hazır giyim moda akımına uygun, ucuz ve kolay bir giyim şeklidir. Seri üretim ise; kendine özgü müşteri ihtiyaçlarını karşılayacak ürünleri hızlıca seri halinde üretmek için teknoloji ve hayal gücünü kullanmaktır (7).

2.TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNÜN KALİFİYE ELEMAN İHTİYACI

Sanayileşerek gelişen tekstil ve moda sektöründe global pazarda markalaşmanın öneminin artmasıyla doğan yaratıcı iş gücü ihtiyacı, tekstil, hazır giyim ve moda tasarımı eğitiminin önemini artırmıştır (8).Tekstil sektöründe nitelikli işgücü ihtiyacı, dışa açılmaya çalışan ve uluslararası rekabet gücü kazanma çabası içindeki sektör için önemli bir sorundur. Dışa açık ekonomi politikası, üretimde kalite ve maliyet faktörleri ile işgücünün nitelik ve verim düzeyinin yükselmesi gibi hususları ön plana çıkarmaktadır. Bu sebeple eğitim sisteminin Türkiye ekonomisinin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücü yetiştirerek ekonomik kalkınmayı destekleme ve hızlandırma seklinde düzenlenmesi gerekmektedir (9). Günümüzde tekstil ve hazır giyim sektöründeki işletmelerde dönüşüm ve yeniden yapılanma süreci yaşanmaktadır. Bu süreçten dolayı sektörün acil ihtiyacının yetişmiş, kalifiye eleman olduğu anlaşılmaktadır. Kalifiye eleman eğitimi, uygulamalı eğitim olması nedeniyle zor, yorucu ve maliyeti yüksek bir eğitim sistemidir. Kalifiye eleman ve yetişmiş işgücü ihtiyacı meslek liseleri ve meslek yüksekokulları sayesinde karşılanabilir. Bu nedenle yapılması gereken, devletin mesleki eğitime verdiği önem ve yaptığı yatırımlar kadar, özel sektörün de meslek okullarına maddi ve manevi açıdan destek olması ile mümkün olacaktır. Bunun sonucunda okul-sanayi işbirliği gelişecek, yetişmiş kalifiye eleman ihtiyacı da hızlı bir şekilde giderilecektir. İş yaşamının istek ve beklentileri sürekli olarak değişmektedir. İstihdamda kalabilmek için çalışanlara, okulda öğrendikleri bilgi ve becerileri değişen koşullara göre sürekli yenileme ve kendilerini geliştirme imkânı verilmelidir. Okul-İşletme işbirliği, bilginin faydaya dönüştürülmesi sürecini kısaltarak öğrenme motivasyonu yaratması açısından önemlidir. Ancak bu işbirliği sadece mesleki ve teknik eğitim kurumlarıyla sınırlı olarak düşünülmemelidir. Hangi eğitim tür ve

kademesinde olursa olsun, bireyler sonunda iş hayatına dâhil olacaklardır. Bu sebeple öğrenenlerin iş hayatını bir an önce tanımalarında ve bilgilerini üretime dönüştürmelerinde okul-işletme işbirliği faydalı görülmektedir (10).

Kalifiye, dilimize Fransızcadan "qualifié" kelimesinden geçmiş bir kelimedir. Türkçede "nitelikli" anlamına gelmektedir. Nitelikli insan, eğitim yoluyla okullarda yetişir. Ülkemizde nüfus fazla olmasına rağmen, çeşitli sektörlerde çalışan nitelikli eleman sayısı azdır. Nitelikli eleman sayısının azlığı, yapılan işlerden gereken verimin alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum ülke ekonomisi için olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Nitelikli eleman sayısının fazla olduğu ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri yüksektir (11). Türkiye'nin en fazla katma değer üreten sektörlerinin başında gelen tekstil sektörü, gerçekleştirdiği 28.5 milyar dolarlık ihracat ve 750 binden fazla çalışanıyla ülke ekonomisi için önemli bir lokomotiftir. Sürekli değişen ve gelişen tekstil sektöründe kullanılan üretim teknolojisinin sürekli olarak yenilenmesi, sektörün nitelikli eleman ihtiyacını her geçen gün arttırmaktadır. İnsan kaynakları danışmanlık şirketi Randstad´ın yaptığı ´Global İş Dünyası Eğilimleri´ araştırmasına göre işletmelerin yüzde 60´ı kalifiye eleman bulmada sorunlar yaşıyor. Araştırma sonuçlarına göre, bu durum özellikle tekstil, hazır giyim sektörlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli ara eleman ihtiyacının karşılanmaması durumunda Türkiye'nin büyüme potansiyeline doğrudan etkileyecek faktörlerin başında gösteriliyor (12). İşgücündeki sorunların en başında eğitilmiş insan gelmektedir. Tekstil ve konfeksiyon işletmeleri için hammadde ne kadar önemli ise yetişmiş elemanda bir o kadar önemlidir. Mesleki ve teknik liseler ile meslek yüksekokulu öğrencileri akademik ve teorik eğitimin yanında pratik ve uygulamalı eğitim de alarak hem mesleklerinin akademik kısmını öğrenmekte, hem de uygulamalı eğitim yaparak öğrendikleri bilgileri yaptıkları çalışmalarla pekiştirmektedirler. Bu sayede piyasanın eksikliği olan teorik bilgiyi uygulamalı bilgilerle birleştirerek sektörün beklentilerine uygun elemanlar olarak ihtiyaca cevap verebilmektedirler. Bu nitelikli elemanların yetişmesi için mutlak suretle mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması ve kalitesinin arttırılarak daha cazip hale getirilmesi gerekir. Dolayısıyla mesleki eğitimin tercih edilirliği arttırılmalıdır. Bunun için de özel sektörün meslek okullarına daha fazla destek olması, ileride ülke ekonomisine üreterek katkıda bulunacak öğrencilerin eğitimlerini en iyi

şekilde alabilmeleri için her türlü desteği sağlamalıdırlar. Bu sayede piyasanın beklentisi olan nitelikli iş gücü ihtiyacının kolaylıkla karşılanabileceği düşünülmektedir.(13)

Gözleme dayalı hazırlanan bu çalışmada; mesleki eğitimde uygulamanın önemi ve gerekliliği üzerinde durulacaktır. Ülkemizde ve dünyada söz sahibi olduğumuz meslek alanlarından biri olan giyim ve moda tasarımı alanlarında yaratıcı tasarım gücünün estetik beğeni ve ifade biçimi şeklinde moda tasarımı ve giyim üretimi eğitiminde uygulamanın nasıl yapıldığı ve dolayısıyla ara eleman yetiştirmenin mesleğe katacağı olumlu gelişiminden söz edilecektir. Ayrıca mesleki eğitimle ilgili yapılmış örnek uygulama çalışmalarına ve görsellere yer verilecek ve daha iyi neler yapılabilir sorularına yanıtlar aranarak öneriler getirilecektir.

3.TÜRKİYE'DE SANAYİNİN VE İŞ YAŞAMININ İHTİYAÇ DUYDUĞU NİTELİKLİ İŞGÜCÜ EĞİTİMİ VE UYGULAMALARI

Türkiye'de mesleki eğitim her geçen gün önemini daha da arttırmaktadır. Mesleki eğitimin temel amacı; Sanayinin ve iş yaşamının ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yetiştirilmesidir. Nitelikli eleman, iyi eğitim almış ve zihin gücüne dayalı işlerde çalışanlara denir. Kalifiye eleman ise "bir iş konusunda yetişmiş, yeniden eğitim verilerek vakit kaybetmeye neden olmayacak nitelikli, vasıflı eleman" anlamına gelmektedir (14).

Türkiye Tekstil, Hazır Giyim Ve Deri Sektörlerinin Profili

THD SEKTÖRLERİ	2013 YILI
İHRACAT	29 MİLYAR DOLAR
İTHALAT	14 MİLYAR DOLAR
DIŞ TİCARET FAZLASI	15 MİLYAR DOLAR
İSTİHDAM SAYISI	984 BİN KİŞİ
İŞYERİ SAYISI	60 BİN
SEKTÖRÜN 2023 İHRACAT HEDEFİ	80 MİLYAR DOLAR

Tablo:1., kaynak: (15)

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığına göre, Türkiye, 2007 yılı sonrasında AB pazarına tekstil ve hazırgiyim sektöründe kotasız olarak ihracat yapmaya başlayan Çin karşısında, ciddi oranda rekabet ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle fiyatta rekabet etmenin güç olduğu Çin karşısında, moda ve marka eksenli ve katma değeri yüksek ürünler ile rekabet içinde olmanın önemi daha da artmıştır. Bu süreç içerisinde Türkiye, bu sektörlerde rekabet etmenin yollarını öğrenmeye başlamış, ürün kalitesi, moda ve trendleri belirleme gücüne sahip tasarımları ve nitelikli işgücü eğitimleri ile dünyada çok özel bir konum elde ederek kendine daha ileri düzeyde yeni hedefler belirlemeye başlamıştır (15).Diğer sektörlerde olduğu gibi hazır giyim sektöründe de teknolojik gelişmeler paralelinde yapılan işin süresini kısaltmakta ve verimi artırmaktadır. Dolayısıyla yeni teknoloji kullanımını geliştirip destekleyecek temel meslekî eğitimin verilmesi gereği de hissedilmektedir. Bu meslekte yetişmiş eleman bulmakta zaman zaman güçlükler yaşanmaktadır. Nitelikli eleman sıkıntısına çözüm olarak, sınırlı olan mesleki eğitim imkânlarının artırılması gösterilmektedir. İş yerlerinin ücret politikalarında önemli sayılabilecek farklılıklar bulunmakta, bu nedenle iş devamlılığı sağlanamamakta ve elemanlar sık sık iş değiştirmektedir. Bilgi ve beceri düzeyi yüksek olan iyi yetişmiş meslek

elemanlarının iş bulma şanslarının yüksek olduğu gözlenmektedir (14). Hazır giyim ve konfeksiyon sektörü geçmiş yıllara göre ihracat odaklı, başta avrupa olmak üzere uluslararası pazarlara dönük çalışmaktadır. Sektörde sıkılaşan rekabet koşulları da çalışanların vasıf ve niteliklerini yukarı yönlü zorlamaktadır. Genç nesillerin ve yeni mezunların sanayide ve fabrikada çalışmak yerine perakendede ve AVM'lerde çalışmayı tercih etmelerinden dolayı pek çok sektörde olduğu gibi hazır giyim ve konfeksiyon sektöründe de firmalar kalifiye eleman bulmakta zorlanmaktadır. 2016 boyunca devam eden 'Tekstilde İş Var' kampanyası ile de farkındalık yaratılmaya çalışılarak meslek liseleri, yüksekokullar, İMA moda akademisi ile gençleri sektöre kazandırmaya çalışılmaktadır. 90'lı yıllarda en çok tercih edilen alanlardan biri olan tekstil eğitimine karşı son zamanlarda olumsuz bir yargı oluştuğu gözleniyor. Kısa süreli staj dönemlerinin sektörü tanımak adına yeterli olmuyor. Son sınıfta bir dönem süresince dersleri kaldırarak, öğrenciye stajyer olarak sanayide çalışma fırsatı verilmesi sektörün daha iyi tanınması adına faydalı olabilir. Ayrıca gençlerin dünyayı takip eden, uluslararası güncel gelişmeleri izleyen, en az bir yabancı dil bilen, bilgisayar kullanma becerilerini gelişmiş bireyler olmaları gerekir. Gençlerin yaratıcılık, ekip çalışması, müşteri ihtiyaçlarını izleme-sezme ve sorun çözme ile dijital teknoloji ve sosyal medya uygulamaları gibi alanlarda yeteneklerini geliştirmeleri önemsenmelidir. Sektörlerin olumsuz çalışma şartları nedeniyle personel bulmakta zorluk çekmesi ve aşırı sirkülasyon neticesinde kalifiye eleman sıkıntısı yaşaması neticesinde AB komisyonunca insan kaynağı açısından olumsuz imajın yok edilmesi hedefi ortaya konmuştur. Bu sorunla mücadelede sosyal standartların düzenlemesi üzerinde durulurken kalifiye personel temini için AB eğitim kurumlarının çok uluslu öğrencilere yönelik programlar düzenleyerek sektöre eleman yetiştirmesi amaçlanmıştır.(13). Büyümeye ve gelişmeye devam eden tekstil sektörünün küresel çapta yarışa devam edebilmesi için en önemli ihtiyacı ''eğitimli eleman''dır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu konuda yürüttüğü çalışmalar arasında 2014-2018 dönemini kapsayan Orta Vadeli Plan'a (OVP) göre önümüzdeki 4 yılda mesleki eğitimin payı ve kalitesinin artırılacağı öngörülmektedir. Özel sektör ve meslek örgütlerinin mesleki eğitim sürecine idari ve mali yönden aktif katılımının sağlanması içinde düzenlemeler içeren OVP'deki hedefler; eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması ve işgücü piyasasında talep edilen nitelik ve nicelikte insan gücünün yetiştirilmesini temel amaç haline getirilmesidir. Bu çerçevede sektörün talep ettiği nitelikteki işgücünün yetiştirilmesi amacıyla eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki

uyum; hayat boyu öğrenme perspektifinde girişimcilik kültürünün benimsenmesi ile temel beceri ve yetkinliklerin kazandırılması yoluyla güçlendirilmesi ve meslek yüksekokullarındaki eğitim, öğretim programların yeni teknolojik gelişmeler doğrultusunda güncellenmesi olarak belirlenmiştir. Tekniker ve ara eleman yetiştiren Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tekstil meslek liseleri ile beraber Yüksek Öğretim Kurumu bünyesinde faaliyet gösteren iki yıllık giyim üretim teknolojisi ve moda tasarımı konusunda uygulamalı eğitim veren bölümlerde bulunuyor. Bu kuruluşların haricinde yine Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezleri de (METEM) sektöre nitelikli eleman sağlıyor. Sektörde faaliyet gösteren birçok firma da, bu durumu kendi bünyelerinde verdikleri eğitimler ile karşılamaya çalışıyor. Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren Piserro'da bu kuruluşların arasında bulunuyor. Piserro'nun CEO'su Uğur Kısakürek, "İnsanlar iş bulamamaktan yakınıyor ama biz de konfeksiyon üreticisi olarak nitelikli iş gücü bulmakta zorlanıyoruz" diyerek sektör olarak çektikleri sıkıntıları dile getirerek, sorunu kendi bünyelerinde verdikleri eğitimler ile çözmeye çalıştıklarını söyledi. Araştırma geliştirmeye yönelik deneme bantlarında işi öğrettiklerini belirten Kısakürek, 2-3 aylık bir süreçten sonra yetişip, belirli bir seviyeye gelen işçileri ana üretim bantlarına alarak istihdam sağladıklarını ifade etti (16).

3.1. Nitelikli (Kalifiye) Elemandan Beklenen Özellikler

Konfeksiyon sektöründe çalıştırılacak kalifiye elemanın özellikleri;

- Tasarım araştırması, giysi tasarım işlemleri ve sunuş çizimlerini yapar,
- Tasarladığı ürünü elde veya bazı bilgisayar programları yardımıyla çizerek yorumlayarak, müşterinin beğenisine sunar,
- Renk ve şekilleri algılayabilme yeteneğine sahip, Ticarete ilgi duyan, Bir bütünün parçaları arasındaki ilişkileri görebilen, Sanat estetik görüşü ne sahip olmalı,
- Üretimi planlar, İş ve zaman etüdü yapar,
- Tüm malzemeleri tanıma, tasarlanan ürünle ilgili hangi malzemeleri kullanabileceğini planlar ve yeni giysi modelleri geliştirir,
- Tekstil ve konfeksiyon teknolojisi alanlarında mesleki bilgiye ve terminolojiye sahip olur,

- Dikilecek giysinin kumaşının kalitesinin, renginin, miktarının üretime uygunluğunun kontrolünü yapar,
- Bağımsız davranma, inisiyatif kullanma ve grup çalışması içinde yer alma becerisine sahiptir,
- Örnek giysi hazırlar,
- Ürünün çeşitli vücut ölçülerine göre seri üretimi ile ilgili işleri yapar veya yaptırılmasını sağlar,
- Seri üretime giren ürünün başından sonuna kadar takibini ve kontrolünü yapar,
- Ürünün paketlenmesi depolanması ve pazarlanması ile ilgili işleri yürütür.
- Tasarlanan ürünle ilgili maliyet hesaplarını üretim ve satış maliyeti hesaplar,
- Tasarladığı ürünün teknik çizimlerini yapabilecek meslek resim ve perspektif bilgisine sahip olur,
- Ürünü üretme aşamasında kullanacağı tüm makineleri tanır ve yeteri kadar uygulama yapar,
- Tüm giysi süsleme tekniklerini bilir ve yapılacak ürüne göre üretim yöntem-tekniklerine karar verir,
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği hakkında yeterli bilgiye sahip olur,
- Müşteri ile iletişim, kendini ifade etme, tasarladığı ve ürettiği ürünü savunabilme becerilerine sahip olur.
- Türkçe sözlü ve yazılı etkin iletişim kurma becerisi; en az bir yabancı dil bilgisine sahip olur (11).

3.2.Giyim Üretim Teknolojisi Ve Moda Tasarımı Eğitiminde Uygulama İçerikleri Ve Örnekleri

Mesleki Matematik Eğitimi

Hazır giyim sektöründe çalışacak kalifiye bir eleman temel matematik işlemlerini, geometriyi ölçü alma kurallarını, açıları, alan ve hacim hesaplamalarını yapabilmeli, ölçü almada, aldığı ölçüyü bölümlemede, ölçüye uygun giysi kalıplarını çıkarmada yardımcı ölçü hesaplamalarını yapmada ve bazı model detay, çözümlemelerinde bu matematiksel kuralların hangilerini nerelerde kullanacağını bilmelidir. Mesleki Hesaplamalara Örnekler;

Serileme tablosu hazırlanırken: 40 -38 beden arası seri değeri (-5) mm' dir. 40 -42 beden arası seri değeri (+10) mm' dir. ÖRNEK: 38- 42 beden arası seri değeri kaçtır? (+15) mm' dir.

Giyim kalıplarının hazırlamasında ölçü hesaplaması yapılırken Matematik hesaplamalarında kullanılan bölme işareti (%), giyimde "eksi işareti "olarak kullanılır. Bel ölçüsünü 70 cm olarak kabul edersek

½ Bel% 3 cm 35% 3 cm = 32 cm (17).

Giysi Tasarımı Eğitimi

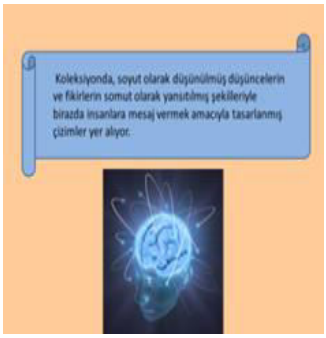
Giysi tasarımı eğitiminin amacı; modanın geçmişten günümüze kadar geçirdiği evreleri, moda tarihi ışığında ünlü modacıların tarzlarının gelişimini incelemek ve tasarımda fikirden üretime kadar olan her aşamada yeterli bilgiye sahip olmaktır. Ayrıca sektördeki gelişmeleri takip etmek ve moda eğilimlerini önceden takip ederek bunlara uygun özgün ve yaratıcı tasarımlardan oluşan koleksiyon hazırlama yeteneğini kazandırmaktır (18).

Giysi Tasarımı; tasarımcının, etkilendiği tema veya hikâyenin çok yönlü niteliklerini, yenilikçi bir biçimde, yaşam döngüleri içerisine yerleştirip biçimlendirdiği, yaratıcı insan faaliyetinin somutlaşmış ürünüdür. Giysi tasarımcısı yaratıcılığını hitap edeceği kitlenin sosyo-kültürel-ekonomik yapısı ve yaşam felsefeleri doğrultusunda somut ürüne dönüştürür. Bu ürünlerin oluşum sürecinin her aşamasında yer alan yaratıcılık, Corbusier'in (1920) tanımladığı gibi "sabırlı bir araştırmadır." Bu nedenle giysi tasarımı, bir problemin araştırma yoluyla çözümünü içeren, hayal gücü, sezgi ve beceri gerektiren bir işlemler takımıdır (19).Tüketici beğenisine sunulacak ürününün en önemli aşaması tasarımdır. Ürünün temel ve teknik özellikleri, üretim sürecinin temelini oluşturan tasarım bölümünde belirlenmektedir. Giyside tasarım, özellikle pazarlama sürecinde, görsel anlam ve çekicilik

aracı ve artı değer olarak değerlendirilse de, görsellikten öte değerler içeren geniş kriterler yelpazesinde çalışan bir disiplindir. Bu değerlerin, hitap edilen kitlenin yaşam tarzları, kişilik özellikleri ve yaşam felsefelerine göre farklı düşünceleri yansıtan özgün giysi tasarımlarında ustalıkla kullanılması iki şeyi içinde barındırır, birincisi tasarımı ortaya çıkaran yaratıcı faaliyet, ikincisi bu faaliyetin sonucu olarak ortaya çıkan ürün tasarımdır (20).

Aşağıda giysi tasarımında koleksiyon hazırlama süreçleri sırasıyla örneklendirilmiştir.

Resim 3.1.Konsept bel. *Resim 3.2. Tema Bel.* *Resim 3.3.Eskiz 1* *Resim 3.4. Eskiz 2*

Resim 3.5 Eskiz 3 *Resim 3.6. Eskiz 4* *Resim 3.7. Eskiz 5* *Resim 3.8. Eskiz 6*

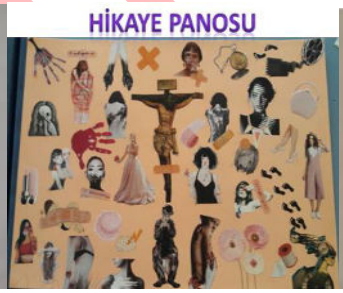

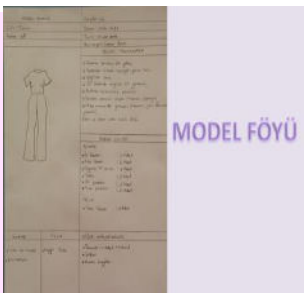

Resim 3.9. Eskiz 7 *Resim 3.10. Eskiz 8* *Resim 3.11. Eskiz 9* *Resim 3.12. Eskiz 10*

Resim 3.13.arti.çizim *Resim 3.14.Hik.Pan* *Resim 3.15.Tek.çiz* *Resim 3.16.Mod.föyü*

Resim 3.17.Pastal planı *Resim 3.18.Şablon hazırlama* *Resim 3.19.Minyatür çalışması*

Resim 3.20.Kesim *Resim 3.21 Dikim işlemleri* *Resim 3.22.Bitmiş ürün*

Kalıp Hazırlama Eğitimi

Giysi kalıbı hazırlanmasında göz önüne alınan en önemli faktör beden ölçüleridir. Bir ürün grubunda üretim yapan firmaların, üretimlerine başlamadan önce: hitap edecekleri kitlenin ölçü standartlarını belirlemeleri, bu ölçü standartlarına göre ürün gruplarına yönelik giysi ölçülerini oluşturmaları, bedenler arasındaki büyüme ve küçülme miktarlarını belirleyerek beden numaralarını oluşturmaları gerekir. Giysinin modeline ve kullanılan malzemenin türüne göre gerekli artı/eksi toleranslar verilerek modele bağlı ölçü tabloları hazırlanır. Bu ölçü tabloları esas alınarak daha sonra temel beden kalıpları, temel bedenin modele uygulanmış ana beden kalıpları ve bunların beden serileri elde edilir.

Yüksekokulumuzda kalıp Hazırlama eğitimi ile konfeksiyon alanını tanıtan, kadın vücut yapısına ve Türk standartlarına uygun ölçülerle; temel etek, temel pantolon, temel kol, temel beden, temel ceket, temel manto çizimleri ile bunların değişik model uygulamaları, şablonlamaları, serileştirme işlemleri, kalıbı kumaşa yerleştirip kesme uygulamaları ile ilgili gerekli bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazanır.

Konfeksiyon işletmelerinde imalat; kalıbın etrafında dönmektedir. Bu nedenle öğrendikleri bilgilerle her türlü modelin hatasız olarak kalıbını çıkarmayı öğrenerek iyi bir kalıpçı olarak yetişirler. (21)

Resim 3.4.1.Kalıp hazırlama çalışmalarından örnekler

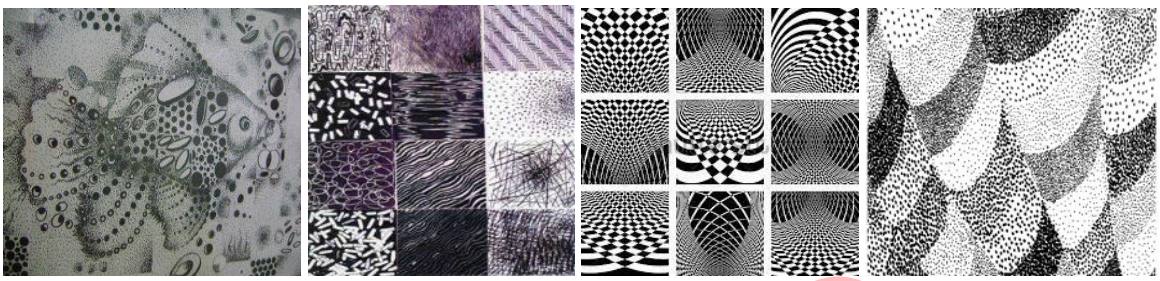

Resim 3.4.1. Kalıp hazırlama ve Şablon uygulama örnekleri

Temel Sanat Eğitimi

Kuşkusuz ki sanat; geçmişte bugünde ve gelecekte hayatımızın en önemli parçalarından biridir. Yaratıcılığın ve hayal gücünün ifadesidir. Temel sanat eğitiminin önemi ve amacı duygularımızı ve düşüncelerimizi sanatın farklı alanlarını kullanarak ortaya çıkartmak ve paylaşmaktır. Temel sanat eğitiminin gerekliliği de burada ortaya çıkmaktadır nitekim görsel sanatların bütün hepsinin temelinde bu ders görülmektedir (resim, heykel, grafik vs.) Temel sanat eğitiminde; sanata ilişkin temel ilke ve kavramlar üzerinde durulmakla birlikte; bu eğitimde öğrencilerin yaratıcı gücü, gözlem becerisi ve duygularını sanat yoluyla ifade etme becerisi geliştirilmeye çalışılır. Özetle sanat eğitimi, yaratıcılığın ön planda tutulduğu, eleştirel düşünmenin geliştirildiği, her öğrencinin kişisel gelişimi ve eğilimleri paralelinde

yönlendirilmeye çalışıldığı, nokta-çizgi, açık-koyu, ışık-gölge, form çağrışımları ve kompozisyon, doku, renk, strüktür ve perspektif konularının verildiği derstir (22).

Resim 3.4.2.Kompozisyon, çizgi, perspektif, nokta çalışmalarından örnekler

Mesleki Teknik Çizim Eğitimi

Giyim üretim teknolojileri alanında çalışanlar için, giysi teknik çizimleri ve kalıp hazırlama önemli bir niteliktir. Giysi kalıbının hatasız oluşturulabilmesi çizgilerin yerinde ve doğru bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Doğru çizgi çizme yetenekle ilişkili olduğu kadar eğitimle de kazanılacak bir yeterliktir. Giyim sanayinin gelişmiş olduğu ülkelerde giysi teknik çizimleri büyük önem taşımaktadır. Giysi teknik çizimleri, bir ürünün hatasız olarak analiz edilebilmesi için gerekli olan en önemli aşamalardan biridir. Bu derste giysi detaylarını ve giysi bütününü oluştururken giyimin temeli olan giysideki model detayların (yaka, cep, ilik, düğme, kup, pili, nervür)teknik çiziminin doğru yapabilme ile ilgili bilgi ve becerileri öğretilir (23)

Teknik çizimler moda endüstrisinde en önemli yapı taşlarından ve departmanlar arası iletişimin en önemli adımıdır. Teknik illüstrasyon (vektör) çizim bir kıyafetin üretim sayfası için tüm detaylarını gösterir. Bir bakışta kıyafetin düzeltmelerine, düğme, fermuar, cep ve dikiş yerlerine karar verilebilir, kumaş türü seçilebilir, giysinin tasarım ve inşasına karar verilebilir. Teknik çizimler yeni moda trendlerinin tahmin edilmesinde ve mevcut ürün gamının alıcılara pazarlanmasında kullanılmaktadır (24).

Resim 3.4.3. Teknik çizim uygulama örnekleri

Bilgisayar Destekli Giysi Tasarımı Eğitimi

Öğrenciler, bilgisayar destekli tasarım programlarında geometrik çizim komutlarını, düzenleme komutlarını, renklendirme komutlarını ve kaydetme komutlarını kullanabilecek; bilgisayar ortamında insan figürü çizebilecek, giysi illüstrasyonu, mesleki teknik çizim yapabilecek, çizimler üzerinde doku ve renklendirme yapabilecek ve sunum dosyası hazırlayabileceklerdir.Konfeksiyon işletmelerinin en büyük sorunu çok fazla modeli çok kısa sürelerde üretip bir an önce pazarlamalarıdır. İşletmeler için değişik ürün gruplarında farklı modellerin verilerini arşivleyen işlemleri tasarım programıyla yapılmaktadır. Bu program ile siparişlere ait modellerin verilerine hiçbir ön hesap yapmadan bilgisayar yardımı ile kısa sürede ulaşmak mümkün olabilecek ve sipariş olarak değişik bir model geldiğinde programdaki benzer modellerin verilerinden yararlanarak yeni model için birim fiyat, birim süre ve birim metraj gibi veriler kolaylıkla elde edilebilecektir (25).

Resim 3.4.4. Bilgisayar destekli giysi tasarım uygulama örnekleri

MODA EĞİLİMLERİ

Bu ders sonunda Öğrenci iyi bir gözlem yaparak, piyasa araştırması yapabilecek; hedef kitleyi belirleyerek, hedef kitlenin özelliklerini tespit edebileceklerdir. Trendleri belirleyerek; moda olan renkleri, kumaşları, aksesuarları, süsleme tekniklerini tespit edebilecek ve trendlere uygun giysi formlarını belirleyebilecektir. Aynı zamanda üretilen yeni tekstil malzemelerini, tekstil makinelerindeki teknolojik gelişmeleri ve giysi üretimindeki yeni yöntemleri araştırabilecektir.

MODA RESMİ VE İLLÜSTRASYONU

Moda resmi ile canlı modelden değişik duruşlarda çizgiye dayalı insan vücudu çalışmaları, siluet hazırlama, kadın-erkek-çocuk vücudu anatomisi, canlı modelden aslına uygun kadın vücudu çizme (az giyimli, çok giyimli canlı model), siluet üzerinde çizimlerle model oluşturmak ve geliştirme, geliştirilen giysi formlarını tamamlayan aksesuarları çizme yeterlikleri kazandırılır. Moda illüstrasyonu, düşüncede oluşturulan imajın doğru teknik ve çizimle hayata geçirildiği, moda tasarımının temel basamaklarından biridir. Bu program, serbest çizim tekniklerini öğretmenin yanı sıra moda endüstrisinde teknik çizim konusunda da sağlam bir altyapı kazandıracak.Program süresince çizim, desen, figür çizimi, çizgi, ritim, denge, perspektif kurallarını kullanarak çizimler yapacak ve tasarım ile üretim ekibi arasındaki iletişim yönetimi hakkında bilgiler öğrenilir (26).

Resim 3.4.5 Moda Resmi çizim uygulama örnekleri

DRAPAJ

Drapaj Dersi, okulumuzda 2.Sınıf öğrencilerine haftada 4 saat olarak verilir. Eğitim tamamlandığında öğrencilerimize; hiç bir ölçü kullanmadan cansız manken üzerinde istenilen modele ulaşılmasını sağlamaktayız. Drapaj, Fransızca bir kelimedir. giysiye verilen büzgüler, bolluk ve şekiller demektir. Drapaj, tekniğinin uygulanmasında bir manken kullanılır. Eğer çalışacağımız beden ölçüleri cansız mankenle uyuşmuyorsa cansız manken çeşitli maddelerle (örneğin: tahta elyaf) doldurulur. 3 Boyutlu olarak manken üzerinde model çalışmaları yapılır ve bu çalışmalar kalıplara aktarılır. Bazı modellerin (drapeli, asimetrik vb.) kalıplarının biçki yöntemi ile çıkarılması zor ya da oldukça uğraştırıcıdır. Bu tür modellerin kalıplarının drapaj yöntemi ile çıkarılması işi kolaylaştırmaktadır. Drapaj çalışma, prova yapma yeteneğini kazandırır ve geliştirir. Model yaratma yeteneğinin gelişmesini sağlar. Kumaşların özelliklerini tanımayı, model ayrıntılarının (kuplar, kollar, cepler, etek ve beden vb.) oranlarını bir bütünde görmeyi ve estetik açıdan uyumunu ayarlayabilmeyi sağlar. Oransız ve asimetrik vücutlara uygun modelleri seçme ve belirli kurallara göre çalışma yeteneğinin kazandırılmasını sağlar (27).

Resim 3.4.6. drapaj uygulama örnekleri

KALİTE GÜVENCESİ VE STANDART

Bu derste; iş hayatında kalite güvencesi ve standartları ile ilgili yeterliliklerin kazandırılması amaçlanmıştır. Kalite Kavramı Standart ve Standardizasyon Standardın üretim ve hizmet sektöründe önemi yönetim kalitesi ve standartların neler olduğu öğrenilecektir. 16. yy. da Latince bir kelimeden üretilen kalite kavramı bir ürün ya da hizmetin durumu, niteliği, değeri

anlamındadır. Alman Kalite Birliğinin tanımına göre kalite, bir ürünün ya da hizmetin belirli bir isteğe uygun hâle getirilmesini sağlayan oluşumdur. Giyim sanayisinde kalite kavramı, giysi parçasının tümünü (kumaş, yardımcı malzeme, kalıp, dikim gibi özellikleri) kapsar. Kalite Standartları Her türlü madde ve mamuller ile usul ve hizmet standartlarını hazırlamak amacıyla kalite standartlarını belirleme çalışmaları yapılmaktadır.

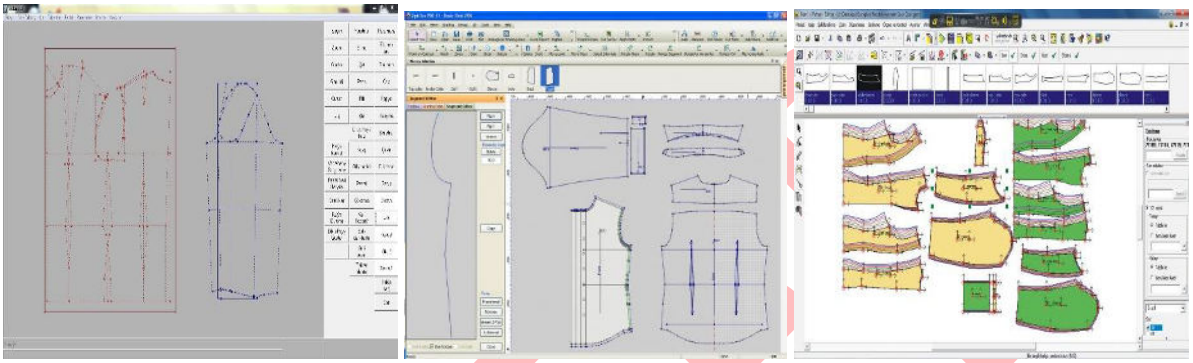
UYGULAMALI GİRİŞİMCİLİK

Bu ders kapsamında öğrencilere girişimcilik ve iş kurma faaliyetlerine yönelik teorik bilgiler verilmekte, iş planı oluşturma ve iş kurma süreci girişimcilerin deneyimleri doğrultusunda ele alınmakta; ekonomik, hukuki, mali, psikolojik, sosyal ve kültürel bir olgu olan girişimcilik kavramının irdelenmesi ve yaratıcı düşüncenin desteklenmesi hedeflenmektedir. Bir ülkenin gelişmesinde girişimlerin ve girişimcilerin rolü son derece önemlidir. Bu bağlamda Uygulamalı Girişimcilik dersi, kendi işini kurmak isteyen öğrencilerin girişimcilik için sahip olmaları gereken kişisel özelliklerini ortaya koymalarını, gerekli bilgi ve beceriyi kazanmalarını ve uygulamalı olarak bu yetkinlikleri elde etmelerini amaçlamaktadır. Bu ders KOSGEB destek programı yönetmeliği çerçevesinde uygulanan girişimcilik destek programı kapsamında düzenlenen uygulamalı girişimcilik eğitimi ile eş değer olup dersten başarılı olan öğrencilere uygulamalı girişimcilik eğitimi katılım belgesi verilmektedir. Bu belge ile öğrencilere kurmayı planladıkları işler için KOSGEB'den destek sağlanabilecektir.

BİLGİSAYAR DESTEKLİ KALIP HAZIRLAMA

Bu ders ile Öğrenci; gerekli ortam sağlandığında Bilgisayarlı Kalıp Sistemini oluşturan fonksiyon ve donanımları kullanabilecek, bilgisayar sistemiyle kalıp hazırlama yeterliği kazandırılacaktır. Bu ders ile Öğrenci; gerekli ortam sağlandığında Bilgisayarlı Kalıp Sistemini oluşturan fonksiyon ve donanımları kullanabilecek, bilgisayar sistemiyle üretimde kullanılacak kalıpları çıkarabilecek. Moda endüstrisinde tasarım sürecinin en önemli adımlarından biri 'kalıp çıkarma' ve 'model geliştirmedir. Profesyonelce hazırlanmış bir kalıp, tasarımı yapılmış bir ürünün istenilen şekilde sonuçlandırılmasında önemli bir basamaktır. CAD (Bilgisayar Destekli Dizayn) ve CAM (Bilgisayar Destekli Üretim) sistemleri, giyim üretim teknolojileri alanında her türlü kalıp ve pastal planı çalışmalarının yapılmasına olanak sağlar. Bilgisayarlı kalıp hazırlama sistemleri, bir ürünün kalıbını hazırlamadaki tüm aşamaları

kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Ayrıca kaliteyi yükseltme, verimliliği arttırma, firmalarda maliyet düşürme, ara işlemleri azaltarak işlem sürelerini kısaltma imkânı sağlaması açısından büyük avantajlara sahiptir. Ayrıca 3 boyutlu model giydirme sistemleri kullanılarak bilgisayarlı kalıp hazırlama sistemleri ile hazırlanan kalıplar 3 boyutlu olarak dikilebilir, kontrolleri yapılabilir ve herhangi bir canlı manken kullanımına gerek duyulmadan prova yapılarak bitmiş durumdaki numune görünümü bilgisayar ortamında elde edilebilir (28).

Resim 3.4.7.(28) Bilgisayarda Kalıp çizimi uygulama örnekleri

GİRİŞİMCİLİK

Bu ders, girişimcilik teorisi ve küçük ve orta boy işletmelere yönelik işletme fonksiyonlarının değerlendirilmesini içermektedir. Temel konular; girişimcilik süreci, girişimci özellikleri, fırsatlarının belirlenmesi süreci ve işletme modelinden oluş maktadır. Ders süresince ayrıca güncel girişimci örnekleri incelenecektir.Girişimcilik Girişimcilik Kavramı , Önemi ve Sınıflandırılması Girişimcilik araştırmalarındaki sorunlar girişimcilik süreci ve çevre ile etkileşim, girişimci birey ve özellikleri, işletme kurma, mevcut bir işletmeyi satın alma, işletme modeli, işletme kavramı, fırsatların algılanması, plan hazırlama işletme planı yapma, örnek olay incelenmesi yatırım planlaması, yatırım teşviklerinin değerlendirilmesi.

İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ

Bu derste işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınmasının öneminin anlaşılması amaçlanmaktadır. İşçi sağlığı ve meslek hastalıkları konfeksiyon sektörünün en önemli sorunlarından birisidir. Gerek makine başında oturmaktan kaynaklanan fiziksel rahatsızlıklar, gerekse kumaş iplik tozları solunum yolu rahatsızlıkları oluşturabilmekte, makinelerde bazı iş kazaları meydana gelebilmekte veya uzun süre ayakta kalma durumu nedeniyle bazı mesleki

deformasyonlar oluşabilmektedir. Alınabilecek bazı önlemler sayesinde bunların önüne geçilerek daha sağlıklı çalışanlarla, daha ergonomik çalışma ortamları tasarlanabilir. Kalifiye bir elemanın çalıştığı ortamda karşılaşabileceği meslek hastalıklarını veya kaza risklerini önceden bilmesi ve zamanında gerekli önlemleri alması gerekmektedir.

KOLEKSİYON HAZIRLAMA

Hedef kitlenin ihtiyaçlarına göre; moda, yaş, cinsiyet vücut özellikleri, kumaş ve iklim gibi etkenler göz önüne alınarak, tek üründen çoklu ürüne geçebilmek ve ürünler arasındaki bütünlüğü sağlamakta gerekli teknikleri kullanarak ticari koleksiyon, moda koleksiyonu ve sipariş üzerine koleksiyon hazırlayabilme becerilerini kazanan bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Moda sektöründe, moda tasarımcıları, değişen yaşam şartlarına ve belirli dönemlere uygun koleksiyonlar hazırlamaktadır. Bir tasarım sürecinde, moda tasarımcısının, tasarlayacağı ürün çeşidini, hitap edeceği hedef kitlesini tanımlaması, üreteceği koleksiyon için konsept, pazar ve materyal araştırması yapması gerekmektedir. Giysi tasarımı alanında koleksiyon hazırlama sürecinin genel olarak belli aşamaları bulunmaktadır. Tasarımcılar, koleksiyonlarında dil birliği oluşturacak bir konsept belirlemektedir (2). (Burns ve Bryant, 1997). Oluşturdukları konsept doğrultusunda, trend araştırması ve eskiz çalışmaları yapmaktadır. Teknik çizimlerde detaylarıyla belirtilen giysi tasarımları sonrası, koleksiyona ve trendlere uygun kumaş ve materyallere karar verilmektedir(1). (Burke,2006). Tasarımcı koleksiyonu hazırlama aşamasında; tasarlama süreci dışında, kumaş, kalıp, numune ve kalite kontrol gibi aşamalarla da ilgilenmektedir (Gürsoy,2010).

SUNUM TEKNİKLERİ

Kalifiye eleman elektronik ortamları kullanarak yaptığı ürünün sunumu yapabilecek, portfolyö türünü ve malzemesini seçerek müşteriyle iletişim kurabilen, yaptığı tasarımı müşteriye aktarabilen, işçi ile yönetici arasında iletişim sağlama becerisine sahip, problem çözme gücü yüksek ve ifade yeteneği kuvvetli bir kişi olmalıdır.(25)

MESLEKİ YABANCI DİL

Bu programda öğrenciye; temel mesleki kavram ve tanımları ile temel mesleki dil bilgisi yeterliklerinin kazandırılması amaçlanmıştır. Konfeksiyon ve hazır giyim ile ilgili teknik

terimleri içeren paragrafların Türkçeden İngilizceye ve İngilizceden Türkçeye tercümesinin yapılması. Mesleki yabancı dil yeterliklerine temel teşkil edecek genel İngilizce bilgilerinin güncelleştirilerek tekrarı. Moda Tasarımı Teknik Terimleri (Moda eğilimleri ve moda tarihi) Koleksiyon hazırlamada kullanılan terimler. Sanat Tarihinde kullanılan terimler. Moda tasarımı açısından vücut tipleri. Genel Tekstil Terimleri. Kumaş ile ilgili terimler. Giysi Türleri. Giysi Ölçüleri. Model özellikleri. Ayrıca mesleğinin gerektirdiği mesleki terminolojiyi kullanarak yabancı dilde dinleme, okuma, yazma, konuşma ve iletişim kurma ile ilgili yeterlikleri kazandırılarak sektörün için gerekli yabancı dil bilen nitelikli elemanlar yetiştirmek amaçlanmıştır.

GİYSİ ÜRETİMİ EĞİTİMİ

Öğrencilere bu derste, kadın üst giysilerinin (drapaj tekniğiyle etek-bluz-elbise vs.) kalıp, kesim ve dikim öncesi işlemlerini hazırlayarak dikimini yapabilme bilgi ve becerisi kazandırılır. Meslek, yaşamımız boyunca, kişiliğimizi ve yeteneklerimizi ifade etme biçimimizdir. Meslek seçiminin doğru yapılması hem genç nüfusun yetenek ve güçlerinin değerlendirilmesini hem de ülkenin ekonomisinin güçlenmesini sağlar. Ülkemizde özellikle tekstil sektöründeki gelişmeler ve tekstilin dünya üzerindeki yeri göz önüne alınırsa gençliğin bu mesleğe yönelmesinin onun geleceği açısından olumlu olacağı kesindir. Kişilerin mutlu, huzurlu, başarılı kendini ifade eden, üretken olabildikleri bir alan olan giyim sektöründe olmazsa olmazlardan biri dikim aşamasıdır. Sektörde düz sanayi dikiş makinesi kullanılmaktadır. İlk kumaşın kemikle, sapla, dalla tutturulmasından bu yana, sektördeki çok gelişmiş makineler ile hızlı ve sağlam dikim işlemi gerçekleştirilmektedir. Giysi üretiminin temeli düz dikişi tanıyarak, nasıl oluştuğunu, makine türlerini, makinenin bölümlerini, kumaşa uygun iğne, iplik, makine seçimini öğrenmekle başlar. İyi bir giysi için iyi bir kalıp, iyi bir kalıp için de doğru şekilde ölçü almak gereklidir. Giysi üretimi için öncelikle üretilecek olan ürünün modeline karar verilerek kişi üzerinden ölçüler alınır. Ölçülere uygun kalıp ve model uygulama işlemleri yapılarak kesim şablonları hazırlanır. Kesim için model analizi yaparken elbise model özelliği değerlendirilir. Hazırlanmış kalıpların parça sayılarının tam ve doğru olduğu kontrol edilir. Kullanılacak ana ve yardımcı malzemenin dokuma ve desen özellikleri değerlendirilir. Kalıplar kumaşa doğru bir şekilde yerleştirilip kesilerek dikime hazırlık için ön işlemler (tela

yapıştırma) yapılır. Daha sonra dikim planına göre giysi dikilir. Gerekli süslemeleri yapılarak kalite kontrol ve son işlemleri ve son ütüsü yapılır (29).

Giyimci; Konfeksiyon sanayinde, çağımızın moda ve teknolojik gelişmelerine dayalı olarak, kalıp üretim ve tasarım bilgilerine sahip, yaratıcı, araştırmacı, modelden model geliştiren, özgün tasarımlar yapabilen ve tasarımlarını dikebilen elemandır. Bu alanda eğitim görecek öğrencilerimizde aranan özellikler;

- İş ahlakına sahip olması
- Görme ve işitme duyu organlarının işlevlerini tam olarak yerine getirmesi,
- El ve parmaklarını ustalıkla kullanması,
- Titiz olması,
- Bedenen ve ruhen sağlıklı olması,
- Göz ve ellerini eş güdümlü kullanabilmedir

Bölüm öğrencileri yıl içinde atölyelerde tasarlayıp diktikleri (günlük giysileri, spor kıyafetlerini, abiye elbiseleri ve gelinlikle)giysilerden oluşturdukları koleksiyonları defile ve sergi ile davetlilere sunarlar. Denizli konfeksiyon sanayisi gelişmiş bir il olması sebebiyle Yüksekokul sanayi işbirliği çerçevesinde sektörün istekleri doğrultusunda çeşitli koleksiyonlar hazırlanmıştır.

Resim 3.4.7.(29) 2016-2017 Giysi üretimi çalışmalarından uygulama örnekleri

Resim 3.4.7.(30) Buldan Defilesinden uygulama örnekleri

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Giyim üretim teknolojisi ve Moda tasarım alanı emek yoğun karakteri nedeniyle, on binlerce iş yerinde yüz binlerce kişiye istihdam sağlamaktadır. Bu alanda yüksek oranda istihdam sağlayan gelişmelerin toplum refahı üzerindeki olumlu etkisi yadsınamaz. Özellikle, Türk moda tasarım ve giyim üretim teknolojisi alanının rekabetçi olması için sektörün teknoloji düzeyinin ve eğitimli iş gücü sayısının artması gerekmektedir. Günümüz tekstil ve moda

sektörünün en önemli sorununa çözüm getirebilmek ve bu sektörü ayakta tutabilmek için markalaşma sürecine yönelik ve bu süreçteki en önemli adımlardan birisi olan tasarım sorunu çözülmek zorundadır. Nitelikli bir tasarımcının yetişebilmesi için tasarımcının eğitimine odaklanmak gerekmektedir. Bu amaçla yapılan araştırmada tekstil ve moda tasarımcısı yetiştiren ön lisans düzeyinde eğitim veren bölümlerin dersleri incelenerek, özgün ve estetik tasarımlar yapılabilmesi için gerekli uygulamalı derslere ne kadar yer verildiği araştırılmıştır. Araştırmada ele alınan uygulamaya dayalı Temel Sanat Eğitimi, Mesleki Teknik Çizim, Giysi Tasarımı, Kalıp Hazırlama, Giysi Üretimi, Bilgisayar Destekli Tasarım Ve Kalıp, Drapaj ve Moda Resmi dersleri olmadan yenilikçi, sorgulayıcı, estetik, yaratıcı, sezgisel düşünce gücü ve tasarım olmaz. Yukarıda detaylı olarak verilen uygulama ders içerikleri ile giyim üretim ve moda tasarımı mesleki eğitiminde, piyasanın istediği özelliklere sahip ve kalifiye eleman ihtiyacını giderebilecek içerikler sunulmuştur. Moda evleri genellikle az elemanla çok çeşitli, değişik üretim yöntemlerini kullanarak giysi üretiyorlar. Bu nedenle çalışanlarını tek bir alanın uzmanı olan kişilerden değil de, bir giysi üretimi için tüm üretim basamaklarını bilen, birçok alan hakkında bilgisi olan ve uygulama eğitimi almış kalifiye elemanlardan tercih etmektedirler. Bu sayede daha az elemanla daha çeşitli modellerde giysiler üretebilirken, aynı zamanda işletmenin işçilik giderlerini azaltarak, az sayıdaki kalifiye olarak çalışan elemanına daha iyi imkânlar sağlayabilmektedirler. Bunun sonucunda da işletme sahibi, çalışan ve müşteri memnuniyeti aynı anda gerçekleştirilebilmekte ve işletme kâra geçirilmektedir. Piyasanın en çok ihtiyaç duyduğu konuların başında yetişmiş işgücü ihtiyacı gelmektedir. Bu nedenle uygulamalı eğitimin önemi bir kat daha artmaktadır. Özgün düşünebilen bireyler, daha özgün tasarımlarla ve farklı üretim teknikleriyle müşteriyi memnun ederken, aynı zamanda işyeri ve ülke ekonomisine de pozitif bir katkı sağlamaktadır. Giyim üretim ve moda tasarımı eğitimi programları uygulama eğitimi temelinde endüstriye dönük olarak tekrar geliştirilip yapılandırılmalıdır. Teorik ve uygulamaya dayalı estetik bilgi ve beceri eğitimi veren uygulamalı eğitimi dersleri mevcut eğitim programlarında daha çok yer almalıdır. Program geliştirme sürecinde yurt dışında moda ve giyim üretimi eğitimi veren kurumların yapısı ve eğitim sistemleri incelenerek katkı sağlanabilir. Dünyaca ünlü modacıların eğitimleri ve ünlü moda evlerinin çalışma sistemleri incelenerek programa katkı sağlanabilir. Moda Tasarımı ve giyim üretim sektörü ile iş birliği yapılarak eğitim ihtiyacı belirlenebilir (10). Belirlenen ihtiyaca katkını sağlanması ve bu

katkıların da artması için mesleki eğitimciler tarafından piyasadaki günün teknolojilerinin daha yakından takip edilmesi, sektör tarafından ise öğrencilerin giyim üretim ve moda tasarımı mesleğine yönelmeleri için teşviklerin ortaya konulması ve mezuniyet sonrası piyasada iş bulma kaygısının en az seviyeye indirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu durum okul-işyeri iletişiminin daha çok güçlendirilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bu nitelikli elemanların yetişmesi için mutlak suretle mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması ve kalitesinin arttırılarak daha cazip hale getirilmesi gerekir.

Kaynakça

1. Burke,S.(2006). Fashion Artist Drawing Techniques to Portfolio Presentation, Burke Publishing,China,
2. Burns, L. D. , Bryant, N. O . (1997) The Business of Fashion , Fairchild Publications, Inc., New York, Amerika.
3. Gürsoy,A.T.(2010). Giyim Kültürü ve Moda,Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası,İstanbul,
4. http://www.genelbilge.com/turkiye-de-tekstil-ve-konfeksiyonun-konumu.html/
5. http://myo.maltepe.edu.tr/fakulte/neden-moda-tasarimi-bolumu
6. Dal,V.,Gürpınar, M.:'Hazır Giyim sanayinde hızlı moda Kavramı ve bir model önerisi', İstanbul Sanayi Odası, İstanbul, Türkiye,(2010) 14-15
7. [1] Çivitçi, Ş.: ' Moda Pazarlama', Ankara, Türkiye, (2004) 243-247.
8. MEGEP. (2006). Giyim Üretim Teknolojisi. Artistik Çizim. Ankara https://tr.wikipedia.org/wiki/Moda_tasar%C4%B1m%C4%B1
9. Küresel Rekabet Baskısı Altında Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Dönüşüm Stratejileri ve Yeni Yol Haritası MÜSİAD Araştırma Raporları: 57 İstanbul, 2008
10. İDİL, 2013, Cilt 2, Sayı 6 s: 73 BAŞARAN Burcu, Moda Ve Tekstil Tasarımı Öğretim Programında Görsel Sanatlar Eğitimi
11. http://www.nedir.com/nitelikli-eleman
12. TC. Millî eğitim bakanlığı mesleki teknik tanıtım alanları modülü Ankara 2014
13. Hayat Boyu Öğrenme stratejisi Belgesi Türkiye 2009 s:28

14. http://www.textotex.com/haber/ozelhaber/tekstilde-nitelikli-isgucu-icin-egitim-sart.html (05 Ekim 2015 01:04 Pazartesi)
15. Strateji Belgesi Ve Eylem Planı 2015-2018 Pdf S:7 Tablo -11
16. http://urgupmeslek.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/50/08/189028/icerikler/giyim-uretim-teknolojisi-alani_41946.html9)
17. http://ebs.pau.edu.tr/BilgiGoster/Ders.aspx?lng=1&dzy=1&br=329&bl=7848&pr=413&dm=619&ps=3&dk=58119&ds=0
18. http://www.aytuglumoda.com/v2/egitimlerimiz/moda-tasarimciligi
19. Gökaydın, N., (1990). Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı. Ankara: T.H.K.Basımevi.
20. Koca, E.,Koç,F., ''Giysi Tasarımında Yaratıcılık''e-Journal of New World Sciences Academy
2009, Volume: 4, Number: 1, Article Number: 2C0004 s:36
21. Kahraman, N.,(2015-2016).Konfeksiyon Teknolojisi Ders Notları.s:8,9
22. http://cocukuniversitesi.aydin.edu.tr/belgeler/temel_sanat.pdf
23. http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/giyim/moduller/giysi_teknik_cizimleri2.pdf
24. http://www.teknoakademi.com/photoshop-tekstil-ve-moda-tasarimi-kursu
25. Bulgun, E.Y., Başer, G., ''Bilgisayarda Bir Giysi Tasarım Programı Oluşturulması'' Deü Mühendislik Fakültesi Fen Ve Mühendislik Dergisi Cilt: 2 Sayı: 2 s: 113-122 Mayıs 2000
26. http://www.istanbulmodaakademisi.com/egitim/moda-illustrasyonu
27. http://kalipdersleri.blogspot.com.tr/2013/08/drapaj-calsmalarmz.html
28. MEGEP. (2006). Giyim Üretim Teknolojisi. Bilgisayarda Kalıp hazırlama. Ankara
29. https://www.google.com.tr/search?q=bilgisayar+destekli+kalıp+hazırlama+teknikleri

İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLARA İLİŞKİN BİR ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

Öğr. Gör. Mükremin UZER

Sakarya Üniversitesi, Akyazı Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü

muzer@sakarya.edu.tr

Özet

Bu çalışmada, insan kaynakları bilgi sisteminin oluşturulmasında hangi sorunlarla karşılaşıldığı ve karşılaşılan bu sorunları aşmak için neler yapılması gerektiği araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle insan kaynakları bilgi sitemi konusu, kavramsal olarak ele alınmıştır. Daha sonra, örnek olay kapsamında yeni bir insan kaynakları bilgi sistemi oluşturan bir devlet üniversitesi incelenmiştir. Veriler, insan kaynakları bilgi sistemi ile doğrudan ilgili kişi sayısının az olması nedeniyle, yarı-biçimsel mülakat ve katılımlı gözlem yoluyla toplanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede yapılan çalışmanın sonucunda, insan kaynakları bilgi sisteminin kurulum sürecinde; Kurumda İKBS kurulum ekibinin seçiminde yanlışlıklar yapıldığı, sistem kullanıcısı pozisyonuna sadece yönetici düzeyindeki personelden seçim yapıldığı, teknik personel ile sistem kullanıcıları arasında sağlıklı bir iletişimin olmadığı ve sisteme veri girişinde hatalar yapıldığı gibi sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri, İKBS Oluşturma Süreci, İKBS Oluşturmada Karşılaşılan Sorunlar.

THE PROBLEMS FACED IN FORMING AN HUMAN RESOURCES INFORMATION SYSTEM AND A CASE STUDY ANALYSİS

Abstract

In this study, it was researched what kind of problems were faced in forming the human resources information system and what needs to be done to overcome these problems. Firstly, human resources information system is discussed with outlines conceptually. Then, a state university, which creates a new human resources information system within the

context of the case study, is examined. The data were tried to be collected through half-formal interview and participant observation because of the limited number of people directly involved in the human resources information system. As a result of the work done in this framework, in the process of setting up the human resources information system; Problems were identified and solution proposals were presented as there were mistakes in the selection of the HRIS forming team in the institution, selection was made only by the personel at the level of the administrator, no healthy communication was established between the technical personel and system users, and mistakes were made in the system data entry.

Keywords: Human Resources Information Systems, HRIS forming process, Problems faced in forming HRIS.

Giriş

Bilgi çağı olarak adlandırılan günümüzde işletmeler, küresel ekonomi ve sürekli değişen rekabet koşullarında doğru bilgiye en kolay şekilde ulaşarak daha hızlı karar vermenin ve yeniliklere uyum sağlamanın yollarını aramaktadırlar. Özellikle son yıllarda bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, işletmelerde bulunan bilgilerin yönetilmesini ve raporlanmasını sağlayan "Bilgi Sistemleri"ni gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaçtan yola çıkarak işletmelerde "İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri" geliştirilmiş ve önceden elle yapılan ve tekrar gerektiren pek çok işlem, bilgi sistemlerine aktarılıp paket yazılımlar aracılığı ile yapılarak zaman ve maliyet tasarrufu sağlanmıştır.

Uluslararası literatürde Human Resources Information Systems, kısaca HRIS olarak adlandırılan sistemler, Türkçe kaynaklarda İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri, kısaltılmış şekliyle İKBS olarak adlandırılmaktadır. Gerek literatürde gerekse de bu sistemi kullanan işletmelerde "İKBS" kısaltması ile anıldığı için bu çalışma süresince de İKBS şeklinde kullanılmıştır.

İKBS, bir işletmenin insan kaynakları fonksiyonunun etkin bir biçimde işlemesine yardım etmek için, işletmenin insan kaynaklarıyla ilgili bireysel ve tüm insan kaynakları faaliyetleriyle ilgili örgütsel verilerin toplanması, saklanması, güncelleştirilmesi, stratejik ve yönetsel kararlar verilmesine yardımcı olacak biçimde bilgi haline dönüştürülmesini sağlayan

bilgisayar destekli bir sistemdir. Önceleri bu sistem sadece yasal zorunlulukların gerektirdiği özlük işlerinin kayıt ve raporlanması gibi sınırlı uygulamalara yönelikken, günümüzde insan kaynakları planlaması fonksiyonundan başlayarak diğer tüm insan kaynakları fonksiyonlarına yönelik hale gelmiş ve yöneticilere üst düzey kararların alınmasında insan kaynağına yönelik her türlü bilgiyi sunan bir sistem halini almıştır.

İşletme ile ilgili kararlarda olduğu gibi insan kaynakları ile ilgili kararlarda da en büyük etkiye sahip olan faktör bilgidir. Kararların alınmasına zemin oluşturan bilgilerin doğru, güvenilir, güncel ve istenilen zamanda ulaşılabilir olması gibi özellikleri kararların doğruluğunda önemli rol oynar. Doğru kararlara temel oluşturacak bilgi, ancak düzgün oluşturulan ve kullanılan bir insan kaynakları bilgi sistemi ile mümkün olmaktadır.

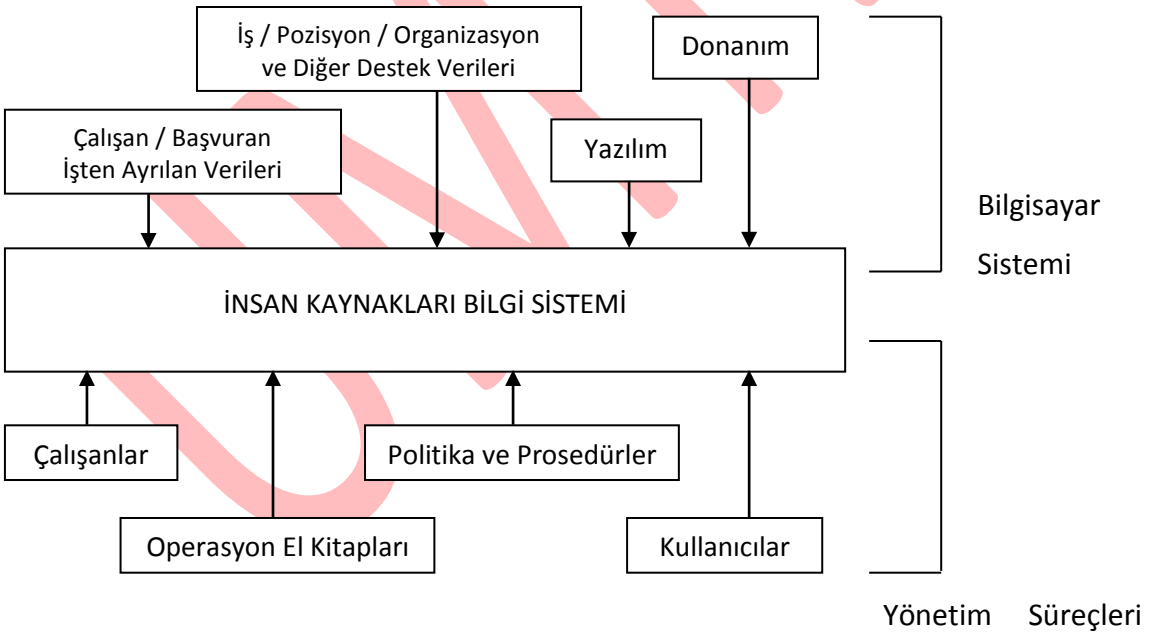
Bu çalışmada, işletmeler için bu denli önemli olan insan kaynakları bilgi sistemlerinin oluşturulmasında karşılaşılan sorunlar incelenmiş olup, sonuç kısmında bu sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur. Bunu yaparken, çalışmanın amacına uygun nitelikte seçilen örnek bir organizasyonda İKBS kurulumunda görev alan ve kullanıcı pozisyonunda bulunan sekiz çalışan kasti (karasal) örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve bu çalışanlarla yarı-biçimsel mülakat yapılarak bilgiler toplanmıştır. Elde edilen bilgiler, içerik analizine tabi tutulmuş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

1. İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi: Kavramsal Çerçeve

İnsan kaynakları bilgi sistemi; dünyada bilgisayar teknolojilerinin gelişmesiyle ve özellikle belli ülkelerde çalışana önem verilmeye başlamasıyla gelişmeye başlamıştır. Bu ülkelerin başında ABD gelmektedir. Ülkede alınan federal kanunlar doğrultusunda personel yönetim programları ilk olarak 1960-1970 yıllarında Ford ve IBM gibi firmalarda görülmeye başlanmıştır. Bunu takip eden zamanlarda ise diğer büyük şirket ve organizasyonlar özel ihtiyaçları doğrultusunda insan kaynakları bilgi sisteminin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bununla birlikte personel yönetimi kavramının gelişmesiyle, el ile takibin zorlaşması ve personel mantığının bilgi kadar önemli olmasıyla, insan kaynakları mantığının ortaya çıkışı, beraberinde yeni arayışlar getirmiştir. Gene benzer zamanlara denk gelen 1960-1970'lerde kullanılan teknolojilerin IBM önderliğinde hızla gelişmeye, yaygınlaşmaya ve ucuzlamaya başlaması organizasyonları daha rahat bilgisayarlarla tanıştırdı. Bu da yönetim bilişim

fonksiyonlarının gelişmesine, doğal sonuç olarak da insan kaynakları bilgi sisteminin gelişmesine yardımcı oldu (Bayraktaroğlu, 2006). İnsan kaynakları bilgi sistemi, insan kaynağının planlanması, işe alınma ve yerleştirme, sürekli eğitim, ücret yönetimi, güvenlik ve sağlık, endüstri ilişkileri, kariyer planlama ve geliştirme, sosyal hizmetler, yönetim ve örgüt geliştirme, performans yönetimi ve sendikal ilişkiler gibi insan kaynakları konularında gerekli bilgilerin toplanması, işlenmesi ve bu bilgilere ihtiyaç duyanlara aktarılmasını sağlayan bir sistemdir (Sevim, 2006).İşletmelerin en değerli varlığı olan insan kaynakları yönetme, çok sayıda verileri ve bilgiyi gerektirmektedir. Bilgi çağında, bilgi üreticisi ve uygulayıcısı olarak insan kaynaklarının etkinliğini arttırmak amacıyla kullanılan bilgi sistemleri, örgütlerde insan kaynaklarına yönelik bilgileri sağlamak, analiz etmek, kullanmak, irdelemek ve dağıtmak amacıyla kullanılan sistemlerdir. İşte İKBS, insan kaynaklarına yönelik kararların geliştirilmesinde yöneticilere ihtiyaç duydukları bilgileri sağlamaktadır. İKBS, bir örgüt tarafından ihtiyaç duyulan insan kaynakları faaliyetleri ve örgütsel birim özellikleri hakkındaki verileri düzenli bir biçimde toplama, stoklama, saklama, düzenleme ve analiz ederek geçerli duruma getirmek için kullanılan bir sistemdir. İKBS sayesinde insan kaynakları profesyonelleri, birçok rutin kağıt kalemle yerine getirilen görevlerden kurtularak stratejik karar almaya tam olarak katılabilmektedirler. İKBS, işgücü talebini ve içsel ve dışsal işgücü arzını öngörme, örgütsel yedekleme, kariyer planlaması ve geliştirmesi gibi planlama faaliyetleri için zorunlu bilgiler sağlar. İKBS özellikle, el ile (manuel) veri toplamanın hemen hemen imkansız olduğu daha çok merkeziyetçi olmayan örgütlerde stratejik düzeyde önemlidir. Örgütün stratejik insan kaynakları amaçlarıyla ilişkilendirilmemişse İKBS'nin örgüte hemen hemen hiçbir getirisi olmayacağı önemle vurgulanmalıdır (Bingöl, 2006). İnsan kaynaklarını yönetme çok sayıda veri ve bilgiyi gerektirmektedir. Bu veri ve bilgileri toplamak, depolamak, saklamak, değerlendirmek ve paylaşmak için günümüzde bilişim teknolojilerinden yararlanılmaktadır. İnsan kaynaklarıyla ilgili bilgilerin dosya dolaplarında bulunduğu ve değişikliklerin daktilo ile yapıldığı durumlarda bilgilerin el ile (manuel) işlendiği ve değerlendirildiği bir İKBS'den, bilgisayar maliyetlerinin gittikçe düşme eğilimi göstermesinden dolayı bilgisayara dayalı İKBS'ye geçiş gittikçe yaygınlaşmaktadır. İnsan kaynakları ile ilgili birçok uygulama bilgi teknolojisi tarafından etkilendiğinden, insan kaynakları bilgi sistemi ve insan kaynakları bilgi sisteminin yönetimi, insan kaynakları içinde destekleyici ve belirgin bir role sahiptir. Bilgi teknolojilerinin insan kaynakları fonksiyonlarıyla

birbirine örülmüş duruma gelmesi, İKBS'yi nelerin oluşturduğunun tanımlanması ile ilgili bazı karışıklıkları ortaya çıkarmıştır. İKBS özet olarak, bir işletmenin insan kaynaklarına yönelik verilerin toplanmasında, depolanmasında ve analiz edilmesinde kullanılan entegre sistemler olarak tanımlanır. İKBS; teknik bölümünü oluşturan bilgisayar donanımı ve yazılımı ile kullanıcıları, kullanım talimatlarını, prosedürleri ve insan kaynaklarının yönetimi için ihtiyaç duyulan verileri içerir. Bu yüzden işlevsel bir İKBS, hem firmanın insan sermayesini yönetmede benimsediği politika ve uygulamalarla hem de bilgisayar donanım ve yazılımlarının işletilebilmesi için gerekli işlemlerle uyumlu olmalıdır (Hendrickson, 2003). İyi işleyen bir insan kaynakları bilgi sistemi, yönetim süreçlerinin ve bilgisayar sistemlerinin bir bileşimidir. Şekil 1'de bu iki temel bölümün unsurları (insan kaynakları bilgi sisteminin bileşenleri) gösterilmektedir. Bilgisayar sistemi; çalışanlara ilişkin verileri, işe, pozisyona, örgüt yapısına ilişkin verileri, yazılımı ve donanımı kapsar. Yönetim süreci ise; çalışanları, elle yapılan işlemleri, kuralları, prosedürleri ve kullanıcıları içerir. Bu unsurlardan herhangi birinin yokluğu insan kaynakları bilgi sistemini eksik ve ihtiyacı karşılayamaz hale getirecektir.

Şekil 1: İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Bileşenleri (Özden, 2003).

İnsan kaynakları bilgi sisteminde yer alması gereken unsurlar, Şekil 1'de görüldüğü gibi oldukça geniştir. Hem insan kaynakları bölümünün genişleyen sorumlulukları hem de teknolojinin geldiği nokta düşünüldüğünde bilgi sisteminin elle yürütülmesi oldukça verimsiz ve yetersiz sonuçlar ortaya koyacaktır. Bunun sonucu olarak bilgisayar donanım ve yazılımları insan kaynakları bilgi sistemindeki yerini almıştır.

1.2. İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Yararları

İşletmelerdeki tüm süreçler ve hareketleri takip etmek özellikle işletmelerin ölçeklerinin artmasıyla birlikte zorlaşmaktadır. İnsan kaynakları bilgi sistemleri rutin dosyalama faaliyetleri dışında; personel faaliyetlerinin başarıya olan etkisini, tehlikeli durumlarda yapılacakların belirlenmesini veya insan kaynakları alanında daha iyi karar vermeye katkıda bulunmak için gerekenleri değerlendirecek karşılaştırmalı verileri de içermektedir. Çağdaş yöneticiler, somut bulguları bilimsel verilere dayandırmadıkça ve sonuçları nesnel olarak değerlendirmedikçe önemli kararlar verme riskini üstlenemezler. İşletmeler bu sebeplerden insan kaynakları bilgi sistemi kullanma eğilimi göstermektedirler (Bayraktaroğlu, 2006).

İnsan kaynakları bilgi sistemi; işletmeye dolayısıyla insan kaynakları bölümüne sayısız faydalar sağlar. Her insan kaynakları bölümü, faaliyetlerinin tümünde ya da bir kısmında bilgisayarlardan yararlanır. İnsan kaynakları ile ilgili faaliyetlerin elektronik ortamda yapılması birçok avantajı beraberinde getirecektir. Bunlar;

- Veri doğruluğunda artış,
- İşlem hızında artış,
- Daha kullanışlı ve kaliteli sonuçlar,
- Verimlilikte artış.

1.3. İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Sınırlılıkları

İnsan kaynakları bilgi sistemi, personel kayıtlarında doğruluğu ve tam zamanlılığı sağlasa bile tek başına insan kaynakları bölümünün başarısını arttıramaz. Pek çok yönetim bilişim sisteminin temelinde insan bulunmaktadır. İnsandan bağımsız bir şekilde çalışmak bu

tür sistemlerde mümkün değildir. Uygulamalar genelde insan kaynakları faaliyetlerini daha iyi duruma getirebilir, fakat mükemmel bir sistem bile verimli bir insan kaynakları bölümünün ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayamayabilir. Bazı insan kaynakları süreçleri ile ilgili kayıtlar hala elle tutulmaktadır veya insansız çalışması mümkün olmayacaktır. Bu süreçler öncelikle; fikir alışverişi, mülakatlar, denetim ve gözetimleri içeren kişilerarası faaliyetlerdir. Bilgi sistemi, yönetim ve iletişim becerilerinin yerini asla tutamaz. Mülakatı bilgisayar yardımı ile yaptığınızda ki bu mümkündür genel hal ve davranışı bilgisayarın algılayabiliyor olması son derece zordur. Pek çok kullanıcı, tüm personel kayıtlarının bilgisayarda tutulmasının her soruna çözüm getireceğini düşünmektedir. İnsan kaynakları veri doğruluğunu kontrol etmek zorundadır. Örnek olarak, 31 Kasım veya 30 Şubat olarak girilen bir veriyi bilgisayar otomatik olarak geçersiz bir tarih olarak geri çevirebilir, ancak hatalı bir şekilde 78 yerine 12 Kasım olarak girilmiş veri için aynı işlemi yapamaz. Bu düzeltmeyi ancak insan kaynakları personeli yapabilir. İnsan kaynakları personeli, sisteme girilecek verilerin; performans değerlerinin, ücretlerin ve diğer değerlendirilebilir materyallerin mesleki, ve ahlaki standartlara uymasını sağlamalıdır. Bazı hataların temel nedenleri arasında, kullanıcı beklentilerinin göz ardı edilmesi, zayıf sistemin tercih edilmesi ve yetersiz eğitim sayılabilir. Belirtilen tüm durumlar iyi bir planlamayla önlenebilir (Bayraktaroğlu, 2006).

Ne yönetim, ne de kullanıcılar insan kaynakları bilgi sisteminin organizasyonla ilgili problemleri çözmesini beklememelidirler. Her bölüm, sistem seçiminde uzlaşmaya varmalıdır ve insan kaynakları bilgi sistem yöneticisinin önceliği bulunmalıdır. İnsan kaynakları paket program satıcıları, gerçekçi olmayan beklentiler vaat edebilirler. Bazı yazılım satıcıları ise yazılım paketlerini gerçek fiyatlarından daha düşük bir fiyata satabilirler. Planlamacılar, bu konuları göz önünde tutarak, potansiyel yazılımların temel fonksiyonlarını sadece işletmenin gereksinimleri doğrultusunda değerlendirmelidirler (Tokaylı ve diğ., 2001).

2. İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Oluşturulması

İnsan kaynakları bilgi sistemi, işletmelerin büyüklüğüne ve insan kaynakları faaliyetlerinin kapsamına göre her işletmenin özel ihtiyaçlarını karşılayacak ve maliyet etkinliğini sağlayacak biçimde oluşturulur. Bir insan kaynakları bilgi sistemine sahip olma fikri,

insan kaynakları bilgi sisteminin oluşturulmasında ilk adımdır. Fikrin oluşması insan kaynakları bilgi sistemine ihtiyaç olduğunu gösterir.

Günümüz bilgisayar çağında işletmeler insan kaynakları yönetimini, planlamasını, bilgisayar programları kullanarak daha hızlı, kolay ve verimli bir şekilde yapabilmektedirler. Büyük veya küçük tüm işletmelerin, pazarda rekabet şartlarına ayak uydurabilmeleri için insan kaynakları bilgi sistemine ihtiyacı vardır.

Etkili bir insan kaynakları bilgi sistemine sahip olmak için insan kaynakları bölümü kendi faaliyetleri için en uygun bilgisayarlı faaliyet biçimini, yapısını ve prosedürlerini araştırmalıdır. En uygun kararı verebilmek için bir organizasyon yararlı fakat oldukça zaman alıcı bazı aşamaları takip etmelidir. Sonuçta, insan kaynakları bilgi sistemi, insan kaynaklarının tüm fonksiyonlarının verimliliğine katkıda bulunabilirler.

İnsan kaynakları bilgi sistemi oluşturma süreci; İKBS konusunda strateji geliştirilmesinden başlayarak, planlama, programın tasarımı veya satın alınması ve uygulamaya geçirilmesi olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilir.

2.1. İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi Stratejisinin Geliştirilmesi

İnsan kaynakları bilgi sistemi, insan kaynakları faaliyetlerinin kalitesini arttırmaya yardım ederek, gelişen iş ihtiyaçları ile karşılaşan insan kaynakları fonksiyonlarını mükemmelleştirme fırsatı sağlayarak uygulandığında kullanıcılara destek sağlamaktadır. Tam anlamıyla uygulanmadığında ise artan maliyetlere, kalitede düşüşlere, iş risklerinin artmasına, hatta daha da kötüsü işletmenin yaşamını tehlikeye sokarak organizasyonun dağılmasına bile sebep olabilir. Bu yüzden, insan kaynakları bilgi sisteminin geliştirilmesi ya da iyileştirilmesi projelerine başlamadan önce organizasyon stratejik planlama yaklaşımıyla konuyu ele almalı, şu an ve gelecek için en iyi olacak insan kaynakları bilgi sistemini belirlemelidir. Strateji belirleme, genel hatlarıyla insan kaynakları bilgi sisteminden nelerin beklendiğinin ortaya koyulmasıdır. İşletmeler insan kaynakları bilgi sistemi stratejisi için bir yaklaşım geliştirmelidirler (Tonus, 2001).

2.2. İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Planlanması

Planlama veya sistem analizi, bir uygulama için en önemli kısımdır ve uzun sürer, insan kaynakları bilgi sistemi içinde bu önemli bir aşamadır. Planlama aşamasına gerekli önemin verilmemesi veya bu aşamanın atlanması, gelecekte sistemin ihtiyaçları karşılar hale getirilmesi için benzer miktarlarda veya daha fazla zaman ve para harcanmasını gerektirir. Bu sebeple, oluşturulacak insan kaynakları bilgi sisteminin işletme amaçlarına sağlaması beklenen katkıların, ilk aşamada net bir şekilde ortaya konması gerekir.

Gerçekte planlama, ihtiyaçların tanımlanması ve fizibilite analizinin yapılmasını içeren iki temel aşamadan oluşan bir süreçtir. Her adım pek çok ayı içeren uzun bir süre ve büyük maliyetlerle gerçekleşir. Nispeten yüksek finansal maliyetlere karşın pek çok işletme planlamadaki yetersizliklerin sorunlarını yaşamaktadır. İnsan kaynakları bilgi sisteminin etkinliğindeki zayıflık planlamanın zayıflığından kaynaklanmaktadır (Altuntaş, 2005).

Genellikle yönetim, insan kaynakları bilgi sisteminin kurulmasının organizasyon problemlerini çözeceğine inanmaktadır. Oysa bazen mevcut durumu ortaya koymak bazen de yönetimin ihtiyaç duyduğu bilgilerdeki eksiklikleri ortaya çıkartmak oldukça zordur. İnsan kaynakları bilgi sisteminin planlanmasında işletmenin amaçlarının ve sistemi destekleyecek verilerin anlaşılması büyük önem taşır. Kurulacak insan kaynakları bilgi sisteminin etkili olması; mevcut sistem, örgüt ve çevrenin yanında insan kaynakları için uygun olan bilgisayar sisteminin kurulmasına da bağlıdır.

Buna rağmen planlama aşamasının iyi yapılması insan kaynakları bilgi sisteminin oluşturulmasında tek başına etkili değildir. Başarı için insan kaynakları yönetimi, insan kaynakları bilgi sistemi proje ekibinin planlama aşamasının her adımdaki performansından emin olmalıdır (Bayraktaroğlu, 2006).

2.3. İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Tasarımı

Sistem ihtiyaçlarının belirlenmesi ve fizibilite analizlerinin yapılmasından sonra, bu çalışmalarda ortaya konan sistem yapısının sağlanması, sistemin tasarım aşamasında gerçekleştirilir. Tasarım aşaması, ürünün geliştirilmesi ve sistemin kendi kendini düzenlemesini içerir. Tasarımcılar, istenen yazılımın hazırlanıp hazırlanmayacağına ya da

satın alınıp alınmayacağına yaptıkları incelemeler sonucunda karar verirler. Tasarımcılar, projelerinin ticari paketlerle ne kadar başarılı olabileceğini ve uyum sağlayabileceğini değerlendirirler.

İşletmeler genellikle aday başvuruları, ödemeler ve yardımlar gibi konularda paket yazılımlar kullanırlar. Diğer uygulamalar, örneğin kariyer planlama gibi bir konuda tasarım ekibi kullanıcıların ve organizasyonun ihtiyaçlarına göre yazılım üzerinde düzenleme yapabilir. Hatta ticari olarak en çok tercih edilen yazılımlar program düzeyinde, veri alanlarının tanımlanması, ekranlarının oluşturulması, raporların oluşturulması gibi konularda eklentiler yapabilenlerdir. Bu adım, veri tabanının tanımlanması, kod listelerinin geliştirilmesi, akış şemalarının hazırlanması, rapor ihtiyaçlarının geliştirilmesi ve ek uygulamalar için ihtiyaçların tanımlanmasını içerir. Bu süreçte proje ekibi özellikle donanım ve ona uygun yazılımı mevcut teknik çevre ve gelecekteki amaçlar doğrultusunda oluşturmalıdır. Ayrıca etkin bir tasarım aşaması için proje ekibinin sadece teknik elemanlardan değil işletmedeki tüm bölümlerden elemanların katılımının sağlanması gerekir. Planlama aşamasında olduğu gibi tasarım aşamasında da son kullanıcıların görüşleri önem taşır. Kullanıcıların tasarım aşaması üzerinde yeterli kontrolü olması, sistemin teknik eğilimlerden çok iş önceliklerini ve bilgi ihtiyaçlarını yansıtması açısından gereklidir. Kullanıcıların sistem tasarımında yer almaları; yeni sisteme alışamama, güç devri hissi gibi problemler yüzünden düşük olabilecek sistemi anlama ve kabullenme düzeyini de arttırır. Bu doğrultuda tasarım süreci üç ana parçadan oluşmaktadır. Bunlar (Altuntaş, 2005);

- Veri yapısı, içeriği ve kontrol tasarımı yardımıyla veri ihtiyaçlarının tanımlanması,
- Veri ihtiyaçlarını karşılayacak yazılımın seçilmesi, oluşturulması ya da adapte edilmesi,
- Yazılımı fonksiyonel olarak çalıştıracak donanımın seçilmesidir.

2.4. İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Uygulanması

İnsan kaynakları bilgi sistemi geliştirme çalışmalarının son aşaması sistemin uygulamaya geçirilmesidir. Uygulama aşamasında amaç, tasarlanan sistemin gerçekleştirilmesidir. Sistemin uygulanması donanım ve yazılımın elde edilmesi ile başlar. Donanım ve yazılım kaynaklarının incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucu gerekli olan işletme tarafından temin edilmesi gerekir.

İşletmede yeni sistemin faaliyete geçirilmesi, genellikle karmaşık ve zaman alan bir iştir. Faaliyete geçiş aşamasının düzgün bir şekilde gerçekleşmesi; uygun yönetim becerilerini, teknik ve işlevsel bilgiyi ve de ilgili çalışanlarla sürekli iletişimi gerektirir.

Faaliyete geçirme aşaması insan kaynakları bilgi sisteminin plandan fonksiyonel bir sisteme dönüştürülmesini içerir. Bu süreç iki aydan iki yıla kadar sürmekte olup, yazılımın yüklenmesi genellikle en basit adımdır. Sistemin faaliyete geçirilmesinin en önemli adımı ise personelin eğitimidir. Sistem operatörleri, kullanıcılar, analistler ve yöneticiler gibi pek çok grup eğitime ihtiyaç duyar.

Faaliyete geçirme süresi boyunca insan kaynakları bilgi sistemi personeli işletme yöneticilerine, bilgisayar uzmanlarına, insan kaynakları personeline geçici sakıncaların kabulü, bazı yeni tekniklerin öğrenilmesi ve sorumluluğun paylaşılması konularında sorular sorarak ortak bir çalışma düzeni sağlayabilirler. Fakat değişim stresli olabilir. Sisteme geçişte iyi bir planın ve proje yönetiminin olmayışı çalışanlarda stres yaratabilir. Bu stres, faaliyetler iyi gidiyor olsa bile kullanıcıların insan kaynakları bilgi sistemine bakışını olumsuz yönde etkileyebilir. İyi bir yönetim faaliyete geçiş aşamalarının dikkatli bir biçimde ele alındığında gerçekleşecektir. Faaliyete geçiş aşamaları şunlardır (Tonus, 2001);

- Faaliyete geçişin planlanması,
- Politika ve prosedürlerin geliştirilmesi,
- Proje ekibinin eğitimi,
- Sistemin yüklenmesi,
- Sistemin modifikasyonu,
- Ara yüzlerin belirlenmesi,
- Kullanıcı eğitimi,
- Sistemin test edilmesi,
- Sistemin kullanımına geçilmesidir.

İKBS, sistem kurulumu tamamlandıktan sonra da devam etmektedir. Sistem kurulumu tamamlandıktan sonra işletme tarafından, sistem yakın gözetim ve denetim altında tutularak, sistemin sürekli olarak geliştirilmesi ve güncellenmesi gerekir. İKBS sistemi, belirli bir zamanda başlayıp hayata geçtikten sonra tamamlanmış bir proje olarak değerlendirilmemeli, çalışmalar uzun süreli amaçlar hedef alınarak devam ettirilmelidir.

3. İnsan Kaynakları Bilgi Sisteminin Oluşturulmasında Karşılaşılan Sorunlar

İnsan kaynakları bilgi sistemi oluşturma sürecinde karşılaşılabilecek sorunlar; planlama sorunları, analiz sorunları, tasarım sorunları, programlama sorunları, test sorunları, teknik sorunlar ve yönetimsel sorunlar olarak ifade edilmektedir. Bunların dışında diğer sorunlar ise; sistemin teknik yönünü tasarlayanlar ile sistem kullanıcıları arasında iletişim ve işbirliği eksikliği ile proje için uygun olmayan personel seçimi gösterilebilir.

Başarılı bir İKBS projesinde üst yönetimin katılımı çok önemlidir. Üst yönetimin İKBS projesine planlama aşamasından başlayarak, kurulum ve uygulama aşamasına kadar tüm süreçlerde tam destek vermesi projenin başarıya ulaşmasında oldukça önemlidir.

4. Araştırma

Araştırmada, Sakarya Üniversitesi Personel Dairesi Başkanlığı'nın yeni Akademik Personel Bilgi Sistemine geçişi ve uygulama aşamasında karşılaştığı sorunlar araştırılmış ve sonuçlar ortaya konulmuştur.

4.1. Araştırmanın Amacı

Günümüzde işletmelere en büyük rekabet avantajı sağlayan insan kaynağına verilen değerin artması ve buna bağlı olarak gelişen insan kaynağı fonksiyonunun etkin bir biçimde yerine getirilmesinde "insan kaynakları bilgi sistemleri" vazgeçilmez bir araç olmuştur. İşletmeler için böylesine önemli bir sistemin düzgün oluşturulması ve uygulanabilmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda, Sakarya Üniversitesi Personel Dairesi Başkanlığında kullanılmakta olan Akademik Personel Bilgi Sisteminin (APBS) oluşturulmasında karşılaşılan sorunların neler olduğu ve bu sorunların nasıl aşılabileceği bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Araştırma, nitel bir araştırma stratejisi olan örnek olay yöntemi ile yapılmış olup, katılımcılar kasti (karasal) örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Bu bağlamda Sakarya Üniversitesi Personel Dairesi Başkanlığındaki APBS'de kullanıcı pozisyonunda bulunan çalışanlar arasından sekiz kişiyle yarı-biçimsel mülakat yapılmıştır. Görüşmede kullanılmak üzere, söz konusu birimde yeni APBS'nin oluşturulması sırasında karşılaşılan sorunlara yönelik sorular hazırlanmıştır. Araştırma sorularının hazırlanmasında insan kaynakları bilgi sistemi ile ilgili teori, benzer konularda yapılan araştırmalar ve bu araştırmalarda kullanılan sorular dikkate alınmıştır. Görüşmeler, araştırma konusuyla ilgili kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, kendilerine uygun olan zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerden sonra mülakatlar içerik analizine tabi tutulmuştur. Ayrıca "katılımlı gözlem" yapılarak APBS'nin oluşturulma aşaması ile ilgili detaylı bilgiler toplanmıştır. Böylece çalışanların APBS'nin oluşturulma aşamasında karşılaştıkları sorunların neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

4.3. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma yapılan kurumun bir kamu kurumu olması, bazı yasal sınırların bulunması ve Akademik Personel Bilgi Sisteminin kurulum sürecinde fiili olarak yer alan personelden bazılarının zaman içerisinde görev yerlerinin değişmesi çalışmanın sonuçlarının genellenebilir olmasını zorlaştırmaktadır.

4.4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu kısmında öncelikle, araştırma kapsamında mülakat yapılan çalışanların demografik özelliklerini özetleyen tablo yer almakta ve daha sonra mülakat dökümleri ile ilgili yapılan içerik analizleri sonucunda elde edilen bulgular tablolaştırılarak özetlenmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Frekans Dağılımı

		FREKANS	YÜZDE
Cinsiyet			
	Kadın	5	62,5
	Erkek	3	37,5
Yaş			
	25-30	4	50
	31-35	2	25
	36-40	1	12,5
	41-45	-	-
	46 ve üzeri	1	12,5
Eğitim Düzeyi			
	Ön Lisans	2	25
	Lisans	5	62,5
	Yüksek Lisans	1	12,5
Unvan			
	Müdür	1	12,5
	Şef	1	12,5
	Memur	6	75
Hizmet Süresi			
	1-5 yıl	3	37,5
	6-10 yıl	2	25

UMTEB

11-15 yıl	2	25
16 yıl ve üzeri	1	12,5
Departmanda Çalışma Süresi		
1-5 yıl	4	50
6-10 yıl	2	25
11-15 yıl	1	12,5
16 yıl ve üzeri	1	12,5

Frekans dağılım tablosundan da görüldüğü üzere örneklemin % 62,5'ini yani yarıdan fazlasını bayanlar oluşturmaktadır. Katılımcıların % 50'sinin yani yarısının 25-30 yaş aralığında yer aldığı, dolayısıyla çalışan sayısının genç olduğu söylenebilir. Örneklemin % 62,5 gibi yarıdan fazla bir kısmı Lisans mezunudur. Daha sonra bunları % 25 ile Ön Lisans mezunları ve % 12,5 ile Yüksek Lisans mezunu izlemektedir. Bu oranlar ışığında araştırmaya katılan çalışanların eğitim düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Örneklemin % 75'lik bir kısmı yönetici olmayan (kendine bağlı bir ast bulunmayan) personel unvanı ile çalışmaktadır.

Tablo 2: Kurulumdan Önce Çalışanların APBS Hakkında Bilgi Durumları

İFADELER	FREKANS	YÜZDE
Yeni APBS hakkında bilgim yoktu	2	25
Yeni APBS hakkında azda olsa bilgim vardı	4	50
Yeni APBS hakkında bilgim vardı	2	25

Sistemin kurulumundan önce çalışanların yeni APBS hakkındaki bilgi durumları incelendiğinde; çalışanların % 25'i kurulum öncesinde yeni APBS hakkında bilgisinin

olmadığını, % 50'si azda olsa bir bilgisinin olduğunu, % 25'i ise yeni APBS hakkında kurulum öncesinde bu sistem üzerinde çalışıldığından bilgisinin olduğunu ifade etmiştir.

Yapılan mülakat görüşmelerinin dökümleri ve elde edilen gözlem notları çerçevesinde yapılan içerik analizi bulgularına göre, SAÜ Personel Dairesi Başkanlığında APBS oluşturulma süreciyle ilgili aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir.

Tablo 3: Çalışanların Karşılaştığı Sorunlarla İlgili Araştırma Bulguları

	İFADELER / KİŞİLER	1	2	3	4	5	6	7	8
KURULUM AŞAMASINDA;	1) Yeni sisteme karşı direnç gösterildi mi?	+	+	-	+	-	+	+	+
	2) Proje ekibinin tecrübesiz oluşu sistem kurulum sürecini etkiledi mi?	-	+	+	+	+	-	+	-
	3) Sistemin kurulumundan önce ve kurulum aşamasında eğitim verildi mi?	-	+	-	+	+	+	+	+
	4) Teknik personel ile kullanıcılar arasındaki iletişim nasıldı?	+	-	-	-	-	-	-	+
	5) Mevcut donanım yapısı yeni sistemi kaldırabilecek düzeyde miydi?	+	-	-	-	-	-	-	-
	6) Yazılım kullanılmaya başlanmadan önce test edildi mi?	+	+	+	+	+	+	+	+
	7) Üst yönetimin desteği var mıydı?	+	-	+	+	+	+	+	+
UYGULA	8) Yeni sisteme veri girişi yapacak personel	+	+	-	-	-	-	+	+

	sayısı yeterli miydi?								
	9) Eski iş yapma alışkanlıklarını bırakmakta zorlandınız mı?	+	+	-	-	-	+	+	+
	10) Personel değişimi, yeni sisteme geçiş sürecini etkiledi mi?	+	+	-	+	+	+	+	-
	11) Yeni sisteme veri girişinde hatalar yapıldı mı?	+	+	-	+	+	-	+	-
	12) Yeni oluşturulan sistemde raporların dizaynında sıkıntılar yaşandı mı?	+	+	+	+	+	+	+	+
	13) Yeni oluşturulan sistemin bazı problemlere çözüm getirememesi söz konusu mu?	+	+	+	+	+	-	+	-
	14) Yeni oluşturulan sistemin kullanımı kolay mı?	+	+	-	+	+	+	+	+

Tablo 3'de görüldüğü gibi, yapılan mülakatlar sonucunda çalışanların karşılaştıkları güçlükler 14 başlık altında toplanarak incelenmiştir.

Mülakata katılan çalışanların % 75'i yeni sistemin kurulmasına karşı bir direnç gösterildiğini belirtmişlerdir. Ancak bu direncin; sistemin kuruluş aşamasında söz konusu olduğunu, bununda eski iş yapma alışkanlıklarından ve yeni sistem hakkında yeterli bilgilendirme yapılmamasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Araştırmanın uygulandığı çalışanların % 62,5'i proje ekibinin (yazılımı yazanlar ve kullanıcılar) tecrübesiz oluşunun sistemin kurulum sürecini etkilediğini belirtmişlerdir. Buradaki tecrübesizlik, yazılımı yazan kişilerin daha önceden kurumdaki insan kaynakları faaliyetleriyle ilgili temel bilgilerinin olmaması ve bu konuyu APBS'ye tam ve zamanında aktaramamalarından kaynaklanırken, kullanıcıların tecrübesizliği ise teknik konularda bilgilerinin yeterince olmaması ve bunu yazılımı yazan kişilere aktaramamalarından kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda da sistemin kurulum süreci oldukça zaman almıştır.

Araştırma sonuçlarına göre çalışanların % 75'i sistemin kurulumundan önce ve kurulum aşamasında eğitim verildiğini ancak verilen eğitimlerin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Verilen eğitimin amacının tam olarak belirlenememesi, eğitimde tek taraflı bir iletişimin olması ve eğitimin yeni APBS'yi tanımaya çalışan kullanıcıların sordukları sorulara cevap verememesi nedeniyle eğitimin yararlı geçmediği ifade edilmiştir.

Mülakata katılan çalışanların % 75'i teknik personel ile iletişimin iyi olmadığını ve iletişim konusunda sıkıntılar yaşandığını belirtmişlerdir. Yaşanan sıkıntılardan en önemlisi; teknik personel ile kullanıcılar arasındaki iletişimin çoğunlukla e-posta vasıtasıyla sağlandığı, sistem ile ilgili eksikliklerin e-posta üzerinde tam olarak ifade edilemediği ve gönderilen e-postalara da çoğu zaman geri dönüşün olmadığını ifade etmişlerdir.

Kurumda görüşme yaptığım çalışanların % 87,5'i sistemin kurulum aşamasındaki mevcut donanım yapısının yeni APBS'yi kaldırabilecek düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Ancak sistemin kurulum süreci tamamlanmadan ilgili birimlerden gerekli talepler yapılarak, mevcut donanımın daha üst düzeydeki donanım yapısıyla değiştirildiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmanın uygulandığı çalışanların tamamı APBS'nin kullanılmaya başlanmadan önce test edildiğini ve test aşamasında ortaya çıkan eksikliklerin yazılımı yazan kişilere bildirildiğini belirtmişlerdir. Ancak iletişimde yaşanan sıkıntılar nedeniyle, bu aşamada tespit edilen eksikliklerin tam anlamıyla giderilemediğini ifade etmişlerdir.

Mülakata katılan çalışanların % 87,5'i üst yönetimin yeni APBS'nin oluşturulması konusunda desteğinin olduğunu ve yeni sistemin oluşturulmasına öncülük ettiğini belirtmişlerdir. Bunun en önemli nedeni olarak da eski personel programının artık ihtiyaçlara cevap verememesi, güncelleme yapılamaması ve internet üzerinden işlemlerin yapılamaması olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırma sonuçlarına göre çalışanların % 50'si yeni sisteme veri girişi yapacak personel sayısının yeterli olduğunu belirtirken, diğer yarısı ise sisteme veri girişi yapacak personel sayısının yetersiz olduğunu belirtmiştir. Personel sayısının yetersiz olduğunu belirten çalışanlar bu düşüncelerinin, kısa bir zaman dilimi içerisinde sisteme veri girişlerinin

yapılması gerekliliğinden kaynaklandığını ve bu konuyu da fazla mesai yaparak üstesinden gelinmeye çalışılmasıyla açıklamışlardır.

Çalışanların % 62,5'i eski personel programını kullanmaktan kaynaklanan iş yapma alışkanlıklarını bırakmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu zorlanmanın, yeni APBS'nin ilk kurulum aşamasında var olduğunu, bunun da yeni sistemi tam anlamıyla tanımama ve yeni sistemin eksik yönlerinin oldukça fazla olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Ayrıca çalışanlar, yılların getirmiş olduğu alışkanlıkların birden bire bırakılamayacağını, bunun belirli bir zaman alacağı görüşünü savunmuşlardır.

Araştırmanın uygulandığı çalışanların % 75'i yeni APBS'nin kurulum sürecinde yer alan, bölümdeki kullanıcı pozisyonundaki personel değişiminin yeni sisteme geçiş sürecini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Yer değişikliği ya da yeni iş başlangıcı nedeniyle gelen personelin adaptasyonu için yaklaşık üç ay gibi bir süre gerektiği, bu süre zarfında söz konusu işlerin bölümdeki diğer çalışanlar tarafından yapıldığı ifade edilmiştir. Bunun da sistemin kurulum sürecini geciktirdiği ileri sürülmüştür.

Mülakata katılan çalışanların % 62,5'i yeni sisteme veri girişinde zaman zaman hatalar yapıldığını ancak bu hataların, kısıtlı sürede veri girişi yapılmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

İKBS'nin en önemli özelliklerinden bir tanesi de raporlama özelliğidir. İşletmeler, bu raporlara göre gerekli değerlendirmeleri yaparak karar almaya çalışırlar. Sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için alınan raporlardaki bilgilerin doğruluğu kadar, raporun istenilen bilgileri içerip içermediği de önemlidir. Bunun için sistem tasarımı aşamasında rapor konusuna gerekli hassasiyet verilmeli ve kullanıcılardan gelecek talepler doğrultusunda raporların oluşturulması sağlanmalıdır. Çalışanların % 100'ü raporların gerek dizayn aşamasında gerekse içerdiği bilgiler yönünden sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Raporların dizayn aşamasında yazılımı yazan kişiler ile ortak noktada buluşmakta zorluk çekildiği, özellikle üst yönetim tarafından ivedi olarak istenen ve zaman zaman değişik bilgiler içermesi gereken raporların alınamadığı ifade edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre çalışanların % 75'i yeni sistemin bazı problemlere çözümler getiremediğini savunmuşlardır. Bunların en başında da farklı tiplerde rapor almada yaşanan sıkıntılar gelmektedir.

Çalışanların % 87,5'i başlangıçta zor gibi gözükse de zamanla yeni sisteme alıştıklarını ve kullanımının eski sisteme göre daha kolay olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde insan kaynakları faaliyetlerinin işletme içerisindeki stratejik niteliğinin artması, insan kaynakları fonksiyonuna olan ilginin artmasına ve işletmelerde çalışanlara dönük kararların daha rasyonel alınmasına neden olmuştur. Bu durum işletmelerin, insan kaynakları ile ilgili bilgileri düzenli olarak tutmalarını, bilimsel yöntem ve teknikler ile işlemelerini gerektirmiştir. İşletmelerde insan kaynakları hakkındaki bilginin elde edilmesi, depolanması, analiz edilmesi, düzeltilmesi ve dağıtılması için kullanılan İKBS, bir işletmenin en önemli kaynağı olan insan kaynağına ilişkin her türlü bilgi ihtiyacının karşılanmasında başvurulan önemli araçtır. Bu nedenle, insan kaynakları bilgi sisteminin düzgün oluşturulması ve uygulanması, insan kaynakları fonksiyonlarına ilişkin faaliyetlerin en iyi şeklide yerine getirilmesine, böylece hem işletme veriminin yükselmesine hem de çalışan tatmininin artmasına yardımcı olur.

İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin oluşturulması işletmeden işletmeye farklılık göstermekle birlikte, kurulumu belirli bir süreci gerektirmektedir. İşletmeler bu süreci kısaltmak ve olumsuzlukları en aza indirmek için, İKBS'yi oluşturmaya karar vermeden önce piyasada iyi bir araştırma yapmalı ve İKBS kullanan işletmelerdeki uygulamaları da göz önünde bulundurarak iyi bir fizibilite çalışması yapmalıdır.

İKBS'nin kurulumu, genellikle yazılımı yazacak kişiler (teknik personel) ve sistemin kurulacağı işletmeden belirlenen kişilerden (kullanıcılar) oluşan bir ekip tarafından yürütülmektedir. Sistemin başarıyla oluşturulabilmesi bu ekibin başarısına bağlıdır. Bu nedenle ekip içerisinde yer alacak kişilerin çok iyi seçilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda araştırma yapılan kurumda ekibin seçiminde yanlışlıklar yapıldığı, kullanıcı pozisyonuna sadece yönetici düzeyindeki personelden seçim yapıldığı, ayrıca teknik personel ile

kullanıcılar arasında sağlıklı bir iletişimin olmadığı tespit edilmiştir. İki taraf arasındaki iletişimin çoğunlukla e-posta üzerinden gerçekleştirilmesi, tek taraflı olması ve çoğu zaman bildirilen eksikliklerle ilgili geri dönüşün yapılmaması sistemin oluşturulmasında sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur.

İşletmelerde insan kaynakları bilgi sisteminin oluşturulması bir süreci gerektirir. Bu süreç içerisinde gerek kullanıcı pozisyonundan gerekse de teknik personel arasından işten ayrılma, işletme içinde bölüm değiştirme veya işletmede yeni çalışanların işe başlaması halinde bir takım sıkıntılar meydana gelecek ve bu da sürecin uzamasına neden olacaktır. İşten ayrılma ya da bölüm değiştirme nedeniyle ayrılan personelin yerine gelen kişinin hem işletmeyi/bölümü tanıması hem de sistemi öğrenmesi uzun zaman alacaktır. Ayrıca işe yeni başlayan çalışana gerek işle gerekse sistemle ilgili eğitimlerin verilecek olması da bu süreci uzatacaktır. Araştırma yapılan kurumda ilgili bölümdeki personel değişiminin fazla olduğu belirlenmiştir. Bunun nedenleri incelendiğinde; iş yoğunluğunun oldukça fazla olması sebebiyle uyum sağlayamama, diğer bölümlerde kalifiye elemana duyulan ihtiyaç vb. nedenlerin olduğunu söylenebilir. Bunun için kullanıcı pozisyonundaki kişilerin seçimine özen gösterilmesi, bu kişilerin işten ayrılacak olması halinde ise yerine aynı nitelikte personelin alınarak eğitildikten sonra işten ayrılmaya izin verilmesi gerekmektedir.

Sistemin oluşturulmasında karşılaşılan sorunlardan biride verilerin sisteme girişinde yapılan hatalardır. Sistemin herhangi bir bölümünde yapılan yanlış veri girişi, sistemin diğer bölümlerinde yanlış veri kullanılmasına neden olacaktır. Bu durumda hazırlanan raporlar yanlış bilgileri içerecek ve raporlara bağlı olarak verilecek kararların da doğruluğunu tartışılır hale getirecektir. Diğer taraftan tespit edilen hatalı girişlerin düzeltilmesi de işletmede işgücü ve zaman kayıplarının yaşanmasına neden olacaktır. Bunun yaşanmaması için; veri girişi yapan personelin iş yükünün fazla olmaması, motivasyonunu bozucu unsurların ortadan kaldırılması ve hatalı veri girişini düzeltme yetkisi verilemesi ya da sisteme hatalı veri girişi yapılmasını önleyici tedbirlerin (örneğin; personelin doğum tarihinin manuel olarak değil, sistemde açılan bir takvim vasıtasıyla girilmesi) alınması çözüm yolları arasında sayılabilir.

İşletmelerde herhangi bir konuda yenilik yapıldığı zaman çalışanlar tarafından genellikle bir direnç gösterilmektedir. Yeniliklere karşı direnç gösterilmesinin nedeni olarak

çalışanların eski iş yapma alışkanlıklarından vazgeçmelerinin zor olması gösterilebilir. Çalışanlar yeni sistemin işletmeye kazandıracaklarından çok, kendilerinin bu durumda karşılaşacakları güçlükleri düşünerek yeni sisteme karşı direnç göstermektedirler. Bu direncin ortadan kaldırılması amacıyla üst yönetimin çalışanlarla toplantılar düzenleyerek onlara yeni sistemin kendilerine büyük kolaylıklar getireceği yönünde ikna edici görüşmeler yapması direncin azaltılması açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

İnsan kaynakları bilgi sistemleri raporlama özelliği sayesinde işletme yöneticilerine önemli kararlar almalarına yardımcı olmaktadır. Ancak bu, sisteme doğru verilerin aktarıldığı ve istenilen tip raporların alınabildiği durumda söz konusu olacaktır. Araştırma yapılan kurumda da yeni APBS içerisindeki raporların çoğunlukla ihtiyaçlara cevap veremediği ve raporların yeniden dizayn edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bunun içinde sistem oluşturma sürecinde raporlar dizayn edilirken; bu konuda artık uzmanlaşmış, hangi raporların ne sıklıkla alındığını ve içeriğinin ne olması gerektiğini bilen kullanıcı pozisyonundaki kişilerin görüşlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca teknik personelden bir kişi de sistem uygulamaya geçmeden, test aşamasında ilgili bölümde geçici süreyle görevlendirilerek eksiklikler yerinde ve hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulabilir.

Sonuç olarak; başarılı bir insan kaynakları bilgi sistemi için çalışanlar, prosedürler ve teknoloji bir araya getirilerek, sisteme insanların inanmışlığı ve katılımı sağlanmalıdır. Ayrıca İKBS'den yüksek düzeyde fayda sağlanabilmesi için iyi bir planlama yapılması, sistemin oluşturulmasında kullanıcılar ile sistemin teknik yönünü tasarlayanlar arasında iyi bir iletişim olması, sistemle ilgili gerekli eğitimlerin verilmesi, doğru yetkilendirme yapılması ve sistemin denetlenmesi önemlidir. Düzgün oluşturulan ve kullanılan bir İKBS işletmelere; veri doğruluğunda artış, işlem hızında artış, daha doğru ve kaliteli sonuçlar, kırtasiyeden tasarruf ve verimlilikte artış gibi yararlar sağlayacaktır.

Kaynakça

ALTUNTAŞ, M. Özgür (2005). İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri ve Uygulama Aşamaları. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BAYRAKTAROĞLU, Serkan (2006). *İnsan Kaynakları Yönetimi,* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

BİNGÖL, Dursun (2006). İnsan Kaynakları Yönetimi, 6. Baskı (pp. 556-557). İstanbul: Arıkan Yayıncılık.

HENDRICKSON, Anthony R. (2003). Human Resource Information Systems: Backbone Technology of Contemporary Human Resources. *Journal of Labour Research*, 24(3), 381-394.

ÖZDEN, M. Cemil (2003). *E-İK: Teknoloji mi? Kültür mü?*, http://www.mcozden.com/is-hukuku-ozluk-isleri/106-ik-bilgi-sistemi/244-e-ik-teknolojimi-kulturmu adresinden 15 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

SEVİM, Adnan (2006). İşletme Bilgi Sistemleri. *Yönetim Bilgi Sistemi içinde s.21-39,* 6. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

TOKAYLI, M. A., Diyar, A., ve Berk E. (2001). *İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri*. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgi Sistemleri Araştırma Projesi,* http://www.baskent.edu.tr/~eraslan/IKBS.html adresinden 15 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.

TONUS, H. Zümrüt (2001). İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi ve İşgücü Planlamasında Kullanımı. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

*ELEŞTİREL DÜŞÜNME VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yalçın KANBAY[1], Ayşe OKANLI[2]

[1]Artvin Çoruh Üniversitesi // [2]İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışma öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelemesi amacı ile yapıldı. Bu çalışma, 44'ü eğitim grubu, 49'u kontrol grubu olmak üzere toplam 93 öğrenci ile yürütüldü. Gruplara 12 haftalık eleştirel düşünme eğitimi öncesi ve sonrası "Kalifornia eleştirel düşünme eğilim ölçeği" ve "Problem çözme envanteri" uygulandı. Eleştirel düşünme ön test puan ortalaması 253.61 olan eğitim grubunun eğitim sonrası puan ortalaması anlamlı şekilde artarak 268.72'ye yükseldi. Kontrol grubunda ise ön test puan ortalaması 260.79 iken son test puan ortalaması anlamlı şekilde azalarak 258.18'e düştü. Problem çözme ön test puan ortalaması 87.55 olan eğitim grubunun eğitim sonrası puan ortalaması 82.32 olarak belirlendi. Bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu. Kontrol grubunda ise ön test puan ortalaması 86.31 iken son test puan ortalaması 87.71 olarak belirlendi ve aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu. Hem eğitim hem de kontrol grubunun eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri ön test ve son test puan ortalamalarının; yaş, cinsiyet, yaşanılan yer ve aile gelir düzeyine göre değişiklik göstermediği belirlendi. Eleştirel düşünme becerisinin eleştirel düşünmeyi hedef alan bir eğitimle arttırılabildiği; eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin yaş, cinsiyet, yaşanılan yer ve aile geliri gibi değişkenlerden etkilenmediği belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel düşünme, hemşirelik öğrencileri, problem çözme

EXAMINATION OF CRITICAL THINKING AND PROBLEM-SOLVING SKILLS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

ABSTRACT

This study was conducted to examine critical thinking and problem-solving skills in terms of various variables. This study was carried out with 93 students in total, 44 students in education group and 49 in control group. Before and after the 12-week critical thinking education, "California critical thinking disposition inventory" and "Problem-solving inventory" were applied to the groups. Post-education score average of the education group whose critical thinking pre-test score average is 253.61 increased reasonably and rose to 268.72. In the control group, while pre-test score average was 260.79, final test score average decreased reasonably and went down to 258.18. Post-education score average of the education group, whose problem-solving pre-test score average was 87.55, was determined as 82.32. This difference was found statistically reasonable. In the control group, while pre-test score average was 86.31, final test score average was determined as 87.71 and, the difference was found statistically reasonable. The pre-test and final test score averages of critical thinking and problem-solving skills for both education and control groups were determined as not demonstrating changes depending on age, gender, location and family income level. It was determined that critical thinking skill can be increased with an education which aims at critical thinking; and critical thinking and problem-solving skills are not affected by such factors as age, gender, location and the family income.

Key Words: Critical thinking, nursing students, problem-solving

GİRİŞ

Günümüzün teknoloji toplumlarında, insanların var olabilmeleri için bazı becerilere sahip olması gerekmektedir. Bu beceriler içinde en önemli olanı düşünme becerileridir. Kişiler günlük hayatlarında, iş yaşamlarında ve eğitimlerinde bu becerileri kullanmakta ve bu beceriler kişilerin iyi yaşam sürmelerini kolaylaştırmaktadır (Gürleyürek, 2008).

Kalaycı'ya göre düşünme; akıl yürütme, problem çözme, bir olayı irdeleme, yansıtma ve eleştirme gibi zihinsel süreçleri içermekte, kavramlar veya olaylar arasında anlamlı

bağlantılar kurmaya ve sonuçlar çıkarmaya dayanmaktadır. Düşünmeyi değişik açılardan irdeleyen, çağdaş psikologların görüşlerine göre düşünme, bir problemin farkına varılması ile başlar. Birey için herhangi bir durum yeterince aydınlanmamışsa, onu zihinsel ya da fiziksel olarak rahatsız etmeye devam ediyorsa düşünme süreci başlar. Düşünme bir problemle başlar, problemin çözümü ise, birey için amaca dönüşür ve bu amaç bireyin düşünmesini yönlendirir. Böylece problemle ortaya çıkan düşünme, bir süreci oluşturur (Kalaycı, 2001:2)

Düşünme becerileri; eleştirel düşünme, problem çözme, okuduğunu anlama, yazma, bilimsel düşünme, yaratıcı düşünme gibi becerileri içermekle beraber eleştirel düşünme ve problem çözme bu becerilerden önde gelenlerdir (Özden, 2011, s;145).

Eleştirel düşünme; yorumlama, analiz, değerlendirme ve anlamlandırma sonucu amaçlı ve otonom bir şekilde karar vermeye dayanan bir düşünme şekli olup (Facione, 1990), mesleki uygulama alanlarında geniş bir yelpazede bilgiyi ve mesleki yargı süreçlerini geliştirmek amacı ile kullanılan bilişsel bir mekanizma olarak kabul edilmektedir (Facione, Facione, 1996).

Problem çözme ise herkes için en iyi ve doğru çözümü bulma yöntemidir (Cüceloğlu, 1998). Problem çözme becerisi; kişinin yaşamında karşısına çıkacak problemleri çözmek için gerekli olan becerileri kapsar. Problemin anlaşılması, problemin köklerinin bulunması, problemin uygun şekilde çözümü için planlama yapma, gerektiğinde stratejilerin ve planların değiştirilmesi, yöntemlerin sınanması, çözüm aşamasında elde edilen veri ve bilgilerin değerlendirilmesi, çözüme ulaşınca çözümün anlamlılığının ve işe yararlılığının değerlendirilmesini ve yeni problemleri fark etme gibi alt becerileri içerir (Gürleyürek, 2008).

Problem çözümünde aşamalar doğru bir şekilde yürütülse bile, problem her zaman sonuca ulaşmayabilir. Çünkü problem çözme eleştirel düşünmeyi gerektiren, yani üst düzey düşünebilmeyi gerektiren bir beceri şeklidir. Eğer birey üst düzey düşünebilme becerilerine sahip değilse problem çözmeyi başaramaz. Problem çözme bir beceri gerektirir ve bu beceri bir süreç içerisinde kazanılır (Gürleyürek,2008).

Eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri eğitimle kazanılabilen becerilerdir (Kökdemir, 2003; Ennis, 1997; Beşer, Kıssal, 2009). Bu becerileri yüksek olan kişilerin; mesleki

uygulamalarda daha başarılı oldukları (Bowles, 2000; Shin, 1998), daha atılgan ve iç kontrollü davrandıkları (Günüşen, Üstün, 2011), akademik, duygusal ve sosyal olarak başarılı oldukları (Çelikkaleli, Gündüz, 2010), daha otonom davrandıkları (Keskin, Yıldırım, 2008) ve umutsuzluk düzeylerinin daha düşük olduğu belirtilmektedir.

Günümüz toplumlarında açık görüşlü, bilimsel ve eleştirel düşünebilen bireylerin varlığı yaşanan sorunlara çözüm önerileri üretilmesi ve sağlıklı kararlar verilebilmesi açısında büyük önem taşımaktadır. Eleştirel düşünme bilgi üretimi sürecini tetikleyen bir güçtür. Ancak eğitim programlarının bu konuda gerekli altyapıya sahip olmadığı anlaşılmaktadır (Seferoğlu, Akbıyık, 2006). Tüm bu literatür ışığında eleştirel düşünme eğitimi verilen öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu çalışma planlandı ve ilgili literatüre katkı yapması planlandı.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın Tipi: Araştırma ön test- son test kontrol gruplu deneysel desenli olarak yapıldı.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman: Bu çalışma Nisan 2012 – Ekim 2013 tarihleri arasında Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu'nda öğrenim gören hemşirelik bölümü birinci sınıf öğrencileri ile yürütüldü.

Evren ve Örneklem: Çalışmanın evrenini hemşirelik 1. Sınıf A ve B şubelerinde öğrenim gören 93 hemşirelik birinci sınıf öğrencisi oluşturdu. Çalışmada bütün birinci sınıf öğrenciler çalışma kapsamına alındı. Eğitim ve kontrol grubunun oluşturulmasında; A ve B şubeleri arasında yapılan kura çekimi sonucu A Şubesi (44 öğrenci) eğitim grubunu, B Şubesi (49 öğrenci) ise kontrol grubunu oluşturdu.

Verilerin Toplanması: Çalışmanın verileri 2 aşamalı olarak toplandı. Birinci aşamada kura çekimi sonrası oluşturulan eğitim ve kontrol grubunun eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin değerlendirilmesi amacı ile ön testler yapıldı ve eğitim ve kontrol grubunun, eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri yönünden benzer olduğu belirlendi. İkinci aşamada ise eğitim grubuna 12 hafta süresince eleştirel düşünme eğitimi verildi ve aynı

ölçüm araçları veri toplama güvenliği açısından, öğrencilerin tanıdığı fakat bu çalışmada yer almayan bir öğretim elemanı tarafından tekrar uygulandı.

Veri Toplama Araçları: Çalışmanın veri toplama aşamasında "Kalifornia Eleştirel Düşünme Eğilim Ölçeği" ve "Problem Çözme Envanteri" kullanıldı.

Kalifornia Eleştirel Düşünme Eğilim Ölçeği (KEDEÖ): 1990 yılında Facione tarafından geliştirilen California Eleştirel Düşünme Eğilim Ölçeği (California Critical Thinking Disposition Inventory: CCTDI) kişinin eleştirel düşünme düzeyini değerlendirmek amacı ile kullanılmaktadır (Facione, 1990). Ölçeğin Türkiye'deki geçerlilik güvenirlik çalışması ise Kökdemir (2003) tarafından yapılmıştır. Değerlendirmede puanı 240'dan (40 x 6) az olan kişilerin genel eleştirel düşünme eğilimlerinin düşük, puanı 300'den (50x6) fazla olanların ise bu eğilimlerinin yüksek olduğu söylenebilir. Toplam 6 boyut ve 51 maddeden oluşan ölçeğin *Cronbach Alfa'sı* .88 olarak bulunmuştur (Kökdemir, 2003). Bu çalışmada ise *Cronbach Alfa* ön test için .82, son test için ise .80 olarak belirlendi.

Problem Çözme Envanteri (PÇE): Heppner ve Peterson (1982) tarafından geliştirilen bu ölçek ergen ve yetişkinlerin problem çözme becerisi konusunda kendi algılayışını ölçen 35 maddeden oluşan 1-6 arası puanlanan likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği, bireyin problem çözme becerileri konusunda kendini yetersiz olarak algıladığını gösterir. Yani ölçekten alınan puan arttıkça problem çözme becerisi azalmaktadır. Ölçek, Şahin ve arkadaşları (1993) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve oluşan ölçeğin *Cronbach Alfa* değeri .88 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise *Cronbach Alfa* ön test için .86, son test için .82 olarak belirlendi.

Verilerin Değerlendirilmesi: Verilerin analizi SPSS 17.0 ortamında; sayı, ortalama, t testi ve Mann Whitney - U testi kullanılarak yapıldı.

Araştırmanın Etik Yönü: Çalışma öncesi etik kurul onayı, çalışmanın yürütüldüğü kurumlardan yazılı izin, katılımcılardan ise bilgilendirilmiş onam alındı.

Eğitim Programı: "Eleştirel Düşünme Eğitimi" öncesinde eleştirel düşünme alanında çalışmaları bulunan bir uzman görüşüne başvuruldu ve uzman önerileri doğrultusunda 12

haftalık bir eğitim program oluşturuldu. Araştırmada uygulanan eğitim programı, düşünmenin doğrudan bir beceri olarak öğretilmesi için; düşünme, analiz etme, bilgilerin doğruluğunu araştırma, eleştirel okuma ve yazma, kendi duygu-düşünce ve algılarının farkında olma, hipotezler kurma, sistematik düşünme gibi becerilere dayalı olarak hazırlandı. Eğitimin ilk üç haftalık bölümünde düşünme becerileri ve eleştirel düşünme hakkında teorik altyapı verildi daha sonraki haftalarda ise literatür örnekleri ve araştırmacıların oluşturmuş olduğu örnekler üzerinden uygulamalar yapıldı. Uygulamada yazılı ve görsel materyaller ile rolplay ve drama gibi çeşitli eğitim tekniklerinden yararlanıldı.

BULGULAR

Eleştirel düşünme eğitimi verilen öğrencilere ait bulgular aşağıda verildi.

Tablo 1. Eğitim ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin KEDEÖ Ön Test/ Son Test Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Grup	**Test**	n	$\overline{X}$	Sd	df	t	p
Eğitim Grubu	Ön Test	44	253.61	3.61	43	94.132	.000
	Son Test		268.72	2.86			
Kontrol Grubu	Ön Test	49	260.79	3.76	48	69.299	.000
	Son Test		258.18	3.83			

***P< 0.001**

Eğitim grubunda yer alan öğrencilerin KEDEÖ ön test puan ortalamaları 253.61±3.61, son test puan ortalamaları ise 268.72±2.8'dir. Eğitim grubundaki öğrencilerin KEDEÖ son test puan ortalamalarının ön test puan ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı derecede fazla olduğu belirlendi ($p<0.001$). Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin KEDEÖ ön test puan ortalamaları 260.79±3.76, son test puan ortalamaları ise 258.18±3.83'tür. Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin KEDEÖ son test puan ortalamaları ön test puan ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu belirlendi ($p<0.001$).

Tablo 2. Eğitim ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Sosyo-demografik Özelliklerine Göre KEDEÖ Puan ortalamalarının Karşılaştırılması

	Eğitim Grubu		Kontrol Grubu	
	Ön Test	Son Test	Ön Test	Son Test
Özellikler	$\overline{X}$ ±Sd	$\overline{X}$ ±Sd	$\overline{X}$ ±Sd	$\overline{X}$ ±Sd
Yaş				
17-19	250.70±26.08	268.34±20.19	262.38±24.06	262.14±22.83
20 yaş ve üstü	260.55±16.60	269.61±16.27	254.61±34.70	242.72±36.00
Test değeri	**MW-U: 169.00**	**MW-U: 197.00**	**MW-U: 172.00**	**MW-U: 142.00**
P değeri	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**
Cinsiyet				
Erkek	258.82±26.20	273.00±16.85	258.26±29.62	247.31±29.56
Kız	251.88±23.31	267.29±19.61	262.40±24.44	265.06±22.81
Test değeri	**MW-U: 143.00**	**MW-U: 145.00**	**MW-U: 264.00**	**MW-U: 183.00**
P değeri	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**
Yaşadığı yer				
Köy/kasaba	245.12±36.69	274.83±14.14	259.99±30.23	251.93±33.01
Şehir	256.11±18.72	266.92±19.95	261.22±24.54	261.49±22.73
Test değeri	**MW-U: 157.00**	**MW-U: 121.00**	**MW-U: 267.00**	**MW-U: 247.00**
P değeri	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**
Aile gelir düzeyi				
Düşük	247.59±29.59	275.42±9.17	274.33±22.23	264.29±26.56
Orta	254.56±23.24	267.66±19.92	258.91±26.54	257.32±27.03
Test değeri	**MW-U: 96.00**	**MW-U: 72.00**	**MW-U: 86.00**	**MW-U: 118.00**
P değeri	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**

Eğitim grubundaki 17-19 yaşındaki öğrencilerin ön test KEDEÖ puanları 250.70±26.08, 20 yaş ve üstü öğrencilerin 260.55±16.60; son test puanları ise 17-19 yaşındaki öğrencilerin 268.34±20.19, 20 yaş ve üstü öğrencilerin 267.29±19.61olarak belirlendi. Kontrol grubundaki öğrencilerin ön test KEDEÖ puan ortalamaları 17-19 yaşındaki öğrencilerde 262.38±24.06, 20 yaş ve üstü öğrencilerin 254.61±34.70; son test puan ortalamaları 17-19 yaş grubunda 262.14±22.83, 20 yaş ve üstü grupta ise 242.72±36.00 olarak belirlendi. Grupların yaşları arasındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulundu ve grupların yaş değişkeni açısından benzer özellikler gösterdiği saptandı (p>0.05).

Eğitim grubundaki öğrencilerin cinsiyete göre ön test KEDEÖ puan ortalamaları erkek öğrencilerin 258.82±26.20, kız öğrencilerin 251.88±23.31; erkek öğrencilerin son test puan ortalamaları 273.00±16.85 ve kız öğrencilerin ise 267.29±19.61 puan olarak belirlendi. Kontrol grubunda erkek öğrencilerin KEDEÖ ön test puan ortalaması 258.26±29.62, kız öğrencilerin 262.40±24.44; erkek öğrencilerin son test puan ortalamaları 247.31±29.56 ve kız öğrencilerin ise 265.06±22.81 olarak belirlendi. Grupların cinsiyetleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulundu ve grupların cinsiyet değişkeni açısından benzer özellikler gösterdiği saptandı (p>0.05).

Eğitim grubundaki öğrencilerin yaşadığı yere göre KEDEÖ ön test puan ortalamaları köy/kasabada yaşayan öğrencilerde 245.12±36.69, şehirde yaşayanlarda 256.11±18.72; son test puan ortalamaları köy/kasabada yaşayanlarda 274.83±14.14 ve şehirde yaşayanlarda ise 266.92±19.95 olarak belirlendi. Kontrol grubunda KEDEÖ ön test puan ortalaması köy/kasabada yaşayanlarda 259.99±30.23, şehirde yaşayanlarda 261.22±24.54; son test puan ortalamaları ise köy/kasabada yaşayanlarda 251.93±33.01, şehirde yaşayanlarda 261.49±22.73 olarak belirlendi. Grupların yaşadıkları yere göre aralarındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulundu, grupların yaşadığı yer değişkeni açısından benzer özellikler gösterdiği saptandı (p>0.05).

Eğitim grubunda düşük aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin KEDEÖ ön test puan ortalaması 247.59±29.59, orta aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin 254.56±23.24; son test puan ortalamaları ise düşük aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin 275.42±9.17 ve orta aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin ise 267.66±19.92 olarak belirlendi. Kontrol grubunda düşük aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin KEDEÖ ön test puan ortalaması 274.33±22.23, orta aile gelir

düzeyine sahip öğrencilerin 258.91±26.54; son test puan ortalamaları ise düşük aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin 264.29±26.56 ve orta aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin ise 257.32±27.03 olarak belirlendi. Grupların aile gelir düzeylerine göre aralarındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulundu, grupların aile gelir düzeyi değişkeni açısından benzer özellikler gösterdiği saptandı (p>0.05).

Tablo 3. Eğitim ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin PÇE Ön Test/ Son Test Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Grup	**Test**	n	$\overline{X}$	Sd	df	t	p
Eğitim Grubu	Ön Test	44	87.55	2.65	43	33.073	.000*
	Son Test		82.32	2.50			
Kontrol Grubu	Ön Test	49	86.31	3.15	48	31.022	.000*
	Son Test		87.71	2.83			

***p<0.001**

Eğitim grubunda yer alan öğrencilerin PÇE ön test puan ortalamaları 87.55±2.65, son test puan ortalamaları ise 82.32±2.50'dir. Eğitim grubundaki öğrencilerin PÇE son test puan ortalamalarının ön test puan ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu belirlendi (p<0.001). Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin PÇE ön test puan ortalamaları 86.31±3.15, son test puan ortalamaları ise 87.71±2.83'tür. Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin PÇE son test puan ortalamaları ön test puan ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu belirlendi (p<0.001).

Tablo 4. Eğitim ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Sosyo-demografik Özelliklerine Göre PÇE Puan ortalamalarının Karşılaştırılması

	Eğitim Grubu		Kontrol Grubu	
	Ön Test	Son Test	Ön Test	Son Test
Özellikler	$\overline{X}$ ±Sd	$\overline{X}$ ±Sd	$\overline{X}$ ±Sd	$\overline{X}$ ±Sd
Yaş				
17-19	92.00±17.70	81.65±16.44	85.26±21.85	86.54±19.93
20 yaş ve üstü	76.92±12.17	83.92±17.41	90.40±23.40	92.30±19.57
Test değeri	**MW-U: 103.00**	**MW-U: 188.50**	**MW-U: 155.00**	**MW-U: 161.00**
P değeri	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**
Cinsiyet				
Erkek	80.82±16.60	89.79±17.53	90.47±26.70	95.42±21.40
Kız	81.82±16.55	82.48±16.82	83.67±18.49	82.83±17.34
Test değeri	**MW-U: 136.50**	**MW-U: 174.50**	**MW-U: 225.00**	**MW-U: 174.00**
P değeri	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**
Yaşadığı yer				
Köy/kasaba	94.40±18.83	85.60±19.90	92.00±26.30	97.71±25.00
Şehir	85.53±16.93	81.35±15.66	83.28±19.17	84.00±15.60
Test değeri	**MW-U: 123.50**	**MW-U: 150.50**	**MW-U: 224.00**	**MW-U: 206.00**
P değeri	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**
Aile gelir düzeyi				
Düşük	84.83±18.16	90.33±18.45	75.00±22.48	86.83±20.51
Orta	87.97±17.67	81.05±16.15	87.88±21.76	87.84±19.94
Test değeri	**MW-U: 103.00**	**MW-U: 80.50**	**MW-U: 89.00**	**MW-U: 120.50**
P değeri	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**	**P> 0.05**

Eğitim grubundaki 17-19 yaşındaki öğrencilerin ön test PÇE puanları 92.00±17.70, 20 yaş ve üstü öğrencilerin 76.92±12.17; son test puanları ise 17-19 yaşındaki öğrencilerin 81.65±16.44, 20 yaş ve üstü öğrencilerin 83.92±17.41 belirlendi. Kontrol grubundaki

öğrencilerin ön test PÇE puan ortalamaları 17-19 yaşındaki öğrencilerde 85.26±21.85, 20 yaş ve üstü öğrencilerin 90.40±23.40; son test puan ortalamaları 17-19 yaş grubunda 86.54±19.93, 20 yaş ve üstü grupta ise92.30±19.57 olarak belirlendi. Grupların yaşları arasındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulundu ve grupların yaş değişkeni açısından benzer özellikler gösterdiği saptandı (p>0.05).

Eğitim grubundaki öğrencilerin cinsiyete göre ön test PÇE puan ortalamaları erkek öğrencilerin 80.82±16.60, kız öğrencilerin 81.82±16.55; erkek öğrencilerin son test puan ortalamaları 89.79±17.53 ve kız öğrencilerin ise82.48±16.82 puan olarak belirlendi. Kontrol grubunda erkek öğrencilerin PÇE ön test puan ortalaması 90.47±26.70, kız öğrencilerin 83.67±18.49; erkek öğrencilerin son test puan ortalamaları 95.42±21.40 ve kız öğrencilerin ise 82.83±17.34 olarak belirlendi. Grupların cinsiyetleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulundu ve grupların cinsiyet değişkeni açısından benzer özellikler gösterdiği saptandı (p>0.05). Eğitim grubundaki öğrencilerin yaşadığı yere göre PÇE ön test puan ortalamaları köy/kasabada yaşayan öğrencilerde 94.40±18.83, şehirde yaşayanlarda 85.53±16.93; son test puan ortalamaları köy/kasabada yaşayanlarda 85.60±19.90 ve şehirde yaşayanlarda ise 81.35±15.66 olarak belirlendi. Kontrol grubunda PÇE ön test puan ortalaması köy/kasabada yaşayanlarda 92.00±26.30, şehirde yaşayanlarda 83.28±19.17; son test puan ortalamaları ise köy/kasabada yaşayanlarda 97.71±25.00, şehirde yaşayanlarda 84.00±15.60 olarak belirlendi. Grupların yaşadıkları yere göre aralarındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulundu, grupların yaşadığı yer değişkeni açısından benzer özellikler gösterdiği saptandı (p>0.05). Eğitim grubundaki öğrencilerin aile gelir düzeyine göre PÇE ön test puan ortalamaları düşük aile gelir düzeyine sahip öğrencilerde 84.83±18.16, orta aile gelir düzeyine sahip öğrencilerde 87.97±17.67 olarak belirlendi. Son test puan ortalamaları ise düşük aile gelir düzeyine sahip öğrencilerde 90.33±18.45 ve orta aile gelir düzeyine sahip öğrencilerde 81.05±16.15 olarak belirlendi. Kontrol grubunda düşük aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin PÇE ön test puan ortalaması 75.00±22.48, orta aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin 87.88±21.76 puan olarak belirlendi. Son test puan ortalamaları ise düşük aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin 86.83±20.51 ve orta aile gelir düzeyine sahip öğrencilerin ise 87.84±19.94 olarak belirlendi. Grupların aile gelir düzeylerine göre aralarındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulundu, grupların aile gelir düzeyi değişkeni açısından benzer özellikler gösterdiği saptandı (p>0.05).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın bulgularına göre şu sonuçlara ulaşıldı

Çalışmaya katılan hem eğitim hem de kontrol grubundaki hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu, eleştirel düşünme becerisinin eleştirel düşünmeyi hedef alan bir eğitimle arttırılabildiği, eleştirel düşünme becerisi arttıkça problem çözme becerisinin de arttığı, yaş ile eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi arasında ilişki bulunmadığı, cinsiyete, yaşanılan yere ve sosyoekonomik düzeye göre eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinde farklılık bulunmadığı belirlendi.

Bu sonuçlar doğrultusunda eğitimcilere ve araştırmacılara şu önerilerde bulunulmuştur.

Müfredatta içerik ve beceri olarak eleştirel düşünme becerisine yer verilmesi, eleştirel düşünme dersinin müfredata konulması, eleştirel düşünme becerisini üst düzeye çıkarabilecek yöntemlerin araştırılması önerildi.

KAYNAKLAR

Beşer, A., Kıssal, A. Critical thinking disposition and problem solving skills among nursing studenst, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi,* 2009, 2: 88-94.

Bowles, K. The relationship of critical-thinking skill and the clinical judgment skills of baccalaureate nursing students. *Journal of Nursing Education,* 2000; 39: 373-376.

Cüceloğlu D. *İyi Düşün Doğru Karar Ver,* 25. Basım. İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1998.

Çelikkaleli, Ö., Gündüz, B. Ergenlerde problem çözme becerileri yetkinlik inançları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, 19: 361-377.

Ennis R. Incorporating critical thinking in the curriculum: An introduction to some basic issues, *Spring,* 1997, XVI(3): 1-9.

Facione, P.A. *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction, Executive Summary* "The Delphi Report" ERIC Document, 1990; 315-423.

Facione, N.C., Facione, P.A. Externalizing the critical thinking in clinical judgment. *Nursing Outlook,* 1996, 44:129-36.

Günüşen, N.P., Üstün, B. Hemşirelik öğrencilerinin problem çözme beceri düzeyleri ile kontrol odağı arasındaki ilişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,* 2011, 4: 72-77.

Gürleyürek, G.C. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çeşitli Değişkenler Açısından Eleştirel Düşünme Eğilimleri, Problem Çözme Becerileri ve Akademik Başarı Düzeylerinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, 2008.

Heppner, P. P., Petersen, C. The development and implications of a personal problem-solving inventory. *Journal of Counseling Psychology,* 1982, 29: 66-75.

Keskin, G., Yıldırım, G.Ö. Yapısalcı yaklaşım normlarında üniversite öğrencilerinin problem çözme, otonomi, çoklu zekâ durumlarının değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2008, 9: 67-88.

Özden Y. *Öğrenme ve Öğretme,* 2. Baskı. Ankara, Pagem Akademi Yayıncılık, 2011.

Seferoğlu SS, Akbıyık C. Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2006, 30:193-200.

Şahin, N., Şahin, N.H., Heppner, P.P. Psychometric properties of the problem solving inventory in a group of Turkish university students. *Cognitive Therapy Research,* 1993, 17: 379-396.

*Bu çalışma "Hemşirelik Öğrencilerine Verilen Eleştirel Düşünme Eğitiminin Problem Çözme Becerisi Üzerine Etkisi" başlıklı doktora tezinin bir bölümünden oluşmaktadır

EBEVEYNLERİN 3-6 YAŞ ARASI ÇOCUKLARINI BESLEME ÖZELLİKLERİ

Esra ÖZEL[1], Sebiha SÜMER[1], Derya KILINÇ[1], Yalçın KANBAY[2], Özgür ASLAN[2], Hatice İSKENDER[1]

[1]Artvin Çoruh Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Artvin, Türkiye

[2]Artvin Çoruh Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Artvin, Türkiye

haticeiskender2011@hotmail.com

Özet

Bu çalışma üç-altı yaş arası çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarını besleme özelliklerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Örneklemi yüz ebeveyn oluşturmuştur. Veriler, sosyodemografik özellikler formu ve beslenme özellikleri formu kullanarak toplanmıştır. Ebeveynlerin % 61.8 'i çocuklarına her sabah kahvaltı yaptırmakta, % 45'i üç öğün ve % 38.2'si dört öğün yemek yedirmektedir. Çocukların % 39.2'si meyve, % 63.7'si sebze, % 42.2'si süt ve türevleri, % 49'u et ve % 75.5'i tahıl ürünlerinden günde en az bir porsiyon tüketmektedirler. Çocukların % 26.6'sı fastfood ürünlerini, % 14.7'si asitli gazlı içecekleri ve % 32.4 'ü ise şeker ve türevlerini genellikle tüketmektedirler. Ebeveynlerin % 35.3'ü çocuğun yaşına uygun günlük porsiyonu bilmekte, % 49'u çocuğun tükettiği besinlerin besin değerini bilmekte ve % 93.1'i ise besinlerin hijyenine dikkat etmektedir. Ebeveynlerin % 49'u beslenme konusunda yeterli bilgileri olduğunu düşünmektedirler.

Anahtar Kelimeler: 3-6 yaş arası çocuk, beslenme, ebeveyn

FEEDİNG BEHAVIOR OF PARENTS IN CHILDREN BETWEEN AGES 3-6

Abstract

This study was conducted to determine the feeding characteristics of parents of children aged three to six. The data were collected using sociodemographic form and nutritional characteristics form. 61.8% parents make their children breakfast every morning, 45% of the have their children three times and 38.2% have their children four times eat meals. 39.2%

of children consume fruit, 63.7% of children consume vegetable, 42.2 % of children consume milk and dairy products, 75.5% of children consume meat and 75.5% of children consume cereal products at least a portion in a day. 26.6 % of children consume fast food products, 14.7 % of children consume carbonated beverages and 32.4 % consume sugar and its derivates generally. Parents (35.3%) know the appropriate daily portion for the child's age, 49% know the nutritional value of the food consumed by the child and 93.1% of attention to food hygiene. Parents (49%) think that have enough information about nutrition.

Keywords: 3-6 year old child, nutrition, parent

Giriş

Beslenme büyüme, yaşamın sürdürülmesi, sağlıklı olma, sağlığın korunması için besinlerin kullanılmasıdır (Baysal, 2011). Beslenme anne karnında başlar ve yaşamımızın sonuna kadar devam eder. Sağlıklı yaşamanın en önemli öğelerinden birisidir (Sümbül, 2009) ve insan gereksinimlerinin başında gelmektedir (Baysal, 2011). Vücudun büyümesi, yenilenmesi ve çalışması için gerekli olan besin öğelerinin her birinin, yeterli miktarda alınması ve vücutta uygun biçimde kullanılması "Yeterli ve Dengeli Beslenme" olarak tanımlanmaktadır. Bu besin öğeleri, vücudun gereksinimi kadar alınamazsa, yeterli enerji oluşamayacağı ve vücut dokuları yapılamayacağı için, "Yetersiz Beslenme" durumu gelişecektir (Sümbül, 2009). Yetersiz beslenme bağışıklık sistemini zayıflatmakta, hastalıkları artırmakta, fiziksel ve mental gelişimi bozmakta, verimliliği azaltmaktadır (Uzşen, 2016). Sağlıklı ve üretken olmanın temelinde, bedenen, aklen, ruhen iyi gelişmiş bir vücut yapısı ve bu yapının uzun süre bozulmadan işlemesi yatar. İnsan sağlığını; beslenme, kalıtım, çevre koşulları gibi birçok etmen etkilemektedir. Temel etken beslenmedir (Baysal, 2011). Yaşam sürecinin herhangi bir döneminde yetersiz ve dengesiz beslenme sebebinden dolayı karşılaşılacak sağlık sorunları ilerleyen yaşlarda bireyin, üretkenliğini, verimliliğini, sağlık durumunu, yaşam kalitesini ayrıca insan gücü kullanımını ve sağlık harcamalarını da etkilemektedir (Uzşen, 2016).

Beslenme, yaşamın her dönemimde önemli olabilmekle birlikte, büyüme gelişme sürecinin çok hızlı olduğu bebeklik ve çocukluk döneminde daha da önemlidir. Büyüme ve hızlı gelişimin olduğu bu yaşlarda yeterli ve dengeli beslenme sağlanmaz ise çocukların;

büyüme gelişmeleri yavaşlayıp, oraya çıkan sağlık sorunları ile bireyin bedensel ve ruhsal yaşamı olumsuz yönde etkilenecektir (Egemen, 1988). Yeterli ve dengeli beslenmeme sonucu oluşan sorunların önlenmesi beslenme eğitimi ile sağlanabilmektedir. Ülke genelinde halkın beslenme bilgi düzeyinin yetersizliği, ellerinde mevcut gıda ve ekonomik kaynak olsa bile bu kaynakların faydalı bir şekilde kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. Böylelikle hatalı uygulamalara neden olmaktadır. Sağlıklı beslenme alışkanlıklarının temeli çocukluk döneminde atılır. Çocukluk çağında verilecek eğitim birey olma yolundaki çocuk için çok önemlidir (Ünver ve Ünüsan, 2005). Besin grupları, tüketilecek besinlerin porsiyonları, kalori miktarları ve besin hijyeni bilinmelidir (Sümbül, 2009). Bilinçli beslenme ve doğru beslenme alışkanlıklarının rutin haline gelmesi obezite, kanser, kalp damar hastalıkları gibi birçok hastalığı önler (Sümbül, 2009). Bundan yola çıkarak bu çalışma; üç-altı yaş arası çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarını besleme özelliklerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Amacı: Bu çalışma üç-altı yaş arası çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarını besleme özelliklerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın Tipi*:* Araştırma tanımlayıcı olarak yapıldı.

Araştırmanın Zamanı*:* Bu çalışma Ocak – Nisan 2017 tarihleri arasında yürütüldü.

Evren ve Örneklem: Çalışmanın evrenini 3-6 yaş arası çocuğa sahip ebeveynler oluşturmuştur. Çalışmada herhangi bir örnekleme yöntemine gidilmemiş çalışmaya katılmayı kabul eden 115 ebeveyn çalışma kapsamına alınmıştır. Soru formlarını eksiksiz cevaplamış olan 102 kişi bu çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Verilerin Toplanması*:* Çalışmanın verileri Ocak – Mart 2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Katılımcılara ile yüz yüze görüşülmüş çalışmanın amacı açıklanmış ve soru formlarını doldurmaları istenmiştir. Soru formunu cevaplama süresi ortalama 3 dakika olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları: Çalışmanın veri toplama aşamasında "sosyodemografik özellikler soru formu" ve "beslenme özellikler formu" kullanılmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi: Verilerin analizi SPSS 17.0 ortamında; sayı ve yüzde kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü: Bu çalışmada Artvin Çoruh Üniversitesi'nden etik kurul onayı; çalışmanın yürütüldüğü kurumlardan yazılı izin ve katılımcılardan ise bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Bulgular

Tablo1: Yaşa ait ortalama değerler

	Min	Max	Ortalama	Stn hata
Anne	22	47	32.8	5.107
Baba	22	49	36.3	5.718
Çocuk	2	6	4.1	1.125

Örneklemi oluşturan annelerin yaş aralığı 22 ile 47 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 32.8 ± 5.1'dir. Babaların yaş aralığı 22 ile 49 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 36.3 ± 5.7'dir. Çocukların yaş aralığı 2 ile 6 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 4.1 ± 1.1'tür.

Tablo2: Ebeveynlerin Bazı Demografik Özellikleri

		n	%
Anne eğitim durumu	İlköğretim	34	33.3
	Ortaöğretim	29	28.4
	Ön lisans/Lisans	32	31.4
	Lisansüstü	7	6.9
Baba eğitim durumu	İlköğretim	26	25.5
	Ortaöğretim	40	39.2
	Ön lisans/Lisans	28	27.5
	Lisansüstü	8	7.8
Oturdukları ev kendilerine mi ait	Evet	51	50
	Hayır	51	50
Gelir durumu (tl)	500-1000	12	18
	1000-2000	24	23.5
	2000 üstü	66	64.7

Annelerin %33,3'ü ilköğretim mezunuyken %28.4'ü ortaöğretim %31.4'ü ön lisans/lisans ve %6.9'u lisansüstü öğrenime sahiptir. Babaların %25.5'i ilköğretim mezunuyken % 39.2'si ortaöğretim %27.5'i ön lisans/lisans ve %7.8'i lisansüstü öğrenime sahiptir. Örneklemin %50'si oturdukları evin sahibi iken diğer %50'si kiracıdır. Örneklemin %18'i 500-1000 TL aralığında gelire sahipken, %23.5'i 1000-2000 TL ve %64.7'si 2000 TL üstü gelire sahiptir.

Tablo 3. Çocuğun düzenli kahvaltı yapma, yemek ve ekmek arası yeme durumu

Sorular	Hiç Düzenli yapmaz		Düzensiz	
Çocuğunuz her sabah düzenli kahvaltı yapıyor mu	n	%	n	%	n	%
	4	3.9	35	34.3	63	61.8
	Yemek		Ekmek arası	
	n	%	n	%
Çocuğunuz yemek yemeyi mi yoksa ekmek arası mı yemeyi seviyor	79	77.5	23	22.5

"Çocuğunuz her sabah düzenli kahvaltı yapar mı" sorusuna örneklemin %3.9'u hiç yapmaz, %34.3'ü düzensiz yapar ve %61.8'i ise düzenli yapar cevabını vermiştir. "Çocuğunuz yemek yemeyi mi yoksa ekmek arası yemeyi mi seviyor" sorusuna örneklemin %77.5'i yemek cevabını verirken, %22.5'i ekmek arası cevabını vermiştir.

Tablo 4. Çocuğun günlük öğün ve besin porsiyonlarını tüketme durumu

Sorular	2 öğün		3 öğün		4 öğün		5 öğün	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Çocuğunuza günde kaç öğün yemek yediriyorsunuz	7	6.9	46	45.1	39	38.2	10	9.8
	1 porsiyon		2 porsiyon		3 porsiyon		4 porsiyon	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Çocuğunuz günde kaç porsiyon meyve tüketiyor	10	39.2	23	22.5	15	24.5	14	13.7
Çocuğunuz günde kaç porsiyon sebze tüketiyor	65	63.7	21	20.6	12	11.8	4	3.9
Çocuğunuz günde kaç porsiyon süt ve türevlerinden tüketiyor	43	42.2	23	22.5	22	21.6	14	13.7
Çocuğunuz günde kaç porsiyon et ve baklagil tüketiyor	50	49	28	27.5	15	14.7	9	8.8
Çocuğunuz günde kaç porsiyon tahıl ürünleri tüketiyor	77	75.5	15	14.7	7	6.9	3	2.9

Örneklemin %6.9'u çocuğuna günde 2 öğün yemek yedirirken, %45.1'i 3 öğün, %38.2'si 4 öğün ve %9.8'i ise 5 öğün yedirmektedir. Çocukların %39.2'si günde 1 porsiyon meyve tüketirken, %22.5'i 2 porsiyon, %24.5'i 3 porsiyon ve %13.7'si 4 porsiyon tüketmektedir.

Çocukların %63.7'si günde 1 porsiyon sebze tüketirken, %20.6'sı 2 porsiyon, %11.8'i 3 porsiyon ve %3.9'u 4 porsiyon tüketmektedir. Çocukların %42.2'si günde 1 porsiyon süt ve türevlerini tüketirken, %22.5'i 2 porsiyon, %21.6'sı 3 porsiyon ve %13.7'si 4 porsiyon tüketmektedir. Çocukların %49'u günde 1 porsiyon et ve baklagil tüketirken, %27.5'i 2 porsiyon, %14.7'si 3 porsiyon ve %8.8'i 4 porsiyon tüketmektedir. Çocukların %75.5'i günde 1 porsiyon tatlı tüketirken, %14.7'si 2 porsiyon, %6.9'u üç porsiyon ve %2.9'u 4 porsiyon tüketmektedir.

Tablo 5.Çocukların fast food, asitli içecekler ve şeker ve türevlerini tüketme oranları

Sorular	Hiçbir Zaman		Nadiren		Genellikle		Çok az	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Çocuğunuz hangi sıklıkla fastfood ürünlerini tüketmektedir	26	25.5	45	44.1	21	20.6	10	9.8
Çocuğunuza asitli içecekleri hangi sıklıkla veriyorsunuz	48	47.1	29	28.4	15	14.7	10	9.8
	Genellikle		Nadiren		Çok az		Diğer	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Çocuğunuz şeker ve türevlerini ne sıklıkla tüketiyor	33	32.4	38	37.3	26	25.5	5	4.9

Çocukların %25.5 i hiç bir zaman fast food ürünleri tüketmezken, %44.1 i nadiren, %20.6 si genellikle ve %9.8 i çok az tüketmektedir. Ebeveynlerden çocuklarına asitli içecekleri hiç vermeyenlerin oranı %47.1, nadiren verenlerin oranı %28.4, genellikle verenlerin oranı %14,7 ve çok az verenlerin oranı ise %9.8 dir. "Çocuğunuz şeker ve türevlerini ne sıklıkla tüketiyor" sorusuna ebeveynlerden %32.4 genellikle, %37.3 nadiren ve %25.5 çok az cevabını vermiştir.

Tablo 6. Ebeveynlerin çocukların tükettiği besinlerin porsiyonları, besin değerleri, hijyen kuralları ve beslenme konusunda yeterli bilgisi olma durumu

Sorular	Hayır		Evet		Kısmen	
	n	%	n	%	n	%
Çocuğunuzun yaşına uygun olarak günlük verilmesi gereken besin porsiyonlarını biliyor musunuz	22	21.6	36	35.3	44	43.1
Çocuğunuzun tükettiği yiyeceklerin besin değerini biliyor musunuz	13	12.7	50	49	39	38.2
Çocuğunuzun tükettiği besinlerde hijyen kurallarına dikkat ediyor musunuz	0	0	95	93.1	7	6.9
Beslenme konusunda yeterli bilgini var mı	6	5.9	50	49	46	45.1

Ebeveynlerin %21.6'sı çocuğuna günlük verilmesi gereken besin porsiyonlarını bilmediğini ifade ederken, %35.5'i bildiğini ve %43.1'i ise kısmen bildiğini ifade etmektedir. "Çocuğunuzun tükettiği yiyeceklerin besin değerini biliyor musunuz?" sorusuna ebeveynlerin %12.7'si "hayır" cevabını verirken %49'u "evet" ve %38.2'si "kısmen" cevabını vermiştir. Ebeveynlerin %93.1'i çocuğunun tükettiği besinlerde hijyen kurallarına dikkat ederken %6.9'u etmemektedir. Ebeveynlerin %5.9'u beslenme konusunda bilgilerinin yeterli olmadığını belirtirken %49'u bilgilerinin yeterli olduğunu ve %45.1'i ise bilgilerinin kısmen yeterli olduğunu belirtmektedir.

Sonuç

İnsanın sağlığı ve gelişimi doğumdan önce annenin sağlığı ve beslenmesi ile başlar çocuğun tüm yaşam boyunca devam eder. Çocukların doğru beslenme alışkanlıkları kazanabilmeleri için ebeveynlerin kendilerinin sağlıklı beslenme konusunda doğru ve yeterli bilgiye sahip olmaları gerekir (Bulduk ve Demircioğlu, 2002). Farklı eğitim seviyesi ve farklı gelir durumuna sahip 102 ebeveynin çocuklarının her sabah düzenli kahvaltı yapıyor mu sorusuna %61.3 nün düzenli kahvaltı yaptığı, %34.3 nün düzensiz kahvaltı yaptı ve %3.9 nün ise hiç kahvaltı yapmadığı tespit edilmiştir. Çocukların %45.1 inin günde üç öğün yemek yedikleri ve %38.2 sinin günde 4 öğün yemek yedikleri bildirilmiştir. Çocukların dengeli ve yeterli beslenebilmeleri için günlük diyetinde bulunması gereken besinlerin ortalama ölçüleri ve porsiyon sayılarının bilinmesi önemlidir. Yapılan çalışmada günde bir porsiyon meyve tüketenlerin oranı %39.2, günde bir porsiyon sebze tüketenlerin oranı %63.7, bir porsiyon süt ve süt türevleri tüketenlerin oranı %42.2, günde bir porsiyon et ve baklagil tüketenlerin oranı %49 ve günde bir porsiyon tahıl tüketenlerin oranı %75.5 olduğu tespit edilmiştir. Çocuklar arasında besin gruplarının günde bir porsiyondan fazla tüketenlerin oranı daha az olduğu görülmüştür. Gelişmiş toplumlarda, temel beslenme sorunlarının başında sağlıksız ve dengesiz beslenme alışkanlığının geldiği; bu toplumlarda gittikçe artarak görülmekte olan obezitenin çocukluk yılarında bilinçli beslenme alışkanlıkların kazanılmadığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Özellikle fastfood ürünleri, asitli içecekler ve şeker ve türevlerinin sıklıkla tüketilmesi beslenme bozuklukları ve hastalıklarını beraberinde getirmektedir. Yapılan çalışmada fastfood hiç tüketmeyenlerin oranı %25.5 ve nadiren tüketenlerin oranı ise %44.1, şeker ve türevlerini genellikle tüketenlerin oranı %32.4, nadiren tüketenlerin oranı %37.3 ve asitli içecekleri hiç tüketmeyenlerin oranı %47.1 ve nadiren tüketenlerin oranı ise %28.4 olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına doğru beslenme alışkanlıklarını kazandırabilmeleri için kendilerinin de sağlıklı beslenme konusunda doğru ve yeterli bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Bunu belirlemek amacıyla sorulan sorulardan özellikle çocuğunuzun yaşına uygun olarak günlük verilmesi gereken besin porsiyonlarını biliyor musunuz sorusuna %35.3 ü evet %21.6 si hayır ve %43.1 ise kısmen bildiğini bildirmiştir. Çocuğun tüketeceği yiyeceklerin besin değerini biliyor musunuz sorusuna %49 u evet, %12.7 i hayır ve %38.2 si kısmen cevabını vermiştir. Yapılan çalışmada

besinlerin hijyen kurallarına dikkat edenlerin oranı %93.1 ve kısmen dikkat edenlerin oranı ise %6.9 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca beslenme konusunda ebeveynlerin yeterli bilgi sahibi olma durumuna bakıldığında %49 nün yeterli bilgiye sahip olurken, %45.1 kısmen ve %5.9 ise yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmüştür.

Ebeveynlerin konuyla ilgili bilgi düzeyi arttıkça çocuklarının sağlıklı beslenmesi üzerindeki olumlu etkileri artacaktır. Ayrıca sağlıklı ve dengeli beslenme konusunda bilgili ve bilinçli ebeveynler; çocuklarına doğru ve sağlıklı besinler sunar ve çocuklarına doğru beslenme alışkanlıkları kazandır.

Kaynaklar

Baysal, A. (2011). *Beslenme*. Ankara: Hatiboğlu Basım ve Yayım.

Sümbül, E.İ. (2009). *4-6 yaş arasındaki öğrencilerin okul dönemindeki yetersiz ve dengesiz beslenme alışkanlıklarının saptanması*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzşen, H. (2016). O*kul çağı çocuklarının beslenme alışkanlıklarının değerlendirilmesi ve oyunla beslenme eğitiminin beslenme alışkanlıklarına etkisi*. Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Egemen, A., ve Koçoğlu G. (1988). Kırsal bölgede beslenme eğitiminin malnütrisyonun önlenmesi ve tedavisine etkileri, *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 17, 7-15.

Ünver, Y. ve Ünüsan, N. (2005). Okulöncesinde beslenme eğitimi üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 14, 529-551.

Bulduk, S. Ve Demircioğlu, Y. (2002). *Ailelerin çocuklarına doğru beslenme alışkanlıkları kazandırmaya yönelik davranışlarının belirlenmesi üzerine bir araştırma.* Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu, Ankara: Kök Yayıncılık.

DENİZLİ TEKNİK BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN YURT VE BARINMA SORUNLARI

Nesrin KACAR

Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler MYO, nkacar@pamukkale.edu.tr

Özet

Çalışmanın amacı, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin öğrenim süresi boyunca barınma yerlerinin kişisel sosyal gelişim üzerindeki etkilerini ve yaşadıkları sorunları belirlemektir. Bu amaçla nitel araştırma yöntemi kullanılarak Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören yurtta/apartta/kiralık evde ve aile yanında kalan 20 öğrenci ile görüşülmüştür. Araştırmada öğrencilerin demografik bilgileri, barınma yerleri, barınma yerlerinin psikolojik ve sosyal açıdan olumlu ve olumsuz etkileri, üniversiteye gelmeden önceki ve sonraki kişisel farklılıkları, barınma yeri tercihleri hakkında öneride bulunanlar, barınma yerlerinin başarı durumlarına etkileri, ileride çocuklarının kendilerinden uzakta öğrenim görme durumlarına yaklaşımları konuları ele alınmıştır. Yapılan araştırma sonucuna göre yurtta/apartta/kiralık evde ve aile yanında kalmanın öğrencilere ciddi deneyim ve kazandırdığı görülmektedir. En önemli kazanımların; bilgi paylaşımı, insanları tanımayı ve tahammül etmeyi öğrenme, iyiyi ve kötüyü ayırt edebilme, ekonomilerini dengeleme, geniş arkadaş çevresine sahip olma, paylaşmayı öğrenme, yardımlaşma, kararlarını özgürce alabilme, özgüvenlerinin arttığı ve kişisel gelişimlerinin farkında olmaları görülmektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların çoğunluğunun gerek devlet yurdunda gerekse ev/apart ortamında ders çalışma için ortamın motive edici olduğunu, grup halinde çalışmanın başarılarını arttırdığını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Meslek yüksekokulu, Üniversite öğrencisi, Barınma yeri ve sorunları, kişisel ve sosyal gelişim.

Denizli Technical Sciences Vocational Higher School Students' Domestic And Prosperity Problems

Abstract

The purpose of the study is to determine the effects of the residents on Denizli Technical Sciences Vocational School students about the personal social development and the problems they have experienced during the learning period. For this purpose using qualitative research method, 20 students from Denizli Technical Sciences Vocational School were interviewed staying at the residence/apart-house/rented house and living with the family. In the study, demographic information of students, accommodation places, positive and negative effects from the psychological and social point of accommodation places, personal differences before and after coming to university, suggestions about accommodation preferences, effects on the achievement status of accommodation places and in the future approaches of their children to learning away from themselves was obtained. According to the research result, important contributions made by students staying in the dormitory/apart house/rental house and the homestay. It seems that information sharing, maturation, learning to recognize people, distinguishing between good and evil, learning to trust, balancing economies, having a wide circle of friends, learning to share, and taking decisions freely are good experiences. In addition to this, participants expressed that they have all kinds of environment for studying in the student lodging or in the apart-house and that they have increased the success of working in groups.

Key Words: Vocational High School, University student, Place and problems of accommodation, personal and social development.

1. Giriş

Bireyin içinde yaşadığı toplumun gelişme düzeyine bağlı olarak, sayıca artıp farklılaşan sınırsız sayıdaki ihtiyaçların çoğu, bir kez karşılanmakla ortadan kalkmaz. Çünkü bu ihtiyaçlar belirli aralıklarla tekrarlanmaktadırlar. Tatmin edildiğinde insana zevk, edilmediğinde acı ve elem veren, organizmada çeşitli gerilimlere neden olan itici güç diye tanımlayabildiğimiz ihtiyaçlarımız, davranışlarımızın temelini oluşturmaktadır. Psikologlar ve sosyologlar insan

ihtiyaçlarını açıklamada kolaylık sağlamak amacıyla sınıflandırma yapmaya çalışmışlardır. Günümüzde geniş kabul gören ünlü Amerikalı Psikolog Abraham Maslow'un temel fizyolojik ihtiyaçlar dizininde belirttiği, bireyin yaşamının sürekliliği için tatmin edilmeleri zorunlu olan ihtiyaçlardır. Oksijen alma, yeme, içme, uyku, giyinme ve barınma bu ihtiyaçların belli başlılarını oluşturur. Temel ihtiyaçlar dizisinde yer alan barınma ihtiyacı, birincil ihtiyaçlar olarak, insan vücudunda belli bir dengeyi tutturmaya ve tutturulan bu dengeyi korumaya yöneliktir. Örneğin; elverişli olmayan barınak insan vücudundaki dengeyi bozar. Dengesi bozulan organizma bu kez sosyo-psikolojik yönden bir takım arazlar gösterme sorunu ile yüz yüze gelir (Şimşek, 8-10).

Gençlik dönemi, bireyin fiziksel ve duygusal durumundaki değişikliklerle başlayan, cinsel ve psiko-sosyal olgunluğu kazanması ile devam ederek, bireyin kişisel bağımsızlığını ve toplumsal üretkenliğini kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde fiziksel ve sosyal değişikliklerin hızı birbirinden farklıdır (Baran 2013). Gencin kişiliğinin gelişmesinde aile ortamı kadar arkadaşlık ilişkileri, öğrenim gördüğü eğitim kurumları, öğrenim gördüğü çevrenin nitelik ve nicelik bakımından özellikleri ve barınma yerinin de büyük önemi bulunmaktadır (Köknel 1982; Süzer 2004). Üniversiteyi kazanan öğrencilerin çoğu, yaşadığı yerden farklı bir şehirde bir okul kazanmaktadır. Bu durum öğrencilerin yeni bir yaşama uyum sağlamalarını gerektirmekte ve pek çok gencin yaşamında önemli değişikliklere ve sorunlara yol açmaktadır (Matheny vd. 2002; Demirel vd.2006; Baran 2013; Özgür 2010).

Üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı ailelerinden ayrı başka bir kentte öğrenimlerini sürdürmek durumundadırlar. Dolayısıyla öğrenciler yeni bir çevrede tanımadığı bireylerle ilişki kurma ve geliştirme, barınma, beslenme, ekonomik zorlukları aşma, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılama, toplumsal baskılar ve gençliğin kendine özgü genel sorunları gibi birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Şahin, Fırat vd. (2009). Öğrencilerin üniversite yaşamında önemli ve ilk karşılaştıkları sorun ise genellikle "barınma" problemi olmaktadır (Ersoy ve Arpacı 2010). Üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğu öğrenimleri süresince; ailelerinden ayrı olarak kamu ve özel sektöre ait yurtlarda, özel pansiyonlarda, apart otellerde, kiralık evlerde, ailesinin ya da akrabalarının yanında ve öğrenci evlerinde kalmaktadırlar. Barınma biçimlerinin seçilmesinde, öğrencinin kendisinin ve ailesinin sosyo-ekonomik durumu, üniversite öğrenimi için bulunduğu şehirde barınma

amacıyla yapılan konut ve/veya binaların kapasitesi gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Öğrenciler barınmak için seçtikleri yerlerde kendilerini güvende hissetme, rahat ders çalışma gibi durumları da göz önünde bulundurmaktadırlar. Öğrencinin barındığı yerde problem yaşamaması, onun akademik başarısını olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Filiz ve Çemrek 2007).

Yurtlar, genellikle çok sayıda öğrencinin kaldığı büyük binalardır ve genellikle kampüse yakın olması, eve göre daha rahat bir hareket ortamı sağlaması ve öğrencilerle sosyalleşme olanağı sunması bakımından çoğu öğrenci tarafından özellikle tercih edilmektedir. Ancak son yıllarda artan üniversite sayısı, öğrenci kapasitesinin yükseltilmesi ve buna karşılık öğrenci yurt kapasitelerinin yetersiz kalması, üniversite öğrencilerinin barınma sorunuyla beraber akademik ve sosyal problemlerini artırmaktadır (Ersoy ve Arpacı, 2010). Alışkın olduğu ev yaşantısından ve ailesinden ayrılmak, yaşam ortamının değişmesi ve tanımadığı kişilerle bir arada yaşamaya başlamak, öğrencilerin fiziksel, ruhsal ve sosyal yaşamlarını etkileyebilecek önemli değişikliklerdir. Öğrencilerin öğrenimleri sırasında uygun ortamlarda barınması, yeterli koşullara sahip olması, fiziksel, ruhsal ve sosyal gereksinimlerinin karşılayan bir olgu olmasının yanı sıra kişisel, sosyal ve psikolojik gelişimi de etkileyen önemli bir olgu olduğu söylenebilir.

Buradan yola çıkarak ailesinden uzakta eğitim gören bir üniversite öğrencisinin barınma yerinde yaşacağı sorunların, arkadaşlarıyla olan ilişkilerin düzeyinin, akademik başarısını, kişisel ve sosyal gelişimini etkileyeceği de bir gerçektir. Bu dönemde düşünme yeteneği, mesleki davranışlar gelişmekte, geleceğe ilişkin anlamlı tavırlar oluşmakta, üretkenlik eğilimleri ve eylemleri görülmektedir. Toplumsal konulara ilgi ve katılım isteğinin artması, görüş geliştirme girişimleri, coşku dolu olma, idealist düşünceler ve eşitsizliğe tahammül edememe gibi özellikler gencin kişiliğinin olumlu, üretici, sağlıklı bir uyum gerçekleştirmesinin işaretleridir (Özoğlu 1988; Arlı 2013). Çünkü üniversite gençliği açısından bakıldığında eğitim öğretim hayatı kadar kişilik ve sosyal gelişimi de gençler için önemlidir. Üniversite öğrencileri bir taraftan öncelikle kendileri için yeni olan okul ve barınma ortamına uyum zorluklarıyla birlikte toplumsal kurallara ve değerlere de uyum göstermeye çalışırken, diğer taraftan evrensel değerler ve ideallerinin peşinde de koşabilmektedir. Bu çok yönlü

çabanın getirdiği baskı sonucunda oluşan stres gençlerin zorlanmalarına neden olabilmektedir (Arlı 2013).

Yapılan literatür taraması sonucunda; Şahin, Fırat vd. (2009) Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin en önemli sorunlarının neler olduğunu ortaya koymayı amaçlamışlar. Araştırma, 1512 öğrenci üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, öğrencilerin en önemli sorunları ekonomik temelli sorunlar ve temel gereksinimlerin karşılanamamasıdır. Bu sorunları: "öğretim programlarıyla ilgili sorunlar", "öğretim elemanlarıyla ilgili sorunlar", "çevreye uyum sorunu", "sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerin yetersizliği", "gelecek kaygısı", "kişisel ve ailevi sorunlar", "doyumsuzluk", "fiziki koşulların yetersizliği", "demokratik olmayan ortam", "amaçsızlık", "entelektüel olmama", "yönetimsel sorunlar", "politikayla ilgilenme(me)", "manevi boşluk" ve "özgüven eksikliği" izlemektedir.

Özer ve Kurtalan (2009) İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi tarafından gerçekleştirilen "Gençler ve Barınma" araştırması üniversitede okuyan gençlerin mevcut barınma sorunlarıyla ilgili detaylı bilgi sağlamak amacıyla 425 üniversiteli genç ile yapılmıştır. Ankete katılan üniversiteli gençlerin yüzde 38,2'si öğrenci evi/ kendi evi/kiralık evde kalırken, yüzde 34,2'si ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Gençlerin yüzde 10,9'uise barınma sorunlarını kredi yurtlar kurumu yurtlarında kalarak çözmektedir.Eğer tercih etme imkânınız olsaydı nerede kalmak isterdiniz sorusuna ise gençlerin yüzde 67,8'i öğrenci evi/ kendi evi/kiralık ev cevabını vermiştir.

Filiz ve Çemrek (2007) Bu çalışmada 2005–2006 öğretim yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi öğrencilerinden rassal olarak seçilen 500 öğrencinin barınma durumu ve sorunlarını araştırmıştır. Analizi sonuçlarına göre, Ziraat ve Fen Edebiyat Fakültesinde okuyan erkek öğrencilerin özel yurt / apart yurtta kalmayı diğer fakültelere göre daha çok tercih ettiği, Ziraat ve Eğitim Fakültesinde okuyan kız öğrencilerin devlet yurdunu daha fazla tercih ettiği ve arkadaşlarıyla birlikte evde kalmayı tercih eden öğrencilerin genellikle İ.İ.B.F., Tıp, Mühendislik-Mimarlık Fakültelerinde okuyan erkek öğrenciler olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin barınma durumundan memnun olmama nedeni, Eğitim Fakültesinde okuyan kız öğrenciler barındıkları yerin giderlerini karşılama zorluğu ve ders çalışamama nedeniyle,

ESYO'da okuyan kız öğrenciler arkadaşlarıyla anlaşamama nedeniyle barındıkları yerden memnun olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca, Mühendislik-Mimarlık Fakültesinde okuyan erkek öğrenciler ulaşım problemi nedeniyle, SHMYO ve İİBF'de okuyan erkek öğrenciler rahat hissetmedikleri nedeniyle barındıkları yerden memnun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özkan ve Yılmaz (2010) Balıkesir Üniversitesi Bandırma Sağlık Yüksekokulu (Hemşirelik) ve Bandırma Meslek Yüksekokulu (Et endüstrisi, Gıda Teknolojisi, işletmenlik ve ithalat-ihracat)bölümlerinin birinci ve ikinci sınıflarında okuyan 459 örgenci ile üniversite örgencilerinin üniversite yaşamına bireysel uyum durumlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin uyum sorunu yaşadıkları saptanmıştır. Uyum problemlerinin azaltılması amacıyla örgencilere rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmesi önerilmektedir.

Güldiken ve Özekicioğlu (2004), bir çalışmada Anadolu'da ailelerinden uzakta Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde öğrenim gören 905 üniversite öğrencisinin barınmaya ilişkin sorunlarını ele almışlardır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin yarısından fazlasının öğrenci evinde, kalan yarısının da kamu ve özel sektöre ait yurtta kaldıkları belirlenmiştir. Öğrenci evinde kalan öğrencilerin en önemli problemi, ev kiralarının yüksek olması, bu sıkıntıyı hafifletmek için bu evlerde en az üç öğrencinin kaldığı ve bu durumun öğrencilerin ders çalışmalarını engellediği saptanmıştır. Devlet yurdunda barınan öğrencilerin karşılaştıkları sıkıntıların başında, yeterince ders çalışamama, ısınma ve temizlik olduğu anlaşılmıştır. Devlet yurdu ve özel yurtlarda kalan öğrencilerin uymakta en çok zorlandıkları kuralların başında yurtlara giriş-çıkış saati olduğu belirlenmiştir. Poyraz (2000) ise Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Okul Öncesi Öğretmenliği'nde öğrenim gören 651 öğrenci ile barınma sorunu üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin devlet yurdunda kalmalarının en önemli iki nedeni, öğrencilerin ekonomik durumlarının ancak yurtta kalmalarına imkân vermesi ve yurtların daha disiplinli olması olarak belirlenmiştir. Filiz ve Demir (2004) yaptıkları çalışmada beden eğitimi ve spor yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin barınma beslenme durumlarını belirlemişlerdir. Çalışmada öğrencilerin % 54'ünün öğrenci evinde, % 21'inin ailesi ile birlikte, % 18'inin yurtta, % 4'ünün akraba yanında kaldıkları ve kalan %3'ünün diğer barınma şekli kullandıkları belirlenmiştir (Filiz ve Çemrek 2007).

736 üniversite öğrencisi üzerine yapılan bir araştırmada, öğrencilerin % 62,4'ünün kiralık evde kalmayı tercih ettiği belirlenmiştir (Kızılçaoğlu, 2003). 555 üniversite öğrenci üzerine yapılan diğer bir araştırmada, öğrencilerin %17,69'unun ailesiyle, %8,30'unun yalnız yaşadığı belirlenmiştir. Aynı araştırmada öğrencilerin % 72,56'sının arkadaşlarıyla birlikte yaşamayı tercih ettiği tespit edilmiştir (Kaslı & Serel, 2008). *Yurtta barınan üniversite öğrencilerinin ruh sağlığını etkileyen psikolojik faktörler üzerine yapılan bir araştırmada ise, öğrencilerin göreceli olarak özgür bir ortama adım attıkları, yeni ilişkiler ve arkadaşlıklar geliştirdikleri bu dönemde, özellikle de orta büyüklükteki kentlerde boş zamanlarının büyük bir bölümün yurtlarda geçirdikleri ve birçok olumlu ve olumsuz alışkanlıklar kazanabilecekleri ifade edilmiştir (Maşrabacı, 1989). Başka bir araştırmada da, öğrencilerin barınma yerinin, üniversite yaşamı boyunca etkileşim içinde oldukları önemli ortamlar olduğu, kişisel ve sosyal gelişim içinde bulundukları bu mekanların barınma koşullarının bilinmesi ve sürekli geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Lanorus 1980'den aktaran Aydın, 1988; Koçbeker, 2007; Arlı, 2013).

Konuyla ilgili literatür taraması incelendiğinde ülkemizde üniversite öğrencilerinin barınma sorunları ile ilgili yapılan çalışmaların arttığı ancak ilgili çalışmaların farklı illerde ve üniversitelerde de çoğaltılmasının sorunların tespitinde ve çözüm önerileri getirmede yarar sağlayacağı görülmüştür. Bu gerekçelerden hareketle planlanan araştırmanın amacı; Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin öğrenim süresi boyunca barınma yerlerinin kişisel ve sosyal gelişim ile akademik başarı üzerindeki etkilerini belirlemenin yanı sıra üniversite öğrencilerinin gelecekte çocuklarının öğrenimine yönelik düşüncelerini tespit etmektir. Araştırma sonuçlarının, ailesinden uzakta öğrenim gören üniversite öğrencilerinin karşılaştığı sorunlar ile elde ettikleri kazanımlar konusunda aile, öğrenci ve bu alanda çalışma yapan akademisyenlere ışık tutacağı düşünülmektedir.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin öğrenim süresi boyunca barınma yerlerinin kişisel sosyal gelişim üzerindeki etkilerini ve yaşadıkları sorunları belirlemek ve araştırma sonuçları dikkate alınarak öğrencilerin barınma yerlerinde yaşadıkları olumlu ve olumsuz etkileri ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla öğrencilerin

pozitif ve negatif kazanımlarına ait verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Genellikle küçük grup araştırmalarında kullanılan bu yöntem görünen gerçekliğin arkasında bulunan öznel durumların anlaşılabileceği varsayımına dayandırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2008). Araştırma 20 öğrencinin katılımıyla, nitel araştırma yöntemi kullanılarak mülakat tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşme anında bir arkadaş gibi iletişim kurmaya çalışılmıştır. Mülakat tekniği kullanılarak 12 soru sorulmuş, sorular değerlendirilmeye çalışılmıştır. Soruların dolaylı bir biçimde sorulmasının yanı sıra zaman zaman araştırmacının müdahale ederek sorulara yanıt verilmesi için yönlendirmesi gerekmiştir. Soruların oluşturulmasında (Kruger & Casey, 2000), Baran (2005) ve Kalaycıoğlu'nun (2001) yaptıkları benzer çalışmalardan yararlanılmıştır. Öğrencilerin demografik bilgileri, yurtta / apartta / kiralık evde ve aile yanında kalan 20 öğrenci ile görüşülmüştür. Araştırmada öğrencilerin demografik bilgileri, barınma yerleri, barınma yerlerinin psikolojik ve sosyal açıdan olumlu ve olumsuz etkileri, üniversiteye gelmeden önceki ve sonraki kişisel farklılıkları, barınma yeri tercihleri hakkında öneride bulunanlar, barınma yerlerinin başarı durumlarına etkileri, ileride çocuklarının kendilerinden uzakta öğrenim görme durumlarına yaklaşımları konularında sorular oluşturulmuş, odak görüşmelerle geliştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın materyalini Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrencilerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Verilerin analizinde ve ortaya konulmasında katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin öğrenim süresince barınma yerlerindeki yaşantıları sonucunda olumlu ve olumsuz kazanımlarının kişisel ve sosyal gelişimleri üzerinde etkileri bulunmaktadır.

3.Bulgular ve Yorum

Çalışma Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu'ndan 21 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere ilişkin demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Genel özellikleri

Demografik Bilgiler				
Yaş	Cinsiyet K/E	Aile İkamet Yeri Memleket	Aile Aylık Gelir Durumu	Kaldığı Yer
21	K	Manisa	1500	Apart
21	K	Muğla/Milas	1500	Apart
22	K	Kars	6000	Apart
20	K	Bursa/İznik	2000	Devlet Yurdu
20	K	Düzce	2500	Apart
22	K	Denizli	2000	Aile Yanı
21	K	Denizli	1500	Apart
20	K	Denizli	3000	Aile Yanı
20	K	Manavgat	6000	Devlet Yurdu
22	K	Manavgat	2500	Devlet Yurdu
20	K	Manisa/Soma	4500	Özel Yurt
21	K	Tire	1500	Apart
20	K	Manisa/Sarıgöl	1500	Devlet Yurdu
21	K	Manisa	2000	Özel Yurt/Apart
20	K	İstanbul	2000	Apart
24	K	İzmir	3000	Devlet Yurdu/ Özel Yurt/ Kiralık Ev
21	K	Konya/Ereğli	3000	Devlet Yurdu/Özel Yurt
21	K	Balıkesir	3000	Devlet Yurdu/Özel Yurt/Apart/
19	K	Manisa	1400	Devlet Yurdu
22	K	Afyon/Bolvadin	1000	Devlet Yurdu/ Kiralık Ev

Öğrencilerin hepsi kadın olup birisi 19, yedisi 20, yedisi 21, dördü 22, birisi 24 yaşındadır. Katılımcıların birisi 1000, birisi 1400, beşi 1500, dördü 2000, ikisi 2500, dördü 3000, biri 4500, ikisi 6000 TL. aile gelir durumuna sahiptir. Denekler aile ikamet yerleri olarak; birisi

Afyon/Bolvadin, birisi Balıkesir, birisi Bolu/Düzce, birisi Bursa/İznik, üçü Denizli, birisi Konya, ikisi Manavgat, beşi Manisa ve ilçeleri, birisi Muğla/Milas, birisi İstanbul, birisi İzmir, birisi Kars olduğunu belirtilmiştir. Katılımcıların beşi devlet yurdu, yedisi apart, ikisi aile yanı, biri özel yurt, beşi ise Devlet Yurdu/ özel Yurt/ kiralık ev ve apartta kaldıklarını söylemişlerdir.

Katılımcılara ilişkin bulgular topluca değerlendirildiğinde Çoğunluğunun 20-22 yaşlarında düşük ve orta gelir düzeyine sahip oldukları, altısı uzak, on beşi yakın illerde ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerden beşi devlet yurdu/özel yurt/kiralık ev ve apart olmak üzere farklı barınma yerlerini denediklerini, beşi devlet yurdunu, yedisi apartı tercih ettiğini, ikisi aile yanında, biri özel yurtta kaldığını belirtmiştir.

Öğrencilerin, barınma yerleriyle ilgili olumlu / olumsuz düşünceleri ve sosyal ve psikolojik etkenleri hakkındaki değerlendirmeleri

Katılımcıların barınma yerleriyle ilgili düşünceleri, sorunları ve sosyal ve psikolojik etkenleri konusunu değerlendirmelerini istedik. Bu konularla ilgili düşünceleri sorulduğunda;

"Babaannem ve dedemle apartta kalıyoruz. Apartta kalmak güzel ama yalnız kalmayı tercih ederdim. Babam babaannemi dedemi taktı peşime. Yemek, temizlik ve para konusu dedemler olduğu için sorun olmuyor. Manisa' ya dönmek istemiyorum. Apartı buraya gelmeden okula yakın ve düzgün bir yer olmasına dikkat ederek annem buldu. Apartım kendi evim gibi oldu, başka yere gidince evimi arıyorum. Derslerimi rahat çalışıyorum ama babaannem ve dedemle psikolojik açıdan rahat değilim. İstediğimi giyemiyorum, istediğimi yiyemiyorum, istediğim gibi aktivitelere katılamıyorum, tiyatro ve konsere bile gidemiyorum. Sürekli geç kalma deniliyor. Patlıyorum gençliğimi ve öğrenciliğimi yaşayamıyorum. Gelecekte evladıma bana yapılan baskıyı yapmam diye düşünüyorum. Bir evladım olmadıkça net cevap veremiyorum".

Bir numaralı katılımcı apartta kalmasını ailesinin istediğini ve apartta kalmaktan son derece mutlu ve ders çalışma konusunda sorun yaşamadığını ancak, aile büyükleriyle birlikte kalması dolayısıyla özgürlüğünün kısıtlandığını ve sosyal aktivitelere katılamamaktan dolayı mutsuz olduğunu ifade etmektedir. Gelecekte çocuğuna bu tür bir kısıtlama yapmayacağını düşünmektedir.

"Apartta kalmanın olumlu yanları; rahat olmak, istediğin gibi davranmak, sorumluluk sahibi olmak, bir şeyler öğrenmek. Olumsuz yanları ise; maddi zorluklar ve bu şartlar içinde geçinmek. Apart yaşantısı sonucunda özgüvenim arttı ve tek başıma kalınca her şeyi kendim başarabileceğimi anladım. Çevremde üniversiteye gidenler evde kalmanın daha rahat olduğunu söylediler ve evde kalmamı önerdiler. Okula başladığım günden beri apartta kalıyorum çok memnunum, rahat ders çalışabiliyorum".

İki numaralı katılımcı özgüveninin arttığını, yalnız kaldığında kendisinin her şeyi başarabileceğini anladığını, sorumluluk sahibi olmayı öğrendiğini, apartta rahat ders çalışabildiğini, kendisini özgür hissettiğini ancak ekonomik olarak geçinmenin kolay olmadığının farkına vardığını, kendisinin apartta kalmasını çevresinde üniversiteye gidenlerin önerdiğini belirtmiştir.

"*Yurtta herkesle anlaşması zor oluyor. Tuvalet banyo ortak, her ne kadar temizleseler de hijyenik olmuyor. Yemekler ve giriş çıkış saatleri sınırlı oluyor. Gece çalışanlar için bu saatler sorun oluyor. Evde iki kişi kalıyoruz. İkimizde sorumluluğumuzu biliyoruz. Partime işte çalışıyorum, giriş çıkış gibi bir sorun yaşamıyorum bu konuda rahatız. Burada iken kendi işimizi mecbur kendimiz yapıyoruz ve bu daha çok sorumluluk sahibi olmamızı olumlu yönde etkiliyor. Alış verişte ev ihtiyaçlarının sadece gerekli olanlarını alıyoruz. Para tutmasını öğrendik, özgüven sahibi olduk, kendi ayaklarımızın üstünde durmayı öğrendik. Yurtta yapamayınca ve kendime uygun arkadaşı bulunca kendim aparta çıkmayı tercih ettim ve memnunum. Ev arkadaşımla aynı sınıftayız ve birbirimize çok destek oluyoruz. Yurttayken dersle ilgili soru soracağım insanlar sınırlıydı. Ders çalışma isteğim olmuyordu. Şimdi ise arkadaşımla beraber çalışıp öğreniyoruz. Üniversiteye ilk geldiğim zaman ailemin eksikliğini çok çektim, ailem hep yanımda olsun istedim. Ancak yanımda olsalardı her hareketimi sınırlarlardı. Yalnız kalınca kendimi özgüvenli ve mutlu hissediyorum. Çocuğum içinde farklı bir ilde üniversite okumasını normal karşılarım. Gidip kendi ayaklarının üstünde durmasını, hayatta zor şeylerle kendisinin başa çıkmasını isterim".*

Üç numaralı katılımcı yurtta ortak kullanım alanlarının sağlığa uygun olmadığını, yemeklerin ve giriş çıkış saatleri sınırlı olduğunu, herkesle anlaşmanın zor olduğunu bu nedenle daha sonra apartta kaldığını ifade etmiştir. Apartta kaldığı süreçte sorumluluk sahibi olmayı ve parayı idare etmeyi, kendi ayakları üstünde durmayı öğrendiğini, özgüveninin

arttığını söylemiştir. Aparta çıkmayı kendisinin tercih ettiğini ve memnun olduğunu, apartı aynı sınıftan bir arkadaşıyla paylaştığını, bilgi alışverişi yaparak rahat ders çalışabildiğini, çocuğu içinde farklı bir ilde üniversite okumasını normal karşılayacağını, çocuğunun da kendi ayaklarının üstünde durmasını ve hayatla mücadele etmeyi öğrenmesini istediğini söylemektedir.

"*Maddi koşullardan dolayı mecburi olarak devlet yurdunu tercih ettim. Çok memnun değilim. Fazla kişiyle yaşamak, ders çalışırken ses, ışık, vs. sorunlar yaşıyorum. Fakat bu sorunlar biran önce okulu bitirmem için hırs yapıp derslerimi daha çok çalışmama sebep oldu. Yurtta kalmak branşımızın gerekliliklerinden olan dikiş dikerken, kumaş keserken alan darlığı ve kısıtlı imkânlardan dolayı sorun yarattı. Diktiğim kıyafetlerle ilgili çok fazla kişinin görüşünü almam konusunda ise olumlu etkiledi. Daha fazla sorumluluk sahibi olmamı sağladı. Maddi konuda geçinmeyi, 6 kişiyle aynı yerde yaşayarak sabretmeyi, alttan almayı, manevi konuda tek başıma sorunlarımı çözmeyi, insanlara her şeyi anlatmamam gerektiğini öğrendim. Çocuğumun kararına saygı gösterir ve olgunlaşıp kendi başına mücadele etmesi açısından olumlu yaklaşırdım".*

Dört numaralı katılımcı maddi koşullardan dolayı mecburiyetten devlet yurdunu tercih ettiğini fakat fazla kişiyle yaşamak zorunluluğu, ders çalışırken ses, ışık, vs. sorunlar yaşadığı için çok memnun olmadığını, Ancak bu sorunların hırs yapıp derslerini daha çok çalışmasına sebep olduğunu, aynı zamanda yurt şartlarının branşına uygun olmadığını ve alan darlığı ve kısıtlı imkânlardan dolayı sorun yaşadığını da söylemiştir. Yurtta kalmanın kendisine daha fazla sorumluluk sahibi olmayı, parayı idare etmeyi, 6 kişiyle aynı yerde yaşayarak sabretmeyi, anlayışlı olmayı, manevi konuda tek başıma sorunlarını çözmeyi, insanlara her şeyi anlatmaması gerektiğini öğrettiğini söylemektedir. Gelecekte çocuğunun kendisinden uzakta öğrenim görmesi konusunda çoçuğunun kararına saygı göstereceğini, olgunlaşıp kendi başına mücadele etmeyi öğrenmesi açısından olumlu yaklaşacağını belirtmiştir.

"*Apart Sorumluluk sahibi olmayı, yemek yapabilmeyi, kendi ayaklarım üzerinde durabilmeyi, ders çalışma ve ders başarısı açısından pek faydası olmadı, ders çalışma kişinin kendi plan ve programıyla ilgili, ilk başta zorlandım ama hayata alışmak için zorunlu bir süreç. Ayrıca sağlıksız beslenme yüzünden kilo aldım".*

Beş numaralı katılımcı apartta kalmanın sorumluluk sahibi olmayı, yemek yapabilmeyi, kendi ayaklarım üzerinde durabilmeyi öğrettiğini ancak ders çalışma kişinin kendi plan ve programıyla ilgili olduğu için ders çalışma ve ders başarısı açısından pek faydası olmadığını, , ilk başta zorlandığını, hayata alışmak için zorunlu bir süreç olduğunu söylemiştir.

"*Aile yanında kalmanın olumlu tarafı ev yemekleri ve aile sıcaklığının olması, olumsuz yönü ise ders çalışma isteği kişinin kendi inisiyatifine kalmakta, düzenli bir çalışma ortamı olmayabilir çünkü evde sorumluluklar var. Evde kalınca kişinin kendine kalıyor ders çalışmak ya da çalışmamak. Ailem sağlık açısından dolayı başka bir ile gitmemi istemedi. İyi ki ailemle kalmışım. Şehir dışından gelip yurtta, apartta kalan arkadaşlarımı görüyorum, ailem iyi ki göndermemiş diyorum. Eğer geleceği için daha iyi sonuçlar çıkacaksa ortaya tabii ki çocuğumu dışarıya gönderirim. Her ne kadar yanlarında olmak için çabalasak da yanlarında olamayacağımız dönemler olacak. Ayakları üzerinde durabildiklerini görmek için kendilerine olan özgüveni kazanmaları için büyük bir şans bence".*

Altı numaralı katılımcı ailesinin yanında kaldığını yemek ve aile sıcaklığından mahrum olmadığını, ancak ders çalışma isteği kişinin kendine kaldığı için düzenli bir çalışma ortamı olmadığını ve evde sorumlulukları olduğunu belirtmiştir. İl dışında okumasını ailesinin sağlık dolayısıyla istemediğini ancak yurt ve apartta kalan arkadaşlarının yaşadıkları sorunları gördükten sonra kendisini ailesinin göndermemesinin isabetli bir karar olduğunu düşünüyor. Aynı zamanda çocuğunun geleceği ve ayakları üzerinde durabildiklerini görmek ve özgüven kazanmaları için aileden ayrı bir ilde okumalarının büyük bir şans olduğunu da belirtmektedir.

"*Apartta kalmak sorumluluk sahibi olmak açısından olumlu, maddi sıkıntılar açısından olumsuzdur. Aile yanında daha rahat, kendi evimde daha sorumluluk sahibi oluyorum. Evet, kaldığım yerden memnunum, daha rahat ders çalışıyorum. Psikolojik ve sosyal açıdan daha çok sorumluluk yükleniyoruz. Çocuğumun eğitimi için olumlu yaklaşırdım".*

Yedi numaralı katılımcı apartta kalmanın sorumluluk sahibi olma açısından olumlu, ekonomik anlamda olumsuz, psikolojik ve sosyal açıdan sorumluluk artırıcı ve kaldığı yerden memnun olduğunu, rahat ders çalıştığını, çocuğunun eğitimi için olumlu yaklaşacağını belirtmiştir.

"Ailemin yanında kalıyorum ve ailemin yanında kalmayı kendim tercih ettim, çok memnunum. Ailemin yanında kendimi daha güvende ve özgüvenli hissediyorum. Rahat bir okul hayatı geçirdim. Şu an daha tecrübeli ve bilgili olduğumu düşünüyorum. Sıkıntı çekmeden derslerimi çalışabiliyorum. Çocuğumun sıkıntı içinde olmaması için elimden geleni yaparım. Ama sonuçta bu çocuğumun tercihi olacak. Eğer tek başına olmaya hazır hissediyorsa, kendine güveniyorsa izin veririm. Fakat dışarıya karşı sosyal bir çocuk olursa ailemle birlikte karar alırım".

Sekiz numaralı katılımcı ailesinin yanında kaldığını, kendisini daha güvende ve özgüvenli hissettiğini, rahat bir okul hayatı geçirdiğini, sıkıntısız ders çalışabildiğini, kendisinin istediğini ve çok memnun olduğunu söylerken; çocuğunun il dışında öğrenim görmek istediğinde çocuğunun kendi tercihi olacağı, eğer tek başına olmaya hazır hissediyorsa, kendine güveniyorsa izin verebileceği fakat dışarıya karşı sosyal bir çocuk olursa ailesi ile birlikte karar alacağını ifade etmektedir.

"Kredi yurtlar kurumunda kalmanın olumlu yanları; Arkadaş ilişkileri sağlam oluyor. Temizlik, yemek yapmak, fatura ödemek gibi sorumluluklar yok. Güvenli ve ders çalışma konusunda motive edici. Arkadaşlar ders çalışınca bende çalışıyorum. TV olsa önümde asla ders çalışamam. Bazen yalnız kalmak istiyorum ama olmuyor. Çamaşır yıkamayı ve paramı düzenli harcamayı öğrendim. Bazen de moralim bozukken arkadaşlar destek oluyorlar. Olumsuz yanları; Kişisel alan yok denecek kadar az. Topluma ayak uydurmak zorunda kalıyorum. Giriş çıkış saatleri sıkıntı yaşatıyor. Toplu yemek her zaman güzel olmuyor. Devlet yurdunda kalmamı ablam ve teyzemler önerdi. Arkadaşlıkların sağlam olur, yurt hayatı eğlenceli olur, aparta veya eve vereceğin parayı harcarsın dediler. Bazı durumlardan şikâyetçi olsam da cebimde çok para kalıyor. Evde kalsam daha çok para harcardım. Çocuğum kendisini nerede yetiştirebilecekse oraya gitsin. Meslek hayatı için yapması gerekeni yapsın isterim".

Dokuz numaralı katılımcı "yurtta kalmanın arkadaş ilişkilerini sağlamlaştırdığını ve psikolojik destek olduklarını, temizlik ve yemek yapmak, fatura ödemek gibi sorumlulukların olmadığını, güvenli, ders çalışma konusunda motive edici olduğunu, parasını kontrol etmeği öğrendiğini ancak bazen de yalnız kalmak istediğini ifade etmektedir. Ancak kişisel alanların yok denecek kadar az, toplu yemek yemenin her zaman güzel olmadığını, giriş çıkış

saatlerinin sıkıntı yaşattığını ve yurtta kalmasını ablası ile teyzesinin önerdiğini, ileride çocuğunun kendisini nerede yetiştirebilecekse oraya gitmesi, meslek hayatı için yapması gerekeni yapmasını istediğini söylemiştir.

"Devlet yurdunda, tek başıma yaşamayı, kendi paramı nasıl harcamam gerektiğini ve başka insanlarla nasıl geçinmek gerektiğini öğrendim. Olumsuz etkisi: yurt ortamı kalabalık bir yer, insanlarla anlaşmak her zaman kolay olmuyor. Sürekli farklı insanlarla olmak ve kurallara uymak zor oluyor. Yurt maddi açıdan daha uygun olduğu için ailem ve ben istedim ve memnun kaldım. Ders çalışmak bizim bölüm açısından fazla alan gerektirdiği için biraz zor oluyor. Psikolojik ve sosyal açıdan kaldığım yerin çok etkisi olmuyor. Giriş çıkışlar sınırlı ama bu şekilde olması gerekiyor. Rahat bir hayatım var bence. Çocuğumun da benden uzakta okumasını isterim, sorumluluklarını öğrensin. Hayat o kadar kolay değil. Anne baba her zaman çocuğun yanında olmayacak".

On numaralı katılımcı devlet yurdunda tek başına yaşamayı, parasını kontrol etmeği öğrendiğini, yurt yaşamanın rahat olduğunu, yurt ortamının kalabalık ve insanlarla anlaşmanın her zaman kolay olmadığını, sürekli farklı insanlarla olmak ve kurallara uymanın zor olduğunu, giriş çıkışların sınırlı ama bu şekilde olması gerektiğini, branşı gereği fazla alan gerektiği için zorlandığını, söylerken maddi açıdan daha uygun olduğu için ailesi ve kendisinin istediğini ve memnun kaldığını, çocuğunun da kendisinden uzakta okumasını, sorumluluklarını öğrenmesi gerektiğini belirtmiştir.

"Yurtta kalarak toplu yaşamayı, paylaşmayı, sorumluluk sahibi olmayı öğrendim. Yeni arkadaşlar tanıdım. Ancak derslerimiz için alanlarımız yok, uyku problemi yaşamaya başladım, evim kadar temiz değil, aile özlemi çekiyorum. Toplu yerde yaşadığım için sabırlı, anlayışlı olmayı daha iyi benimsedim. Kendi işimi hep kendi başıma hallettiğim için kendime güvenim arttı. Kendi ayaklarımın üstünde durmayı başardım. Ailemden uzaktayken iyiyi, kötüyü kendim görerek korunmasını öğrendim. Sonuç olarak büyüdüğümü ve insanları tanıdığımı düşünüyorum. Yurtta kalmamı ailem istedi çünkü Denizli'de kimseyi, hiçbir yeri tanımıyorum. O yüzden evde kalırsam da tek başıma kalamam diye yurtta kaldım. Hem yurt ortamını görmüş oldum, hem yeni arkadaşlar tanıdım benim için çok iyi oldu. Çok memnun kaldığımı söyleyemem çünkü kısıtlamaları çok fazla. Temizliği çok iyi değil. Çamaşır yıkama, ütü yapma sıkıntılı. 2 sene daha okusaydım belki yurttan ayrılırdım. Ama iyi bir ev arkadaşı

bulmak zor olduğu için ve iki sene okuyacağım için yurttan çıkmayı tercih etmedim. Yurdumuzda etüt odaları var sessiz ortamda ders çalışabiliyoruz, aynı zamanda başkalarının çalışması beni de çalışma açısından motive ediyor. Ama bölümümüzden dolayı daha büyük geniş masalara ihtiyacımız var. Onlarda yurdumuzda mevcut değil. Yurtta kalmak arkadaşlık kazandırdı, ancak kalabalık ve gürültü uyku problemi yaşamama sebep oldu. İlerde çocuğumun uzakta öğrenim görmesine olumlu bakıyorum. Sonuçta aile bir yere kadar hayatımızda var. Ailemiz olmadan da hayatta kalmayı, ayakta durmayı, bir şeyleri başarabilmeyi öğrenmeliyiz. Ailemizden uzaklaşınca hayatın zorluklarını, gerçekleri daha iyi görüyoruz. Hem ilerde daha iyi bir geleceği olacaksa 3-4 sene dışarıda okusun. İlerde hem çocuğumun hem benim pişman olmamızı istemem. Bazen bazı şeyler keşke dememek için yapılır".

On bir numaralı katılımcı yurtta kalarak toplu yaşamayı, paylaşmayı, sabırlı, anlayışlı, sorumluluk sahibi olmayı öğrendiğini, özgüveninin arttığını, ayaklarının üzerinde durmayı başardığını, yeni arkadaşlar tanıdığını, iyiyi/kötüyü görerek korunmasını öğrendiğini, etüt odalarında sessiz ortamda ders çalışabildiğini, aynı zamanda başkalarının çalışmaya motive ettiğini, ancak branşının gerektirdiği geniş masaların olmadığını, kalabalık ve gürültü nedeniyle uyku problemi yaşadığını, evi kadar temiz olmadığını, kısıtlamaların çok fazla olduğu, çamaşır ve ütü konusunda sıkıntı yaşadığını söylemiştir. Yurtta kalmasını ailesinin istediğini ama çok memnun kalmadığını, sonuç olarak büyüdüğünü ve insanları tanıdığını düşündüğünü belirtmiştir. İlerde çocuğunun uzakta öğrenim görmesine olumlu baktığını da ifade etmiştir.

"*Apartta kalmak insanlarla olan ilişkimi geliştirdi ve kendi ayaklarımın üzerinde durmayı öğretti. Üniversiteye gelmeden önce kendi ihtiyaçlarımı gideremiyordum. Şimdi her işimi kendim yapabiliyorum. Apartta kalmayı kimse önermedi, yurttaki yemekleri yiyemeyeceğim için apartı tercih ettim. Apartın hizmetinden çok memnun kalmasam da yemekleri kendim yaptığım için memnunum. Apartta ders çalışma ortamım ve çalışma masamın yeterli olmadığını düşünüyorum ama yurtta kalanlarla kıyaslandığında daha güzel. Üniversiteye gelmeden önce evde yalnız kalmaya korkardım ama artık evde yalnız kalabiliyorum. Ayrıca üniversiteye gelmeden önce yemek yapmayı ve temizlik yapmayı pek bilmezdim ama şimdi bunları benim için yapacak kimse olmadığı için mecburen öğrenmek*

zorunda kaldım. İnsanların bir şeylere mecbur kalmadıkça o şeyleri öğrenmeye, yapmaya çalışmadıklarını fark ettim. Gelecekte çocuğum olsa benden uzakta öğrenim görmesine izin veririm. Kendi ayakları üzerinde durmayı ve kendiişlerini kendisi yapmayı öğrenmeli. Üniversite ve yurt hayatının insanı olgunlaştırdığını ve daha sağlıklı kararlar almayı öğrettiğine inanıyorum".

On iki numaralı katılımcı üniversiteye gelmeden önce kendi ihtiyaçlarını gideremediğini, şimdi her işini kendisinin yapabildiğini, Apartta kalmanın insanlarla ilişkisini geliştirdiğini ve ayakları üzerinde durmayı öğrendiğini söylemiştir. Apartta kalmayı yurt yemeklerini yiyemeyeceği için kendisi tercih etmiş, apartın hizmetinden memnun kalmasa da yemekleri kendisi yaptığı için memnun olduğunu, ders çalışma ortamının ve çalışma masasının yeterli olmadığını ama yurtta kalanlarla kıyasladığında daha iyi olduğunu düşünmektedir. Üniversiteye gelmeden önce evde yalnız kalmaktan korktuğunu, şimdi yalnız kalabildiğini, yemek yapmayı ve temizlik yapmayı mecburen öğrendiğini, insanların bir şeylere mecbur kalmadıkça o şeyleri öğrenmeye, yapmaya çalışmadıklarını fark ettiğini söylemiştir. Gelecekte çocuğunun kendinden uzakta öğrenim görmesine izin vereceğini, kendi ayakları üzerinde durmayı ve kendiişlerini kendisi yapmayı öğrenmesi gerektiğini, üniversite ve yurt hayatının insanı olgunlaştırdığını ve daha sağlıklı kararlar almayı öğrettiğine inanmaktadır.

"*Devlet yurdunda kalıyorum. Yurtta birçok farklı yapıdaki kişilerle birlikte aynı ortamı paylaşabilmeyi öğrendim. Sessiz olmayı, insanlara sabretmeyi, her zaman düzenli olmayı, kitap okumayı alışkanlık haline getirdim. Yurtları merak ettiğim için yurtta kalmayı kendim istedim. Çok memnunum her zaman kalabilirim. Hayatım düzene girmiş durumda. Herkesin ders çalıştığını görünce bendede çalışma isteği oluştu. Devlet yurdu olması sebebiyle yurdumu çok seviyorum. Güvenlik sistemini, yemeklerini, sosyal etkinliklerini, kurslarını beğeniyorum. Bana çok yararlı oldu. Sadece odadaki arkadaşlarla ders saatlerimin farklı olması uyuma ve uyanma saatlerimi alt üst etti. Yerde halı olmaması sürekli terlik giymeme ve fazla oturmama sebep oldu. Çocuğumda devlet yurdunda kalmalı, hem güzelliklerini, hem de zorluklarını öğrenmeli".*

On üç numaralı katılımcı devlet yurdunda birçok farklı yapıdaki kişilerle birlikte aynı ortamı paylaşabilmeyi, sessiz olmayı, insanlara sabretmeyi, her zaman düzenli olmayı

öğrendiğini, yurt arkadaşları sayesinde kitap okumayı alışkanlık haline getirdiğini, ancak arkadaşlarının ders saatlerinin farklı olmasının uyku düzenini alt üst ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca yurtları merak ettiği için yurtta kalmayı kendisinin istediği, çok memnun ve her zaman kalabileceğini, hayatının düzene girdiğini, ders çalışanların onu motive ettiğini, güvenlik sistemini, yemeklerini, sosyal etkinliklerini, kurslarını beğendiğini ifade etmiştir. Yurtta kalmanın katılımcıya çok yararlı olduğu görülmektedir. Çocuğunun da yurtta kalmasını, hem güzelliklerini, hem de zorluklarını öğrenmesini istemektedir.

"Önceden devlet yurdunda kalıyordum. Fikir aldığım, güzel ve zor anlarımı paylaştığım, yardım aldığım arkadaşlarım vardı. Şimdi her şeyimi kendim yapmak zorunda kaldım. Apartta çok fazla para harcıyorum yetiremiyorum. Apartı arkadaşım önerdi keşke önermeseydi. Apartta kalmaktan hiç memnun değilim. Tek başıma ders çalışmak içimden gelmiyor. Çok yalnızlık hissediyorum bu yüzden bir düzen oluşturamadım. Çocuğuma dışarıda okuması için tabii ki izin verirdim".

On dört numaralı katılımcı önceden devlet yurdunda kaldığını, fikir aldığı, güzel ve zor anlarını paylaştığı, yardım aldığı arkadaşlarının olmasından çok memnun olduğunu ifade ederken, apartta ise her işini kendisi yapmak zorunda kaldığını, harçlığını yetiremediğini, apartı arkadaşının önerdiğini ama hiç memnun olmadığı ve pişman olduğunu, tek başına ders çalışmak istemediğini, çok yalnızlık hissettiğini söylerken çocuğunun dışarıda okuması için izin vereceğini de belirtmiştir.

"Apartta kendime göre belirli bir düzenim var, rahatlıkla ders çalışabiliyorum, sese maruz kalmıyorum, yemeğimi istediğim gibi rahatlıkla yapabiliyorum. Derslerime daha çok odaklanabiliyorum. Gerektiğinde arkadaşlarımdan yardım alabiliyorum. Üniversite yaşamımda kendi ayaklarımın üzerinde durmayı, her işimi kendim yapmayı, arkadaşlarımı ne kadar doğru seçip seçmediğimi öğrendim. Ailem ve arkadaşlarım daha rahat olabilmem için apartı önerdiler ve memnun kaldım. Ancak maddi açıdan çok fazla giderim var. Önceden paramı daha kolay kontrol edebiliyordum şimdi kontrol etmekte zorlanıyorum. Çocuğum içinde farklı bir ilde öğrenim görmesine olumlu yaklaşırım. Kendi ayakları üzerinde durmasını öğrenmesi için güzel bir deneyim. Parayı kontrol etmeyi öğrenebilir. Ayrıca uzaktayken oraya ne amaçla geldiğini hatırlayıp derslerini çalışması için fırsat olabileceğini düşünüyorum. Aileden uzakta sorumluluk sahibi olmayı öğrenir düşüncesindeyim".

On beş numaralı katılımcı apartta bir düzeni olduğunu, gürültüye maruz kalmadığı için derslerine odaklanıp çalışabildiğini, istediği gibi yemek yapabildiğini, kendi ayakları üzerinde durmayı ve her işini yapabilmeyi, arkadaşlarını ne kadar doğru seçip seçmediğini öğrendiğini belirtmiştir. Apartı aile ve arkadaşlarının önerdiğini ve memnun kaldığını ancak çok fazla giderinin olduğunu ve parasını kontrol etmekte zorlandığını söylemiştir. Çocuğu içinde farklı bir ilde öğrenim görmesine olumlu yaklaşacağını, kendi ayakları üzerinde durmasını öğrenmesi için güzel bir deneyim olacağını, parasını kontrol etmeyi ve aileden uzakta sorumluluk sahibi olmayı öğrenebileceğini düşüncesindedir.

"Devlet yurdu, özel yurt, kiralık ev hepsini denedim. Yurtta kalmanın da evde kalmanın da güzel ve zor tarafları var. Evde kalmayı kendim istedim. Evde kalmaya başlayınca hayatım düzene girdi, ders çalışmam kolaylaştı. Ancak huzursuzum yalnız kalmak kolay değilmiş. Çocuğumun da dışarıda okumasını desteklerim".

On altı numaralı katılımcı devlet yurdu, özel yurt ve kiralık ev hepsini deneyip, her birinin güzel ve zor taraflarının olduğunu söylemiştir. Evde kalmayı kendisinin istediğini ve hayatının düzene girdiğini, ders çalışmasının kolaylaştığını, ancak yalnız kalmanın kolay olmadığını öğrendiğini belirtirken çocuğunun da dışarıda okumasını destekleyeceğini ifade etmiştir.

"*Yurtta kalmak farklı insanlarla aynı ortamda toplu yaşamlarda nasıl davranılması gerektiğini, sabırlı olmayı, kurallara göre yaşamayı öğretti. Ayrıca yurt ortamlarında etüt salonları olduğu için ders çalışmada daha verimli oluyor. Çünkü etüt odalarında herkes sessiz ders çalışıyor. Tıpkı kütüphane ortamı gibi bizi ders çalışmaya teşvik ediyor, başarı notunuzu arttırıyorsunuz. Oradaki herkesin ders çalışıyor olması sizi motive ediyor ve azimlendiriyor. Çünkü evde tek başınıza bir ortamda ders çalışamıyorsunuz. Yurtta yemek ve temizlik için vakit harcamıyoruz. Ayrıca oda arkadaşlarımın dağınık olması ve kurallara uymaması beni sinirlendiriyor. Yurtta farklı karakter ve özellikte daha fazla insan tanıdım. Kime nasıl ve hangi ortamda neleri yapmam veya yapmamam gerektiğini öğrendim. Aile ortamından uzakta yaşamak insana daha fazla sorumluluk veriyor. Her işini kendin yapıyorsun. Zorluklarla mücadele etmeyi öğreniyorsun. İlk yıl özel yurtta kalmamı ailem istedi. İkinci yılda arkadaşlarımın devlet yurduna geçmesi ve orada daha fazla imkan olması nedeniyle devlet yurduna geçtim. Devlet yurdunun avantajları, yemek, sosyal aktiviteler, bütçe uygunluğu ve*

içinde bulunan terzi, kırtasiye imkânları oldu. Kalabalık olması ve yeterince hijyen olmaması dışında memnun kaldım. Çocuğumun uzakta öğrenim görmesini isterim çünkü o zaman kendine olan özgüveni artacak, daha fazla çevre edinecek. Zorluklarla tek başına mücadele etmeyi öğrenecek, farklı şehir ve kültürdeki ailelerin çocuklarıyla tanışacak, hayatı daha iyi öğrenecek".

On yedi numaralı katılımcı devlet yurdunda kalmanın farklı insanlarla aynı ortamda toplu yaşamlarda nasıl davranılması gerektiğini, sabırlı olmayı, kurallara göre yaşamayı öğrettiğini, ayrıca sessiz etüt salonlarının ders çalışmaya teşvik ettiğini, başarılarını arttırdığını, motive ettiğini ve azimlendirdiğini, evde tek başına ders çalışamadığını söylemektedir. Yurtta yemek/temizlik için vakit harcamadıklarını, ancak toplu kullanım yerlerinin (tuvalet, banyo) yeterince hijyen olmadığını, bunların dışında yurttan memnun kaldığını, ayrıca oda arkadaşlarının dağınık olması ve kurallara uymamasının huzursuz ettiğini belirtmiştir. Yurtta farklı karakter ve özellikte daha fazla insan tanıdığını, kime nasıl ve hangi ortamda yapmam ve yapmamam gerekenleri, daha fazla sorumluluk yüklendiğini, her işini kendisinin yapabildiğini, zorluklarla mücadele etmeyi öğrendiğini ifade etmiştir. İlk yıl özel yurtta kalmasını ailesi, ikinci yılda arkadaşlarının devlet yurduna geçmesi ve orada daha fazla imkan olması nedeniyle kendi isteğiyle devlet yurduna geçmiştir. Devlet yurdunun yemek, sosyal aktiviteler, ekonomik, terzi, kırtasiye gibi imkânlarını avantaj olarak görmektedir. Çocuğunun uzakta öğrenim görmesini, kendine olan özgüvenini arttırmasını, daha fazla çevre edinmesini, zorluklarla tek başına mücadele etmeyi öğrenmesini, farklı şehir ve kültürdeki ailelerin çocuklarıyla tanışmasını, hayatı daha iyi öğrenmesini istemektedir.

"Yurtta ve evde kalmak bana arkadaşlarımla daha uyumlu vakit geçirmemi sağladı. Yurdun olumsuz yanı ise çalışma alanının pek bulunmamasıydı. Önceden çok fazla çalışma olanağım yoktu, şuan evde ise çalışma alanım bulunuyor. Özel yurtta kendi kararımla kaldım ama memnun kalmadım. Devlet yurdunda kalmak ders çalışma açısından daha uygun. Çünkü evin çok daha fazla sorumlulukları vardı ve evde çalışmak için motive edici hiç bir şey yok. Çocuğum için mantıklı yaklaşabilirim. Sonuçta kazandığı yere gidecek. Oda kendine uygun kalacak bir yer bulur".

On sekiz numaralı katılımcı özel yurtta kendi kararıyla kaldığını ama memnun kalmadığını, yurtta/evde kalmanın arkadaşlarıyla uyumlu olmasına olanak sağladığını, özel

yurtta çalışma olanağı bulamadığını, evde çalışma alanının olduğunu ancak devlet yurdunda kalmanın ders çalışma açısından daha uygun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca evin sorumluluklarının çok fazla ve çalışmaya motive edici bir şeyin olmadığını, çocuğunun da uzakta okumasına mantıklı yaklaşabileceğini söylemiştir.

"Yurtta kalmamın birçok olumlu katkıları oldu. Çünkü sorumluluklarımın artmasıyla kendi gelişimimde farklılıklar oldu. Sosyal çevrem arttı, farklı kültürdeki insanlarla tanıştım. Dil, kültür, sanat vb. aktivitelere katılarak kendimdeki bu gelişim gözle görünür hale geldi. Yurtta kalmamı ailem istedi ve ben yurtta kalmayı ekonomik açıdan daha uygun ve cazip buldum. Tüm ihtiyaçlarımı hem maddi hem manevi yönden rahatça kendimi ifade etme fırsatı buluyorum. Yurttan çok memnunum maddi manevi rahat ettiğim bir yer. Devlet yurdunun sağladığı birçok sosyal faaliyetler sayesinde kişisel gelişimim ve ifadelerim değişti. Üniversiteye belli bir amaç üzerine geldim. Amacıma ulaşmak için ortam nasıl olursa olsun çalışmam gerektiğini ve bu konuda sorumlu olduğumu biliyorum. Yurda ilk geldiğimde artık bir birey olduğumun farkına vardım. İleride çocuğumla iletişim içinde kalırım ama uzakta olması kanısındayım. Kendisinin bir birey olduğunu, hayatta sorumlulukları olduğunu öğrenmesi gerekir".

On dokuz numaralı katılımcı yurtta kalmasının birçok olumlu katkıları olduğunu, sosyal çevresinin arttığını, farklı kültürdeki insanlarla tanıştığını, dil, kültür, sanat vb. aktivitelere katılarak kendisindeki bu gelişimin gözle görünür hale geldiğini, maddi ve manevi kendisini rahatça ifade etme fırsatı bulduğunu, sorumluluklarının artmasıyla gelişiminde farklılıklar olduğunu, belirtmektedir. Yurtta kalmasını ekonomik olduğu için ailesinin istediğini, yurtta maddi manevi rahat ettiğini ve memnun olduğunu, devlet yurdunun sağladığı birçok sosyal faaliyetler sayesinde kişisel gelişiminin ve ifadelerinin değiştiğini, yurda ilk geldiğinde artık bir birey olduğunun farkına vardığını söylemiştir. İleride çocuğuyla iletişim içinde olacağını ama bir birey olduğunu, hayatta sorumlulukları olduğunu öğrenmesi açısından uzakta olması düşüncesindedir.

"İlk yıl maddi imkânsızlıklar nedeniyle bir kuruma bağlı olan 15 kişilik kalabalık bir evde kalmak zorunda kalmıştım. Ayrıca yapmak zorunda olduğum birçok görevden dolayı hiç ders çalışmaya vaktim olmuyordu. Bu ağır şartlardan dolayı başka bir eve geçtim. Burada da benzer görevler vardı. İkinci dönem devlet yurduna çıktım. Ancak yurtta da birçok oda

arkadaşı değiştirdim. En son şu an kaldığım yurda iki yıl sonra geçiş yaptım. Farklı yerlerde kalmak bana birçok karakteri ve insanları daha kolay tanıyabilmeyi ve hayatta mücadele etmek zorunda olduğumu öğretti. Geçirdiğim süreçte ders çalışmakta çok zorlandım, saygısız farklı zıt olduğum görüşlerde insanlara tahammül etmek zorunda kaldım. Artık insanları daha kolay analiz edebiliyor ve söyledikleri her şeye kolayca inanmıyorum. Ayrıca insanların iyi ve kötü duygular barındırdığını, önemli olan karşımızdaki insana nasıl yaklaşmamız gerektiğini öğrendim. Evde kalmayı, kurumlarla ilgilenenler önermişti. Devlet yurdunu ise çevremdeki arkadaşlardan bilgi edinerek öğrendim. Şu anda kalmakta olduğum devlet yurdu kaldığım yerler arasında en iyi imkânlara sahiptir. Devlet yurdunun fakülteme yakın mesafede olması, her gün görevli kişiler tarafından temizlik ve her türlü ihtiyacımızın giderilmesi, elektrik, su, doğalgaz gibi faturalar ile uğraşmak zorunda olmamak, sürekli sıcak suyun olması, ayrı bir etüt odasının bulunması, elektrikler gittiğinde jeneratör olması gibi birçok avantajları vardır. Diğer yurdumda etüt odası yoktu ve odadaki arkadaşlarımın gürültüleri ve dersle ilgisi bulunmayan insanlar olması beni de olumsuz etkilemişti. Ama daha fazla insan tanıyarak, sosyal bir hayata sahip olmamı da yurt sağladı. Ayrıca yurdun birçok aktivite düzenlemesi, öğrencilere yönelik etkinlikler yapmaları da çok güzel. Çocuğumun eğer imkân olursa kendi yanımda okuması için uğraşırım. Yoksa da güvenilir olduğunu düşündüğüm ve daha iyi imkânlar sağladığı için devlet yurdunda ya da güvenilir bir arkadaşı ile okuluna, şehre alıştıktan sonra güvenliği olan, kamera sistemli, karışık olmayan bir apartta kalmasına izin verebilirim".

Yirmi numaralı katılımcı maddi imkânsızlıklar nedeniyle farklı kurumların kalabalık evlerinde kaldığını ve verilen ağır sorumluluklardan dolayı ders çalışma imkânı bulamadığını, bir dönem sonra de devlet yurduna yerleştiğini, farklı yerlerde kalmanın farklı birçok karakteri ve insanları daha kolay tanıyabilmeyi ve hayatta mücadele etmek zorunda olduğunu öğrettiğini belirtmektedir. Geçirdiği süreçte ders çalışmakta çok zorlandığını, saygısız farklı zıt görüşlerde insanlara tahammül etmek zorunda kaldığını, artık insanları daha kolay analiz edebildiğini, ayrıca insanların iyi ve kötü duygular barındırdığını, önemli olan karşımızdaki insana nasıl yaklaşmamız gerektiğini öğrendiğini söylemiştir. Evde kalmayı, kurumlarla ilgilenenler, devlet yurdunu ise çevresindeki arkadaşları önermiş. Devlet yurdunun kaldığı yerler arasında en iyi imkânlara sahip olduğunu, okuluna yakın mesafede olduğunu, her gün görevli kişiler tarafından temizlik ve her türlü ihtiyaçlarının giderildiğini,

elektrik, su, doğalgaz gibi faturalar ile uğraşmak zorunda olmadığını, sürekli sıcak suyun, ayrı bir etüt odasının olması gibi birçok avantajlarının olduğunu belirtmektedir. Fazla sayıda insan tanıyarak sosyal bir hayata sahip olmasını devlet yurdunun sağladığını, çocuğu için imkân olursa kendi yanında okumasını uğraşacağını, yoksa da güvenilir olduğunu düşündüğü ve daha iyi imkânlar sağladığı için devlet yurdunda yada güvenilir bir arkadaşı ile güvenliği olan, kamera sistemli, karışık olmayan bir apartta kalmasına izin verebileceğini ifade etmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Üniversite öğrencilerinin üniversite eğitiminin başlaması ile birlikte alıştıkları aile ortamları içerisinden ayrılmaları, dış etkilere daha açık hale gelmeleri ve kendi özgür seçimlerini daha belirgin şekilde yapmaya başlıyor olmaları nedeniyle akademik, psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, sağlık, yaşam, iletişim ile ilgili birçok sorunları meydana gelmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin profillerini daha iyi tanımak amacıyla öncelikle demografik özelliklerine yer verilmiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı kadındır. Çoğunluğu 20-22 yaş grubunda yer almaktadır. Katılımcılar üniversite öncesi hayatlarının büyük kısmını daha çok şehir ve ilçe merkezlerinde geçirmişlerdir. Ailelerinin çoğunun gelir durumu orta düzeydedir. Eğitim-öğretim dönemi içinde öğrencilerin apart, ev, aile yanı, özel yurt ve devlet yurtlarında kaldıkları görülmektedir. Öğrencilerin barınma yerleri konusunda çoğunlukla aileler ve arkadaşları etkili olduğu belirlenmiştir.

Ülkemizde üniversite öğrencilerinin barınma sorunlarının sık sık karşılaşılan problem olduğu bilinmektedir. Katılımcılardan alınan bilgiler doğrultusunda bu sorunu çözmek için devlet yurtları aracılığıyla öğrencilere hizmet veren Kredi ve Yurtlar Kurum'unun yurtların sayısını arttırması, böylece daha çok öğrencinin yurtta kalma imkânına kavuşması gerekmektedir. Ayrıca, var olan devlet yurtlarında öğrencilerin rahatlığı ve ders çalışma ortamı olan etüt salonlarının arttırılmasının odalardaki öğrenci sayılarının azaltılması gerektiği düşünülmektedir. Böylece öğrencilerin rahat ders çalışamama konusundaki şikâyetleri azalacak ve öğrencilerin akademik başarılarının artması sağlanacaktır. Ayrıca yurt ve apartlarda sağlık açısından ortak kullanım alanları olan tuvalet ve banyo temizliklerinin daha özenli ve sık yapılması gerekliliği de önem arzetmektedir.

Yapılan araştırma sonucuna göre, aileden uzakta yurt, apart veya evde kalan öğrencilerin durumlarından memnun oldukları, birçok olumlu ve olumsuz deneyimler ve kazanımlar elde ettikleri görülmektedir. Çoğunluğun ifadesine göre, en önemli kazanımın kendi ayakları üzerinde durmayı, iyiyi-kötüyü ayırt etmeyi, başkalarının davranış, fikir ve düşüncelerine saygı göstermeyi, paylaşmayı ve paralarını kontrol etmeyi öğrenme yönünde olduğu görülmektedir. Katılımcıların verdiği cevaplara göre, yurt veya ayrı ev ortamında arkadaşlar arası bilgi paylaşımının, beraber ders çalışmanın yaygın olduğu, Ayrıca, katılımcılar kaldıkları devlet yurdunda ders çalışmak için her türlü imkânın sağlandığını etüt odalarının bulunmasının öğrencinin çalışma başarılarını ve motivasyonunu arttırdığını ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırmalarda uygun çevre koşullarının öğrencilerin akademik başarısını arttırdığı görülmekte, bu uygun çevre koşulları arasında öğrencinin barınma biçimi de yer almaktadır. En yüksek ders başarı notu ortalaması resmi yurtta barınan öğrencilerde ortaya çıkarken, en düşük ders başarısı arkadaşlarıyla evde kalan öğrencilerde ortaya çıkmıştır. Yurt hizmetlerinin incelendiği bir araştırmada ise, araştırmaya katılan öğrencilerin 'istenilen saatte ders çalışma imkanı sunması' ve 'grup halinde ders çalışma imkanının mevcut bulunması' açısından yurt hizmetlerinde memnun ve orta düzeyde memnun oldukları belirlenmiştir. Ayrıca yine aynı araştırmada öğrencilerin oda ve yurt arkadaşlarının uyum ve paylaşımdan memnun oldukları tespit edilmiştir (Arlı,2013). Katılımcıların tümü kendilerine olan öz güvenlerinin arttığını, birçok şeyi başarabildiklerini gördüklerini, kişisel gelişim anlamında çok yol kat ettiklerini de belirtmişlerdir. Katılımcıların gelecekte kendi çocuklarının eğitimlerine bakış açılarına bakıldığında, öğrencilerin çoğu kendilerinden uzakta öğrenim görmelerini istediklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, yurtta/apartta/evde kalmak öğrencilere; , iyiyi ve kötüyü ayırt edebilme, güvenmeyi öğrenme, kişisel olgunluğa erişme, geniş arkadaş çevresine sahip olma, paylaşmayı öğrenme, parasını kontrol edebilmeyi öğrenme, insanları ve toplu yaşamayı tanıma ve öğrenme gibi birçok kazanımlar sağladığı görülmektedir.

5. Kaynakça

Arlı, E. (2013). Barınma Yerinin Üniversite Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Gelişim ve Akademik Başarı Üzerindeki Etkilerinin Odak Grup Görüşmesi İle İncelenmesi Yükseköğretim

ve Bilim Dergisi/*Journal of Higher Education and Science* Cilt/*Volume* 3, Sayı/*Number* 2, Ağustos /*Aigust* 2013; Sayfa/*Pages* 173-178 Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/*Journal of Higher Education and Science*

Aydın, G. (1988). Üniversite Öğrencilerinde Depresyonun Açıklanma Biçimi ve Akademik Başarı İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 22*, 6-13.

Baran, A.G., Kalınkara, V., Aral, N., Akın, G., Baran, G. ve Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri: Ankara Örneği.* Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları No:127. Ankara.

Baran, A.G. (2013). Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış. Gençlik Araştırmaları dergisi 2013;1(1):1-25 http://dergipark.ulakbim.gov.tr/genader/article/viewFile/5000047034/5000044324 Erişim:12 Mart 2017

Demirel S, Acar Ö, Karakurt E, Onaygil C ve ark. (2006). Yurt yaşamının üniversite öğrencilerinin sağlığı üzerindeki etkileri. MASCO, Marmara Öğrenci Kongresi,16-17 Mayıs 2006.

Ersoy, A.F., Arpacı, F. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Konut Koşullarının ve Konutta Yaşamayı Tercih Etme Nedenlerinin İncelenmesi, Milli Eğitim Dergisi, 158, Bahar 2003, (http://yayim. meb.gov.tr/dergiler/158/ersoy.htm).

Ersoy A.F., Arpacı F. (2010). Üniversite öğrencilerinin konut koşullarının ve konutta yaşamayı tercih etme nedenlerinin incelenmesi. 21 Ocak 2010, http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/158/ersoy.htm. Erişim:14 Nisan 2017

Filiz, K., Demir, M. (2004). "Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerin, Barınma ve Beslenme Durumlarının Araştırılması", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*,5, 2, 225-234.

Filiz, Z., Çemrek, F. (2007). "An Examination of the Accommadation Problem Of University Student Through Multiple Correspondence Analysıs" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007. 8(2) s: 207- 223*

Güldiken, N. ve Özekicioğlu, H. (2004). "Anadolu Üniversitelerinde Ailelerinden Uzakta Öğrenim Gören Öğrencilerin Barınmaya İlişkin Sorunları", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* Cilt 5, Sayı 1, 163-180.

Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger –Tılıç, H. (2001). Yaşlı ve genç kuşaklar arasında sosyal, kültürel, ekonomik bağların ailenin refah düzeyine etkisi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi,* 2(1):66-75.

Kaslı, M., & Serel, A. (2008). Üniversite Öğrenci Harcamalarının Analizi ve Bölge Ekonomilerine Katkılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi, 15*(2), 99-113.

Kızılçaoğlu, A. (2003). Necatibey Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adaylarının Profili, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (*6* 10), 87-105.

Köknel, Ö. (1982). "Gençlik Çağının Psiko-Sosyal Nitelikleri."Gençlik ve Toplum Konulu Bilimsel Toplantı Konuşmaları, Ankara: Yayın No: 01-85.

Kruger, R.A., & Casey, M.A. (2000). *Focus group: A Practical Guide for Applied Research* (3rd ed., p.157). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Matheny KB, Curlette WL, Aysan F, Herrington A, et al. (2002). Coping resources, perceived stres and life satisfaction among Turkish and American university students. Int J Stress Manag 2002;9:81-97.

Özbay G. (1997). Üniversite öğrencilerinin problem alanlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme geçerlik ve güvenirlik çalışması. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 1997.

Özer, B.S., Kurtaran, Y. (2009) Üniversite Öğrencilerinin Barınma Sorunu Raporu: Gençler ve Barınma, 2009, 1-15, pdf. Özer, B.S. & Kurtaran, Y. (2009). *Gençler ve Barınma*. Erişim: Mart

2017, http://tr.scribd.com/doc/38680272/Genclerin-Guclendirilmesine-Yonelik-Harcamalari-Izleme-Kilavuzu

Özgür, G., Babacan Gümüş, A., Durdu, B. (2010). (Evde ve Yurtta Kalan Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumu Psikiyatri Hemşireliği Dergisi - *Journal of Psychiatric Nurses* 2010;1(1):25-32

Özkan, S., Yılmaz, E. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Durumları (Bandırma Örneği). Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2010; 5 (13): 153-171.

http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/1186227653_20-ÜniversiteÖğrencilerininBoş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları A6.pdf Erişim: 21.05.2017

Poyraz, H. (2000). "Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Okul Öncesi Öğretmenliği Öğrencilerinin Kalmakta Oldukları Yerlerin Çeşitli Değişkenlere Göre Durumu", *Mesleki Eğitim Dergisi,* 2,1, 33-41.

Şahin, İ., Şahin Fırat, N., Zoraloğlu, Y.R., Açıkgöz K. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Sorunları.
e-Journal of New World Sciences Academy 2009, 4; (4): *1435-1449.*

Şimşek, M., Ş., Çelik, A. (2016). İşletme Bilimine Giriş. Mayıs 2016, 24. Baskı, s: 248. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Süzer, M. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S:8 123-133.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ARTVİN MERKEZ-BORÇKA ARASINDAKİ SERBEST AKAN SULARIN YAŞAMA MUHTEMEL ETKİLERİ VE ÇÖZÜNMÜŞ OKSİJEN KONSANTRASYONLARININ TESPİTİ

Serden BAŞAK [1*], Kazım Onur DEMİRARSLAN [2]

Özet

Su canlıların yaşaması için hayati öneme sahip bir unsurdur. En küçük canlı organizmadan en büyük canlı varlığa kadar, bütün biyolojik yaşamı ayakta tutan sudur. Dünyamızın %70'ini kaplayan su, bedenimizin de önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak yer yüzündeki su kaynaklarının yaklaşık %0.3'ü kullanılabilir ve içilebilir özelliktedir. Dünya nüfusunun %40'ını barındıran 80 ülke şimdiden su sıkıntısı çekmektedir. Artvin, Doğu Karadeniz bölgesinin en doğusunda Gürcistan Acara Cumhuriyeti'nin Başkenti olan Batum'a komşu bir şehirdir. Coğrafik özellikleri açısından yıllık yağış düzeyi Türkiye ortalamasının üzerindedir. Artvin Merkez ve Borçka ilçesi birbirine 32 km uzunluktaki karayolu ile bağlıdır. Bu yolun biryanı Çoruh Nehri iken diğer yanı ise yüksek tepelerden ve çoğunlukla ağaç kaplı araziden oluşmaktadır. Kış aylarında tepelere biriken karlar özellikle bahar aylarında hızla erimekte ve bu sular Çoruh Nehri'ni beslemektedir. Yapılan bu çalışma ile Mart 2017 tarihinde Artvin Merkez ve Borçka ilçeleri arasındaki karayolunda serbest akan suların yerleri GPS ile tespit edilmiş ve akan her sudan numune alınarak canlılık için hayati öneme sahip çözünmüş oksijen verileri ile sıcaklık ve debi bilgileri de kayıt edilmiştir. Bu sular Borçka Barajı'nı ve baraj gölünde bulunan balık çiftlikleri ile civar köyler için hayati öneme sahiptir. Çalışma sonucuna göre daha detaylı analizlerin yıl içinde farklı zamanlarda yapılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çözünmüş oksijen, etki, GPS, Artvin

DETERMINATION OF POSSIBLE EFFECTS AND DISSOLVED OXYGEN CONCENTRATIONS OF FREE FLOWING WATER BETWEEN ARTVIN CENTER-BORÇKA

Abstract

Water is a vital element for living organisms. From the smallest living organism to the greatest living creature, it keeps the whole biological life alive. Water, covering 70% of our world, also constitutes a significant part of our body. However, approximately 0.3% of the water resources on the ground are usable and drinkable. 80 countries that have 40% of the world population are already suffering from water shortages. Artvin is located the eastern Black Sea region and is the neighboring city of Batum which is the capital of the Republic of Georgia Acara. In terms of geographical features, the annual precipitation level is above the average of Turkey. A 32 km long road connects the center of Artvin and the town of Borçka. One side of this road is Çoruh River while the other side is composed of high hills and mostly covered with trees. The snow, which accumulates in the hills during the winter months, melts rapidly especially in spring and these waters feed the Çoruh River. With this study, in March 2017, the locations of free flowing waters on the road between the towns of Artvin and Borçka were determined by GPS and samples of each flowing water were taken. The temperature and flow information were also recorded with dissolved oxygen data, which is vital for vitality. These waters are vital for Borçka Dam and the surrounding villages and fish farms in the dam reservoir. According to the result of the study, it is aimed to make more detailed analyzes at different times of the year.

Keywords: Dissolved oxygen, effect, GPS, Artvin

Giriş

Su canlıların yaşaması için hayati öneme sahiptir. En küçük canlı organizmadan en büyük canlı varlığa kadar, bütün biyolojik yaşamı ve bütün insan faaliyetlerini ayakta tutan sudur. Dünya nüfusunun %40'ını barındıran 80 ülke günümüzde su sıkıntısı çekmeye başlamıştır. 1940-1980 yılları arasında su kullanımı iki katına çıkmıştır. Nüfusun hızla artması, buna karşılık su kaynaklarının sabit kalması sebebiyle su ihtiyacı her geçen gün artmaktadır.

Dünyadaki mevcut suyun hacmi 141 milyar m^3'tür. Bu miktar dünya yüzeyini 3 km kalınlığında bir tabaka halinde sarabilecek büyüklüktedir. Dünyadaki suyun % 98'i okyanuslarda ve iç denizlerde bulunmakta, fakat tuzlu olduğu için, içme suyu olarak kullanıma, sulamaya ve endüstriyel kullanıma uygun değildir. Dünyadaki suların ancak %2,5'i tatlı sudur. Bunun da %87'si buzullarda, toprakta, atmosferde, yeraltı sularında bulunur ve kullanılamaz durumdadır. Yeryüzündeki su kaynaklarının sadece %0,3'ü kullanılabilir ve içilebilir özelliktedir. İnsanoğlu, ilk çağlardan beri su ihtiyacını yüzeysel sular ve yeraltı su kaynaklarından temin etmektedir [URL-1, 2017].

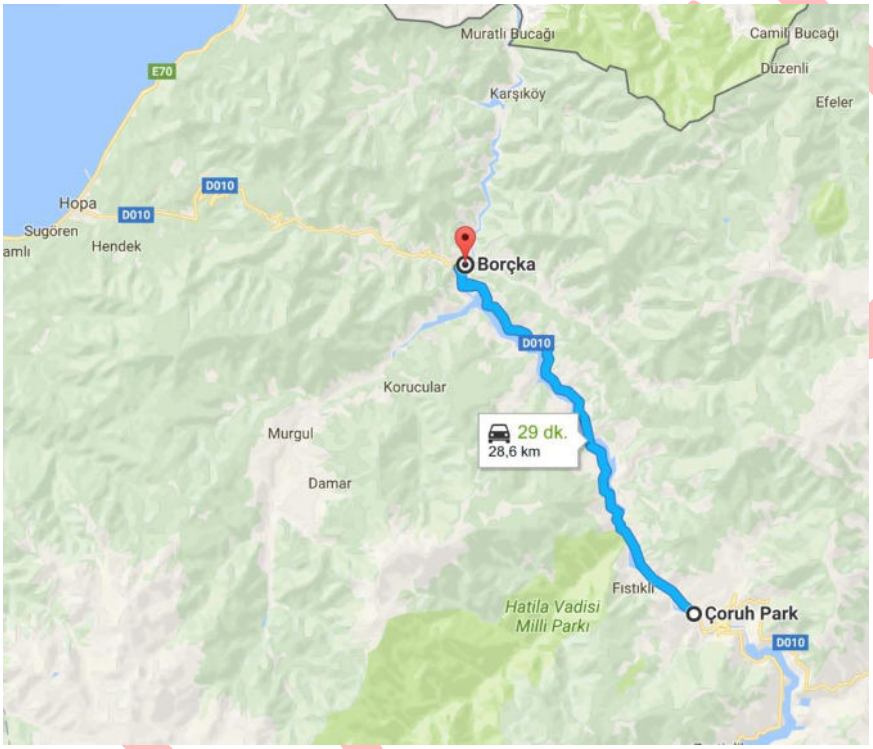
Ülkemizde tatlı su kaynakları sınırlı olup ihtiyaca ancak cevap vermektedir. Türkiye'nin kullanılabilir su potansiyeli 110 milyar m^3 olup, bunun %16'sı içme ve kullanmada, %72'si tarımsal sulamada, %12'si de sanayide tüketilmektedir. Kişi başına düşen su kullanımı yaklaşık olarak ABD'de 1692 m^3, Avrupa'da 726 m^3 ve Afrika'da 244 m^3 'tür [URL-1, 2017].

En önemli tatlı su kaynakları yağışlardır. Küresel yıllık yağış 500 bin m^3 'tür. Dünyanın yıllık yağış ortalaması 1000 mm olup, Türkiye'nin yıllık yağış ortalaması ise 643 mm 'dir. Ani ve yüksek miktardaki yağışlar toprak doygunluğa ulaştığında sel ve erozyonlara neden olabilmektedir. Kar yağışları ise hava sıcaklığına bağlı olarak zaman içinde eriyip suya dönüşmeleri nedeniyle daha faydalıdırlar. Eriyen karların oluşturdukları sular yüksek yerlerden dökülürlerse havalanarak bol miktarda çözünmüş oksijen (O_2) içerirler. O_2 ise birçok canlı için hayati öneme sahip bir başka unsurdur. Nehirlerde ve denizlerde yaşayan canlılar sudaki çözünmüş oksijeni kullanırlar. Su, çözünmüş oksijen yönünden ne kadar zenginse, birim hacimde yaşayabilecek canlı sayısı da orantılı olarak artar. Yeterli çözünmüş oksijene sahip olmayan sularda yaşam durur ve çürüme ile etrafa hoş olmayan kokularla birlikte zehirli gazlar yayılmaya başlar.

Bu çalışmada yağış miktarı Türkiye ortalamasının üzerinde olan Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Artvin İli'nde, Merkez İlçesi ve Borçka İlçesi arasındaki D010 karayolu üzerinde kar sularının erimesi sonucu serbest akan ve Çoruh Nehri'ni besleyen suların tespiti ile bunlara ait çözünmüş oksijen konsantrasyonları incelenmiştir.

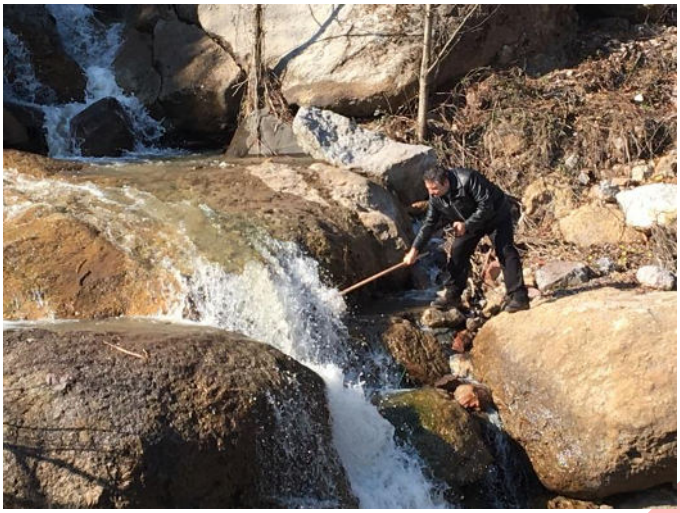
Yöntem

Artvin İli Merkez İlçesi girişinde bulunan Çoruh Park'tan Borçka İlçesine kadar 28,6 km uzunluğundaki D010 karayolu bulunmaktadır (Şekil 1). Bahsi geçen karayolu Karadeniz Sahil Yolu'nu Artvin haricinde Erzurum ve Ardahan gibi illeri de birbirine bağlamaktadır. Karayolunun bir yanı Çoruh Nehri'ne paralel olarak uzanırken diğer yanında ise yüksek tepeler ve çoğunlukla ağaç kaplı araziler bulunmaktadır. Kış aylarında tepelere biriken karlar özellikle bahar aylarında hızla erimekte ve eriyen sular Çoruh Nehri'ni beslemektedir. Çalışma, karların erimesinin hızlandığı Mart ayının (2017) ilk haftasında gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1. Çalışma güzergahı [URL-2, 2017]

Çalışmada çözünmüş oksijen ölçümleri için Hach marka multi HQ40d model taşınabilir tip cihaz ve LDO optik oksijen sensörü kullanılmıştır. Sensör kullanımdan önce prosedüre uygun şekilde kalibre edilmiştir (Hach 2017a, Hach 2017b). Oksijen ölçümleri numune alınarak yerinde yapılmıştır (Şekil 2, 3). Ayrıca alınan suların sıcaklığı ve debileri de ölçülmüştür.

Şekil 2. Numune alımı

Şekil 3. Çözünmüş oksijen ölçümü

Numune alınan noktaların koordinatlarının tespiti ise el tipi GPS cihazı ile gerçekleştirilmiş ve kayıt altına alınmıştır.

Bulgular

28,6 km'lik güzergah üzerinde birçok noktada kar sularının eridiği ve serbest şekilde aktığı tespit edilmiştir. Ancak bu suların bazılarının kayalardan veya topraktan sızma şeklinde bazılarının ise kendi yatağından olduğu gözlenmiştir. Çalışmada sadece kendi yatağı bulunan ve serbest akan sular değerlendirmeye alınmıştır. Buna göre numune alınan 12 noktanın GPS verileri, çözünmüş oksijen ve su sıcaklıkları Tablo 1'deki gibidir. Çalışmanın yapıldığı gün hava sıcaklığı 18 ^{o}C ve musluk suyundaki çözünmüş O_2 miktarı ise 7 mg/L olarak ölçülmüştür.

Tablo 1. Numune alınan noktalar ve ölçüm değerleri

Numune No	Koordinat		O_2 (mg/L)	Sıcaklık (^{o}C)	Debi (L/saat)	Debi (m^3/saat)
1	41,212987	41,795853	9,13	9,9	384	0,384
2	41,263465	41,771166	9,48	8	756	0,756
3	41,293286	41,755654	8,81	10,9	385,7	0,385
4	41,294569	41,755219	8,9	10,3	1020	1,02
5	41,296874	41,752884	8,65	11,6	1945	1,9
6	41,299912	41,747849	8,83	9,9	1414	1,414
7	41,302224	41,740888	9,26	11,2	179	0,179
8	41,315454	41,735566	8,97	10,2	1152	1,152
9	41,321077	41,733753	9,04	9,4	2925	2,925
10	41,323849	41,72949	8,75	10,6	1751	1,751
11	41,329006	41,719596	9,21	10,8	2571	2,5
12	41,37909	41,692819	8,9	10,9	1260	1,26

Çalışma yapılan 28,6 km'lik güzergaha paralel olarak birçok balık çiftliği de bulunmaktadır (Şekil 4). Serbest akan bu sular Çoruh Nehri'ni ve dolayısıla Çoruh Nehri'ndeki tüm canlıları da beslemektedir.

Şekil 4. Çalışma güzergahı ve balık çiftlikleri

Mart ayının (2017) üçüncü haftasında yapılan kontrolde, numune alınan 12 noktanın 4'ünün kuruduğu, diğerlerinin ise debilerinin önemli ölçüde düştüğü görülmüştür.

Sonuçlar

Çalışma için seçilen güzergahta daha önce bu konuyla ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ancak güzergahtaki serbest akan sular, Çoruh Nehri'ni besleyen, nehir üzerindeki balık çiftliklerinin, civar köylerin ve Borçka ilçesi ile Borçka barajının birincil su kaynakları olduklarından büyük öneme sahiptirler.

Türkiye, şuan için su kıtlığı çeken ülkeler arasında yer almamakla birlikte, nüfus artışı, kirlenme ve yıllık yağış ortalamasının dünya ortalamasından düşük olması gibi nedenlerle su kaynaklarının korunması ve dikkatli kullanılması gerekmektedir. Numune alımları sırasında, alınan suların eşit berraklıkta olmadığı, bazılarının içinde askıda katı maddeler bulunduğu ve

bazı su yataklarının kenarlarında da çeşitli antropojenik kirleticiler olduğu tespit edilmiştir. (Şekil 5).

Şekil 5. Su yatağındaki antropojenik kirleticiler

Serbest akan suların kirlenmesi ve çözünmüş oksijen miktarlarının düşmesi başta nehirdeki canlılar olmak üzere, nehirden faydalanan herkesin etkilenmesine sebep olacaktır.

Öneriler

Çalışmada tespit edilen noktalardaki serbest akan suların yıl içerisinde yağmur ve kar yağışını takip ederek çeşitli zamanlara dağıtılarak takip edilmesi daha sağlıklı sonuçların alınmasına katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda askıda katı madde, pH ve mümkünse bakteriyolojik çalışmaların da eş zamanlı yürütülmesi önemlidir.

Mevcut kaynakların daha dikkatli kullanılması ve özellikle antropojenik kirlenmeye karşı uyarı levhaları başta olmak üzere çeşitli tedbirlerin bir an önce alınmasını gereklidir.

Kaynaklar

URL-1, 2017. http://www.cekud.org.tr/index.php

URL-2, 2017. https://www.google.com.tr/maps/dir/Yeni+Mahallesi,+Çoruh+Park,+Erzurum+Caddesi,+Artvin+Merkez%2FArtvin/Borçka,+Artvin/@41.2758558,41.6133486,11z/data=!3m1!4b1!4m13!4m12!1m5!1m1!1s0x4068763e91d2a211:0x397f100cfbbab0e5!2m2!1d41.8322756!2d41.1876654!1m5!1m1!1s0x4067e9e0621df725:0xaf1f0490752ad91b!2m2!1d41.6791!2d41.3637?hl=tr

Hach, 2017a. Measure pH, conductivity, oxygen with HQD, DOC042.53.20010

Hach, 2017b. Dissolved Oxygen, Direct Measurement, Method 10360

UMTEB

E İŞÇİ SINIFININ HAK TALEPLERİ VE MODERN İNSAN HAKLARI TEORİSİ

Adil ŞAHİN

Doçent Doktor, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, adilsahin@ktu.edu.tr

Özet

İnsan hakları, bütün insanların sahip olduğu haklardır. Hak düşüncesi, özgürlük düşüncesi ilk insanlardan itibaren vardır; dünyanın her coğrafyasında da geçerlidir. Modern insan hakları teorisinde haklar, çeşitli açılardan tasnif edilmektedir. Fakat yaygınlıkla kullanılan, hakların "kuşaklar" şeklindeki tasnifidir. İşbu bildiride, insan haklarının kuşaklar şeklindeki tasnifinin ortaya çıkışı, ideolojilerin haklar ile olan etkileşimi ve hakların, toplumsal sınıflar ile olan ilişkisi incelenecektir. Modern insan hakları teorisinde haklar, üç kategoriye ayrılmaktadır: 17. Ve 18. Yüzyılda burjuvazi (liberalizm) tarafından talep edilen Medeni ve siyasal haklar, 18. Ve 19. Yüzyılda işçi sınıfı (sosyalizm) tarafından talep edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar; 19. Ve 20. Yüzyılda herkes tarafından talep edilen Dayanışma Hakları (Halkların Hakları).

Anahtar Kelimeler: insan hakları, burjuvazi, işçi sınıfı, ideolojiler.

RIGHT CLAIMS OF THE BOURGEOISIE AND WORKING CLASS AND THE THEORY OF MODERN HUMAN RIGHTS

Abstract

Human rights are norms that all human beings have. The idea of right and freedom of thought are known from the first people; and this is also true in every region of the World. Rights in modern human rights theory are classified from various perspectives. But what is widely used is the classification of rights in the form of "generations". In this study, the emergence of generations of human rights in the form of classification, interactions and rights with the rights of ideology, will examine the relationship between social classes. Rights in modern human rights theory are divided into three categories: Civil and political rights demanded by the bourgeoisie (liberalism) in the 17th and 18th centuries; Economic, Social

and Cultural Rights Demanded by the Working Class (socialism) in the 18th and 19th Centuries; Solidarity Rights (People's Rights) demanded by all huamn beings in the 19th and 20th centuries.

Keywords: human rights, bourgeoisie, working class, ideologies.

GİRİŞ

Günümüzde, modern olarak, "insanların sadece ve sadece insan olmalarından dolayı sahip oldukları haklar", insan hakları olarak tanımlanmaktadır. İnsan haklarına sahip olabilmenin yegane koşulu da "insan olmak" olarak ifade edilmekte; özne olarak ise "herkes" vurgusu dikkat çekmektedir.

Çeşitli açılardan, farklı tasnifleri yapılabilmekteyse de, hakların sınıflandırılmasında yaygınlıkla kullanılanı "hak kuşakları" (birinci nesil haklar, ikinci nesil haklar ve de üçüncü nesil haklar) şeklindeki bölümlemedir. Sözü edilen tasnif, hem hakların tarihsel olarak talep edilişini, hem de hakların arkasındaki ideolojilerin rolünü açıkça ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın çözümlemeye çalıştığı sorun ise, Batı'da ortaya çıkan insan hakları teorisinin "kendine özgü" (sui generis) yönlerinin olup-olmadığı; ve de aslında, her ne kadar günümüzde "evrensel" oldukları vurgulanıyor olsa da, orijininde, "herkesi" kapsayıp-kapsamadığı meselesidir.

Tabloyu netleştirirsek, insan hakları teorisinin Batı'da ortaya çıkışı kendine özgüdür ve de maalesef "herkesi" kuşatmaz. Haklar ve özgürlükler teorisi, Batı'da, belirli bir toplumsal kesimin talepleri olarak doğmuş, sonrasında ise öteki bir sosyal grubun (işçi sınıfının) tepkisi bağlamında farklı talepler ile yeniden üretilerek gündeme taşınmıştır. Anılan her iki kesimden kaynaklanan taleplerin yoğunlaştığı odak noktasında ise "devlet" vardır. Dolayısıyla Batı'lı insan hakları teorisi, bu çalışmada üzerinde durulan iki toplumsal kesimin kendi çıkarlarını/yararlarını korumak amacıyla, devlete yönelik olarak gündeme taşıdıkları ve herkese yönelik olmayan taleplerden ibarettir. Bu yazıda inceleneceği üzere, dillendirilen ilk

talepler TEZ, ikinci talepler ANTİTEZ ve nihayetinde günümüzdeki insan hakları tanımı da SENTEZ olarak adlandırılabilecektir.

İşbu çalışmada, tarihsel ve hukuksal eksende, "taleplerin" kimlerden kaynaklandığı ve bu taleplerin nelerden ibaret olduğu üzerinde durulmuştur. Araştırma, ilk taleplerin gündeme getirilmeye başlandığı 17. yüz yıldan başlatılmış, 19. yüz yıldaki taleplerin incelenmesiyle de sonlandırılmıştır.

I – TEZ: BURJUVAZİNİN TALEPLERİ (17. ve 18. YÜZ YIL)

Birinci kuşak haklar[1], feodalitenin tasfiye edilmesi ve tüccar sınıfın ortaya çıkması ile ilişkilidirler. Bir başka söyleyişle akılcılığın öne çıkması, ticaretin gelişmesi, ulaşımın gelişmesi, kentlerin ortaya çıkması, matbaanın bulunması, deney ve tümevarım yaklaşımının ortaya konulması burjuvazinin[2] taleplerini gündeme taşımıştır.

Burjuvazinin talepleri (birinci kuşak haklar), 17. ve 18. yüz yıl düşünürlerince (Francisco Suarez, Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke vd.) dile getirilmiş ve de 17. ve 18. yüz yıldaki burjuva devrimleriyle de uygulamaya yansıtılmışlardır. 1688 tarihi İngiliz Devrimi, 1776 tarihli Amerikan Devrimi ve 1789 tarihli Fransız devriminden sonra da, burjuvazinin talepleri (birinci kuşak haklar), hukuk kuralı haline dönüştürülmüşlerdir.

A - 17. YÜZYILDAKİ MENFAAT/ÇIKAR VE HUKUKİ DÜZLEM

Burjuvazinin sınıfsal çıkarını yansıtan ve bizim bu çalışmada burjuvazinin talepleri olarak ifade etmekte olduğumuz birinci kuşak haklar, bir sınıf mücadelesine yani burjuvazi ile aristokrasinin karşıtlığına dayanırlar. Değişik bir ifadeyle, birinci kuşak haklar, bir sınıf mücadelesinin/savaşımının sonucunda ortaya çıkmış olan hak talepleridirler. Zaten, insan hakları teorisi de, orijini itibarıyla, ilk kez, burjuvazinin kendi sınıfsal çıkarlarını savunmak amacıyla burjuvazi tarafından 17. yüz yılda üretilmiştir.

17. ve 18. yüz yılda, önce insan hakları bildirilerinde (1628 tarihli Haklar Dilekçesi, 1679 tarihli Habeas Corpus Act, 1689 tarihli Haklar Bildirisi, 1701 tarihli Göçmen Yasası, 1776

[1] Taylor, s. 317; Craven, s. 8-9; Keener ve Vasquez, s. 595; Gemalmaz, s. 1441, 1622, 1628; Donnelly, s. 39-40, 43, 47, 153; Uygun, s. 21-25 ve 38; Kaboğlu, s. 151-152, ve 253; Tanör, s. 5; Galtung, s. 122 ve 168-169; Tulkens, s. 3-10 ve 14-16.
[2] Tıgar, Bütün Kitap, özellikle s. 9-15, 22-24, 56-67, 71-79; Sombart, Bütün Kitap.

tarihli Virginia Haklar Bildirisi, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi) yazılı olarak düzenlenmiş olan burjuvazinin talepleri, sonrasında ise anayasalara aktarılmışlardır.

B - BİREYCİLİK/LİBERALİZM VE DEVLETİN LİMİTASYONU

Temelinde liberalizme, bireycilik yaklaşımına ve doğal hukuk anlayışına dayanan burjuvazinin talepleri; "doğal hukuktan kaynaklanan doğal haklar" şeklinde düşünülmüşlerdir. Yani, burjuvazinin taleplerinin hukuki temeli, doğal hukuktan doğar; hakların kaynağı doğal hukuktur.

Kişiler için devletin karışamayacağı özel bir alan yaratmak isteyen burjuva talepleri; devlet karışmasın, devlet müdahale etmesin, devlet negatif kalsın, devlet pasif kalsın, "devlet gölge etmesin başka ihsan istemez" mantığına dayanan istemlerdir/haklardır.

C - KİŞİNİN ÖZEL ALANI VE İLLE DE "ÖZGÜRLÜK"

Kişiyi, özellikle devletin ihlallerine karşı koruma amacında olan burjuvazinin talepleri, devletin, kişinin özel alanına müdahale etmesine karşı olan taleplerdir. Burjuvaziden kaynaklanan ve devlete yönelik talepler mahiyetinde olan burjuva istemleri, aynı zamanda devleti, kişinin özel yaşamına müdahale etmeme yükümlülüğü ile de donatmaktadırlar.

Burjuvazinin talepleri için ön planda olan ilke ÖZGÜRLÜK ilkesidir. Şöyle de ifade edebiliriz: Kişinin (fakat özellikle burjuva kişisinin) özgür olmasını ön planda tutan birinci kuşak haklar; bireyseldirler ve de bireyin özgür olmasının önemini vurgulayan haklardır. Her birey teki, kişisel olarak özgür olmalıdır. Bu yüzden burjuvazinin taleplerinin (birinci kuşak hakların) niteliği bireyseldir; fakat birey derken, burjuva bireyinin kastedildiği unutulmamalıdır.

D - MAL VARLIĞININ ÖNEMİ VE PİYASA EKONOMİSİ

Öncelikli olarak Batılı liberal/kapitalist devletler tarafından önde tutulmuş olan birinci kuşak haklar için, ön planda olan, korunması gereken en önemli hak kategorisi ise MÜLKİYET HAKKI olmuştur. Temel koşulları garanti eden asgari bir insan hakları anlayışına dayanan

burjuvazinin talepleri, sınıfsal olarak burjuvaziyi önde tutup, birey olarak burjuvayı yüceltirken, çalışan/yoksul kesimleri görmezden gelir.

Devletin kontrolüne ve devletin girişimcilik faaliyeti yapmasına karşı duran burjuvazinin talepleri (birinci kuşak haklar), iktisadi model olarak ise piyasa ekonomisinden yanadırlar. Başka bir söyleyişle, devlet kontrolü olmadan büyümeyi savunan birinci kuşak haklar, liberal/kapitalist bir yaklaşım ekseninde, özellikle burjuvazi tarafından dillendirilmişlerdir.

E - JANDARMA DEVLET VE TALEPLER-DÜŞÜNÜRLER

Birinci kuşak haklar bağlamında, aslında burjuvazi tarafından temel olarak talep edilen, "güvenlik içinde yaşama hakkı"dır. Ana mantık şudur: Devlet sadece adaleti, dış savunmayı, iç güvenliği sağlasın, gerisine karışmasın, ki aslında anılan model de, jandarma devlet[3] anlayışını yansıtmaktadır. Jandarma devlet anlayışı ise liberal/kapitalist düşünce tarzının ve burjuva sınıfının yaklaşımıdır.

Temelinde, burjuvaziden kaynaklanan ve devlete yönelik olan talepler anlamına gelen birinci kuşak haklar, bu yönüyle, siyasal nitelikli istemler olarak karşımıza çıkarlar. Burjuvazinin talepleri (birinci kuşak haklar), John Lock'ta yaşam hakkı, özgürlük hakkı ve mülkiyet hakkı şeklinde; Thomas Jefferson'da yaşam hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı ve mutluluğu arama hakkı şeklinde; 1789 tarihli olan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde ise mülkiyet hakkı, özgürlük hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya karşı direnme hakkı şeklinde talep edilmişlerdir.

II – ANTİ TEZ: İŞÇİ SINIFININ TALEPLERİ (18. Ve 19. YÜZ YIL)

Burjuvazinin talepleri, Avrupa'da, "birinci kuşak haklar" olarak anayasal güvenceye kavuşturulmuş olmalarına rağmen, 18. ve 19. yüz yılda insanların çoğunluğu aç ve yoksul idi. Aç ve yoksul oldukları için de, insanlar, sözü edilen bu birinci kuşak haklardan yararlanamıyorlardı. Örneklendirmek için şöyle ifade edebiliriz: İnsanların konut dokunulmazlığı hakları vardı; fakat konutları yoktu ki, dokunulup dokunulmadığını

[3] Gözler, s. 383; Özbudun, s. 134.

sorgulayabilsinler. İfade özgürlüğü hakları vardı, fakat çalışmaktan yorgun oldukları için ne okumaya, ne de yazmaya zamanları vardı.

A - DEVLETİN HİZMETİ VE YOKSULLAR

İşte bu yüzden, 19. yüz yıldan itibaren insan hakları düşüncesinde önemli gelişmeler oldu. İnsan hakları konusu sadece özgürlük meselesi olarak değil; "devletten hizmet talep etme yetkisi veren haklar" olarak da düşünülmeye ve anılmaya başlandı. İşte bu noktada, çalışanların ve yoksulların insan haklarından yararlanabilmesi için, "devletin sunması gereken hizmetlerin" ya da "devletin sunacağı hizmetlerin" HAK olarak düşünülmeye ve de talep edilmeye başlandığını tespit edebiliyoruz.

İşçi sınıfının talepleri (yani ikinci kuşak haklar[4]) söz konusu olduğunda hatırlatılması gereken en önemli nokta şudur: 19. yüz yılda, haklar ve özgürlükler düşüncesi açısından önemli bir kırılma noktası yaşandı. Yaşanan kırılma, "insan haklarının tanımının değişmesi" şeklinde karşımıza çıkar. Burjuvazinin taleplerini dikkate aldığımızda (birinci kuşak haklar söz konusu olduğunda), insan haklarının tanımı "doğal hukuktan kaynaklanan doğal haklar" şeklinde yapılmıştı. Fakat 19. yüz yıldan itibaren insan haklarının yeni tanımı ise "devletin sunması gereken hizmetler insan haklarıdır" şeklinde ifade edilir oldu. Bir başka ifadeyle vurgularsak, 19. yüz yılda "insan hakları, devletin sunması gereken hizmetlerdir" denilmeye başlandı. İşte bu bağlamda 19. yüz yıl, insan hakları teorisi açısından önemli bir dönemeci işaret etmektedir.

Buhar gücünün kullanılmasının, sanayi devriminin, teknolojik ilerlemelerin, üretimin yaygınlaşmasının ve yoğunlaşmasının sonucunda ortaya çıkmış olan işçi sınıfının taleplerinin (yani ikinci kuşak hakların) çoğu, devlete, bir "hizmet sunma ödevi" yüklediği için, bahsedilen bu haklar, "pozitif mahiyetteki haklar" (ya da "sosyal haklar") olarak da anılmışlardır/anılmaktadırlar.

[4] Craven, s. 8-9; Keener ve Vasquez, s. 595; Taylor, s. 317-319; Uygun, s. 23-25, 38; Gemalmaz, s. 1441, 1622-1623, 1628; Donnelly, s. 30-40, 153; Tanör, s. 5; Galtung, s. 122-124 ve 164; Kaboğlu, s. 253, 299.

B - DEVLETİN MÜDAHALESİ "İYİ"DİR

İşçi sınıfının talepleri de (ikinci kuşak haklar da), aslında, devlete yönelik taleplerdirler; fakat birinci kuşak haklarda gördüğümüz istemin tam tersi ile karşı karşıya olduğumuzu da hemen hatırlatalım. Çünkü anılan talepler, artık şu şekilde, yeni bir formulasyona sahiptirler: "Devlet karışsın, devlet müdahale etsin, devlet yoksulları ve çalışanları korusun".

C - BÜTÜN ÇALIŞANLAR VE YOKSULLAR

İşçi sınıfının itici güç olduğunu tespit ettiğimiz ikinci kuşak haklar için talep de, özellikle işçi sınıfından kaynaklanmıştır. Sosyalizmin katkılarıyla ortaya çıkmış olan işçi sınıfının talepleri, işçi sınıfının ve öteki yoksul kesimin çıkarları önde tutularak dillendirilmişlerdir. Esasında, kolektivitenin önemli olduğu işçi sınıfının taleplerinde (ikinci kuşak haklarda), grup vurgusu, topluluk vurgusu (bütün işçi sınıfı, bütün çalışanlar, bütün yoksullar, bütün köylüler, vs gibi) dikkat çekmektedir.

D - PLAN VE PLANLAMA

Devlet tarafından kontrol edilen bir büyümeden yana olan işçi sınıfının talepleri (ikinci kuşak haklar), işçi sınıfının lider olduğu ve bir plana göre düzenlenmiş olan (planlı) ekonomik modelden yanadır. Devletin kontrolünün ve planlamanın önemli olduğu işçi sınıfının talepleri, özellikle sosyalist/Marksist devletler tarafından önde tutulmuşlardır.

E - ÇALIŞMA VE HERKESİN EŞİTLİĞİ

İşçi sınıfı ile burjuvazinin mücadelesinden, işçi sınıfının galip çıkmasıyla gündeme gelmiş olan işçi sınıfının talepleri (ikinci kuşak haklar), oy hakkının genişlemesi, sosyal politikaların yaygınlaşması, ekonomik ve sosyal adalet talepleri ile de yakından ilişkilidirler. EŞİTLİK ilkesine önem veren ve en değerli hak olarak da ÇALIŞMA hakkını işaret eden işçi sınıfının taleplerinin temel değeri ise "onur içinde bir yaşam sürdürme" olarak billurlaşmaktadır.

SONUÇ (SENTEZ)

Hak düşüncesi, özgürlük düşüncesi, serbestiyet fikri dünyanın her tarafında, her kültüründe, her coğrafyasında vardır. Fakat Batı'da ortaya çıkan hak anlayışı, ciddi manada ve önemde, kendine özgüdür. Batı'da ortaya çıkan hak anlayışı, 17. yüz yılda, belirli bir sınıfın (burjuvazinin) çıkarlarının gündeme taşınmasıyla doğmuştur; bu yönüyle de "herkesi" kapsamaz ve kuşatmaz; özeldir, dar bir toplumsal kesime özgüdür. Toplumun öteki kesimlerinin taleplerinin hak olarak düzenlenmesi ise 18. yüz yılda başlamış olmasına rağmen, tamamlanması 19. yüz yıla kadar ulaşmıştır.

Batı'da, haklar ve özgürlükler fikriyatının doğumunun ilk aşaması derken, burjuvazinin sınıfsal çıkarının gerçekleştirilmesine ilişkin talepler, ideoloji olarak liberalizm, eylem olarak devletin hareketsiz kalması, ilke olarak ÖZGÜRLÜK, özne olarak birey, en değerli hak olarak MÜLKİYET hakkı, ekonomik model olarak da piyasa ekonomisi kastedilmektedir. Bahsi geçen bu talepleriyle burjuvazi, "güvenlik içinde yaşamak" istemekte; toplumun çalışan ve yoksul kesimi görmezden gelinmektedir.

Batı'da insan haklarının doğumunun ikinci aşaması derken, işçi sınıfının (ve aslında çalışan bütün kesimlerin ve yoksulların) sınıfsal çıkarının gerçekleştirilmesine ilişkin talepler, ideoloji olarak sosyalizm, eylem olarak devletin müdahale etmesi, ilke olarak EŞİTLİK, özne olarak grup (kolektivite), en değerli hak olarak ÇALIŞMA hakkı, ekonomik model olarak da planlı ekonomi kastedilmektedir. Vurgulanan bu talepleriyle işçi sınıfı "onur içinde yaşamak" istemekte ve burjuvazi karşısında kendi sınıfsal çıkarlarını ileri sürmektedir.

Nihai tahlilde gözlemlenen şudur: Batı'lı haklar ve özgürlükler yaklaşımı, orijininde, "herkesi" kapsamaz ve kuşatmaz. Sadece kendi çıkarlarını düşünen toplum kesimlerinin, ötekini dikkate almayan bir yaklaşım ve düşünce ekseninde doğmuş; gelişme aşamasında da yine sadece kendi yararını düşünen bir perspektife dayanmıştır. Her ne kadar günümüzde aşılabilmiş gibi gözüküyor olsa da, hakların "evrenselliğinden" bahsediliyor olsa da, haklar ve özgürlükler teorisinin doğumu açısından Batı'yı kendine özgü kılan bu (ötekisini dikkate almayan) "yararcılık" düşüncesi olmuştur denilebilir.

KAYNAKÇA

Craven, M.C.R. (1995). **The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Oxford:** Clarendon Press.

Donnelly, J. (1995). **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları.** Çev: Mustafa Erdoğan-Levent Korkut, Ankara: Yetkin Yayınları.

Galtung, J. (1999). **Bir Başka Açıdan İnsan Hakları.** Çev: Müge Sözen, İstanbul: Metis Yayınları.

Gemalmaz, M.S. (2007). **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş. İstanbul:** Legal Yayıncılık.

Gözler, K. (2011). **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi.** 2 Cilt. Cilt: 1. Bursa: Ekin Yayınları.

Kaboğlu, İ.Ö. (1998). **Özgürlükler Hukuku**, İstanbul: Afa Yayınları.

Keener, S.R. ve Vasquez, J. A (2009). A life Worth Living: Enforcement of the Right to Health Through the Right to Life in the Inter-American Court of Human Rights. **Columbia Human Rights Law Review**, Spring-2009, 594-624.

Özbudun, E. (2008). **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları.

Sombart, W. (2008). **Burjuva**, Çeviren: Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Tigar, M.E. ve Levy, M.R. (2016). **Kapitalizmin Yükselişi ve Hukuk**, Çeviren: Onur Karahanoğulları, Ankara: Epos Yayınları.

Tanör, B. (1995). **Fotoğraflarla Türkiye'de İnsan Hakları (1839-1990)**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Taylor, P.E. (1998). From Environmental to Ecological Human Rights: A New Dynamic in International Law. **Georgetown International Environmental Law Review,** Winter-1998, 309-397.

Tulkens, F. (2009). **50. Yılında AİHM ve Türkiye, Uluslar arası Sempozyum**, *In General, European Convention on Human Rights and İmplemention* (pp.3-10). Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

Uygun, O. (2000). **İnsan Hakları**. *İnsan Hakları Kuramı (pp.13-44)*. İstanbul: YKY.

UMTEB

BATI SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ÇÖKÜŞÜ

Atila DOĞAN

Doçent Doktor, Karadeniz Teknik Üniversitesi, atiladogan@ktu.edu.tr.

Özet

Modern Batı siyasal düşüncesi genellikle Hobbes'la başlatılmaktadır. "Homo hominu lipus" diyen Hobbes, toplumsal düzeni sağlama adına Leviathan adlı eseriyle mutlak monarşiyi savundu. Liberal siyasal düşüncenin öncülüğünü yapan Locke insanı rasyönel bir varlık olarak kabul etmektedir. Oysa Locke'dan sonra Mendeville bireysel kusurların toplumsal faydaya sebep olduğunu ifade etmiştir. Klasik liberal ekonomi arz ve talebin piyasayı düzenleyeceğini ileri sürerken, Malthus canlıların aşırı çoğalmasından dolayı savaşı kaçınılmaz olarak görecektir. Neo-klasik liberal düşünür Spencer da "en iyinin hayatta kalmasını" savunacaktır. Darwin ise, doğal seleksiyonla toplumsal ilerlemelerin gerçekleşeceğini iddia edecektir. Genel çerçevesiyle yukarıdaki düşüncelerden oluşan liberalizmin uygulamaları birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar muhafazakârlık, milliyetçilik, Marksizm ve faşizm gibi ideolojileri doğurmuştur. Liberalizm bütün bu ideolojilerle mücadelede "başarılı" olmuştur. Bu başarı aynı zamanda sonun başlangıcıdır. Çünkü liberalizm kendi düşünce geleneği içinden çıkan ideolojilerin olumsuzluklarını öne çıkararak kendini haklı çıkarmaya çalışmıştır. Liberalizm kendisinin sorgulanmasının önüne geçebilmek için kendisine yeni bir düşman aramıştır. Kendisine düşman olarak İslam'ı seçmiştir. İslam liberalizmin düşünce geleneğinden olmadığı için, liberalizmin bu mücadeleden başarılı çıkması mümkün gözükmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Batı Medeniyeti, ideolojiler, liberalizm, İslam.

THE COLLAPSE OF WESTERN POLITICAL THOUGHT

Abstract

Modern Western political thought is usually started with Hobbes. Hobbes, called "homo hominu lipus", defended absolute monarchy with Leviathan in order to provide social

order. Locke, who pioneered liberal political thought, regards man as a rational entity. After Locke, however, Mendeville stated that individual imperfections are the cause of social benefits. While classical liberal economics argues that the supply and demand will regulate the market, Malthus will inevitably see war as a result of the extreme multiplication of living things. Spencer, a neo-classical liberal thinker, will defend the "survival of the fittest". Darwin will argue that social progress will take place with natural selection. The liberalism practices of the above considerations in general have brought many problems together. These problems have led to ideologies such as conservatism, nationalism, Marxism and Fascism. Liberalism has been "successful" in the fight against all these ideologies. This success is also the beginning of the end. Because liberalism has tried to justify itself by emphasizing the negativities of ideology that come out of its own tradition of thought. Liberalism calls itself a new enemy in order to prevent its being questioned. Liberalism has chosen Islam as its enemy. Since Islam is not a liberal thought tradition, liberalism does not seem to be successful in this struggle.

Keywords: Western civilization, ideologies, liberalism, Islam.

GİRİŞ

Aslında yaşadığımız dünyanın hatta kainatın en temel bir kanunu olan ve İbn-I Haldun'a nispet edilen her şeyin fıtri bir ömrünün varlığıdır. Her varlık, her medeniyet, her devlet ve her ideoloji doğar, büyür ve ölür. Sonsuza kadar yaşayacağı iddiasında bulunmak aslında kaçınılmaz bir sonun olduğu bilindiği için bir sonsuzluk algısıyla ömrü uzatmak çabalarından başka bir şey değildir. Modern Batı düşüncesi de doğal olarak söz konusu kuralın dışında değildir.

Soğuk savaş döneminin bitmesiyle birlikte çeyrek asırda yaşananlar ve özellikle son on yılda yaşadıklarımız bunu ayan beyan göstermektedir. Kaldı ki modern Batı düşüncesinin bu akıbetini 20. yüzyılın başında bile gerek Batı'da ve gerekse doğuda bile söyleyenler mevcuttur. Biz bu çalışmada Batı düşüncesinin güç merkezli varlık ve insan algısının siyasal ve ekonomik uygulamalarının doğurduğu sorunları çözmeye dönük kendi içinden çıkardığı alternatif ideolojilerle iki yüzyıllık mücadelesinin söz konusu alternatifleri yok etmesinin sonunun başlangıcı olduğunu serimlemeye çalışacağız.

BATI SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ÇÖKÜŞ SERÜVENİ

Modern Batı düşüncesinin seyrini Rönesans, Reform, Aydınlanma, ideolojiler çağı (19.-20. yüzyıl) ve post modernizm dönem ve çöküşü şeklinde kabaca ifade edebiliriz. Biz bu çalışmada daha çok Batı siyasal düşüncesini merkeze alarak mezkûr süreci analiz etmeye çalışacağız.

Batı'da yaklaşık bin yıl süren feodalitenin yıkılışı ticaret burjuvazisinin haçlı seferleri sonrasında yani 1200'lü yıllarda ortaya çıkmaya başlaması, burçların etrafında yeni çekim merkezlerinin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Bu gelişmeye paralel olarak "skolastik" dönemin en temel eseri olan ve vahyi merkeze alıp aklı öteleyen Augustinus'un Tanrı Devleti adlı çalışması kilisenin dini ve siyasal hakimiyetini sürdürmesinin en temel dayanağı olmayı yaklaşık bin yıl sürmesi sonrasında 1200'lü yılların sonlarında Thomas Aquinas akılla vahyi uzlaştırmaya çalışacak ve dünyevi iktidarı siyasal otoriteye verecektir.

Batı siyasal düşüncesi önemli bir kırılmayı 16. yüzyılda mutlak monarşinin savunucularından ilki olan Niccolo Machiavelli (1469-1527) ile birlikte yaşayacaktır. Machiavelli siyaseti, iktidarı ele geçirme ve onu sürdürmek şeklinde tamamen stratejik ve taktik bir konuma indirgeyecek ve dini ve ahlaki bütün değer yargılarından soyutlayacaktır.

Batı siyasal düşüncesi Machiavelli doğrultusunda ikinci bir kırılmayı hemen arkasından yine mutlak monarşiyi meşrulaştıran Thomas Hobbes'la (1588-1679) birlikte yaşayacaktır. "İnsan insanın kurdudur" şeklinde bir doğa durumu tasviri yapacak ve toplumsal düzeni kurma ve koruma karşılığında mutlak yetkilere sahip devleti, ejderha olarak tasvir edecektir. Hobbes'a göre, insan hayatta kalmak için iştahlarının peşinde koşan ve nefret ettiklerinden kaçan mekanik bir varlıktır. Doğa durumundaki doğal haklara sahip olan İnsanı, eşitliğin doğurduğu savaş durumundan aklını kullanarak kurtulmaya iten neden sürekli ölüm korkusudur. Söz konusu savaş durumundan kurtulmak için aklı onu birinci doğal yasa olan barışı aramaya ve bu barışı sağlayabilmek için de ikinci doğal yasa olan doğal haklarını bir ejderha olan üstün otoriteye devretmeye zorlayacaktır. Dolayısıyla insanlar bireysel bencilliklerinden kurtulmak için söz konusu bireysel bencilliklerin toplamından daha bencil olan devlete düzeni sağlama adına bütün doğal haklarından vazgeçeceklerdir. Hobbes böylece sözleşmeye dayalı seküler mutlak monarşisini kuracaktır.

Bu noktada Batı siyasal düşüncesinde kıta Avrupası ve anglo-sakson geleneklerinin farklılığını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Batı siyasal düşüncesi bir bütün olarak algılandığında söz konusu düşüncede sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün gözükmemektedir. Anglo-sakson siyasal düşüncede seküler bir damar mevcut olmakla birlikte onu kıta Avrupa'sından farklı kılan, gelenekten radikal bir kopuş yaşamamış olmasıdır.

İngiltere siyasal sisteminde üç unsur bulunmaktadır. Kral, lortlar kamarası ve avam kamarası. 1066 Norman istilası sonrasında krallıkla yönetilmeye başlayan İngiltere'de siyasal sisteme önce soylular daha sonra da burjuvazi dahil olmuştur. Reformist bir anlayışla sistem sürekli olarak dinamik bir şekilde revize edilirken hiçbir şekilde geçmiş ve gelenek radikal bir şekilde reddedilmemiştir. Su süreçte İngiltere'nin işini kolaylaştıran bir gelişme de dinde olmuştur. 1534 yılında İngiltere Katoliklikten ayrılarak kendi devlet (Anglikan) kilisesini kurmuştur. Dolayısıyla reformasyon süreçlerinde din gibi bir dirençle karşılaşmamıştır.

İngiltere'yi kıta Avrupa'sından ayıran ve avantajlı kılan bir neden de ada ülkesi olmasıdır. Bu durum İngiltere'ye hem ticari hem de siyasal anlamda önemli avantajlar sağlamıştır. Bugün bile dünya ticaretinin % 75'nin deniz ticaretiyle yapıldığı düşünülürse bu durumun İngiliz halkına sağlayacağı imkânlar ortadadır. Belki bundan daha önemlisi İngiltere'nin bir ada olmasının savunma anlamında ona sağladığı avantajlardan dolayı kıta Avrupa'sı gibi merkezileşmiş güçlü bir devlete ihtiyaç doğurmamıştır. Dolayısıyla ticaretle zenginleşmiş halk ve siyasal olarak kıta Avrupası kadar merkezileşmemiş bir devlet manzarası ortaya çıkarmıştır. Kraliçe I. Elizabeth 1588 yılında Avrupa'nın en güçlü donanması olan İspanyol Armada'sını yenilgiye uğratarak Britanya İmparatorluğunun temellerini atmış ve siyasal anlamda bundan tam yüz yıl sonra 1688'de ilk liberal devrim İngiltere'de gerçekleştirilmiştir.

Hobbes'un Leviathan'ıyla mutlak monarşiyi meşrulaştıran İngiliz siyasal sistemi, John Locke'un (1632-1704) geniş anlamlı mülkiyet merkezli doğal haklar teorisiyle söz konusu devrimin zeminini hazırlayacaktır. Aslında Hobbes'la mutlak monarşiyi ve Locke'la sınırlı devleti meşrulaştırmak İngiliz burjuvazisinin taleplerinden başka bir şey değildir. Nitekim bu süreçler sonrasındadır ki, 17. yüzyılda giderek güçlenen İngiltere Kuzey Amerika'da koloniler kuracak ve 1707 yılında ve İskoçya ile birleşerek Büyük Britanya Krallığını kuracaktır.

İngiltere, yukarıda zikredilen sebepler sonucunda burjuvazi merkezli yaşanan söz konusu dönüşümleri kıta Avrupa'sından önce nispeten daha sorunsuz bir şekilde başarmasından dolayı İngiliz aydınları yaşanan süreçleri meşrulaştırma görevi üstlenmiştir. İngiliz aydınları yaşanan süreçlere uygun insan tanımlamaları yapacaktır. Hobbes mutlak monarşiyi meşrulaştırmak için bencil bir "insan" tanımı yaparken Locke da sınırlı devleti için, çıkarı peşinde koşan rasyonel bir "insan"dan bahsedecektir. 1707'de imparatorluğa dönüşen İngiltere'ye yeni bir insan tanımı gerekecektir. Bunu da Bernard Mandeville (1670-1733), "Arılar Efsanesi" adlı eseriyle 1714'te gerçekleştirecektir. Hem de bunu Aydınlanma yüzyılının en temel unsuru ve doğrusal tarih anlayışının en temel dayanağı olan "ilerleme" gerekçesine dayandıracaktır. Mandeville'e göre toplumları dinamik tutan ve ilerleten ahlak ve erdem değil, erdemsizliktir. Böylece Sokrates'in tohumlarını attığı, birçok büyük düşünürlerin geliştirdikleri olumlu erdem kuramı kökünden sarsılıyordu. Arıları durmadan çalıştıran, güvendiren, zengin eden, örgütleyen, örnek bir toplum haline koyan neden, erdemlilik değil, erdemsizlikti. Arı kovanındaki yükselmenin nedenleri hırsa, çekememezliğe, kendini beğenmişliğe, açgözlülüğe, zevk düşkünlüğüne dayanıyordu. Gelişme, refah kötülüklerden doğuyordu. Genel zenginlik, özel kötülüklerin çatışmasından çıkmıştı. Kişisel tutkular, hırslar, açgözlülükler, çekememezlikler birbirleriyle karşılaşıp çatıştıkça arılar toplumu gelişip güçlenmekteydi. Lange'ye göre bu eser, klasik ekonomi disiplinini tam olarak ortaya koymuştur.

İngiliz geleneğinde Mandeville ile başlayan bu süreç Thomas Robert Malthus (1766-1834), Herbert Spencer (1820-1903) ve Charles Robert Darwin (1809-1882) tarafından sürdürülecektir.

Malthus'un "*Nüfus Artışı Hakkında Araştırma*" adlı çalışmasındaki "nüfus prensibi" 19. yüzyılda çok ciddi tartışmalara neden olmuştu. Bu teoriye göre uygun şartlarda herhangi bir kısıtlayıcı faktör (salgın vb.) yoksa canlılar geometrik dizi (2, 4, 8, 16, 32, 64, ...), besin maddeleri ise aritmetik dizi (1, 2, 3, 4, 5, 6, ...). biçiminde artmaktaydı. Dolayısıyla hızlı nüfus artışının kıtlık, hastalık, fakirlik ve savaş gibi öldürücü faktörler yanı sıra doğum kontrolü, kürtaj ve insanların az çocuk yapma yönünde eğitimi yoluyla kontrol edilmesi gerekmekteydi. Malthus'a göre toplumsal sefaletin en büyük nedeni alt sınıflardı ve bu yüzden nüfus planlaması üst sınıflardan ziyade alt sınıflara uygulanmalıydı. Fakir halk kesimlerine yapılan

(özellikle kamusal) yardım programlarına karşı çıkmıştır. Her türlü toplumsal müdahaleye ve yardıma muhalif olmuştur. Bu düşüncelere sahip olan Malthus, 1805'de İngiltere'nin ilk ekonomi politik profesörü oldu.

Malthus'tan sonra John Stuart Mill'le (1806-1873) birlikte canlanan sosyal liberalizme karşı Herbert Spencer'in (1820-1903) ileri sürdüğü "en iyinin hayatta kalması" düşüncesi çatışmacı anlayışı güçlü bir şekilde yeniden ortaya koyacaktır. Spencer, toplumsal ve ekonomik rekabette başarılı olanların yaşamaya hakkı olduklarını ve bunların toplumu ilerleteceğini ileri sürmektedir. Bu mücadelede başarısız olanlar ayıklanıp gidecektir. Yoksulluk ve hastalık gibi olgular, ekonomik ya da sosyal eşitsizliklerin sonucu olmaktan çok, kişisel bir hatadır. Spencer, asgari ücret uygulaması, bedava kamu okulları ile yoksullara eğitim ve ilerleme olanağının sunulması, çalışma saatlerinin sınırlandırılması gibi müdahalelerin kişi özgürlüklerini zedelediğini, toplumsal ve ekonomik ayıklama sürecinin doğal işleyişini aksattığını ileri sürmektedir.

Nihayet 1859'da Charles Darwin'in (1809-1882) (Türlerin Menşei) "doğal ayıklanma" temelli biyolojik evrim teorisi, dünyada eşitlik ve kardeşliğin değil, gücün ve güçlünün yanında yer alan anlayışın tek geçerli akçe olduğunu özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında yaygın bir düşünce haline getirmiştir. Söz konusu düşünceyi bu derece etkin kılan şey, evrene dair bütüncül bir açıklama getirme iddiasıyla yaradılış paradigmasının yerini doğal ayıklanmacı evrimci paradigmanın almasıdır.

Thomas Samuel Kuhn'un (1922-1996) bilimin doğrusal değil paradigma merkezli geliştiği düşüncesi bağlamında Rönesans, Reform ve Aydınlanma süreçlerinden geçen Batı düşüncesi Darwin'in evrimci düşüncesiyle paradigmatik bir dönüşüm yaşadı. Evrimci paradigmanın yaradılış paradigmanın yerini almasıyla birlikte, Modern Batı'da bütün bilimler bu paradigma üzerinden yeniden inşa edilmiştir. Söz konusu paradigma öylesine güçlü gelmiştir ki, her düşünce ve ideoloji kendi haklılığını göstermek için ondan referanslar getirmeye başlamıştır. Öyle ki, doğal ayıklanmacı evrimci düşünceye, Malthus'un "nüfus prensibi"nden dolayı ondan uzak durması gereken eşitlikçi sosyalist düşünce bile dört elle sarılmıştır. Bilimsel sosyalizm adına Engels aracılığıyla Marksist düşünce evrimci düşünceye eklemlenmeye çalışmıştır. Batı'nın genel anlamda sekülerleşmesi de böylece gerçekleşmiştir.

Darwinci düşünce bütün evrenin oluşumunu madde ve kuvvet bağlamında ele alınmıştır. Evrende ilk canlının oluşumundan en gelişmiş toplumların ortaya çıkması ve Aydınlanma düşüncesinin zihinlere yerleştirdiği ilerlemenin de hiç durmadan sürmesi, bütün varlıkların hayatta kalma mücadelesine bağlanmıştır. Darwin'in kendi ifadesiyle söz konusu hayatta kalma mücadelesinin nedeni Malthus'un "nüfus teorisi" yani kaynakların kıtlığıdır. Bütün canlılar için olduğu gibi insanlar için de tek amaç ne şekilde olursa olsun hayatta kalmaktır. Söz konusu yaşam mücadelesinde en önemli dayanak kuvvet olmakla birlikte bu hayatta kalmayı sağlayan kuvvetin yeterli olmadığı durumlarda da her türlü yol ve yöntem kullanılabilmektedir.

Bütün bu yol ve yöntemler, hayatta kalmanın aracı olmanın dışında bir anlam taşımamaktadır. Çünkü bu biyolojik materyalizmle büyük kitlelere ahlaklı ve erdemli olmayı telkin eden din ve bütün semavi dinlerin en temel düşüncesi olan ve onları ahlaklı ve erdemli kılmada çok önemli bir işlevi yerine getiren öteki dünya artık yok olmuştur.

Batı düşünce tarihinde bu aşamadan sonra yaşananlar, güç merkezli doğal ayıklanmacı evrimci paradigmanın pekişmesidir. Bu süreç sonrasında Batı'da yaşanan gelişmeler, söz konusu anlayışın doğurduğu sonuçlardan başka bir şey değildir. Birinci Dünya Savaşı, liberal dünyanın liberal olmayan dünyaya karşı verdiği bir savaştır. Bu savaşta yenilen ve liberal olmayan, daha doğrusu ekonomik bir güç olma yarışında geri kalan Almanya, ırk merkezli bir güç olma yolunu seçmek zorunda kalmıştır. Faşist bir anlayışla liberal blokla giriştiği ikinci savaşı da kaybetmiştir. Faşist Almanya'yı durdurma adına ittifak yapan sosyalist ve liberal blok, söz konusu tehlikeyi ortadan kaldırdıktan sonra kendi aralarında elli yıl sürecek olan bir soğuk savaş yaşamıştır. Aslında bütün bunlar aynı düşünce ikliminin ürünleridir. Batı düşüncesinin ilk olarak ekonomik bir güç olarak ortaya çıkardığı liberal bloka karşı, ekonomik bir güç olma imkânlarından yoksun olanlar ırk merkezli bir güç olma çabası içine girdiler. Fakat bu savaşı kaybettiler. Yoksul kitleleri örgütleyerek bir güç olmaya çalışan sosyalist blok da soğuk savaş süreci sonrasında bu savaşı kaybetti.

Bütün bunlar materyalist seküler Batı dünyasının, yani doğal ayıklanmacı-evrimci paradigmaya sahip olanların bir mücadelesiydi. Gücü merkeze alan bu paradigmaya mensup Batı dünyasının doğurduğu ideolojilerin eşitlik, özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi

kavramlar söz konucu mücadelede bir araç olmadan başka bir anlam taşımamaktaydı. Bunun böyle olduğunu, soğuk savaş bittikten sonra dünyada yaşananlar karşısında Batı'nın aldığı tavırlar ayan beyan göstermiştir.

Aslında Batı düşüncesinin ilk olarak sahneye çıkardığı, ilk ve ekonomik bir güç olmanın sağladığı avantajlara veya yerleşik feodal düzene karşı uzun erimli bir mücadeleyi gerçekleştirmenin kazandırdığı tecrübelere sahip olan liberal dünya kendi düşünce geleneğinin karşına çıkardığı düşmanları yok ettiğinde kendisinin yeni bir türbülansa gireceğinin farkındaydı. Çünkü bu dünyada her şey zıddıyla kaimdi yani varlığını düşmanın varlığına borçluydu. Bundan dolayıdır ki soğuk savaş bitmeden Samuel Phillips Huntington'a (1927-2008) "medeniyetler savaşı (1988)" teorisini ileri sürerken ondan dört yıl sonra (1992) Francis Fukuyama da "Tarihin Sonu ve Son İnsan" kitabını yazacaktır. Liberalizm kendi düşünce geleneğinden gelenlerle mücadelede başarılı olmuştur. Medeniyetler savaşı teziyle kendine seçtiği yeni düşmanı İslam ve İslam coğrafyasına karşı giriştiği mücadelede ne derece başarılı olacağını tarih gösterecektir. Ancak yeni seçtiği düşman kendi düşünce geleneğinden gelmediği ve bin beş yüz yıllık bir geleneğe ve tahrif edilmemiş bir dine dayandığı için bununla mücadelenin öncekiler kadar kolay olmayacağa son çeyrek yüzyılda yaşananlar göstermektedir.

SONUÇ

Sosyal teoride tarihsel ve toplumsal değişimle ilgili olarak farklı kuramsal pozisyonlar vardır. Bu kuramları en genel anlamda "ilerlemeci" ve "döngüselci" şeklinde iki ana başlık altında ele almak mümkündür. İlerlemeci kuram, ihtiva ettiği evrimci ve çatışmacı tezlerle, tarihsel değişimin düz (lineer) bir çizgi halinde, hep iyiye ve mükemmele doğru olduğunu/gerçekleştiğini ileri sürer. Döngüsel kuram ise tarihsel ve toplumsal değişmenin dairevi (sarmal, helezonik, circular) biçimde gerçekleştiğini, toplum, devlet ve medeniyetlerin zaman zaman yükselip/ilerleyip zaman zaman da düşüş / gerileme gösterdiğini iddia eder. Her bir kuramın öne çıkan çok önemli ve yetkin teorisyenleri vardır.

Bu çalışmada ele aldığımız konu, Batı'nın çöküşüdür. Esasen bir toplum ve medeniyet olarak Batı'nın izlemekte olduğu tarihsel seyre, değişime ve bu seyrin gelecekte alması muhtemel şekle yani Batı'nın akıbetine ilişkin olarak, genel çerçevesini yukarıdaki kuramların

çizdiği farklı perspektifler vardır. Bu perspektifleri "düşüş", "diriliş" ve "dönüşüm" şeklinde özetlemek mümkündür. Biz burada düşüş perspektifini ele aldık. "Düşüş" perspektifi, yukarıdaki ana kuramlardan "döngüselci" kuramın içinde yer almaktadır. En önemli klasik teorisyenleri arasında Platon, Aristoteles, İbn-i Haldun ve G. Vico'nun yer aldığı bu kuramın çağdaş temsilcileri Oswald Spengler, Arnold Toynbee ve Pitirim Sorokin gibi düşünürlerdir. Bu kuram toplum, devlet ve medeniyetlerin tıpkı insan organizması gibi doğma, gelişme, olgunlaşma ve çöküş evrelerinden geçtiğini ileri sürer.

Döngüselci kuramın içinde yer alan "çöküş" perspektifine göre, Batı 21. yüzyıl itibariyle askeri, iktisadi, teknolojik, bilimsel, düşünsel, kültürel, sanatsal ve akla gelebilecek diğer tüm beşeri etkinlik alanlarında, medeniyetinin zirvesini idrak etmektedir. Yani Batı medeniyeti, gelişim evresini tamamlamış ve olgunluk devresine girmiştir. Tarihsel olarak en güçlü dönemini yaşamaktadır ve biz biliyoruz ki, bir medeniyetin en güçlü olduğu dönem aynı zamanda onun ("güç zehirlenmesinden" ötürü) zaaflarının da baş göstermeye başladığı devirdir.

Batı'nın çöküşü perspektifinin temelini, güç merkezli varlık ve insan algılamasının sonucu ortaya çıkan liberalizmin, siyasal ve ekonomik uygulamalarının doğurduğu sorunların ortaya çıkardığı ideolojilere karşı verdiği mücadelede başarılı olması ve alternatiflerini yok etmesine dayanmaktadır. Çünkü bu dünyada her şey zıddıyla kaimdir. Buna göre Batı sadece medeniyetinin odağına gücü (ekonomik, siyasal, askeri) yerleştirmiş olmasından değil, tarihsel yaşanmışlık içinde bu gücün doğal sınırlarına gelmiş bulunduğu için de zevalin (çöküşün) eşiğinde, sınırında dolaşmaktadır. Gücün/iktidarın ifsat edici, dejenere edici bir karakteri vardır ve Batı, tarihi gelişmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak bu bozulmaya maruz kalacaktır. Bu konuda değişik benzetmeler yapılarak, Batı'nın kaçınılmaz çöküşüne örnekler üretilmektedir. Mesela "gecenin en karanlık anı, şafağın sökmesine yakın vakittir"; "gül en baygın kokuyu, solmaya yüz tuttuğu zaman verir" ve "saz en yanık sesi, tellerinin kopma arifesinde çıkarır" gibi sözler, bu meyanda dile getirilen örneklerdir. Kısaca, çöküş perspektifine göre, Batı'nın başını, en çok hemhal olduğu, en önem verdiği, medeniyetinin merkezine oturttuğu, sınırına ulaştığı ve hal-i hazırda özdeşleşmiş olduğu "güç" yiyecektir ve bu akıbet kaçınılmazdır.

AHİLİK TEŞKİLATINDA SOSYAL SORUMLULUK VE İŞ AHLAKINA PANORAMİK BİR BAKIŞ

"Hâk ile sabır dileyip bize gelen bizdendir.
İlim, akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen
bizdendir" ***(AHİ EVRAN)***

Prof. Dr. M. Asıf YOLDAŞ*

Özet

Bu çalışmanın temel amacı günümüz işletmelerinin yönetiminde görülen iş ahlakı ve sosyal sorumluluk anlayışlarındaki eksikliklerin ahilik felsefesi ile nasıl tamamlayacağına yönelik bir ışık tutmaktır. Buna bağlı olarak ahilikte sosyal sorumluluk ve iş ahlakı ve günümüz işletmelerdeki iş ahlakı ve sosyal sorumluluk kavramları literatür taraması ile ele alınmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda günümüz iş dünyasındaki çoğu sorunların sosyal sorumluluk ve iş ahlakı çerçevesinde ahilikteki ilke ve kurallarla çözümleneceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ahilik, sosyal sorumluluk, iş ahlakı, işletme

A PANORAMIC VIEW OF ETHICS AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE AKHISM

Abstract

The main purpose of the study is completing the deficiencies of understanding business ethics and social responsibility which has been observed in the management in today's business organization with the Akhism philosophy. In line with this objective, it has been discussed the concepts of social responsibility and business ethics in Akhism and

*Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Avrasya Üniversitesi Trabzon, Türkiye; (asif.yoldas@avrasya.edu.tr)

management perspectives using existing literature. According to result of the evaluation, we concluded that most of the problems in today's business world can solve with the principles and rules of the Akhism in the framework of social responsibility and business ethics.

Key words: Akhism, social responsibility, business ethics, business

Giriş

XIII. yüzyıldan itibaren, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelip yerleşen Müslüman Türklerin, yeni topraklarda hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli maddi ve manevi ortamı oluşturacak bir teşkilatlanma biçimi olarak, fütüvvet teşkilatını yeniden canlandırmalarının bir sosyal kurumu olarak ta bilinmektedir (Erdem, 2004:8). Söz konusu yüzyılın başından itibaren Anadolu'da görülmeye başlayan ahilik teşkilatı, Kayseri, Konya ve Kırşehir'de esnaf birlikleri olarak sosyo-ekonomik müesseseleşmenin adıdır.

Ahilik Teşkilatını dünyadaki diğer benzer teşkilatlardan ayıran en önemli özellik, gerek din adamlarının gerekse da devlet adamlarının Ahiler üzerinde herhangi bir etkisinin olmamasıdır. Bunun sonucu olarak da Ahilik sivil toplum örgütlerinin en eski durumundadır. Ahilik teşkilatı mensuplarını her zaman doğru ve dürüst olmaya çağırmıştır. Bu teşkilatın asıl amacı, halkı kendi yapısı ve kendi düşünce sistemi içinde şekillendirmek, benimsediği kuralları halka öğretmek, sosyal tabakalaşmayı dengede tutmak, halkı eğitim öğretim yoluyla üretici kılmak ve iyi eğitilmiş bireyler haline getirmek olmuştur. Bu yönüyle Ahilik her çağda geçerliliğini ve önemini korumuştur. Ahilik teşkilatının tarihi sürecine bakıldığında, bu anlamda en güçlü sosyal yapılardan biri olarak karşımıza çıkıyor. Selçuklular döneminden başlayarak çok uzun bir süre esnaf ve sanatkârın en büyük destekçisi, eğitimcisi ve öğretimcisi olmuştur. Teşkilat her ne kadar esnafın haklarını korumak için kurulmuşsa da aslında toplumun çıkarlarını üst düzeyde tutmuştur. Ahilik teşkilatının temel amaçlarının, "zenginle fakiri, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak "sosyal adaleti" gerçekleştirmek olmuştur. (Öztürk,2002:1).

Günümüzde sosyal sorumluluk, etik çerçevede bir kuruluşun ya da bir bireyin kendi çıkarlarının olduğu kadar toplumun genel çıkarlarının yararına da hareket etmesi ve her bireyin ekonomi ve ekosistem arasında bir denge sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği bir çeşit

görevdir. Bu çerçevede eğitim, sağlık ve çevre konuları sosyal sorumluluğun öncelik verdiği konular arasındadır. Bu çerçeveden bakıldığında, sosyal sorumluluk; işletmenin ekonomik, yasal koşullara, iş ahlâkına, işletme içi ve iş çevresindeki kurumların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi ve politikası belirlemesine, toplumu mutlu ve memnun etmesine yönelik çalışmalarını yürütmesi olarak tanımlanmaktadır (Eren, 1990:110).

Bu çalışma; ahilik teşkilatının kuruluşu itibariyle tüm toplumu kapsaması ve günümüz modern işletmelerin uygulamakta olduğu sosyal sorumluluk faaliyetlerine benzerlik gösterdiğini düşünerek ayrıca Ahilikte iş ahlakının önemini vurgulamak üzere yazın alanında ele alınmıştır. Böylece konu ile ilgili yapılan çalışmalara farklı bir açıdan bakarak bundan sonraki araştırmalara ışık tutacağı düşünülerek hazırlanmıştır.

1. Ahililik Kavramı ve Kuruluşu ile ilgili Görüşler

Arapça 'da "kardeşim" anlamına gelen ahilik Divan-ı Lügati't- Türk'de "eli açık, cömert manasında "akı"dan geldiği rivayet edilmektedir. (Kaşgarlı, 1970: 70). 13 yüzyıldan önceki kaynaklarda fütüvvet olarak ifade edilen ahilik kavramının örf ve adetlerin kayıt altına alındığı fütüvvet namelerin eski tarihlisi Burgazi'nin *Fütüvvetname*'sidir (Gemici,2010:72-73).

Teşkilatın ilk kuruluşuna gelince değişik görüşler mevcuttur. Bazı literatürlerde ilk olarak Kırşehir'de ortaya çıktığını ileri sürer. Diğer bir görüşe göre, Bağdat'ta büyük üstatlardan ders alan Ahi Evran, Arapların kurduğu Fütüvvet Teşkilatı'ndan etkilenerek, 1205'te Anadolu'ya gelmesinden kısa bir süre sonra ilk olarak Ahi Evren tarafından debbağ hane (deri atölyesi) olarak Kayseri'de kurulduğu ifade edilmektedir. Kayseri'de ahi teşkilatını kurulduktan sonra, Ahi Evren ve Evhadüddin Kirmanı Anadolu'nun diğer kentlerinde bu birimlerinde kurulmasını teşvik etmişlerdir. Ahi Evren, Konya'ya, oradan da Kırşehir'e yerleşmiş; Anadolu'da en güçlü ahi teşkilatının bu yörelerde kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca Sivas, Niğde, Ankara, Aksaray, Manisa, Bolu, Erzincan, Bursa, Kastamonu, Sinop ve Erzurum'da ahilik teşkilatı kurulmuştur (Bayram,1991:82).

Tarihi süreç açısından bakıldığında, Ahi Evran zamanında Anadolu'nun şehir ve kasabalarında ortaya çıkan Ahi kurumlarının, Ahi Evran'a bağlı merkezi bir teşkilat olabileceği sonucu ortaya çıkıyor. Bu çerçevede söz konusu kurumlar, ahi Evran'ın koyduğu ilkelere bağlı

kalmış olmakla birlikte Ahi Evran'in liderliğindeki geniş bir teşkilatın şubeleri gibi görülmektedir. Fakat onun vefatından sonra, bağlı olunan ilkelerde büyük benzerlikler mevcut olmakla beraber, İbn-i Battuta'nın belirttiği gibi, Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar yayılan bu kurumlar arasında organik bir bağ bulunmamaktadır (Özkan, 2008:42).

Ahilik, başlangıçta kurumsal yapı olarak günümüzdeki sivil toplum örgütlerini çağrıştırmaktadır. Osmanlı döneminde ise, ahilik teşkilatı yönetiminde devlet görevlileri de yer almıştır. Osmanlı dönemindeki esnaf yöneticileri; kadı, muhtesip, esnaf şeyhi, nakip, yiğitbaşı ve ehl-i vukuftur. Söz konusu yöneticilerden kadı ve muhtesip devlet görevlisidir (Tabakoğlu,1986:55-57).

1.2. Ahilikte Teşkilatlanma ve Meslek dereceleri

Her ahi, birliğinin isine saygı gösterir, aralarında yardımlaşma ve dayanışmaya katılırdı. Ahilerin ekonomik teşkilatlanmaları da kendi insancıl ahlâk anlayışlarına uygundu. Nitekim bu ahlâkî kuralların uygun olarak oluşturdukları Orta Sandığı, Esnaf Vakfı, Esnaf Sandığı ve Esnaf Kesesi de denilen bir yardımlaşma sandığı vardı. Teşkilat bu yardım sandığı vasıtasıyla üyelerini sermaye sıkıntısından dolayısıyla tefeciden korur, gerek özel gerekse işyeri için gerekli olan krediyi verirdi (Erarıcı, 1999:121).

Ahilikte meslek dereceleri yamak, çırak, kalfa ve usta şeklinde belirlenmiştir. *Yamaklık döneminde*; 10 yaşından küçük çocukların sanat öğrenmek amacıyla velisinin izniyle bir ustaya verilmesi dönemini kapsamaktadır (İrmiş,1998:37). *Çıraklık*; Ustasının yanında 2 yıl ücretsiz ve sürekli yamaklık eden kişi *Yol Atası Edinme* (Çıraklık) töreniyle çıraklığa terfi etmektedir (Karaman,2014:101). Ustasının manevi evladı olan Çırağın eğitimi mesleki branşa göre farklılık göstermektedir. Bu eğitim sürecinde çırak ya da kalfanın dürüstlüğüne, üretmiş olduğu ürünlerin kalitesine olumlu görüşler verilirse bir üst makam olan *kalfa makamına* Şed Kuşatma (Diploma Merasimi) ile geçilmektedir (Köksal 2007, 171-172).

Ahilikte insan; yaratıcının yeryüzündeki halifesi ve yaratılmışların en üstünü olarak ifade edilmektedir. İnsana değer veren ahilik teşkilatı, ahileri ahlak sanat sahibi kılmak için üyelerini tezgâh ve iş basında, geceleri ise, Ahi zaviyelerinde ahlaki ve sosyal yönden eğitilmesi ve olgunlaştırılmasını hedef almaktadır. Mesleğin ve meslektaşlarının değerini ve

şerefini korumak için "fütüvvet name (günlük iş hayatına uygulamaya çalıştıkları ilkelerin bulunduğu eserler)" ahlaki kurallarını geliştirmişlerdir. Ahiliğin temel felsefesi, doğru insan olma bağlamında insanın eline, diline, beline sahip olmasıdır.

1.3. Ahilik Teşkilatında Üyelik Çeşitleri

Ahi birlikleri başlangıçta birer dostluk cemiyetleri olarak örgütlenmişlerdir. Daha sonra meslek esasına dayalı teşkilatlanan esnaf ve zanaatkârlar cemiyetlerinde, ahilik felsefesi ve dolayısıyla ahiler hâkim olmuş ve teşkilatlanma bütün Anadolu'da esnaf ve zanaatkâr cemiyetleri içerisinde sürdürülmüştür. Moğolların Anadolu'yu işgali sebebiyle ahiler, Moğollarla mücadele için kırsal kesime ve ücra yerlere kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu ahilik teşkilatlanmasının köylere kadar ulaşmasına yol açmıştır. Bu gelişme Ahiliğin köy ahiliği olarak Anadolu'da Türk toplumu içerisinde yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Nitelik açısından bakıldığında Ahilik Anadolu Türklerinin kurduğu ilk halk teşkilatlanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında doğusu itibariyle bu teşkilatlar bir meslek ve esnaf teşkilatı olarak kurulan teşkilatlar değildir. Üyelerinin büyük çoğunluğunun esnaf ve zanaatkârlar arasından gelmesi ahi teşkilatlarının yanlış anlaşılmasına yol açmıştır. Daha sonra Ahiliğin esnaflar arasında benimsenmesi ve esnaf teşkilatlanmasında egemen hale geldiğinden teşkilatlanmanın sekil olarak o dönemde Batıda görülen lonca seklinde teşkilatlandığı görülmektedir (Arıcı, 1999: 41).

2. Ahilikte Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı İlkeleri

Ahilik sadece bir esnaf teşkilatı değildir. Sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları da olan geniş bir yapılanmadır. Ahi Birliklerinde "Dahililer ve Hariciler olmak üzere iki çeşit üye bulunurdur. *Bilfiil çalışan yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar "Dahili" üyeleri oluştururken, emekliler, güçsüzler, sakat ve hastalar ise harici üyeleri oluştururdu. Güçsüz, sakat ve hastalara esnaf sandığından yardım yapılırdı. Ahi birliklerinde üyelerine sosyal güvenlik sağlamak ve onları tefecilerden korumak için orta sandığı vardı. Esnaf, teşkilatının belirlediği bir yüzdeyi orta sandığına yatırırdı. Ayrıca yamaklıktan çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselirken ödenen bir çeşit terfi gelirleri, teşkilata ait mülk gelirleri vardı* (Ekinci,1989:26).

Toplumu bir bütün olarak ele alan ahilik sisteminde; esnaf ve sanatkârlar (iş dünyası) toplumun alt sistemini oluşturmaktadırlar. Ahiliğin iş ahlakı ve sosyal sorumluluk ilkeleri sadece iş dünyası ile ilgili olmayıp toplumun bütün kesimlerince uyulması gerekli ilkeleri kapsarken, diğer bir kısmı da iş dünyası ile ilgili ilke ve kurallardan oluşmaktadır (Erdem, 2004: 41-43).

Toplumun bütün kesimlerinin uyması gereken başlıca ilkeleri "Ahiliğin dolaylı iş ahlakı ilkeleri", iş dünyasının uyması gereken ilkeler de "Ahiliğin dolaysız iş ahlakı ilkeleri" biçiminde sınıflandırılabilir.

2.1. Ahiliğin Başlıca İş Ahlakı İlkelerini;

Ahiliğin başlıca Dolaylı iş ahlakı ilkeleri ve dolaysız iş ahlakı ilkelerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür(Tatar ve Dönmez, 2008:198).

Dolaylı İş Ahlakı İlkeleri

a) *Doğruluktan ayrılmamak,*
b) *Cömert olmak*
c) *Misafirperver olmak,*
d) *Yalan söylememek,*
e) *Utanma duygusuna sahip olmak*
f) *Eline, diline, beline sahip olmak*

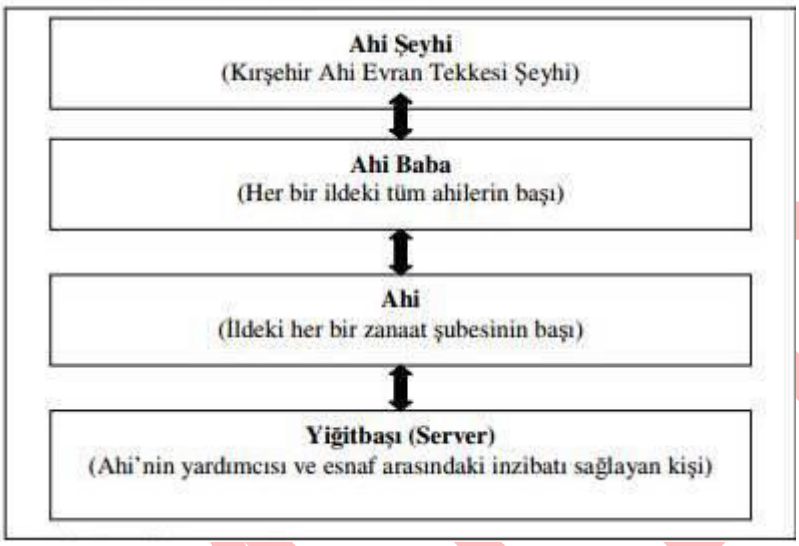
Dolaysız İş Ahlakı İlkeleri:

a) K*anaatkâr olmak*
b) *İddihar (yastık altı) yapmamak,*
c) *İşbölümü, çalışma azmi ve alın terinin önemliliği,*
d) *Yardımlaşma,*
e) *Kalite ve standardizasyon,*
f) *Piyasanın kontrolü ve tüketicinin korunması vb. ilkelerden oluşmaktadır.*

Ahilik teşkilat yapısında en üstte Kırşehir Ahi Evran Tekkesi'nde oturan bir 'Ahi Şeyhi' vardır. Onun altında her ildeki ahilerin başı olan 'Ahi vardır. Aynı zamanda mahalli sivil idarenin de başkanı olana Ahi Babalar 16. yüzyıla kadar bu statülerini korumuşlardır. Daha

sonra ise, resmi otoritenin tayin ve tespit ettiği Kethüdalık kurumuna dönüşen Ahi Babalık böylece yarı resmi kurum haline gelmiştir. Ahi birliklerinin yapısı aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Durak ve Yücel, 2010: 155-156)

Şekil: Ahi Teşkilatının Yapısı

Kaynak: DURAK, İ. YÜCEL, A. (2010) "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ve Günümüze Yansımaları" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2010, C.15, S.2 s.151-168.

3. Modern İşletmelerde ve Ahilik Teşkilatlarında Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı

Sosyal sorumluluk kavramı dış çevreye yönelik olup, kurumun kararlarında diğer kişi, grup, örgüt ve tüm toplumun göz önünde bulundurulması ile ilgilidir" (Dinçer, 1998: 559). İşletmeler, içinde bulundukları çevreyi etkileyen ve bu çevreden etkilenen birer birim olduklarını, bu anlamda birtakım sosyal sorumluluklar üstlenmeleri gerektiğini ancak yirminci yüzyılda fark edebilmiştir. Özellikle 1929 yılındaki büyük ekonomik kriz işletmelere, işletme ve kamu çıkarlarının birbirinden ayrılamayacağını göstermiştir. Bu oluşumlar klasik görüşün karşıtı olan sosyal sorumluluk kavramının güçlenmesine yol açmıştır. İşletmeler kendilerini sadece hissedarlara değil, diğer paydaşlarına karşı da sorumlu görmeye başlamışlardır.1950-1960'lar ise sosyal sorumluluğun modern çağı olarak görülmektedir.

Howard R. Bowan'ın "İş Adamının Sosyal Sorumlulukları" adlı yayını bir dönüm noktası olmuştur. Bowan'ın konuyla ilgili diğer yayınları kendisine "Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Babası" unvanını kazandırmıştır. Bu yayınlarda, işletme eylemlerinin toplumun değer yargıları ile uyumlu olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. 1970'lere gelindiğinde ise tüketici hareketlerinde, küreselleşme ve dışa açılma faaliyetlerinde bir artış olmuştur. Buna paralel olarak işletmelerin sadece kâr odaklı olması ve çevre, toplum duyarlılıklarının az olması en büyük eleştiri konusu olmaktadır. Bu durumda işletmelerin imajını korumak, iyileştirmek adına stratejilerine ekonomik boyutun dışında sosyal boyutu da eklemişlerdir.1980'li yıllarda ise işletmeler, tek amaçlarının kâr etmek olmadığını, çevreye ve topluma karşı da sorumlu olduklarını anlamışlardır. Çevreye ve paydaşlara karşı sorumlu davranmanın sonucunda işletmeler kâr elde edebileceklerini fark etmişler (Çelik, 2004)

Ayrıca günümüz modern işletmecilik anlayışına müşteri ve müşteri odaklılık kavramı açısından baktığımızda konu "kaliteyi müşteri belirler" ifadesi ile açıklanmaktadır. İşletmeler her türlü ekonomik faaliyetin odak noktasını müşteri odaklılık oluşturduğunun farkına varmışlardır. Bu bağlamda toplam kalite yönetimi gibi yaklaşımlarda müşterilerin teknolojik, ekonomik ve diğer nedenlerle değişen istek ve ihtiyaçlarının takip edilerek bunların fiyat, kalite ve teslim biçimlerine bağlı olarak karşılanması esas alınmaktadır (Şimşek, 2002).

Müşteri kavramına Ahilik örgütleri açısından bakıldığında, "Müşteri velinimetimizdir" düşüncesi çerçevesinde, dayanaklı tüketim malları cinsindeki çeşitli demir, bakır gibi madeni eşyalar üzerine üreticinin bir işareti (marka, logo gibi) kazınmaktadır. Bu amblem adeta ilgili ürünün kalite belgesiydi. Çünkü bu ürün onu yapan ustanın, çalışanların ve işyerinin övünç kaynağı ve kimliği idi. Üretim sırasında çırağın ya da kalfanın bir hatası olursa derhal ustasına bildirilerek yapılan hata düzeltilirdi. Ahilikte meslektaşının ürünlerini kötülemek, taklit etmek ve bir diğerinin elinden pazar kapma yarışı yoktur. "Ben siftah ettim, komşum siftah etmedi" diyerek müşterisini rakibine gönderen bir kanaatkârlık ve diğerkâmlık vardır. Ahilikte para amaç değil, araçtır. 'Mal ömrün huzur ve asayişi içindir, ömür mal biriktirmek için değildir'' diyen Sadi, Ahilerin de hislerine tercüman olmaktadır (Durak ve Yücel, 2010: 159-160).

Ahlak en genelde toplumlar ve insanlar için " Doğru Nedir? " e yanıt arar. "İş Ahlakı "da, ahlak norm ve kuralların iş hayatında işletmelerde, şirketlerde, kuruluşlarda

uygulanması ile ilgilidir. İngilizce kullanımında " Business Ethics" (İş Ahlakı) olarak bilinen bu konu, önceleri " şirketlerin toplumsal sorumluluğu " başlığı altında özellikle ABD'de 1960 'lar ve 1970'lerde gündeme gelmiş, 1980'lerde de gerek ABD gerekse de diğer pek çok ülkede "iş ahlakı-iş etiği" olarak yoğunluk kazanmıştır (Ferrell&Fraedrick, 1994:7-10).

Literatürde etiğe ilişkin çeşitli tanımların yapıldığı görülmektedir. "bir bireyin izlemesi gereken ahlaki standartlar ve kurallar " şeklinde ele alırken, daha sonra etik, bireylerin doğru olarak nasıl davranacağını açıklayan ve tanımlayan ilkeler, değerler ve standartlar sistemi" olarak ifade edilmiştir. Diğer bir tanıma göre etik; iyi ve kötünün, doğru ve yanlışın ne olduğunu araştırmaktır. Benzer bir şekilde Runes tarafından etik, iki taraf arasındaki davranışların haklar ve haklılık ve standartları ile ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. De George'a göre ise etik, ahlaka uygunluğu sağlama çabalarıdır (Ural, 2003:3).

Sonuç

Ahilikte sözünü ettiğimiz iş ahlakı, günümüz işletmelerinde iş etiği adı altında çok etkili olmadığı görülmektedir. Bilindiği üzere günümüz iş dünyasındaki en büyük sorunlardan bazıları olan ve iş ahlakını bozan rüşvet, vergi kaçırma ve sadece kar amaçlı çalışma gibi sorunları ahiliğin temelinde olan ilkeler ve iş bölümü, yardımlaşma ve dayanışma anlayışıyla çözmek veya bu sorunları en aza indirgeneceği düşünülmektedir. Ayrıca kalitesiz mal üretme sorunun ahiliğin temelinde var olan meslek dereceleri uygulamaları kullanılmasının bu sorununa çözüm getirileceği düşünülebilir. Ayrıca aile şirketlerinde görülen en büyük sorunlardan biri olan nepotizmin yine tarihimizde önemli bir yeri olan ahiliğin iş etiği kuralları çerçevesinde günümüz şartlarına göre uyarlanıp uygulanmasıyla çözüleceği düşünülmektedir. Bu bağlamda günümüzde özellikle özel sektördeki yöneticilerin iş hayatındaki yukarıda sözü edilen benzer sorunların çözümünde ahilikte belirtilen iş ahlakı ve sosyal sorumluluk ilkelerinin uygulanmasını sağlamaktır.

Bu çerçeveden bakıldığında yazın alanında ahilikle ilgili çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Fakat bunların uygulamaya geçilmediği sadece literatürde kaldığı görülmektedir. Sonuç olarak Ahilikteki iş ahlakı ve sosyal sorumluluk ilkelerinin günümüz iş hayatında gerek bireyler gerekse kurumlar söz konusu anlayışla çalışmalarını yürütürse olumlu sonuçlar alacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

ARICI, K. (1999) "Bir Sivil Toplum Kurulusu Olarak Anadolu Ahiliği", *II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri,* Kırşehir, s.41.

Bayram, M. (1991).Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya.

DURAK, İ. YÜCEL, A. (2010) "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ve Günümüze Yansımaları" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2010, C.15, S.2 s.151-168.

Dinçer Ö. (1998) Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Ekinci, Y. (1993).Ahilik, 4. Baskı, Ankara.

Erdem, E. (2004). Ahilik, Ahlakla Kalitenin Buluştuğu bir Örgütlenme Modeli, Kayseri Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, 2.B Kayseri, Ekim.

FREDERICK, William,C. (1987). "Corporate Social Resposibilit yand Business Ethics", der. S. Parakash ve M. C. Falke :Business and Society, Lexington Books, Mass.

ERARICI, F. (1999) "Ahilik ve Ahilik Kültürünün İktisadi Hayatımızdaki Anlam ve Önemi", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri,* Kırşehir, s.121.

Gemici, N. (2010). Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları Ve Sonuçları. Değerler Eğitimi Dergisi, 8(19), 71-105.

İrmiş, A. (1998). "Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Milli Kültüründe Ahilik", Türk

Karaman, R. (2014). Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi Ve Çorum Tarihinde Ahilik. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1).

Kaşgarlı, M.(1970). Divan- ı Lügat- it Türk, TDK, C. 1, Ankara.

Köksal, M. Ahilik kültürünün dünü ve bugünü, Kırşehir Belediyesi Kültür-Tarih

Öztürk, N. (2002). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (7), 43-56.

Özkan, S. (2008) Türk Eğitim Tarihi, Nobel Yayım Dağıtım, 2. basım, s.42, ISBN 978-605-395-089-9.

Şimşek, M.(2002) TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik, Hayat Yayınları: 134, Yönetim Dizisi: 21, İstanbul.

Tabakoğlu, A. (2003).Türk İktisat Tarihi, 6. Baskı, Dergâh Yayınlan, İstanbul.

Tatar, T. & Dönmez, M. (2008). "Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu", Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları.

Ural, T. & Yükselen, C. (2003). İşletme ve Pazarlama Etiği. Detay.

http://www.timeturk.com/tr/makale/sait-alioglu/ahilik-kurumunun-mahiyeti-uzerine-bir-iki-kelam.html (Erişim: Nisan 2017)

UMTEB

BİR TÜRK ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ALİMİ EZ-ZEMAHŞERÎ VE ESÂSU'L-BELÂĞA'SINA BİR BAKIŞ

Abdullah KILINÇKAYA*

Özet

Daha İslâmiyetten önce, lügat hazinesi son derece zengin, gelişmiş, işlek bir sanat dili olarak büyük eserler vermiş bulunan klasik Arapça, İslâm'ın doğuşu ile yeni bir safhaya girmişti. Kurân'ın ve hadîsin doğru tesbiti ve anlaşılması yolundaki çalışmalar bir takım araştırma sahalarının açılmasına vesile oldu. Bunlardan biri de dil ve edebiyata dair çalışmalardır. Bu çalışmalardan olarak, ez-Zemahşerî Arapça'da kelimelerin zamanla çeşitli yollardan kazandıkları yeni manaları Esâsu'l-Belâğa'sında tesbit ederek lügat çalışmalarına yeni bir metot getirmiş oldu. Çalışmada ez-Zemahşerî'nin hayatı, eserleri,, yetiştiği çevre, daha önce yapılmış lügat çalışmalarına bir bakış ve son olarak da Esâsu'l-Belâğa hakkında bilgi verilecektir.

Bu çalışmada şahsiyeti, özellikle Arap lügatçılığında meydana getirdiği mühim eseri Esâsü'l-Belâğa'sı ele alınan Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. 'Ömer ez-Zemahşerî, şüphesiz İslâm'ın kültür ve medeniyet tarihinde büyük bir yeri olan, özellikle tefsir, hadîs, kelâm, dil ve edebiyat sahalarında temâyüz etmiş büyük bir âlim ve edîbtir. Ez-Zemahşerî'nin başta tefsir olmak üzere zikredilen sahaların bir kısmındaki büyük şahsiyeti ve şöhreti, Arap lügatçılığındaki yerini ve bu mevzuda getirdiği yenilikleri âdeta gölgede bırakmıştır. İşte onun bu tarafını açık bir şekilde göstermek düşüncesiyle bu çalışma yapılmıştır.

A TURKISH SCHOLAR OF ARABIC LANGUAGE AND LITERATURE EZ-ZAMAKHSHARI AND AN OVERVIEW TO ESÂSU'L-BALAGHA

Abstract

The classical Arabic which it's lexicon treasure is extremely rich, advanced and gave great works as a language of the busiest art before Islam, had entered a new phase with the rise of Islam. The studies made to identify and understand of the Koran and Hadith rightly was instrumental in the opening of a number of research areas. One of them is the study of

* Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, akilinckaya@hotmail.com

language and literature. From these studies, ez-Zemahşerî was brought a new method to lexicon studies by determining in Esâsu'l-Balagha the new meanings that words gradually acquired in various ways in Arabic. In this study, will be given information about ez-Zamakhshari's life, his works, the environment grew, an overview of previously conducted lexicon studies and finally Esâsu'l-Belaga.

Abu al-Qasim Carullah Mahmud b. 'Umar ez-Zamakhshari who was examined personality, especially his important work Esâsü'l-Balagha in the Arabic lexicography, undoubtedly, an eminent scholar and litterateur who has a big place on culture and civilization of Islam, especially exegesis, Hadith, speech, language and literature. Ez-Zamakhshari's great personalities of fame at some of the areas mentioned especially exegesis nearly had overshadowed his place in the Arabic lexicography and the innovations brought in this matter. This work has been done with the idea of showing this side of him clearly.

HAYATI

Doğum Yeri, Yılı, Adı ve Ailesi

Arap filolojisinin en mühim simalarından biri olan ez-Zemahşeri, 27 Recep 467 (19 Mart 1074) tarihinde Harizm'in bir köyü olan Zemahşer'de doğmuştur. Ismi Mahmud, babasının adı Ömer, dedesininki Ahmed'dir.dedesinden ötesine ait sağlam bir nesep kynağı maalesef bulunmamaktadır. Doğduğu yerden aldığı ez-Zemahşeri nisbesiyle anılan müellifin künyesi Ebu'l-Kasım'dır. Ayrıca bir müddet Mekke'de "mücavir" olarak kaldığı için kendisi Carullah lakabını da kullanmıştır.buna göre onu, künyesi, lakabı, adı ve nisbesi ile tam olarak "**Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî"** diye anmak mümkündür.[1]

Ez-Zemahşeri tarihçilere göre, ilim ve edebiyatın son derece geliştiği ve hatta altın çağına ulaştığı bir devir olarak bilinen Sultan Melikşah (v.485/1092) ve onun ünlü veziri Nizamülmülk (v. 485/1092) zamanında doğmuştur. Ailesi hakkında teferruatlı bir bilgi yoktur; ancak Zemahşerî'nin kendi ifadeleri ile orta halli, yaşadıkları muhitte dindar olarak bilinen bir aileye sahiptir.

[1] Ali Özek, *Zemahşeri ve Arap Lügatçılığındaki Yeri* , İstanbul, 2006, s.25

Zemahşerî, İslami geleneklere ocaktan bağlı bir aileye mensuptur. Babası; ilim, ahlak ve fazilet sahibi, ibadete düşkün, son derece müttaki bir kimse, Zemahşer kasabasının **"imamı"** idi.[2] Babası her ne kadar onun küçük bir sanatkar, bir terzi olmasını istemişse de, o babasının karşısında dik durup okuma yolunu tercih etmiştir. Ve böylece ilmin ilmin engin ve zengin dünyasına giden yol bu Türk gencine açılmıştır.[3]

Tahsil Hayatı ve Gençliği

Ez-Zemahşeri ilk tahsilini Zemahşer'de hadis ilmiyle meşgul bulunan babası Ömer b. Ahmed'in ve kendi memleketindeki diğer hocaların yanında tamamladıktan sonra Buhara'ya gitti.[4] Buhara'da kimlerden ders aldığına dair kesin bilgi bulunmayan müellif kendisinden bahsedilecek olan ilmi şahsiyetinini temellerini orada attı.

Ez-Zemahşeri'nin gençlik devresi, Sultan Melikşah ve onun kudretli veziri, iyi tahsil görmüş, dindar bir zat olan Nizamülmülk zamanına rastlar. Nizamülkmülk zamanında devlet altın çağını yaşamaktadır. Çünkü Nizamülmülk memleketin en ücra köşelerine kadar medreseler inşa ettirmiş, ilim yolundaki talebeleri himaye etmiştir. Özellikle üstün zeka ve kabiliyete sahip bulunanlara özel alaka ve itina göstermiş, tahsillerinden sonra da onları devletin üst makamlarında görevlere getirmiştir.[5]

Kendisini çok güvenen, diğer kimselerden üstün gören, ilmine , edebiyatına başkalarını ortak edemeyecek kadar büyük gören ez-Zemahşeri, Nizamülmülk'ün ilim erbabına göstermiş olduğu bu himaye ve iltifatlarına kayıtsız kalmamış, ona, gönlündeki darlığı ifade eden, ilmini, şahsi kifayet ve üstünlüğünü anlatan, layık olduğu yüksek bir mevkiye getirilmedikçe huzura kavuşamayacağını anlatan bir kaside yazmıştır.

Fakat ez-Zemahşeri, mezkur kasidesinde Nizamülmülk'ten istediği makam ve mevkilere nail olamamış, bütün istek ve talepleri cevapsız kalmıştır. Zira bunda iki sebebin etkili olduğu düşüncesi hakimdir:

Birincisi Nizamülkmülk tedris hayatında iken bile ehli sünnet mezhebine göre yetişmiş, o cihette kendini geliştirmiş bir sünni zattır. ez-Zemahşeri ise Mutezile'ye mensup

[2] Ahmed Muhammed el-Hufî, *ez-Zemahşerî*, el-Kahire, 1966 , s. 35
[3] Ahmed İshak efendi, *Aksa'l-Ereb fi Tercümeti Mukaddimetü'l-Edeb*, İstanbul,1313, I, s.299
[4] Ahmed b. Muhammed ibn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân,*I- IV, nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Kâhire,1948, s. 255
[5] el-Feth b. Muhammed el-'Imâd el-Isfahânî, *Tarih Devlet-i Al-i Selçuk*, Kahire, 1318, s.54

ve hatta mensubiyetiyle övünen, etrafındakileri de o yola davet eden bir kişiliğe sahiptir. Dolayısıyla Nizamülmülk'ün böyle bir zata devletin üst makakmlarında yer vermesi zayıf bir ihtimaldir.

İkincisi ise, ez-Zemahşeri yazdığı kasidede bir taraftan vezir Nizamülmülk'ü överken diğer taraftan da, kendisi ilmiyle övünmüş, başkalırına tarizde bulunmuş, kendisine değer vermediğini ifade ederek Nizamülk'ü kötüleyecek kadar ileri gitmiştir. İşte bu üslubun ve ifade tarzının emellerine mani olduğu düşünülebilir.

Seyahatleri ve Ölümü

Bütün çabalarına rağmen Harizm'de aradıklarını elde edemeyen ez-Zemahşeri, orada daha fazla kalmadı ve kendisine yeni memleketler aramak için Harizm'den hicrete karar verdi. Harizm'I terke karar veren ez-Zemahşeri, Selçuklu devletine tabi bölgelerden bir başkasına Horasan'a gitti. Orada devlet ricalinden bazısı ile temas etti, şiirleriyle onları övdü.

ez-Zemahşeri'nin memduhlarından Müciruddevle Ebu'l-Feth 'Ali b.el-Hüseyn el-Ardistânî, Melikşah zamanında imşa divanında Tâcuddevle'nin nâibi ve devrinin meşhur bir resâil yazarı idi. ez-Zemahşeri, Müciruddevle'yi medhetti ve ondan "Şerh ebyât Sibeveyh" ile "el-Ünmüzec" adlı eserlerini görmesini istedi.[6] Ondan eşsiz kabiliyet ve ilmi iktidarına yaraşır bir iş vermesini istedi. Nahiv konusunda yazdığı iki kitabını, bu sahadaki ilmine birer şahit olmak üzere Müciruddevle'ye takdim eder ve görmesini ister. Hakkında daha bir çok medhiyeler yazdığı Müciruddevle'nin ona bir at ve bin dinar verdiği bilinmektedir.[7]

ez-Zemahşeri Horasan'da Müeyyidülmülk 'Ubeydullah b. Nizamülmülk (495/1102)'ü de övmüştür. Melikşah zamanında Divânü'l-inşâ' reisi olan bu zat, şiir ve nesirde beliğ bir kimse olup akranı arasında temayüz etmişti. ez-Zemahşeri, Müeyyidülmülk'e yazdığı kasidesinde de kendisine, yüksek kabiliyet ve dehasına münasip bir vazife verilmesini talep eder.[8]

ez-Zemahşeri, 'Ubeydullah hakkında medihlerini tekrarladı, fakat emelleri gerçekleşmedi.[9] Horasan'da da aradığını bulamadı ve Selçukluların başkenti Isfahan'a gitti.

[6] *Tarih Devlet-i Al-i Selçuk*, s.58
[7] 'Alî b. Yûsuf el-Kıftî, *İnbâhu'r-ruvât*, III, nşr. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Kâhire, 1950-55, s. 267
[8] ez-Zemahşerî, *Dîvân,*(yazma), Âşir Ef. (Süleymaniye) ktp.,nr.330, *vr.* 169a.
[9] *ez-Zemahşeri,* s.40

Bu seyahatleri esnasında ez-Zemahşeri'nin Bağdad'a defalarca uğradığı, orada alimler ile münazaralar yaptığı, Ebu'l-Hattab b. Ebi'l-batar, Ebu Sa'id eş-Şekkânî, Şeyhu'l-İslam Ebu Mansur b. Nasr el-Hârisî gibi alimlerden hadis dinlediği, hanefi fakihlerinden Kazı'l-Kuzât Ebu 'Abdilleh Muhammed b. 'Ali ed-Dâmeğânî (v.4981104) ve eş-Şerif ibnü'ş-Şecerî Ebu's-Se'âdât Hibetullah b. 'Ali (542/1148) ile görüştüğü rivayet edilmektedir.[10]

Nihayet uzun müddet seyahatler yapmış, sultanlara kasideler yazmış ve yaşı 45'e gelmiş olan ez-Zemahşeri, hicri 512 senesinde "nâhike" diye andığı şiddetli bir hastalığa tutuldu. Bu hastalık ez-Zemahşeri'ye çok tesir etti.

Oldukça hareketli bir hayattan sonra ruhunu saran bu zuhdî duygularla, o zamana kadar işlediği günahlardan temizlenmeyi tasarladı. Zira makam ve mevki peşinde koşmayı, sultanlardan ve zenginlerden atiyyeler beklemeyi artık günah sayıyordu. Dünyevi emellerinin gerçekleşmesine yardımcı olacakları düşüncesiyle bağlandığı sultanları terkedip "sultanlar sultanına komşuluk etmeyi" arzuladı ve böylece Mekke'ye yöneldi.[11]

Mekke'de kalmaktan hoşlanan ez-Zemahşeri, devamlı olarak eytullah'a gidiyor, sonra el-Emir İbn Vehhâs'ı ziyaret ediyordu. Ibn Vehhâs'tan gördüğü sıcak alaka ez-Zemahşeri'yi son derece memnun etti ve bunu da şiirlerinde dile getirmiştir.[12]

ez-Zemahşeri, Arap yarımadasında dolaşmış, kabilelerle bizzat temas etmiş, halkla görüşüp konuşmuş, Arap dilinin bir çok inceliklerine bu şekilde vakıf olmuştur. Mekke'de iki sene ikamet ettikten sonra tekrar çok özlediği vatanına döndü, Fakat mukaddes beldeleri terketmiş olmasını iyi saymadı ve hatta bu yüzden kendini kötüledi.[13]

Bundan sonra ez-Zemahşeri'nin tekrar Mekke yoluna koyulduğunu görmekteyiz. Bu yolculuğunda Şam'a uğrar, orada Şam hakimi Tâculmülük Böri b. Tuğtigin'i (v.526/1132) över.[14] Bu övgü artık ona yaklaşmak vey aondan atiyye almak için değil, sadece Allah rızası için yapılmıştır.

[10] Celâluddîn es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât,* Kâhire, 1326, s.388; Ebû 'Abdillâh Yâkût el-Hamevî, *İrşâdü'l'arabî*, XIX, nşr. Ahmed Ferîd er-Rifâ'î, Kâhire, 1936, s. 226-235
[11] *Dîvân*, vr. 73a,b.
[12] *Dîvân*, vr. 47a,b, 48a.
[13] *Dîvân*, vr.69b.
[14] 'Alî b. Muhammed ibnü'l-Esîr el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh*, X, nşr. 'Abdulvehhâb en-Neccâr, Kâhire, 1348-1354, s.243.

Rivayetlere göre ez-Zemahşeri, Şam'da bir müddet kalmış, vey atekrar oraya gitmiş olmalıdır. Çünkü Tacülmülük'ün yerine geçen oğlu Şemsülmülük İsmail'i de (hüküm yılları: 526-529/1132-1135) övmüştür.[15] Daha sonra Mekke'ye ikinci defa varışında kalbi huzura kavuşan ez-Zemahşeri, bu sevincini şiirleriyle ifade etmiştir.[16] Fakat üç sene sonra tekrar memleketi Harizm'in hasretiyle yanmaya başladı, nihayet Harizm'in yolunu tuttu. Hicrî 533 senesinde Bağdad'a uğradı, oradan Harizm'e gitti. Böylece müellif bu son gelişinde Ceyhun nehri kıyısında güzel bir Harizm kasabası olan Cürcâniye'de ikamet etmeye başladı.[17] Son günlerini Harizm'de geçiren ez-Zemahşeri, 9 Zilhicce 538 (14 Haziran 1144) tarihinde arefe gecesi hayata gözlerini yumdu.

Hocaları

ez-Zemahşeri'nin yetişme tarzında ve şahsiyetinin teşekkülünde, kendilerinden istifade ettiği hocalarının tesiri olduğu muhakkaktır. Aşağıda isimleri verilen zatlar ez-Zemahşeri'nin hayatı boyunca kendilerinden ders aldığı hocalarıdır:

- Ebu Muzar Mahmûd b. Cerîr ez-Zabbî (v.507/1113)[18]
- Şeyhu'l-İslam Ebû Mansur Nasr el-Hârisî[19]
- Ebû Sa'd eş-Şekkânî
- El-'Abbâs b. eş-Şeyh Ebi'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed (v.506/1112)[20]
- Ebu'l-Hattâb b. Ebi'l-Batar[21]
- Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Ali ed-Dâmeğânî[22]
- Ebu's-Se'adât Hibetullah b. 'Ali eş-Şerif İbnü'ş-Şecerî(v. 542/1148)[23]
- Ebu Mansûr Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîkî (v. 540/1145)[24]
- 'Abdullâh b. Talha el-Yâbirî (v. 515/1121)[25]

[15] Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiyye*, İstanbul, 1927, s.231.
[16] *Divân*, v.9a.
[17] *Vefeyât*, IV, s.259; ebu'l-Felâh 'Abdulhayy b. Ahmed ibnü'l-'Imâd, *Şezeratü'z-zeheb fî ahbâr men zeheb*, IV, Kâhire, 1350-51, s. 121.
[18] ez-Zemahşerî, *el-Mufassal ma'a şerh Ya'îş b. 'Alî*, I, Leipzig, 1876-1886, s. 3-16.
[19] *İrşâd,* XIX, 127; *ez-Zemahşeri*, s.49.
[20] *İrşâd*, XIX, 127; *ez-Zemahşeri*, s.49.
[21] *İrşâd*, XIX, 127; *ez-Zemahşeri*, s.49.
[22] *Vefeyât*, II, 255.
[23] *İrşâd*, XIX, 282; 'Ömer Rızâ , *Mu'cemü'l-Müellifîn*, XIII, Dımeşk, 1957-61, s.141.
[24] Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn,* XII, s. 53.
[25] *Mu'cemü'l-Müellifîn,* VI, 65.

Talebeleri

Oldukça genç yaşta devrinin ünlü edîbi, şairi ve alimi olarak şöhret yapan, Harizm'in iftiharı (fahr Harizm) ünvanını alan ez-Zemahşeri'ye pek çok kimse talebelik etmiş ve ondan icazet talebinde bulunmuştur. Kaynaklarda ez-Zemahşeri'ye talebelik ettiği kaydedilen kimseler şunlardır:

- Zemahşer'de Ebu 'amr 'Âmir b. el-Hasenes-Semmâr[26]
- Taberistân'da Ebu'Mehâsin İsmâ'îl b. 'Abdillâh et-Tavîlî[27]
- Edîverd'de Ebu'lMehâsin 'Abdurrahîm b. 'Abdillâh el-Bezzâr[28]
- Semerkand'da Ebu Sa'd Ahmed b. Mahmûd eş-Şâşî[29]
- Harizm'de Ebu Tâhir Sâmân b. 'Abdilmelîk el-Fakîh[30]
- El-Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî el-Harizmî[31]
- 'Ali b. Muhammed el-'Amarânî el-Harizmî[32]
- Zeynü'l-Meşâyıh Muhammed b. Ebi'l-Kâsım Baycûk el-Bakkâlî el-Harizmî[33]
- Ebû Yûsuf Ya'kûb b. 'Ali b. Muhammed b. Ca'fer el-Belhî[34]
- 'Ali b. 'Îsâ b. Hamza b. Vehhâs[35]
- Ümmü'l-Müeyyed Zeyneb bint 'Abdirrahmân b. el-Hasen el-Cürcânî eş-Şa'rî[36]
- Reşîdüddîn Vatvât Mahmûd b. 'Abdilmelik el-Belhî
- Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefî[37]

[26] *İnbâh,* III, 266; 'Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, VI, Kâhire, 1912, s.316; *ez-Zemahşeri*, s.52-55
[27] *İnbâh,* III, 266; *el-Ensâb*, VI, 316
[28] *İnbâh*, III, 266; *el-Ensâb*, VI, 316
[29] *İnbâh*, III, 266; *el-Ensâb*, VI, 316
[30] *ez-Zemahşeri*, s.52
[31] *Mu'cemü'l-Müellifîn*, XIII, 52.
[32] *İrşâd*, XV, 61; Mu'cemü'l-Müellifîn, VII, 215
[33] *Mu'cemü'l-Müellifîn*, XI, 137
[34] *İrşâd*, XX, 55; Buğyetü'l-vu'ât, s.350
[35] *İrşâd*, XI, 85-90; ez-Zemahşerî, s.53
[36] Hayreddîn Zirikli, *el-A'lâm*, II, ez-Zâhir, 1954-59, s.107
[37] *Vefeyât*, II, 108; *Mu'cemü'l-Müellifîn*, II, 75

Eserleri

ez-Zemahşerî, daha talebelik çağında iken şiirler yazmaya, özellikle dil ve edebiyatla ilgili mevzularda eserler telif etmeye başlamış, kısa zamanda ilim muhitlerinin dikkatini çekmiş,hayatı boyunca aralıksız devam ettiği ilmî çalışmalarıyla İslâm kültürünün ünlü simaları arasında olmayı hak etmiştir. Yazdığı bütün eserlerinde ve işlediği konularda orijinal fikirleri, kendine hâs düşünce ve ifade tarzı vardır. Herşeyden önce hür düşünceli, çalışmalarında akıl ve mantık yolunu tutan bir araştırmacıdır.

Ele aldığı konular, kendinden önce yazılmış ve işlenmiş olmakla beraber, sadece geçmiş fikirlerin nakil, tanzim ve terkibinden ibaret değildir. Bilakis kendi özel düşünceleri, yepyeni inşa tarzı, üslûb ve ifadeleriyle yazdığı ve işlediği her mevzuda bir şeyler katmıştır.

Kaynakların verdiği bilgilere nazaran İslâmî ilimlerde, nahiv, lüğat, 'aruz, edebiyat ve hal tercemesi gibi muhtelif mevzularda bir çok telifi olan ez-Zemahşeri'nin mevzularına göre tertip edilmiş eserleri şunlardır:

A. Tefsir, Hadîs, Fıkıh, Kelâm Gibi İslâmî Mevzulara Dair Olanlar

1. el-Keşşâf 'an hakâ'ik ğavâmızı't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl.[38]
2. Nüketü'l-'arâb fî ğarîbi'l-i'râb fi'l-Kur'ân.[39]
3. el-Fâik fî ğarîbi'l-hadîs.
4. el-Minhâc fi'l-'usûl.[40]
5. Muhtasaru'l- Muvâfaka beyne ehli'l-beyt ve's-sahâbe.
6. Mu'cemü'l-hudûd.[41]
7. Ru'ûsu'l-mesâil.[42]
8. Zâlletü'n-nâşid ve'r-Râ'iz fi'l-ferâ'iz.[43]
9. Menâsiku'l-hacc.
10. Şerh Muhtasarı'l-Kudûrî.

[38] Kâtib Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, II, nşr. Şerafettin Yaltkaya, Kilisli Rifat, İstanbul, 1941 (Maarif matbaası) s.1475-1484; Yûsuf Elyân Serkîs, *Mu'cemü'l-matbû'âti'l-'arabiyye ve'l-mu'arrebe*, II, Kâhire, 1346-49/1928-31, s. 973.
[39] *İrşâd,* XIX, 134.
[40] *İrşâd*, XIX, 134.
[41] *İrşâd*, XIX, 134.
[42] *Keşfu'z-zunûn*, I, 915.
[43] *Vefeyât*, II, 107; *İrşâd*, XIX, 134.

B. Nahiv

1. el-Mufassal.[44]
2. el-Ünmûzec fi'n-nahv.[45]
3. Mukaddimetü'l-edeb.[46]
4. el-Muhâcât ve mütemmim mehâmm erbâbi'l-hâcât fi'l-ehâcî ve'l-ağlûlât fi'n-nahv.[47]
5. el-Müfred ve'l-mürekkeb fi'n-nahv.
6. Mes'eletün fîkelimeti'ş-şehâde.
7. el-Emâlî fi'n-nahv.[48]
8. Samîmu'l-'Arabiyye.[49] (Daha herhangi bir yazmasına rastlanmayan eser Hediyyet'l-'Arifîn'de "Sahîhu'l-'Arabiyye" olarak geçmektedir.)

C. Lügat

1. Esâsü'l-Belâğa.[50]
2. Kitâbu'l-emkine ve'l-cibâl ve'l-miyâh.[51]
3. Mu'cem 'arabî-fârisî.
4. Cevâhiru'l-lüğa.[52]
5. Kitâbu'l-esmâ' fi'l-lüğa.[53]
6. Kitâbu'l-ecnâs.[54]

D. Arûz

1. el-Kıstâs fi'l-'Arûz.[55]

[44] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1774-1777; *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 973.
[45] *Keşfu'z-zünûn*, I, 185; *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 974.
[46] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1798; *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 974.
[47] *Keşfu'z-zü*nûn, II, 1607
[48] *İrşâd*, XIX, 134; *Vefeyât*, IV, 255.
[49] *İrşâd*, XIX, 134; *Vefeyât*, IV, 255.
[50] *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 973.
[51] *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 974.
[52] *İrşâd*, XIX, 134; *Keşfu'z-zunûn*, I, 616.
[53] *İrşâd*, XIX, 134.
[54] *İrşâd*, XIX, 134.
[55] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1326.

E. Edebiyât

1. Nevâbiğu'l-Kelîm veya el-Kelîmü'n-nevâbiğ.[56]
2. Makâmât veya en-Nasâihu'l-Kibâr.[57]
3. Atvâku'z-zeheb.[58]
4. Rebî'u'l-ebrâr ve'n-nusûsu'l-ahbâr.[59]
5. el-Mustaksâ fi'l-emsâl.[60]
6. Nüzhetü'l-müste'nis.
7. A'cebü'l-'aceb fî şerh Lâmiyeti'l-'arab.[61]
8. ed-Durru'd-dâ'ir el-müntehâb fi'l-kinâyât ve teşbîhâti'l-'arab.
9. Nasâ'ihu's-sığâr.[62]
10. Dîvân şi'ir.
11. Mersiyye 'alâ Ebî Muzar.
12. El-Kasîdetü'l-be'ûziyye.
13. Kasîde 'alâ Ğazzâlî.
14. El-Keşf fi'l-kırâ'ât.
15. Şerh ebyât Kitâb Sîbeveyhi.[63]
16. Sevâ'iru'l-emsâl.[64]
17. Er-Risâletü'n-nâsıha.[65]
18. Şerh ebyâti'l-Keşşâf.[66]
19. Dîvânü'r-resâ'il.[67]
20. Dîvânü't-temessül.[68]
21. Dîvân hutab.[69]

[56] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1978; *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 975.
[57] *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 975.
[58] *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 973.
[59] *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 974.
[60] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1674-75.
[61] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1539; *Mu'cemü'l-matbû'ât*, II, 973.
[62] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1955.
[63] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1427; İsmail Paşa (Bağdadlı), *Hediyyetü'l-'arifîn*, II ,nşr. Şerafettin Yaltkaya, Rifat Bilge, İstanbul, 1951-55, s.403.
[64] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1009.
[65] *Keşfu'z-z*ünûn, II, 895.
[66] *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 403.
[67] *Keşfu'z-zünûn*, I, 791.
[68] *Keşfu'z-zünûn*, I, 781.
[69] *İrşâd,* XIX, 134.

22. Nasâ'ihu'l-mülûk.[70]
23. Ziyâdâtü'n-nüsûs.[71]
24. El-Müntehâb min Zâlletü'n-nâşid.[72]
25. er-Risâletü'l-mübkiye.[73]
26. Teslimiyetü'z-zarîr.[74]
27. Risâletü'l-esrâr.[75]

F. Mantık

1. 'Aklu'l-Küll.[76]

G. Hal Tercemesine Dâir

1. Hasâ'isu'l 'aşere'l-kirâm el-berere.
2. Şakâ'iku'n-Nu'mân fî menâkıbı'n-Nu'mân el-imâm Ebû Hanîfe.[77]
3. Şâfî'l-'iyy min kelâmi'ş-Şâfi'iyy.[78]
4. Müteşâbih esâmî'r-ruvât.[79]
5. Makâlât.

H. ez-Zemahşerî'nin mevzuu tesbit edilemeyen eserleri:

1. Esâsü't-takdîs.[80]
2. Esrâru'l-mevâzı'.[81]
3. Fusûsu'n-nusûs.[82]
4. Kelimâtü'l-'ulemâ.[83]
5. Tılbetü'l-'ufât fî Şerhi't-Tasarrufât.[84]

[70] *Hediyyetü'l-'ari*fîn, II, 403.
[71] *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 403.
[72] *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 403.
[73] *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 403.
[74] *İrşâd*, XIX, 134.
[75] *İrşâd*, XIX, 134.
[76] *İrşâd*, XIX, 134.
[77] *Keşfu'z-zünûn,* II, 1056.
[78] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1022.
[79] *Keşfu'z-zünûn*, II, 1584
[80] *Hediyyetü'l-'arifîn,* II, 403.
[81] *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 403.
[82] *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 403.
[83] *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 403.
[84] *Zeyl Keşfi'z-zunûn*, IV, 86.

ARAP FİLOLOJİSİNDE LÜGAT ÇALIŞMALARI

Cahiliyet devrinde her ne kadar bir takım edebi hareketlere rastlanırsa da Arap edebiyatında gerçek anlamda filolojik çalışmalar, İslamiyetten sonra Kur'ânî ilimlere bağlı olarak doğmuş ve gelişmiştir. Yapılan bu çalışmalar her ne kadar görünürde Kur'an'a müteveccih ise de hakikatte Arap dili ve filolojisi bakımından yeni bir hareket, dilin bütünüyle yazıya intikaline bir başlangıç ve okuyup yazmayı teşvik edici bir unsur olmuş, tarihin erken devirlerinde zuhur eden bu mühim olay, bundan sonra filolojik çalışmaların süratle ilerlemesine, iki asır gibi kısa bir zamanda lisanî faaliyetlerin gelişmesine vesile olmuştur.

Lügatçılığın Müstakil Bir İlim Haline Gelişi

Hicri I. asrın ikinci yarısı ile II. asrın birinci yarısında, yani Emevilerin sonu ile Abbasilerin ilk zamanlarında bir çok ilim, prensip ve metotları tespit edilerek yazıya intikal ettirildi. Bu arada ilk olarak yazıya intikal ettirilen ilimlerden birisi " 'ılmü'l-'arabiyye" denilen lisâniyyât idi.[85]

Tabiatıyla birinci derecede Kur'ân ve hadîsin, ikinci derecede ise, cahiliyet devrine ait edebi mahsulün anlaşılmasını kolaylaştıröak hedefine yönelen bu çalışmalar, ilk zamanlarda umumi bir anlayış içinde cereyan ederken zamanla maksat ve gaye vuzuha kavuştu. Filolojik çalışmalar bölümlere ayrıldı.

Arap filolojisinde ilk lügat çalışmaları mevzulara göre yapılmış, sonra bu sistem geliştirilerek daha kullanışlı olan alfabetik ügatlerin tertibine başlanmış ve kısa zamanda tekamül ettirilmiştir.

İlk devirlerdeki lügat çalışmalarını ikş ana grupta toplamak mümkündür: 1. Mevzulara göre tertip edilenler. 2. Alfabetik lügatler.

Alfabetik lügatler de ikiye ayrılır:

a. Kitâbu'l-'ayn gibi harflerin mahreçlerine göre tertip edilenler.

b. Normal alfabedeki sıraya göe tertip edilenler.

Esâsu'l-Belâğa'nın Yapısı

Kelimelerin birinci, ikinci ve üçüncü harflerine göre alfabetik olarak tanzim edilmiş olan eserde müellif, kelimeleri ilk harflerine göre bablara ayırmış, her harf için "bab" tabirini

[85] Muhammed b. İshâk ibnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, nşr. G. Flügel, Leipzig, 1871, s. 59; *İslâm Ansiklopedisi*, IX,, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1940-1972,s. 35-37 (nahiv maddesi)

kullanmış, iknci harf için eski lügatçıların yaptığı gibi "fasl" tabirini kullanmamıştır. Her kelimenin önce sülasi kökü, sonra zâid bablardan kullanılışı ele alınmıştır.

Müellif lügatına bazı kelimeleri hiç almamış, bazılarına da kısa yer vermiştir. Klasik manada bir lügat olmayan bu eserin gayesinin daha ziyade edebî ifade ve isti'maller oluşu sebebiyle hiç almadığı kelimeleri en kuvvetli ihtimale göre kasten terketmiştir.

Kaynakları

Esâsu'l-Belâğa'nın gayesi edebi imbareleri incelemek ve o edebi ibareleri vermek suretiyle edipler yetiştirmek olduğuna göre, kaynağı da daha önce telif edilmiş bulunan lügat kitapları yanında manzum veya mensur yazılmış edebi malzemenin tamamıdır. Buna göre kelimelerin tek başına ifade ettikleri manalardan ziyade terkipleri, edebi ibareleri, hakikat veya mecaz olarak mütedâvel isti'mal şekillerini araştırır ve çalışmalarını bu istikamete yöneltir.

Müellifin, kitabın mukaddimesinde yazdığı ifadeden anlaşılacağı gibi, ez-Zemahşeri bu lügatını telif ederken sadece önce yazılmış lügat kitaplarına değil, daha çok edebi kitaplara, şiir ve hitabet diline yönelmş ve onlardan istifade etmiştir.

Metodu

ez-Zemahşerî kitabını mukaddimesinde metodunu ayrıntılı olarak belirtmemiş, sadece şu iki noktaya işaret etmiştir:

1. Kelimelerin tertibi: müellif, kelimelerin en meşhur ve en kolay bir tertibe göre tanzim edildiğini beyan eder ki o da alfabetik tertiptir. Yukarıda belirtildiği gibi ez-Zemahşerî'nin bu tertibi, her ne kadar b,ir buluş ve icat değilse de eski buluşların geliştirilmiş bir şekli olması itibariyle Arap lügatçılığıunda yeni bir başlangıç sayılacak ehemmeiyettedir, çünkü ondan önce bu şekilde açık bir tertip yapılmamıştır.
2. Hakikat ve mecaz ayrımı: ez-Zemahşerî, lügatına aldığı kelimeleri, hakikat ve mecaz olarak ikiye ayırır. Kelimenin ilk önce asli lügat manasını verdikten sonra mecazi kullanımına geçmiştir.

ez-Zemahşerî'nin Esâsü'l-Belâğa'da "ve mine'l-mecaz, ve mine'l-müste'âr, ve mine'l-kinâye"[86] tabirleri altında zikrettiği manalar, onun yaşadığı devirde veya onun dil anlayışına göre, kelimenin asli ve lügavi manasına nazaran umumi anlamı ile gerçekten mecazi manalardır.

ez-Zemahşerî, Esâsü'l-Belâğa'da kullandığı "ve mine'l-mecaz" tabiri ile mecazın bütün kısımlarını kasteder, çünkü bu tabir, onun eserinde mecaz-ı mürsel'i, bütün kısımlarıyla isti'âre-i temsîl'i, mecaz-ı aklî'yi içine alır. Fakat ez-Zemahşerî kitabında baştan sona kadar devamlı olarak "ve mine'l-mecâz", ara sıra "ve mine'l-kinâye", sadece 'ayn maddesinde "ve mine'l-müste'âr" tabirlerini kullanmıştır.

Netice olarak diyebiliriz ki, ez-Zemahşerî, eserinde kullandığı bu tabirlerden umumi olarak, asli kullanımların dışında kalan ve mecazi mana taşıyan edebi sanatların hepsini kasdetmiştir.

Sonuç olarak, daha önce telif edilmiş olan alfabetik lügatlerden farklı olarak Esâsü'l-Belâğa tam alfabetik sistemdedir. ez-Zemahşerî'nin İbn Düreyd'den farkı son derece muğlak olan kalb sistemini kaldırması ve ayrıca diğer lügatlerden farklı olarak mecazi manalara da yer vermesidir. Emîn el-Hûlî'nin de dediği gibi ez-Zemahşerî'nin eseri Esâsü'l-Belâğa, bugün dahi orijinalliğini kaybetmemiş eşsiz bir lügattır.[87]

Kaynakça

Ahmed İshâk Efendi, 1313, Aksa'l-Ereb fî Tercümeti Mukaddimeti'l-Edeb, İstanbul.

Ali Özek, 2006, *ez-Zemahşeri ve Arap Lügatçılığındaki Yeri,* İstanbul.

el-'Imâd el-Isfahânî (el-Feth b. Muhammed), 1318, *Târih Devlet âl Selçuk*, Kâhire.

el-Hûfî (Ahmed Muhammed), *ez-Zemahşerî*, Kâhire, 1966

el-Kıftî ('Alî b. Yûsuf), 1950-55, *İnbâhu'r-ruvât*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Kâhire.

es-Sem'ânî ('Abdulkerîm b. Muhammed), 1912, *el-Ensâb*, Kâhire.

es-Suyûtî (Celâluddîn), 1326, *Buğyetü'l-vu'ât*, Kâhire.

ez-Zemahşerî, *Dîvân,*(yazma), Âşir Ef. (Süleymaniye) ktp.,nr.330

[86] Bk. *Esâsü'l-Belâğa*, "عيب" و "عصى" و "عسل" maddeleri.
[87] Bk. Emîn el-Hûlî, *Esâsü'l-Belâğa*'nın Dâru'l-kütüb tarafından yapılan neşrine yazdığı mukaddime.

ez-Zemahşerî, 1876-1886, *el-Mufassal ma'a şerh Ya'îş b. 'Alî*, I-X, Leipzig.

ez-Zemahşerî, 1385/1965, *Esâsu'l-Belâğa*, Beyrut, (Dâr Sâdır ve Dâr Beyrût).

Halil Edhem, 1927, *Düvel-i İslâmiyye*, İstanbul.

İbn Hallikân (Ahmed b. Muhammed), 1948, *Vefeyâtu'l-a'yân*, I-II, Bulak, 1299; I-IV, nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Kâhire.

İbnü'l-'Imâd (Ebu'l-Felâh, 'Abdulhayy b. Ahmed), 1350-51, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâr men zeheb*, I-VIII, Kâhire.

İbnü'l-Esîr el-Cezerî ('Alî b. Muhammed), 1348-1354, *el-Kâmil fi't-târîh*, I-IX, nşr. 'Abdulvehhâb en-Neccâr, Kâhire.

İbnü'n-Nedîm (Muhammed b. İshâk), 1871, *el-Fihrist*, nşr. G. Flügel, Leipzig.

İslâm Ansiklopedisi (İslâm Âlemi Târih, Coğrafya, Etnoğrafya ve Biyografya lügatı), 1940-1972, I-II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

İsmail Paşa (Bağdadlı), 1951-55, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I-II, nşr. Şerafettin Yaltkaya, Rifat Bilge, İstanbul.

Kâtib Çelebî, 1941, *Keşfu'z-zunûn*, I-II, nşr. Şerafettin Yaltkaya, Kilisli Rifat, (Maarif matbaası),

İstanbul

Kehhâle ('Ömer Rızâ), 1957-61, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I-XV, Dımeşk.

Serkîs (Yûsuf Elyân), 1346-49/1928-31, *Mu'cemü'l-matbû'âti'l-'arabiyyeve'l-mu'arrebe*, I-II, Kâhire.

Yâkût el-Hamevî (Ebû 'Abdillâh), 1936, *İrşâdu'l-'arabî*, (*Mu'cemü'l-'udebâ*), I-XX, nşr. Ahmed Ferîd er-Rifâ'î, Kâhire.

Zirikli (Hayreddin), 1954-59, *el-A'lâm*, I-X, ez-Zâhir.

AZ GELİŞMİŞ YERLERDE ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ VE MÜŞTERİ TEPKİLERİ

Muhammet Kutlu*, Abdullah Yiğit Güngör, Özgür Erakkuş*****

Özet

Mal ve hizmetlerin tüketicilere sunulmasında kalitenin arttırılması, müşteri beklentilerinin karşılanması konusunda oldukça önemli gelişmeler kaydedilmektedir. Ancak az gelişmiş bölgelerde ise özellikle hizmet sektörlerinde alternatiflerin çok az ya da bazı alanlarda hiç olmadığı görülmektedir. Diğer yandan hizmet sektöründe kalite konusunda sıkıntılar olduğu gözlemlenmektedir. Bu kapsamda Erzurum ili Oltu ilçesinde şehirlerarası taşımacılık alanında faaliyet gösteren işletmeler ve uygulamaları ile ilgili müşterilerin görüşlerini tespit etmek ve yaşadıkları sorunlar karşısında gösterdikleri tepkileri tespit etmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda müşterilerle görüşmeler yapılmış ve elde edilen bilgiler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Katılımcıların bir kısmı farklı alternatif arayışına girdiklerini bir kısmı farklı işletmeler olmadığı için mecburen kullandığını, bir kısmı ise şikâyet yolunu seçmek istediğini ancak muhatap bulamadığını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: hizmet sektörü, ulaştırma sektörü, tüketici beklentileri

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzurum Teknik Üniversitesi
** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi / Kars
*** Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi / Erzurum

TRANSPORTATION SECTOR AND CUSTOMERS' REACTIONS IN UNDERDEVELOPED PLACES

Abstract

Quite significant improvements have been made to meet the customers' expectations, increase the quality in offering services and goods to consumers. But it has been seen that especially the options for service sector are very few or there aren't any in some areas in underdeveloped regions. On the other hand, it has been observed that there have been some troubles about the quality in service sector. As part of this, it was aimed to determine the customers' views and their reactions to the troubles they experienced related to the institutions and their applications in business in transportation interest in the county of Oltu, in the province of Erzurum. In this context, conversations were made with customers and the obtained data were assessed by the way of descriptive analysis. Some of the participants stated that they plunged into a quest for different options, some stated that they had to use it as there weren't any other institutions, some stated that they wanted to take the line of complaining but couldn't find any respondents.

Keywords: service sector, transportation sector, consumers' expectations

Giriş

Genel olarak, işletmeler mal ve hizmetlerin tüketicilere sunulmasında müşterilerin beklentilerini karşılama, kaliteyi arttırma, çabası içindedirler. Satış öncesi ve sonrasında tüketicilerle etkileşim halindedirler. Ayrıca bir sorun yaşandığında kamu kurumlarının iletişim kanalları yoluyla tüketiciler sorunlarını iletebilmekte ve denetimler yapılmaktadır. Ancak özellikle Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde ise sunulan ürünlerin niteliği, işletmelerin işleyişi ve kamu denetiminde eksiklikler görülebilmektedir. Bu bölgelerde zincir firmalar yoluyla perakende sektöründe bazı mallara ulaşmak nispeten kolaylaşmıştır. Ancak hizmet sektörlerinde ise bazı alanlarda işletmelerin hiç olmadığı, bazılarında seçeneklerin kısıtlı olduğu, işletmelerin sistematik çalışmadığı, diğer yerleşim yerleriyle karşılaştırıldığında beklentileri karşılamadığı söylenebilir.

Söz konusu bölgede hizmet aksaklıklarının görüldüğü ve müşteri şikayetlerine en fazla rastlanıldığı sektörlerden biri ulaştırma sektörüdür. Ulaştırma sektörü, karayolları,

demiryolları, havayolları, denizyolları ve bilgi ve iletişim altyapısı ile ülke ekonomisinin en temel unsurlarından biridir. Ekonomik ve sosyal girdileriyle toplumu sürekli etkileyen bir yapıya sahip olan ulaştırma sektörü, üretim sürecinin önemli bir parçasını oluşturması ve önemli yatırımların ekonomide yarattığı etkileri açısından, ülkelerin ekonomik yapıları içinde ağırlıklı bir yere sahiptir(UDHB, 2011). Dolayısıyla az gelişmiş yerlerde, ulaştırma sektörünün gelişmemiş olması az gelişmişliğin hem nedeni hem de sonucu olarak ifade edilebilir.

Ulaşım; insanların, eşyaların ve bilginin ekonomik araçlarla yer değiştirmesi olarak düşünüldüğünde, arz ve talebin bir araya gelmesi açısından ulaştırma sektörü bir zorunluluktur (Kurt, 2010). Az gelişmiş bölgelerde, bireylerin hem iktisadi faaliyet gerçekleştirmeleri hem günlük yaşamlarını devam ettirmeleri hususunda bazı eksiklikler barındırmaktadır. Buna ulaşım sektörünün aksaklıkları da eklenince hem diğer mal ve hizmetlerin temininde hem de doğrudan ulaşım hizmetlerinin talebinin karşılanması noktasında ilgili bölgenin yerleşikleri bir tatminsizlik yaşamaktadırlar.

Yalnızca karayolu ile ulaşılabilen 1275 m rakımlı ve 31087 nüfuslu Oltu, şehirlerarası ve şehir içi yolcu taşımacılığı yapan işletmeler ve birden fazla kargo firmasının şubesine ev sahipliği yapmaktadır. Ancak işletme sahiplerinin davranışları, ulaşım araçlarının yetersizliği, doğal yapı ve iklim gibi çeşitli etmenler ulaşım hizmetinden memnuniyetsizliğe neden olabilmektedir. Az gelişmiş bir bölge olmanın getirdiği ulaşımda rekabet eksikliği, müşterilerin beklentilerini dile getirmede yetersiz kalması, denetim eksiklikleri ve eğitimsiz personel istihdamı gibi faktörler müşteriler için bir memnuniyetsizlik nedeni oluştururken, yine az gelişmiş bölge olmanın getirdiği altyapı eksiklikleri ve nüfusun yetersiz olmasının bir sonucu olan yatırımların yeterli karlılık düzeyine ulaşmaması, işletmeciler açısından standartları yükseltememenin nedenlerindendir. Günümüzde karayolu taşımacılığı yapan firmalar bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla tüketicilere çeşitli hizmetler sunmaktadır. Yolcular, yapacakları yolculukları önceden planlayabilmekte, hatta koltuğunu dahi seçebilmektedir. Oltu ve benzeri yerleşim yerlerinde ise yerel firmaların bu sistemleri kullanmadığı, hareket saatleri, oturma planları vb. konularda sistemlerinin olmadığı. Personel eğitimi, satış öncesi ve sonrası müşteri ilişkileri sistemi vb. sürüş güvenliğinde hassasiyet uygulamaları bulunmamaktadır. Ayrıca iklim şartları ve arazinin engebeli olmasından kaynaklanan yol bozuklukları bölgede kullanılan ulaşım araçlarının standartlarını düşürmekte

ve bireylere daha kalitesiz hizmet sunumu olarak dönmektedir. Az gelişmiş ve günlük hayatta çoğu işin ikili ilişkilerle halledilmeye çalışıldığı bölgelerde çoğu müşteri beklentilerini dile getirmemekte, şikayet mekanizmalarını çalıştırmamakta ve işletmeler profesyonel bir işleyiş tarzından uzaklaşmaktadırlar.

Yöntem

Eğitim, iş vb. amaçlarla az gelişmiş yerleşim yerlerinde ikamet eden kişilerin şehirlerarası taşımacılık sektöründe yaşanan sorunlarda müşteri tepkilerinin tespit edilmesinin amaçlandığı bu çalışmada veriler yazışma yoluyla edilmiştir. *Yazışma; karşılıklı yazı yazma yoluyla veri toplama tekniğidir* (Karasar, 2009). Araştırmaya Erzurum ili Oltu ilçesinde 77 kişi katılmıştır. Katılımcılar rassal yöntemle seçilmiştir. Katılımcılara yazılı form dağıtılmış ve toplanmıştır. Uygulama Ocak 2017 de yapılmıştır. Katılımcılara, " yaşadığınız yerleşim yerindeki yerel şehirlerarası taşımacılık firmalarıyla yaşadığınız sorunlarda nasıl tepki verirsiniz" sorusu yöneltildi. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde; elde edilmiş veriler, daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, elde edilmiş bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış şekilde okuyucuya sunmak amaçlanmaktadır. Elde edilen veriler önce sistematik ve açık biçimde betimlenir. Devamında; bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden sonuç ilişkileri irdelenir ve bir takım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım, 2011).

Bulgular

Gösterilen Tepki	**n**	**%**
Firmanın İlgililerine Tepki Gösteririm.	**17**	**22**

Araştırmaya katılanlardan 77 kişiden 16'sı firmanın ilgililerine tepkisini göstereceğini ifade etmiştir. Katılımcılardan bazıları bir olumsuzluk yaşandığında, o anki muhatabına tepki göstereceğini, bir kısmı ise firmanın sorumlularına ulaşıp kanaatlerini ileteceklerini söylemiştir.

Gösterilen Tepki	**n**	**%**
İlgili Kurumlara Şikâyetimi Bildiririm.	**20**	**26**

Araştırmaya katılan 20 yolcu ise şikâyette bulunacağını belirtmiştir. Şikâyet mercii olarak Kaymakamlık Tüketici Hakem Heyeti, Belediye ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı birimlerini belirtmiş, bir kısmı ise ilgili kurumlar olarak genel ifade kullanmıştır.

Gösterilen Tepki	**n**	**%**
Mahkemeye Başvururum	**6**	**7.7**

Araştırmaya katılan 6 yolcu ise dava açacağını veya dava girişiminde bulunduğunu belirtmiştir.

Gösterilen Tepki	**n**	**%**
Toplumsal Bilinç Oluşturmak İçin Olumsuz Propaganda Yaparım.	**10**	**12.9**

Araştırmaya katılan 10 yolcu ise diğer insanların da o firmayı kullanmaması için uyaracağını, her yerde yaşadığı olumsuzluğu anlatıp bir bilinç oluşturmaya çalışacaklarını ifade etmişlerdir. Hiçbir yolcunun o firmayı kullanmaması için çaba gösterip firmanı kapanmasını arzu ettiğini söyleyenler de olmuştur.

Gösterilen Tepki	**n**	**%**
O Firmayı Bir Daha Kullanmam	**17**	**22**

Araştırmaya katılan 17 yolcu ise o firmayı kullanmayacağını belirtmiştir. Hangi alternatif ulaşım aracını kullanacaklarını ise ifade etmemişlerdir.

Gösterilen Tepki	**n**	**%**
Diğer Alternatifleri Tercih Ederim.	**4**	**5**

Araştırmaya katılan 4 yolcu ise diğer alternatifleri kullandığını belirtmiştir. Katılımcılar taksi, özel otomobil ve ülke düzeyinde taşımacılık yapan firmaları alternatif olarak belirtmiştir.

Gösterilen Tepki	n	%
Birşey Yapmam	3	3,8

Araştırmaya katılan 3 yolcu ise olumsuzlukların farkında olduklarını ancak bir şey yapmadıklarını ifade etmiştir. Bir yolcu ilginç bir benzetmede bulunmuştur. “denize düşen yılana sarılır.”

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmaya katılan bireyler Oltu’da iş ve eğitim gibi nedenlerle bulunan kişilerden seçilmiş ve katılımcıların %96’sı şehirlerarası ve şehir içi karayolu taşımacılığında herhangi bir sorunla karşılaştıklarında firmaya tepki göstereceklerini ifade etmişlerdir. Ancak yerleşik kişilerin şikayet kültürüne alışık olmaması ve işletmecilerin eleştiriye açık olmamaları nedeni ile yolculuk öncesinde ve esnasında pek çok tartışmalar yaşanmakta ve ifade edilen sorunlara çözüm üretilememektedir. Ayrıca firmaların müşteri hizmetleri sistemi bulunmamaktadır. Dolayısıyla tepkiler sadece hizmeti sunan personele aktarılmaktadır ve yönetim kademleri sorunlardan haberdar edilememektedir. Sonuç itibariyle Oltu gibi az gelişmiş bölgelerde ulaştırma sektöründeki sorunlara müşteriler farklı yöntemlerle tepki göstereceklerini ifade etmişlerdir. Bu da çözüm sağlayan tek bir yolun mevcut olmaması kaynaklıdır. Ulaştırma sektöründe karşılaşılan problemlerin çözümünde düzenleyici ve denetleyici kuruluşların daha fazla müdahil olması, etkin bir şikayet mekanizmasının kurulması az gelişmiş yerlerde müşteri sorunlarının çözümü için önem arz etmektedir.

Kaynakça

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayınevi.

Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara, Nobel Yayınevi.

Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, (2011). Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi. Ankara. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/93C5Y+Turkiye_Ulasim_velletisim_Stratejisi.pdf adresinden 28 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

Kurt, C. (2010). Türkiye Ulaştırma Sektörü İçerisinde Lojistiğin Yeri ve Önemi, (Yüksek Lisans), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

UMTEB

ARAP DİLİNDE LAHN OLGUSU

Abdullah KILINÇKAYA[1]

Özet

Lahn, dilin seslerinde, kelime şekillerinde, harekelerde ve kelimelerin anlamlarında meydana gelen hatalardır. Lahn, galat ve hata kavramları Araplarca eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Dil alimleri cahiliye döneminde lahn olmadığı konusunda neredeyse ittifak halindedirler. Lahn'in ilk ortaya çıkışının İslam'ın zuhuru veya ondan biraz sonraki döneme rastladığını kabul ederler.

Dilbilimciler Arapçanın her türlü bozukluktan arındırılması ve saflaştırılması konusunda büyük çabalar sarf ettiler. Dil hataları çoğalmaya başlayınca harekete geçerek hata edenleri hatalarıyla kaydetmeye başladılar. Bu hataları adeta büyük günahlardan sayıyorlar ve durup dinlenmeksizin bütün alimlerin, divan katiplerinin ve şairlerin hatalarını – ara sıra yanılarak düştükleri basit hatalar da dahil –tespit ederek sahipleri aleyhine tescil ediyorlardı.

Bu çalışmada bu konuda bilgi veren kaynaklardan hareketle dil hatalarının ortaya çıkışı ve ilk örnekleri, dil hatalarının nedenleri, çeşitleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Lahn, Galat, Hata

LAHN PHENOMENON IN ARABIC LANGUAGE

Abstract

Lahn is error occurring in sounds of language, syntax, word forms, meanings of words and harakahs. Lahn, gallate, and the error terms are used synonymously by Arabs. Language scholars are in almost alliance that the Lahn wasn't happen in the period of ignorance. They agree with the emergence of Lahn coincided with occurrence of Islam or slightly later period. Linguists had a great efforts in decontamination and purification of Arabic from all kinds of disorders. They began recording who make mistakes with their mistakes when language errors

[1] Arş. Gör. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, abdullahkilinckaya@kilis.edu.tr

began to multiply. They were regarding these errors almost the major sins and They were registering failures of all scholars, scribes and poets - occasionally including simple errors that mistakenly fall - against the owners by detecting tirelessly. In this study, the emergence of language errors, the first examples, reasons and varieties of language errors have been examined in the light of resources provide information about this.

Key words: Lahn, Galat, Error

Giriş

Lahn kelimesi birçok anlamda kullanılmıştır; ancak asıl anlamda, sarf ve nahivde harflerin telaffuzunda ve kelimelerin anlam ve kullanımlarında hata etmek demektir. Sözlükte "nağme, ezgi" kıraatte ve dilde "hata etmek" gibi manalara gelmektedir. Buna göre kelimelerin yapısında ve i'rabında hata yapmaya lahn denildiği gibi Kur'an okurken harflerin zat ve sıfatlarında hata yapmaya ve yapılan hatalara da lahn denir. Kur'an-ı Kerimde bir yerde geçen lahn "îma, tariz, kinaye gibi örtülü anlatım", hadislerde ise "ezgi, nağme, teganni" gibi manalarda kullanılmıştır. Hz. Ömer'in bir sözünde yer alan lahn "dil, lisan" olarak açıklanmıştır.[2] İster saf Arapça kelimelerde olsun, isterse Arapça'ya sonradan giren (dâhil, muarreb, a'cemi, 'ammî) kelimelerde olsun lahn, dildeki her türlü bozulmayı içine almaktadır. Arapça'da cümle yanlışlıkları doğrudan "lahn", "galat", "sakat", ve "vehm" kavramlarıyla ifade edildiği gibi, bazen galat anlamına gelen yaklaşık ve dolaylı ifadelerle de ifade edilir: "avam şöyle der", "kullanılmayan bir kelimedir", "yazarların kullanımı dışında bir kullanımdır" , "lehçelerin en berbat olanıdır" , "galat yerine geçer" , açıkça tashiftir" , "kadim bilginlere göre bu bir ayıptır" gibi ifadeler lahn yerine kullanılan ifadelerden bazılarıdır.[3] Arapların yabancı uluslarla teması, Arapçanın diğer dilleri etkilemesi ve onlardan etkilenmesi sonucunu doğurmuştur. Tesir-teessür mekanizması Arapçaya yabancı kelime girişi ve dilde bozulmanın hızlanması yanında Arapçanın muhtelif bölgelerde çok değişik lehçelere dönüşmesine de sebep olmuştur. Gırtlak yapıları fasih Arapçayı telaffuza müsait olmayan milletler, özellikle telaffuz yönünden Arapça kelimelerin asıl şekillerini değiştirmeye başlayınca, dilciler fasih kullanımla hatalı kullanımı birbirinden ayırmak

[2] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, c.27, s.55-56
[3] Galat anlamında kullanılan bu kelimeler için bkz.: Ebu'l-'Ala el-Ma'arrî, *'Abesü'l-Velîd*, Thk Nadya 'Aliyyu-d Devle, Beyrut, eş-şirket el-muttehıde, 1978, s.5,9,14,360,425,527.

için, hatalı kullanıma "Lahn" tabirini kullanmışlardır.[4] Çalışmada, dil hatalarının nedenleri ve dil hatalarının çeşitleri incelenmiştir. Bunları söz konusu etmeden önce lahn ve galat kelimelerinin tarifi yapılmış ve lahn'in ortaya çıkışı ve ilk örnekleri üzerinde durulmuştur.

Lahn-Galat Tarifi

Kısaca "her türlü dil hatası" şeklinde tarif edebileceğimiz lahn kelimesi, Arapçada galat, hata, sakat ve vehm kelimeleriyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bunun dışında farklı alanlarda, tamlama halinde teknik birer terim olarak da kullanılmaktadır.[5]

Arapçada galat, mastar olarak "yanılmak", " hata etmek", " sözü doğru şeklinden saptırmak" ve "doğru yönü bulamamak" anlamlarına gelmektedir.

Lahn ise dilin seslerinde, ses diziminde, kelime şekillerinde, harekelerde ve kelimelerin anlamlarında meydana gelen hatalardır. Lahn'ın bu anlamda kullanılmasına, İslam'ın Arap yarımadasından çıkarak diğer ülkelere yayılmasını sağlayan fetihlerden sonra rastlanmaktadır. Yaygın kanıya göre lahn bir terim olarak Arapların İranlılarla karışması sonucu doğru ifade ile hatalı ifade arasındaki farka dikkat çekmek amacıyla kullanılmıştır.

Lahn, "dilde bozulma" anlamı yanında şu anlamlarda kullanılmıştır: "nağme yapmak, şarkı söylemek", "tevriye, imalı konuşma", "kelimenin yapı, anlam, kullanımı ve irabında hata", "lehçe,şive", "zekâ, kavrayış ve ikna yeteneği", "anlam,içerik". Lahn'ın sıraladığımız bu anlamları içerisinde bizi ilgilendireni "dil hatası"dır. Lahn'ın bu anlamda kullanılması diğer kullanımlardan sonra olmuştur.[6]

"Hatalı okumak, hatalı konuşmak, i'rab ve tecvidde hata etmek" anlamında kullanılan lahn başlıca iki kısımda incelenir:

[4] Dil hatalarının ortaya çıktığı dönemdeki özelliklerini inceleyen 'Abdu-l'aziz Matar, incelediği 35 lahn örneğinin konulara göre dağılımını şu şekilde yapmaktadır: 20 örnekteki dil hatası i'rab hatasıdır, 8 örnekteki hata kelimelerin seslerinde, kalıbında ve kullanımındadır, 6 örnekte hata kelimenin yapısındadır, 1 örnekte hata tashiftir.(Bkz. : Abdu-l'aziz Matar , *Lahn el-'amme*, s.29-30)

[5] Lahn'ın teknik anlamları ve özellikle kıraat ilminde celi ve hafi gibi kısımlara ayrılması konusunda geniş bilgi için bkz. et-Tehanevi ,*Keşşafü ıstılâhâti'l-fünun*, c.II, s. 1308

[6] Muammer Sarıkaya, *Kemal Paşazade'nin Yabancı Kelimelerin Arapçalaştırılması ve Dil Hataları Konusunda İzlediği Yöntem*, Doktora Tezi, İstanbul 2004, s.205

1. Lahn-i celî (açık yanlış): Harflerin yapısında ve özelliklerinde (zat ve sıfat-ı lazımelerinde) yapılan hata olup bu tür hataları Arapçayı ve Kur'an okumasını bilen kişiler fark edebilir. Bu hatalar bir harfi başka bir harfle değiştirmek, harf ilave etmek, mevcut bir harfi terk etmek veya bir harfin harekesini değiştirmek, harekeli harfi sakin kılmak, sakin bir harfe hareke vermek şeklinde olabilir. Kur'an okurken bu tür hatalardan –mananın bozulmaması durumunda bile- sakınılması farz-ı ayn kabul edilmiştir.
2. Lahn-ı hafi (gizli yanlış): Harflerin sıfat-ı arızalarında meydana gelen hata olup bunlar ehil olmayan kimseler tarafından anlaşılmaz. Lahn-ı hafide harfin zatı (yapısı) değişmez, mana bozulmaz. İhfa, iklab, izhar, idgam gibi uygulamaları terk etmek yahut bunları yanlış yerde yapmak; vacip medleri eksik yapmak, tabii medleri uzatmak; ra harfindeki tekrir yahut mim ve nun harflerindeki gunneler belirtilirken ifrat ve tefritte bulunmak gibi hatalar lahn-i hafi olup Kur'an tilaveti sırasında bu tür hataların yapılması mekruh görülmüştür.[7]

Lahn'ın Ortaya Çıkışı Ve İlk Örnekler

Cahiliye devrinde ve İslam'ın ilk asrında umumiyetle kabul edilen bir görüşe göre Araplar, dillerine, tabii selikalarına göre nesilden nesile öğrendikleri şekilde kendi zevk ve mizaçlarına uygun bir tarzda konuşuyorlardı. Bu yüzden onların, dilin muhafazasını sağlayan kaide ve prensiplere ihtiyaçları yoktu. Onlar, gerek kelimeleri ve gerekse bu kelimelerle oluşturdukları cümleleri tabii bir şekilde yaratılışlarında var olan bir kabiliyet ve meleke sayesinde hiç zorlanmadan gayet akıcı bir tarzda kullanıyorlardı. Nitekim esas anlamı itibariyle nahiv, "insanın yaratılışından sahip olduğu ve dilini, konuşurken ortaya koyduğu tabii bir melekedir" denmiştir. Her insan dilini konuşurken istisnasız bunu yerine getirmektedir. Zira dillerin gramerleri henüz tedvin edilmeden önce de o dillerde edip ve bilginler eserler vermişlerdir.

Arap dilinde de durum bundan farklı değildir. Çünkü onlar, nahiv henüz tespit ve tedvin edilmeden önce de şiir ve hitabette eserler vermiş, az da olsa çeşitli yazışmalar yapmışlardır. İlk devirden itibaren İslam devletinin hudutlarının genişlemesi, Arapların diğer unsurlarla karışmasına ve neticede Arapçanın kullanımında ve yapısında bir takım bozuklukların ortaya çıkmasına yol açtı. Bu hatalar ilk başlarda i'rabta, daha sonra da kelimenin bünyesinde görülmeye başlandı. Halbuki Araplar, cahiliye ve İslamî devirde i'raba riayet ediyor ve Kur'anı da

[7] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, c.27, s.56

i‘rabla okuyorlardı. Daha sonra i‘raba karşı gösterdikleri bu hassasiyet kayboldu ve lahn (dilde i‘rab hatası)ler çoğalmaya başladı. Bu nevi i‘rab hataları İslam’ın ilk devirlerinde Hz. Peygamberimiz (sav) zamanında tedricen görülmeye başlanmış, dört halife ve Emeviler devrinde de devam etmiştir. Büyük nahiv tarihçisi Ebu’t-Tayyib el-Luğavî bu konuda şöyle demiştir: “Arap dilinde ilk bozulan ve öğrenmeye ihtiyaç duyulan şey i‘rab olmuştur. Zira lahn, Hz. Peygamberimiz (sav) devrinde mevali ve Araplaşmış kimselerin dilinde ortaya çıkmıştır. Hatta bir defasında kendisine gelen bir heyetin sözcüsü, onun huzurunda lahn yapmış, bunun üzerine Peygamberimiz (sav): “Kardeşiniz hata etti, onu irşad ediniz.” buyurmuştur.

Bu hatalar sadece Hz. Peygamberimizin (sav) dikkatini çekmekle kalmamış, daha sonra gelenlerin de üzerinde ehemmiyetle durdukları bir konu olmuştur. Nitekim Hz. Ömer bir gün ok atma talimi yapan bir grubun yanından geçer ve hedefe isabet ettiremediklerini görünce onlara serzenişte bulunur. Bunun üzerine aralarından birisi “نحنُ قومٌ متعلمين” (Biz ok atmayı öğrenmeye çalışan kimseleriz) şeklinde cevap verir ve “müteallim” kelimesinin çoğulunu merfu yerine mecrur veya mansub okur. Bunu işiten Hz. Ömer (r.a) kızarak oradan ayrılır ve şöyle der: “Allah’a yemin ederim ki, sizin dildeki hatanız benim için atışınızdaki hatadan daha kötüdür.” Yine Hz. Ömer (r.a) valilerden birisinin kendisine gönderdiği mektupta lahn’e rastlamış, cevabında validen mektubu yazan katibini kırbaçlamasını istemiştir.

Ne var ki bu devirde lahn yine de oldukça azdır. Zaman geçtikçe özellikle de fethedilen bölge halklarının kendi dillerine ait bir takım özellikleri, sonradan öğrendikleri Arapça içerisinde kullanmaları ile daha ciddi tahriflere, ardından lahn’e ve lahn’in yayılmasına sebebiyet vermişlerdir. Bunun yanında sonradan badiyeden şehre gelen kimseler de fasih Arapça muhitinden uzaklaşmaları sebebiyle lahn yapmaya başlamıştır. Hatta bunların arasında şair ve hatiplerin de bulunması, artık lahn’in, okumamış kesimden aydın kesime de sıçramış olduğunu ve hiç lahn yapmayanların parmakla gösterilir hale geldiğini göstermektedir. Mesela: Haccac b. Yusuf, Abdulmelik b. Mervan, Eyyub b. Kıriyya ve Ebu amr b. Eş-Şa‘bi gibi pek az şahıs hiç lahn yapmayanlar arasında sayılmıştır.

Bu tarz bir gelişme daha sonraları badiyede de lahn’ın yayılmasına ve neticede Kur’an’ın yanlış okunmasına kadar varmıştır. Her şeyden evvel Kur’anı böyle yanlışlardan korumak ve Arap olmayanların da bu dili Araplar gibi okuyup anlayabilmelerini sağlayabilmek için Arapçanın

kaidelerinin tespitinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. İşte ilk önce Kur'an'ın doğru okunup anlaşılması gibi dini bir gaye, esasında dillerine karşı hassas olan ve onu her türlü hata ve bozukluktan korumak gibi milli bir gayeye sahip Arapları harekete geçirmiş ve onları herkesin uyacağı bir takım kaidelerin tesbit ve tedvini yolunda faaliyete sevk etmiştir.[8]

Dil âlimleri Cahiliye döneminde lahn olmadığı konusunda neredeyse ittifak halindedirler. Lahn'ın ilk ortaya çıkışının İslam'ın zuhuru veya ondan biraz sonraki döneme rastladığını kabul ederler.[9] Arapların fethedilen bölge halklarına karışmaları sonucunda ev işlerinde kullanmak üzere diğer dillere mensup köle ve cariyeleri istihdam etmeleri ve yabancı uyruklu kadınlarla evlenmeleri Arap dilinde bozulmaları hızlandıran etkenlerden birisi olmuştur.[10] Yabancı uyruklu bir anneden doğan Arap asıllı çocuğun ailesinden ve özellikle annesinden öğreneceği ana dil bozulmaktadır. Bu konuda Ebu Bekr ez-Zübeydî şöyle demektedir: "Araplar, Cahiliye devrinde ve İslamiyet'in ilk yıllarında selika üzerine fasih bir dil kullanıyorlardı. Yabancı şehirler fethedilerek Arap ve Acem bir arada yaşamaya başlayınca dilde hatalar meydana geldi.[11]

Lahn'ın ilk örnekleri incelendiğinde Arap asıllı olanların daha çok kelimelerin i'rabında, yabancı uyrukluların ise kelimelerin seslerinde, kalıp ve yapısında hata ettikleri ortaya çıkmaktadır. Hem Araplardan hem mevalîden Arapçayı yanlış kullananların isimleri kaynaklarda yer almaktadır.[12] Bu aynı zamanda Arapçada görülen lahn'ın ilk şeklinin i'rab hatası olduğu tezini de kuvvetlendirmektedir. Bu yüzden müellifler eserlerinde i'rabın öncelikli olarak öğrenilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Arap dilinde fasih kullanımdan ilk sapmalar, i'rabtan kurtulmak için kelime sonlarının sükun üzerine okunması suretiyle meydana gelmiştir. Daha sonra bu hatalar, Kur'an'ın okunmasında da görülmüştür. Kur'an ayetlerinin harekelerini değiştirerek okumak bazen ayetin anlamını tamamen değiştirmektedir. Çünkü cümle içerisindeki kelimelerin harekelerini değiştirmek, kelimenin cümledeki rolünü ve buna bağlı olarak cümlenin anlamını değiştirmektedir.

[8] Mehmet Yavuz, *İbn Cinni, Hayatı ve Arap Gramerindeki Yeri*(Doktora Tezi), İstanbul 1996, s.1-4
[9] Muhammed Huseyn âl-i Yâsîn, *ed-Dirasat el-Lugaviyye 'inde'l-'Arab*, Beyrut, Darü'l-Mektebeti'l-Hayat, 1980, s.34
[10] Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyat Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996, s.199
[11] Âl-i Yâsîn, a.g.e., s.31
[12] Abdu'l-'aziz Matar, a.g.e., s.30

Fetih hareketleri biter bitmez, Basra, Kûfe ve Fustat gibi fethedilen şehirlerde Araplarla mevali birbirine karıştı. Araplar bu ve benzeri şehirlerde kendilerine ticari, zirai ve zanaat alanlarında hizmet veren yabancılarla iç içe yaşamaya başladılar. Bir yandan onları kendi işlerinde istihdam ederken diğer yandan mevaliden bir çok kadınla evlendiler. Bunun tesiri ikinci nesilde görüldü. Gerek evlenme gerekse vela yoluyla meydana gelen bu imtizac, mevaliyi de en az Arapları etkilediği kadar etkiledi ve süratle Araplaşmaya başladılar. Önceleri hepsi farklı diller konuşuyorlardı. Söz gelimi İran ve Horasanlılar Farsça, Iraklılar Farsça, Nabatça ve Aramca gibi farklı diller, Şamlılar Aramca ve diğer Sami dilleri, Mısırlılar Kıbtice, Mağribliler ise Berberice konuşuyorlardı. Siyaset ve kültür dili olarak Mağrib ve Endülüs'te Latince, Mısır ve Şam'da Yunanca ve Süryanice, Irak ve İran'da ise Farsça ve Süryanice kullanılmaktaydı. Bütün bu diller tedrici olarak yerini Arapçaya bıraktı.

Araplarla mevalinin karışması neticesinde günlük konuşma dilindeki değişim iki şekilde kendini gösterdi:

a- Araplar, yabancıların anlayabilmesi için kolay ifadeler kullanmaya başladılar.
b- Günlük hayatla ilgili mevalinin kullanmakta olduğu ana dillerine ait bazı kelimeler Araplar tarafından da kullanılmaya başlandı.[13]

Abbasiler döneminde şehirlerde yaygınlaşmış dil hataları, Arapların tabiatlarından gelen fasih konuşma özelliklerini bastırmıştır. Dilin kullanımında dikkatli olunmadığında, kelimelerin sonlarına iyice dikkat edilmediğinde lahn'dan uzak kalmak neredeyse imkansız hale gelmiştir.

Dilbilimciler Arapçanın her türlü bozukluktan arındırılması ve saflaştırılması konusuna büyük önem verdiler. Dil hataları çoğalmaya başlayınca harekete geçerek hata edenleri hatalarıyla kaydetmeye başladılar. Bu hataları adeta büyük günahlardan biri sayıyorlardı ve durup dinlenmeksizin bütün alimlerin, divan katiplerinin ve şairlerin hatalarını –ara sıra yanılarak düştükleri basit hatalar da dahil – tespit ederek sahipleri aleyhine tescil etmişlerdi.[14]

Lahn'in Önlenmesine Yönelik Çalışmalar

[13] Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyat Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996, s.198
[14] Muammer Sarıkaya, a.g.e., s.222-223

Arap dilinde hatalı kullanımların hızla yayılması karşısında yöneticiler ve dilciler, fasih dili korumak amacıyla çeşitli tedbirler aldılar. Bu tedbirler bu tehlikeyi ortadan kaldıramadıysa da yazı dilinin ve Kur'an'ın okunması ve korunmasında etkin bir rol oynamıştır. Bu tedbirlerden önemlilerini şöyle özetleyebiliriz:

1- Genel olarak Arapçanın kural ve kaidelerinin konulması
2- Divanların Arapçalaştırılması
3- Halife, vezir, komutan ve ilim adamları gibi üst tabakadan insanların fasih dile sahip olmaları için çocuklarını çöllerde yaşayan bedevi kabilelerine göndermeleri
4- Dili fasih olan bedevi kabilelerinden kız almak
5- Halife ve diğer yöneticilerin Arapça ilimlere, özellikle de edebiyat, lügat ve nahve önem vermeleri ve bu konuda alimleri desteklemeleri
6- Arapçanın tedvini.[15]

Dil Hatalarının Nedenleri

Dil hatalarının ortaya çıkışının ya da kullanılan bir kelimenin hatalı sayılmasının beş esas sebebi bulunmaktadır:

1-Seslerin Bir Arada Bulunması

Arapçada bir araya gelerek kelimeleri oluşturan harfler ya sessiz (ünsüz) ya da sesli (ünlü) harflerdir. Sesli ve sessiz harflerin bir araya gelmesiyle her iki grup seste diğerinin etkisiyle bazı değişiklikler olmaktadır ki dilciler, ses değişimlerinin sırrını bu değişimde ararlar.[16]

Seslerin komşuluğu ile kelimenin seslerinde ve yapısında, yeniliğe sebep olan "benzeşme" veya "aykırılaşma" gibi iki farklı olgu gözlenir. Dilcilerse yeni oluşan bu kelimeyi galat olarak nitelendirirler.

a-Benzeşme

Benzeşme, komşuluk ilişkisi nedeniyle, fonetik uyumu sağlamak ve konuşmayı kolaylaştırmak amacıyla seslerin çıkış yeri ve niteliklerinin birbirine yakınlaşmasıdır. Bir başka

[15] Muammer Sarıkaya, s.g.e., s.232-233
[16] İbrahim Enis, *el-Esvat el-Lügaviyye*, Kahire, Mektebet en-Nehzat el-Mısriyye, s.126

ifade ile bir gramer birliğinde yer alan seslerin çıkış noktası ve söyleyiş niteliği bakımından birbirine yaklaşmasıdır.

Eserinde bu konuya ilk yer veren Sibeveyhi'dir. Sâkin Sad harfinden bahsederken, bu harften sonra harekeli bir Dâl harfi varsa Sad harfinin Ze harfine dönüştürüleceğini söyler. Çünkü mahreç ve sıfat bakımından Dâl harfine en yakın harf Ze harfidir. Ona göre halis Arapları dilde böyle bir değişiklik yapmaya iten sebep, kullanımda birlik sağlamak ve kelimeyi bir çırpıda konuşabilmektir.

Sibeveyhi'den sonra benzeşme konusuna değinen İbn Cinnî, benzeşmeye "küçük idğam" der ve "bir harfin idğam yapmaksızın diğer bir harfe yakınlaştırılması" şeklinde tarif eder. Benzeşmeyi yakın benzeşme ve uzak benzeşme olmak üzere iki kısma ayıran İbn Cinnî'nin bu tasnifi, modern dilciler tarafından da aynen benimsenmiştir.

Arapçada yakın benzeşmenin en yaygın şekilleri şunlardır:

1- İfti'al veznine nakledilen bir fiilin ilk harfi "ze, dal veya zâl" harflerinden birisi olursa ifti'al vezninin "te" harfi "dal" harfine çevrilir. ادّعى ,ازداد gibi
2- İfti'al veznine nakledilen bir fiilin ilk harfi "sad, dad, tı,zı" harflerinden biri olursa ifti'al vezninin "te" harfi "tı" harfine çevrilir. اطّرد , اضطرب gibi
3- Kalın okunan harflerden veya uzatma elif ve vav'ından önce gelen "sin" harfi "sad" harfine dönüştürülür. [17] صقت <سوق سقت , صوق> gibi

b- Aykırılaşma

Aykırılaşma, aynı kelimede yer alan benzer harflerin farklılaşması, başka harflere dönüşmesidir. Bir gramer birliğinde yer alan seslerin mahreç ve söyleyiş niteliği bakımından birbirinden uzaklaşmasıdır. Arapçada bu başkalaşım daha çok şeddeli kelimelerde görülür ve başkalaşım sonucunda harflerden biri uzun sesli bir harfe, uzatma vav, yâ ve elif'ine ya da akıcı (kaygan) harfler denilen "lam, mim, nun, ra" harflerinden birisine dönüşür. [18]

Aykırılaşmanın ilk örneklerine Sibeveyhi'de rastlarız. O, el-Kitab'ında "şeddenin hoş olmaması nedeniyle kural dışı olarak lamü'l-fi'le karşılık gelen harf yerine 'ya' harfinin

[17] Muammer Sarıkaya, a.g.e., s.253-255
[18] Abdu'l-aziz Matar , a.g.e., s.213; İbrahim Enis, a.g.e., s.139

kullanıldığı yerler" isimli bir bölüm açmıştır. Sibeveyhi'den sonra gelen dilcilerin eserlerinde de konunun örneklerine bol miktarda rastlanmaktadır.

Yan yana veya aralıklı seslerin aykırılaşmasına göre iki tür aykırılaşma vardır:

1- Yakın aykırılaşma: Kelimenin seslerinden birisinin mahreç ve söyleniş bakımından kendisine yakın bir başka sese dönüşmesidir.
2- Uzak aykırılaşma: Kelimenin seslerinden birisinin mahreç ve söyleniş bakımından kendisinden uzak bir başka sese dönüşmesidir. [19]

Anlatılanlar ışığında peş peşe gelen harflerde benzeşmenin olması, aynı kelimedeki benzer harflerden birisinin başka bir harfe dönüşmesi dilde inkar edilemeyecek bir olgudur. Ne var ki benzeşme veya aykırılaşmaya uğramış kelimelerden kullanımı yaygın olanlar dilciler tarafından doğru/fasih kabul edilirken, genel kabul görmemiş, bir bölge veya yörede kullanılmış kelimeler hatalı sayılmıştır.[20]

2- Seslerin Mahreç Ve Sıfatlarının Yakınlaşması

Kadim ve yeni dilciler tarafından ittifakla kabul edilen dil fenomenlerinden biri de mahreç ve sıfatları birbirine yakın harflerin birbiri yerine kullanılmasıdır. Bütün dillerde geçerli olan bu olguya Arapçada daha fazla rastlanmaktadır. Çünkü "harflerin yerlerini değiştirmek birbirinin yerine kullanmak Arapların konuşmada başvurdukları yöntemlerden biridir. Örneğin onlar مدح yerine مده derler.[21]

Galatât kitaplarında bol miktarda yer alan ve müelliflerin hatalı olduklarına dikkat çektikleri bu kelimeler incelendiğinde, asıl kelimeler ile alternatifi olan hatalı kelimeler arasında tabii olarak ses benzerliği ilintisinin bulunduğu görülür. Harflerin mahreçlerinin yakınlığı ve söyleyiş biçimlerindeki ortaklık bu harf değişimine izin vermektedir. Bu kelimelerde asıl harf ile eşdeğeri olan hatalı harf karşılaştırıldığında her ikisinin de mahreç ve sıfat bakımından aynı ses grubuna ait oldukları görülecektir.

Harf değişimine esas olan ses grupları ise şunlardır:

[19] İbrahim Enis, a.g.e., s.139
[20] Muammer Sarıkaya, a.g.e., s.255-256
[21] İbn el-Faris, *es-Sahibi*, s.203

a- Dudaksılar

Arapçada bâ ve mim harfleri dudaktan çıkan sessiz harflerdir. Birçok kelime hem bâ harfi ile hem de mim harfi ile kullanılmalarına rağmen anlamları aynıdır. Dudak ünsüzlerinin birbirini yerine kullanıldığı kelimeler: لازم - لازب , الظأم -الظأب

b- Dudaksılar Ve Diş Dudaksılar

Dudaksılar (bâ,mim) ile diş dudak ünsüzü (fe) harfinin söyleyiş yerlerinin yakınlığından birbiri yerine kullanılmasıdır. الحزف yerine الحزب kelimesinin kullanılması gibi. [22]

Özellikle mu'arrab kelimelerde yabancı kelimedeki "bâ" harfi "fe" harfine dönüşerek Arapçaya girer.

c- Diş Ünsüzleri

Dil ucunun dişlere temas etmesiyle çıkarılan zâl ve zı harflerinin birbiri yerine kullanılmasıdır. شظّ الأمر (iş güç gelmek, zor olmak) yerine شذّ الأمر fiilinin kullanılması, "kötü huylu" anlamında شنظير yerine شنذير (kekeme) kelimesinin kullanılması bu türdendir.[23]

d- Diş-Damak Ünsüzleri

Dil ucunun diş ve damağa birlikte temas etmesi suretiyle çıkarılan harflerin (te, dâl, dad, tı, zı) birbirlerinin yerine geçmesidir. مدّ fiilinin متّ olarak kullanılması, "yön, bölge" anlamındaki الاقطار kelimesinin الاقتار olarak kullanılması,[24] مطّ حاجبيه (kaşını çattı) yerine مدّ fiilinin kullanılması gibi. [25]

e- Boğaz Harflerinin Yer Değiştirmesi

Arap alfabesinde "elif, ha, hı, ayn, ğayn, he" harfleri boğaz harfleri (huruf halkıyye) olarak bilinir. Mahreç bakımından birbirine yakın olan bu harflerin birbirleri yerine kullanılması çok sık rastlanan durumlardandır. Dilciler, boğaz harflerinde meydana gelen bu ses değişimini hata sayarlar ve Galatât kapsamında değerlendirirler.

Boğaz harfleri arasında görülen ses değişimleri başlıca şu harfler arasında görülür:

[22] İbn Side, *el-Muhassa*, c.V, s.125
[23] Abdu'l-aziz Matar , a.g.e., s.223
[24] Es-Suyuti, *el-Müzhir*, c.I, s.464
[25] El-Cevheri, *es-Sıhah*, c.III, s.1160

1- Hı ve ğayn harfleri: "deri üzengi" anlamına gelen خرز 'ın غرز şeklinde telaffuz edilmesi.[26]
2- Ha ve he harfleri: İbn Cinnî'ye göre bu iki harf birbirinin kardeşidir.[27] Bu yakınlıktan dolayıdır ki حَبش, مَدَحَ, حمّ gibi kelimeler hatalı olarak هبشَ, مده, همّ şeklinde kullanılmıştır.[28]
3- 'Ayn ve elif harfleri : Her ikisi de boğazın orta noktasından çıkan harflerdir. Bu yakınlığın sonucu olarak Arapça bazı kelimeler hem ayn harfi ile hem de elif harfi ile kullanılmıştır. كثأ اللبن و كثعَ (sütün yağı kabın üstüne toplandı) gibi.
4- Hı ve ha harfleri: Arap asıllı olmayanların dillerinde sık rastlanan bir hata çeşididir.

f- Akıcı Harfler

Mahreçlerin birbirine yakınlığı ve sessiz harfler içinde en kolay ve akıcı sesler olmaları nedeniyle ra, bâ, lam, mim ve nun harfleri dilciler tarafından akıcı harfler olarak isimlendirilir.[29] Bu harfler, yumuşak harflere (harekelere) en yakın harflerdir. Mahreç ve sıfatlarındaki bu yakınlık nedeniyle, fasih kelimelerde bu harfler birbirleri yerine kullanılmaktadır.[30] زرف/ زلف(yakınlaşmak), هدر/هدل(güvercinin ötmesi) gibi.

g- Mahreçleri Uzak Harfler

Kemal Paşa-zade, mahreç ve sıfatları birbirinden uzak, farklı ses gruplarına ait harflerin hatalı olarak birbiri yerine kullanılması sorununa değinir ve bu kelimeleri galatlardan biri kabul eder. Örneğin القزّاز (ipekçi) kelimesindeki kâf harfinin ğayn harfine dönüştürülerek الغزّاز şeklinde telaffuzu yanlıştır. الغذاء (gıda, besin) kelimesinde zâl harfinin dal harfine dönüştürülerek الغداء şeklinde okunmasında iki hata birden bulunmaktadır: ilki telaffuz hatasıdır, ikincisi ise الغداء (sabah yenen yemek) kelimesine kıyaslanarak bu şekilde kullanıldığı için anlamının daraltılmasıdır.[31]

3-Kıyaslamada Hata

Kıyas; sözlükte bir şeyi benzerine götürmek demektir. Bir terim olarak anlamı ise, konuşanın daha önce hiç duymadığı yeni bir kelimeyi, aşina olduğu eski bir kelimeye benzeterek

[26] İbn el-Cevzi, *Takvim el-Lisan*, s.162
[27] İbn Cinni, *el-Hasais,* c.II, s.149
[28] El-Cevheri, *es-Sıhah,* c.VI, s.2249
[29] Sibeveyhi, *el- Kitâb,* c.II, s.405
[30] Muammer Sarıkaya, a.g.e., s.257-260
[31] Kemal Paşa-zade, *et-Tenbih,* s.95

kullanmasıdır. Yaşamın ve şartların sürekli değiştiğini göz önünde bulundurduğumuzda insanın yeni kelimeler üretmesinin bir zorunluluk olduğu ortaya çıkacaktır.[32]

Ancak eski ile yeni kelimeler arasındaki bu karşılaştırma her zaman doğru olmaz. Eskiye kıyaslanan yeni, dilcilerin üzerinde ittifak ettikleri kelimeyle tam olarak uyuşabileceği gibi, aralarında tamamen veya kısmen bir benzerlik söz konusu olabilir. Tamamen benzemesi bir sorun teşkil etmezken bazı yönlerden uyuşmalar, eski-yeni ilgisinin konuşanın zannına dayalı olması, dilde "hatalı kıyas" olarak nitelendirilir. Kaynaklarda "tevehhüm" kavramıyla karşılanan hatalı kıyasa ilk dönem meşhur dilcilerin eserlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin el-Ferrâ, fetha üzere mebni olan شتّان (uzak oldu) kelimesini, tesniye olan سيّانِ kelimesine kıyaslayarak nun harfini kesre ile okumuştur.[33]

Kıyaslamada yapılan hata türlerinden biri de kelimeyi Arapça dışında bir başka dildeki aynı anlama gelen benzer bir kelimeye kıyaslamaktır. إيوان kelimesinin Farsçadaki أيوان kelimesine kıyaslanarak Arapça eserlerde أيوان şeklinde kullanılması hatadır.

a- Teklik Ve Çokluk Bakımından Hatalı Kıyas

Kelimelerin tekil ve çoğullarının dilde önceden var olan kelimelere kıyaslanarak hatalı bir şekilde tespit edilmesidir. Örneğin, سراويل (şalvar) kelimesinin cemi kalıbında olduğu için müfredinin olmadığının düşünülmesi, lafzen çoğul olup müfredi olmayan kelimelerin tekillerini elde etmek için, çoğullarının sonuna te eklenmesi hatalı kıyaslama nedeniyledir.

b- Müzekker Ve Müenneslik Bakımından Hatalı Kıyas

Kemal Paşa-zade'nin eserleri incelendiğinde cinsiyet bakımından yapılan hatalı kıyasın birkaç türüne rastlanmaktadır. Bunları şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Müzekker ve müenneslik bakımından eşit olan, Araplardan işitildiğine göre müenneslik alameti taşımayan kelimelerin, müenneslik alameti taşıyan kelimelere kıyaslanarak sonuna müenneslik tâ'sı eklenmesi. عروس (gelin/damat) kelimesinin,

[32] Temmam Hassan, *el-Lugat el- Arabiyye,* s.29
[33] Es- Suyuti, *el-Muzhir,* c.II, s.504

cinsiyet ayrımına işaret etmesi için sonuna müenneslik tâ'sı eklenerek عروسة (gelin) şekline sokulması.

2. Maksûre elifi (ye yazılan elif) ile müennes olan bir kelimenin sonuna kaynaştırma nun'u ile birlikte yuvarlak tâ harfinin eklenmesi. كسلى>كسلانة (tembel).

3. Dilde müennes olarak kullanılan ancak sonunda müenneslik alameti bulunmayan kelimelerin sonuna yuvarlak tâ'nın bitiştirilmesi. رخل>رخلة (dişi kuzu).

4. Arapça'da sadece bayanlara ait bir özellik olduğu için müzekkeri olmayan حامل (hamile), مُرْضع (emzikli kadın), عاقر (kısır kadın), ثَيِّب (dul kadın) gibi kelimelerin ism-i fail ve ism-i mefullerin çekimlerinde olduğu gibi sonlarına müenneslik tâ'sı bitiştirilerek kullanılması hatalı kıyaslama nedeniyledir.

5. Araplardan duyulmayan, muhtemelen Arapça konuşan Türkler tarafından, Arapça kelimelere kıyaslanarak elde edilen kelimelerin sonuna da müenneslik tâ'sı eklenmektedir. Bu tür kelimelerden bazıları şunlardır:[34] أنانية (benlik), باكرة (bakire), علانية (açıktan).

4-Vurgu Hatası

Vurgu kelimeyi meydana getiren hecelerden birisini, diğerlerinden ayırt edilecek şekilde daha açık, daha uzun ve daha yüksek bir şekilde söylemektir.[35] Hecelerin uzun, kısa, orta, açık ve kapalı olmak bakımından hak ettikleri ses düzeyiyle okunmaması vurgudan kaynaklanan hataların ana sebebidir. Arapçada kısa hecenin uzun okunması sonucunda ünsüz türemesi ve harekelerin uzatma harflerine dönüşmesi, uzun hecenin kısa okunması durumunda ise harekelerin uzatma harflerine dönüşmesi ve aynı harfin ikizlenmesi (şeddeleme) sıklıkla görülen durumlardandır.

Arapça kelimelerde hatalı vurgunun dört farklı şekli görülmektedir ki dilciler tarafından hepsi galat/lahn olarak değerlendirilmektedir.

[34] Muammer Sarıkaya, a.g.e., s.261-266
[35] Mahmud Sa'ran, *İlmü'l-luga Mukaddime li'l-kârii'l-Arab,* Haleb, Camiatu Haleb, 1994, s.206

a- Yumuşak Sesin (Hareke) Uzatılması

Kelimede vurgunun yer değiştirmesi nedeniyle en sık rastlanan durum, kısa ve açık bir hecenin gereğinden fazla uzatılmasıdır.Uzatılan harekeden sonra hareke ile aynı cinsten bir harf türeyeceğini söylemek, fetha, zamme ve kesre harekelerinin uzatma elif, vav veya ya'sına dönüşeceğini söylemektir.[36] Bazen vezin ve kafiyeyi korumak, bazen de konuşmada ahengi sağlamak gibi gerekçelerle Araplar bu yönteme başvururlar.[37]

(1)Kesrenin ye harfine dönüşmesi

Genellikle fial veznindeki isim ve mastarlarda açık ve kısa bir hece olan ilk hecenin kesresinden sonra bir uzatma ya'sı üretilmektedir.

(2)Zammenin vav harfine dönüşmesi

Bazı galat kelimelerde zamme ile harekeli heceye vurgu yapılması, zammeden sonra aslında olmayan bir vav harfinin türemesine neden olur.

(3)Fethanın elif harfine dönüşmesi

Özellikle peş peşe gelen kısa veya açık hecelerden oluşan kelimelerde, ilk hecedeki vurgunun neden olduğu uzatma türüdür.

b- Uzatma Harflerinin Düşmesi

Uzatma harflerinden önce gelen açık hecelerde vurgunun yeterince yapılmaması uzatma harflerinin düşmesine neden olur.

c- Şedddeleme (Ünsüz İkilemesi)

Vurgu hatası nedeniyle bazen dilde şeddesiz olarak nakledilen kelimelerin hecelerinde şedde ortaya çıkar ki dili hatalardan arındırma görevini üstlenen dilciler bunu galat olarak değerlendirirler.

[36] İbn Cinni, *el-Hasais,* c.II, s.121
[37] Ahmed b. Faris, *es-Sahibi,* s.227

Galat kelimelerde ortaya çıkan şeddenin iki türü bulunmaktadır:

1. Kelimenin son hecesinin şeddelenmesi. Örneğin “tonoz, kemer” anlamına gelen قبوٌ kelimesi, avamın dilinde değişikliğe uğrayarak قبُوٌّ şekline dönüşmekte, bir kertenkele türü olan (varan) وَرَلٌ kelimesi de وَرَلٌّ şeklinde okunmaktadır.[38]
2. Sonu müenneslik tâ’sı ve yâ harfiyle biten kelimelerde yâ harfinin şedddelenmesi sıklıkla rastlanan bir durumdur. Galatat kapsamında değerlendirilen bu kelimelerden bazıları şunlardır: ملتويَّة, مغنيَّة, دِيَّة

d- Şeddenin Uzatma Harflerine Dönüşmesi

Son iki harfi aynı cinsten olan üç harfli isimler (muzaaf) telaffuz edilirken şedde ortadan kalkmakta ve ilk harfin harekesine uygun olarak harekeyle aynı cinsten uzatma harfi türemektedir. örneğin "kuş yuvası” anlamındaki عشٌّ kelimesi عوشٌ ve عربيٌّ قوحٌ ifadesindeki قحٌّ kelimesi de قوحٌ şeklinde okunmaktadır.

5-İki Sakin Harfin Bir Araya Gelmesinden Kaçınma

Sözcüklerin hatalı kullanılma sebeplerinden biri de, biri, kelimenin aslında sakin olan, diğeri vakıf gibi bir nedenle sakin kılınan iki harfin bir araya gelmesine engel olma çabasıdır. Böyle bir durumda aslen sakin olan harf, ya ses uyumunu korumak için bir önceki harfin harekesine uygun olarak harekelenir ya da kelimenin sonunda i‘rabı temsil eden hareke sakin harfe aktarılır.

Üç harfli ve ortası sakin olan kelimeler üzerinde vakıf yapıldığında iki sakin harfin bir araya gelmesine engel olmak için sakin harf harekelenir.[39] نهْر > نَهَرٌ, رَمْل > رَمَلٌ

[38] Abdul’aziz Matar, a.g.e., s.251
[39] Muammer Sarıkaya, a.g.e., s.267-270

Dil Hatalarının Çeşitleri

Müellifler tarafından galatların tasnifinde farklı hususları göz önünde bulundurulmuştur. Galat sayılan kelimenin kökeni, avam veya havasa ait olması, hatanın niteliği ve sebepleri, tekil kelime, tamlama ve bitişik şekiller ve cümle hataları bu hususlardan bazılarıdır. Kemal Paşa-zade et- Tenbih'in girişinde galat sayılan kelimeleri üç kısma ayırır:

1. Dilcilerin her halükarda ya da bazı durumlarda kullanıma izin verdikleri, doğru kabuk ettikleri kelimeler.
2. Dilcilerin kullanımına izin vermemelerine rağmen yazarların kullandıkları kelimeler.
3. Dilcilerin kullanıma izin vermedikleri ve dilde tecrübesiz kişiler dışında kimsenin kullanmadığı kelimeler.[40]

1-Kelimenin Yapısındaki Hatalar

Yapı hataları başlığı altında hareke (ünlü ses) hataları ile Arapça kalıplara aykırı kelimeler, bozuk tamlamalar, uydurma kelimeler ve tahrif edilmiş kelimeleri ele alacağız:

A. Hareke Hataları

Arapça kelimelerdeki hareke hataları, kelimeyi oluşturan seslerin niteliği ve seslerin birbiriyle etkileşimiyle olduğu kadar vurgu ile de ilgilidir. Galat kelimelerdeki hareke hatalarının Kemal Paşa-zade'de rastlanılan türleri şunlardır:

(1)Hareke Düşmesi

Sahih kullanımda kelimenin harekeli olan bir harfinin harekesinin atılmasıdır. Normal kullanımda harfin sakinleştirilmesi bir hata kabul edilirken, şiirde zaruret olarak sakinleştirilmesi hata kabul edilmez. تُخْمَة < تُخَمَة (hazımsızlık), حَيْوَان < حَيَوَان (canlı)

(2)Sakin Harfin Harekelenmesi

Kelimelerde hatalı vurgu nedeniyle sakin bir harfin harekelenmesidir. القَرْيَةُ < القَرِيَة (köy) kelimesinde ra harfi üzerinde fazla vurgu yapılması sonucu hareke türemesi gibi. Sakin harf, kendinden önceki harfin ses özellikleri ve harekesine göre uygun olan harekelerden birisini alır.

[40] a.g.e.,s.271

Ancak bu hareke genellikle "Sakin bir harf harekelendiğinde kesre ile harekelenir" kuralı gereğince kesredir.

(3)Harekelerin Birbirine Dönüşmesi

Sakin harfin harekelenmesi ve harekeli harfin sakin kılınmasının yanı sıra bazı galat kelimelerde harekelerin birbirine dönüşmesi gözlenir ki en sık rastlanılan şekilleri şunlardır.

I. Kesrenin fethaya dönüşmesi

Sahih kullanımda kesre olan harekenin galatlarda fetha'ya dönüşmesidir. البِشَارة (sevinç, neşe) kelimesinin, aynı kökten olan "yüzü güzel olmak" anlamındaki البَشَارة kelimesi yerine kullanılmasıdır.

II. Kesrenin zammeye dönüşmesi

Çok sık olmamakla birlikte asıl harekesi kesre olan bir harfin harekesinin galat kelimelerde ötreye dönüşmesidir. Doğru bir kelime olan أُناس (insanlar) kelimesine kıyaslanarak إناثٌ (dişiler) kelimesinin أُناثٌ şeklinde okunması hatalıdır.

III. Fethanın kesreye dönüşmesi

Kelimenin aslında harfin harekesi fetha iken galat şeklinde kesreye dönüşmesidir. بَلّور < بِلُّور (billur, kristal), مُبْتَنَى < مُبْتَنِى (benimsenen)

IV. Zammenin fethaya dönüşmesi

Kemal Paşa-zade'de yer alan tek örneği تَرْجُمَان kelimesidir. Doğrusu تُرْجُمَان dır.

V. Fethanın zammeye dönüşmesi

ترجَمة < ترجُمة (açıklamak), حَبَاب < حُبَاب (su kabarcığı), مَحَبّة < مُحَبّة (sevgi), سَحور < سُحور (sahur vakti yenen yemek) ve مَنَارة < مُنَارة (minare) kelimelerinde doğru olan, harfin fetha ile harekelenmesi iken galat kelimelerde ötreye dönüşmüştür.[41]

[41] Muammer Sarıkaya, a.g.e.,s.270-275

B. Harf Hataları

Galat kelimelerde hareke hatalarından sonra en sık rastlanan hatalar harf hatalarıdır. Harf eklenmesi, harf atılması, harflerin yer değiştirmesi ve harflerin birbirlerine veya yakın bir başka harfe dönüşmesi harf hatalarının en sık görülen türleridir.

(1)Harf Eklenmesi

Kelimeye, aslında olmayan bir veya daha fazla harfin eklenmesidir. Yeni oluşan kelime, Arapça seslerden oluşsa da, kelime kalıplarına aykırılığı, türeyebileceği bir kök bulunmaması ve anlam uyumsuzluğu nedeniyle galat kabul edilmektedir.

Fazlalık olan harflerin eklendiği ya da türetildiği yere göre ses türemesi, ön ses türemesi, iç ses türemesi ve son ses türemesi olmak üzere üç kısma ayrılır. Arapçada kelimeler sakin harfle başlayamayacağı için galat kelimelerde de ön ses türemesi görülmez. Nadiren vasl elif'inin vasl halinde de harekelenmesi gibi bir hataya düşülür, örneğin ابن kelimesi baba ile oğul arasına girdiğinde, elifin sakin olup okunmaması gerekir; okunması hatalıdır.

I. İkileme (şeddeleme)

Sahih kullanımda bir kez okunması gereken harfin şeddelenerek iki kez okunması ve yazılması da iç ses türemesinin bir çeşididir.

Sonu yâ ve te ile biten ve yâ harfinden önceki harfin harekesi kesre olan mastarlarda ve kırık cemilerde yâ harfinin fetha ile harekelenmesi gerekirken, mastar ve isimlerin sonuna bitişen nispet ya'sına kıyaslanarak şedde ile ikilenmektedir. Sahih kullanıma aykırı olan ikileme dilciler tarafından galat sayılmaktadır.

II. Aynı cinsten harf ekleme

Harflerin şeddelenmesinden farklı olarak, bir harfin, içinde bulunduğu kelimenin farklı kiplerine ya da benzeri başka bir kelimeye kıyaslanarak iki kez tekrarlanmasıdır. Örneğin çoğulu olan اونة kelimesine kıyas edilerek أوان (zaman) kelimesi اَوان şeklinde hatalı kullanılmaktadır.

Tekil kelimeler tesniye veya çoğul yapılırken, kelime sonuna bitişen ekleri asıl harfler zannederek kelimeyi yeniden tesniye veya cemi yapmaktır. Mesela توئمان kelimesi توأم (ikiz)'in ikili halidir.

(2) Harf Düşmesi

Kelimenin kök harflerinden birinin veya eklerinin atılarak kullanılmasıdır. Ses düşmesinin, meydana geldiği yere göre üç çeşit ses düşmesi bulunmaktadır:

I. Ön ses düşmesi: Özellikle isim ve sıfat tamlamalarında, tamlananın tamamen atılması (أبو أيّوب < أيّوب :sahabeden birisinin adı) veya tamlayan ile birleşerek bir kelime oluşturmaları (أمّ غيلان < مغيلان :bir tür akasya ağacı) halinde görülür.

II. İç ses düşmesi: Kelimenin iç seslerinden birinin düşmesidir. Birçok çeşidi vardır.

a. Özel isimlerin kök harflerinden bir veya birkaçının atılması. قابيل < قابل , هابيل < هابل

b. İçerisinde şeddeli bir harf bulunan bir kelimenin şeddesinin atılmasıdır.

III. Son ses düşmesi: Kelimenin son harfinin veya sona bitişen alamet ve eklerin atılmasıdır.

a) Kök harflerinin sonuncusunun atılması.
b) Müenneslik alametinin atılması.
c) Nisbet yâ'sının şeddesinin atılması.

(3)Harflerin Yer Değiştirilmesi

Aynı harflerden oluşan ve fasih olarak kullanılan kelimelerdeki seslerin; benzeşme, harflerin peş peşe gelmeleri veya mahreç yakınlığı nedeniyle yer değiştirmeleri ve birbirleri yerine kullanılmasıdır. دأب (gelenek, töre), أدب (terbiye/edebiyat), الديانة < الدناية (dindarlık).

C-Arapça Kalıplara Aykırı Kelimeler

Arapça isim ve fiil kalıplarının Sibeveyhi'den itibaren tespit edilmeye başlandığını söylemiştik. Sonradan ortaya çıkan galat kelimelerden bazıları, şekil bakımından bu kelime kalıplarından birisine uymakla birlikte, kullanımlarının olmaması ya da türetildikleri varsayılan kökten türetilmelerinin imkansız olması nedeniyle galat sayılmaktadır. Bu hata da çoğunlukla Arap asıllı olmayanlarda görülmektedir.

D-Tamlamaların Bozulması

İsim ve sıfat tamlamalarında, tamlanan ile tamlayanın birleştirilerek bir kelime oluşturmaları veya tamlayan ve tamlanandan birisinin atılarak diğeriyle aynı anlamın kastedilmesidir. أبو أيّوب > أيّوب

E-Uydurma Kelimeler

Arap olmayanlar tarafından Arapça kökenlerden türetilen ancak Araplar tarafından kullanılmayan uydurma kelimelerdir. Hatalı kıyaslama ve ses benzerliği nedeniyle türetilen kelimeler kalıp ve köken itibariyle Arapçaya uygun olsalar da, kullanımı olmadığından ve aynı anlama gelen Arapça bir kelime bulunduğundan galat kabul edilir. Türkler tarafından türetilen ve Arapçaya sokulan bu kelimelerin en yaygınları الانانية (benlik), البكارة (bakirelik) kelimeleridir.

F-Tahrif Edilmiş Kelimeler

Sahih bir kelimenin veya ismin yapısını bozarak yeni bir kelime türetilmesi ya da kelimenin parçalanarak iki ayrı kelime türetilmesidir. Örneğin Hz. Yusuf'un oğullarından birinin adı olan بُنيامين(bünyamin), ikiye bölünerek ilk hecesinin başına bir hemze eklenerek ابن يامين şekline sokulmuştur. Bu şekilde İbn Yâmin ile Bünyamin kelimelerinin aynı kökten türetildiği iddia edilmiştir. Oysa bu kelimede, hemze eklenmesi, be harfinin harekesinin atılması ve kelimenin ikiye bölünmesi olmak üzere üç hata birden bulunmaktadır.[42]

2-Kelimenin Anlamındaki Hatalar

Anlam hatalarının en yaygın şekli anlam değişmeleridir. Dilcilere göre anlam değişmesi, her sözcüğün, başlangıçta bir temel anlamı karşılarken, sözcüğün zamanla ilk anlamından az veya çok uzaklaşması ya da yeni bir kavram yansıtmasıdır.

[42] Muammer Sarıkaya, a.g.e., s.275-281

Dildeki bu anlam gelişmesi, dilin ses sistemindeki gelişme gibi genel yönelişler doğrultusunda gerçekleşir. Geçmişte dilciler temel örneklerden yola çıkarak doğruluğu kesin olmamakla birlikte "anlam kuralları" denilebilecek bir takım hususları tespit etmişlerdir.[43]

Dil hatalarının türünü ve sayısını belirleyen genel başlıca yönelişler şunlardır:

1. Yenicilik (neologism): Dilde yeni kelime ve yapı bulma, kullanma.

2. Eskicilik (archaism): Dilde eski kelime ve yapı kullanma, unutulmuş bir kelimeyi yeniden canlandırma ve yeni anlamlar için yeni kelime türetme yerine eski kelimeyi yeni anlamda kullanma.

3. Özenti veya yabancı kelime düşkünlüğü (alienism): Yabancı kelimelerin Arapçada kaynak dildeki ses, yapı ve anlam özellikleriyle kullanılmak istenmesi.

Anlam ve ses değişimlerinin en sık yaşandığı dillerden biri de Arapçadır. Cahiliye döneminde kullanılan kelimelerin anlamları, İslami dönemden sonra aynı kalmamış, az veya çok değişikliğe uğramıştır. Toplumların gelişmesi, ihtiyaçların değişmesi, yeniye olan ihtiyacın artması ve bu ihtiyaç doğrultusunda mevcut kelimelere yeni anlamların yüklenmesi anlam değişmelerini zorunlu kılan sebeplerden bazılarıdır.[44]

Sonuç olarak Emeviler ve Abbasiler döneminde rastlanan lahn örnekleri sadece i'rabla sınırlı değildir. Hatalar kelimelerin ses, şekil, anlam, i'rab ve cümle kuruluş şekline kadar yayılmış, hata türlerindeki genişlemeye paralel olarak hatalı sayılan kelimelerin sayısı da artmıştır.[45]

Bütün dillerde anlam değişmelerinin başlıca üç şekli vardır:

a- **Anlam Genişlemesi**

Bir sözcüğün, temel anlamı olarak bir nesnenin, bir işin bir bölümünü ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütününü, bütün türlerinin anlatır duruma gelmesidir. Özel bir lafzın genelleştirilmesi (tamim el-has) de anlam genişlemesi kapsamında incelenir.

[43] Stefan Ullman, *Devru'l-kelimeti fi'l-Luğati,* Arapça'ya Çev. Kemal Bişr, Kahire, Daru'l- ğarîbi li't-tıbâ'ati ve'n-neşri ve't-tevzî'ı, 1962, s.156
[44] İbrahim Enis, Delaletü'l-Elfaz, Kahire, Mektebet el-Anglo el-Mısriyye, 1963, s.130-147: Ullman, a.g.e.,s.163
[45] Muammer Sarıkaya, a.g.e.,s.284

Arapçada bu konuda sayılamayacak kadar çok örnek bulunmaktadır. Örneğin البأ kelimesi başlangıçta "savaş" anlamında kullanılırken zamanla "sıkıntı veren her şey" anlamında kullanılmıştır. الوردة kelimesi başlangıçta "kırmızı gül" anlamında iken zamanla "her türlü çiçekli bitki" şeklinde genellenmiştir.

b- Anlam Daralması

Bir sözcüğün anlamının eskiye göre daralması, eskiden anlattığı nesnenin bir bölümünü, bir türünü anlatır hale gelmesidir. Umumi lafızların tahsisinin anlam daralması kapsamında ele alınması da mümkündür. Cahiliye döneminde kullanılan bazı kelimelerin İslam'la birlikte birer ibadete ad olmaları, hususileşmeleri bunun en güzel örnekleridir. منبر, الحج, الزكاة, الصلاة, محراب kelimeleri bu kelimelerin bazılarıdır.

c- Anlam Kayması

Bir sözcüğün, "benzeşme" ilgisi aracılığıyla ve istiare yoluyla temel anlam ile arasında ilgi kurulabilen yeni bir anlamı ifade etmesidir. Örneğin "iğne gözü" dediğimizde insan uzvu olan "göz"ü mecazi bir anlamda kullanmış oluruz. İnsan gözü ile ipliğin içerisinden geçtiği iğne gözü arasındaki kuvvetli benzerlik, bu mecazi kullanımı mümkün kılmaktadır. Anlam kaymasının bir diğer türü de mecaz-ı mürsel yoluyla yapılmaktadır. Mecaz-ı mürsel bir lafzın "benzeşme" ilgisi dışında "sebep olma, komşuluk, zaman, mekan ve alet ilgisi" gibi nedenlerle hakiki anlamı dışında farklı bir anlamda kullanılmasıdır. Örneğin "yağmurlu bir gün" anlamında Araplar يوم مطير (yevm matir) yerine zaman ilgisinden dolayı يوم شتاء (yevm şitâ') tamlamasını kullanırlar. Çünkü kış mevsimi yağmurun bol olduğu mevsimdir.[46]

3- Kelimenin Kullanımında Hata

Kullanım hatası, kelimenin ses, şekil, anlam ve i'rab bakımından herhangi bir hata içermemekle birlikte, yanlış yerde ve kendi anlamı dışında başka bir anlamda kullanılmasıdır. Bazen fasih bir kelime, konuşanın maksadını ifade etme biçimi nedeniyle galat sayılmaktadır. Konuşma yeri, muhatabın durumu (hal) öznelerin sayısı, cinsiyet farklılığı vb. şartlar göz önünde tutulmadan kullanılan kelime ve kalıplar, maddi hata içermemelerine rağmen hatalı olmaktadır.

[46] Muammer Sarıkaya, a.g.e.,s.285-287

a- İsm-i Mef'ûlün İsm-i Fâ'il Yerine Kullanılması

Arapçada hangi fiillerin ism-i mef'ullerinin, ism-i fail anlamında kullanılacağı semâ'idir, Araplardan nasıl işitilmişse öyle kullanılır.

b- Sıfat-ı Müşebbehe'nin Mastar Yerine Kullanılması

Bazı fiillerin kalıcı niteliğe işaret eden sıfat-ı müşebbehe kipleri semâ'i olarak mastar yerine kullanılır. Bu kuraldan hareketle örneğin حَنِثَ (yemini bozdu) fiilinin mastarı الحِنثُ kelimesidir. الحنيث kipinin mastar anlamında kullanılması hatadır.

c- Çoğul Kalıplarının Yanlış Kullanımı

Hangi kelimenin çoğulunun nasıl yapılacağının bilinmemesi çoğunlukla eserlerde kullanılan çoğul bir kelimenin tekilinin bulunmasını zorlaştırır. Bu ise anlamların karışmasına neden olur.

4- İ'rab Hataları

Sözlüklerde "açıklamak, açıkça ortaya koymak, açık ve net bir şekilde ifade etmek, değiştirmek, ortadan kaldırmak" gibi anlamlarda kullanılan ve عرب fiilinin if'al babından mastarı olan i'rabın, terim olarak farklı tanımları bulunmaktadır.

Arap dilinde i'rab son derece önemli ve gereklidir. İlk dönem dilcilere göre, anlamın açığa çıkması, cümlede anlam bozukluğunun önlenmesi, konuşan veya yazan kişinin maksadının tam olarak ortaya çıkması ancak i'rab sayesinde mümkündür. Çünkü manalar lafızlara tabidir, lafzın, cümle içindeki konumunu ve cümlenin bir öğesi olması bakımından fonksiyonunu ise i'rab belirler. Bu bakımdan i'rab hem lafız, hem de anlamla ilgilidir ve sözcük-anlam ilişkisinin kurulmasında vazgeçilmez bir unsurdur.[47]

Sonuç

Arapların fethedilen bölge halklarına karışmaları sonucunda ev işlerinde kullanmak üzere diğer dillere mensup köle ve cariyeleri istihdam etmeleri ve yabancı uyruklu kadınlarla evlenmeleri, Arap dilinde bozulmaları hızlandıran etkenlerden birisi olmuştur. Arap dilinde dil hatalarının nedenleri dört başlıkta incelenmiş ve bunların alt başlıkları ile açıklamaları

[47] Muammer Sarıkaya, a.g.e., s.287-290

yapılmıştır. Dil hatalarının çeşitlerinin olduğu ve dil hatalarına sebep olan kullanımların da çeşitli olduğu görülmüştür.

Her şeyden evvel Kur'an-ı Kerim'i böyle yanlışlardan korumak ve Arap olmayanların da bu dili Araplar gibi okuyup anlayabilmelerini sağlayabilmek için Arapçanın kaidelerinin tespitinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. İşte ilk önce Kur'an'ın doğru okunup anlaşılması gibi dini bir gaye, esasında dillerine karşı hassas olan ve onu her türlü hata ve bozukluktan korumak gibi milli bir gayeye sahip Arapları harekete geçirmiş ve onları herkesin uyacağı bir takım kaidelerin tespit ve tedvini yolunda faaliyete sevk etmiştir.

Görülüyor ki Arapçanın her türlü bozukluktan arındırılması ve saflaştırılması konusuna dilbilimciler büyük önem vermişlerdir. Dil hataları çoğalmaya başlayınca hata edenlerin hatalarıyla kaydedilmeleri ve bu hataların adeta büyük günahlardan sayılması, bu konuda peygamberimizin ve sahabelerin söylediği sözler Arap dilinde dil hataları konusunda pek çok eser verilmesini ve dilbilimcilerin bu konuda çeşitli görüşler ileri sürmelerini sağlamıştır.

Kaynakça

Ahmed b. Faris, 1997, *es-Sahibî*, Dâru'l-Kutubi'l-Ilmiyye, Beyrut.

âl Yasin, Muhammed Huseyn, 1980, *ed-Dirasatu'l-Lugaviyye 'inde'l-Arab*, Beyrut, daru'l-Mektebeti'l-Hayat.

el-Cevheri, 1990, *es-Sıhah*, Dâru'l-Ilmi'l-Melâyîn.

Enis, İbrahim, tsz., *el-Esvatu'l-Lugaviyye*, Mektebetu'n-Nehdat el-Mısriyye, Kahire.

es-Suyuti, tsz., *el-Muzhir*, Menşûrâtu'l-Mektebeti'l-'Asrıyye, Beyrut.

et-Tehanevi, 1996, *Keşşafu ıstılahati'l-fünun*, Mektebetu Lübnan, Lübnan.

Furat, Ahmet Suphi, 1996, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

İbn Cinni, tsz, *el-Hasais* (thk. Muhammed Ali Neccâr), el-Mektebetu'l-Ilmiyye, Mısır.

İbnu'l-Cevzi, 1983, *Takvimu'l-Lisan*, Dâru'l-Meârif.

İbn Side, tsz., *el-Muhassas*, Dâru'l-Kutubi'l-Ilmiyye, Beyrut.

Kemal Paşa-zade, tsz., *et-Tenbih alâ ğalatı'l-Câhili ve'n-Nebîh*, Külliyyetu't-Terbiye, Câmiatu Bağdâd.

Matar, Abdu'l-aziz, 1966, *Lahnu'l-'âmme*, Dâru'l-Kavmiyye li't-Tıbâati ve'n-Neşr, Kahire.

Sa'ran, Mahmud, 1994/1414, *'Ilmu'l-Luga Mukaddime li'l-kari el-Arabi*, Haleb, Camiatu Haleb.

Sarıkaya, Muammer, 2004, *Kemal Paşazade'nin Yabancı Kelimelerin Araplaştırılması ve Dil Hataları Konusunda İzlediği Yöntem* (Doktora Tezi), İstanbul.

Sibeveyh, 1375, *el-Kitab*, Mektebetu'l-Hancî, Kahire.

Temmam Hassan, 1994, *el-Lugatu'l-Arabiyye ma'nâhâ ve mebnâhâ*, Dâru's-Sekâfe, Mağrib.

Ullman, Stefan, 1962, *Devru'l-kelime fi'l-luga*, Arapça'ya Çev. Kemal Bişr, Kahire, Dâru't-Tıba'ati'l-Kavmiyye.

Yavuz, Mehmet, 1996, *İbn Cinni, Hayatı ve Arap Gramerindeki Yeri* (Doktora Tezi), İstanbul.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, c.27

UMTEB

SİNOP İLİ ELEKTRİK ENERJİ TÜKETİMİNİN FARKLI YÖNTEMLER İLE TAHMİNİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

Yalçın ALCAN[1]

[Sinop Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü, yalcinalcan@sinop.edu.tr],

Memnun DEMİR[2],

[Sinop Üniversitesi, Gerze Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, mdemir@sinop.edu.tr]

Sedat Ersöz[3]

[Çankırı Karatekin Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü, sedatersoz1@gmail.com]

Özlem ALCAN[4]

[Mustafa Kemal Üniversitesi, Turizm İşl. ve Otel. Yüksekokulu, ozlemkoc__4@hotmail.com]

Özet

Bu çalışmada, Sinop/Türkiye elektrik enerjisi tüketimi tahmini üç farklı yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yük tahmini çalışması ilk olarak regresyon analizi, ikinci olarak YSA ve son olarak önerilen Hibrit (YSA- regresyon) modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu ağın eğitiminde esas olarak 2012-2016 yıllarına ait elektrik enerjisi tüketim verileri kullanılmış olup ayrıca Ay, Yıl, Sıcaklık Max, Sıcaklık Ortalaması, Sıcaklık Min, Yağmur (mm), Yağmurlu gün oranı, kar kalınlığı (cm), karlı gün, Rüzgâr Ort (mph), Bulut yüzdesi, Güneşlenme süresi (saat), Tüfe Aylık (%), Tüfe Yıllık (%), Üfe Aylık (%), Üfe Yıllık (%), USD (TL), EUR (TL), Tatil gün oranı, Tatil gün sayısı/ Ay gün sayısı, Serbest Tüketici, Endex Okuması, Yapılan Abone sayısı, Endex okuma Oranları, Toplam (kWh) (kVARh) etkileri de göz önüne alınmıştır. Elde edilen sonuçlar Sinop/Türkiye elektrik enerjisi tüketim tahmini yapılmış, gerçek veriler ile karşılaştırılmış ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Elektrik Enerjisi Talep Tahmini, Turizm, Yapay Sinir Ağları, regresyon analizi

Abstract

In this study, Sinop in Turkey electric energy consumption prediction was realized by using three different methods. The load estimation study was first performed using regression analysis, secondly using YSA and finally Hybrid (YS- regression) model. In this network training, electricity energy consumption data of 2012-2016 is mainly used and also moon, year, temperature maximum, temperature average, temperature minimum, rain (mm), rainy day rate, snow thickness (cm), snowy day, wind average (mph), cloud percentage, sunshine duration (hours), TUFE monthly (%), UFE monthly (%), TUFE yearly (%), UFE yearly (%), USD (TL), EUR (TL), holiday day rate, number of holiday days or month days, free consumer, endex reading, number of subscribed, endex reading rates, Total (kWh) (kVARh) effects are also taken into consideration. The results obtained have been estimate, and compared with the actual data of the electricity consumption of Sinop in Turkey.

Keywords: Sinop, Electric Energy Demand Forecast, Tourism, Artificial neural networks, Regression analysis

Giriş

Tüketiciler tarafından artan elektrik enerjisi talebinin karşılanması önemli bir konudur. Elektrik enerjisi tüketiminin bilinmesi için yapılan çalışmalar, yük tahmini olarak tanımlanmaktadır. Yük tahmini geçmişteki bilgilerle elde edilmiş değerlerin incelenerek, gelecekteki durumun belirlenimesin amaçlanır. Bunun için, iyi bir planlama süreci gerekmektedir. Planlama sürecinde, enterkonnekte sisteminde yapılacak yeni güç üniteleri ekleme ve geliştirme işlemlerinin, değer ve zamanlama bakımından, önceden belirlenmesi önemlidir. Tüketicilere maliyeti düşük, güvenilir ve kaliteli enerji sunmak için doğru bir yük tahminine dayalı planlama yapılmalıdır. Doğruluğu geçerli düzeyde sağlanamamış bir tahmin, ya talebi karşılanamaması ya da sistemin gereksiz yere yüksek maliyetli kurulmasına yol açmaktadır. Bu durumu sistemin, teknik açıdan ve ekonomik koşullardan uzaklaşması demektir. Yapılacak olan tahmin, gelecekteki yükleri değer olarak belirlemek için tutulması gereken basit, ama sistemli olmalıdır (Tarkan, 2016). Elektrik enerjisi talebinin geçerli olacağı zaman diliminin bilinmesi önem taşımaktadır. Bu bakımından tahmin yöntemleri sınıflandırılmıştır. Tahminler; kısa- orta- uzun dönem şeklinde

gerçekleştirilir (Al-Hamadi ve Soliman, 2005). Günlük işletme programlarının belirlenmesinde, kontrol ve kumanda işlemlerinde kısa dönem tahminler yapılmaktadır. Elektrik enerjisi planlan lamasında esas olan orta ve uzun dönem yüklerdir. Çünkü yeni üretim, iletim ve dağıtım tesislerinin mevcut sistemlere eklenmeleri planlamanın sürecinden itibaren 4-10 yıllık bir zamanı bulmaktadır. Yük tahmini incelenmesinde geniş ve gerçek bir veri tabanı gereklidir. Genellikle çok sayıda değişken bulunmaktadır (Tarkan, 2016). Literatür çalışmaları incelendiğinde, ulusal ve uluslararası olarak yazılmış sistem planlanmasında kısa, orta ve uzun dönemler için yük tahmininde bulunulmuştur. Türkiye'de farklı il- bölgeler için YSA kullanılarak yük tahmini yapılmış elde edilen sonuçları gerçek verilerle kıyaslanırmıştır (Aslan ve arkd., 2006; Alcan ve arkd., 2016; Yalçinöz ve arkd., 2000; Karacasu ve Hocaoğlu, 2003). Son dönemlerdeki çalışmalara bakıldığında, analitik yöntemlerle birlikte YSA'nın kullanımı artmaktadır. Bu çalışmalar genellikle regrasyon analizi-YSA (Hibrit) şeklinde olduğu görülmektedir (Hocaoğlu ve arkd., 2015; Bianco ve arkd., 2009; Karaca ve Karacan, 2016; Mohamed ve Bodger, 2005; Egelioglu ve arkd., 2001). Bu çalışmada, yapay sinir ağları (YSA) ile regrasyon analizi yöntemi birlikte kullanılarak Sinop/Türkiye elektrik enerjisi tüketiminde turizm sektörünün etkisi incelenmiştir. Yük tahmini çalışması bir Hibrit (YSA- Regrasyon) modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu ağın eğitiminde esas olarak 2012-2016 yıllarına ait elektrik enerjisi tüketim verileri kullanılmış olup ayrıca Bu ağın eğitiminde esas olarak 2012-2016 yıllarına ait elektrik enerjisi tüketim verileri kullanılmış olup ayrıca Ay, Yıl, Sıcaklık Max, Sıcaklık Ortalaması, Sıcaklık Min, Yağmur (mm), Yağmurlu gün oranı, kar kalınlığı (cm), karlı gün, Rüzgâr Ort (mph), Bulut yüzdesi, Güneşlenme süresi (saat), Tüfe Aylık(%), Tüfe Yıllık(%), Üfe Aylık (%), Üfe Yıllık(%),USD (TL), EUR (TL), Tatil gün oranı, Tatil gün sayısı/ Ay gün sayısı, Serbest Tüketici, Endex Okuması, Yapılan Abone sayısı, Endex okuma Oranları, Toplam (kWh) (kVARh) etkileri de göz önüne alınmıştır. Elde edilen sonuçlar 2016 yılına ait elektrik enerjisi tüketim tahmini yapılmış, gerçek veriler ile karşılaştırılmıştır.

Yapay Sinir Ağları (YSA)

YSA insan beyninin bir işlevi gerçekleştirebilme özelliğinden faydalanarak benzetilmiş bir sistemdir. YSA, yapay sinir hücrelerinin birbiriyle çok yönlü şekillerde bağlanmasından oluşur ve

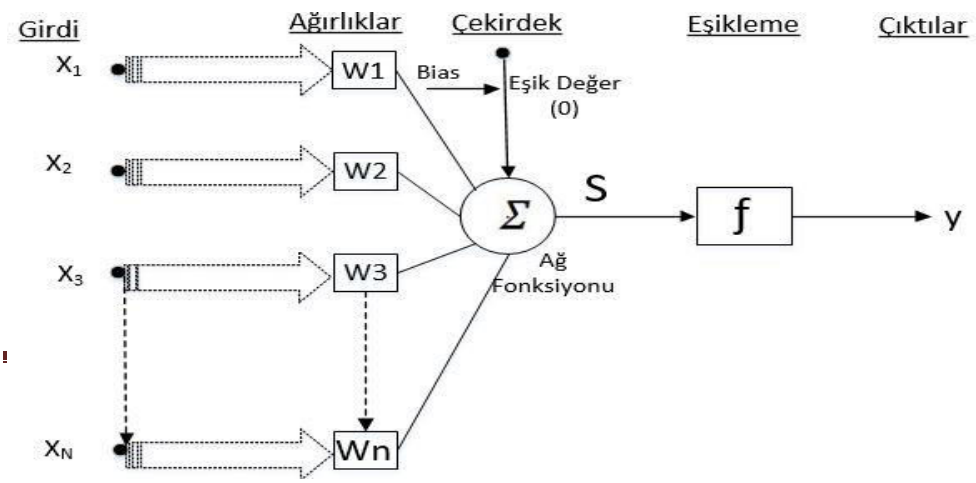
çoğunlukla katmanlar şeklindedir. Bilgisayarlarda yazılım ile gerçekleştirilir. Beynin bilgi işleme özelliğine benzer, ilk olarak öğrenme zamanından gerçekleşir. Daha sonra bilgilerin toplanması, saklanılması ve küçük birimler arasında bağlantı kurulabilen sistem yapısına sahiptir. Öğrenme süreci içinde, amaca bağlı olarak öğrenme algoritmalarından faydanılmaktadır. Çok farklı yapıda verilerin hızlı olarak tanımlanması, algılanması, aralarında ilişki kurabilmesi, çıkarılması, değerlendirilmesi gibi birçok işlevsel süreci aktif ve hızlı şekilde yapabilmektedir. YSA, analitik yöntemlerle çözümü zor olan problemleri etkin bir şekilde yapabilmektedir. Bu yönüyle farklı birçok disiplinde, son dönemlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Genel olarak YSA modelinde: Sinir hücresi x1, x2, x3, …… xn şeklinde girdi sinyallerini alır (X vektörü). Bu sinyal, genellikle başka bir sinir hücresinin çıktı hücresidir. Her bir X vektörü ilişkili bir bağlantı ağırlığı w ile çarpılmaktadır. Bunun sonucunda ağırlık andırılmış X vektörü, hücre gövdesi ilişkili toplama modülüne gelerek cebirsel toplamı yapılır. Son olarakta X vektörünün S etkilenme seviyesi belirlenir. S 'in formülü ise;

$$S = \sum_{i=1}^{n} XiWi$$

şeklindedir. Bir sinir hücresi çıktı sinyali ƒ (aktivasyon fonksiyonu) fonksiyonu üzerinden (S) yoluyla hesaplanmaktadır.

$$y = ƒ\,(1 - Ø)$$

formülde Ø sinir hücresi için eşik değeridir. Sistemin çıktısı y'dir (Karasulu, 2015; Elmas, 2010). Şekil 1'de temel bir sinir hücresi yapısı vardır.

Şekil 1: YSA genel yapısı

Regresyon

Bir bağımlı değişkenle birlikte bağımsız değişken (basit regrasyon) ya da birden çok fazla bağımsız (çoklu regrasyon) değişkenin arasındaki ilişkilerin bir matematiksel olarak ifade sürecidir. Bu analiz de değişkenler arasındaki ilişki lineer ise lineer regrasyon, değil ise lineer olmayan regrasyon şeklinde tanımlanır (Kalayci, 2010). Hesaplamalarda kullanılan lineer hesaplama fonksiyonları eşitlik 1-2-3 te verilmiştir.

$$a = (\sum y \cdot \sum x\text{^}2 - \sum x \cdot \Sigma\_xy)/(n\Sigma x\text{^}2 - (\sum x)\text{^}2\ ) \quad (1)$$

$$b = (n\ .\Sigma\_xy - \sum x \sum y)/(n\Sigma x\text{^}2 - (\sum x)\text{^}2\ ) \quad (2)$$

$$y = a + b \cdot x \quad (3)$$

Bulgular ve Tartışma

Sinop il merkezi için elektrik enerjisi tüketim tahmini yapılmış, gerçek veriler ile karşılaştırılmıştır.

Matlab programı 2017a sürümünde oluşturulan bir YSA modeli kullanılmıştır. Bu model için, giriş olarak yirmi iki veri girdisi kullanılmış ve çıkış olarak Sinop il merkezi için elektrik enerjisi tüketim tahmini yapılmıştır. 2012-2016 yılları arasına ait Sinop ili, giriş girdisi olarak kullanılan veriler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: 2012-2016 yılları arasına ait Sinop ili yük tahminde kullanılan veri kümesi örneği (www.worldweatheronline.com, 2017; YEDAŞ, 2016).

Ay	1	2	3	4	5
Yıl	2012	2012	2012	2012	2012
Sıcaklık Max	8	7	7	15	19
Sıcaklık Ortalaması	8	6	7	14	18
Sıcaklık Min	6	4	5	12	17
Yağmur (mm)	70,79	76,19	59,84	35,82	25,72

Yağmurlu gün oranı	0,548387	0,482759	0,387097	0,3	0,387097
Kar cm	10,3	7,9	8,4	0	0
Karlı gün	0,225806	0,275862	0,290323	0	0
Rüzgâr Ort (mph)	12,1	12,1	12,5	9,2	8,1
Bulut yüzdesi	45	44	37	23	19
Güneşlenme süresi (saat)	73,5	72,5	105	128,3	151,5
Tüfe Aylık(%)	0,56	0,56	0,41	1,52	-0,21
Tüfe Yıllık(%)	10,61	10,43	10,43	11,14	8,28
Üfe Aylık (%)	0,38	-0,09	0,36	0,08	0,53
Üfe Yıllık(%)	11,13	9,15	8,22	7,65	8,06
USD (TL)	1,7773	1,7491	1,7825	1,7565	1,8661
EUR (TL)	2,324	2,3312	2,3786	2,3257	2,308
Tatil gün oranı					
(Tatil gün sayısı/ Ay gün sayısı)	0,290323	0,275862	0,290323	0,333333	0,290323
Serbest Tüketici	467	445	443	449	440
Endex Okuması					
Yapılan Abone sayısı	80,215	76,534	86,232	90,981	93,158
Endex okuma Oranları	83,91	83,73	87,82	75,28	74,89
Toplam (kWh) (kVARh)	13438620	11607290	9912050	7253750	10740153

İlk olarak, Tablo 1'deki 22 giriş değişkeni (x1...x22) kullanılarak, Matlab 2017a sürümü ile regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi ile yapılan hesaplamaların sonuç değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

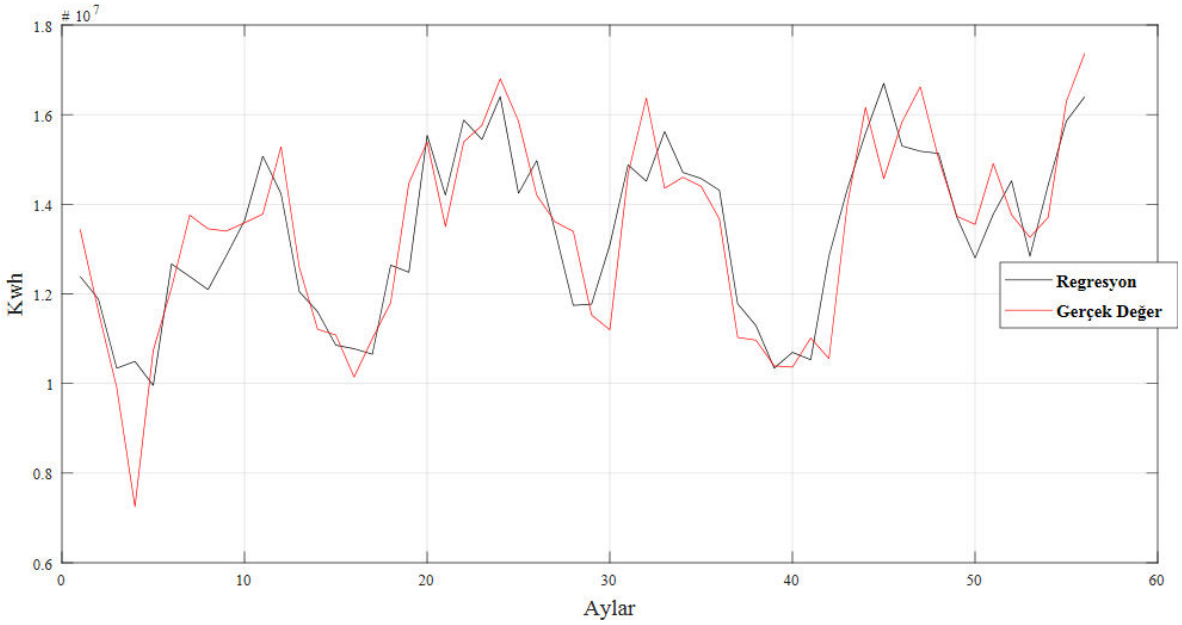
Tablo 2: Regresyon Analizi ile elde edilen veriler

Estimated Coefficients:

	Estimate	SE	tStat	pValue
(Intercept)	1.695e+09	1.5349e+09	1.1043	0.27747
x1	3253	1.1745e+05	0.027697	0.97807
x2	-8.3539e+05	7.6624e+05	-1.0903	0.2835
x3	-1.3819e+05	6.3431e+05	-0.21786	0.82888
x4	4.9174e+05	6.1823e+05	0.7954	0.43206
x5	-1.4358e+05	4.4713e+05	-0.32111	0.75015
x6	19620	12866	1.525	0.13679
x7	-6.1136e+06	2.9837e+06	-2.049	0.048484
x8	87026	95054	0.91554	0.36655
x9	-8.0487e+06	7.5151e+06	-1.071	0.29194
x10	1.9092e+05	2.4087e+05	0.79261	0.43366
x11	-1903	74915	-0.025403	0.97989
x12	-50037	21948	-2.2798	0.029213
x13	-2.0836e+05	4.5211e+05	-0.46086	0.64792
x14	-4.8157e+05	3.1351e+05	-1.536	0.13406
x15	-40321	3.4542e+05	-0.11673	0.90778
x16	1.556e+05	1.6143e+05	0.96393	0.34209
x17	-4.4515e+06	2.2809e+06	-1.9517	0.05951
x18	6.2602e+06	3.0663e+06	2.0416	0.049254
x19	3.7221e+06	6.7502e+06	0.5514	0.58508
x20	2471.5	1208.1	2.0457	0.048821
x21	-65669	76814	-0.85491	0.39877
x22	6181	46150	0.13393	0.89427

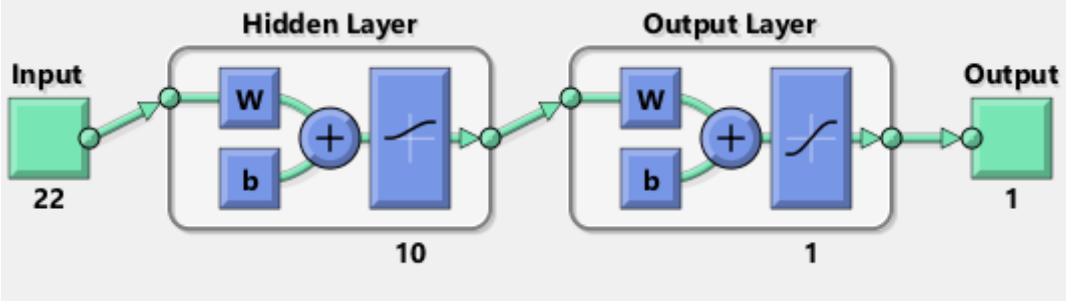
Number of observations: 56, Error degrees of freedom: 33
Root Mean Squared Error: 1.34e+06
R-squared: 0.762, Adjusted R-Squared 0.603

Tablo 2'deki parametreler ile regresyon analizi yapılmış, tahminlerin sonucu gerçek elektrik tüketimi verileri ile birlikte Şekil 2'de gösterilmiştir. Veri kümesinde 56 adet veri kullanılmış ve tahminlerde R= % 76.2 lik bir değer elde edilmiştir.

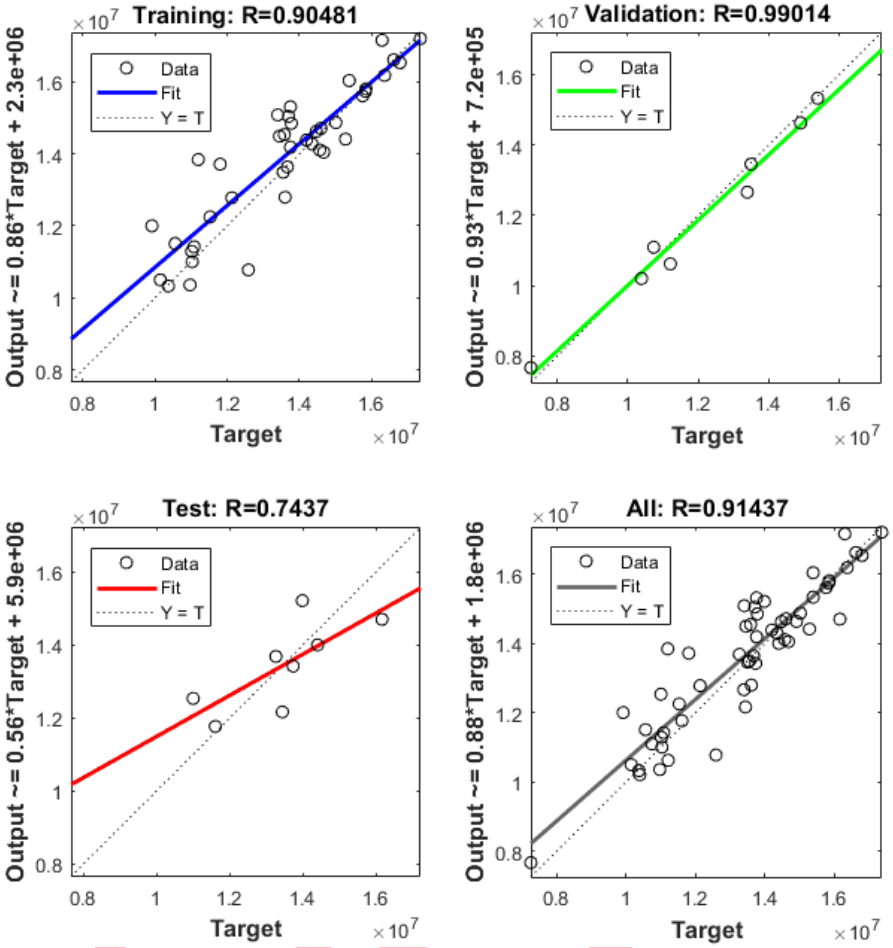
Şekil 2: Regresyon Analizi ile gerçek verilerin karşılaştırılması.

Matlab 2017a sürümü ile yapılan YSA modelinde ileri beslemeli ve geri dağılımlı ağ yapısı, 223 sinir hücresi ve 10 gizli katmanlı olarak oluşturulmuştur. YSA modelinin eğitiminde 2012 – 2016'nın Ağustos ayına kadar olan tarihleri arasındaki 56 aya ait veri kümesi kullanılmış, elde edilen sonuçlar gerçek verileri ile test edilmiştir. Şekil 3'te kullanılan YSA modelinin yapısına ait diyagram verilmiştir.

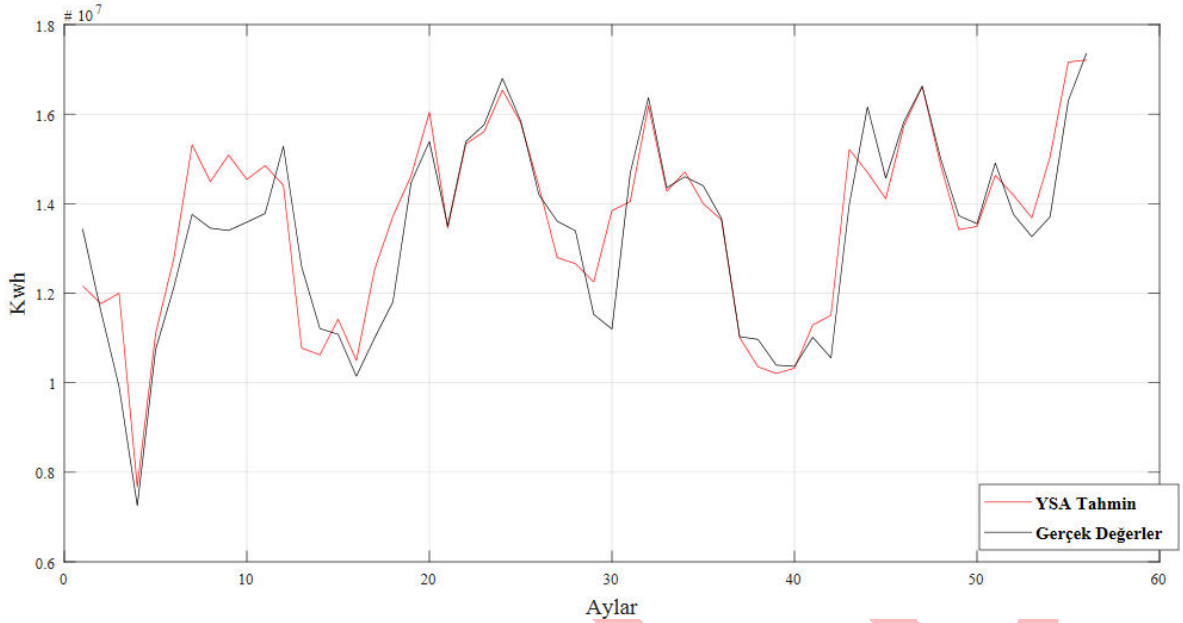
Şekil 3: YSA modeli diyagramı

YSA modelinin eğitimi ile elde edilen regresyon değeri uygun görülen değere ulaşıncaya kadar tekrarlanmış ve YSA sonucundaki Regresyon değerleri grafikleri Şekil 4'te verilmiştir. Eğitim de kullanılan veri kümesinde R=0.90481 değerine ulaşmıştır. Test veri kümesinde R= %74.37 değerine ulaşmıştır.

Şekil 4: YSA sonucundaki regresyon değerleri grafikleri

Şekil 5' te YSA ile elde edilen tahmini verilerin gerçek veriler ile karşılaştırılması gösterilmiştir. YSA ile elde edilen tahmin oranları regresyon sonuçları başarıda artış görülmüştür.

Şekil 5: YSA ile elde edilen tahmini verilerin gerçek veriler ile karşılaştırılması.

Son olarak Sinop ili elektrik tüketim rahmini için önerilen Hibrit (YSA-Resresyon) model ile öngörü yapılmıştır. İlk olarak regresyonda R= % 76.2 iken, YSA ile bu değer R= % 74.37 bulunmuştur. Önerilen Hibrit ((YSA-Resresyon)) sonucunda R= % 83.6 gelerek arttığı görülmüştür.

Tablo 3: Hibrit (YSA-Resresyon) model ile elde edilen veriler

*Hibrit Sonuc

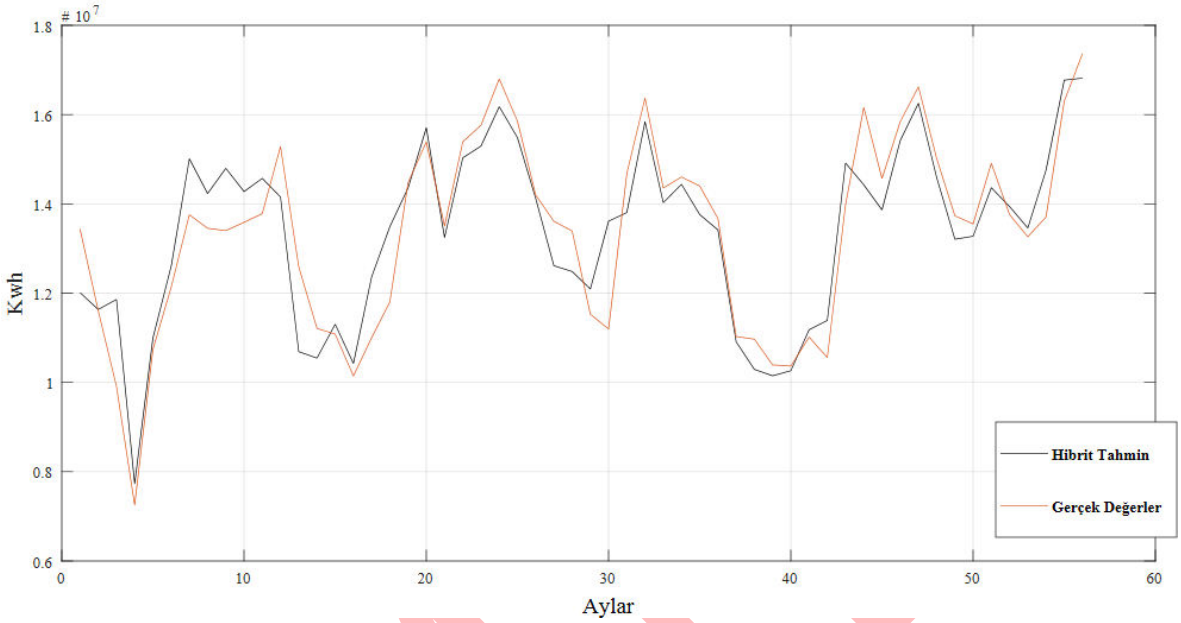
Linear regression model:
y ~ 1 + x1

Estimated Coefficients:

	Estimate	SE	tStat	pValue
(Intercept)	4.3101e+05	7.8802e+05	0.54696	0.58666
x1	0.95214	0.057372	16.596	7.3517e-23

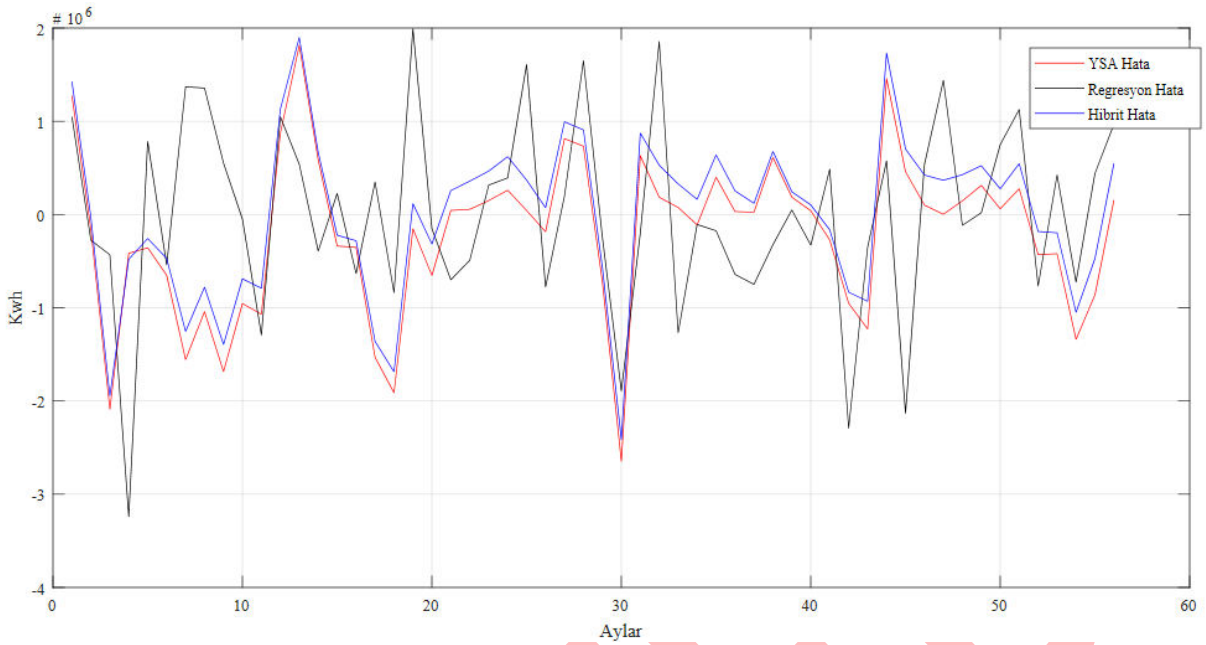
Number of observations: 56, Error degrees of freedom: 54
Root Mean Squared Error: 8.7e+05
R-squared: 0.836, Adjusted R-Squared 0.833
F-statistic vs. constant model: 275, p-value = 7.35e-23
F-statistic vs. constant model: 4.8, p-value = 2.77e-05

Şekil 6'da Hibrit (YSA-Resresyon) ile elde edilen tahmini verilerin gerçek veriler gösterilmiştir. Sonuçların gerçeğe daha yaklaştığı görülmektedir.

Şekil 6: Hibrit (YSA-Resresyon) ile elde edilen tahmini verilerin gerçek veriler ile karşılaştırılması.

Şekil 7 de, Üç (Regresyon-YSA ve Hibrit) yöntem ile elde edilen tahmini verilerin gerçek veriler ile birlikte verilmiştir. Sıfır noktası gerçek verileri gösterdiği yerdir. Hata payları grafiklerinde; regresyon yöntemini, YSA ve önerilen Hibrit yönteme göre 56 aylık zaman zarfında bazı dönemlerde hata payını fazla olduğu görülmektedir. YSA ve önerilen Hibrit yöntemin bu zaman dilimde birbirlerine paralel öngörü yaptığı görülmektedir.

Şekil 7: Üç (Regresyon-YSA ve Hibrit) yöntem ile elde edilen tahmini verilerin gerçek veriler ile karşılaştırılması.

Sonuçlar

Bu çalışmada, Sinop/Türkiye elektrik enerjisi tüketimi tahmini üç farklı yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yük tahmini çalışması ilk olarak regresyon analizi, ikinci olarak YSA ve son olarak önerilen Hibrit (YSA- regresyon) modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu model için, giriş olarak yirmi iki veri girdisi kullanılmış ve çıkış olarak Sinop il merkezi için elektrik enerjisi tüketim tahmini yapılmıştır. Regresyonda R= % 76.2 iken, YSA ile bu değer R= %74.37 bulunmuştur. Son olarak Sinop ili elektrik tüketim rahmini için önerilen Hibrit (YSA-Resresyon) model ile öngörü yapılmıştır. Önerilen Hibrit (YSA-Resresyon) sonucunda R= % 83.6 gelerek artığı görülmüştür. Bu sonuçlar dâhilinde Sinop ili elektrik enerjisi tüketiminde önerilen Hibrit yöntemin öngörüsü gerçek verilere daha yakın olduğu görülmüştür. Veri kümesine daha çok veri eklenilmesi ile gelecek yıllara ait dönemler için elektrik tüketimi tahmini çalışmaları yapılabilir.

Teşekkür

Çalışmamıza sağlamış oldukları destekten dolayı YEDAŞ Sinop İl Koordinatörlüğüne teşekkür ederiz.

Kaynakça

[1] Tarkan, N. (2016). *Elektrik Enerji Sistemlerinin Analiz ve Optimizasyona Dayalı İşletilmesi*. İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları.

[2] Al-Hamadi, H.M., ve S.A., Soliman (2005). Long-term/mid-term electric load forecasting based on short-term correlation and annual growth. *Electric Power Systems Research,* 74(3), 353-361.

[3] Aslan, Y. Yaşar, C., ve Nalbant, A. (2006). Kütahya İlinin Yapay Sinir Ağları Kullanılarak Elektrik Puant Yük Tahmini. *D.P.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11, 63-74.

[4] Alcan, Y., Demir, M., Ersöz, S., ve Işıktaş, A.,(2016). Yapay Sinir Ağı ile Sinop İli Orta Dönem Yük Tahmini. *1st International Mediterranean Science and Engineering Congress (IMSEC 2016*) pp. 5251-5255, Adana/ Türkiye. Sunulmuş Bildiri.

[5] Yalçinöz, T., Karadeniz, Y., ve Yücel, İ. (2000). Niğde Bölgesi İçin Elektrik Yük Tahmini. *Elektrik- Elektronik Bilgisayar Mühendisliği Sempozyumu,* pp. 43-47, Bursa/ Türkiye. Sunulmuş Bildiri.

[6] Karacasu, Ö., ve Hocaoğlu, M.H., (2003). Yapay Sinir Ağları İle Gaziantep Yöresi için Yük Tahmini Analizi. *TAINN'03 XII. International Turkish Symposium on Artificial Intelligence and Neural Networks.* Çanakkale/Türkiye. Sunulmuş Bildiri.

[7) Hocaoğlu, O. F., Kaysal, K., ve Kaysal, A.(2015). Yük Tahmini için Hibrit (YSA ve Regrasyon) Model. *Akademik Platform Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi (APJES)*, 3(2), 33-39.

[8] Bianco, V., Manca, O., ve Nardini, S. (2009). Electricity consumption forecasting in Italy using linear regression models. *Energy*, *34*(9), 1413-1421.

[9] Karaca, C., ve Karacan, H. (2016). Çoklu Regresyon Metoduyla Elektrik Tüketim Talebini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Selcuk University Journal of Engineering, Science & Technology*, 4(3) (182-195).

[10] Mohamed, Z., ve Bodger, P. (2005). Forecasting electricity consumption in New Zealand

using economic and demographic variables. *Energy*, *30*(10), 1833-1843.

[11] Egelioglu, F., Mohamad, A. A., ve Guven, H. (2001). Economic variables and electricity consumption in Northern Cyprus. *Energy*, *26*(4), 355-362.

[12] Karasulu, B. (2015). *Esnek Hesaplama" Melez Zeki Sistemler İçin Bir Rehber".* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

[13] Elmas Ç. Yapay Zekâ Uygulamaları. Seçkin Yayıncılık, Ankara 2010:2; s.s.424

[14] Kalaycı, Ş.(2010). *SPPS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

[15] www.worldweatheronline.com (Erişim tarihi: 02.04.2017)

[16] YEDAŞ. 2010-2016 Yılı Sinop İl Müdürlüğü Aylık Enerji Değerleri. Sinop.

UMTEB

SİNOP İLİ TURİZM TALEBİNİN YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMİYLE TAHMİNİ

Özlem ALCAN[1]

[Mustafa Kemal Üniversitesi, Turizm İşl. ve Otel. Yüksekokulu, ozlemkoc__4@hotmail.com],

Yalçın ALCAN[2]

[Sinop Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü, yalcinalcan@sinop.edu.tr],

Memnun DEMİR[3],

[Sinop Üniversitesi, Gerze Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü,mdemir@sinop.edu.tr]

Zafer ÖZTÜRK[4]

[Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,Elektrik-Elektrik-Bilgisayar Mühendisliği, zafergs85@hotmail.com]

Özet

Dünyada ve ülkemizde turizm sektörü birçok açıdan önemli bir yere sahiptir. Turizmin önemini fark eden ülkeler, sektörde önemli yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımların planlı ve programlı olması yatırımların daha kolay gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. Dolasıyla turizm sektörünün il-bölge-ülke gelişimine katkı sağlayacaktır. Bunun ilk basamağı olarak, ilin turizm talebinin belirlenmesi gerekmektedir. Turizm talebinde doğru ve gerçeğe yakın tahminlerin yapılması önemlidir. Bunun için talep tahmininde son dönemlerde analitik yöntemlere alternatif olarak Yapay Sinir Ağı (YSA) yönteminin kullanımı artmaktadır. YSA yöntemi, insan beyninin çalışmasına benzer şekilde bilgisayarlar tarafından taklit edilmesine dayanan sezgisel bir yöntemdir. Birçok karmaşık problemin çözümünde, sınıflanmasında, kümelenmesinde, tahminlenmesinde ve farklı kategoriler için esnek çalışma kolaylığı ve uygulanabilirliğinden dolayı birçok disiplin alanında kullanılmaktadır. Bu çalışmada; Sinop ili için 2017 yılı gelecek dönemlerdeki aylık turizm talebi tahmin edilmiştir. Turizm talebi tahmini çalışması bir YSA modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Kurulan modelin eğitiminde esas olarak 2010-2016 yıllarına ait Sinop iline gelen yerli-yabancı turist sayıları kullanılmış olup mevsimsel değişimler, zaman faktörü ve Turizm Geliri (TL) Döviz Kuru ($) Aylık-Yıllık TUFE, de göz önüne alınmış ve yapay sinir ağlarının tahmin performansı değerlendirilmiş ve sonuçlar tartışılmıştır. Karadeniz bölgesinde bulunan Sinop ili için turizm sektörünün geleceğine yönelik planlama çalışmalarında

klasik tahmin yöntemlerine alternatif olarak YSA'nın kolaylıkla uygulanabilirliliği ortaya konulmuştur.

nahtar Kelimeler: Sinop, Turizm, Yapay Sinir Ağları, Talep Tahmini

THE PREDICTION OF ARTIFICAL NEURAL NETWORKS (ANN) OF SINOP PROVINCE

Abstract

The Tourism sector has an important position in our country and in the world. The countries familiar with tourism make investment. If these investments are planed, these serve the purpose. So it contributes the provincal tourism sector in every field of the country from city to state. Firstly, the demand of tourism of the province should be defined. It is important to make true and fair demands. That's why in addition to analitic methods, the usage of artifical neural network (ANN) is increased. The method of ANN is an intivitional system that is based on the imitation of computer like the practice of human brain. It is used in many fields incase of being used in solving problems, classification, grouping, predication and convenient to different categories. In this study, the following monthly tourism demand of Sinop province for 2017 is estimated. The prediction of tourism demand is carried out by using the ANN method. In order to the training of this method, the number of domestic and foreign tourists coming to Sinop between 2010 – 2016 is used. The seasonal variations, time, tourism revenve (TL) exchange rate ($), monthly – annual price index (TUFE) are also taken into consideration, the performance of the artifical neural network is evaluated and the results are discussed. In conclusion, it is revealed that the practice of ANN method in addition to the classical methods that is used in Sinop province in Karadeniz for the planning of tourism sector's future.

Keywords: Sinop, Tourism, Artifical Neural Networks (ANN), Demand Forecast

Giriş

Turizm talebinin kesin tahmini, turizm ve hizmet endüstrisi için çok önemli bir konudur çünkü daha sonraki turizm planlaması ve politika yapımı için etkili bir bilgi sağlayabilir.Turizm talebini doğru bir şekilde tahmin etmek için geçerli bir yöntem önemlidir[Pai ve arkd., 2014]. Literatür çalışmaları incelendiğinde, ulusal ve uluslararası olarak yazılmış turizm talep tahmini yapılmış bir çok yayın bulunmaktadır. Mısır ülkesi için önerdikleri kısa-uzun vade zamanları birleştireren yaklaşımlarını turizm tahmin problemine uygulamışlar ve önerilen yaklaşımın üstünlüğünü teyit etmişlerdir. Hong Kong şehri için, 2001-2008 yılları için ekonometrik modeller yardımıyla şehrin turizm talebini artırarak gelen uluslararası turizm gelirlerinin tahminlemişlerdir [Andrawis ve arkd., 2011, Song ve arkd., 2003]. Katalonya bölgesine yönelik turizm talebinin (turist gelişleri ve geceleme konaklamaları) öngörülmüş [Claveria ve Torra, 2014], YSA ile Antalya ili için yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarını iki farklı analitik yöntemlerle karşılaştırılmış [Çuhadar ve arkd., 2009], başka bir çalışmada, YSA ile Portekiz'in kuzeyinde kayıtlı turist sayılarına bağlı olarak, turizm geliri, toplam geceleme, yerli ve yabancı geceleme sayısını tahmininde kullanılmıştır [Teixeria ve Fernandes, 2014]. Altı bağımsız değişken kullanılarak YSA ile gelecek dönemlerdeki aylık turizm talebini [Karahan, 2015] yapılmıştır. 2000-2008 yılları turizm talebi modellemesi ve tahminine ilişkin yayınlanmış çalışmaları gözden geçirildiği, turizme yönelik talebi analiz etmek ve tahmin etmek için kullanılan yöntemlerin birbirlerine göre farklılıklarını olduğunu ve tahmin kesinliği açısından her durumda diğer modellerden daha iyi performans gösteren tek bir modelin olmadığını gösterilmştir. Guangdong ilinin turizm talebini geri yayılmalı sinir ağı ile modelleyerek, YSA için farklı bir uygulanabilirlik gösterilmiştir [Yang ve arkd., 2013]. Doğru tahmin yöntemlerinin geliştirilmesi ilgi ve araştırmanın devam etmesinin planlama açısından önemli bir konusudur. Turizmin önde gelen küresel bir sanayi haline gelmesiyle birlikte, daha gelişmiş öngörüleme tekniklerine duyulan bu artan ilgi, dünya üretim, ticaret, yatırımlar ve istihdamın önemli bir bölümüne katkıda bulunmuştur [Cho, 2003, Soysal ve Ömürgönülşen, 2010]. Bu çalışmada; Bunun için bir YSA modeli kullanılmıştır. Kurulan modelin eğitiminde esas olarak 2012-2016 yıllarına ait Sinop iline gelen ayrıca Ay, Yıl, Sıcaklı Max, Sıcaklık Ortalaması, Sıcaklı Min, Yağmur (mm), Yağmurlu gün oranı, kar kalınlığı (cm), karlı gün, Rüzgar Ort (mph), Bulut yüzdesi, Güneşlenme süresi (saat), Tüfe Aylık(%), Tüfe Yıllık(%), Üfe Aylık (%), Üfe Yıllık(%),USD (TL), EUR (TL),Tatil gün oranı, göz önüne alınmış ve YSA tahmin performansı değerlendirilmiş ve sonuçlar tartışılmıştır. Karadeniz bölgesinde bulunan Sinop ili için turizm

sektörünün geleceğine dair planlanlanmasında analitik yöntemlerine alternatif olarak YSA'nın uygulanabilirliliği gösterilmiştir.

Yapay Sinir Ağları (YSA)

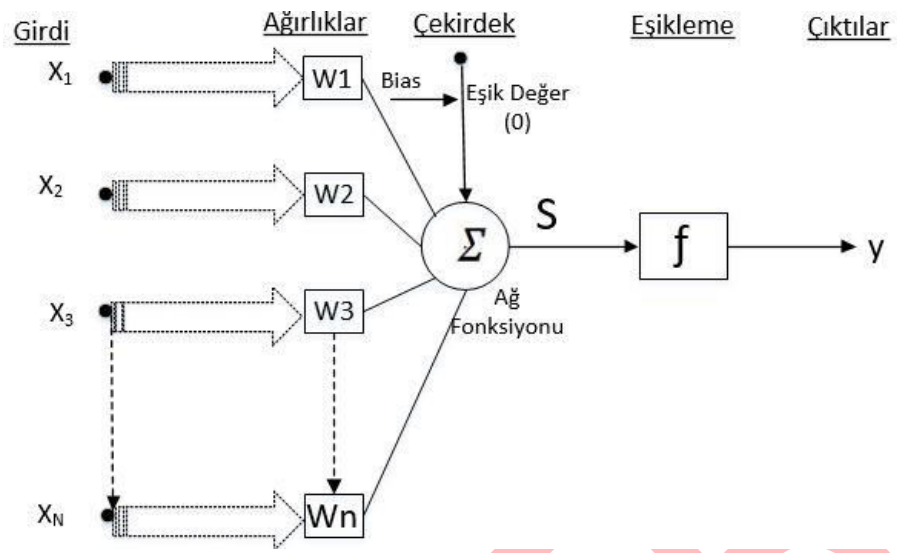
YSA, insan beyninin bir işlevi gerçekleştirebilme özelliğinden faydalanarak benzetilmiş bir sistemdir. YSA, yapay sinir hücrelerinin birbiriyle çok yönlü şekillerde bağlanmasından oluşur ve çoğunlukla katmanlar şeklindedir. Bilgisayarlarda yazılım ile gerçekleştirilir. Beynin bilgi işleme özelliğine benzer, ilk olarak öğrenme zamanından gerçekleşir. Daha sonra bilgilerin toplanması, saklanılması ve küçük birimler arasında bağlantı kurulabilen sistem yapısına sahiptir. Öğrenme süreci içinde, amaca bağlı olarak öğrenme algoritmalarından faydanılmaktadır. Çok farklı yapıda verilerin hızlı olarak tanımlanması, algılanması, aralarında ilişki kurabilmesi, çıkarılması, değerlendirilmesi gibi birçok işlevsel süreci aktif ve hızlı şekilde yapabilmektedir. YSA, analitik yöntemlerle çözümü zor olan problemleri etkin bir şekilde yapabilmektedir. Bu yönüyle farklı birçok disiplinde, son dönemlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Genel olarak YSA modelinde: Sinir hücresi x1, x2, x3, ……xn şeklinde girdi sinyallerini alır (X vektörü). Bu sinyal, genellikle başka bir sinir hücresinin çıktı hücresidir. Her bir X vektörü ilişkili bir bağlantı ağırlığı w ile çarpılmaktadır. Bunun sonucunda ağırlık andırılmış X vektörü, hücre gövdesi ilişkili toplama modülüne gelerek cebirsel toplamı yapılır. Son olarakta X vektörünün S etkilenme seviyesi belirlenir[Elmas, 2010, Karasulu, 2015]. S 'in formülü ise

$$S = \sum_{i=1}^{n} XiWi$$

Şeklindedir. Bir sinir hücresi çıktı sinyali ƒ(aktivasyon fonksiyonu)fonksiyonu üzerinden (S) yoluyla hesaplanmaktadır.

$$y = ƒ\ (1 - Ø\ )$$

formülde Ø sinir hücresi için eşik değeridir. Sistemin çıktısı y 'dir. Şekil 1'de temel bir sinir hücresi yapısı vardır.

Şekil 1: YSA genel yapısı

Bulgular

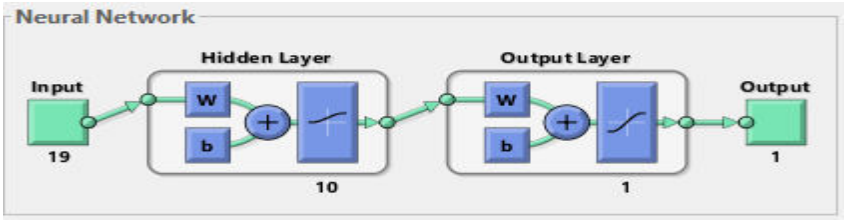
Sinop ili merkez müze (Arkeoloji- Etnografya Müzesi ve Tarihi cezaevi) ziyaretçi sayıları öngörülmüştür. Bunun için; Matlab programı 2017a sürümünde oluşturulan bir YSA modeli kullanılmıştır. Bu model için, giriş olarak ondokuz veri girdisi kullanılmış ve çıkış olarak, Sinop ili merkez müze (Arkeoloji- Etnografya Müzesi ve Tarihi cezaevi) ziyaretçi sayıları öngörülmüştür. Çalışmada kullanılmış 2012-2016 yılları arasına ait Sinop ili merkez müze ziyaretçi sayılarını bulmak için kullanılan verilerin örneği Tablo I 'de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2012-2016 yılları Sinop ili müzelerine gelen ziyaretçi saysısı veri kümesi örneği [www.worldweatheronline.com, 2017; Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2017].

Yıl	2016	2016	2016	2016	2016	2016	2016
Ay	6	7	8	9	10	11	12
Sıcaklık Max	27	29	30	26	20	17	9
Sıcaklık ort.	26	27	28	24	19	15	8
Sıcaklık Min	24	25	26	22	16	13	6
Yağmur (mm)	42,21	1,4	5,41	44,19	22,01	46	106,9
Yağmurlu gün	0,333333	0,064516	0,096774	0,433333	0,451613	0,4	0,774194

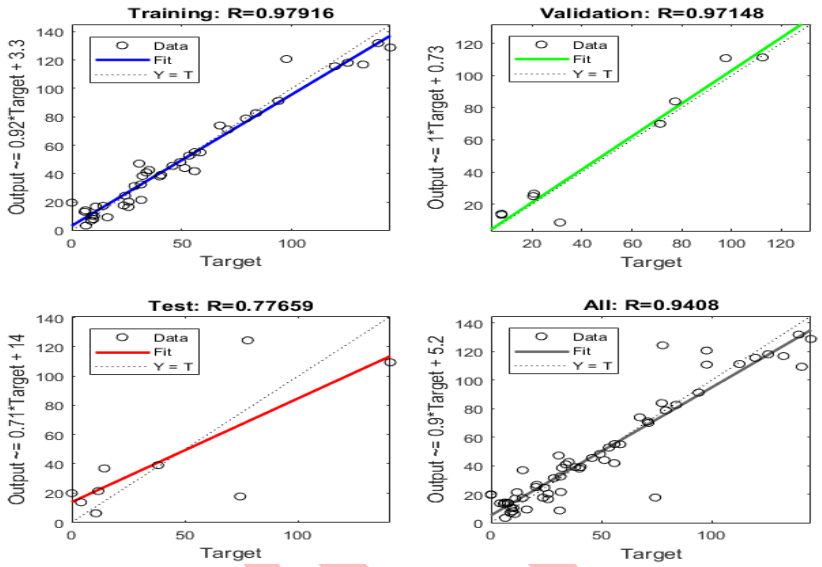
orani							
Kar kalınlığı (cm)	0	0	0	0	0	0	3,7
karlı gün sayısı	0	0	0	0	0	0	0,096774
Rüzgar Ort							
(mph)	8,1	9,8	8,1	9,2	10,1	10,5	11,4
Bulut yüzdesi							
(%)	13	7	14	24	45	35	66
Güneşlenme							
süresi (saat)	146,5	154,8	142,3	106,3	74,8	69,3	35,8
Tüfe Aylık (%)	0,47	1,16	-0,29	0,18	1,44	0,52	1,64
Tüfe Yıllık(%)	7,64	8,79	8,05	7,28	7,16	7	8,53
Üfe Aylık (%)	0,41	0,21	0,08	0,29	0,84	2	2,98
Üfe Yıllık(%)	3,41	3,96	3,03	1,78	2,84	6,41	9,94
USD(TL)	2,8777	2,9883	2,958	2,9992	3,0939	3,437	3,5277
EUR (TL)	3,1959	3,3391	3,3008	3,3714	3,3974	3,6391	3,7097
Tatil gün oranı							
(Tatil gün sayısı/							
Ay gün sayısı)	0,266667	0,419355	0,290323	0,4	0,322581	0,266667	0,290323

Matlab 2017a sürümü ile yapılan YSA modelinde ileri beslemeli ve geri dağılımlı ağ yapısı, 220 sinir hücresi ve 10 gizli katmanlı olarak oluşturulmuştur. YSA modelinin eğitiminde 2012 – 2016'nın Ağustos ayına kadar olan tarihleri arasındaki 60 aya ait veri kümesi kullanılmış, elde edilen sonuçlar gerçek verileri ile test edilmiştir. Şekil 2' de kullanılan YSA modelinin yapısına ait diyagram verilmiştir.

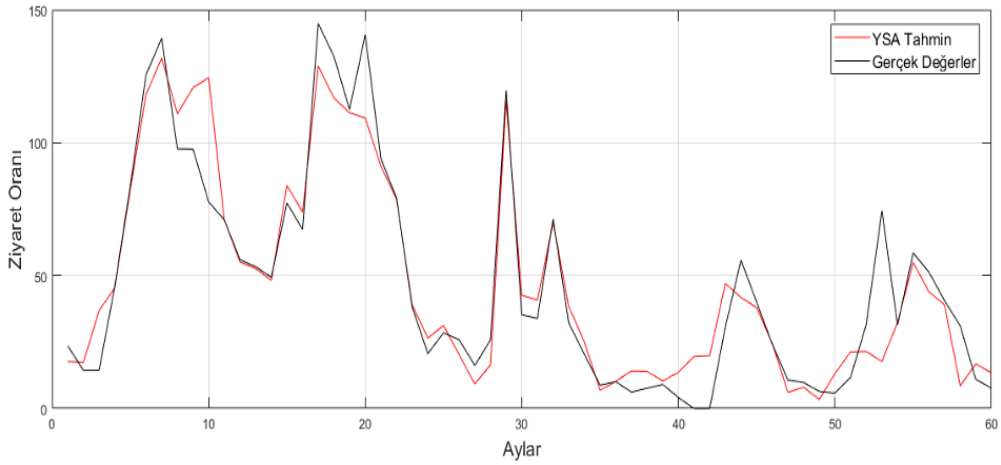

Şekil 2. Arkeoloji- Etnografya müzesi ziyaretçi sayısı için YSA modeli

YSA modelinin eğitimi ile elde edilen regresyon değeri uygun görülen değere ulaşıncaya kadar tekrarlanmış ve Şekil 3'te verilmiştir. Eğitim de kullanılan veri kümesinde R=0.97916 değerine ulaşmıştır. Test veri kümesinde R=0.77659, veri kümemizin tamamında ise R=0.9408 değeri elde edilmiştir. Tekrarlar sonucunda elde edilen en iyi sonucun alındığı YSA modeli kullanılarak Şekil 4 teki grafik oluşturulmuştur. Şekil 4'te Arkeoloji müzesi için veri kümesindeki gerçek değerler ile YSA modelinin çıkış değerleri birlikte gösterilmiştir.

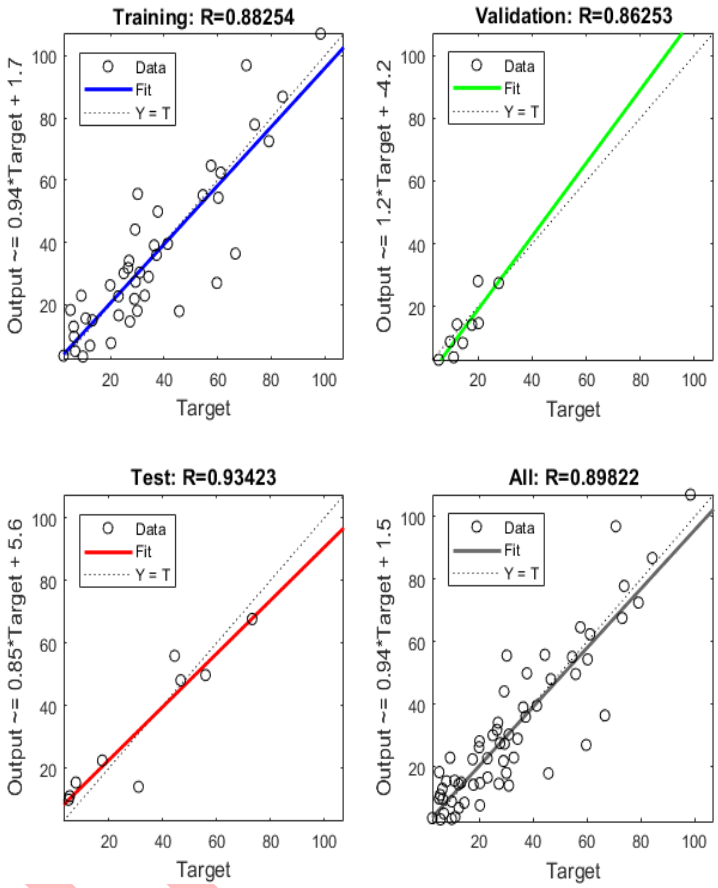
Şekil 3. Arkeoloji müzesi Regresyon değerleri

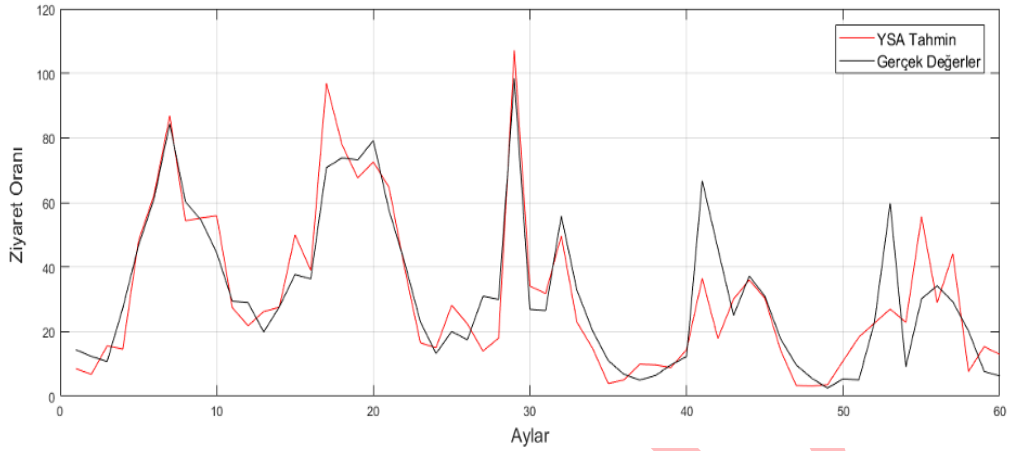
Şekil 4. Arkeoloji müzesi ziyaretçi sayısı YSA modelinin çıkış değerleri

YSA modelinin eğitimi ile elde edilen regresyon değeri uygun görülen değere ulaşıncaya kadar tekrarlanmış ve Şekil 3'te verilmiştir. Eğitim de kullanılan veri kümesinde

R=0.88254 değerine ulaşmıştır. Test veri kümesinde R=0.93423 veri kümemizin tamamında ise R=0.89622 değeri elde edilmiştir. Tekrarlar sonucunda elde edilen en iyi sonucun alındığı YSA modeli kullanılarak Şekil 5 teki grafik oluşturulmuştur. Şekil 6'da Etnografya müzesi için veri kümesindeki gerçek değerler ile YSA modelinin çıkış değerleri birlikte gösterilmiştir.

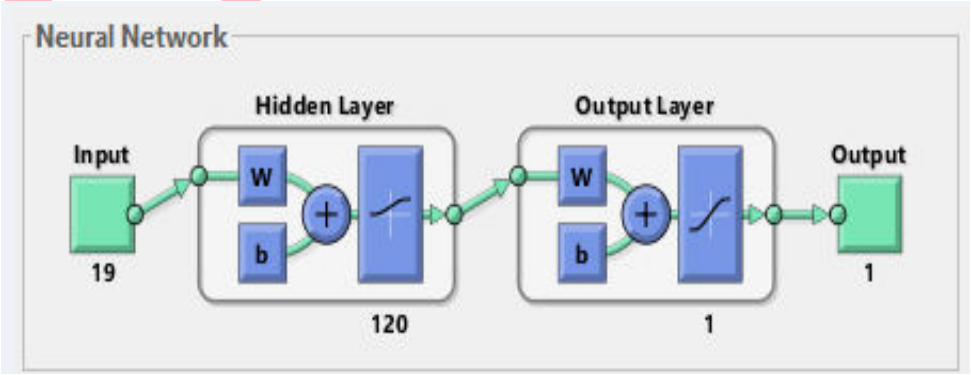

Şekil 5. Etnografya müzesi Regresyon değerleri

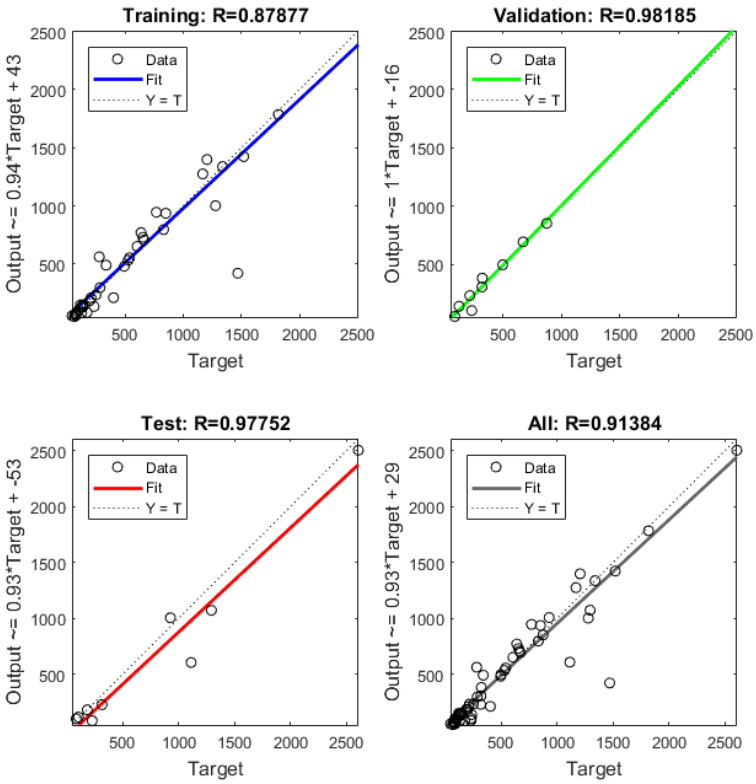

Şekil 6. Etnografya müzesi ziyaretçi sayısı YSA modelinin çıkış değerleri

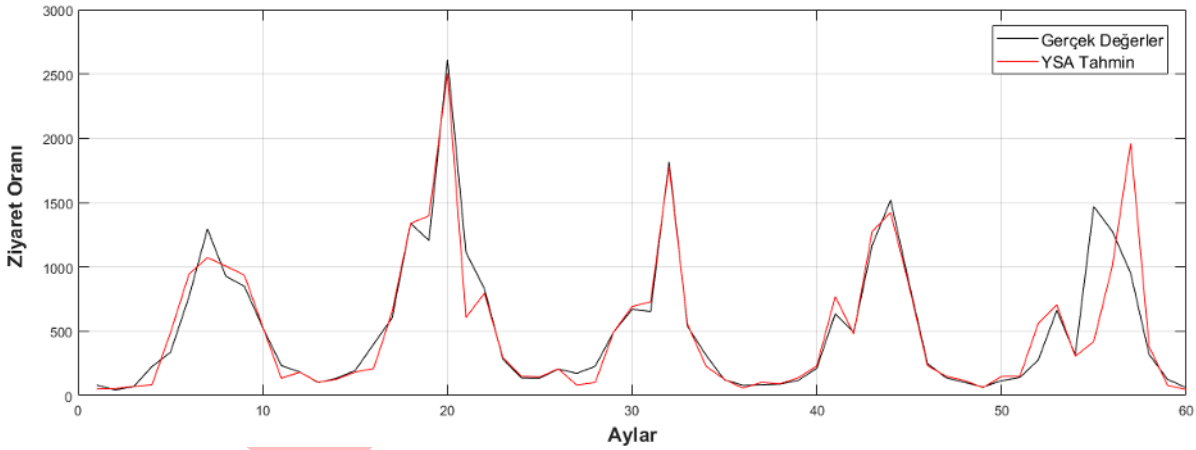
Matlab 2017a sürümü ile yapılan YSA modelinde ileri beslemeli ve geri dağılımlı ağ yapısı, 1220 sinir hücresi ve 10 gizli katmanlı olarak oluşturulmuştur. YSA modelinin eğitiminde 2012 – 2016'nın Ağustos ayına kadar olan tarihleri arasındaki 60 aya ait veri kümesi kullanılmış, elde edilen sonuçlar gerçek verileri ile test edilmiştir. Şekil 7' de kullanılan YSA modelinin yapısına ait diyagram verilmiştir. YSA modelinin eğitimi ile elde edilen regresyon değeri uygun görülen değere ulaşıncaya kadar tekrarlanmış ve Şekil 8'de verilmiştir. Eğitim de kullanılan veri kümesinde R=0.87877 değerine ulaşmıştır. Test veri kümesinde R=0.97752 veri kümemizin tamamında ise R=0.91384 değeri elde edilmiştir. Tekrarlar sonucunda elde edilen en iyi sonucun alındığı YSA modeli kullanılarak Şekil 9'daki grafik oluşturulmuştur. Şekil 9'da Tarihi Cezaevi ziyaretçi sayısı için veri kümesindeki gerçek değerler ile YSA modelinin çıkış değerleri birlikte gösterilmiştir.

Şekil 7. Tarihi Cezaevi ziyaretçi sayısı için YSA modeli

Şekil 8: Tarihi Cezaevi Regresyon değerleri

Şekil 9. Tarihi Cezaevi ziyaretçi sayısı YSA modelinin çıkış değerleri

Sonuçlar

Bu çalışmada; Sinop ili için müze ziyaretçileri sayısının tahmin edilmiştir. Bunun için Matlab 2017a programında bir YSA modeli kurulmuştur. Kurulan modelin eğitiminde esas olarak 2012-2016 yılları 60 aylık zaman diliminde Sinop ili merkez müze (Arkeoloji- Etnografya Müzesi ve Tarihi cezaevi) ziyaretçi sayıları öngörülmüştür. Bu tahminde; Ay, Yıl, Sıcaklı Max, Sıcaklık Ortalaması, Sıcaklı Min, Yağmur (mm), Yağmurlu gün oranı, kar kalınlığı (cm), karlı gün,

Rüzgar Ort (mph), Bulut yüzdesi, Güneşlenme süresi (saat), Tüfe Aylık(%), Tüfe Yıllık(%), Üfe Aylık (%), Üfe Yıllık(%),USD (TL), EUR (TL),Tatil gün oranı, göz önüne alınmış ve YSA tahmin performansı değerlendirilmiş ve sonuçlar tartışılmıştır. Sonuçların gerçek veriler ile test edilerek tutarlılığı görülmüştür. Karadeniz bölgesinde bulunan Sinop ili için turizm sektörünün geleceğine dair planlanlanmasında analitik yöntemlerine alternatif olarak YSA'nın uygulanabilirliliği gösterilmiştir.

Teşekkür

Çalışmamıza sağlamış oldukları destekten dolayı Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne teşekkür ederiz.

Kaynakça

[1] Pai, P. F., Hung, K. C., ve Lin, K.P. (2014). Tourism demand forecasting using novel hybrid system. *Expert Systems with applications*, *41*(8), 3691-3702.

[2] Andrawis, R. R., Atiya, A. F., ve El-Shishiny, H. (2011). Combination of long term and short term forecasts, with application to tourism demand forecasting. *International Journal of Forecasting*, *27*(3), 870-886.

[3] Song, H., Wong, K. K., ve Chon, K.K. (2003). Modelling and forecasting the demand for Hong Kong tourism. *International Journal of Hospitality Management*, *22*(4), 435-451.

[4] Claveria, O., ve Torra, S. (2014). Forecasting tourism demand to Catalonia: Neural networks vs. time series models. *Economic Modelling*, *36*, 220-228.

[5] Çuhadar, M., Güngör, İ., ve Göksu, A.(2009). Turizm Talebinin Yapay Sinir Ağlari İle Tahmini Ve Zaman Serisi Yöntemleri İle Karşilaştirmali Analizi: Antalya İline Yönelik Bir Uygulama, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 14(1)99-114.

[6] Teixeira, J. P., ve Fernandes., P.O. (2014). Tourism time series forecast with artificial neural networks. *Tékhne*, *12*(1), 26-36.

[7] Karahan, M.(2015). Turizm Talebinin yapay sinir Ağaları Yöntemiyle Tahmin Edilmesi, 20(2), 195-209.

[8]Yang, Y., Hu, J., Lv, Y., & Zhang, M. (2013). Predictions on the Development Dimensions of Provincial Tourism Discipline Based on the Artificial Neural Network BP Model. *Higher Education Studies*, *3*(3), 13.

[9] Soysal, M., Ömürgönülşen, M. (2010). Türk turizm sektöründe talep tahmini üzerine bir uygulama. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *21*(1), 128-136.

[10] Cho, V. (2003). A comparison of three different approaches to tourist arrival forecasting. *Tourism management*, *24*(3), 323-330.

[11] Elmas Ç. (2010). Yapay Zekâ Uygulamaları. Seçkin Yayıncılık, Ankara:

[12] Karasulu, B. (2015). *Esnek Hesaplama" Melez Zeki Sistemler İçin Bir Rehber".* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

[13]www.world weather online.com (Erişim tarihi: 02.04.2017)

[14] Bilgi Edinme. Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2017).

UMTEB

KAMU KURUMLARININ ENDÜSTRİYEL ÜRÜN PAZARLAMASI AÇISINDAN REKABET GÜCÜNÜN İNCELENMESİ: ENERJİ SEKTÖRÜNDE BİR VAKA ANALİZİ

Ercan TAŞKIN[1] Onur ŞAYLAN[2] Yavuz Selim DÜGER[3]

Özet

Endüstriyel üreticiler için piyasada rekabet edebilme yeteneği, işletmenin varlığını sürdürmesi açısından önemli olduğu gibi ülkenin kalkınması açısından da büyük öneme sahiptir. Özel sektör işletmeleriyle rekabet etme zorunda kalan kamu işletmelerinin rekabet gücü kazanması hayati öneme sahiptir. Bir kamu kuruluşu olan ve enerji piyasasında özel sektör işletmeleriyle birlikte faaliyet gösteren Temsan işletmesi bu çalışmaya konu edilmiştir. Nitel araştırma tekniği benimsenen bu çalışmada Temsan firmasının rekabet gücü incelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Temsan firmasının rekabet gücünü belirleyen faktörleri ortaya koymak ve bunları iyileştirmesini sağlayacak önerilerde bulunmaktır. Ayrıca araştırma sonucunda elde edilecek veriler ışığında ve ortaya konulacak öneriler doğrultusunda enerjide dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik olarak Temsan işletmesine yeniden yapılandırma seçenekleri sunabilmektir. Bu doğrultuda, genel müdür yardımcısıyla, pazarlama ve teknoloji geliştirme hizmetleri dairesinde çalışmakta olan personellerle görüşülmüştür. Bu görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler ışığında Temsan firmasına bir takım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rekabet, Rekabet Gücü, Temsan, Endüstriyel Pazarlama, Nitel Araştırma

INVESTIGATION OF COMPETITIVENESS OF PUBLIC INSTITUTIONS IN TERMS OF INDUSTRIAL PRODUCT MARKETING: A CASE STUDY IN ENERGY SECTOR

Abstract

The ability of industrial producers to compete in the market is as important as the sustainability of the enterprise, it also has great prospects for the development of the country. The competitive power of public enterprises, which have to compete with private sector

[1]Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, ercan.taskin@dpu.edu.tr
[2] Dr., o. saylan@hotmail.com
[3] Öğr. Grv. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Tavşanlı MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, yselim.duger@dpu.edu.tr

enterprises, has vital importance. The Temsan which is a public enterprise and operates in cooperation with private sector enterprises in energy market, was the subject of this study. In this study, which has been adopted the qualitative research technique, the competitiveness of Temsan company has been investigated. The main purpose of this study is to put forward the factors that determine the competitiveness of Temsan and to make suggestions that will improve them. In addition, in the light of the data to be obtained as a result of the research and in the direction of the suggestions to be made, some restructuring options able to offer to Temsan in order to reduce energy dependency. In this direction, the deputy general manager and the staff of marketing and technology development services has been consulted. As a result of these interviews, a number of suggestions were made to Temsan company in line with the information obtained.

Key Words: Competition, Competitiveness, Temsan, Industrial Marketing, Qualitative Research

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle iç ve dış piyasada rekabetin yoğun yaşandığı günümüzde işletmeler ayakta kalabilmek, sahip oldukları pazar payını korumak ve arttırabilmek için rekabet avantajı sağlama noktasında neler yapılması gerektiği üzerine yoğunlaşması gerekmektedir (Gökmenoğlu vd.,2012: 4). En önemli rekabet unsuru ise; kalite, fiyat, marka, itibar, güven gibi unsurlardır. İşletmelerin bir ya da birkaç rekabet unsuruna odaklanması ve bunu müşterilerine sunması gerekmektedir. Özel sektör işletmeleri için bu yaklaşım geçerli iken kamu sektörü için tam anlamıyla geçerli değildir. Kamu kurumlarının devlet bütçesi tarafından desteklenmesi, verimli çalışmaması, kar amacı güdememesi, kaynaklarını rasyonel kullanmaması nedeniyle rekabet gücü ortadan kalkmaktadır. Dünyada yaşanan finansal krizler göstermektedir ki, sahip olunan rekabet gücü işletmelerin ve ülkelerin ayakta kalmasını sağlayan önemli bir unsur olduğudur. Bu sebeple, günümüzde kamu kuruluşlarının da rekabet edebilme yeteneği kazanması kritik bir öneme sahiptir (Karahan,2014:27).

Özellikle Çin'in sahip olduğu büyük üretim gücü sayesinde işletmeler için üretim sorun olmaktan çıkması, işletmeleri ürünlerin üretilmesinden ziyade pazarlanması üzerine odaklanmasını sağlamıştır. Endüstriyel pazarlar açısından uzak doğudaki bu üretim gücü rekabeti yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bu durum, işletmelerin rekabet avantajı yakalayabilmesi için sahip

olması gereken kaynakların ve faktörlerin neler olduğunu anlaması ve rakiplere göre ayır edici özellik kazanması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Aynı şekilde kamu işletmeleri içinde kar elde edebilmek ve rakiplere karşı bir rekabet üstünlüğü oluşturmak durumu söz konusudur. Bu araştırmanın amacı, bir kamu işletmesi olan Temsan şirketi için rekabet gücünü oluşturan faktörleri belirlemek ve iyileştirici öneriler geliştirmektir. Ayrıca araştırma sonucunda elde edilecek veriler ışığında ve ortaya konulacak öneriler doğrultusunda enerjide dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik olarak Temsan işletmesine yeniden yapılandırma seçenekleri sunulacaktır.

1. ENDÜSTRİYEL PAZARLAMA

Endüstriyel pazarlar, ürün, hizmet ve düşüncelerin karşılıklı olarak değişiminin gerçekleştiği pazarlar olmasından dolayı "örgütsel pazarlar" ya da "tüketiciler pazarı" olarak da adlandırılır. Endüstriyel pazarlama kavramı işletmeler arasındaki pazarlama faaliyetlerinden ortaya çıkmaktadır. Endüstriyel pazarlama, endüstriyel pazarlarda üreticiler arasındaki değişimi kolaylaştırma ve hızlandırmaya yönelik faaliyetlere odaklanmaktadır (Malhotra vd.,1999:687).

Endüstriyel pazarlama ile nihai tüketicilere yapılan pazarlama arasındaki fark ürün ve hizmetin pazarlandığı kullanıcılarla alakalıdır (Grewal vd.,2014:208). İnsanların gereksinimini ve taleplerini doğrudan karşılamaya yönelik olarak yapılan ya da tüketime yönelik gereksinimleri ortaya çıkarılmak için yapılan pazarlama faaliyetleri nihai tüketicilere hitap etmektedir. Endüstriyel pazarlama ise nihai tüketicilerin gereksinimini karşılayacak olan ürün ya da hizmeti üretecek işletmelere yönelik yapılan pazarlama faaliyetleridir (Balta,2006:4).

Endüstriyel pazarlama, değer yaratmayı amaçlayan işletmeler tarafından ürün ya da hizmetin üretilmesi veya üretimi kolaylaştıracak olan unsurların üretilmesi, fiyatlandırılması, tutundurulması ve dağıtılması faaliyetlerini içeren süreçler bütünüdür (Arslan,2012:8-9).

2. REKABET VE REKABET GÜCÜ

Rekabetçi ortamda işletmeler ayakta kalabilmek ve pazar payını büyüt bilmek için ne tür üstünlüklerinin olması gerektiği ve üstünlükleri sağlamak için neler yapması gerektiği üzerine yoğunlaşması gerekmektedir (Gökmenoğlu, 2012:4). İşletmeler arası var olan rekabet teknolojik ve ekonomik gelişmelerin temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda rekabet, işletmelerin ve ülkelerin gelişmesini tetiklediği gibi insanlığında ilerlemesini sağlamaktadır (Can,2007:5). Bu bağlamda rekabet, stratejik açıdan var olma savaşıdır. Bu mücadeleyi stratejik anlamda iyi yöneten işletmeler rekabet üstünlüğü yakalayarak faaliyet gösterdikleri sektörlerde avantaj elde ederler (Serinkan,2014:2).

Rekabet gücü işletmelerden işletmeye, sektörden sektöre çok değişik kavram ve unsurlardan kaynaklanmasından dolayı literatürde herkes tarafından kabul edilen mükemmel bir tanıma sahip değildir (Bahar vd., 2005:140). Rekabet gücü anlayışı insanlığın var oluşuyla başlayan, tarım alanında kendini gösteren ve sanayi devrimi sonrası gelişen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle teknoloji ve bilgi çağının gelmesiyle birlikte rekabet gücü insanlar, işletmeler ve ülkeler için kritik bir önem kazanmıştır (Erdem vd.,2014:51). Piyasada faaliyet gösteren her firmanın belirli bir oranda rekabet gücü vardır (Gürpınar vd.,2008:106). Aynı zamanda işletmelerin sahip olduğu rekabet gücü birbirlerine göre olan durumlarını ve sektördeki konumlarını belirler (Koç vd.,2014:86).

Küreselleşen piyasalarda işletmelerin rekabet edebilmesi için rakiplere oranla farklılaşması ve rekabetçi üstünlükler sağlaması gerekmektedir. İşletmeler bu amaca ancak, etkin bir şekilde dizayn edilmiş stratejik planlar sayesinde ulaşabilirler (Yeşilada vd.,2003:300). Düşük maliyette üretim, ürün ya da hizmetin kalitesi ve çekiciliği, yenilik yapabilme yeteneği işletmeler için rekabet gücünü oluşturan bazı kriterler olarak sayılabilir (Ada vd.,2008:55).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Yöntemi ve Verileri Toplama Tekniği

Nitel araştırma yöntemi benimsenen bu çalışmada, enerji piyasasında faaliyet gösteren ve bir kamu işletmesi olan Temsan'ın rekabet gücünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Nitel araştırma

tekniği ile amaçlanan insanların çalıştıkları işletmeyi ve çevresini nasıl algıladıkları ve nasıl gördüklerini analiz etmektir (Güler vd., 2013:30). Nitel araştırma tekniği görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların doğal ortamında gerçekçi bir şekilde analiz edilmesine yönelik bir yaklaşımdır (Yıldırım vd., 2013:45). Araştırma deseni örnek olay (vaka analizi) olarak belirlenmiş olup bu kapsamda Temsan işletmesinde çeşitli departmanlarda çalışan 5 kişiyle görüşülmüştür. Deney ve tecrübelere dayanan vaka analizi çalışması, bir işletme ya da sektöre yönelik derinlemesine bilgilerin elde edilebildiği bir yöntemdir (Yıldırım vd., 2013:313).

Araştırmada nitel araştırma tekniğinde veri toplama yöntemi olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma tekniğinde yaygın olarak kullanılan bu yöntem önceden belirlenmiş ve görüşme sırasında ortaya çıkabilecek yeni sorularında katılımcıya sorulabildiği bir yaklaşımdır (Güler vd.,2013:112-113).

3.2. Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme sonrasında elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak yorumlanmıştır. İçerik analizinin temel amacı elde edilen verileri açıklamaya yönelik kavramlara ulaşmaktır. Ayrıca benzer verilerin belirli kavramlar çerçevesinde bir araya getirerek anlaşılabilir bir şekilde düzenlemesini ve yorumlamasını yapmaktır (Yıldırım vd.,2013:259).

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Firma Bilgileri

Temsan firması kamu girişimiyle kurulan Ankara'da faaliyet gösteren elektromekanik teçhizat üreten bir kuruluştur. HES elektromekanik teçhizatlarının temininde ve üretilmesinde ülkeye yüksek katma değer sağlayan bir kuruluştur. Dış bağımlılığımızı azaltma ve kurul maliyetlerinin düşmesinde önemli katkıları bulunan Temsan Türkiye'de öncü bir kuruluştur.

4.2. Strateji Geliştirme Süreci

Bu başlıkta firmanın rekabetçi ortamda ayakta kalabilme ve faaliyetlerini sürdürme noktasında sahip olduğu unsurlar üzerine durulacaktır. Strateji geliştirme süreci başlığı kaynaklar, yetenekler ve satış sonrası hizmetler olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır.

4.2.1. Kaynaklar

Rekabet arttıkça işletmeler belirsizliği ve riski azaltmak için girdi kaynaklarını garanti altına alması gerekmektedir (Uysal vd.,2008:49-50). Bir stratejik plan doğrultusunda kaynakları temin etmek işletmelere arzu edilen hedeflere ulaşma ve kaynakları verimli kullanma imkanı sunar olur (Acar vd.,2008:104).

Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; stratejik plan yapma noktasında firmanın sahip olduğu sınırlı kaynaklar plan yapma noktasında sınırları belirlemekte ve yetersiz kalmaktadır.

4.2.2. Yetenekler

İşletmelerin sahip olduğu yeteneklerin arttırılması, rekabetçi avantaj sağlanması ve bunun sürdürülebilmesi noktasında büyük öneme sahiptir (Papatya, 2003:99). Günümüz şartlarında işletmeler taklit edilmesi zor kaynak ve yeteneklere sahip olduğu taktirde gerçek anlamda rekabet avantajı sağlayabilir (Bakırtaş vd., 2008:104).

Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; firmanın müşterilerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında montaj ve bakım onarım süresinin çok kısa olması, elemanlarının tecrübeli olması, bazı yabancı firmaların ürünlerini ortak üretmesi ve büyük konvansiyon makinalara sahip olmasıdır. Ayrıca, Temsan firmasının satış sonrasında müşterilere hızlı ve güvenli bir hizmet sunması müşteri memnuniyeti ve bağlılığının oluşmasını sağlamaktadır.

4.2.3. Satış Sonrası Hizmetler

İşletmeler satış sonrası sunulan teknik destek, bakım onarım ve garanti gibi hizmetler sayesinde müşterilerle kalıcı ve sağlam ilişkiler kurulabilir (Ticaretmag, 2015). Kaliteli bir ürünün üretilmesi tek başına müşterilerle uzun vadeli ilişkilerin kurulması için yeterli değildir. Ayrıca satı sonrası hizmetlerinde kaliteli bir şekilde sunulması gerekmektedir (Özgören, 2012:3).

Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; firma ürünlerine satış sonrası 2 yıl garanti vermekte, yedek parça sağlama noktasında süreklilik sağlamakta ve Avrupalı rakiplerine göre daha hızlı ve ucuz hizmet sunmaktadır. Rekabet avantajı yakalama noktasında satış sonrası hizmet kalitesinin ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.3. Ürünün Satış Süreci

Ürünlerin satış süreci başlığı ihaleler, yerli üretim belgesi, fiyat ve fiyat teklifi olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır.

4.3.1. İhaleler

Endüstriyel pazarlarda ürünlerin satış sürecinde ihaleler önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. İhaleler daha çok piyasa fiyatının bulunmadığı durumlarda fiyat oluşturmak için seçilen bir yöntemdir (Demircioğlu,2014:126-128).

Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; kamu kuruluşlarının yaptığı ihalelerde Temsa firmasının bulunması, rekabet ortamının oluşmasına ve fiyatların eskiye göre ciddi bir şekilde düşmesine yol açmıştır. Bu durum ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamıştır.

4.3.2. Yerli Üretim Belgesi

Hidroelektrik Santrallerinde (HES) kullanılan hidrojeneratör, türbin ve kontrol sistemlerinin belgelendirilmesi için TSE tarafından hazırlanan "TSE K 195 Sayılı Belgelendirme Kriteri" belgesini alan ilk kuruluş Temsan firmasıdır (Temsan, 2014). Bu belge Temsan firmasına Avrupalı ya da Çinli rakiplerine göre önemli bir rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu belge Temsan firmasını müşterilerine güven ve kalite sağlama noktasında bir adım öne taşımaktadır.

4.3.3. Fiyat ve Fiyat Teklifi

Diğer pazarlarda olduğu gibi endüstriyel pazarlarda da kalite ve diğer özelliklerle birlikte fiyat ürünlerin konumlandırılmasında önemli bir etkendir. Endüstriyel müşteriler için fiyat ölçek ekonomisi oluşturması açısından önemli bir belirleyicisidir (Balta,2006:145).

Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; özellikle Çinli firmaların fiyatlarının diğer tüm rakiplere göre düşük olduğu, bunun yanı sıra Çin ürünlerine olan kalite algılarının da düşük olduğu bilinmektedir. Bu yüzden birçok firma Çinli firmalarla fiyat açısından rekabete girememektedir. Ayrıca Avrupalı firmaların ürünlerine ilişkin kalite algılarının yüksek olduğu ve bu yüzden Avrupalı firmalarla da rekabet etmenin zor olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.4. Satış Çabaları

Müşterilere ürünleri tanıtmak, ürünlerin faydalarını iletmek ve satın almaları için müşterileri ikna etme noktasında satış çabalarının önemli bir yeri vardır (Sezgin vd.,2009:443). Endüstriyel ürün satışı tüketim ürünlerinin satışına göre farklılık gösterir. Kişisel satış çabaları endüstriyel pazarlamada ağırlık olarak kullanılmaktadır (Arslan,2012:369, Balta,2006:190). Satış çabaları başlığı fuarlar, sosyal medya, kişisel satış ve reklam olmak üzere dört başlıkta toplanmaktadır.

4.4.1. Fuarlar

Fuarlar, endüstriyel ürünlerin pazarlanmasında kişisel satıştan sonra kullanılan önemli bir araçtır. Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; fuarlar üretici ile tüketicinin bir araya geldiği, karşılıklı yüz yüze iletişimin kurulduğu, mevcut ve yeni ürünlerin tanıtıldığı mekanlar olmanın ötesinde önemli iş bağlantılarının yapıldığı yerlerdir. Temsan alanıyla alakalı fuarlara katılarak önemli tanıtım yapmanın yanı sıra, iş bağlantıları da yapmaktadır.

4.4.2. Sosyal Medya

İşletmelere müşterilerle doğrudan ulaşma, düşük maliyetle büyük etki oluşturma imkanı sunan sosyal medya günümüzde pazarlamanın vaz geçilmez bir iletişim aracı olmuştur (Barutçu vd.2013:9). Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; Temsan firması sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmadığı ve firmayı tanıtma noktasında eksiklerinin olduğu görülmektedir.

4.4.3.Kişisel Satış

Kişisel satış çabaları endüstriyel pazarlamada ağırlık olarak kullanılmaktadır (Arslan,2012:369). Endüstriyel pazarlamada ürünlerin karmaşık yapıya sahip olması, yüksek değerde ürünlerin olması, problem çözümünü amaçlayabilmesi, bilgi alış-verişi ve yoğun pazarlık gereksiniminin

olması müşterilerle yüz yüze iletişim kurulmasını zorunlu kılmaktadır (Arslan,2012:403). Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; Temsan sektörde faaliyet gösteren HES lisansına sahip firmaları araştırdıktan sonra gerekli bilgileri toplar ve bu firmalarla yüz yüze görüşmelerde bulunmaktadır.

4.4.4.Reklam

Endüstriyel pazarlamada daha çok broşür ve basılı reklam unsurları kullanılmaktadır. Bu pazarlama yaklaşımı işletmelere bilinirlik kattığı gibi satış rakamlarının da armasını sağlamaktadır (Arslan,2012:396). Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; broşür ya da diğer yazılı reklam unsurlarının yanı sıra, Temsan firmasının satış sonrası hizmet kalitesinin yüksek olması firmaya itibar ve güven kazandırmaktadır. Bu durum, memnun olan müşterilerin diğer muhtemel müşterilere ağızdan ağıza tavsiye yoluyla pazarlama ve reklam yapmasına yol açmıştır. Ayrıca, Temsan'ın içinde bulunduğu sektör için en iyi pazarlama yolu iyi bir projeyi üretmektir.

4.5 Rekabet Gücünün Belirleyicileri

Hemen hemen her firmanın belirli bir rekabet gücü vardır. Bu rekabet gücünü de belirleyen bazı faktörler mevcuttur. Rekabet gücünün belirleyicileri başlığı altında kalite, pazar, organizasyon yapısı, teknoloji AR-GE ve yenilik, üretim maliyetleri olmak üzere beş alt başlık bulunmaktadır.

4.5.1.Kalite

Kalite, işletmelere rekabet ortamında rakiplerine göre önemli bir avantaj sağladığı bilinmektedir (Kaya, 2009: 89). Ayrıca, sürdürülebilir rekabet avantajı yakalamanın en önemli yolu kaliteli ürün ya da hizmet üretmekten geçmektedir (Topalovic, 2015:1017). Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; Temsan firması kaliteli ürün üretme noktasında çaba sarf etmekte fakat kalitenin maliyeti rekabet etme noktasında firmayı zorlamaktadır. Kaliteden ödün veren Çinli firmalarla rekabet edilememektedir.

4.5.2. Pazar

Günümüz şartlarında işletmeler mevcut müşterilerini elde tutabilmek ve yeni müşteriler kazanabilmek için müşteri ihtiyaçları doğrultusunda faaliyetlerde bulunması gerekmektedir (Sabuncuoğlu vd., 2008:127). Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; Temsan firması HES'lere yönelik yurtiçinde malzeme üreten tek firma olduğu ve rakiplerinin maliyetlerini azaltmak için Temsan firması ile işbirliği yaptığı bilinmektedir. Ayrıca Temsan firmasının sadece yurtiçi pazara odaklandığı görülmektedir.

4.5.3. Organizasyon Yapısı

Firmaların sahip olduğu örgütsel yapı onların rekabet gücünü de belirlemektedir. Merkezileşmiş bir karar alma sistemine sahip örgüt yapı, işletmelere değişime kolay uyum sağlayamayan ve yeniliğe direnen yapı oluştururken, daha az hiyerarşinin olduğu ve çalışanların yönetime katıldığı bir örgütsel yapı daha esnek ve yenilikçi olmaktadır (Aktan vd., 2004:47). Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; Temsan firması merkezileşmiş bir örgüt yapısına sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, Temsan'ın kamu kurumu olmasından dolayı iyi bir yönetim anlayışına sahip olmadığı ve bu yüzden özel sektördeki rakipleriyle rekabet edemedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

4.5.4. Teknoloji, Ar-ge ve Yeniklikler

İşletmelerin sahip oldukları teknoloji, AR-GE ve yenilik yapabilme gücü aynı zamanda rekabet gücünü belirlemektedir. Pazarda yüksek başarı ve rekabet üstünlüğü elde etmeyi hedefleyen işletmeler, teknolojik ilerlemeyi takip ederek yenilik odaklı AR-GE faaliyetlerine ağırlık vermesi gerekmektedir (Çetin,2012:1). Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; Temsan firması teknoloji takip etmesi ve yatırım yapmasına karşın, AR-GE faaliyetleri için yeterince kaynak ayırmamaktadır.

4.5.5. Üretim Maliyetleri

Üretim maliyeti işletmelerin rekabet gücünü oluşturan önemli bir faktördür. Görüşmeler doğrultusunda elde edilen verilere göre; Temsan firması kamu kuruluşu olmasından dolayı

üretim maliyetlerinin yüksek olduğu ve bu durum firmanın pazardaki konumunu zayıflattığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir kamu kuruluşu olan Temsan firması rekabet gücü bakımından özel sektörün gerisinde kaldığı görülmektedir. Temsan firması HES'lere yönelik yurtiçinde hidrojeneratör, türbin ve kontrol sistemlerinin üreten tek firma olmasına rağmen pazar payı istenilen seviyelere ulaşmamıştır. Temsan firması ağırlıklı olarak iç piyasaya odaklanmasına karşın rakipleri Avrupalı ve Çinli firmalardır. Kalite, pazar, organizasyon yapısı, üretim maliyeti, teknoloji, AR-GE ve yenilik Temsan firmasının rekabet gücünü belirleyen faktörlerdir. Temsan firması kaliteyi yakalamak için "TSE K 195 Sayılı Belgelendirme Kriteri" belgesi almış ve üretimde en kaliteli malzemeleri kullanmaktadır. Bu durum Temsan firmasının üretim maliyetlerini arttırarak diğer firmalarla rekabet edememesine ve kar elde edememesine neden olmaktadır. Temsan firması Çinli firmalarla yüksek maliyette Avrupalı firmalarla da "ürünler Avrupalı olsun" algısında dolayı rekabet edememektedir. Temsan firması organizasyon yapısı bakımından incelendiğinde merkezi bir karar almaya sahip olduğu görülmektedir. Proje bazlı işlerde hiyerarşik bir yapıda merkezi karar alma süreci işletmeye iş süreçlerinde yavaşlama ve değişime yakalama noktasında bir engel teşkil eder. Temsan firması teknolojiye yatırım yapmasına rağmen yeterli düzeyde değildir. Bununla beraber AR-GE yatırımlarının yeterli düzeyde olmadığı ve üretim tekniklerini geliştirme noktasında da büyük eksikliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Sürdürülebilir rekabet avantajı yakalamanın yolu teknolojiye ve AR-GE'ye yatırım yapmaktan geçmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında Temsan firmasına rekabet gücünü arttırmaya yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur. Bunlar aşağıda verilmektedir:

- Firma ilk olarak SWOT ve PEST analizi yaparak rekabet gücünü arttırmaya yönelik etkin bir stratejik plan ortaya koymalıdır.
- Bürokratik engelleri ortadan kaldırmak, hızlı karar almak ve esnek bir yapıya sahip olmak için örgüt yapısı yeniden dizayn edilerek yatay ya da matris yapı oluşturulmalıdır.
- Firma Çinli ve Avrupalı rakipleriyle rekabet edebilmesi için piyasayı segmentlere ayırmalıdır. Kaliteli ürünlerin yanında ikinci bir markayla ucuz ürünlerde üretmelidir.

- Endüstriyel müşterilerle ve satıcılarla kısa vadeli anlaşmalar yerine uzun vadeli stratejik anlaşmalar yaparak girdi kaynaklarını garanti altına alırken ve üretilen ürünleri satışını da garanti altına almalıdır.
- Piyasada bilinirliğini arttırmaya yönelik olarak pazarlama çabalarını arttırmalıdır. Ayrıca, potansiyel müşteriler hakkında bilgi toplamalı ve endüstriyel alıcıları bilgilendirme, etkileme, ikna etme ve satın alma yapmaları amacıyla iletişim kanallarını geliştirmelidir.
- Sürdürülebilir bir rekabet avantajı için AR-GE ve inovasyona yönelik yatırımlarını arttırmalı, gerekirse dış kaynak kullanımına gitmelidir.
- Yabancı firmalarla yapılan işbirliği anlaşmalarında teknoloji transferine odaklanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arslan, M., (2012), Endüstriyel Pazarlama Rekabetsel Yaklaşım, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Ada, E., Ventura K., Aracıoğlu B., Savaşçı İ. ve Kazançoğlu Y., (2008), Kobilerin Rekabet Gücü ve E-Ticarete Geçiş Sureci: Bir Model Önerisi, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 8, Sayı : 1, 53-68.

Acar, Z. ve Zehir, C., (2008), Kaynak Tabanlı İşletme Yetenekleri Ölçeği Geliştirilmesi ve Doğrulanması, İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt;8, Sayı:1,103-131.

Barutçu, S. ve Tomas M., (2013), Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü, IUYD'2013 / 4(1),5-23.

Balta, F., (2006), Endüstriyel Pazarlama Örgütsel Pazarlamanın Tüketim Ürünleri Pazarlamasında Farklı Yönleri, Nobel Yayıncılık.

Bahar, O. ve Kozak, M., (2005), Türkiye Turizminin Akdeniz Ülkeleri İle Rekabet Gücü Açısından Karşılaştırılması, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt:16, Sayı :2, 139-152.

Bakırtaş, İ. ve Bakırtaş, H., (2008), Firmaların Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğünün Bir Kaynağı Olarak Temel Yetenek: Genel Bir Değerlendirme, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,Sayi:19, 101-119.

Can, O., (2007), Rekabet Yasağı ve Rekabet Sınırlandırmaları Hukuku İlişkisi, Rekabet Dergisi Sayı :32, 5-42.

Çetin, R., (2012), Sahip Olduğumuz Bilimsel ve Teknolojik Bilgi Rekabet Gücümüzü Belirlemektedir, Kalkınmada Anahtar Verimlilik, Sayı:282.

Demircioğlu, M., (2014), İhale Yolsuzluklarında Yeni Trend "Açık İhale" Usulünün Terki "Pazarlık Yoluyla İhale" Usulünün Keşfi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:115,125-180.

Erdem, E. ve Köseoğlu, A., (2014), Teknolojik Değişim ve Rekabet Gücü İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, 51-68.

Eticaretmag, Satış Sonrası Hizmetler Nedir ve Nasıl Geliştirilebilir, http://eticaretmag.com/satis-sonrasi-hizmetler-nedir-ve-nasil-gelistirilebilir/ , 12.10.2015.

Gökmenoğlu, S., Akal, M. ve Altunışık, R., (2012), Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler, Rekabet Dergisi, Cilt:13, Sayı:4, 3-43.

Grewal, D. ve Levy M., (2014), Marketing ,Fourth Edition, Mcgraw-Hill Irwin Publishing.

Gürpınar, K. ve Sandıkçı M., (2008), Uluslararası Rekabetçilik Analizinde Michael E. Porter'in Elmas Modeli Yaklaşımı: Türkiye'deki Bazı Endüstrilerdeki Uygulanabilirliğin ve Sonuçlarının Araştırılması, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı :15 , 105-125.

Güler, A., Halıcıoglu, B. M. ve Taşgın S., (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma , Seçkin Yayıncılık, Ankara

Koç, M. ve Özbozkurt, B. O., (2014), Ulusların Rekabet Üstünlüğü ve Elmas Modeli Üzerine Bir Değerlendirme, İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı:3, 85-91.

Kaya, Ü. E., (2009), İşletmelerde Toplam Kalite Yönetim Uygulamalarının Başarısında Örgüt Kültürü ve İkliminin Önemi: Kuramsal Bir Çerçeve, ''İş, Güç'' Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi,Cilt:11, Sayı :1, 89-112.

Karahan, A., (2014), Kamu İşletmelerinin Rekabet Gücü Analizi ve Ulaştırma Sektörü Örneği, Maliye Finans Yazıları, Sayı:102, 25-43.

Malhotra, N. K. ve Birks, D. F., (1999), Marketing Research An Applied Approach, Pearson Education Limited Publishing.

Özgören, F., (2012), Satış Sonrası Hizmetin Müşteri Sadakatine Etkisi ve Ericsson Örneği, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:2, 1-23.

Papatya, N., (2003), Sürdürülebilir Rekabette Stratejik Yönetim ve Pazarlama Odağı Kaynak Tabanlılık Görüşü Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Serinkan, C., (2014), Denizli Dershanecilik Sektöründe Michael Porter'ın Rekabet Güçleri Araştırması, Yeni Fikir Dergisi, Cilt: 1, Sayı 12, 1-12.

Sezgin, M., İri, R. ve İnal, E. M., (2009), Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Tutundurma Çabalarına Yönelik Bodrum Yöresinde Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,Sayi:16, 441-460.

Sabuncuoğlu, A. ve Gök, O., (2008), Büyük İşletmelerin Web Sitelerinde Yer Alan Misyon ve Vizyon İfadelerinin Pazar Odaklılık Açısından İncelenmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,Cilt:10, Sayı:1, 123-141.

Topalovic, S., (2015), The Implementation of Total Quality Management In Order To Improve Production Performance And Enhancing the Level of Customer Satisfaction, Procedia Technology , No:19, 1016-1022

Temsan Genel Müdürlüğü (2014), http://www.temsan.gov.tr, 01.12.2014.

Uysal, G. ve İpçioglu, İ., (2008), Kaynak Bağımlılığı Teorisi'nin Kritik Bir Unsuru Olarak Kaynak Belirsizliği ve Müşteri-Tedarikçi Arasındaki İlişkisel Değişime Etkisi, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:15, Sayı:2,49-60.

Yeşilada, T., Yeşilada, A. F. ve Tanyeri, M., (2003), Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Pazarlama Bilgi Sistemleri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 299-312.

Yıldırım, A. ve Şimşek H., (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

MARKA VATANDAŞLIĞI VE MARKA PERFORMANSI OLUŞTURMADA İÇSEL MARKALAŞMANIN ROLÜ*

Ercan TAŞKIN & Yavuz Selim DÜGER
Dumlupınar Üniversitesi

Özet

Tüketici alışkanlıklarının hızla değiştiği ve rekabetin giderek arttığı günümüz dünyasında, işletmeler farklılaşmanın yolunu aramaktadırlar. Markalaşma ise farklılaşmanın en etkili yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikler, karakterler, duygular ve imajlar gibi birçok unsuru içinde barındıran marka kavramı; somut ve soyut özellikleri sembolize ederek değer yaratan ürün ya da hizmetlere yönelik algılar olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle marka, işletmelerin ürün ya da hizmetleri hakkında müşterilere verdikleri vaatler bütünü olarak ifade edilebilir. İşletmeler markaya yönelik vaatlerini pazarlama iletişim araçları sayesinde müşterilere iletmektedir. Özellikle hizmet işletmelerinde, çalışanlar müşterilere iletilen bu marka vaatlerinin gerçeğe dönüştürülmesini sağlayan en büyük unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Müşterilerin marka deneyimlerini, markaya yönelik algılarını, markanın konumlandırılmasını ve markanın başarısını etkilen en önemli unsur olan çalışanların temel alındığı markalaşma sürecine içsel markalaşma denilmektedir. İçsel markalaşma, markalaşma çalışmalarının örgüt içerisinde çalışanlara uygulanarak markanın ilk olarak örgüt içerisinde tutundurulmasını amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda, içsel markalaşma, çalışanların tutum ve davranışlarının marka değerleri ile uyumlu hale getirilmesine yönelik olarak yapılan faaliyetler bütünü olarak da tanımlanmaktadır. Bu çalışmayla, hizmet işletmelerinin uyguladığı içsel markalaşma faaliyetlerinin, marka vatandaşlığı davranışı ve marka performansı oluşmasındaki rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletme çalışanlarından anket aracılığı ile elde edilen veriler SPSS 18.0 ve AMOS 16.0 programları aracılılığı ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen verilere göre içsel markalaşmanın marka vatandaşlığına ve marka performansına olumlu etkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: İçsel Markalaşma, Marka Vatandaşlığı, Marka Performansı, Hizmet Sektörü

*Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince desteklenen 26/2016 numaralı proje kapsamında yürütülen "İÇSEL MARKALAŞMA: MARKA TUTUMLARI, VATANDAŞLIĞI VE PERFORMANSI İLİŞKİSİ ÜZERİNE YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ ANALİZİ" isimli doktora tezinin bir bölümünden hazırlanmıştır.

THE ROLE OF INTERNAL BRANDING IN BUILDING BRAND CITIZENSHIP AND BRAND PERFORMANCE

Abstract

In today's World, as consumer habits change rapidly and competition increases steadily, businesses are looking for ways to differentiate. Branding is seen as the most effective way of differentiation. The concept of brand that involves many elements, such as features, characters, emotions and images; is defined as perceptions of products or services that create value by symbolizing tangible and intangible characteristics. In other words, the brand can be expressed as a set of promises to the customers about their products or services. Businesses deliver brand promises to customers through marketing communication tools. Especially in service businesses, employees are occurred as the greatest factor that enables these brand promises communicated to the customers to be turned into reality. The branding process on which employees are based and also considers employees are the most influential factors who effect customers' experience, brand perceptions, positioning of the brand and the success of the brand is called internal branding. Internal branding is an approach that aims to sell the brand within the organization initially by carrying out the branding applications to the employees. In this respect, internal branding is also defined as a set of activities which aim to harmonies employees' attitudes and behaviors with brand values. The purpose of this study is to examine the role of internal branding activities in building brand citizenship behavior and brand performance. In line with this purpose, the data obtained through the questionnaire from staff of the logistics firms were analyzed by SPSS 18.0 and AMOS 16.0 programs. As a result of analysis, internal branding has a positive effect on brand citizenship behavior and brand performance.

Key Words: Internal Branding, Brand Citizenship Behavior, Brand Performance, Service Industry

GİRİŞ

Günümüz rekabetçi pazar koşullarında bir birlerine benzer ürünler üreten işletmelerin rekabet edebilmesi ve bir adım öne geçebilmesi için farklılaşması gerekmektedir. Farklılaşma işletmenin rakiplerine göre taklit edilmesi zor bir özelliğinin ön plana çıkmasıyla gerçekleşir. Bu doğrultuda farklılaşmanın en etkili yolu olarak da markalaşma karşımıza çıkmaktadır. Müşterilerin gözünde

marka, firmanın ürünlerine ya da hizmetlerine yönelik olarak vermiş olduğu vaatler bütünüdür. İşletmeler markalaşma çalışmalarında genel olarak müşterilere odaklanırken, marka vaatlerini gerçekleştirecek olan çalışanları bu sürece katılmasını göz ardı etmektedir. Buradan hareketle, çalışanları markalaşmanın önemli bir parçası olarak gören içsel markalaşma yaklaşımı ortaya çıkmıştır. İçsel markalaşma, markanın ilk olarak örgüt içerisinde tutundurulmasını amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda içsel markalaşma uygulamaları, çalışanların markayı tanıması, benimsemesi, değerlerini anlaması ve buna uygun olarak hareket etmesine yönelik olarak ortan bir marka kültürünün oluşturulmasına dayanır. İçsel markalaşma, marka vaatlerinin müşterilere iletilmesinde ya da müşterilere eşsiz marka deneyimi yaşatılmasında çalışanların büyük bir rolü olduğu düşüncesinden hareketle, çalışanların tutum ve davranışlarına odaklanır. Özellikle hizmet sektöründe müşterilerle sürekli etkileşim içerisinde bulunan çalışanların markaya yönelik tutum ve davranışları markanın itibarını ve başarısını büyük ölçüde etkilemektedir.

Bu çalışmanın amacı markalaşma kavramına içsel bir bakış açısı getirmek ve çalışanların gözünden markalaşmayı incelemektir. Bu doğrultuda, lojistik sektöründeki çalışanlar üzerinde yapılan bu çalışmada, içsel markalaşma uygulamalarının çalışanların marka vatandaşlığına ve markanın performansına olan etkileri incelenmiştir.

1. İÇSEL MARKALAŞMA

İçsel pazarlamadan hareketle ortaya çıkan bir yaklaşım olan içsel markalaşma kavramının literatürde genel kabul görmüş bir tanımı yoktur (Mahnert ve Torres, 2007: 54). Punjarisi ve Wilson, (2011) yaptığı bir çalışmada içsel markalaşma kavramını "*müşterilerin markadan beklentilerini karşılamak üzere, çalışanların marka vaatlerine uygun davranmalarını sağlamaya yönelik işletme yönetimi tarafından üstlenilen faaliyetler bütünüdür*" şeklinde tanımlamıştır. Santos-Vijande vd. (2012) ise çalışmasında içsel markalaşma kavramını "*marka oluşturma faaliyetlerinde, çalışanların markanın karakteristik özelliklerine uygun davranışlar sergilemesini sağlamak*" olarak tanımlamıştır. Başka bir tanıma göre ise içsel markalaşma, "*personelin günlük çalışma hayatında motive edilerek markaya uygun davranışlar sergilemesi ve marka vaatlerini müşterilere etkin bir şekilde iletilmesi*" şeklinde tanımlanmıştır (Matanda ve Ndubisi, 2013:1033).

Çalışanların markaya yönelik tutum ve davranışlarını marka değeriyle uyumlaştırılması noktasında kullanılan birçok yöntem ve araçlar vardır. Maclaverty vd. (2007) tarafından yapılan araştırmada bazı içsel markalaşma araçları belirlenmiştir. Bunlar aşağıda belirtilmiştir:

1) İçsel iletişim: Örgüt içerisinde markaya yönelik ortak bir terminolojinin oluşturulmasına yönelik yapılan çalışmalardır.
2) Eğitim desteği: Örgüt içerisinde tüm çalışanlara marka odaklı eğitimlerin verilmesinin sağlanması.
3) Liderlik uygulamaları: Örgüt içerisinde marka kültürünün oluşmasına yönelik çalışmalar.
4) Ödüllendirme ve takdir: Marka performansını arttırmaya yönelik olarak çalışanlara marka odaklı ödüllendirme ve takdir sisteminin uygulanması.
5) İşe alım uygulamaları: İnsan kaynakları uygulamalarını marka odaklı dizayn edilerek, içsel markalaşma sürecine işe alım politikalarıyla başlatmak.
6) Sürdürülebilirlik faktörleri: İçsel markalaşmaya yönelik tüm süreçlerin sürdürülebilir kılınması

İçsel markalaşma süreci sadece pazarlama departmanının tasarrufuna bırakılmayacak kadar önemli bir süreçtir. İçsel markalaşma uygulamalarının başarısı için sürece insan kaynakları yönetimi ve üst yöneyimin de katılması gerekmektedir (Speak, 2009: 3; Burmann ve Zeplin, 2005: 287). Bunu destekler nitelikte, Punjaisri ve Wilson (2011) işletme içerisinde, içsel markalaşma sürecinde pazarlama departmanının uygulamalarının yeterli olmayacağını, sürecin mutlaka yönetim ve insan kaynakları uygulamalarıyla da desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Birçok araştırmacı içsel markalaşma uygulamalarının işletmelere önemli avantajlar sağlayacağını ileri sürmüştür. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

- Çalışanlarla marka arasında duygusal bir bağ kurulmasını sağlar (Guneluis, 2015).
- Çalışanların markayı destekleyen tutum ve davranışlarını olumlu yönde pekiştirir (Punjarisi ve Wilson, 2007:60),
- Güçlü bir kurumsal markanın oluşmasını sağlar (King ve Grace, 2008:359),
- Oluşturulan güçlü bir marka imajı sayesinde rekabet avantajı kazanır (Burmann vd., 2009:265; Amue ve Asiegbu, 2014:34),

– Marka güvenilirliği ve itibarının arttırmasının yanı sıra marka değerini de artmasını sağlar (Speak, 2009:3).

2. MARKA VATANDAŞLIĞI

Örgütsel vatandaşlık kavramından hareketle ortaya çıkan marka vatandaşlığı kavramı, işletme dışı unsurları da kapsadığından dolayı daha geliş bir etkiye sahiptir. Marka vatandaşlığı yaklaşımı, müşterilerle etkileşim içerisinde olan çalışanların hem işletme içerisinde hem de işletme dışında markaya yönelik rol fazları davranışlar sergileyeceği varsayımına dayanır. Bu yaklaşımda, müşterilerin marka deneyiminin oluşmasında büyük bir rolü olan çalışanların markayı yaşamaları ya da marka değerlerini içselleştirmeleri markanın başarısı için kritik öneme sahiptir. Diğer bir ifadeyle, bu yaklaşımda çalışanlar müşterilerin marka deneyimini, müşteri memnuniyeti ve sadakatini etkileyen önemli bir unsur olarak ele alınır (Burmann ve Zeplin, 2005:279-280).

Marka vatandaşlığı kavramı Burmann ve Zeplin (2005) "*çalışanların gönüllü olarak sergilediği davranışlarla işletmenin marka kimliğini güçlendirmesi*" olarak ifade etmiştir. Shaari vd. (2015b), ise marka vatandaşlığı davranışını, "*çalışanların temel işlevlerinin ötesinde, markaya tutarlı davranışı yansıtacak ekstra gayret sarf etmesi*" olarak ifade etmiştir. Verilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere marka vatandaşlığı kavramı gönüllülük esasına dayanır ve çalışanların marka değerini en iyi şekilde müşterilere yansıtması üzerine odaklanır (Shaari vd. 2015a: 26).

Burmann ve Zeplin (2005) marka vatandaşlığı kavramının yedi farklı bileşeni olduğunu belirtmiştir. Bunlar aşağıda verilmektedir:

- Yardımsever Davranışlar
- Marka Değerlerinin Göz Önünde Tutulması
- Marka İsteği
- Centilmenlik
- Markanın Desteklenmesi
- Kişisel Gelişim
- Markayı Geliştirme

3. MARKA PERFORMANSI

Wallace ve de Chernatony (2008)'e göre, çalışanların sergilediği tutum ve davranışlar markanın başarısını etkilemektedir. Özellikle hizmet sektöründe çalışanlar hizmet kalitesine direkt etkisi olduğundan dolayı hizmet performansını da etkileyebilmektedirler. Marka performansı Punjaisri vd. (2009a) tarafından, "*çalışanların markaya bağlılık duyması ve markanın değerlerini anlaması sonucunda, çalışanların markayı destekleyici davranışlar sergilemesi ve ayrıca marka vaatleri çerçevesinde müşterilerin beklentilerinin karşılanması*" şeklinde ifade edilmektedir.

De Chernatony vd. (2004) göre marka sadakati, marka itibarı ve müşteri memnuniyeti marka performansını oluşturan üç temel bileşendir. Prasad ve Dev (2000) ise marka performansını dört boyutta ele almıştır; , fiyat ve değer ilişkisi, marka önceliği, tekrar satın alma niyeti ve müşteri memnuniyetidir. Çalışanların ortaya koyduğu marka performansı müşterilerin marka deneyimini şekillendirdiği gibi ileride tekrar satın alma eğilimlerinin oluşup oluşmamasını da belirleyecektir. Çalışanların marka değerlerine uygun olarak sergilediği tutum ve davranışlar sayesinde, müşterilerin beklentilerinin tam olarak karşılanacak ve marka itibarının müşteriler nezdinde artmasına neden olacaktır.

4. ARAŞTIRMA MODELİ, YÖNTEMİ VE VERİ ANALİZİ

Bu araştırma, içsel markalaşmanın marka vatandaşlığı davranışı ve marka performansı üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik olarak yapılmıştır. Bu kapsamda, hedef kitle olarak lojistik sektörü çalışanları ve ana kütle olarak da Trabzon, Mersin, İstanbul ve İzmir gibi liman şehirlerinde faaliyet gösteren en büyük 100 lojistik firması çalışanları seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak anket yöntemi seçilmiştir. Hem kasti hem de kolayda örneklem yöntemi birlikte kullanılarak, anketörler aracılığı ile katılımcılarla yüz yüze görüşülerek veriler toplanmıştır. Lojistik sektörde yaklaşık 500 bin kişinin çalıştığı tahmin edildiğinden örneklem için yeterli sayı %90 güven aralığında ve %5 hata payına göre 378 olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan anketler oluşturulurken, içsel markalaşma ölçeği Matanda ve Ndubisi (2010) tarafından geliştirilmiş olup toplam 13 ifade ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır; insan kaynaklarının markalaşma sürecine katılımı, içsel iletişim ve eğitim boyutu. Çalışanların marka vatandaşlığı ölçeği King ve Grace (2012) tarafından geliştirilmiş olup toplam 7 ifade ve tek boyuttan

oluşmaktadır. Marka performansı ölçeği Punjaisri vd. (2009a) tarafından geliştirilmiş olup toplam 5 ifade ve tek boyuttan oluşmaktadır.

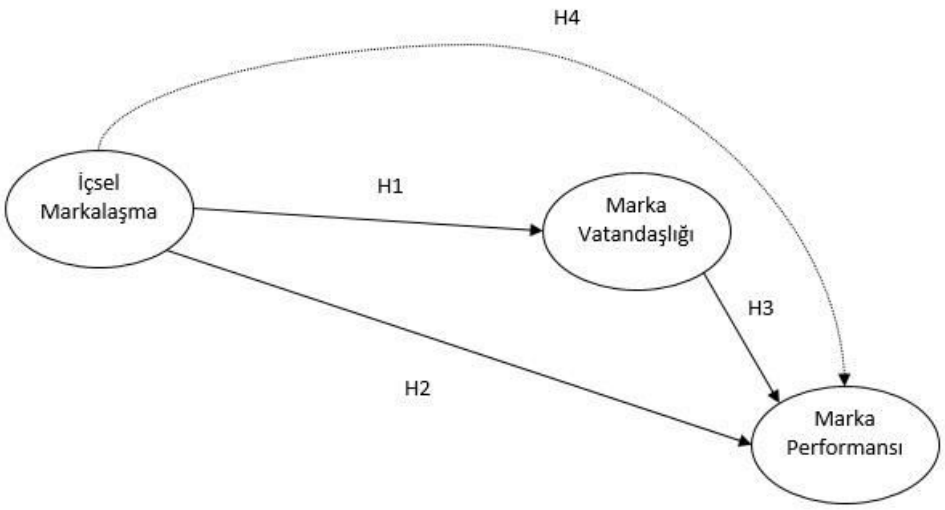
İfadeleri ölçmek için 5'li likert tipi kullanılarak ve 1- (Kesinlikle Katılmıyorum), 5-(Kesinlikle Katılıyorum) şeklinde değerler verilmiştir. Anket çalışması sonucunda analize yapılmaya uygun 401 tane anket verisine ulaşılmıştır. Elde edilen bu veriler SPSS 18 ve AMOS 16 programları kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmaya ait hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_1: İçsel markalaşmanın marka vatandaşlığı davranışına pozitif yönde etkisi vardır.
H_2: İçsel markalaşmanın marka performansına pozitif yönde etkisi vardır.
H_3: Marka vatandaşlığı davranışının marka performansına pozitif yönde etkisi vardır.
H_4: İçsel markalaşma ve marka performansı arasındaki ilişkiye marka vatandaşlığı davranışı aracılık etmektedir.

Araştırma hipotezlere ilişkin model Şekil 1'de verilmektedir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

5. AMPİRİK BULGULAR

Bu bölümde, demografik değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler, faktör analizleri ve hipotezlerin test edilmesine yönelik olarak yol analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

5.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılan 401 katılımcının 278'i (% 69,3) erkek ve 123'ü (% 30,7) kadındır. Katılımcıların 201'i (% 50,1) bekâr ve 200'ü (% 49,9) evlidir. Yaş çeşitliliği açısından incelendiğinde katılımcıların 106'sı (% 26,4) 25 yaş ve altı, 199'u (% 49,6) 26-35 yaş arası olduğu görülmekte, bu da katılımcıların % 76'sının Y kuşağı olduğunu göstermektedir. Eğitim durumları açısından incelendiğinde katılımcıların 210'u (% 52,4) lisans eğitimine sahip olduğu görülmektedir. İş tecrübeleri açısından incelendiğinde katılımcıların 257'si (% 64,1) 1-5 yıl arasında çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların demografik değişkenlerini yansıtan bulgular detaylı bir şekilde Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı

		Sayı	**%**			**Sayı**	**%**
Cinsiyet	Kadın	123	30,7	Medeni Durum	Evli	200	49,9
	Erkek	278	69,3		Bekâr	201	50,1
	Toplam	**401**	**100,0**		**Toplam**	**401**	**100,0**
Yaş	25 yaş ve altı	106	26,4	Eğitim Durumu	İlköğretim	20	5,0
	26-35	199	49,6		Lise	91	22,7
	36-45	74	18,5		Ön Lisans	53	13,2
	46-50	19	4,7		Lisans	210	52,4
	51 yaş ve	3	0,7		Yüksek	27	6,7
	Toplam	**401**	**100,0**		**Toplam**	**401**	**100,0**
Çalışma Süresi	1-5 yıl	257	64,1				
	6-10 yıl	93	23,2				
	11-15 yıl	36	9,0				
	16-20 yıl	13	3,2				
	21 yıl ve	2	0,5				
	Toplam	**401**	**100,0**				

5.2. Faktör Analizi

Faktör analizi, çalışmada kullanılan ifadelerin faktörleşme durumunu ve ifadelerin ölçeği açıklama durumunu ortaya koymaya yönelik bir analiz türüdür (Özdemir, 2010: 284). Faktör

analizinde temel bileşenler analizi yöntemi ve varimax rotasyon yöntemleri seçilmiştir. Analizi sonucunda; araştırmada kullanılan üç ölçek içinde Barttlett Küresellik değeri (0,000) anlamlıdır. İçsel markalaşma ölçeğine ait KMO değeri (0,942), marka vatandaşlığı davranışı KMO değeri (0,924) ve marka performansının KMO değeri (0,854) olup mükemmel derecede yeterli bulunmuştur. Analiz sonucunda içsel markalaşma ölçeği 3 faktörlü yapı sergilerken elde edilen 3 faktörün varyans açıklama oranı %75,432'dir. Marka vatandaşlığına davranışı ölçeği tek faktörlü yapı sergilerken elde edilen tek faktörün varyans açıklama oranı %72,643'dür. Marka performansı ölçeği tek faktörlü yapı sergilerken elde edilen tek faktörün varyans açıklama oranı %70,797'dir. Faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular içsel markalaşma ölçeğini geliştiren Matanda ve Ndubisi (2010), marka vatandaşlığı ölçeğini geliştiren King ve Grace (2012) ve marka performansı ölçeğini geliştiren Punjaisri vd. (2009) çalışma sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

İfadelere ilişkin faktör yük dağılımları, varyans açıklama oranları ve ölçeklere ait güvenirlilik değerleri Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2: Faktör Analizi Sonuçları

İÇSEL MARKALAŞMA **İçsel İletişim**	**Faktör Yükleri**	**Açıklanan Varyans**	**Cronbach Alfa (α)**	
II1	0,798	27,987	0,912	0,949
II2	0,756			
II3	0,769			
II4	0,714			
II5	0,668			
İnsan Kaynaklarının Katılımı		25,793	0,892	
IK1	0,762			
IK2	0,816			
IK3	0,815			
IK4	0,701			
Eğitim		21,652	0,886	
EG1	0,556			
EG2	0,603			
EG3	0,833			
EG4	0,830			
Toplam Varyans Açıklama Yüzdesi		**: % 75,432**		
KMO Değeri		**: 0,942**		
Bartlett Anlamlılık		**: 0,000**		
Yaklaşık K-Kare		**: 4072,03**		
MARKA VATANDASLIĞI		72,643	0,937	
MV1	0,817			
MV2	0,876			

MV3	0,864		
MV4	0,829		
MV5	0,866		
MV6	0,884		
MV7	0,827		
Toplam Varyans Açıklama Yüzdesi		**: % 72.643**	
KMO Değeri		**: 0,924**	
Bartlett Anlamlılık		**: 0,000**	
Yaklaşık K-Kare		**: 2201.818**	
MARKA PERFORMANSI			
MP1	0,847	70,797	0,894
MP2	0,756		
MP3	0,868		
MP4	0,905		
MP5	0,824		
Toplam Varyans Açıklama Yüzdesi		**: % 70,797**	
KMO Değeri		**: 0,854**	
Bartlett Anlamlılık		**: 0,000**	
Yaklaşık K-Kare		**: 1213,736**	

5.3. Yol Analizi

Araştırmaya ait hipotezlerin test edilmesine yönelik olarak elde edilen verilere yol analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda modifikasyon indeks değerlerine bakılarak bazı ifadeler arasında kovaryanslar kurularak modele ilişkin iyileştirmeler yapılmıştır. Araştırma modelinin uyum indeks değerleri [X^2/sd=1,841; GFI=0,913; CFI=0,974; IFI=0,974; RMSEA=0.046] iyi uyum değerleri aralığında yer almaktadır. H_1 test edildiğinde (β=0,82; p<0,01) bulunan değerler, içsel markalaşmanın marka vatandaşlığına olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. H_2 test edildiğinde (β=0,27; p<0,01) bulunan değerler içsel markalaşmanın marka performansına olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. H_3 test edildiğinde (β=0,62; p<0,01) bulunan değerler marka vatandaşlığının marka performansına olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Marka vatandaşlığının aracılık etkisini ölçmeye yönelik olarak araştırma modelden ayrı olarak içsel markalaşmanın marka performansına olan etkisini analiz edilmiştir. Marka vatandaşlı değişkeni eklenerek yapılan analiz sonuçları karşılaştırılarak aracılık etkisi belirlenmiştir. Tablo 3'de aracılık etkisine ilişkin değerler verilmektedir.

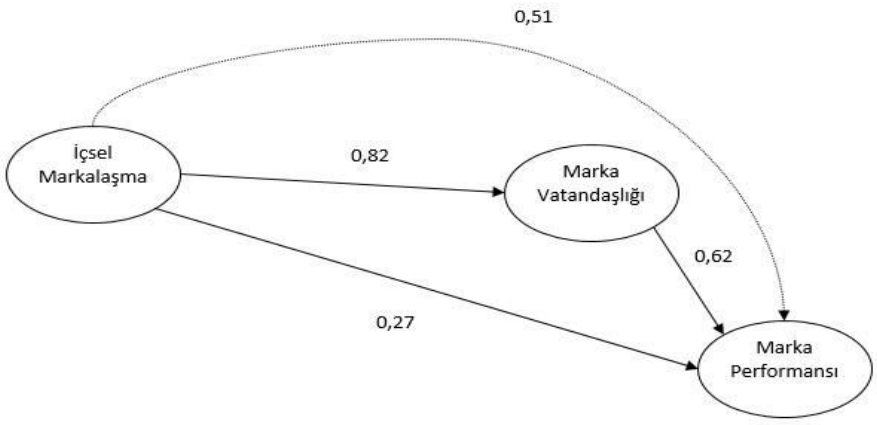
Tablo 3: Aracılık Etkilerini Belirlemeye Yönelik Değerler

Yol	Standardize β	Standart Hata	p
İçsel Markalaşma → Marka Performansı	0,780	0,05	***

Yol	Standardize β	Standart Hata	p
İçsel Markalaşma → Marka Performansı	0,270	0,065	***
İçsel Markalaşma → Marka Vatandaşlığı	0,820	0,062	***
Marka Vatandaşlığı → Marka	0,620	0,071	***

İçsel markalaşma marka performansını (β=0,780; p<0,01) anlamlı bir şekilde etkilemekte, marka vatandaşlığı modele eklendiğinde içsel markalaşmanın marka performansı üzerindeki direkt etkisi (β=0,270; p<0,01)' düşmekte ve dolaylı etkisi β=0,51 olmaktadır. Bu sonuç (H_4) marka vatandaşlığının içsel markalaşma ve marka performansı arasında kısmi aracılık yaptığını göstermektedir. Ayrıca yapılan Sobel testi ile bu aracılık etkisinin anlamlı olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Yapılan yol analizi sonucunda tüm hipotezler model tarafından desteklenerek kabul edilmiştir. Yol analizi sonucuna ilişkin diyagram Şekil 2'de verilmektedir.

Şekil 2: Yol Analizi Sonuçları

6. Sonuç

Günümüzde tüketiciler için imaj, itibar ya da statü unsuru olan markalar, işletmeler içinde bir farklılaşma aracıdır. Diğer bir ifadeyle, rekabet üstünlüğü elde etmek isteyen işletmeler markalaşma stratejileriyle rakiplerine göre farklılaşmak istemektedirler. Markalaşma ile birlikte gelen farklılaşma, işletmelere piyasada varlığını sürdürebilme, tüketiciler tarafından tercih edilme ve pazar payını arttırma noktasında büyük avantajlar sunar. İşletmeler kendilerini farklı kılacak olan markaya ait değerlerin ve vaatlerin reklam, halkla ilişkiler, kişisel satış, özendirme, doğrudan satış vb. pazarlama iletişim araçlarını kullanarak potansiyel müşterilerine ileterek satın alma eğilimi oluşturmaya çalışırlar. Müşterilere iletilen marka vaatlerinin karşılanması noktasında çalışanların büyük bir önemi vardır. Özellikle marka değerine uygun tutum ve davranışlar sergileyen, markayı sahiplenen ve markaya karşı bir bağlılık hisseden çalışanlar markanın başarısında büyük rol oynarlar. Başka bir ifadeyle, marka değerleri ile çalışan değerlerinin uyumlaştırılması ve çalışanların birer marka elçisi olarak, başarılı bir marka yaratılması sürecinde içsel markalaşma kritik bir öneme sahiptir. Günümüzde işletmelere, ürünlere ve markalara ilişkin hemen hemen her şey taklit edilebilirken, çalışanların müşterilerine yaşattığı marka deneyimi işletmelerin taklit edilmeyecek şekilde farklılaşmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, içsel markalaşma işletmelere müşteri memnuniyeti, tekrar satın alma eğilimi, itibar, sürdürülebilir rekabet gücü ve karlılık sağlamaktadır.

Bu araştırmayla amaçlanan, içsel markalaşmanın marka vatandaşlığı ve marka performansı oluşumundaki etkilerinin incelenmesidir. Araştırma sonucuna göre; içsel markalaşmanın marka vatandaşlığına olumlu yönde etkisi bulunmaktadır. Bulunan bu sonuç, Hasnizam vd.'nin (2011) ve Porricelli vd.'nin (2014) hizmet sektöründe yaptıkları çalışmaların sonuçlarına benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca, içsel markalaşmanın marka performansına olumlu yönde etkisi bulunmaktadır. Bulunan bu sonuç, Punjaisri ve Wilson (2007), Punjaisri vd. (2009) ve Punjaisri ve Wilson (2011) hizmet sektöründe yaptıkları çalışmaların sonuçlarına benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bir diğer sonuç, marka vatandaşlığının marka performansına olumlu yönde etkisi bulunmaktadır. Bulunan bu sonuç, Burmann ve Zeplin (2005) ve Burmann vd. (2009) yaptıkları çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Son olarak, marka vatandaşlığının içsel markalaşma ve marka performansı arasında kısmi aracılık rolü olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Bu araştırma sonuçları, içsel markalaşma uygulamalarının işletmeye somut katkılarını kanıtlaması bakımından önem arz etmektedir. Farklı sektör ve iş kolları üzerinde yapılacak benzer çalışmalar, bu araştırma bulgularının daha anlamlı hale gelmesine ve içsel markalaşma kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

UMTEB

KAYNAKÇA

Amue, G. J. ve Asiegbu, I. F., (2014), Internal Branding Initiatives and Brand Performance: An Empirical Investigation of Fast Food Industry in Nigeria, I*nternational Journal of Business and Management Invention*, 3 (9), 32-40.

Burmann, C. ve Zeplin, S. (2005), Building Brand Commitment: A Behavioral Approach to Internal Brand Management, *Journal of Brand Management*, 12 (4), 279-300.

Burmann, C., Zeplin, S. ve Riley, N. (2009), Key Determinants of Internal Brand Management Success: An Exploratory Empirical Analysis, *Brand Management*, 21 (1), 267-284.

De Chernatony, L., Harris, F. ve Christodoulides, G. (2004), Developing Brand Performance Measure for Financial Service Brands, *The Services Industries Journal,* 24 (2), 15-33.

Guneluıs, S. (2015), 5 Key Benefits of Internal Brand Building, Erişim: 16.02.2016, http://www.womenonbusiness.com/5-key-benefits-internal-brand-building/

King, C. ve Grace, D. (2008), Internal Branding: Exploring the Employee's Perspective, Brand Management, 15 (5), 358-372.

Maclaverty, N., Mcquillan, P. ve Oddie, H. (2007), Internal Branding Best Practices Study, *Canadian Marketing Association*, June, 1-12.

Mahnert, K. F. ve Torres, A. M. (2007), The Brand Inside: The Factors of Failure and Success in Internal Branding, *Irish Marketing Review*, 19(1/2), 54-63.

Matanda, M. J., ve Ndubisi, N. O. (2013), Internal Marketing, Internal Branding, and Organizational Outcomes: The Moderating Role of Perceived Goal Congruence, *Journal of Marketing Management*, 29, 1030-1055.

Özdemir, A. (2010), Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar, İstanbul: Beta.

Porricelli, S. M., Yurova, Y., Abratt, R. ve Bendıxen, M., (2014), Antecedents of Brand Citizenship Behavior in Retailing, *Journal of Retailing and Consumer Services,* 21, 745-752.

Prasad, K. ve Dev, C. S. (2000), Managing Hotel Brand Equity: A Customer-Centric Framework for Assessing Performance, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 41 (3), 22-31.

Punjaisri, K. ve Wilson, A. (2007), The Role of Internal Branding in The Delivery of Employee Brand Promise, *The Journal of Brand Management*, 15 (1), 57-70.

Punjaisri, K., Evanschitzky, H. ve Wilson, A. (2009), Internal Branding: an Enabler of Employees' Brand-Supporting Behaviours, *Journal of Service Management*, 20 (2), 209-226.

Punjaisri, K. ve Wilson, A. (2011), Internal Branding Process: Key Mechanisms, Outcomes and Moderating Factors, *European Journal of Marketing*, 45(9), 1521-1537.

Santos-Vijande, M.L., Rio-Lanza, A. B., Suarez-Alvarez, L., ve Diaz-Martin, A. M. (2012), The Brand Management System and Service Firm Competitiveness, *Journal of Business Research*, 66, 148–157.

Shaari, H., Salleh Md., S. ve Hussin, Z. (2011), Exploring the Dimension of Internal Brand Citizenship Behavior in Malaysia: A Case of Northern Malaysia Hotel, *World Review of Business Research,* 1 (1), 25-33.

Shaari, H., Salleh Md., S. ve Hussin, Z. (2015a), Employees Brand Citizenship Behaviour: Front-Liner Versus Backstage Employees' Perspective, *International Journal Of Management Studies (Ijms)*, 22 (1), 23-32.

Shaari, H., Salleh Md., S. ve Hussin, Z. (2015b), The Effect of Brand Leadership Styles on Employees' Brand Citizenship Behavior, *Asian Social Science*, 11 (18), 86-92.

Speak, K. D. (2009), Internal Brand Building: Leveraging An Innovative Collaboration Between Marketing and HR. Brand Tool Box. Erişim tarihi: 04.02.2016, http://www.brandchannel.com/images/papers/514_10-10_BrandToolBox_KSpeak.pdf.

Wallace, E., ve De Chernatony, L. (2008), Classifying, Identifying and Managing The Service Brand Saboteur, *The Service Industries Journal,* 28 (1–2), 151–65.

TÜRKİYE'DEKİ SAĞLIK TURİZMİ SÜRECİNDE GÜRCİSTAN'IN YERİ VE ÖNEMİ

Öğr. Gör. Göksel YILMAZ

Kavram Meslek Yüksekokulu

Özet

Sağlık turizmi, ülkemizde 2000'li yıllar itibarı ile sektör haline gelmeye başlamış olup son 10 yıl içerisinde büyük bir gelişme göstermiştir. Coğrafik konumu, çok kültürlülüğü ve birçok farklı neden ile turizm sektöründe ön sıralarda tercih edilen ülkemiz artık sağlık turizmi alanında da ön saflarda yer almaktadır. Önceleri sadece büyük şehirlerde ön planda olan Sağlık Turizmi artık diğer şehirlerde de canlanmakta, sınır bölgelerindeki sağlık turizmi faaliyetleri de artış göstermektedir. Dönemsel ve mevsimsel olarak değişkenlik gösteren sağlık turizmi talepleri, genel açıdan değerlendirildiğinde artan bir seyir hâlindedir. Bu çalışmadaki amaç: Türkiye'deki Sağlık Turizmi gelişim sürecine değinmek ve ülkemizi tercih eden Gürcistan'ın bu süreçteki payının genel değerlendirmesini yapmaktır. Literatür taraması ve derleme yoluyla oluşturulan bu çalışma: özellikle politik açıdan ilişkilerin iyi olduğu ve komşu ülke olan Gürcistan'ın; Türkiye'deki Sağlık Turizmi pazarındaki genel bir değerlendirmesini yapmak açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Medikal Turizm, Gürcistan

THE PLACE AND IMPORTANCE OF GEORGIA IN TURKEY'S HEALTH TOURISM PROCESS

Abstract

Health tourism has started becoming a sector as of 2000s in Turkey, and it has made great progress in the last 10 years. With its geographical location, multicultural structure in addition to many reasons, Turkey is at the top group of the mostly preferred countries in tourism, and it has recently joined the top group in the field of health tourism as well. In the past, health tourism used to be in the forefront in only big cities; however it has become widespread in other cities as well and the health tourism activities in the border regions have shown an increase. Demands for health tourism vary periodically and seasonally; in general terms it has an increasing trend. The purpose of this study is to address the development process of health tourism in Turkey and to carry out a general evaluation of the share of Georgia, which prefers Turkey, in this process. This study was performed by literature review and compilation, and it is of capital importance with regard to carrying out a general evaluation of the neighboring country Georgia, which Turkey has good political relations, in the health tourism market of Turkey.

Keywords: Health Tourism, Medical Tourism, Georgia

GİRİŞ

Turizm tüm dünyada büyük bir önem taşımaktadır. Teknoloji ve iletişim araçları geliştikçe turizm sektöründe de hareketlilik olması kaçınılmazdır. Bu gelişmeleri takiben turizmin farklı alanları ortaya çıkmıştır. Geleneksel şartlar dışında gelişen sektör yapısı, her şekilde insan yaşamını etkilemektedir ve etkilenen insan; yeni arayışlara girerek yeni buluşlar üretmektedir. Üretilen tüm fikirler zamana yayılarak sektör hâline gelmektedir. Turizm de bu sektörler içerisinde kendine yer edinmiştir.

Ülke ekonomisine getirdiği faydalarla birçok avantajını sayabileceğimiz turizm için; sağlık alanında da bir sektör oluşturulmuştur. Öyle ki artık sağlık turizmi ifadesi oldukça yaygın olarak kullanılmakta ve bu alanlarda politikalar geliştirilerek, ileriye yönelik stratejik çalışmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmada, ülkedeki sağlık turizmi ve gelişim süreciyle birlikte; Türkiye'nin komşularından olan ve olumlu ilişkiler geliştirdiği Gürcistan'dan ülkemize sağlık turisti akışı faaliyetlerine değinilmiştir. Çalışma içerisinde sağlık turizmi kavramı artık fazlasıyla genişletildiği için medikal hizmetler baz alınmış ve sağlık turizmi adı altında medikal turizm türü üzerinden değerlendirilmeler yapılmıştır. Diğer sağlık turizmi türleri, çalışma kapsamının temeline dâhil edilmemiştir.

Birçok ülke ile ikili anlaşmaların yapılması ve ülkelerin sağlık politikalarını geliştirerek; sağlık turizmini yasal düzenlemelerle uygulamaya başlamaları göstermektedir ki: yakın zamanda sağlık turizmi faaliyetleri ülkeler arası rekabet unsuru olarak karşımıza çıkacaktır. Ülkemizde de birçok yasal düzenleme yapılmış olup sağlık turizmine yönelik ikili anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde bu çalışmada cevap arayacağımız sorular neden sağlık turizmi faaliyetleri bu denli gelişti ve ülkemiz nasıl bu sektöre adapte oldu? Bu adaptasyon sürecinde Türkiye'nin Gürcistan'a yönelik yaptığı sağlık turizmi faaliyetleri nelerdir ve ne derece önemlidir veya önemsenmelidir? Ne gibi handikaplar karşımıza çıkmaktadır? Bu sorular irdelenmiş olacaktır.

YÖNTEM

Literatür tarama yöntemiyle oluşturulan bu çalışmada yapısal düzen olarak tematik yöntem kullanılmıştır ve temalara yönelik olarak araştırma gidişatına yön verilmiştir. Ayrıca sektör içerisinde çalışanlardan da görüşler alınarak geliştirilen politikaların ve yasal düzenlemelerin

uygulanabilirliği/uygulamaları ele alınmıştır. Aynı zamanda sağlık turizmi kapsamında medikal turizm baz alınarak; Gürcistan'a yönelik sağlık turizmi faaliyetlerini içeren kişi, kurum ve kuruluşların araştırma ve raporlarına yer verilmiştir.

BULGULAR

Sağlık Turizmi Kavramı

Teknolojik alandaki gelişmelerin tıp alanına da yansıması kaçınılmazdır. Tıbbi süreçlerdeki bu gelişim tüm dünyayı etkilemiş olup sağlık alanında da rekabet unsurunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye de bu rekabet içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Sağlık alanında hızla ilerlemesi, teknolojide son yenilikleri takip edip uygulaması, sağlık altyapısı ve nitelikli insan gücü ile de bu konumunu daha ileriye taşımaktadır. Bunca gelişim içerisinde sağlığın da sektöre dâhil edilmemesi kaçınılmaz olup, teknoloji ve sağlığın gelişim süreci sağlık turizmi kavramını doğurmuştur. Özellikle de turizm alanında birçok farklı altyapı ortaya çıkmış olup turizm kavramı kendi dallarında çeşitlendirilmiştir. Sağlık turizmi de bu anlamda Türkiye için büyük bir rekabet unsurudur. Sunduğu turizm hizmetleriyle ön plânda olan Türkiye, sağlık turizmi için de bu alanda adını duyurmayı başarmıştır (Barca, Akdeve ve Gedik Balay, 2013, s.66-67). Bulunduğu ülke dışında sağlık hizmeti alan kişiler "uluslararası hasta" olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram, sağlık hizmeti alabilmek için seyahat eden kişiler (sağlık turizmi), normal turizm kapsamında seyahat eden kişiler (turist sağlığı) ve mülteciler gibi uluslararası kişileri kapsar. Bu açıdan değerlendirildiğinde oldukça geniş bir kavramsal yelpazeye sahiptir. Ancak bu çalışmamız sağlık turistlerini kapsamaktadır. Bu durumda çalışmada sadece sağlık hizmeti alabilmek adına seyahat eden kişiler konu edinmiştir. Burada da sağlık turizmi kavramı değerlendirmeye alınmıştır. Sağlık turizminin kendi içerisinde alt dallarından da sadece medikal turizm süreçleri incelenmiştir (Yıldırım vd., 2017, s.6).

Sağlık turizmi; tıbbi müdahale içeren uygulamalarda "maliyet etkin" özel tıbbi bakım verilmesi maksadıyla turizm endüstrisi ile işbirliği yapılması sonucu; tıbbi tedavi talep eden hastaların seçtikleri sağlık hizmetini farklı ülkelerden alması olarak tanımlanabilir (Barca vd., 2013, s.66-67).

Sağlık turizmi; insanların ikamet ettikleri yerlerden, ülkelerden; sağlık problemlerini ortadan kaldırmak, tedavi olmak, sağlıklarını geliştirmek gibi amaçlarla sağlık hizmeti satın alabilecekleri, elde edebilecekleri ülkelere yaptıkları seyahatlerdir. Sağlık hizmeti elde etmek amacıyla sağlık

turizmi kapsamında seyahat eden kişi ise "sağlık turisti" olarak adlandırılır (Sügür, 2016, s.14-15).

Sağlık Turisti-Turist Sağlığı Ayrımı

Bir handikap olarak değerlendirilebilecek husus karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ülke içerisinde sağlık turizmi verilerinin doğruluğunu ve gelecekte bu alandaki plânlamaları da etkilemektedir. Çalışmamızda sağlık turistleri adı altında medikal turistler incelenmektedir. Ancak bu hususta karşımıza bir kavram daha çıkmaktadır. Tüm verilerin altyapısını etkileyen "turist sağlığı" kavramı. Sağlık turisti kavramı yukarıda da açıklanmış olduğu üzere genel olarak sağlık hizmeti almak amacı ile başka bir ülkeye seyahat eden kişidir. Turist sağlığı/turistin sağlığı kavramı ise; gezi veya seyahat gibi farklı amaçlı etkinlikler için başka bir ülkeye giden ve bu etkinlik sürecinde sağlık sorunuyla karşılaşıp kliniklere, hastanelere, tedavi merkezlerine başvuran kişilerdir. Turist sağlığı kapsamındaki hizmetlerin çoğu acil veya plânsız sağlık hizmetleri olarak değerlendirilir. İkisinde de sağlık hizmeti söz konusudur ancak temel amaçlar farklı olduğu için bu verilerin ayrı ayrı değerlendirilmesi büyük önem arzetmektedir. Ülkenin sağlık turizmi plân ve politikalarını dahi etkileyebilecek olan bu kavram ayrılığının farkında olunması ve araştırma yapılırken dikkat edilmesi gerekmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2013, s.24-28).

Sağlık Turizmi Türleri

Sağlık turizmi denildiğinde turizm ve sağlık bileşenleri akla gelmektedir. Çünkü sağlık turizmi hem turizm sektörünü hem de sağlık sektörünü canlandırmaktadır. Sağlık turizmi kavramı birçok kaynakta farklı alt bileşenlerine yönelik sınıflandırılmış olsa da temelde üç ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar;

-Spa-wellness ve termal turizm,

-İleri yaş ve engelli turizmi

-Medikal turizmdir (Barca vd., 2013, s.67).

Spa-wellness ve termal turizm: Herhangibir hastalık sonrası rehabilitasyon dönemlerinde veya kalıcı rahatsızlıkların kısmen iyileştirilmesi amacına yönelik olarak kaplıca ve spa merkezlerinde; yetkili sağlık personellerinin de dâhil olarak yapıldığı tedavi destekleyici veya rehabilite edici uygulamalardır (Aydın, Şeker, Şahan, 2011, s.6). Spa-welness veya termal turizmde kişinin fizik tedavi, rehabilitasyon veya doğal, sağlıklı yaşam için başka bir ülkeye seyahat etmesi gerekmektedir. Sağlık turizmi

kapsamında değerlendirilmesi adına bu husus önemlidir (BAKA, 2013, s.8-9). Spa-Welness ve Termal turizm uygulamalarına kaplıca tedavileri, fizyoterapiler, talassoterapiler, hidroterapiler, balneoterapiler, peloidoterapiler, klimaterapiler, şifalı çamur ve topraklar, egzotik masajlar, kür tedavileri, dinlenme ve bakım seansları, bitkisel iyileştirme teknikleri gibi örnekler verilebilir (Aydın vd., 2011, s.6).

İleri yaş ve engelli turizmi: Dünya genelinde yaşlı nüfus oranı oldukça artmaktadır. Yaşlı nüfustaki artış tüm sektörlerin bu alana yönelik çalışmalara ağırlık vermesini sağlamıştır. Artan yaşlı nüfus ve bu yaşlı nüfusun yaşam sürelerinin uzamış olması; ülkeleri birtakım arayışlara itmiştir. Çünkü yaşlı bakım hizmetleri uzun süreli olarak ve oldukça büyük masraflarla verilmektedir. İleri yaş turizmi de ülkelerin bu anlamdaki arayışlarına konu olmuştur. Sağlık hizmetlerinin pahalı olduğu ülkelerdeki yaşlı nüfus grubu hastaların tedavi, bakım ve sağlıklı yaşam amacıyla maliyetlerin daha düşük olduğu ülkelere seyahat etmeleri, ileri yaş turizmini oluşturmaktadır. Aynı şekilde engelliler için yapılan farklı uygulama ve tedavi amaçlı yapılan seyahatler de engelli turizmini oluşturmaktadır (BAKA, 2013, s.10). Bu iki alandaki uygulamalara klinik konukevleri, geriatrik tedavi merkezleri, gezi turları, meşguliyet terapileri, engelli aktiviteleri gibi örnekler verilebilir (Aydın, Şeker, Şahan, 2011, s.6).

Medikal turizm: Sağlık turizminin bir çeşidi olsa da genelde sağlık turizmiyle birlikte anılmaktadır. Daha çok tıbbi tedavi süreçlerini içermektedir. Genel olarak ise belirli bir hastalık için tıp merkezleri, tedavi merkezleri, hastane ve eğitim araştırma hastaneleri veya rehabilitasyon merkezlerinde; alanlarında uzman sağlık personelleri eşliğinde yapılan plânlı tedavi süreçleridir. Kişi bu amaç için seyahatini gerçekleştirmiş olacaktır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde medikal turist olarak anılır (Aydın, Şeker, Şahan, 2011, s.6).

Evrensel tanımlamalar içerisinde Lee ve Spisto (2007) medikal turizmi basitçe; "turisti iyileştiren medikal prosedürleri içeren seyahat aktivitesi" olarak tanımlamıştır. Bookman ve Bookman (2007)'ye göre medikal turizm, "hizmetler arası ticaret gerektiren, tıp ve turizm sektörleri arasında bağlantı kuran ekonomik bir faaliyet" olarak tanımlanmıştır.

Buradan da anlaşıldığı üzere kişinin bulunduğu ülkede sağlığını tehdit edici bir hastalık unsuruyla karşılaştığında başka bir ülkede yaptırdığı ameliyatlar, ilaç tedavileri, cerrahi işlemler gibi tıbbi süreçleri kapsayan tüm uygulamalar medikal turizm olarak değerlendirilir.

Sağlık Turizmi Tercih Nedenleri

Sağlık turizminde; ihtiyaç duyulan sağlık hizmetleri için başka bir ülkeye gitmek, bulunduğu ülkede alacağı sağlık hizmetlerine göre oldukça büyük oranlarda fiyat avantajı sağlayabilmektedir. Sağlık turistleri tedavi olmak amacıyla gidilecek ülke ve sağlık kuruluşlarını seçerken; kaliteli hizmeti uygun fiyata ve daha kısa zamanda almayı hedeflemektedir. Buna göre sağlık kuruluşlarının akreditasyona sahip olmaları, fiyat avantajları, bekleme sürelerinin kısa olması veya hiç olmaması gibi unsurlar sağlık turistleri için en önemli kriterlerdendir. Gelişen ve değişen teknolojik imkânlar ve ülkelerarası ilişkiler doğrultusunda; sağlık turizmi sektörü de bu gelişmelere ayak uydurarak hızla ilerlemektedir. Aynı zamanda ülkelerarası bir hizmet alışverişi söz konusu olduğundan dolayı uluslararası rekabet ön plândadır. Bu yüzden başarı elde etmek için kaliteyi arttırmak, uluslararası standartlara sahip olmak, yenilik ve popülariteyi takip etmek ve de sahip olunan kaynak, imkân ve hizmetleri iyi pazarlayabilmek, marka olmak kaçınılmaz olmuştur. Her yıl dünyanın dört bir yanından milyonlarca hasta, sağlığına kavuşmak için başka ülkelere gitmekte ve bu yönelim de sağlık turizmi sektörünü oluşturmaktadır (BAKA, 2013, s.4-6).

Hastaların hizmet aldıkları ülkeleri tercih etme nedenleri bulundukları ülke koşullarına göre değişmektedir. Genel olarak hastaların tedavi maksatlı seyahat etmelerinin farklı nedenleri şöyle sıralanabilir:

- Tıbbi hizmetlerin pahalı olması ve aynı hizmeti başka ülkede daha ucuza alabiliyor olması,
- Hastanın başka bir ülkede kendi ülkesinde bulunan sağlık hizmetlerinden daha kaliteli tedavi olabilmesi,
- Sahip olunan sağlık sigortası ile ilgili sorunlar ve de artan uluslararası sigorta düzenlemeleri,
- Tedavi olabilmesi için beklenmesi gereken uzun süreyi kısaltma isteği.
- İleri donanıma ve teknolojiye sahip, bilimsel anlamda dünya çapında etkinliği olan ülkelerde tedavi olma isteği (Barca vd., 2013, s.69).
- Alternatif tedavi yöntemlerinin ikamet edilen ülkede kısıtlı olması,
- Yapılacak tedavinin gizlilik gerektirmesi,
- Tedavinin sağlık otoritelerince onaylanmamış olması,
- Yasa ve düzenlemelerin tedavi sürecinde kısıtlayıcı olması,
- Tedavi ile tatili birleştirme isteği (BAKA, 2013, s.4-6).

TÜRKİYE'DE SAĞLIK TURİZMİ VE UYGULANAN FAALİYETLER

2000'li yılların başında adı duyulmaya başlayan ve daha sonraları popüler olan sağlık turizmi süreçlerinde ülke olarak oldukça büyük bir yol alınmıştır. Yurtdışından gelen hastaların sağlık ihtiyaçlarını karşılamak ve sağlık turizminin en önemli dallarından biri olan medikal turizmi daha da geliştirmek adına sağlık kurumlarının kalitesi arttırılmış, ileri teknolojik sağlık merkezleri ve özel hastaneler de kurularak bu gelişime destek olunmuştur. Medikal turizmin ülke çapında bu denli değer görmesi; yurtdışında tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilebileceğini göstermiştir. Türkiye, medikal turizm bakımından oldukça büyük avantajlara sahiptir. Özellikle coğrafi konumu, uçuş mesafelerinin kısa olması, turistik zenginlikleri, ileri teknoloji ile donatılmış sağlık kurumları ve kalifiye sağlık personeli ile bu avantajlarını fırsata çevirmiş bulunmaktadır. Medikal turizm alanında Türkiye, yaklaşık 20 yıldır büyük bir gelişme göstermiş olup dünya çapında sağlık turizmi faaliyetlerinde olan ülkeler arasında ön sıralarda yer almaktadır. Özellikle sağlıkla ilgili oluşturulan yasal düzenlemeler, medikal turizmi teşvik edici politikalar ve devlet destekli çalışmalar ülkeyi bu alanda oldukça ileri taşımaktadır. Gelişen teknolojiye ayak uyduran sağlık kurumları ve bu teknolojiyi kullanabilen sağlık personeli ile birlikte ülke çapında sağlık hizmet sunum kalitesi arttırılmıştır. Bu da sağlık turizmini daha cazip bir hâle getirmiştir. Yabancı dil bilen personel sayısının arttırılmış olması ve özellikle istihdam için tercih edilir olması, dünya çapında gelişmelerin takip edilerek ülkedeki hizmetlere uyarlanması da sağlık turizmi süreçleri için atılan büyük adımlardandır (Barca vd., 2013, s.65-70). Sağlık turizmi kavramı, ülke sağlık politikalarında ilk olarak Sağlıkta Dönüşüm Programı'nda yer edinmiştir. 2008 yılındaki Sağlıkta Dönüşüm Programı İlerleme Raporu'nda bu alana yönelik çalışmalara ağırlık verilmesine dair bir madde belirtilmiştir. Bu madde şöyledir; "Uluslararası alanda ülkenin gücünü arttıracak sınır ötesi sağlık hizmetleri: uluslararası düzeyde yapılmış olan birçok anlaşmadan hareketle, özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelere sağlık hizmetleri konusunda eğitim ve hizmet desteği vermek amaçlanmaktadır. Bu tür sağlık hizmetlerini geliştirmekle birlikte sağlık turizminin de geliştirilmesi ve sağlıkta bölgesel güç hâline gelmek hedeflenmektedir". Buradan da anlaşıldığı üzere sağlık turizmi kavramı sağlık yönetimi politikalarına dâhil edilerek bu alandaki ilk temeller atılmıştır (Pekşen, 2012, s.70).

Sağlık politikaları çerçevesinde sağlık turizmi uygulama süreçleri de bu şekilde başlamıştır. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, 31 Mart 2010 tarihinde Sağlık Turizm Birimi kurulmuştur. Birim, ilerleyen süreçlerde Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı olarak yapılandırılmıştır. Sağlık Turizmi ile ilgili yürürlükte olan mevzuat, 23.07.2013 tarih ve 25541 sayılı "Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Kapsamında Sunulacak Sağlık Hizmetleri Hakkında Yönerge" olup, sağlık turizmi faaliyetleri ile ilgili iş ve işlemler bu yönerge ile yürütülmektedir (SHGM, 2016). Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı başlıkları altında ülkemizde sağlık hizmeti alan yabancı hastaları kayıt altına almak amacıyla 2011 yılında Yabancı Hasta Kayıt Sistemi kurulmuş olup; kamu-özel-üniversite gibi tüm sağlık kuruluşlarının; ilgili hastaları kendi sistem kayıtlarının haricinde Yabancı Hasta Kayıt Sistemi'ne de girmesi talep edilmiştir (SHGM, 2016). 7 Şubat 2015 tarihinde "Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu-SATURK" oluşturulmuştur. SATURK; Sağlık Bakanlığı müsteşarı başkanlığında toplanmakta olup 12 üyesi vardır. SATURK çalışma grupları: tanıtım ve fiyatlandırma, eğitim ve plânlama, mevzuat ve akreditasyon alanlarındadır. Sağlık turizminin geliştirilmesi, Onuncu Kalkınma Plânı (2014-2018) dönüşüm programları arasında öncelikli konu başlıkları arasında yer almaktadır (Tablo 1). Program bileşenleri aşağıdaki gibi belirtilmektedir: 1.Bileşen:Sağlık Turizmine Yönelik Kurumsal ve Hukuki Altyapının Geliştirilmesi 2.Bileşen:Sağlık Turizmi Alanında Fiziki ve Teknik Altyapının İyileştirilmesi 3.Bileşen:Sağlık Turizmi Hizmet Kalitesinin Artırılması 4.Bileşen:Sağlık Turizmi Alanında Etkin Tanıtım ve Pazarlama Yapılması (SHGM, 2016).

Tablo 1: Onuncu Kalkınma Plânı 2014-2018 Hedefleri **PROGRAM HEDEFLERİ**

Vizyon	Hedeflenen hasta sayısı		Hedeflenen gelir miktarı
Medikal Turizm	Dünyanın ilk 5 destinasyonu içinde olmak	750.000 hastanın tedavi edilmesi	5,6 milyar dolar
Termal Turizm	100.000 yatak kapasitesine ulaşmak	1.500.000 turiste termal hizmet verilmesi	3 milyar dolar
İleri Yaş ve Engelli Turizmi	10.000 yatak kapasitesini oluşturmak	150.000 yabancı turistin ülkemizi ziyaret etmesi	750 milyon dolar